Inhoud

Opinierubriek–landbouw

De Veemarkt

ß versie

Leeuwarder Courant 1998-04-15

In 1985 nam Jildert Sudema afscheid van de veemarkt.

LEEUWARDER COURANT

Jildert Sudema 1949 – 1985

Uitgave: www.zuivelhistorienederland.nl **ß versie-1 geplaatst als 2012-10-29**

inhoud

De Veemarkt / Kaf en Koren

1e geplaatst als ß versie 2012-10-29
laatste geplaatst 2013-01-07

Snelkeuze Zuidema	**Xxxx / 1960 / 1965 / 1970 / 1975 / 1980 / 1981 / 1982 / 1983 / 1984 / 1985 BIJLAGEN**		
Inleiding	**Zuidema**		
datum	**Korte aanduiding onderwerp**	Ook in MAP	Blz.
	De Veemarkt Jildert Zuidema 1949 – 1985		
1948			
1948-12-18	Rondom de veemarkt – 'Leeuwarden op vrijdag', de veemarktdag		
1949			
1949-01-09	Rondom de veemarkt – over export van vee uit Friesland		
1949-04-02	De Leeuwarder veemarkt 75 jaar toneel van koopmansleven		
1951			
1951-05-26	Kaas en boterafzet		
1951-12-15	Friese Boeren		
▲			
1952			
1952-07-18	Uit Friesch Landbouwblad: Concentratie van zuivelfabrieken		
▲			
1954			
1954-03-06	De N.O.P. bindt zich met zijn zuivelproducten aan Friesland – Novac	geen veemarkt	
1954-03-06	Lijempf of N.O.V.A.C: in Oldemark?	geen veemarkt	
▲			
1955			
1955-03-10	Kleine fabriek en kwaliteit gaan vaak samen – Concentratie zuivelfabrieken	geen veemarkt	
1955-09-10	CCF....Coöperatie loopt nog voorop …..concentratie particulieren		
1955-10-29	En wat kunnen we er uit halen. LEI kostprijs melk		
1955-11-19	Friese zuivel in nieuw tijdvak – Lijempf fabrieken naar coöperatie	Lijempf	
1955-11-26	Melkprijzen tussen vele klippen	Lijempf	
1955-12-03	Als panters om de hete melk – herverdeling Lijempf-melk		
▲			
1956			
1956-03-10	Toenemende spanning in zuivel		
1956-04-07	Liquidatie Lijempf fabrieken	Lijempf	

1956-08-25	‘Schap’ op de klippen	Superheffing	
1956-12-01	Groten groeien het hardst – Bartlehiem verdeeld –		
1956-12-22	zuivelcoöperatie in Groningen	Domo-Bedum	
▲			
1957			
1957-07-06	Lankhorst en Hollandia		
1957-10-12	Melk is coöperatief en niet speculatief		
▲			
1958			
1958-05-03	Melkprijs 14 ct. – Boeren in de knel – Vierkante kaas		
1958-10-25	Coöperatie. Particulier, FNZ ….....		
1958-11-22	Met Hollandse melk meer mans		
▲			
1959			
1959-02-23	CCF. ‘Crisisfactoren in zuivel zijn nog steeds aanwezig		
1959-03-14	Groningers uit pierebak? – Noordelijke melkpool weer in verschiet.	Domo-Bedum	
1959-03-28	Over Warga....Met medegevoel in hun stem ….		
1959-04-11	Zuiveldeskundigen op jacht naar kaasmachine	K. Mech.	
1959-04-18	Concentratie		
1959-05-09	Melkprijs in Friesland ligt goed		
1959-05-16	Geen ‘Frico-plan’ voor vier fabrieken rond *Warga*		
1959-06-20	Oprichting Bedrijfsverzorging Oldeboorn – nogmaals *‘Frico-Plan’*		
1959-07-18	Jaarverslag FRS in mineur – Export erg kwetsbaar		
1959-10-17	ANAB Zuivelarbeiders in de knel		
1959-11-07	Friese zuivelindustrie staat opnieuw voor de keus Rapport voor archief?	K. Mech.	
1959-11-14			
▲			
1960			
1960-03-26			
1960-04-09	Concentraties – Strijd in k.i. , – Abortusbestrijding - boter in kou		
1960-05-14	De Noordelijke particuliere zuivelindustrie		
1960-06-11	Over Nestlé en de overcapaciteit in de zuivelindustrie		
1960-08-13	Vreemde vragen op Lijempf vergadering	Lijempf	
1960-11-12	Grote kritiek op melkprijsbeleid minister Marijnen		
1960-11-26	Weer meer melk....Verder concentratie in zuivel KNM-Lankhorst-Hollandia		
1960-12-24	Eenstemmig koor.....concentratie– Gebrek aan coöperatieve slagvaardigheid		
▲			
1961			
1961-04-29	Kaasbereiding onder invloed van klant en andere afzet	K. Mech.	
1961-05-13	Friese zuivelfabrieken minder melk, maar aanvoer steeg		

1961-06-10			
1961-09-02			
1961-12-23	Zuivel-imperium naar miljard – over concentratie		
▲			
1962			
1962-01-06	Coöperatieve hulp bij particuliere concentratie -Meer melk		
1962-01-27	Tongblaar – MKZ.- gevaarlijk – dl.		
1962-02-03	Fabrieksbinding, leidt tot verstarring in zuivelcoöperatie		
1962-03-31	Het extraatje in het melkzakje – Concentratie over tijd		
1962-09-22	Sommige kaasfabels zijn heel mooi - Holland, tweede kwaliteit		
▲			
1963			
1963-03-09	Vrijheid is dus chaos bij Koekoek Hartman wil niet meedoen		
1963-03-26	VEEMARKT: Fokkers als laatste aan melkmachine		
1963-08-17	Het begon met de 999ste nieuwsbrief van boterhandelaar Buisman		
1963-09-28	Lange lijdensweg en fabriekje spelen		
1963-11-02	Zelf doen – Friese k.i. gebruikt oudste stieren – K.i. Garijp ver op kop		
1963-11-30	Speculaties! Fusie Domo en Bedum - Gordiaanse knoop of bundeling		
1963-12-21	Don Quichotterrie rond melkprijs		
1963-12-23	Op FBvCZ vergadering: Zuivelconcentratie niet in keurslijf van “plan”	geen veemarkt	
▲			
1964			
1964-01-04	Wie meldt zich voor concentratie – Boer jongleert voor diensten		
1964-01-25	Fokkers als laatste aan melkmachine		
1964-03-21	Zuivelschap verdwaalt in boter	Superheffing	
1964-04-25			
1964-05-15	Drinkmelk brengt meer op – Boer merkt het niet – Honderden stoppen		
1964-08-22	Spanning om krachttoer FRS – Stal Knol afwezig – Pietjes Adema terecht – Geldkrapte en koöperatie		
1964-08-29	Zuivelfront in beweging –		
1964-09-01	Zuidwesthoek – rond Workum – Zuivelconcentratie niet slecht ontvangen		
1964-10-03	Solidair met Franse boer en met CCF -Fabrieken in de knel		
1964-10-24	Weer eens een Zuivelplan Drenthe	Domo-Bedum	
1964-12-05	Over één jaar DOMO-BEDUM en het Drents zuivelplan	Domo-Bedum	
1964-12-12	Commentaar op concentratie	Coberco	
1965			
1965-01-23			
1965-02-27			

1965-05-29	Lijempf weer in de gunst – wie koopt aandelen		
1965-07-17	Meer belangstelling voor stieren met hoge melkindex		
1965-09-11	Concentratiegolf in aantocht – Boer van ene fabriek naar andere		
1965-09-18	Melkleiding gered – Kwaliteit beslissend	Melktank	
1965-10-09	„Laperi gear en rapen grear'"Vergelijking *Friesland* en *Domo-Bedum*	MAP DGZB dl	
1965-11-06	KI resultaten melkproductie: helft beter en helft slechter!		
1965-12-18	Bartlehiem leerde Birdaard – Overschot voor Freia's boeren? – Bolwerk!		
▲			
1966			
1966-02-12	DE VEEMARKT ...Zuivelplan ligt vast.....er is geen plan!		
1966-03-12	Afzet zuivel zit in dwangpositie - Ontwikkeling merkproducten		
1966-04-28	Bundeling van coöperatieve kaasafzet....*witte* melk rond Warga		
1966-05-21	Gedoe rond liquidatie CZ **Delfstrahuizen**		
1966-08-06	**Oldeboorn** springt er ver uit - vier cent meer voor melk		
1966-08-27	CCF in snoepgoed		
1966-08-27	Penicilline in melkaanvoer		
1966-09-10	Sterke daling boerenbedrijven.....Problemen met stremsel...		
1966-10-01	Afgunst over Friese melkprijs – CCF, Zuivelbond en fabrieken – On-proces		
1966-10-09	Vergelijking *Friesland* en *Domo-Bedum* gebied		
1966-10-22	Kaas met plussen aan top – Frico en CCF nog niet één –		
1966-12-31	Zuivelcoöperatie in Noord-Holland spatte uiteen		
▲			
1967			
1967-01-07	Verschil in Nederlandse kaas		
1967-03-18	Saksische concentraties erg gevaarlijk		
1967-04-22	Voorzitters van De Takomst en het miljoen – *Lastige* boeren in bestuur		
1967-05-06	Hormonenpaniek met reden – Stagnatie in ontwikkeling		
1967-06-24	Als Groningen – Domo - en Friesland – Frico/CCF – samen gaan...		
1967-09-02	Mechanisatie in de kaasmakerij	K. Mechan.	
1967-12-09	Stagnatie in Friese zuivelconcentratie		
▲			
1968			
1968-02-03	Boeren gaan „In de tank" of er onder – Politiek verderf		
1968-02-10	Organisatorische knoeiboel in Domo wreekt zich	Domo-Bedum	
1968-02-17	Iets over de grote verscheidenheid van veeverbetering's organisaties		
1968-02-24	Zuiveldirigisme drukt kaas terug in vorige eeuw		
1968-03-02	Nijboer met stompe bijl op krijgspad om melk		
1968-03-09	...Voor mijn vastberadenheid en kordate houding....(Koekoek boeren)		
1968-03-16	Vroegere veenarbeider wil zijn fabriek in Waskemeer niet kwijt		

1968-03-30	Lardinois de boeman op het feest der melkende boeren		
1968-06-08	Deint Friese melkprijs op hoge ruggen van anderen?		
1968-06-15	Boerenpartij wil veehouders zelfmoord laten plegen		
1968-06-29	Drenthe exporteert zijn zuivelproblemen		
1968-07-13	Boeren in de knel door weer en dalende melkprijs		
1968-08-03	Friese veehouderij staat voor koersverandering		
1968-09-07	Zuivelbonden lijken geen blijvertjes in veehouderij		
1968-10-19	Er komen meer krachtpatsers in zuivel	Coberco	
1968-11-23	Fusies in landbouw brengen trammeland		
1968-12-14	EEG.-commissie Mansholt voor afgang behoud		
▲			
1969			
1969-01-11	Problemen bij niet opheffing Akkerwoude / kerstboter uit zuiden		
1969-02-08	Spanningen tussen *Vrije* – Workum – en Frico		
1969-03-08	Niemand wil boer Albert Keulen hebben.....		
1969-03-29	Zuivelbonden en FNZ'	Coberco	
1969-04-05	Groninger eend in Friese melkvijver – Winschoten		
1969-05-17	Boteroverschotten en drukte om landvermindering		
1969-06-14	Friese voelhorens in Noord-Holland		
1969-06-21	Knoeien en stoeien met cijfers		
1969-09-06	Als de zon in de koffie schijnt is het huilen – completa		
1969-10-11	Marum bij Domo ? NCZ en Coberco	Coberco dl	
1969-10-18	Te weinig melk in Friesland		
1969-10-25	Hoe vrij zijn de *vrije* coöp. zuivelfabriek – weer fabriek naar NCZ		
1969-11-22	Fusiegesprekken: *Fresia, de Maatschap* en Weidum		
1969-12-13	Vervolg fusiebesprekingen in Friesland		
1969-12-20	Drie fronten in zuivelcoöperatie'	Coberco	
▲			
1970			
1970-01-24	Over: de Lijempf		
1970-02-07	Argeloos als witte melk; over de melkprijs		
1970-03-21	Verkoop Lijempf kaasfabriek Ursem aan coöperatie		
1970-03-28	Coöperatie blijft alleen over	Lijempf	
1970-04-18	Slagroomklopper in boterberg	Superheffing	
1970-05-02	Over laag percentage melkkoeltank in Friesland	Melktank	
1970-05-09	Meer melk in Friese coöperaties – melkgeld		
1970-06-27	Noordelijke melkcarroussel draait – Domo, Frico, CCF en NCK		
1970-07-04	Over Domo die in west Nederland melk verkoopt en sukkelend CMC	Domo-Bedum	
1970-08-22	Warga officiële opening centrale melkinrichtingen – ook Anab		
1970-10-02	*De Veemarkt* schrijver Sudema (Zuidema) 25 jr bij LC – bijlage	Bijlage	

1970-10-02	Vervolg: *De Veemarkt* schrijver Sudema (Zuidema) 25 jr bij LC – bijlage	Bijlage	
1970-11-14	Nog overzetten is slecht! Niet in Delpher		
1970-11-28	Luiers klaar voor zuivelreus – 'Havelte' gesprekken		
1970-12-12	Nog meer fusie-wee – 'Havelte' gevolgen.		
▲			
1971			
1971-01-11	Bij het einde van een tijdperk		
1971-02-06	Nestlé-Hollandia / *Vrije Boer* Nunspeet en Landbouwschap		
1971-03-20	Tankaanval op zuivelcoöperatie	Melktank	
1971-04-17	Melk verwerken of wegwerken?	Kaasmakerij	
1971-05-08	Pijnlijk gegoochel met geld – potgeld		
1971-05-22	Potgeld wel of niet vermelden		
1971-06-05	Botergraal vaart in trekschuit		
1971-06-26	Proberen, kaaskop in het zand		
1971-07-03	Friese zuivelcoöperatie voor het blok		
1971-07-17	Over een melkprijs in Friesland		
1971-09-18	Apparatuur bedreigt *melkcontrole* De *Veemarkt*		
1971-10-02	Over: de zuivelbonden, FNZ en kaaskeuringen		
1971-11-06	ZOH uit de Frico – reorganisatie bij Frico nodig.....		
1971-11-13	Frico en uittredende fabrieken – Oosterwolde....		
1971-11-20	Melkeiwit leidt melkprijs – Fresia en Frico-Warga		
1971-12-21	Prijsknoeierij bederft melk		
▲			
1972			
1972-02-05	Heersende wind van coöperatie-leer		
1972-02-12	Friesland gaat alleen door		
1972-03-04	Over kaasfabrieken en productiebeperking		
1972-03-18	Een fabriek is niet beter dan zijn potgeld		
1972-04-01	Zuivel bundelt frisdranken – CCF Domo Rivella		
1972-04-29	Fokperikelen en nabetaling potgeld in Friesland		
1972-05-20	Waar haalt de CCF het vandaan		
1972-06-10	Het lijkt wel kaasoorlog		
1972-06-17	Stellingwerven veroveren Friesland – fusie *Fresia* met *De Takomst*		
1972-07-01	Over schorsing Dronrijp directeur Hepke de Boer		
1972-08-12	Zuivelfusie een afknapper ? / over de Nederlandse ijsfabrieken)	Campina	
1972-09-02	Zuivelcoöperatie eigenlijk warboel – mislukken Havelte		
1972-09-09	Op de gladde helling der boterberg		
1972-09-12	Zuivelcoöperatie eigenlijk *warboel*		
1972-10-14	Noordholland nergens op kaaskeuring – IJssanering op komst ?		
1972-10-21	Melkkoelers maken ook boeren koud – Schiermonnikoog		

1972-11-18	Kaasexporteurs zijn vrachtrijders		
1972-11-25	Toekomstige bedrijfsgrootte – ligboxenstal met 50 tot 100 dieren		
1972-12-09	Consumptiemelkstrijd in Nederland		
1972-12-16	Melkprijsvergelijking Productschap Zuivel		
▲			
1973			
1973-01-13	Melkweg tussen boer en zijn fabriek – Koopman's mechanisatie	mechanisatie	
1973-02-10	De CMC voorschot melkprijs		
1973-02-30	CMC en de consumptiemelkafzet		
1973-05-12	Grote fabrieken hebben grootste pot		
1973-05-19	Coöperatie heeft haar watergaatjes		
1973-06-16	Eigenwijze zuiveldirecteur besmet kaas		
1973-07-21	Wie sluit de zuivelfabriek Opeinde?		
1973-07-28	Friese zuivel toekomst anders geregeld		
1973-08-18	Fabrieken die niet meedoen aan kaasproductiebeperking		
1973-08-25	Fabrieks- of boerenbelang bij productiebeperking van kaas		
1973-11-11	Nog overzetten		
1973-12-15	Boeren lieten bestuur in de steek		
▲			
1974			
1974-01-12	Misschien wel goed jaar voor veehouderij – _PZ boek	Superheffing	
1974-02-09	Friese boeren kregen hoogste prijs		
1974-02-23	Coöperaties *Novac* en *Nijkerk* weer in de slag om Flevoland		
1974-03-16	Bouwe's imperium brokkelt af. – Bijlenga (Tebel) naar Alfa-Laval		
1974-03-23	Gordiaanse knoop bij samengaan LMI en Frico-Warga		
1974-04-06	Gesprekken CMC en Noordholland		
1974-05-11	Over kaas, kaasmechanisatie en kapotte computers bij melkcontrole		
1974-05-18	Kanalen slibben dicht: Melkboer vast		
1974-06-08	Over Koekoekboeren die de CZ van Oldeberkoop bezetten		
1974-06-22	Veefokkers ten strijde .. invasie *Holsteins* op komst ..		
1974-09-14	Onrust in *Tzum* bij plan sluiting fabriek door *Workum*		
1974-09-18	Kaassnobs „snobje geen echte kaas (geen veemark!)		
1974-10-20	(Te) snelle groei ligboxenstallen met gemiddeld 100 koeien!		
1974-12-28	Over zuivelfabriek Winschoten en directeur Harm Postma		
▲			
1975			
1975-01-11	Netverzwaring, kiezen voor de toekomst / Melkgeldvergelijking		
1975-03-08			
1975-03-22	Frico moet betalen voor overname *Leeuwarder Melkinrichting*		
1975-04-05	Zuivelschap steekt vaan der illusies op – nw voorz. Schelhaas		

1975-05-03	Potgeld is uit over '74 oa. Coberco 47,92 ct.		
1975-05-13	Nog overzetten ????		
1975-06-21	Conflict weiverpoederprijs fabrieken en CCF		
1975-06-28	..Meer kaasfabrieken / machtstijd in kaas / minder voorverpakt...		
1975-07-05	De coöp. ijsindustrie ...Koopman's kaashobby niet voor Friezen	Kaasmakerij	
1975-07-17	…..Zuivelplan zonder DOMO.....		
1975-10-04	Onze kaas smaakt goed.....meer kaascultuur nodig.....		
1975-11-01	Giekerk stak brand in zuivelcoöperatie		
1975-11-15	Wie bedotten boeren op Terschelling?		
1975-12-06	De Takomst zal wel leren hoe het moet		
1975-12-13	Tank-melken wekt spanningen op....	Melktank	
▲			
1976			
1976-01-17	Friese boeren moeten toekomst maken		
1976-02-07	Kranten onzin.. . Nestlé laat het afweten in Friesland . . . „Sake!"		
1976-04-10	Fusieterreur in Limburg, Brabant en Zeeland'	Campina / kaas	
1976-06-12	Operatie-Frico wordt stil voorbereid		
1976-06-19	Weer schot in fusie zuivelconcentratie		
1976-06-26	Domo-plan alle melk in de melktank	Melktank	
1976-08-21	Het geval Giekerk		
1976-09-11	Alchemisten bekokstoven voedsel – Sudema op zijn best!		
1976-09-18	De Lijempf nog steeds in Leeuwarden – nu deel Wessanen		
1976-10-02	Spangum: Enthousiaste boer Heeg over nieuwe ligboxenstal		
1976-10-09	Particulier – Wessanen – rukt op in domein coöperatie ….....	Campina	
1976-10-16	Frico heeft problemen met zijn deelgenoten		
1976-11-06	Amerika?....kaas moet....Kaasbereiding automatisch....Opeinde wil prijs..		
1976-11-13	Friese landbouw durft er wel te wezen – mechanische kaasmakerij		
1976-11-20	Toekomst raakt vol van pluivel		
1976-11-27	….Bergum is met Dokkum... CCF is de top niet meer...		
1976-12-18	Nadelen van contingentering – superheffing – melkproductie		
1976-12-24	Daar sta je dan als Rinse Zijlstra zijnde		
▲			
1977			
1977-01-15	Bootafhouders bezig om zuivellonen – vakbonden, CCF, kaasfabrieken		
1977-01-29	Tuinder botsen hard op melkveehouders		
1977-02-19	Over kaas en kaashandel		
1977-02-26	Cees Schelling een gevaarlijk man		
1977-03-19	Experimenten met laatste melkboer		
1977-05-28	Wie kan de boel nog klein houden?		
1977-06-18	Winschoten geen Domo gebied		

1977-06-25	Boer moet op zijn eentje rassen redden		
1977-07-02	Smeulend conflict Domo en ZOH Oosterwolde		
1977-07-09	.... Schelling alleen woordradicaal? .... kaasproduktie alleen volgens markt		
1977-08-20	Dierziekte *leucose* – Canadees vee, importeur bekeerd..		
1977-11-05	Campina sluit grote fabrieken	Campina	
1977-11-12	Het Landbouwschap verstuive in de wind		
1977-12-10	Agrarische revolutie stuit op burgerverzet		
1977-12-17	Kerstsfeer bloeit op in Friese veehouderij		
▲			
1978	Sept. 1978 eerste berichten fusieplannen Frico (CCF) met Domo		
1978-01-28	Schaalvergroting is hogere melkprijs		
1978-02-04	Wie wordt de harde man op de weke kaas		
1978-02-11	Vragende Kamerleden helpen **Marrum** niet		
1978-02-18	Over strijdende melkslijters Supermarkten en stuntmelk		
1978-03-11	Melkprijzen zijn om te vergelijken – ook Vecolac		
1978-03-18	Geen gelijke prijzen voor boeren in EEG		
1978-04-01	Acties voor behoud zuivelfabriek St. Nicolaasga		
1978-06-17	Zuivelindustrie in greep van verandering		
1978-07-08	Vreemde gepijp over te lage melkprijzen in EEG		
1978-07-15	Bussenmelk duur voor boer of coöperaties		
1978-07-22	Kaasprijs dobbert op dolven DOMO en ZOH		
1978-08-12	.. Tsjerk Bottema geen gewone boer... Domo liet kaas kelderen...		
1978-08-19	Boer weet nog niet wie of wat hem pakt		
1978-09-09	Ergernis kleine boeren DOC	Melktank	
1978-09-16	Frico leidt Domo naar vleespotten CCF	Domo-Bedum	
1978-09-30	Propagandisten proberen zuivel te kraken		
1978-10-07	Novac en tankmelker Kampereiland. Fusie CCF, Frico en Domo?		
1978-10-28	Jonge boeren rommelen in landbouwbeleid		
1978-11-11	Kunst van het kaasmaken heeft toekomst		
1978-11-18	Vrije coöperatie Winschoten prikt in zuivelblok Frico-Domo		
1978-11-25	Boer heuvel op voor bultige welvaart		
1978-12-09	Politici sporten op hoge zuivelbergen		
1978-12-23	Zwart ziet bloemen uit zijn jeugd dorren		
▲			
1979	**23 dec Melkunie samen met 'Noordholland'**		
1979-02-03	Noordelijke zuivelblok krijgt snel gestalte		
1979-02-17	Er loopt melk weg uit Friese boerderijen		
1979-03-31	Over: '*verrassingen'* bij de Domo – bussenboeren in Westerkwartier		
1979-06-29	Spanning om Domo in CCF-bestuur – geen de Veemarkt		
1979-07-28	Oudwoude stelt zuivel voor uitdaging		

1979-08-04	Geheimzinnigheid breekt Frico zuur op		
1979-08-11	Noordelijke zuivelblok is kip zonder kop		
1979-08-25	Over: Deelname Domo aan CCF en plannen voor Frico		
1979-09-01	In zuivelblok blijft ieder nog eigen baas		
1979-09-22	Mechanisatie kaasmakerij.....	Kaasmakerij	
1979-09-29	Friesland zal kaascultuur moeten kweken		
1979-11-03	Domo van NCK naar Frico; Grote operatie op EEG-kaasmarkt loopt		
1979-12-08	EEG-zuivel glijdt uit over Friese idee		
1979-12-15	Boeren hitsen elkaar nog tegen elkaar op		
1979-12-29	Wachten op komend kaas-jaar – 'vergrote' Frico met DOMO-kaas		
▲			
1980			
1980-01-05	Leden stremselfabriek kregen strafregels		
1980-01-12	Vaderschap melkcontingentering bekend – Quotum		
1980-06-28	Over kaashandel, exporteurs Frico en NCK		
1980-08-09	Ongedurigheid bij De Takomst over melkprijs vrije coöperatie		
1980-08-16	En hoe nu verder in Friesland.....vraag het aan Domo		
1980-08-30	Glazen melkfles kan structuur van zuivelafzet veranderen		
1980-10-25	Friese boeren en hun rechten in en buiten rechtzalen	Kaasmakerij	
1980-11-15	Coöperatie lijkt op vermolmend en verouderend instituut		
1980-12-13	Boze zwijgende meerderheid als molensteen aan nek van ZOH		
1980-12-20	Friese Zuivelbond lijkt dupe tweespalt Frico-Domo en vrije coöperaties	Kaasmakerij	
▲			
1981			
1981-01-24	Over de overname van 'Nijkerk' door Coberco:		
1981-03-21	Domo lid van CCF en Frico		
1981-03-28	Contingentering – superheffing - vooral Nederlandse kwestie		
1981-04-11	Fusieplan voor zuivelblok van Frico komt nog dit jaar		
1981-06-27	Boer zoekt weg voor coöperatie in groeiende mistgordijnen		
1981-07-11	Geen ontwaken uit droom over geld uit fabriek en boerderij		
1981-07-25	De Takomst heeft goed uitgeruste bedrijven en bouwt niet meer		
1981-09-12	EG geeft, neemt en strooit met melkgeld; Friese prijsopjagers		
1981-11-21	Kaas uit *„rauwe melk"* heeft soms merkwaardige bijsmaakjes		
▲			
1982	18 dec. Fusie Frico-domo		
1982-01-16	Boeren doen wel eens vreemd bij opheffen slechte coöperaties		
1982-02-13	Gewone leven hervat zijn gang in landbouw – Herderkaas bij DOC		
1982-02-27	Coberco en de Nijkerk – Volnij – overname		
1982-03-06	Eigenwaarde van boeren groeit nu ze schatkist helpen vullen		
1982-06-05	Jan Bles en Ruerd Posthumes naar Beilen om hun kaasgelijk		

1982-06-12	Nederlandse kaassoorten productie in buitenland		
1982-07-03	Frico-kampt stort zich ruggelings in toekomst		
1982-07-17	Over..... Domo, ZHM en Fries bond van melkhandelaren		
1982-08-07	Koelkast niet nodig voor kaasbewaring		
1982-08-21	Neergang in economie komt dichter bij landbouw		
1982-11-20	Over..... Frico-Domo en de Friese Zuivelbond (FBvCZ)		
1982-12-18	Landbouw weer jaartje in oude spoor gedwongen – terugblik 1982	Campina – dl	
1982-12-24	Vreemden buldozeren in Frieseboeren coöperaties		
▲			
1983			
1983-02-05	Kaasmeester zit onder melknamen en waanidee		
1983-07-16	Buiten boeren en personeel om Friese Zuivelbond (FBvCZ) opblazen		
1983-07-30	Over de nieuwe 'kaas' *Frisonne* – NIZO en ZOH		
1983-08-06	Dure dollar duur veevoer geven draai inmelkstroom		
1983-08-20	„Boerderij" is gecharmeerd van gigant-prijshijger		
1983-08-27	Nieuwe zuivelcoöperatie moet zich nog waarmaken		
1983-09-03	Bureaucratie nodig om boer onder heffing om te brengen		
1983-09-17	Landbouwbeleid op tweesprong: moderniseren of achterlopen		
1983-10-08	Paniekje in zuivelland om stunten met melk	CMC-Melkunie	
1983-11-26	Spanning op boerderij en het spel om superheffing		
1983-12-03	Bij Friese Zuivelbond (FBvCZ) geen sprake van afslanking: amputatie		
1983-12-24	Staatssecretaris Ad Ploeg heeft veel geleerd: kaascultuur kan beter		
1983-12-31	Onverwacht zepigheid terug in kaas boos enzym		
▲			
1984			
1984-01-14	Paniekklutserij om melk en zuivel snel op hoogtepunt		
1984-02-11	Superheffing lijkt steeds meer fiche in het spel	Superheffing	
1984-02-18	Tongblaar is stok tegen overschot van anderen – MKZ		
1984-03-03	Verwarring in EG-landbouw groeit; geen besluit in zicht over superheffing		
1984-03-31	Boeren gaan elkaar te lijf in strijd om schuldvraag		
1984-06-02	Superheffing is nog geen sociale regeling	Superheffing	
1984-06-09	Na boterberg nu puinhopen in beleid voor landbouw – superheffing		
1984-07-21	Frico leert grens kleinschaligheid laat kennen		
1984-09-01	Opkoopregeling en Grensregelingen	Superheffing	
1984-09-29	Chaos groeit over melk en ammoniak	Superheffing	
1984-10-06	Politiek voor landbouw raakt in onwezenlijk rare sfeer	Campina	
1984-11-17	Superheffing steeds meer superbluf	Superheffing	
1984-11-24	Boterberg diende verandering zuivelbeleid		
▲			
1985			

1985-01-05	Beleid Braks leidt eerder tot verval EG-landbouw		
1985-04-06	Afnemende expansie na dempen van melkplas		
1985-04-13	Laatste ‘De Veemarkt’		
1985-04-27	„Veemarkt”-schrijver uitgeluid op veemarkt		
BIJLAGE			
1970-10-01	Landbouwredacteur J. Sudema 25 jaar in dienst van Leeuwarder Courant		
1970-10-02	Geen toespraken, veel bloemen en cadeaus voor Jildert Sudema		
1985-04-13	Laatste De Veemarkt …..terugblik van schrijver		
1985-04-13	„Ik ried it leafst oer kreakjend iis” – Jildert Sudema in de VUT		
	Vervolg in MAP-LC-Kaf en Koren-1985 – 2001		

1948

Leeuwarder Courant 1948-12-18

1e (?) '*Rondom de Veemarkten'* [1]

'Vrijdag veemarktdag in Leeuwarden'

Leeuwarder Courant 1948-12-18

Rondom de veemarkt

EEN VRIJDAG IN DE STAD

Op Vrijdagmorgen gaat het in Leeuwarden beweeglijker toe dan door de week.

Overal ontmoet men mensen, wie de landelijkheid op het gezicht weerspiegelt, blootgesteld als zij zijn aan de dagelijkse inwerking van weer en wind.

Ze zijn de stad binnengetrokken om hun zaken te behartigen en het hangt van hun geaardheid af, waarheen ze zich verplaatsen. Is hun aanleg instelt om zich alleen te wijden aan be: zaes, die het bedrijf betreffen, dan kan men ze in winkelzaken en op het Zaaland ontmoeten. De snuffelaars onder hen, die het te doen is om nieuwigheden voor aanwending in het bedrijf, kiezen daarvoor de speciaalzaken uit, die zij op een duimpje kennen en waar men met hun smaak op de hoogte is. Daar vergewissen ze zich, of er ook artikelen in de markt zijn, die hen aanlokken en daar doen ze al of niet hun keuze.

Weer anderen ziet men met een effen gezicht in de een of andere bankinstelling een financiele aangelegenheid afwikkelen, waarbij belastingafdracht niet tot de onmogelijke zaken behoort. Zonder dat de naam van hem, die in ons land verantwoordelijk wordt gesteld voor deze aderlating, wordt genoemd, vergeet men deze man daarom niet en wanneer we toevallig een dergelijke handeling aanschouwen, gedenken ook wij hem.

Weer anderen haasten zich om een eervolle opdracht van hun ega te vervullen en hoewel ze zich bewust zijn dat hun huishoudelijke aspiraties niet bijster groot zijn en hun huishoudelijke bekwaambeden navenant, doen ze alsof.

Al of niet met een meegegeven briefje, dat meestal tijdig wordt opgediept, laten ze zich niet schijnen, welk een beproeving hun is opgelegd en hoe het inwendig met hen gesteld is. Vermoedelijk zullen ze geen groot deel uitmaken van de tallozen, die zich in de stad bewegen en die men thuis zozeer vertrouwde, dat men hem op dit huishoudelijk gebied ongedekt zijn weg liet gaan en daarom gedenken wij ook hen.

Verder ziet men hen, die de een of andere functie in het landbouwverenigingsleven bekleden, of die krachtens hun lidmaatschap van een bepaalde organisatie bij hun centrale moeten zijn.

Ze komen in al die gebouwen, waar de zetel van deze organisaties is gevestigd, ze doen vaak op de minuut hun „dingen" af en ze verspreiden zich overal.

Een deel van hen kan men steevast op een bovenzaal ontmoeten, waar de officieuze stamboekbeurs wordt gehouden en waar ze soms ingespannen de problemen van de stamboekfokkerij trachten te behandelen, al of niet met gefronste voorhoofden. Daarnaast ontbreekt soms ook niet een praatje over het pas in deze zaal of ergens anders gebeurde melkgeld, doch tegen twaalf, halféén zijn er verschillenden, die reeds de weg naar huis zoeken.

Want al staat de Vrijdag als de boeren-Zondag bekend en zijn er velen, die deze gang naar de stad niet gaarne willen missen, het werk roept hen in hun eigen vertrouwde omgeving.

Al mag het dan zijn, dat door bijzondere omstandigheden, waarbij vooral de vergaderingen niet vergeten mogen worden, een langer verblijf noodzakelijk is, de grote stroom ruikt net als oude paarden de stal. Zij missen dan ook het gesprek van een Leeuwardensupporter en 'n Heerenveenvolger, die beiden met de mond goed kunnen voetballen, elkaar heerlijk bestoken en zich nu reeds in de wedstrijd van Zondag verkneuteren. En toch zijn er onder hen, die ook hierin sterk meeleven, want het verkeer brengt de mensen tot elkaar en zo behoort de gang naar Leeuwarden ook in dit licht bezien te worden, dat 't mensen van verschillende gezindte, werkkring en levensstijl elkaar doet naderen, waar ze dan ook mogen wonen.

1 De naam 'Rondom de veemarkt' werd al in 1949 of beging '50 veranderd in 'De Veemarkt'. (ZHN.)

1949

Leeuwarder Courant 1949-01-08

Voor de laatste maal in Leeuwarden – Stier Kuperus No. 29535

Leeuwarder Courant 1949-01-08

Rondom de veemarkt

Voor de laatste maal in Leeuwarden.

Onopvallend is zijn afscheid geweest en slechts weinigen hebben zijn laatste gang op Frieslands bodem gezien.

Rustig, zoals altijd, schreed hij aan de hand van een geleider, uit de Lange Veestallen naar het terrein, waar het vee in het spoor wordt geladen. Hij is voorbestemd om de naam van het Friese vee in het buitenland hoog te houden en zal nu moeten proberen om in Chili te aarden.

Wat is hij in deze landsdouwen een bekende figuur geweest en welke veefokker zou zijn naam niet kennen?

Het is Kuperus No. 29535, in het F.R.S. ingeschreven met 88 punten, in 1945 kampioen, in 1946 reserve-kampioen op de Centrale Herfststierenkeuringen en in 1947 voor de tweede maal kampioen tijdens de grote tentoonstelling.

Het is de grote vraag, of zijn prestaties als keuringsstier in een vrij verre toekomst zullen worden benaderd, of zelfs maar geëvenaard, want in dit opzicht was zijn loopbaan een unieke!

En nu ging hij daar heen als verweidde men hem van het ene stuk land naar het andere, terwijl hij in werkelijkheid een wereldreis gaat maken.

Onbewust van zijn bestemming, om als ambassadeur van het Friese vee in het buitenland te fungeren, liet hij zich „kinderlijk-mak" wegvoeren.

Vele zijn hem voorgegaan en ver moedelijk zullen vele hem volgen, want Friesland is het oord, waar veel vee wordt geëxporteerd en het laat zich nog niet aanzien, dat daar geen sleet in zal blijven.

Overal is behoefte aan het Friese vee, zowel in de andere provinciën van Nederland, als in het buitenland en „een volk dat leeft, bouwt aan zijn toekomst".

Daarom zal de Friese boerenstand zich schrap blijven zetten, om het gewenste vee te fokken en zullen allen, die afzetgebied zoeken, hun best blijven doen, om het eenmaal gewonnen terrein te handhaven en zo mogelijk uit te breiden.

Er zijn er onder hen, die over zeeën en landen een netwerk van relaties hebben gevlochten; er zijn er onder hen, die zich als exporteurs een wereldnaam hebben geschapen. Op hun wijze bouwen ze mee aan de economische toekomst van Friesland en door hun prestaties kunnen ze een enorme invloed ten goede uitoefenen. Want een goede naam is alles en zwaar is dus de verantwoordelijkheid van deze mensen, wat vooral geldt in een tijd, dat de mensen als het ware elkander hoe langer hoe meer kunnen beroepen.

Zò is de plaats van hen, die door hun werk een dak boven de veemarkt moeten leggen en zij waren het, die voor Kuperus nieuwe wegen baanden.

Op Vrijdag 7 Januari 1949 deed de fokker Ids de Boer van Tirns hem uitgeleide op de boot in Amsterdam en dat horende, zeggen wij het de Majoar uit „De Kandidaet" fan IJme Schuitmaker na: Dat kan 'k me begrijpe.

Leeuwarder Courant 1949-04-02

De Leeuwarder veemarkt 75 jaar toneel van koopmansleven

Op zoek naar betere behuizing [2]

„Keaplju binne allegearre toanielspilers, sa moat jo mar rekkenje," zegt Andries Wielinga, als hij komt te spreken over het wisselvallige leven van de veekoopman. Dit zou op zich zelf nog geen aanleiding zijn om over die wisselvalligheden te schrijven, wanneer de Leeuwarder veemarkt over enkele weken niet 75 jaar lang het toneel was geweest van dit koopmansleven. Wij hebben getracht uit te vinden, wat toch de speciale bekoring is van het levendige en drukke vertier op de markt. Wielinga noemde het woord toneelspeler en we meenden op hetzelfde moment, dat we het altijd al geweten hadden.

De jeugd op de veemarkt
Er staat veel op papier over de veemarkt. Hoe de markt 75 jaar geleden geopend werd, welke autoriteiten er bij aanwezig waren en hoeveel vee er aangevoerd werd. Maar dat is toch eigenlijk de geschiedenis van de markt niet. De geschiedenis, dat is wat de mensen deden en dachten.

Veertig jaar geleden kwam Andries Wielinga als grote jongen op de markt met zeventien en een halve gulden aan bij elkaar gespaard geld. Zijn vader had het hem weliswaar streng verboden, omdat een christenmens geen koopman kon zijn, maar it „kwánseljen" had de Jonge Andries steeds in het bloed gezeten en op een dag is hij stilletjes van het gardeniersbedrijf naar de veemarkt gelopen. Hij kwam thuis met een schaap, dat naderhand een wreen bleek te zijn en van de lammetjesfokkerij kwam dus niets terecht.
En als Haeiie Nicolai nog aan die eerste tijd terug denkt, dan ziet hij zich als jongeman bij het vijftigjarig bestaan van de markt in een witte kiel en blauwe broek met het vee op de tentoonstelling paraderen. „Hwat in dei".

2 Niet bekend of dit een artikel is van 'De Veemarkt' schrijver J. Zuidema. Verder ook zeker of de volgorde van de overgezette tekst 100% klopt! (ZHN.)

De expediteur Bok ziet zich nog als jongen, die de „bolle” los moest maken, terwijl de boer op veilige afstand toekeek. Of het dier wild was deed er niet toe. Driestheid leerden de expediteurs wel, als het er om ging een goede kant te behouden.
Siderius. die nu al 42 jaar caféhouder is aan de Lange Marktstraat, denkt met weemoed terug aan de tijd, dat een „súpke” een stuiver kostte. De mensen waren vroeger veel fleuriger, vindt hij.

Toen Jan Douwes Baarda veertig jaar geleden met zijn vader lopende van Blessum naar de markt kwam, was het vechten om een plaatsje voor het vee, omdat er toen nog geen vaste plaatsen waren.
Deze kleine belevenissen zijn de eerste herinnering van hen, die aan de veemarkt verbonden zijn. Al vertellende komt dan ook de figuur van de drijver naar voren, de man, die soms honderd stuks vee naar en van de markt dreef.
Jentsje Tit is ook een naam, die vele oude Leeuwarders nog wel iets zegt. Hij is gestorven toen zijn vak overbodig werd door het toenemende autoverkeer.

Een andere handel, een andere koopman
De handel is veranderd in de loop van de tijd. Ze is eerlijker geworden.
Vroeger gebeurde het wel, dat er kooplui op de markt omzwierven met op de lippen de vraag: Ha Jo ek in kou, dér't hwat oan mankeart? Wanneer dergelijke heren een koe naar hun gading vonden, gaven ze haar aan een collega in handen, die dan trachtte het dier voor „bèst” te verkopen. Dat komt nu niet meer voor. De koeien, die niet deugden zijn in groten getale opgeruimd.
De handel is geheel een vertrouwenszaak. Zelfs wanneer de grootste koopman vijftig koeien verkoopt op de markt, dan krijgt hij geen enkel bewijs in handen, wanneer de afrekening enige tijd wordt uitgesteld. De collegialiteit is wel zo groot onder de handelaren, dat ze elkaar waarschuwen voor kopers die niet solide zijn. Dat wil niet zeggen, dat men niet beide ogen open moet houden op de markt en iemand, die niet van jongs af aan opgegroeid is tussen de dieren en in de handel verdwijnt snel.

De grote verscheidenheid van typen valt direct op, wanneer men de kooplui op de markt aanziet. Toch hebben al deze mannen iets gemeenschappelijks.
Het is waarschijnlijk het optimisme, dat de zorgelijk gesneden gelaatstrekken verzacht en dat de koopman in de omgang tot een beminnelijk man maakt. Hij valt trouwens ook van het ene uiterste in het andere. Op de markt zijn het elkaars vijanden, maar wanneer de markt afgelopen is, reizen ze gezellig als vrienden huiswaarts. En geen koopman zal dan laten blijken. dat hij die dag een strop heeft gehad. Als de koopmans vrouw thuis vraagt, hoe het was op de markt, varieert het antwoord tussen: „It gyng wol” en „In goede dei hawn”. De koopman blijft in zijn rol.

De Friese koopman heeft een goede reputatie verworven, die kopers lokt uit alle delen van het land. Hij staat hoog aangeschreven en dat zulks van groot belang is voor heel Friesland, maar ook voor de stadsbevolking laat zich denken.

Een beste uier en beste papieren
Nergens is zoveel verscheidenheid In de handel als in Leeuwarden, hetgeen vroeger anders is geweest. De kopers kunnen er nu altijd terecht. Voorheen was het zo, dat de greidhoek in de herfst vee verkocht naar de bouw, waar de boeren mest wilden winnen, waarna ze het vee in het voorjaar weer aan de markt brachten. De kunstmest heeft daarin verandering gebracht. De aanvoer is nu over het gehele jaar gelijkmatig en uit de bouw komen niet zo zeer vette koeien, maar wel fok- en verbruiksvee, dat steeds het hoofdbestanddeel van de markt uitmaakt.

Ook verder is het karakter van de handel veranderd. Eertijds kocht men op de markt een mooie melkkoe met een beste uier. Tegenwoordig is 't een melkkoe met beste papieren. En beste papieren hebben de Friese koeien, omdat hier langer gefokt is. Toen men elders nog niet dacht over t.b.c.-bewijzen en productie-cijfers, had iedere boer ze hier al in de zak voor zover dat mogelijk was.

De tijd, dat een arbeider een schaap kocht en dat bij zijn boer in het land bracht, is ook voorbij. Sommige boeren zijn zelfs zo ver dat ze een schaap als ongedierte beschouwen, behalve dan in de oorlog, toen die dieren gemakkelijker te slachten waren, vertrouwde ons een koopman toe. En waar zijn de Londense biggen gebleven op de markt? En waar de zouters? Hun namen zijn bijna vergeten.

De Leeuwarder veemarkt is in 75 jaar de grootste ééndagsmarkt in Nederland geworden. Alleen de aanvoer op de tweemarktdagen van Rotterdam is groter. De Leeuwarder markt werd ingericht voor 2052 runderen. 1568 kalveren. 3200 schapen en 876 varkens.
De aanvoer nam na de vergroting geregeld toe. In 1880 kwamen 127.000, in 1890 154.000, in 1900 194.000 en in 1910 294.000 stuks vaan de markt Na een inzinking van enige jaren word in 1927 het aantal 302.367 gehaald.
De markt bleek in het jaar herhaaldelijk te klein en er werd door het gemeentebestuur besloten 'n verdieping op het Westelijk gedeelte te zetten, zodat er sedertdien ruimte is voor 7000 stuks rundvee en kalveren. 3000 varkens en 6900 schapen, totaal 16.000 stuks. De aanvoer van paarden is door de jaren vrijwel gelijk en steeds gering gebleven. De kosten bedroegen f 86.280.

In de veehandel is een centraliserende tendens, die ten koste gaat van de kleine veemarkten, maar die de Leeuwarder markt ten goede komt. Door het toenemende verkeer van vee-auto's zal mettertijd een verplaatsing van de markt noodzakelijk blijken. De handel ziet dan gaarne een verplaatsing naar Wilhelminalaan (?) en Fonteinland.

Een koopman vertelde ons, dat er Leeuwarders zijn, die de veemarkt maar ergens buiten de stad wilden hebben. Dat zal nu zo'n vaart niet lopen. Maar de koopman voegt er aan toe, dat de gladde stenen in de Lange Marktstraat ook nog nooit vervangen zijn en dat daardoor het ongevallenpercentage op de Leeuwarder markt hoger is dan elders.

En los- en laadplaatsen zijn er ook nog niet, voerde hij aan ten bewijze, dat de Leeuwarders zich niet veel gelegen laten liggen aan hun markt. Wij hebben gezegd, dat die Leeuwarders dan zeker van plan zijn de veemarkt te verplaatsen en dat ze op het laatste moment geen hoge kosten aan de oude markt willen maken en dat er misschien op de feestdag, 15 April wel iets van gezegd zou worden.

1951
Leeuwarder Courant 1951-05-26

Kaas en boterafzet

DE VEEMARKT
De kopziekte, die o.a. veroorzaakt wordt door het hoge eiwitgehalte van het Meigras heeft hier en daar gevoelige tikken uitgedeeld. Wanneer een koe van dertien honderd gulden door deze ziekte binnen enkele uren weg is, betekent dit nog al iets voor een kleine boer. De financiële resultaten van de veehouderij waren tijdens de stalperiode toen er veelal duur bijgevoederd moest worden, ook allesbehalve florissant.

Met de afzet van de zuivelproducten staat het er overigens goed voor. De algemene vraag naar kaas deed op de Leeuwarder beurs de officiële notering van Goudse stijgen van *f* 1.87 / 1,88 tot *f* 2,03 / 2,04 per kg, waarbij er rekening mee moet worden gehouden, dat er bovendien nog enkele centen boven de notering werd gehandeld.
De ruime exportmogelijkheden naar Duitsland waren in dezen wel van beslissend belang. De vraag uit België is echter dit jaar ook groter dan het vorige. Midden in de periode van de hoogste melkproductie is de kaas duurder geworden en deze heeft daarmee ook de melkprijs voor de boer uit de omgeving van de garantieprijs gehaald.

De prijs, die er op het ogenblik voor de boter wordt gemaakt beweegt zich echter maar weinig boven het peil van de garantie, zodat er bij het handelskantoor van de regering, het I.V.Z., slechts weinig boter voor de export naar Engeland wordt ingeleverd. De vooruitzichten lijken hier ook niet ongunstig.

Kortgeleden is er in Friesland een Amerikaanse commissie geweest die kwam kijken of Friesland wel t.b.c.-vrij was. Dit was namelijk een van de voorwaarde bij de inschrijving op de boterlevering aan de Amerikaanse troepen in West-Duitsland. Met Friesland is er ook in Drenthe een behoorlijk groot gebied vrij van de runder-t.b.c. zodat dank zij de activiteit van de Friese en Drentse boeren de Nederlandse markt misschien verlost ken worden van een flink kwantum boter.

De Leeuwarder veemarkt heet ergens een luxe-markt. Wij begrijpen wel enigszins wat er mee bedoeld wordt - je moet er wat voor de naam van het Friese vee betalen - maar juist is de uitdrukking toch niet. In Leeuwarden kun je een koe kopen, die bij de zelfde hoeveelheid voer meer melk met een hoger vetgehalte geeft dan een koe elders. Zou die koe luxe zijn?

Leeuwarder Courant 1951-12-15

Friese Boeren

(De Veemarkt)
De Friese boer, dat is in het algemeen gangbare taalgebruik een man, die na zijn dood wel een standbeeld waard is, omdat zulke voortreffelijke kwaliteiten bezit. Wijst nu eens in uw omgeving een boer aan, die dat standbeeld persoonlijk verdient en van wie men zou kunnen zeggen: „Dit is dè Friese boer". Op die manier zouden er niet veel standbeelden komen, omdat de besten nu eenmaal niet de grote massa vormen, maar juist een uitzonderingspositie bekleden en niet alleen onder de boeren.

Wie is die Friese boer eigenlijk? Is het een Woudman of een Bildtboer? Een Gaasterlander of een Waterlander? Nee, fluistert een goede geest, „de" Friese boer, dat is het gemiddelde van de heleboel. Dus iemand met tien hectare land, die eenmaal in de vier jaar de vergadering van zijn standsorganisatie bezoekt, die losse leverancier is van een coöp. zuivelfabriek, die een kwart van zijn koeien in het stamboek heeft en Concurrent-vlas verbouwt'

„De" Friese boer bestaat niet. Hij is een product van de fantasie. Ieder heeft een andere voorstelling van hem en sommigen vormen zich een oordeel over hem door te kijken hoe hij de knip van zijn beurs opendoet. Op grond daarvan zeggen ze - bijvoorbeeld de verkopers van landbouwwerktuigen - dat er in ieder geval twee soorten Friese boeren zijn. Zij, die in het Oosten van de provincie in de omgeving van Drachten wonen en zij, die van Jorwerd, Mantgum. Hylaard en die plaatsen komen. Deze laatste groep vindt in de ogen van de verkopers weinig waardering. Die boeren kopen niet. Ze gebruiken hun gereedschap net zo lang tot het totaal versleten is en allang een grote last is. Nee, dan de boeren uit het Oosten - nog altijd volgens onze zegsman - die weten op tijd een nieuwe landbouwwagen aan te kopen om hun bedrijf te moderniseren. Daar kunnen zaken gedaan worden, maar daar op de klei-greide homaar.

We vermelden dit maar om het evenwicht te herstellen, dat deze week op de vergadering van de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) werd verbroken. Toen waren het immers de boeren uit het Oosten, die de doorslag gaven bij het verwerpen van wat anders een historisch besluit had kunnen zijn, t.w. bindende grensregelingen voor de zuivelfabrieken.

Op het thema van verschillen tussen Friese boeren zouden we rustig door kunnen spinnen. Er zijn zelfs onderwerpen denkbaar als „regionale kerksheid en *Frico*".

UIT ANDERE BLADEN
Concentratie van zuivelfabrieken

Het „Friesch Landbouwblad" (Fr. Mij. v. Landb.) treedt ook in de reeds geruime tijd gaande discussie omtrent de concentratie van zuivelfabrieken; de eisen van de „Friese Koerier" (terugbrenging van pl. m. 70 fabrieken tot 12 á 15) worden hier een miskenning genoemd van de democratische verhoudingen en de psychologische kant van de zaak; het gaat trouwens om een veel wijder probleem, n.l. de zo doelmatig mogelijke inrichting van de Friese zuivelindustrie onder de heersende omstandigheden; als mogelijkheden bij de invoering van een grotere mate van efficiency worden dan de volgende gevallen onderscheiden:
„1. Individuele, elkaar in alle opzichten beconcurrerende fabrieken. Zo was de situatie aanvankelijk veelal.
2. Individuele, elkaar in een of enkele opzichten beconcurrerende fabrieken. Men denke b.v. aan de concurrentie om de leden in de grensgebieden van de fabrieken.
3. De individuele fabrieken behartigen een deel van hun belangen gemeenschappelijk:
   a. op technisch terrein en op dat van de aankoop van bedrijfsbenodigdheden (de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken);
   b. gecoördineerde, resp. centrale afzet van de zuivelproducten in binnen- en/of buitenland. Een deel van de bij de Bond aangesloten fabrieken is „vrij" (van de Frico) gebleven;
   c. centrale verwerking van een deel der melk. Dit maakt een grotere mate van specialisatie mogelijk. Men denke b.v. aan de Coöp. Condensfabriek „Friesland".
4. Gecoördineerde verwerking van alle melk van twee of meer fabrieken door één coöperatie. Dit geval doet zich in Friesland niet voor. Wanneer hier twee fabrieken samengaan, betekent dit tot nu toe fusie van de twee coöperaties, gepaard gaande met sluiting van de betreffende fabriek. Bij deze vorm van concentratie staat het sein achter de wissel. Dit is niet het geval, wanneer twee of meer fabrieken tijdig één coöperatie gaan vormen, met behoud van (een deel van) de fabrieken. Men kan dan een arbeidsverdeling tussen de (overblijvende) fabrieken gaan invoeren, waardoor de productie van specialité's met meer kans op succes ter hand kan worden genomen. Men behoudt tevens de voordelen van risicoverdeling over meer producten en van lage vervoerskosten".

1954
Friesche Koerier 1954-03-06

De N.O.P. bindt zich met zijn zuivelproducten aan Friesland
Concentratie van vier fabrieken in Zuid-Friesland en Noord-Overijsel

(Van een onzer verslaggevers) – geen Veemarkt
Nu ook in de Noordoostpolder de melkstroom op de veehouderijbedrijven begint te vloeien, moest er een besluit vallen op welke wijze deze melk verwekt moet worden. Een commissie van voorbereiding, met als voorzitter de heer H. R. Woud uit Blokzijl — thans voorzitter van de zuivelindustrie Novac — heeft zich daarmee langdurig bezig gehouden en het gevolg is thans, dat er een aantal zuivelfabrieken op de rand van het oude land, n.l. die te Blokzijl, Munnekeburen en Oosterzee een fusie hebben aangegaan, terwijl ook de fabriek te oldemarkt zich waarschijnlijk nog zal aansluiten om dan meteen te worden opgeheven. De besprekingen hebben er toe geleid, dat er een concentratie bereikt is en dat de N.O.P. wat de zuivelproducten betreft zich op Friesland zal gaan oriënteren, omdat de Novac lid is zowel van de Frico, de Condensfabriek als van de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Friesland.

Nu de „Novac" (nieuw en oud verklaarden zich voor agrarische concentratie) als één grote zuivelcoöperatie is ontstaan, betekent dit dat er vier zelfstandige verenigingen, waarvan er drie over een eigen fabriek beschikten, bij elkaar zijn gestapt.

Groot gebied
Het ledental bedraagt bijna duizend veehouders, waarvan er alleen in de N.O.P. thans 400 wonen. Dit aantal zal zich binnenkort nog wel sterk uitbreiden. Het werkgebied van de vereniging strekt zich uit over de N.O.P., Urk en de gemeenten Lemsterland, Weststellingwerf, Kuinre, Blankenham, Blokzijl en Steenwijkerwold. De zetel van de nieuwe vereniging is in Munnekeburen. De administratie berust echter bij de directie-secretaris de heer A. C. Erkelens te Emmeloord.

De fabrieken, die nu bij elkaar stapten zijn allemaal modern ingericht (levering aan Amerikaans leger in West- Duitsland is goedgekeurd!) en zullen in de komende jaren de stijgende melkstroom zeker kunnen verwerken. Voor het lopende boekjaar verwacht men 46 millioen kg melk, waarvan 16 a 17 millioen kg uit de N.O.P.

Men verwacht, dat dit laatste cijfer wel zal oplopen tot ongeveer 40 millioen kg, omdat er plaats is voor 10.000 melkkoeien in de polder.

Dat Kampen en Vollenhove zijn uitgeschakeld komt door het feit, dat de fabrieken in deze plaatsen de melk op Zondag niet willen verwerken. De leden van de Novac wensen daarentegen dat dit wel gebeurt.

Natuurlijk is er nog wel een gering kwantum melk, dat niet naar de Novac gaat. Dit restant zal worden gezonden naar de Hollandia te Scharsterbrug, de Lijempf te Kuinre en de Coöperatieve fabriek te Vollenhove.

Deze belangrijke feiten werden Vrijdag tijdens een persbijeenkomst te Emmeloord meegedeeld door de heer H. R. Woud uit Blokzijl, voorzitter der Novac. Hij lichtte ook toe, dat het mogelijk is, dat de oude en uitgeleefde fabriek te Oldemarkt ook nog zal toetreden, waar thans negen mil-

lioen kg melk wordt verwerkt. Is dit het geval, dan zal deze fabriek meteen worden gesloten, temeer, daar ook de huidige directeur er graag mee wil ophouden.

De aanleiding tot deze concentratie, zo zei de heer Woud, is niet in de eerste plaats op commerciële overwegingen, doch vooral de organisatorische kant heeft veel gewicht in de schaal gelegd. Het doel is om de kosten zo laag mogelijk te houden en de melkprijs daarentegen zo hoog mogelijk.
Door de rustige voorbereiding der concentratie waren er geen weerstanden te overwinnen. Alle betrokkenen zagen blijkbaar wel heel duidelijk in, dat dit de weg was die thans bewandeld moest worden.
Een gevolg van dit besluit is nu ook, dat er geen geweldige investeringen behoeven plaats te vinden voor een nieuw in de polder te bouwen fabriek. Door deze daad heeft de polder daaraan thans en in de toekomst geen behoefte. Aan een melkophaalschema wordt nog gewerkt. Moeilijkheden zijn daarbij niet te verwachten. Bij de fabrieken zal er ongetwijfeld wel naar specialisatie gestreefd worden. De technische zijde wordt nog nader bekeken.

Friesche Koerier 1954-03-06

Lijempf of N.O.V.A.C: in Oldemark?

(Van onze correspondent)
Vandaag zullen de leden van de coöp. te Oldemarkt een beslissing nemen over de vraag of de fabriek zich zal aansluiten bij de NOVAC. Als dat gebeurt zal het plaatselijk bedrijf worden stilgelegd. De beslissing is er niet gemakkelijker op geworden, nu de Lijempf de leden aanbiedingen heeft gedaan.
De Lijempf bood aan de fabriek voor vijf jaar te huren en het bedrijf ter plaatse te laten doorwerken. Indien aanschaffing van nieuwe machines nodig mocht blijken, dan wil de Lijempf daar wel voor zorgen. Deze machines en werktuigen zouden na vijf jaar door de Lijempf teruggenomen worden, indien het contract niet zou worden verlengd, dan wel door de vereniging tegen de boekwaarde overgenomen kunnen borden.

Hogere melkprijs
Niemand hoeft zich bij de Lijempf aan te sluiten. De N.V. wil een melkprijs garanderen, die uitgaat boven de door de NOVAC betaalde prijs.
De veehouders zullen echter de melk wel aan de verharde weg moeten leveren, Zij, die niet aan de verharde weg kunnen een toeslag krijgen voor het vervoer vanaf de boerderij. Door deze aanbieding zal het voor de behouders niet gemakkelijker worden beslissing te nemen. Men ziet dan ook in Oldemarkt het besluit van de ledenvergadering met spanning tegemoet.

1955

Leeuwarder Courant 1955-03-10

Kleine fabriek en kwaliteit gaan vaak samen

Concentratie van zuivelfabrieken

(Van een landbouwkundige medewerker) Geen Veemarkt

In ons dorp stond vroeger een zuivelfabriek. Als kinderen waren wij er maar wat trots op. Want het was onze fabriek, d.w.z. die van ons dorp. We reden mee met de wagens van de boeren, die 's morgens en 's avonds toen nog zelf de melk er heen brachten. Kwamen dan ook wel op het fabrieksterrein, al stond er een bordje met Verboden Toegang, en leerden zo al iets van de eerste beginselen der zuivelbereiding. En wanneer de fabrieksschoorsteen zware rookwolken uitstootte, zeiden wij als kinderen, met ontzag en trots tegen elkaar: zie Sietse eens stoken!

Toen de fabriek haar vijf en twintigjarig bestaan vierde, werd het een feest voor het hele dorp. Geen wonder, want ze bracht bedrijvigheid in de kleine plaats, die verder niet op industrie kon bogen. En bovendien, was onze fabriek niet één van de oudste Friese Coöperatieve fabrieken?

Jarenlang ging het goed met onze boterfabriek, zoals ze in de volksmond gewoonlijk werd genoemd, al werd er dan behalve boter ook kaas gemaakt. Er werd een goed product vervaardigd en al werd er niet zoveel melk verwerkt als bij de naburige zuivelbedrijven, met de uitbetaling der melk — een punt, waarop de Friese boeren nu eenmaal gevoelig zijn en dat met het melkbriefje zo gemakkelijk is te controleren — kon ze behoorlijk meekomen.

Zo scheen het bestaan niet in gevaar, al was het bedrijf niet al te groot. Maar toen er een onregelmatigheid bij de leiding werd ontdekt, werd opeens ook de basis van het bedrijf, het vertrouwen, aangetast en was in korte tijd het lot beslist. De vereniging werd opgeheven en een naburige zuivelfabriek nam het bedrijf met de meeste boeren over.

Als een stille aanklacht staat er nu nog een hecht, maar nagenoeg ongebruikt gebouw en een dode schoorsteen, waaruit geen rookpluimen meer opstijgen. En uit het oude dorp is een belangrijk deel van zijn bedrijvigheid weggenomen. Want er is iets weggenomen, wat een deel van het dorpsgeheel was geworden en niets kwam er voor in de plaats.

Waarom wij deze oude geschiedenis ophalen? Wel, wij werden er aan herinnerd, toen dezer dagen werd gemeld, dat wederom één van de Friese zuivelfabrieken, **Zurich**, wordt opgeheven. Zoals er al zoveel verdwenen zijn. **Warga**, de oudste coöperatieve zuivelfabriek, bestaat niet meer als zodanig. En om bij de laatste jaren te blijven, ook bijvoorbeeld in **Deinum**, **Friese Palen** en **Noordwolde** roken de fabrieksschoorstenen niet meer.

Rationalisatie

Rationalisatie is nu eenmaal een eis des tijds. En dit streven naar doelmatigheid brengt met zich mee, dat getracht wordt de melk met zo laag mogelijke kosten te verwerken. Het ligt voor de hand, dat daarvoor een flinke melkaanvoer een gunstige factor is. En zo ziet men in ons land een voortdurend streven naar concentratie in de zuivelwereld. Vooral in het Zuiden van ons land, waar aanvankelijk tal van kleine fabriekjes waren, zijn er ,de laatste jaren heel wat weggeconcentreerd. En elders ook. Waartoe de oorlogsjaren, toen er heel wat zuivelbedrijven werden stil-

gelegd op bevel van hogerhand en vaak daarna niet weer heropend, ook in sterke mate hebben bijgedragen.

Bijgevolg is het aantal zuivelfabrieken in Nederland in de loop der jaren sterk gedaald. Op 31 December 1953 waren er nog in het hele land 560, terwijl er toen in Friesland nog 77 coöperatieve en 20 particuliere fabrieken waren. In dat jaar werd er in Nederland 4850 miljoen kg. melk geleverd, waarvan 953 mill. kg. in Friesland. Gemiddeld werd er dus in 1953 in ons land 8,66 miljoen kg. per fabriek ontvangen, terwijl in Friesland dit cijfer wat hoger lag, nl. op 9,7 miljoen kg.

Ook in Nederland

In Denemarken, eveneens een toonaangevend zuivelland, blijkt het aantal fabrieken veel groter te zijn. In 1953 waren er nog 1947, die toen met elkaar 4978 miljoen kg. melk ontvingen. Dat wordt gemiddeld niet meer dan 3,3 mill. kg voor ieder. Een vooraanstaande positie op zuivelgebied, wat met Denemarken stellig het geval is, blijkt dus ook met veel kleine zuivelbedrijfjes mogelijk te zijn. Niettemin, ook daar doet men aan concentratie, want geregeld wordt het aantal „mejerier" er minder. Zo waren er in 1950 nog 1549, in 1951 1535, het jaar daarop 1521, terwijl de statistiek voor 1953 1947 opgeeft, wat overigens, vooral naar ons begrip, nog een respectabel aantal is.

Wij zien dus dit merkwaardige verschijnsel, dat in beide landen ongeveer evenveel melk tot zuivelproducten wordt verwerkt, maar dat in Denemarken het aantal fabrieken veel groter is.
Het streven naar concentratie, naar samenvoeging van bedrijven, valt evenwel zowel daar als in ons land op te merken. Dat daarvan vooral de kleinere zuivelfabrieken ten offer vallen, ligt voor de hand. Want al heeft een bedrijf met een betrekkelijk geringe melkaanvoer jarenlang goed gewerkt, wanneer er verbouwd of vernieuwd moet worden, vergt dat tegenwoordig zulke grote bedragen, dat daartoe niet zo licht wordt overgegaan. En komt de fusiegedachte eenmaal naar voren, worden er besprekingen gevoerd, dan is meestal al spoedig het lot van zulk een fabriek beslist.

Waarschijnlijk is met cijfers wel aan te tonen, dat dat vaak de beste weg is. Ook al worden de aanvoerkosten groter, wanneer de melk naar een andere fabriek moet worden gebracht, zo schijnt dit bezwaar toch niet op te wegen tegen het voordeel van het verwerken van een grotere hoeveelheid melk aan één bedrijf.

Aangenomen dus, dat de becijferingen uitwijzen, dat fusie met een andere fabriek uiteindelijk voordeliger is, dan is daarmee naar onze mening nog niet bewezen, dat stopzetting van de kleinere onderneming een verstandige daad is. Want ook andere factoren zijn van belang, en daarvan is de invloed nu eenmaal moeilijk in geldswaarden uit te drukken.

Leeuwarder Courant 1955-09-10

Coöperatie loopt nog voorop ……. concentratie particulieren

De Veemarkt
In de naoorlogse jaren heeft de coöperatieve zuivelindustrie een technische voorsprong behaald op de particuliere industrie en een eind gemaakt aan het feit, dat de particuliere industrie de leiding had in de zuivel. Vooral in Friesland is er voor miljoenen aan nieuwe installaties geplaatst, juist in een tijd, dat de zuivelproducten wel een aardige prijs opbrachten op de wereldmarkt. In de laatste jaren zijn er veel klachten vernomen over de moordende concurrentie op de condensmarkt en die klachten kwamen van de particuliere kant. Van de zijde van de coöp. condensfabriek „Friesland" hebben we die klachten nooit vernomen en dat kon ook moeilijk, want „de Condens" breidde zijn productie voortdurend uit. Ook in 1955 zal de productie ongeveer tien procent liggen boven die van 1954, toen er ongeveer 200 miljoen kilo melk en wei werden verwerkt, dus ongeveer een vijfde van de totale Friese melkproductie.

Deze zelfde fabriek heeft gister een nieuw researchlaboratorium geopend, dat voor de fabriek het breekijzer op de poort naar de toekomst genoemd kan worden. Dat breekijzer zal ongetwijfeld voor de Friese boer de mogelijkheid openen de weg te vervolgen, waarop hij indertijd met de heer Sietse Hepkema de eerste wankele schreden heeft gezet.

Dat men de zaken groot ziet bij de condensfabriek mag bijvoorbeeld blijken uit het feit, dat de directeur van dit nieuwe laboratorium, dr A. van Kreveld, gisteravond na de opening door minister S. L. Mansholt, met de assistent-directeur van de fabriek, ir K. van der Berg naar Amerika vertrokken is. Dr Van Kreveld zal op een chemisch congres in Minneapolis een inleiding houden over een chemisch onderwerp betreffende de zuivel. Daarna gaat hij met zijn collega nog enkele maanden op tournee om nieuwe zuivelproducten te verkennen.

Ondertussen moet men niet menen, dat dit research-laboratorium, dat overigens uniek is in Nederland, het laatste woord zal blijven in de Nederlandse zuivelindustrie. Enerzijds is „de Condens" slechts een snoepwinkeltje vergeleken met het Nestlé-concern en anderzijds zit de particuliere industrie ook niet stil. Volgens hardnekkige geruchten worden er op het ogenblik pogingen in het werk gesteld om tot een concentratie in deze industrie te komen. Er zou een particulier zuivelblok gevormd worden, dat tot een bedrag van vijftig miljoen gulden obligaties zou willen uitgeven, teneinde over het kapitaal te kunnen beschikken, dat nodig is om de particuliere zuivelindustrie opnieuw in te richten.

Dit is uiteraard een normale gang van zaken, maar het is goed om er even aan te herinneren, want vaak wordt het zo gesteld: particuliere industrie moet er zijn om de coöperatie wakker te houden. Op het ogenblik is het zo, dat de coöperatie de pas aangeeft. Na een modernisering van de particuliere industrie kunnen de kaarten echter wel weer anders liggen.
[….]

Leeuwarder Courant 1955-10-29

En wat kunnen we er uit halen

(De Veemarkt)
Op het ministerie van landbouw en op de bureau's van het Landbouwschap buigen de strategen zich op het ogenblik over de lijvige rapporten met de verwachte kostprijzen van de melk, zoals het *Landbouw-Economisch Instituut* (LEI) ze heeft berekend. En de vraag op aller lippen is: Wat zit er in en wat kunnen we er uit halen.

Er zit van alles in en er kan van alles uit gehaald worden. Men kan er alle kanten mee uit. Verwacht wordt reeds, dat het zelfde garantiesysteem zal worden gevolgd als het vorige jaar, dus met een algemene garantieprijs (nu 22 cent) en een toeslag voor het zand en het veen. Voorts hebben we al ergens gelezen, dat de garantieprijs ook wel niet veel hoger zal worden. (Een cent meer of minder op de garantieprijs betekent voor de greidboer ongeveer 25 gulden per hectare meer of minder Inkomen).

In de meeste gebieden is de kostprijs bij voorcalculatie gestegen. Uitzonderingen zijn de vier „dure" gebieden In Zuid-Holland en Noord-Brabant: in de andere tien kostprijsgebieden worden hogere kostprijzen verwacht, die verschillen van 2,2 cent tot 0,1 cent vergeleken met het vorige jaar. Volgens ons zal de garantieprijs zeker met een halve cent omhoog gaan en het zou ons niet verwonderen, wanneer de landbouw straks een garantieprijs zal vragen van 23 cent (per kg melk met 3.7 procent vet) met een toeslag van 1,3 cent voor de zandgronden.

Als een van de motieven om tot een garantieverhoging te komen zou men kunnen aanvoeren, dat de voorcalculatie voor de weidegebieden in 1954/'55 vergeleken met de nacalculatie 2,5 cent te laag is gebleken en voor de gemengde- en zandbedrijven 1,7 cent.

Over het geheel genomen zijn de kostprijzen voor het zand vergeleken met de voorcalculatie van 1954/'55 niet gestegen. De Friese Wouden maken daarop een uitzondering met een stijging van 0,6 cent. In de greidegebieden stegen de kostprijzen echter gemiddeld met 0,75 cent en deze stijging kan niet geweten worden aan allerlei beroerde omstandigheden zoals het vorige jaar het geval was bij de zandgebieden Het is eigenlijk een normale stijging en deze zal
dan ook in de garantieprijs tot uiting moeten komen. Maar vorig jaar is in feite het twee- later zelfs het drie-prijzensysteem door de regering toegepast en in het kader van dit systeem kan men door wat met de cijfers te schuiven alle mogelijke kostprijzen naar voren halen als gemiddelden. Dit systeem heeft ook een scheiding in de belangen van de boeren te weeg gebracht en reeds te gebleken, dat ze niet van zin zijn een lijn te trekken. Onze vrienden op de veemarkt waren er mee aan.

De Lijempf gaat op het ogenblik door het vagevuur der geruchten. Het enige wat we nog niet gehoord hebben, is dat een combinatie van Sovjet-kapitalisten en Amerikaanse communisten een bod op de aandelen hebben gedaan. Ondertussen weet men Achter de Hoven in Leeuwarden

zijn plannen aardig geheim te houden en het enige wat de buitenstaander met enige zekerheid weet, is dat er bij de verdere reorganisatie van het concern nog een aantal verrassingen uit de bus zal komen. Ondertussen begint er ook enige onrust te ontstaan onder de arbeiders, die door de geruchten over het sluiten van fabrieken wel willen weten, waar ze aan toe zijn.

Het afstoten van melkinrichtingen door de Lijempf wijst er op, dat deze onderneming zich gaat specialiseren op de productie van zuivelproducten en condens, waartoe zijn grote investeringen zal moeten doen. Behalve de *DOMO* is *Sterovita* een veel genoemde naam in de geruchten. Sterovita is ‘n snel groeiende onderneming, die nauw verbonden is met de winkelbedrijven van *Albert Heijn*. Zij verzorgt onder anderen de uitvoer van drinkmelk uit Nederland naar de Amerikaanse troepen in Duitsland, waarvoor zij de melk betrekt van de DOMO uit Drenthe.

Voor we ze weer vergeten zijn nog gauw een paar geruchten: De heer Feike de Boer blijft directeur van *de Ommelanden*, omdat er geen geschikte boedelberedders te vinden zijn. Het plan van de particuliere zuivelindustrie om vijftig millioen gulden bijeen te brengen teneinde deze industrie te moderniseren is mislukt.

Nog een paar cijfers uit het LEI-rapport over de kostprijs van de melk: In het afgelopen boekjaar is voor het eerst na de oorlog in de Nederlandse weidegebieden op de bedrijven verlies geleden. Alleen de Friese en de Noordhollanse klei hadden nog een netto-overschot van respectievelijk 76 en 161 gulden per hectare. In de Friese veengreide was het verlies dertig gulden per hectare.

Leeuwarder Courant 1955-11-19

Friese zuivel in nieuw tijdvak

(De Veemarkt)
Drie boeren reden gister in de bus naar Leeuwarden. Onderweg passeerden ze een tankauto van de Lijempf. Een van de boeren merkte op: „Dy is takomme wike fan ús".
De overdracht van verschillende Lijempf-fabrieken aan de coöperatie heeft een storm van gevoelens wakker geroepen bij coöperatie-boeren, bij Lijempf-boeren, bij coöperatie-directeuren, bij het Lijempf-personeel, bij de bewoners van hele dorpen en stadjes, kortom bij duizenden mensen, die alle min of meer bij deze zaak betrokken zijn.

Wat blijft er van Sloten over, wat van Kuinre, als de fabrieken daar eens gesloten worden? Wat staat er nog meer te gebeuren in Friesland?
De slag die er in de afgelopen jaren tussen twee reuzen in de zuivelindustrie gestreden is, kwam in de afgelopen winter in zijn beslissende phase toen ir. J. B. Ritzema van Ikema van de Condens (CCF) een kaaspool vormde, waarmee hij de prijs van de industriemelk op een peil bracht, dat aanmerkelijk boven het peil lag, waarop de Lijempf een omvangrijk condenscontract had afgesloten.

De grondslag voor de huidige ontwikkeling werd echter reeds vlak na de oorlog gelegd, toen een een groep zuivelcoöperaties, onder wie ir. P. Stallinga, een bezoek aan de Zweedse zuivelindustrie bracht. Zij zagen de enorme achterstand van de coöperatieve zuivelindustrie en besloten een poging tot een even enorme verbetering te wagen. Er is na de oorlog voor dertig miljoen gulden in de Friese coöperatieve zuivelfabrieken geïnvesteerd. De toekomst van de zuivel leek duister, maar de coöperatie-boer wist dat ook bij een duistere toekomst hij zou moeten blijven melken Die melk moest verwerkt worden aangezien een particulier dat niet voor hem opknapt, moest hij zijn fabriek verbeteren.

De particuliere zuivelfabrikant is hem op deze weg slechts ten dele gevolgd.
De ontwikkeling is nog verhaast door een enorme uitbreiding van de coöp. condensfabriek in Leeuwarden onder leiding van ir. Ritzema. Bij alle geredekavel over concentratie groeide er zonder veel praatjes in Leeuwarden een reuzenbedrijf, dat het grootste in zijn soort is in Europa. Het is een machtig lichaam geworden, dat door een nauwe binding aan de Frico de Friese boer invloed op de markt van zuivelproducten geeft.

Het valt niet te verwachten, dat deze concentratie van melk en macht hiermee haar afsluiting heeft gevonden. De overdracht van de Lijempf-fabrieken aan de Condens is het uiterlijk teken van een nieuw tijdperk in de Friese zuivelindustrie dat enkele jaren geleden begonnen is. Voorlopig zal de coöperatie eerst wel voldoende hebben aan 't geleidelijk invoegen van Lijempf- fabrieken in het kader van haar fabrieken. Later zal dan wel blijken of andere particuliere fabrieken de strijd tegen de melkprijs van de coöperatie vol kunnen houden. Van de negentien particuliere fabrieken in Friesland zijn er nu nog veertien over, waarvan enkele verbonden zijn aan krachtige ondernemingen, die ook buiten Friesland werken.

Leeuwarder Courant, 1955-11-26

Melkprijzen tussen vele klippen

(De Veemarkt)
Het jaarlijks terugkerende melkdebat is geworden tot een „melkbad", vooral in Friesland. Er is praat over de oude melkprijs met zijn toeslagen, er is praat over de nieuwe melkprijs - en het kost moeite om de aandacht daar op te concentreren, want alle mogelijkheden van de oude zijn nog niet eens onder ogen gezien - en tenslotte is er de geschiedenis van de Condens en de Lijempf, waaruit blijkt, dat de boer-met-zijn-melk een begerenswaardig persoon is.

De Lijempf-boer, die op het ogenblik op de wip zit, heeft het gevoel, dat er naar zijn hand gedongen wordt alsof hij een begeerlijke maagd ware. Het kan hem weer een gevoel van zelfvertrouwen geven. Al geruime tijd moet de veehouder immers de gedachte hebben gekregen, dat hij een overbodig persoon in de maatschappij was: „Die boeren ook altijd met hun melk."

Maar uiteindelijk gaat het weer om de centen en die komen tegenwoordig voor een heel klein deel uit Den Haag. Wel, het *Landbouwschap* is het eens geworden over de garantieprijs, die het aan de minister zal vragen. Er schijnt wel over de zaak gestemd te zijn en er waren voor- en tegenstemmers, dat zo eens was men het ook al weer niet. **Minister Mansholt** zal dit jaar wel weer de keus krijgen uit een hele serie melkprijsvoorstellen.

Het in het afgelopen jaar toegepaste systeem van garantieprijzen voor klei, zand en veen, of zo men wil het systeem van één garantieprijs met toeslagen, heeft een diepe wig gedreven tussen de melkveehouders in Nederland, die nu ontdekken, dat ze niet meer gelijkgerichte belangen hebben. Wat kan 't een onverschillige zandboer schelen, wat een kleiboer voor de melk krijgt, als zijn toeslag maar hoog genoeg is. Op de begroting van het *landbouw-egalisatie-fonds* is een bedrag uitgetrokken voor het handhaven van de garantieprijs en ieder moet nu maar zien daar een zo groot mogelijk part van te krijgen.

Verder kan men dan nog trachten in een hogere toeslagklasse te worden geplaatst, dan waarin men zit. Daaraan besteden de Friese veenboeren op het ogenblik al hun aandacht. In het bijzonder de veehouders in de zogenaam de veenpolders begrijpen niet meer, wat de regering bezielt bij haar maatregelen. Zij moeten het doen met de halve toeslag en de zandboeren krijgen de hele toeslag, wat een verschil is van ruim een halve cent per kg melk.

De veenpolders in de Lage Midden zijn aangemaakt uit uitgeveende poelen en petten. De pachtprijs is er gesteld op zeventig gulden de bunder en als er een beetje zand in de grond zit, gaat de pacht er met tien tot twintig gulden omhoog, omdat vanwege het zand de grond waardevoller is. De beste zandgronden in Friesland in de omgeving van Drachten en Ureterp hebben een veel hoger pacht, namelijk tot 140 gulden. Deze pachten geven wel ongeveer het waardeverschil van de grond aan, maar niettemin is er een systeem uitgedokterd, waarbij de veenpolders de halve toeslag en de zandgronden de hele toeslag op de garantieprijs krijgen. Dit gaat uiteraard dwars tegen het rechtsgevoel in en er leven onder de boeren in de veenpolders gevoelens van: Er moet nu maar eens wat gebeuren.

Het systeem van toeslagen zal wel geknipt zijn op een patroon, dat voor heel Nederland geldt of gold. Bij ieder leeft immers min of meer de gedachte, dat het op de zandgronden wel een arme boel zal zijn. Aangezien op de zandgronden de kleine boeren wonen en er tussen de zandgronden

ook verschil van vruchtbaarheid is, zal de Minste welvaart ook wel op de zandgronden worden gevonden.

Ondertussen krijgen ook de komgronden tussen de grote rivieren de halve toeslag en die komgronden zijn kleigronden van dezelfde kwaliteit als de knip bij Jorwerd, Cubaard en Baard. En de boeren uit Jorwerd, Cubaard en Baard krijgen géén toeslag.
[….]

Leeuwarder Courant 1955-12-03

Als panters om de hete melk – herverdeling Lijempf-melk

(De Veemarkt)
Aangenomen mag worden, dat de Condensfabriek deze week bijna tachtig procent van de melk heeft gehouden, die de zeven vroegere Lijempf-fabrieken vorige week nog ontvingen. De heftigste reactie onder de boeren heeft zich voorgedaan bij de fabriek in Kuinre, waar 33 procent van de boeren met 44 procent van de melk naar andere fabrieken is gegaan. Verdeeld over een derde naar Lankhorst-Heeg, een derde naar Hollandia, Scharsterbrug[3]. Mogelijk zouden, er nog meer boeren zijn overgegaan, maar de particuliere fabrieken wagen het blijkbaar niet hun hoofd in de strop van een lange melkrit te steken.

De betrokken ondernemingen houden zich merkwaardig stil en naar buiten toe moet het wel lijken, of ze als zwijgende panters om elkaar en het melkpannetje heen draaien. Zelfs hun gegrom, dat iedere rechtgeaarde panter in zo'n geval toch wel zal moeten laten horen, is voor het allerminst zwijgende publiek niet hoorbaar. De enige, die zich in de arena wel hoorbaar heeft gemaakt, is de ANAB.
De arbeidersleiders Sake van der Ploeg en Folkert van der Meer hebben een dikke steen in de melkpan gegooid, die de melk voor de particuliere fabrieken wat minder verteerbaar heeft gemaakt. *Het Friesch Dagblad* heeft het potje op een heet vuurtje gezet en ziet visioenen van rode rakkers uit 1918. Het blad geeft de coöperatie het advies een verklaring uit te geven, dat zij niet van deze socialistische steun gediend is.

De desbetreffende panter zal ook hier wel het zwijgen we doen. Ondertussen hebben de boeren aan de gebeurtenis een enorme hoeveelheid gesprekstof. Coöperatie-boeren wrijven speculatieboeren onder de neus, dat hun „speculatie" mislukt is. "It is al hwat as jo as frije boer op in efterneimiddei forkocht wurde", kan men coöperatie-boeren met gehuichelde meewarigheid tegen ex-Lijempf-leveranciers horen zeggen. Verstokte leveranciers van particuliere fabrieken horen over de telefoon een onbekende stem zeggen: „Hwat hear ik, binne jo ek al bij de coöperaesje?"

De tegenstelling onder de boeren coöperatie of particulier ligt voor velen buiten het principiële vlak. Het is een kwestie van Schier en Vet geworden en dan slaan de geciteerde opmerkingen als een tang op een varken. De boeren, die aan dergelijke kleine pesterijen bloot staan, springen gemakkelijk bij een particuliere directeur in een auto en draven met hem de boeren af om leveranciers te winnen voor de particulier. Of ze besluiten, als ze 't zich kunnen permitteren, de melkveehouderij er aan te geven en op weiderij over te schakelen. Vooral onder de noordelijke bouwboeren is deze neiging waar te nemen. Deze neiging wordt nog versterkt door de uitkomsten van de melkveehouderij.

We hoorden overigens nog iets merkwaardigs. Enkele boeren in Friesland ijveren voor een combinatie van leveranciers aan particuliere fabrieken. Deze combinatie zou dan de melk van deze boeren in één kwantum aan een particuliere fabriek willen leveren. Als combinatie staan ze uiteraard sterker dan wanneer ze individueel bij de fabriek komen. We weten wel een mooie naam voor deze club: C.P.B. Dat betekent natuurlijk niet „Communistische Partij van Bildtboeren". maar gewoon Coparboe, coöperatie van particuliere boeren.

3 Ontbreekt mogelijk 1/3 naar Freia Veenwoude

Ondertussen is er ook nog een ander gezelschapsspel aan de gang: gissen naar de oorzaak van de verschuiving in hot coöperatief-particulier bestel. De eerste reactie van velen is geweest de verschuivingen toe te schrijven aan enkele knappe koppen, die in een soort schaakspel een particuliere industrie mat hebben gezet, in de Kroon zaten velen gister instemmend te knikken, toen de stelling verkondigd werd, dat ir Ritzema en zijn team ook in een particuliere boot de overwinning behaald zouden heben. Maar zonder een goede boot begint toch ook de beste schipper niets. En het Lijempf-schip is vastgelopen op de melkprijs, die er in Friesland betaald moest worden. Deze melkprijs kon in Friesland tot stand komen, door een versterking van de coöperatieve grondslag in de Friese zuivelindustrie na de oorlog.

De huidige verschuivingen zijn tot stand gekomen in een tijd waarin de wilde melkprijsconcurrentie tussen de coöperaties onderling was afgeschaft. Bij dit alles blijft uiteraard de vraag bestaan of het noodzakelijk is dat de particuliere, vlak naast de coöperatieve zuivelindustrie moet bestaan om elkaar in leven te houden. Een vraag, die weer midden in de belangstelling is komen te staan.
We zouden niet uitgepraat zijn zonder een opmerking over de melkprijs. *Het Landbouwschap* heeft een garantie gevraagd van 22,7 cent met een toeslag van 2,2 cent voor de duur werkende gebieden. De landbouw volgt de minister dus op de vorig jaar voorlopig voor één jaar ingeslagen weg van melkgebieden met verschillende melkprijzen. Dit systeem is in de afgelopen weken in Friesland afgekraakt, maar blijkbaar niet gekraakt. Wat de hoogte van de gevraagde garantie betreft, leeft in leidende landbouwkringen niet de overtuiging, dat de regering er mee akkoord zal gaan.

1956
Leeuwarder Courant 1956-03-10

Toenemende spanning in zuivel

(De Veemarkt)
Een directeur van een vrije zuivelcoöperatie heeft zijn boeren gister het advies gegeven zich maar bij de *Frico* aan te sluiten. Het kan nu nog met ere, zei hij, en het komt er toch van. De ontwikkeling gaat die kant onherroepelijk uit „Forline jier hiene wy al bekjen om de molkepriis fan de Frico to heljen".

Het bovenstaande is een van de symptomen, van de concentratie in de zuivelindustrie, die met vele spanningen gepaard gaat. Er wordt aan het zuivelfront hard gevochten in de strijd om de macht. Een van de slachtoffers is de kwaliteitskaas. Behalve een vrije fabriek is nu ook een Frico-fabriek hard door het kaascontrolestation aangepakt, zij het dan, dat dit niet tot schrapping van het lidmaatschap heeft geleid. Vooral in de Frico-groep van ruim vijftig fabrieken wordt alles op alles gezet. Deze groep heeft vorig jaar versterking gekregen van een aantal kaasfabrieken van de Lijempf, dat door de Condens is overgenomen.

De invloed van de Frico op de markt is daardoor gegroeid en de afhankelijkheid van de vrije fabrieken van het doen en laten van de Frico is daardoor toegenomen. De risico's, die zij in de handel lopen, ook. De ontstemming in handelaarskringen neemt toe. Men spreekt er van dumpingspolitiek van de Frico op kosten van de belastingbetaler. Het klinkt zwaarwichtig, maar de betekenis kan ook zijn, dat men te kennen geeft, verliezer te zijn in een spel, waarvan men de kaarten niet kent.

Er mag aan een garantieprijs voor de melk zijn, dit betekent nog niet, dat alle boeren ook dezelfde melkprijs van hun fabriek krijgen. De ene fabriek kan wat meer dan de andere en dat komt tot uiting in de prijs die de boer krijgt. Als in een jaar de garantieprijs niet gehaald wordt, dan krijgen alle boeren een even hoge bijdrage uit het *landbouwegalisatie fonds*. Deze bijdrage is het verschil tussen de garantieprijs en de gemiddelde opbrengst van alle melk in Nederland, die door de boeren wordt afgeleverd. Weliswaar zijn er extra-toeslagen voor de zand- en veenboeren, doch dit ligt in een ander vlak. Men had die toeslagen ook per hectare kunnen geven en niet per kg melk.

Boeren van verschillende fabrieken vergelijken altijd naarstig de bedragen, die zij per procent vet in de melk krijgen. Enige tijd geleden is daarover in een autobus in de Noordoostpolder nog een rel ontstaan. De ene boer had 6,10 ct per procent vet per kg gekregen en een andere 6,15 ct. Het gaat nu direct niet om grote bedragen, maar het was voor de eerste boer toch een reden om met opgestreken zeil het bureau van zijn directeur binnen te stappen. Die begon toen maar weer geduldig uit te leggen, dat zijn leverancier eigenlijk ook 6,15 ct had gekregen, maar dat het zuivelfonds daarvan 0.05 ct afneemt, zodat het werkelijk uitbetaalde bedrag 6,10 ct werd. De directeur 'an de andere boer had dit wat minder duidelijk op 't melkgeldzakje gezet en had ook 6,10 ct uitbetaald. Zo wordt op elk niveau om de melk gestreden en het bovenstaande schijnt ook nog een ernstig argument in de strijd tussen de coöperaties en de particuliere fabrieken te wezen.

Het zijn argumenten, die de boer op den duur heet noch koud maken, maar die wel zijn onverschilligheid ten aanzien van de problemen, waar hij mee te maken krijgt, vergroten. Er ontstaat

zo licht een geest van „We worden toch beduveld”, „Laat ze het maar uitvechten met elkaar” er. „De Fryske Mij koöperatyf wéze? De Condens kin himself wo' rédde”.
Bij onderzoek van de afdeling sociologie en sociografie van de landbouw hogeschool is de mening van de boeren gepeild omtrent de coöperatie. Niettegenstaande ‘t feit, dat slechts 10 pct der boeren van geen enkele coöperatie lid is is vijftien procent van de boeren er tegen. 35 tot 40 procent staat er neutraal tegenover en 45 tot xx procent is voor coöperatie. 80 procent van de boerer wil naast de coöperatie toch ook de particuliere ondernemingsvorm gehandhaafd zien en slechts vijf procent wil of het een of het ander. Van deze vijf procent wil slechts twee procent de coöperatie als alleenheerser zien en drie procent wil coöperatie op geen enkel terrein

Ook in Friesland is dit onderzoek ultgevoerd o.a. in Oostdongeradeel nog voor de Lijempf-fabriek in Dokkum overging naar de Condens. Van 178 melkveehouders waren er 58 niet lid van een coöperatie. Elf van deze 58 leverden wel aan de coöperatie en 47 niet. Deze 17 hadden alle mogelijke motieven, om niet lid te worden. Deze varieerden van ‚geen risico nemen”, „particulier is voordeliger”, „ik wil me niet binden” naar „coöperaties gaan wel eens over de kop”

Deze gegevens werden meegedeeld door de leider van het onderzoek, de heer Abma, tijdens het coöperatiedebat, dat deze week in Wageningen werd gehouden. Jammer genoeg bleek de heer Abma van de feitelijke omstandigheden in verhoudingen in Oostdongeradeel weinig af te weten, hetgeen het vertrouwen in ‘t onderzoek niet vergrootte. Zijn indruk, dat de boeren geleidelijk de „monopolisering” van de melk in Friesland wel zullen accepteren, zal ook wel niet juist zijn.

Leeuwarder Courant 1956-04-07

Liquidatie Lijempf fabrieken

(De Veemarkt – dl)
[.....]De Condens is op het ogenblik druk bezig de haar toegevallen brokken van het Lijempf-imperium te liquideren, De melkverwerking in Workum ís reeds stopgezet en binnenkort zal dit ook gebeuren in Wolvega en Dokkum. De fabrieken in Workum en Dokkum staan te koop. De gunstiggelegen fabriek In Wolvega blijft bestaan en daarmee heeft de Condens speciale plannen. De boeren, die hun melk aan deze fabriek leveren, worden rondgeleid in de Condens-burchten aan de Merodestraat te Leeuwarden en het resultaat daarvan is, dat velen zich op het ogenblik wel op hun gemak voelen in de coöperatieve kring. Zij kunnen na 12 mei hun melk leveren aan coöperatieve zuivelfabrieken in hun eigen omgeving. De fabrieken in Berlikum, Sloten en Kuinre draaien nog door en ook het ontvangststation in Steenwijkerwold blijft nog begaan.

Leeuwarder Courant, 1956-08-25

'Produktschap op de klippen'

Moeizame start *Produktschap voor Zuivel,* conflict over voorzitter

(De Veemarkt – dl)
De ondernemers in de grootste industrie van ons land, de zuivelindustrie, staan al geruime tijd op gespannen voet met de minister van landbouw, S. Mansholt. Deze heeft hun een productschap opgelegd, waarin de werknemers evenveel zetels hebben als de ondernemers. Deze laatsten meenden, dat de tijd hiervoor nog niet rijp was. Een ander punt in de ruzie is de regeling van de kwaliteitscontrole op de melk, waarbij de minister er sterk voor geporteerd bleek te zijn deze aan het productschap op te hangen, terwijl de ondernemers deze zoveel mogelijk in hun eigen organisaties wilden houden. Coöperatie en particuliere industrie trokken hierbij één lijn. Het schap is bij de wet ingesteld.

Op 2 augustus zijn de ondernemers bij minister Mansholt geweest om te praten over een voorzitter van het productschap. Zij verkeerden in de waan, dat zij nog invloed konden oefenen op de benoeming, zo zeggen ze, en we nemen aan, dat ze zich verzet hebben tegen het voorzitterschap van Ir. B. van Dam, die nu directeur is van de voorganger van het productschap: *het bedrijfschap voor zuivel.*

Op 8 augustus werd een koninklijk besluit gepubliceerd, waaruit bleek, dat Ir. Van Dam reeds op 31 juli tot voorzitter van het productschap was benoemd. De ondernemers zijn gegriefd.
De coöperatieve industrie, vertegenwoordigd door de *FNZ*, heeft besloten geen bestuursleden voor het productschap aan te wijzen en de *VVZM*, die de particuliere industrie vertegenwoordigt, zal naar wij vernemen wel dezelfde lijn trekken op haar bestuursvergadering van 4 september.

De minister mag nu, als er twee maanden om zijn, andere organisaties aanwijzen om de zuivelindustrie te vertegenwoordigen in het productschep, maar aangezien er geen andere organisaties op dit terrein zijn, is voor de zoveelste maal het productschap voor de zuivel op de klippen geraakt.[4]

4 Na in de eerste bijeenkomsten niet vertegenwoordigd te zijn geweest besloten de werkgevers – FNZ en VVZM – vanaf 31 jan. 1957 wel hun deelnemers te zenden naar de *Productschap voor Zuivel* vergaderingen. (ZHN.)

Leeuwarder Courant 1956-12-01

Groten groeien het hardst – Bartlehiem verdeeld – mammouth tapt af – wijsheid voor f 1000 – weer motie

(De Veemarkt)
Enige weken geleden hebben we de stelling verdedigd, dat de grootste zuivelfabrieken het hardst groeien. Aan de hand van de door ons aangevoerde cijfers leek dit ook onbetwistbaar. Er werd toen tegen ingelegd, dat er ook kleine fabrieken zijn, die heel best melkgeld uitbetalen. Ook dat is waar, maar het tast de stelling niet aan. Deze kreeg in de afgelopen dagen nieuwe steun.

Door de opheffing van de zuivelfabriek in **Bartlehiem** is namelijk bijna zes miljoen kg melk vrij gekomen en deze is tegen de verwachting in niet voor het merendeel naar de fabriek in **Birdaard** (7,5 miljoen kg) gegaan, maar voor meer dan de helft naar twee grotere fabrieken. 2,4 miljoen kg melk is namelijk gegaan naar **Marrum** (11 miljoen kg) en 1,5 miljoen kg naar **Leeuwarden-Jelsum** (15,5 miljoen kg). Birdaard heeft ook een flinke portie gekregen, doch niet een hoeveelheid, die de fabriek op een ander niveau zou hebben gebracht. **Stiens** en **Giekerk** kregen elk nog een flard van ongeveer een half miljoen. Twee particuliere fabrieken, **Oosterlittens** en **Veenwouden**, hebben bovendien ook nog een graantje meegepikt.

Men zal zeggen, dat de boeren van Bartlehiem de grote fabrieken niet gekozen hebben, omdat ze groot zijn, maar om andere redenen. Nu veronderstellen wij, dat het juist die redenen zijn, die deze fabrieken groot gemaakt hebben.

Nadat er enkele jaren geleden vrij fel gedebatteerd is over het al of niet wenselijk zijn van concentratie van zuivelfabrieken, is het debat gedoofd. In rustige sfeer kwam toen de ene concentratie na de andere tot stand en de ene zuivelfabriek na de andere, coöperatieve zowel als particuliere, kwam leeg. Het ligt in de lijn der verwachting, dat deze ontwikkeling zich zal voortzetten. Daar behoeven niet per se alleen kleine fabrieken en hun dorpen het slachtoffer van te worden. Zo is bijvoorbeeld ook het plan al eens bestudeerd om de fabrieken te **Roordahuizum**, **Grouw** en **Akkrum** samen te voegen en misschien zal dat er na verloop van jaren nog wel eens van komen. De ontvolking van het platteland zal daarop ook van invloed zijn. Grote fabrieken immers kunnen per miljoen kilo melk met minder arbeidskosten volstaan dan kleine, omdat ze dure maar arbeidsbesparende machines kunnen aanschaffen. Ir. Verschoor, directeur van de rijks middelbare zuivelschool in Bolsward, voorspelde' deze week nog, dat in de toekomst fabrieken van tien miljoen kilo melk tot de kleinste gerekend zullen worden.

Daarnaast is er in Friesland nog de enorme ontwikkeling van de coöp. condensfabriek Friesland. (CCF) Deze Mammoet melkfabriek verwacht over enkele dagen zijn 200 miljoenste kilogram melk, een hoeveelheid, die de fabriek nog niet eerder in een jaar heeft. verwerkt. Deze hoeveelheid komt ongeveer overeen met een kwart van alle coöperatieve melk in Friesland en zij wordt voor het grootste deel afgetapt uit de Friese zuivelfabrieken. Voor deze melk zijn de fabrieken alleen maar ontvangststation en dat betekent ook, dat de gemiddelde hoeveelheid melk, die er in de zuivelfabrieken is verwerkt tot boter, kaas en melkpoeder niettegenstaande de concentraties geringer is geworden. Tot welke consequenties dit bij een verdere ontwikkeling van de condensindustrie zal leiden, kan men op zijn vingers narekenen.
[….]
Dat er ook in de wereld gebeurt, geconstateerd moet worden, dat er weer een week verstreken is zonder melkprijsrapport van het L.E.I. en dat er weer een week zonder memorie van antwoord

van minister Mansholt voorbij is gegaan. Het kabinet doktert nog altijd aan het landbouwbeleid en het antwoord aan de landbouw zal straks wel luiden: „Het spijt ons erg, maar we leven boven onze stand, dat zodoende”.

Leeuwarder Courant 1956-12-22

zuivelcoöperatie in Groningen

(De Veemarkt)
[…..]
De coöp, zuivelindustrie in Groningen is van veel geringer omvang dan de Friese. Dit is niet alleen een gevolg van de kleinere melkveestapel, die een derde is van de Friese, maar ook van de naar verhouding grotere invloed van het Particuliere bedrijf, in dit geval de *Lijempf* en *de Ommelanden*. welke laatste onderneming onder coöperatoren indertijd geen coöperatie genoemd werd. Zoals bekend beheren de Friese Condens en de Drentse DOMO op het ogenblik *de Ommelanden*. Het gevolg daarvan is, dat er onder de Groninger boeren nu een trek is waar te nemen naar de voormalige fabriek van Feike de Boer.

De Groninger zuivelcoöperaties, een elftal, zoeken reeds lang naar een vorm van samenwerking om een eind te maken aan de onderlinge concurrentie, in die concurrentiestrijd is een van de coöperaties, die van de heer P. Okkinga te Bedum, groot geworden. Vorig jaar is in Bedum ruim 41 miljoen melk verwerkt, dat is bijna tweemaal de hoeveelheid van de grootste Friese zuivelfabrieken. Er zijn ook verschillende kleine fabrieken met drie, vier en vijf miljoen kg melk en een tweetal met elk bijna twintig miljoen kg. (Totaal ruim 140 miljoen kg).

Bindende besluiten voor de melkprijs en de grensregelingen, die sedert enkele jaren rust hebben gebracht tussen de Friese zuivelcoöperaties, hebben hun paxxxxxxxde invloed in Groningen (en een deel van Friesland) niet.
Een commissie uit de Groninger Zuivelbond (GBvCZ) kwam vorig jaar tot de conclusie, dat een concentratie in de Groninger zuivelcoöperaties alleen zin zou hebben, wanneer er een topcoöperatie zou komen, die alle fabrieken exploiteert. De gedachten gaan er nu naar uit ook deze topcoöperatie eventueel deel te laten nemen aan het beheer van *de Ommelanden*. Daarover wordt dit jaar reeds geruime tijd onderhandeld. Gedurende de zomer zat er weinig schot in, doch deze besprekingen zijn de laatste tijd weer op gang gekomen. […..]

1957
Leeuwarder Courant 1957-07-06

Lankhorst en Hollandia

De Veemarkt
De verschuivingen in de Friese zuivelindustrie blijven aanhouden. Dezer dagen zullen de leveranciers van de zuivelfabriek *Lankhorst* te Osingahuizen bij Heeg wel bericht krijgen, dat de fabriek aansluiting gezocht en gevonden heeft bij het *Hollandia-concern* in Vlaardingen. De laatste geheel „particuliere" zuivelfabriek in Friesland gaat daarmee dan een deel van zijn zelfstandigheid prijsgeven. Weliswaar zijn *Normendia* in Sneek en *Freia* in Veenwouden ook nog zelfstandig, doch tussen deze twee fabrieken bestaat reeds een belangengemeenschap. De andere particuliere fabrieken in Friesland behoren nu allen tot grotere groepen.

Lankhorst blijft wel een zelfstandig bestaan voeren, heet het, maar de grote toevloed van melk, die de fabriek gekregen heeft bij de overdracht van de Lijempf-fabrieken aan de Condens, (CCF) heeft haar waarschijnlijk genoodzaakt steun te zoeken bij de condensproductie, waarvoor ze zelf te klein is. De fabriek, die ongeveer twintig miljoen kg melk per jaar te verwerken heeft, zal, naar zij verwacht, technisch, commercieel en administratief de vruchten plukken van de samenwerking met *Hollandia*.

De door de Hollandia-groep geleide zuivelindustrie heeft door deze ontwikkeling een aanmerkelijke versterking gekregen in Friesland. De fabrieken in Bolsward en Scharsterbrug, de *KNM-fabrieken* en *Lankhorst* verwerken samen ruim honderd miljoen kg melk per jaar. De samenwerking tussen *Lankhorst* en *Hollandia* houdt ook in dat de fabriek in Osingahuizen zal blijven bestaan. althans daar mag op gerekend worden.

Zoals bekend is „*Hollandia"* verbonden met het Zwitserse *Nestlé-concern*. waardoor de afzetpositie van de Friese boeren dus aanmerkelijk versterkt wordt. Hoe men de samenwerking tussen *Lankhorst* en *Hollandia* precies gaat regelen, zal de boeren nog wel meegedeeld worden. Zij hebben er althans recht op dit te weten; zij zijn toch de leveranciers om wie, zoals het heet, alles „draaft"? Verder zijn er nog verschillende vragen, zoals die betreffende de kaasafzet van *Lankhorst.* Zal deze met die van de *KNM* in één hand gebracht worden? De melkritten van de Hollandia-groep in zijn nieuwe vorm liggen ook nog al sterk door elkaar. Komt hier ook een reorganisatie? Tenslotte is er nog de kwestie van de coöperatie, die in het zuiden van Friesland nu wel tegenover een sterk particulier blok komt te staan.

Nu we het onderwerp melkritten hebben aangeroerd daarvan nog het volgende. De aanvoerkosten van de melk naar de Nederlandse zuivelfabrieken bedroegen volgens een onderzoek van het *productschap voor zuivel* in 1956 gemiddeld 84 cent per 100 kg. Drenthe was het laagste met 65 cent per 100 kg en daarop volgde Friesland met 72 cent. Groningen en Limburg waren het hoogste met respectievelijk 103 cent en 125 cent.

Dat Drenthe als laagste uit de bus komt zal zeker ook toe te schrijven zijn aan het feit, dat hier alleen coöperatieve fabrieken werken. De kosten in Friesland liggen zeven cent hoger, doch hier is het jachtveld meer verdeeld tussen coöperaties en particulieren. Indien het verband juist is, dat wij hier leggen, dan komt de instandhouding van de concurrentie tussen coöperatie en particulieren, de Friese boeren dus jaarlijks te staan op ongeveer een half miljoen gulden. We geloven zelf niet, dat dat erg duur is. Toch lijkt het wel de moeite waard om na te gaan, waaraan het verschil

te wijten is. We zouden er één willen noemen: het transport over water en het daarbij behorende, soms herhaalde overladen van de melk. Overigens gaat het de boer er niet om, hoeveel het transport van de melk kost, maar wel hoeveel hij uiteindelijk uitbetaald krijgt.

Leeuwarder Courant 1957-10-12

Melk is coöperatief en niet speculatief

(De Veemarkt – dl)
[…..]
De oudste zuivelfabriek van Friesland, de Freija In Veenwouden, heeft de melkprijs niet kunnen maken en bleef ongeveer een cent onder de coöperatieve concurrentie. Nou zal het wezen, dacht iedereen. De coöperatiedirecteuren waren en zijn nog voortdurend op pad, maar de boeren blijven meneer Anema trouw. Onmiddellijk ook gingen er geruchten over het voortbestaan van de fabriek als zelfstandige particuliere N.V. Nestlé? Condens? „Daar is voorlopig geen sprake van, zegt de directeur van Freija.

Het is op het ogenblik bepaald niet een gunstig moment om een zuivelfabriek in Nederland, dit wil practisch zeggen een kwantum melk, over te doen aan een andere organisatie. In het bijzonder de *Hollandia-fabrieken*, die in het kader van het Nestlé-concern werken, hebben melk te over. Het stroomt langs alle mogelijke wegen weg en komt ook wel in de vacuüms van de Condens terecht. Nestlé kan namelijk de dure Nederlandse melk niet gebruiken.

We weten niet of de coöperatie-haters onder de leveranciers tegen deze handelwijze met hun melk door *Hollandia* geprotesteerd hebben. Het zal wel niet, want het enige wat de „vrije boeren" doen is melk aan de kant van de weg zetten en er verder niet naar omkijken. Dat kan soms verstandig zijn. Als ze al eens te weten zouden komen, dat hun melk in blikjes gedaan wordt met in gouden letters „Nestlé" er op, dan is dat misschien een reden om daar een ogenblik trots op te zijn. Per slot van rekening wordt lang niet alle melk de eer waardig geacht om onder de wereldberoemde gouden letters verkocht te worden. Niet alleen trots moeten ze zijn, maar ook dankbaar, want het merk laat zich wel verkopen en dus kunnen zij hun melk kwijt Maar waar Nestlé nog kan spreken van „onze boeren", daar kunnen de vrije boeren niet spreken van „onze Nestlé".

Dat is dit jaar ook gebleken Het was voor Nestlé voordeliger om de blikjes met de gouden naam in Denemarken te laten vullen en *Hollandia* blijft met de melk zitten. Het verlies dat Nestlè bij zijn deelneming in de Hollandia-fabrieken leed is blijkbaar kleiner dan de winst, die er op de Deense condens gemaakt kan worden. Het was wel aantrekkelijk voor de internationale condensconcerns - Nestlé was de enige niet - om op Denemarken over te schakelen.

Dat land gat exportbonussen en had een veel lagere suikerprijs dan Nederland. Er zijn bovendien nog andere landen. die vreemde manipulaties uithalen op de condensmarkt, en daar liggen voor de condensconcerns wel mogelijkheden, zodra ze hun grondstoffen maar goedkoop in handen krijgen.

De Condens heeft wel eens iets gedaan met zijn merken. Toen in de oorlog Nederland afgesloten was van de wereldmarkt, werd in Amerika condensmelk geblikt met een etiketje van de Friese Vlag er op. In verschillende afzetgebieden ging zo de naam van de Friese Vlag niet verloren. Op het ogenblik haalt de Condens uiteraard zulke stunts niet uit. Je zou de Friese boeren eens moeten horen, wanneer de Denen goede sier maakten met hun merk. De Condens heeft tot taak de melk van de bij de coöperaties aangesloten Friese boeren voor deze boeren tot waarde te brengen.

De taak van Nestlé is een andere. Iedere leverancier van melk aan Nestlé brengt zijn eigen melk tot waarde Daarom heet zo'n leverancier een vrije boer. Nestlé mag hem in de steek laten - zal dat niet direct doen - en hij mag Nestlé in de steek laten. Wat dat betreft is hij zo vrij als een vogeltje in de lucht. Vogelvrij heet dat. Zijn leider is de heer H. M. Gerbrandy van Nijland, gedeputeerde, voorzitter van de Friese CBTB en bestuurslid van het Landbouwschap.

In een van zijn functies heelt hij dit voorjaar de Friese boeren een urgentieprogramma voorgehouden. Daarin werd iets gezegd over economische machtsvorming van de melkleveranciers in Nederland. Misschien was het wel bedoeld als zoethoudertje van de Friese boeren, maar we hebben er nooit weer iets van gehoord. Het is zeker niet urgent meer.

Inderdaad lijkt het niet meer urgent **Minister Mansholt** koopt immers alle melk op voor gemiddeld 28,4 ct per kg. Wat zal een vrije boer zich dan nog druk maken over Condens en Nestlé. Hij leest een stukje van ir. D. S. Schuurmans in zijn vrije lijfblad over de internationale verbindingen van de Condens en concludeert, dat het alles één pot nat is.
Een conclusie. waar wij het uiteraard niet mee eens kunnen zijn. Indien namelijk de vrije boeren zich in het verleden niet gedragen hadden als grondstoffenleveranciers, maar zich hun verantwoordelijkheid voor de melk in een verder stadium van de productie bewust waren geweest, dan zouden de melkproducenten in Nederland op het ogenblik sterker hebben gestaan, dan ze nu doen.

Op het zelfde moment, dat particuliere melk dagelijks bij tienduizenden liters in de coöperatieve kaasbakken stroomt, durft ir. Schuurmens in zijn blad nog schrijven, dat er geen evenwicht is tussen coöperatie en particuliere industrie. Dit evenwicht zou volgens hem ten gunste van de particuliere fabrieken hersteld moeten worden.

We vrezen voor Ir. Schuurmens, dat het daarvoor reeds te laat is. Maar het is ook te laat om nu nog het coöperatieve apparaat - waar de melk van nature in thuis hoort - op te bouwen, dat voor een doorgaande afzet kan zorgen. De politieke oorzaken, die tot de terugtocht van de internationale concerns uit Nederland geleid hebben, willen we voor het ogenblik buiten beschouwing laten.

Het lijfblad van de geheid-liberale Zwitserse zakenlieden, de Neue Zurcher Zeitung, zegt er echter dit van: „Zelfs op het gebied van de agrearische producten verliest Nederland geleidelijk zijn gunstige internationale concurrentiepositie tegenover andere landen, vooral tegenover Denemarken. Dit is minder het gevolg van het in vele landen welig tierende agrarische protectionisme als wel vanwege zijn doctorandussen in de economie, die de boeren met minimumprijzen proberen te beschermen, die veel te „wetenschappelijk zijn berekend en daardoor zo hoog zijn, dat boze tongen beweren, dat ook de kosten van een krantenabonnement en de televisie voor het vee inbegrepen zijn...."
[…..]

1958

Leeuwarder Courant, 1958-05-03

Melkprijs 14 ct. – Boeren in de knel – Vierkante kaas

De Veemarkt

De zuivelprodukten brengen op het ogenblik nog niet de helft van de kostprijs van de melk op. Een directeur van een Friese zuivelfabriek verwachtte gister, dat hij uit de kaas veertien cent per kg melk maakt. De boeren zullen volgende week nog ongeveer anderhalve cent meer voor hun melk beuren, omdat er uit het *zuivelfonds* een toeslag gegeven wordt.

Deze toeslag wordt gefinancierd door een heffing op de drinkmelk, welke kortgeleden tot vier cent per kg is verhoogd. De bedoeling van deze heffing en toeslag is de uitbetalingen van de melkinrichtingen en de zuivelfabrieken enigszins gelijk te doen zijn. Voor drinkmelk geldt immers een vaste prijs, waardoor de directe uitbetalingscapaciteit van de melkinrichtingen zonder de heffing veel groter zou zijn dan van de zuivelfabrieken Pas volgend jaar, wanneer de gemiddelde opbrengst van alle melk precies is uitgerekend, behoeft de regering over te gaan tot het aanzuiveren van de melkprijs tot het garantiebedrag van ongeveer 29 cent.

Bij de huidige lage melkprijs van de fabrieken moet dit bij legio boeren tot grote financieringsmoeilijkheden leiden. Vooral de jonge boeren, die pas, belast en beladen met schulden en hypotheken, een bedrijf zijn begonnen, komen lelijk in de knoei. De regering heeft reeds een maatregel genomen om de boeren tegemoet te komen. Zij zal namelijk de geblokkeerde cent van het vorige melkprijsjaar nu vervroegd uitkeren. Voor Friesland betekent dit het kapitale bedrag van vijf miljoen gulden, doch voor twintig duizend veehouders in ons gewest is het toch maar een druppel op de gloeiende plaat.

Het is een bedrag van ongeveer 40 gulden per koe. Het heeft niets te betekenen bij de tientallen miljoenen, die de Friese boeren voorlopig tekort komen. Indien de regering er niet toe overgaat in de loop van dit jaar nog verschillende malen voorschotten op de garantieprijs te geven, dat kon het economisch leven in Friesland daar wel eens een sterke terugslag van ondervinden.

Nu we het toch over het economisch leven in Friesland hebben, willen we er toch nog eens de aandacht op vestigen, hoe gemakkelijk er tegenwoordig gesproken wordt over het omschakelen op de „arbeidloze" vetweiderij. Het zou economische waanzin zijn, wanneer de gebieden, die het goedkoopst melk produceren, zoals de Friese greidhoek, gedwongen zouden worden op het weiden van slachtvee om te schakelen. Weliswaar komen de bedrijven in dit gebied wat de struktuur betreft daarvoor wel in aanmerking maar wanneer er nog een greintje gezond verstand meespreekt in deze kwestie, dan laat men deze bedrijven de melkproduktie. In de eerste plaats omdat de toch al ontvolkende greidhoek dan volslagen zou verarmen en in de tweede plaats omdat hier de bedrijven gevonden worden, die het eerst de concurrentie op de internationale zuivelmarkt aan kunnen.

Bovendien is er nog een reden. Onder het regiem van de garantieprijzen is de melkproduktie in de oostelijke en zuidelijke gebieden van ons land, de duurstproducerende streken, sterk toegenomen. Het zou zeer onbillijk zijn om nu de gevolgen van deze produktiestijging op gebieden af te wentelen, waar de produktie niet tot in het gekke is verhoogd.

Reeds in november 1954 heeft een landbouwkundige medewerker van dit blad gewaarschuwd voor deze produktiestijging in een artikel „Looncalculatie in kostprijs van melk werkt verstarrend op landbouwontwikkeling". De onderkop van dit artikel luidde „Minister **Mansholt** voor een lastig probleem". Wel, het is een van de problemen uit de onverdeelde boedel, die minister **Vondeling** als erfenis heeft aanvaard. We herinneren ons overigens ook nog wel het jaarlijks instemmend geknik, waarmee de Tweede Kamer de landbouwbegroting bekeek.

Wij menen, dat er veel te weinig politieke belangstelling bestaat in Friesland voor de gevaren, die er dreigen. Dit is namelijk niet een kwestie, waar de landbouworganisaties zich in de eerste plaats druk om maken. Indien een boer een bestaan vindt in de vetweiderij en de landbouworganisaties weten fleurig te strijden voor een hoge vleesprijs, dan is van hun kant de zaak vrijwel afgedaan. Verontrusting of in ieder geval aandacht voor deze kwestie zal van een andere kant moeten komen.

De heer **Arie Noordhoek** van de kaasfirma F. Noordhoek en zoon te Bodegraven heeft zijn bedrijvige strijd voor de vierkante kaas bijna met succes volstreden. Vorig jaar drukten de werknemers in het *zuivelschap* de opheffing van het exportverbod voor vierkante kam er met een kunstgreep door en dezer dagen zal er wel een wijziging van de kaasmerkenbeschikking van de minister komen, die de weg vrijmaakt voor de vierkante kaas. De Denen produceren jaarlijks reeds 30 miljoen kg vierkante kaas, waarvan er dertien miljoen in de Duitse zelfbedieningswinkels verscheen, zo vertelde de heer Noordhoek ons. Nederland wordt er bedreigd
in een traditioneel afzetgebied. Vierkante kaas geeft in de zelfbedieningswinkels, waar de kaas gesneden en voorverpakt verkocht wordt, minder snijverliezen dan de ronde Goudse. Nederland mag deze markt niet laten schieten en moet aan de eisen van de klant tegemoet komen.

We verwachten, dat er een bittere concurrentiestrijd met de Denen zal uitbreken, waarbij Nederland het voordeel heeft van een betere kwaliteit, althans van een naam, die in Duitsland hoger wordt aangeslagen. Wat we ook vrezen, is dat de Duitsers tussenbeide zullen komen door de invoerrechten op kaas aanmerkelijk omhoog te brengen. Dit laatste is dan meer het gevolg van de lage prijs, waarvoor de Nederlandse kaas op het ogenblik wordt aangeboden. De verlaging van de kaasprijs heeft dan geen enkel effect. In de kaashandel verwacht men echter over enige weken een toenemende vraag naar kaas, zodat de situatie niet uitzichtloos is.

Als men daar nog bijvoegt, dat het Nederlandse volk op het ogenblik de kans heeft om de boter te herontdekken, dan zijn er misschien nog wel meer lichtpuntjes. De Duitse huisvrouwen hebben er op het ogenblik hele reizen voor over om in Nederland goedkope boter in te slaan, hoewel ze in eigen land toch ook wel margarine kunnen krijgen. De strijd om de boter lijkt dus toch nog niet zo ongunstig als we in het verleden wel eens gedacht hebben. Wie eenmaal terugkeert tot de boter, zal deze direkt niet weer in de steek laten.
[….]
Enkele weken geleden hebben we aandacht besteed aan het achterblijven van de melkproduktie van de Friese koeien vergeleken met de Noordhollandse. Sommigen hebben daarin direkt een aanranding van het onraakbare Friese fokvee gezien. Zelfs het stellen van vragen hieromtrent werkt al op sommige lange tenen.

Bij de beoordeling van de produktie van Friese koeien moet er verschil gemaakt worden tussen produktiecapaciteit en werkelijke produktie. De fokkers is het te doen om het aantonen van de produktiecapaciteit en de gewone veehouder heeft alleen te maken met een rendabel evenwicht onder plaatselijke omstandigheden tussen voeding en produktie. Uit de jaarverslagen van de

rijkslandbouwconsulenten en ook van het veevoederbureau blijkt wel, dat er in de regel maar wat op los gevoerd wordt.

Het rapport van het Friesch Rundvee-Stamboek over het al of niet preferent verklaren van de stier *Nienkes Sikkema* werpt ook licht op het voeren van de Friese boeren, zij het dan speciaal op die in de Stellingwerven. Wij menen, dat het dit jaar voor het eerst was, dat een stier in Friesland op preferentschap werd onderzocht op grond van vooral door kunstmatige inseminatie geboren dieren. Het oordeel van de commissie over de situatie is op enkele punten ontstellend. „Er werden van Nienkes Sikkema 25 zoons gezien. Hiervan waren 25 jonge nog niet opgenomen stieren in het gebied van de k.i.-vereniging aanwezig. In verband met de jeugdige leeftijd en de over het algemeen matige verzorging, waren de dieren minder goed te beoordelen; derhalve acht de commissie het niet verantwoord een algemene omschrijving te geven".

Uit het verslag van de commissie blijkt verder nog, dat op de bedrijven, waar de k.i. toegepast wordt vrij matige omstandigheden heersen. Een belangrijk deel van de k.i.-nakomeling is van matige kwaliteit en vertoont geen uitgesproken verbetering ten opzichte van de moeders, terwijl op de andere bedrijven en op de betere k.i -bedrijven in tegenstelling daarmee de dieren wel van goede kwaliteit zijn. Over de produktievererving wordt nog gezegd, dat deze gezien de vrij matige bedrijfsomstandigheden goed is.

Wanneer de gemiddelde Frisse koe dan achterblijft in produktie bij de gemiddelde Noordhollandse, hoeft men althans naar één oorzaak van dit verschijnsel niet langer te zoeken.

Leeuwarder Courant, 1958-10-25

Vrienden in de nood - Zuivel en kostprijs – Zwaar weer voor kleine boer en rapport – Capaciteit beslist

(De Veemarkt)
In de nood leert men zijn vrienden kennen. Toen er door een dreigende produktiebeperking van de melk in de zuivelindustrie nood kon ontstaan, bleek dan ook de grote vriendschap tussen de coöperatieve en particuliere zuivelindustrie. Nooit was de eensgezindheid zo groot als tegenwoordig. Vuurvreter Blink van de particulieren 'heeft al eens van dr. Van de Wie1, de coöperator, gezegd, dat hij zelf het niet mooier had kunnen zeggen. Het *FNZ-orgaan* vindt een beschouwing van de heer Blink ook al „belangrijk". Het blad van de Friese Zuivelvereniging is bezig genegenheid te ontdekken. Het blad doet dat in een redevoering, die de heer R. Visser namens de standsorganisaties heeft afgestoken bij het gouden jubileum van de „bond van Blink". De heer Visser sprak daar in de trant van: ze hebben elkaar nodig om elkaar te beconcurreren en gezond te blijven.

Dat dit zoet gefluit is in particuliere oren laat zich verstaan, vooral wanneer dit komt uit de mond van iemand, die voorzitter is van de zuivelcoöperatie in Bedum. Het „getrennt marachieren, vereint schlagen' volgens de strategie van Moltke is na bijna honderd jaar al heel ver ontwikkeld.

De Plattelandspost, die vrijheidsbanier der particulieren, sprong enige weken geleden al iemand op zijn nek, die een vooraanstaande coöperatie-functionaris turfde kapittelen. Het huldigde daarbij de stelling, dat er een gedeelde verantwoordelijkheid bestaat tussen de coöperatie en de boer, die zover gaat, dat deze coöperatie zijn eigen beperkte levensbelangen ook mag verdedigen zonder eerst het wachtwoord van de boer af te wachten. Nu, dat begint er inderdaad op te lijken

Uit de zuivelindustrie komen op het ogenblik verrukte kreten over de verbetering, die er optreedt op de zuivelmarkt. De industriemelk brengt al weer twintig cent per kilo op en het heet tekenend te zijn, dat tegen het midden van de winter zelfs een tekort aan verse boter wordt verwacht. „Laat men niet onder de indruk van een momenttoestand besluiten nemen (tot produktiebeperking), die door de loop van de feiten reeds spoedig achterhaald kunnen zijn".
Wat wij tekenend achten in deze uitlating, die het FNZ-orgaan de heer Blink in de mond geeft, is de poging om de grondstof melk voor de zuivelfabrieken goedkoop en overvloedig te houden.

Nu is er inderdaad weinig reden om de produktie van melk, wanneer deze in de winter zijn dieptepunt bereikt af te remmen, maar de prijzen, die er ook in die periode voor de zuivel gemaakt worden, liggen nog altijd beneden de gemiddelde kostprijs van het *LEI* en ook nog beneden die van dr. Vondeling. Juist bij deze kwestie ligt het kernprobleem van de melkproduktie: zullen de zuivelprijzen ooit weer op het peil van de kostprijs van de melk komen? De boter- en kaasprijzen zouden zeker vijftig procent boven het peil van de afgelopen zomer moeten liggen, wil dat het geval zijn. Een dergelijke prijsstijging zou een zo groot verlies aan verbruikers van zuivel te zien geven, dat nieuwe overschotten en nieuwe prijsdalingen het gevolg zouden zijn.

Via productiebeperking van de melk in Nederland is internationaal niet een oplossing te vinden. Alleen de schatkist zou daar wel bij varen. Er is nog één weg, die open staat en dat is verlaging van de kostprijs van de melk. Dit is een weg, die iedere boer alleen moet gaan en die voert naar intensivering en extensivering, naar bedrijfsvergroting en -verdwijning, naar rationalisatie, maar ook naar kinderexploitatie.

In deze situatie is het meerjarenplan voor de ruilverkaveling geploft. De regering moet er zich nog op beraden en zij kan er zeker van zijn, dat er een poging gedaan zal worden om dit rapport van de *centrale cultuurtechnische commissie* te smoren in een storm van kritiek. Of dit zal lukken is de vraag ten opzichte van een punt, namelijk dat van de bedrijfsgrootte. Men heeft het deze week kunnen lezen, dat de commissie verwacht, dat in de eerstkomende twintig tot dertig jaar de helft van de bedrijven kleiner dan twaalf tot vijftien hectare zal verdwijnen. Dat de commissie deze opvatting huldigt staat haar vrij, de moeilijkheden beginnen daar waar de commissie haar ruilverkavelingsbeleid op de te verwachten ontwikkeling begint af te stemmen en deze ontwikkeling zelf zal moeten, bevorderen.

Hoewel het natuurlijk niet te bewijzen is, menen we dat het rapport in de afgelopen weken hier en daar reeds invloed heeft gehad op publicisten, die er voorkennis van hebben gekregen en die zich er bij hun meningen reeds door hebben laten leiden. Dit is op zichzelf een begrijpelijke gang van zaken.

Totdusver waren de meningen over het kleine bedrijf erg verdeeld. De commissie conformeert zich nu met de mening van een bepaalde groep en ze gaat in tegen de opvattingen van de grootste herrieschoppers in boerenacties en dergelijke. De verdere gang van zaken lijkt nu wel haast onafwendbaar.

Waar de regering mogelijk nog over kan struikelen is de perfectie, waar de commissie naar streeft en waaraan ze door haar eigen beleid in het afgelopen jaar ook gebonden is, Dit rapport is namelijk ook een rechtvaardiging van haar beleid en dat van de overheid uit de afgelopen jaren. Het is natuurlijk wel wat merkwaardig, dat men eerst een heel apparaat opbouwt van alle mogelijke diensten en dat men daarna een rapport opstelt, waarin gezegd wordt, dat op grond van het bestaande apparaat het meerjarenplan voor ruilverkavelingen zus en zo moet verlopen. De benaderingswijze van het probleem wat daarmee ook al vast gelegd. Bovendien is men uitgegaan van een aantal gestandaardiseerde begrippen, die naar onze mening zijn aangetast door de gegevens voor een correlatieonderzoek, die het rijkslandbouwconsulentschap in Sneek heeft verstrekt.

Een voorzichtige conclusie uit deze gegevens is, dat die boer de beste bedrijfsresultaten heeft, die zich aanpast bij de omstandigheden van zijn bedrijf, hoe beroerd die omstandigheden tot op zekere hoogte ook mogen lijken. Het onderzoek in Sneek leerde, dat een niet-stamboeker met 600 gulden per hectare de hoogste winst had. De redenering van de commissie is, een boer moet een goed verkaveld bedrijf hebben anders heeft hij geen tijd om lid te wezen van het stamboek.

In het voorgaande ligt ook reeds opgesloten, wat de positie van de kleine bedrijven is. Natuurlijk zullen er in de toekomst nog duizenden kleine bedrijven verdwijnen. De commissie leidt dit min of meer uit economische oorzaken af, maar ze laat de helft van die bedrijven toch ook nog bestaan, zij het dan dat ze met vrij gekomen grond een vergroting ondergaan. Men kan daar de mening tegenover stellen, dat die bedrijven zullen verdwijnen, waar de boer de moeilijkheden van het kleine bedrijf niet aan kan. Niet de bedrijfsgrootte is uiteindelijk beslissend over het voortbestaan van de kleine bedrijven, maar de capaciteiten van de boer op het gebied van ondernemerschap en organisatievermogen.

Uiteraard doet dit niets af aan het feit, dat mettertijd een bedrijf met tien melkkoeien per man geen redelijk bestaan meer zal opleveren voor de werkers op dit bedrijf.

De centrale cultuurtechnische commissie verwijst de helft van de kleine bedrijven naar opheffing op grond van onmeetbare gegevens. Zo zou er geen plaats zijn op de markt voor alle kippeneieren en hammen die bij gelijkelijke intensivering van alle bedrijven aan de markt zouden komen. Dit is natuurlijk een greep in de lucht, waarvoor de commissie ook geen nadere motivering geeft.

Aannemende, dat er in de eerstkomende tien jaar een grote welvaartstijging in Europa zal komen - bij de ondernemers, die wij de laatste tijd gesproken hebben, bestaan ten opzichte van hun bedrijven weer grote verwachtingen - dan zal er een grote vraag ontstaan naar bijvoorbeeld piepkuikens en waarom zou Nederland niet de piepkuikenleverancier van Europa worden?
[….]

Leeuwarder Courant 1958-11-22

Met Hollandse melk meer mans

(De Veemarkt)
Wanneer de kaashandel gister op de *zuivelbeurs in Leeuwarden* niet zo fleurig was als de voorgaande weken, dan vindt dat ook zijn oorsprong in het bod van 300 procent op de aandelen van *Hollandia*. Dat was in de ogen van de kaashandel nog eens wat anders dan het opzetten van jonge kaas. Er waren vele speculaties over wie de onbekende bieders wel zouden zijn. Het meest waarschijnlijk werd het nog geacht, dat *Nestlé* zijn belangen bij dit zuivelbedrijf wil vergroten door een enkelvoudige meerderheid van stemmen om te zetten in een meerderheid, die alle besluiten kan nemen. Op de achtergrond zou dan een belastingkwestie staan, die in internationaal verband gemakkelijker op te lossen is dan in Nederlands verband.

Degenen, die in de landbouwbladen op het ogenblik zo heerlijk keuvelen over de kartelvorming in de Nederlandse zuivelindustrie teneinde tot een economische machtsvorming van de Nederlandse boeren te komen, zullen de ontwikkeling wel met ingehouden adem volgen en in leder geval hun gekeuvel staken. In „Bolwerk", het blad van de Friese coöperaties, heeft drs. K. Tjepkema een samengaan van particuliere en coöperatieve zuivelindustrie reeds onmogelijk verklaard.

Pool- of kartelvorming is alleen al onmogelijk vanwege de enorme versplintering in het coöperatieve kamp. Doch stel, dat deze moeilijkheid wordt overwonnen, dan stuit ze nog af op de oncontroleerbare internationale zuivelconcerns, die in Nederland werken Het merkwaardige is echter, dat in de hele discussie het marktordenende orgaan van de zuivel niet wordt genoemd, waardoor het gesprek iets spookachtigs heeft gekregen. Er is immers een *Produktschap voor Zuivel*, dat alle maatregelen zou kunnen nemen, die men zich op het ogenblik voorstelt.

We veronderstellen ook, dat de regering het zuivelschap weinig moeilijkheden in de weg zou leggen, wanneer het er in zou slagen 't lek in het *landbouwegalisatiefonds* te dichten.[5] Blijkbaar ziet het schap er geen kans toe, maar als dit schap het niet kan, dan hoeft men niets te verwachten van een reeks afspraken tussen de ondernemingen zelf, want die worden zeker niet met bloed bezegeld.

5 Wegvloeien van in ons land verstrekte subsidies op melk, naar buitenlandse aandeelhouders van oa. Nestlé !

Leeuwarder Courant 1958-11-08

De Veemarkt

De particuliere zuivelindustrie gaat er prat op, dat zij steeds als eerste met iets nieuws aan de markt komt. Vier jaar geleden kwam in Friesland de KNM-fabriek te Sneek als eerste met zogenaamde roer-yoghurt aan de markt. Ze zag haar omzet in dit produkt vertienvoudigen en ze levert op het ogenblik nog meer yoghurt dan drinkmelk af. Maandag is dezelfde fabriek de eerste, die in Friesland met bottelmelk aan de markt komt. Deze melk, die laaggepasteuriseerd is, heeft veel meer smaakkwaliteiten dan hooggepasteuriseerde melk, hetgeen van grote betekenis is voor de afzet van drinkmelk in Nederland en uiteraard ook in Friesland. De drinkmelkvoorziening is voor de Friese zuivelindustrie doorgaans een wat bijkomstige aangelegenheid en de klachten over de drinkmelk zijn dan ook legio. Het begint nu gelukkig te dagen in Friesland. In Sneek begint de victorie van de lekkere melk en wanneer volgend jaar ook de melkinrichting van de coöp. zuivelfabriek te Leeuwarden nog eens klaar komt, zal wel blijken of het publiek nog waardering voor lekkere melk heeft.

Leeuwarder Courant 1958-11-22

De veemarkt

Het initiatief van de KNM in Sneek om bottelmelk in Friesland aan de markt te brengen, heeft iets meer dan een storm in een glas melk teweeg gebracht. De andere melkinrichtingen in Friesland werden plotseling geconfronteerd met het feit, dat ze de belangen van de consument totdusver niet geheel naar de eisen destijds hebben behartigd. Ze hebben er iets op gevonden, dat aan de vergetelheid ontrukt dient te worden. In het „bêste lân fan ierde" drinken we nu hollandse melk. De bottelmelk, die niet van de KNM afkomstig is, wordt van heinde en ver aangesleept om aan de plotselinge vraag naar bottelmelk te kunnen voldoen.

1959

Leeuwarder Courant 1959-02-23

Crisisfactoren in zuivel zijn nog steeds aanwezig

Ir. J. B. Ritzema van Ikema voor Friesche Mij
Verwerkingspatroon van industrie vrij behoorlijk uitgebalanceerd

(Van onze landbouwredacteur)
Ir. J. B. Ritzema van Ikema[6] vreest, dat de afzetmogelijkheden voor zuivelprodukten in het afgelopen jaar niet dusdanig verbeterd zijn, dat de afzetcrisis is opgelost . De basisfactoren, die de crisis hebben veroorzaakt, zijn nog steeds aanwezig. aanwezig. De Europese melkproduktie zal blijven stijgen en het is te verwachten, dat dit voornamelijk zal geschieden in onze afzetgebieden, in België. Duitsland en Frankrijk. De consumptie heeft zich wel in gunstige zin ontwikkeld, maar alleen dank zij lage prijzen. Wij moeten er dan ook van uitgaan, dat de toestand op dit ogenblik in wezen dezelfde is als die van een jaar geleden, met dien verstande, dat de extra voorraden zijn opgeruimd. De directeur van Frico en Condens deelde dit vanmorgen mee op de algemene vergadering van de *Friesche Mij van Landbouw*, die in Zalen Schaaf te Leeuwarden gehouden werd.

Ir. Ritzema sprak over problemen in de Nederlandse zuivel, waarvan hij als centraal probleem beschouwde een reeks vraagstukken, met betrekking tot verwerking, de afzet en, daaruit voortvloeiende, de prijzen. Hij behandelde allereerst de vraag, of het verwerkingssysteem verbetering behoeft en hij kwam daarbij tot de conclusie, dat het Nederlandse patroon van melkverwerking aan redelijke eisen voldoet. Het is behoorlijk uitgebalanceerd en het heeft voldoende verschuivingsmogelijkheden en veerkracht om wijzigingen in de afzet op te vangen. Wanneer we de Nederlandse wijze van melkverwerken vergelijken met die in het buitenland, dan is het moeilijk te wijzen naar een zuivelland van enige betekenis, dat zoveel mogelijkheden heeft als het onze.

Ook besteedde ir. Ritzema van Ikema aandacht aan de concentratie in de coöperatieve zuivelindustrie, omdat de verwerkingskosten bij de uiteindelijke opbrengst van de melk zo'n grote rol spelen. Het is geen eenvoudige zaak om tot concentratie te komen, omdat de fabriek voor de boer terecht vaak meer betekent dan een verwerkingsmogelijkheid van de melk alleen, maar tenslotte is de verwerking van melk een zaak van de bedrijfsuitkomsten van het boerenbedrijf en dit aspect moet de doorslag geven. Aanvankelijk leek het, dat een fabriek met een verwerking van twaalf miljoen kg melk per jaar en hoger wat de toekomst betreft wel aan de veilige kant zat, maar de gestegen lonen en de in het verschiet liggende mechanisatie van de kaasbereiding geven duidelijk de richting aan, waarin men zich moet bewegen. Op grond van statistisch materiaal kan worden vastgesteld, dat de verwerkingskosten bij de duurst werkende grote fabriek in Friesland lager zijn dan bij de goedkoopst werkende kleine en dit maakt het noodzakelijk om het vraagstuk der concentratie in de coöperatieve industrie met voortvarendheid ter hand te nemen.

Samenwerking
Sprekende over de samenwerking tussen particuliere en coöperatieve industrie somde ir. Ritzema een aantal factoren op, die deze samenwerking bij de afzet bemoeilijken. Het maken van prijsafspraken is in dezen niet voldoende, omdat de belangen van de verschillende partijen niet evenwichtig zijn. Er zijn particuliere industrieën, die sterk georiënteerd zijn op gecondenseerde melk terwijl de Friese coöperatieve zuivelindustrie slechts voor 25 procent geïnteresseerd is in de con-

6 Directeur van Frico en Condens (CCF.)

denssector. Dat zou betekenen, dat voordelen door prijsafspraken te behalen bij de afzet van condens, ten opzichte van de boerenmelkprijs en dus de uitbetalingscapaciteit zeer ongelijk zouden komen te liggen. Dit zou betekenen, dat men de afspraken moet verdiepen en dan komt men onvermijdelijk terecht bij gelijkschakeling van melkprijzen, waarbij dan de vraag openblijft of de eventueel behaalde winsten wel op de juiste wijze bij de veehouders terechtkomen. Maar een gelijke melkprijs betekent een status quo op het gebied van de verwerving van de grondstoffen. De mogelijkheden om te komen tot een verlaging van de verwerkingskosten vallen dan weg.

In de eigen coöperatieve kring kan echter meer dan totdusver worden samengewerkt om de melkprijs te verbogen. Ir. Ritzema van Ikema wees er op, dat dertig procent van de coöperatieven zuivelfabriekten in Friesland nog steeds aarzelt bij de beantwoording van de vraag, wanneer zij zich voor de afzet van hun produkten bij de Frico zullen aansluiten. Door deze aarzeling lijdt de totale opbrengst van de produkten schade. Iedere groep maakt zich meer zorgen dan noodzakelijk is over het verschil in betalingscapaciteit in plaats van zich ten volle te concentreren op de uitbetalingscapaciteit van het geheel. Samenwerking is ook mogelijk gebleken tussen Condens en *Domo* en onlangs is in dezen ook nieuwe hoop bereikt over samenwerking in de drie noordelijke provincies. Juist in eigen huis zijn belangrijke perspectieven aan te wijzen.

Rampzalig

Van de inleveringsprijzen van zuivelprodukten zei ir. Ritzema van Ikema dat deze in het verleden bevredigend hebben gewerkt en hij meende, dat ze dat ook in de toekomst kunnen blijven doen. Hij vreesde dat er in de naaste toekomst een discussie zal ontstaan over de verrekenprijs van de drinkmelk. Er zijn namelijk spanningen tussen de prijzen van verse melk en van melkpoeder, dat opgelost, ook kan dienst doen om verse melk te vervangen. Deze spanningen zouden verminderd kunnen worden, indien de verrekenprijs van de melk werd verlaagd. Ir. Ritzema van Ikema meende, dat het voor de melkopbrengst rampzalig zou zijn, indien de verrekenprijs drastisch zou worden verlaagd. En prijsdaling van de consumptiemelk zou niet een aanzienlijke stijging van de omzet veroorzaken.

Leeuwarder Courant, 1959-03-14

Kansen boeren – Groningers uit pierebak? – Noordelijke melkpool weer in verschiet.

(De Veemarkt)
In Den Haag is het moeizaam overleg inzake de kabinetsformatie begonnen en daarbij zal uiteraard ook de landbouw aan de orde komen. Over een aantal algemene beleidslijnen zullen de politieke heren het wel eens kunnen worden, maar de agrarische subsidies kunnen nog wel eens een heet hangijzer vormen. Nu er algemeen in de wereld een afnemende geneigdheid geconstateerd wordt tot het handhaven van de agrarische subsidies In hun oude omvang - ook in Nederland is die ontwikkeling gaande - komt de vraag in hoever het nieuwe kabinet in dezen de lijn zal doortrekken.

Helemaal gerust hoeven de agrariërs daar niet op te zijn, want bij alle aspecten, die deze verkiezing heeft, is er ook sprake van een zekere radicalisering, die, wanneer ze haar weerslag vindt in het kabinet, tot lagere garanties zou kunnen leiden. Voorlopig echter houden we het er op, dat de positie van de boeren sterk is gebleven, omdat geen enkele partij zich op straffe van een groot verlies aan populariteit op het platteland ken veroorloven de boeren te negeren.

De invloed van de boeren op de politiek mag dan door hun minderend aantal geringer worden, de verkiezingen hebben toch ook uitgewezen, dat beslissende wendingen in de politiek gelegen zijn in de politieke verhuizing van naar verhouding kleine groepen kiezers. Van betekenis voor het landbouwbeleid kan ook zijn de ontwikkeling van de zuivelmarkt in de komende weken. Dat het drama van het vorige jaar zich in volle omvang zal herhalen, is niet waarschijnlijk, maar het in agrarische kring wat veel (tegen beter weten In) gekoesterde optimisme zal toch tè optimistisch blijken.

Gelukkig ligt het lot van de boeren niet geheel in handen van politieke figuren in Den Haag, ook zelf kunnen ze het een en ander doen om hun positie te versterken. **In Groningen** bijvoorbeeld lijkt het er op, dat er eindelijk wat orde zal komen in de zuivelwereld. In dat gewest heeft het er altijd vreemd voor gestaan. Naast een reeks **Lijempf-fabrieken** was er een groot aantal elkaar het leven zuurmakende coöperaties. Een van deze coöperaties, de zuivelfabriek te **Bedum**, genoot lange tijd een internationale vermaardheid als grootste zuivelfabriek van Europa. Later kwam **de Ommelanden** op onder leiding van Feike de Boer.

Daartussen lagen nog een tiental grote en kleine coöperaties met melkritten, die door elkaar kronkelden als wormen in een bakje. De Ommelanden kwam tenslotte tussen de wielen en werd, toen al voor de tweede maal, door Friesland weer op de kluiten geholpen, zij het dan dat nu een Friese organisatie, de Condens, (**CCF**.) samenwerkte met de Drentse **DOMO**. Even leek het er op, dat het blok Condens-DOMO-Ommelanden de kern zou worden van een noordelijke coöperatieve melkpool.

De bui dreef achter snel over, toen de Groninger coöperaties mede als gevolg van onderlinge verdeeldheid en mogelijk ook omdat het blok nog al hoog in de boom zat de samenwerking afwezen. Op het ogenblik zijn er nieuwe perspectieven voor deze samenwerking. De coöperaties daar beraadslagen over de vorming van een topcoöperatie, die de bestaande fabrieken gaat exploiteren. Dit vermetele plan zal wel niet de instemming van alle Groninger fabrieken verwerven - enkele hebben het ook al laten afweten - maar de Groningers zijn van die mensen, die in het

verleden meermalen blijk hebben gegeven van een industriële kijk op de dingen en die nu ook niet zullen schromen om stappen te nemen, die de Industriële en economische ontwikkeling voorschrijft.

De Bedumer fabriek en de Ommelanden waren al vormen, die meer leken op industrieën als aardappelmeel-, strokarton- en suikerfabrieken dan op een dorpszuivelfabriek; want dat is de achtergrond van de nieuwe Groninger zuivelcoöperatie: concentratie van de bestaande fabrieken, de enige mogelijkheid om op den duur te ontkomen aan de drukkende afschrijving bij de kostbare investeringen. Enkele fabrieken, niet alleen in Groningen, zitten daar nu al tegen aan te kokhalzen.

Wanneer de Groninger zuivelcoöperaties elkaar vinden, is de volgende stap samenwerking met de Condens en de DOMO. Daarop doelde ir. J. B. Ritzema van Ikema waarschijnlijk ook, toen hij kortgeleden voor de algemene vergadering van de *Friesche Mij van Landbouw* in Leeuwarden sprak over zuivelproblemen en terloops repte van de nieuwe hoop, die er gewekt is ten aanzien van de samenwerktng tussen de noordelijke coöperaties.

Onlangs is meegedeeld, dat het bod dat een onbekende op aandelen **Hollandia** heeft gedaan, geheel door de aandeelhouders is aangenomen. De notering van de aandelen Hollandia heeft op de beurs ook niet meer plaats, zodat er een eind is gekomen aan het sprookje, waarvan iedere aandeelhouder slechts in zijn stoutste fantasieën durft dromen, namelijk een plotselinge verdubbeling van de waarde van de aandelen. Een en ander betekent nu, dat het concern Nestlé (de onbekende) nu in Hollandia kan doen en laten wat het wil.

Wat dat inhoudt is dezer dagen door een deskundig lid van de Eerste Kamer uit de doeken gedaan. Deze beklaagde zich er over, dat verschillende buitenlandse maatschappijen wel fabrieken in Nederland zetten, maar dat ze de produkten tegen kostprijs leveren aan hun Zwitserse handelshuizen, die ze dan met de winst doorverkopen. De winst wordt niet in Nederland gemaakt, maar in Zwitserland, waar de belastingen op deze winsten lager zijn dan in Nederland. De Zwitserse belastingen zullen in zo'n geval ook niet zo hoog zijn, want de Zwitserse staat behoeft aan zo'n handelshuis niet veel tegenprestaties te leveren. Als Zwitserland maar zorgt, dat de post- en telegraafverbindingen in orde zijn, dan houdt zo'n handelshuis zich wel rustig dat praat niet over melkprijssubsidies etc.

In verband met de komende kabinetsformatie hoorden we gister de vrees uitdrukken, dat een regering-inclusief-VVD wel eens een nadelige invloed zou kunnen hebben ten aanzien van de belastingheffing bij coöperaties. Zoals bekend meent men in de wereld van de niet-coöperatieve ondernemingsvormen, dat de coöperaties bij de huidige wijze van belastingheffen in een bevoorrechte positie verkeren.

Leeuwarder Courant 1959-03-28

Over Warga....Met medegevoel in hun stem ….

De Veemarkt dl
Met medegevoel hebben wij deze week mensen horen spreken over de boeren van Warga, die vroeger een zuivelfabriek hebben opgericht. Het bijzondere van deze zuivelfabriek was, dat het geen gewone mensen waren, die die zuivelfabriek stichtten, maar boeren en men kan ons nog de plaats wijzen waar die ongewone mensen in een opkamer zaten om hun historisch besluit te nemen. Voordien hadden verschillende zakenlui reeds brood in melk gezien en hun hebben en houden in melkfabriekjes gestoken, waaraan ze failliet gingen.

Och, laten we niet langer over deze gevoelige zaak praten, ook de boeren in Warga konden het niet bolwerken. Of ze met hun fabriek failliet gingen weten we niet, en of „Leeuwarden" hun heeft opgeheven of gesaneerd weten we ook niet, maar hun eerste coöperatieve zuivelfabriek in deze omgeving moest het veld ruimen. Gelukkig voor het dorp kwam er een melkinrichting voor in de plaats, die op zijn minst half Friesland van drinkmelk voorziet.

Er zijn mensen, die nog altijd met argumenten uit de tijden van ouds aan komen zetten om de zuivelconstellatie in Friesland te verdedigen. Dat in Bolsward een particulier concern zijn condensproduktie concentreert, dat ditzelfde concern zijn poederproduktie in Scharsterbrug onderbrengt en dat dit concern bezig is zijn kaasproduktie op een punt samen te brengen, zegt blijkbaar niemand iets op dit stuk van zaken. Men roept op voor de strijd voor de onbezoedelde coöperatie en tegen de bezoedelaars van het coöperatieve kruis.....

Leeuwarder Courant 1959-04-11

Zuiveldeskundigen op jacht naar kaasmachine

(De Veemarkt)
Zuiveldeskundigen in heel West-Europa en waarschijnlijk daarbuiten ook trachten op het ogenblik de mechanisatie van de kaasbereiding te verwerkelijken. De kaasbereiding vergt vele handgrepen en veel werk. Indien het proces vereenvoudigd kan worden, terwijl de kwaliteit van de kaas behouden blijft, zou dat een aanmerkelijke besparing opleveren. Op het ogenblik heeft men de mechanisatie zelf wel onder de knie, maar de proeven, die er nu nog genomen worden, hebben vooral ten doel ook een constante kwaliteit te handhaven. Er bestaat goede hoop, dat dit onderdeel van de mechanisatie tot zijn recht zal komen.

Op het ogenblik neemt men aan, dat de kaasbereiding per kilo melk drie cent kost. Voor de bereiding van een kilo kaas is ongeveer tien kilo melk nodig, zodat er in een kilo kaas dertig cent fabriekskosten zitten. Wanneer men daar door mechanisatie eens vijf cent van af zou kunnen halen - dat is een halve cent per kilo melk - zou deze besparing van heel grote betekenis zijn. De grote vraag, die zich hierbij voordoet, is, welke investering een „kaasmachine" met zich zal brengen.

Aanvankelijk liet het zich aanzien, dat deze machines nog al in de papieren zouden lopen, doch nu meent men dat deze machines toch wel voor een redelijke prijs te krijgen zullen zijn. Een redelijke prijs betekent in dit geval, dat de machine ook voor een niet al te grote fabriek nog renda-

bel kan werken. Hoe groot valt nu nog niet te zeggen. Wel is het waarschijnlijk, dat de grotere fabrieken toch een voorsprong zullen krijgen op de kleinere. Hoe meer kaas een fabriek maakt, hoe lager immers de afschrijvingskosten per kilo op de nieuwe machine. Eigenlijk zouden we hier moeten zeggen, dat de grotere fabrieken hun voorsprong in de verwerkingskosten op de kleinere nog groter zullen maken dan deze reeds nu aan het worden is.

Enkele jaren geleden heeft de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) een onderzoek ingesteld naar de optimale grootte van een kaasfabriek.
In vervolg op dit verzoek heeft de Zuivelbond het Centraal Bureau voor de Statistiek nieuwe cijfers ter bewerking gegeven voor verder onderzoek. Het door het CBS opgestelde rapport is op het ogenblik in behandeling bij de economische commissie van de Zuivelbond. Uit enkele opmerkingen, die we de laatste tijd in zuivelkringen te horen kregen, valt af te leiden, dat de nieuwe gegevens een ondersteuning betekenen van het streven tot concentratie van zuivelfabrieken. Naarmate de fabriek groter is, zouden binnen ruimere grenzen de verwerkingskosten steeds gunstiger komen te liggen, terwijl op grond van het eerste rapport werd aangenomen, dat de verwerkingskosten per kilo melk boven een bepaalde grootte van de fabriek niet verder zouden dalen. Toepassing van de mechanisatie kaasbereiding zal de tendens van verlaging der verwerkingskosten bij de grotere fabriek zeker nog versterken.

Wie over concentratie van zuivelfabrieken spreekt, ontmoet boze gezichten. Concentratiegeruchten om een fabriek vormen een belemmering voor een verdere ontplooiing, omdat ze de boeren tot voorzichtigheid manen. Het ligt in de lijn, dat juist de directeuren van de fabrieken zich het felste tegen concentratie verweren. Ze staan sterk, want de uitkomsten van de bedrijven wijzen niet uit, dat de kleine fabrieken niet mee kunnen komen. Met veel stelligheid wordt dit telkens weer naar voren gebracht, maar dan wordt er geen rekening mee gehouden, dat in de loop der jaren telkens de zwakke broeders van het toneel zijn verdwenen, zodat men telkens de overgebleven kleine fabrieken kon vergelijken met de doorgaans sterker groeiende grote fabrieken, die voor grote investeringen stonden als gevolg van het opheffen of toenemen van de melkstroom. Als er dan ook nog ergens een kleine fabriek is, die door bijzondere omstandigheden, laten we zeggen een uitstekende directeur, tot een hoge melkprijs komt, dan doet dat de deur zogenaamd helemaal dicht.

De directeuren zijn in het algemeen het felste tegen de concentratiegedachte, maar dat is natuurlijk niet geheel waar. Hoe kleiner de fabriek, hoe harder de directeur loopt om meer melk te krijgen. Maar ook, wanneer een concentratie in een rustige sfeer besproken kan worden, dat wil zeggen ontdaan van sentimenten, dan heeft deze concentratie ook wel een vlot verloop.

Het jongste voorbeeld daarvan is dat van de *Novac* in het zuidoosten van Friesland en Overijssel. Deze zuivelcoöperatie met drie fabrieken en ongeveer vijftig miljoen kilo melk besluit tot centralisering van de botermakerij. De Novac sticht niet tien kleine botermakerijen, die passen bij tien kleine fabrieken, maar sticht één botermakerij, die ongeveer tweemaal zo groot moet worden als de grootste bestaande in Friesland. Een hobby van de directie? Het valt niet aan te nemen.

Leeuwarder Courant 1959-04-18

Concentratie

(De Veemarkt – dl)
Het voorjaar zet vroeg in. De boeren betalen op het ogenblik recordveevoerrekeningen in de hoop, dat het daarmee zo ongeveer afgelopen zal zijn. Ze nemen nog maar mondjesmaat in de verwachting, dat ze hun vee weldra in het land kunnen laten. Er is overdag reeds vee in het land, vooral in het zuiden van Friesland. Binnenkort zullen de grasdrogerijen ook los kunnen gaan en trachten hun kostprijs zo laag mogelijk te houden door een lange produktie. Van de zijde der grasdrogerijen meent men, dat de droogprijs op een niveau is gekomen, waarop met voordeel gedroogd kan worden. Een lagere stookolieprijs en een lagere afschrijving kwamen de drogers daarbij vorig jaar te hulp. Dit jaar zal de vraag, of drogen met voordeel kan geschieden, door vele boeren beantwoord worden met de aanschaffing van een eigen drooginstallatie in de schuur. Het is een van de vele veranderingen, die er op het ogenblik in de melkveehouderij plaats grijpen.

Het stormachtig verloop bij de aanschaffing van melkmachines zal zijn invloed ook wel laten gelden op de gemiddelde kostprijs van de melk. Wanneer er in Friesland al een 5000 van deze machines zijn, houdt dat in, dat er straks nog maar weinig kostprijsbedrijven zullen zijn in ons gewest, waar nog met de hand gemolken wordt. Nog een andere verandering is de toeneming van de weiderij, die naar het lijkt dit voorjaar nog al sterk is in Friesland. De zuivelfabrieken in Friesland ondervinden er de gevolgen van, want hun aanvoer van boerenmelk is lager dan het vorig jaar. In de zandprovincies heeft de stijging van de laatste jaren zich nog voortgezet,
al is deze niet zo sterk meer als vorig jaar. Er is deze winter veel melk van buiten Friesland in Friesland verwerkt. Zuivelfabrieken en uiteraard de Condens hebben enorme hoeveelheden aangevoerd. Waarschijnlijk zal deze stroom in de komende jaren wat afnemen als de fabrieken elders zich wat meer hebben ingesteld op de omstandigheden.

De afnemende melkstroom is mede aanleiding geweest, dat er op een zuivelfabriek in Friesland dezer dagen weer eens over concentratie is gesproken. De fabriek heeft al het advies gekregen om te kijken bij de buurfabrieken, maar de boeren willen er nog niet aan. Ze houden niet van avonturen en te hebben een goede directeur, die zeer consistente boter maakt. Ir. J. B. Ritzema van Ikema sprak deze week voor de ANAB-zuivel in Utrecht ook over concentratie. Hij ried de kleine fabrieken, die de strijd niet willen opgeven, aan om zich te specialiseren op een produkt. Bij de fabriek in Oldeboorn zoekt men het reeds in die richting en gaat men over tot de aanschaffing van een soort kaasmachine, waarmee men handig kleine kazen kan maken Uit verschillende stemmen, die we de laatste tijd gehoord hebben, blijkt wel dat onder de boeren de overtuiging veld wint, dat de concentratie onontkoombaar is.

Niettegenstaande voordelen, die grote lichamen op economisch gebied hebben, overweegt slechts een enkele fabriek zo nu en dan eens aansluiting bij de Frico. Het aantal deelgenoten van deze handelsorganisatie blijft vrij constant. Mogelijk zal daar te zijner tijd verandering in komen, wanneer men bij de Frico nieuwe wegen inslaat op handelsterrein. Deze wegen worden al enige tijd verkend.

Leeuwarder Courant 1959-05-09

Melkprijs in Friesland ligt goed

(De Veemarkt)
Enige tijd geleden moest het *produktschap voor zuivel* de kwestie beoordelen van de meerprijs voor melk in Holland. Telkens wanneer deze aangelegenheid daar aan de orde komt, is alle schappelijkheid er op de loop en gaat het van dik hout zaagt men planken. Westelijke coöperotoren en particulieren vallen elkaar broederlijk in de armen en niet-westelijken doen hetzelfde. Totdusver hebben de Hollanders daarbij volgens hun eigen zeggen steeds aan het kortste eind getrokken, hetgeen als merkwaardig feit in de Nederlandse historie wel eens gememoreerd zou mogen worden, ware het niet, dat er in het westerse kamp ook afvalligen zijn. De meerprijs geldt namelijk alleen voor drinkmelk en niet voor industrieel verwerkte melk en die is er in Holland ook nog. Voorstanders van een hogere prijs voor drinkmelk in Holland hebben o.a. de melkprijs in Friesland als argument gebruikt. In Friesland zou de melkprijs hoger liggen dan elders in het land.

Weliswaar lijkt het alsof de boeren door de *garantieprijs* ook allen dezelfde melkprijs krijgen uitbetaald, maar zo netjes wordt de koek in Nederland toch niet verdeeld. Voor een boer wordt de melkprijs in eerste instantie bepaald door zijn fabriek Een slechte fabriek betaalt een lagere prijs dan een beste fabriek, maar de minister van landbouw geeft iedere boer dezelfde toeslag op de melk, zodat er eventueel belangrijke verschillen blijven bestaan en het de boer niet onverschillig is welke fabriek zijn melk verwerkt. De industrieel in de zuivel moet derhalve voortdurend op zijn tellen passen, teneinde zijn uitbetalings-capaciteit zo hoog mogelijk op te voeren

Deze onderlinge concurrentie heeft in Friesland tot een melkprijs geleid, die gemiddeld hoger ligt dan de Nederlandse fabrieksprijs. Een belangrijke rol heeft daarbij uiteraard gespeeld de enorme concentratie op het terrein van de condensindustrie. Zowel in de fabrieksmatige verwerking van condensmelk als aan de kant van het voeren van een merk bij de afzet, zijn hier resultaten geboekt, die in Friesland niet langer toelichting behoeven. Wanneer de boeren na de jaarlijkse uitkering van de fabriekspot bij elkaar gaan buurten om eens te vergelijken hoe deze of gene fabriek het gemaakt heeft, dan vallen ze verwoed aan op een tiende cent, als blijkt, dat hun fabriek niet aan de kop ligt. De voordelen van een gemeenschappelijke condensfabriek vergeten ze dan maar, hoewel het daarbij om veel grotere bedragen gaat

Ook de *Frico* probeert in Friesland tot een zo goed mogelijk resultaat te komen. Bij deze organisatie zijn ruim vijftig van de ruim zeventig coöperatieve zuivelfabrieken in Friesland aangesloten. De Frico verhandelt de boter, kaas en melkpoeder van zijn deelgenoten en exploiteert bovendien nog een centrale melkinrichting in Warga De voordelen van een gemeenschappelijke afzet zijn nog niet in die mate naar voren gekomen als bij condens het geval is, mede doordat boter en vooral kaas en melkpoeder bulkartikelen zijn terwijl het merk voor deze produkten slechts een ondergeschikte rol speelt.

Op grond van de gegevens van het Zuivelkwaliteitsbureau concludeert het jaarverslag van de Frico, dat de kwaliteit van zijn boter in 1958 weer bovenaan stond. Toch is de uitbetalingscapaciteit van de Frico niet dusdanig, dat op grond daarvan voorlopig een sterke uitbreiding van het aantal deelgenoten verwacht kan worden. Om bepaalde redenen is er wel een daling van het aantal fabrieken mogelijk. De Frico heeft immers aan vier deelgenoten voorgesteld om over te gaan tot een rechtstreekse melklevering aan de melkinrichting in Warga. Enerzijds zou de Frico de melk

dan goedkoper kunnen krijgen en anderzijds zouden er vier fabrieken worden stopgezet, waarbij werkgelegenheid voor honderd man personeel wordt opgeheven, terwijl Warga practisch geen personeelsuitbreiding behoefde.

Zoals bekend hebben twee fabrieken, die te Wirdum en te Wartena, laten weten dat ze niet aan dit plan willen meewerken. De fabrieken te Grouw en Roordahuizum moeten nog beslissen over het voorstel. De Frico garandeert de boeren, die hun melk rechtstreeks leveren aan Warga, een melkprijs, die overeenkomt met de gemiddelde prijs van de tien grootste Frico-fabrieken onder conditie, dat deze prijs niet lager zal zijn dan het gemiddelde van alle Frico-fabrieken.

Er is van verschillende kanten nog al enige kritiek geweest op het feit, dat de Frico in dezen met voorstellen is gekomen. Een toporgaan zou zich buiten de concentratie-kwestie moeten houden. Alsof hier een concentratie in de werkelijke zin van het woord aanwezig was. Het gaat hier om een meer efficiënte verwerking van de melk, welke met cijfers aantoonbaar is en die de Friese boeren enkele tonnen per jaar bespaart en die ook de melkprijs van de aan particuliere fabrieken leverende boeren niet geheel onberoerd zal laten.

Leeuwarder Courant, 1959-05-16

Geen 'Frico-plan' voor vier fabrieken rond *Warga*

(De Veemarkt)
Het gaat natuurlijk niet altijd slecht met alle denkbare dingen. Dat bewijst in de eerste plaats al het feit, dat de boeren tussen Grouw en Leeuwarden een dubbele melkprijsgarantie van de hand hebben gewezen. Daar komt namelijk het afwijzen van het Frico-plan, om tot een concentratie van vier zuivelfabrieken op de centrale melkinrichting In Warga over te gaan, op neer. We hopen nu maar, dat niemand kwade gedachten zal puren uit de beslissing van deze boeren en dat leder zich oprecht zal verheugen in het voortbestaan van de vier fabrieken. De boeren hebben de beslissing genomen en de belangen van de betrokken dorpen hebben daarbij een geringe rol gespeeld. Dat is althans de verheugende kant van de beslissing, die er genomen is, terwijl voorlopig nog niet kan worden gesproken van gemiste kansen, want toen het plan enige maanden geleden van de kant van de Frico naar voren geschoven werd, werd er direct al gesproken over jaren.

Abortus-Bang bestrijding
Velen zullen de afloop van het Fricoplan met een grimmige voldoening begroeten. Minder grimmig zal men zijn over het verloop van de ***abortus-Bang***. bestrijding in Friesland. Als er nu iets is, dat de boerenharten op het ogenblik sneller mag doen kloppen, dan is het wel dit succes. Toen een jaar of tien geleden de ***tbc-bestrijding*** in Friesland ten einde liep, werd de abortus-Bang aangepakt. Men had er een zwaar hoofd in. Enerzijds is immers deze ziekte gemener van karakter dan de tuberculose en anderzijds waren de boeren „bestrijdingsmoe".

Als men rekent, dat de *Gezondheidsdienst* na de eerste wereldoorlog werd opgericht om de tuberculose te bestrijden en dat het ruim dertig jaar duurde eer men definitief succes had, dan leek het zeker bij een moeilijker te bestrijden ziekte als abortus-Bang een kwestie van decennia te worden. Op het ogenblik, met nog zes procent besmette bedrijven, hebben de boeren enigszins vaste grond onder de voeten; wanneer zij de adviezen van de Gezondheidsdienst opvolgen, verminderen ze de kant op terugvallers aanmerkelijk. De nog besmette bedrijven blijven echter haarden van infectie vormen en, meer nog dan bij de tuberculose, zal het gemeenschapsgevoel van de boeren een woordje mee moeten spreken om in de gebieden waar dit mogelijk is, ook deze laatste haarden op te ruimen.

Dat er nu een slachtpremie is van 250 gulden voor het opruimen van herbesmette dieren in reeds gesaneerde stallen, is een mooie grendel voor een terugval. We vermoeden echter, dat er te zijner tijd nog wel stringenter maatregelen zullen moeten komen om ook de boeren, die de laatste procenten van de statistiek zijn, aan hun plichten te herinneren. Het meest opvallende van de abortus-bestrijding is wel, dat de gebieden in westelijk Friesland, die oorspronkelijk het zwaarst besmet waren, nu een voorsprong verworven hebben op de zuidoostelijke streken van ons gewest, waar de besmettingskansen door het ontbreken van sloten veel geringer waren en zijn. Het jaarverslag van de Gezondheidsdienst merkt over deze kwestie o.a. op, dat de beperking bij de veeafzet voor besmette koeien een belangrijke factor is geweest bij de snelle sanering. Wie mocht menen, dat de Gezondheidsdienst reeds verlegen zit om werk, zal uit het jaarverslag ook de opmerking kunnen lezen, dat de tweejaarlijkse controle op de tuberculose misschien nog wel over een langere periode kan worden uitgesmeerd.

Toch zijn er ook na de bestrijding van de abortus-Bang nog wel besmettelijke ziekten, die de aandacht vragen. De para-tuberculose woekert nog steeds voort. Deze ziekte heeft reeds lang de

aandacht van de Gezondheidsdienst, die het overigens reeds heeft opgegeven om de wetenschappelijker naam, ziekte van Johne, voor deze kwaal in te voeren. De Gezondheidsdienst laat in de regel veel over zijn kant gaan en gaat stoïcijns zijn gang, maar in dit jaarverslag heeft de dienst toch niet kunnen nalaten een sneer te geven naar de veeartsenijkundige dienst. Deze dienst heeft in zijn jaarverslag over 1956 gezegd, dat de verspreiding van de paratuberculose in Nederland uit Friesland, Drenthe en Utrecht is gekomen. Deze opmerking had volgens de Gezondheidsdienst beter in de pen kunnen blijven, daar ze stellig niet berust op wetenschappelijke bewijzen. Gebleken te namelijk, dat de, ziekte ook voorkomt in gebieden, waar men ze tot dusverre niet had gezocht en gevonden. De ziekte is er niet opvallend of opgevallen.

Hoewel zulks nog niet blijkt, zal, als de abortus-Bang in het familiegraf naast de tuberculose en de *tongblaar* (MKZ) staat, de strijd tegen de paratuberculose wel met vereende krachten worden aangepakt door de Gezondheidsdienst. Ook anderszins zal ‘t vee wel niet in een paradijselijke omgeving komen te leven, want reeds maakt het jaarverslag melding van een diarrhee teweeg brengend virus, dat in 1956 voor het eerst ook in Friesland geconstateerd is.

Het is geen nieuwe ziekte, maar een reeds lang bestaande, die nu een etiketje heeft gekregen. In anderhalve maand heeft deze ziekte in negentien gevallen vorig jaar een dodelijke afloop gehad. Wanneer de Gezondheidsdienst eenmaal de besmettelijke ziekten min of meer onder de knie heeft, zal de dienst zijn aandacht wel meer kunnen wijden aan de opvoering van de produktieve eigenschappen van het Friese vee. Wanneer de laatste harde noten inzake de abortusbestrijding de komende jaren gekraakt zijn, dan lijkt het opruimen van andere besmettelijke ziekten nog slechts „sturtswyljen”.
[….]
Tenslotte nog een verheugende ontwikkeling. De zuivelbeurs in Leeuwarden stond gister pal in de hoog golvende melkstroom. De kaasprijs trok niettegenstaande de hogere produktie nog een cent aan en we kregen de indruk, dat er tegen die prijs nog wel meer kaas geplaatst had kunnen worden. De situatie is, vergeleken met een jaar geleden, toen we midden in de zuivelcrisis zaten, grondig veranderd. Wanneer het weer en de nieuwe minister ook wat schappelijk blijven; dan wordt het een mooi jaar.

Leeuwarder Courant, 1959-06-20

Bedrijfsverzorging Oldeboorn – nogmaals *'Frico-Plan'*

(De Veemarkt – dl)
Enkele jaren geleden werd in de kringen van de *ANAB* de gedachte gelanceerd, dat een groep boeren in Friesland zich zou moeten verenigen om gezamenlijk een arbeider in dienst te nemen, die, door afwisselend op de ene en dan op de andere boerderij te werken, het de boer mogelijk zou maken om ook een zondag vrij te hebben. In agrarische kringen van de Partij van de Arbeid is zelfs al eens het stichten van een agrarische coöperatie bepleit, die een groot landbouwbedrijf zou exploiteren. Men kan dus niet zeggen, dat de idee van een aantal boeren uit de omgeving van **Oldeboorn** om een coöperatie op te richten, die de boeren werk uit de handen neemt, opdat zij ook eens aan een arbeidstijdverkorting en vrije dagen kunnen denken, geheel nieuw is.

Toch is de oprichting van deze coöperatie een belangrijke stap. Het mag dan nog een experiment zijn, er kan iets uit groeien, dat voor de boeren van grote betekenis is. Het belangrijkste is misschien wel, dat deze coöperatie nooit van boven af gepropageerd is, hoewel de heer Hoornstra van de Friese Mij met enthousiasme aan de oprichting heeft meegewerkt.
Een bijkomstig punt is, dat de boeren, die aan een dergelijke organisatie meedoen, opnieuw getest en geselecteerd worden op hun coöperatieve instelling. Iets wat in de gouden, diamanten en straks eeuwige coöperaties niet het geval meer is.

Zoals bij de affaire van de vier zuivelfabrieken om Warga wel is gebleken, is er in dezen een soort verstarring van de geesten t)I)r!etre<ten. ook in de besturen. De co~pcraties zijn opgericht door mensen, die koste wat het koste een weg naar de toekomst wilden banen. De oprichters zijn allang verdwenen en in de besturen zijn zo langzamerhand ook de mensen gekomen, die qua positie in de boerengemeenschap ook wethouder, diaken en voorzitter van het Groene Kruis zijn Zij zijn in het algemeen de beheerders van de gevestigde belangen en dat doen zij gezien van het standpunt van die belangen, goed.

Leeuwarder Courant, 1959-07-18

Jaarverslag FRS in mineur – Export erg kwetsbaar – Kansen schieten als paddestoelen uit de grond.

(De Veemarkt)
Het jaarverslag van de secretaris van het Friesch Rundvee Stamboek is enigszins in mineur gesteld, mede doordat de rundvee-export erg kwetsbaar is gebleken. Dit is wel enigszins merkwaardig, want export is eigenlijk iets, dat geheel buiten het doel van het stamboek omgaat. Het doel van het stamboek is toch, de veeverbetering en die loopt prachtig in Friesland. Het ledental van het stamboek loopt nog steeds omhoog en bereikte de 7300, terwijl het aantal opgenomen volbloedkoeien met ruim 17.000 een maximum bereikte. Ook de stijging van het aantal opgenomen stieren was opmerkelijk. Daaruit blijkt, dat allerwege in Friesland nog gestreefd wordt naar veeverbetering.

Wel is er een geleidelijke teruggang in de afzet van vee naar het NRS-gebied en naar het buitenland. Deze veeafzet is voor de stamboekleden een bijkomend voordeel en hangt er ondermeer van af of de leden vee voor afzet beschikbaar hebben. De jaarrekening van het stamboek beloopt een miljoen gulden, waarvan 35 procent der inkomen verkregen wordt uit de veeafzet van de leden buiten het stamboek. Uit de verkoop van ongeveer 11.000 dieren haalt het stamboek het leeuwendeel van zijn inkomsten. Deze inkomsten komen dan ook nog voor een groot deel van een kleine groep fokkers, die dure stieren verkopen en daarmee de pot van stamboek spekken. Een ruwe storing van de export kan dus ook voor het stamboek onaangename consequenties hebben. Het stamboek is een strenge instelling en ten opzichte van sommige groepen wel eens een te strenge instelling, die voor de veeafzet steeds nieuwe wegen zoeken en die niet bepaald juichen over de medewerking van het stamboek in verschillende zaken.

De onverwachte export van Chessire en Cheddar naar de Engelse kaasmarkt is een belangrijke bijdrage geweest tot de gunstige gang van zaken op de zuivelmarkt. Engeland is nu bezig een kleine vrijhandelszone op te bouwen, die een aantal kleine Westeuropese landen meer aan de Engelse economische wagen moet binden en die een tegenmaatregel vormt op de kwalijke gevolgen, die de Euromarkt voor Engeland en deze landen kan hebben en waarschijnlijk zal hebben. Voor Denemarken wordt het kiezen of delen, want aansluiting bij het Engelse blok betekent kiezen tegen de Euromarkt en voor Nederland betekent de oprichting van de kleine vrijhandelszone een verdere afsluiting van de Engelse markt, die zo'n gunstige invloed heeft op het herstel van de zuivel.
[…..]
Een ander voorbeeld van een onverwachte opgang van een produkt is de koffiemelk. In enkele jaren tijd heeft de koffiemelk een grote plaats ingenomen in Nederland, waarbij de teruggang van de drinkmelkconsumptie voor 'n belangrijk deel is opgevangen. Maar ook hier is gebleken dat men zijn xxxx moet waarnemen als de tijd er is. Van alle condensfabrieken zijn er slechts enkele geweest, die een greep op deze markt hebben gekregen. Voor de Friese boeren, die hun part van de koffiemelk wel hebben, is daarbij van belang, dat ze minder afhankelijk zijn geworden van de export, zoals dat bijvoorbeeld ook in toenemende mate het geval is met de kaas, die immers ook in steeds groter hoeveelheden in de binnenlandse consumptie gaat.

Bedum
Op het ogenblik wordt er in Nederland ook melkpoeder op de markt gebracht, die dient voor het bereiden van drinkmelk en voor verwerking in spijzen. De coöperatieve zuivelfabriek in *Bedum*

brengt deze melkpoeder in pakjes van 125 gram, voldoende voor een liter melk, in het westen van ons land in de winkels. Deze pakjes kosten 78 cent en liggen dus bijna dubbel zo hoog als de prijs van verse melk. Toch zijn er wel gebruiksmogelijkheden. Jammer voor Bedum, dat het *produktschap voor zuivel* er als de kippen bij was om een heffing op het produkt te leggen, maar dat is nu eenmaal de taak van een schap. „heffen". De redenering bij deze heffingsaangelegenheid was, dat de consumptie van verse melk benadeeld zou kunnen worden door de poedermelk Het produktschap vreest blijkbaar, dat de consument liever dure dan zure melk heeft. Het schap is wel wat te vlug geweest met zijn heffing, omdat de belangen van de consument niet geschaad worden met het introduceren van deze melkpoeder in kleinverpakking, terwijl de afzet van de melk in Nederland er door verstevigd werd. Dat het weefsel de melkheffingen er een scheurtje door kreeg, was zo erg niet, dat weefsel bestaat bovendien niet om den wille van zichzelf. Overigens mag men zich in Bedum troosten met het feit, dat de koffiermelk ondanks de heffing ook onstuitbaar in zijn opmars was.

Leeuwarder Courant 1959-10-17

ANAB Zuivelarbeiders in de knel

De Veemarkt
[….]
De ANAB, nog gewend aan de spelregels van de gebonden loonpolitiek, heeft deze week een vreemde schaats gereden. De vrijere loonpolitiek, ontstaan tijdens de onderhandelingen over de zuivel-cao 1959 en ten tijde van een oplopende conjunctuur, blijkt achter de feitelijke situatie aan te lopen. Met het gevolg, dat daar waar de arbeiders onrustig werden, lonen boven de cao werden betaald, en met het gevolg dat de ANAB in Warga voor een „rotbond" werd gescholden, die niets voor de arbeiders doet. Niet alleen de conjunctuur, maar ook de hoge melkproduktie in de melkgebieden werkte deze situatie in de hand. De bestaande apparatuur in de fabrieken kan afgeschreven worden over een grotere hoeveelheid melk, waardoor mede ruimte ontstaat voor hogere lonen.

De onrust onder de zuivelarbeiders heeft nog een derde oorzaak, waartegen van de zijde van de hoofdbestuursleden van de ANAB enkele jaren geleden gewaarschuwd is. De arbeiders wilden van de „onaangename" uren af en de kerncommissie bleek gewillig genoeg om de zondagsuren „duur" te maken. De zuivelfabrieken troffen daarop voorzieningen om deze zondagsuren zoveel mogelijk te beperken. In de fabrieken kwamen grote koeltanks en de zondagsuren verdwenen grotendeels, waardoor de zuivelarbeiders belangrijke loonsverlagingen kregen te incasseren. Er zijn trouwens meer oorzaken. In Friesland is de efficiency in de zuivelfabrieken tot het uiterste opgedreven.

Bedrijfseconomische vergelijkingen tussen de fabrieken hebben vele plooien in de fabrieksleiding plat gestreken, maar de arbeiders zijn zich bewust, dat er nog één plooi is: de positie van de arbeiders. Hier kunnen de directeuren nog iets uithalen en de arbeiders vrezen de invoering van wat zij noemen „jaagsystemen". In deze overgangsfase naar andere verhoudingen heeft het hoofdbestuur van de ANAB het contact met de leden verloren. In Friesland kwam er nog bij, dat de sympathieke districtsbestuurder Folkert van der Meer wegens een operatie in het ziekenhuis is opgenomen, zodat de hoofdbestuurder Sake van der Ploeg - die overigens nog „lezen en schrijven" kan met zijn zuivelarbeiders - voor de onaangename taak kwam te staan om een hoofdbestuur te dekken, dat niet meer in de pas is hij deze ontwikkeling.

De ontwikkeling van lonen en arbeidsvoorwaarden dreigt snelle te gaan dan de bond deze kan formuleren. Toen de afdeling van de ANAB deze week in **Wirdum** op de federatievergadering van „Oudeschouw" loonsverhogingen in ronde guldens voorstelden, gaf de heer Van der Ploeg daarop ten antwoord, dat deze voorstellen dus bedoeld waren voor de loononderhandelingen van volgend jaar. Tevoren had de federatievoorzitter A. Veenstra van **Wartena** reeds van deze voorstellen gezegd, dat de bondssecretaris ze wel even onder de tafel zou praten. Hij deed dat ook, maar hij zal er wel niet veel lust in hebben om dat in de komende tijd nog vaak te doen.

Toen we gister zuiveldirecteuren naar de situatie vroegen, bleek de kwestie-Warga bij enkele fabrieken als een donderslag bij heldere hemel te zijn gekomen. Er was daar geen onrust onder het personeel. Andere directeuren, die dichter bij de arbeidscentra zitten, hadden die onrust wel gemerkt. Het zal wel niet lang meer duren voor met arbeidsloonstrookjes geurende arbeiders, die van de zuivel naar andere industrieën zijn gestapt, diezelfde onrust verder over 't hele platteland brengen. De loonverschillen in industriedorpen als Grouw en dergelijke worden navrant. Voeg

daarbij dat steeds meer arbeiders in de dorpen het „geluk" hebben om van een krot in een moderne woning te komen van tien gulden huur bij een weekloon tussen de vijftig en de zestig gulden netto, dan is het beeld wel compleet. De huisvrouw, die op het ogenblik van zo'n vijftig gulden huishoudgeld kan rondkomen, is een duivelskunstenares. Ze heeft maar één hoop: dat haar man wat bijbaantjes kan krijgen

Van der Ploeg deelde in Warga mee dat het zuivelschap bij zijn berekening over de productiviteitsstijging in de zuivel uit ging van fabrieken met meer dan acht millioen kg melk. Dit is een teken aan de wand voor de kleine fabrieken. Er zijn tientallen fabrieken in Friesland kleiner dan tien miljoen kg en al deze fabrieken komen door loonsverhogingen eerder voor een penibele situatie te staan dan de meer gemechaniseerde grotere fabrieken. Nu echter de loonsverhogingen in de zuivelindustrie afhankelijk gesteld zullen worden van de productiviteitsstijging in de gehele industrie en dus ook de kleine fabrieken mee zullen tellen, vreest men in de ANAB. dat dit een rem zal zijn op het soort loonsverhogingen, dat de huidige regering voor ogen zweeft. Na het voorgaande is het duidelijk, dat dit alleen maar nieuwe spanningen zal geven.

Een forse verhoging van de lonen en de pensioenen in de zuivel zal in de eerste plaats de verdere mechanisering in de zuivel te weeg brengen. Daartoe doemen op het ogenblik verdere mogelijkheden op. De proef, die in **Oudeschoot** is gedaan met een gemechaniseerde kaasfabricage, lijkt geslaagd. Binnenkort zullen de resultaten aan het bedrijfsleven worden voorgelegd met een positieve aanbeveling ten aanzien van de practische toepassing. Ook de machinefabriek Bijlenga te Leeuwarden heeft een soortgelijk apparaat geconstrueerd en men heeft er hoge verwachtingen van. Duidelijk is wel, dat kleine fabrieken minder gauw in staat zullen zijn om de afschrijving op deze machines te verdienen dan grote fabrieken.
[….]

Leeuwarder Courant 1959-11-07

Friese zuivelindustrie staat opnieuw voor de keus Rapport voor archief? – „Lauwersse moat ticht!”

(De Veemarkt)
Deze week heeft de Friese zuivelbond (FBvCZ) bekendheid gegeven aan zijn systeem van gemechaniseerde kaasbereiding. Na het mechanisch snijden van de wrongel is dit de tweede stap in Friesland tot een verdere mechanisatie van de kaasbereiding. Deze week is in dit blad al even geschetst welke consequenties de nieuwe methode van kaasbereiding kan hebben ten aanzien van de kaasmaker en de zuivelfabrieken. De nieuwe methode vereist minder algemene deskundigheid in grote dan in kleine fabrieken. De nieuwe methode komt pas volledig tot zijn recht, wanneer de fabrieken tot een arbeidsverdeling overgaan.

Totdusver hadden we in Friesland coöperatieve en particuliere „stoomzuivelfabrieken”, die elk per jaar een aantal malen een miljoen kilo verwerkten. De fabriek met 25 miljoen kilo was in zijn afmetingen vijf keer zo groot als de fabriek met vijf miljoen kilo en waar de eerste bij wijze van spreken tien kaasbakken had, daar deed de andere het met twee. Bij de nieuwe werkwijze is er eigenlijk maar één zuivelcoöperatie in Friesland, die het systeem zonder meer in de praktijk kan brengen. Deze coöperatie is de *Novac*, die fabrieken heeft in Oosterzee, Munnikeburen en Blokzijl en die is opgericht om de melkproduktie van de Noordoostpolder op te vangen.

Daartoe zijn indertijd drie plaatselijke coöperaties gaan samenwerken. Met de coöperatie zonder fabriek in de Noordoostpolder hebben deze plaatselijke coöperaties toen de *Novac* opgericht. Deze *Novac*, die meer dan vijftig miljoen kilo melk per jaar ontvangt en die tweemaal zo groot is als de op een na de grootste plaatselijke zuivelcoöperatie in Friesland (de zuivelfabriek in Workum) is niet ontstaan door een geleidelijk groeiproces, maar zij is de vrucht van theoretische beschouwingen, waarbij van de veronderstelling werd uitgegaan, dat concentratie van krachten financiële resultaten moest opleveren.

Directe voorbeelden die men in deze zou kunnen navolgen waren er in Friesland niet en zijn er niet, als men afziet van concentratievoorbeelden bij *Nestlé* en de *Condens (CCF)*, die in een ander vlak liggen. Maar zelfs de *Novac* zal een garantie nodig hebben van de *Frico*, waarvan zij deelgenoot is, om te kunnen overgaan tot ‘n continuproductie van Edammer kazen. De theoretisch gewenste specialisatie in ‘t Frico-verband kan nog op alle mogelijke manieren door de deelgenoten de kop worden ingedrukt. Men heeft dat gezien bij de melkinrichting in Warga. Hier bleken de deelgenoten volslagen baas en zij voorkwamen een besparing van enkele tonnen per jaar.

Bij de beoordeling van de Friese zuivelindustrie vergelijkt men doorgaans de fabrieken onderling. Deze fabrieken verschillen onderling heel weinig van elkaar. In Friesland maken ze alle boter en kaas en leveren ze op een enkele uitzondering na melk aan een condensfabriek. Een enkele kleine fabriek, die bij de vergelijking in dit verband door de mand zou kunnen vallen heeft het op andere wegen gezocht. Niettemin is men in Friesland weer een rapport gaan opstellen over de grootte van zuivelfabrieken, gebaseerd op de bestaande toestand. Dat rapport zal binnenkort wel gepubliceerd worden en misschien zal den blijken, dat de zuivelfabriek in Workum zich een keer vaker in de tien jaar kan laten verven dan die in Warns, waar de fabriek wat kleiner is. Misschien blijkt zelfs, dat wanneer de directeur van Workum een ander merk auto had, bij zijn fabriek nog een keer extra kon laten beschilderen met goudbrons.

Wanneer alle fabrieken overgaan tot de nieuwe wijze van kaasbereiding, dan verandert er in Friesland niets. De voordelen van het nieuwe systeem komen er dan niet uit en wanneer men dan weer ijverig overgaat tot het vergelijken van de bedrijfsuitkomsten, den zal blijken, dat de kleinste fabriek betere uitkomsten heeft dan de grootste. De *Novac* biedt echter de mogelijkheid om deze starheid te doorbreken, want we verwachten bepaald niet dat in de drie fabrieken van deze coöperatie drie nieuwe kaasapparaturen worden opgesteld. Daar heeft men de concentratie in eigen hand.

Bij de boterbereiding heeft men in de *Novac* reeds een beslissing genomen tot concentratie, bij de kaasbereiding komt de volgende stap. Wat in dit verband te denken geeft is het feit, dat er een Noordoostpolder ingedijkt moest worden om tot een doorbreking te komen van het zo langzamerhand vreedzame samenspel der Friese zuivelcoöperaties. De inpoldering van de Lauwerszee zou in het noorden van ons gewest misschien ook een schok teweeg kunnen brengen, die de geesten op nieuwe sporen zet. De inpoldering van de Lauwerszee zou in het agrarische Friesland niet alleen een verbetering van de afwatering geven, maar geheel nieuwe perspectieven openen. In een statisch gewest als het onze is een dergelijk nieuw perspectief misschien wel het belangrijkste, wat de inpoldering kan opleveren.

Het voorgaande zou de indruk kunnen geven, dat Friesland op agrarisch gebied ook een gezapig gewest is, maar bij alle kritiek op bestaande toestanden, mag toch ook wel bedacht worden, dat het de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* is geweest, die het initiatief heeft genomen tot de proefneming in de zuivelfabriek in Oudeschoot. Dit initiatief is dank zij de samengebalde deskundigheid bij de bond uitgelopen op een groot succes, waarvan de draagwijdte nog moeilijk te overzien is. We herinneren ons nu ook, dat deze zelfde Zuivelbond enkele jaren geleden het initiatief nam tot de uitbetaling van melk naar eiwitgehalte. Schamper werd enkele weken geleden in het produktschap voor zuivel door een vertegenwoordiger van de particuliere fabrieken opgemerkt dat deze uitbetaling een liefhebberijtje was van enkele fabrieken.

Dat dit liefhebberijtje van alle zuivelcoöperaties in Friesland een enorme stoot heeft gegeven aan het eiwitonderzoek van de individuele koe, dat dit onderzoek in Friesland massaal is geworden en in andere provincies daarmee vergeleken slechte sporadisch voorkomt, werd gemakshalve verzwegen. Dat de uitbetaling naar eiwitgehalte ook tegemoet komt aan de behoefte in Friesland naar een rechtvaardige uitbetaling van de melk - laat men elders op dit punt dan wat praktischer zijn - is een andere factor, die over het hoofd gezien wordt of die afgedaan wordt met de opmerking, waarom men in Friesland altijd andere dan anders wil zijn, daarbij vergetende dat Holland niet de maatstaf van alle dingen is, zeker niet op zuivelgebied. De voornaamste steunpilaren van de Friese economie zijn de koe en de melk. Zowel bij de rundveefokkerij en in de zuivelindustrie staat Friesland ondanks alles in het voorste gelid.

Leeuwarder Courant 1959-11-14

Specialisatie in zuivel – Coöperaties als maten

De Veemarkt

[….]
Kort nadat de zuivelcoöperatie in Friesland met gepaste trots zijn nieuwe methode van kaasbereiding heeft geponeerd, komt van de andere kant, van particuliere zijde, ook een initiatief. De **KNM** heeft de produktie van twee nieuwe kaassoorten ter hand genomen. Het is lekkere kaas, die door de KNM als dessertkaas is aangeprezen, maar die het wel zal moeten doen om een gezellig avondje het cachet van culinaire verfijning te geven, omdat de Nederlandse huisvrouw het kaasdessert nog wel niet op haar programma zal hebben. Het initiatief van de KNM valt daarom al toe te juichen, omdat dit een eerste teken is van een toenemende kaascultuur in Friesland.

Het is altijd wat spijtig voor ons geweest, dat het een zeer hoog percentage van de Nederlandse kaas levert, maar dat het slechts met een, zij het dan volmaakt, fabrieksprodukt komt, dat tamelijk neutraal van smaak is. Jammer is ook dat er voor de kaas niet een prijs gemaakt wordt, die overeenkomt met bijvoorbeeld de Zuidhollandse boerenkaas. Uitbreiding van het assortiment kan leiden tot een bezinning op hetgeen de kaas voor Friesland betekent. Mogelijk zullen er nog eens pogingen in het werk gesteld worden om de kaas ook in het publieke leven een plaatsje te geven. Kortom, er valt nog wel wat te versieren met kaas.

De bereiding van schimmelkaas door de KNM heeft ook nog een ander aspect. Het is namelijk een produktie die typische mogelijkheden geeft aan een betrekkelijk kleine fabriek. Een kaasbak is er vrijwel de hele dag mee bezet. Een fabriek, die onder tonnen melk bedolven wordt, zal het wel laten om een kaasbak voor dit doel te reserveren. De specialisatie in de zuivelfabrieken, die reeds enige tijd aan de gang is, heeft door het initiatief van de KNM een nieuw accent gekregen. Een grote organisatie als Hollandia, die achter de KNM staat, maakt het ook mogelijk om de nieuwe kaas een entree op de markt te geven.

Als we dan toch bezig zijn over nieuwe ontwikkelingen te spreken, kan ook de aandacht gevestigd worden op de samenwerking tussen de drie coöperatieve zuivelfabrieken in het noordwesten van Friesland. **Sexbierum, Marssurn** en **Dronrijp** hebben elkaar in een maatschap gevonden, een vorm van los-vaste verkering, die „hast net mear ütskuorre kin", zo althans hebben we het horen karakteriseren. Er groeit tussen de fabrieken zoiets als een taakverdeling en ze werken met één financiële pot.

Het Dronrijper ideaal van een melkprijs voor heel Friesland begint zich dus hier al enigszins af te tekenen. Voorlopig zal deze maatschap nog wel een gewenningsperiode door moeten maken. Als in het gebied van deze fabrieken te zijner tijd ook wat meer lijn komt in de melkritten, zal de ontwikkeling van deze maatschap tot een nog grotere samenwerking wel niet te stuiten zijn. Op het ogenblik zijn er in dit gebied nog de „Berlikumer" boeren, die er op staan, dat hun melk op de „Berlikumer" auto komt, hoewel deze melk administratief door de maatschap verwerkt wordt.

De drie fabrieken werken op het ogenblik nog zelfstandig, maar de maatschap bepaalt hoe de verdeling van de onkosten over de verschillende fabrieken is. Deze vorm van samenwerking tussen coöperaties is evenwel niet zo drastisch als er bijvoorbeeld in Drenthe een gevonden wordt, waar de topleiding van de fabrieken bepaalt welke fabrieken moeten investeren om overinvesteringen, welke in Friesland aan de orde van de das zijn, te voorkomen.

1960

Leeuwarder Courant 1960-03-05

De Veemarkt

De vereniging voor bedrijfsvrijheid in de landbouw, die vooral onder de Veluwse boeren opereert en die tegen het Landbouwschap is, heeft zich deze week lelijk in de kaart laten kijken, toen ze trachtte een aantal zuivelfabrieken het mes op de keel te zetten in verband met het beslag, dat het Landbouwschap op melkgelden heeft gelegd van boeren, die weigeren aan hun wettelijke verplichtingen jegens het Landbouwschap te voldoen. De zuivelfabrieken hebben met de aktie van de boeren tegen het Landbouwschap niets te maken, dat zijn zuiver partikuliere aangelegenheden van deze boeren, maar dat de vereniging zich achter deze boeren stelt, die de fabrieken het slachtoffer willen maken van hun aktie, verraadt wel ie.s van het geestelijk gehalte van haar leiders.

Leeuwarder Courant 1960-03-26

Over Frico en deelgenoten

(De Veemarkt)
Dc coöperatieve zuivelfabriek te **Akmarijp** komt binnenkort de coöperatieve afzet van boter en kaas in Friesland versterken. *Het Frico-verband* wordt daarmee verrijkt met een moderne fabriek, die praktisch volledig is uitgerust in roestvrij staal en die geen moeilijkheden zal hebben om aan de kwaliteitseisen van de Frico te voldoen. Bij de Frico zijn op het ogenblik vijftig Friese zuivelcoöperaties als deelgenoot aangesloten, waarvan er een, de *Novac*, in zuidoost Friesland en de kop van Overijssel drie fabrieken exploiteert ten behoeve van de melk uit dit gebied en uit de Noordoostpolder. Verder heeft de Frico contracten afgesloten met enkele niet-Friese zuivelcoöperaties.

Vooraanstaande personen uit het Friese landbouwleven vestigen er de laatste tijd herhaaldelijk de aandacht op, dat het nodig is de coöperatieve afzet te versterken. Een belangrijke bijdrage tot dit streven heeft enkele jaren geleden drs. G. de Groot geleverd in een studie, waarin hij de aandacht vestigde op de steeds grotere marge tussen de prijs van de grondstof en die van het eindprodukt bij de detaillist. Door coöperatie bij de afzet zou de boer in staat zijn zijn product langer op de weg naar de consument te volgen, waardoor hij een groter deel van de marge zou ontvangen.

Overigs behoeft het geen betoog in Friesland, dat het bijzonder waardevol is dat de grote coöperaties tot steeds belangrijker prestaties in staat zijn, die van wezenlijk belang zijn voor de boer. Het belang van de Frico wordt in de coöperatieve zuivelwereld door niemand ontkend. De Frico heeft zelf in haar jaarverslag al eens de aandacht gevestigd (ij) haar bewuste spreiding van haar afzetgebied naar overzee, waardoor de afhankelijkheid van een enkele markt sterk verminderd

wordt. Bij een enorme organisatie als de Frico komt eerder de klem te liggen op de verantwoordelijkheid voor de afzet van zuivelprodukten, dan bij talloze kleinere organisaties.

Van zeer recente datum is een nieuwe ontwikkeling in de kaasindustrie, namelijk die van de specialisatie. Verschillende onafhankelijke zuivelfabrieken moeten daarin hun kracht zoeken, maar hun kwetsbaarheid neemt daardoor uiteraard ook toe. Op instigatie van de Frico wordt op het ogenblik de coöperatieve zuivelfabriek te Tzum ingericht voor de kostenbesparende mechanische kaasbereiding - enkele andere zullen volgen -, dat betekent, dat deze fabriek zich bijvoorbeeld geheel kan specialiseren in de produktie van *baby-edammers*, waarvan de Frico de afzet garandeert, terwijl de voordelen aan het gehele Frico-verband ten goede komen. Gaat een onafhankelijke fabriek zich op dezelfde wijze specialiseren als Tzum, dan zal blijken, dat zo'n fabriek toch min of meer van de Frico afhankelijk wordt. Blijft een onafhankelijke fabriek baby-Edammers produceren volgens de oude manier, dan zit ze onherroepelijk met hogere produktiekosten.

Kaashandel
Al enige jaren is er in de kaashandel een verzwakking merkbaar van het zelfstandige handelsapparaat. Hier en daar zijn handelshuizen opgekocht door producenten, waardoor de afzetkanalen voor de onafhankelijke producenten ook minder ruim zijn geworden. Verder is er een zekere wrevel merkbaar jegens de wijze waarop de Leeuwarder kaasnotering van kaas bij het VIB deze zomer ook moeilijkheden opleveren bij de afzet.

Bovenstaande overwegingen zijn op het ogenblik aanleiding voor coöperatoren om zich weer eens te bezinnen op de positie van de onafhankelijke fabrieken. Velen beschouwen een overgang naar de Frico wel eens als een nederlaag en als een erkenning van het feit, dat men het bij de afzet alleen niet meer bolwerken kan. Dat samenwerking in de afzet wel eens een boerenbelang zou kunnen zijn wordt gemakshalve over het hoofd gezien, zo lang men nog een melkprijs betaalt, die overeenkomt met die van de Frico-fabrieken. In **Akmarijp** heeft men niet gewacht tot de omstandigheden de fabriek tot een beslissing dwongen, daar heeft men de tijd op de juiste wijze willen verstaan en de eer aan zichzelf gehouden.

Te kort kalvermagen bij Stremselfabriek
Dat er een voortdurende verkrapping is in de stremselpositie, was wel bekend, maar dat Nederland er hopeloos voorstaat, volgens een mededeling van de directeur van de stremselfabriek, dat was ons niet bekend. De zuivelwereld is min of meer geschokt door deze mededeling. Daar maken de zuivelproducenten in Nederland zich juist op om dit jaar de hoogste berg kaas te maken, die zich laat denken, of, daar meldt de directeur van de stremselfabriek, dat hij een lekke band heeft en niet mee kan komen. 55 jaar staat er een stremselfabriek in Leeuwarden in alle stilte haar werk te doen. Het gouden jubileum passeert zonder een enkele trompetstoot, geen receptie en „gjin droktme". Er heerst steeds rust om het bedrijf aan de Emmakade. De deuren lijken er altijd dicht te zijn. Daar wordt in stilte goed werk verricht. Daar komt het onontbeerlijke stremsel vandaan, dat de kaasmelk doet stollen en dat de kaas doet rijpen. Zo mystiek als dit proces van het stremsel, zo geheimzinnig leek ook de fabriek. Daar werd een groot geheim bewaard, zo leek het. Met een noodkreet is die vredige stilte verscheurd: het stremsel raakt op en de toestand is hopeloos en de kaasproduktie kan niet gerekt worden en er is slechts één uitweg, onverwijld een tijdelijk uitvoerverbod van stremsel en kalvermagen.

Wat gebeurde er na deze noodkreet? De desbetreffende brief blijft een maand op het *produktschap voor zuivel* liggen en met de mededeling van Anab's Sake van der Ploeg, dat de stremsel-

fabriek maar beter had moeten oppassen, gaat de brief naar het produktschap voor vee en vlees om advies. De regeringsvertegenwoordiger in het zuivelschap had reeds opgemerkt, dat een uitvoerverbod niet wel mogelijk is.

Wat zou er nu verder gebeuren? De kaasproducenten gaan stremsel hamsteren. De prijs van kalvermagen zal nog wel wat omhoog gaan en het stremsel zal duurder worden. Aangezien Nederland in kaas een kwaliteitsproduct maakt, moet het mogelijk zijn voor stremsel hier iets meer te betalen dan elders het geval is, waar dat product niet zo goed van kwaliteit is. Zo lang er stremsel te koop is in de wereld, zal Nederland naar hartelust kaas kunnen maken. En als er geen stremsel te koop is, zal er minder kaas worden gemaakt. Misschien gaat dan de kaasprijs wat omhoog. Kortgeleden hebben we nog geschreven, dat er in de zuivel altijd van die onverwachte gebeurtenissen zijn, die een wending aan de zuivelmarkt kunnen geven. Misschien hebben we dan hier een voorbeeld.

Leeuwarder Courant 1960-04-09

Egocentrische concentraties – Strijd in k.i. Ontwikkelt zich verder – Abortusbestrijding goed – Boter in kou

(De Veemarkt dl)
De concentratie-strijd van de verschillende agrarische fronten gaat onverminderd door. In Noord-Holland is een fabriekje opgeheven, in Groningen gaan de zuivelcoöperaties in Winschoten en Slochteren een fusie aan, in Friesland worden de besprekingen gevoerd. Het edelmoedige aanbod van de zuivelfabriek te Heerenveen om zichzelf op te heffen wanneer anderen dat ook doen, en om een nieuwe fabriek te bouwen in Heerenveen, die nog niet geaccepteerd, maar gevolgd door even edelmoedige tegenvoorstellen, die ook concentratie beögen, zij het dan op een andere plaats. Het „kom maar bij ons" doet opgeld.

De concentratie-gedachte krijgt ook al een brede wiekslag. Sommigen zeggen bijvoorbeeld, dat wanneer twee kleine fabrieken samen gaan, slechts een nieuwe kleine fabriek ontstaat. In dit verband is ten aanzien van de zuivelfabriek in Heerenveen ook al de gedachte geopperd om de melk van de betrokken boeren om andere kleine fabrieken heen in Wolvega of in St. Nicolaasga te verwerken, waar al grote fabrieken staan, die zonder ingrijpende verbouwingen en investeringen nog wel een zes miljoen kilo melk kunnen verwerken.
[….]
In de Friese k.i.-wereld gaat de strijd naar een nieuw hoogtepunt. De k.i.bond tracht met steun van de commissie van toezicht de vereniging in Giekerk binnen de perken te houden, nu deze vereniging door samenwerking met de Friese veefokkersvereniging de vleugels wijd over Friesland tracht uit te slaan, teneinde de behoeften van een grote groep fokkers in Friesland te bevredigen, die bij het bestaande k.i. wezen in Friesland niet aan hun trek menen te komen. Om nu te verhinderen, dat Giekerk zich ontplooit op dit terrein is er een oekase in de maak, waarbij de inseminatoren van een vereniging niet meer buiten het gebied van hun vereniging mogen inseminieren.

Het komt er op neer, dat alle sperma via de in het gebied staande stations gedistribueerd moet worden, hetgeen voor het geval Giekerk uiteraard met veel hogere kosten gepaard zal gaan en in ieder geval vertragend zal werken. Misschien zal het lukken om het Spermacentrum in Leeuwarden hierbij in te schakelen, maar dat zal de bedoeling van Giekerk en de fokkers wel niet zijn. In

het Spermacentrum stuiten zij immers weer op dezelfde belangen, die de verwezenlijking van hun ideeën in de weg staan.
Vorige maand is in het Landbouwschap in eerste lezing een verordening aangenomen, die het hele kunstmatige inseminatie wezen onder de verantwoordelijkheid van het Landbouwschap brengt, zodat er een eind komt aan de directe bemoeienis van het departement van landbouw.

In hoever de k.i.- verenigingen in deze gang van zaken gekend zijn, is ons niet bekend, wel weten we, dat de k.i.-bestuurders, die wij gesproken hebben, niets van deze kwestie afwisten. Buiten Friesland liggen deze zaken wat gemakkelijker, omdat daar de eenheid tussen fokkers en veehouders groter is dan in de Friese k.i.-verenigingen. De nieuwe regeling van het Landbouwschap zal de kwestie in Friesland nog wel iets ingewikkelder maken. Toen dr. Jan Siebenga jaren geleden in Oldeberkoop als eerste in Nederland met de kunstmatige inseminatie begon te pionieren, zal hij wel niet gedacht hebben, dat zijn initiatief in Friesland nog zoveel onzalige strijd te weeg zou brengen. Binnenkort komt dr. Siebenga, die zijn praktijk in Gramsbergen er aan geeft, terug naar Friesland. Hij zal zich vestigen in Grouw en op vetèrinair gebied zal men nog wel eens wat van hem horen. Hij brengt in ieder geval een grote kennis van varkens en kippen mee naar Friesland.

Met de abortus-bestrijding in Friesland loopt het goed, zo deelde de direkteur van de Gezondheidsdienst, de heer P. Sjollema, ons mee. Er zijn nog wel geen cijfers beschikbaar, maar de zaak ontwikkelt zich in de goede richting. Voor 1 mei moeten alle besmette dieren worden opgeruimd. Dat betekent niet, dat Friesland op 1 mei vrij van de ziekte is, wel zullen de gevallen die zich na die datum voordoen door de Gezondheidsdienst worden overgenomen. Van het aantal nieuwe gevallen zal het afhangen of Friesland zich binnenkort als abortus-vrij mag beschouwen.

Uit een overzicht van het Landbouwschap blijkt, dat er in Friesland tot begin maart 1600 oormerken zijn aangebracht bij dieren, die voor een slachtpremie van 250 gulden in aanmerking komen, terwijl er 651 premies waren betaald tot een bedrag van 162.750 gulden. Bij het afslachten is vooral NoordBrabant aktief, daar is tot vorige maand reeds bijna vier ton uitgekeerd. Friesland komt na Brabant, Gelderland en Overijssel op de vierde plaats, zij het dat de slachtaktiviteit voor deze algemene premie hier praktisch even groot is als daar.

Vorige zaterdag is bij het VIB de eerste boter voor het koelhuis ingeleverd, een hoeveelheid van vijftig ton, die deze week gevolgd is door nog meer boter. Het is wel min of meer een gelukkig verschijnsel dat de hoeveelheid melk ten opzichte van vorig jaar niet verder is gestegen, maar dat de cijfers dichter bij elkaar komen te liggen. De voorsprong ten opzichte van het vorige jaar nam in februari en maart over een periode van vier weken iedere week met een procent af. Half maart was de produktievoorsprong op 1959 nog zestien procent, terwijl deze ruim twintig procent geweest is. Friesland zat half maart nog met negentien procent meer melk. De grasgroei is op het ogenblik welig en het begint er op te lijken, dat er aan het dure voeren spoedig een einde zal komen. De veevoerhandel klaagt over slechte betalingen. „Se brúke us as boerelienbank”.
[….]

Leeuwarder Courant 1960-05-14

De Noordelijke particuliere zuivelindustrie

(De Veemarkt)
De na-oorlogse ontwikkeling van de zuivelindustrie in Friesland is bepaald door de groei van de Condens in Leeuwarden. Van een mammoetzuivelfabriek groeide het bedrijf uit tot een zuivelorganisatie die invloed kreeg in het gehele noorden. Het komt ons voor, dat er in de zuivel nog wel nieuwe ontwikkelingen te verwachten zijn ook. Minder in het oog lopend als bij de coöperaties is de ontwikkeling bij de particuliere industrie in het noorden. De nu hoofdzakelijk in Groningen geconcentreerde *Lijempf* heeft zijn positie in Noordholland versterkt.

De zuivelfabriek te Ursem nam daar namelijk een coöperatie over, iets waarover in de coöperatieve kring meer gesproken dan geschreven is De overname van de meeste Friese Lijempffabrieken door de Condens enkele jaren geleden bracht ook een versterking van de overblijvende particuliere zuivelfabrieken met zich mee, toen bleek, dat vele boeren de particuliere industrie trouw wilden blijven. De stopzetting van de voormalige Lijempf-fabriek te Kuinre door de Condens bezorgde de particuliere zuivelindustrie opnieuw een hoeveelheid melk.

In het bijzonder de met het *Nestlé-concern* verbonden trits *Hollandia-KNM-Lankhorst* heeft van de ontwikkeling geprofiteerd en zijn positie versterkt. Deze groep treedt in Friesland op als producent van condens, poeder en kaas. Na de verbouwing is de Hollandia-fabriek in Scharsterbrug zich geheel op poeder gaan instellen, terwijl de condensproduktie geconcentreerd werd in Bolsward.

De kaasproduktie geschiedt gedecentraliseerd in een reeks meest kleine fabrieken. De melkaanvoer bij deze groep ligt ruim boven de 100 miljoen kg. Wat ‘t productiepatroon betreft, is er tussen de Nestlé-groep en de coöperatieve industrie in Friesland weinig verschil, alleen heeft Hollandia niet een dergelijke gespecialiseerde condensproduktie als de Condens in Leeuwarden en ook bij de produktie van consumptiemelk heeft ze geen betekenis.

De structuur van de groep kent echter wel verschillen met de coöperatieve industrie. Bij deze immers dienen de zuivelfabrieken als melkontvangstation voor de Condens, terwijl de Hollandia-fabrieken in Bolsward en Scharsterbrug elk een eigen melkaanvoergebied hebben direct van de boer naar de fabriek. De grootste aanvoer heeft de fabriek in Scharsterbrug, die in het afgelopen boekjaar, evenals de coöperatieve zuivelfabriek in Workum, voor het eerst boven de dertig miljoen kilogram melk kwam. Dit feit op zichzelf heeft geen betekenis, wel het feit, dat het een gespecialiseerde fabriek is voor melkpoeder. De relatie met de andere fabrieken van de groep maakt het mogelijk, dat er eventueel met de melk geswitcht kan worden, wanneer de produktie van kaas of condens voordeliger is. Soms wordt ook industriemelk verkocht.

De Nestlé-groep in Friesland zit stevig in elkaar vergeleken met het toch nog altijd losse verband, dat de coöperatieve zuivelindustrie kenmerkt, vooral waar het de produktie van melkpoeder betreft. Dit betekent nog niet, dat de Nestlé-groep in Friesland op fluweel zit.
De aanhankelijkheid van haar leveranciers mag dan hier en daar wat principieel getint zijn, voor een nog groter deel lijkt zij ook bepaald door de lokale sfeer, waarin zij werkt. De boeren tonen een zekere aanhankelijkheid aan de fabriek omdat deze in hun dorp staat.

Wanneer de mechanisatie van de kaasmakerij doorzet, komen de vijf KNM-fabrieken ook voor bepaalde beslissingen te staan. Zal men het zoeken in specialisatie van de fabrieken, zoals men het in de coöperatieve sfeer al ziet en zoals ook het geval is bij de KNM-fabriek in Sneek, of zal men gaan concentreren met het grote risico, dat er leveranciers weglopen? Nog een ander aspect van de Nestlé-groep is het feit, dat ze niet in Groningen vertegenwoordigd is, waar de Condens met *de Ommelanden* wel sterk staat en waar de Condens een melkprijs uitbetaalt, die tot onaangename uitspraken van de andere zuivelfabrieken in dit gewest heeft geleid en die daar ook reeds tot de concentratie heeft geleid van de zuivelfabrieken te Winschoten en Slochteren. De zuivelsituatie in Groningen geeft aanleiding tot vele gissingen, waarbij ook de naam van Nestlé wel genoemd wordt.

Het maandblad van de *Friese Zuivelvereniging* geeft voor het eerst cijfers over de aanvoer bij de fabrieken van de Nestlé-groep. Uit deze cijfers blijkt, dat de betrokken fabrieken in de afgelopen tien jaar hun positie aanmerkelijk versterkt hebben. Bij een gemiddelde produktiestijging in Friesland van dertien procent is de aanvoer bij deze groep toegenomen met ruim vijftig procent, waarbij de totale hoeveelheid aangevoerde melk steeg van ongeveer 74 miljoen kg tot ongeveer 115 miljoen kg. Hollandia-Bolsward had in 1959 een aanvoer van 21 miljoen (stijging 35 pct), Hollandia-Scharsterbrug van 29 miljoen (187 pct), de vijf KNM-fabrieken 43 miljoen (24 pct.) en Lankhorst bijna 22 miljoen (66 pct.). De aanvoercijfers zullen in het lopende jaar nog wet hoger komen te liggen.

Leeuwarder Courant 1960-06-11

Over Nestlé en overcapaciteit zuivelindustrie

De Veemarkt
Het wereldbedrijf Nestlé vertelt in een uitgave *„Nestlé in profile”* iets over zichzelf. De uitgave is hooggestemd: „Met dynamische aktiviteit en met één doel voor ogen heeft Nestlé nooit geweifeld in het onvermurfbaar na streven naar zijn opdracht en idealen.” Daarbij had Nestlé twee vaste overtuigingen: „Dat kinderen over de gehele wereld voorzien moesten worden met het gezondste en meest rationele voedsel, dat mogelijk was en dat voedsel voor volwassenen zo vervaardigd en aangepast moest worden, dat het geschikt was voor het steeds toenemende levenstempo”.

95 jaar geleden begon Henri Nestlé aan het meer van Genève te experimenteren met kindervoedsel uit melk. Zijn sukses was zo groot, dat de zaak hem in tien jaar over het hoofd groeide. Plaatselijke industriëlen in Vevey namen zijn bedrijf over en Vevey is nu het centrum van een wereldorganisatie, die in een adem genoemd wordt met Philips. Nestlé heeft 60.000 werknemers in 65 landen, 146 fabrieken in dertig landen en een distributienet, dat de gehele wereld omspant. De voornaamste produkten van Nestlé zijn gekondenseerde melk, nog in de vorige eeuw werd daar de chokolade aan toegevoegd, voor de oorlog tijdens de koffiekrisis in Brazilië dook het bedrijf in de poederkoffie, Nescafé, (een produkt dat op soortgelijke wijze wordt gemaakt als melkpoeder) en na de oorlog werd het soepconcern Maggi in de onderneming opgenomen.

Nestlé verwerkt meer dan twee en een kwart miljard kilo melk, dat is bijna twee en een half keer de melkproduktie van de Friese boeren, die overigens honderd miljoen kilo melk bijdragen in het Nestlé-concern. De boeren, die hun melk aan Nestlé leveren hebben met elkaar meer dan een miljoen koeien. hetgeen wijst op een gemiddelde melkproduktie per koe van ruim 2250 kg. Deze gemiddelde produktie is laag, ongeveer vijftig tot zestig procent van de gemiddelde produktie in Friesland. Nestlé moet blijkbaar in verschillende landen in tamelijk ongunstige omstandigheden werken. Ten einde die omstandigheden te verbeteren heeft Nestlé hele teams van voorlichters op pad in Brazilië heeft het voor de boeren voersilo’s gebouwd, terwijl ook wel kunstmest wordt aangekocht, die tegen lagere prijzen weer aan de boeren wordt verstrekt, soms op maandenlang krediet. Een Nestlé-fabriek in Columbia importeerde fokvee uit Zwitserland. Voor de verbetering van andere grondstoffen als koffie en cacao wordt hetzelfde gedaan.

Voor de afzet van de produkten bleek een eigen distributie-apparaat tenslotte onontbeerlijk. Aanvankelijk ging de verkoop via zelfstandige handelsfirma’s. Nestlé ziet voor zichzelf nog een grote toekomst open liggen. Tweederde van de wereldbevolking is hongerig en daar ziet Nestlé voor zichzelf een dringende taak: Het wil aan de ondervoede volken produkten beschikbaar stellen, die voortkomen uit eigen boden.
De basis voor een fabriek voor gekondenseerde melk beschouwt Neatlé te liggen in 10.000 koeien binnen een straal van 75 km van de fabriek. Voor Friese omstandigheden zou dat een fabriek met veertig miljoen kg melk zijn en in de omstandigheden, waaronder Nestlé werkt zou dat twintig tot dertig miljoen zijn. In Nederland wordt dat op het ogenblik als bepaald onvoldoende beschouwd.

Friesland wordt niet genoemd in „Nestlé in profile”. Wel staat er een foto uit „Holland” in, een punter met melkbussen, naast een foto uit Portugal, drie vrouwen, die met melkbussen op het hoofd, een bergpad langs lopen. Toch hebben de Friese boeren dagelijks met Nestlé te maken.

Achttien duizend Friese boeren leveren hun melk aan coöperaties, die hun melk voor een deel doorleveren naar de Kondensfabriek in Leeuwarden. (De resterende 2.000 leveren zo nu en dan hun Nestlé-melk ook wel aan de Kondens). De Kondens ontmoet op de wereldmarkt overal en altijd Nestlé, een onderneming die zich dagelijks sterker maakt en die nog grote plannen heeft voor de toekomst. Van de Friese coöperaties en hun boeren zal nog veel worden gevraagd om die ontwikkeling bij te houden. Nestlé heeft daarbij een grote voorsprong, omdat eventueel met een exporterend bedrijf behoeft te zijn.

Als bijvoorbeeld een land als Venezuela de invoer van kondens belemmert door hoge invoerrcchten, dan kan Nestlé gemakkelijk over de tolbarrière heen springen en trachten de melkproduktie in Venezuela zelf tot ontwikkeling te brengen teneinde te blijven profiteren van dc goede klank die de naam van zijn produkten heeft. In de toekomst zal nog wel blijken welke consequenties dit voor de Friese coöperatieve boeren heeft.

Op het ogenblik zien we de zuivelcoöperatie al uitgroeien buiten de provinciale grenzen, waarvan de samenwerking *Condens-Domo-Ommelanden* op het ogenblik wel het sterkste voorbeeld is. Dit noordelijk melkblok heeft sterk de neiging zich uit te breiden. Reeds is ook de *Gelders-Overijsselse kondensfabriek in Deventer* in samenwerking getreden met Condens en Domo in de gemeenschappelijke exploitatie van de veevoerfabriek in **Sloten**. Tussen Condens en de zuivelfabriek in **Bedum** is ook reeds een begin van samenwerking. Elders in Nederland voltrekken zich ook concentraties. Vele daarvan liggen nog slechts op plaatselijk niveau, maar in Brabant en Limburg neemt de samenwerking steeds groter vormen aan, terwijl in Holland de CMC steeds meer invloed verwerft, zij het langs een onorthodoxe coöperatieve weg. In Noord- en Zuidholland sluiten fabrieken zich voortdurend nauwer aaneen in produktie en afzet.

Volgens het Officieel Orgaan van de FNZ, de landelijke organisatie van coöperatieve zuivelbonden, is dit voorjaar op vrijwel alle bondsvergaderingen de concentratie van zuivelfabrieken aan de orde gesteld. Het blad wijst op de verbluffende ontwikkeling van de grote concerns, terwijl de struktuur van de zuivelcoöperatie het gevaar zou kunnen opleveren, dat men die ontwikkeling niet verder bij kan houden vandaar dat de concentratie overal aan de orde word gesteld. De heer C. F. Roosenschoon zegt dan in zijn artikel in het *Officieel Orgaan* dat het concentratieproces in het algemeen nog maar aarzelend verloopt, waarbij tientallen fabrieken blijkbaar moeite hebben om te begrijpen, welke enorme verschuivingen bezig zijn zich in de economische verhoudingen te voltrekken.
Het is geen nieuws at het Officieel Orgaan vertelt. Het is allemaal al eerder gezegd en het zal nog wel meer gezegd worden ook. Toch merken we, dat alle vertogen telkens in Friesland ook weer afstuiten op een paar argumenten, waarbij de zelfstandigheid van de plaatselijke zuivelfabriek steeds naar voren komt.

Zonder opzien te baren heeft de Friese zuivelindustrie in de afgelopen weken een krachttoer verricht. Bij een melkproduktie, die tien procent hoger lag dan het vorige jaar, hebben de fabrieken het hele kwantum normaal kunnen verwerken, terwijl nota bene de Condens wekelijks nog enkele miljoenen kilo's melk uit het zuiden haalde, welk kwantum dus nog eens extra ter verwerking kwam. Eigenlijk wijst deze hoge verwerkingsmogelijkheid op een enorme overcapaciteit van de Friese zuivelindustrie juist in de top van de melkproduktie, die alleen tegenover de boeren te verdedigen is met te verwijzen naar de omschakelingsmogelijkheden, die er moeten zijn, hetzij in de richting van condens, hetzij naar kaas en boter of poeder. Een van de oorzaken van de hoge verwerkingsmogelijkheid dit voorjaar is volgens enkele insiders de gunstige invloed, die de loonsverhoging voor de zuivelarbeiders dit jaar heeft gehad op de

arbeidsproductiviteit.

De loonsverhoging is vorig jaar duidelijk afhankelijk gesteld van de productiviteitsverbetering en dit schijnt volgens een van onze zegsmannen een zeer goede invloed te hebben gehad. Overigens mag men ook niet vergeten, dat de Friese zuivelbond (FBvCZ) een afdeling arbeidseconomie heeft, die de planning in de zuivelfabriek op een hoog peil heeft gebracht, zo zelfs, dat bijvoorbeeld de Drentse zuivelbond (DBvCZ) ook reed, van deze afdeling wil profiteren. Deze factoren tezamen bewerken uiteraard ook een technische overcapaciteit, dal wil zeggen dat er in Friesland zonder bezwaar zuivelfabrieken gesloten zouden kunnen worden, waarbij de melk in de overblijvende fabrieken verwerkt kan worden. Dat de toenemende arbeidsproductiviteit ook van invloed zal zijn op de loononderhandelingen in het komende seizoen, laat zich verstaan.

Leeuwarder Courant 1960-08-13

Vreemde vragen op Lijempfvergadering

(De Veemarkt)
Het was gisteren waarschijnlijk de eerste keer, dat er een aandeelhouder op een damesfiets met een lek achterlichtje naar de aandeelhoudersvergadering van de Lijempf ging. De portier vertrouwde het dan ook niet helemaal, maar als je naar een vergadering gaat, waar zelfs de directeur niet veilig is waar is dan een portier? Ja, waar was de hele Lijempf op deze vergadering. ..

Een paar heren uit de financiële arena stelden allerakeligste vragen, o.a. over het feit of het waar is, dat de Lijempf een deel van het jaar onderbezet is met melk. De directeur moest daarop uitleggen, dat een koe een laktatieperiode heeft, die in het begin van de periode een hogere melkproduktie geeft dan in het eind en aangezien de koeien doorgaans tegelijk aan hun periode beginnen, zo zei hij, moet de Lijempf berekend zijn op het opvangen van de produktie. Dat gaf natuurlijk een vriendelijk geglimlach van alle kanten, behalve van de roemruchte beleggingsadviseur, die de vraag gesteld had. Hij had er overigens nog dertien andere.

Ter vergadering waren, behalve de direkteur, de commissarissen en de procuratiehouders, ook aanwezig de journalisten, die een aandeel in de Lijempf op hun naam moesten hebben staan - alleen maar op hun naam - en drie of vier effectenmakelaars en - adviseurs plus een rentenierboer uit Huizum. „We willen rendement van onze aandelen hebben", zei iemand op de vergadering; we vroegen ons af, waar nu de Lijempt-boer was, die zei, dat hij de Lijempf zo waardeerde omdat dit bedrijf voor de afzet van zijn melk zorgde. Geen enkele boer kwam aan het woord. De enigen, die rendement hadden op hun aandeel waren de journalisten, die hoorden, dat er onenigheid in de raad van commissarissen was. Maar dat leek ons nog een kwestie van familiaire aard te zijn.

Veel werk werd er op deza aandeelhoudersvergadering ook gemaakt van de vraag naar een eventuele aankoop van de Lijempf door een groot internationaal zuivelconcern. Het was jammer voor de financiële experts, maar ook hier gaven ze blijk van grote ondeskundigheid, welke overigens waarschijnlijk alleen maar voor de tribune bestemd was. Kortom, de aandeelhoudersvergadering faalde jammerlijk, vooral door de ondeskundigheid van degenen, die de aandeelhouders vertegenwoordigden. Meer dan een voldoen aan de statutaire verplichtingen was de vergadering niet. De vraag of de Lijempf een voldoende evenwichtig produktiepatroon in gemoderniseerde fabrieken heeft, kwam niet aan de orde. Een vraag over de melkdichtheid van het gebied, waarin de Lijempf werkt, welke voor een groot deel bepalend is voor een eventuele overneming van het bedrijf door een internationaal concern, is niet gesteld. De vraag of de basis van de Lijempf wel voldoende geworteld is in de binnenlandse afzet, kwam slechts naar voren in de zin of de Lijempf wel voldoende export had.

De Lijempf verkeert reeds geruime tijd in een weinig benijdenswaardige positie. Daarvan moeten de oorzaken eerder in de structuur van het concern gezocht worden dan in alle mogelijke bijkomstigheden. De structuur van de Lijempf biedt te weinig mogelijkheden tot concentratie en overneming van bedrijven is alleen maar aantrekkelijk voor bedrijven, die in hetzelfde gebied werken als de Lijmpí. De huidige gang van zaken op de zuivelmarkt is overigens niet In het nadeel van de Lijempf. Ook de Utrechts staalmagnaat De Muinck Keizer, president-commissaris van de Lijempf, bleek niet ontevreden over de gang van zaken. Tekenend voor de Lijempf was

echter de uitlating, dat men er nog niet in geslaagd is een technisch direkteur te vinden. Juist in het technische deel van het bedrijf zijn na de oorlog de moeilijkheden begonnen.

Havelter boeren onder coöperatief dak
De negen boeren, die hun melk niet meer konden leveren aan de coöperatieve zuivelfabriek in Havelte, omdat ze niet lid wilden worden van deze coöperatie, hebben bij de rechter geen oplossing voor hun moeilijkheden gevonden. De rechter verklaarde hun eis in kort geding, waarbij ze op de fabriek in Havelte de plicht wilden leggen om hun melk te ontvangen, niet ontvankelijk. De rechter stelde de fabriek in Havelte in het gelijk, aldus onze zegsman. De betrokken boeren hebben deze week het ledenregister van de fabriek getekend en daarmee is deze melkrel ook weer van de baan.

De oorzaak van het geval, waarover we vorige week ook reeds schreven, is gelegen in het feit, dat de fabriek eerst een grote boer had toegestaan om wel leverancier maar niet lid te worden van de coöperatie. Een aantal jongere boeren, die het bedrijf van hun vader hadden overgenomen, wilden niet lid worden van de coöperatie, wanneer deze boer ook niet lid werd. De fabriek legde toen alle leveranciers de verplichting van het lidmaatschap op. Na tachtig jaar is dus het coöperatieve principe, dat de boer zelf voor de afzet van zijn melk moet zorgen, niet door een rechter getorpedeerd.

Leeuwarder Courant, 1960-11-12

Melkveehouderij met stomheid geslagen – Zuivelindustrie in schijnwerper

(De Veemarkt)
In de derde week na de beslissing van **minister Marijnen** over de *melkprijsgarantie* wordt de kritiek op deze garantie geleidelijk wat levendiger. „Hevig geschokt", zei het KNLC in een motie. Het had er bij kunnen zetten: „Aanvankelijk met stomheid geslagen". CBTB-voorzitter Biesheuvel heeft deze week nog eens onderstreept dat de CBTB voordien reeds met stomheid geslagen was. De voorzitter van het **Landbouwschap** (en CBTB-er) kon zelfs verscheidene uren nadat hij bekend was geworden met de nieuwe melkprijs nog niet anders zeggen, dan dat het moeilijk was „als een man" kritiek te leveren op het melkgebied. Voor de rest verwees hij naar hetgeen hij reeds voor het bekend maken van de melkprijs gezegd had.

Er zijn twee punten, waarop de aandacht van de boeren op het ogenblik geconcentreerd wordt. Dat is de hoeveelheid melk, waarvoor de garantie geldt en dat is in de tweede plaats de 0,35 cent, die er extra op de garantieprijs moet komen voor het realiseren van de arbeidsvoorwaarden in de landbouw. De hoeveelheid gegarandeerde melk is beperkt tot vijf miljard kg bij een werkelijke produktie van ongeveer zes miljard kg. Door deze beperking is plotseling de opbrengst van de melk in ie industrie midden in de belangstelling komen te staan. Het heeft ons enigszins verbaasd, dat over deze opbrengst zo sterk verschillende schattingen bestaan. Ir Tuynman van het KNLC recent op ongeveer 26 cent voor de boer. drs. Schelhaas van de FNZ komt een halve cent hoger, terwijl het LEI op 27 cent lijkt te rekenen

Dit zijn dan de bedragen, die de boer voor de melk uiteindelijk in handen zal krijgen. Ze zijn vooral afhankelijk van hetgeen het miljard kg niet gegarandeerde melk zal opbrengen. Daarom zwaait de aandacht van iedereen weer naar hetgeen de industrie met de melk doet. Het koor van agrarische leider dat pleit voor concentratie in de zuivelindustrie zwelt op het ogenblik ster aan. „wanneer we erin zouden slagen de melk in een hand te brengen, zou de invloed op de melkprijs aanzienlijk worden verhoogd", zei ir. Knottnerus van het KNLC deze week.
Na afloop van de protestvergadering van de Friese woudboeren in Drachten is er een vergadering in Leeuwarden, waar minister Marijnen over de ontwikkeling van de agrarische industrie zal spreken. Een paar jaar geleden heette dit hele geval „gedeeld marktrisico' en omdat het een socialistische vinding was, is het met hels kabaal uit het garantiebeleid verwijderd. En er waren er die zeiden, dat de landbouw een grote overwinning had behaald.
[….]
Opnieuw is een groot plan om tot zuivelconcentratie in Friesland te komen van de baan geraakt door de onwil van de boeren. Vorig jaar was er het plan van de *Frico* om voor haar melkinrichting in **Warga** tot een rechtstreekse aanvoer van melk te komen Daartoe moesten de fabrieken in **Wirdum, Wartena, Roordahuizum** en **Grouw** stilgezet worden. Er viel enkele tonnen per jaar te besparen voor de *Frico* maar de boeren wilden er niet aan. Hel zal wel niet algemeen bekend zijn, dat die besparing ook aan het landbouwegalisatiefonds ten goede gekomen zou zijn Het plan om de zuivelfabrieken om Heerenveen te concentreren had ook de warme steun van degenen, die in een andere positie pleiten voor verbetering van de garantieprijzen van de boer.

Wanneer het plan was aangenomen, dan zou de basis zijn gelegd voor een grote zuivelcoöperatie, die ook in het grote verband tegenspel had kunnen leveren. Het plan is nu botweg afgewezen. Het lijkt ons zo langzamerhand wel eens tijd, dat de handhavers van kleine zuivelfabrieken en de

tegenstanders van de concentratie zich eens verweren tegen het concentratiestreven van hun leiders. We zijn er zeker van, dat daarbij argumenten naar voren komen, die minder zwaar voor de betrokkenen zouden wegen, wanneer er een ander garantiebeleid wordt gevoerd.
[….]

Leeuwarder Courant 1960-11-26

Nog altijd meer melk....Verder concentratie in zuivel

De Veemarkt
De melkproduktie in Nederland gaat steeds in stijgende lijn. Eind oktober lag de produktie, of beter de aanvoer bij de fabrieken, ruim vijftien procent boven het niveau van 1958 en ongeveer acht procent boven dat van 1950. Aan de seizoenmatige daling komt nu weldra een eind, waarna de aanvoer tot eind februari op ongeveer dezelfde hoogte blijft. Verwacht wordt, dat dit niveau weinig zal verschillen van het voorgaande jaar.

Een en ander heeft tot gevolg, dat de melkproduktie in Nederland een maand eerder over de vijf miljard-grens is gegaan dan in 1959. Werd vorig jaar de produktie van twee maanden voor de boer tegen wereldmarktprijzen afgezet, dit jaar is dat de produktie van drie maanden.
[….]
De particuliere zuivelindustrie in Friesand heeft haar positie opnieuw kunnen vestigen. Binnenkort zal de melk van de *KNM-fabriek* in **Nijega** (H. O.) verwerkt worden in de Lankhorstfabriek bij Heeg (**Osingahuizen**). Beide fabrieken behoren tot de Hollandia-Nestlégroep in Friesland, zodat de melk in de familie blijft, althans voorzover de boeren de particuliere zuivelindustrie in deze omstandigheden toch nog trouw blijven.

Toen het nieuws gistermorgen in de Zuidwesthoek bekend werd, barstte er direct al een grote activiteit los in coöperatieve kring. Er zal ook wel wat melk niet naar Heeg gaan, maar hoeveel of dat zal zijn, moet nog blijken. Voor Lankhorst in Heeg betekent deze ontwikkeling, dat de fabriek nu tot het groepje van grote fabrieken in Friesland gaat behoren. Naast de **Workum**er coöperatie behoort daar ook de Hollandiamelkpoederfabriek in **Scharsterbrug** toe. Ook een van de *Novac*-fabrieken in Weststellingwerf groeit daar snel heen. Osingahuizen-Heeg zal straks melk ontvangen uit een gebied van Kuinre tot Warns.
[….]

Leeuwarder Courant 1960-12-24

Eenstemmig koor.....concentratie – Gebrek aan coöperatieve slagvaardigheid

(De Veemarkt)
[….]
In zijn afscheidsspeech tot de Friese Zuivelbond heeft de heer A. F. Heida van Wolvega maar weer eens het thema van de concentratie van zuivelfabrieken naar voren gebracht. Voor hem was dat geen nieuwe tekst, want daar sprak hij iedere keer over, wanneer hij aan het woord kwam. Hij heeft dit jaar bij velen navolging gevonden. De voorzitters van de landelijke landbouworganisaties hadden het onderwerp reeds in hun openingsredes aangesneden en ook de voorzitters van FNZ en Centraal Bureau belandden bij dit punt. Bij de provinciale organisaties klonk het onderwerp ook wel door en ieder weet zo langzamerhand wel, dat de heer Harmen Gerbrandy een groot voorstander is van concentratie, zij het dan niet van melk, maar van water.

Voor zover we onszelf nog niet gelooiden, schijnt er dus wel iets in die concentratie te zitten, al menen we, dat de gelijktijdige uiting van meningen daarover in de loop van dit jaar vooral bepaald werd door hetgeen de onderhandelaars van het Landbouwschap ervoeren bij hun besprekingen met het ministerie over de melkprijs.
Sedert 1945 wordt er voortdurend over concentratie gesproken en plotseling gaan Biesheuvel, Knottnerus, Mertens, Van Waes en Loman over dit onderwerp praten. Ze zeiden niet. dat ze dat met elkaar hadden afgesproken, nee, het leek net of het uit de lucht kwam vallen. Het zal wel bij de public relations van de landbouw behoren.

Den weinig verheffend schouwspel biedt op het ogenblik de zuivelconcentratie om Heerenveen. Het heelt veel weg van een desintegratie van coöparatieve idealen. Het gestumper rond Heerenveen moet vooral op de buitenstaander een vreemde indruk maken, vooral nu er in de particuliere zuivelindustrie in Friesland snel gerationaliseerd wordt.

Het geschutter bij de opheffing van de coöperatieve zuivelfabriek **'t Meer** bij Heerenveen heeft er nu toe geleid, dat daar verschillende boeren kopschuw worden van de coöperatie. Het is niet meer de normaalste zaak van de wereld voor een jonge, vooruitstrevende boer, om lid te worden van de coöperatie, vertelde ons gistermorgen een van de boeren, die grijs is geworden bij de lotgevallen van 't Meer. Nadat de concentratie van de zuivelfabrieken **Oudeschoot**, **'t Meer, Luinjeberd** en **Haskerhorne** op niets was uitgelopen, doordat Luinjeberd en Haskerland de concentratie afstemden, is er op de valreep een nieuw plan ontstaan, waarbij 't Meer zou opgaan in Haskerhorne. Bestuur en direktie van 't Meer hebben toen een helder moment gehad, door als eis te stellen, dat 't Meer met minstens negentig procent van haar melk over moest komen. (De rest van de melk liet men dus op de voorhand te grabbel voor de partikuliere fabriek *Hollandia* in **Scharsterbrug**, waar men reeds uitbreidingsplannen heeft voor een fabriek van vijftig miljoen kg melk.)

Haskerhorne zal moeten verbouwen, wanneer de melk van 't Meer erbij komt en het is duidelijk, dat men daar enige zekerheid wil hebben over de omvang van de fabriek. De boeren van 't Meer bij Heerenveen beginnen onrustig te worden, omdat ze zien aankomen, dat hun fabriek aan het einde van het lopende boekjaar nog niet opgeheven is, hetgeen betekent, dat ze weer een jaar tegemoet gaan met een melkprijs die lager ligt, dan wat ze menen te kunnen krijgen. Om de zuivelfabriek 't Meer te Heerenveen ligt een krans van kleine fabrieken, die zonder verbouwingen of

zonder de steun van de Condens in Leeuwarden te klein zijn om de melk van Heerenveen zonder meer te verwerken. Nu begint het er op te lijken, dat het coöperatieve apparaat in Friesland de slagvaardigheid mist om het vacuüm, dat om Heerenveen dreigt te ontstaan, op te vullen. Het is allemaal een waarschuwend teken voor de toekomst van de coöperatieve zuivelindustrie in Friesland.

1961

Leeuwarder Courant 1961-04-29

Kaasbereiding onder invloed van klant en andere afzet

(De Veemarkt)

Eeuwenlang is er weinig verandering gekomen in de wijze van kaasbereiding. Toen de kaasbereiding van de boerderij naar de fabriek ging, was er enige verandering, die men met een modewoord schaalvergroting zou kunnen noemen. Geleidelijk is daarbij het handwerk voor een deel vervangen door machines. In feite bleef echter het oude systeem bestaan. Pas sedert enkele jaren wordt dit systeem ondergraven, en nu lijkt het zelfs alsof het ineen zal storten als een generaalsrebellie.

De mechanisatie van de kaasbereiding volgens de methode van Oudeschoot, waar de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* heeft geëxperimenteerd, levert reeds voorgeperste kaas af. Verscheidene fabrieken zijn al bezig of staan op het punt deze wijze van kaasbereiding toe te passen, niettegenstaande het feit, dat er nog geregeld verbeteringen op worden gevonden. Een tweede vereenvoudiging levert het kaasmaken zonder doek op, zoals dat in Scharnegoutum en Weiduur wordt toegepast. De volgende stap die succes kan opleveren, is het afschaffen van de pekelbakken. Bij de verbouw van zuivelfabrieken wordt er reeds rekening mee gehouden, dat deze pekelbakken te zijner tijd zullen vervallen.

Laten we de methoden tot verbetering van het intern transport buiten beschouwing, dan is er al een enorme verandering aan de gang, een verandering, die zich ook buiten de poorten van de kaaspakhuizen voortzet. Het brengen van de kaas bij de consument is de volgende fase, waaraan gewerkt wordt. Reeds is gebleken, dat de modernisering van de afzet eisen stelt aan de wijze van bereiding. In de eerste plaats betreft het hier een standaardisering van de smaak, opdat een merkartikel geleverd kan worden, terwijl in de tweede plaats het verpakken van de kaas in voor de consument gemakkelijk hanteerbare stukken een aangelegenheid wordt, waarmee de kaasfabriek te maken krijgt in zijn productieproces van het moment af, dat de melk ontvangen wordt op de fabriek. Het verpakken van kaas in deze stukken zal voor de fabriek de slotbewerking zijn. Op deze verpakking kan de fabriek zijn eigen merk plakken of dat van een bekend warenhuis of, dat is ook mogelijk, het merk van een grote zuivelverkoopvereniging.

Het is zonder meer duidelijk, dat alleen de grote zuivelverkoopverenigingen merkartikels kunnen opbouwen, die voor de boer van belang zijn in die zin, dat hij deel krijgt aan het meest lucratieve deel van de gehele produktie. Nu moderne afzetmethoden ook voor kaas hun intrede doen en de kaas voor de klant gemakkelijk grijpbaar moet zijn in de zelfbedieningswinkels, zullen nog wel meer veranderingen in de produktie volgen. Totnutoe produceerden de kaasfabrieken Edammers en Goudse en boden die produkten aan. In de winkels werd in de kazen omgesneden met verlies van kwaliteit en met verlies van onsnijbare stukken. Nu de klant het product op een geheel andere manier benadert, moet ook de presentatie zich wijzigen. In de zuivelindustrie wordt daarmee de invloed van de consument groter en deze industrie zal zich meer op het denken en handelen van de consument moeten instellen.

Ten dele denkt zij ook reeds vanuit de klant en dat zal verdere aanpassing met zich brengen, waarbij conventies van Stresa en andere systemen tot beteugeling van de vrijheid van de consument onder de voet gelopen zullen worden. Belangwekkend wordt deze situatie ook voor de controlestations. Het komt ons voor, dat grote handelslichamen, die op straffe van ondergang of op

straffe van enorme verliezen (Unilever met Planta) voor de kwaliteit van hun merkartikelen moeten instaan, in het geheel geen behoefte hebben aan een dure superkontrole, die knoeiers in bedwang moeten houden. Bij de kwestie van de *„fliled milk”* is wel gebleken hoe ver een kontrolestation van de werkelijkheid af kan staan. Wanneer daar nog bij komt, dat belangengroepen in deze instellingen de dienst gaan uitmaken, dan zijn hun dagen geteld. De keuringsdienst voor waren kan hun taak dan wel overnemen. Het verschil tussen belde instanties is, dat de kontrolestations ideëel in de eerste plaats het belang van de zuivel verdedigen met een oog naar de consument, terwijl de keuringsdienst van waren voor de belangen van de consument opkomt. Overigens is het wel duidelijk, dat de diensten van de controlestations voor boter en kaas nog niet gemist kunnen worden; daarvoor is de afzet niet voldoende georganiseerd.

Leeuwarder Courant 1961-05-13

Friese zuivelfabrieken verwerken minder melk, maar aanvoer steeg

(De Veemarkt)
Wanneer er nog slechts één zuivelfabriek in Friesland staat, zullen er nog stukken geschreven worden voor en tegen verdere concentratie. Deze concentratie echter schiet op het ogenblik niets op. De totale melkaanvoer bij de fabrieken neemt jaarlijks snel toe, zodat daaruit een aanmerkelijke rationalisatie voortvloeit, maar verder verandert er niet veel. In tien jaar tijds verminderde het aantal fabrieken in Friesland met tien en de stijging van de melkaanvoer per fabriek beliep 36 procent. Gemiddeld kwam de jaarlijkse aanvoer per fabriek in tien jaar van negen op 12,3 miljoen. Landelijk is de aanvoer van melk met bijna vijftig procent gestegen, waarbij de gemiddelde aanvoer op twaalf miljoen kg kwam. Gemiddelde cijfers werpen echter geen licht op de zuivelindustrie, zolang in deze cijfers kolossen schuil gaan van 300 miljoen kg melk. Wanneer men een Condensfabriek van het totaal in Friesland aftrekt, dan verandert het beeld geheel en het verandert nog meer, wanneer men de splitsing naar winter- en zomeraanvoer zou doen.

De Condensfabriek verplicht zijn aangesloten zuivelfabrieken in de winter, wanneer er weinig melk is, tot een grotere levering dan in de zomer wanneer er veel melk is. Voor de plaatselijke zuivelfabrieken is de zuivelindustrie in toenemende mate seizoenindustrie geworden als gevolg van deze levering aan de Condensfabriek. Wekelijks gaat er zes miljoen kg melk naar de Condens. Deze hoeveelheid is een belangrijke factor geworden in het melkprijsbeleid in Nederland. In de periode dat de melk in Nederland op zijn goedkoopst is, gaat er namelijk een enorme stroom melk van buiten Friesland, naar de Condensfabrieken, hetgeen meteen een ineenstorting van de boter- en kaasmarkt voorkomt. Cijfers over de concentratie van zuivelfabrieken komen door deze ontwikkeling geheel in de lucht te hangen, omdat men niet meer weet, wat men vergelijkt.

Wel kan men in Nederland constateren, dat er een concentratie gaande is in het totale beeld, maar dat lijkt meer het gevolg van het ontstaan van enkele zeer grote fabrieken, dan van het samengaan van kleinere eenheden. Wanneer in Friesland de gemiddelde aanvoer per fabriek met 36 procent is gestegen, dan kan de gemiddelde verwerking van de fabrieken na aftrek van de condensmelk wel verminderd zijn, terwijl als men onderscheid maakt tussen winter- en zomermelk nog weer andere conklusies mogelijk zijn.
Zo lang in Friesland voor de industriemelk aan de boer hogere prijzen betaald worden dan elders in het noorden, zal men hier wel vrede hebben met het ingewikkelde beeld.

In het blad *Inzicht* van de *Lijempf* wordt ook een overzicht gegeven van de cijfers over de aanvoer in de zuivelindustrie. De gegevens worden niet uit elkaar gehaald, maar wel per provincie gerangschikt. De conklusie is, dat er in het zuiden van Nederland meer aan concentratie wordt gedaan dan in het noorden. Het blad zegt, dat er in Nederland nog veel te veel fabrieken zijn met een economisch gezien te lage melkaanvoer. De concentratie wordt belemmerd door plaatselijke en persoonlijke gevoelsargumenten, maar onontkoombaar moet concentratie plaats vinden, aldus *Inzicht*.

Een particuliere fabriek blijkt dus ook met de problemen te zitten, waarmee ook de coöperatie geconfronteerd wordt. Uit cijfers, die reeds eerder in de *Leeuwarder Courant* gepubliceerd zijn blijkt, dat de *Lijempf* streeft naar verwerkingseenheden van dertig tot veertig miljoen kg melk.

Bij de *Hollandia-fabrieken* hebben we reeds eerder een soortgelijk streven gesignaleerd. In Friesland menen echter de leden van de coöperaties deze ontwikkeling een halt te kunnen toeroepen via hun stem in de ledenvergadering. Hier en daar worden zelfs feestjes georganiseerd, wanneer een fabriek voor het eerst in één boekjaar meer dan tien miljoen kg melk ontvangt.

Deze feestjes hebben kennelijk de bedoeling om de boeren zand in de ogen te strooien omtrent de werkelijke situatie, omdat er relatief en feitelijk in Friesland een vermindering van de hoeveelheid verwerkte melk per fabriek gaande is. Tien jaar geleden lag de gemiddelde aanvoer per fabriek in Friesland een miljoen kg boven het Nederlandse gemiddelde, in 1960 lag de gemiddelde aanvoer nog slechts een half miljoen kg boven het gemiddelde, terwijl de Condensfabriek zich in die tijd van snoepwinkeltje ontwikkelde tot een fabriek.

Leeuwarder Courant 1961-07-01

De Veemarkt

Toen de zuivelfabriek van Farmsum bij Delfzijl overging naar de DOMO zei men in Nederland, dat de zuivelfabriek van de heer Postma in Winschoten ingesloten was door de DOMO, die hem immers in het zuiden, westen en oosten had omvat. De heer Postma, die in zijn koöperatie een heel levendig zuivelbeleid voert, ligt bij een EEG-land echter naar een kant nog geheel open, en dat is aan de Duitse kant. Bij een vrij handelsverkeer in de EEG, zal niemand de heer Postma kunnen beletten om zijn aanvoer en afzet van de melk ook over de grens te regelen, een grens, die dan alleen nog maar bestaat om de bruine, zwarte of groene ogen en het ovale gezicht van iemand te kontroleren.

Leeuwarder Courant 1961-06-10

Beschrijving van beste boeren – Voor de beslissing – Meewerkende boerinnen – Wat Bolsward nog niet leert

(De Veemarkt)
[….]
De zuivelfabriek met de grootste rechtstreekse aanvoer van boerenmelk in Friesland was in de periode mei 1960-1961 de Hollandia-fabriek in **Scharsterbrug** met een aanvoer van 32,3 miljoen kg melk. Deze fabriek heeft daarmee de zuivelcoöperatie te Workum van de eerste plaats verdreven, al scheelt het niet veel. Het Hollandia-concern beschikt nu in Friesland over drie grote bedrijven: Scharsterbrug voor melkpoeder, **Bolsward** voor kondens en **Lankhorst-Heeg** voor kaas. Deze kaasfabriek is de eerste grote fabriek in Friesland, die zijn kaasfabrikage gemechaniseerd heeft.

Het directeurschap van een zuivelfabriek in Friesland is een van de meest ongewisse middelen van bestaan. Dat schijnt altijd al zo geweest te zijn, want in de instructie van een „beheerder" van de zuivelfabriek in Wommels uit de vorige eeuw lezen we, dat de beheerder (met een bezoldiging van duizend gulden) zich niet buiten Wommels mocht begeven zonder toestemming van de voorzitter. Uit de regeling van de sleutels voor, de kast met „waarden" blijkt dan waar de boeren benauwd voor waren.

Gebleken is nu, dat zo'n directeur bij alles wat hij in Bolsward leert, ook nog moet weten hoe hij met personeel moet omgaan. Een feit uiteraard, dat in de tijd, dat de melk overvloedig en het personeel schaars is, wel van belang is. De directeur van de zuivelfabriek in **Donkerbroek** miste die gave en doordat de zuivelautoriteiten in Friesland dit in de afgelopen maanden slechts heel traag wilden erkennen, kreeg de Anab de kans om op een ogenblik te zeggen: Een weg of 36 weg. Het heeft er nu alle schijn van, dat de Anab de beslissing van het ontslag heeft afgedwongen.
De bemiddelingscommissie van de Friese Zuivelbond mag dan ook tot de conclusie zijn gekomen, dat het personeelsbeleid in Donkerbroek niet deugde; deze conclusie kwam pas nadat de Anab zekerheid had gegeven van zijn standpunt te weten, dat terugkeer van de directeur in enigerlei vorm niet aanvaard zou worden. Onder de zuiveldirecteuren heerste gister nog wel enige ontevredenheid over deze gang van zaken

Leeuwarder Courant1961-09-02

…constateringen van FNZ....Stiens Oud-voorzitter De Boer....Wat is concentratie?

(De Veemarkt dl)
In het jaarverslag van de FNZ wordt volgens het blad Coöperatie geconstateerd, dat de agrarische crisis de neiging heeft zich te versterken. Naarmate namelijk de prijzen dalen, wordt de aandrang op de landbouw om rationeler en efficiënter te produceren sterker. Een en ander zou dan leiden tot een stijging van de melkproduktie.
We begrijpen niet veel van de redenering van de FNZ. Volgens onze gegevens, ontleend aan jaarverslagen van coöperatieve zuivelfabrieken, is in ieder geval de melkprijs voor de boer van het ene jaar op het andere met heel kleine onderbrekingen voortdurend gestegen. Feitelijk had het jaarverslag dus moeten constateren, dat naarmate de melkprijs steeg de melkproduktie nog sneller omhoog vloog, maar dat kan een boerenorganisatie als de FNZ natuurlijk niet aan zijn leden verkopen, afgezien van het feit of het waar zou zijn.

De FNZ heeft er de laatste tijd toch een handje van om met merkwaardige economische redeneringen voor de dag te komen. De melkproduktie stijgt niet vanwege de hoge of lage prijs van de melk, maar omdat de boer geen andere keus heeft. Verwonderd hebben we ons ook over een passage uit het jaarverslag van de FNZ (volgens Coöperatie), dat de prijs voor Nederlandse Goudse in 1960 in Nederland, Duitsland, Noorwegen en België beneden het peil van 1957 lag, terwijl Emmentaler vrijwel overal verkocht werd voor prijzen, die boven die van 1957 lagen, terwijl ook voor Nieuw-Zeelandse Cheddar in Londen prijzen werden gemaakt, die 26 procent hoger waren dan die van 1957.
Het jaarverslag van de FNZ weet hiervan wel weer een paar geleerde dingen te zeggen, maar naar aanleiding van de ontwikkeling van de Belgische kaasmarkt, waarin het Nederlandse aandeel geleidelijk kleiner wordt, zouden we toch willen vragen of men in het buitenland onze kaas nog wel lust.

P. B. de Boer schreef verleden week in het *Fries Landbouwblad*, dat hij naar schatting vorig jaar duizend gulden aan bruto bedrijfsinkomen gederfd heeft, omdat in Stiens de concentratie van de zuivelindustrie niet intijds voortgang heeft gevonden. P. B. de Boer is voorzitter geweest van de vrijbuitende coöperatieve zuivelfabriek in **Stiens** en de leden zijn hem niet op het concentratiepad gevolgd. Nu moet de heer De Boer iedere dag uit zijn huiskamer tegen die fabriek aanzien aan de andere kant van de weg, waar directeur Van der Meer met een aparte manier van botermaken en boterverkopen erin slaagt een melkprijs te betalen, die zeker niet ongunstig afsteekt bij die van de buurfabrieken. We zijn het niet met de heer De Boer eens, dat de voordelen van concentratie aan de leden van de coöperatie zouden toevloeien. Dit voordeel zou in de eerste plaats bij een algemene concentratie ten goede komen aan de schatkist, die minder zou hoeven bij te passen tot de garantieprijs van de melk.

Overigens zijn we van mening, dat er in Friesland nog geen grote fabrieken zijn. De ene is wel groter dan de andere, maar dat is slechts een kwestie van het aantal kaasbakken. In de particuliere zuivelindustrie wordt nu echter scherp aangekoerst op werkelijk grote fabrieken.
De Lijempf is bezig haar fabriek in Ursem uit te bouwen tot een capaciteit van 60 miljoen kg. Ook de andere Lijempf-fabrieken in Groningen en die in Kampen vormen grote melkconcentraties.

Bij de Nestlé-fabrieken zien we hetzelfde. Van de drie grootste fabrieken in Friesland is er slechts een coöperatieve. Wanneer de melkleveranciers niet zoveel verzet tegen concentratie zouden bieden, zou de concentratie nog wel verder voortgang vinden. In het coöperatieve kamp verstaat men onder concentratie het opheffen van een betrekkelijk kleine zuivelfabriek, waarbij de melk naar drie, vier andere fabrieken gaat, die op zich zelf ook klein zijn en voortaan ook nog klein blijven.

Leeuwarder Courant 1961-12-23

Zuivel-imperium naar miljard

(De Veemarkt)
D e noordelijke melkintegratie verloopt aanmerkelijk moeizamer dan enkele jaren geleden werd gehoopt. Toch zijn er vorderingen. Er groeit een samenwerking van de Condens in Leeuwarden met de DOMO in Drente en met de condensfabriek in Bedum. Ook de Gelders- Overijsselse condensfabriek in Deventer staat niet meer los van deze ontwikkeling. Door een personele unie in de direkties staan de Condens, de Frico en de Ommelanden onder de gezamenlijke leiding van ir. J. B. Ritzema van Ikema.

Deze drie bedrijven behartigen op het ogenblik de afzet van bijna een zesde deel van de Nederlandse melkproduktie. Het zuivel-imperium, dat door deze drie bedrijven gevormd wordt, nadert snel de jaarlijkse verwerking van een miljard kg melk, volgend jaar zullen ze het miljard halen. De 53 Frico-fabrieken ontvangen dit jaar ruim 700 miljoen kg, de Condens 300 miljoen (waarvan 140 miljoen uit Frico-fabrieken) en de Ommelanden 80 miljoen.

In de hoeveelheid melk voor de Condens en de Ommelanden zit 135 miljoen kg aanvullingsmelk, die door de DOMO wordt bijgekocht in de gebieden met een melkoverschot). De Frico koopt bovendien nog kaas bij en heeft leveringskontrakten met drie fabrieken, die buiten het Frico-verband staan. Dit machtige coöperatieve blok heeft een grote invloed op de melkprijs, die de boer in Nederland maakt. Het zal ook het kristallisatiepunt zijn voor de verdere noordelijke integratie, die al vlugger is voortgeschreden dan ir. J. W. Wellen, direkteur-generaal van de landbouw deze week in zijn toespraak voor de Friese Zuivelbond (FBvCZ) verondersteld heeft.

Ir. Wellen heeft ook opmerkingen gemaakt over het grote aantal coöperatieve fabrieken in Friesland; terecht, want door concentratie zijn belangrijke besparingen te verkrijgen op de verwerkingskosten. Allerwege worden op het ogenblik besprekingen gehouden om tot concentratie te komen. Een kleine teruggang in de conjunctuur kan daarbij blijkbaar grote invloed hebben, getuige de liefdesverklaring, die de drie grote aankoopcoöperaties in Friesland jegens elkaar hebben afgelegd. De omzetten lopen iets terug als gevolg van structurele wijzigingen in het mengvoedergebruik en de invoering van complexe kunstmest. Jammer is het, dat de concentratie van de zuivelfabrieken in het noodoosten van Friesland is afgesprongen. De direkteurswisseling in Morra-Lioessens was voor het fabrieksbestuur aanleiding om de voelhorens uit te steken in Ee en Betterwird. Er zijn verschillende besprekingen gevoerd, maar de samenwerking is afgestuit op de weigering van Ee.

Kaasmechanisatie
Dat er in de zuivel op het ogenblik zo druk over concentratie wordt gesproken, is vooral een gevolg van de enorme investeringen, waarvoor de fabrieken komen te staan bij de invoering van de

kaasmechanisatie. Het is begrijpelijk, dat bij een verdere verschuiving van het zwaartepunt van de factor arbeid naar die van kapitaal, concentratie aantrekkelijker wordt. Overigens is het bepaald niet zo, dat iedere kleinere fabriek in Friesland in de toekomst zal verdwijnen.

Bij specialisatie zullen er wel mogelijkheden blijven, maar gespecialiseerde fabrieken zijn ook kwetsbaar, tenzij ze in groter verband werken bij hun afzet. Deze specialisatie zal de fabrieken overigens ook verder uit elkaar doen groeien en samengaan moeilijker maken,
Ir. Wellen heeft in zijn toespraak voor de Zuivelbond (FBvCZ) een paar keer gezegd: Stel dat er eens geen garantieprijzen zouden zijn, hoe zou dan op de situatie gereageerd worden? Trachtte hij daarmee ook te suggereren dat er zuivelfabrieken op kosten van de overheid in stand gehouden worden, omdat de boer wel tevreden is met de prijs die de fabriek uitbetaalt plus de garantietoeslag?

Overigens moet men er rekening mee houden, dat de verschillen in uitbetalingskapaciteit van de fabrieken afgevlakt worden, doordat deze slechts voor ongeveer de helft tot uiting komen in de prijs die de boer voor de melk ontvangt. *Zuivelfonds* en *landbouw-egalisatiefonds* geven toeslagen per kilo melk, ongeacht uiteraard de grootte van een fabriek. De Condens trekt uit iedere Friese coöperatieve fabriek een kwart van de melk en betaalt daarvoor ongeacht de grootte van de fabriek. Grote fabrieken hebben hogere aanvoerkosten van de melk, zodat de efficiency van de fabriek zelf slechts op een klein front tot uiting komt. Zonder toeslagen van de overheid zouden verschillen in efficiency een groter percentage van de melkprijs uitmaken.

Ir. Wellen veroorleefde zich een merkwaardig grapje in de vergadering van de *Friese Zuivelbond*. (FBvCZ) Zonder een spier van zijn gezicht te vertrekken blies hij het ballonnetje van de Friesnationale trots steeds verder op, maar de klank van zijn stem, gekleurd door nauwelijks ingehouden ironie, verried hem, en we zaten in spanning op het knappen van het ballonnetje te wachten. De knal kwam, toen hij de kostprijzen voor de melk van het Friese kleiweidegebied vergeleek met die van zijn Limburgse en Brabantse boeren: nog geen twee cent verschil.

De direkteur-generaal ging niet verder op deze kwestie in, maar het zal de wat gezapige greidhoak toch wel even pijn hebben gedaan. We hebben er hier wel vaker op gewezen, dat de verhoging van de melkproduktie per koe in Friesland stagneert en dat de hoogte van de produktie op zichzelf te laag is vergeleken met andere gewesten. De gevolgen zijn daarvan al merkbaar bij de vee-export. In een van de laatste nummers van „Bolwerk" heeft ook de direkteur van de FCE op deze pijnlijke kwestie opmerkzaam gemaakt. Zonder aan de grote waarde van de vee-export afbreuk te willen doen - het gaat overigens slechts om enkele miljoenen guldens - mag toch wel opgemerkt worden, dat de melkproduktie voor Friesland van enorm veel groter belang is. Deze brengt immers zo'n 300 miljoen gulden op en vormt daarmee de ruggegraat van het economisch leven in Friesland. De vee-export is daarbij voor een deel van de boeren „in stik búter yn de brjj".

1962

Leeuwarder Courant 1962-01-06

Coöperatieve hulp bij particuliere concentratie - Zwakke punt - Factor boer – Meer melk

(De Veemarkt)

De particuliere zuivelindustrie in Friesland heeft gedurende de jaarwisseling haar positie in Friesland verder versterkt door concentratie. Deze concentratie kan zij gemakkelijk doorvoeren, geholpen door de massale golf concentratiepropaganda in het coöperatieve kamp, waar die propaganda overigens weinig uitwerkt. De motivering, die de particuliere zuivelfabrikanten na de uitvoering van een concentratieplan geven, is vrijwel gelijk aan die, welke in de coöperatie vóór de uitvoering gegeven wordt. „Het is voordeliger".

De bezwaren tegen concentratie in het particuliere kamp liggen voor een deel gelijk aan die bij de coöperatie. De binding van de boeren aan „hun" fabriek staat het verdwijnen in de weg. De zuivelfabriek is voor de boeren meer dan een plaats waar ze hun melk kwijt kunnen. De fabriek is ook een dienstenverlenend bedrijf, dat voor deze of gene nog wel eens een aparte regeling kan treffen, waaraan in groter verband niet te denken valt. De vrees van de boer om een nummer te worden, weegt zwaarder dan melkprijsredeneringen, om van zuivelafzetpolitiek maar niet te spreken. Het is jammer, maar men moet er toch rekening mee houden.

In een ingezonden stuk heeft een zekere A uit Leeuwarden vorige week nog eens alle factoren opgesomd, die vóór concentratie pleiten. We kunnen ze stuk voor stuk onderschrijven. Daarnaast moet echter geconstateerd worden, dat ze al jarenlang gelden en dat factoren, die concentratie tegengaan bij de coöperatie, blijkbaar zwaarder wegen bij de boeren. We menen, dat dit ook gerespecteerd moet worden, omdat de boeren in de coöperaties zelf baas zijn, terwijl zij bij de particuliere industrie in principiële zin geen rechten hebben. Men kan dan alleen maar betreuren, dat een en ander ten koste gaat van belastinggeld, al moet dat ook weer niet overdreven worden.

Eind 1960 zette Hollandia de KNM-fabriek in **Nijega** stop, waarbij de melk overging naar *Lankhorst-Heeg*, die ook tot de Hollandia-groep behoort. Het was duidelijk, dat er meer KNM-fabrieken zouden volgen, en een jaar later was de beurt aan de KNM-fabriek in **Bolsward**. Hier was de overgang nog gemakkelijk, want de melk kon in Bolsward blijven, omdat aan de andere kant van de stad de condensfabriek van Hollandia staat. Condensfabrieken moeten groot zijn, willen ze rendabel werken, en als condensfabriek is Hollandia-Bolsward nog niet groot. Wel kan de fabriek nog aanvullingsmelk krijgen van Oudega (W.), Sneek en Oosterlittens, waar in KNM-fabrieken nog boter en kaas wordt gemaakt.

Hollandia zelf staat weer onder controle van het Zwitserse Nestlé-concern. (Een vooraanstaande boer uit de omgeving van Bolsward meende kortgeleden nog eens een vraagteken achter de feitelijkheid van deze situatie te moeten zetten. Het blaadje van de Friese Zuivelvereniging, waarin ir. Schuurmans begrijpelijkerwijze slechts over „Filled milk" weet te praten, laat namelijk volkomen na de melkleveranciers in te lichten over de ware verhoudingen bij de particuliere zuivelindustrie. Het dom houden van de boeren is daar blijkbaar de grootste wijsheid.

Behalve de condensfabriek in Bolsward heeft Hollandia in Scharsterbrug een grote poederfabriek en in Heeg een grote kaasfabriek. Dit drietal vormt een sterke ruggegraat voor de particuliere zuivelindustrie in Friesland. Het zijn wat de rechtstreekse aanvoer van boerenmelk betreft, ook

mee van de grootste fabrieken in Friesland. Alleen de zuivelfabriek in Workum en de *Novac*-fabriek in Oosterzee behoren tot dezelfde grootte-categorie. Ook zou men daar de melkinrichting van de *Frico* in Warga nog bij kunnen voegen met ruim 30 miljoen kg melk, maar daar blijft de dwaasheid gehandhaafd van een niet rechtstreekse aanvoer van boerenmelk. De condensfabriek in Leeuwarden met zijn 300 miljoen kg melk is uiteraard een eenling.

Het zwakke punt in de Friese zuivelorganisatie lijkt ons niet in de eerste plaats de verwerking van de melk te zijn, maar veeleer het tekort in samenwerking bij de afzet. Verscheidene fabrieken verhandelen hun produkten in concurrentie met elkaar, waar een verdere bundeling van de afzet slechts voordelen zou opleveren. Concentratie van de melkverwerking, bundeling van de afzet, en de produktie van merkartikelen, zijn middelen om een hogere melkprijs te bereiken. Zolang alle boeren hun eigen leiders in landbouw en zuivel op dit punt niet serieus nemen, zal er ook wel twijfel bestaan bij de buitenstaanders in hoeverre de boeren zichzelf serieus nemen bij hun kreten over de melkgarantieprijs.

De landbouwbladen, die met reportages over interessante en bijzondere bedrijven hun lezers uit een zekere gemoedsrust hebben gehaald, beleven hiervan weinig plezier. Deze reportages trekken overal de aandacht en hier en daar is reeds een artikel verschenen, dat als afstraffing bedoeld was jegens de schrijvers van dergelijke stukken. Poarteboer heeft zich in *Ons Friese Platteland* ongunstig uitgelaten jegens een reeks artikelen in *Trouw*. Trouw heeft de publicatie ervan niet voortgezet. *De Nieuwe Veldbode* moet zich ook al verweren tegen een schrijver van een ingezonden stuk, waarin de waarde van deze reportages wordt aangetast. De voorzitter van de *Friese Mij*. ir. Bouma, wijdt praktisch zijn hele oudejaarsbeschouwing in het *Fries Landbouwblad* aan de verduidelijking van deze reportages. „It hat my bliken dien" zo schrijft hij, „dat der lézers binne dy't hwat mei in skalk each kennis nimme fan dit soarte stikken".

De meeste reportages gaven aan, dat er op de een of andere manier goed geld te verdienen was in de landbouw. Per definitie nu mag zulks in de landbouwpolitiek niet waar zijn en dat verklaart ook de reacties. In de *Nieuwe Veldbode* wordt daarom, waarschijnlijk zeer terecht, opgemerkt, dat de factor boer te veel buiten beschouwing is gelaten. De schrijvers van de reportages moesten dat ook wel doen, want niemand zou het slikken, wanneer zij de waarheid over de persoonlijkheid van de boer zouden schrijven. Men zou in zijn algemeenheid immers wel kunnen stellen, dat de helft van de boeren niet waard is boer te zijn, maar men kan moeilijk beginnen met deze mensen publiekelijk aan te wijzen. De grote moeilijkheid is dan ook, dat een heel bekwame boer met een verkeerd bedrijfssysteem een behoorlijke winst kan behalen. Daarentegen kan een slechte boer met een best systeem verlies lijden. Toch zullen de bekwamen ook de goede bedrijfssystemen te pakken hebben en dan zit er niets anders op, dan dat zij het voorbeeld geven.

Een paar jaar geleden is de kwestie in een andere vorm ook aan de orde geweest. Toen kwamen er in de Tweede Kamer klachten over de landbouwvoorlichting, die de beste boeren meer hielp dan de achterblijvenden. Het treksysteem van de voorlichting moest plaats maken voor een duwsysteem, heette het toen. De voorlichting moest in de rug van de achterblijvers gaan duwen. Aangezien niemand zich als achterblijver bij de voorlichtingsdienst heeft aangemeld, zal het systeem wel niet veranderd zijn. Niemand beschouwt zichzelf ook als achterblijver. Juist de achterblijvers menen geen behoefte te hebben aan voorlichting en de besten zijn de eersten die zich tot de voorlichting wenden.

Deze week zagen we drie sleepboten op het IJsselmeer aan het werk. De middelste van de drie had meer vermogen dan de beide anderen samen. De drie boten voeren naast elkaar met de mid-

delste voorop, maar telkens als het drietal in zwaar ijs kwam, liep de middelste het eerst vast en dan stoven de beide andere boten hem voorbij. Ze profiteerden van het voorbereidende werk van de sterkste, die immers een ijsdam al zo'n knauw had gegeven, dat het voor de anderen nog maar een kunstje was om het werk af te maken. Is het een wonder, dat in de landbouw ook stemmen opgaan om meer met elkaar te doen en meer kennis te nemen van elkaars werkwijzen en bedrijfsuitkomsten?

In 1961 is ongeveer 8,23 miljard kg melk door de boeren bij de zuivelfabrieken afgeleverd en dat is 0,1 miljard meer dan het vorige jaar. Hoewel 100 miljoen kg een enorme hoeveelheid is, valt de stijging dus nogal mee, maar de stijging is er, en nu de melkveestapel opnieuw is uitgebreid, zal de stijging zich dit jaar wel voortzetten en de zuivel verder in de moeilijkheden voeren. Bij de verwerking van de melk treden geleidelijk verschuivingen op. Enige jaren geleden ging een derde deel van de melk rechtstreeks in consumptie, over 1961 is dat nog slechts een kwart. De melkconsumptie per hoofd van de bevolking blijft dalen en de melkproduktie neemt toe. De nadelige gevolgen die dit heeft voor het zuivelfonds, worden slechts gedeeltelijk opgevangen door een verschuiving van de drinkmelksektor naar die van de koffiemelk. (De produktie van koffiemelk neemt steeds in betekenis toe, hetgeen ook blijkt uit een nieuwe uitbreiding van de koffiemelkfabriek van de Condens in Leeuwarden. In 1961 was reeds een tweede sterilisator in deze fabriek geplaatst en daar komt nu een derde bij. De kosten van de uitbreiding komen op twee miljoen gulden).

De meeste melk is in 1961 weer in de kaasbakken terecht gekomen, namelijk 32 procent, en zestien procent kwam in de condensproductie. Het aandeel van de condens blijft van jaar tot jaar stijgen, terwijl dat van melkpoeder gelukkig een dalende tendens vertoont. Aan boter werd weer zo'n 95.000 ton geproduceerd. Boter en melkpoeder vormen de restverwerking, te weten de verwerking van het overschot aan melk. Op dit overschot is de huidige mestkalverenindustrie gebaseerd, hetgeen wel een enigszins smalle basis voor deze mesterij is.

Het is misschien nog wat te vroeg om er over te juichen, maar het lijkt, er nu toch op, dat de zuivel meegaat in de EEG en dat er een gemeenschappelijke financiële verantwoordelijkheid komt voor de melkoverschotten. Het is best mogelijk, dat er op het ogenblik in Brussel slechts naar formules gezocht wordt, die het mogelijk moeten maken om de tweede etappe van de EEG te beginnen, waarin de besluiten van de ministerraad niet meer eenstemmig genomen behoeven te worden. De uitwerking van de formules tot praktische regelingen kunnen er dan nog wel op neerkomen, dat Nederland alleen voor zijn zuivelproblemen blijft staan.

De voorstellen van de Eeg-commissie houden nog een gevaar in, omdat ze slechts voorzien in een eenzijdige regeling van de zuivelproblemen via de boter. Dit zou kunnen betekenen, dat de condensexport over zee niet uit de EEG-pot gesubsidieerd zal worden. Zo op het oog is condensexport een van de voornaamste methoden om West-Europa van zijn melk af te helpen, terwijl bij verwerking in de zuivelindustrie deze melk toch telkens weer op een markt komt, waar de normale afzet van zuivelprodukten ook moet plaats vinden. Een duidelijk voorbeeld daarvan is de koelhuisboter, die telkens het terrein van de verse boter aantast,

Leeuwarder Courant 1962-01-27

Tongblaar gevaarlijk

DE VEEMARKT
[….]
De tongblaar laat bepaald nog niet af. 129 nieuwe gevallen in zeven dagen; het wijst er op, dat het hoogtepunt van de epidemie of epizoötie — om met dr. Dykstra te spreken — nog niet bereikt is. Zieke dieren worden ver beneden de waarde afgeslacht op een bedrijf, maar de nog gezonde dieren worden voor honderd procent vergoed.

Bij een vergoeding van 90 procent voor abortus-Bang dieren wordt reeds het vermoeden geuit, dat sommige boeren niet al te haastig zijn met de bestrijding van deze ziekte. Honderd procent dus voor tongblaar. De inspekteurs van het Nederlands Rundvee-Stamboek hebben op het ogenblik niets te doen; ze hebben gedwongen vakantie. Ze mogen immers niet bij de leden komen om te inspekteren?

NRS-inspekteurs zijn nijvere mensen. Zij gebruiken hun plotselinge vrije tijd nuttig. Deze week kwam er een hele groep naar Friesland en ze sprongen een hele dag om op het belangrijkste fokbedrijf voor zwartbont vee, dat er bekend is in de landen die dit vee uit Nederland invoeren. Als dat bedrijf door tongblaar getroffen zou worden — en de een of andere ambtenaar zou beslissen, dat het veebeslag uitgeroeid moet worden — dan is dat een ramp voor de veehouderij in het algemeen. Er is namelijk een heel kleine groep bedrijven, die in eerste instantie verantwoordelijk is voor de verbetering van het rundvee, zoals we dat na de oorlog in Nederland en elders hebben meegemaakt.

De mogelijkheden van de kunstmatige inseminatie hebben de betekenis van deze bedrijven nog vergroot. Alleen reeds het bedrijf van de gebroeders Knol in Hartwerd heeft in Nederland de melkproduktie met tientallen miljoenen guldens omhoog gebracht. Dit bedrijf is de voorhoede van de produktieverbetering van de zwartbonte runderen. Het is dus wel begrijpelijk, dat de NRS-inspekteurs daar eens komen kijken nu ze in het NRS-gebied hun werk niet mogen doen vanwege de tongblaar. Nou ja, begrijpelijk....

De voorzitter van het FRS heeft de k.i.-verenigingen op het hart gebonden toch vooral niet teveel te letten op het puntental voor de uier, maar persoonlijke waarneming te stellen boven het papier. Hij raakte daarmee een gevoelige snaar aan in het k.i.-wezen: de bindende opdracht aan de k.i.-commissies. Deze commissies blinken in vele gevallen al niet uit door deskundigheid; wat wel blinkt is de klinkende munt waarover ze beschikken. Die munt heeft invloed. De k.i.-verenigingen hebben in het algemeen de idealen overgenomen, die de fokkers zich gesteld hebben in de fokkerij. Daarbij hebben ze in het algemeen het gemakkelijkste die idealen overgenomen, die op papier gesteld kunnen worden, de punten.

Er zijn fokkers die hun idealen gestroomlijnd hebben naar het model van de k.i.-verenigingen. We beschouwen deze ontwikkeling als een van de faktoren, die bijgedragen hebben tot de impasse, waar de fokkerij op het ogenblik in dreigt te raken: het steeds kleiner worden van het vee en de stagnatie in de produktieverbetering.

Toen Joh. Blanksma van Pingjum indertijd proklameerde, dat de keizer geen kleren aan had, moest hij het stamboek uit. Hij had gemakkelijk praten, want zijn stieren werden afgekeurd,

maar de fokkers zaten in de boot, die moest varen, ook al werd het vee kleiner. Een zware verantwoordelijkheid hebben een reeks deskundigen op zich geladen, die in dienst van de fokkers, of op een of andere manier van hen afhankelijk, de beschrijvingen gaven van de stieren. Zij hebben bij de beschrijvingen van de stieren een soort geheimtaal opgebouwd, die alleen verstaanbaar was voor ingewijden. We hebben een stier gekend, die een „heer" genoemd werd, ja, met iets te weinig adel. Vertel dat eens aan een Engelsman. Hij zal zich in de binnenlanden van het kontinent wanen en zich afvragen of we de nonsens zelf wel geloven.

Leeuwarder Courant 1962-02-03

Fabrieksbinding, leidt tot verstarring in zuivelcoöperatie

(De Veemarkt)
In 1948 sloot de Friese zuivelcoöperatie een tijdperk af, waarin de coöperatieve zuivelfabrieken elkaar naar het leven stonden. Onder de directeuren van de fabrieken had altijd een grote melkhonger geheerst en de besturen van de fabrieken deden daar nauwelijks voor onder. De fabrieken trachtten elkaar op alle mogelijke manieren boeren af te vangen met het gevolg, dat de melkritten van de fabrieken bij drieën en vieren langs dezelfde wegen gingen.
In 1948 werd in de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* het voorstel aangenomen, waarin de ledenvergadering de bevoegdheid kreeg om besluiten te nemen, die voor alle aangesloten fabrieken bindend zouden zijn. Een van de bindende besluiten betrof de grensregeling tussen de fabrieken. Dit besluit heeft veel rust gebracht in de coöperatie en veel onenigheid weggenomen. Het was, menen we, de direkteur van de zuivelfabriek in Dronrijp, die naar aanleiding van dit besluit in het *Fries Landbouwblad* schreef, dat de consequentie ervan was één melkprijs voor alle Friese coöperatieve melk. (De consequentie daarvan zou zijn geweest een centrale leiding voor alle fabrieken, die zou kunnen besluiten over het al of niet verder exploiteren van een zuivelfabriek).

Die consequenties zijn niet getrokken en de pacificatie van na de oorlog wordt nu hier en daar gevoeld als een bevriezing, die aanpassing bij andere verhoudingen niet mogelijk maakt. Er zijn boeren, die het zich tot een plicht rekenen hun melk aan een Frico-fabriek te leveren, maar aangezien ze in het werkgebied van een a-coöperatieve zuivelfabriek wonen en ze niet van plan zijn aan deze kwasie-coöperaties mee te doen leveren ze aan particuliere zuivelfabrieken. Andere fabrieken, die lid zijn van alles, waar „coöp" voor staat, maar die te weinig melk hebben om tot een voorbeeldige exploitatie te komen, kunnen rustig voortsudderen op het plaatsje onder de zon, dat door de bindende besluiten voor hen is gereserveerd. Al is de positie van de fabriek dan ook niet zo sterk en de melkprijs aan de lage kant, de fabriek bestaat voort en praat van kaasmechanisatie, want nietwaar men moet met de tijd meegaan.

Bij een van de ruilverkavelingen komt men op het ogenblik door de grensregelingen ook voor wonderlijke consequenties te staan. Omdat enkele boeren hun bedrijf uit het dorp verplaatsen naar het land zouden ze ook naar een andere fabriek moeten, die fabriek is kleiner dan de hunne en heeft hogere transportkosten voor de melk, omdat eerst over de weg en dan over het water vervoerd moet worden. Deze boeren blijven georiënteerd op het dorp, waar ze vandaan komen. „En de divel spilet der ek noch mei", want het gemeentebestuur van het dorp, dat de melk kwijt raakt, kan de ruilverkaveling torpederen, wanneer het geen toestemming geeft tot de bouw van een nieuw type boerderij, dat het landschap ontsierd.

Nu we het dan toch hebben over de Kleine Geest, de Alde Miede en het Suawoudster Veld, kunnen we het ook aanhalen als voorbeeld van een gebied, waar de grensregelingen niet zijn aangepast bij de veranderende omstandigheden. Het gebied van de Kleine Geest ten zuiden van de Groningerstraatweg tussen Leeuwarden en Zwartewegsend is enkele jaren geleden ontsloten. De vele waterschapjes werden opgenomen in een groot waterschap en wegtransport verving er het transport over het water. Voor de boeren was dat een grote vooruitgang, maar de zuivelfabrieken hebben zich van de nieuwe situatie niets aangetrokken. Die handhaven de grensregelingen, welke zijn gebaseerd op het transport met bootjes en boerewagens. Door deze verstarring is een onnatuurlijke situatie ontstaan, waarbij de fabriek er niet langer is voor de boer, maar de boer voor de fabriek.

Leeuwarder Courant, 1962-03-31

Het extraatje in het melkzakje – Concentratie over tijd

(De Veemarkt)
Met iets meer dan gewone spanning kijken de Friese coöperatieve melkveehouders in deze weken naar het melkzakje van de fabriek. Er is praktisch geen fabriek meer of hij komt voor een concentratie in aanmerking. Overal waar jonge boeren in de leiding van de fabrieken zitten kan men praktisch zeker zijn van concentratieplannen, maar waar de oude garde de scepter zwaait, daar probeert men de kop zo ver mogelijk in het zand te steken.

Verscheidene fabrieken proberen in Friesland hun bestaan te rekken door lage afschrijvingen op het geïnvesteerde kapitaal, want wat zou het ook, de oude garde draagt de jongeren de fabriek over met alle schulden en lasten. Dat is ook de reden, dat de wijze, bedaagde en gezeten boeren zo tegen de concentratie van fabrieken in het geweer komen. Zij vrezen, dat er na verloop van enkele jaren al plannen tot nieuwbouw komen. Deze nieuwbouw is bepaald geen ramp, want de nieuwe fabrieken, die over veel meer melk beschikken dan voorheen, hebben per kilo melk lagere verwerkingskosten dan de oude fabrieken.

Wat de oude garde echter vreest is de versnelde afschrijving, die fiscaal aantrekkelijk is, maar die enkele jaren een lagere melkprijs met zich brengt voor de betrokken boeren. Dat is de reden, waarom men zich overal in alle mogelijke bochten wringt om aan vernieuwing te ontkomen. Men zet daarmee de toekomst van de coöperatieve zuivelverwerking op het spel. De particuliere industrie staat klaar om de komende veranderingen op te vangen in Friesland, waar ze grote bedrijven heeft gesticht. De kop van de afschrijvingen is er daar reeds af. De coöperatieve industrie moet de zwaai nog maken en er zullen boeren zijn, die tijdens de zwaai van de wagen zullen vallen, waarna ze liefderijk zullen worden opgevist door de particuliere industrie.

Eigenlijk verkeert de coöperatie in dezelfde positie als 75 jaar geleden. Er moet een nieuw begin gemaakt worden, hetgeen inhoudt, dat duizenden boeren in Friesland opnieuw voor de beslissing coöperatief of particulier worden gesteld. Of ze altijd wel in de gelegenheid zullen zijn om ook een keus te doen is een andere kwestie. Waarschijnlijk zullen de boeren in hun coöperaties en bloc overgaan in top-coöperaties, die dan verder hun weg zoeken. De nieuwe coöperaties, die er in Friesland komen zullen overzadigbaar zijn, wat hun verwerking van melk betreft.

Bij die samenvoegingen, die er nu plaatsvinden, komen de nieuwe organisaties ook voor hun heroriëntering te staan in hun verhouding tot de *Condens* (CCF) en de *Frico* in Leeuwarden. De Condens kan dertig procent van de melk uit die aangesloten fabrieken halen, hetgeen vooral in de winterperiode tot een zeer grote overcapaciteit van de betrokken fabrieken leidt De geconcentreerde zuivelfabrieken beschikken bovendien over verscheidene direkteuren, die graag actief willen blijven en die misschien kansen zien als handelsdirekteur van een geconcentreerde coöperatie, hetgeen uiteraard een verzwakking van de Frico met zich zal brengen.
[….]
Concentratie over tijd
De huidige concentratiebeweging is reeds jaren over tijd. Het is in een reeks artikelen in het *Fries Landbouwblad* aangetoond. Leidende figuren uit de Friese zuivel hebben kennelijk enkele totdusver goed afgesloten laatjes met brandgevaarlijk materiaal opengetrokken om het concentratievuur op te stoken. Het is kennelijk een kwestie van nu of nooit. Als dit materiaal opgebruikt is, heeft het zijn functie verloren.

Uit de artikelen is wel gebleken, dat er miljoenen verspeeld zijn in de Friese zuivel en dat dit spel jaarlijks met miljoenen verlies wordt voortgezet. Hoeveel jaar is het al geleden, dat drs. Bierma zijn afscheid van het Instituut voor Landbouwcoöperatie vierde met een rede, waarin hij de aandacht op deze dingen vestigde. Alleen al de investeringen in nieuwe zuivelwerktuigen vragen jaarlijks in Friesland een bedrag van vier of vijf miljoen gulden. Door de kaasmechanisatie zullen ze nog hoger worden.

De ironie wil natuurlijk, dat Noord-Holland op basis van gegevens uit Friesland, wel tot een omvangrijke concentratie in de coöperatieve zuivelindustrie is overgegaan. Daar is een plan opgesteld voor de ontwikkeling en in Friesland komen slechts toevallige combinaties tot stand, waarbij de pensionering van een directeur nog steeds de belangrijkste factor is.

Er wordt in Friesland wel gewerkt aan een melkbestemmingsplan - het zal zo ongeveer klaar wezen - maar aan een zuivelplan waagt men zich niet. Wel worden voorzichtig fabrieken bij elkaar gebracht in studieclubjes, maar daar berekenen de betrokkenen hun overlevingskansen ook. Deze week is Garijp niet akkoord gegaan met het concentratieplan op Bergen Opeinde.

De boeren in Garijp hebben te veel de indruk gehad, dat zij moesten dienen om moeilijkheden, die betrekking hebben op de fabrieken in Bergum en Opeinde, op te lossen. Wat zou het mooi geweest zijn, zeggen de boeren van Bergum en Opeinde, indien Garijp zichzelf had opgeheven. Maar wat zou het nu mooi zijn, wanneer na de weigering van Garijp de fabrieken van Bergum en Opeinde toch een combinatie aangaan, opdat althans de argumenten, die ook voor een concentratie van deze fabrieken gelden niet waardeloos worden. Nu zal men het ech-ter beleven, dat alle argumenten, die de Garijpster boeren hadden, ook bij Bergum en Opeinde gaan leven, zodat het concentratieplan Garijp-Bergum-Opeinde gereduceerd wordt tot wat het leek te zijn, de ordinaire kwestie van meer melk voor Bergum en meer melk voor Opeinde.

Van de huidige concentratieplannen is er slechts een, waaraan werkelijk visie ten grondslag ligt. Dat is het plan van Oosterwolde en *Elslo*, waar grote fabrieken bij elkaar gestapt zijn.
Dat heeft bij de omliggende kleine fabrieken nog al wat opschudding verwekt.

Leeuwarder Courant 1962-09-22

Sommige kaasfabels zijn heel mooi - Holland, tweede kwaliteit

(De Veemarkt)
D e heer C. F. Roosenschoon van het *Officieel Orgaan van de FNZ* heeft zo het vermogen om majesteitelijk te schrijven. Hij is net als De Gaulle. Je zou hem haast geloven, als papa iets zegt. Middelerwijl is De Gaulle bezig een ordinaire dictator te worden, zij het dan een met goede manieren. Hoewel, het zal ook deze alleenheerser wel moeilijk vallen om zonder doodstraf te regeren.

Goed, het woord van Roosenschoon heeft gezag. Soms zouden we wel willen, dat de hoofdredakteur van het *Officieel Orgaan* zijn meningen over de zuivelindustrie ook spuide in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, waarvan hij landbouwmedewerker is. Kortgeleden heeft hij in het *Officieel Orgaan* de kruitdamp weggeblazen, die er dit jaar in de zuivelarena is komen te hangen. Een reeks figuren is namelijk op de zuivelindustrie losgegaan en heeft de zuivel wit en zwart verweten. Roosenschoon formuleerde de bezwaren op zijn eigen manier en verwees ze daarna met een keur van argumenten naar het rijk der fabelen.

In het rijk der fabelen zijn die van La Fontaine de beste. En van die beste is die van de kraai en de vos de waarste. Kraai, wat kun je mooi zingen, charmeerde de vos. Als de kraai den begint te zingen, valt het stuk kaas uit zijn bek, waar de vos zich tevreden over ontfermt. La Fontaines vos zegt dan: „Mijn beste monsieur, weet dan dat iedere vleier leeft op kosten van degene, die luistert: die les is wel een kaasje waard, ongetwijfeld”

Nu wijst Roosenschoon ook de kritiek van de hand, dat er in de Nederlandse zuivelindustrie onvoldoende verscheidenheid van kaasoorten is. Het zij zo en we nemen het zonder meer aan. Nu zullen vele vakantiegangers deze zomer in Duitsland in de zelfbedieningszaken ook de voorverpakte plakken kaas hebben gezien. Vooral het Amerikaanse concern Kraft heeft er Duitsland mee volgestouwd tot in de kleinste zelfbedieningszaken der dorpen toe. Het is daar Kraft Emmenthaler, Kraft Tilsítter, Kraft Gouda, In bonte verscheidenheid. Een best artikel, zo verzekerde ons een winkelierster, vooral voor het weekend.

Ook de *Frico* in Leeuwarden is dit jaar begonnen met deze ‚Scheibenkaese” en ook die wordt gebracht in een aantrekkelijke verpakking en als merkartikel (met een molentje, niet geheel sans géne). Maar voor Tilsitter en Emmenthaler moet je bij Kraft wezen. Dat is het probleem van een afzetcoöperatie, die aan een regionale produktie gebonden is. Wanneer de afzetcoöperaties met hun beperkt assortiment zich straks in de Euromarkt willen handhaven, dan zullen ze de weg op moeten van de integratie met producenten, die een ander assortiment voeren. Zo niet, dan worden ze de grondstof leverancier voor de lucratieve business van onderen. Dan is men de kraai.
[….]
Hoe rijk sommige Duitsers zich op het ogenblik al voelen, hoorden we want het inkoopbureau van de overheid, het VIB, dat overtollige kaas- en botervoorraden overneemt, stelt aan deze produkten de allerhoogste eisen, wat enkele kwaliteitsnormen betreft, zodat hetgeen afgekeurd wordt onmiddellijk op de markt komt en de rest in recordvoorraden ligt te verkommeren in de pakhuizen. De direkteuren van de zuivelfabrieken in Wierden en Marum, die vorig jaar heel efficiënt gelobbyd hebben om een ander inleveringssysteem te krijgen voor boter en kaas - waarbij het voordeliger werd om ook kaas in te leveren - hebben een groot succes gehad. Maar wat er nu minder aan melkpoeder is ingeleverd is er meer aan kaas gekomen en de gehele kaasmerkt is

ontwricht. Het heeft de zuivelindustrie blijkbaar niet zoveel geïnteresseerd of men nu een bulkprodukt als melkpoeder inleverde of kaas, dat daarmee ook geheel tot bulkartikel is gedegradeerd.

Als we ons voorstellen hoe de gemiddelde EEG-boer er uit zal zien en we denken aan de veefokkende weduwen in Friesland en aan de boeren, die met kinderwagentjes in het Zwarte Woud wat bietenkruiden voor een koe ophalen, die altijd op stal staat, dan zijn we gepuzzeld. Er zijn agrarische dorpen in Frankrijk, waar het leven praktisch stil staat, daar verandert niets. Alleen de café's zitten er goed in de verf.
[….]

1963

Leeuwarder Courant 1963-03-09

Vrijheid is dus chaos bij Koekoek Hartman wil niet meedoen

(De Veemarkt)

De revolutie verslindt zijn eigen kinderen en daarom brandde **Hartmans** boerderij af. De geesten, die **Hendrik Koekoek** en zijn maat Harmsen hebben opgeroepen, konden ze na een paar dagen al niet meer de baas. Zij hebben de chaos willen verwekken in **Hollandscheveld** en men kent nu de „vrijheid", die deze mensen voorslaan.

Leeuwarder Courant 1960-03-05

De Veemarkt

De vereniging voor bedrijfsvrijheid in de landbouw, die vooral onder de Veluwse boeren opereert en die tegen het Landbouwschap is, heeft zich deze week lelijk in de kaart laten kijken, toen ze trachtte een aantal zuivelfabrieken het mes op de keel te zetten in verband met het beslag, dat het Landbouwschap op melkgelden heeft gelegd van boeren, die weigeren aan hun wettelijke verplichtingen jegens het Landbouwschap te voldoen. De zuivelfabrieken hebben met de aktie van de boeren tegen het Landbouwschap niets te maken, dat zijn zuiver partikuliere aangelegenheden van deze boeren, maar dat de vereniging zich achter deze boeren stelt, die de fabrieken het slachtoffer willen maken van hun aktie, verraadt wel ie.s van het geestelijk gehalte van haar leiders.

Koekoek is afkomstig uit Hollandscheveld en hij wist, wat er zou gebeuren. In iedere brave burger van ons haast te netjes geordende land leeft wel een romantisch-anarchistisch verlangen en heimelijk leefde toch ook bij velen de hoop, dat die drie boeren in hun verzet tegen wet en orde succes zouden hebben.

Nu, dat is dan niet gebeurd. Duizenden boeren in Nederland zaten op de beslissing van het **Landbouwschap** te wachten. Wanneer het Landbouwschap niet doorgepakt had, dan waren de drie in Hollandscheveld niet alleen gebleven. Zegt Koekoek op bijna alle vergaderingen waar hij komt met, dat hij geen heffingen van het Landbouwschap betaalt? Maar de demagoog vertelt er niet bij, dat hij aan het Landbouwschap geen heffingen mag betalen, omdat hij slechts verpachter van grond is en geen exploitant. In de telefoongids laat Koekoek zich landbouwer en pluimveehouder noemen. Een bestuurslid van het Landbouwschap heeft meegedeeld, dat het optreden van het Landbouwschap in Hollandscheveld is geschied op aandrang van de Drentse landbouworganisaties.

Degenen, die sympathie hebben voor een Klaas Hartman bijvoorbeeld, dienen wel te bedenken, dat deze boer ook geweigerd heeft de areaalheffing te betalen voor het pootaardappel- fonds, welk fonds een zeer belangrijke functie heeft vervuld bij het op peil houden van de pootaardappelprijzen. Het verdwijnen ervan is een van de consequenties van de „vrije economie", die Koekoek voorstaat.

Met de uitzetting van de drie boeren uit de boerderijen, die in 1961 het eigendom zijn geworden van het Landbouwschap, dat langs deze weg zijn heffingen wilde binnen krijgen, is het drama echter nog lang niet afgelopen. Er dreigt een zee van juridische verwikkelingen, die zich pas na jaren zal laten oplossen. Zo heeft het Landbouwschap bijvoorbeeld nog steeds de heffingen niet binnen gekregen van de drie boeren. Het kan nog jaren duren voor dit geld, dat nu onder berusting ligt van de rechtbank te Assen, binnenkomt.

Toen de drie boeren met een aantal collega's uit het Hollandscheveld zes jaar geleden begonnen de heffingen van het Landbouwschap niet te betalen, begon de moeizame procedure voor het Landbouwschap om dit geld binnen te krijgen. De boeren zorgden er wel voor, dat er nergens beslag gelegd kon worden op geld. Ze maakten zichzelf ongrijpbaar. Een volgende mogelijkheid zou zijn om een koe van een boer te verkopen, wanneer de terreur van de „vrije boeren" een der-

gelijke verkoping niet onmogelijk had gemaakt. Voor het Landbouwschap bleef er tenslotte nog maar één weg over en dat was de gerechtelijke verkoop van de boerderijen. Er was slechts één bieder en dat was het Landbouwschap. Dat werd toen o.a. voor een 17.000 gulden koper van het bedrijf van Hartman.

Dit geld is gestort bij de rechtbank te Assen, waar nu in de allereerste plaats de hypotheekhouder zijn geld kan komen halen. Dat doet deze hypotheekhouder niet, bevreesd als hij is voor de stille terreur van de „vrije boeren". Alleen via een ingewikkelde en lange procedure kan het Landbouwschap nu aan zijn geld komen. Hartman onderwijl betaalt zijn rente en aflossing op de hypotheek.

Nu is de boerderij van Hartmen afgebrand. Dit bedrijf was door het Landbouwschap voor ongeveer 40.000 gulden verzekerd. Dat brengt weer een lange reeks andere complicaties met zich mee. Is het Landbouwschap verpachter in de zin van de wet, dan rust op het Landbouwschap de plicht tot herbouw. Mocht het alsnog tot een regeling tussen Hartman en het Landbouwschap komen, dan heeft deze boer dus ook nog een nieuwe boerderij voor het geld, dat bij nog verschuldigd is aan het Landbouwschap, ongeveer duizend gulden. Veel zin zal het Landbouwschap daar wel niet meer in hebben, maar aan de andere kant zal Hartman in Hollandscheveld als enige boer op dat bedrijf geaccepteerd worden. Zonder Hartman blijft het land ten eeuwigendage braak liggen, tenzij bij een ruilverkaveling In deze streek de eigendomsverhoudingen overhoop worden gegooid.

Het innemen van een machtspositie was ook het verlangen, dat in de voorjaarsvergadering van de *Friese Mij. van Landbouw* op vele manieren tot uiting kwam. Wanneer de melk in één hand is, dan nemen de boeren een machtspositie in, dan zouden ze in Nederland kunnen dicteren wat de melk moet opbrengen, maar men heeft het kunnen horen van drs. Schelhaas: we lopen in Nederland organisatorisch dertig jaar achter bij de afzet van de zuivelprodukten. We, dat wil zeggen de boeren. De boeren lopen achter en ze kijken nog vroom ook, wanneer P. B. de Boer een hartstochtelijk beroep op hen doet om tot een grotere eenheid te komen bij de afzet en verwerking van de melk.

En als De Jong van Joure de tegenstanders van de georganiseerde afzet smeekt om toch niet te volharden in het stompzinnige zwijgen, dat de anti-coöperatoren in de coöperatie kenmerkt, dan blijft het weer stil. Ook de „vrije boeren" behoren in wezen tot de anti-coöperatoren, maar zelfs zij hielden zich stil, hoewel ze naar aanleiding van de kwestie in Hollandscheveld even luidkeels probeerden een rel op te zetten in de vergadering.

In de toespraak van drs. Schelhaas lag de onuitgesproken gedachte, dat de landbouw in organisatorisch opzicht klassiek conservatief is. Totnutoe hebben de boeren daaraan een grote mate van zelfstandigheid te danken – wij denken hier aan toestanden in Friesland - maar het begrijpelijke streven naar het behoud van die zelfstandigheid kan tot hun ondergang leiden. De eerstkomende jaren zullen bewijzen of het conservatisme inderdaad tot het wezen van de landbouw behoor. De moeilijke situatie op vele bedrijven zal er achter niet toe bijdragen een helder uitzicht op de problemen te houden, die bulten het boerenerf beginnen.

Drs. Schelhaas kondigde ook een nog geheim plan aan, dat een beperking beoogt van de melkaflevering aan de zuivelfabrieken. Het plan komt van de boeren en er wordt al enige tijd op gestuderd. De zuivelindustrie zal wel weer tegen zijn, die houdt alleen maar van boeren als ze meer melk leveren. Wanneer de boeren zelf baas waren in de zuivelindustrie, zou dat waarschijnlijk

anders liggen. Het plan van het Landbouwschap voorziet in een boete op de melk, die een boer meer levert dan het voorgaande jaar. Als die boete nu maar zo hoog is, dat de melk voor de boer op zijn bedrijf een hogere waarde krijgt dan bij aflevering aan de fabriek, dan blijft er een belangrijk kwantum op de boerderij achter. Veehouders, die minder afleveren, zouden in aanmerking komen voor een toeslag voor elke kilo, die ze minder leveren. Het plan heeft iets bijzonder aantrekkelijks, omdat het tot een snelle produktievermindering op de bedrijven met hoge kostprijzen zou leiden en daarmee na verloop van enkele jaren tot een „warme" sanering van de landbouw.

Leeuwarder Courant 1963-08-17

Het begon met de 999ste nieuwsbrief van boterhandelaar Buisman

(De Veemarkt)
De heer H. Buisman schreef aan het begin van deze week zijn 999ste nieuwsbrief aan de fabrieken, die hem boter leveren. Die brief begint zo: „Mijne Heren, Eén van de dames van mijn kantoor verklaarde mij dezer dagen, dat ze de botersituatie niet meer begreep en of ik het haar wilde uitleggen, maar daar heb ik van afgezien, want dat kan ik ook niet. Journalisten in verschillende bladen proberen het constant, maar het succes is ook al niet daverend". In deze gezellige stijl kabbelt de nieuwsbrief alinea na alinea voort over boeren, die lang werken, over kraaien die 75 cent opbrengen en „kraaiepoten" 35 cent, over de verpakkingsindustrie voor boter, over het opplakken van nummertjes van verongelukte boterwikkels en dan zegt hij plotseling:
„Om u dan toch nog wat te troosten en u te belonen voor de tijd, die u aan het lezen van dit lange epistel hebt besteed, vertel ik u bij dezen dat onze afrekenprijs met ingang van de produktie van morgen, dinsdag 13 augustus, *f* 4 per kg, boter zonder emballage af fabriek zal bedragen".

De herrie, die uit deze brief is voortgevloeid, vult nu al de hele week de kranten voor een fiks deel. De zuivelverenigingen handhaafden namelijk hun reeds eerder afgesproken en pas verhoogde prijs van *f* 3,60, niettegenstaande het feit, dat er reeds boter voor vier gulden verkocht werd eer de fa. Buisman volgde en moest volgen. Immers de hoogste bieder in de markt krijgt de boter. Toen de zuivelverenigingen hun prijs vaststelden van *f* 3.80 was deze aan de lage kant. De zuivelverenigingen hadden verschillende redenen om vast te houden aan hun prijs.

In de eerste plaats is er de poging tot stabilisatie van boter-verbruik en -prijs in Nederland. Het boterverbruik in Nederland is niet gediend met heftige prijsschommelingen, die de consumenten wegjagen. In de tweede plaats streven de verenigingen een soort evenwicht in de prijzen na van de verschillende zuivelprodukten. Wanneer een product er in de prijs uitloopt dan wordt dit evenwicht verstoord en dan worden er verliezen geleden op koffiemelk en condens, (waarvoor vaste prijzen gelden) en dan komen ook de melkpoedercontracten met prijsafspraken op lange termijn in gevaar. Men ziet dan ook wel eens op de kaasbeurs in Leeuwarden, dat een oplopen van de kaasprijs doelbewust door de Frico verhinderd wordt, als de mensen,
die niet de verantwoordelijkheid dragen voor de afzet van enorme hoeveelheden hun kaas in hogere prijzen menen te zien voor hun klein kwantum.

In het algemeen moet de boer deze constellatie in de markt wel toejuichen. Er is echter meer. De Nederlandse zuivelprijzen zijn mee van de laagste in de wereld, hetgeen de boeren in grote mate afhankelijk heeft gemaakt van de schatkist. leder jaar moeten hun organisaties een voor alle partijen ontmoedigend politiek gevecht voeren om de subsidies. Nu zijn er dit jaar steeds aanwijzingen geweest. dat er een lichte kentering m die zuivelmarkt zou komen. Met negatie van al die aanwijzingen, is Nederland op een dolle manier aan het exporteren van zuivel geslagen, met name van boter. Met dikke subsidies, gefinancierd door o.a. heffingen op de melkveehouders, is de boter naar alle windstreken gejaagd. Met name Polen heeft een stoot boter ontvangen, waardoor het aan zijn leveringsverplichtingen aan Engeland kon voldoen. Toen kwam ***Elten*** er nog overheen en het was mis.

Men kan nu zeggen, dat het **produktschap voor zuivel** gefaald heeft, beter is het te zeggen, dat het schap niet voor zijn taak is berekend omdat het niet over voldoende instrumenten beschikt

om die taak uit te voeren. Bovendien mag men niet vergeten dat de beste exportdeskundigen, de handelaren zijn, die in het schapsbestuur of in de vele commissies zitten. Zij weten het eerst wat er zal gebeuren. Het gevolg is, dat Nederland met zijn jaarlijks reusachtig boteroverschot boter moet importeren om gedurende de winter de boterprijs te kunnen drukken.

Wanneer dan dinsdagmorgen op een persconferentie in Den Haag de heer Buisman verweten wordt, dat hij de prijs opjaagt, terwijl hij donderdag aankondigt over 2100 ton boter in Amerika te kunnen beschikken tegen prijs, die laag ligt in een oplopende markt, dan heeft hij niet alleen de botermarkt schaakmat gezet, zoals het *Algemeen Dagblad* het uitdrukte, doch ook een aantal figuren, die wel eens iets in boter doen. Het *Officieel Orgaan van de FNZ* illustreerde de situatie in de Nederlandse zuivelwereld deze week bijzonder voortreffelijk toen het schreef: „Daarom kan wel gezegd worden, dat de Nederlandse zuivelwereld voor het eerst sinds jaren een rustige en probleemloze periode door maakt". In Amerika zou er een Senaatscommissie op uittrekken.

De strijd, die er deze week in Nederland is uitgebroken om de boterprijs zal grote schade doen aan de binnenlands boterafzet. Met een, twee slagen is de Nederlandse consument prijsbewust geworden en een consument, die weet dat hij meer moet betalen is een lastig schepsel. Dat er over die prijs onvoldoende overleg is geweest pleit al weer niet voor de heren, die in boter doen. We hebben hierboven reeds uiteengezet, welke overwegingen de zuivelverenigingen hebben kunnen leiden bij het bepalen van hun prijspeil. Aan die overwegingen ligt net zo min als bij de heer Buisman een wetenschappelijk onderzoek naar de meest gunstige verhouding tussen consumentenprijs voor boter en de omvang van de binnenlandse afzet ten grondslag. Ook dat is iets, wat eigenlijk niet meer van pas komt.

Er zal in de komende weken heel wat tijd en moeite gespendeerd moeten worden in de coöperaties om de boeren nog enig begrip bij te brengeis voor de gang van zaken in deze boterstrijd. waarvan behalve de gewone boterhandelaren - maar hun lot trekt de heer Buisman zich nu blijkbaar aan - de boeren de dupe, dreigen te worden. Niet vanwege de al of niet hogere melkprijs, maar vanwege de schade die een en ander op langere termijn aan hun zaken toebrengt.
Deze strijd had bijgelegd moeten worden.

In de vakantiedrukte en -slaap is een belangrijke gebeurtenis aan onze aandacht ontsnapt. De rechtbank in Leeuwarden heeft namelijk uitspraak gedaan in de kwestie tussen de *Lijempf* en de *Verenigde Zuivelfabrieken* (Surhuisterveen, Oostermeer en *Noordbroek*). De Lijempf had het geding aangespannen en stelde, dat ze de fabrieken van de heer *Boterkoper* had gekocht. De heer Boterkoper ontkende dit en is door de rechtbank in het gelijk gesteld. De Lijempf moet de kosten van het geding betalen.

Leeuwarder Courant 1963-09-28

Lange lijdensweg en fabriekje spelen

Fusie mislukkingen Birdaard en Betterwird

De VEEMARKT

[….]

Het grote sterven in de coöperatieve zuivelindustrie mag dan begonnen zijn, de desbetreffende fabrieken zijn van plan er een lange lijdensweg van te maken, waarbij niet alleen met het geld van de boeren gespeeld wordt — het wordt vergokt — maar waarbij ook de zuivelcoöperatie een harde opstopper krijgt. Het fabriekje spelen in Friesland lijkt op de oude voet voort te gaan.

In ieder geval **Birdaard** is niet van plan om er mee op te houden. Toen **Bartlehiem** van de kaart verdween, werd de melk van boven af toegedacht aan Birdaard. De boeren wilden echter een andere kant uit en de melk kwam slechts voor een klein deel bij Birdaard. Toen was het de beurt van Birdaard. De fusiebesprekingen met **Betterwird**, dat zich pas nieuw in de dure spullen had gezet, verliepen goed, maar de ledenvergadering liet de plannen afspringen. Een fabriek, die eenmaal het doodskleed heeft aangetrokken raakt de lijklucht direct niet weer kwijt en de kans op een vervolg is groot.

In de Friese greidhoek was de zuivelfabriek in **Witmarsum** aan grote investeringen toe, ongeveer drie ton. Het was te dwaas om die investering te doen te meer omdat een aantal omliggende fabrieken voldoende overcapaciteit hadden om ook de melk van Witmarsum ten dele te verwerken. Er werden fusiebesprekingen gehouden op aanstichten van Witmarsum met de bedoeling om tot één vereniging te komen. Greidboeren van omliggende fabrieken meenden, dat Witmarsum wat slap in de knieën werd en ze vonden het goed, dat Witmarsum opdoekte en zijn melk onder de buurlui verdeelde.

Dat er dan fabriekjes zouden ontstaan, die nog niet zo groot waren als Witmarsum nu is, deed er blijkbaar niet toe. De Friese greidboeren steken de broodkruimels wel eens. Zonder fusie is Witmarsum nu tot zijn investering overgegaan en over een paar jaar moeten de buurfabrieken hetzelfde doen en dan zijn ze allemaal weer even ver. Bij het vormen van een vereniging hadden de investeringen beperkt kunnen blijven en nu wordt het straks kokhalzen.

* * *

Een treffend voorbeeld daarvan ziet men overigens bij de concentratie om Heerenveen. Drie fabrieken **Oudeschoot, Haskerhorne** en **Luinjeberd** stapten bij elkaar en vormden *De Takomst* zonder dat men wist wat men wilde. Er zou immers niet over het opheffen van fabrieken gesproken worden en zo bestaan de drie fabrieken in een vereniging voort. Het is in de melkprijs tot uiting gekomen. Hulp moet er nu van buiten af komen. Fusie met **Wolvega** en **Akmarijp** dus.

Wolvega zit mee aan de top wat het uitbetalen betreft in Friesland en **Akmarijp** speelde ook aardig mee. Nu stelt **Wolvega**, dat zijn melkprijs niet in gevaar wil zien gebracht, uiteraard rigoureuze eisen bij de concentratie met *De Takomst*. Die eisen waren bekend bij de besturen, toen deze de boeren meedeelden dat er fusiebesprekingen waren. Ze zijn de boeren toen niet meegedeeld. Die eis luidde: fabriek of fabrieken dicht. Dat mag de patiënten echter nog niet meegedeeld worden.

Dat is een fiasco voor het leiderschap in de zuivelcoöperatie. Het is niet zo maar een incidenteel geval, want elders spartelt **Stiens** al jarenlang aan de haak. **Wieuwerd** ziet het slimmetje ook al

voor de neus. Het wordt zo langzamerhand de vraag of er toch niet een zuivelplan voor Friesland moet komen. Dat plan hoeft natuurlijk niet alleen van de Friese Zuivelbond (FBvCZ) te komen. Per slot van rekening zitten er bij *Nestlé-Hollandia* ook nog wel plannenmakers.

Leeuwarder Courant 1963-11-02

Wel ja, laten ze het zelf doen – Friese k.i. gebruikt oudste (beste?) stieren – K.i. Garijp ver op kop

De VEEMARKT
Bij de runder-ki in Nederland zijn ontwikkelingen gaande, die voor de Friese veefokkerij van enige betekenis kunnen worden. Jarenlang is er in Nederland wat stemming gemaakt tegen de exterieurfokkerij en dat kan zijn invloed niet missen. De Friese fokkers behoeven nu direct niet bang te zijn, dat ze van hun voetstuk gestoten worden, want wie de lijstjes ziet van stieren in het NRS-gebied, die op preferentschap onderzocht worden, weet wel waar de NRS-stieren vandaag komen.

Van bovenaf wordt echter een gedachte telkens naar voren geschoven, dat de ki-verenigingen hun eigen stieren wel kunnen fokken en dat men dan ook wel goede resultaten kan bereiken. Iedere vereniging moet dan maar een paar goede koeien uitzoeken in eigen omgeving en daarvan een stier zien te krijgen. De resultaten zouden allicht zo goed zijn als tegenwoordig. Hier en daar zijn er reeds verenigingen, die tot dit stelsel zijn overgegaan.
Het experiment is begonnen en dat is altijd een goed ding. Voor de verenigingen wordt het nu maar afwachten of de boeren straks gebruik zullen maken van de stier, die buurman Piet heeft geleverd, of van een stier uit Hartwerd of Jelsum, die met alle mystieke eigenschappen is omgeven, die een suksesstier nodig heeft.

Een andere ontwikkeling in Nederland en speciaal in Friesland is belangrijker. Steeds meer gaan de boeren er toe over stieren te gebruiken die vijf jaar en ouder zijn en waarvan het verervend vermogen dus praktisch geheel bekend is. Verheugend is, dat de Friese ki-verenigingen in deze ontwikkeling aan kop liggen. Het is een bewijs, dat en de boer èn de inseminator er veel aan gelegen is goede resultaten te krijgen op lange termijn.

Nu is het bovendien zo, dat de Friese inseminatoren over het algemeen goede drachtigheidsresultaten bereiken, niettegenstaande het feit, dat zij daarbij in grote mate gebruik maken van stieren die oud zijn Dat langs die weg de veestapel naar de zin van de boeren moet verbeteren is zonder meer duidelijk. Uit het jaarverslag van de ki in Nederland over 1962 blijkt die ontwikkeling en er blijkt ook uit, dat de Friese ki-verenigingen gemiddeld de hoogste bedragen neertellen voor een stier.

Of een en ander verband met elkaar houdt weten we niet, maar het lijkt ons wel zo toe, dat een Friese fokker een bepaalde stier liever in de verte ziet verdwijnen dan dat hij in Friesland rond blijft stappen, waarna zijn schim dan tot in lengte van dagen op de bovenzaal van Piet de Jong aan de Langemarktstraat blijft dwalen. De gemiddelde aankoopprijs van de in 1962 gebruikte stieren bedroeg in Nederland 12.500 gulden, in Friesland 15.800 en verder lagen boven het gemiddelde Drente, Gelderland, Utrecht en Zuidholland. Het totale aankoopbedrag beliep zeven miljoen gulden, waarvan Friesland er met 1,8 miljoen bij de gewesten ook nog al uitliep. (Bij deze getallen is buiten beschouwing gelaten het aantal stieren, waarbij de fokker een premie Krijgt van de inseminaties. Van de 110 stieren in Nederland, waarbij dat het geval is, stonden er 51 in Friesland. Het betreft hier in de regel stieren met een hoge verwachtingswaarde, zodat daar ook uit blijkt, dat de Friese ki-verenigingen veel werk maken van het verkrijgen van goede stieren).

Het valt dan ook niet te verwonderen, dat het inseminatiegeld in Friesland (Zeeland uiteraard buiten beschouwing gelaten) ook het hoogste ligt in Nederland, namelijk zestien gulden tegen een gemiddelde van dertien, terwijl het in Noord-Brabant nog geen tientje kost. Friesland komt goed voor de dag met zijn drachtigheidspercentage na de eerste inseminatie. Het bedroeg hier vorig jaar 64,1 procent, net iets lager dan in Zuidholland, maar royaal boven het iets zakkende landelijke gemiddelde van 60,8. Het totaal drachtigheidspercentage beliep 92,9, wat juist onder Drenthe lag met 93.3. Het percentage eerste inseminaties, verricht met zaad van stieren van vijf jaar en ouder, bedroeg hier 82,5 procent, wat een uitschieter was vergeleken met het landelijke gemiddelde van 47,5 procent.

De resultaten van de Friese verenigingen onderling wijken nog al van elkaar af. Alleen de verenigingen in de Friese kleibouwstreek kunnen niet meekomen wat het drachtigheidspercentage betreft, dat onder het landelijk gemiddelde ligt. Uitschieter wat betreft het gebruik van oude stieren zijn de verenigingen in Garijp (79,3 procent), Siegerswoude, Terwispel, Nijeholtpade, die boven de 70 procent blijven. In deze verenigingen weten de boeren blijkbaar wat ze willen in de fokkerij. Garijp heeft behalve het hoogste percentage oudere stieren ook nog het beste drachtigheidspercentage van de eerste inseminaties, namelijk 70.

Als we de gegevens van Garijp vergelijken met die van andere verenigingen in Nederland, dan blijkt, dat Garijp technisch de beste resultaten heeft, terwijl ze, de grootte van de vereniging meegerekend, de oudste stieren gebruikt. We roepen de k.i.-Garijp daarom bij dezen uit tot de beste k.i.-vereniging in Nederland.

Volgens het Produktschap voor Zuivel zullen verhoogde inleveringsprijzen voor boter en kaas geen invloed hebben op de prijzen, die de consument voor deze produkten betaalt. Die bewering is ten enenmale onjuist. Met de verhoging van de inleveringsprijzen zullen de prijzen voor boter en kaas, die de consument in het begin van 1963 betaalde nooit weer terugkeren. De verhoging van de inleveringsprijzen betekent een verhoging van de kosten van levensonderhoud, omdat de prijzen zonder die verhoging, zouden inzakken.
Een andere kwestie is of de verhoging van de inleveringsprijzen verhoging van de boter- en kaasprijzen op zichzelf juist is en of de blijvende aanvaardbaar is. Dat laatste is natuurlijk wel het geval, zo lang de consumptie van deze produkten in Nederland niet terugloopt.

De boer moet ongeveer dertig cent hebben voor zijn melk, maar als die kaas tot melk wordt verwerkt, betaalt de consument slechts twintig tot 23 cent voor de kaasmelk. Aan het begin van het jaar was het nog ruim twintig cent en op het ogenblik is dat opgelopen tot 23 cent als gevolg van de geforceerde export van zuivelprodukten in de loop van dit jaar. Daarmee is een krappe zuivelmarkt veroorzaakt in de periode van de lage melkproduktie. De kaasprijs loopt nu van week tot week omhoog en het Produktschap heeft daar nog een steuntje onder gezet, opdat de prijs niet terugvalt. Dat zal de consument wel merken, als die tenminste kan rekenen.

De prijsschaal van kaas is namelijk zo groot, dat het effect niet direct in deze schaal is terug te vinden. Kaasprijzen worden in de winkel per ons geannonceerd en dan gaat het om twee of drie cent per ons. Bovendien blijft er ook nog wel goedkope kaas, omdat er nog wel eens een afwijkend product aan de markt komt. Of er een einde aan de prijsstijging van de kaas komt is nog zeer de vraag. Om de afzet niet in gevaar te brengen, wordt de prijsstijging door de grote kaasverkopers afgeremd. Maar er zijn altijd wel een paar dolle jongens, die de zaak in het honderd willen jagen. Hopelijk krijgen we echter geen herhaling van het zuiveldrama in 1959, toen een deel van de kaashandel en van de -producenten meende, dat de wereld aan de rand van de hon-

gersnood stond, wat de kaas en de boter betrof. De prijzen vlogen omhoog en de verwonderde consument ging vrijwillig in hongerstaking op een dieet van margerine, vlees en andere versnaperingen. De plof in de zuivelwereld was groot.

Er zijn nu grote verhuizingen van melk in Nederland aan de gang. De prijs van melkpoeder kan namelijk niet met die van kaas en boter meekomen, zodat er overal in het land, waar geen kaasbakken zijn melk ten verkoop wordt aangeboden. Friese kaasfabrieken laten zich zelfs melk uit Noordbrabant brengen om een hoge bezetting van de kaasmakerij te houden.

Hierboven hebben we een prijs genoemd van dertig cent, die de boer voor zijn melk zou moeten hebben. Dit bedrag moet men echter zo verstaan, dat er ergens een boer is die veertig cent nodig heeft, terwijl een andere reeds kan draaien met een prijs van twintig cent. Deze verschillen in kostprijzen per bedrijf hebben wel iets uit te staan met grondsoort en bedrijfsgrootte, maar zij worden in hoofdzaak bepaald door de capaciteiten van de boer. Ook van de kant van de landbouworganisaties wordt deze mening wel eens geventileerd en de heer C. G. A. Mertens, voorzitter van de rk boerenbond, zei deze week dat deze wetenschap noopt tot de erkenning, dat niet alleen het overheidsbeleid de rentabiliteit van de bedrijven bepaalt, maar dat daarbij nog wel meer komt kijken.

Speculaties omtrent zuivelindustrie – Fusie Domo en Bedum - Gordiaanse noop of bundeling afzet

(De Veemarkt)
De directie van de particuliere zuivelfabriek *„Normandia"* heeft ons nadrukkelijk de verzekering gegeven, dat de fabriek niet gesloten zal worden. Nu heeft zelfs zo'n stellige verzekering geen vat op de gesprekken, die de boeren om Sneek onder elkaar hebben en die gesprekken gaan herhaaldelijk over de fabriek, die aan de Leeuwarderweg in Sneek staat. Van de particuliere zuivelfabrieken in Friesland, die niet in een groter verband zijn opgegaan, zijn er nog slechts enkele over. De oudste fabriek in Friesland is *Freia* in Veenwouden, die geheel op zich zelf staat net als *Normandia*. Dan zijn er nog de fabrieken van de heer Boterkoper in Surhuisterveen en Oostermeer. De *Lijempf*-fabrieken in Drachten en Augustinusga en de *Hollandia-Nestlé-fabrieken* in Scharsterbrug, Bolsward, Oosterlittens en Osingahuizen zijn in groter verband georganiseerd.

Groningen Drenthe
De los van alles staande fabrieken worden zeldzamer in het noorden van het land en nu de zuivelfabrieken vallen als herfstbladeren, is het duidelijk, dat iedere losstaande fabriek in verband gebracht wordt met concentraties. Het wegvallen van hier eens een boer en daar een als leverancier van een fabriek wekt dan al gauw speculaties. De vrij beperkte zuivelindustrie in Groningen en de omvangrijkere in Drenthe leveren ook heel wat speculaties op. Drenthe is praktisch geheel coöperatief, terwijl ook de coöperatieve afzet er sterk staat, de gemiddelde grootte van de zuivelfabriek is niet hoog en grote fabrieken komen er behalve in Beilen (*Domo*) niet voor.

Groningen levert een zeer rijk geschakeerd beeld. De particuliere industrie wordt er voornamelijk vertegenwoordigd door de *Lijempf*. De Lijempf heeft er een condensfabriek en dan zijn er nog twee coöperatieve conderufabrieken, *Bedum* en *de Ommelanden*, die geëxploiteerd wordt door de Drentse Domo (ook Groninger fabrieken zijn daar bij aangesloten) en de *CCF*.

In Oost-Groningen voert de coöperatie Winschoten een levendige strijd in de zuivelwereld en in het westen doet Marum dat met zijn pogingen om met een speciale kaas als de *St. Paulin* in het voorste gelid te komen. Van de westelijke fabrieken heeft De Wilp nauwe banden met Friesland en het zelfde geldt in mindere mate voor Ezinge. Grijpskerk staat nog geheel op zichzelf.

In een tijd van veel veranderingen vraagt men zich af, wat er in Groningen kan veranderen. Leek het er enkele jaren geleden op, dat er in het noorden wel eens een grote coöperatieve concentratie van melk zou kunnen komen, nadien zijn de gedachten daaromtrent afgeflauwd. Er is een begin van samenwerking geweest tussen Bedum en de CCF, maar iets werkelijks is daar niet op de proppen gekomen. De samenwerking tussen de Domo en de CCF nam ook al geen laaiende vormen aan na een veelbelovend begin. Kennelijk is men zowel in het Groninger als in het Drentse kamp bevreesd geweest voor een te grote invloed van de CCF in hun melkaangelegenheden.

De samenwerking van Domo en CCF in *de Ommelanden* was wel op een bijzondere zakelijke basis geregeld. Een grote verrassing vormt de fusie, die er op handen is tussen Bedum en Domo, de centrale organisatie van de Drentse zuivelorganisatie, dus niet. De Domo krijgt door deze fusie een aantal experts op het gebied van de condensfabricage, hetgeen uiteraard het inzicht van de Domo in de zaken van *de Ommelanden* zal verhelderen. Hoe het nu met de noordelijke samenwerking zal aflopen, is een andere vraag. Het blijkt nu, dat zowel de Domo als de CCF deel-

genoten in Groningen kunnen aannemen. Zolangzamerhand ontstaan er ingewikkelde constructies in de zuivelorganisatie van het noorden, die een verdere samenwerking bemoeilijken. Maar misschien is er iemand, die de Gordiaanse knoop kan ontwarren of doorhakken.

Toen de „Acht van Oldeboorn" hun aktie voor de melkprijs begonnen, kregen ze van hun voorzitter in de Friese Mij.-afdeling onmiddellijk te horen, dat hun fabriek Oldeboorn nog niet aangesloten was bij de coöperatieve zuivelafzet. De heer De Jong was de enige niet, die in deze dagen op boerenvergaderingen gezegd heeft, dat de boeren hun afzet onvoldoende verzorgen. De secretaris van de KNBTB, mr. Brouwer, zei het in Sneek tegen de ABTB-boeren, die een hogere melkprijs wilden hebben, drs. R. Zijlstra, voorzitter van de Nederlandse CBTB, zei het in Leeuwarden tegen de Friese CBTB-ers en ir. C. S. Knottnerus, voorzitter van het KNLC, repte er in Franeker van, toen hij er voor de aktievoerende boeren sprak. Bundeling van de afzet, dat is het parool, dat in de landbouworganisaties is uitgegeven.

We geloven niet, dat de boeren genegen zijn ter wille van een hogere melkprijs, alle melk in een grote coöperatieve bak te gieten. Dit ideaal kan niet bereikt worden en daarom behouden de landbouworganisaties ook hun verantwoordelijkheid voor de positie van de boer. Concentratie van de afzet-coöperaties is belangrijk, maar dat concentreren wordt oeverloos in de EEG.

Als we een maat voor die concentratie zouden moeten aangeven, dan komen we ergens terecht bij een organisatie, die bijvoorbeeld een paar minuten per week op de Eurovisie een merkartikel (zuivel) kan pousseren. De vraag is hoever de landbouworganisaties zullen gaan met het afreageren van hun kwalen op een onvoldoende coöperatieve gezindheid van de boeren. Zullen ze werkelijk bereid zijn om de boeren van Hollandia en CCF zo ver te drijven, dat die en bloc de eis stellen aan hun fabrieken, samenwerken of anders ... staking, fuseren of fusilleren?

Als de boer binnen het kader van de Friese Mij. mag staken om een hogere melkprijs los te dwingen van de regering, wat kan hij dan allemaal niet doen in eigen kring om die hogere melkprijs los te krijgen door wat moderner te doen bij de afzet van zijn produkten. Men zal moeten toegeven, dat hier interes xxxxxx

De bestrijding van de abortus-Bang in Friesland wordt door de boeren en de Gezondheidsdienst met enorme energie voortgezet en het prettige van de situatie is, dat de boeren die het er niet mee eens zijn op het Landbouwschap kankeren, omdat dat schap de gelden heft, dit voor de bestrijding nodig zijn. Er worden enorme kapitalen besteed om de ziekte uit te roeien. In oktober werden in Friesland veertien bedrijven geheel vrij verklaard van de ziekte, waarvoor in elf gevallen de gehele rundveestapel werd afgeslacht. Vier bedrijven, die reeds eerder geheel vrij waren zijn opnieuw door de ziekte besmet. Van de 48 bedrijven, die op 1 november nog niet vrij waren, lagen er drie in de Noordoostpolder. Een jaar geleden waren er nog 173 bedrijven besmet, in mei bedroeg het 108 en nu dan 46.

De vooruitgang is onmiskenbaar groot. De kritieke periode van het jaar, waarin de ziekte zich het meest openbaart, is nog wel niet geheel voorbij, maar als we een jaar verder zijn, dat moet de ergernis, die deze ziekte gebracht heeft, toch wel grotendeels voorbij kunnen zijn. Er zijn misschien al enkele delen van Friesland, waar men zich al wat veilig begint te voelen ten aanzien van het optreden van de ziekte, toch blijkt de abortus-Bang nog bijna overal op te flikkeren. Het gebied ten westen van de xxxxxxx

Leeuwarder Courant 1963-12-21

Don Quichotterie rond melkprijs

(De Veemarkt)
Zowel het *ministerie van landbouw* als het *Landbouwschap* hebben uiteenzettingen gegeven over de berekening van de melkprijstoeslag voor de industriemelk, waarover in de afgelopen weken, zoals we eerder geconstateerd hebben, grote verwarring is ontstaan. Praktisch iedereen in de landbouw verkeerde in de onjuiste mening, dat de melkprijstoeslag van acht cent per kilo melk werd gegeven op melk met 3,7 procent vet. Aangezien het vetgehalte in de loop van de winter een half procent hoger ligt, zou deze melkprijstoeslag dus op negen cent zijn gekomen. In Friesland met zijn hoger vetgehalte van de melk zou de toeslag tegen de tien cent hebben gezeten.

In de landbouw is men bij de prijsbesprekingen uitgegaan van een melkprijs die correspondeerde met een toeslag die negen cent zou bedragen. Alles wat zich in de afgelopen maanden heeft afgespeeld aan herrie omtrent de melkprijs is gedragen door de gedachte aan een toeslag van negen cent. Het blijkt nu achteraf acht cent te zijn.

Omdat zelfs negen cent te weinig geacht werd, hebben zich in de landbouw legerscharen in beweging gezet. Nu alle veldslagen zo ongeveer uitgewoed zijn, komt er plotseling acht cent uit de bus. Het lijkt op Don Quichotterie. Daarbij willen we nog ten overvloede opmerken, dat bij degenen, die eveneens in de mening verkeerden, dat de toeslag gegeven werd op basis van 3,7 procent vet, ook iemand behoort, die tot voor kort gerekend werd tot het zeer kleine groepje personen - laten het er drie geweest zijn - dat thuis heette te zijn in het melkprijs-labyrint.

Niemand behoeft zich daarover ongelukkig te voelen, want uit de formuleringen, die minister Biesheuvel ten aanzien van de kwestie in de Tweede Kamer heeft gegeven bij de debatten over de landbouwbegroting kan men opmaken, dat hij de zaak ook niet door heeft gehad. De minister zei volgens de Handelingen op 4 december in de Kamer: „Evenals verleden jaar, is de Industriemelktoeslag vastgesteld per 100 kg bij het werkelijk vetgehalte. De industriemelktoeslag is echter zodanig vastgesteld, dat voor melk met 3,7 procent vet een ongeveer twee cent hogere prijs kan worden bereikt dan de verleden jaar geldende richtprijs".

Nu betoogt de minister, in antwoord op vragen van Kamerlid Ega, dat aan een vermelding van het vetgehalte geen behoefte bestond, omdat het vetgehalte geen betrekking heeft op de hoogte van de industriemelktoeslag. Bij de berekening van de toeslag is men op het ministerie namelijk uitgegaan van de totale opbrengsten van de melk, waaruit een totale toeslag op de melk resulteerde van 293 miljoen gulden en dit bedrag is over de kilo's verdeeld. Bij de berekeningswijze, die het ministerie heeft gevolgd, komt men tot de conclusie, dat het totale bedrag van de Industriemelktoeslag niet afhankelijk is van het vetgehalte van de melk.

De verwarring, die de laatste weken over deze kwestie kon ontstaan, is een gevolg van het feit, dat de toeslag zonder meer verhoogd is voor de interimperiode zonder dat er een richtprijs bekend is gemaakt. De fout, die er gemaakt is, is dat de berekening van de melkprijstoeslag is opgesteld bij een niet bestaand vetgehalte, dat iets beneden het gemiddelde vetgehalte van de Nederlandse melk lag. Bij het garantieprijssysteem zat daar een voordeeltje voor de boeren in, maar vorig jaar stapte men over op de richtprijs, waarmee dat voordeeltje verviel, zonder dat men dat in de landbouw in de gaten had. We zijn daar met elkaar ingetuind en liggen nu te spartelen om weer overeind te komen. Degenen, die het geld kost, mogen er om lachen. Ir. Swierstra berekende vorige week, dat het de boeren 35 miljoen gulden kost.

Het *Landbouwschap* liet deze week weten, dat er voor de boer geen enkel financieel nadeel voortvloeit uit de ministeriële beslissing om de toeslag vast te stellen per 100 kg melk. Het Landbouwschap heeft het dus niet begrepen. Het gaat er namelijk helemaal niet om of de berekening juist is of niet, de kwestie is dat de suggestie bestond, dat de melkprijstoeslag gegeven werd bij 3,7 procent vet. Daar ligt het schandaal en daar vroeg het Kamerlid Egas de minister deze week naar. Minister Blesheuvel heeft op de zeer pertinent gestelde vragen van de heer Egas geen antwoord gegeven. Hij heeft uiteengezet hoe de melkprijsberekening van het ministerie was, maar de heer Egas vroeg hoe het misverstand kon zijn ontstaan. Daarop geeft de minister geen antwoord; hij zegt, dat er sprake is van een misvatting. Nu is een misverstand het gevolg van een elkaar verkeerd begrijpen, maar een misvatting is het gevolg van een tekort aan begripsvermogen. De minister moge bedenken, dat iedere goocheltruc gebaseerd is op een misvatting bij de toeschouwer.

mogelijk weg

Het jaarverslag van de Provinciale Melkcontrole-dienst in Friesland sluit hier mooi op aan. Deze dienst heeft in zo'n zestig jaar gezorgd, dat het vetgehalte van de melk in Friesland van drie op vier procent kwam. Dat vetgehalte blijft ook in de toekomst van belang, want de boer krijgt er zijn melk naar betaald. Ook de melkprijstoeslag wordt over de melk verdeeld naar gelang van het vetgehalte en het eiwitgehalte. Hoe hoger het vetgehalte hoe hoger de melkprijstoeslag. Het gaat nu namelijk niet meer om het totale bedrag van de toeslag, maar om de kilo's melk. (De lezer zal nu wel ongeveer begrijpen, waar de gedachtenfouten vandaan zijn, gekomen inzake de totale melkprijstoeslag en de toeslag per kilo melk). Het gaat de melkcontrole niet meer zo voor de wind als in het verleden wel het geval is geweest.

Er zijn tekenen van vermoeidheid en gebrek aan inspiratie bij het instandhouden van dit grote apparaat in Friesland. Er zijn in Friesland zo'n 1200 mensen, die zich dagelijks met het monsternemen van de melk bezighouden en zij vertonen in hun gelederen tekenen van verslapping. Ook de direkteuren van de zuivelfabrieken hebben er niet zoveel aardigheid meer in om de dienst in orde te houden en er is voor het eerst een kleine daling in het percentage van de koeien, dat gecontroleerd wordt. Het aantal boeren, dat er aan deelneemt zakt ook, maar dat komt omdat er minder boeren zijn. Wel is er een duidelijke teruggang van het aantal boeren, dat deelneemt aan de eiwitcontrole. De controle op het eiwit van de koeien is in Friesland wel wat erg enthousiast opgezet. Indien men in 1958 begonnen was om eerst eens de fokbedrijven op eiwit te controleren, dan had er nu ook wel resultaat geboekt kunnen worden.

Het jaarverslag is over verschillende zaken niet zo best te spreken. De monsternemers en controleurs doen het niet altijd even goed. Ze schrijven onduidelijk, ze maken rekenfouten of ze zijn niet goed geïnstrueerd. Acht verenigingen in Friesland bleken de melklijsten overigens foutloos te hebben uitgerekend, namelijk Gaastmeer, Makkinga, Marssum, St. Anna Parochie, Oldeboorn, Oosterwierum, Rinsumageest en Warns. Klein maar fijn dus. Wijzigingen in de organisatie van de melkcontrole zullen op den duur wel niet uit kunnen blijven, als we de klachten in het jaarverslag zo nagaan.

Alsa we de beduimelde melkcontroleboekjes bij de boeren zien en de tederheid, waarmee ze er mee omgaan, dan zijn we er zeker van, dat de dienst nog een lang leven beschoren is in Friesland. De boeren kunnen er niet zonder. Of ze alles nu wel even serieus nemen, als uit de lange cijferlijsten blijkt, is een andere vraag. Het is al weer enige tijd geleden, dat we op enkele bedrijven waren, waar de monsternemer zijn werk moest doen. Laten we de koeien Pietjes noemen. „Pytsje 17" zet de boer zelfverzekerd, toen hij de melk aansleepte. De controleur bladert wat: „Dy haw ik al hawn". „Pytsje 23", luidde het antwoord. Dat kon. Toen zei de boer: „Hwa haw ik

nou noch net hawn?" De controleur somde de ontbrekende Pietjes op en voor die dag was de controle in Friesland weer bekeken. Een paar weken later herhaalde zich eenzelfde geschiedenis op een ander bedrijf.

Met deze opmerkingen willen we de waarde van de controlegegevens niet aantasten, maar wel hun heiligheid. De gemiddelden hebben uiteraard wel een grote waarde. Als we naar de gemiddelden per controlevereniging kijken over 1961 komen ontstellende verschillen naar voren. Aan de kop gaan KNM-Wommels en Roordahuizum met gemiddeld meer dan vijftien kg melk per koe per dag en met respectievelijk 631 en 827 vetgrammen per dag. De laagste Friese vereniging is **Akmarijp** met dertien kg melk per dag en met 515 vetgrammen. Twee liter melk per dag verschil tussen de hoogste en de laagste en een ons vet verschil. Als we het verschil eens op vijftig cent per dag en per koe zetten voor een bedrijf van twintig koeien, dan wordt dat per stal een verschil van iets meer dan 3000 gulden. Dat is het bedrag, dat er in **Akmarijp** minder binnenkomt van de melk. We veronderstellen, dat de kosten in **Akmarijp** per koe ook nog hoger zijn en dan was 1961 bovendien nog niet eens een ongunstig jaar. De tegenstelling tussen de kleiweide en de veenweide lijkt in het gehele jaarverslag groot te zijn.

De Gewestelijke Raad van het Landbouwschap in Friesland heeft de aanleg van het gasdistributienet in Friesland besproken. Aangezien er over deze kwestie landelijk reeds overeenstemming was bereikt viel er niet veel nieuws over te zeggen. Wel maakte men zich In de raad zorgen over de positie van de kleine dorpen, die van gas verstoken zouden kunnen blijv ,. De act krec^, toen een voorstel van ir. G. .t. A Bouma, voorzitter van de FrIese Mij. te verwerken: de boeren moesten eigenlijk weigeren het buizennet in hun land te laten aanleggen, Indien niet vaststond, dat ook de kleine dorpjes op hel gas werden aangesloten. liet voorste, was het zelfde snelle lot beschoren als dat van de melkstaking. '

Op FBvCZ: Zuivelconcentratie niet in keurslijf van plan

(Geen Veemarkt) Verslag vergadering FBvCZ
Was er in dit voorjaar sprake van overproductie met name van kaas, thans moet, als gevolg van de voortgezette daling van de melkaanvoer, eerder van een tekort aan melk worden gesproken. De melkaanvoer in Nederland bij de fabrieken blijft dit jaar drie procent achter bij 1962 en in Friesland zelfs vier procent. Dit zei de heer A. J. Benedictus van Ens vanmorgen bij de opening van de algemene vergadering van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* in de Harmonie te Leeuwarden. De voorzitter van de bond constateerde verder, dat de verlaagde melkaanvoer over het algemeen geleid heeft tot hogere prijzen voor de produkten.

Over het verloop van de EEG-onderhandelingen zei de voorzitter, dat het hem van het hart moest, dat met name in Duitsland en Frankrijk de boer meer in de melk te brokken lijkt te hebben dan in Nederland. In Nederland kan men steeds sterke stemmen horen, die pleiten tegen verhoging van de levensmiddelenprijzen in het kader van de EEG, ofschoon bekend is, dat de boeren gedurende de afgelopen jaren niet in de nationale welvaart hebben gedeeld.

De uitkomsten van de weidebedrijven en van de gemengde bedrijven blijken volgens het LEI uiterst sober te zijn. Dit heeft in gebieden met overwegend veehouderij grote onrust onder de boeren te weeg gebracht. De oorzaken daarvan noemde de heer Benedictus de geringe weerstand, die de boeren financieel nog hebben tegen ongunstige weersomstandigheden en de prijzen, die voor alle produkten op een onverantwoord niveau liggen. De georganiseerde landbouw zal via de daarvoor bestemde organen duidelijk en met klem gehoor moeten vragen bij de regering, teneinde met deugdelijke middelen en met kracht van argumenten de achterstand van de veehouderij naar voren te brengen. Het is een diepe noodzaak, dat de melkprijs na april 1964 tot grotere tevredenheid van de individuele boer kan worden vastgesteld, waarbij vooral een hoger bedrag voor de bedrijfsgebouwen moet worden berekend. Modernisering van de gebouwen is een zeer dringend punt.

Concentraties
De voorzitter constateerde, dat de concentratie van zuivelfabrieken de goede kant op gaat. Hij wees er op, dat de gemiddelde melkverwerking in de fabrieken van de **Maatschap** (Dronrijp, Marssum) nu zeventien miljoen kg is, in de **Takomst** (Wolvega, Haskerhorne) is de gemiddelde hoeveelheid 33 miljoen kg in **De Zuidoosthoek** (Oosterwolde, Elsloo) 22 miljoen, in **Workum** 44 miljoen in **Frico-Warga** (Akkrum, Grouw) straks 22 miljoen, in **Gorredijk** (Terwispel Langezwaag) tien miljoen en in **Fresia** (Leeuwarden, Marrum) 22 miljoen kg.

In totaal waren bij deze combinaties in de afgelopen drie jaar 22 fabrieken betrokken, waarvan er dertien zullen overblijven. De gemiddelde melkaanvoer bij deze dertien bedraagt dan ongeveer 23 miljoen kg per jaar.

Principieel juist
Binnen deze fusies zal voor de Friese boer veel geld worden bespaard, zo meende de heer Benedictus, die door de gang van zaken met de concentraties in zijn mening bevestigd werd, dat de in Friesland gevolgde werkwijze principieel juist is. In de praktijk wenden fabrieken, die voor on-

derlinge samenwerking voelen zich veelal tot de bond met verzoek om medewerking. Dikwijls nodigt de bond ook een aantal fabrieksbesturen uit tot een gesprek. De groep wordt dan zo gekozen als op dat moment het meest gunstig lijkt. Velen, die in een bepaald gebied de ontwikkeling zien zoals deze vandaag is, zouden deze weinige jaren geleden niet hebben verwacht.

De heer Benedictus zei verheugd te zijn, dat Wolvega zich heeft aangesloten bij De Takomst. Hij noemde dit een boerenbelang van de eerste orde. Maar wie zou, wanneer men een jaar geleden een zuivelplan had moeten opstellen Wolvega een plaats in De Takomst hebben toegedacht en wie zou enige jaren geleden een plan hebben opgesteld, waarin de fusie van Oosthem met Workum was voorzien?
De heer Benedictus zei met beide fusies te zijn ingenomen en hij meende, dat het goed was dat er geen andersluidend „plan" was, dat deze fusies in de weg stond. Een plan gaat, vooral wanneer het over een hele provincie zou gelden uit van de situatie van vandaag. Het plan is statisch, dood en daardoor zou het een grof instrument zijn in een praktijk die levend is en waarbij men zich aan de toestand van vandaag moet kunnen aanpassen om zo snel mogelijk het grootst mogelijke effect te bereiken.

Geen slachtoffers
Het moeten werken in het keurslijf van een „plan" zou de mogelijkheden, die zich in de praktijk voordoen, te zeer beperken. „Zuivelplannen" hebben dan ook in Nederland niet veel succes gehad, behalve in omstandigheden, die in Friesland niet gelden. De huidige ontwikkeling achtte de heer Benedictus verblijdend en dit te meer omdat er bijvoorbeeld bij deze rationalisatie steeds naar gestreefd wordt, dat er geen slachtoffers komen. Zo was de heer Benedictus nog nimmer gebleken — ook niet van de kant van de vakbonden — dat ooit een arbeider de dupe is geworden van de concentraties, die de laatste jaren hebben plaats gevonden. Hij wilde nog eens uitdrukkelijk blijk geven van de opvatting, dat de betrokken werknemers van de concentratie niet het slachtoffer mogen en kunnen worden. Zowel sociaal als ekonomisch is dit onverantwoord en het zou verder van een kortzichtige politiek getuigen, wanneer hiermee geen rekening zou worden gehouden.

Door het uittreden van een van de Friese zuivelfabrieken uit het *Regionaal Orgaan voor Melkhygiëne* was dit orgaan in een impasse geraakt. Buurfabrieken zagen zich daardoor om concurrentie-redenen genoopt om eveneens uittreding te overwegen. De heer Benedictus prees zich gelukkig, dat de minister aan deze ontwikkeling in het boerenbelang een halt heeft willen toeroepen door aan te kondigen, dat vanaf april alleen nog melkprijstoeslagen zullen kunnen worden uitbetaald over melk, geleverd aan de fabrieken, die op de voorgeschreven wijze de kwaliteitsbetaling hebben geregeld.

1964

Leeuwarder Courant 1964-01-04

Monopolie betaalt geen dividenden – Wie meldt zich voor concentratie – Boer jongleert voor diensten

(De Veemarkt)

De drinkmelk is in Friesland goedkoper dan elders in Nederland en volgens de heer C. Boonstra van de zelfstandige melktappers krijgen de consumenten daarmee jaarlijks een geschenk van zo'n anderhalf miljoen gulden, hetgeen grotendeels ten koste gaat van de boeren en de tappers. Het hele distributieapparaat doet verwoede pogingen om van dit jaarlijks cadeautje af te komen. Men laat het op processen aankomen, men laat zich voor de kadi slepen, en de kadi bleek wijs te zijn.

Er werd formeel gestraft. Maar minister Andriessen handhaaft zijn prijsregelingen voor Friesland, zodat alles blijft zoals het is, dat wil zeggen, dat er nog wel fabrieken zijn, die zich aan de prijsregelingen houden, terwijl andere dat niet doen. Bij de blijde inkomst van de 35 miljoenste kg melk in de melkinrichting van de Frico in Warga heeft de heer Boonstra iets onthuld van de achtergronden van de zaak. Hij zei, dat er voorheen zuivelfabrieken waren, die de melkinrichtingen geen extra winst gunden en dat er toen een systeem is ontstaan, waarbij de winst van de melkinrichtingen werd gedrukt. Helemaal liet de heer Boonstra de aap niet uit de mouw komen, want hij vertelde er niet bij, dat er toen berekeningen aan het ministerie van economische zaken zijn voorgelegd, waaruit bleek, dat de prijsopbouw van de melk in Friesland in orde was en over die berekeningen beschikt het ministerie nu nog. Ze komen steeds weer voor de dag, wanneer men in Friesland met nieuwe berekeningen naar Den Haag tijgt.

De heer Boonstra vertelde er ook niet bij, dat de oude berekeningen uit de tijd stammen, dat de particuliere zuivelindustrie een belangrijk deel van de drinkmelkvoorziening in Friesland in handen had. Het drukken van de drinkmelkprijs in Friesland door de coöperaties kon daarom toen ook gezien worden als een wapen in de strijd tussen de coöperatieve en de particuliere zuivelindustrie. Die strijd is nu bijna overal gestreden en de coöperaties hebben in grote delen van Friesland het monopolie bij de drinkmelkvoorziening verworven. Frico-Warga en LMI-Leeuwarden (**Fresia**) hebben de zaak praktisch in handen, terwijl als enige particuliere melkinrichting van enige omvang die van de KNM in Sneek moet gelden. Dit monopolie heeft wel een verbetering van de drinkmelkkwaliteit met zich gebracht, maar de duur bevochten zege op de particuliere zuivelindustrie, speciaal dan de Lijempf, heeft in deze sector niet de zoete dividenden opgeleverd, die men er van gehoopt had.

Vooral aan de zuivelfabrieken heerst over deze situatie een wat rebelse stemming. Zij fungeren als distributieapparaat tussen Frico-Warga en de melktappers voor de flesseprodukten. Zelf voegen ze daar de losse melk en de losse pap aan toe. Bij sommige fabrieken, die een kleine omzet hebben, beschouwt men het distribueren van deze produkten als een service aan de streek, waarmee men daar goodwill verwerft. Fabrieken, die een grotere omzet hebben en speciaal de fabrieken, die niet meer aan een dorp gebonden zijn, kunnen gemakkelijk berekeningen opzetten, waaruit blijkt, dat ze op deze service verlies lijden. Bij de verdere rationalisatie van de zuivelindustrie zal dan ook wel het ogenblik komen, waarop men zich afvraagt of de drinkmelkdistributie nog wel een functie van de zuivelfabriek is en de vraag zal zeker klemmender worden wanneer de losse melk nog verder verdwijnt.

De directeur van de Frico, de heer L. M. Moons heeft op de bijeenkomst, waar even stilgestaan werd bij het feit, dat Frico-Warga in een jaar 35 miljoen kg melk verwerkt heeft, gezegd, dat men in de zuivelindustrie niet moet concentreren óm het concentreren. Hij veroordeelde dat beslist.

Inderdaad, maar wie veroordeelt dat eigenlijk niet? Concentreren om het concentreren, dat is heel erg. Alles op een hoop vegen, dat is nog erger, vooral natuurlijk als die hoop niet Frico heet. De heer Moons heeft niets verkeerds gezegd, toen hij constateerde, dat er veel over concentratie wordt gesproken, maar zijn opmerkingen zullen velen toch goed doen. Ook degenen, die nu zelf aan de beurt zijn om geconcentreerd te worden, zullen een zonnetje zien gloren. Zie je wel, de directeur van de Frico zegt het zelf ook al. De heer Moons sprak als iemand, die zelf aan de beurt is. Hij is ook aan de beurt met de Frico en met de zusterorganisatie, de CCF.
Vorige week is de fusie van Domo en Bedum beklonken. De samenwerking was nog geen feit of er werd al fiks en wat overdreven op de trommel geslagen over de hoeveelheid melk, die de nieuwe combinatie controleerde. Meteen ook werd gezegd, dat Domo-Bedum open staat voor meer samenwerking. Wie denkt dan niet aan CCF en Frico? Of aan de Gelders-Overijsselse condensfabriek in Deventer?

Ir C. Wind heeft bij zijn afscheidswoord aan Friesland — hij wordt hoofdingenieur-direkteur van de rijkslandbouwvoorlichting in Drenthe — een reeks problemen overhoop gehaald, die in de komende jaren de Friese landbouw terdege bezig zullen houden. Het merkwaardige van zijn toespraak is, dat het vier maanden moest duren na de eerste publikatie van zijn ideeën, dat er nu plotseling aan alle kanten aandacht aan wordt besteed. In augustus verscheen namelijk nr. 17 van de Gestencilde Mededelingen van het rijkslandbouwconsulentschap in Sneek.

Het is opgesteld door de heer J. Boerstra onder de titel „De gemiddelde bedrijfsresultaten op de weidebedrijven in Z.W.-Friesland 1951-52 tot en met 1961-62”. In het voorwoord van dit gestencilde boek stelt ir. Wind reeds de kwestie aan de orde van de toenemende voerkosten en de nauwelijks stijgende melkproduktie. In Friesland is aan deze publikatie geen aandacht geschonken, hoewel die kwestie van de melkproduktie uit anderen hoofde reeds herhaaldelijk aan de orde gesteld was. Ruim een jaar geleden trachtte de „Friese Veefokkerij" alle klachten over de melkproduktie van de kaart te vegen met een beroep op de krachtvoergift, die in Friesland lager ligt dan elders en die dus geen aanleiding kon zijn tot hogere melkprodukties, zoals die elders voorkomen.

Het rapport van de heer Boerstra wijst uit, dat hoge krachtvoergiften in Friesland niet resulteren in vergroting van de produktie. Het bestuur van het Friesch Rundvee-Stamboek, dat het blad grotendeels financiert, heeft zijn handen van dat artikel afgetrokken, maar de redaktie van het blad heeft het artikel niet ingetrokken, evenmin als het bestuur van het FRS op de pertinente onjuistheid ervan heeft gewezen. Dat was de taak van het FRS ook niet, want dat is een registrerende instelling. Wel is het opvallend, dat in de komende vergadering van het FRS over de veevoedering zal worden gesproken. Daaruit blijkt, dat het bijzonder zelfstandig opererende FRS toch ook geleidelijk betrokken wordt bij de integratie van de bedrijfsvoering in de veehouderij.

Voorheen was het zo, dat iedere agrarische onderneming een absolute zelfstandigheid was, een gemeenschap op zich zelf. Steeds meer taken werden in de loop der jaren afgesplitst en steeds meer diensten in Leeuwarden gingen een bepaald bedrijfsbelang behartigen. Deze diensten stelden zichzelf absoluut en het leek er bijvoorbeeld op, dat de melkkontroledienst nog zou bestaan als de laatste boer allang was verdwenen. De diensten stelden tenslotte eisen, die wel in het be-

lang waren van de dienst, doch die niet altijd meer in het rechtstreekse belang van de boer waren. De boer jongleerde uiteindelijk in het belang van een correcte uitvoering van de diensten. Als reactie daarop zien wij de laatste jaren de snelle opkomst van de Koekoekbeweging, die de boer via een „vrije economie" van alle dienstbelangen wil bevrijden. Of dat nog mogelijk en zelfs wenselijk is, is een andere zaak.

Leeuwarder Courant 1964-01-25 **ook in MAP Rundvee**

Onderzoek achterblijvende melkproductie – FRS niet – Taai melk – Drastisch minder vee en melk

DE VEEMARKT

Het bestuur van het *Friesch Rundvee-Stamboek* heeft bij monde van zijn voorzitter de leiding van de veefokkerij uit handen gegeven. Er is op het ogenblik een onderzoek op gang gekomen naar de oorzaken van het achterblijven van de melkproductie bij het vee in Friesland.
Het FRS staat buiten dat onderzoek. Wel heeft de voorzitter van het FRS inmiddels de oorzaken van een achterblijven van de produkties aangewezen. Het zijn volgens hem de moderne landbouwmethoden. Aangezien het onderzoek naar de melkproduktie in Friesland nu in handen komt van niet-fokkers en van mensen, die verantwoordelijk zijn voor de propagering van moderne landbouwmethoden, vrezen we, dat ook het FRS in de toekomst nog wel enkele harde noten te kraken krijgt.

Zoals de heer Boersma het stelde, zou men kunnen concluderen, dat het vee in Friesland niet geschikt is voor de huidige vormen van veehouderij. Het Friese vee heeft te veel individuele verzorging nodig. We kunnen ons een betere verdediging van het Friese fokvee voorstellen. maar voorop staat, dat de fokkerij uiteindelijk de dieren zal moeten leveren, die passen in de nieuwe bedrijfsvormen. Als het FRS er van uit gaat, dat het Friese fokvee daar te goed voor is. dan zal de boer moeten zoeken naar rassen, die wel geschikt zijn. Nu zal dat zo'n vaart niet lopen, maar men moet er toch rekening mee houden, dat de Yersey en de Aberdeen Angus al op honderd kilometer afstand van het Stamboekhuis staan. Het zal niet zo lang meer duren, dan zijn er ook in Friesland boeren, die menen, dat hun omstandigheden juist zo zijn, dat ze deze rassen op hun bedrijf kunnen gebruiken.

Een van de eisen, die bij de huidige bedrijfsvormen in de melkveehouderij naar voren komen. is een goede melkbaarheid van de koeien. Taai, melkende koeien zijn ten enenmale ongeschikt in deze tijd, omdat ze moeilijkheden geven aan de melkmachine. Toch zijn juist de Friese veefokkers de laatste geweest, die aan het machinemelken zijn geslagen. Zij vreesden, dat ze de laatste druppel vette melk voor de melkcontrole niet zouden halen als ze de machine aan de uier zouden zetten. Het gevolg is geweest, dat taai melkende koeien in de fokkerij een taai leven hadden. Wij kennen een geval van een k.i - stier, die een jaar of twee geleden voor 40 mille is verkocht, hoewel de fokker juist om de taai melkende moeder van deze stier niet tot het machinemelken over-

ging. De fokker had personeel (zoons) genoeg voor het handmelken. Het taai te melken zijn van een koe vererft in dezelfde mate als het vetgehalte van de melk.

Nu heeft het bestuur van het FRS besloten om nog niet over te gaan tot de registratie van de melkbaarheid van de koeien. De reden, die het daarvoor opgeeft is, dat de desbetreffende, gegevens niet betrouwbaar zijn. Milieu-omstandigheden zouden de gegevens nog te veel beïnvloeden. We begrijpen dit niet. Het in wetenschappelijke kring hooggeprezen proefschrift over deze materie van dr. Keestra wijst namelijk een heel andere kant uit. Dr. Keestra heeft echter nog niet de kans gehad zijn ideeën in de stamboeksvergadering uiteen te zetten, laat
staan. dat het bestuur met hem overlegd heeft. Niettemin, dr. Keestra is rijksveeteeltkonsulent voor Friesland; men is nog niet van hem af. Een klein groepje fokkers doet intussen zijn voordelen reeds met het melkbaarheidsonderzoek, zoals dat door dr. Keestra georganiseerd wordt
en verwerft op die manier een voorsprong. Als het FRS de gegevens dan niet registreert, dan zullen ze toch wel ter inzage zijn bij het rijksveeteeltconsulentschap.
[….]
Dr. J. M. Dijkstra bevestigt deze week in zijn jaaroverzicht in het mededelingenblad van het FRS deze indruk. Het blijkt namelijk meer en meer, zo schrijft hij, dat in 1963 een beweging onder de veefokkers en veehouders is ontstaan, die zijn grondslag vindt in een zekere bezinning op de bedrijfsvoering. Genoopt door de ongunstige bedrijfsresultaten en de te zware belasting met werkzaamheden zijn talrijke leden van het stamboek er toe overgegaan het aantal melkkoeien drastisch te verminderen. Extensivering van het bedrijf is tot leus geworden en het is thans zaak er tegen te waken, dat deze leus tot koorts wordt. Dr. Dijkstra zegt ook: sommigen hebben zeer drastische bezuinigingen toegepast, minder genoegzaam overwogen, dan wel gebaseerd op de overspanning door de steeds toenemende hoeveelheid werk.

Zowel de voorzitter als de secretaris van het FRS hebben nu waarschijnlijk voor het eerst in de geschiedenis van het stamboek in deze funkties van sociaal mededogen publiekelijk blijk gegeven. Ook het stamboek zal zich echter moeten aanpassen bij de grote veranderingen in de maatschappij. De ontwikkeling, die zich nu in Friesland zo scherp doet voelen en die ook gevolgen voor de zuivelindustrie zal hebben, kwam vorig jaar reeds tot uiting in het westen van het land. De daling van de melkproduktie zette daar bijzonder fors in en nu is kennelijk Friesland aan de beurt. Andere landen, die sociaal op een hoger plan stonden, hebben het al eerder doorgemaakt en waar we terecht zullen komen is niet duidelijk. Het is een schrale troost dat de goede boeren het wel zullen klaren. Er waren ook in 1962-63 nog boeren, die tevreden waren over hun inkomen.

Leeuwarder Courant 1964-03-21

Zuivelschap verdwaalt in boter

De Veemarkt

De nationale planning in de zuivel is in de winter 1963-64 misgelopen. De grondslag voor de misrekening werd vorige zomer gelegd toen het *Produktschap voor Zuivel* een dienstregeling voor de geforceerde boterexport had afgekondigd, die niet mocht worden ingetrokken toen het spul in de war liep. De boter werd met een dikke subsidie bij miljoenen kilo's het land uitgejaagd alsof het vergif was en toen waren de voorraden dermate ingekrompen, dat er 4400 ton boter uit Amerika en Frankrijk ingevoerd moest worden.

Er waren drie schattingen over de invoerbehoefte: één van het Zuivelschap, één van Ritzema van Ikema en één van Sake van der Ploeg. Ir. Ritzema hield zich iets links van het midden en daar heeft men zich aan gehouden. Dat was de eerste misrekening. De tweede misrekening was die van de boterprijs. Met de prijs moet voorzichtig gescharreld worden, want anders zakte de consumptie en de smokkel naar België. Niettegenstaande de hogere prijs, die uiteindelijk na veel herrie op het niveau was gekomen, dat de fa. Buisman voor wenselijk had gehouden, zakte de consumptie niet noemenswaardig.

Het Zuivelschap bleek daarmee zijn funktie om de boter tot een hoge waarde te brengen niet goed te hebben vervuld. Een derde misrekening zette de kroon van onvermogen op het Schap. Deze betreft het achterblijven van de melkproduktie bij die welke door het Zuivelschap geraamd was. De boeren, die hun dienstbaarheid aan statistieken zat waren handelden in de afgelopen winter geheel anders dan ze gewoon zijn te doen. Ze gingen door met het verkopen van vee voor de slachterij en voor de export, omdat ze het beu zijn met veel werk weinig melkgeld te verdienen. De boer bleek niet het gewoontedier te zijn, waar men hem steeds voor heeft aangezien.

Nu is er een krappe situatie bij de voorziening van de consument met het half pondje boter. Dit zou niet nodig geweest zijn, wanneer er van de geproduceerde melk voldoende naar de roombakken werd gevoerd. Zonder enige pijn en moeite zou de botervoorziening in stand gehouden kunnen worden. Voorwaarde is echter, dat er dan minder kaas en condens gemaakt wordt. Dat geeft hier en daar wat pijn en omdat de zuivelfabrikanten intern op ieder pijntje net zo reageren als de boeren naar buiten, worden om de lieve vrede in het Schap te bewaren niet die maatregelen genomen, die passend zijn voor de situatie.
Het Schap faalt daarmee juist op dat punt, waarvoor het is ingesteld, namelijk voor het marktordenend beleid. De moeilijkheden zouden voor een belangrijk deel opgelost kunnen worden, wanneer iedere zuivelonderneming een voldoende spreiding zou hebben van zijn belangen over het gehele assortiment van produkten, dat de belangen van al deze ondernemingon ongeveer gelijk op liepen.
[…....]

Leeuwarder Courant 1964-04-25

Het geld ligt op straat – Niet in blik maar in fles Meer geld voor boer – Kikkers en katten

De Veemarkt
Het geld ligt voor de boeren voor het grijpen, zei minister Biesheuvel tijdens het debat over zijn begroting in de Eerste Kamer. Waar, zullen de boeren vragen en het antwoord moet dan luiden: Op straat. Maar dat wisten de boeren ook wel. Zo zou men zich dus van de opmerking van de minister kunnen afmaken en overgaan tot de orde van de gang en van de lege brandkast. Als voorbeeld voor de geldgrijperij noemde de minister de **koffiemelk**, waarvan overigens een andere minister de straatprijs bepaalt. De koffiemelk is een vreemde affaire in Nederland. Toen tijdens het ongelikt op Korea ruim tien jaar geleden de blikvoorziening voor de condensindustrie spaak liep, waren de fabrieken tegen wil en dank genoodzaakt met koffiemelk in flessen aan de markt te komen. Het leek wel of de Nederlandse huisvrouwen juist daarop hadden zitten wachten. De koffiemelk heeft een enorme opgang gemaakt. Buiten de platgetreden paden van boter en kaas bleek plotseling een enorm terrein braak te liggen, waarop vele theorieën over merkartikelen enzovoort konden worden toegepast.

De *Frico* gaat nu wat de boter betreft ook andere paden bewandelen. Het heeft reeds eerder daartoe pogingen gedaan. Enkele jaren geleden probeerde de *Frico* in overleg met de fabrieken tot één groot botermerk in Friesland te komen. Een inmiddels overleden coöperatie torpedeerde dit plan, dat nu langs een andere weg terugkomt. Wilde de *Frico* aanvankelijk alleen een merkartikel naar voren schuiven met een min of meer wisselende hoedanigheid van de boter, thans komt de *Frico* met een centrale botermakerij in **Wirdum** en over enige jaren in **Warga**, waarbij de boter in winter en zomer eenzelfde hoedanigheid heeft. Als gevolg van de verschillende soorten veevoer in de landbouwgebieden van Friesland is de boter van de ene fabriek niet gelijk aan die van de andere. Menging van room uit de Wouden en de Friese kleibouwstreek voorkomt deze hoedanigheidsverschillen. Wanneer er nu ook nog room van de zomer overgeheveld wordt naar de winter doormiddel van bevriezing, is het ook mogelijk in de winter smeerbare boter te leveren. De boter kan daarmee een hoedanigheidsgebrek vergeleken met margarine ongedaan maken. Constante hoedanigheid is opnieuw een voorwaarde voor de creatie van een merkartikel. Het is jammer voor de *Frico*, dat het met deze zaak eerst voor de grote klok moet komen, want de concurrentie is er nu meteen ook op attent. In ieder geval moet men het plan van de *Frico* rangschikken onder de mogelijkheden tot het grijpen van geld, waar de minister van sprak.

Concentraties
Toen vorig jaar in **Akmarijp** de aansluiting van de zuivelfabriek bij de combinatie *De Takomst* aan de orde was, riep een van de boeren daar emotioneel uit, dat hij er wel 600 gulden voor over had als de fabriek in Akmarijp bleef doordraaien. We weten niet wie dit geld gegrepen heeft, doch het is wel even om van te watertanden. Bedoeld zal wel zijn, dat men er 600 gulden minder melkgeld per jaar voor over had. We hebben wel respect voor de desbetreffende boer, die wel weet, dat de toekomstmogelijkheden voor **Akmarijp** met zijn middenstanders, boerenleenbank, school en alles wat er maar meer is op zo'n dorp zonder fabriek niet groot zijn. (Dat dachten ze in **Winsum** indertijd ook). Gras tussen de straatstenen, zo lijkt die toekomst. Maar wat hebben de boeren bij Joure, bij Terkaple en bij Terherne te maken met die overwegingen; moeten zij **Akmarijp** ook al financieren, terwijl ze zelf al moeite doen om het eigen dorp boven water te houden?

Op buitenstaanders maakt zo'n kreet ook een vreemde indruk, omdat ze zich afvragen of het misschien in de veehouderij toch wel wat meevalt, hetgeen niet het geval is. Het is ook duidelijk, dat er in de Friese coöperatieve zuivelindustrie kapitalen te verdienen zijn door concentratie. Dat is al vele jaren betoogd door de meest bevoegde personen in Friesland. Maar de fabrieksbesturen hebben met stenen gezichten de vertogen over zich heen laten gaan en ze verwachtten, dat de bui dat ook zou doen. Het is gebleken, dat de bui dat niet doet.

Aanvankelijk is men gewoon doorgegaan met investeren, wat tot resultaat heeft gehad, dat de kosten nu ongeveer een zesde deel van het melkgeld belopen, dat de fabrieken maken. Men kan ook zeggen, dat alle boter, die in Friesland geproduceerd wordt op gaat aan de kosten in de fabrieken. Er is echter een kentering te bespeuren in de investeringswoede. Men wordt wat terughoudender bij de kleinere fabrieken omdat uit de cijfers geleidelijk naar voren komt, dat de grotere fabrieken voordeliger draaien. Daar blijft nog wat van de boter over om aan de boeren uit te betalen.

Een gelukkig voorbeeld van beperkte investeringen is de fabriek in **Warns**, die in **Workum** met open armen ontvangen wordt als de concentratiebesprekingen in aangenomen voorstellen uitmonden. Fabriek en inventaris staan tegen een bedrag op de balans, die er net als in **Oosthem** voor een groot deel bij een eventuele verkoop van de fabriek wel uit zullen komen. Als de boeren van **Warns** hun schouders mee onder de fabriek in **Workum** zetten, betekent dat voor hen geen verzwaring van de lasten die ze hadden en voor **Workum**, dat toch al met een laag onkostencijfer zit, betekent het een verlichting.

Er zijn wel andere fabrieken dan die in **Warns**. Daar staan de fabriek en de inventaris voor een veel groter bedrag op de balans en er bestaat ook de neiging om het met de afschrijvingen niet zo nauw meer te nemen. De gedachte is blijkbaar, dat bij een eventuele concentratie de schulden toch in een gemeenschappelijke pot komen en dat is dat verdient. Het is een methode van geld grijpen, die dichter bij die van de zakkenroller dan bij die van minister Biesheuvel staat.

Verder zijn er dan nog de fabrieken, die door gaan met zwaar investeren in de hoop dat bij een eventuele concentratie, die fabriek boven op de hoop komt te zitten, welke het best geoutilleerd is. Een zuivelplan voor Friesland had hier vijf jaar geleden veel goed kunnen doen. Het is niet gepubliceerd. Was dat wel het geval geweest, dan zou er gerichtheid gekomen zijn in de gedachten van de boeren omtrent de toekomst van de zuivelindustrie. Een nadeel van een zuivelplan is, dat het geen rekening houdt met het feit, dat de fabrieksbesturen zich gedragen als de bekende kikkers in een kruiwagen. Ze springen alle kanten uit en er komen concentraties tot stand, die aanvankelijk niet in het plan zouden hebben gestaan. Straks moet er ook nog rekening worden gehouden met sprongen, die doen denken aan katten, die in het nauw zitten.

De **Jubbega**ster kat bijvoorbeeld lijkt tot zeer fraaie sprongen in staat. In **Jubbega** moet de fabriek grondig vernieuwd worden en de buurfabrieken, die ook in ondiep water laveren, willen welwillend hulp bieden als **Jubbega** maar zelfmoord pleegt. (**Witmarsum** heeft ook al eens in zo'n situatie gezeten). De Jubbegaster boeren willen hun fabriek niet opgeven en het gevolg zal straks wel zijn, dat jonge boeren hun melk daar op de wagen van de particuliere fabriek zetten. Eenzelfde ontwikkeling dreigt, gezien de stemming onder de boeren, in de omgeving van **Wieuwerd.** Het spel, dat sommige fabrieksbesturen spelen, heeft enige gevaarlijke kanten voor de zuivelcoöperatie. Die coöperatie is immers gebaseerd op continuïteit.

Leeuwarder Courant 1964-05-15

Melkspel kan niet zonder regels – Drinkmelk brengt meer op – Boer merkt het niet – Honderden stoppen

(De Veemarkt)
Er wordt in Friesland en daar buiten al jarenlang melk rechtstreeks door de boer aan de consument verkocht tegen de regels van het melkspel in! De regels zijn opgesteld door produktschap en regering en het is in Nederland gebruik zich daar min of meer aan te houden. Omdat melkverkoop rechtstreeks aan de consument verboden is, gebeurt deze verkoop bij voorkeur niet in het openbaar. Een bezwaar tegen deze verkoop is, dat de zuivelregelingen, waar de melkveehouderij van aan elkaar hangt, er door ondergraven worden. Zou de verkoop grote vormen aannemen, dan zou er ongetwijfeld fel op gereageerd worden. Wat voor een directe verkoop van melk aan de consument pleit is de kwaliteit van de melk. De stedelijke consument heeft er over het algemeen geen idee van hoe lekker melk kan zijn. In een gebied als Friesland, waar de meeste melk naar de industrie gaat, is dit aspect van de melkvoorziening verwaarloosd.

Nu is er de laatste jaren in Friesland een nieuwe situatie ontstaan op het gebied van de drinkmelkvoorziening. Eerst kreeg de *Leeuwarder Melkinrichting* op de Emmakade praktisch een monopolie in Leeuwarden, terwijl bijna alle melk van de bij deze coöperatie aangesloten boeren in de consumptiesector terecht kwam. Een tweede, nog belangrijker ontwikkeling zette in, toen de *Centrale Melkinrichting van de Frico in Warga* de melk niet meer van alle mogelijke zuivelfabrieken in Friesland betrok, maar een eigen melkwinningsgebied kreeg. De veehouders van de vroegere zuivelfabrieken in **Wartena, Roordahuizum, Wirdum** en **Grouw** leveren hun melk via Grouw aan Warga. Zij weten nu, dat hun melk niet in een condensblikje voor Siam komt, maar in een melkfles te Warga.

Een toevallige omstandigheid is, dat de boeren van Grouw in Friesland de beste kwaliteit melk leveren. Bij beste kwaliteit moet men denken aan een laag bakteriegehalte, schone melk en aan smaak en reuk. De kwaliteit van de melk, die de Grouwster boeren leveren voor de drinkmelkvoorziening in Friesland, komt overeen met de gemiddelde kwaliteit van de melk in Holland.

Jammer is het, dat de boeren, die een goede kwaliteit leveren voor de drinkmelkvoorziening, financieel over dezelfde kam geschoren worden als boeren, die voor de industrie leveren. Dit is jammer voor de desbetreffende boeren, maar ook voor de anderen. Melk, die in de consumptiesector terecht komt brengt namelijk aanmerkelijk meer geld op dan melk, die tot kaas, boter, poeder en condens verwerkt wordt. Het is daarom een algemeen boerenbelang, dat er zoveel mogelijk melk als drinkmelk verkocht wordt.

Nu is het met de drinkmelk in Nederland niet zo best gesteld. Er ontbreekt iets aan de smakelijkheid en dat is niet verwonderlijk, want in de melkinrichtingen worden er allerhande manipulaties mee uitgehaald als centrifugeren, pasteuriseren, homogeniseren, steriliseren, maar van vereren is geen sprake. Ook drinkmelk is een industrieel product geworden en dat betekent, dat de grondstof melk een behandeling ondergaat, die industrieel gedicteerd wordt, dat wil zeggen dat in ieder geval de smaakkwaliteit een vermindering ondergaat. In een moderne maatschappij is de industriële verwerking van melk tot drinkmelk onontkoombaar.

Als de boeren, zoals voorheen hun eigen melk zouden moeten uitventen en ze zouden moeten voldoen aan de eisen, waar melktappers aan gebonden zijn, dan zou de pret er voor hen gauw af zijn. Een voorbeeld daarvan leverde de verkoop van melk door „vrije boeren" in Sneek. Het vetgehalte van de „volle" melk, die de heer P. Leffertstra daar verkocht in maart blijkt slechts 3,25 procent te zijn geweest. Dit was althans het vetgehalte van de melk, die in beslag genomen is. Leffertstra vertelde, dat hij in maart bij de fabriek een vetgehalte had van 3,55 procent hetgeen voor een boer in Friesland ook niet aan de hoge kant is. Landelijk bedroeg het gemiddeld vetgehalte in Nederland in maart ruim 3,6 procent, terwijl de Friese boeren doorgaans een stuk boven het landelijk gemiddelde liggen.
Dat de heer Leffertstra zo bijzonder geporteerd is voor de verkoop van "volle" melk, laat zich dus ook wel enigszins begrijpen, omdat het hier een verkoop betreft, waarbij geen rekening wordt gehouden met het vetgehalte. Dat het vetgehalte van zijn melk in Sneek zo laag uitviel is mee het gevolg geweest van de gebrekkige apparatuur, waarover hij beschikte. Een melktapper moet een roerinrichting hebben in zijn bussen, opdat het opromen van de melk wordt tegengegaan. Leffertstra schepte zijn melk gewoon boven uit de bus, zodat hij de melk met de meeste room eerst verkocht, terwijl melk met minder room onder in de bus bleef.

De verkoop van melk door de „vrije boeren" baart veel opzien. Zij vestigen zelf de indruk alsof het hier om een massale actie gaat. De actie kan echter niet massaal zijn, want de boeren hebben het veel te druk om de enorme grasgroei van het ogenblik de baas te blijven. Het is dan ook een klein groepje, dat er in slaagt zo veel opzien te verwekken. Nu de „vrije boeren" integenstelling met de start van hun actie minder openlijk optreden om de politie te ontgaan, raken ze geleidelijk in een situatie, waarin de verkoop van „volle melk" steeds geweest is. De verkoop zal meer en meer geschieden bij de staldeur, hetgeen niets nieuws inhoudt. Nu de aandacht op deze kwestie is gevestigd zal de Algemene Inspektiedienst van het departement van Landbouw waarschijnlijk scherper op deze verkoop gaan toezien.

De ontwikkeling van de melkproduktie in Nederland is de laatste weken dusdanig geweest, dat de zuiveldirecteuren weer enige moed scheppen. De achterstand op het vorige jaar wordt procentueel kleiner en in april lag de produktie nog slechts enkele procenten beneden die van het voorgaande jaar. In Holland en Friesland bleef de produktie echter wel aanzienlijk bij die van 1963 achter, al neemt ook hier de achterstand de laatste weken zeer snel af. De verbetering van de marktsituatie, de verhoging van de melkprijs en het gunstige weer missen hun invloed niet. Toch zal men er rekening mee moeten houden, dat er verdere structurele veranderingen in de melkveehouderij optreden.

Er is een vergroting van de omvang van de melkveestapels gaande en daarnaast is er een grote afvloeiing van arbeidskrachten uit de landbouw. Het zijn niet alleen arbeiders, die er mee ophouden, maar ook boeren. Enige honderden boeren in Friesland hebben zich bij de plaatselijke bureauhouders van de voedselcommissaris in Friesland aangemeld teneinde in aanmerking te komen voor een uitkooppensioen in het kader van het *Ontwikkelings en Saneringsfonds*. De voor-

waarden daarvan zijn, dat een boer 55 jaar moet zijn en de laatste drie jaar gemiddeld minder dan 6500 gulden, waarvan minstens de helft in de landbouw, moet hebben verdiend.

De regeling komt er op neer, dat de betrokkenen hun grond beschikbaar moeten stellen aan andere boeren, terwijl hun bedrijfsgebouwen niet een agrarische bestemming mogen behouden. Een precies inzicht in het aantal boeren, dat er mee op wil houden bestaat niet, omdat de gegevens nog verzameld moeten worden. Doch op enige honderden meent men wel te mogen rekenen. Uiteraard zijn het vooral de kleinere boeren, die er mee stoppen, zodat de ontwikkeling het meest naar voren zal treden in de Friese Wouden. Het aantal veehouders in Friesland bedroeg altijd ongeveer 20.000 en er is reeds enige jaren een sterke teruggang in dit aantal. Het kon in mei 1963 op 18.000 gesteld worden en het daalt met honderden per jaar.
[….]

Leeuwarder Courant 1964-08-22

Spanning om krachttoer FRS – Stal Knol afwezig – Pietjes Adema terecht – Geldkrapte en koöperatie

De Veemarkt

Uiterlyk is er nog niet veel van te merken van de spanning in de Friese veefokkerij, die aan de grote krachtmeting van september vooraf gaat. Eenmaal in de vyf jaar brengen de Friese fokkers alles wat ze aan kwaliteit In voorraad hebben op de proppen. Meer dan zeventig fokkers komen met bedrijfskollekties voor het licht en juist die bedrijfskollekties geven een beeld van de stand van de fokkery. Er is de laatste jaren een toenemende kritiek op de fokkery te merken e ï die kritiek richt zich meest en allereerst tegen het „exterieurisme" dat voor de verbetering van de hele rundveestapel niet voldoende resultaten oplevert, maar dat Friesland in september in 'iet middelpunt van de zwartbonten zet. De kritiek richt zich du- meer tegen de gebruikte methoden om van de resultaten van de fokkers gebruik te maken dan tegen die resultaten. Op die resultaten is °chter ook kritiek en met name op het geleidelijk kleiner worden van het veeslag. Deze ontwikkeling is overigens reeds geruime tijd geleden onderkend en op de komende keuring zal ongetwyfeld de grootte van de dieren met andere ogen bezien worden dan voorheen. Op keuringen van de laatste jaren is reeds gebleken, dat de hoogte van de dieren een positieve ro! speelt by de toekenning van de prijzen. De stamboekleiding heeft by de keuringen na de oorlog doelbewust de koe, die melk en vlees levert, uitverkoren boven het dier, dat louter om zyn melkproduktie gehouden wordt. Op de keuringen geniet de melkvleeskoe een hogere waardering dan de louter melkkoe, die er doorgaans in zyn werkpak je voorstaat. Het terrein van melk en vlees is nog onvoldoende onderzocht, maar vast staat wel, dat de meerderheid van de fokkers in het NRS en FRS is gevolgd, hetgeen wel blykt uit de overheersing van het type op de Nederlandse k.i.-stations, waar zwartbonte stieren gehouden worden. In Noord-Holland is al en.ge jaren een beweging aan de gang om het melkryke Noordhollandse type nadat het een flinke scheut Fries bloed te verwerken heeft gekregen, nu weer met de byna vergeten Frans-stam aan een eigen fokrichting te helpen. Nu binnenkort het NRS in Den Bosch ook zyn vyfjaariykse wapenschouw houdt, is het wel opmerkeiyk, dat NRS-inspekteur Kroon uit Noord-Holland er op wyst, da het voor de Noordhollandse fokrichting daar wel eens moeilykheden en misschien wel minder tevreden gezichten kan geven. Niettemin vindt hy, dat Noord-Holland zyn eigen koers moet blijven volgen. Een en ander wijst er reeds op, dat de Friese fokrichting in september weer hoge ogen gooit. Het rundvee heeft bovendien een zeer gunstige zomer achter de rug, zodat er welgedane koeien op de keuringen verwacht kunnen worden. Om nog een stap verder te gaan: enkele insiders verwachten, dat de top van de koeien in Leeuwarden van een kwaliteit zal zyn, die op de keuringen nog niet eerder is voorgekomen. Jammer is het dat het bedrijf van de gebroeders Durk en Klaas Krol uit Hartwerd niet met een bedrijfskollektie op de keuring aanwezig zal zyn. Persoonlijke omstandigheden hebben daartoe geleid. Gelukkig komt de heer D. Knol zyn ernstige ziekte van deze zomer al weer aardig te boven en zijn broer is gezond en we' van een reis over de Oostzee naar o.a. Leningrac' teruggekomen. Een van zyn vrienden had hem die reis ten sterkste afgeraden. Deze fokker is iemand, die nooit een blad voor de mond neemt. De fokstal Knol heeft de laatste jaren opnieuw een diep spoor getrokken in de zwartbontfokkery. De gebroeders komen maar zelden met hun koeien op de keuringen, maar met hun bedryfskollektie zouden ze in Leeuwarden toch in de voorste gelederen hebben gestaan. De afwezigheid betekent overigens niet, dat er van deze fokstal op de keuring niets te merken zal zyn. Van de belde stieren Adema 561 en 584 komen er kollekties zoons op de keuring, terwyl er van Adema 561 ook nog een kollektie dochters komt. Beide stieren hebben de laatste jaren een dominerende betekenis in Friesland gehad. Tè dominerend. Toen deze zomer een groep Poolse deskundigen met de FCE en de

NV Schaap Friesland afreisde om stieren is dat wel gebleken. De groep stuurde ruim 40 stieren naar Polen. Er waren stieren genoeg in Friesland te krygen, maar als de boer stralend vertelde, dat de stier een zoon van Adema 561 was, dan wisten de Polen het wel weer. Ze wisten geen kwaad te vertellen van Adema 561, daar ging het niet om, maar ze wilden een zo breed mogelijk scala van bloediynen mee naar huis nemen en dan begonnen de moeilykheden.
De deskundigheid van deze Polen moet men niet te gering aanslaan. De heer Kwasiborski heeft een vader, die reeds voor de oorlog de Friese veefokkerij nauwlettend volgde en hijzelf weet er ook alles van, dank zy veelvuldige bezoeken. De heer Kwasiborski vertelde ons ook, dat hy een onderzoek heeft ingesteld naar de lotgevallen van Pietjes Adema, de enige Friese stier, die na Adema 197 preferent A is gewonen. In de oorlog is deze stier naar rkTtilißij geraakt en na de oorlog heeft de heei H. C. Jepma, zoon van de fokker, pogingen gedaan om dit dier terug te krygen. De nasporingen liepen dood ir Pommeren. De heer Kwaiiborski is ei onlangs achter gekomen, dat deie stier in 1945 tijdens de oorlogshandelingen bij de opmars van de Russen in de nu Poolse stad Poznan is omgekomen. Met drie andere dieren bcond Pietjes Adema zich in een spoorwagon. De begeleider heeft de andere stieren wel kunnen redden en een van hen heeft veel betekenis gekregen in de Poolse fokkerij.
Er is spanning op de geldmarkt en dat heeft ook invloed op de landbouw en de koöperaties. De koöperaties hebben grote kredieten nodig en in Friesland wenden zich daartoe o.a. tot de Coöp. Zuivel-Bank, die daarop is voorgegaan in een verhoging van de rentetarieven voor spaargeld. Verschillende boerenleenbanken hebben de Zuivel-Bank moeten volgen nu deze bank ook bykantoren heeft of krijgt in Sneek, Heerenveen en Drachten. Er is de boerenleenbanken wel een verwyt van gemaakt, dat zy niet vlotter tot de renteverhoging overgingen, maar degenen, die dat zeiden kregen te horen, dat de boerenleenbanken ook een sociale funktie hebben. De jonge boer, die met kredieten te paard geholpen moet worden, krijgt immers de rekening gepresenteerd van de stygende rentestandaard De koöperaties krygen die ook, maar zij rekenen met diezelfde boer af. De krediet behoef te van de koöperaties is belangrijk groter dan by een betere struktuur van byvoorbeeld de zuivelkoöperatie noodzakelyk is. Vorig jaar mei was er by de zuivelfabrieken 35 miljoen gulden geïnvesteerd in gebouwen en inventaris. Dat betekende een stijging van zeven miljoen gulden in twee jaar. Nu heeft een fabriek van tien miljoen kg melk de dubbele investeringskosten per kg melk dan een fabriek met 60 miljoen kg melk. Het lykt ons toe, dat de kredietbehoefte van de zuivelfabrieken in Friesland in die twee jaren enkele miljoenen hoger is geweest dan by een betere struktuur noodzakelyk was geweest. De miljoenen hadden nuttiger gebruikt kunnen worden. By de zuivelfabriek in Birdaard luidt op het ogenblik de brandklok. De leden hebben indertijd een samengaan met Betterwird afgewezen, ten dele omdat de Birdaarder boeren de fabriek in hun dorp niet kwyt wilden en ten dele omdat andere boeren juist niet naar Betterwird wilden. Nu de resultaten van het laatste boekjaar een beetje tegenvallen, zyn de voorstanders van de fusie los gekomen met hun Kritiek De stemming in de vereniging dreigt beneden het nulpunt te dalen en het bestuur heeft al toegezegd zich op kort termijn op d« situatie U lw»en £r zAjn stemmen opgegaan om de boeren vry te laten daar te gaan met hun melk waar ze willen. Als dat het geval zou zyn, krygen de omliggende fabrieken alle wat meer melk, wat geen oplossing is voor de toekomst. • De hoofdredakteur van het Officieel Orgaan van de FNZ, de heer C.F. Roosenschoon, heeft al enige tyd geleden de zuivelpaden verlaten. Hy ging nieuwe bedryfsvormen propageren voor de melkveehouderij. Verlaten zuivelfabrieken leken hem wel geschikt voor melkstallen. De idee is aangeslagen. Er zyn hier op het ogenblik verschillende groepen boeren, die met gedachten omtrent koöperatieve melkstallen rondlopen. In Denemarken draaien re al enkele jaren. In Nederland ïykt het er op, dat speciaal de Groninger graanboeren niet zullen ontsnappen aan de rundveehoudery, willen ze weer een gezonde struktuur in hun grond krygen. Het moet wel uitgesloten geacht worden, dat ze op enige schaal weer individueel tot rundveehoudery zullen overgaan. De daarmee samenhangende arbeidsproblemen lyken immers onoplosbaar. Ook

in de Friese bouwstreek en dan speciaal op de grote bedrijven vormt de melkveehoudery een probleem. Verscheidene bouwboeren hebben na de slechte ervaringen van 1962 en met de neergang van de aardappelpryzen In de benen de melkveehoudery er aan gegeven. De melkerU stoort de gang van zaken in de akkerbouw te veel, terwyl bovendien de omvang van de melkveestapel op de boerdery doorgaans te klein is om een man rendabel bezig te houden. De veeverzorger zit bovendien tegen zeven dagen melken aan te kyken, terwyl de arbeiders uit de akkerbouw al weten wat een vyfdaagse werkweek is. Onderzoekingen In de Friese bouwstreek hebben uitgewezen, dat een melkstal zeker 250 koelen zal moeten tellen, wil de bouw van zon stal rendabel zyn. De melkveehoudery in Nederland heeft nog een bestaan omdat de weliswaar verouderde bedryfsgebouwen praktisch afgeschreven zyn. Nieuwbouw zonder brand of subsidie is onmogeiyk, tenzy men de kosten per koe op een enorme schaal weet te drukken, hetgeen by gemeenschappelyke melkstallen mogeiyk ïykt te zyn. •*« /~\p de jubileumkeuring zal één dier opvallen door afwezigheid. Deze week is namelyk Hieke 81, die als eerste in de katalogus staat, naar de slachtbank gevoerd, omdat ze volkomen op was. Hieke 81 is 21 jaar geworden, hetgeen in vergelijking me*, een mensenleeftyd meer dan 100 jaar is. Hieke 81 stond als enige koe in de rubriek produktiedieren met meer den 80.000 kg me b5e heer A G Stenekes te Bozum kocht Hieke in 1953 uit het boelgoed van de heer Eelke S. de Groot, toen een paar veehandelaren er aan waren blijven hangen. ln het Fries Landbouwblad staat k»J?eek een *edicht van mevrouw Ste«**•» •?♦* <kv legendarisch» koe.

Leeuwarder Courant 1964-08-29

Zuivelfront in beweging –

De Veemarkt

Het zuivelfront blijft in beweging, zo bleek deze week, toen de besturen van drie zuivelcoöperaties in de Zuidwesthoek meedeelden, dat ze het eens geworden waren over de gezamenlijke exploitatie van de fabrieken. Het ligt nu verder in de bedoeling, dat de melk van de nieuwe coöperatie verwerkt zal worden in Workum en Heeg, waarmee dus een einde komt aan het bestaan van de fabriek in Uitwellingerga, Twellegea of Toppenhuzen, zoals deze beurtelings genoemd wordt. Hoewel Uitwellingerga met ruim vijf miljoen kg melk een van de kleinste fabrieken op het Friese vasteland is - Rinsumageest is de kleinste - was het toch ook een bekende fabriek. Dat kwam waarschijnlijk omdat het voor vele direkteuren een doorgangshuis is geweest naar grotere fabrieken. In het verleden heeft het er met de fabriek wel eens raar voor gestaan mede als gevolg van het feit, dat er een graanmalerij aan verbonden is geweest. Later kon de zuivelfabriek in de graanmalerij groeien zonder dat dit grote verbouwingskosten met zich bracht. De fabriek betaalde toen ook een goede melkprijs en de boeren waren wijs met hun fabriek. Zij zullen dat nog wel zijn, want juist de kleinste fabrieken hebben de hechtste gemeenschap van boeren om zich heen.[7]

De nieuwe coöperatie zal zich uitstrekken van Staveren tot Zurich en het Sneekermeer en als Woudsend er bij komt - daar lijkt het op - dan zit men al aan het Slotermeer. Geografisch vormt het aanvoergebied van de melk wel een geheel, doch over de weg is dat niet het geval. Mettertijd zal dat wel beter worden, wanneer de rondweg om Sneek klaar is en er een nieuwe weg is gelegd van Koudum naar Heeg. Het melkwinningsgebied ligt voor een groot deel langs de grote meren van de Zuidwesthoek en de fabrieken hebben dan ook vrij veel melktransport over de meren. De vaarwegen maken het gebied wel weer tot eenheid.
Een ander aspekt van dit gebied is, dat de particuliere zuivelindustrie er in Friesland op zijn sterkst vertegenwoordigd is met fabrieken In Scharsterbrug. Osingahuizen, Sneek, IJsbrech- tum en Bolsward Eerder zijn in het gebied de particuliere zuivelfabrieken in Workum en Oudega (W) en Sloten opgeheven.

Door de nieuwe concentratie komt de zuivelkaart in Friesland er weer iets duidelijker voor te liggen. De vraag of er nu toch maar niet een zuivelplan moet komen, dringt zich weer op. Tegen een zuivelplan voor Friesland wordt steeds aangevoerd, dat de werkelijke ontwikkeling anders is, dan op basis van een geografische indeling gepland zou zijn.

Ook de laatste concentratie bevat dat element van verrassing. Niemand zou bij een verdeling op theoretische gronden Uitwellingerga ingedeeld hebben bij de Zuidwesthoek. Nu dat toch voordelig blijkt te zijn, is in zuidelijk Friesland de kaart getekend. Deze nieuwe concentratie, de Takomst en de Novac omsluiten de fabrieken Delfstrahuizen (Frico), St. Nicolaasga, Balk, Hemelum en Koudum, die met elkaar een 70 milj. kg melk verwerken. Als men aanneemt, dat er van deze fabrieken mettertijd nog wel een of twee aansluiting zullen zoeken bij de bestaande concentraties, dan blijft er te weinig over voor een zelfstandige concentratie.

De Novac met fabrieken in Oosterzee, Munnikeburen en Blokzijl zoekt expansie in de Flevopolder. De fabrieken in Overijssel en Gelderland waren reeds min of meer tot een verdeling van Oostelijk Flevoland gekomen, hetgeen doorkruist werd door plannen van de Novac. De kansen van de Novac om in dit gebied te penetreren zijn er niet groter op geworden nu de fusiebespre-

7 Alle onderstrepingen door (ZHN.)

kingen met de Kamper coöperatie zijn afgesprongen. Een van de redenen van dit afspringen is geweest dat de Kamper boeren op zondag geen melk willen laten ontvangen op hun fabriek.

Toen aan het begin van dit jaar bekend werd, dat Kampen en de Novac contact hadden, heeft dit in Overijssel grote opschudding verwekt. Ook bij de desbetreffende zuivelbond, (GOZ) die een deel van zijn invloed zag afbrokkelen, was er een heftige reactie. Acht zuivelfabrieken bij Zwolle hebben er kennelijk hun conclusies uit getrokken en hebben kortgeleden besloten tot samenwerking. De invloed van deze fabrieken strekt zich ook uit tot Flevoland, zodat het er op lijkt, dat twee sterke coöperatieve groeperingen elkaar in het nieuwe land naar de keel zullen vliegen, voor ze het eens worden. Kampen, dat ook naar Flevoland blikt, staat echter los van de nieuwe groep, waarin Kamperveen de belangrijkste fabriek is.

De groep heeft ongeveer 4500 boeren als leverancier en beschikt over 100 miljoen kg melk. Hoe ver de samenwerking tussen de acht fabrieken zal gaan is nog niet duidelijk uit de doeken gedaan.
Zoals het nu lijkt blijven ze als zelfstandige verenigingen bestaan. Dat soort samenwerkingen zijn er in deze hoek van: Overijssel wel meer geweest en ze blijken niet altijd even hecht te zijn. Het gevolg is geweest, dat de Lijempf in Kampen, die daar nog altijd Van Heel wordt genoemd, zich sterk heeft kunnen maken. Samenwerking met behoud van ieders zelfstandigheid komt in Friesland ook wel voor, bijvoorbeeld in de Frico en de CCF, doch dan betreft het topcoöperaties met een afzonderlijke functie, die door de deelgenoten overgedragen wordt. Eigenlijk is dat niet helemaal meer het geval voor wat melkpoeder en boter betreft, maar daar zullen dan ook wel moeilijkheden uit voortkomen, zo ze er al niet zijn.

Zuidwesthoek – rond Workum – voor historische beslissing

Zuivelconcentratie niet slecht ontvangen

De grote zuivelconcentratie met 75 miljoen kg melk in de Friese Zuidwesthoek is gister in de ledenvergaderingen van de vier coöperatieve zuivelfabrieken in **Workum** (50 mln), **Heeg** (11 mln), **Uitwellingerga** (5 mln) en **Woudsend** (9 mln) in het algemeen niet slecht ontvangen. Uiteraard stonden de gezichten in Uitwellingerga en Woudsend het somberste, omdat de fabrieken in deze beide dorpen bij het aangaan van de fusie gesloten zullen worden. Oppositie was er echter niet. De vergaderingen van de fabriek te Workum in Workum, Oosthem en Warns en die van Heeg gaven geen verzet tegen de plannen te zien. Wel waren er in Workum vragen of de gunstige positie, waarin de fabriek geleidelijk gekomen is, niet teloor zou gaan, wanneer er op zo grote schaal geconcentreerd wordt. Van de zijde van bestuur en directie zijn geen toezeggingen gedaan omtrent het verdere verloop van de melkprijs, doch wel werd er op gewezen, dat de investeringen bij de concentratie per miljoen kg melk aanmerkelijk beperkt kunnen worden.

In Uitwellingerga zette het bestuur uiteen, dat de fabriek langzamerhand in een ongunstige positie dreigt te komen wat de melkaanvoer betreft. Door de stadsuitbreiding van Sneek heeft de fabriek enkele grote bedrijven verloren, terwijl een groot aantal kleine boeren het bedrijf staakt. Hun land komt wel bij andere bedrijven doch dit resulteert niet in een stijging van de melkaanvoer. Financieel staat de fabriek er gunstig voor, terwijl de melkprijs steeds op het gemiddelde van de Friese fabrieken is gebleven. Het bestuur verwacht echter, dat de situatie op den duur niet zo zal blijven en meende daarom tijdig maatregelen te moeten nemen. De boeren in Uitwellingerga en Oppenhuizen hebben nog al enige verwachtingen omtrent de waarde van de fabriek als rekreatieobjekt.

Het bestuur van de fabriek in Woudsend is nog het minst zeker van zijn zaak. Na de oorlog hebben de leden van de fabriek, meest grote boeren, zich grote opofferingen getroost om het bedrijf in stand te houden en het optreden van het bestuur heeft hier en daar wel enige verbazing gewekt. Aanvankelijk heeft het zich uit de concentratiebesprekingen teruggetrokken, toen bleek, dat de fusie de stopzetting van de fabriek in Woudsend met zich zou brengen. De leden waren van die besprekingen niet op de hoogte. Toen de besturen van Workum, Heeg en Uitwellingerga hun besprekingen tot een goed einde brachten, achtte ook het bestuur van Woudsend de tijd gekomen om positie te kiezen.

Het ligt nu in de bedoeling, dat de leden van de fabrieken over veertien dagen besluiten over het voorstel van de fusie. In die veertien dagen zullen de desbetreffende besturen proberen zoveel mogelijk boeren lid te maken van de nieuwe coöperatie, die de zaken van de oude verenigingen voortzet. Indien er voldoende handtekeningen komen moet het voorstel tot opheffing van de fabrieken in Woudsend en Uitwellingerga door meer dan tweederde van de leden van de oude verenigingen genomen worden.

Leeuwarder Courant 1964-10-03

Solidair met Franse boer en met CCF – Friese boer alleen – Fabrieken in de knel – Snoepgoed van boer

De Veemarkt
Ontstemming en instemming van de Friese boeren met de zaken, die zich de laatste tijd hebben afgespeeld bij de melklevering naar Frankrijk, waren eigenlijk al achterhaald op het moment, dat de krant met het laatste nieuws de boer bereikte. Het nieuws, dat de CCF zich op de Franse condensmarkt had geworpen kon deze week pas in de laatste editie van de krant worden opgenomen met het gevolg, dat hier en daar in Friesland boeren — en laten we ze niet vergeten direkteuren van zuivelfabrieken — pas verontwaardigd raakten op een moment, dat de CCF al bezig was zijn koers te herzien.

Als er de laatste dagen een ding duidelijk is geworden dan is dat wel het feit, dat de CCF behalve een commerciële organisatie ook een boerenorganisatie is. De boeren in Friesland verlangen van hun „Condens" niets anders dan dat het een commerciële organisatie is. Het is gebleken een commerciële organisatie te zijn en niet anders dan dat. De CCF was van plan enorme kwantiteiten gecondenseerde melk naar Frankrijk te leveren op een moment, dat dit ter ontlasting van de condensmarkt bijzonder gunstig leek te zijn. Daar heeft de Friese boer uit sympathie voor het streven van zijn Franse collega een stokje voor gestoken.
De CCF heeft de levering van condensmelk onder het merk „Bébé hollandais" aan Parijs moeten staken. Of dit van de Friese boer commercieel een historische vergissing is, zal afhangen van de duur van de staking in Frankrijk.

Feit is, dat de staking in Frankrijk georganiseerd is door de FNSEA. Dat is geen zuivere boerenbond, maar een organisatie van boerenbonden, die belangengroepen vertegenwoordigen. Nu is het best mogelijk, dat de Franse boeren uit de staking een verhoogde drinkmelkprijs te voorschijn halen, maar dat zou dan alleen maar betekenen, dat de drinkmelkboeren ongeveer dezelfde prijs voor de melk krijgen als de industriemelkers. Reeds nu wordt uit de berichten uit Parijs duidelijk, dat de Parijzenaars zich bij de situatie aanpassen en poedermelk en gecondenseerde melk voor lief nemen. De door Pisani op poten geholpen Franse condensindustrie profiteert in de eerste plaats van de staking die de leveranciers van drinkmelk hebben georganiseerd. We stellen ons voor, dat de koelkasten in de huishoudingen van de Parijse gezinnen beter een blikje condens kunnen bevatten dan een volumineuze fles melk. Als men daarbij bedenkt, dat een huishouding in Parijs veel minder melk gebruikt dan een Nederlandse, dan wordt de zaak misschien nog duidelijker. In Frankrijk wordt yoghurt bij het kwart liter verkocht, waar wij een hele fles nemen.
De actie, die er tegen de CCF in Friesland is ondernomen, sluit het merk „Bébé Hollandais" uit van de opgaande markt voor condensproducten.

Men verwijt de grote zuivelcoöperatie in deze tijd wel eens, dat zij geen contact meer hebben met de Friese boer. Deze week is duidelijk geworden, dat onze CCF een organisatie is van de Friese boer, waarop hij een invloed heeft, die de aandeelhouder in een naamloze vennootschap hem benijdt. Of de Friese boer zijn invloed op die CCF juist heeft aangewend zal mettertijd blijken. Wel is duidelijk, dat de top van het ideële deel van de Friese boerenorganisaties in deze zaken heeft ingegrepen. De top zit op een congres te Montreux in Zwitserland, waar het agrarisch toeristen-bureau, de CEA, dezer dagen de kopstukken van de Europese landbouw heeft verzameld om onder leiding van een Oostenrijkse graaf een groot aantal stellingen over de Europese landbouw te verkondigen.

Het hoofdbestuur van de *Friese Mij van Landbouw* heeft een „persbericht" uitgegeven, dat mee vanuit Zwitserland bedisseld is. Uit dit persbericht blijkt dat men niet op de hoogte is met het feit, dat de leveringen van gecondenseerde melk naar Frankrijk vallen buiten de door minister Biesheuvel afgekondigde regeling van 75 ton verse melk per dag voor Frankrijk. Het persbericht spreekt alleen over "drinkmelk" en veroordeelt de levering daarvan aan Frankrijk. Niettemin houdt het bericht over het standpunt van de Friese Mij een veroordeling in van de levering van gecondenseerde melk door de CCF aan Frankrijk.

De Friese boer neemt tot op dit ogenblik een uitzonderingspositie in. De Nederlandse condensfabrieken, coöperatief en particulier, leveren voorzichtig op de Franse markt zonder dat de besturen van deze fabrieken hebben ingegrepen op aandrang van hun boeren.

De leveringen aan Frankrijk van die fabrieken gaan door, maar de CCF staat er naast met zijn belangrijkste merkartikel. Wanneer de Friese boer zijn solidariteit met zijn Franse collega wil beleven, is dat een belangrijke bouwsteen aan een verenigd Europa, als hij dan maar niet vergeet, dat de CCF ook nog wel eens een beroep kan doen op de solidariteit van de Friese boer met die CCF.
(Het verslag over de gebeurtenissen, die voor de CCF aanleiding zijn geweest om de export van condens naar Frankrijk stop te zetten, heeft de indruk gevestigd alsof de Friese Zuivelbond het argument van de contractbreuk, dat de CCF hanteerde om de eerste order van 130 ton uit te voeren, niet serieus nam. Dat is niet het geval. De Zuivelbond nam dit argument wel serieus, maar achtte het afsluiten van het contract onjuist en distantieerde zich derhalve van de handelingen van de CCF).

(De Terpen)
De concentratie in de Friese zuivelcoöperatie begint zo langzamerhand enige onprettige kanten te krijgen als gevolg van het feit, dat er geen zuivelplan in Friesland ligt, dat bindende richtlijnen geeft voor de concentratie. De fabrieken in **Scharnegoutum** en **Wommels** zullen binnenkort de melk verwerken van **Oosterend** en **Wieuwerd** en daarmee raken die beide fabrieken aan de top van hun mogelijkheden. Als de fabriek in **Sybrandaburen** in zijn enthousiasme zou zeggen: „Wij doen ook mee" dan zou men de poort van de nieuwe concentratie gesloten vinden. De melk van de boeren uit de Legegeaën zou in die nieuwe concentratie juist dat overschot te weeg brengen, dat tot grote verbouwingen noopt. Overigens zullen Scharnegoutum en Wommels mettertijd ook voor de moeilijke kwestie komen te staan van samenvoeging, want de concentratie brengt hen nu nog maar net uit het stadium van de kleine fabriek. Investeringen in deze fabrieken zullen te hoog zijn in verhouding tot de verwerkte hoeveelheid melk. Zal het ingesloten Sybrandaburen nu zo lang moeten wachten met concentratie tot Scharnegoutum en Wommels een gemeenschappelijke fabriek moeten stichten?

De situatie kan zich trouwens snel wijzigen. Nog slechts een tiental jaren geleden zat de fabriek in Scharnegoutum in ernstige moeilijkheden, die zelfs de kwasie-welwillende aandacht trokken van de Plattelandspost. In een hoofdartikel werd de aandacht gevestigd op de ontmoedigende situatie in Scharnegoutum, dat geen aanwas van nieuwe leden meer had en waar de melkaanvoer daalde. Het bestuur van de fabriek heeft het roer toen radicaal omgegooid en sedertdien marcheert de fabriek best mee in de gelederen van de Friese coöperatie. Het is een van die fabrieken, die met hun melkprijs hebben trachten te bewijzen, dat het met die noodzaak tot concentratie allemaal wel wat meevalt. Dat merken ze nu in Scharnegoutum.
[….]

Weer eens een Zuivelplan Drenthe

(De Veemarkt – dl)
In Drente is weer eens een zuivelplan verschenen dat orde moet scheppen in de chaotische situatie die de coöperatieve zuivelindustrie daar biedt. In hoofdlijnen komt dit plan neer op een fusie van de *Drents-Groningse zuivelbond* (DGZB) met de *Domo-Bedum* en de plaatselijke zuivelfabrieken zouden aan deze concentratie ondergeschikt gemaakt worden door de invoering van een melkprijs voor heel Drente.
De *Domo* is een enorm kaas- en melkpoederbedrijf dat de plaatselijke fabrieken als deelgenoot heeft en die fabrieken maken voor een deel ook weer poeder en kaas De verkoop van de Domokaas geschiedt in concurrentie met die van sommige zelfhandelende deelgenoten en die doen dat weer in concurrentie met de *NCZ* die ook een groot aantal Drentse fabrieken als deelgenoot telt. Bij een fusie zou alle kaas uit Drente via de NCZ lopen. De afzet van de melkpoeder zou via verschillende kanalen blijven lopen.

Drente heeft jaarlijks ongeveer een half miljard kg melk te verwerken (Friesland ruim een miljard) en die verwerking geschiedt in 46 fabrieken waarvan verschillende louter melkontvangststation zijn voor de Domo. Per fabriek wordt ongeveer vijf miljoen kg melk verwerkt als de melk die naar de Domo gaat buiten beschouwing wordt gelaten.
Het is duidelijk dat Drente met een ten dele totaal verouderde zuivelindustrie zit, die enorme kapitalen kost aan onnodige investeringen. Evenals in Friesland ontstaan er nu in Drente ook kringcoöperaties, die de invloed van de topcoöperaties dreigen aan te tasten. Het Drentse zuivelplan wordt echter doorkruist door de ontwikkeling in Groningen, waar de invloed van de Domo zich uitbreidt. Er wordt nu kennelijk gestreefd naar konsolidering van posities. Enkele jaren geleden leek het er op, dat de noordelijke zuivelindustrie in coöperatief verband naar een noordelijk zuivelblok zou
groeien. Het Drentse zuivelplan lijkt ons nog geen verdere stap in die richting.

Leeuwarder Courant 1964-12-05 **deel in MAP DGZB**

Over één jaar *DOMO-BEDUM* en het Drents zuivelplan

(De Veemarkt – dl)

[1e deel nog toevoegen]

Dit jaar is de samenwerking tussen de condensfabriek in Bedum en de Domo een feit geworden. Er is een organisatie van gemaakt, *Demo-Bedum*. Volgens het Drentse zuivelplan moet de *Drentse zuivelbond (DBvCZ)* nu ook in deze combinatie opgaan. *Domo-Bedum* zit in het Rivella-projekt en in de *coöperatieve veevoederfabriek 'Sloten'* en in *de Ommelanden*. Verder in een consumptieijsfabriek in Groningen, terwijl tot de nieuwbouw van een melkinrichting In Groningen besloten is. Deelgenoten van de Domo zijn een vijftigtal zuivelfabrieken in Drente en enkele fabrieken in Groningen.

Die fabrieken zijn in drie soorten verdeeld, omdat de een alle melk aan de melkpoederfabriek in Beilen levert en andere maar een deel. De zuivelfabrieken zijn dan plaatselijk weer gekoppeld aan aankoopverenigingen, zo als dat in Friesland in Jubbega het geval is geweest. Sommige fabrieken in Drenthe maken kaas, boter en melkpoeder, terwijl ze aaneengesloten zijn bij de Domo, die melkpoeder en kaas produceert. Daarnaast heeft de Domo nu ook de condensfabriek in Bedum op sleeptouw genomen.

Misschien zijn de Domo en Bedum op financieel gebied ook wel twee communicerende vaten geworden. We hebben getracht ons enig licht te verschaffen in dit naar de buitenkant te oordelen chaotische schouwspel van samenwerkingsvormen. Daartoe pleegt men dan een deskundige om raad te vragen en dat hebben we gedaan. Deze deskundige buitenstaander was zelf glad met de situatie verlegen. Hij wist het niet.

We vragen ons af, wat de Drentse boer er dan nog wel van begrijpt. We verlangen heus niet, dat het een lid van de coöperatie kristalhelder voor de geest staat hoe de geldstroom zich door een coöperatief apparaat beweegt en waar de eventuele aftapkraantjes zich bevinden, maar het lid moet al een idee hebben over de struktuur van zijn organisatie, want anders distancieert hij er zich van, zodra er moeilijkheden opduiken.

Coöperatie in richting concernvorming Novac stoot zuidwaards

De Veemarkt
De concentratie in de zuivelindustrie maakt nu snelle voortgang in Nederland, al doen zich daarbij ook wonderlijke constructies voor. In Gelderland-Overijssel zullen nu de Comego, de Berkelstroom en de Deventer condensfabriek bij elkaar stappen, waardoor een half miljard van de zeven miljard kg. Nederlandse melk in één hand komt. Het betreft hier de concentratie van een aantal topcoöperaties, welke in feite van groter belang is dan de samenvoeging van enige plaatselijke zuivelfabrieken. Toch is hier nog niet sprake van de door sommigen noodzakelijk geachte concernvorming in de coöperatie, waarbij de invloed van een coöperatie zich over een steeds groter deel van de markt uitstrekt.

Nog te veel leeft in de zuivelcoöperatie de idee, hoe komen wij van de melk af. Men denkt te veel van het boerenstandpunt uit. De boer wil zijn melk kwijt tegen een behoorlijke prijs. Hij sticht een fabriek, een zuivelfabriek. Uit de melk ontstaat dan boter, kaas, en daar moet de markt zich dan maar mee redden. Van deze gedachte is de zuivelcoöperatie in Nederland nog doordrenkt.
Wel is er geleidelijk een kentering naar een ander standpunt merkbaar. Zodra de melk de boerderij verlaten heeft en in handen komt van een ondernemer, heeft die ondernemer slechts één taak: zich af te vragen, wat kan ik allemaal met melk doen. In Friesland heeft die gedachte reeds rijke vruchten afgeworpen, maar het einde van de weg is nog niet bereikt. Bij de concentratie in de topcoöperetie denkt men ook nog te vaak aan machtsvorming. Als men maar eenmaal alle melk in een hand heeft, dan zou men de markt kunnen dwingen.

Deze gedachte leeft al sedert het begin van de coöperatie, maar het heeft weinig zin om nog eens een eeuw te wachten tot dit doel bereikt is langs de weg van praten en overreding. De concernvorming in de zuivel en in de landbouw in het algemeen kan wel een directere weg gaan door uitkopen en wegkopen. Natuurlijk heeft een groeiende topcoöperatie een steeds bredere basis in de melksektor nodig en ook de CCF streeft een verbreding van die basis na en het is de vraag of men zich daarbij tot de melk moet bepalen.

Er is een groeiende controverse tussen de Friese coöperatieve zuivelindustrie en de Gelders-Overijsselse. Er zijn twee wrijvingspunten. In de eerste plaats is dat de poging van de Novac in Emmeloord, deelgenoot van de CCF en de Frico en lid van de Friese Zuivelbond (FBvCZ), om zijn invloed naar het zuiden uit te breiden. Het standpunt van de Novac is duidelijk. Noordoostpolder en Flevoland horen bij elkaar als IJsselmeerpolders en een samengaan op zuivelgebied ligt dus voor de hand. De Noordoostpolder heeft zich voor zijn melkverwerkring op Friesland georiënteerd (zowel coöperatief als particulier) en dat is ook niet zo verwonderlijk, want de Friese zuivelindustrie staat op een hoog plan, hetgeen niet van de zuivelindustrie in alle streken in Nederland gezegd kan worden. Dit heeft reeds tengevolge gehad, dat de fabriek in Blokzijl via de Novac in de Friese zuivelindustrie werd opgenomen en op het ogenblik zijn er besprekingen gaande tussen de Novac en de fabrieken in de kop van Overijssel om tot een samenwerking te komen. Daarmee zou dan weer 40 miljoen kg. melk aan de invloed van de Gelders-Overijsselse Zuivelbond (GOZ) onttrokken worden.

De verhoudingen tussen de Friese bond en de Gelders-Overijsselse zijn er niet beter op geworden, hetgeen al begonnen is toen de Novac besprekingen voerde met de Delta in Kampen. De as-

piraties van de Novac zijn groot en in Gelderland en Overijssel vraagt men schamper, wat die Friese fabrieken te maken hebben met boeren, die bij Amsterdam (in Zuidelijk Flevoland) komen te wonen.

1965

Leeuwarder Courant 1965-01-23

Bolwerk legt een kaartje met een staartje – Vreemde vrijerij – Zonder aarzeling? – „Stopverf" is weer best

(De Veemarkt)
In Bolwerk, het blad van de Friese landbouwcoöperaties, dat de laatste tijd duidelijk aan levendigheid wint, komen deze maand enkele niet onvermakelijke correcties voor. In het decembernummer kwam een kaartje voor, als illustratie van een artikel, waarin met zeer beheerste opgetogenheid de vooruitgang van de reorganisatie in de Friese coöperatieve zuivelindustrie werd besproken. Het kaartje gaf aan welke grote concentraties er in Friesland tot stand gekomen zijn. Ze zijn wel bekend, maar we noemen ze toch maar even: ***de Maatschap*** in Dronrijp, ***de Takomst*** in Heerenveen, ***Fresia*** in Leeuwarden, de ***Novac*** in Emmeloord, ***de Zuidoosthoek*** in Oosterwolde, ***de Goede Verwachting*** in Wommels-Scharnegoutum, terwijl de wat dubieuze concentratie om de ***Frico in Warga*** ook nog genoemd moet worden.

Het zijn er zo langzamerhand heel wat en er begint zich een patroon in Friesland af te tekenen. Deze concentraties staan nu alle op het kaartje in Bolwerk aangegeven en dit kaartje was juist. Tóch kwam er een aanvulling op. Deze maand bericht het blad namelijk, dat de concentratie **Langezwaag-Terwispel** was weggelaten. Het spijt het blad, dat het deze concentratie heeft weggelaten. Wij zijn er echter stellig van overtuigd, dat het blad deze concentratie aanvankelijk heeft weggelaten, omdat het slechts een hoeveelheid melk betrof van achttien miljoen kg en dat is immers voor de toekomst geen rendabele eenheid.

Als het het Bolwerk spijt, geen melding gemaakt te hebben van **Langezwaag-Terwispel**, waarom dan ook niet van de concentratie **Irnsum- Sybrandaburen**, of van **Deinum-Weidum**, of van **Zurich-Witmarsum**, of van **Bartlehiem-Birdaard**, of van de zeer fraaie combinatie **Jubbega-Oldeberkoop**, of van **Langweer-St. Nicolaasga**? Waarom zouden we **Ee-Dokkumer Nieuwe Zijlen** er ook niet bijnemen en **Hoptille- Weidum**?

We namen aan, dat **Langezwaag-Terwispel** weggelaten was, omdat ze niet tot een oplossing van de rendabele melkverwerking bijdraagt, zij het dat er tijdelijk voordelen uit kunnen voortvloeien Maar als men **Terwispel** in het rijtje opneemt, dan óók **Steggerda, Balk, Betterwird, Gerkesklooster** (30 miljoen!).

Hemelum en Koudum vrijen op het ogenblik met elkaar; die kunnen straks ook op het kaartje en dan zou men kunnen stellen, dat de reorganisatie van de coöperatieve zuivelindustrie in Friesland voltooid is. In feite is deze echter pas begonnen. De Novac lijkt nu uit te groeien tot een eenheid, die in de toekomst steeds rendabel kan investeren, en hetzelfde geldt voor **Workum-Heeg** en **Haskerhorne-Wolvega** De andere vormen nog slechts een kern, waar loslopende fabrieken zich bij aan kunnen sluiten. **Hemelum** en **Koudum** zullen volgens de bestuursplannen in één vereniging samengaan, waarbij beide fabrieken blijven doordraaien, zij het dan dat er een „produktieplanning" komt Koudum behoort tot de groep van acht fabrieken, die met minder dan tien miljoen kg melk zijn bestaan trachtte te rekken. Een dergelijke hoeveelheid biedt geen basis meer voor investeringen. Het praatje dat de fabriek in produktie blijft, is er natuurlijk een voor de vaak, tenzij de boeren van Hemelum er geld tegenaan willen gooien. Het zal misschien enige verwondering wekken, dat de groep **Koudum-Hemelum** geen aansluiting gezocht heeft bij de groep **Warns-Workum-Oosthem-Heeg-Woudsend**, want **Koudum** steekt daar midden in. Bo-

vendien zou samenvoeging van beide groepen de concentratie in de Zuidwesthoek een zekere afronding geven en de basis bieden voor de bouw van een poedertoren.

De gemeentepolitiek van Hemelumer Oldeferd speelt hier echter ook tussendoor, want toen Warns zich vorig jaar bij de groep om Workum aansloot, stond het gemeentebestuur van Hemelumer Oldeferd op zijn kop tot in het bestuur van de Friese Zuivelbond toe. Het belang van de boer prevaleert natuurlijk in de zuivelcoöperatie, maar op sommige niveaus spelen andere belangen mee, al zal dat de Friese boer ook duizenden en duizenden guldens kosten, om een woord van de oud-voorzitter van het Friesch Rundvee-Stamboek in herinnering te brengen. Overigens liggen Koudumers en Workumers elkaar niet, dat is een traditie. Misschien zouden de Koudumers samen met die van Woudsend, Heeg, Oosthem, Makkum, Parrega en Warns, de Workumers in de Goede Verwachting nog wel een „pyk" kunnen zetten, maar dat is te mooi om waar te kunnen zijn.

ROBERT Hansen van Kopenhagen neemt in Bolwerk „zijn hoed af voor de Friese coöperatieve zuivelindustrie" en dat is bedoeld als rectificatie op een interview in de Leeuwarder Courant. Blijkens dat interview had een groep Deense zuiveldeskundigen de grootste bewondering voor enkele moderne Friese kaasfabrieken, hoewel ze de botermakerij ouderwets vonden. Het stond in de krant en daarover heeft men zich in Kopenhagen en in Leeuwarden bijzonder zenuwachtig gemaakt. Om alles weer in het reine te brengen nu dus het artikel van Hansen een artikel overvloeiend van loftuitingen over de coöperatieve kaasindustrie en de Friese Zuivelbond. Voor de samenstellers van kaartjes over concentraties van zuivelfabrieken en misschien tot lering en vermaak van boeren, die het toch niets kan schelen, staat er het volgende leerzame zinnetje in het artikel van Hansen: „Als men bij de Friese Zuivelbond stelt, dat men liefst kaas maakt van 100.000 L melk per dag en nog liever van 200.000 etc." dan leert een klein rekensommetje, waar de Friese Zuivelbond naar streeft bij het concentreren van zuivelfabrieken. Bij een vijfdaagse werkweek wordt dat minimaal 25 miljoen kg kaasmelk per jaar plus tien miljoen voor de CCF, plus nog een hoeveelheid voor een rendabele poedertoren ter verwerking van dc melk in de zomertop.

We blijven deze week nog wat bij de de Friese Zuivelbond, omdat de heren J. J. Zantema en J. E. Folkertsma van die bond in een vraaggesprek met het *Officieel Orgaan* van de FNZ verteld hebben, dat „zonder enige aarzeling gezegd kan worden, dat in Friesland (en Nederland) met zijn grote melkdichtheid het ophalen van melk in bussen nog steeds verreweg het goedkoopste systeem is". Enige aarzeling is er blijkbaar toch wel, want de volgende zin luidt: „Let wel, dit geldt niet voor het vervoer als zodanig, maar wel wat de bijkomende kosten op de boerderij en fabriek betreft." Wij zijn zo vrij om bij deze opmerkingen een vraagteken te zetten en we achten die meer op zijn plaats dan het vraagteken, dat het *Officieel Orgaan* plaatst achter de kop „Is melkophalen per tankauto mogelijk." De tankwagens rijden immers al in Friesland van de boerderij naar de fabriek. Deze week waren we bij een Groninger boer, die met zijn fabriek in onderhandeling is over een hogere melkprijs dan de andere boeren krijgen, omdat hij zo'n flinke kwak melk per tank aan de fabriek levert, dat die hogere prijs er wel af kan.

Overigens worden de zuivelfabrieken in Friesland binnenkort met dit probleem geconfronteerd, want het melken via de melkleiding in de gekoelde tank op grote bedrijven vindt ingang, terwijl de desbetreffende boeren aan de fabriek de eis stellen de melk per tank op te halen. Dit systeem is praktisch een garantie voor eerste klas melk en de eerste klas komt in gevaar door het overstorten in melkbussen, zoals nu nog geschiedt.

De zuivelcoöperatie zal door opheffing van de grensregelingen een oplossing kunnen vinden voor dit probleem, anders grijpt de particuliere industrie hier zijn kans wel. In dit verband is de speculatie rond de aandelen van de Lijempf mogelijk. een aanwijzing om haast te maken met dit probleem.
Van de zuivelfabrieken in Friesland zijn o.a. die in Leeuwarden (LMI) en Frico-Warga ingesteld op het ontvangen van tankmelk. Leeuwarden zelfs op het ontvangen van ondermelk uit Overijssel Gelderland. Met ontdooide room van vorige zomer kan men daar namelijk een product van maken dat als consumptiemelk verkocht wordt in Leeuwarden. Als het verbruik van drinkmelk in Nederland verder terug loopt zit daar misschien wel een artikeltje in voor P. B. de Boer van Stiens.
De LMI stuurde vorig jaar een telegram naar Breda, waar een melkinrichting het bestond drinkmelk naar Parijs te sturen, toen de Franse boeren staakten. Misschien kan die melkinrichting de LMI nu wel aan drinkmelk helpen.

Degenen, die speuren naar concentratieslachtoffers in de Friese zuivelindustrie, vinden altijd een goede aanwijzing in de medailles, die de fabrieken op de keuringen van de Friese Zuivelbond behaalden. In 1961, 1962 en 1963 verwierven een gouden medaille Langezwaag, Achlum, Marrum, Morra-Lioessens, Rinsumageest, Wartena, Boornbergum, Oosterend en Weidum. Verdwenen zijn nu de fabrieken Langezwaag, Wartena en Oosterend. Wat de kwaliteit van de kaas betreft, was er de laatste jaren sprake van enige teruggang, die tot uiting kwam in de gemiddelde puntenwaardering voor de ingezonden kaas, geen speciaal tentoonstellingsprodukt.

Deze was sedert 1960 respectievelijk 68.9 p, 70,1 p, 69, C p, 66,7 p en voor 1964 is het 66,9 p. De zuiveltechnische dienst zegt, dat de laatste jaren een goede constante kwaliteit valt te constateren. Deze goede kwaliteit is mogelijk dankzij de technische inrichting van de bondsfabrieken en het in de zuivelindustrie aanwezige vakmanschap, aldus de Zuivelbond. We mogen daaraan nog wel toevoegen, dat de zilveren medailles dit jaar alle voor Frico-fabrieken waren en dat de zilveren en de bronzen medailles ook verworven werden door gemechaniseerde kaasmakerijen.

Van de dertien fabrieken die een zilveren medaille verwierven, is er nu echter een gestopt. Van de andere twaalf zijn er acht die ongeveer tien miljoen kg melk verwerken, terwijl de gemiddelde verwerking in Friesland op ongeveer achttien miljoen kg per fabriek ligt. Wie er ook klachten heeft over „stopverf", de Friese Zuivelbond niet.

Leeuwarder Courant 1965-02-27

Donkere wolken boven landbouw – Uitkijken naar wit konijn van Biesheuvel – Partikuliere boer en fabriek

(De Veemarkt)
Als minister Biesheuvel sombere dingen zegt en hij trekt daarbij een gezicht als een donderwolk — en dat kan hij gemakkelijk — dan lijkt het bijna menens. Hij is bezorgd over de toekomst van de landbouw. Prijsverhogingen zijn nauwelijks meer mogelijk, omdat we in de tang van Brussel zitten — de subsidies mogen niet verhoogd worden — en de markt laat geen hogere prijzen voor zuivelprodukten toe. De consumptie zou te veel dalen. De minister heeft daarbij niet gesproken over de drinkmelk, waarin nog wel speling zit en waaruit een verhoging van het inkomen in de melkveehouderij gehaald zou kunnen worden. Een verhoging van de verrekenprijs voor drinkmelk met drie cent zou de melkprijs voor alle melk met een cent verhogen.

In het verleden heeft de landbouw een vrij snelle produktiviteitsstijging te zien gegeven, die minstens gelijke tred hield met de industrie, maar steeds meer boeren komen aan de grens van hun mogelijkheden, voornamelijk door gebrek aan grond en door te kleine bedrijfsgebouwen. Ook op de graslanddag in Sneek werd daar de aandacht op gevestigd door ir. Louwes, die weinig mogelijkheden meer zag tot een snelle aanpassing van de bedrijfsgroottestruktuur. Prof. Kraal zag in Europees verband het lage peil van de gemiddelde EEG-boer als een drukkende factor op de welvaart van de Nederlandse boer.

De Nederlandse boer zal moeten concurreren tegen mensen, die het zonder auto, wasmachine of televisie willen stellen, daar komt het ongeveer op neer. Die concurrentie is gemakkelijk vol te houden, wanneer de Nederlandse boer zou kunnen beschikken over alle middelen, die zijn bedrijf efficiënter maken. Juist die middelen beginnen te ontbreken. De bedrijfsgebouwen vormen een onwrikbare gegevenheid evenals het aantal hectares. In de Nederlandse landbouw zijn we nu toe aan de afvloeiing van de bedrijfshoofden, zo zei senator Sake van der Ploeg vorige week.

Maar in de praktijk gaat die afvloeiing toch niet zo vlot en het Ontwikkelings- en Saneringsfonds heeft bepaald niet de ontspanning gebracht, die nodig was. Het is voor de boer een trieste zaak, te moeten horen, dat zijn welvaart bij de algemene stijging ten achter zal blijven. In Sneek werd deze achterstand aangekondigd door prof. Kraal. In de Tweede Kamer werd dezelfde dag deze achterstand al tot een realiteit, toen minister Biesheuvel meedeelde, dat de snelle kostenstijgingen in de landbouw niet gecompenseerd zouden worden door hogere prijzen voor de produkten.

In feite wreekt zich nu de verwaarlozing van de binnenlandse markt. Jarenlang hebben de Nederlanders de zuivelprodukten voor een koopje kunnen krijgen, omdat de overheid een subsidie op het melkgeld van de boeren toelegde. Nu in het kader van de EEG een snelle aanpassing van de zuivelprijzen wenselijk zou zijn, blijkt de consument aan hogere zuivelprijzen niet gewend te zijn. Er treedt in Margarineland onmiddellijk een sterke daling van het boterverbruik op als de boterprijs wat oploopt. Daarnaast zijn er dan ook nog de klachten over de kwaliteit van de melk en de kaas.

Ook daarover heeft de landbouw wel adviezen gekregen van de minister. We moeten veel meer op de kwaliteit letten, heette het en dat is natuurlijk ook zo, maar die kwaliteit is niet zo zeer een zaak van de boer als wel van de volgende stadia waarin zijn produkten komen, wanneer de boer er al weinig meer over te vertellen heeft.
“En de boer hij ploegde voort”, zo dichtte Werumeus Buning, maar wij zijn nu toch wel op dat keerpunt in de geschiedenis gekomen, waar de boer het ploegen aan de loonwerker moet overlaten. Hij wordt teruggeworpen op het laatste bastion, dat er overblijft, het eenmansbedrijf. Ir. Louwes sprak in Sneek tenminste niet meer van het gezinsbedrijf. Men noemt de dingen gelukkig bij hun naam. Als het dan niet anders kan, dan zal dat eenmansbedrijf door samenwerking van boe-

ren tot een sterk bedrijf gemaakt moeten worden, opdat de boer van zijn gebondenheid aan dat bedrijf verlost wordt. Hopelijk zullen ook de „Achttien van Mantgum" wat dat betreft een keerpunt in de landbouwgeschiedenis worden.

In Sneek is ook wel duidelijk geworden, dat de veeverzorging een van de belangrijkste knelpunten in de huidige veehouderij is geworden. Bedrijfsgemiddelden van minder dan 4.000 kg melk per koe hebben niets uit te staan met de produktieaanleg van de koeien, zo merkte dr. Van der Grift wel zeer terecht op. Daar zijn andere kwalen aan de orde.

De somberheid van minister Biesheuvel heeft ook nog een andere kant. Biesheuvel is een politicus, die graag met effecten speelt. Net als een goochelaar krijgt hij applaus, wanneer hij het publiek bij de neus heeft genomen. Wel, als Biesheuvel voor het publiek de schatkist op de kop houdt om te laten zien, dat er niets meer in zit, dan mag men nog altijd verwachten, dat het witte konijn uit zijn mouw komt. (Eerder dan verwacht is de voorstelling van Biesheuvel afgelopen, televisiestoring).

Wat zou nu eigenlijk het effect zijn van zo'n graslanddag, zoals die deze week in Sneek is gehouden? Zelf hadden we de gedachte, dat verschillende onbelijnde gedachten, die we misschien ook wel eens neergeschreven hebben, nader gepreciseerd werden. Directe tegenspraak riepen ze bij ons in ieder geval niet op, maar we kunnen ons ook wel voorstellen, dat er boeren uit Sneek gekomen zijn, met het tevreden gevoel, dat zij in wezen gelijk kregen. Het is maar net aan welke woorden men het grootste gewicht hecht en dan is het zo, dat wat iemand herkent als zijn eigen mening het beste blijft hangen. De meer traditioneel ingestelden zullen zich allicht het meest vastgeklampt hebben aan hetgeen dr. Van der Grift uit Hoorn zei. Hij sprak over één kalf en één koe en niet over bedrijfsvergroting en dertig koeien per man en niet over de Europese ruimte en de moeilijkheden van de kleine boeren in Bretagne. Maar ook hij sneed pijnlijke dingen aan. Dr. Van der Grift noemde bedrijven met een gemiddelde produktie van minder dan 4.000 kg per koe, probleembedrijven.

De problemen van die lage produktie zijn niet toe te schrijven aan de moeilijkheden in de Friese veefokkerij met een geringere produktie aanleg van de koeien, want op de Westfriese Flora — en dat vertelde de heer H. Vogelzang van de RLVLD in zijn sluitingswoord — stonden koeien met hoge producties en die koeien stamden af van Friese stieren. Nou dan. De heer Vogelzang is een aardige, behulpzame man en wij zien hem er niet op aan, dat hij op een goedkoop succesje uit is, maar met deze fokkerijkwestie wordt het zo langzamerhand toch wel een pijnlijke zaak. Het schijnt er maar niet in te willen, dat de Hollanders een koe willen fokken met meer melk dan men in Friesland wil. In Holland heeft men daar sukses mee.

Particuliere boer en fabriek

Bij de opening van de graslanddag in Sneek maakte de heer G. M. Gerbrandy een opmerking, die men nu niet direct zou verwachten van een boer, die zijn melk levert aan een particuliere zuivelfabriek. Hij zei: „Wij kunnen wel vaststellen, dat wij grote kapitalen hebben verknoeid in de zuivelindustrie door investeringen op te smalle basis". In de regel gaat men van de gedachte uit, dat de boer, die zijn melk aan een particuliere fabriek levert, de melk aan de kant van de weg zet en er dan verder van af is. De heer Gerbrandy besefte kennelijk, dat een hoge melkprijs alleen van rationele fabrieken kan komen en als voorzitter van de leveranciersvereniging van Hollandia in Bolsward (500 leden) wordt hij wat dat betreft geregeld met de neus op de feiten gedrukt.

Die feiten zijn o.a. de sluiting van een reeks tot de ***Nestlé-Hollandia-groep*** behorende KNM-fabrieken in de Zuidwesthoek, waardoor dit concern zich op drie sterke fabrieken concentreerde. Aangezien Nestlé een machtige afzetorganisatie is, hoeven de fabrieken zich voorlopig geen zorgen te maken of ze de melkprijs zullen halen. Als Nestlé de melk niet meer kwijt kan, dan is er nergens geen melk meer te plaatsen.
De boeren van Hollandia zijn echter voor hun melkprijs afhankelijk van hetgeen de omliggende coöperaties uitbetalen. Die coöperaties zijn in het geval van Bolsward o.a. Workum, Wommels, Scharnegoutum en de inmiddels gesloten fabriek van Oosterend. De sluiting van de fabriek in Oosterend, die de laagste met de melkprijs was van deze fabrieken heeft voor de Hollandia-boeren tot gevolg, dat ze nu een melkprijs uitbetaald krijgen, die is afgestemd op het gemiddelde van Workum, Wommels en Scharnegoutum, fabrieken die tot de best betalende in Friesland behoren.

De boeren van Hollandia krijgen de papieren op tafel en de directie van Hollandia krijgt geen kans — zo ze dat zou willen — om met foefjes onder de vergelijking van de prijzen uit te komen. De cijfers worden mee door de heer Gerbrandy tot op het been nagekeken en nagerekend. Voorwaarde daartoe is natuurlijk, dat de cijfers vergelijkbaar zijn en dat er niet gegoocheld wordt met ongelijklopende boekjaren en dergelijke.
De verhouding van de Hollandia-boeren tot hun fabriek is contractueel geregeld en we zouden hun positie ten voorbeeld willen stellen aan boeren, die aan andere particuliere fabrieken leveren. Natuurlijk is daarbij niet het contract bepalend, maar het feit of degenen die er over onderhandelen uit keihard hout zijn gesneden.

Het is overigens opvallend, dat de concentratie van zuivelfabrieken in Friesland het verst is voortgeschreden in die hoek van ons gewest, waar de particuliere zuivelindustrie het sterkst vertegenwoordigd staat. Zo lang de zuivelcoöperatie zich niet sterker organiseert bij de afzet van melk- en zuivelprodukten, mist ze een sterk argument om de particuliere boeren tot aansluiting te bewegen. Het argument van de particuliere boeren, dat coöperatie en „speculatie" elkaar gezond houden door hun aanwezigheid, begint echter op het technische terrein aan waarde te verliezen. Verder zijn we er zo langzamerhand ook Van overtuigd dat er een groep boeren is, die niet eens naar het melkzakje kijkt om te zien wat er in zit. Ze zijn altijd blij met hetgeen ze er in vinden.

Lijempf weer in de gunst – Coöperatie in de markt om aandelen? – Conflicten in coöperatie – Waarde Lijempf

De Veemarkt
Er is een levendige handel in aandelen-Lijempf, een zuivelonderneming, die in Friesland nog slechts één fabriek heeft, in Drachten, en die verder haar hoofdkantoor met centrale diensten in Leeuwarden heeft staan. De rest van de groep zit in Groningen met een condensfabriek in Briltil, in Overijssel met een melkpoederinrichting in Kampen en in Noord-Holland, waar een grote kaasfabriek in Ursem wordt geëxploiteerd.
Tien jaar geleden moest de Lijempf zijn politiek van weinig investeren bezuren. De onderneming betaalde weinig of geen dividend en de fabrieken verkeerden in een staat die niet benijdenswaardig was. In een forse operatie van zo'n vijf miljoen gulden werden in Friesland een reeks bedrijven afgestoten naar de CCF, namelijk die in Dokkum, Berlikum, Workum en Sloten, terwijl ook die in Kuinre en Steenwijkerwold in handen van de CCF overgingen. De aandelen van de Lijempf zakten naar een dieptepunt, waarbij ze nog slechts de helft van de nominale waarde hadden. Met de miljoenen, die het bedrijf verwierf door de verkoop zijn o.a. de resterende fabrieken heringericht, terwijl andere nog slechts als melkontvangstation dienst deden.

Op het ogenblik beschikt de Lijempf over fabrieken, die de concurrentie om de boerengunst aan kunnen. Ook de aandelen van de Lijempf zijn in de afgelopen tien jaar steeds hoger genoteerd, hoewel het dividend zeer bescheiden bleef. De laatste tijd schommelt de koers van het aandeel om de 200, hetgeen er op neerkomt, dat het gehele bedrijf getaxeerd zou moeten worden op elf miljoen gulden; het aandelenkapitaal bedraagt namelijk 6,5 miljoen gulden. De melkaanvoer bij de Lijempffabrieken bedroeg ruim 200 miljoen kg, terwijl de mogelijkheden tot vergroting van de aanvoer met name in het gebied om Zwolle, waar op coöperatief gebied een tamelijk chaotische toestand bestaat gunstig beoordeeld worden.

De wijze, waarop het aandeel op de Amsterdamse effectenbeurs verhandeld wordt geeft insiders de indruk, dat er iets gaande is. De aandelen gaan in pakketten in een richting. Waar ze dan terecht komen is uiteraard niet bekend. Veronderstellingen worden er wel gemaakt. Een veronderstelling is, dat grote aandeelhouders wat aan het stuivertje wisselen zijn om de koers omhoog te drijven, waardoor ze het bedrijf kunnen vrijwaren tegen een te goedkope overval. De andere veronderstelling is dat de „coöperatie" de aandelen opkoopt. Dit laatste is uiteraard een veronderstelling, want er kan ook een particuliere onderneming als kaper op de kust zijn.

De Lijempf ligt in het gebied van twee coöperatieve groeperingen, die bij de verwerving van de melk belang hebben. Deze groepen zijn de CCF en Domo-Bedum. Verder zou men ook kunnen denken aan Gelders-Overijsselse condensfabriek en aan de Hollandse CMC, een van de meest expansieve zuivelcoöperaties in Nederland, die de drinkmelkvoorziening in de Randstad Holland voor een groot deel in handen heeft. De vier genoemde zuivelcoöperaties zouden alle in aanmerking komen voor deelneming in een groep, die het op de aandelen van de Lijempf voorzien heeft.
Hoewel de Lijempf-fabriek in Ursem nog al een eind buiten het eigenlijke CMC-gebied ligt, zou deze organisatie vast mee doen aan de overval op de Lijempf als ze daar de kans toe krijgt. De CCF is ook zeker van de partij. Bij dit Friese bedrijf is er wel enige noodzaak om de grondstoffenbasis te verbreden, nu de coöperatie in Gelderland- Overijssel gedreigd heeft geen melk meer naar Leeuwarden te sturen, omdat een deelgenoot van de CCF, de Novac, een fusie is aangegaan

met een coöperatie in de Kop van Overijssel en de Novac bovendien de Flevopolder als melkwinningsgebied lijkt in te palmen. Uit deze redenering moet dus wel volgen, dat de Gelders-Overijsselse kondensfabriek in Deventer en eventueel de Comego moeten afvallen als gegadigden voor de Lijempf.
Als deelnemer in de groep kan echter niet gemist worden Domo-Bedum. De kondensfabriek in Bedum, die niet zo glorieus geëxploiteerd werd als de Groningers wel eens lieten voorkomen, is overgenomen door de Drentse Domo, hetgeen de Drentse boeren financieel niet zo erg goed bekomt.
Het is ook de diepere oorzaak van het conflict tussen Domo en Drents-Groninger zuivelbond. (DGZB) Het is zelfs zeer de vraag of de Drenten zich op het ogenblik in een nieuw avontuur zouden laten lokken door de Domo. Zoals bekend exploiteren de CCF en Domo-Bedum gezamenlijk de condensfabriek *De Ommelanden* bij Groningen. De coöperatieve zuivelfabrieken in Groningen hangen verder als los zand aan elkaar, waarbij de melkritten dusdanig in elkaar verstrengeld zijn, dat er eer van een negatieve binding sprake is. Overigens zijn er onder deze zelfstandige coöperaties een vijftal, toch ook fabrieken als die in Marum en Winschoten, die voor een aktieve aanpak van hun melkaanvoer niet bang zijn en die ook in ander opzicht veel van zich doen spreken. De fabriek in Marum was kortgeleden nog betrokken bij de overname van de melk van de Boterkooper-fabrieken en bij de liquidatie van de zuivelfabriek in De Wilp.

De veronderstelling, dat de coöperatie op de aandelen van de Lijempf uit is, wordt in de hand gewerkt door gedachte, dat vorig jaar door de coöperatieve suikerfabrieken in Nederland een bod is gedaan op de aandelen van de Centrale Suiker-Maatschappij. Het aanbod is toen misgelopen. Het opkopen van Lijempfaandelen door de coöperatie zou echter niet gemakkelijk zijn, omdat op een gegeven moment toch wel ergens verantwoording afgelegd moet worden van het bezit van deze aandelen of van reserveringen daartoe, waarbij het geheim onmiddellijk zou uitlekken en de aandelen snel in koers zouden stijgen.
De Coöp. Centrale Raiffeisenbank in Utrecht zou de aandelen wel gemakkelijk kunnen opkopen, maar het zou zich in een wespennest steken gezien de controverse tussen CCF en Gelderland-Overijssel, terwijl deze bank in eigen kring ook op weerstanden zou stuiten. De Coöperatieve Zuivel- Bank in Leeuwarden zat aan het begin van het jaar ruim in de liquide middelen maar deze bank zal ook niet in de markt zijn zonder een duidelijke opdracht. De vraag blijft dus wie zo'n opdracht zou kunnen geven en dan komt men in de coöperatieve kring toch altijd weer bij een groep terecht, die een dergelijke transactie moeilijk lang geheim kan houden. Het een en ander in aanmerking nemende lijkt het niet waarschijnlijk, dat de coöperatie de Lijempf-aandelen opkoopt.
Blijft dus over de mogelijkheid, dat er een ander concern is, dat belangstelling heeft voor de Lijempf, een Amerikaans of Zwitsers concern.

Het standpunt van de niet-coöperateeve boer en een belangrijk deel van zijn coöpererende collega's inzake de coöperatie en de particuliere industrie is, dat de aanwezigheid van beide wenselijk is. De feiten geven hun de laatste tijd helaas gelijk. Verschillende coöperaties blijken onmachtig hun problemen op te lossen, zoals bijvoorbeeld het geval is in Jubbega en Wijnje-terp. De melkprijs van deze fabrieken valt uit de toon en de boeren, die een eigen bedrijf beginnen, wachten zich wel lid te worden van dergelijke coöperaties.
De Lijempf-Drachten wint zo nog al wat melk in Wijnjeterp, dat zijn toch al kleine aanvoer sterk zag teruglopen. De coöperaties hebben onderling grensregelingen in acht te nemen, zodat de boeren gelukkig zijn wanneer er nog een particuliere fabriek in hun omgeving is, die daarmee niets te maken heeft.

Deze grensregelingen zijn ook de voornaamste oorzaak geweest, dat er boeren hij Warns en Koudum de nieuwe verenigingen de rug hebben toegekeerd, hetgeen de fabrieken in Workum en Koudum zestien boeren heeft gekost. De boeren uit Warns wilden niet bij Workum maar bij Hemelum of naar een particuliere fabriek en de boeren in Koudum voelden zich niet lekker bij Hemelum. Hier was het echter niet een kwestie van de melkprijs, maar een niet mee willen doen aan wat in het belang van de vereniging was. De manier, waarop men voorheen deze boeren voor de coöperatie trachtte te bewaren, heeft men gelukkig verlaten sedert dit bij de fabriek In Luinjeberd spaak liep. Van de ongeveer 80 boeren, die de fabriek in Uitwellingerga telde zijn er niet minder dan twintig uit de coöperatie gestapt nadat hun vereniging een fusie was aangegaan met Workum-Heeg. De meesten gingen naar de Hollandia-Nestlé-fabriek in Scharsterbrug en één trok naar Normandia in Sneek met het merkwaardige argument, dat hij dan de tbc-bewijzen wat meer bij de hand had. Het zat de boeren van Uitwellingerga vooral dwars, dat hun fabriek zonder meer door Workum-Heeg is overgenomen, terwijl ze zich gouden bergen voorstelden van de waarde van het gebouw dat midden in het watersportgebied staat en dat voor de recreatie nog wel iets had kunnen opbrengen.

Uit deze gang van zaken blijkt wel, dat de noodzakelijke concentratie in de zuivelindustrie niet zonder wrijvingen gepaard gaat. Nu het accent in de coöperatie geleidelijk meer komt te vallen op de grote bedrijven kan het niet uitblijven of de binding van de boer aan de coöperatie neemt af. Voor een sterke coöperatie is het echter ook niet langer nodig, dat de boeren collectief aangesloten zijn. Er komt wat meer speling. De binding wordt ook losser door een vertoning als die welke door de Gelders-Overijsselse zulvelcoöperaties wordt opgevoerd.
Omdat de Novac met een coöperatie in de Kop van Overijssel gefuseerd heeft, is men in Gelderland-Overijssel gepikeerd. Men voelt dit als prestigeverlies en dreigt nu met het stopzetten van de melkaanvoer uit Gelderland en Overijssel naar de CCF in Leeuwarden. Men zal die melk zelf wel verwerken, met andere woorden de leiding van de coöperatie in het oosten van Nederland is wel bereid er wat boerengeld tegen aan te gooien om het prestige wat op te poetsen, want de boeren hebben wel.

Boeren willen productiever vee

KI heeft behoefte aan stieren met hoge melkindex

DE VEEMARKT

In de Friese veehouderij voltrekken zich grote veranderingen. Enerzijds is er de afneming van het aantal veehouders, waarvan er nu nog een 16.000 over zijn. (Als ze allen met hun arbeiders in Leeuwarden woonden zou de stad net genoeg huizen hebben om ze te huisvesten). Anderzijds is er de toeneming van het aantal stuks vee per man. Tien jaar lang heeft men tegen die toeneming aangekeken, er zich tegen verzet, maar het tóch gedaan.
Aanvankelijk gebeurde dit zonder dat de boer inzicht had in de technische problemen, die hij daarbij moest oplossen, maar geleidelijk is daarin ook verbetering gekomen. De Friese veehouderij is onderweg naar modernere situaties. Omdat hier in Friesland naar verhouding grote graslandbedrijven voor komen, krijgt men wel eens de indruk dat deze bedrijven niet alle problemen tegelijk kunnen oplossen, de moeilijkheden die juist bij de grotere bedrijven talrijker zijn dan bij de kleinere.

Een van de middelen, waarvan de boer zich bedient om tot betere bedrijfsresultaten te komen, is het fokken van produktief vee. Daarvoor is dit jaar een enorme belangstelling ontstaan en dat is begrijpelijk, want een koe met 5500 kg melk is rendabeler dan een koe met 4000 kg, voornamelijk omdat ze beide praktisch evenveel arbeid vragen. Produktiever vee geeft ook bedrijfsvergroting. In de k.i.-vereniging Giekerk heeft deze gang van zaken er in de afgelopen maanden toegeleid, dat de leden voor 90 procent van hun koeien sperma vragen van stieren, waarvan de *melkindexen* bekend zijn. Vorig jaar zat dat nog bij 50 tot 60 procent. Deze melk-indexen kunnen pas berekend worden van stieren, die vijf jaar oud zijn omdat dan pas de eerste melklijsten van hun dochters worden uitgerekend en vergeleken met die van hun moeders.

Het hoge percentage van 90 procent is eigenlijk verbijsterend hoog, al zal de buitenstaander zich afvragen, waarom het zo lang moest duren eer de veehouders de weg van een grotere zekerheid in de fokkerij kozen. In Giekerk staat men nu plotseling voor een ander probleem: waar halen we straks de stieren vandaan met een goede melkindex?
Om die melkindex te kunnen berekenen, moet de stier op tweejarige leeftijd een kleine 500 koeien dekken. Daarna komt hij enkele jaren praktisch op non-aktief als zogenaamde wachtstier en als dan de rierelijsten bekend zijn, kan de boer beslissen over verder gebruik van het dier. Giekerk staat nu voor de moeilijkheid om voor drie of vier stieren de boeren bereid te vinden om het dier in den blinde te gebruiken. Gezien de enorme belangstelling voor stieren die hun waarde reeds bewezen hebben, is er nauwelijks meer ruimte voor het experiment met onbeproefde stieren. De conclusie moet luiden, dat de k.i.-vereniging te Giekerk te klein is om waardevolle stieren te ontdekken. Maar Giekerk is nog een van de grote verenigingen in Friesland.

Gelukkig voor de boeren in de Zuidoosthoek is daar een streven naar een grotere concentratie, waardoor men misschien wel de mogelijkheden krijgt om zelf zijn goede stieren te zoeken. De Friese topfokkers zullen op de een of andere manier samenwerking moeten zoeken met de ki-verenigingen, teneinde ook hen in staat te stellen stieren op te sporen met een voldoende melkindex. Hopelijk zal Friesland niet te klein zijn om deze topfokkerij zijn grondvlak te geven van het experiment.

Dat melkindexen rare dingen zijn, weet zo langzamerhand iedereen in de veehouderij wel. Nu heeft de direkteur van de *Centrale melkkontrole Dienst*, ir. S. R. Sybrandy in de Keurstamboeker

(NRS) een artikel geschreven, waaruit eens te meer blijkt, dat men de melkindexen voorzichtig moet hanteren. Deze index is een verhoudingscijfer voor de produkties van de moeder en haar dochter, waarbij 11 als behoorlijk beschouwd kan worden, terwijl het NRS aan Friese stieren de eis van 10,46 stelt. De Friese kampioensstier Adema 561 had aanvankelijk een melkindex van 9,46 (gebaseerd op dochterlijsten uit het slechte melkjaar 1962), maar bij het uitrekenen van de index met latere rieselijsten is dit waardecijfer gezakt tot onder de 9.20. Zoons van de Friese kampioen kunnen niet naar het NRS-gebied, tenzij ze zelf reeds over een goede index beschikken. Op het ogenblik zijn er verscheidene zoons van Adema 561 in opleiding voor een goede melkindex.

Ir. Sybrandy heeft voor 191 zwartbonte stieren berekend wat de verhouding is tussen de melk-index en het percentage onvolledige melklijsten ten opzichte van het aantal volledige lijsten. Hij komt tot de conclusie, dat het aantal uitgeschifte rieren, dus dieren met onvolledige melklijsten, stijgt naarmate de melkindex lager wordt. Bij een melkindex lager dan 9,50 bedraagt het percentage uitgeschifte dieren bijna 25. Is de melkindex 12,50 of hoger dan is dat percentage bijna acht. Duidelijk volgt uit het artikel van ir. Sybrandy, dat de lage melkindexen door de selektie van de slechte producentes nog aan de hoge kant zijn. Gemiddeld is het percentage van selektie bij alle stieren vijftien procent.

Het artikel van ir. Sybrandy heeft ons erg nieuwsgierig gemaakt naar het aantal rieren van Adema 561, dat voortijdig uit de fokkerij is verwijderd. We hebben de overtuiging, dat dit procentueel bijzonder laag is geweest, hetgeen de melkindex van deze stier veel verder naar beneden heeft gedrukt dan het geval zou zijn geweest, wanneer dit dier niet zulke uitstekende kwaliteiten had gehad. Helaas, leek het bij het Friesch Rundvee-Stamhock niet mogelijk de gegevens te produceren, die onze overtuiging zouden kunnen staven. Voorlopig houden we het er op, dat de moeder-dochtervergelijking van Adema 561 en dus de melkindex een bedrieglijk beeld geeft van de kwaliteiten van de stier op het gebied van de produktvererving. Adema 561 is wat dit betreft zeker geen beste of goede vererver, maar we houden zijn melkindex voor een dom getal, dat in vergelijking met de indexen van andere stieren geen juist beeld
net dc indexen
nengetaltreBbeel eeat geeft. hetMNRShsteldtoals
ninimum_index 10,46.

Het FRS wil de zuiverheid van zijn zwartbont ras bewaren. Men kan het daar mee eens zijn of niet, uit een oogpunt van algemeen belang is dat standpunt te waarderen en gemakkelijk te verdedigen. Of de Friese veehouder er gelukkig mee moet zijn is voor ons de vraag, maar het NRS heeft er wel degelijk belang bij. Het NRS kan in Friesland putten uit een reservoir van stieren, die een zekere waardevastheid bezitten bij de vererving van verschillende eigenschappen. Bovendien kan het NRS vanuit Den Haag de Friese fokkerij ook nog een beetje regeren door eisen te stellen aan dieren, die naar het NRS worden overgeschreven. Het NRS kan de Friese fokkers wat laten experimenteren en eventueel in hun eigen sop gaar laten sudderen.

Het NRS zelf wil in de fokkerij een wat andere koers varen dan die welke in Friesland opgeld doet. Het NRS wil een sterkere nadruk leggen op het produktiedier en dan is het voor het NRS altijd mooi, wanneer er uit Friesland stieren gehaald kunnen worden om de fouten te corrigeren, die zo'n produktiefokkerij nu eenmaal met zich brengt. Nu heeft het FRS de briefwisseling gepubliceerd, die er gevoerd is met het NRS over de wederzijdse erkenning van elkaars registraties. Uit die brieven blijkt - en dat was niet onbekend - dat het NRS het FRS open wil breken en een einde wil maken aan het gesloten stamboek, dat het FRS praktisch is.

Het FRS heeft toen en daarom - en een kind is het die anders gelooft - zijn eisen voor stiermoeders zo geformuleerd, dat alleen FRS-dieren daaraan kunnen voldoen. NRS-fokkers, die naar Friesland komen om hier hun bedrijf voort te zetten, moeten een halve generatie fokken om hier volledig mee te kunnen doen. De zet, die het FRS deed, was niet royaal. Het maakte de indruk van een slimmigheidje, terwijl er niets anders aan de hand is, dan dat het FRS baas wil blijven in eigen fokkerij. Voor de schijn liet men het NRS toe. Het gevolg is geweest, dat het NRS - waarschijnlijk naar zijn oorspronkelijke bedoeling - ook maar eens fiks eisen aan het FRS-vee is gaan stellen, hetgeen tot een aanmerkelijke teruggang van de toch al geslonken overschrijving naar het NRS leidt. Zag het NRS een zwakke plek in de verdediging van het FRS.

Leeuwarder Courant 1965-09-11

Concentratiegolf in aantocht – Boer van ene fabriek naar andere

(De Veemarkt)
Een nieuwe concentratiegolf veegt over de coöperatieve zuivelindustrie en het zijn op het ogenblik de bij de Frico aangesloten zuivelfabrieken, die als gevolg van fusies gesloten worden of gesloten kunnen worden. De kaasscheurtjes planten zich voort, zou men kunnen zeggen. De volgende fabrieken overwegen voorzover ons bekend op het ogenblik het aangaan van een fusie of zelfs doodeenvoudig opheffing: **Birdaard, Delfstrahuizen, Witmarsum, Sybrandaburen** en **Garijp.** De gedachten gaan in de meeste gevallen uit naar een samenvoeging met een reeds bestaande grote concentratie, hetgeen voor de rust in de zuivelcoöperatie ook het meest wenselijke is, want de betrokken boeren behoeven dan niet direct weer de spanningen van concentratievergaderingen te doorstaan met alle kwade gezichten van dien.

De boeren, die oorspronkelijk hun melk leverden aan **Zürich** en **Bartlehiem** moeten nu al weer een nieuw tehuis zoeken voor zover ze hun melk aan **Witmarsum** en **Birdaard** leveren. Voor de Birdaarder boeren lijkt het eindstation dan nog niet bereikt te zijn, want zoals de plannen nu liggen, gaat de melk alle kanten uit en komt deze ook terecht bij fabrieken, die niet blijvend ontsnappen aan de concentratie. Kleine fabrieken, die er enkele miljoenen kilo's melk bij krijgen, moeten naar verhouding hogere investeringen per kilo melk doen om de nieuwe melk te kunnen verwerken dan de grote concentraties. Delfstrahuizen gaat zijn melk opdelen tussen Novac en De Takomst (**Haskerhorne-Wolvega**), waarbij Frico-melk in Frico-verband blijft. Witmarsum vrijt met de ***Goede Verwachting*** (**Workum-Heeg**), waarbij Workum na Oosthem, Heeg en Uitwellingerga de vierde fabriek uit het Frico-verband lijkt te wrikken. De combinatie Workum-Heeg krijgt overigens ook zo langzamerhand als afzetorganisatie een steeds grotere betekenis. Met negentig miljoen kg melk krijgt men wat te vertellen op de markt, terwijl anderzijds het travesteren lichter wordt.
[….]

Discussie over concentratie

Melkleiding gered – Kwaliteit beslissend

Ons rijtje van zuivelfabrieken, die op het punt staan fusies aan te gaan, blijkt al weer uitgebreid te moeten worden met een tweetal fabrieken en voor het einde van het boekjaar zal de lijst nog veel groter worden. Schreven we vorig jaar nog hoopvol, dat het grote sterven in de zuivel begonnen was; nu is het een feit. Men kan spreken van een sterven, maar in werkelijkheid wordt er nu een begin gemaakt met de opbouw van een moderne Friese zuivelindustrie, een enorme onderneming, waarvoor latere boeren de tegenwoordige generatie dankbaar zullen zijn. Helaas, wordt dat zo door de betrokkenen niet ondergaan. Deze week zagen we een groepje bestuurders van fabrieken met hun directeuren bij elkaar zitten in een sfeer die veel van een begrafenisstemming over zich had.

Nu de jaarverslagen van de verschillende zuivelfabrieken bekend worden, is men weer ijverig aan het vergelijken geslagen. De verslagen laten voor de vergelijking wel eens aan duidelijkheid te wensen over, omdat er fabrieken zijn die wel iets te camoufleren hebben, ook voor hun leden. Als dat te erg wordt, grijpt de accountantsdienst van de Friese Zuivelbond (FBvCZ) in met een verklaring, dat de dienst niet akkoord gaat met de gevolgde afschrijvingspolitiek.

Het komt namelijk voor, dat fabrieken, in het zicht van een fusie, waarbij ze toch met alle „lusten en lasten" worden opgenomen in een groter geheel, de afschrijving verwaarlozen. In Noord-Holland, waar de concentratie vrijwel zijn beslag heeft gevonden, nemen de grote zuivelverenigingen deze coöperaties nog wel op, maar ze laten de desbetreffende boeren nog wel wat afschrijving inhalen. Ook de Novac heeft een dergelijke politiek gevolgd ten aanzien van de zuivelindustrie De Drie Provinciën in de kop van Overijssel. Bij een andere fusie is een afspraak gemaakt over de afschrijving. Of het in Friesland nog lang zin zal hebben een voorschotje te nemen op de fusie, zal in de loop van het volgende jaar wel blijken. Het komt ons voor, dat bijvoorbeeld in Jubbega, wat dat betreft hoog spel wordt gespeeld.

Inmiddels nemen van jaar tot jaar de verschillen in uitbetalingscapaciteit tussen de grote en kleine fabrieken toe. Wanneer men vier jaar geleden de toen bestaande zuivelfabrieken in vier groepen van zestien elk verdeelde naar de hoeveelheid melk, dan was de afschrijving en het potgeld bij de groep van de grootste fabrieken 0,3 cent per kg hoger dan bij de groep van de kleine fabrieken (afschrijving 0,2 cent en potgeld 0,1 ct). In de afgelopen vier jaar zijn de verschillen tussen de grote en de kleine fabrieken voortdurend toegenomen. Twaalf fabrieken meest uit de groep van de zestien kleine verdwenen van het toneel, maar niettegenstaande deze sanering, blijken de verschillen groter te zijn geworden in het afgelopen boekjaar.

Als men de fabrieken weer naar grootte verdeeld in vier groepen, dan krijgt elke groep er nu dertien. De dertien grootste fabrieken schreven dit jaar 0,3 cent meer af en keerden 0,6 cent per kg melk meer uit aan potgeld (samen 0,9 ct.) dan de groep van dertien kleine fabrieken. De grote fabrieken hebben twintig tot veertig miljoen kg melk en de kleine (zonder de eilandfabrieken) minder dan elf miljoen kg melk. Voor de gemiddelde boer in Friesland maakt het nu reeds een 700 tot 800 gulden per jaar uit of hij zijn melk levert aan een grote fabriek of aan een kleine. Dit zijn verschillen, die er niet om liegen. Het maakt ook een einde aan de discussie over de concentratie. Blijft de enige mogelijkheid hoe te concentreren.

Een boer, die het hele avontuur van Bartlehiem via Birdaard naar een hem praktisch toegewezen eveneens kleine fabriek heeft meegemaakt, maakte tegenover ons een verwijt aan de Friese Zuivelbond, (FBvCZ) die de leden van de fabriek in Birdaard nooit duidelijk heeft ingelicht. Een vertegenwoordiger van de Zuivelbond heeft echter nooit de gelegenheid gekregen om een mond open te doen. Hij mocht pas spreken bij de regeling van de begrafenis donderdagavond.

Melkleiding gered – Kwaliteit beslissend
In Friesland zijn ongeveer honderd melkveehouders, die hun bedrijf met een melkleiding hebben uitgerust. Deze melkleiding brengt de melk direkt van de uier naar een melktank, zodat er geen geloop meer in de stal is met melkemmers. Vijftig van deze boeren hebben de afgelopen jaren bedankt voor de melkkontrole, omdat er nog geen mogelijkheid was of geen methode werd erkend om zonder onderbreking van het systeem op de dag van de melkkontrole de melkleiding te gebruiken. Op grote bedrijven verkeerde men praktisch in de onmogelijkheid om zonder melkleiding te melken, hetgeen dus melkkontrole onmogelijk maakte. Zonder melk_ kontrole geen melklijsten en zonder melklijsten geen koeien, die hun prijs opbrengen. Bovendien raakt de boer zonder kontrole het overzicht van zijn melkveestapel kwijt.

Op de tentoonstelling Froonacker was deze week een apparaatje te zien, dat melkkontrole mogelijk maakt bij het melkleidingsysteem. Het apparaatje van 320 gulden komt uit Denemarken en is dermate ingenieus, dat het precies 1,7 procent van de melk, die uit een nier komt, aftapt in een buis. De Provinciale *Melkcontrole Dienst* heeft deze *„Milkoscope”* inmiddels erkend, zodat de melkleiding praktisch vrijbaan gekregen heeft. En dat betekent op zijn beurt weer, dat de zuivelfabrieken nog meer geconfronteerd zullen worden met het probleem van boeren, die hun melk in de tank willen leveren.

De Maatschap in Dronrijp heeft dit probleem voor zijn bestuurslid P. M. Anema opgelost door met een tankauto te gaan rijden. (RMO) De veehouder H. Bergsma in Boekelte levert zijn melk in twee „giertanks’ aan de fabriek in Oosterwolde. De tanks staan op een platte wagen, die achter de melkwagen van de fabriek worden gehaakt. Ook andere veehouders dringen er bij hun fabriek op aan hun melk met een tankwagen op te halen, omdat ze dan van het gesleep met melkbussen af zijn. Die tankwagen vraagt echter een enorme investering. De fabrieken zullen wel niet aan die tankwagen ontkomen. Elders in Nederland rijden er al verscheidene. De grote fabrieken zullen er zelf één moeten aanschaffen en de kleine kunnen dat met elkaar doen.

„Laperi gear en rapen grear'"

De Veemarkt
Tussen twee Radio-Oranjeachtige berichten („Er is weer havermout verkrijgbaar" en „Als de wattendozen met gewone vulling op zijn, beginnen we met de afgifte van dozen, waarin de dubbele hoeveelheid voorkomt") doet de directeur van de coöperatieve zuivelfabriek in Sybrandaburen een mededeling aan zijn leden over „gedaas" in onze rubriek over zijn fabriek, welke mededeling dan verder nog verhelderd wordt met de toevoeging, „dat van een ezel altijd een trap is te verwachten". We houden wel van duidelijke taal, want dat geeft de minste misverstanden. Het is wel jammer, dat directeur Slotboom er op vertrouwd heeft, dat zijn mededeling ook zonder zijn zorgen wel bij ons op het bureau zou komen. Zijn stencil heeft ons na enige weken bereikt, nadat enkele boeren ons al eerder voorzichtig over de inhoud hadden ingelicht; de schok was dus niet meer zo groot.

Enige weken geleden namen wij Sybrandaburen op in een rijtje fabrieken, die fusie overwegen. Gezien de geschiedenis van Sybrandaburen in de laatste jaren en gelet op een desbetreffende mededeling in de laatste ledenvergadering van de fabriek zou Sybrandaburen, als we het rijtje weer moesten opschrijven, daarin opnieuw figureren. De directeur zal dit wel weer „voorlichting van de slechtste soort noemen", maar hij gelieve er dan wel nota van te nemen, dat hij in zijn mededeling aan de leden een kleine wijziging heeft aangebracht in onze woorden, waardoor ons „overwegen" bij hem werd: „fabrieken, die fusies aangaan of hiermede bezig zijn".

Als we nu vereer over het geval-Sybrandaburen schrijven, dan zijn we ons welbewust van het gevaar, dat we de fabriek verder in de richting van het graf schoffelen en daartoe hebben we het recht niet. Zeker niet in het geval Sybrandaburen, waar het bestuur getuige verschillende fusiebesprekingen, die het gevoerd heeft, blijk gaf een open oog voor de concentratiemogelijkheden te bezitten. Door handige manoeuvres van andere fabrieksbesturen heeft Sybrandaburen de grote fusie met Scharnegoutum en Wommels gemist. Nu kan men echter niet meer net doen of de neus bloedt, want dan maakt men zich schuldig aan de grote oplichterij, die er gaande is met de Friese boeren, die de miljoenen op het ogenblik uit de zak geklopt worden voor investeringen die nutteloos zijn. Een fabriek van tien miljoen kg melk kostte de boeren vorig jaar gemiddeld een ton extra. Daar zijn fabrieken bij die nog voor acht ton op de balans staan. De besturen van de fabrieken doen een spelletje poker. Ze zijn voor concentratie als een ander zich opoffert en ze geven niet thuis, wanneer ze zelf aan de beurt zijn. Zo iets heet gewoonlijk boerenbedrog.

In het Fries Landbouwblad jammert Greidboer om het feit, dat er geen zuivelplan in Friesland is. Kennelijk nemen de zaken voor hem een onvoorziene wending, waarbij zijn fabriek, die de kansen zo mooi berekend had, buiten het spel komt te staan. Wij hebben het gemis van een zuivelplan ook altijd gevoeld en we houden ook rekening met het feit, dat de tegenwoordige ontwikkeling brokken met zich brengt. Er zijn de laatste jaren kansen voor een gezonde ontwikkeling verknoeid en nu gaat de concentratie dan zonder plan in het wilde weg. We zien nu echter ook, dat er een fase bij de concentratie overgeslagen wordt. Er stappen geen twee fabriekjes meer bij elkaar, maar een fabriek stapt bij een grote concentratie. En nu kunnen ze in Achlum wel op Tzum wachten en in Tzum op Achlum, maar als er niets gebeurt, dan komen die twee niet bij elkaar.

De stormachtige ontwikkeling van de Novac, de Takomst en de Goede Verwachting en de gezonde groei van de Foarutgong en Fresia geven duidelijk aan in welke richting de boeren het verder zullen zoeken.

Als we zeggen, dat er geen zuivelplan voor Friesland is dan is dat slechts gedeeltelijk waar De Friese Zuivelbond (FBvCZ) heeft in het verleden wel eens een groepje zuiveldirekteuren bij elkaar gebracht voor het doen van bedrijfsekonomische vergelijkingen, maar in de hoop, dat de heren wat aan elkaar zouden wennen, en met de gedachte, dat zo'n groepje zou zeggen, dat concentratie het beste zou zijn. Er zijn ook fabrieken geweest, die wat vooruitliepen op dat vage plan. Ze stelden zich al vast in op een toenemende melkstroom, die nog moet komen.

Hebben we in Friesland de ontwikkeling naar sterke regionale zuivelcoöperaties, waarbij een flink stuk verantwoordelijkheid bij de streek blijft, in Drente gaat het in een andere richting. Hier treden zuivelfabrieken toe als zogenaamd C-lid tot de *Domo*, een organisatie die het midden houdt tussen CCF en Frico. De fabrieken werden daarbij overgedragen aan de Domo, zoals dat in Friesland het geval is geweest met de vijf zuivelfabrieken, die de drinkmelkvoorziening van *Frico-Warga* moeten waarborgen. Om de Frico-Warga heeft zich zo een blok geformeerd, dat op zichzelf als een juiste concentratie beschouwd moet worden, al hebben de boeren, die hun melk aan Warga leveren geen rechtstreekse zeggenschap in de melkrichting. De Domo in Drenthe echter pikt hier en daar in het gewest een zuivelfabriek in en garandeert daarbij aan de boeren een melkprijs, die zij bij een concentratie met een buurfabriek aanvankelijk nooit zouden krijgen. In Drente kunnen zo geen regionale coöperaties ontstaan en alle fabrieken vervallen op den duur aan de Domo. Het is slechts een bijkomende kwestie, dat de *Drents-Groninger Zuivelbond* (DGZB) op die manier zijn leden kwijt raakt en functies verliest. Een fusie van de beide noordelijke zuivelbonden ligt in bet verschiet en dat is wel aardig, want dan kunnen de heren top-coöperatoren zelf ook eens waar maken, wat ze hun volgelingen over concentratie voorhouden.

Nu de concentraties zich als een olievlek over Friesland uitbreiden en de boeren van Staveren tot Harlingen langs de kust zich in een zuivelcoöperatie verenigen, zien andere fabrieken het zwerk drijven. De mogelijkheid om bij een fusie verschillende kandidaten tegen elkaar uit te spelen nemen af. De kristallisatiepunten zijn vastgelegd. Onder invloed van deze ontwikkeling komt nu de gedachte aan een ontsnapping naar voren en dan denken sommigen in de nog zelfstandige kleine coöperatie in de Drentse richting. In Friesland zou de CCF zich moeten ontfermen over de eenzame coöperaties, die zich te goed achten voor concentraties. De fabriek zou als melkontvangstation voor de CCF kunnen blijven bestaan. De CCF haalt nu zijn melk uit alle Friese bedrijven en de blauwwitte tankers kruisen daarvoor naar Weidum en Bergum, maar ook naar Morra-Lioessens en Munnikeburen. Wat zou het nu mooi zijn, aldus de redenering, wanneer de CCF zijn melk uit de omgeving van Leeuwarden haalde. Een dergelijke ontwikkeling zou echter niet in overeenstemming zijn met het streven naar sterke streekcoöperaties. Het zou ook leiden tot een verdere vermindering van de boereninvloed op de zuivelcoöperatie.

De invloed van de boer op de coöperatie is toch al een probleem, dat bouwboeren beter weten op te lossen dan melkveehouders, die in toenemende mate op eenmansbedrijven, vroeger koemelkerij genoemd, worden teruggedreven. Bij de Friesch-Groningsche Suikerfabriek hebben de boeren een veel intensiever bemoeienis met de dagelijkse gang van zaken in de fabriek, dan bijvoorbeeld in de CCF en de Frico het geval is. Het dagelijks bestuur van de suikerfabriek zit twee dagen per week in de fabriekszaken. Bij CCF en Frico komt het bestuur veel minder vaak bijeen en in dat bestuur zitten dan ook nog de zuiveldirekteuren van de plaatselijke fabrieken, die de zor-

gen van de boer wel kennen, maar die bepaald opgekropt zijn met de muizenissen over hun eigen bedrijf.

Over: productieverhogende en -verlagende stieren FRS

De Veemarkt

Het *Friesch Rundvee-Stamboek* heeft de vijftiende lijst over de produktievererving van FRS-stieren gepubliceerd. Van de zeven stieren hielden er drie de produktie op peil en vier verlaagden die. Het aantal stieren, dat de produktie boven de elf kg per dag bracht of hield was even groot als het aantal, dat het daar beneden hield of bracht. De jongere k.i.-stieren komen minder gunstig uit de bus dan het gemiddelde van alle stieren, zodat de leden hun aankoop-kommissies maar weer goed op de kop moeten zitten deze winter.
De kommissies zullen zo langzamerhand wel tot het inzicht gekomen zullen zijn, dat niet iedere koe in een vooraanstaande fokstal een stiermoeder is.

De resultaten van het melkbaarheidsonderzoek zijn voor het eerst ook gepubliceerd. Dit onderzoek laat de laatste jaren geleidelijk ongunstiger cijfers zien bij k.i.-stieren, maar daar zal in de komende jaren zeker een kentering in komen, als het streven naar een hogere melkproduktie vruchten begint af te werpen. Verder is nu aangegeven hoeveel tweejarige dochters zijn opgeruimd voor het beëindigen van de laktatie. Van Adema 561 blijken het er tien te zijn geweest op 362 afgesloten rierelijsten. Produktiekampioen lijkt ons de Fryslán Willy's Adema wiens vijftien tweejarige dochters een productie hebben van 4600 kg melk tegen 4200 kg bij de moeders.
De stier is helaas niet meer aanwezig. Hij staat bij de k.i. In Noordbrabant.
Vorige week vertrok er ook een kampioen, die geen enkel spoor kan nalaten in de fokkerij, omdat zijn zaad niks was. Hij was voor een ton verkocht naar de Franse k.i., maar het werd uiteindelijk 2200 gulden, die een slager er in de Frieslandhal voor over had. Maar de fokkerijdeskundigen versagen nooit. „Dat sil lekker fleis wèze”, zeiden ze.

Leeuwarder Courant 1965-12-18

Bartlehiem leerde Birdaard – Overschot voor Freia's boeren? – Bolwerk voor partijlijn in eentonige dreun

De Veemarkt
Bij de liquidatievergadering van den coöperatieve zuivelfabriek te **Birdaard** is het merkwaardig toegegaan volgens verschillende leden. Toen de voorwaarden werden besproken waarop de omliggende coöperaties de melk zouden overnemen, is er uit de vergadering gevraagd een eventuele bate uit te keren aan de leden van de vereniging.

Bij de liquidatie van de fabriek in **Bartlehiem** heeft dit een aardig centje opgeleverd, dat herinnerden zich de boeren van Bartlehiem, die nu in **Birdaard** opnieuw een liquidatie meemaken, zich nog heel goed. (Het bestuur zegt dat er een rijksdaalder over was.) Zij stellen er zich nu wel geen gouden bergen van voor, maar in Bartlehiem kreeg een boer met veertig koeien toch nog 1500 gulden uitgekeerd.

Zowel in **Bartlehiem** als in **Birdaard** wordt bij de zuivelconcentratie een andere weg gevolgd als elders in Friesland gebruikelijk is. In **Delfstrahuizen** droeg de vereniging alle bezittingen over aan *De Takomst* en *de Novac*, die er zich verder maar mee moesten redden, zowel met de lusten als de lasten. In de liquidatievergadering van Birdaard is het voorstel van de omliggende fabrieken aangenomen, waarbij o.a. is gesteld, dat de veehouders, die het lidmaatschap van de betreffende nieuwe fabriek hebben aangevraagd, niet aansprakelijk zullen zijn voor het liquidatietekort van de fabriek in Birdaard.

De leden van Birdaard zouden bij overgang naar een der omliggende fabrieken de melkprijs ontvangen van die nieuwe fabriek vanaf 16 mei, die zij sedert 16 mei tot de stopzetting aan Birdaard hadden geleverd. De omliggende fabrieken zullen ook de rechten van het personeel honoreren. In dit voorstel zit goed verscholen de gedachte dat de fabriek met lusten en lasten door de omliggende fabrieken wordt overgenomen, maar het blijkt er niet rechtstreeks uit. Op de liquidatievergadering en ook op de vergadering in Marum is daar op ingevraagd. Toen is er van achter de bestuurstafel gezegd, dat eventuele baten onder de leden van Birdaard zouden worden verdeeld. De toezegging kon gemakkelijk gedaan worden, want er werd een tekort verwacht, dat blijkens het voorstel nagevorderd zou worden bij de boeren, die niet lid werden bij een van de omliggende coöperaties.
Nu lijkt het bij de liquidatie de richting uit te gaan van een overschot. Er is meer dan een kwart miljoen op tafel gekomen voor fabriek en inventaris en er loopt nog een kwestie over de terugbetaling van het ledenkapitaal van de *Frico*. Ook een vet potje.

We hebben wat navraag gedaan bij personen, die het zouden moeten weten hoe het zit, maar men wenst zich kennelijk niet aan deze zaak te branden. Behalve een, die zei: „Wij hebben **Birdaard** met alle lusten en lasten overgenomen".

Bolwerk
Men mag eigenlijk verwachten, dat een blad als Bolwerk, hier een terrein van voorlichting zou zien, want dat is het blad, dat precies weet hoe het in de Friese coöperatie moet. Het wordt eenmaal in de maand in 30.000 exemplaren over Friesland verspreid als uitgave van het *Instituut voor Landbouwcoöperatie*. Alle topcoöperaties hebben er maandelijks hun zegje in. Men kent het recept, nooit een kwaad woord, maar steeds ernstig over de dingen van alledag. Een soort

eentoons kerkorgeldreun in de coöperatie. In het laatste nummer schrijft de ekonomisch medewerker van de Friese Zuivelbond drs. H. Tj. Algra (onder de letters H. T. A. want er moet iets te raden blijven) over de monopoliepositie van de *Leeuwarder Melk Inrichting*, die volgens de dagbladpers (weer raden) geleid zou hebben tot produkten van slechte kwaliteit. Hij schrijft: „Onderzoekingen hebben uitgewezen dat deze stelling in het algemeen niet juist is. Een daartoe ingestelde commissie, bestaande uit huisvrouwen en onafhankelijke deskundigen, heeft een rapport gepubliceerd, waaruit blijkt, dat de geponeerde stelling in dit bijzondere geval onjuist is".

We willen voorop stellen, dat het de LMI pas kortgeleden gelukt is lekkere melk op straat te brengen en we nemen aan, dat de kritiek, die twintig jaar lang op de drinkmelk in Leeuwarden en elders in Friesland naar voren gekomen is, daar niets mee te maken had. Het gaat nu even om de „onafhankelijke deskundigen", die drs. Algra ten tonele voert. Het klinkt zo goed: onafhankelijk en deskundig. Voorop stond de heer C. Boonstra, de man die de Friese zelfstandige melkhandelaren in een stevige greep heeft. Een harde man, die weet wat hij wil, maar hij heeft och zo'n zacht plekje in zijn hart voor de LMI-melk, die zijn handelaren in Leeuwarden aan de man brengen. Deskundig zeker, onafhankelijk? Zeker, het staat hem vrij zijn eigen waar te „lekskóejen ".

Dan zagen we in de commissie van onafhankelijke deskundigen de heer P. Ellens, die ten behoeve van de LMI in dat bedrijf en in opdracht van dat bedrijf de bottelmelk met roomkraag heeft ontwikkeld. Dat is een sukses ge-bleken. De omzet van de LMI is gestegen en er is zelfs een overschakeling van chokolademelk en yoghurt naar de nieuwe melk, waarvan het consumptieaandeel nu 85 procent is. Een onafhankelijk man? Derde in de commissie was ir. H. Lolkema, hoofd van de afdeling zuiveltechniek van de Friese Zuivelbond. Net als drs. Algra is hij in dienst van de Zuivelbond, waar de LMI een van de gekoesterde leden van is. Aanvankelijk zat de direkteur van de LMI ook in de commissie. Hij heeft die commissie zelfs bij elkaar getrommeld.

Ze bedoelen het allemaal zo best bij Bolwerk. Het deert Bolwerk zo, dat er nog zo weinig begrip is voor de coöperatie en de partijlijn. Het argumenteren echter met dergelijke vederlichte argumenten als die van de „onafhankelijkheid" wijst op een enorme bedrijfsblindheid in de coöperatie.

Nog een voorbeeld. Sinds jaar en dag moet ook de FCE een hoekje in het blad vullen over de prijzen van het vee en hoe alles reilt en zeilt. De vorige keer schreef de direkteur van de FCE, de heer A. J. Heida, dat hij zich niet met de fokrichting van het FRS wilde bemoeien, maar hij was dan tot de conclusie gekomen, dat buitenlanders grotere dieren wensten. Nu is een van de bedoelingen van landbouwcoöperatie de boeren in directer contact te brengen met de markt. Zij moeten produceren voor de markt en niet voor de coöperatie. Het is niet zo, dat een boer maar raak produceert van het een of het ander, zonder rekening te kunnen houden met wat de markt vraagt. De coöperatie is er ook om de boer met de markt bekend te maken. Dat heeft de heer Heida nu eindelijk eens een keer openlijk gedaan, nadat de FCE-vertegenwoordigers al jarenlang het geschikte vee buiten Friesland moeten zoeken. Maar het FRS is een heilige koe, hoe zou een koopman als Heida daarvan iets durven zeggen. Toch had Heida eerder op de proppen moeten komen want het FRS neemt nu eindelijk aarzelend zijn draai. Aangezet, want bij de afdelingskeuringen is nog weer eens een dier kampioen geworden, dat de maat niet had.

1966

Leeuwarder Courant 1966-02-12

...Zuivelplan ligt vast [8]

DE VEEMARKT

[….] Deze week stond er een rijtje zuivelfabrieken in de *Leeuwarder Courant*, die nog een zelfstandig bestaan voeren tussen een reeks concentraties in. Er werd gezegd, dat er na de op stapel staande fusie tussen **Olterterp, Terwispel** en **Boornbergum** geen ruimte meer is voor nog een andere concentratie in de Wouden. De kristallisatiepunten zijn dan bepaald. Iedere fusie buiten de bestaande concentraties om is zinloos geworden, omdat de daarmee gepaard gaande investeringen per kilo melk te hoog worden in vergelijking met die van de bestaande concentraties. Fusies van zuivelfabrieken buiten deze concentraties om zullen immers nooit zo'n grote kwanta melk bijeen brengen als er nu reeds geconcentreerd zijn. Daarmee zijn de bestaande fabrieken gedoemd zelfstandig te blijven of zich aan te sluiten bij een bestaande concentratie.

Het is sommigen ook opgevallen, dat **Oldeboorn** niet in het rijtje fabrieken stond, dat te zijner tijd voor concentratie in aanmerking komt. We menen, dat deze fabriek met 85 man personeel niet tot de kleintjes die bijvoorbeeld twintig miljoen kg melk hebben, gerekend kan worden. Niet iedere middenstander, die bij Albert Heijn, Simon de Wit, Coöp en De Gruyter in het straatje woont verdwijnt. Als die middenstander oppast niet gelijk te worden aan deze supermarkets, blijft er voor hem ook nog een terrein over.
Onder de zuivelfabrieken in Friesland heeft Oldeboorn met de produktie van lunchkaas en baby-Edammers die kans gegrepen. Er zijn meer fabrieken, die zo'n kans lijken te krijgen. Deze week jammerde een Anab-bestuurder nog weer eens om een zuivelplan voor Friesland. Dat is onbegrijpelijk, want het patroon van de concentraties is nu geheel duidelijk geworden. Een plan is niet meer nodig; <u>het is in de practijk reeds gevormd</u>. Overigens, de zuivelfabrieken zijn autonoom in hun beslissingen.

Leeuwarder Courant 1966-03-12

Georganiseerde afzet zuivel zit in dwangpositie - Ontwikkeling merkproducten stelt nieuwe eisen

(De Veemarkt)

De georganiseerde afzet van zuivelproducten is in Nederland nooit goed van de grond gekomen. De coöperatieve zuivelafzetorganisaties als de *<u>Frico</u>* en de *<u>NCZ</u>* zijn wel groot geworden, maar ze hebben de vrije fabrieken niet kunnen overvleugelen. De voornaamste oorzaak daarvan is wel, dat actieve zuiveldirecteuren met handelsgeest zich gemakkelijk onder de prijsvaststelling voor kaas van de grote organisaties konden handhaven.

Bij boter ligt de situatie iets anders, want ongeveer 70 procent van de Nederlandse boter komt in handen van de grote organisaties, terwijl enkele grote particuliere handelaren als de <u>fa. Buisman</u> de rest, die via de groothandel gaat, in consignatie krijgt. Ook dat is een vorm van afzet, die veel gelijkt op centrale afzet. Veel muziek zit er niet in de boterhandel sinds het overlijden van de heer H. H. Buisman. Bij de geforceerde afzet van 6.000 ton boter uit de VIB-wintervoorraad aan

8 Het 'zuivelplan' Friesland is dat er geen plan is....het heeft zich 'spontaan' gevormd (ZHN.)

het begin van deze week is wel weer een naam naar voren gekomen, namelijk die van de directeur van de *GOCZ*, de heer Van der Meulen uit Zutphen.

Voor de wekelijkse *Leeuwarder zuivelbeurs* begint, hebben de directeuren van de kaascoöperaties een telefonische conferentie, waarin een prijsafspraak wordt gemaakt voor zo'n 55 procent van de kaas die in Nederland aan de markt komt. Enige tijd daarna komt dan de Leeuwarder zuivelnotering tot stand. In de regel is het dan zo, dat tegen die notering de kaas van eigenaar verwisselt. Zit er wat beweging in de kaasprijs dan gebeurt het wel, dat fabrikanten op hun kaas blijven zitten in afwachting van een hogere prijs. De fabrikant met weinig kaas en veel opslagruimte heeft dan wel enige weken speling, maar in het algemeen is het zo, dat zij moeten zorgen voor een geregelde afzet. De grote organisaties kunnen zich al in het geheel niet veroorloven op grote schaal te speculeren, want iedere opeenhoping van kaas wreekt zich vroeger of later op de markt. Wanneer zij eens een week uit de markt zouden blijven, stond de zaak meteen op zijn kop.

Van deze dwangpositie profiteren de fabrieken, die niet bij de centrale afzet zijn aangesloten. Wanneer de spanningen in de landbouworganisaties over de melkprijs al te groot worden en de opposanten nauwelijks meer in bedwang kunnen worden gehouden door de secretarissen, dan grijpen die secretarissen altijd naar hun geheime wapen door te zeggen, dat het tijd wordt, dat de boeren beter voor hun afzet zorgen en dat ze er zelf een chaotische zaak van maken. Als de opposanten dan weer thuis komen vinden ze een vastberaden fabrieksbestuur tegenover zich, dat haarfijn uitrekent, dat hun „vrije" fabriek of beter hun directeur een tiende cent meer voor de melk heeft uitbetaald dan de naburige Frico-fabriek. Dat blijkt dan een doorslaand argument.

In deze omstandigheden heeft de centrale afzet van zuivelproducten zich niet kunnen ontwikkelen. De laatste tien jaar is daar nog een factor bijgekomen, die van de bedrijfsgrootte. In het zuidwesten van Friesland ontwikkelde zich eerst geleidelijk maar daarna steeds sneller de vrije coöperatieve zuivelfabriek te Workum. De fabriek was een groeier dankzij in eerste instantie het feit, dat de plaatselijke particuliere zuivelfabriek het liet zitten en tenslotte werd opgeheven. Workum moest bouwen in een periode, dat dit nog betrekkelijk goedkoop kon, terwijl steeds meer melk werd aangevoerd. In de prijsconcurrentie tussen de fabrieken is de grootte van de fabriek steeds meer de doorslaggevende factor geworden, terwijl de factor van de grootte bij de afzet nog geen rol van betekenis speelde. Het gevolg is geweest, dat een reeks fabrieken in het zuidwesten zich los maakten van de Frico toen ze een fusie aangingen met Workum.

De grote fabrieken, die aangesloten zijn bij de Frico, maakten overigens een zelfde ontwikkeling door als Workum. Zo kon de combinatie Oosterzee-Munnekeburen tot een enorme bundeling komen van melk in het zuidoosten, de Noordoostpolder en de kop van Overijssel, waar nu ook het Flevoland is bijgekomen. Om de Frico-fabriek te Wolvega voltrekt zich een soortgelijke ontwikkeling als bij Workum. In het noorden van Friesland is de situatie iets minder duidelijk. De ontwikkeling van de zuivelindustrie is er enigszins gehandicapt door het feit dat daar oorspronkelijk geen snelle groeiers de leiding namen.

De concentratie van melk in Dronrijp en Bergum-Twijzel zal zijn invloed op de kosten in de fabrieken echter steeds meer doen voelen. Nu is er een streven onder de Frico-deelgenoten om de zaken in deze coöperatie zo te regelen, dat de voordelen van de grote fabrieken uitgestreken worden over alle deelgenoten, hetgeen uiteraard de uitkomsten van de grote fabrieken nadelig beïnvloedt. Een grote fabriek heeft echter evenveel stemmen in de deelgenotenvergadering dan een kleine, zodat een fabriek als Workum weinig geanimeerd wordt om zich in dit gezelschap te begeven. Dronrijp heeft al eens met uittreden gedreigd, terwijl de combinatie Bergum-Twijzel -

waarvan de eerste een Frico-fabriek is en de tweede een „vrije” - zijn zetel heeft in Twijzel, hetgeen men nog niet als een dreigement behoeft op te vatten, maar wel als een gunstig uitgangspunt voor onderhandelingen.

In de zuivelindustrie heeft zich verder nog een ontwikkeling voorgedaan, die van invloed is op de uitbetalingscapaciteit van de fabrieken. Voorheen was het zo, dat iedere fabriek praktisch een kopie van de andere was. Ze maakten boter en kaas en bestreken het hele terrein van kaassoorten. Binnen de Frico kwam er een specialisatie en buiten de Frico zag men hetzelfde. Het komt ons voor, dat deze specialisatie in de Frico de voorloper moet zijn van een algehele samenvoeging van de Frico-fabrieken in één exploitatie, want uit de specialisatie vloeit een arbitraire prijsvaststelling voort, die een aanfluiting is van het begrip „zelfstandige en autonome” zuivelcoöperatie.

Daar komt nog bij, dat alle fabrieken vrij zijn in het aantrekken van zogenaamde aanvullingsmelk uit andere delen van Nederland. Via de *Apeldoornse melkprijsnotering* is er een melkmarkt in Nederland, waaruit het westen van het land zich van consumptiemelk voorziet en hetgeen er dan nog overblijft gaat in de kaasbakken van de noordelijke fabrieken en uiteraard nemen de condensfabrieken er een grote slok van. Deze aanvullingsmelk heeft een vetgehalte, dat ten behoeve van de kaasbereiding een aanvulling behoeft en die aanvulling gaat weer ten koste van de boter bereiding. Bij de Frico geeft dit knelpunten in de voorziening van de botermarkt met een merkproduct.

Uit de gehele opzet van de coöperatieve zuivelindustrie blijkt, dat de directeuren van de fabrieken bezeten zijn van melkverwerking waarbij ze alleen het kostencijfer van hun eigen fabriek in de gaten houden. Het feit, dat de zuivelschool in Bolsward een zuiveltechnische instelling is, wreekt zich hier. Er is een tekort in de opleiding, wat betreft het economisch marktinzicht. Het gevolg is dat er in de Nederlandse zuivel nauwelijks sprake is van een handelsbeleid. Men dumpt zijn producten bij afzetorganisaties, VIB (van de overheid) of op de Leeuwarder beurs, zij het dan, dat er ook directeuren zijn, die eigen kanaaltjes naar de markt hebben gemaakt en daar met succes opereren. Deze directeuren van enkele „vrije” fabrieken zijn de eersten geweest, die de consument opzochten.

Het is geen wonder als je kaas met het *torenmerk* van Oldeboorn in een warenhuis van Straatsburg vindt. Dit principe trachten de grote afzet-organisaties in de zuivel zich ook eigen te maken, maar daar stuit men dan op problemen, die het veelvoud zijn van die van Marum en Oldeboorn. Een Frico moet dan met onvoorstelbare grote reclamebudgetten gaan werken, want er is bijna geen tussenweg tussen enorm en niets. De Frico ontvangt een kwart van de Nederlandse kaas en die wordt over de hele wereld in alle mogelijke hoeken en gaten bij het pondje verkocht. Pas bij een merkproduct kan hier reclame voor gemaakt worden, maar voor reclame heeft men plaatselijk ook een bepaald marktaandeel nodig, dat in verhouding staat tot het reclame-minimum. Dat minimum ligt doorgaans hoger dan het marktaandeel en het is duidelijk dat een vergroting van het marktaandeel alleen maar kan ontstaan, wanneer de Frico zijn afzet gaat bundelen met de andere afzetcoöperaties in Nederland, in de eerste plaats met de NCZ.

Bij de ontwikkeling van de kaas als merkproduct moet men er ook nog rekening mee houden, dat er een ongeordende kaasmarkt blijft bestaan met alle mogelijke dumpingactiviteiten, die de positie van het merkproduct ondermijnen. Scherpe prijsontwikkelingen in de kaas kunnen door het merkproduct niet gevolgd worden wil het zijn band met de klanten niet verspelen. De merkproducten kunnen de hoge prijzen van de vrije kaas slechts geleidelijk volgen, terwijl ze ook de

lage prijzen niet geheel behoeven te verdisconteren. Het zal ons benieuwen hoe lang de Friese boeren hun directeuren nog de gelegenheid geven hun lust aan de kaashandelsport, op hun kosten, laat vieren.

Leeuwarder Courant 1966-04-28

Bundeling van coöp. kaasafzet....*witte* melk rond Warga

(De Veemarkt)
In de vergadering van de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) is deze week de hele concentratieproblematiek overhoop gehaald, die er te vinden is. Het resulteerde echter in een uitspraak van de niet zo fantasierijke landbouwattaché uit Bonn om de kaasafzet van Nederland naar Duitsland te bundelen. ir. Van Hamelen hield een betoog, dat van elke opsmuk ontdaan was en waaruit duidelijk naar voren kwam dat het uiteindelijk bij de zuivelproductie gaat om de afzet. Zoals bekend worden er op het ogenblik besprekingen gevoerd tussen de afzetcoöperaties om tot een fusie te komen Men zal dat voorlopig maar moeten laten betijen. Deze zuivelconcentratie zal ongetwijfeld met een eigen merk voor het publiek verschijnen. Het opbouwen van een merk kost in de Euromarkt miljoenen guldens, zodat er een grote organisatie achter moet gaan.

Nu is men in Nederland ook op de onzalige gedachte gekomen om een nationaliteitsmerk voor kwaliteitskaas te maken, een idee, die nog stamt uit de tijd van grootvader. De voorzitter van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*, de heer A. G. Algera, bleek er hevig voor geporteerd te zijn. De ervaring met het rijkskaasmerk is blijkbaar nog geen voldoende afleer om het toch ook maar weer eens met een nationaliteitsmerk te proberen. Bij het rijksmerk is gebleken, dat de fabrikanten proberen te voldoen aan de minimum-eisen eventueel met voorbijzien van alle andere eisen

Een goede zet is vorig jaar geweest, die van de ***Nederlandse Kaasunie***, waarbij de kaashandel zelf met een merk kwam om goede kaas te dekken. Zo zal een grote afzet-coöperatie ook moeten werken en misschien zal men nog een stap verder moeten gaan door reeds bij de productie eisen te stellen. Daar ligt het moeilijke punt, want dan gaat het opnieuw om een beperking van de plaatselijke autonomie van de zuivelfabriek. Het voorbeeld, dat de toporganisaties in de Friese zuivel geven inzake samenwerking in Friesland is bepaald niet dermate opwekkend, dat de plaatselijke zuivelfabriek nu voetstoots zijn zelfstandigheid maar prijs zal geven.

Het is een verward beeld, dat er op het ogenblik voor de boer heerst. De standsorganisaties willen zich ook met de afzet bemoeien. De FNZ, de organisatie van de zuivelbonden heeft ook een plan bedacht, om in de afzet te gaan. Daarnaast zoeken de grote zuivelproductiecoöpetaties naar samenwerking, terwijl de afzetcoöperaties fusiebesprekingen voeren. En dit alles gaat practisch buiten de boer om. En wat wordt hier een energie verspild. Als dit nog een paar jaar doorsuddert, komt de zuivelindustrie in een crisissituatie De kaas speelt daarbij een funeste rol; de Frico garandeert de kaas nog slechts 42 dagen.

Minister Biesheuvel kan niet tegen kritiek zegt men. In de Eerste Kamer drupte de VVD-er Baas zijn azijn in de landbouwbegroting en onmiddellijk jammerde minister Biesheuvel, dat die Baas altijd wat heeft. Dit keer waren het de papieren saneringen die het hem hadden gedaan. Er waren „boeren" geweest, die zonder boer te zijn, van de sanering hadden geprofiteerd, zo beweerde ir. baas. Hij heeft ook een aantal namen overgelegd van gevallen in het „Noorden des lands". Kort daarna wilde een ander Eerste-Kamerlid, de KVP-er C. G. A. Mertens, niet ontkennen, dat er mogelijk een paar „papieren" saneringen waren geweest. Deze deskundige uit het Zuiden des lands zal overigens met plezier gehoord hebben, dat ze er in het Noorden ook wel eens met de pet naar gooien. Wanneer iemand aan de voorwaarden die het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voldoet, heeft hij recht op uitkeringen en als hij er niet aan voldoet, terwijl hij toch

uitkeringen krijgt, dan ligt het voor de hand, dat er een zwendeltje aan de gang is. De verantwoordelijkheid daarvoor zal minister Biesheuvel nu wel uitzoeken.

De *Frico* heeft indertijd toch wel de geschiktste boeren in Friesland uitgezocht om een nauwere relatie mee aan te gaan voor de levering van melk aan de *centrale melkinrichting* te **Warga**. De boeren van **Grouw, Roordahuizum, Wirdum, Wartena** en **Akkrum** leveren veruit de beste melk in Friesland, zij het dan, dat de fabriek in **Weidum**, die eenzame hoogte benadert. Het is vooral het werk geweest van de heer Bruinsma uit Grouw, die met bijna schoolmeesterige strengheid over zijn boeren waakt en die er gauw bij is als er iets mis dreigt te gaan op een boerderij.

De fabrieken **Grouw-Warga** en **Weidum** ontvangen nu melk, die jaarlijks voor meer dan drie kwart in de eerste klas valt. De meeste fabrieken zijn al blij, als ze de helft in die klasse krijgen. Ongeveer de helft van de fabrieken haalt dat niet eens. Er was vorig jaar ook nog een fabriek. die een kwart van de melk in de derde klas had. Het zal wel geen consumptiemelkbedrijf zijn, maar wat ze van die melk maken, is ook niet bekend.

Een aardige bijzonderheid is wel, dat de fabrieken in hun jaarverslagen wel publiceren, welke boeren met eerste klas melk het hele jaar hoog in de boom zitten, maar dat ze niet toestaan, dat het *Regionaal Orgaan voor Melkhygiëne* hetzelfde doet. Dat de Wargaster en Werdumer boeren de witste melk in Friesland hebben, is dan ook iets wat niet in het jaarverslag staat.

Hun oordeel over zaken als kwaliteitsonderzoek e.d. weeg, zwaar en als men ook dit onderzoek zou willen centraliseren zonder de garantie te geven, dat het streven naar kwaliteitsverbetering tot zijn recht komt, dan moet men er rekening mee houden, dat de Friese zuivelindustrie zich blijft ontwikkelen in de richting van productie van massa-artikelen, waaraan niet al te zware kwaliteitseisen worden gesteld. Het opkopen van melk her en der in Nederland om de kaasfabrieken een goede bezettingsgraad te geven en het produceren van *Cheddar-kaas* ten behoeve van de smeltkaasindustrie liggen in elkaars verlengde. Het lijkt ons een rationalisme. dat de witsheid bedriegt..

Het hoofdbestuurslid van de **Vrije Boeren** in Nederland, Piet Leffertstra van Wijckel, meldde zich deze week weer eens met een ingezonden stuk. Hij ging er vanuit, dat de melk in Friesland bij een „vrije economie" de boer 40 cent zou opbrengen en hij meende ook, dat alle melk wel in Nederland opgemaakt zou kunnen worden. Misschien zou Leffertstra eens kunnen voorstellen om in Friesland een proef te nemen met zijn volle-melk-zo-van-de-boer. Friesland produceert jaarlijks ruim 1.000.000.000 liter melk op een inwonertal van 500.000. Dat is zo'n 2.000 liter per hoofd en dat zou de consument per hoofd een dikke duizend gulden kosten of per gezin van vier personen 4500 gulden. Als Leffertstra weer eens wat weet... .

Leeuwarder Courant 1966-05-21

Gedoe rond liquidatie Delfstrahuizen

(De Veemarkt)
Een vervelende kwestie vergiftigt de sfeer in de coöperatieve zuivelindustrie aan het Tjeukemeer. Vorig jaar namen de *Novac* en *de Takomst* de coöperatieve zuivelfabriek Delfstrahuizen met alle lusten en lasten over. De directeur ging met pensioen en de leden namen feestelijk afscheid van hem, waarbij men in herinnering bracht, dat hij 30 jaar lang voor de boeren op de bres had gestaan. Deze directeur, de heer Bosman, was iemand van die generatie directeuren, die op zijn eentje de klassenstrijd tegen de arbeiders nog eens overvocht. Bemind bij het personeel was hij niet. De *Novac* en *de Takomst* stelden hem na zijn pensionering aan om de fabriek in Delfstrahuizen te liquideren en dat is van een leien dakje gegaan. De fabrieksinventaris bracht meer op dan verwacht werd, terwijl de strijkgeldschrijvers ook uit hun slof schoten. Ze zijn hun slof nog kwijt, want ze bleven aan de fabriek hangen.

De liquidatie van de fabriek heeft in tegenstelling tot de verwachting een overschot opgeleverd van enkele tienduizenden guldens. Dit overschot is uiteraard ten goede gekomen aan de *Novac* en de *Takomst*, coöperaties, waar ongeveer drie kwart van de boeren van Delfstrahuizen zich bij hebben aangesloten, en kwartje van de boeren is, teleurgesteld over de gang van zaken, van de coöperatie naar de particuliere zuivelindustrie overgegaan, in dit geval naar *Hollandia*. De opheffing van de fabriek in Delfstrahuizen is zeer snel in zijn werk gegaan, wel zijn er verscheidene voorlichtingsavonden gehouden, maar alles kreeg zeer snel zijn beslag.

De ene dag verkeerden de leden nog in de mening, dat hun fabriek er een van de eeuwigheid zou zijn, de andere dag begon het concentratiegerucht. Directeuren zijn als de dood zo benauwd voor concentratiegeruchten, omdat het personeelsverloop met name van de vakmensen dan tot een vroegtijdige liquidatie van de fabriek zou leiden. Delfstrahuizen stond echter voor omvangrijke investeringen en de directeur maakte dit aan het bestuur bekend in het jaar van zijn pensionering.

In het bestuur werden toen de voorzitter en de secretaris, tegenstanders van opheffing, aan kant geschoven door de andere bestuursleden, voorstanders van de liquidatie, en er kwamen een nieuwe voorzitter en secretaris. Tegelijkertijd betekende dit ook, dat er een raadslid van Lemsterland en een van Haskerland, beide kanshebbers op een wethouderszetel na de komende raadsverkiezingen op dood spoort gezet werden.

Het tweelingdorp Delfstrahuizen-Echtenerbrug, gelegen in de gemeente Lemsterland en Haskerland, heeft nog even hoop gehad, dat zich een wereldconcern in de lege fabriek zou vestigen. De recreatieplannen brachten dit voorjaar een storm over het dorp. De fabriek staat nog leeg. Achter alle ramen gaapt de dode ruimte. Tot overmaat van ramp was er bij de liquidatie nog dat overschotje, dat in werkelijkheid enkele tienduizenden guldens betreft, maar dat in de ogen van een groep opposanten een bedrag van tonnen uitmaakt. Bij de liquidatie is een bedrag van 250.000 guldens ingerekend voor het feit, dat de *Novac* en *de Takomst* het gehele personeel voor hun rekening hebben overgenomen. Nu ziet men in Delfstrahuizen, dat datzelfde personeel elders werk zoekt. De oud-directeur is op het ogenblik het boze beest.

Opposanten weigerden ons een onderhoud omdat de beschuldigingen jegens de directeur toch niet in de krant werden gezet. Bij de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* is ons verzekerd, dat de pensionering van de directeur geheel is verlopen volgens de door het bestuur van de fabriek in Delfstra-

huizen aangenomen besluiten, welke inhouden, dat men zich conformeert aan de voorwaarden, die daartoe door de Zuivelbond zijn opgesteld.

De opposanten menen nu verder nog recht te hebben op een deel van het liquidatie-overschot. Zij kunnen dit deel alleen krijgen, wanneer ze een proces aanspannen tegen de een of de ander De proceskosten zullen dan allicht hoger worden dan het geld, dat er te halen valt. Een schikking van de kant van de Zuivelbond en de aangesloten coöperaties valt niet te verwachten om de doodeenvoudige reden dat men nu wel eens juridisch uitgemaakt wil zien hoe hecht de totstand-gekomen fusies zijn. Eén van de reddingboeien, die de opposanten zien drijven, is de bepaling uit het fusievoorstel, dat de fusie pas een feit zou kunnen worden indien 80 procent van de leden overgaat naar de *Novac* en *de Takomst*. Aan deze 80 procent la niet voldaan.

De opposanten zien daarbij echter over het hoofd, dat er aan toegevoegd was, dat het bestuur van die 80 procent kon afwijken. We zijn ons wel bewust, dat we slechts een globale schildering hebben gegeven van de feiten. Met name is buiten beschouwing gebleven, wanneer, waar en hoe bepaalde bestuursbesluiten zijn genomen. De opposanten hebben deze week vergaderd met deskundigen van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*. Ze zijn daar geen stap verder gekomen. Indien zij geen advocaat kunnen vinden, die hun beschuldigingen in een gerechtelijke actie omzet, dan wordt het tijd, dat van de kant van de coöperaties of door de heer Bosman nagegaan wordt, wie men in Delfstrahuizen wegens laster of smaad moet aanklagen.

De fusie van Delfstrahuizen met de buurcoöperaties heeft de concentratie van de Friese zuivelindustrie weer een stap verder gebracht. Met de fusies wordt nu jaarlijks in de coöperaties reeds een zeven miljoen gulden verdiend, terwijl dit gebracht kan worden op tien miljoen gulden. De boeren zijn zo royaal de particuliere industrie flink mee te laten profiteren van de wrijvingen bij de fusies. De particuliere industrie in Friesland is wat laat met zijn concentratie begonnen, maar *Hollandia* en de *Lijempf* zijn nu praktisch klaar.
Er is nog een hele reeks coöperaties die zich tegen de concentratie verzet of waar het wachten op een pensionering van de directeur is. Dat sommige fabrieken het nog zo dapper volhouden komt voor een deel op rekening van de zuivelarbeiders, die het zwerk ook zien drijven en daarom maar niet zo nauwlettend zien op de overuren.

In de zuivelconcentratie breekt zo langzamerhand ook een nieuwe fase aan. De Frico, die altijd een organisatie is geweest, die enorme kwantums boter en kaas verkocht, wordt geleidelijk een productiebedrijf voor merkproducten. Het is uitermate teleurstellend voor de boeren, dat daarvoor een apart handelsapparaat moet worden opgebouwd, mede omdat niet alle Friese coöperatieve zuivelfabrieken bij de Frico zijn aangesloten. Ze zijn dat wel bij de CCF. maar een kwart is dat niet van de Frico. De voornaamste niet aangesloten coöperatie is die van **Workum**.
Indien Workum met zijn 90 miljoen kg. melk ook bij de Frico zou komen, zouden er gemakkelijk een aantal beslissingen genomen kunnen worden, die voordelig voor de boeren zijn.

De CCF verkoopt behalve condens ook ijsmix, kalvermelk, Rivella, pastachoca, dieetvoeding, melksuiker, chocolademelk e d. en zij komt daarmee bij dezelfde detaillisten, die ook de voorverpakte kaas, korstloze kaas, dieetkaas. drinkmelk chocolademelk e.d. van de Frico kopen. Straks komt de CCF ook nog met chips in de markt. De Friese zuivelcoöperatie mag dan heel wat mans lijken met zijn miljard kg. melk, maar het hangt van de organisatie van de Friese zuivelindustrie af of de Friese boeren daar voordeel van hebben of dat het slechts een optelling van kilo's is, die nauwelijks bij elkaar horen.

Er is nog een overweging, die van belang is voor een intensief samengaan van CCF en Frico en eventueel Zuivelbond, maar dat is er een, die buiten het vlak ligt van het directe belang van de Friese boer. De drie Friese topcoöperaties hebben een enorme invloed op het economisch leven in Friesland. Hoe sterker nu de boeren deze topcoöperaties maken hoe groter nadien de centrale plaats van Leeuwarden in de noordelijke zuivelindustrie zal zijn. Friesland bezit in zijn zuivelcoöperatie een industrie, die geheel Fries is en die daardoor een enorme invloed heeft op de welvaart in ons gewest. De heren Schouwstra, Oosterhof, Frings en Schat hebben deze zaak aan de orde gesteld op de laatste vergadering van de *Friese Zuivelbond*. Ze zijn daarmee niet te vroeg gekomen. Er is namelijk ook een ontwikkeling denkbaar, waarbij de topcoöperaties afzonderlijk in concentraties verwikkeld worden met organisaties elders in Nederland. Deze heren hebben echter gesteld: eerst orde op zaken in Friesland. Het is overigens wel eens goed op te merken, dat de instelling van de Friese zuivelarbeider ten opzichte van zijn werk van bijzondere invloed is op de positie, die de Friese zuivelcoöperatie heeft verworven.
[….]
Hendrik de Boer melkt in het Stienser Oudland 32 koeien en hij is een eenmansbedrijf, zoals dat heet. Gistermorgen weigerde de coöperatieve zuivelindustrie Fresia nog langer zijn melk op te halen en negen bussen melk bleven op het erf staan. De particuliere industrie had geen belangstelling voor de melk en gistermiddag belde De Boer met de coöperatie, dat hij het ledenregister wel zou tekenen.
Dat was namelijk de kwestie, de heer De Boer wilde het ledenregister van de fabriek niet tekenen, zelfs niet nadat een hele stoet zendelingen van de coöperatie hem daartoe had trachten over te halen. Hij was oorspronkelijk lid van de met *Fresia* gefuseerde zuivelfabriek te **Stiens**, maar de gang van zaken bij *Fresia* stond hem niet aan. Toen deze fabriek kortgeleden besloot in **Marrum** een nieuw kaaspakhuis voor een miljoen gulden te bouwen, niettegenstaande het feit, dat deze fabriek Chiddar-kaas maakt waarvoor geen kaaspakhuis nodig is, was voor hem de maat vol.

In de ledenvergadering had alleen de heer P. B. de Boer tegen de bouw van het pakhuis gestemd, hetgeen de vraagtekens bij de heer Hendrik de Boer nog had doen toenemen. De heer P. B. de Boer is deswege weer eens met hoon overladen, zoals Piet Y. van der Werft een jaar of wat geleden hetzelfde overkwam, toen hij tegen de verbouwing van de fabriek in Marssum (inmiddels geliquideerd) stemde.
De heer Hendrik de Boer van de Wurgewei onder Stiens wilde daar eens de consequenties uit trekken. Hij werd geen lid van *Fresia*. Aangezien *Fresia* in een positie verkeert, waarin het volgens de statuten geen melk van losse leveranciers behoeft aan te nemen, kreeg de heer De Boer gistermorgen het lid op de neus. Gistermiddag zei hij toe, het ledenregister te zullen tekenen en gisteravond kwam de Fresia-melkrijder om achttien bus melk.

Leeuwarder Courant 1966-08-06

Oldeboorn springt er ver uit - Vier cent meer voor melk

(De Veemarkt)
Oldeboorn heeft een zuivelfabriek met slechts twaalf miljoen kg melk en die is theoretisch gedoemd in de concentratie onder te gaan. Over het afgelopen melkprijsjaar heeft deze fabriek echter veruit de beste resultaten van alle Friese zuivelfabrieken behaald. De melkprijs, die de boeren van Oldeboorn ontvangen, is de hoogste van Friesland, niettegenstaande het feit, dat de fabriek in Friesland ook nog de zwaarste afschrijving gepleegd heeft. De afschrijving meegerekend heeft Oldeboorn zeker een cent of drie per kilo melk meer gemaakt dan de laagste fabrieken in Friesland.

De verklaring voor dit bijzondere feit is niet zo gauw gegeven, maar de wijze, waarop de directeur zijn ambt opvat is een factor. Oldeboorn is een zogenaamde *vrije fabriek*, (niet aangesloten bij de *Frico*). De fabriek verhandelt zijn kaas zelf. Daarbij is de productie speciaal gericht op lunchkaas en kleine Edammers, waarvoor een afzet wordt gezocht, die zo dicht mogelijk bij de consument ligt. Oldeboorn heeft daarbij ook nog enigszins geprofiteerd van het feit, dat de particuliere *Boterkoper-fabrieken* in Friesland overgenomen werden door Frico-fabrieken. Deze fabrieken waren gespecialiseerd op de productie van kleine kaas en niet iedere klant van Boterkoper viel verrukt in de armen van de Frico.

In ieder geval liep Oldeboorn er dit jaar ver uit, waarbij een traditionele koploper Gerkesklooster (29 miljoen kg) op de tweede plaats kwam. Gerkesklooster is een van de grote fabrieken in Friesland, die vooral in Groningen nog al wat melk ophaalt. De fabriek verloor in het afgelopen jaar een grote boer in Groningen aan de *Lijempf*. Deze boer meende, dat de coöperatie te sterk werd. Als derde fabriek in volgorde van uitbetaling wordt Steggerda genoemd, een fabriek met 19 miljoen kg melk. De verschillen tussen de grote en kleine fabrieken schijnen dit jaar minder duidelijk naar voren te komen dan in voorgaande jaren wel het geval is geweest. Wel blijft een groep van de negen kleinste fabrieken beneden de gemiddelde bedrijfsuitkomsten, waar de negen grootste alle boven dat gemiddelde blijven.

De Friese coöperaties hebben in het afgelopen jaar 27 cent als voorschotprijs aan de boeren betaald, daaroverheen komt nu een nabetaling van twintig procent of 5,35 cent per kg. melk. Bij dit bedrag komen de toeslagen van *Landbouw-Egalisatiefonds* en *Zuivelfonds*. In totaal vangt de boer dan voor een kg melk bij gemiddeld vetgehalte van ruim vier procent in Friesland 38 cent. Dat is zo'n vier cent meer dan het vorige jaar het geval is geweest. Bij dit bedrag is inbegrepen de slotuitkering van 28 cent per 100 kg melk uit het Landbouw-Egalisatiefonds, die de boeren nog moeten ontvangen.

Een belangrijke bijdrage tot de goede uitkomsten van de Friese zuivelindustrie is uiteraard het bedrijfsresultaat van de *CCF* geweest. Vergelijkende cijfers zijn niet beschikbaar, maar de Friese boeren mogen wel aannemen, dat ze weer eens bijzonder hoog in de melkprijsboom van Nederland hebben gezeten. Niettegenstaande deze melkprijs zette de uittocht uit de melkveehouderij in Friesland in het afgelopen jaar scherp door. Het aantal veehouders in ons gewest zakt nu naar de 15.000. Het aantal koeien blijft stijgen en de melkaanvoer kent nieuwe records. De inkomens ook.

Leeuwarder Courant 1966-08-27-1

CCF in snoepgoed

(De Veemarkt)
Toen Sietse Hepkema indertijd aftrad als directeur van de *CCF* in Leeuwarden maakte hij zo ongeveer de opmerking, dat de Condens vergeleken met *Nestlé* een snoepwinkeltje was. Trekken we de vergelijking door, dan mag er nu sprake zijn van een snoepwinkel, die Nestlé in Friesland wat de melkprijs betreft dit jaar iets te denken heeft gegeven, zoals de zuivelfabriek in Oldeboorn ook iets te denken heeft gegeven. Nestlé is een bedrijf, dat tot de grootste tien Europese ondernemingen hoort en dat een omzet heeft in de orde van grootte van Philips. De zuivelfabrieken te Scharsterbrug, Osingahuizen, Bolsward, IJsbrechtum en Oosterlittens draaien in het kader van deze onderneming, die wel eens de Zwijgende Reus van Zwitserland wordt genoemd.

De CCF is nu met een enkele andere coöperaties een echt snoepzaakje begonnen in Oosterwolde, waar *Sacono* de fabricage van chips ter hand neemt, welk product onder de naam *Crespa* in de handel wordt gebracht. Chips zijn gebakken aardappelschijfjes. (30 tot 40 uit een aardappel van 45 mm), die in een mooi zakje verpakt een flinke prijs kunnen opbrengen. Het product is vooral bedoeld om iemands dorst op te wekken, wanneer hij zijn geestelijke honger stilt aan de televisie. Het grote bedrijf op dit xxxxxx

In de komende maanden zullen duizenden boeren hun gedachten over de nieuwe activiteiten van de CCF laten gaan. Er zal net als indertijd bij de *Rivella* twee lang twee breed over geredeneerd worden of de CCF dit nu wel had moeten doen. Per slot van rekening is het een zuivelfabriek en er zijn mensen, die niets liever doen dan hoofdschuddend de activiteiten van de CCF te volgen. Daar is ook wel enige reden toe, want het bedrijf durft niet eens een jaarverslag te publiceren en het probeert de boeren stil te houden met wat centen. Een echte onderneming is de CCF dus nog niet, maar dat komt misschien nog wel eens.
[….]

Leeuwarder Courant 1966-08-27-2

Penicilline in melkaanvoer

(De Veemarkt)
Een van de zuivelfabrieken in Friesland, die deze zomer een achttal bakken kaas zag mislukken als gevolg van de **penicilline**, die boeren in de melk afleverden, hoopt daartegen doeltreffende maatregelen te kunnen nemen. Aan de fabrieksvergadering wordt voorgesteld om de boeren, die blijkens het onderzoek van de Gezondheidsdienst penicilline in de melk hebben te beboeten. Penicilline gaat evenals andere antiblotica de stremming van de melk tegen, terwijl de kaasmelk, die niet wil stremmen, feitelijk nergens anders meer geschikt voor is dan voor kalvervoer. Er is ook een fabriek, die de naam van de boer, die zich aan het euvel schuldig maakt, gaat afroepen in de fabrieksvergadering, opdat ieder hem met de vinger kan nawijzen en iemand eventueel een eerste steen kan gooien.

De penicilline komt met de melk aan de fabriek, wanneer de boer zich niet houdt aan de voorschriften van de veearts. Wanneer een koe bij een uierontsteking is behandeld met de antibiotica, moet de boer de melk uit het behandelde kwartier enige dagen niet afleveren net zo lang tot de penicilline verdwenen is. Er zouden ook boeren zijn, die aan iedere bus melk een drup antibiotica toevoegen om de bacterieontwikkeling te remmen, maar dat is zo erg, dat niemand het hardop durft te zeggen. Het impliceert namelijk, dat de boer de vrije beschikking heeft over antibiotica, terwijl de handel daarvan op het ogenblik wettelijk gereguleerd is en via de veeartsen loopt.
[….]

Leeuwarder Courant 1966-09-10

Sterke daling boerenbedrijven..Problemen met stremsel..

De Veemarkt
Niettegenstaande het feit, dat de bedrijfsuitkomsten in de melkveehouderij de laatste jaren wel een zekere tevredenheid teweeg hebben gebracht onder de boeren, blijft hun aantal vooral in Friesland snel dalen. Ook de uittocht van de landarbeiders duurt voort. Wel valt er ook een daling van het aantal arbeidsuren per hectare te constateren, maar dat wordt vooral beheerst door de daling van de betaalde arbeidskrachten. De meeste van deze gegevens - men zal het kunnen raden - zijn weer afkomstig uit een rapport over de bedrijfsresultaten op de weidebedrijven van het rijkslandbouwconsulentschap in Sneek. Er is er net weer een verschenen over de jaren 64-65.

De wringingen, die de ontwikkeling in de veehouderij en elders geeft, zullen nog jaren aanhouden, en hier en daar nog wel tot een gezagscrisis leiden. De actie van **Koekoek** in Hollandscheveld tegen het *Landbouwschap* was de eerste forse uitbarsting van deze gezagscrisis en deze week kwam het ook tot een kleine eruptie op de aardappelveilingen, waar de AID de handhaving van een productschapsverondening forceerde.
[….]
Als gevolg van een infectie in de stremselfabriek in Leeuwarder heeft de coöperatieve zuivelindustrie enkele jaren met moeilijkheden te kampen gehad in de kwaliteit van oude kaas. De moeilijkheden traden op in combinatie met andere factoren, maar de stremselfabriek in Leeuwarden veranderde de productiewijze van het stremsel en ging over op een andere methode van verpakking De houten stremselvaatjes werden vervanger door eenmalige plastic flessen

Prompt een jaar later zakt de particuliere zuivelindustrie in nog ergere mate dan de coöperatie in dezelfde soort moeilijkheden. De kaas bleek nog korter houdbaar te zijn en verschillende particuliere fabrieken hebben grote stroppen geleden. Onmiddellijk richtte de blik zich op de stremselfabriek in Amersfoort, die de particuliere industrie van stremsel voorziet. We vragen ons af waar de stremselvaatjes van Leeuwarden gebleven zijn.
Overigens hebben niet alle particuliere fabrieken met het euvel te maken Kennelijk wordt er dus ook nog stremsel uit het buurland aangevoerd of misschien bereikt het deze wel via een omweg van een coöperatie.

Leeuwarder Courant 1966-10-01

Hollands gejammer en afgunst over Friese melkprijs – Plussen: CCF, Zuivelbond en fabrieken – On-proces

De Veemarkt
De kegelpartij, die er in de Boerenpartij is uitgebroken komt tamelijk laat, maar is zeer besmettelijk. De Nederlandse veehouders beginnen de penningen te jeuken in een jaar, dat het beter gaat met de melkprijs, dan minister Biesheuvel hun heeft voorgespiegeld. In Holland is het gejengel uitgebroken over de melkprijs, die door de Friese coöperaties aan de boeren is uitbetaald. Niet, dat de Hollandse boeren van hun CMC te weinig kregen, ook zij zaten boven de richtprijs, maar de Friese boeren zaten nog twee cent boven het nationale gemiddelde. Dat schijnt men niet te kunnen verdragen. De Friese boeren hebben van de 60 miljoen gulden, die er meer uit de melk is gekomen dan de richtprijs aangaf ongeveer de helft binnengehaald met een zesde deel van de melk.

Tot dit succes heeft een hele reeks factoren bijgedragen, waarvan er enkele elk jaar ten gunste van de Friese boeren werken. Er is in de eerste plaats de CCF, die het presteerde ongeveer drie á vier cent meer uit de melk te maken dan de Friese kaasfabrieken, die op hun beurt twee cent meer uit de melk haalden dan de melkverwerkende bedrijven gemiddeld in Nederland. Over alle coöperatie-melk uitgesmeerd kwam er in Friesland ruim een cent per kilo extra van de CCF bij de boer. In voorgaande jaren kwam de pot van de CCF neer op ongeveer driekwart cent. De verrassing van een hoge pot bij de CCF was des te groter omdat de kaasfabrieken in Friesland de kaasmelk duur hadden gemaakt, niettegenstaande het feit, dat deze fabrieken miljoenen kilo's ondermelk uit het oosten van het land haalden in concurrentie met hun bloedeigen CCF. Op zichzelf is dat natuurlijk een vreemde zaak, die niet past in het beeld van efficiency, dat we van de Friese zuivelcoöperaties trachten te schilderen, maar het feit doet zich nu eenmaal voor.

De Friese kaasfabrieken verkeren van xxds in de gunstige situatie dat het transport van de melk in Friesland uitzonderlijk goedkoop is. Daarnaast zijn deze fabrieken de laatste jaren bijzonder efficiënt georganiseerd als gevolg van verschillende onderzoekingen en diensten van de *Friese Zuivelbond* Er zijn na de oorlog tientallen miljoenen guldens in de Friese zuivelcoöperaties geïnvesteerd en die investeringen zijn vooral de laatste jaren bijzonder uitgekookt. De kleine fabrieken beperken de investeringen tot het uiterste en de grote snel omhoog geschoten en alles draait op volle capaciteit. De zuiveldirecteuren is het rekenen wel geleerd en zij zetten hun fabrieken vol melk. Op het ogenblik daalt de melkproductie sterk, maar de productie van kaas, blijft bij een oplopende kaasprijs, op peil in Friesland. Dat kan alleen doordat er op basis van de Apeldoornse melknotering sloten melk naar Friesland en enkele andere noordelijke fabrieken stromen, waar de gemechaniseerde kaasmakerijen een zogenaamde „vierkante" bezetting hebben met een „ronde" arbeidsvoorziening.

In Holland mag men dan op het ogenblik menen, dat de **Friese veefokkerij** op apegapen ligt, feit is, dat de Friese koe melk geeft met een hoger vet- en eiwitpercentage dan elders. Voor de Friese fabrieken betekent dit dat ze veel minder water behoeven te verwerken dan elders het geval is. Het maakt zeker zon vijf procent verschil. De mechanisatie en de automatisering van de kaasmakerij is in Friesland begonnen en ver doorgevoerd tegelijk met een sterke concentratie van de zuivelfabrieken. De problemen, die zich daarbij hebben voorgedaan zijn opgevangen een reeks diensten van de *Friese Zuivelbond*, die op dit punt niet te vergelijken is met de andere zuivelbonden in Nederland. Bij de Zuivelbond zit alleen al een dienst van negen man, die zich met de be-

drijfsorganisatie van de fabrieken bemoeit. De directeuren van de fabrieken worden achtervolgd met resultaten-analyses en bedrijfsvergelijkingen, zo dat ze een benoeming buiten Friesland als een verademing voelen. Er gaat ook wel eens een directeur onder door bij dit competitie-systeem. De miljoenen moeten toch ergens vandaan komen.

De regelingen van het *Productschap voor Zuivel* spelen uiteraard ook een rol, maar ze hebben bepaald niet die betekenis, welke men er in de vergadering van de CMC aan heeft gehecht. Als de CMC zijn interne moeilijkheden met de melkprijs probeert te camoufleren met verhalen over een verkeerde behandeling van de consumptiemelk in het Zuivelschap, dan komt op een gegeven moment toch ook de kwestie om de hoek omtrent de efficiency van deze coöperatie. De melkvoorziening in Holland maakt bepaald niet een efficiënte indruk, zo van buitenaf gezien. Wanneer over enige jaren de overheveling van geld uit de consumptiesector naar de industriemelk komt te vervallen, kan de situatie wel eens grondig veranderen, maar te oordelen naar dit ogenblik, houdt de Friese zuivelcoöperatie een natuurlijke voorsprong plus een voorsprong uit hoofde van merkenposities. In de Euromarkt is wel wat te versieren.

Uittreegeld Heeg, Uitwellingerga en Witmarsum
HET is jammer, dat in dit jaar van rozengeur en maneschijn de Friese coöperaties elkaar ook in de haren vliegen. Het is betrekkelijk een formele kwestie, maar de ***Frico*** is er om naar de rechter gestapt om de zuivelcoöperatie in **Workum** te dagvaarden voor het betalen van uittreegeld voor de zuivelfabrieken Heeg, Uitwellingerga en Witmarsum. Deze fabrieken waren oorspronkelijk deelgenoot van de Frico maar ze traden uit nadat ze met Workum een fusie waren aangegaan. Workum nam de verplichtingen van de fabrieken over en moest dus in de plaats tredend voor de deelgenoten het uittreegeld betalen. Nu is er verschil van mening over de hoogte, hetgeen ongeveer een verschil uitmaakt van 80.000 gulden. Om dat bedrag moeten de verhoudingen in de Friese zuivelcoöperatie verpest worden. Het gaat zeker te goed

De Frico staat op het standpunt, dal de berekening van het uittreegeld dient te geschieden over alle bedragen, die via de zuivelfabrieken aan de boeren over de melk zijn betaalt. De coöperatie in Workum meent, dat van deze berekening uitgezonderd moeten worden de toeslagen uit Landbouw-Egalisatiefonds en Zuivelfonds, evenels het bedrag dat Workum heeft betaald om de melkprijs over het laatste boekjaar op te trekken tot het peil van Workum. (Dat laatste is natuurlijk een komisch trekje, zo iets als belastingheffing op weldoenerij) De statuten van de Frico lijken op dit punt waterdicht, terwijl ook de mede door Heeg en Uitwellingerga goedgekeurde notulen op het punt van de toeslagen op de melkprijs geen twijfel laten. Workum zal moeten betalen als de rechtbank althans geen juridische onvolkomendheden ontdekt. En dan wordt het uiteraard zitten uiteraard best. De gemiddelde bedrijfsgrootte in Friesland is bijzonder een slepende zaak met nog andere rekeningen

PRINCIPIEEL is het volkomen onjuist dat boeren met elkaar in de slag gaan voor de rechtbank, terwijl ze op de veemarkt gezellig bij elkaar zitten en over de uitslag van het geding discussiëren alsof het een voetbalwedstrijd of een kampioenskeuring was. Het bedrag waar het om gaat raakt hun koude kleren niet, maar de gevolgen laten zich in de persoonlijke verhoudingen in de top van de organisaties nog jaren voelen. De instellingen van de boeren en ook van de tuinders lijken soms belangrijker dan de leden zelf. Zo helpen de veilingen in Friesland de toekomst van de jonge tuinders om zeep en zo staat het stamboek de toekomst van de fokker in de weg.
[….]

Leeuwarder Courant 1966-10-22

Kaas met plussen aan top – Frico en CCF nog niet één – Frico-huis met kleine kamers – Oud paardemiddel

(De Veemarkt)
Het kabinet, dat op het ogenblik practisch aan niemand verantwoording schuldig is, is indertijd met een aantal prioriteiten in zee gegaan, waarvan de prioriteit van de landbouw er een is. Aangezien prioriteit geen echt Nederlands woord is, mag ieder het naar eigen goeddunken uitleggen. Die uitleggerij komt nu weer lekker op gang.

In het gebied van de kaasfabrieken is er dankzij allerlei omstandigheden de laatste jaren voor de veehouderij een prioriteit met een plus ontstaan, waarbij het beter ging dan de officiële politiek dacht. Net als op de Leeuwarder zuivelbeurs. Daar worden vrijdags de kaasprijzen in het voor vastgesteld en dan worden de kazen verkocht, boven de officiële notering. Zegt een directeur dan tegen vrouw, bestuur, boekhouder of assistent: Ik heb de kaas met drie of vier cent plus verkocht. Fijn voor de directeur. Maar alle directeuren doen het. De plus-leaders op de beurs zijn natuurlijk de Frico en de NCZ-kaas, want daar stelt de rest zijn beleid op af. Jammer is het altijd, dat in een markt vol verwachtingen, de plus-volgers te laat in de gaten hebben wat er op de markt gaande is. De notering kan dan langer op een hoogtepunt blijven — overigens zonder dat er nog van enige handel sprake is — dan markttechnisch verantwoord is. De val is daarna veel groter dan bij een uitgekiend marktbeleid het geval zou zijn.

De kaasmarkt staat op het ogenblik voor een punt, waarbij een geconcentreerd aanbod langer een hoge prijs zou opbrengen. Op het ogenblik verkeren we met de kaasmarkt in een situatie, waarin een paar duizend kilo de markt kan bederven. Nu is het Koekoeks-bewijs nooit te leveren, dat de markt bij een beheerst aanbod hoger zal zijn, maar in de gegeven situatie, is er toch maar het feit, dat een grote Friese coöperatie in Workum het beleid kan doorkruisen van de Frico-directeur Ritzema, tevens directeur van de CCF, waarbij ook Workum is aangesloten.

Workum en Frico zijn op het ogenblik in een proces verwikkeld omtrent het uittreegeld van enkele vroegere Fricodeelgenoten. Toen we daar de vorige keer over schreven hebben we dat met onze mantel der liefde proberen te bedekken. De lezers weten hoe dun mantels der liefde zijn in deze rubriek. Op de kaasmarkt kun je even of oneven spelen, rood of zwart, maar de kaasfabrieken in Friesland verkeren op het ogenblik in een positie, waarin ze bijna alle nummers bezet kunnen houden in de kaastroulette. Nogmaals, ze happen nar elkaars kluifjes. Nu is er een zeer abrupte manier om een einde te maken aan deze situatie die in Friesland uiteraard een vrij groot aantal coöperators verdriet.

Al geruime tijd gaan er stemmen op — en ze worden steeds meer gehoord — om het deelgenootschap van de CCF afhankelijk te stellen van een deelgenootschap bij de Frico. Toen een jaar of tien geleden Frico en CCF onder de personele unie van ir. J. B. Ritzema van Ikema kwamen, was het de bedoeling dat belde topcoöperaties zouden samensmelten. Het is niet gebeurd. Alle zuivelcoöperaties in Friesland zijn deelgenoot van de CCF en ongeveer drie vijfde is dat van de Frico. Afgezien van de fabriek in Balk, die uit de CCF trad en snel weer terugkwam, zijn de zuivelfabrieken trouwe klanten van de CCF. De zuiveldirecteuren plegen nog wel eens tegenover de besturen van de fabrieken breed uit te wijden over de nadelen van de onderbezetting van de fabriek, die de levering van een kwart van de melk aan de CCF met zich brengt, maar de gang van zaken geeft weinig aanleiding tot dergelijk gekrimineer. De CCF staat wel voor zijn melkprijs.

Met de Frico is het een ander geval. Die kan ook wel mee komen, maar met name de grote coöperaties voelen zich er niet thuis, omdat ze „dood" gedrukt worden door de stemmenlast van de kleine coöperaties. De Frico heeft de laatste jaren besluiten genomen, zoals die omtrent de centrale botermakerij, die bij de grote coöperaties slecht vielen. Dat het Nestlé-consern op het ogenblik in Friesland een beetje triomfantelijk adverteert met zijn centrale botermakerij, bewijst alleen maar, dat de plannen in de coöperatie een langere incubatie-tijd nodig hebben dan in een onderneming op strikt zakelijke grondslag. Dat een centrale botermakerij voor de coöperaties geen overbodige luxe is, bewijst de huidige gang van zaken waarbij de kaasfabrieken alle beschikbare bervet, gebruiken om de aanvullingsmelk voor de kaasbakken geschikt te maken, zodat de Frico en de fa. Buisman nauwelijks of niet meer kunnen voldoen aan hun verplichtingen inzake de levering van boter onder merk. Het invriezen van room in de zomer en de verwerking van deze room in de winter tot verse boter zou de moeilijkheden kunnen oplossen, maar ook hier is samenwerking nodig in het verband van de Frico.

De situatie in de CCF is nu zo, dat de ledenvergadering een besluit kan nemen, waarbij alle deelgenoten verplicht worden tot het deelgenootschap van de Frico. Behalve Workum zouden dan alle niet-leden van de Frico door de knieën moeten gaan, terwijl de knieën van Workum zo niet bibberden dan toch slap zouden worden. Het zou een hard besluit zijn, en juridisch misschien niet verantwoord maar Workum vraagt er op het ogenblik min of meer om nu het niet akkoord is gegaan met het uittreegeld van **Heeg**, **Uitwellingerga** en **Witmarsum** bij de Frico. (Het uittregeld van de Frico wordt berekend over hetzelfde bedrag, waaruit het salaris van de directeur wordt afgeleid, zo weet men ons fijntjes te berichten).
[….]
Maar met geld doen de mensen zo gek. Er zijn nog altijd zuiveldirecteuren, die met tonnen op stap gaan na een dagje in Leeuwarden te zijn geweest. Ze beginnen er zo langzamerhand genoeg van te krijgen, omdat ze na iedere overval op een fabrieksskluis ontdekken, dat rechercheurs erg vervelende vragen kunnen stellen. Zoals melk in de kaasbak hoort, zo hoort geld op de bank, zo zeggen de directeuren nu.
De actie, die na de overval op de fabriek in Tolbert (ruim twee ton) is begonnen, om het melkgeld via de banken te leiden en er niet mee om te slepen, leidt in Friesland snel tot succes. De helft van de zuivelcoöperaties, waaronder alle grote, heeft reeds besloten het melkgeld op een bankrekening ter beschikking te stellen van de melkleveranciers. In Friesland doet daar van de particulieren in ieder geval ook de Lijempf, die de actie is begonnen, aan mee.

Leeuwarder Courant 1966-12-31

Zuivelcoöperatie in Noord-Holland spatte uiteen

(De Veemarkt)
TERWIJL IN FRIESLAND het conflict tussen de *Frico* en de *Goede Verwachting* in Workum op ideële basis voortsuddert, terwijl in de Frico de ene groep fabrieken de andere in een soort wurggreep tracht te krijgen, terwijl in de Domo de topkoppen de voordeur en de achterdeur uitrollen, gaat in de Noord-Hollandse zuivelcoöperatie met dof gebonk de vermorzeling van de hoofden voort. Een poging om uit te leggen hoe het zit is nauwelijks mogelijk. De verschillende zuivelcoöperaties zaten met elkaar om een tafel te praten en hadden al enige overeenstemming bereikt, toen bleek, dat een van deze coöperaties met de lyrische naam *De Combinatie*, tijdens die besprekingen een overeenkomst was aangegaan met de *Nestlé-dochter Hollandia*, die in Purmerend een fabriek bezit. Vermoed wordt dat de coöperatie uitgeleverd is aan *Hollandia*.

De *Noordhollandse Zuivelbond* heeft aan de veehouders in Noord-Holland een verklaring toegestuurd, waarmee dan eindelijk na vele jaren de mensen, die het aangaat en financieel bij de zaak betrokken zijn worden ingelicht. Als het eerder was gebeurd zou er niet zo'n troep zijn ontstaan als er nu is. In de verklaring van de Zuivelbond wordt de *Combinatie* een „vleugellamme schijngemeenschap" genoemd, waarvan de besturen „chauvinistisch" zijn, die de hoofddirecteur (de heer V. Spanjer, oorspronkelijk uit Steggerda) „letterlijk zonder vorm van proces heeft geliquideerd".
In de rest van Noord-Holland is „ontstemming over de immorele wijze waarop het bestuur (van de Combinatie) in de weer was" „Coöperatief zuivelend Noord-Holland (voelt) zich door het gedrag van *De Combinatie* verraden". Er is „doorlopend demagogie bedreven, die eerder gericht was op het aan de macht blijven van de betrokken bestuurders dan op de belangen van de veehouders".

Het bestuur van de bond „signaleert tenslotte kwade trouw bij de laatstgevoerde onderhandelingen met Melco", waarbij men „om de tuin geleid is". Voor jongere veehouders een „afschrikwekkend voorbeeld".
Als men zich afvraagt of een dergelijke situatie in de Friese coöperatie kan ontstaan, dan zijn we in eerste instantie geneigd te zeggen niet meer.

De grondoorzaak ven het conflict is gelegen waarbij de vier deelnemende coöperaties met dorpsnotabelen in plaats van boeren in de besturen de aanvankelijke opzet van een concentratie in de fabriek te Stompetoren hebben gesaboteerd omdat men de fabrieken in Middelie en Beemster wenste te handhaven. In Friesland had indertijd *De Maatschap* (Sexbierum, Marssum, Berlikum en Dronrijp) zich tot zo'n stukje uiteenspattend vuurwerk kunnen ontwikkelen. Maar er zijn nu nog in Friesland concentraties, waarin geen open kaart gespeeld wordt omtrent de noodzakelijke sluiting van fabrieken. Men durft er de boeren aan te komen met snotterige verhaaltjes over taakverdeling.

In Noord-Holland heeft men ook nog de ongelofelijke stommiteit begaan om bij de concentratie in *De Combinatie* de kwestie van de uittreegelden niet te regelen, waardoor deze ongelijk over de deelnemende veehouders zijn verdeeld. Er lopen door dit boerenbedrog al rechtzaken. Wat dat betreft mag de Noordhollandse Zuivelbond de hand wel eens in eigen boezem steken.

Als ooit de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* medeverantwoordelijk zou worden voor een dergelijke klunzige opzet van een concentratie, dan zou er wat waaien. En wanneer de *Friese Zuivelbond* eens buiten fusiebesprekingen wordt gelaten, dan wordt het voor de boeren oppassen geblazen. Misschien zit er in het gebeurde in Noord-Holland ook nog een les voor de Friese veilingen en aankoopcoöperaties.

1967

Leeuwarder Courant 1967-01-07

Verschil in Nederlandse kaas

(De veemarkt -deel ontbreekt)
[….] dan die uit andere streken van ons land. Dit geldt ook ten opzichte van de Frieze kaas. Aan een zuivelblad zijn de volgende marktberichten van 18 november ontleend: Gouda volvet, te Alkmaar *f* 3,08 en te Leeuwarden *f* 2,97. Edammer 40+ respectievelijk *f* 2,95 en *f* 2,82. De keuze is toevallig. Neem andere marktberichten en ge ziet, dat het prijsverschil steeds een dubbeltje of meer per kilo

Vroeger toen er in Noord-Holland nog vele kleine fabriekjes waren, die z.g. dagkaas maakten, was het verschil verklaarbaar. Melk is een teer product. Hoe vlugger ze wordt verwerkt en hoe korter de aanvoerlijn, des te beter is de kaas. Zie de boerenkaas, bereid uit melk, die direct in de kaastobbe wordt gestopt. Hollandse boerenkaas is dan ook een klasse apart en de vlaggedrager voor de Nederlandse kaas. Tegenwoordig heeft men evenwel in Noord-Holland ook grote zuivelfabrieken en zelfs een paar hele grote. Opmeer met ongeveer 100 en Lutjewinkel met 75 miljoen kg melk per jaar. En toch blijft de Noordhollandse kaas meer opbrengen dan b.v. de Friese. Waaraan ligt dat?

Wij vroegen aan de directeur van een Noordhollandse Zuivelfabriek, Fries van geboorte, die dus in beide provincies bekend is, of het aan de bereiding of aan de melk ligt. Wijzer werden we uit zijn antwoord niet, want hij verklaarde het ook niet te weten. Wel vertelde hij, dat zijn familie in Friesland hem steeds vroeg om Noordhollandse kaas mee te brengen.

Beide provincies liggen aan de Zuiderzee en zullen in grondsoort wel niet zoveel verschillen. In beide vindt men veel Friese Zuiveldirecteuren en kaasmakers, terwijl de Noordhollandse koeien door de import van vele Friese stieren voor een groot deel ook tot de nazaten van Adema 197 en andere beroemde Friese voorvaders gerekend kan worden. Het zou mogelijk kunnen zijn, dat het gras en de kruiden, die het vee eet, in beide provincies niet precies dezelfde zijn, maar overigens zien we geen voor de hand liggende factoren om het kwaliteitsverschil bij de kaas te verklaren. Het zal dus toch wel in de bereiding zitten en het is, van Fries standpunt bezien, van voldoende economisch belang om te proberen daar achter te komen.

Nationaal merk
Het probleem wordt nog belangrijker, nu er naar gestreefd wordt de Nederlandse kaas door middel van een nationaliteitsmerk te doen onderscheiden van die van andere landen. Want als wij ons bepalen tot de belangrijkste Nederlandse kaassoort, de Goudse, die wordt ook in andere landen gemaakt. Zowel de Duitse zuivelfabrieken als België en Frankrijk beconcurreren ons daarmee op ons belangrijkste buitenlandse afzetgebied, de Duitse markt. De Nederlandse kaas heeft daar een goede naam en het is dus van eminent belang deze naam te behouden. Vandaar dan ook, dat via de reclame door het *Ned. Zuivelbureau* voor „Käse aus Holland" getracht wordt de vraag naar en de afzet van Nederlandse kaas te bevorderen.

Gelukkig niet zonder succes, want jaarlijks wordt er ruim vijftig miljoen kg kaas of ongeveer een vierde van de totale produktie naar West-Duitsland uitgevoerd. Bovendien wordt onze kaas tegen een hogere prijs verkocht dan de overeenkomstige buitenlandse.

Maar hoe is op den duur onze positie te handhaven, wanneer uiterlijk onze kaas niet van die van de concurrentie is te onderscheiden? Uit een markt-onderzoek, in opdracht van de *Algemene Zuivelbond (FNZ)* en het Zuivelbureau door een Duits bureau in Duitsland ingesteld, bleek dat de veel gebruikte „Hollander Käse" meer een type-aanduiding dan een aanduiding van herkomst is. Buitenlandse goudse en edammer worden vaak als Hollander Käse aangeboden, aldus meldde het officieel orgaan van de FNZ. Bij een door de FNZ te Arnhem gehouden keuring van bijna duizend in Duitse detailzaken gekochte monsters kaas bleken zelfs ervaren Nederlandse keurmeesters vaak moeilijk en soms niet in staat te zijn met zekerheid vast te stellen, of de kaas van Nederlandse oorsprong was. Hoe kan men dit dan van de Duitse huisvrouwen verwachten?

Ook de vertegenwoordigers in het buitenland van het Nederlandse Zuivelbureau achten het voor het succes van propaganda en reclame een groot bezwaar, dat onze kaas niet zodanig is gekenmerkt, dat zij daaraan direct is te herkennen. Weliswaar is deze voorzien van een kaasmerk, maar als men een stukje kaas koopt, heeft men daaraan niet veel. En bij voorverpakte en gesneden kaas heeft men daaraan niets. Dit geldt trouwens voor het eigen land evenzeer. Er wordt hier per jaar zo'n vier miljoen kg. kaas uit België ingevoerd, maar deze zal wel gewoon in de handel verdwijnen. In elk geval hebben we nog nooit gezien, dat een winkelier bekend maakte, dat bij Belgische kaas verkocht.

Zo is het te begrijpen, dat de wens naar een duidelijke aanduiding van de herkomst van onze kaas, naar een Nederlands nationaliteitsmerk steeds sterker naar voren komt. Dit is van groot economisch belang, omdat de van oorsprong typische Nederlandse kaassoorten, de Goudse en de Edammer, in het buitenland doorgaans een hogere prijs doen dan de overeenkomstige soorten in andere landen vervaardigd. Ook van officiële zijde is er steun voor dit streven; door de *commissie-Wellen* (voor kwaliteitsbevordering kaas) is ongeveer anderhalf jaar geleden aan het Zuivelbureau opdracht gegeven om de technische zijde en de mechanisatie van het aanbrengen van zo'n merk te bestuderen. Daarmee is men nu druk bezig.

Particulier merk

Maar wanneer zulk een merk werkelijkheid zal worden ondanks de dringende behoefte en ondanks het feit, dat de Denen en de Zwitsers het reeds met succes toepassen, is moeilijk te zeggen. Want over de uitvoering zal nog wel grote onenigheid ontstaan. Zoveel hoofden, zoveel zinnen. De groothandelaren en afzetcoöperaties, die zich onder eigen merk een afzet en goede naam hebben opgebouwd, zullen er bijvoorbeeld niets voor voelen hun eigen merk te laten varen. Dan is er de Noordhollandse Zuivelbond, die een apart kenmerk wenst voor in deze provincie uit Noordhollandse melk bereide kaas en daarvoor dezer dagen een ontwerp aan de commissie-Wellen heeft doen toekomen en dit kortgeleden op zijn algemene vergadering te Alkmaar openbaar maakte. Een provinciaal merk dus.

Voorts zij gewezen op het succes. dat de *Nederlandse Kaasunie* heeft met zijn kwaliteitsmerk. De bij deze unie aangesloten groothandelaren gebruiken dit bij de binnenlandse afzet. Ervaren keurmeesters controleren de kwaliteit van de kaas, zodat alleen goede kaas van het etiket Nederlandse Kaas Unie mag worden voorzien. Dit merk geeft dus een garantie van goede kwaliteit terwijl door de kleur van het etiket wordt aangegeven, of men met jonge, belegen of oude kaas te maken heeft.

Dit lijkt ons een goede oplossing. Zou men deze ook kiezen voor de export, dan zou het nationaliteitsmerk tevens kwaliteitsmerk zijn. Voor de collectieve reclame ongetwijfeld het beste uitgangspunt om de vraag naar en de positie van de Nederlandse Kaas te versterken. Waarbij echter

een oplossing moet worden gevonden voor de minder goede kaas. Wij voelen er namelijk niets voor, dat alleen goede kaas mag worden uitgevoerd en de minder geslaagde in het binnenland moet worden geplaatst. Het eigen land verbruikt ongeveer de helft van de totale produktie, is dus als afzetgebied heel belangrijk en de Nederlanders hebben zeker evenveel recht op goede kaas als de buitenlanders.

Saksische concentraties erg gevaarlijk

(De Veemarkt)
IN DE ZUIDOOSTHOEK van Friesland, en dan speciaal in de Saksische Stellingwerven, is een eigenaardige concentratie van coöperaties aan de gang, waarbij emoties en kleine belangen een grotere rol lijken te spelen dan het zakelijk belang van de boeren, die er bij betrokken zijn. Toen de halfslachtige en kostbare concentratie - men laat alles wat bij het oude - tussen drie aankoopverenigingen in Donkerbroek, Oosterwolde en Boyl met de landbouwbank in Steenwijk zijn beslag kreeg, brak een papieroorlog uit tussen de CAF en de aankoopvereniging te Donkerbroek, waarbij oudzeer over een aankoopvereniging in Wijnjeterp, die van Donkerbroek naar de CAF was gegaan, een rol speelde.

Nu gaat de coöperatieve zuivelfabriek uit Wijnjeterp waarschijnlijk een fusie aan met de coöperatie in Oosterwolde. Deze combinatie is geografisch niet direct voor de hand liggend, omdat men dan eerder aan een aansluiting van Wijnjeterp bij Olterterp-Boornbergum-Terwispel- Langezwaag denkt. Het zwaartepunt van deze laatste combinatie lijkt nu meer te verschuiven in zuid-oostelijke richting, waar nog enkele concentratie-wezen zijn. De Wijnjeterper boeren hebben waarschijnlijk in de coöperatie Oosterwolde-Elsloo de beste keuze gedaan uit zakelijk oogpunt, want in Oosterwolde behoeven nog geen verbouwingen plaats te vinden om de melk van Wijnjeterp te verwerken, zodat hun melk de prijs daar niet drukt.

Evenals de aankoopvereniging Makkinga nu als voorpost van de Landbouwbank in Meppel een geïsoleerde stelling in Friesland vormt, zo komt de zuivelfabriek Donkerbroek ook geïsoleerd te liggen. Men zal er wel op wraak zinnen en aansluiting zoeken bij Olterterp. Verder slepen zich in deze hoek fusiebesprekingen voort tussen de K.I.-verenigingen. waarbij
Donkerbroek zichzelf als voorwaarde heeft gesteld, dat bij een fusie 80 procent van alle leden met 90 procent van de koeien voor moet stemmen om die fusie te verwerkelijken. Een typisch voorbeeld, hoe je de coöperatie om zeep kunt helpen. In Donkerbroek waren slechts 70 van de 676 leden ter vergadering, waar de aanwezigen deze galg voor zichzelf oprichten.

Leeuwarder Courant 1967-04-22

Voorzitters van *De Takomst* en het miljoen – Lastige boeren in bestuur

(De Veemarkt)
DE ZUIVELCOSPERATIE *De Takomst* (Wolvega-Haskerhorne) heeft zijn poging om in het bezit te komen van een subsidie van mogelijk een miljoen gulden uit de EEG-kas moeten bekopen met verlies aan invloed in de Friese zuivelcoöperatie. *De Takomst*, die met 100 miljoen kg melk na de *Novac* de grootste vereniging in de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* is, zag zijn directeur, de heer C. van der Poeg van Wolvega, op het voorzittersgestoelte van de *Frico*, terwijl zijn bestuurslid A. G. Algera van Nijelamer nog voorzitter van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* is. Dit voorjaar trad de heer Van der Ploeg na enige druk terug als voorzitter van de Frico en deze week werd de weg naar een voortzetting van het voorzitterschap van de *Friese Zuivelbond* - wat tevens het bestuurslidmaatschap van de *FNZ* inhoudt - voor de heer Algera praktisch afgesneden.
Het bezwaar dat in Friesland leeft tegen het feit dat *De Takomst* een miljoen heeft aangevraagd, hangt samen met de gedachte, dat *De Takomst* op de een of andere manier vroegtijdig kennis heeft gekregen, van de subsidiemogelijkheden en de voorwaarden daarvoor in Brussel, waarvan anderen ook wel hadden willen profiteren. De heer Tj. Wietsma van Rotsterhaule, voorzitter van *De Takomst*, is voorzitter van de *CCF* en hij is dat geworden toen de heer P. A. Oosterhof van Akkrum niet langer voorzitter van de CCF mocht zijn als gevolg van iets dergelijks als nu bij de *Friese Zuivelbond* heeft plaats gehad.

Het miljoen, dat *De Takomst* in Brussel lijkt te verwerven - de Nederlandse regering heeft de Friese zuivelcoöperatie in Brussel voorgedragen - heeft in Friesland nogal wat afgunst gewekt; het vergiftigt hier de verhoudingen. *De Takomst* kwam voor subsidiëring in aanmerking omdat de investeringen in de nieuwe kaasfabriek van vier miljoen gulden in Wolvega het gevolg zijn van concentraties in de zuivelindustrie. Deze concentraties worden door Brussel gesubsidieerd. Het zou allemaal nog niet zo erg zijn geweest, wanneer de fabriek in Wolvega in de loop der jaren niet steeds aan de top had gezeten met het uitbetalen van het melkgeld.

MET GROTE VERWONDERING hebben de Friese zuivelcoöperatoren deze week in de vergadering van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* de toespraak aangeboord van dr. G. J. ter Woorst. Hij construeerde een theoretische tegenstelling tussen de belangen van de directie en die van de boerenbestuursleden in de coöperaties. Hij moet daarbij wel uitgegaan zijn van een tegenstelling, die hem van elders bekend is, maar die hier niet aanwezig is zoals ir. Stallinga terecht heeft opgemerkt.

De directeuren van de zuivelfabrieken zijn in Friesland geïntegreerd in het boerenbelang, al zijn er natuurlijk punten, zoals de aansluiting van de „vrije" fabrieken bij de gemeenschappelijke afzet in de Frico, waar de directeuren het laatste over de brug komen. In het algemeen is de Friese boer niet geneigd zich de kaas van het brood te laten eten door een directeur. Zij kunnen wel voldoende tegenspel leveren. Elders is dat anders, hetgeen, opvalt tijdens de zomervergaderingen van de FNZ. Als er dan een directeur van een fabriek uit het Saksische deel van het land de vergadering betreedt met zijn bestuur, dan is het of er een „hin mei piken" de zaal binnenkomt.

We zien Folkert van der Zee, Doeke Schouwstra, Holte E. Schaap, Wietsma, Ytsen van der Werff, Wietse Oostenbrug, W. P. Bosma, M. Politiek of een Piet de Boer al achter hun directeuren aanscharrelen. De Friese landbouw is steeds sterk internationaal georiënteerd geweest. Vee-

fokkers en vee-exporteurs hebben voor de Friese boer de wereld groter gemaakt en gezorgd voor een zeker zelfbewustzijn en soms ook wel zelfvoldaanheid, maar men weet zo langzamerhand wel wat er te koop is. Men kan de zaken ook groot zien. Daarom ook moeten de boeren in de besturen blijven van de grote coöperaties als *Frico* en *CCF*, waar beleidskwesties aan de orde komen, die direct het boerenbelang raken.

Dat zich nog wel eens moeilijkheden kunnen voordoen blijkt wel uit de activiteiten van het *Instituut voor Landbouwcoöperatie in Friesland*, dat zich veel moeite moet geven om de bestuurders van de coöperaties op te voeden tot partners van de directeuren. Anderzijds is er de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*, die de administratie van de zuivelfabrieken dermate georganiseerd heeft, dat een directeur niet lang in het ongewisse behoeft te verkeren, waar hij fout zit. De Zuivelbond fungeert hier als een super-accountantsdienst niet alleen ten aanzien van het financiële beheer maar ook voor het technische. De Zuivelbond vertegenwoordigt daarmee het boerenbelang in de plaatselijke zuivelfabrieken en verschaft aan de boerenbestuursleden de informatie, die ze eventueel nodig hebben over hun fabriek. Verschillende directeuren, die hun carrière in Friesland begonnen zijn en later buiten Friesland terecht gekomen zijn, kregen vaak het gevoel in een paradijsje verzeild te zijn geraakt. Elders staan de zaken niet zo op scherp als hier, hetgeen ook wel uit de melkprijzen blijkt. Dr. Ter Woorst heeft hieraan willen cureren door de invloed van de ondeskundige boeren op bepaalde zaken te verkleinen, terwijl de Friese methode is de boeren op te voeden tot in ieder geval deskundige en zo mogelijk lastige pottenkijkers. Deze methode is totnutoe met de ongeschiktste gebleken.

Leeuwarder Courant 1967-05-06

Hormonenpaniek met reden – Boze Haagse brief – Stagnatie in ontwikkeling

(De Veemarkt)
DE NEDERLANDSE rundveehouderij dreigt in paniek te raken over de kwestie van de oestrogene hormonen en daar is alle reden voor. In het *Landbouwschap* wordt zeer brutaal gereageerd op deze zaak, kennelijk heeft men daar nog niet door wat er aan de hand is. De naam van de *Nederlandse Veterinaire Dienst* is naar de knoppen en op het gebied van de vee- en vleesexport dreigt een drama, dat alleen maar te vergelijken is met het grote drama van de boterknoeierijen in de vorige eeuw. De slag, die toen in de boter is gevallen, dreunt nog altijd na. Het heeft decennia geduurd voor de Nederlandse boter weer enigszins een naam heeft kunnen opbouwen.

Het aan het licht komen van de hormonenzwendel bij de mesterij van kalveren, dreigt een belemmering te worden voor de vrije handel in producten van de veehouderij in de EEG. Men kan nu in Nederland wel liggen te blerren, dat de EEG-Commissie regels moet stellen voor het openen en sluiten van de binnengrenzen door de veterinaire diensten in de zes landen, maar in één land heeft de veterinaire dienst zijn recht van spreken al verloren en dat is in Nederland en het past zeker het *Landbouwschap* niet om nu een grote mond op te zetten over de publicaties van de heer W. A. Pesch. De heer Pesch heeft jarenlang intern gewaarschuwd, dat het mis zou gaan, voornamelijk als gevolg van de knoeierijen van andere kalvermelkfabrikanten. Op het moment, dat de boot aan is, zal het Landbouwschap een oordeel uitspreken over een man, die zijn best gedaan heeft om de zaak te redden, terwijl het Landbouwschap zelf in gebreke is gebleven om maatregelen te nemen.

Maar misschien gelooft de tijdelijke voorzitter van het Landbouwschap, het Eerste Kamerlid van de KVP C. G. A. Mertens, wel dat het slechts om „sommige mesters" gaat, die geknoeid hebben, hoewel hij op de hoogte kon wezen van het tegendeel. Als een fabrikant van kunstkalvermelk openlijk publiceert, dat hij verder de ogen zal sluiten bij het gebruik van hormonen in de mesterij, opdat hij niet door de concurrentie onder de voet wordt gelopen, dan is voor ons de zaak rond.

Als dan een Mertens het in het Landbouwschap zo roerend eens is met de publicrelations-artist Van Leeuwen, dat het geschrijf in de pers over de kwestie van de kalvermesters grote schade berokkent aan de Nederlandse boeren, dan heeft hier een omkering van oorzaak en gevolg plaats. Er is een groep mensen geweest, die met het voedsel of in ieder geval met exportbelangen geknoeid heeft en moeten die op de een of andere manier een speciale bescherming genieten? Die redden zichzelf toch wel?

Boze Haagse brief
DE ZUIVEL-COOPERATIES in Workum, Wommels-Scharnegoutum en Sijbrandaburen hebben een vermakelijke dreigbrief gekregen van een Haags advocatenkantoor, waarin deze coöperaties het recht ontzegd wordt leveranciers van *Normandia* in Sneek prijsvergelijkingen aan te bieden omtrent dé melkprijzen. Het coöperatieblad *Bolwerk* maakt melding van deze fabriek zonder er bij te zeggen om welke particuliere zuivelfabriek in het Zuidwesten van Friesland het gaat; niemand zal overigens op de gedachte komen dat een van de drie *Hollandiafabrieken* zich tot zo iets zou laten verleiden. Verder kan iedere boer naar een andere fabriek stappen om te vragen, wat ze er voor de melk betalen.

Een prijsvergelijking is in Friesland wel moeilijk, omdat de coöperaties de melk naar vet- en naar eiwitgehalte uitbetalen, terwijl dit bij de particuliere fabrieken niet het geval is, die betalen alleen naar vetgehalte, terwijl de boer uiteraard ook uitbetaald krijgt naar het gemiddelde eiwitgehalte van de fabriek. Nu er weer een pot van tien tot elf miljoen gulden bij de CCF in de lucht zit, kan men zich voorstellen, dat er enige spanning op het terrein van de melkprijs bestaat. Er zijn fabrieken, die niet zo lekker zitten met hun melkprijs en die vindt men ook onder de coöperatieve fabrieken. De deel- of leedgenoten in zo'n coöperatie hebben aan prijsvergelijkingen echter heel weinig, die zitten al vast.

Stagnatie in ontwikkeling

DE ONTWIKKELING VAN de Nederlandse landbouw verkeert al enige jaren in een precaire situatie. Bij vele deskundigen bestaat de indruk, dat de economische en technische vooruitgang in de landbouw hier te lande niet meer die vaart heeft, die nodig is om internationaal bij te blijven. De Nederlandse boer mocht zich na de oorlog verheugen in een uitnemende reputatie in de gehele wereld. Deze reputatie blijft in ieder geval langer bestaan dan de feitelijke situatie, waar zij betrekking op had. Dr. P. C. van den Noor heeft in het blad *Landbouwvoorlichting* een artikel geschreven, waarin ik de situatie, waarin de Nederlandse boer nu verkeert, nader beschouwt.
[…. uitzoeken of onderstaande hier op aansluit]
Mogelijk zullen hier andere organisatievormen van de onderneming een lacune kunnen vullen, maar dan doet zich de moeilijkheid voor, dat de zelfstandige boer zijn zelfstandigheid zo zeer op prijs stelt, dat hij geneigd is om met financieel mindere omstandigheden genoegen te nemen dan elders in de maatschappij het geval is. De boer is voor de maatschappij nog altijd een goedkope werkkracht. Zodra echter het arbeidsloon als onkostenpost op het bedrijf een zo laag percentage uitmaakt van de totale kosten, dat de hoogte van de agrarische lonen daarop weinig invloed heeft, breekt er een tijdperk aan, waarin kapitaal ook in de landbouw een normaal rendement kan afwerpen. Dat houden echter de financieringsmoeilijkheden op en zullen zich ook andere ondernemingsvormen opdringen Dat tijdperk lijkt nu aan te breken al zal het nog jaren duren eer er werkelijk definitieve veranderingen optreden.

Een apart vraagstuk hierbij is de coöperatie in de zuivel, die op het ogenblik de boer laat profiteren van commerciële activiteiten, die niet meer strikt tot het agrarische toebehoren. De CCF beweegt zich al buiten dat terrein en de Friese boer te nu belanghebbende bij de fabricage van ijsmachines in Berlikum, van limonade in Wolvega en een condensfabriek op Malakka, die met buitenlandse grondstoffen werkt

DE CCF DOET HET GOED en de boer deelt in de resultaten, maar toch doemt het gevaar op, dat hij de door zijn fabriek uitbetaalde melkprijs gaat zien als de prijs, die er voor de melk te maken is, terwijl het in feite rendement van investeringen is, die niet in de melk of zuivel zijn gedaan. De werkelijke mogelijkheden van zijn bedrijf komen in een gunstiger daglicht te staan, dan ze in werkelijkheid kunnen verdragen. Mocht deze ontwikkeling doorzetten in Friesland, dan zullen ze op een gegeven moment ook tot uitdrukking komen in de grondprijzen die de boer moet betalen. De boeren, die in de komende jaren bij honderden uit het westen zullen worden verdreven, zullen bij het bepalen van hetgeen zij voor een Friese boerderij willen besteden zeker rekening houden met de melkprijs, die ze in Friesland mogen verwachten.

Men kan zich voorstellen, dat de leiding van de CCF zich wel eens bezint op deze situatie. De commercieel directeur A. A. Bouwes heeft dat vorige week niet onaardig gedaan met zijn filosofie over het realistisch chauvinisme. De heer Bouwes ziet voor de CCF ook een taak weggelegd

in het verbeteren van het leefklimaat in Friesland en hij meent dat deze organisatie daartoe meer geroepen en meer geëigend is dan vreemde ondernemingen, die hun oorsprong elders hebben en waarvan de topmensen ook niet naar Friesland komen. De CCF, aldus de heer Bouwes, heeft immers ook verplichtingen tegenover de boeren en hun zoons, die voorheen deelden in de resultaten van de CCF, maar die door de economische omstandigheden gedwongen hun bedrijf moesten opgeven. Als de CCF een bijdrage levert aan de verbetering van de werkgelegenheid in Friesland, doet ze ook wat voor deze mensen.

Als Drenthe/Groningen (Domo) en Friesland (Frico CCF) samen gaan.....

(De Veemarkt)
[….]
DE ZUIVELINDUSTRIE probeert verder zijn eigen moeilijkheden op te lossen. **De besprekingen tussen de CCF en de Domo** om tot een nauwere samenwerking te komen leggen op het ogenblik stil, maar het is niet zo dat ze afgebroken zijn. Het verzoek van enkele zuivelfabrieken in Groningen o.a. van Grijpskerk, mede-oprichter van de CCF, om deelgenoot van de CCF te worden blijft echter liggen, omdat Groningen het jachtgebied zou zijn van de Domo.

Indien het al tot een nauwere samenwerking komt tussen CCF en Domo wordt het voortbestaan van twee zuivelbonden in het noorden ook een kwestie, die nader bekeken zal worden. Er zijn ook stemmen opgegaan om Domo en Drents-Groningse (DGZB) Zuivelbond te fuseren, maar daar voelen de ongebonden coöperaties als Winschoten, Marum, Grijpskerk en Ezinge kennelijk niet veel voor. De Domo zou dan immers pottenkijker worden in hun bedrijf. Maar als Grijpskerk naar de CCF zou gaan, dan zou de CCF een deelgenoot hebben, die ook nauw betrokken is bij de NCZ, die de tegenstander is van de Frico in het oosten en het westen van het land. Ook verschillende Domo-leden zijn bij de NCZ aangesloten. Er dreigt wel een organisatorische chaos te ontstaan door dergelijke plannen tot verder samenwerking. Dat mag dan voor de schrijver van deze rubriek een ruim arbeidsveld bieden, maar het zal voor de boeren en hun organisaties leiden tot varlammingsverschijnselen bij het nemen van beslissingen.

Leeuwarder Courant 1967-09-02

Mechanisatie in de kaasmakerij

(De Veemarkt – dl)
TOEN EEN PAAR JAAR geleden de CCF de aandelen van de machinefabriek **Bijlenga** in Leeuwarden overnam had men daartoe bij de CCF een goede reden. In de zuivelwerktuigenindustrie vonden namelijk aan de lopende band concentraties plaats, die de zuivelindustrie afhankelijk dreigden te maken van één grote leverancier. Ook de fabrieksgeheimen van de CCF zouden niet langer veilig zijn, wanner men zijn nieuwe apparaten in vreemde fabrieken zou moeten laten bouwen. Bijlenga (112 man personeel) is de fabrikant van de alom geïnstalleerde gemechaniseerde kaasmakerijen. In de zuivelindustrie leefde de vrees, dat zijn zelfstandigheid niet zou kunnen behouden en in de armen zou rollen van de **Verenigde Machine Fabrieken**, zoals dat eerder met de **Volma** in Grouw en Gorredijk is gebeurd. De zuivelindustrie zou dan wel sterk afhankelijk worden van de **VMF** bij de onderdelenvoorziening. Dat is dan ook de reden geweest, dat de CCF in Bijlenga gestapt is.

Er is een tweede stap gevolgd. De machinefabriek **Van der Ploeg** in Apeldoorn (130 man personeel), die zelf al het bedrijf van **Makkinga** in Heerenveen had overgenomen, gaat nu samen met Bijlenga en het geheel komt onder leiding van de heer M. van Dranen, die tot nu toe directeur van Bijlenga was. Van der Ploeg maakt onder meer **indampapparaten** en **melkpoedertorens**. Het begint er op te lijken dat de combinatie **Bijlenga-Van der Ploeg** complete zuivelfabrieken kan leveren. Deze combinatie houdt ook in, dat de veehouderij kan blijven rekenen op concurrentie in de sector van de zuivelwerktuigen. Aangezien monopolieposities voorkomen zijn, zal men nooit kunnen nagaan, wat deze concentratie voor de zuivelindustrie betekent. Het belangrijkste van de hele geschiedenis is misschien wel dat Bijlenga-Van der Ploeg nauwer met de zuivelindustrie verbonden wordt, waarbij een gemakkelijker doorstroming van ideeën en gedachten uit de industrie naar de machinefabrieken tot stand komt. De gehele werktuigenindustrie staat nu voor de noodzaak om zich nog meer op deze ideeën te concentreren.

Leeuwarder Courant 1967-12-09

Stagnatie in Friese zuivelconcentratie

(De Veemarkt)
IN DE CONCENTRATIE van coöperatieve zuivelindustrie in Friesland is stagnatie ontstaan. De voornaamste reden daarvan is, dat door de concentratiegolf van de laatste jaren de meeste zwakke broeders onder de fabrieken van het toneel zijn verdwenen, terwijl de grote bedrijven nu nog bezig zijn met hun interne organisatie en het verteren van de opgeslokte brokken.

Er is een nieuwe situatie ontstaan, waarbij de fabrieken alle min of meer tot dezelfde uitbetalingscapaciteit zijn gekomen. Voor kleine afgeschreven fabrieken bestaat uit dien hoofde op dit moment weinig aanleiding zich bij een groter geheel te voegen. Wanneer de factor tijd weer begint te werken, zal zich bij de kleine fabrieken opnieuw de noodzaak voordoen van concentratie. Zij zitten met hun nieuwe investeringen per kilo melk namelijk veel hoger dan de grote fabrieken, die bovendien verder kunnen gaan in arbeidsbesparende methoden.

Overigens is de bedrijfseconomie slechts een aspect van het concentratievraagstuk. Concentratie in de productie van zuivel is iets anders dan concentratie in de afzet en die is misschien nog meer noodzakelijk wil de Friese veehouderij voorkomen, dat anderen gaan strijken met de natuurlijke voorsprong, die de Friese boeren hebben uit hoofde van hun bedrijfsgrootte en de melkdichtheid.

Men hoort wel eens de opmerking, dat boeren elkaars concurrent niet zijn. Deze opmerking is onjuist. Toen de *Frico* indertijd de productie van Cheddar-kaas als grondstof voor de smeltkaasindustrie begon, bestond daarvoor een goed afzetgebied. De Frico maakte zelf ook smeltkaas en trachtte daarvan de afzet uit te breiden o.a. door de invoering van merkprodukten. De grote internationale concerns zagen dit met lede ogen aan en probeerden hun Cheddar elders te krijgen en waar zou dat beter kunnen dan bij de zogenaamde *vrije fabrieken* in Friesland, die direct bereid waren het spelletje tegen de Frico mee te spelen. De ene groep Friese boeren reed de ander in de wielen tot groot vermaak uiteraard van de toeschouwers. Het is toch een kostelijk gezicht om broeders uit hetzelfde huis elkaar te zien afmaken?

De Friese zuivelindustrie werkt met bijzonder lage kosten en concurrentie in Friesland betekent alleen maar, dat een derde partij met de voordelen van die lage kosten gaat strijken. Deze concurrentie wordt gevoerd op de zak van de Friese boer.

De topcoóperaties in de zuivel in Friesland voeren zelf ook besprekingen om tot een grotere samenwerking te komen. De *reorganisatiecommissie van de Friese Zuivelbond*, (FBvCZ) de Frico en de CCF worstelt nog steeds voort met de materie, maar niemand gelooft dat er serieuze resultaten uit zullen komen. Het eindrapport is bijna gereed, maar een samenvoeging van verschillende diensten valt niet te verwachten, hoogstens komt er een belofte over een lieve samenwerking op verschillende terreinen.

BIJ DE FRIESE ZUIVELBOND (FBvCZ) wordt op het ogenblik onderzocht of het boekjaar van de fabrieken, dat nu van mei tot mei loopt ook aangepast kan worden bij het kalenderjaar. Het einde van het boekjaar zou dan op Oudejaarsavond vallen en in januari kunnen de directeuren dan hun jaarstukken opstellen. Dat is dan in de periode, dat de aanvoer van melk zijn jaarlijkse dieptepunt heeft bereikt. Voor de veehouders betekent het, dat de uitbetaling van het potgeld van de fabrieken in maart-april valt, wanneer de stapel rekeningen van de veevoerfabrieken op

zijn hoogst is en de rekeningen voor de kunstmest ook beginnen op te lopen. De boeren zijn dan krap bij kas en de leveranciers hebben bergen geld onder de mensen zitten. Al die onbetaalde rekeningen moeten met duur geld door de banken gefinancierd worden. Het werkt kostbaar voor de leveranciers en voor de boeren, hetgeen zijn invloed op de prijzen niet mist.

Het boekjaar van Frico en CCF loopt al gelijk met het kalenderjaar, maar de gegevens, die deze coöperaties aan hun deelgenoten moeten verstrekken voor het opstellen van exploitatierekeningen en balans zijn eigenlijk nog niet vroeg genoeg beschikbaar om de voordelen van een boekjaar, dat samenvalt met het kalenderjaar binnen te halen. De Zuivelbond prest nu de beide andere topcoöperaties om praktisch te wezen en wat eerder over de brug te komen met dc gegevens.

DE VERZAMELING COMMISSIES die dr. Keegstra in het leven heeft geroepen om voor de veeteelt in Friesland de beschikking te krijgen over een eigen computer, leeft nog steeds voort. Het begint er wel wat op te lijken, dat hier z'n apparaat komt ondwr de mooie naam van satelliet computer als verlengstukje van de computer van de Centrale Melkcontrole Dienst in Arnhem. Volgens dr. Keegstra wordt er bij de bestudering van de vraagstukken, die samenhangen met dit aanschaffing van het rekentuig nauw overleg gepleegd met Arnhem, zodat er niet verschillende systemen uitgevoerd worden.
DE VERKOOP VAN LOSSE melk in Friesland staat op het punt van verdwijnen. Steeds meer melk wordt verkocht in flessen. In Friesland is reeds 95 procent van de melk in flessen verkocht; alleen in Limburg ligt dit percentage hoger. Het landelijke percentage ligt op ruim 85 procent, wat overeenkomt met dat van Holland. Het landelijke percentage wordt sterk gedrukt door provincies als Utrecht en Groningen, die nog maar op 70 en 77 procent zitten.

De geleidelijk toenemende verkoop van melk in winkels is ook een factor, die bijdraagt tot een grotere omzet in flessen. Er is in het algemeen nog wel een stijgende omzet in de consumptiemelk, maar de omzet per hoofd van de bevolking loopt terug. Een van de redenen daarvan is, dat het melktappersapparaat geleidelijk uitgedund wordt. De melkboer kan niet overal meer met zijn melk komen voor de door de overheid vastgestelde prijs. De melkboer is ook niet meer uitsluitend melktapper of melkman, hij is ook kruidenier geworden en de kruideniersbedrijven doen hem op eigen terrein zelf ook concurrentie aan. Zo nu en dan barst daarover een melkbommetje, dat in het spraakgebruik melkoorlog heet.

De toeneming van de verkoop van flessenmelk heeft mede tengevolge, dat de kwaliteitseisen voor de melk scherper worden. Tot voor kort bestond in Friesland de situatie, dat *LMI* in Leeuwarden en de *Frico* in Warga de markt praktisch hadden verdeeld. Er bestond van de kant van de melkinrichtingen in Friesland weinig concurrentie. Elk had zijn afgebakend gebied. Dat is niet zo gebleven. Wel zijn de melktappers nog trouw aan hun melkinrichtingen, maar de winkels halen hun melk overal waar ze die kunnen krijgen. Dat brengt vervoer over lange afstand met zich mee en daarvoor is doorgaans gesteriliseerde melk het meest aangewezen product. Deze gesteriliseerde melk kan weken goed blijven in de fles, maar zij mist vele smaakkwaliteiten van de laaggepasteuriseerde melk. De laaggepasteuriseerde melk of dagmelk is het wapen, waarmee de melktappers zich de concurrentie van de winkels van het lijf kunnen houden nu de monopolistische positie van de tappers en de melkinrichtingen is verdwenen,

De melkinrichtingen hebben mede ter bescherming van de tappers regels opgesteld voor de levering van melk aan de winkels. Die regels zijn nog al scherp en ze dreigen ook nog wel eens verkeerd te worden toegepast. In de Friese recreatiegebieden is het een zaak van algemeen belang, dat er goede melk te koop is. Het moet niet zo zijn, dat er Hollanders klagend over de melk uit

Friesland terugkomen. Men verwacht hier niet anders dan goede smakelijke melk. Klachten over de melk in Friesland hebben een grotere terugslag dan alleen voor de melkinrichtingen. Ze bezoedelen het algemene beeld van ons gewest.

1968

Leeuwarder Courant 1968-02-03

Boeren gaan „In de tank” of er onder – Politiek verderf

(De Veemarkt)

DE OVERHEID IN NEDERLAND subsidieert een aantal proefprojecten met melkkoeling in tanks op de boerderij. Een zwerm ambtenaren begeleid en verstikt de projecten met het gevolg, dat de coöperatieve zuivelfabriek in Lutjewinkel (top van de Kop van Noord-Holland), die voor de subsidievoorwaarden bedankte, op haar eentje verder is met het onderbrengen van koeltanks bij haar leden dan bij een van de andere projecten het geval is. Voorzitter Van der Oort van Lutjewinkel heeft in pakkende beelden zijn mening gegeven over de overheidssubsidiëring, die tot gevolg zal hebben, dat een order van 300 miljoen gulden van de melkveehouderij aan de neus van de Nederlandse industrie voorbij zal gaan.

De bureaucratenzwerm op de projecten is dermate verstikkend, dat praktisch alleen Amerikaanse industrieën genoeg uithoudingsvermogen hebben om zich onder de zwerm uit te werken. Nederlandse bedrijven, die ook mee zouden willen produceren voor deze markt hebben geen kans om een poot aan de grond te krijgen. Ze nemen dus hun toevlucht tot wat assemblage van Amerikaanse onderdelen of van elders in Europa gemaakte onderdelen op basis van Amerikaanse licenties. Met de koeltanks op de boerderij dreigt het de kant uit te gaan als van zovele landbouwwerktuigen. De Nederlandse markt wordt overstroomd met producten uit aller ‘s heren landen en steeds na een paar jaar blijkt, dat niet alle fabrikanten en importeurs aan hun verplichtingen van service e.d. kunnen voldoen. Bij de melkmachines is dat bijvoorbeeld het geval geweest. Een melkmachine verhuist naar de zolder omdat er een nietig onderdeel niet geleverd kan worden.

Bij de opening van de landbouwwerktuigententoonstelling „Het Landbouwwerktuig” in de RAI in Amsterdam heeft minister Lardinois gezegd, dat de landbouwwerktuigen in Nederland te duur zijn. Een van de redenen van deze duurte zou kunnen zijn, dat de inheemse industrie niet een voldoende kans krijgt om zich in de markt te werken. De heer Van der Oort trof het met zijn kritiek in Schagen niet helemaal, want als vertegenwoordiger van het ministerie van landbouw, zat in de zaal de heer Ter Veer, die hem er aan herinnerde, dat er van een falen van de overheid niet gesproken kon worden, want bij zovele andere landbouwwerktuigen was het net zo gegaan. Genoemd werden o.a. trekkers, in wezen was de heer Ter Veer niet de man tot wie de kritiek gericht moest worden, want hij is degene geweest, die bij het proefobject van *De Maatschap* in Dronrijp de knoop heeft doorgehakt, zodat het mogelijk was tanks van een fabrikaat bij *De Maatschap* te installeren. Ook daar wilde men de zuivelfabriek in het kader van de proef dwingen alle mogelijke soorten tanks in de boerderijen te installeren, zodat de boer bij de service van alle mogelijke mensen verspreid in Nederland afhankelijk zou zijn.

Bij *De Maatschap* zijn nu zo’n 40 tanks geïnstalleerd. Aan het proefobject doen 41 boeren mee, terwijl er nog een tiental is, dat buiten de proef en de subsidie om een tank op de boerderij heeft of krijgt. *De Maatschap* heeft een regeling getroffen, waarbij de fabriek bij ieder die dat wenst en die meer dan 100.000 kg melk (25 melkkoeien) levert, een tank kan plaatsen. De tank blijft het eigendom van de fabriek. De directeur, de heer H. de Boer, heeft deze regeling doorgezet om te voorkomen, dat het melkophalen met de tankauto’s verstoord wordt door een falende service op de melktanks. Bovendien kan er gemakkelijk van tank gewisseld worden, indien een boer zijn bedrijf vergroot. De boer blijft dan niet zitten met een praktisch onverkoopbare tank. Tenslotte ontstaan er in de fabrieksgemeenschap geen praatjes over het punt aan wie de voordelen van het

tankmelken moeten toevallen. De fabriek heeft steeds voor de bussen gezorgd en nu zorgt de fabriek voor de tanks. De kosten van het melkvervoer zijn voor de fabriek.

DE MAATSCHAP MAG zich gelukkig prijzen, dat ze door een toeval nog in de proef is opgenomen, nadat *Hollandia-Bolsward* voor de eer had bedankt. De moeilijke overgangsjaren van bus naar tank worden in Dronrijp nu in één sprong en met een subsidie genomen, terwijl de buurtfabrieken er nog tegen aan zitten te kokhalzen. De fabriek in Marrum probeert op alle mogelijke manieren onder de tank van De Boer en Beekman in Stiens weg te draaien. Bij de *Frico* in Grouw-Akkrum en Gerkesklooster spelt zich hetzelfde af. Ook hier zijn boeren, die in de tank melken, of „in de tank" willen gaan, maar zij moeten hun melk in busjes laten lopen om ze aan de fabriek kwijt te kunnen. Het verzet van de zuiveldirecteuren tegen de tanks zal niet lang meer stand houden.

Op de bijeenkomsten van *De Maatschap* zwetsen de tankmelkers tegen hun met melkbussen slepende collega's over de voordelen van de tank, (lichter werk, minder gesjouw, meer aandacht voor het melken, betere kwaliteit van de melk), dat er straks geen houden meer aan is. Een zuiveldirecteur, die er een boer op wees, dat de melktank niet rendabel is, kreeg ten antwoord: „Ik melk 47 koeien en als ik nog wat aan mijn leven wil hebben dan moet het nu wezen." Punt uit, vijftienduizend gulden op tafel voor een koeltank. Een andere directeur, die ook door een melktank overrompeld werd bij een van zijn leden, pakte vrijdag een bus vol Stellingwerfse boeren bij elkaar en reed naar Lutjewinkel om te zien hoe het daar gaat. De fabriek is er voor de boeren, zei hij berustend, en niet andersom.

De bezwaren tegen het tankmelken zijn vele. Het zijn er waarschijnlijk meer, dan je in een uur kunt bedenken. De moeilijkheden doen zich vooral voor bij afgelegen boerderijen, die voor tankauto's moeilijk of niet te bereiken zijn. Met melktankboten en plasticslangen komt men echter ook een heel eind. De belangrijkste hinderpaal in Friesland op het ogenblik is echter het bijzonder goedkope melkvervoer, (6,75 ct per kg), waar tegen het tankvervoer moet concurreren. Een wijziging van het huidige systeem ook al is het nieuwe voor de boer geriefelijker zal in vele gevallen afstuiten op de gevestigde belangen. Ook die belangen zullen echter weggespoeld worden.

Tenslotte was er dan nog die boer, die in de fabrieksvergadering van Waskemeer tegen de fusie met Oosterwolde was, omdat de kleine boeren verdwijnen. Al die veranderingen met tanks versnellen het einde van de kleine boeren. Dus tegen. Dat betekent dat de man genoegen neemt met een melkprijs van Waskemeer, die ruim een cent lager is dan die van Oosterwolde en dat betekent ook, dat de kleine fabriek met tien miljoen kilo kaas straks het risico loopt geen lonende afzet voor zijn producten te zullen vinden. Maar zelfs dat argument van de zijde van het bestuur was voor dovemansoren gesproken. We houden het er overigens maar op, dat de tegenstemmende boeren en boeren-personeelsleden (!) bij de proefstemming in Waskemeer meenden hun onderhandelingspositie met Oosterwolde te versterken.

De ontwikkelingen in de melkveehouderij gaan op het ogenblik zo snel als de mode. Het tankmelken is op zich zelf genomen een terugval naar een situatie, die voor zestig jaar ook bestond. Toen werd de melk ook bewaard op de boerderij en niet op de fabriek. De laatste jaren schaften de fabrieken zich enorme koeltanks aan om de melk in het weekend te kunnen bewaren voor verwerking in de vijfdaagse werkweek. Dit onderdeel van de fabriek gaat terug naar de boerderij. Zes jaar geleden had *de Maatschap* in Dronrijp 1200 melkleveranciers. Dit aantal is nu teruggelopen tot 800. Het betekent, dat er 400 bedrijven zijn verdwenen. Wat gaat er de komende vijftien jaar gebeuren zo vraagt de directeur zich af.

Organisatorische knoeiboel in Domo wreekt zich

(De Veemarkt)
ER IS BEWEGING in de zuivelfronten in het Noorden des Lands en dat is laat, veel te laat, nu mogelijk reeds op 1 april de voor prutsers onbarmhartige Euromarkt voor zuivel en melk een feit kan worden.
Er dreigt met 1 april een lawine van verschuivingen tot stand te komen in de marktverhoudingen. Conservatieve geesten zullen er aanvankelijk slechts de ellendige kant van zien, doch de attente jongens ontdekten de nieuwe kansen. We nemen aan, dat die jongens nu reeds met gevoelige vingers over de letters der dorre paragrafen glijden om de bobbels onder de regels te zoeken.

Er is beweging. Dat bleek op de forumavond van de standsorganisaties in St. Nicolaasga. Er is daar duidelijk gesteld - en dat bleef onweersproken - dat de zuivelindustrie zich snel moet aanpassen bij de verandering in de afzetmethoden naar de detaillisten en bij andere koopgewoonten van de consument. Ook bleef onweersproken, dat de coöperatieve boer in Friesland daarvoor naast Oldeboorn slechts één apparaat ter beschikking staat, de *Frico*. Alle getoeter over de onvolkomenheden van de Frico kon niet verhullen, dat de zuivelcoöperatie in Workum alleen maar ‘n fabriek is die bulkproducten maakt en voor de grondstoffenvoorziening van andere bedrijven zorgt. In de veranderende situatie moet de fabriek bij de afzet van zijn zuivel volkomen drijven op de hoge efficiency van zijn productie.

DE MEESTE BEWEGING zit in een oostelijker deel van de zuivelfronten, namelijk bij *Domo-Bedum*, een productie-coöperatie, die vier soorten leden kent en die zelf ook fabrieken exploiteert, in concurrentie met die van sommige leden. Het ideaal van de Domo is om alle Drentse fabrieken in eigen exploitatie te nemen. Men hoopte daar geleidelijk heen te groeien. In zijn drang om te groeien en een sterke positie te verwerven kocht de Domo o.a. de Bedumer condensfabriek in Groningen op.

Deze fabriek is nu de molensteen, waarmee de Domo in de melkzee probeert te zwemmen. De boeren van Bedum, de leden van verdiensten en van de Domo krijgen vijf jaar lang een toeslag op hun melkprijs van een halve cent en tenslotte moeten de boeren ook nog een met andere Groninger fabrieken vergelijkbare prijs hebben. Wat Bedum uit eigen exploitatie tekort komt om die melkprijs te halen, moet de Domo uit de exploitatie van de eigen fabrieken en uit deelneming in CCF-projecten bijleggen.

De condensfabriek Bedum produceerde gesuikerde melk, zulks in tegenstelling met *De Ommelanden* de *CCF*, die gespecialiseerd zijn in ongesuikerde melk. De gesuikerde melk heeft het zwaar te verduren op de wereldmarkt en in het afgelopen jaar moest de productie in Bedum grotendeels anders gericht worden. De verwachtingen omtrent de bedrijfsresultaten van Bedum zijn in Groningen nihil en dat zou betekenen, dat de Domo over 1967 in Bedum op elke kilo melk een cent of drie, vier zal moeten toeleggen. Bedum ontvangt zo’n 70 miljoen kg melk. De uitbetaling van Bedum gaat ten koste van Drentse boeren, die hoe langer hoe verder achterop raken bij de Friese melkprijs. De gemiddelde Drentse melkprijs lag in 1966 bijna een 2,5 cent achter op de gemiddelde Friese.

De gevolgen blijven niet uit. De fabriek in Zuidlaren brak uit de beklemming van de Domo en ging op in de Asser coöperatie, die onder leiding van de ondernemende „knarsebiter” **Oosterloo**, een platonische verhouding tot de Domo heeft. Assen is een B-lid (B van beetje) van de Domo.

Assen (Acmesa) is een van de weinige coöperaties in Drente, die zijn zaakjes prima voor elkaar heeft. Een paar jaar geleden sloot de coöperatie in Hooghalen zich bij Assen aan en op het ogenblik worden er besprekingen gevoerd tussen Assen en **Peize.**

CONSTERNATIE heeft het verwekt in Drente, dat de fabrieken Rolde en Grolloo totaal uit de Domo weg willen breken door hun melk, ruim vijftien miljoen, naar Oosterwolde te sturen, waarbij de producten dan verder in de afzetkanalen van de Frico komen.
In andere omstandigheden zou dit niet zo erg zijn, doch de Domo krijgt er een smaller draagvlak voor zijn verplichtingen door jegens Bedum. Het overblijvende draagvlak wordt nog zwaarder belast en dat kan tot nieuwe afbrokkeling leiden. Een beetje in paniek geraakt, wil de Domo nu snel
alle zuivefabrieken in Drente tot C-lid maken. Dat betekent, dat deze fabrieken eigendom worden van de Domo. terwijl de leden van die fabrieken een veehoudersvereniging worden, die stemrecht in de Domo heeft.

Voor de Domo heeft een voldoende aantal C-leden het voordeel, dat een streep kan zetten door de
prijspreferenties die Bedum heeft. Voor de Domo is het succes van dit plan van levensvoorwaarde.

In Drenthe is in de laatste tien jaar een hele reeks van rapporten met zuivelplannen opgesteld. Het zijn meesterstukken van compromissen. Nergens wordt in deze rapporten normaal democratisch gedacht. Het is een lappendeken van gedachten, die met zuivelcoöperatie niets van doen hebben. De voornaamste bedoeling van de plannenmakerij is de „top" van Zuivelbond en Domo te sparen en men is bereid daartoe van noodsprong naar noodsprong te gaan. Deze jarenlange plannenmakerij van halve buitenstaanders heeft in Drenthe tot een enorme frustratie geleid. De Domo wist niet hoe z'n investeringsbeleid moest worden ingericht en de plaatselijke zuivelfabrieken (ruim 40) wisten 't ook niet.

Er is een politiek van afwachten geweest en dat heeft desastreuze gevolgen voor de melkprijs gehad. Waren de boeren vijf jaar geleden nog in staat om een minister van landbouw, liefst een rooie, te vermoorden om een halve cent melkprijs-verschil, nu zitten ze in Drente onmachtig bijeen.
Concurrentie van de particuliere industrie is er in Drente nauwelijks. Alleen in het noorden speelt de Lijempf nog een rol, zodat de Drentse potentaatjes hun schimmig spel lang hebben kunnen spelen.
Het kost de boeren jaarlijks miljoenen.

De Domoboeren zullen het met elkaar eens moeten worden. Als dat niet lukt, zijn er verrassende ontwikkelingen te verwachten. Of de noordelijke melkpool een stap dichterbij zal komen, valt te betwijfelen. Eerder zijn er conflicten te verwachten. Zal men in Drente ook niet geneigd zijn om de schuld op Friesland te gooien? Domo en CCF exploiteren gezamenlijk met de boeren de condensfabriek De Ommelanden.

De melkprijs van De Ommelanden wordt min of meer bepaald door de prijsleiders in de Groninger zuivelindustrie. Dat is doorgaans de fabriek in Grijpskerk. De Bedumer boeren hebben bij de overdracht, bedongen, dat ze tenminste de melkprijs van de Ommelanden van de Domo ontvangen. In feite doet de Domo zichzelf de das om door de samenwerking met de CCF in De Ommelanden.

ONWILLEKEURIG DRINGT zich de vraag op of in Friesland ook toestanden mogelijk zijn, zoals die in Drente en Groningen voorkomen. Het zit er niet in maar er zijn wel situaties, waar men niet geheel gerust op behoeft te zijn. Met de CCF zit het goed. Alle cotöperaties zijn deelgenoot en ze hebben, als men het wat ruim neemt, dezelfde gelijkgerichte belangen in de ledenvergadering van deze condensfabriek. Bij de Frico die de kaas, boter en poeder van de deelgenoten verkoopt, ligt de situatie minder overzichtelijk. De belangen van de deelgenoten zijn niet geheel gelijk gericht omdat er grote en kleine fabrieken zijn, die elk hun specialisaties kennen in verschillende kaassoorten. De uitbetaling van de Frico aan de fabrieken heeft min of meer een arbitrair karakter. Dit geeft aanleiding tot spanningen.

In Friesland zijn ook niet alle coöperatieve zuivelfabrieken bij de Frico aangesloten. In de Zuidwesthoek zorgen de directeuren voor hun eigen afzet. De argumenten die ze daarvoor hebben, zijn niet sterk. De argumenten voor toetreding zijn ook niet klemmend genoeg. Het is wel mooi dat de Frico er is, want de vrije coöperaties kunnen er voor hun afzet altijd op terugvallen. De toekomst van de Frico is ook niet afhankelijk van de toetreding van nieuwe deelgenoten als bijvoorbeeld Haulerwijk, Akkerwoude, Balk of Gerkesklooster. Die toekomst is in de eerste plaats afhankelijk van het feit of de Frico er in slaagt van kaas een merkprodukt te maken. Hoe meer steun de Frico daarbij ondervindt van de Friese boeren hoe gemakkelijker dit proces zal verlopen.

Voorlopig moeten we het er maar op houden, dat in ieder geval de fabrieken van de *Goede Verwachting* in Workum en Heeg er in Friesland zullen uitlopen wat de melkprijs betreft. Met de boter van deze coöperatie redt de firma Buisman zich wonderwel en voor de kaas zijn er Koster (Frico), Grondsma (Frico), Schaap, A. K. de Groot, Tamminga. allemaal handelshuizen, die de gunst van Workum bijzonder waarderen. Aan de uitbetaling van Workuin zullen de Frico-boeren straks zien, wat het hun kost om een plaats veroveren op de markt voor merkproducten, maar als dat een succes wordt, dan mogen we wel herinneren aan de gebeurtenissen, die zich een aantal jaren geleden hebben afgespeeld tussen de CCF en de *Gelders-Overijsselse Coöp. Condensfabriek in Deventer.*

De CCF wilde een bedrag van veertien miljoen gulden aan goodwil hebben voor de merkenpositie van de CCF indien het tot een fusie van beide ondernemingen zou komen. Verontwaardigd heeft Deventer het afgewezen. Hadden we ‘t maar gedaan, hoort men nu uit die streken. Op het ogenblik zou men voor de goodwill wel 40 miljoen gulden moeten betalen. In St. Nicolaasga beweerde het duo Valk-Beetstra, dat de Frico veel te laat met het lanceren van merkproducten is begonnen. Ze hadden het tien jaar geleden moeten zeggen: „Uit naam van de Boornster en Workumer boeren, begin toch met merkproducten”.

Hollandse boeren doen greep naar macht in Randstad – Iets over de grote verscheidenheid van veeverbetering's organisaties in Friesland

De Veemarkt

IN DE RANDSTAD HOLLAND voltrekt zich een omwenteling in de Organisatie van de consumptiemelkvoorziening, waarbij praktisch het hele apparaat in handen komt van de coöpererende boeren, die verenigd zijn in de *Coöperatieve Melk- Centrale*, waarvan de heer B. van der Heide de grote man is. De CMC is voortgekomen uit een soort crisisorganisatie van voor de oorlog, die zich nadien heeft ontwikkeld als een coöperatieve vereniging van melkveehouders. Deze vereniging leverde aanvankelijk de melk aan de particuliere melkinrichtingen. Geleidelijk verwierf de heer Van der Heide voor de CMC ook belangen in de particuliere melkinrichtingen en even geleidelijk werden dat meerderheidsdeelnemingen. De sterke positie van de CMC vloeide voort uit het feit, dat ze de melklevering aan de melkinrichtingen monopoliseerde.

In 1961 werd de **Nederlande-Melkunie**, een naamloze vennootschap, opgericht, waarvan de CMC de helft van de aandelen kreeg. De CMC bracht melkinrichtingen onder in de **Melk-Unie**, die in de loop der jaren ook een reeks andere melkinrichtingen aantrok evenals productiebedrijven voor andere melkproducten en voor zuivelproducten in en buiten het gouden vierkant Den Haag - Amsterdam - Utrecht - Rotterdam. Het feit, dat de CMC de helft van de aandelen in de Melk-Unie had, gevoegd bij de omstandigheid, dat de aandelen vrij verhandelbaar waren, betekende, dat de CMC gemakkelijk de meerderheid kon veroveren in de Melk-Unie. De CMC heeft nu een bod uitgebracht op al de aandelen die ze nog niet in handen heeft. In de gegeven situatie zullen de aandeelhouders wel ingenomen zijn met dit aanbod. De aandeelhouders van een onderneming als de Melk-Unie hebben belang bij lage grondstoffenprijzen, dus bij goedkope melk. De leden-veehouders van de CMC hebben belang bij een hoge melkprijs, zodat de belangen van beide groepen aandeelhouders botsen. De winsten van een onderneming als de Melk- Unie kunnen gemakkelijker weggewerkt worden in de grondstof prijs, een kostenfactor, dan in uitkeringen op aandelen, waardoor immers een belastbare winst aantoonbaar wordt.

De melkaanvoer bij de CMC bedraagt ongeveer 650 miljoen kg per jaar. Buitenstaanders hebben de indruk, dat de organisatie van de melkdistributie in de Melk-Unie nog voor vele verbeteringen vatbaar is. De CMC zal door de verwerving van alle aandelen in de Melk-Unie de handen vrij krijgen om de gewenste reorganisaties door te voeren. De veehouders krijgen door hun greep op de Melk- Unie ook het distributieapparaat vast in handen. Ze zijn er echter tamelijk laat mee.

Er doen zich ingrijpende veranderingen voor bij de melkdistributie waarbij het traditionele ventersapparaat concurrentie krijgt van de distributie van melk via de koelvitrines van de winkels. Deze winkels kunnen zich gemakkelijker aan de greep van de CMC ontworstelen dan vroeger het geval was. De coöperatieve fabriek in **Nijkerk** levert immers overal in het land melk in plastic-pak, al zal Nijkerk zich wel wachten om te veel in het vaarwater van de CMC-gigant te gaan zitten.

Andere fabrieken zullen mogelijk de handschoen opnemen. Ook zitten er in Holland nog verschillende particuliere bedrijven, die melk ontvangen van niet bij de CMC aangesloten veehouders. De concurrentie wordt dus niet volledig uitgeschakeld, maar de macht van de CMC wordt wel zo groot, dat ze door minieme inhoudingen op het melkgeld het ene bedrijf na het andere in

haar organisatie kan opnemen. De winst voor de veehouders uit het geheel kan pas komen, wanneer het gehele melkdistributieapparaat van de CMC efficiënt georganiseerd is, want drinkmelk is nog altijd een product, waarvan het ministerie van Economische Zaken de detaillistenprijs vaststelt. Uit de efficiency moet de winst komen. Overigens zit er natuurlijk ook winst in het grote domein van de bijproducten, die straks door de CMC-kanalen kunnen stromen als de aandeelhouders voldoende aandelen bij de CMC aanmelden. Het wachten is op een verdere ontwikkeling waarbij de CMC haar vleugels ook verder buiten de randstad zal uitslaan.

MELK-UNIE BEZIT reeds bedrijven, die ver buiten de randstad liggen en straks zal zich dus ook bij de CMC de situatie voordoen, dat coöperatieboeren winst trachten te behalen uit de verwerking van melk die niet tot hun sfeer behoort Die situatie is niet uniek en doet zich ook voor bij de *CCF*, die immers met de ***Domo*** en een coöperatie van veehouders ***De Ommelanden*** exploiteert. Zij deed zich ook voor bij de exploitatie door de CCF van voormalige Lijempf-fabrieken in Friesland, hoewel de desbetreffende melk later wel eincorporeerd werd in de geheel coöperatieve verwerking. We beschouwen deze ontwikkeling van de coöperatieve bedrijven als een volwassen worden van de coöperatie in de ondernemingssfeer, die uiteindelijk de zwakste schakel in het systeem, de grondstoffenleverende melkveehouder, ten goede komt.

Overigens moet men er wel rekening mee houden, dat er in de melkverwerking door de coöperatie concurrerende machtsblokken ontstaan, die slechts in beperkte mate gelijkgerichte belangen hebben. De CMC leunt zwaar op de consumptiemelk, terwijl Frico en CCF het zoeken in de industrieel verwerkte melk. Tussen de groepen is een voortdurende strijd bij het verkrijgen van gunstige overheidsmaatregelen, waarbij de CMC meer dan eens kreten over achterstelling laat horen.

Iets over de grote verscheidenheid van veeverbetering's-organisaties in Friesland

OP DE WALDENDEI sprak dr. R. D. Politiek voor veehouders over de veefokkerij en een dag later liet de secretaris van het FRS, ir. J. Wietsma voor de kalverfokclubs zijn licht over hetzelfde onderwerp schijnen. Bij. ir. Wietsma kregen we de indruk, dat hij al behoorlijk ingesponnen is binnen de mogelijkheden, die het FRS ziet. Hij belichtte de fokkerij geheel in het traditionele kader, waarbij de individuele fokker voortdurend weeft aan de verbetering van zijn veestapel, alsof de mogelijkheden om op eigen houtje te werken onbeperkt zijn. Ir. Wietsma zei dit niet zo uitdrukkelijk, zodat er misschien ook wel aanwezigen geweest zijn, die hem anders hebben verstaan.

We vragen ons af, wat er terecht komt van veefokkerij op eenmansbedrijven met dertig tot veertig koeien volgens het tot nu toe in Friesland toegepaste systeem. Dr. Politiek wees er de veehouders meer op hoe ze tot verbetering van hun veestapel kunnen komen door gebruik te maken van de kwaliteiten, die er bij stieren van de fokkers liggen. Hij probeerde de veehouders meer tot bewuste en eisende consumenten van de fokkerij te maken. Een tegenstelling tussen beide sprekers was er dus in feite niet, al zullen de eisen van de veehouderij ongetwijfeld tot wijzigingen in de fokkerij leiden. Hoe consequenter overigens die eisen gesteld worden, hoe eerder er gehoor aan wordt gegeven.

Beide sprekers gingen echter niet in op het ene grote vraagstuk, dat er in de fokkerij bestaat, de noodzakelijke organisatorische samenwerking tussen fokkers en veehouders. In Friesland bestaat een reeks organisaties, die zich met het verbeteren van de veestapel door middel van de fokkerij bezighouden; het stamboek, de fokbond, fokkerij-commissie, melkcontrole dienst, gezondheids-

dienst, veeteelt consulentschap, plaatselijke keuringscommissies, om maar op te noemen wat ons in de gedachten valt. Het hele zaakje werkt in elkaar om en alle beslissingen, waarbij meer dan één instantie nodig is, worden tot compromissen, waarbij niet meer uitsluitend het belang van de veeverbetering in het geding is, maar waarin onherroepelijk ook persoonlijke belangen meespelen.

Voorwaarden om de veefokkerij in Friesland als een belangrijke en representatieve bedrijfstak te redden zijn de samenvoeging van de k.i.-verenigingen in Friesland tot een onderneming, die met het stamboek uitzoekt welke lijnen in de fokkerij behouden moeten blijven en die de fokkers de gelegenheid geeft die stieren te fokken welke de veehouderij nodig heeft. Voor een doeltreffende selectie heeft de fokkerij daarbij het apparaat van de k.i.-organisatie nodig. De hele rest is franje en snoepreisje, wat men niet moet aanprijzen als studiereis naar Engeland. Bovendien moet men eigen machteloosheid om iets tot stand te brengen niet uit krijten als een opkomen voor de belangen en de eer van Friese boeren.
[….]

Leeuwarder Courant 1968-02-24

Zuiveldirigisme drukt kaas terug in vorige eeuw

(De Veemarkt)
De pogingen om van kaas een Nederlands nationaliteitsmerk te maken zijn ten dode opgeschreven. De commissie-Wellen, die een rapport heeft uitgebracht, dat o.a. tot strekking heeft een nationaliteitsmerk op de Nederlandse kaas te plakken, bevat op een uitzondering na dan ook geen deskundigen, die enigerlei naam hebben gemaakt op het terrein van de melkproducten. Die ene uitzondering is de heer Simon de Wit, die behalve leider van Olympische teams ook nog een kruidenierszaakje heeft in Zaandam. Zijn bedrijf staat in de kaashandel al tientallen jaren bekend om zijn kundige kaasinkopers. Simon de Wit heeft bij alles belang, behalve bij de merkproducten van anderen en hij zal de commissie uiteraard niet geremd (?) hebben op de dwalingen haars weegs.

Een merkproduct legt een directe band tussen consument en producent buiten de handelaar om: de handelaar is dus niet gelukkig met een merkproduct, omdat hem door de consument een bepaald produkt in zijn assortiment wordt opgedrongen. Een nationaliteitsmerk is voor hem echter een onschadelijk iets, omdat hij dan toch nog de verschillende aanbieders van dat merk tegen elkaar kan uitspelen. Daarmee vervallen echter de wezenskenmerken van een merkprodukt. Een merkprodukt heeft een constante kwaliteit en een vaste prijs. Op die basis wint de producent het vertrouwen van de consument.

Albert Heijn - dan hoor je het eens van een ander - heeft het de leden van de Friese Zuivelbond (FBvCZ) indertijd duidelijk voorgehouden.
Drs. Pier Hidma heeft in Bolwerk op de onmogelijkheid van een nationaliteitsmerk gewezen door consequent van nationaliteitsaanduiding te spreken. Deze op het oog subtiele verschuiving drupte ook al door in de samenvatting, die het ANP van het rapport-Wellen heeft gegeven. Merk of aanduiding, het schijnt niet zo precies te komen. Dat men in het algemeen in de zuivel zo geporteerd is voor iets nationaals op het gebied van de zuivel, komt voort uit het feit, dat men honderd jaar geleden op dit terrein de boot gemist heeft. De Denen hebben met hun inmiddels ook volslagen verouderde Lor-merk op boter een goede naam opgebouwd, hoewel de Deense boter in Engeland in prijs ook niet kan meekomen met de boter, die als merkprodukt wordt afgezet.

De voorstanders van een nationaliteitsmerk zijn uiteraard vooral degenen, die niet in de positie zijn een eigen merk op te bouwen en die dan wel genoegen willen nemen met iets tweedehands. Het zijn de directeuren van de vele zelfstandig opererende kaasfabrieken en de kaashandelaren, die de miljoenen aan reclamegelden van het *Nederlands Zuivelbureau* zien verdampen zonder dat het effect van die reclame het maximale effect voor hen heeft. Als dat reclamegeld op een merk gericht kon worden dan zou er meer effect van uit gaan.

De algemene reclame voor de Nederlandse zuivel wordt verzorgd door het *Nederlandse Zuivelbureau*, dat zijn budget met ongeveer een miljoen gulden per jaar ziet aanzwellen. Het zit nu ongeveer op een achttien miljoen gulden per jaar, waarvan naar schatting drie miljoen gulden uit Friesland gepompt wordt. Hier wringt echter de schoen, want de Friese boeren hebben reeds zwaar in de reclame voor hun zuivel geïnvesteerd en ze doen dat nog. Het is indertijd dan ook pas na zware strijd gelukt om de koffiemelk buiten de reclame van het Zuivelbureau te houden en nu gaat het dan om de kaas.

Hier investeert de Frico zwaar in het promoveren van haar kaas tot een merkprodukt. Op een Frico-omzet van 70 tot 80 miljoen kg kaas bij een totale Nederlandse productie van nog geen 300 miljoen kg. betekent het dat reeds een kwart van de kaas onder invloed is van het merkprodukt. De Prestaties van de kaasgrossiers in de **Nederlandse Kaas-Unie** op dit terrein zijn ook reeds meermalen vermeld. Op de kaasmerken van beide organisatie rust een contróle die practisch tot het moment gaat, dat de consument de kaas in handen neemt.

De gedachten van de commissie-Wellen en de ideeën van het Zuivelbureau houden practisch een afbraak van deze merkproducten in zonder dat er iets op hetzelfde niveau voor in de plaats komt. Een nationaliteitsaanduiding kan niet gezien worden als een vervanging van een merk. Het is iets van lagere orde, waarbij in ieder geval de beslissende controle op de eindfase in het distributiekanaal ontbreekt. Dat is een taak die uitsluitend bij de commercieel denkende fabrikant of handelaar van het merkprodukt hoort. Het zal een fabrikant of handelaar ook niet overkomen, dat hij bijvoorbeeld in Hannover een enorme reclame maakt voor een bepaald produkt, waarbij dan later blijkt, dat hij niet kan leveren.

Het is nu zover gekomen, dat men wil proberen om via een verordening van het Produktschap voor Zuivel, later door een wettelijke regeling gevolgd, het nationaliteitsmerk voor kaas in te voeren. Dat betekent dat de overheid straks per wet heffingen sanctioneert ten behoeve van een reclamefonds voor kaas opdat een structureel achterblijvend deel van de zuivelindustrie en -handel zich kan ontdoen van de concurrentie van het moderne deel.

Duidelijker menen we niet te kunnen zeggen hoezeer de commissie-Wellen in de verleden tijd denkt. Typisch is ook dat een FNZ, die sinds het vertrek van Roosenschoon ook de intellectuele façade mist, waarachter het zuivelpolitiek kan bedrijven, achter deze commissie aanloopt.

Leeuwarder Courant 1968-03-02

Nijboer -LMI – met stompe bijl op krijgspad om melk

(De Veemarkt)
DE DIRECTEUR VAN de *Leeuwarder Melkinrichting*, de heer H. Nijboer, is niet een van de zuiveldirecteuren in Friesland en daarbuiten geweest, die een benauwd gezicht trokken, zo gauw er gesproken werd over het tankmelken op de boerderij. Hij is ook niet een van degenen, die deze ontwikkeling wrokkerig over zich heeft laten komen. Al geruime tijd speelde er een geheimzinnig lachje om zijn gezicht als het onderwerp ter sprake kwam.
Deze dagen kwam de aap uit de mouw. Op contactvergaderingen van de coöperatieve zuivelindustrie *Fresia*, de coöperatie waarin de *Leeuwarder Melkinrichting* aan de Emmakade en de zuivelfabriek in Marrum samengaan, ontvouwde Nijboer zijn eigen plannen, waarbij hij met de stompe bijl inhakte op de melktanks.

Het gerucht snelde vooral in westelijke richting, waar de buurcoöperatie „*De Maatschap"* betrokken is bij een door het *ONS-fonds* gesubsidieerd experiment met melktanks. Bij de leden van *„De Maatschap"* zijn reeds een veertigtal tanks geplaatst en nu beweert Nijboer, dat dat alles helemaal niet nodig is, dat het allemaal veel goedkoper kan en minstens zo goed als men de 30-literse melkbussen maar acht keer zo groot maakt. Nijboer noemt deze bussen zelf „containers", een Engels woord, dat letterlijk „bevatter" betekent, waar men door wat snoeiwerk „vat" van kan maken. Maar „container" klinkt duurder.

Deze grote melkvaten zijn niet iets nieuws. Er zijn reeds lang transportabele tankjes in gebruik in Duitsland, maar ook in Nederland. Doorgaans worden deze tankjes bij de boerderij door rijdende melkontvangsten van de fabriek leeg gezogen, waarna de boerin op draait voor het schoon maken van het tankje, dat bij gelegenheid uren in de brandende zon heeft gestaan en dat dientengevolge krioelt van de bacteriën. Dit systeem heeft zich in Amerika ontwikkeld in de richting van een vaste koeltank met automatische reiniging in een melklokaal. Het is nu, ook naar Europa gekomen, waar het niet geschikt blijkt te zijn voor de vele kleine veehouderijbedrijven.

In Friesland moet het bovendien concurreren met het systeem van tweemaal daags ook zondags, melk ophalen in bussen van 30 liter, wat een goede waarborg is voor de kwaliteit van de melk. Het aparte aan het systeem-Nijboer is, dat hij beide ideeën van tank en bus heeft gecombineerd en aangepast aan de omstandigheden. Hij heeft een vat ontworpen, dat op de boerderij gekoeld kan worden en dat past in het huidige systeem van melkvervoer. Zijn kostenbesparing vloeit vooral voort uit het feit, dat de vrachtwagens een betere beladingsgraad krijgen. Het voornaamste element uit zijn systeem is, dat het algemeen toepasbaar is zonder verhoging van kosten bij een betere kwaliteit van de melk. Bij het aanprijzen van zijn systeem heeft Nijboer er nog niets eens op gewezen, dat er minder spierkracht nodig is voor het werk en dat er bij een uitbreiding van het aantal melkvaten ook de mogelijkheid ontstaat om het melkrijden op zondag te laten vervallen. Ook heeft hij er niet op gewezen, dat het melken op de boerderij bij toepassing van zijn systeem minder bepaald wordt door de tijden, waarop de melkrijder komt.

MAAR DAT ZULLEN DEZE BOER zijn ganzen wel niet geweest zijn, want daarmee komen we al te spreken over de voordelen van het tankmelken die bij het vatmelkerij niet zo gemakkelijk te verwezenlijken zijn. Het systeem-Nijboer is gedacht - en knap doordacht - van de zijde van de fabrieksdirecteur, die te maken heeft met een grote verscheidenheid van melkleverende veehouders. Hij heeft maar één zorg, ook die laatste boer waar deze ook woont en hoeveel

melk deze ook heeft, moet zijn melk kwijt en hij vreest iedere inbraak op het mooi opgebouwde en goedkope systeem van melkophalen.

De boer, die een melktank wil hebben, denkt echter aan zijn eigen bedrijf en aan zijn eigen mogelijkheden. Hij ziet die mogelijkheden niet graag ingeperkt door de collectiviteit van de andere boeren. Hij ziet de melktank in een geheel ander perspectief, dat van de mechanisatie op zijn eigen bedrijf. Het begon na de oorlog met de auto, die hij zich aanschafte. Die kon er eigenlijk niet af, maar als de boer nog enige bewegingsvrijheid tussen de melktijden wilde hebben, dan moest er een auto komen. De trekker volgde, veel te duur zeiden de paardemensen maar ze vergaten, dat de boer met de trekker opnieuw enige vrije tijd verdiende. Het werk ging immers sneller. De mechanische staluitmester was aanvankelijk een lachertje. Het was immers veel goedkoper een jongen van zeventien jaar met een mestkruiwagen op de mesthoop te laten „omknoffelen" dan er een machine voor te nemen.

Een paar weken geleden zagen we op een zondagmiddag om vier uur zo'n jongen tussen Hartwerd en Bozum op de mesthoop. Traag deed hij zijn werk, wat is er ook aan als je op de boerderijen in de buurt overal de mechanische afvoerapparaten ziet. ln die boerderijen brandde het licht nog niet achter de „kouwerutsjes". Met de melkleiding was het van hetzelfde laken en pak. Iedere cent, die de boer er aan uitgaf waren kosten, waar niets tegenover stond dan gemakkelijkker werk. De melkleidingen zijn er nu bij honderden en de melker heeft wat meer tijd om aandacht aan de te melken koeien te schenken. Hij sleept niet meer met de melkemmer door de lange stal.

De melktank op de boerderij is voor de boeren met trekker, stalontmester, en melkleiding een symbool dat er nog meer mogelijkheden op deze weg naar een „menswaardig" bestaan zijn. Volgende symbolen: hooitoren en automatische voedering.
Voor ons is deze humanisering: van het werk op de boerderij de enige mogelijkheid tot voorkoming van bittere ellende in de toekomst en tot het instandhouden van een boerenstand, waarvan de helft van de Friese bevolking afhankelijk kan zijn. Het is niet goed, wanneer het economisch fundament van Friesland bestaat uit 10.000 ploeterende boertjes, die afgunstig de zondagse autokaravanen voorbij zien trekken.

Leeuwarder Courant 1968-03-09

...Voor mijn vastberadenheid en kordate houding.....(Koekoek boeren)

(De Veemarkt)
IN DE VRIJE BOER, het blad van sigarenboer Koekoek, deed onze Frinse de Vries vorige week mededeling, dat hij weer helemaal aangepast is aan de plooien en vouwen van de politieke doolhof, die de Boerenpartij vormt. Hij is kortgeleden een stuk land kwijt geraakt, dat de gemeente Weststellingwerf voor een prikje heeft opgekocht toen het door het *Landbouwschap* gerechtelijk verkocht werd wegens een schuld, die De Vries aan deze publiekrechtelijke instelling had. De gemeenteraad van Weststellingwerf heeft de aankoop op een wat slinkse manier tot stand gebracht, nadat het raadslid voor de Boerenpartij zich had laten misleiden omtrent het aanvangsuur van de raadszitting.

De strijd van De Vries is nu gestreden en Leffertstra, die hem een zetel in de Tweede Kamer afkaapte, is ook uit de Kamer verdwenen. In zijn dankbetuiging in Koekoeks blad bedankt De Vries nu „voor de vele woorden van bewondering voor mijn vastberadenheid en kordate houding in de strijd tegen het gehate Landbouwschap" en hij moedigt allen aan tot „hechte en sterke weerstand tegen de dictatuurstaat, waarbij wij thans leven".

Wat de strijd tegen de product- en bedrijfschappen betreft hebben de tegenstanders op het ogenblik de wind wat mee. Verschillende van deze instellingen zijn op hun retour of verdwijnen. De bevoegdheden van de schappen komen in de EEG wat anders te liggen en hun ambtenaren moesten al tot een soort onbezoldigd rijksveldwachter gebombardeerd worden om in Brussel aan de tafels te mogen zitten. Geen wonder, dat echte rijksambtenaren proberen hun bevoegdheden over het schapsterrein te heroveren.

Het *Productschap voor Vee en Vlees* heeft het aantal bestuursvergaderingen gehalveerd door niet langer om de veertien dagen maar om de vier weken bijeen te komen. Ook het personeel van dit schap zal geleidelijk worden ingekrompen. Het *Productschap voor Zuivel* krijgt straks behoorlijk de kans om zich zelf te ontleden als het per noodverordening de kwestie van het nationaliteitsmerk op kaas gaat regelen in afwachting van een wettelijke regeling, die per definitie politiek niet haalbaar is.
DEZE WEEK DEED DE FRICO weer een zet tegen het *Nederlandse Zuivelbureau*, dat gefinancierd wordt met heffingen van het Zuivelschap op de melk. De Frico gooide er een kleine ton aan advertenties tegen aan om bij de Nederlandse kaasconsument belangstelling te wekken voor het sterretjes-systeem, dat de ouderdom van de kaas aangeeft. Dit systeem is de gehele kaashandel aangeboden zonder dat de Frico er iets voor terugvraagt. Het is namelijk geen merk, doch alleen een systeem, dat prijsbederf in de kaashandel kan voorkomen. In feite is het dus een idee, dat door het Nederlands Zuivelbureau had moeten worden gelanceerd. De Frico heeft kennelijk willen aangeven, dat het gejammer van het Nederlands Zuivelbureau om een nationaliteitsmerk een gebrek aan reële ideeën bij dit bureau betekent. Als de Frico er in slaagt om zijn eigen merk door te drukken hij een kwart van de Nederlandse kaas, dan is het nationaliteitsmerk van de baan. Het Zuivelbureau zal nu wel op de proppen komen met bewijzen, dat het met dat merk van de Frico ook niet zo hard loopt. Maar dan zitten we ook meteen in er ellende, dat de boeren van de Frico-fabrieken met hun eigen centen bestreden worden.

VOLGENDE WEEK MAANDAG begint in Friesland een experiment op het gebied van het melktransport tussen boerderij en fabriek, dat van grote betekenis is voor de verdere ontwikke-

ling van de organisatie tussen fabriek en boer. De heer H. Nijboer, directeur van de LMI in Leeuwarden, laat dan bij twee leden van zijn fabriek de melk ophalen in vaten, die achtmaal zo groot zijn dan de tegenwoordige melkbussen. De heer Nijboer heeft een betrekkelijk eenvoudig systeem van koeling van de melk in deze vaten uitgedacht. Met een kostenverhoging van nog geen tien procent op dit vervoer vergeleken met het melkbussentransport kan een belangrijke verbetering in de kwaliteit van de melk verkregen worden. Er zijn nog een aantal nevenvoordelen aan dit systeem verbonden, die men bij andere systemen niet heeft.

De heer Nijboer heeft een aantal berekeningen gemaakt over de kosten van de verschillende systemen, melkbussen, melkvaten en vaste koeltanks, die naar hij heeft meegedeeld de zegen hebben gekregen van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ).* De Friese Zuivelbond heeft althans geen protesten aangetekend tegen de berichten, dat hij het met die berekeningen eent is. De fout in die berekeningen – we hebben dat vorige week al wat speels aangeduid - ligt in het feit, dat de heer Nijboer xxx en alleen als fabrieksdirecteur rekent en hij de arbeid van de boer niet als kostenfactor in rekening brengt.

Hij negeert deze factor alsof arbeid op de boerderij net zo gemakkelijk voor handen is als water en lucht. Hij moet dat wel doen om de door hem gevreesde koeltank in een ongunstig daglicht te stellen. Deze koeltank verlost de boer van het opbrengen van de melk naar een plaats waar de auto van de fabriek de bussen vandaan kan halen. Deze kosten kunnen soms aanzienlijk zijn en het opbrengen is in ieder geval tijdrovend. Die opbrengkosten blijven ook bij de melkvaten van Nijboer en ze mogen in de berekeningen niet verdoezeld worden. Een boer heeft het recht zijn kosten net zo scherp te rekenen als een fabrieksdirecteur of een Zuivelbond dat met de kosten van de fabriek doet.

Bij het tankmelken neemt de fabriek uiteraard een groter deel van het kostentraject voor zijn rekening dan bij het melken in bussen of in het Nijboer-vat. Op dit traject zijn er echter altijd verschuivingen geweest. Zijn er ook niet boeren, die van de fabriek opbrenggeld krijgen? Feit blijft uiteraard, dat er boerderijen zijn, waar geen tankauto of helikopter kan komen om de melk vandaan te halen uit de koeltank. Het systeem van de melkvaten kan daar nog wel toegepast worden. Rest nog de vraag hoe lang de melkveehouderij nog bedreven kan worden op bedrijven, waar geen tankauto kan komen. Deze plaatsen hebben de langste tijd gehad. Daarmee komen we ook even bij de kwestie van de ruilverkavelingen met hun „Landbouwwegen A en B". Laten we ze niet langer landbouwwegen noemen maar gewoon landweggetjes, want zelfs de melkauto's met de Nijboervaten kunnen er niet langs rijden.
BIJ DE OPSTELLING van de honderdste koeltank bij de coöperatieve zuivelfabriek in Lutjewinkel (NH) heeft de voorzitter van de fabriek de heer Van der Oort het betreurd, dat een order van de Nederlandse veehouderij tot een bedrag van 300 miljoen gulden voor koeltanks de Nederlandse industrie de neus voorbij dreigt te gaan. De Nederlandse industrie is op dit terrein wel waakzaam, gezien het feit, dat *Aviolanda (Fokker-concern*) de licentie voor de *Wood-tank* heeft gekocht. Via assemblage wil men tot een geheel in Nederland gebouwde melkkoeltank komen, waarvan uiteindelijk alle onderdelen in Nederland gefabriceerd worden.

Vroegere veenarbeider wil zijn fabriek niet kwijt

(De Veemarkt)
AAN DE COMPAGNONSVAART, die van Drachten uit de venen werd ingegraven, ligt de zuivelfabriek van Waskemeer, die vroeger Haulerwijk werd genoemd. Met het graven van de vaart trokken de vertrapten in de maatschappij, de anarchisten en de gereformeerden, mee, de venen en de heide achter Bakkeveen in. Ze trachtten als boer aan de arme grond een bestaan te ontroven tot het vervenen was gedaan. Ze hielden wat koeien, twee of drie. In de crisisjaren deed de vrouw het vee en de mannen waren in de werkverschaffing. Vlak na de eeuwwisseling namen ze voor een paar duizend gulden een boterfabriekje over van Offringa, de stamvader van de wegenbouwfamilie. Deze week moesten ze stemmen over de fusie van hun fabriek met Oosterwolde. Elke man had één stem, zoals ieder mens maar een stem heeft. Met die stem moesten ze hun verleden verloochenen en een klein aantal. o.w. een tachtigjarige, kon dat niet.

De tijd verandert ook langs deze compagnonsvaart. De pluimveehouderij gebeurt er op grote schaal. Boeren hebben hun bedrijven groot gemaakt. Het aantal melkleveranciers aan de fabriek is gehalveerd, terwijl de melkaanvoer toenam. Boeren uit het midden van Nederland namen er bedrijven over. Alles veranderde. De dorpen Haulerwijk en Waskemeer maken een betrekkelijk welvarende indruk, al zijn er nog veel kleine boerderijtjes, die in verval zijn. De fabriek, die met elf miljoen kg melk een van de kleinste in Friesland was, kon met de melkprijs niet meer meekomen, terwijl rationalisatie van de fabriek kosten met zich zou brengen, die op een te klein kwantum melk drukten. Fusie moest dus uitkomst brengen. De aangewezen weg was naar Oosterwolde.

DONKERBROEK IS EEN van de dorpen in Friesland, waar de boeren fel voor de zelfstandigheid van de plaatselijke instellingen vechten. Zij bouwden er na de oorlog een geheel nieuwe zuivelfabriek, toen de oude ten eind was. Ze stichtten er een K.I.-vereniging, die klonk als een klok. Ze hebben er een eigen aankoopcoöperatie. De nieuwe fabriek was indertijd de grote bezienswaardigheid in Friesland. Excursies uit binnen- en buitenland werden er heen gesleept. Er zijn nu al weer vele betere fabrieken.

Ook in Donkerbroek merkt men, dat de economische veroudering van de apparatuur en de gebouwen sneller gaat dan de technische. De kansen op gunstige fusies waren aanwezig. Maar Wijnjeterp wendde zich na een ruzie met Olterterp niet tot Donkerbroek, men ging nog vijf kilometer verder naar Oosterwolde. Toen het bestuur van Waskemeer naar fusiepartners omkeek, ging het eerst eens bij Donkerbroek kijken en daarna bij Oosterwolde. Het koos voor Oosterwolde, omdat men daar de gunstigste vooruitzichten meende te hebben. Donkerbroek liet het er niet bij zitten en begon leden van Waskemeer te bewerken met het gevolg, dat het bestuursvoorstel van Waskemeer net onder de driekwart meerderheid bleef, die voor fusie met Oosterwolde noodzakelijk was.

De aankoopcoöperatie in Donkerbroek is vorig jaar een combinatie aangegaan met Steenwijk, Oosterwolde en Boyl, waarbij de oude verenigingen nog kunnen investeren in de fabrieken, die door de combinatie worden geëxploiteerd. Dat wordt ellende. De k.l.-vereniging is een maatschap aangegaan met andere verenigingen in Nijeholtpade, Terwispel en Siegerswoude. De grootste vereniging, die in Nijcholtpade (Stellingwerf) haalde daarbij een krachttoer uit door zijn stieren naar Donkerbroek en Terwispel te sturen, een overgangsfase naar nog iets groters en

waarschijnlijk iets beters, waarbij stieren en gebouwen op één pand worden geconcentreerd in Donkerbroek?

Leeuwarder Courant 1968-03-30

Lardinois de boeman op het feest der melkende boeren

(De Veemarkt)
EEN OPGEWEKTE, INDRUK van de zuivelsituatie zullen de feestgangers op de bijeenkomst van de gouden CBTB-familie in Leeuwarden niet gekregen hebben. Daar vertelde minister Lardinois aan Friese boerengezinnen, dat ze vorig jaar zo'n 1500 tot 2000 gulden meer in het melkgeldzakje hebben gekregen dan de gemiddelde boer in Nederland en verder dat de ministers er in Brussel niet uitgekomen waren. De melkveehouderij moet zich straks maar redden enkel met een gefixeerde boterprijs. Volgens de redenering van de minister zal uit die boterprijs een kaasprijs resulteren, die niet lager is dan de huidige.

De producenten van Nederlandse kaassoorten zullen hun produktie bij het prijspeil aan moeten passen, maar de grote vraag is of iedere zuivelfabrikant wel in de gelegenheid is om zijn produktie aan te passen. In de komende maanden breekt een enorme melkstroom los en die kan men in de sloot laten lopen of verwerken. Alles is afhankelijk van de verwerkingsmogelijkheid. In mei en juni is er dan weinig keus meer, dan wordt er in West-Europa kaas gemaakt ongeacht de prijs, die deze opbrengt.

Verder is het de bedoeling om de melkveehouderij te redden door na de overgangsperiode van twee maanden een hogere subsidiëring te geven op aangezuurde ondermelk. Deze subsidie komt hoger te liggen dan de subsidie op magere melkpoeder. Er zijn landen, die menen, dat ze over het controle-apparaat beschikken, dat fraude bij uitvoering kan voorkomen. Met enkele van de laatste woorden van de minister zullen velen het eens zijn: er bestaat een aantal grote onzekerheden op het gebied van de zuivel en op het ogenblik vooral voor het voornaamste product van Friesland.

ALS ER OP HET OGENBLIK in de Friese zuivelcoöperatie een aantal personen is, dat recht heeft om te meesmuilen over een aantal min of meer officiële standpunten, die nu met luid gekraak in elkaar zakken, dan moet niemand daar verontwaardigd over doen. Er is een klein aantal grote coöperaties in Friesland dat het bij zijn investeringen in poedertorens bij het rechte eind heeft gehad en dat daar nu de vruchten van kan gaan plukken in het kader van de produktieregeling van kaas. We herinneren ons een voorzittersrede in de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*, waarin op afkeurende wijze gevraagd werd of het niet de verkeerde kant uitging met de poedertorens in Friesland. Kwamen er niet teveel? We herinneren ons ook de moeilijkheden, die Dronrijp en Oosterwolde met hun poedertorens gehad nebben in de *Frico*. Het leidde bijna tot het uittreden van de Dronrijper *Maatschap* uit de Frico.
Nu zijn degenen, die Dronrijp zo zuur maakten, de „groep van 18 verontrusten", voor hun verwerkingsmogelijkheid van melk mede afhankelijk van de poedertoren van Dronrijp. De boeren van Workum-Heeg, die niet op de Frico georiënteerd zijn, blijken nl. met de bouw van een poedertoren, met een capaciteit van 300.000 kg per dag ook op het goede paard te hebben gewed. Workum heeft nog verwerkingscapaciteit over. Oldeboorn heeft al laten weten, dat het zich de vrijheid voorbehoud om aanvullingsmelk te kopen, hetgeen betekent, dat deze „vrije" fabriek van kleine boeren afziet van extra-levering aan de CCF boven het normale kwantum melk.

De interim-periode, die verloopt tussen 1 april als de nationale zuivelregelingen voor kaas wegvallen en het begin van de EEG-zuivelregelingen (1 juni), betekent een schok voor een deel van de Friese zuivelindustrie. Een hele reeks kaasfabrieken in en buiten de Frico zijn straks aangewe-

zen op extra-afzet van melk naar de CCF. Dat betekent, dat deze fabrieken straks met een enorme ondercapaciteit werken. Dat houdt een sterke vermindering van de werkgelegenheid in de kaasfabrieken gedurende die periode in. Er zou zo een reeks fabrieken in Friesland gesloten kunnen worden. Als dit voor mei al niet tot fusies en leveringsrechten bij de Frico leidt, dan komt die vraag misschien deze herfst al aan de orde, wanneer bij de dan dalende melkproductie, er meer mogelijkheden op de kaasmarkt ontstaan. Ieder zal dan zijn deel weer van de kaas willen hebben, maar ook de CCF moet dan zijn dagelijkse slok van een miljoen kg melk hebben om een volle bezetting te houden.

De vraag is gerezen of Gelderland en Overijssel dan wel weer zo bereidwillig zullen zijn om de CCF te leveren wat het hebben wil. In het Oosten zal men allicht zijn conclusies trekken uit het feit, dat de Friese coöperatie dit gebied in de steek liet gedurende de zomer. Zullen dan de Friese zuivelfabrieken alle gelijkelijk moeten bijdragen om de CCF vol te pompen? Ook die fabrieken, die nu met hun poedertorens zorgen, dat er geen onverkoopbare voorraden Kaas ontstaan? De strategie, die de Frico voor de komende veldslag heeft opgezet is fraai, maar als deze herfst de vermoeide troepen van het slagveld terugkeren, is er iets veranderd in de Friese zuivelsituatie.

Wat de melkprijs voor de boer betreft, zal er ook iets veranderen. Het aflopende boekjaar van de fabrieken is met ruim een maand bekeken en de pot zal wel niet veel afwijken van wat er vorig jaar is uitbetaald. Wat de toekomst brengt is een groot vraagteken. Er zal ongetwijfeld een teruggang in de kaasprijzen komen. De boeren zullen toch al gedacht hebben, dat de laatste jaren te mooi waren om waar te zijn. Dat liet Lardinois bij de gouden CBTB ook al doorschemeren.

Leeuwarder Courant 1968-06-08

Deint Friese melkprijs op hoge ruggen van anderen?

(De Veemarkt)
DE RELATIEF HOGE MELKPRIJS, die de Friese zuivelfabrieken nu al jaren achtereen kunnen uitbetalen, blijft niet zonder invloed op de expansie van de Friese zuivelorganisaties. Vooral de *Novac* die ontstond door een samengaan van de fabrieken in Oosterzee. Munnikeburen en Blokzijl met de boeren in de Noordoostpolder, groeide sterk, waarbij ook Oostelijk Flevoland en de Kop van Overijssel bij de Friese zuivelcoöperatie (Frico. CCF en Zuivelbond) werd betrokken.

Toen ook de coöperatie in Kampen fusiebesprekingen met de *Novac* begon, kregen de leden van die fabriek een prijsgarantie van de **Gelders-Overijsselse Zuivelcoöperatie** om ze die fusie af te houden.
Besprekingen van de Domo-deelgenoten Grolloo en Rolde met de *De Zuidoosthoek* in Oosterwolde zorgden voor paniek in de Drentse zuivelcoöperatie, waar de Domo nog steeds haar grote aspiraties waar moet maken. De op handen zijnde fusie tussen Gerkesklooster en Grijpskerk laadt nieuwe spanning op de zuivelcoöperatie in Groningen en Drenthe. Grijpskerk geeft in Groningen de toon aan bij de melkprijs. De condensfabriek *De Ommelanden* (van CCF. Domo en een melkveehouderscoöperatie) richt zich naar de melkprijs van Grijpskerk. Op de melkprijs van *de Ommelanden* is weer de prijs gebaseerd, die de leden van de coöperatie Bedum ontvangen. Bedum is zoals bekend in exploitatie bij de Domo.

Een fusie tussen Grijpskerk en Gerkesklooster betekent een aderlating voor de Drents-Groninger Zuivelbond (DGZB), die waarvan de zelfstandigheid in gevaar komt, mede doordat er binnenkort bijna alleen nog maar Domo-leden bij aangesloten zijn. Wanneer de reorganisatie van de Domo zijn beslag krijgt, wordt de zuivelbond in Drenthe en Groningen overbodig.

DE GROTE ZUIVELCENTRATIES in Friesland zijn tot stand gekomen door de aantrekkingskracht van een grote fabriek met ongeveer twintig miljoen kg melk op omliggende fabrieken met een melkaanvoer van zo'n tien miljoen kg. Workum, Wolvega en Oosterzee zijn daarvan de kenmerkende voorbeelden. Bij deze fabrieken werd destijds een flinke bedrijfsgrootte gecombineerd met een goede leiding, waardoor de voordelen elkaar versterkten. Deze concentraties zijn voldoende groot gebleken om grote investeringen te doen zonder dat dit met zelfmoord gelijk staat. Ze beschikken dan ook over verschillende mogelijkheden tot verwerking van melk, hetgeen in de afgelopen twee maanden een enorme bijdrage heeft geleverd tot het herstel van de kaasmarkt.

Daarnaast ontstond een ander type concentratie van grote fabrieken dat aanvankelijk nog al wat verbazing wekte, maar waarbij dezelfde gedachte voorstond als bij het eerste type, namelijk voldoende melk bijeen brengen om de kosten van de investeringen per kilo melk laag te houden. Veel verwondering wekte het indertijd dat de grote zuivelfabrieken Oosterwolde en Elslo een fusie aangingen. Het paste toen nog niet in de denktrant, waarbij men er nog van uitging dat een fabriek van twintig miljoen kleinere fabrieken zou overnemen. Deze fusie in de noordelijke Stellingwerven maakte een eind aan speculaties welke fabriek daar de langste adem zou hebben.

Een soortgelijke fusie ontstond later tussen Bergum en Twijzel, ook twee grote bedrijven. Het laatste voorbeeld van deze soort is de voorgestelde concentratie tussen Gerkesklooster en

Grijpskerk, die als gevolg van een sterk groeiende melkaanvoer door een hoge melkprijs, voor investeringen komen te staan, die ze gezamenlijk goedkoper kunnen doen of kunnen voorkomen. De *Lijempt* krijgt als gevolg van deze fusie, die ver in Groningen doorwerkt, de invloed van de Friese melkprijs nog sterker te voelen.

ER ZIJN NOG ANDERE concentraties in Friesland tot stand gekomen, waarvan die in de noordwesthoek op Dronrijp het meest opvallend is. Ook hier ontstond een allround-bedrijf.

De concentratie van zuivelfabrieken in Midden-Friesland op de melkinrichting van de Frico in Warga valt enigszins buiten het kader van de gebruikelijke concentraties, omdat hier organisatorisch meer Domo-achtige verhoudingen ontstonden. De andere concentraties in Friesland zijn in de goede bedoelingen blijven steken en vormen nog slechts een aanzet tot verder samengaan met de kleine fabrieken, die dank zij het feit dat ze bijna volledig afgeschreven zijn hun bestaan zo lang mogelijk rekken. In de afgelopen maanden is gebleken. dat dit uit een oogpunt van een verantwoorde melkverwerking in de industrie niet de juiste methode is.

Frico-Plan
Bij de uitvoering van het Frico-plan tot beperking van de kaasproduktie bleken deze fabrieken volledig afhankelijk te zijn van de poedertorens van de grote concentraties. Dankzij een welwillend CCF-bestuur, dat geen extra melk wilde laten verwerken van fabrieken, die aanvullingsmelk buiten Friesland kochten, kon het Frico-plan rondkomen en bleef de schade op de kaasmarkt voor de Friese fabrieken en boeren beperkt. De uitvoering van het plan bleek echter alleen mogelijk door de poedertorens van de grote concentraties, waarvan de kleine fabrieken het nut niet hebben willen inzien.

DE BEVOORRECHTE POSITIE, waarin de Friese veehouders door hun zuivelcoöperaties terecht zijn gekomen, wekt uiteraard afgunst. Van de zijde van de CCF is getracht door het opzetten van gemeenschappelijke ondernemingen de verschillen tussen de coöperaties en met name met de Domo niet groter te laten worden. Domo en CCF werken in verschillende bedrijven samen. Toch worden de Friese coöperaties elders als eigenzinnige organisaties gezien, die altijd wat anders willen en die te veel op behoud van eigen zelfstandigheid bedacht zijn.

Het *CMC-blad Melk* schreef onlangs over het Frico-kaasmerk en veroorloofde zich daarbij de opmerking, dat de Friese successen „op onze ruggen worden uitgevochten", hetgeen een kostelijke opmerking is als die komt uit een organisatie, die wat opvatting betreft zeer nauw verwant is met die welke in Friesland leven. De CMC is als coöperatie een laatkomer in de Nederlandse zuivel, die zijn plaats moet veroveren door het opkopen en overnemen van bestaande ondernemingen en dat kost geld. In Friesland is de andere weg gegaan. het opzetten van ondernemingen me door eigen groeikracht van betekenis worden voor de boer. De Domo is van plan deze weg ook te gaan nu die van de CMC voor de Domo zo niet mislukt is, dan toch niet tot het gewenste doel heeft gevoerd. De melkprijsachterstand in Drenthe is geleidelijk groter geworden.

Men kan de Friese boeren moeilijk verwijten, dat ze slagvaardige coöperaties hebben en nog minder dat ze die coöperaties niet uitleveren aan anderen, die een minder gelukkige greep hebben gehad bij het oplossen van hun problemen. Als een directeur van de CMC Friesland het duurste aankoopgebied voor melk in West-Europa noemt, dan verkeren de boeren in Friesland in een positie, die ze direct niet van de hand hoeven te doen. Het verwijt, dat ze hun successen op de ruggen van andere boeren hebben bevochten, zou wel nader geadstrueerd mogen worden. Er zijn wel eens regelingen opgezet voor de Nederlandse zuivel, die gunstig uitpakten voor de Frie-

se zuivelindustrie zonder dat de opstellers van die regeling dat direct door hadden. De achtergrond was echter altijd, dat de Friese coöperaties over grotere eenheden beschikken, die door hun efficiëncy eerder van prijsstellingen profiteerden dan kleinere eenheden.

Bovendien is in Friesland geleidelijk bij de kaasfabrieken een grote specialisatie ontstaan, waarvan men alleen nog maar kan zeggen, dat ze nog niet ver genoeg is doorgezet. Een belangrijke factor is ook, dat de Friese boer zijn melk in verschillende richtingen kan laten stromen, terwijl enkele kleine zuivelfabrieken als Rinsumageest, Formerum en Oldeboorn er voor zorgen, dat de grote bedrijven nooit op hun lauweren kunnen rusten. Verder is de prijsinformatie van de Friese boeren goed. Zij zijn zeer snel ingelicht over de prestaties van hun fabriek in vergelijking met die van anderen.

Het enige gevaar, dat de grote Friese coöperaties bedreigt is de blokvorming, waarbij de belangen van die kleine fabrieken door hun overmacht aan stemmen, die niet in overeenstemming is met hun economisch gewicht, prevaleren boven de algemenere en grotere belangen. Deze factor en de interne verhoudingen bij de *Frico* is bijvoorbeeld een van de barrières geweest op de weg naar een verder doorgevoerde gezamenlijke afzet van kaas en boter.

DE ECONOMISCHE MACHT van de Friese coöperaties heeft de provinciale grenzen bereikt en is er hier en daar overheen gegaan. Ondernemingen hebben groei nodig om geregeld tot bloei te kunnen komen. Verdere expansie gaat ten koste van soortgelijke coöperaties in andere provincies. De spanningen, die dit oproept zijn niet bevorderlijk tot het verkrijgen van een zo hoog mogelijke melkprijs. Iedere voortgang in de richting van een noordelijke samenwerking in de afgelopen twintig jaar werd onmiddellijk geconsolideerd en leek een volgende stap in de weg te staan. Planmatig is er niet gewerkt.

Het is altijd bij wat losse verkering gebleven, waarbij men nu voor het feit staat, dat de partners niet meer van gelijke financiële stand zijn. De verdere ontwikkeling is nu vooral afhankelijk van hetgeen er in Drenthe gebeurt. Als de plaatselijke zuivelfabrieken daar hun zelfstandigheid niet prijsgeven om de Domo te versterken, blijft de Drentse coöperatie steeds bloot staan aan onverwachte ontwikkelingen, waarbij de Domo ondergraven wordt door concentraties in de richting van Friesland of Overijssel. Vindt de Domo zijn vorm wel, dan heeft deze onderneming de keus tussen een samenwerking met Friese of Gelders-Overijsselse coöperaties of het voeren van een volkomen zelfstandig beleid in concurrentie met die coöperaties. De geluiden uit Drenthe wijzen in de laatste richting.
[….]

Leeuwarder Courant 1968-06-15

Boerenpartij wil veehouders zelfmoord laten plegen

(De Veemarkt)
MET RUIM 150 LITER MELK per hoofd van de bevolking zijn de Nederlanders en de Denen de grootste melkdrinkers ter wereld. Ze komen nog uit boven de Engelsen en Amerikanen. Dit hoge verbruik is uiteraard te danken aan de kwaliteit van de melk, de presentatie, maar vooral ook door het feit, dat in Nederland de melk aan de deur bezorgd wordt. Opvoering van de kwaliteit van de melk en een nog betere presentatie zijn voor de melkveehouders van het grootste belang, want bijna een kwart van de melk, die er in Nederland geprodnceerd wordt, gaat direct in de consumptie.

Het zou een ramp voor de veehouderij zijn, wanneer het bestaande afzetsysteem voor drinkmelk kapot werd gemaakt. Het systeem wordt op het ogenblik van vele kanten aangetast. In Amerika is imitatie-melk aan de markt, die in verschillende streken reeds een grote inbreuk heeft gemaakt op de melkmarkt en het valt te verwachten, dat er ook in Nederland producenten naar voren zullen treden met melk, die geen melk is. In de tweede plaats zijn er kruidenierswinkels, die tegen afbraakprijzen echte melk verkopen, zodat ze er een groot verlies op moeten lijden. De kruideniers verkeren in de zoete veronderstelling, dat ze daarmee het leven van de melkboer zuur maken, dia hun producten op zijn kar heeft.

Als derde punt bij de ondermijning van het systeem zouden we de introductie willen noemen van de zogenaamde dieet-melk met een verlaagd vetgehalte en tenslotte is er de actie van de **Boerenpartij**, die op alle mogelijke manieren de verkoop van volle melk rechtstreeks van de boerderij aan de consument propageert.

Deze week gebeurde dat via de televisie in eigen zendtijd van deze zelfmoordpartij. Hoewel deze verkoop op de wijze zoals de Boerenpartij, die propageert, de overtreding van een reeks wetten en verordeningen ter bescherming van consument en melkveehouder inhoudt, kan er rustig propaganda voor gemaakt worden voor de televisie. Duidelijk werd de uitzending gebruikt om andere veehouders aan te zetten tot overtredingen etc. We concluderen daaruit niet, dat Nederland haast net zo vrij is als Frankrijk maar wel dat het vanouds bekende en voor de veehouders profijtelijke systeem van melkdistributie op inzakken staat. Tegen overtreders wordt niets gedaan, de politie en de AID laten hen hun gang gaan.

De televisie-uitzending liet beelden zien van de mislukte protestdemonstratie van de Boerenpartij in Barneveld tegen de lage prijzen, die de boeren voor hun producten ontvangen. Een handjevol aanhangers van **Koekoek** is daar op af gekomen maar de regisseur liet na om een beeld van de hele zaal te geven, zodat niet meer dan enkele tientallen mensen op het scherm te zien waren. De lege stoelen liet men uit het beeld. Minister Luns zou deswege Koekoek wel prijzen om zijn wijs beleid. De demonstratie van Koekoek kwamen weken te laat en na de grote demonstraties van de landbouworganisaties, die duizenden boeren in Heerenveen, Groningen en Zwolle op de been brachten.

Het ergerlijkste van de uitzending van de Boerenpartij was, wat men boeren en anderen liet zeggen over hun eigen melk, zoals die bij de consument komt: „een blauw en lam geslagen product", „afgebeulde melk", „ik vindt die melk vreselijk om te drinken" en „laat de consument ook profiteren van het overschot." Koeskoek heeft zo langzamerhand de leg uit bij de boeren en

uit deze uitzending bleek wel, dat hij ten koste van de boeren populariteit wil winnen bij andere groepen van het Nederlandse volk. Het is een zielige afgang van een figuur, die zich op het ogenblik in zijn eigen partij met alle mogelijke middelen moet verweren om nog een beetje baas te blijven over een veel intelligentere figuur als **Harmsen**. Het Koekoek-
effect in de Nederlandse landbouwpolitiek lijkt voorbij te zijn. Wat overblijft zijn de brokken.

HET LIJKT ER NU OP, dat het bestaande distributiesysteem van melk zijn langste tijd heeft gehad. Het heeft de boeren honderden miljoenen meer opgeleverd dan bij welk ander systeem mogelijk zou zijn geweest. Als het systeem zijn tijd heeft gehad, dan moet het maar verdwijnen. Veel moeite om het in stand te houden hebben de boeren niet gedaan. Er komt wel weer een andere wijze van verkoop, misschien wel rechtstreeks van de boerderij en de boer aan de consument. De boeren, die aan dat handeltje willen deelnemen, weten overigens nog niet, wat hun te wachten staat. De Boerenpartij zal een nieuwe bloeiperiode tegemoet gaan vooral in de gebieden, waar zoveel derde klas melk vandaan komt. De boeren zullen inspecteurs en controleurs van de Keuringsdienst voor Waren op het erf krijgen, die komen kijken naar de hygiënische omstandigheden, waaronder de melk gewonnen en bewaard wordt.

De directeur van de zuivelfabrieken weten wel waar de controleurs het eerst moeten zijn. Die directeuren laten hun coöperaties en melkinrichtingen natuurlijk ook niet zonder meer afbreken. De melk, die de zelfverkopende boeren over hebben, moet ook ergens heen. Ze kunnen wel een mooie klantenkring opbouwen, maar er is nu eenmaal in de zomer twee keer zoveel melk als in de winter en de klant neemt iedere dag evenveel melk. En hoewel de melkhonger van de directeuren niet te stillen lijkt, zouden ze de zelfventende boeren wel eens kunnen adviseren de melk zelf op te drinken. De toekomst is in ieder geval vol avontuur voor goede ondernemers onder de boeren.

IN DE FRIESE ZUIVELINDUSTRIE speelt de consumptiemelk een ondergeschikte rol. Van een totale productie van ruim een miljard kg melk is slechts 75 miljoen kg melk bestemd voor de directe consumptie, hierbij is niet meegerekend de koffiemelk van de CCF. Van de 75 miljoen kg drinkmelk komt 50 miljoen uit de melkinrichting van Frico-Warga, vijftien miljoen van de LMI in Leeuwarden en het resterende deel van *Normandia* in Sneek en *KNM-Hollandia* in Sneek. Van de niet-Friese melkinrichtingen heeft de *Domo* in Groningen via de *Lijempt* een belangrijke afzet in Drachten en omgeving en verder komt men hier incidenteel melk tegen in kruideniers-winkels, welke afkomstig is o.a. van de zuivelcoöperatie van *Nijkerk.* De Frico levert ook drinkmelk buiten Friesland, voornamelijk in de randgebieden en de Noordoostpolder.

Op het ogenblik wordt nog een systeem van heffingen en toeslagen toegepast om de prijs van industriemelk voor de boeren op het niveau van de consumptiemelk (ook koffiemelk) te trekken. Voor de consumptiemelk bestaan namelijk vaste prijzen, waarbij de veehouderij doormiddel van de zogenaamde verrekenprijs een winstmarge op deze melk wordt gegarandeerd.

Bij de verwerkelijking van de EEG zal dat straks verboden zijn. Dan mag er namelijk geen geld meer van de consumptiemelksector afgeroomd worden ten behoeve van de industriemelk. Ook is echter vastgesteld, dat er tussen industriemelk en consumptiemelk geen groter prijsverschil dan 1,8 ct mag zijn ten gunste van de consumptiemelk. Wat zulke in de practijk inhoudt, mag Joost weten.

Leeuwarder Courant 1968-06-29

Drenthe exporteert zijn zuivelproblemen

De Veemarkt
DE DOMO HEEFT het Assser transportbedrijf Kroon uitgeschakeld voor het tankvervoer van Domo-melk, toen dit bedrijf begon met het melkvervoer van de ex-Domo-fabrieken Rolde, Anlo en Grolloo naar de Friese zuivelcoöperatie in Workum. Deze drie fabrieken of het transportbedrijf Kroon zouden niet profiteren van dc faciliteiten, die de Domo ten behoeve van zijn deelgenoten heeft opgebouwd en die nu tegen de Domo gekeerd worden. De stap van de Domo is des te begrijpelijker, omdat deze zuivelorganisatie in Drenthe en Groningen een reorganisatieproces moet doormaken ten einde zich te bevrijden van een stuk historische ballast in de vorm van onoverzichtelijke en voor een buitenstaander zelfs onbegrijpelijke organisatie.

De chaos komt vooral tot uiting in de verschillende melkprijzen, die de Domoboeren krijgen. De Domo is o.a. met de CCF deelgenoot ui Rivella-Wolvega, de veevoerfabriek Sloten en de condensfabriek De Ommelanden. De Domo heeft o.a. in eigen exploitatie een kaas- en melkpoederfabriek in Beilen, de melkinrichting bij de stad Groningen en de voormalige condensfabriek in Bedum. De Domo heeft verder zuivelfabrieken van deelgenoten in exploitatie, terwijl andere deelgenoten al hun melk aan de Domo leveren en weer anderen een deel van hun melk. Ook zijn er deelgenoten, die in het geheel geen melk leveren, zoals de melkinrichting Acmesa in Assen.

De overgenomen Bedumer condensfabriek bleek een onrendabel zaakje te zijn, dat de Drentse boeren als gevolg van melkprijsafspraken jaarlijks vele tonnen kost. Van die melkprijsafspraak met de Bedumer boeren kunnen de Drentse boeren af als tweederde van de Domoboeren zijn fabriek in exploitatie geeft bij de Domo. Van dat moment af geldt er globaal in de Domo nog slechte één melkprijs voor alle melk. De rust op het thuisfront zou dan wel min of meer gewaarborgd zijn. De nieuwe directeur van de Domo, Ir. K de Boer, heeft dit punt als eerste op zijn agenda gezet, maar zijn actie komt bijzonder laat, want inmiddels zijn de fronten in beweging gekomen.

De toenemende achterstand van de melkprijs in Drenthe vergeleken ook met zelfstandige coöperatieve fabrieken als Grijpskerk en Winschoten heeft de melkwereld daar in beroering gebracht. De Drentse boeren hebben nu al zo lang verhalen gehoord, dat er enig wantrouwen is ontstaan jegens de Domo en zijn secundanten.
Het bestuur van de Domo is wat vuist-op-de-tafel-slaanderig naar Leeuwarden gekomen om te verhinderen, dat de fusie van Grijpskerk met Gerkesklooster door gaat. Bovendien trachtte men een stokje te steken voor het contract dat Workum voor de verwerking van de melk van Rolde, Anlo en Grolloo met deze fabrieken heeft afgesloten. Maar Leeuwarden en de directeuren van Grijpskerk en Workum waren er niet bij.

De Friese zuivelcoöperatie blijft niet buiten de problemen in de buurprovincies. Zij zit er nu midden in en daarbij lopen de belangen van de CCF en enkele van haar deelgenoten niet geheel gelijk op. Het prestigeverlies van de Domo kan bij de CCF niet opwegen tegen de gezonde ontwikkeling bij enkele deelgenoten. Nu de integratie van de noordelijke zuivelwereld via de topcoöperaties en door de onverwachte manoeuvre van de Domo met Bedum is mislukt, is er alles voor te zeggen, dat die integratie langs een andere weg tot stand komt.

DE FRIESE VEEHOUDERIJ komt achteraan bij het gebruik van een computer voor de melkveehouderij en de fokkerij, maar de obstakels om de Friese koeien ook in de computer van de Centrale Melkcontroledienst in Arnhem te voeren worden geleidelijk uit de weg geruimd. De Friese rijksveeteeltconsulent dr. Jm J. Keestra, die het eerst wat bij het stamboek verbruid heeft met zijn ideeën over de fokkerij, nam te veel hooi op zijn vork door bovendien met de computer in een richting te roeien, die het ministerie van landbouw niet zinde. Dat ministerie levert namelijk de voorzitter en de directeur van de *Centrale Melkcontroledienst* en die dienst heeft een Computer, waaraan ook de Friese boeren via een heffing van het *Landbouwschap* mee betalen. Dr. Keestra is onverwacht benoemd tot directeur van de middelbare landbouwschool in Leeuwarden, zodat zijn functies bij de melkcontrole en de veeteeltvoorlichting in de lucht komen te hangen. In Arnhem is al precies nagegaan hoe de FRS-koeien in de computer gaan en daarbij is ook gelet op de Friese roodbonten en de Jersey's, die niet als onbekende rassen in het geheugen van het rekentuig zullen verdwijnen.

Het voordeel voor de veefokkerij dat een computer oplevert is o.a. het zeer snel ter beschikking komen van voorlopige conclusies omtrent de produktievererving. Die conclusies waren in Friesland soms ook zeer snel bekend al was het dan bij geruchte. Toen Rotterda Paul indertijd in naam en faam groeide op de stierenkeuringen begeleidde hem het gerucht omtrent een tegenvallende productie. We vroegen er de fokker J. C. Schaap naar, die ons meedeelde, dat de eerste dochters van de stier nog moesten afkalven. Later ging Rotterda Paul naar Afrika, terwijl hij in Friesland preferent werd verklaard. De computer kan dit soort geruchten zeer snel de kop indrukken. Wanneer de eerste lijsten op 100 melkdagen worden berekend kan de computer meteen de moeder-dochtervergelijkingen opspuiten, welke dan reeds een globale indruk geven over de productievererving van de stier. Deze vergelijkingen komen juist voor het nieuwe dekseizoen beschikbaar, zodat de ki-verenigingen en de fokkers minder risico lopen waardevolle fokkoeien op te offeren aan een blind experiment. De fokkerij wint ongeveer een jaar bij de pogingen om tot veeverbetering te komen.

De Noordhollandse fokkers hebben hun koeien reeds in de computer gestopt. De Friese fokkers komen pas in de loop van het volgende jaar aan de beurt als alles goed gaat. De tijd is voorbij dat de Friese fokkers in dit soort dingen voorop gingen. Het Friesch Rundvee-Stamboek reserveert geld om ook met de stamboekadministratie te kunnen overschakelen op de computer.

Leeuwarder Courant 1968-07-13

Boeren in knel door weer en dalende melkprijs

De Veemarkt
DE KOSTPRIJS VAN DE MELK loopt jaarlijks met een cent tot een anderhalve cent omhoog. De opbrengstprijs steeg in de zestiger jaren sneller en bereikte in 1955/67 in Friesland een hoogtepunt van bijna veertig procent. Het afgelopen jaar is die melkprijs niet gehaald en zoals de situatie nu is, zal dc melkprijs in Friesland voor het tweede achtereenvolgende jaar lager uitvallen. De kaasprijs is namelijk niet op het niveau gebracht, waarop deze wat de toegezegde EEG-richtprijs betreft behoort. Op de kaasmelk komen de fabrieken ruim twee cent te kort.
De bedrijfsuitkomsten zullen over het lopende jaar daarom enorme tegenvallers te zien geven en de pot van de CCF zal de melkprijs in Friesland maar nauwelijks op het gemiddelde niveau brengen. De gevolgen voor de veevoerleveranciers zullen het hardste zijn. De opbouw van de kostprijs van de melk vloeit ten dele voort uit de opbrengstprijs. Zo lang het nog voordelig is voeren de boeren krachtvoer en de betaling aan de veevoederleverancier is zo ongeveer de sluitpost van het budget. We schatten, dat de boeren op het ogenblik voor ruim twintig miljoen gulden bij de veevoerleveranciers in het krijt staan, miljoenen meer dan vorig jaar. Nu door loonstijgingen en kostenverhogingen de kostprijs stijgt en de marge met de opbrengstprijs kleiner wordt, zal er in de komende winter naar besparingen gezocht worden. Die worden in de eerste plaats gevonden in het krachtvoer. De greep van de veevoerleveranciers op de boeren verslapt daardoor.

Een algemene lijn valt niet aan te geven, doordat er tussen de boeren zulke enorme verschillen optreden in bedrijfsuitkomsten. Er zijn knapen, die er nog spelenderwijs 800 gulden winst per hectare uithalen, waar hun buurman met honderden guldens verlies werkt. De voornaamste factor naast de productie per koe in dit verschil ligt in de eigen veevoerwinning. Met die winning is het droevig gesteld en vooral dit jaar is het een drama geworden.

Het onbegrijpelijke feit doet zich voor, dat de veehouders een groot deel van het jaar bezig zijn om de productie van hun grasland op te jagen, maar als dan in april het gras begint te groeien, schrikken ze, aldus hoorden we het dezer dagen uitdrukken. Dan ontbreekt het plan om de overvloed te lijf te gaan. Men begint maar eens wat te maaien en van dat ogenblik af, loopt in de regel alles in het honderd. De één is wel handiger dan de ander, maar in het algemeen gaat er in de dagen, die op het maaien volgen meer verloren dan er kosten aan het telen van het gras besteed zijn. Dit is een absurde situatie en in de afgelopen jaren is het er bepaald niet beter op geworden.

De methoden bij de kuil- en hooiwinning veranderen snel, maar ze gaan ten koste van de zorgvuldigheid, die nodig is voor het winnen van goede kuil of hooi. Het systeem verandert dermate snel dat de boeren de controle over het werk verliezen en in arrenmoede de loonwerker midden in de nacht het hooi in pakjes laten persen. Er is slechts één methode de juiste bij de veevoerwinning op eigen land; dat is die, waarbij de kwaliteit van het gewonnen product na het maaien niet meer afneemt. In de praktijk komt dit neer op een uitsluiten van het weerrisico. De boeren zijn met dat risico echter zo vertrouwd geraakt, dat ze het niet meer kwijt willen. De boer is afhankelijk van het weer en daarom dit en daarom dat. Eigenlijk zou de gemeenschap dat risico van hem moeten overnemen, zo is de redenering van velen.

Een methode om het weerrisico uit te sluiten is de periode, waar in het gras op het land ligt, zo kort mogelijk te houden. Het grasdrogen biedt daarvoor de beste oplossing en als volgende oplossing komt het nadrogen in de schuur in aanmerking, nadrogen met verwarming. Er zijn nu 21

boeren in Friesland, die daarvoor een installatie hebben. Ze hebben daarvoor een investering moeten doen van ongeveer 5000 gulden, terwijl de jaarlijkse kosten, stroomrekening inbegrepen, op een duizend tot 1200 gulden komen. Bij de voorlichting zei men wat overdreven, dat de boer, die vorig jaar zo'n installatie aanschafte, het apparaat er door het slechte weer dit jaar in één keer uitgehaald heeft. In wezen is het echter niet het apparaat, dat zichzelf verdient; de boer moet het weten te bespelen. Dode dingen lossen niets op voor de boer, die er niet mee weet om te gaan.

DE DOMO zal de reorganisatieplannen binnenkort gedetailleerd voorleggen aan de fabrieksbesturen, die lid zijn van deze organisatie. De eerste huzarenrit is voor de Domo achter de rug. Aan de veehouders zal nog slechts één en dezelfde melkprijs worden uitbetaald. Dat betekent, dat de prijs los gemaakt wordt van toevallige omstandigheden en los van de exploitatie van de fabriek, waaraan de boer levert. De volgende stap is het in gezamenlijke exploitatie nemen van de fabrieken van de deelgenoten. Buiten deze gezamenlijke exploitatie blijven in ieder geval de Domo-deelgenoten Assen (38 miljoen kg melk), Hoogeveen (85) en Rolde-Grollo- Anlo (25).

Deze gezamenlijke exploitatie moet op een reeks fabriekssluitingen uitlopen. Er draaien nog een dertigtal fabrieken in de Domo, die voor gemeenschappelijke exploitatie in aanmerking komen, zoals dat reeds het geval is met bijvoorbeeld de fabrieken in Beilen en Bedum. Bij de Drentse zijn er verscheidene, die minder dan tien miljoen kg melk hebben en slechts een enkele die meer heeft dan vijftien. Deze fabrieken variëren van louter melkontvangst voor de Domo tot zelfstandige zuivelfabriek. die een deel van zijn melk aan de Domo levert. Alle activiteiten zullen straks uit één punt, Beilen, geleid worden. Dat hier meer besparingen achterweg komen dan de twee miljoen, die de directie van de Domo in gedachten heeft, is duidelijk. De plaatselijke ledenvergaderingen, die ingestemd hebben met de plannen van de Domo, moeten echter nog beslissingen nemen over de sluiting van hun eigen fabrieken. De belangrijkste stap in de richting van een efficiënt zuivelconcern is genomen. De Drentse boeren hoeven hun Groninger Domo-collega's niet langer te subsidiëren.

Het tijdstip voor deze reorganisatie is gunstig, omdat de Friese coöperaties op het ogenblik hun eigen melkprijsmoeilijkheden hebben. De pijn, die de reorganisatie met zich brengt, zal minder gemakkelijk in vluchtpogingen van Domo-deelgenoten ontaarden. De Friese coöperatieve zuivelindustrie werkt op het ogenblik met een enorme ondercapaciteit, omdat de CCF aanmerkelijk minder melk van buiten Friesland krijgt en er dus meer gelegenheid is om melk, die anders in de Friese kaasbakken komt naar de CCF te sturen. Er draaiden in Friesland deze zomer een tiental zuivelfabrieken, die ook zonder bezwaar gesloten hadden kunnen worden, indien alle melk gestuurd was naar de CCF en de fabrieken met de poedertorens.

Met de poedertorens is het geld verdiend, dat er nog extra te krijgen was. Uiteraard staan de poedertorens bij de grote coöperaties, die de laatste jaren ontstaan zijn door de concentratie. Het bewijs is daarmee geleverd, dat concentratie noodzakelijk is om de industriële ontwikkeling in de zuivel te kunnen volgen en tevens om tot risicospreiding te komen.

Er zijn in Friesland ook een aantal concentraties tot stand gekomen, waarbij slechts schaalvergroting optrad in de sector van de kaasmakerij. We denken aan Scharnegoutum-Wommels en aan Terwispel-Olterterp, waarbij de doorbraak naar een grote industriële onderneming echter niet tot stand is gekomen en waarbij net niet genoeg melk werd samengevoegd om het avontuur van een melkpoedertoren aan te gaan. Witmarsum moest de 90 miljoen melk in Workum volmaken, eer daar besloten werd tot de bouw van een poedertoren.

Deze en andere torens zijn mooi op tijd gekomen nu de melk in de poedersector een paar cent meer opbrengt dan in de kaasbak. De vele kleine deelgenoten van de Frico zouden door middel van een aparte Frico-organisatie ergens een poeder toren met grote capaciteit kunnen bouwen om in de toekomst ook gedekt te wezen tegen de wisselvalligheden van het EEG-klimaat.

IN HET JAARVERSLAG van de FNZ is een staatje opgenomen van de fabrieken, die in de afgelopen zeventien jaar steeds met succes aan de kaaskeuringen van de FNZ hebben deelgenomen. Het betreft hier elf fabrieken, (vorig jaar deden nog 111 fabrieken aan de keuring mee). De volgorde van deze fabrieken is, dat op de eerste plaats komt met 1525 behaalde punten de Zuid-Hollandse fabriek **Arkel**, daarna volgen **Wolvega** en **Oldeberkoop** met 1510 en 1504 punten op de tweede en derde plaats. Negende en tiende zijn **Donkerbroek** en **Oosterwolde** met 1446 en 1435 punten. Alle vier Friese fabrieken liggen in de Stellingwerven, waar het kennelijk goed kaasmaken is, zowel in grote als in kleine fabrieken.

Friese veehouderij staat voor koersverandering

De Veemarkt

DE ONTWIKKELING van de landbouw na de oorlog is er een geweest van een steeds verdergaande reglementering op allerlei gebied. Het was een reactie op die situatie, waarin de boeren gedurende de crisisjaren waren komen te verkeren, toen de prijzen voor agrarische producten tot een ontzettend laag peil waren gezakt. In de jaren 1931/'36 schommelde de melkprijs gemiddeld per jaar tussen 4,5 cent en vijf cent. Een paar jaar later werd *Adema 197* voor een paar honderd gulden te koop aangeboden aan een Fransman, die zelf ook een bod deed en er bijna aan bleef hangen De man vluchtte van het erf van de familie Knol in Hartwerd en redde zo zijn portemonnee.

Na de oorlog waren de boeren en tuinders aanvankelijk bereid alle mogelijke vrijheidsbeperkende maatregelen te ondergaan om de zwarte economische ellende van voor de oorlog te voorkomen. Het agrarische bedrijfsleven werd ingepakt in een keurslijf van voorschriften en verordeningen. Als gevolg daarvan werd een verwoede jacht gemaakt op de witrikstieren van Sibbele Heitkamp uit Kollumerzwaag (een vrije boer toen Koekoek nog niet wist wat dat was) en het ras van de aalstrepen, witruggen, tijgerbonten en modderbonten in verschillende kleuren werd met uitroeiing bedreigd. Op het ogenblik sieren ze in toenemende mate het landschap.

Ze zijn de rechtgeaarde fokkers een gruwel, maar in Friesland vormen ze de voorhoede van verschillende onbekende veerassen als MRY-vee, blaarkoppen, Jersey's. Charolais en Simmenthalers. Toen Johannes Blanksma uit Pingjum zijn ruzie met het FRS zo ver doorvoerde, dat een paar honderd stamboekleden naar Leeuwarden kwamen om hem uit het stamboek te stemmen, mocht Blanksma zijn eigen stieren niet meer verkopen voor de fokkerij. Wel gaf de tsaar van Vee en Vlees. Johan de Veer, grootmoedig een gedeeltelijke ontheffing van de stierenverordening aan Blanksma, maar al gauw realiseerde men zich in het Productschap, dat het gehele systeem van de door reglementen beschermde stamboeken op knevelarij dreigde uit te lopen. De verordening ging van de baan. Een paar jaar geleden moest minister Biesheuvel de paardefokers ook duidelijk maken, dat er nog zo iets als vrijheid bestond. Hij gaf toen vrijbaan aan de zwartbonte hengst Nico en verschillende koninkrijkjes stortten in.

Nu hadden de boeren in Nederland goede ervaringen opgedaan met hun collectief en coöperatief optreden. In de eerste helft van deze eeuw kwamen de coöperaties tot bloei en zij ontwikkelden zich tot machtige organisaties. Het strenggeordende veilingsysteem van de tuinders bracht in Nederland de tuinbouw tot bloei. De coöperaties versterkten de positie van de boer door hun grote efficiency Een gemeenschappelijke aanpak van de melkcontrole bracht het vetgehalte van de melk van de Friese veestapel met een procent omhoog en één procent vet in de melk brengt bijna een dubbeltje op.

Ook de boeren, die niet aan de melkcontrole meededen profiteerden van deze verbetering van de erfelijke aanleg van het Friese vee, dat zijn invloed in heel Nederland liet gelden, terwijl ook in het buitenland Fries vee werd gekocht om tot verhoging van het vetgehalte van de melk te komen. De waarde van de veestapel in de wereld ging met honderden miljoenen guldens omhoog, dank zij het werk van een betrekkelijk kleine groep boeren, die al of niet gesteund werden door andere boeren.

Zonder die verhoging van het vetgehalte zou de veehouderij in Friesland economisch niet meer mogelijk zijn, zo stelde de Friese Zuivelbond (FBvCZ) deze week in een brief aan de Friese k.i,-bond.

De snel toenemende welvaart die handige jongens en nijvere middenstanders mogelijkheden gaven tot een snel grijpen van de winst, heeft een mentaliteitsverandering te weeg gebracht ook in de landbouw. Er is een verminderd saamhorigheidsbesef onder de boeren en een grotere zakelijkheid in de coöperaties. Coöperaties zijn van ideële organisaties ondernemingen geworden, die mee moeten doen in de moderne maatschappij. In de zuivelindustrie haalt de fabriek de melk nog op practisch zonder te kijken naar de kosten, die daarbij voor elke boerderij verschillend liggen. De meelfabriek brengt tien zakken voer naar een boerderij voor dezelfde prijs per zak als twee zakken naar een buurbedrijf. Alleen voor nog grotere hoeveelheden wordt verschil gemaakt Bij de coöperaties dringt echter hoe langer hoe meer het besef door, dat men de kosten daar moet leggen, waar ze gemaakt worden.

Voorheen ging men van de gedachte uit dat boeren elkaars concurrenten niet waren. Landbouwondernemingen zijn elkaars concurrenten echter wel. Het voortbestaan van de ondernemingen komt steeds meer af te hangen van uitbreidingsmogelijkheden en van bedrijfsvergroting. In een proces, waarin sociale overwegingen strijden met economische noodzakelijkheden, verloopt de concurrentie tussen de ondernemingen in de landbouw. In Friesland heeft die strijd geleid tot een enorme daling van het aantal veehouderijbedrijven, namelijk van 20.000 na de oorlog tot ruim 14.000 op het ogenblik.
In Friesland is ook een duidelijke tendens te bespeuren, dat de bedrijven, die in deze concurrentiestrijd zullen verdwijnen, zich zo veel mogelijk van investeringen op lange termijn onthouden.

Dit geldt o.a. voor de melkcontrole. Gemiddeld worden er op het ogenblik in Friesland per bedrijf twintig koeien gemolken, op de bedrijven waar aan productiecontrole wordt gedaan is dit aantal 26 en op de bedrijven, waar ook nog eiwitcontrole is bedraagt het ongeveer 29. Bij een toenemende bedrijfsgrootte ziet men dus ook een toenemend vertrouwen in de toekomst. De bedrijven, die niet aan melkcontrole doen hebben gemiddeld veertien koeien. Dat zijn kennelijk de bedrijven, waarin niet meer geïnvesteerd wordt. Men ziet geen heil meer in de uitgaven, waar men direct rendement tegenover staat.

Een soortelijk onderzoek zou men kunnen uitvoeren bij de Friese ki-verenigingen. Een voorlopig onderzoek in die richting heeft uitgewezen, dat hier dezelfde tendenzen bestaan. Bij de ki-verenigingen zijn vooral de bedrijven aangesloten, die tot de wijkers in de landbouw behoren. Deze conclusie is uiteraard gebaseerd op gemiddelden en geeft slechts aan, dat de kans groot is, dat in de toekomst procentueel een geringer aantal bedrijven in Friesland van de diensten van de ki-verenigingen gebruik zal maken dan nu het geval is.

Het is duidelijk, dat het beleid in de verschillende organisaties, niet afgestemd mag worden op de ondergang van een groot aantal landbouwondernemingen. Het zou het einde betekenen van de coöperaties en de ki-verenigingen. Het is ook duidelijk, dat een beleid, dat op de toekomst gericht is, steeds de zware last zal ondervinden van degenen, die er geen belang meer bij hebben. Bij de benoeming van bestuursleden zou men er al vast rekening mee kunnen houden. Het floreren van een organisatie hangt sterk samen met de toekomstverwachtingen van haar bestuur.

In de Friese veehouderij staan op het ogenblik een aantal zaken op de agenda, die juist op de toekomst betrekking hebben en die de veehouderij en fokkerij een nieuwe inspiratie moeten geven. Door een reeks oorzaken is de melkcontrole op een dood spoor geraakt. Zij weet zich alleen nog maar wat te herhalen in telkens dezelfde handelingen in de hoop, dat er iets uit zal komen En het komt er niet meer uit. De melkproductie per koe vertoont een triest beeld, vergeleken met de andere provincies

Na de oorlog ging de melkproductie per koe aanvankelijk goed vooruit onder invloed van een betere voeding van de dieren. Verschillen in erfelijke aanleg werden gecamoufleerd door een betere voeding. Een volgende vertroebeling van de cijfers vloeide voort uit veranderende bedrijfsomstandigheden als, meer koeien per man, waardoor de erfelijke aanleg van de dieren niet meer optimaal tot uiting kwam in de controlecijfers. De melkcontrole ging niettemin voort met een minitieuze controle alsof er niets veranderd was, hoewel het steeds duidelijker werd, dat de boeren bij de melkcontrole nog graag een goede figuur wilden slaan. Velen hielden vast aan de tweeweekse controle, omdat de controledatum daarbij beter te bepalen viel dan bij de drieweekse, waarin meer variatie mogelijk is wat de controledagen betreft.

Met de gribus van cijfers, die hieruit voortkomt moet gewerkt worden bij de productievererving van stieren. Duidelijk is, dat dit tot teleurstellingen moest leiden en tot een providentiële afneming van het aantal koeien, dat in de melkcontrole is.
Na ruim tien jaar bleek ook, dat de eiwitcontrole geen effect had op het eiwitgehalte van de koeien, dat aan die controle deel neemt. Het aantal bedrijven, dat aan eiwitcontrole doet liep terug van 29 procent van alle bedrijven in 1960 tot zeventien procent in 1967. Het aantal koeien bij die controle op eiwit daalde van 44,5 procent tot 24 procent van het totale aantal koeien in Friesland.

Het initiatief van de Friese Zuivelbond (FBvCZ) om de gehele eiwitcontrole bij de gecontroleerde melkveestapel gratis uit te voeren, is een eerste stap tot het openen van nieuwe perspectieven. De gegevens, die tot nu toe met veel geld en moeite omtrent het eiwitgehalte zijn verzameld, dreigen niet langer tot een waardeloze cijfermasa te verworden. De uitspraak van het FRS-bestuur, dat de voorkeur geeft aan een algemene driewekelijkse controle met eveneens algemeen eiwitonderzoek boven tweeweekse, drieweekse en vierweekse controle met incidenteel eiwitonderzoek is een tweede stap van historische betekenis, omdat het stamboek nu eindelijk eens een heilig huisje te lijf gaat.
In de derde plaats is er het gecoördineerde schetsen van stamboek, gezondheidsdienst, melkcontrole en k.i.-verenigingen, waarmee organisatorisch de weg wordt opengemaakt voor een algemenere registratie van de veestapel ten behoeve van de veeverbetering.

Een volgende stap is het aantrekken van een nieuwe directeur van het Spermacentrum, die tegelijk ten behoeve van de k.i.-verenigingen of eigenlijk ten behoeve van de bond van k.i.-verenigingen de stierenselectie organiseert. Er zullen meer beslissingen moeten volgen.
Het stamboek zal de gebruikswaarde van de koe als zijn hoogste ideaal moeten aanvaarden of het zal zijn functie verliezen.

Leeuwarder Courant 1968-09-07

Zuivelbonden lijken geen blijvertjes in veehouderij

(De Veemarkt)
DE COÖPERATIEVE ZUIVELFABRIEK in Winschoten heeft bedankt als lid van de *Drents-Groninger Zuivelhond* (DGZB), omdat zij o.a. een te grote invloed van de *Domo* in deze organisatie vreest. De coöperatieve zuivelfabriek Grijpskerk gaat uit deze bond, omdat er een fusie op handen is met de coöperatieve zuivelfabriek Gerkesklooster, die bij de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) is aangesloten. De *Drents-Groninger Zuivelbond* telt dan nog slechts drie leden, die niet op de een of andere manier zijn aangesloten hij de Domo,

De Domo bevindt zich in een volledige reorganisatie, waarbij alle fabrieken op enkele na in exploitatie komen bij de Domo. Een uitzondering hierop vormen de *DOC* (Hoogeveen), *Acmesa* Assen, Rolde-Grollo-Anlo, Marum en Ezinge, die hun zelfstandigheid willen bewaren, terwijl Eext en Rogat nog op de wip zitten. Voor de Domo is dat niet belangrijk, want de zuivelcoöperatie kan nu aan al haar aangesloten veehouders dezelfde melkprijs uitbetalen en zich vrij ontwikkelen. De Domo zal ongeveer 450 tot 500 miljoen kg melk rechtstreeks van de boeren ontvangen en ook met hen verrekenen.

Buiten de Domo blijft 250 miljoen tot 300 miljoen kg melk. Daarvan gaat ruim 50 miljoen naar Friese coöperaties. Van de 750 miljoen kg melk, die de leden van de Drents-Groninger Zuivelbond (DGZB) ontvangen, komt rechtstreeks ongeveer twee-derde bij de Domo terecht. De bond wordt daarmee praktisch een instrument van de Domo. Het verlies van de leden Winschoten (38 miljoen kg melk) en Grijpskerk (2 6) is voor de bond niet dramatisch, maar een versterking is het niet. Van de Domo moet verwacht worden, dat zij ook verschillende zaken in eigen beheer gaat nemen, die elders des zuivelbonds zijn. De Domo zal toch wel niet zo gek zijn om ten behoeve van een groepje fabrieken, die hun zelfstandigheid willen bewaren een apparaat op te bouwen, dat hun in die anti-Domohouding sterkt. Er is weinig kans op, dat de niet-Domo-fabrieken in Groningen en Drenthe aansluiting zullen krijgen bij de Friese Zuivelbond (FBvCZ). De bonden respecteren elkaars werkgebied. Dat houdt echter in dat de coöperatie in Winschoten aansluiting zal moeten zoeken bij de VVZM, de organisatie van particuliere zuivelfabrieken. Dat kan Winschoten ook wel doen, omdat het een „Groninger coöperatie" is, die in de vorm van een naamloze vennootschap is gegoten.

BIJ DE DRENTS-GRONINGER Zuivelbond (DGZB) ontstaat aanstonds een zeer eigenaardige situatie. De Domo is zelf niet lid. Deze produktiegroep wordt nog altijd als een „zedelijk" lichaam beschouwd, dat slechte buitengewoon lid mag zijn. De zuivelcoöperaties, die hun fabriek in exploitatie geven bij de Domo, worden omgebouwd tot melkveehoudersverenigingen, zoals we die in Friesland kennen bij „Mid-Fryslán" (Grouw, Akkrum, Roordahuizum, Wirdum en Wartena). Deze Drentse melkveehoudersverenigingen hebben veelal ook nog een graanmalerij etc., zodat in de Zuivelbond coöperatieve graanmalerijen over zuivelzaken praten en beslissen. De invloed van de melkveehouders op de Domo wordt buiten die melkveehoudersverenigingen omgeleid omdat de Domo een eigen direct systeem van democratie opbouwt. De boerenpraktijk is dan wel, dat men telkens dezelfde personen op de bestuursplaatsen terugvindt, zodat er wel een zekere samenhang zal blijven.

Leeuwarder Courant 1968-10-19

Er komen meer krachtpatsers in zuivel

(De Veemarkt)
IN RAZEND SNEL TEMPO gaan de ontwikkelingen voort bij de afzet van de zuivelprodukten. Er vinden in de EEG enorme verschuivingen plaats. In Frankrijk treden concentraties op in de zuivel, waardoor economische krachtpatsers ontstaan, die nog wel eens van zich zullen laten horen, ook wanneer het om de bescherming van hun eigen afzetterreintje in Frankrijk gaat. In Nederland is ook het een en ander gaande tussen Maastricht en Roodeschool.

In het algemeen gaat het naar grotere economische eenheden, zowel bij de produktie als bij de afzet. In het Zuiden van Nederland is een grote concentratie in de zuivel tot stand gekomen op coöperatief gebied. In hoeverre er een concentratie tot stand gekomen is met een strak beleid is ons onbekend, maar feit is, dat het samengaan in de coöperatie vaak eerder op het ideële vlak is gezocht, waarbij een grote spreiding van bevoegdheden bleef bestaan, dan in de vorming van een onderneming. Het klassieke voorbeeld daarvan is een zuivelcoöperatie in Noordholland, die tenslotte praktisch in handen van Nestlé-Hollandia en Lijempf is gevallen.

Ook de organisatorische verhoudingen in de Domo waren in de loop der jaren zo verrot door het bestaan van gescheiden bevoegdheden, dat het niet alleen de Drentse boeren miljoenen guldens heeft gekost, maar dat zelfs voor een uiteenvallen van de Domo gevreesd moest worden. Dezer dagen is de zaak echter hecht aaneengesmeed tot één onderneming. Natuurlijk zijn er een paar afzwaaier geweest, die niet langer vertrouwen in de Domo konden opbrengen, maar dat is minder belangrijk, omdat er toch een sterke organisatie is ontstaan met ruim 500 miljoen kg melk in één hand.

Maar waarom moest er in de algemene vergadering van de Domo toch weer gemorreld worden aan het huishoudelijke reglement, dat bepaalde, dat de plaatselijke directeuren van de fabrieken belast zijn met taken, die hun door het centraal bestuur en de directie van De Domo zijn opgelegd? Bij een gezamenlijke exploitatie van de fabrieken is het toch duidelijk, dat niet ieder meer op eigen houtje beleid kan voeren. Hoc deze zaak zich ook verder ontwikkelt, vast staat wel, dat de Domo nu kan uitgroeien tot een zaak, die financieel sterk komt te staan en die voor andere ondernemingen in de zuivel een aantrekkelijke partner wordt.

VOOR FRIESLAND is daarbij wel belangrijk, dat men in de Domo tot de conclusie is gekomen dat er voldoende capaciteit bij de Domo-fabrieken bestaat om kaasmelk te verwerken. De verbouwing van Bedum van condensfabriek tot kaasfabriek is niet door gegaan. De kaasproduktie wordt geconcentreerd in de bestaande kaasfabrieken, die hun afzet hebben via Domo naar de NCZ (in dit geval de NCK), een afzetorganisatie, die te vergelijken is met de Frico, zij het dan dat de NCZ zijn zuivelprodukten krijgt toegestuurd uit oostelijk Nederland, Midden-Nederland en Noord-Holland.

Gezien de zelfbewustheid, die de directie van de Domo uitstraalt na een van de grootste organisatorische operaties in de Nederlandse coöperatie valt niet te verwachten, dat de verhouding tussen Domo en NCZ er een zal zijn van ondergeschiktheid van de Domo. Binnen de Domo beschikt de directie van de Domo over de bestemming van de melk en daarvan is de NCZ afhankelijk. De Domo wordt bepaald geen produkten-organisatie die zijn produkten bij de NCZ op tafel brengt, opdat die er zich verder mee zal redden. De Domo wil zelf de markt in als Domo. Wel

werkt de Domo zoals bekend op vele terreinen samen met de CCF, o.a. bij het stichten van „recombined milk”-fabrieken in de tropen, bij de Rivella, de chips, de koffiemelk, de exploitatie van de condensfabriek „De Ommelanden” en de veevoerfabriek in Sloten.

IN GELDERLAND en Overijssel is in de zuivelcoöperatie ook het een en ander aan de hand. Het is hier het traditionele overschotgebied voor melk. Jarenlang is die melk als aanvullingsmelk voor de laagste prijs in de markt naar Holland gestuurd, terwijl de condensfabrieken in het Noorden hun deel ook uit de markt zogen. In deze beide provincies zijn een reeks topcoöperaties gevormd, waarvan er een de organisatie van de verkoop der overschotmelk ter hand nam, een andere bouwde een condensfabriek in Deventer en een derde zette in Lochem een melkpoederfabriek met een capaciteit van twaalf miljoen kg melk per week. Met zijn drieën vormen ze weer een topcoöperatie, de Coberco, die regelend en met grote kracht optreedt in de hele melk-business.

De Coberco gaat contracten aan met de plaatselijke coöperaties voor de levering van melk, terwijl het er ook op begint te lijken, dat verschillende kaasfabrieken onder de vleugels van de Coberco komen, hetgeen dus weer tot grote verschuivingen in de kaashandel zal leiden. De kaasfabrieken in het Oosten zitten wat de uitbetaling betreft dit jaar helemaal verkeerd, omdat ze slechts een economische poot hebben om op te staan, namelijk kaas. Deze fabrieken moeten altijd wel kaas maken ook als de markt ongunstig is. Economisch staan ze dus bijzonder zwak, vandaar dat een concentratie met sterkere ondernemingen voor de hand ligt. De Coberco heeft er voor gezorgd, dat Holland en Friesland niet meer voor alle prijzen met de melk uit Overijssel en Gelderland ging strijken. De kracht van dit distributieapparaat is zo groot geworden, dat uit alle delen van Nederland overschotmelk via Norden, de directeur van Coberco, loopt niet alleen van de coöperaties maar ook van particuliere ondernemingen. Alleen Norden weet, of er melk van de Lijempf in Groningen naar de CCF in Leeuwarden gaat.

De CCF is een van de grootste klanten van dc Coberco, vorig jaar met 150 miljoen kg melk. De afnemers van de Coberco staan nog verdeeld. De deelgenoten van de CCF bijvoorbeeld konden vorig jaar in concurrentie met de CCF melk aankopen bij de Coberco. Een belangrijke factor in de toekomst van de melkhandel in Nederland zal het bezit van de tankervloten zijn. De Domo heeft moeten ervaren, dat het bezit van de tankwagens in particuliere handen tot gevolg kan hebben, dat er zo maar leden weglopen, die hun melk elders laten verwerken. Het gevolg daarvan is geweest, dat de Domo de eigenaar, van de resterende tankwagens zeer nauw aan zich heeft gebonden.

DE FRIESE COOPERATIEVE zuivelindustrie is economisch gezien nog wel de sterkste die er bestaat. Dat is echter geen zaak van de eeuwigheid. Er is in Friesland na de oorlog in toenemende mate geprofiteerd van goedkope aanvullingsmelk, die soms van Maastricht werd aangesleept om hier de enorme overcapaciteit bij de melkverwerking te dekken. Aan deze aanvullingsmelk is mede het succes van de CCF te danken, die is uitgegroeid tot de vooraanstaande onderneming in de Nederlandse zuivelindustrie. De CCF bemoeit zich niet met zijn deelgenoten, zelfstandige plaatselijke zuivelcoöperaties van Novac (150 miljoen kg melk) in het Zuiden tot Schiermonnikoog (een miljoen kg) in het Noorden. De CCF betrekt alleen melk (en wei) van de deelgenoten en betaalt daarvoor. Voor de CCF is praktisch alle melk wit.

Een groot deel van de coöperatieve zuivelindustrie van Friesland verkoopt zijn kaas via de Frico, een zogenaamde zuivelverkoopvereniging Naast de Frico opereren in Friesland op coöperatief terrein nog enkele grote organisaties als Workum (130 miljoen kg melk: en Gerkesklooster-/Grijpskerk (70 miljoen kg melk). De Frico is zelf ook produktiebedrijf, o.a. voor boter en kaas-

derivaten, terwijl het in Warga een centrale melkinrichting exploiteert en in Akkrum een kaasfabriek voor bijzondere produkten. De aangesloten deelgenoten hebben tegenover de Frico een bijzonder grote zelfstandigheid, die er op neerkomt, dat in principe althans de Frico moet verkopen, wat de fabrieken maken. In de praktijk is er uiteraard wel overleg, maar de directeuren van de deelgenoten volgen met Argusogen de prijzen, die er aan hun collega's worden uitbetaald voor bijzondere kaassoorten. Bij de Frico worden ongeveer 40 types en soorten kaas gemaakt en verschillende fabrieken zijn ingericht voor speciale kaas.

Het is duidelijk dat er van een zelfstandig productiebeleid eigenlijk niet meer sprake kan zijn bij deze soorten. De desbetreffende fabrieken voeren nog slechts in schijn een zelfstandig bestaan.

Nu heeft zich jaren een verandering voltrokken, die bijna onopgemerkt is gebleven al heeft een kort geding voor de Leeuwarder rechtbank wel voor een spectaculair accent gezorgd. In de jaarverslagen van de Frico is steeds wat meewarig gedaan over de ontwikkeling van haar afdeling merkprodukten bij dit bedrijf, hoewel de benoeming van de heer A. W. H. Veldhuys in de directie te denken had kunnen geven. Dit jaar verkoopt de Frico namelijk reeds 75 procent van zijn kaasproduktie op de binnenlandse markt onder merk, het bekende zijdemerk, dat de gehele kaas bestaat en dat herkenning van de kaas als Frico-kaas door de consument praktisch in alle omstandigheden mogelijk maakt.

Het onder merk brengen van de kaas is aanmerkelijk sneller gegaan dan de verwachting bij de Frico was. De Frico is altijd een leverancier van bulk-kaas geweest, die onder alle mogelijke fantasie-namen of naamloos de consument bereikte. Als een consument de Frico-kaas beviel, kon hij er niet op terugkomen, hetgeen vooral in de tegenwoordige tijd nu de consument in de zelfbedieningszaken en supermarkten zelf een greep moet doen in de kaas, voor de producent-handelaar een enorme terugstelling betekent. De Frico levert een kwart van de binnenlandse kaas en de pogingen van de kaashandel om de opkomst van het Frico-merk te verhinderen zijn sterk geweest. De kaashandelaren, die het Unie-merk voeren zijn zo ver gegaan, dat ze de Frico praktisch uitgesloten hebben van levering van kaas aan de handelaren, die deze kaas onder Uniemerk willen brengen. Het is een typisch voorbeeld van merkenstrijd, die nu praktisch geheel zijn doel voorbij geschoten is.

Het onder merk brengen van kaas is een van de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse zuivelindustrie van de laatste jaren. De voordelen van een merkprodukt zijn bekend. Er is een veel constantere produktie mogelijk en die productie is sterker gericht op de consument. Er komen belangrijke kwesties als kwaliteitsbeheersing achter vandaan. Helaas zullen ook de tegenstellingen tussen de Frico-fabrieken en de niet-Frico-fabrieken er door vergroot worden.

Binnen de Frico zal het steeds moeilijker worden de onderlinge vrede tussen de zelfstandige fabrieken te bewaren, zo lang men niet komt tot één melkprijs voor alle Frico-boeren en de daarmee samenhangende overdracht van de fabrieken aan een orgaan voor gemeenschappelijke exploitatie naar het voorbeeld van de Domo.

Leeuwarder Courant 1968-11-23

Fusies in landbouw brengen trammelant

(De Veemarkt dl)
[….]
HET INMIDDELS door de directie van de CCF bevestigde bericht, dat er fusiebesprekingen zijn tussen CCF en Frico, is — zoals in dergelijke gevallen gebruikelijk is — voorbarig genoemd. Over deze besprekingen is donderdagavond na urenlange besprekingen tussen beide directies een communiqué opgesteld, dat eerdere verklaringen van de beide directies in enkele bladen („Fusieverhalen Frico—CCF uit lucht gegrepen" en „Geen fusie tussen Frico en CCF") logenstraft.

Of het communiqué de onrust en ontsteltenis bij de zogenaamde vrije fabrieken zal wegnemen valt te betwijfelen. Zij moeten het doen met de mededeling dat er „geenszins sprake is van een aanstaande fusie", waarmee de directie al weer een stapje verder gaat dan in het oorspronkelijke bericht, dat repte van „mogelijkheden onder ogen zien". De vrije fabrieken in Friesland zijn die, welke wel bij de CCF zijn aangesloten en niet bij de Frico. Het betreft de coöperaties te Workum- Hemelum, Gerkesklooster, Oldeboorn, St. Nicolaasga, Oudwoude, Rinsumageest en Balk. Deze fabrieken verhandelen hun zuivelprodukten zelfstandig en leveren een deel van hun melk aan de CCF voor verwerking tot gecondenseerde melk.

De meeste van deze vrije fabrieken nemen ten aanzien van de melkprijs in Friesland een gunstige positie in en zien uit dien hoofde geen aanleiding om bescherming bij de Frico te zoeken. Bij een fusie tussen Frico en CCF zouden zij in een moeilijke positie komen. Geregeld gaan er in de Friese zuivelwereld stemmen op om het zeer profijtelijke deelgenootschap van de CCF alleen open te stellen voor fabrieken, die ook bij de Frico zijn aangesloten. De kwestie is nog weer aan de orde geweest bij de fusiebesprekingen tussen de fabrieken **Gerkesklooster** en **Grijpskerk**. Bestuur en directie van de CCF hebben zich steeds met kracht tegen deze binding verzet en de directie van de CCF streeft er nauwgezet naar alle aangesloten fabrieken gelijk te behandelen. Bij een fusie tussen CCF en Frico zou daar een eind aan komen. De reeds begonnen samenwerking tussen beide bedrijven dreigt dat eveneens te doen.

SEDERT HET BEGIN van dit jaar zijn er zeer intensieve besprekingen geweest tussen de directies van CCF en Frico over de verdeling van de Friese melk over beide bedrijven. Aanvankelijk vloeiden deze besprekingen voort uit de door de Frico voorgestelde beperking van de kaasproduktie bij het wegvallen van de inleveringsregeling voor kaas. De zeer gunstige ontwikkeling van de afdeling merkprodukten bij de Frico heeft een nieuwe impuls aan die besprekingen gegeven, omdat zowel de Frico als de CCF aan de melk begonnen te trekken. De CCF wilde zijn behoeften voor een groter deel bij de fabrieken dekken dan gewoonlijk wegens de snelle stijging van de prijs van de aanvullingsmelk, terwijl de Frico voor de ontwikkeling van de afdeling merkprodukten en om te voldoen aan de stijgende vraag naar kaas diezelfde melk wilde hebben.

De druk om tot fusie tussen de CCF en de Frico te komen is in de loop van de zomer geleidelijk sterker geworden. Op de zeer gecompliceerde achtergronden daarvan zullen we nu niet ingaan er zij slechts vermeld, dat de reorganisatiecommissie van de Friese zuivelorganisaties na drie vier jaar praten het rapport publiceerde, waarin o.a. deze fusie als noodzakelijk werd gesteld. Ondertussen ging de voorzitter van de *Friese Mij van Landbouw*, ir. G. J. A. Bouma, als een briesende leeuw door Friesland om deze fusie te bewerkstelligen. Deze week volgde de voorzitter van de

Friese CBTB, de heer Teun Tolman zijn voorbeeld, zij het dat de vergelijking van de leeuw met een makker diersoort daarbij op zijn plaats is.
„Het waarom, dat het nog niet gebeurt, wordt met de dag groter.” stond er met een dikke streep en twee uitroeptekens in zijn tekst.

DONDERDAG LIETEN de directies van de CCF en de Frico weten, dat ze nog nooit van fusiebesprekingen gehoord hadden of iets van die strekking. Wij wel. Dinsdagmorgen omstreeks twaalf uur in hotel Weener te Oranjewoud sprak het Frico-bestuurslid C. van der Ploeg voor de leden van de Friese Mij. Hij belichtte o.a. de besprekingen, die er over de verdeling van de Friese melk tussen Frico en CCF gaande zijn. Daarna kwam hij te spreken over het „blauwe boekje” van de reorganisatiecommissie, dat voor één melkprijs in Friesland pleit en voor de vorming van één zuivelvereniging, waarin Zuivelbond, Frico en CCF zijn opgenomen. De heer Van der Ploeg zei toen, dat het een eis is van dit ogenblik, dat Frico en CCF bij elkaar konten. „Ze zijn er mee bezig, maar het hindert niets als u er ook achteraan gaat,” aldus de heer Van der Ploeg tot de boeren in Oranjewoud.

Vervolgens deelde hij mee, dat het Frico-bestuur reeds zeven jaar een volmacht heeft om een samenwerking met de andere zuivelverkoopverenigingen tot stand te brengen. „Vorig jaar is het mislukt. Er schijnen machten te zijn, die dat tegenwerken.” Het brengen van alle Friese fabrieken onder één beheer is een kwestie van later zorg, zo meende hij. De heer Van der Ploeg achtte het bevreemdend, dat de standsorganisaties niet gezegd hebben, dat ze deel willen hebben aan de besprekingen over de toekomst van de Friese zuivelindustrie. Bij de nabespreking van de inleiding van de heer Van der Ploeg zei het hoofdbestuurslid van de Friese Mij., de heer A. N. Osinga: „Je hoort nog wel eens van trammelant onder de Frico-directeuren. Hoe zal dat gaan bij fusie tussen Frico en CCF?”

De voorzitter van de Friese Mij. van Landbouw, ir. Bouma, trok na Oranjewoud dezelfde dag met nieuwe moed de provincie in, naar Surhuizum, waar vijftig boeren van Gerkesklooster en Twijzel aan zijn lippen hingen. Het gevolg was al, dat men de voorzitter van de Frico wilde wippen omdat deze niet alles beaamde, wat er in het blauwe boekje staat. Er ging een brief naar het hoofdbestuur van de Friese Mij, waarin aangedrongen wordt op een ruime verspreiding van het blauwe boekje onder de Friese boeren.

Inmiddels werkte hét Tweede Kamerlid Teun Tolman aan de vorming van een stuurgroep, waarin zes kopstukken van de Friese boeren zullen overleggen hoe het verder moet met de ontwikkeling van de Friese zuivelindustrie. Voorzitter Kooistra van de Frico bleek helemaal niet zo'n slechte man te wezen als velen dachten, maar ten aanzien van de fabriek in Opeinde, waarvan hij ook voorzitter is, houdt hij met het Abraham Kuyper: „souvereiniteit in eigen kring.” De Opeinder boeren willen baas blijven in eigen fabriek, overigens ook de Frico-fabriek met de hoogste melkprijs.

HET ENIGE onmiddellijk uitvoerbare uit het blauwe boekje is de fusie van CCF en Frico tot één onderneming. De Frico-fabrieken kunnen wat dat betreft hun zin doorzetten in de deelgenotenvergadering van de CCF. In het blauwe boekje staat met zoveel woorden, dat die fusie wenselijk is en tot de opstellers van het boekje behoren ook bestuurs- en directieleden van CCF en Frico. Een fusie tussen Frico en CCF levert vele moeilijkheden op en die zullen in de toekomst eer toe dan afnemen. Die moeilijkheden vloeien voort uit het feit, dat de Frico mag verwerken wat de CCF niet nodig heeft. In de nieuwe ontwikkeling van de Frico past die situatie niet meer. Dit bedrijf wil zijn tweederangspositie achter de CCF kwijt en daar botsen de belangen. De desbetref-

fende problemen kunnen slechts uit een oogpunt van de belangen van de Friese veehouders opgelost worden, waarbij een fusie tussen beide bedrijven de enige uitweg is. Men kan zich nog afvragen of de zaak urgent is in een tijd, dat de Friese veehouders over het afgelopen boekjaar zo'n cent of drie meer voor de melk hebben ontvangen dan hun collega's in de lande. Het is urgent, omdat er een foute ontwikkeling dreigt, die voor ingrijpende directiewisselingen als gevolg van pensionering de kop moet worden ingedruk
[….]

Leeuwarder Courant 1968-12-14

EEG.-commissie Mansholt voor afgang behoed

(De Veemarkt)
DE EEG-Commissie heeft het plan-Mansholt niet ingediend bij de EEG-ministerraad. Om EEG-Commissaris Mansholt voor een totale afgang te behoeden heeft hij een „inleiding" of „verhaal" - de kwalificaties zijn van minister Lardinois - mogen houden op dinsdagmorgen over de inhoud van het plan of memorandum, waarna hij reeds om elf uur in Brussel een persconferentie hield om nog eens te vertellen wat ieder al wist door de lange reeks al of niet opzettelijke lekken uit Brussel. De definitieve inhoud van het memorandum staat dus nog steeds niet vast, maar dr. Mansholt heeft met zijn toespraak voor de ministerraad wel de gehele publiciteitsmachine in beweging gezet.

Wat er nu van het plan bekend is, is niet in flagrante tegenstelling met hetgeen in Nederland de officiële landbouwpolitiek is met het *Ontwikkelings- en Saneringsfonds* in het centrum. Niettemin kon minister Lardinois er woensdag voor de Friese Zuivelbond (FBvCZ) lekker tegen aan leunen in de trant van „zo gek hoeft het niet", terwijl hij in werkelijkheid een toespraak hield, waarin hij zich niet alleen met de algemene gedachten van het plan vereenzelvigde, maar bovendien het einde aankondigde van de sociale landbouwpolitiek, die Nederland sedert het einde van de oorlog onder leiding van diezelfde Mansholt heeft opgebouwd. Er is in de eerste jaren geen ruimte voor prijsverhogingen, aldus minister Lardinois.

Wat dat betekent mag blijken uit het feit, dat bij het rijkslandbouwconsulentschap Sneek in het afgelopen boekjaar nu ook de laatste veenbedrijven van vijftien hectare en minder met verlies zijn gaan werken, terwijl in het veen-op-kleigebied de laatste bedrijven de rode streep naderen. Een en ander komt naar voren uit de bedrijfseconomische boekhoudingen, die van deze bedrijven worden bijgehouden. Ongeacht de kwaliteit van de ondernemer wordt er met verlies gewerkt, terwijl de melkprijs in Friesland in dat zelfde boekjaar nog zo'n twee tot drie cent boven het gemiddelde van de eerstvolgende provincie lag. De voortgaande kostenstijgingen in de veehouderij gaan nu ten koste van het gezinsinkomen. Het plan-Mansholt wilde speciaal aan deze sociale kant van het landbouwvraagstuk iets doen, maar dit plan moest de put in, want niemand wist wat het zou gaan kosten. Ruimte voor hogere prijzen is er ook niet, zei minister Lardinois. Hij zal zich die uitspraak nog vaak herinneren.

DE MINISTER HEEFT ook gesproken over de voorsprong, die Friesland heeft op zuivelgebied. Wat de prijsvoorsprong betreft, daar zal nu in de eerste plaats iets aan gedaan worden door middel van de nieuwe prijsvoorstellen in de EEG. (Dat is iets anders dan het plan-Mansholt). Er staat een drastische verlaging van de prijs van het botervet op het programma en een evenredige verhoging van de prijs van het eiwit. Friesland had zijn voorsprong in de melkprijs mede te danken aan het hoge vetgehalte van de melk, het hoogste gemiddelde in Nederland. Deze voorsprong wordt gedeeltelijk weggenomen door de prijsverlaging voor botervet. Aangezien het gemiddelde eiwitgehalte van de melk in Nederland bijna overal gelijk is, is de compensatie voor de prijsverlaging van het botervet in Friesland het laagst.

Gelukkig zijn de Friese boeren op initiatief van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)* onlangs begonnen met het algemene gratis eiwitonderzoek, van de melk bij de melkcontrole, zodat de voorwaarden om tot verbetering van het eiwitgehalte van de melk te komen door middel van de veefokkerij hier op het ogenblik het gunstigste zijn. Alle koeien, die in Friesland bij de melkcontrole zijn - en

nergens zijn dat er zoveel -, worden sedert enkele weken ook op eiwit gecontroleerd. Indien de gegevens ook reeds op de computer verwerkt zouden worden, dan konden de boeren bij de stierenkeus volgend jaar reeds gebruik maken van de gegevens, die er nu gevonden worden

DE DRIE VOORZITTERS van de boerenorganisaties in Friesland hebben tijdens hun openingswoord alle drie met instemming gewag gemaakt van het feit, dat ze met de drie voorzitters van Zuivelbond (FBvCZ), Frico en CCF in een commissie zitten voor overleg in Friese zuivelorganisatievraagstukken. Die commissie, ook wel stuurgroep genoemd, was nodig geworden, omdat een andere commissie (uit de drie zuivelorganisaties) een bezinningsrapport heeft uitgebracht, waarin na drie jaar bezinning, stond, dat de boeren in Friesland nog wel geruime tijd nodig zouden hebben om rijp te worden voor de idee van één zuivelvereniging in Friesland, zeg maar voor de fusie van Frico en CCF. De drie boerenvoorzitters hadden maar enkele weken na de verschijning van het rapport nodig om te zeggen, dat ze wel rijp waren.

Na het enthousiasme van Tolman, Bouma en De Groot voor de stuurgroep deed het wat koud aan, dat de voorzitter van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*, de heer P. A. Oosterhof, er in zijn openingstoespraak met geen woord van repte. Misschien vragen de zuivelvoorzitters zich wel af, waar die rijpe boerenvoorzitters zich mee bemoeien. Gelukkig heeft de k.i. voorzitter de Zuivelbond (FBvCZ) de deur niet gewezen, toen die bond de k.i. kwam vertellen hoe het moest.

De heer Oosterhof deelde wel de oprichting mee van een andere commissie, namelijk een commissie, die zich verder gaat bezinnen op het bezinningsrapport, dat zei dat de boeren nog niet rijp waren. Die nieuwe commissie is klein en komt voort uit de drie zuivelorganisaties. „Het gaat er hierbij om", zo zei de heer Oosterhof, „een opzet te vinden, die ertoe leidt dat een zo groot mogelijk deel van onze Friese boeren gewonnen wordt voor een zo rationeel mogelijke opzet van zuivelindustrie en -handel." Ons voorstel is nu, dat de drie boerenorganisaties een commissie in het leven roepen, die een zo groot mogelijk deel van de directies van CCF en Frico wint voor een zo rationeel mogelijke opzet van de zuivelindustrie en -handel. Opgemerkt zij voorts, dat het onmogelijk de bedoeling kan zijn, dat in Friesland tot de fusie van CCF en Frico wordt overgegaan als ook de laatste slak daarvoor gewonnen is. In de economie is machtspolitiek een belangrijke factor.

DE PRIJSVOORSTELLEN VAN MANSHOLT hebben op een aantal plaatsen in Nederland, maar vooral in Friesland, een gesmoorde vreugdekreet te weeg gebracht. Het gaat om de heffing op de geïmporteerde veekoeken en om de positie van de grasdrogerijen. [….]

IN DE FRIESE ZUIVELINDUSTRIE gaat dezelfde wedloop met de tijd en de stijgende arbeidskosten ook voort. De coöperatieve zuivelfabriek in Akkerwoude genoot al enkele jaren van zijn aow, omdat er bijna niets meer af te schrijven was en er niet meer gereserveerd werd voor de toekomst. Bij een hoeveelheid melk van tien, elf miljoen kg had dat ook niet veel zin meer, maar onvermijdelijk komt dan het moment dat de arbeidskosten beginnen op te lopen, omdat verdere mechanisatie van het werk achterwege blijft. De boeren merken dat tenslotte aan hun melkprijs, die bij alle fabrieken juist datgene Is, wat er na aftrek van alle kosten overblijft. Bij een grondige vernieuwing van de fabriek komt men met apparatuur te zitten, die tweemaal zoveel kan verwerken dan er melk beschikbaar is, hetgeen betekent dat die apparatuur te duur is.

Het fabrieksbestuur van Akkerwoude komt nu met het voorstel om de fabriek op te heffen. De bestuursleden hebben kennis genomen, van hetgeen de zes omliggende coöperatieve fabrieken te bieden hebben. Een van de leden had al een mooi plan, alle omliggende fabrieken moesten maar

wat van de tien miljoen hebben en Rinsumageest het meeste, want die had het het hardste nodig als zijnde de kleinste fabriek op de vaste wal. Toen een collega zei, dat de desbetreffende Akkerwoudster boeren dan net zo goed zelf een nieuwe fabriek konden stichten was de aardigheid van dat overigens sympathieke plan af. .

Het andere uiterste is een strikt economische redenering, waarbij de melk van Akkerwoude zou gaan naar die zuivelcoöperatie, die er over tien jaar nog is en die de melk zonder extra kosten kan verwerken, omdat er reeds een groot verwerkingsapparaat met vele mogelijkheden bestaat. Ongetwijfeld zullen de boeren een gulden middenweg kiezen en zich niets laten voorschrijven van uit Leeuwarden, waar ze ook de ruilverkaveling bedacht hebben, dus gaat de melk naar de fabrieken, waar de fabrieksfluit de hoge C kan halen.

Akkerwoude is na Rinsumageest, Makkinga en Tijnje de fabriek in Friesland met de geringste melkaanvoer bij een zelfstandig draaiende fabriek. Er is nog een achttal fabrieken op de vaste wal in de grootte van tien miljoen kg, waarvan er enkele o.a. dank zij lage afschrijvingen aan de top van de uitbetaling staan, maar waarvan de meeste met de melkprijs achterop dreigen te raken. Overigens is één grote vereniging nog geen garantie voor een hoge melkprijs, hoewel mettertijd wel een voorwaarde.

1969

Leeuwarder Courant 1969-01-11

Fries Stamboek naar verkeerde hoek afgedreven te laat met computer-Problemen bij geen opheffing Akkerwoude / kerstboter uit zuiden

DE VEEMARKT

HET FRIESCH RUNDVEESTAMBOEK heeft enorm aan populariteit ingeboet bij de Friese boeren. Tien jaar geleden mocht je er geen kwaad woord over zeggen. Het hele bedrijf verkeerde toen nog in een reuk van heiligheid en wee degene, die ontbindingsverschijnselen snoof. Nu lijkt de situatie in het tegendeel omgeslagen te zijn. Op een vergadering van de k.i.-vereniging Zuid-Oost-Friesland ging tweederde van de aanwezigen overeind staan om instemming te betuigen met een voorstel van de heer H. Kroes van Goëngahuizen om FRS en NRS maar in één pot te doen. Zo formuleerde hij het wel niet, maar dat was toch de achtergrond van zijn gedachten. Hij sprak immers over het vormen van grotere eenheden om de kosten te drukken.

Het is een typische Friese eigenschap om snel de moed te verliezen, wanneer de omstandigheden tegen zitten. De Fries is van nature een kortebaan-rijder, een korte krachtsexplosie om dan snel de huldiging in ontvangst te nemen. Daar komt nog bij, dat de Fries aan traditie gehecht is maar snel tot afbraak overgaat, wanneer die traditie zich werkelijk overleefd heeft. Niettemin kan men er zeker zijn, dat er straks op de stamboekvergadering, waar deze zaken aan de orde zullen komen, boeren hun trouw aan het stamboek zullen betuigen met van emotie gesmoorde stemmen. Dat zijn de stemmen van degenen, die het FRS in gevaar brengen.

Het voortbestaan van het stamboek is in de allereerste plaats afhankelijk van de kosten, die het stamboekwerk met zich meebrengt. Degenen, die een jaar of wat geleden verhinderd hebben, dat het stamboek tot mechanisering van zijn stamboekhouding overging, hebben toen de bijl aan de voet van de stamboekboom gelegd. We herinneren er echter ook aan, dat het desbetreffende voorstel ook lusteloos verdedigd werd. Wat de kosten in de toekomst betreft, kan men stellen, dat deze net zo laag kunnen zijn als de leden willen en ze kunnen zeker de laagste ter wereld zijn, juist omdat het FRS een unieke positie heeft. De leden hebben bedrijven die groot zijn naar de huidige Europese maatstaven, en die bedrijven liggen gemakkelijk dicht bij elkaar.

Bovendien zij nog eens herhaald, dat het FRS een van de grootste stamboeken ter wereld is, groter bijvoorbeeld dan het Franse zwart - bont-stamboek. Bovendien beschikt het FRS nog steeds over het meest gezochte bloed in de zwartbontfokkerij. Uit Friesland komen nog steeds de stieren, die de grootste opgang in Nederland maken, wanneer hun vererving bekend is. Dat er toch onder de Friese stieren zoveel afzwaaiers zijn, is in de eerste plaats een gevolg van de ondeskundigheid van de kopers, die stieren kochten alsof het „kattenin-de-zak" waren. Die werden overigens niet van het FRS gekocht, maar van de fokkers, die ook de leiding in het stamboek hebben.

HET DOEL VAN HET STAMBOEK is door middel van registratie van eigenschappen van de individuele dieren de veehouders de gelegenheid te geven hun veestapel te verbeteren. Bij deze verbetering zal de kunstmatige inseminatie een steeds belangrijker rol gaan spelen, omdat praktisch alleen door ki stieren met een bekende vererving naar voren komen. De belangen van fokkers en ki-leden beginnen parallel te lopen in Friesland en daaruit moeten op korte termijn de organisatorische consequenties getrokken worden. Er is dan geen enkele reden om te veronderstellen, dat het FRS ten onder zou gaan als een afdeling van het NRS. Het laatste woord in deze kwestie wordt echter niet gesproken door de leden van een ki-vereniging, hoe groot die ook is,

maar door de fokkers en dan speciaal door degenen, die beschikken over de koeien, waarvan men de goed-verervende ki-stieren mag verwachten.
Wanneer de stamboekleden de moed wat laten zakken, omdat het FRS in zijn eigen financieel beheer zakelijker wordt en omdat vele gekoesterde waarheden over boord gezet moeten worden, dan is er nog geen reden om als een teleurgestelde minnaar het FRS voor slet te laten staan. De omstandigheden in de veehouderij veranderen zo snel, dat men de moeilijkheden nauwelijks meer kan doorzien. De toenemende ellende met de kalversterfte is daarvan een voorbeeld. Er zullen meer moeilijkheden komen. Ook het stamboekbestuur zal nog wel eens een keer moeten slikken en terugkeren op eens genomen besluiten.
De gang van zaken met de computer van de Centrale Melkcontroledienst in Arnhem is een typisch voorbeeld hoe het FRS-bestuur zich de beslissingen laat voorschrijven. Het gevolg in dit geval is geweest, dat de Friese boeren als laatsten van deze computer kunnen profiteren, hoewel ze er naar verhouding het meeste belang bij hebben.

Zowel het FRS als de Friese ki-bond hebben mensen nodig, die zich niet te grazen laten nemen in nachtclub, laat staan, dat ze zich buitenspel laten manoeuvreren door Hollandse ambtenaren. De Friese veehouder wordt er langzamerhand onrustig onder. De vergadering, die vorige week buiten het bestuur van de Friese ki-bond om, in Sneek werd gehouden door de ki-verenigingen, was daarvan ook een uiting. Voorzitter Hofstra van ki- Knijpe heeft in de bondsvergadering ook reeds laten merken, dat het bondsbestuur waarvan de inertie afstraalt, niet op rozen zit.

Als de ki-verenigingen Arum en Giekerk overigens het lef zouden hebben om een fusie aan te gaan met de nieuwe vereniging Zuidoost-Friesland zouden de organisatorische moeilijkheden in de Friese ki-wereld snel opgelost zijn. Het bestuur van Zuidoost-Friesland bestaat niet uit oude bedaagde boeren, die nog wat werk om handen willen hebben, maar uit mensen, die weten wat ze willen en die zich niet door een taxichauffeur op de verkeerde plaats laten afladen.

HET BESTUURSVOORSTEL om tot **opheffing van de coöperatieve zuivelfabriek Akkerwoude** over te gaan heeft niet de vereiste tweederde meerderheid in de fabrieksvergadering kunnen halen. Als het bestuur de consequenties trekt uit deze gang van zaken, dan zal een nieuw bestuur met voorstellen moeten komen om een nieuwe directeur te benoemen, waarna dan de voorstellen aan de orde komen om tot een ingrijpende verbouwing van de fabriek over te gaan. Het is de vraag of deze voorstellen dan wel een meerderheid zullen halen, want economisch is het niet verantwoord om opnieuw investeringen in de fabriek te doen, tenzij Akkerwoude door de Frico een zeer specialistische taak krijgt toebedeeld.

De mogelijkheid is bepaald niet uitgesloten dat de tegenstanders van de opheffing en de tegenstanders van de verbouwing elkaar in een wurggreep houden, waardoor in korte tijd een zeer slechte melkprijs in Akkerwoude ontstaat. De melkprijs is er niettegenstaande een zeer lage afschrijving toch al niet zo best. De coöperatieve wereld zou deze gang van zaken maar niet al te veel moeten betreuren, want het afschrikwekkende voorbeeld van Akkerwoude zou mogelijk kunnen dienen om bij de behandeling van de nieuwe wet op de vennootschapsbelasting in de Tweede Kamer nog eens het verschil tussen een coöperatie en een vennootschap aan te duiden. Die nieuwe wet wil de coöperaties gaan belasten in verschillende gevallen alsof het een onderneming was op aandelen.

De melkveehouders in Noord-Duitsland vragen zich op het ogenblik ook af of ze in het verleden ook te grazen zijn gonomen. Condensbedrijven in het Noorden van Nederland slepen op het ogenblik nog al wat ondermelk bij Nieuweschans de grens over. De Nederlandse bedrijven bie-

den daarvoor in Duitsland bedragen, die die vier tot vijf pfennig uitgaan boven hetgeen de Duitse fabrieken er voor betalen. Er is enige opschudding in Neder-Saksen.
ZOALS BEKEND WIL MANSHOLT en met hem de EEG-Commissie de prijzen voor landbouwprodukten het komende jaar op hetzelfde peil houden als dit jaar. De samenwerkende boerenbonden in de EEG, verenigd in de Copa te Brussel, hebben prijsvoorstellen ingediend, die een verhoging van de prijzen voor akkerbouwprodukten en vlees inhouden, voor zover er prijsregelingen voor die produkten zijn. Aardappels bijvoorbeeld vallen er buiten. De richtprijs voor melk willen de boerenorganisaties voor 1969-'70 gelijk laten. Men weet het, veehouders melken zeven dagen per week en akkerbouwers bemoeien zich met de politiek

De melkveehouders in Noord-Duitsland vragen zich op het ogenblik ook af of ze in het verleden ook te grazen zijn genomen. Condensbedrijven in het Noorden van Nederland slepen op het ogenblik nog al wat ondermelk bij Nieuweschans de grens over. De Nederlandse bedrijven bieden daarvoor in Duitsland bedragen, die die vier tot vijf pfennig uitgaan boven hetgeen de Duitse fabrieken er voor betalen. Er is enige opschudding in Neder-Saksen.

MINISTER LARDINOIS is er in geslaagd om kort voor de kerstdagen de goedkope koelhuisboter op de markt en in de winkels te krijgen. De toestemming voor de verkoop van boter tegen lage prijs kwam eigenlijk te laat uit Brussel om onder normale omstandigheden het hele proces van ontdooien en ompakken zodanig te doen verlopen dat de huisvrouw er tijdig voor de kerstbraderij en -smeerderij de beschikking over zou krijgen. De minister kreeg bij zijn streven - tegen het advies van het bestuur van het *Produktschap voor Zuivel* - de markt snel te voorzien hulp uit zijn bloedeigen Brabant, waar de *Bossche Botermijn* onmiddellijk op de mogelijkheden inhaakte. Daar hoefden geen boterwikkels meer gedrukt te worden; ze lagen klaar. De concurrentie werd door het Brabantse initiatief gedwongen in allerijl enorme druk te zetten op de drukkerijen, die de wikkels van het opdruk „koelhuisboter" moesten voorzien. Om minister Lardinois en de huisvrouwen te behagen moesten de drukkerijen ook op een zaterdag en een zondag werken.

Ook de ompakkers werkten onder hoogspanning en verschillende ompakmachines bezweken ander het verwerken van nog niet geheel ontdooide boter. Bovendien bleek de afgifte van koelhuisboter niet meer zo sterk aan papieren regels te zijn gebonden als voorheen het geval was. Er werden veel grotere voorraden vrij gegeven dan algemeen bekend was en de grote ompakkers profiteerden er het meeste van. Uit een en ander blijkt, dat minister Lardinois bereid is nieuwe wegen in te slaan in de zuivel, waarbij hij niet schroomt een paar heilige huisjes af te breken. Er waait wat een andere wind bij het zuivelbeleid en in het Zuiden van Nederland blijkt men daar meer waardering voor te hebben dan in het Noorden.

Leeuwarder Courant 1969-02-08

Spanningen tussen *Vrije* – Workum – en Frico

DE SPANNINGEN in de coöperatie zijn vele en daar is in de allereerste plaats de kwestie van de *vrije coöperatie*ve zuivelindustrie te Workum, die voor de afzet van haar zuivelprodukten niet is aangesloten bij de *Frico*. Er is al eens een proces geweest tussen Workum en de Frico, dat de stemming er niet beter op heeft gemaakt. De spanningen kwamen ook aan het licht op een vergadering van de standsorganisaties in Weidum, waar een forum zich boog over de kwestie of de Friese zuivelcoöperatie in één vereniging moet worden georganiseerd.

Ir. G. J. A. Bouma, voorzitter van de *Friese Mij. van Landbouw*, is met de voorzitters van *CTB* en *ABTB* en kruistocht begonnen om die ene vereniging te verwerkelijken. Ir. Bouma wil op korte termijn een studie van de problemen, die die ene zuivelvereniging in de weg staan, uiteraard om die problemen zo snel mogelijk uit de weg te ruimen, opdat alle Friese coöperatieboeren kunnen genieten van één melkprijs.

Directeur Marcus Beetstra van Workum reist met zijn bestuur zoveel mogelijk alle gelegenheden af, waar de kwestie ter sprake komt. Eén verkeerd woord van Bouma en Beetstra rijst in opperste verontwaardiging overeind. Aan de klank zijn stem konden de boeren in Weidum horen, dat het menens was. Ir. Bouma had indertijd in de fabrieksvergadering van de Frico-deelgenoot Witmarsum gestemd voor aansluiting bij de niet-Fricodeelgenoot Workum. Nu beweegt ir. Bouma hemel en aarde plus de leden van Workum om zich bij de Frico aan te sluiten.

De vertogen van ir. Bouma zijn kostelijk om aan te boren; maar de boeren van Workum lopen niet zo hard. De coöperatie *De Goede Verwachting* is een goed lopende organisatie, die een sterke positie inneemt, bij de melkverwerking. De grote investeringen zijn er juist op tijd klaar gekomen en voor de afzet heeft men er relaties met een aantal bijzonder actieve handelsbedrijven, die voor Workum wel wat willen doen. *De Goede Verwachting* is evenals de *Novac De Takomst* van een formaat, waarin men veilig investeringen kan doen. Dat kan men elders in de Friese zuivelcoöperatie niet zeggen.

DE VIJFTIG BOEREN, die de particuliere zuivelfabriek *Normandia* in Sneek nog over heeft, zijn niet ee „verkocht" aan *Hollandia*, dat wel het personeel en wel de melktappers heeft overgenomen. Die vijftig grote veehouders vormden nog slechts een restant van het grote aantal boeren, dat voorheen de melk aan *Normandia* leverde. Vooral de laatste jaren waren ze bij secties naar andere fabrieken overgegaan omdat het melkprijsverschil te groot werd. Er was overigens een merkwaardige trouw aan *Normandia*, die in het geheel niet zo'n prettige achtergrond had. De familie Halbertsma uit Sneek bond indertijd veehouders aan de fabriek door ze land in huur te geven. Ook toen die wat beschamende band niet meer bestond bleven de boeren aan *Normandia* leveren.

De tijd, dat de fabrieksdirecteuren zich het vuur uit de sloffen liepen om nieuwe boeren voor hun fabriek te winnen is voorbij. *Hollandia-KNM* neemt de houding aan van als ze willen komen is het goed, als we er maar niet extra om hoeven te rijden. Het houdt in, dat er van de ongeveer vier miljoen kg melk, die er in Sneek nog ontvangen werd een belangrijk deel naar de coöperatieve fabrieken zal gaan. De vijftig boeren, die Normandia tot het einde trouw zijn gebleven, wonen in een groot gebied om Sneek. Buiten de Hollandia-fabrieken in Bolsward, *Sneek*, *Scharsterbrug* en

Osingahuizen zijn er nog twee particuliere zuivelfabrieken in Friesland, namelijk een *Lijempf-fabriek* in Drachten en *Freia* in Veenwouden.

Het feit, dat *Hollandia* zo maar vier miljoen kg melk aan zijn lot overlaat, is in eerste instantie een gevolg van het feit, dat de melk buiten Friesland goedkoper aangetrokken kan worden, terwijl als tweede factor ongetwijfeld meespeelt, dat het deftige *Nestlé-concern* niet de indruk wil wekken boeren te kopen. De boeren, die aan de melkritten van Hollandia liggen, zullen wel van meer dan een directeur bezoek krijgen. Overigens zal men zich herinneren, dat de *Lijempf* vorig jaar bij de sanering van zijn melkwinningsgebied ook miljoenen kg melk heeft laten schieten. In Garijp werd toen een boer, die een grote mond had tegen de Lijempf-directeur de vergadering uitgezet. Met deze xxx

Leeuwarder Courant, 1969-03-08

Niemand wil boer Albert Keulen hebben.....

NORMANDIA HAD NOG een vier miljoen kg melk en het opmerkelijke feit deed zich voor, dat niemand hard heeft gelopen om die melk te krijgen. Wel is er hard gewerkt om het melktappersapparaat van Normandia in zijn geheel over te hevelen naar KNM-Hollandia, hetgeen ook gelukt is. Van de melk van deze particuliere fabriek is ruim de helft naar de coöperatie gegaan en de rest bijna in zijn geheel naar Hollandia. Bijna, want één boer, de zeventigjarige **Albert Keulen**, fokker van de beroemde hengst Bonte Nico, Is met zijn melk blijven zitten. Niemand stelde er belang in. De melk gaat de gierkelder in.

De coöperatie in Sijbrandaburen in de Legeaën heeft zijn melk enige jaren geleden geweigerd na een conflict over uitbetaling en kwaliteit van de melk. Normandia bracht toen de oplossing. De heer Keulen zou ongeoorloofde middelen in de vorm van chloor bij zijn melk gedaan hebben om de bacterieontwikkeling te remmen, hetgeen hij echter ten stelligste ontkent. Hij probeert nu zijn koeien zo snel mogelijk na het afkalven droog te zetten om ze straks in de wei te kunnen afmesten. Voor de fokker van Bonte Nico is dit wel een trieste gang van zaken. Juist op het moment, dat zijn hengst de laatste hinderpalen voor een vrije paardefokkerij aan kant geschopt heeft, komt de boer zelf in de knoei door het verdwijnen van de mogelijkheden voor een individualistische veehouder. Terwijl de vrijheden van het individu in het algemeen toenemen op geestelijk terrein, lijkt hij op economisch terrein steeds meer aan banden gelegd te worden

….....**Rinsumageest** is […] de kleinste zuivelfabriek in Friesland geworden sedert *Normandia* in Sneek enkele weken geleden van het toneel is verdwenen.

Leeuwarder Courant 1969-03-29

De Veemarkt

EEN PAAR JAAR GELEDEN dokterde de FNZ, de *Algemene Nederlandse Zuivelbond*, een plan uit, waarin een reorganisatie werd voorgesteld van de coöperatieve zuivelindustrie. Het was een eenvoudig en duidelijk plan, waarin voorgesteld werd om de gehele zuivel ondergeschikt te maken aan de FNZ. Aangezien de FNZ van iedere commerciële gedachte gespeend is, bleek dit plan niet te verkopen.

Vorige week is er in de FNZ, de organisatie van regionale zuivelbonden, opnieuw overleg geweest, waarbij men tot de conclusie is gekomen, dat de ontwikkeling in de coöperatieve zuivelindustrie tot de verdwijning van de FNZ en zijn aangesloten bonden leidt.
Dat laatste was reeds enige jaren duidelijk geworden. Toen de Novac samenging met de zuivelcoöperatie in de kop van Overijssel bleek de *Gelders-Overijsselse Zuivelbond* (GOZ) een veer te moeten laten. Deze bond, een ideële organisatie, die een aantal functies voor de aangesloten zuivelfabrieken verricht, trachtte toen de commerciële belangenbehartiging van de boeren in de weg te staan.
Toen vorig jaar de Domo tot de gezamenlijke exploitatie van de aangesloten zuivelfabrieken overging en daarmee tot de dominerende factor in de *Drents-Groninger Zuivelbond* (DGZB) werd, wenste de zuivelcoöperatie in Winschoten niet langer zijn boeken voor de bond (lees Domo)
open te leggen en trok zich uit de bond terug. Deze week is getracht de breuk wat te krammen.

Nadat de zuivelcoöperatie in Noord-Holland enige jaren geleden uiteen gespat is en gedeeltelijk in het particuliere kamp terecht kwam, hebben de overgebleven coöperaties (Opmeer en Lutjewinkel) besloten een volledige fusie aan te gaan, waarbij de Noordhollandse Zuivelbond verdwijnt. In het Zuiden van Nederland is een volledige fusie in de maak van zuivelbond, centrale produktiebedrijven, afzetvereniging en plaatselijke fabrieken. Ook daar wordt de bond tot controledienst in de nieuwe organisatie in plaats van er boven. De zuivelcoöperatie in het Westen van het land, de CMC, heeft zich steeds buiten de FNZ om weten te redden met de oorlogskreet, dat de consumptiemelk altijd het kind van de rekening was.

Alleen in Friesland (FBvCZ) en Gelderland-Overijssel (GOZ) functioneren de zuivelbonden nog in oude glorie, wakend over de algemene belangen van de zuivelcoöperatie. Onze eigen *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland* haalt 1972 nog wel voor het vieren van het 75-jarig bestaan. Het is niet zo, dat de talrijke werkzaamheden, die de bond uitvoert voor de fabrieken, overbodig worden, maar in de commerciële sfeer, waarin de zuivelcoöperatie steeds meer getrokken wordt, mist de bond het rechtstreekse contact met de markt, wat een CCF en Frico wel hebben. De bond zou hoogstens arbitrair kunnen optreden, waar de commerciële belangen van Frico en CCF met elkaar in botsing komen.

Die botsing tussen Frico en CCF is reëel nu de Frico zich steeds meer ontwikkelt van handelshuis tot centraal productiebedrijf, dat dezelfde belangen heeft bij een volledige bedrijfsbezetting, die de CCF ook heeft. Tussen beide bedrijven zal dus een strijd om de melk ontstaan bij de aangesloten deelgenoten. Bij de CCF zijn alle fabrieken aangesloten en hij de Frico ontbreken nu nog Workum en Gerkesklooster.

Op het FNZ-concilie zijn vorige week voor de zuivelcoöperatie de huidige omwikkelingen doorgetrokken naar de toekomst, waarbij men maar gemakshalve gerekend heeft dat alles wat groot is nog groter zal worden, maar waarbij men toch wat om de hete brij is heen gelopen.

Het belangenconflict Frico-CCF herhaalt zich immers in de verhouding NCZ.-Domo en NCZ.-Coberco. Er is in Nederland nog maar een geheel geïntegreerde zuivelcoöperatie en dat is de CMC in de randstad. Het concilie was zo vriendelijk om aan te nemen, dat er ook nog losse coöperaties zouden blijven bestaan, zodat er in de toekomst ook nog plaats is voor Oldeboorn, Oudwoude en Rinsumageest. Misschien ook wel voor Assen en Marum, maar na hetgeen Wiebe de Jong van Marum op de onlangs gehouden kaasconferentie heeft gezegd, twijfelen we aan Marum.

DIE ZUIVELINDUSTRIE zal in de komende jaren steeds belangrijker worden voor de veehouder, want de boer gaat barre jaren tegemoet. We kunnen wel vaststellen, dat de Friese boeren in de goede jaren hebben nagelaten hun industrie zo te organiseren, dat ze in de komende jaren sterk staan. Een hele reeks fabrieken zijn afgeschreven en worden zonder reservering voor de toekomst aan de boeren uitbetaald. De slag zal hier en daar hard aankomen nu de EEG-ministers met soevereine minachting voor de naderende zuivelchaos de bestaande regelingen voor de EEG-zuivel hebben gecontinueerd, dus met dezelfde melkprijs. De heer J. Boerstra van het rijklandbouwconsulentschap in Sneek is een hele middag aan het rekenen geweest over de gevolgen van de, beslissingen van de afgelopen week.

Als je met Boerstra uitgaat van het gemiddelde LEI-bedrijf in de Friese Zuidwesthoek, klei, pachtbedrijf, dan kom je voor hei jaar 1967-68 op 2900 gulden kosten per hectare en per jaar. Als we aannemen, dat er op dat bedrijf niets veranderd is, dan zullen de kosten voor het komende jaar 1969-70 op basis van de nu bekende prijsstijgingen oplopen tot 3250 á 3300 gulden, een kostenstijging van ruwweg 300 tot 400 gulden per hectare

Aan te nemen valt verder, maar dat is bijzonder optimistisch, dat de melkprijs dezelfde zal zijn als twee jaar geleden, dit wil zeggen 39,3 cent per kg melk met 4.09 procent vet. 2.32 procent eiwit met 35 weken eerste klas melk. Door de betere veeprijzen zal er per hectare een hogere opbrengst zijn van zo'n 60 gulden, hetgeen dus een gedeeltelijke compensatie is voor de gestegen kosten. Het gemiddelde netto-overschot bedroeg in 1967-68 *f* 210, voor het komende jaar valt te rekenen op een gemiddeld verlies van *f* 100.

Het gemiddelde Friese greidbedrijf zit op zo'n 25 ha. De boer op dat gemiddelde bedrijf ziet zijn inkomsten met gemiddeld *f* 50 per week teruglopen vergeleken met twee jaar geledenn tot een arbeidsinkomen van *f* 18.500 per jaar. Het netto-overschot neemt af met het kleiner worden van de bedrijven en op de veengronden ligt het weer lager dan op de klei. Op de veenbedrijven, die kleiner zijn dan 15 ha en waar in 1967-68 per hectare reeds verlies werd geleden, wordt het verlies nog groter. Het zal niemand moeten verwonderen, wanneer er in de loop van dit jaar grote onrust in de melkveehouderij zal ontslaan, heeft de lezer van de landbouwbladen daar op het ogenblik nog geen vermoeden van.

Leeuwarder Courant 1969-04-05

Groninger eend in Friese melkvijver

(De Veemarkt)
ALS „LYTSE HARM" is Postma van Winschoten op de *zuivelbeurs in Leeuwarden* bekend. Een levendige figuur als zuiveldirecteur, wiens gedachtengang niet gebonden is aan een bepaald raam, waarbinnen de gedachten van coöperatiedirecteuren geacht worden zich te bewegen. Postma is afkomstig uit de Friese Wouden, om precies te zijn van Zwagerveen.

In Winschoten heeft na 1950 de heer Postma een coöperatieve zuivelfabriek opgebouwd, die nu 40 miljoen kg melk ontvangt. Hij bevorderde de omschakeling van akkerbouw naar veehouderij in oostelijk Groningen o.a. door het zogenaamde **jeepmelken** in te voeren, waarbij de fabriek melkers naar de boeren zond, die daar zelfs niets mee te maken wilden hebben. Het melkwinningsgebied van de fabriek wordt geheel ingesloten door de Domo en de Duitse grens.

Postma heeft altijd dat Duitse achterland in zijn hoofd gehad, als hij vanuit Winschoten de zuivelontwikkelingen in Nederland overzag. Het Duitse achterland kon hem echter nog niet helpen, toen hij vorig jaar bevreesd werd voor de overheersende positie van de Domo in de *Drents-Groninger Zuivelbond (DGZB)*. Hij stapte uit de bond, maar hoopte toch de band met het coöperatieve kamp te kunnen bewaren door bijvoorbeeld een rechtstreeks lidmaatschap van de FNZ, zoals men zich ook voorstelt dat de CMC in Holland die zal aangaan.

In het voetspoor van de vroegere Friese grootheden in de Groninger zuivel, Okkinga van *Bedum* en Feike de Boer van *de Ommelanden*, heeft nu Postma zijn fabriek gebracht tot een onverwachte stap. Postma, die in Winschoten bij wijze van spreken met de rug tegen de muur stond, is naar voren gesprongen en heeft zich in het hart van de Friese zuivelcoöperatie genesteld door de **Frei-a-vlag** over te nemen van de oude zuivelheer Anema van Veenwouden. De coöperatie in Winschoten heeft via een enveetje alle aandelen van Frieslands oudste zuivelfabriek overgenomen.

Daarmee is een nieuwe verbinding ontstaan tussen de Friese en de Groninger zuivelindustrie, de derde. De eerste was die, waarbij de CCF met de Domo in de failliete boedel van *de Ommelanden* stapte, en de tweede die van de fusie tussen de zuivelcoöperaties Gerkesklooster en Grijpskerk. Een vierde zou eigenlijk eerst genoemd moeten worden, namelijk die in de *Lijempf,* maar die is aan het afbrokkelen. De fabriek in Augustinusga is gesloten en Drachten is voor de Lijempf praktisch een melkontvangstation geworden voor de fabrieken in Briltil en Winsum.

In het kader van het vervlakkende onderscheid in het optreden van coöperaties en particuliere zuivelondernemingen past het samengaan van de particuliere fabriek *Freia* en de coöperatie in Winschoten nog wel. Een versterking van de greep van de melkveehouders op de melkverwerking is de overname van de fabriek in Veenwouden (nog) niet. De exploitatie van de Fabriek wordt normaal voortgezet en misschien valt er in de komende jaren wat meer tegenspel voor de coöperatie te verwachten in een hoek, waar de particuliere activiteiten na de overname van de *Boterkoper-fabrieken* en de sluiting van Augustinusga geleidelijk dreigden te doven. De concentratie van de coöperaties in deze hoek van Friesland kan er allicht wat door worden versneld.

De Hollandse CMC heeft in de loop der jaren door het opkopen van particuliere fabrieken de invloed van de coöperatie versterkt, al werden die activiteiten door de FNZ nu niet met welgevallen bekeken. In feite zal er in Veenwouden niet zoveel veranderen, al is het voor de betrokken

boeren te hopen, dat de melkprijs nu eens omhoog zal gaan. Postma zint op verhoging van de melkaanvoer bij de fabrieken ten koste van de coöperaties en dat zal dan wel via de melkprijs tot stand moeten worden gebracht. Aangezien Veenwouden blijft uitbetalen naar het vetgehalte van de melk en niet volgens vet- en eiwitgehalte, zoals de omliggende coöperaties dat doen, kan er allicht eens een boer met een laag eiwit gehalte in de verleiding komen om het met Veenwouden te proberen.

Verder zou men kunnen redeneren, dat de coöperatie in Winschoten nu een klomp tussen de deur heeft bij de CCF. Voorts zullen de leden van de coöperatie in Akkerwoude wel met meer belangstelling dan wie ook de gebeurtenissen in Veenwouden volgen. Hun fabriek is aan het einde van de baan gekomen en nu doet zich plotseling vlakbij een interessante ontwikkeling voor.

DE NABETALING van de zuivelfabrieken in Friesland ligt dit voorjaar tamelijk hoog. De directies hebben zich tegenover de boeren al uitgelaten over zes cent per kilo melk, maar dat zal nog wel een tot twee cent hoger worden. De bedrijfsresultaten bij de CCF zijn bijzonder goed uitgevallen bij een winstcijfer over 1968 van vijftien miljoen gulden en ook de pot van de Frico is niet tegengevallen. De hoogte van de nabetaling per kilo wordt beïnvloed door de wijziging van het boekjaar, dat de meeste fabrieken hebben doorgevoerd. Het boekjaar loopt van mei tot januari 1968 en over de toen aangeleverde melk geschieden de nabetalingen van de CCF en Frico over geheel 1968. De nabetaling van Freia over november 1967-’68 zou 2,1 cent bedragen.

Leeuwarder Courant 1969-05-17

Boteroverschotten en drukte om landvermindering

(De Veemarkt)
OP HET MOMENT dat de regering de boter, die in de verste en diepste hoeken van de koelhuizen staat, gaat verkopen voor zo'n elf cent per pakje - elf cent vanwege de symbolische waarde van het cijfer, iets anders moet men er niet achter zoeken – op dat moment fokt een groepje strategen uit het groene front een rel tegen de *Cuttuurtechnische Dienst*, die een paar honderd hectare cultuurgrond boven de gasbel van Slochteren uit de produktie wil nemen.

Is dit een vooruitloper op de suggesties van het **plan-Mansholt**?, zo vraagt het Kamerlid Schlingemann pedant aan minister Lardinois. Hij wil ook weten of dit een nieuw element is in het ruilverkavelingsbeleid en of er reeds overleg is geweest met het georganiseerde bedrijfsleven. Beide gedachten zal minister Lardinois ver van zich werpen. Hij een vooruitloper en een nieuw-element-aanbrenger. Dat moeten in de gedachtenwereld van Lardinois vieze woorden zijn en Schlingemann mag wel oppassen, dat hij straks niet voor pornograaf wordt uitgemaakt.

In ieder geval is het balletje aan het rollen gebracht en op alle niveaus wordt op het ogenblik over de kwestie gesproken, zij het dan dat het een schijnvertoning is. Het *Landbouwschap* informeerde er naar bij minister Lardinois tijdens het maandelijkse onderonsje met de minister. De minister achtte nader overleg gewenst en zal er op terugkomen in zijn nota over het structuurbeleid, die naar aanleiding van het *plan-Mansholt* in september met de begroting zal verschijnen.

Ir. S. Herweijer. directeur van de Cultuurtechnische Dienst heeft zich in een toespraak ook reeds aan de problematiek gewaagd van het ontrekken van agrarische grond aan hun huidige produktierichting. Hij was er voor. In de eerste plaats om de agrarische overproduktie te beteugelen, in de tweede plaats om meer grond voor recreatie te krijgen en ten derde omdat ruilverkaveling voor bepaalde gronden te duur wordt.

De ouderwetse opstelling van mr. Schlingemann, die vraagt of een onttrekking van 8.000 ha jaarlijks aan de landbouw nog niet genoeg is, is geheel gebaseerd op het instandhouden van het agrarisch groepsbewustzijn. („Wij tegenover de anderen") terwijl de groep toch niet met een dergelijk standpunt is gediend. Het gevolg van het scheppen van die tegenstelling is natuurlijk, dat ir. Herweijer gaat aanleunen tegen die anderen, „het niet-agrarisch deel van ons volk en dat is meer dan 90 procent." Ir. Herweijer schetste ook een toekomstbeeld. In 1966 was van de totale grondoppervlakte 77 procent in gebruik bij de landbouw, negen procent bebouwd en veertien procent bos- en natuurgebieden. Men schat, dat van de oppervlakte in 1980 ongeveer 65 procent in gebruik zal zijn voor de landbouw, twintig procent bebouwd en vijftien procent bos- en natuurgebieden. In 2000 zou men de oppervlakte landbouwgrond op rond 50 procent van het totaal kunnen schatten, meent hij.

In Friesland is het streven in de ruilverkavelingen er op gericht ongeveer twintig procent van de gronden, die de *Stichting Beheer Landbouwgronden* aankoopt, een landschappelijke bestemming te geven. In Gaasterland komt men zelfs op ruim dertig procent. Voor de Friese gebieden, die in ruilverkaveling liggen zal zo'n 800 ha aan de agrarische produktie onttrokken zijn of worden, wat twee procent is van de ruilverkavelingsoppervlakte. In de afgesloten ruilverkavelingen Elsloo en Noordwolde is ongeveer 200 ha naar Staatsbosbeheer gegaan. Van daar het woord schijnvertoning.

TOEN INDERTIJD de Amerikaanse minister van landbouw het boterachtige produkt ghee als de grote oplossing voorstelde van de boteroverschotten, die onder zijn deur doorkwamen, nam het weekblad „Time" hem op de hak o.a. met de gedachte om de boter ook beschikbaar te stellen voor die gebieden ter wereld, waar de vrouwen van nature sterk krullend haar hebben, terwijl sluikhaar de mode is. Met het botervet zouden de krullen recht gestreken moeten worden. Ghee zou namelijk ook voor dit doel dienst kunnen doen.

Nederland gaat nu aan het handje van de **EEG-Commissie** ook een deel van zijn boteroverschotten wegwerken in de ghee-produktie. Er is 3800 ton beschikbaar gesteld voor dit doel. Ghee wordt o.a. gebruikt in India en vooral in Jemen. Het wordt gemaakt van geraffineerd rundvet en visolie. Als je er maar lang genoeg mee omknoeit, is boter er ook geschikt voor. Dat omknoeien is nogal kostbaar, en de prijs van het eindprodukt moet concurreren met die van uit visolie of talk gemaakte ghee. Het gevolg is, dat de regering slechts 45 cent kan vragen voor een kilo boter, die al langer dan een jaar in het koelhuis heeft gelegen.
Als we in aanmerking nemen, dat de opslag van de boter zon cent tot twee per maand kost, dan betekent het niets anders, dan dat de oudste boter nauwelijks de kosten van opslag opbrengt. De interventieprijs voor boter bedroeg in 1967-'68 *f* 5,78 per kilo. Met deze transactie gaat dus 22 miljoen gulden de mist in. De ghee gaat in blik, misschien wel blik uit Krommenie.

DE COÖPERATIEVE ZUIVELFABRIEKEN in Friesland die hun boekjaar gelijk gebracht hebben met het kalenderjaar hebben hun pot uitbetaald over de periode mei-december 1988. In deze pot is het volledige overschot van CCF en Frico over het boekjaar 1968 tot uitkering gekomen. De uitkering geeft dus niet een juist beeld van de waarde van de melk vorig jaar. Het beeld is te rooskleurig en pas na herberekening te vergelijken met het voorgaande jaar. Al naar gelang de zuivelfabriek bedroeg de uitkering zes tot negen cent per kg melk. Koplopers waren dit jaar Sybrandaburen, Opeinde en Oudwoude.

Twee Frico-fabrieken op kop dus, terwijl Oudwoude de vlag hoog moest houden van de niet-Frico-fabrieken. Sybrandaburen en Oudwoude behoren met dertien miljoen kg melk tot de kleine fabrieken en Opeinde met 23 miljoen tot de middengroep. Het vlagvertoon was dus geen kostbare zaak.

In de ledenvergadering van de Coöperatieve Zuivel-Bank, eind dit jaar *Frieslandbank*, heeft de dirccteur, drs. J. Kuperus, gewezen op het verontrustende feit, dat er vier miljoen gulden in de Friese zuivelindustrie te weinig afgeschreven is. Er is dus vier miljoen gulden te veel uitbetaald, wil de continuiteit van de fabrieken verzekerd zijn. Men weet nu waar de uitdrukking potverteren vandaan komt. De enige die er wel bij vaart is de fiscus, die nu geld opstrijkt, dat onbelast in de onderneming had kunnen blijven.

DE BOEREN VAN AKKERWOUDE krijgen hun kans nog als ze volgende week gaan beslissen over een fusie met de zuivelfabrieken Betterwird en Morra-Lioessens. De zuivelfabriek in Betterwird is indertijd nog al ruim gebouwd en kan meer melk verwerken dan de 25 miljoen, die nu aangevoerd word. De fusie zal ook een test-case worden voor de invloed, die de particuliere fabriek in, Veenwouden (onder de nieuwe leiding van coöperatie Winschoten) op de boeren in de Dokkumer Wolden uitoefent. Directeur H. Postma heeft aangekondigd, dat hij meer melk in de fabriek zal brengen en bij een fusie pleegt nog wel eens wat melk vrij te komen.

Leeuwarder Courant 1969-06-14

Friese voelhorens in Noord-Holland

DE ZUIVELCOÖPERATIE in Noord-Holland heeft na de oorlog een snelle ontwikkeling doorgemaakt, waarbij de Zuivelbond tenslotte is gesneuveld. Deze week werd de ontwikkeling voorlopig afgesloten doordat de plaats van de Zuivelbond in de Algemene Nederlandse Zuivelbond FNZ werd ingenomen door de nieuwe zuivelcoöperatie **Noord-Holland**. Daarmee is de eerste produktiecoöperatie rechtstreeks lid geworden van de FNZ, waarin de regionale zuivelbonden federatief samenwerken ter behartiging van de algemene zuivelbelangen, terwijl de FNZ ook een reeks diensten voor de plaatselijke zuivelfabrieken verricht, die in Friesland door de *Friese Zuivelbond* behartigd worden.

De ontwikkeling van de zuivelcoöperatie in Noord-Holland kwam onder druk te staan van de opmars van de CMC over hei IJ naar het Noorden. De CMC werd beschouwd als een half-coöperatie, die niet geheel volgens de richtlijnen van de coöperatieve synodes werkte. Onder deze druk kwam in Noord-Holland een proces van fusies en concentraties tot stand, waarbij een drietal grote coöperaties ontstond, Lutjewinkel, Opmeer en *De Combinatie* onder de directeuren Konijnenburg (vroeger in Wolvega), De Jong (Wieuwerd en Sybrandaburen) en Spanjer (Steggerda). *De Combinatie*, de zuidelijkste, is volledig in de soep gedraaid, doordat de coöperaties, die er bij betrokken waren zelfstandig bleven, terwijl er in de fabrieken voor gemeenschappelijke rekening werd geïnvesteerd.

De Combinatie had tenslotte drie fabrieken met 60 miljoen kg melk en er zou een verdere concentratie in de verwerking worden doorgevoerd als de dorpsterreur in Middelie niet tot een breuk had geleid. Het werd een chaos in *De Combinatie*, die tenslotte de helft van de 60 miljoen kg melk verloor aan de noordeijk gelegen zuivelcoöperatie van Opmeer. De Combinatie bleef zitten met een verwerkingscapaciteit van 60 miljoen kg melk en om de fabrieken te laten draaien werd een overeenkomst gesloten met *Lijempf* (Ursem) en *Hollandia* (Purmerend) voor een aanvullende melkverwerking. Er werd een vijfjarig contract afgesloten, waarvan de Lijempf twee jaar voor het aflopen daarvan te kennen heeft gegeven, dat het voor de Lijempf niet profijtelijk is.
De Combinatie met als kern de fabriek in Stompetoren, waarvan de meeste leden naar Opmeer gingen, heeft nu 22 miljoen kg ledenmelk en acht miljoen van losse leveranciers. Nieuwe leden worden er nauwelijks meer gewonnen, omdat men de bui ziet drijven.

De rest van de Noordhollandse zuivelcoöperatie heeft zich nu sterk opgesteld door tot een volledige fusie over te gaan. Verwacht wordt dat de laatste fabriekjes, die nog buiten dit verband staan er binnenkort ook in opgenomen worden. Het is een coöperatie met 250 miljoen kg melk, die bijna een vijfde deel van zijn melk in de melkinrichting *Melco* te Alkmaar verwerkt, terwijl de rest voornamelijk voor de kaasproduktie dient. De top van de zomermelk wordt verpoederd. De totale produktie wordt afgezet via de *NCZ*, de tegenhanger van de Frico. Opmeer met 140 miljoen kg melk kwam daarmee de NCZ versterken.

Omdat de coöperatie de Noordhollandse kaas onder eigen merk verkoopt en deze een hogere prijs opbrengt dan andere kaas in Nederland, is er binnen de kaasafdeling van de NCK een aparte exploitatie voor de Noordhollandse kaas. De Friese coöperatie *De Goede Verwachting* in Workum heeft zijn voelhorens bij de coöperatie Noord-Holland uitgestoken, hetgeen de indruk heeft gewekt, dat Workum bij Noord-Holland in de boot wilde. Noord-Holland heeft zijn boot afgehouden.

Het streven in de Noordhollandse coöperatie is gericht op kwaliteitskaas. De Goudse wordt gemaakt in Opmeer en Lutjewinkel, en de Edammer in Den Burg (M. Wieringa) en Heerhugowaard. De directeuren spreken ondermaar wel Fries, maar in Opmeer mag het personeel in de fabriek niet Fries spreken, omdat het Noordhollandse personeel daar niet tegen kan. De hogere kaaskwaliteit en -prijs (8 tot 10 ct. per kg) van Noord-Holland heeft nog niet tot een hogere prijs per 100 kg kaasmelk geleid, vergeleken met de Friese fabrieken.

DE KAASPRODUKTIE van deze nieuwe coöperatie bedraagt jaarlijks 16.000 ton. (Friese coöperaties 90.000 ton). Het is duidelijk, dat ook in Noord-Holland vraagtekens rijzen omtrent de besteding van het miljoenenverslindende reclamebudget voor de kaas van het *Nederlands Zuivelbureau*, dat een collectieve reclame voert voor o.a. Friese en Noordhollandse kaas. Daar is men in Noord-Holland niet gelukkig mee, evenmin trouwens als bij Frico en bij de NCZ-kaas en andere grote kaasafzetorganisaties, die met eigen merken werken.

Vooral nu de *Frico* begint met de kaasafzet onder zijdemerk (dat de hele platte kant van de Goudse beslaat) in Duitsland en daartoe in Kaldenkirchen een eigen pakstation heeft ingericht wordt de situatie nijpend. Een en ander leidt tot dubbele uitgaven voor de reclame van deze kaas. Wel tracht het Zuivelbureau tot de invoering te komen van een nationaal kaasmerk of van een nationalíteitskenmerk, doch de gedachtenwereld, die daar achter zit moet als verouderd worden beschouwd en slechts passend in de verdwijnende structuur van de Nederlandse kaasindustrie en -afzet. Deze bestond uit zwakke ondernemingen, die bij een moordende concurrentie niet in staat waren zelf voor een eigen merk te zorgen.

Om toch wat aan de afzetbevordering te doen worden er door het *Produktschap voor Zuivel* heffingen opgelegd. Niettegenstaande al de veranderingen gaan schap en Zuivelbureau domweg door met heffen en besteden volgens het verouderde patroon. Wel wordt er nu van de zijde van het bureau een poging gedaan om straks nieuwe wegen te bewandelen, maar het heeft bepaald geen zin om de schijn te wekken, dat het bestaan van het bureau belangrijker is dan dat van degenen, die de heffing opbrengen.

Leeuwarder Courant 1969-06-21

Knoeien en stoeien met cijfers

DE VEEMARKT
[….]
RUZIE MET DE CIJFERS was er deze week ook bij de *Domo* waar de aan de pers verstrekte jaarexploitatie aangaf, dat er een nabetaling kwam van drie cent, terwijl in de *Domo*-vergadering sprake was van vijf cent. Van het kunstbalansopstellen en jaarrekenen verstaan wij het meeste niet, maar deskundigen zeggen, dat je er alle kanten mee uit kunt. Voor de Drentse boer zal het belangrijkste wel zijn, dat hij zijn vijf cent nabetaling krijgt. Er bleken inderdaad twee balansen te zijn en ook twee jaarrekeningen, een met een winst van dik twaalf miljoen en een met achttien miljoen gulden. De Drentse boer moet nu wel het gevoel krijgen, dat directeur K. de Boer de *Domo* over de top van de berg heen heeft geleid en dat het zonnige dal nu nader komt.
De *Domo* is op het ogenblik één grote verzameling van grote en kleine fabrieken, waarvan er nog een hele reeks gesloten moet worden voor er van een modern zuivelapparaat in Drenthe en Groningen sprake is. De *Domo* kan deze fabrieken zonder meer sluiten nu ze op een enkele na tot de gemeenschappelijke exploitatie zijn toegetreden. Wat dat betreft heeft Drenthe een voorsprong genomen op Friesland, waar de plaatselijke fabrieken zelfstandig zijn en autonoom over eigen voortbestaan kunnen beslissen. Er groeit in Friesland echter dezelfde situatie, die in Drenthe tot de grote reorganisatie heeft geleid. Voor aan andere fabrieken doorgeleverde melk krijgen de leverende fabrieken een melkprijs uitbetaald alsof ze die melk zelf verwerkt hadden. Ook al zijn de kaasmakers naar de werkloosheidwet verwezen, de fabriek, die als melkstation fungeert, krijgt voor de melk een prijs betaald alsof ze er kaas van laten maker. Toen de Frico dit voorjaar meer kaas wilde laten maken dan vorig jaar, het jaar van de grote produktiebeperking, bleken vele fabrieken niet aan de vraag van de Frico te kunnen voldoen, het personeel was weg.

Een van de gevolgen van dit prijssysteem is, dat dat uitbetalingsverschillen tussen grote en kleine fabrieken dermate gering zijn, dat de voordelen van de grote verwerkingseenheden niet voldoende tot uiting komen. Reden van de geringe uitbetalingsverschillen is echter ook de zware afschrijving in de grote gemoderniseerde ondernemingen, die zich gereed maken voor de strijd, welke over vier, vijf jaar zal ontbranden, namelijk wie de meeste kleine fabrieken in Friesland zal opslorpen.

NOG MEER OVER HET MELKGELD. Kortgeleden schreef een Drentse zuiveldirecteur aan zijn leden: „Dezer dagen zult u via uw bank bericht ontvangen van overschrijving ener voorschotnabetaling ad drie cent per kg melk over de periode van 26 april t.e.m. 31 december. Vanwege een bindend besluit kon dit voorschot niet eerder betaald worden, dan nadat dit in een ledenvergadering van de Zuivelbond was vernietigd.” Na deze vernietigende mededeling zal de volgende zinsnede geen bevreemding meer wekken: „Friesland betaalt de nabetaling, vanwege wijziging van hun boekjaar dit jaar over 7½ maand. Rekenen wij ons totaal na te betalen bedrag om op 7½ maand, dan komt deze neer op 7,60 cent plus 0,39 kwaliteitstoeslag is 7,99 ct. per kg langevoerde melk, gemiddeld.” Wie hieruit concludeert, dat de strijd met stompe bijl om de boerenmelk tussen Friesland en Drenthe-Groningen in volle gang, is heeft gelijk. De slag is over een lang front aan de gang. De coöperatie Gerkesklooster-Grijpskerk heeft inmiddels een grensregeling getroffen met de Ommelanden (CCF en Domo).

MET DE KI IN FRIESLAND gaat het niet goed, omdat een leidinggevende kracht ontbreekt. In plaats van in een fraaie formatie te koersen zwalken de ki-verenigingen als skütsjes door elkaar.

Verenigingen, die hun wacht- en fokstieren uitgeruild hebben, zijn bij de roeren aan elkaar gebonden en men mag alleen nog maar hopen, dat er geen brokken van komen.
De maanden juni en juli vormen in Friesland het dekseizoen en nu blijkt er niet voldoende diepvriessperma te zijn van de meest gevraagde bondsstieren, die de Friese ki zouden redden. Fokkers, die speciaal lid zijn geworden van een ki-vereniging om in het gareel van de ki-fokkerij te komen, krijgen straks de boodschap dat Berbers Piet Adema niet meer meedoet.

Het mooie structuurplan voor de Friese ki, dat praktisch was opgehangen aan de mogelijkheden, die het diepvries-sperma biedt, krijgt bovendien een knoei doordat de inseminatoren belabberde resultaten hebben met dit sperma. De inseminatoren spreken de boeren bovendien „moed" in met de mededeling, dat die diepvriespillen wel eens verwisseld worden, zodat geen boer straks meer weet van welke stier een koe drachtig is geworden.

De Gezondheidsdienst voor Dieren, die de technische verzorging heeft van de diepvriezerrij, is alleen maar geïnteresseerd in dat aspect van de zaak, maar de dienst heeft onvoldoende capaciteit. En welke Friese veehouder zal een veearts van die dienst de les lezen? Daar heb je op zijn minst een bouwboer voor nodig.

VERWONDERD, zo niet lichtelijk vertoornd, was men bij de coöperatiezuivelindustrie *De Goede Verwaching* te Workum toen men de vorige week in deze rubriek las, dat men in Noord-Holland avances had gemerkt van Workum en dat men daar in Noord-Holland niet van gediend was.
De laatste jaren heeft bestuur noch directie van *De Goede Verwachting* contact gehad met Noord-Holland, zo deelde de directeur van Workum, de heer M. Beetstra, ons mee.

VERTOORND en lichtelijk verwonderd was men bij de accountantsdienst van de Friese Zuivelbond toen men vorige week las, dat de dienst was losgemaakt van de Zuivelbond wegens dreigende inteelt. We hebben wel een fraaiere formulering, die we toch ook even willen laten weten: „In verband met de wet op de register-accountants en de komende wet op de jaarrekeningen, waarbij bedrijven met een balanstotaal hoger dan drie miljoen gulden, een balans moeten overleggen, die goedgekeurd is door een externe register-accountant, heeft de heer H. J. Steenhuis, hoofd van de afdeling controle, zich als zelfstandig accountant gevestigd." Het is ons om het even, maar we hadden de Friese Zuivelbond niet aangehaald als voorbeeld van inteeltverschijnselen bij de rapportering over de financiële situatie in een bedrijf. Een werkelijk onafhankelijk accountant kan in crisissituaties goed werk doen met name in coöperaties, waarin velen zeer nauw zijn verbonden met het wel en wee van de onderneming.
[….]

Als de zon in de koffie schijnt is het huilen – completa

DE INVOERING VAN IMITATIE-MELK of kunstmelk is in Nederland in volle gang en velen zullen er zonder het zelf te weten reeds mee kennis gemaakt hebben. Wij kregen onlangs bij een kop koffie op het paviljoen Galamadammen bij Koudum behalve het bekende suikerzakje een dergelijk zakje met iets dat duidelijk op melkpoeder leek. Het poeder had een kleur, die de reclamevakman voor de margarine-industrie zonder aarzelen romig zou noemen.

Niets wees er op, dat het geen melk was, maar een beetje argwaan kregen we toch wel, toen we op het zakje lazen „*Micromel,* de zon in uw koffie. Voeg de inhoud van dit zakje tot aan de warme koffie. Zie en proef het resultaat. W. van Oordt en Co."

De naam Micromel suggereert, melk, maar wie het zonnetje in zijn koffie ziet schijnen zit al midden in de reclame van wasmiddelen en margarine. Bij de firma Van Oordt wilde men het geheim van de kok niet prijsgeven maar men ontkende niet, dat Microsnel gemaakt is op basis van caseïnaten. Een laboratorium, dat de inhoud van het zakje onderzocht, vond behalve caseïnaten ook nog dierlijk vet, waarschijnlijk reuzel, en glucosesiroop. Caseïnaten ontstaan door loog toe te voegen aan de in water onoplosbare caseïne. Caseïne is het voornaamste eiwitbestanddeel van de melk.

Producent van dit soort koffiemelkvervangend produkt is o.a. de Domo in Beilen, die het zelf op de markt brengt onder de naam ***Completa***. Het is verkrijgbaar in zakjes voor één kop en in potjes voor 30 tot 35 koppen koffie. Vooral Albert Heijn is er een grote afnemer van. In vaktermen heet het produkt „coffee-whitener", letterlijk vertaald koffiebleekwater of -witmaker. Bij de Domo zeiden ze ons: Het lijkt veel op melkpoeder, maar het is het niet. Er zit wat plantaardig vet in en verder wat andere dingen.

Van Oordt en Co, die in Nederland furore gemaakt heeft met suikerzakjes, heeft zich ook op de nieuwe markt geworpen. Het produkt vervangt koffiemelk, zodat de toch al in moeilijkheden verkerende horecabedrijven niet langer met melkkannetjes behoeven te werken, waarin na herhaald gebruik dikke randen melk zitten. Dit verpakte poeder is efficiënter en hygiënischer dan melk uit een kannetje, zo zei de woordvoerder bij Van Oordt, (We hebben nog wel goede idee voor Van Oordt en Co: een puntje zoetstof vervangt dat hele gemier met suikerzakjes, die hun inhoud over de cafétafeltjes plegen te verspreiden als je niet bijzonder handig bent).

Jaren geleden toen de CCF op de Filipijnen deelnam in de afzet van „filled milk" (magere melkpoeder met plantaardig vet), brak er in een deel van de landbouwpers (Plattelandspost en het blad van de Friese Zuivelvereniging) een rel los over deze margarinemelk, maar de particuliere zuivelindustrie is al lang over haar schroom heen en ijvert nu voor zuivelregelingen, die de produktie van margarinemelk toelaten. Deze filled milk maakt de laatste jaren grote opgang in de ontwikkelingslanden, zo blijkt uit het rapport „zuivel en hulp aan ontwikkelingslanden", dat is opgesteld door een commissie van het *Produktschap voor Zuivel* en het *Landbouwschap*.

STUNTMELK IS NIET ZO NIEUW als imitatiemelk, maar het lijkt ook een product dat blijft. Drie procent van de melkomzet is nu stuntmelk. Winkels, die eens de aandacht van het publiek willen trekken, verkopen drinkmelk voor prijzen, waarin niet de normale winstmarges zijn opgenomen. De winkelier, die tot zo'n stunt overgaat, zal ook wel het gevoel hebben, dat hij daarmee

de melkhandelaren een hak zet, die met steeds grotere wagens langs de weg komen om behalve melk ook kruidenierswaren te verkopen.

De aanval op de Nederlandse melkboer zal in de toekomst nog wel harder worden als gevolg van de snelle opkomst van de cash-and-carrybedrijven, die ter wille van een snelle omzet met lage marges rekenen. Een derde vijand van de melkboer is de minister van economische zaken, die de prijzen van drinkmelk voortdurend aan banden legt en zo de melkhandel steeds onaantrekkelijker maakt. Voor de melkveehouderij is de melkboer nog altijd de man, die het meest in ere gehouden moet worden, omdat de gezamenlijke melkhandelaren nog altijd zo'n twee miljard kg melk uit brengen.

In de komende wintermaanden dreigt het gevaar, dat er niet voldoende melk voor de directe consumptie beschikbaar komt, om dat bet voor de zuivelindustrie voordeliger is om er kaas, condens of zelfs boter en magere melkpoeder van te maken. In Friesland zal dat wel zo'n vaart niet lopen, omdat Frico, Emmakade, Leeuwarden en KNM-Sneek hun klanten wel vast zullen willen houden, maar in de randstad Holland leveren de veehouders dan niet voldoende melk om in de westelijke behoeften te voorzien, zodat de melkinrichtingen melk tegen zuivelwaarde moeten bijkopen voornamelijk in het Oosten van het land. Een tekort kan wel opgevangen worden door het oplossen van melkpoeder, maar dat is niet een methode om de consumptie van melk te bevorderen.

Te weinig melk in Friesland

DE OPKOMST van de *Coöperatieve Condensfabriek Friesland (CCF)* en de specialisatie van de zuivel fabrieken hebben na de oorlog de coöperatieve zuivelindustrie in Friesland gekenmerkt. Op het terrein van de condensproduktie en de kaasbereiding is in Friesland een voorsprong ontstaan, die in verschillende richtingen gunstig heeft gewerkt en die de boeren aan een relatief hoge melkprijs heeft geholpen. De Friese coöperaties ontvangen ruim een zevende deel van de boerenmelk in Nederland en een zeventigste deel van de melk in de EEG. Boven de rechtstreeks bij de fabrieken aangevoerde boerenmelk verwerkende fabrieken door hun overcapaciteit ook nog zogenaamde aanvullingsmelk, die vooral uit Gelderland en Overijssel komt, maar die ook geleverd wordt uit Zuid-Limburg en Duitsland, terwijl er ook sprake is geweest van gesmokkelde melk uit België. Ook die melk was wit.

Het directe melkwinningsgebied van de Friese zuivelcoöperatie strekt zich nu uit over Friesland, het westelijk deel van Groningen, hier en daar in Drenthe, de kop van Overijssel en de drie oostelijke Zuiderzeepolders. Uit dit gebied komt jaarlijks zo'n 1.2 miljard kg melk, die met de aanvullingsmelk in de Friese coöperatieve industrie verwerkt wordt. Van deze melk wordt zo'n 65 miljoen kg in de melkinrichtingen van Frico-Warga en Fresia-Leeuwarden verwerkt. Deze melk vormt een constante afzet, waaraan niet veel te veranderen valt, tenzij het het ministerie van Economische Zaken gelukt het distributieapparaat van de melkhandel te ontwrichten. De CCF kan bijna 400 miljoen kg melk verwerken bij een volledige wekelijkse bezetting van de fabriek. Een ruim deel daarvan zal altijd wel als aanvullingsmelk aangetrokken kunnen worden.

De CCF haalt een kwantum melk uit de fabrieken in Friesland, die daarvoor dus geen verwerkingscapaciteit van node hebben buiten de melkontvangst, die er toch is, en de opslagtanks. Alle zuivelcoöperaties in Friesland zijn aangesloten bij de CCF. Dat is niet het geval bij de Frico, waarvan de deelgenoten ruim driekwart van de Friese coöperatieve melk ontvangen. Bij een totale melkaanvoer van bijna 1200 miljoen kg bij de Friese coöperaties ontvangen de deelgenoten van de Frico vorig jaar ruim 900 miljoen De melk van *De Goede Verwachting* te Workum (150

miljoen kg), Gerkesklooster (70). Oldeboorn (14). Oudwoude (13) en Rinsumageest (7) is buiten de Frico gebleven, terwijl inmiddels de melk van St. Nicolaasga (22) en Akkerwoude (10) binnen het Frico-verband terecht is gekomen.

De deelgenoten van de Frico leverden vorig jaar 167 miljoen kg melk aan de CCF en de niet-Fricofabrieken enkele tientallen miljoen, zodat de CCF, bij een totale verwerking van 380 miljoen kg, de rest als aanvullingsmelk buiten de Friese coöperaties moest aantrekken of door oplossen van melkpoeder moest verkrijgen.

De CCF is een typisch produktiebedrijf, dat zijn activiteiten heeft uitgebreid tot het gehele terrein tussen goud en Goudband. Het bleef daarbij ook niet vrij van het terrein van de Frico, toen het de chocoladedrank *Tosti* introduceerde, in de tijd dat de Frico zijn chocolademerk liet versukkelen. De Frico is van oudsher het handelshuis voor de deelgenoten voor boter, kaas en melkpoeder. De Frico verkocht wat de deelgenoten leverden. Geleidelijk is echter ook de Frico produktiebedrijf aan het worden. Het begon met de stichting van een centrale melkinrichting in Warga en het is nu gevorderd tot een centrale botermakerij, die de karns bij de plaatselijke fabrieken overbodig maakt. Een belangrijke taak van deze botermakerij is de botervetproduktie uit het voorjaar uit te smeren over het jaar. Boter is in Friesland een produkt, dat voornamelijk in het voorjaar gemaakt wordt, terwijl er ‘s winters een tekort is, omdat dan CCF en kaasbakken het volle pond eisen. De aanvullingsmelk is dan duur en iedere fabriek streeft er dan naar zoveel mogelijk van de „eigen” melk te verwerken.

GELEIDELIJK OOK VERGROOT de Frico zijn invloed op de aangesloten kaasfabrieken, die zich zijn gaan specialiseren op verschillende kaassoorten, waardoor hun afhankelijkheid van de Frico is toegenomen. Daar de ene kaassoort wel eens beter in de markt ligt dan de andere, is er een streven onder de Frico-fabrieken om de melkprijs onderling recht te trekken, en dat is weer niet naar de zin van andere fabrieken, die menen, dat hun investeringsbeleid niet voldoende wordt beloond. Voor dat beleid draagt iedere fabriek zijn eigen verantwoordelijkheid en risico’s, want iedere fabriek is bij al zijn afhankelijkheid zelfstandig, kan ook voor de Frico bedanken als deelgenoot. Zo gingen er drie Fricofabrieken naar de coöperatie Workum, waar die spanningen niet voorkomen, omdat er aan alle boeren dezelfde melkprijs wordt uitbetaald.

Het aantal coöperaties dat buiten de Frico staat, daalt snel, maar buitenstaanders zijn de in de huidige verhoudingen grote en sterke coöpetaties Workum en Gerkesklooster. Ook elders verdwijnen de vrije coöperaties, die hun afzet niet door de grote afzetorganisaties laten verzorgen. De particuliere kaashandel is reeds enorm ingekrompen en de handelaren zien hun leveranciers overgaan naar de coöperatieve afzetorganisaties, *Frico en NCZ.* De overgang van Oldeboorn naar de *Frico* en van Marum naar de *Domo* mag dan geen grote verschuiving zijn in de melkstroom, maar is toch wat Oldeboorn betreft een aardverschuiving in de produktiecapaciteit van kleine kaas. Indien de zeer dynamische *firma Schaap in Huizen* geen handel wil doen met de Frico, kan de firma nog slecht bij een zeer beperkt aantal andere fabrieken terecht voor lunchkaas en baby-Edammers en die fabrieken staan dan bij de prijsvorming sterk.

HET STEEDS GERINGER aantal vrije kaasfabrieken biedt de handel steeds geringer mogelijkheden om de ene fabriek tegen de andere uit te spelen. Er zijn tijden geweest, dat de kaasfabrikanten heer en meester waren van het terrein. Zij accepteerden geen klachten over de kaas. Als een bak minder goed was uitgevallen, dan was dat jammer voor de koper. Fabrieken, die het spel op die manier speelden, schakelden eerst hun eigen handelaar uit en tenslotte zichzelf. Een handelaar moet ook een ruim assortiment van kaas kunnen aanbieden, wil hij op de been blijven.

Een fabriek als Gerkesklooster met zijn betrekkelijk eenzijdig assortiment van grotere kazen kan daarom de particuliere kaashandel niet in stand houden. Workum zou dat wel kunnen doen, maar het moet dan het gehele assortiment aan Friese kaassoorten brengen. Als *De Goede Verwachting* zich in die richting zou ontwikkelen, zouden verschillende voordelen, die deze coöperatie nu door zijn grote omvang heeft, weer verloren gaan, omdat er op verkleinde schaal toch nog zo iets als een Frico ontstaat.

De Goede Verwachting in Workum met fabrieken in Heeg, Hemelum en Balk (per 1 januari) vormt wat de melkverwerking betreft een afgerond geheel en directeur Beetstra beweegt zich niet op zijpaden. Voor de afzet is deze coöperatie aangewezen op de particuliere handel en daar staat men hoog aangeschreven. Workum levert echter bulk en niet onder een eigen algemeen bekend merk. Het is juist op dit terrein, dat de Frico zich is gaan bewegen en wel met toenemend succes. De Frico heeft zijn bindingen via dochterondernemingen met de **KaasUnie** los gemaakt en voelt steeds meer de vraag van de consument naar Frico-kaas. Dat betekent een vaste afzet en een geringere afhankelijkheid van de vraag op de groothandelsmarkt.

De Goede Verwachting in Workum is voorlopig aan de grenzen van zijn expansiemogelijkheden gekomen. Er is een periode ingetreden van consolidatie, bevestigen wat bereikt is, vooral tegenover het *Hollandia-Nestlé concern.* Daarbij heeft Workum voorlopig de steun van de CCF. Ze zullen het in de Zuidwesthoek wel klaren.

De tegenstelling tussen Workum en *Frico* zal toenemen en steeds meer de aandacht krijgen van de Friese boeren. Hoe ver dat kan gaan, blijkt op het ogenblik wel uit het commentaar op de voorstellen om Oldeboorn een produktiebedrijf te maken van de Frico, waarbij dit bedrijf rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van de Frico komt te staan, zoals dat ook het geval is met de centrale melkinrichting in Warga. Er is reeds een stroom ingezonden stukken losgebarsten, waaruit blijkt, dat sommigen moeite hebben de gang van zaken in de wereld te volgen en oude tegenstellingen te vergeten. Er is geen vreugde om de verloren zoon die terugkeerde, slechts twijfel hoe deze Saulus een Paulus werd. Waardering voor hetgeen Oldeboorn voor de afzet van Friese kaas heeft gedaan, is er niet: men ziet slechts de fabriek die anderen, en niet alleen de Frico, te snel af was.

Oldeboorn heeft met zijn directeuren, De Jong eerst en Valk daarna, vele initiatieven ontplooid. Het uitgangspunt daarbij was, dat men eerder dan anderen met iets nieuws moest beginnen, opdat concurrentie de markt niet afroomde. Daarbij is aangetoond, dat een flexibel beleid van groot belang voor de Friese zuivelcoöperatie kan zijn en uiteraard voor de Friese boeren. In laatste instantie kwam ook de erkenning, dat een dergelijk beleid een breed draagvlak nodig heeft, breder dan de Oldeboornster boeren konden bieden zonder daarbij onnodig risico's te lopen. Daaraan doet het feit niets af, dat de aanvullingsmelk uit Gelderland en Overijssel gemiddeld te duur werd om rendabel verwerkt te worden, want dit duurder worden is op zichzelf een gevolg van een steeds betere coöperatieve samenwerking en aaneensluiting in die provincies. Uit deze omstandigheid heeft Oldeboorn slechts de consequenties getrokken, terwijl de Frico er een versterking door ondergaat.

BIJ EEN GROEP deelgenoten van de Frico gaat de kat echter in de gordijnen. De deelgenoten zijn zelfstandige ondernemingen, de een is gespecialiseerd in deze richting en de andere in gene. Oldeboorn heeft in Giekerk en Morra-Loessens soortgenoten in de produktie van kleine kaas. Nu gaat de Frico straks wel de directe verantwoordelijkheid dragen voor Oldeboorn, en niet voor Giekerk en Morra. Men kan slechts bevroeden hoe de directeuren Comello en Posthumus zich

buiten de keuken van de Frico voelen. Zij hebben het Frico-beleid inzake Oldeboorn wel eens vaker doorkruist.

Op zo'n manier kan Friesland met veel herrie en ruzie, opgejut door een enkele gepensioneerde directeur, die er helemaal niets meer van begrijpt, dan het tijdperk ingaan van één melkprijs voor alle coöperatieve veehouders. „Wijze mannen" zijn op het ogenblik bezig CCF en Frico bij elkaar te praten. Dat is niet gemakkelijk, want beide organisaties trekken aan dezelfde melk en er zijn tegenstellingen die toenemen, nu de aanvullingsmelk duurder wordt. Vorig jaar vonden beide organisaties elkaar, toen door het wegvallen van de inleveringsregeling voor kaas er een produktiebeperking van kaas moest komen om een ineenstorting van de markt te voorkomen. Er ging meer melk naar de CCF en naar de poedertorens in Workum, Oosterwolde, Dronrijp, Tuk, Bergum en Wolvega, de coöperaties die hun zaakjes voor elkaar hadden wat de poeder betreft, niettegenstaande de adviezen uit Leeuwarden. De Friese zuivelcoöperatie sloeg zich gezamenlijk goed door de moeilijke situatie heen.

Dit voorjaar zou de Frico zich echter eens flink op de kaasmarkt werpen en toen bleek, dat een reeks fabrieken zich inmiddels wat de personeelsbezetting betreft hadden aangepast bij de produktiebeperking, en de Frico kreeg niet de kaas, die men er wilde hebben. Toen bleek opnieuw, dat de organisatie van de Friese coöperatieve zuivelindustrie niet op de hoogte van de tijd is.

In die organisatie is sedertdien niets veranderd en daarbuiten verandert veel. De snel dalende bedrijfsuitkomsten van de veehouders vormen een mooi uitgangspunt om eens na te gaan, wat er eigenlijk moet gebeuren. De boeren mogen dan in de ogen van de directeuren nog niet rijp zijn voor een algemene operatie: sommige boeren zijn wel beurs.

De zakelijke verhouding tussen de Frico en de deelgenoten deugt niet, vooral niet nu deze deelgenoten steeds meer gespecialiseerd en daardoor meer afhankelijk van de Frico worden. Als Comello en Posthumus het gevoel hebben dat ze in een luchtledig geraakt zijn, dan hebben ze daarin gelijk. Voor de directie van Olterterp en Terwispel geldt min of meer hetzelfde. Het zou ons niet verwonderen, wanneer sommige bestuursleden daar met de gedachte rondlopen om de hele zaak nu ook maar in een keer aan de Frico te verpatsen. „Dan kinne se har mei de brot rédde."

Marum plan voor toetreden bij Domo

(De Veemarkt)
HET BESTUUR: van de coöperatieve zuivelfabriek in Marum (Gr.) heeft de leden voorgesteld om toe te treden tot de Domo en dan meteen ook maar tot de gezamenlijke exploitatie. De gezamenlijke exploitatie houdt in dat alle Domo-boeren in Drenthe en Groningen dezelfde melkprijs krijgen, terwijl de Domo bepaalt wat er met de melk gebeurt, namelijk waar en hoe die verwerkt wordt.

Besturen en directies van bij de Domo aangesloten fabrieken hebben minder zelfstandigheid dan besturen en directies van Frico-fabrieken. De afzet maakt bij de Domo nog wat een chaotische indruk, omdat deze nog niet geheel in een hand is.

Dat Marum in de armen van de Domo raakt, is bepaald niet gebeurd met de hartelijke instemming van de directie, gepersonifieerd door de heer Wiebe G. de Jong, het vroegere Friese Statenlid voor de VVD en oud-directeur van de zuivelfabriek in Oldeboorn. Marum was altijd een directeursfabriek eerst onder Jan Timmermans en later onder De Jong. De zaken werden er groots aangepakt en er werden met name door De Jong vele initiatieven ontwikkeld.

Hij was ook de man, die de kaasbeurs in Leeuwarden in beweging kon brengen en die o.a. aanvankelijk met veel succes de St. Pantin-kaas in Nederland introduceerde. Hij zorgde zelf voor de afzet van de produkten, die er in de fabriek gemaakt werden en bezocht daartoe vele delen der aarde. De boerenmelk aan de fabriek werd aangevuld met melk uit het zuiden en het afzetapparaat werd versterkt door een samenwerking met de fabriek in Oldeboorn waar kleine kaasjes worden gemaakt. De aanvullingsmelk is voor Marum inmiddels weggevallen.

Over de melkprijs voor de Marumer boeren valt bij zoveel energie minder te vertellen. De gangmaker van de melkprijs in Groningen is de fabriek in Grijpskerk geweest. Met het vertrek van ir. Siebinga als directeur gaat daar nu ook de fabriek dicht en de melk zal verder verwerkt in Gerkesklooster, waar directeur Kramer hij de uitgaven op de kleintjes let en bij de inkomsten ook de laatste cent binnenhaalt. Gerkesklooster is bij de uitbetaling steeds een van de topfabrieken geweest in Friesland.

Aangezien de CCF-Domofabriek *De Ommelanden* zich bij de uitbetaling naar Grijpskerk placht te richten, kwam Marum bij de versterking van het melkwinningsgebied in een streek, waar geen grensregelingen zijn tussen de fabrieken, in een moeilijke positie te verkeren. Te meer nog omdat er ook al een conflict om boerenmelk met de Friese zuivelfabriek Oosterwolde tot ontwikkeling kwam. Een vrijage van Marum om het profijtelijke lidmaatschap van de CCF. bleek al snel uitzichtloos. Wat Grijpskerk als oprichter van de CCF nog wel mocht, kon voor Marum niet meer. Grijpskerk kwam via Gerkesklooster bij de CCF terug en Marum, zelf oud-condensfabriek, bleef buiten de deur. Marum wil nu naar de Domo. -Voor de Domo is het lidmaatschap van Marum een enorme versterking.

Marum is de belangrijkste kaasfabriek (ongeveer 35 miljoen kg eigen melk) in het Domo-gebied. De Domo zet zijn kaas ten dele af in eigen beheer en een ander deel via NCZ-kaas, de zustercoöperatie van de Frico, die vorig jaar zo'n beste kaasprijs betaalde, omdat Frico en CCF door een regeling met de aangesloten fabrieken de kaasmarkt voor een ineenstorting behoeden. Als de

aansluiting van Marum bij de Domo doorgaat, wordt de Domo een vreemde figuur in de NCZ. De Domo kan dan melk van NCZ-deelgenoten sturen naar de kaasfabriek in Marum en omgekeerd. De Domo krijgt daarmee macht en invloed.

De positie van de NCZ-kaas lijkt er niet eenvoudiger op te worden. De Noord-Hollandse zuivelcoöperatie is volledig gefuseerd en heeft een eigen merk, dat vooral bij Edammers geld opbrengt. De afzet van deze kaas is echter opgedragen aan de NCZ en daaruit vloeien uiteraard spanningen voort, die reeds geleid hebben tot een aparte positie van Noord-Holland in de NCZ. In Gelderland en Overijssel is een fusie gaande met als kern de Coberco, een melkpoederfabriek, een condensfabriek en en organisatie voor de afzet van overschotmelk, die naar melkinrichtingen van de CMC in de Randstad gaat en naar de noordelijke condensbedrijven en kaasbakken. De Coberco neemt zelf ook kaasfabrieken in exploitatie, die aangesloten zijn bij de NCZ. Coberco en Domo kunnen als machtige organisaties en als halve leden (!) hun eisen aan de NCZ. stellen en de kleinere fabrieken bevinden zich bij de NCZ in een gezelschap van zeer grote broers.

Nu kunnen we op de voorhand nagaan, dat elke betrokkene heftig zal ontkennen, dat er door Domo en Coberco ook maar een vuiltje aan de lucht zal komen. We kunnen daar alleen maar tegenover stellen, dat we een paar kaasfabrikanten kennen. Ze zijn weinig geneigd tot fusie, maar de concentraties drijven ook de enkelingen op een hoop. Tegenover macht stelt men macht en daarmee is het hele concentratievraagstuk in de zuivel in een stadium gekomen, waarin niet langer wenselijkheid tegenover noodzaak gesteld wordt maar waarin gekozen wordt tussen eigen beperkte zelfstandigheid en zelfstandigheid in groter verband.

Het zou wel leuk geweest zijn, wanneer men in Friesland zijn zaakjes ook zo ver voor elkaar had, dat men in het komende spel als grote broer mee kon doen. Maar men weet het, de boeren zijn er volgens een aantal rijpe directeuren nog niet rijp voor en wat kun je nu beginnen met onrijpe boeren?

Leeuwarder Courant 1969-10-18

Te weinig melk in Friesland

De Veemarkt

DE OPKOMST van de Coöperatieve Condensfabriek Friesland en de specialisatie van de zuivelfabrieken hebben na de oorlog de coöperatieve zuivelindustrie in Friesland gekenmerkt. Op het terrein van de condensproduktie en de kaasbereiding is in Friesland een voorsprong ontstaan, die in verschillende richtingen gunstig heeft gewerkt en die de boeren aan een relatief hoge melkprijs heeft geholpen. De Friese coöperaties ontvangen ruim een zevende deel van de boerenmelk in Nederland en een zeventigste deel van de melk in de EEG. Boven de rechtstreeks bij de fabrieken aangevoerde boerenmelk, verwerken de fabrieken door hun overcapaciteit ook nog zogenaamde aanvullingsmelk, die vooral uit Gelderland en Overijssel komt, maar die ook geleverd wordt uit Zuid-Limburg en Duitsland, terwijl er ook sprake is geweest van gesmokkelde melk uit België. Ook die melk was wit.

Het directe melkwinningsgebied van de Friese zuivelcoöperatie strekt zich nu uit over Friesland, het westelijk deel van Groningen, hier en daar in Drente, de kop van Overijssel en de drie oostelijke Zuiderzeepolders. Uit dit gebied komt jaarlijks zon 1,2 miljard kg melk, die met de aanvullingsmelk in de Friese coöperatieve industrie verwerkt wordt Van deze melk wordt zon 65 miljoen kg in de melkinrichtingen van Frico-Warga en Fresia-Leeuwarden verwerkt. Deze melk vormt een constante afzet, waaraan niet veel te veranderen valt, tenzij het het ministerie van Economische Zaken gelukt het distributieapparaat van de melkhandel te ontwrichten. De CCF kan bijna 400 miljoen kg melk verwerken bij een volledige wekelijkse bezetting van de fabriek. Een ruim deel daarvan zal altijd wel als aanvullingsmelk aangetrokken kunnen worden.

De CCF haalt een kwantum melk uit de fabrieken in Friesland, die daarvoor dus geen verwerkingscapaciteit van node hebben buiten de melkontvangst, die er toch is, en de opslagtanks. Alle zuivelcoöperaties in Friesland zijn aangesloten bij de CCF. Dat is niet het geval bij de Frico, waarvan de deelgenoten ruim driekwart van de Friese coöperatieve melk ontvangen. Bij een totale melkaanvoer van bijna 1200 miljoen kg bij de Friese coöperaties, ontvingen de deelgenoten van de Frico vorig jaar ruim 900 miljoen. De melk van De Goede Verwachting te Workum (150 miljoen kg), Gerkesklooster (70), Oldeboorn (14), Oudwoude (13) en Rinsumageest (7) is buiten de Frico gebleven, terwijl inmiddels de melk van St. Nicolaasga (22) en Akkerwoude (10) binnen het Frico-verband terecht is gekomen.

De deelgenoten van de Frico leverden vorig jaar 167 milioen kg melk aan de CCF en de niet-Fricofabrieken enkele tientallen miljoenen, zodat de CCF, bij een totale verwerking van 380 miljoen kg, de rest als aanvullingsmelk buiten de Friese coöperaties moest aantrekken of door oplossen van melkpoeder moest verkrijgen.

De CCF is een typisch produktiebedrijf, dat zijn activiteiten heeft uitgebreid tot het gehele terrein tussen goud en Goudband. Het bleef daarbij ook niet vrij van het terrein van de Frico, toen het de chocoladedrank Tosti introduceerde, in de tijd dat de Frico zijn chocolademerk liet versukkelen. De Frico is van oudsher het handelshuis voor de deelgenoten voor boter, kaas en melkpoeder. De Frico verkocht wat de deelgenoten leverden. Geleidelijk is echter ook de Frico produktiebedrijf aan het worden. Het begon met de stichting van een centrale melkinrichting in Warga en het is nu gevorderd tot een centrale botermakerij, die de karns bij de plaatselijke fabrieken overbodig maakt. Een belangrijke taak van deze botermakerij is de botervetproduktie uit het voorjaar uit te

smeren over het jaar. Boter is in Friesland een produkt, dat voornamelijk in het voorjaar gemaakt wordt, terwijl er 's winters een tekort is, omdat dan CCF en kaasbakken het volle pond eisen. De aanvullingsmelk is dan duur en iedere fabriek streeft er dan naar zoveel mogelijk van de „eigen" melk te verwerken.

GELEIDELIJK OOK VERGROOT de Frico zijn invloed op de aangesloten kaasfabrieken, die zich zijn gaan specialiseren op verschillende kaassoorten, waardoor hun afhankelijkheid van de Frico is toegenomen. Daar de ene kaassoort wel eens beter in de markt ligt dan de andere, is er een streven onder de Frico-fabrieken om de melkprijs onderling recht te trekken, en dat is weer niet naar de zin van andere fabrieken, die menen, dat hun investeringsbeleid niet voldoende wordt beloond. Voor dat beleid draagt iedere fabriek zijn eigen verantwoordelijkheid en risico's, want iedere fabriek is bij al zijn afhankelijkheid zelfstandig, kan ook voor de Frico bedanken als deelgenoot. Zo gingen er drie Frico-fabrieken naar de coöperatie Workum, waai die spanningen niet voorkomen, omdat er aan alle boeren dezelfde melkprijs wordt uitbetaald.

Het aantal coöperaties dat buiten de Frico staat, daalt snel, maar buitenstaanders zijn de in de huidige verhoudingen grote en sterke coöperaties Workum en Gerkesklooster. Ook elders verdwijnen de vrije coöperaties, die hun afzet niet door de grote afzetorganisaties laten verzorgen. De particuliere kaashandel is reeds enorm ingekrompen en de handelaren zien hun leveranciers overgaan naar de coöperatieve afzetorganisaties, Frico en NCZ. De overgang van Oldeboorn naar de Frico en van Marum naar de Domo mag dan geen grote verschuiving zijn ir de melkstroom, maar is toch wat Oldeboorn betreft een aardverschuiving in de produktiecapaciteit van kleine kaas. Indien de zeer dynamische firma Schaap in Huizen geen handel wil doen niet de Frico, kan de firma nog slechts bij een zeer beperkt aantal andere fabrieken terecht voor lunchkaas en baby-Edammers en die fabrieken staan dan bij de prijsvorming sterk.

HET STEEDS GERINGER aantal vrije kaasfabrieken biedt de handel steeds geringer mogelijkheden om de ene fabriek tegen de andere uit te spelen. Er zijn tijden geweest, dat de kaasfabrikanten heer en meester waren van het terrein. Zij accepteerden geen klachten over de kaas. Als een bak minder goed was uitgevallen, dan was dat jammer voor de koper. Fabrieken, die het spel op die manier speelden, schakelden eerst hun eigen handelaar uit en tenslotte zichzelf. Een handelaar moet ook een ruim assortiment van kaas kunnen aanbieden, wil hij op de been blijven. Een fabriek als Gerkesklooster met zijn betrekkelijk eenzijdig assortiment van grotere kazen kan daarom de particuliere kaashandel niet in stand houden. Workum zou dat wel kunnen doen, maar het moet dan het gehele assortiment aan Friese kaassoorten brengen. Als De Goede Verwachting zich in die richting zou ontwikkelen, zouden verschillende voordelen, die deze coöperatie nu door zijn grote omvang heeft, weer verloren gaan, omdat er op verkleinde schaal toch nog zo iets als een Frico ontstaat.

De Goede Verwachting in Workum met fabrieken in Heeg, Hemelum en Balk (per 1 januari) vormt wat de melkverwerking betreft een afgerond geheel en directeur Beetstra beweegt zich niet op zijpaden. Voor de afzet is deze coöperatie aangewezen op de particuliere handel en daar staat men hoog aangeschreven. Workum levert echter bulk en niet onder een eigen algemeen bekend merk. Het is juist op dit terrein, dat de Frico zich is gaan bewegen en wel met toenemend succes. De Frico heeft zijn bindingen via dochterondernemingen met de Kaas- Unie los gemaakt en voelt steeds meer de vraag van de consument naar Frico-kaas. Dat betekent een vaste afzet en een geringere afhankelijkheid van de vraag op de groothandelsmarkt.

De Goede Verwachting in Workum is voorlopig aan de grenzen van zijn expansiemogelijkheden gekomen. Er is een periode ingetreden van consolidatie, bevestigen wat bereikt is, vooral tegenover het Hollandia-Nestlé concern. Daarbij heeft Workum voorlopig de steun van de CCF. Ze zullen het in de Zuidwesthoek wel klaren.

De tegenstelling tussen Workum en Frico zal toenemen en steeds meer de aandacht krijgen V_n de Friese boeren. Hoe ver dat kan gaan, blijkt op het ogenblik wel uit het commentaar op de voorstellen om Oldeboorn een produktiebedrijf te maken van de Frico, waarbij dit bedrijf rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van liet bestuur van de Frico komt te staan, zoals dat ook het geval is met de centrale melkinrichting in Warga. Er is reeds een stroom ingezonden stukken losgebarsten, waaruit blijkt, dat sommigen moeite hebben de gang van zaken in de wereld te volgen en oude tegenstellingen te vergeten. Er is geen vreugde om de verloren zoon die terugkeerde, slechts twijfel hoe deze Saulus een Paulus werd. Waardering voor hetgeen Oldeboorn voor de afzet van Friese kaas heeft gedaan, is er niet: men ziet slechts de fabriek die anderen, en niet alleen de Frico, te snel af was.

Oldeboorn heeft met zijn directeuren, De Jong eerst en Valk daarna, vele initiatieven ontplooid. Het uitgangspunt daarbij was, dat men eerder dan anderen met iets nieuws moest beginnen, opdat concurrentie de markt niet afroomde. Daarbij is aangetoond, dat een flexibel beleid van groot belang voor de Friese zuivelcoöperatie kan zijn en uiteraard voor de Friese boeren. In laatste instantie kwam ook de erkenning, dat een dergelijk beleid een breed draagvlak nodig heeft, breder dan de Oldeboornster boeren konden bieden zonder daarbij onnodig risico's te lopen. Daaraan doet het feit niets af, dat de aanvullingsmelk uit Gelderland en Overijssel gemiddeld te duur werd om rendabel verwerkt te worden, want dit duurder worden is op zichzelf een gevolg van een steeds betere coöperatieve samenwerking en aaneensluiting in die provincies. Uit deze omstandigheid heeft Oldeboorn slechts de consequenties getrokken, terwijl de Frico er een versterking door ondergaat.

BIJ EEN GROEP deelgenoten van de Frico gaat de kat echter in de gordijnen. De deelgenoten zijn zelfstandige ondernemingen, de een is gespecialiseerd in deze richting en de andere in gene. Oldeboorn heeft in Giekerk en Morra-Lioessens soortgenoten in de produktie van kleine kaas. Nu gaat de Frico straks wel de directe verantwoordelijkheid dragen voor Oldeboorn, en niet voor Giekerk en Morra. Men kan slechts bevroeden hoe de directeuren Comello en Posthumus zich buiten de keuken van de Frico voelen. Zij hebben het Frico-beleid inzake Oldeboorn wel eens vaker doorkruist.

De zakelijke verhouding tussen de Frico en de deelgenoten deugt niet, vooral niet nu deze deelgenoten steeds meer gespecialiseerd en daardoor meer afhankelijk van de Frico worden. Als Comello en Posthumus het gevoel hebben dat ze in een luchtledig geraakt zijn, dan hebben ze daarin gelijk. Voor de directie van Olterterp en Terwispel geldt min of meer hetzelfde. Het zou ons niet verwonderen, wanneer sommige bestuursleden daar met de gedachte rondlopen om de hele zaak nu ook maar in een keer aan de Frico te verpatsen. „Dan kinne se har mei de brot redde." Op zon manier kan Friesland met veel herrie en ruzie, opgejut door een enkele gepensioneerde directeur, die er helemaal niets meer van begrijpt, dan het tijdperk ingaan van één melkprijs voor alle coöperatieve veehouders. „Wijze mannen" zijn op het ogenblik bezig CCF en Frico bij elkaar te praten. Dat is niet gemakkelijk, want beide organisaties trekken aan dezelfde melk en er zijn tegenstellingen die toenemen, nu de aanvullingsmelk duurder wordt. Vorig jaar vonden beide organisaties elkaar, toen door het wegvallen van de inleveringsregeling voor kaas er een produktiebeperking van kaas moest komen om een ineenstorting van de markt te voorkomen. Er

ging meer melk naar de CCF en naar de poedertorens in Workum, Oosterwolde, Dronrijp, Tuk, Bergum en Wolvega, de coöperaties die hun zaakjes voor elkaar hadden wat de poeder betreft, niettegenstaande de adviezen uit Leeuwarden. De Friese zuivelcoöperatie sloeg zich gezamenlijk goed door de moeilijke situatie heen.
Dit voorjaar zou de Frico zich echter eens flink op de kaasmarkt werpen en toen bleek, dat een reeks fabrieken zich inmiddels wat de personeelsbezetting betreft hadden aangepast bij de produktiebeperking, en de Frico kreeg niet de kaas, die men er wilde hebben. Toen bleek opnieuw, dat de organisatie van de Friese coöperatieve zuivelindustrie niet op de hoogte van de tijd is.
In die organisatie is sedertdien niets veranderd en daarbuiten verandert veel. De snel dalende bedrijfsuitkomsten van de veehouders vormen een mooi uitgangspunt om eens na te gaan, wat er eigenlijk moet gebeuren. De boeren mogen dan in de ogen van de directeuren nog niet rijp zijn voor een algemene operatie: sommige boeren zijn wel beurs.

Leeuwarder Courant 1969-10-25

Hoe vrij zijn de *vrije* coöp. zuivelfabriek. Weer fabriek naar NCZ

(De Veemarkt)
ER IS OP HET OGENBLIK sprake van de overgang van een Overijsselse coöperatieve zuivelfabriek met bijna 50 miljoen kg melk uit de kamp van de vrije fabrieken naar dat van *NCZ*, de zusterorganisatie van de *Frico*. Het gerucht met een vleugje schandaal heeft opnieuw twijfel opgeroepen in de groep van particuliere kaashandelaren, twijfel aan de mogelijkheid, dat vrije coöperatieve kaasfabrieken zich zelfstandig zullen handhaven buiten de grote coöperatieve afzetorganisaties voor zuivel. Ook de particuliere kaashandelaren staan niet allen even sterk en er gaan onder hen stemmen op om tot onderlinge samenwerking te komen. De twijfels worden ook opgeroepen door geruchten over grote kaashandelaren, die contact zoeken met de afzetorganisaties uiteraard om hun klantenkring beschikbaar te stellen in ruil voor een verzekerd bestaan. Deze geruchtenoorlog is heviger geworden nu de coöperaties in Oldeboorn en Marum hun zelfstandigheid hebben opgegeven. Vooral van Marum werd dat niet verwacht, omdat directeur W. de Jong, voorzitter is en profeet was van de *vereniging van vrije fabrieken*.

Met deze ontwikkeling zijn ook de dagen geteld van de *zuivelbeurs in Leeuwarden*. Boter ging er op deze beurs al niet meer om. Wat aan boter niet in handen komt van de afzetorganisaties wordt voor een belangrijk deel in consignatie gegeven bij de firma Buisman. Kaas wordt op de beurs nog wel verhandeld, zij het voor een steeds kleiner wordend deel van de produktie. De beurs maakt reeds de indruk van een gezelligheidsvereniging te zijn, waar nog slechts een enkeling kaas wil verkopen. Zodra *De Goede Verwachting* in Workum het eens zou zijn geworden met de *Frico* over een prijsstelling van de kaas, is het zelfs met de kaasnotering van Leeuwarden afgelopen.

Men zal zo langzamerhand in Workum toch wel met zeer degelijke argumenten moeten komen, wil men zich nog langer onttrekken aan de zeer grote verantwoordelijkheid, die men er mede draagt voor de melkprijs voor alle Friese boeren.

Workum kan nog wel argumenten op tafel leggen. Binnen de Frico is het immers niet koek en ei. Dat is bij de overname van Oldeboorn deze week ook weer tot uiting gekomen. De Frico betaalt aan de deelgenoten de prijs voor de geleverde produkten. De boeren van *Mid-Fryslán*, die hun melk rechtstreeks aan de Frico in Warga en Akkrum leveren, ontvangen daarvoor een prijs, die overeenkomt met die van de elite der Frico-deelgenoten en die los staat van de bedrijfsinkomsten in Warga en Akkrum. De boeren van Oldeboorn krijgen straks van de Frico een melkprijs, die even hoog is als het gewogen gemiddelde van alle Frico-deelgenoten.

De boeren van Oldeboorn krijgen dus een prijs die lager ligt dan die welke de leden van *Mid-Fryslán* krijgen. Na 1 januari ontstaat de situatie, dat de melk van Akkrum naar Oldeboorn gaat en beter betaald wordt dan de melk, die daar ontvangen wordt van de vroegere leden van deze fabriek. De vergaderingen van de Friese Mij in Utingeradeel zullen er niet gezelliger op worden bij dat melkprijsverschil.

Het prijsverschil tussen de Akkrumer en de Oldeboornster melk herinnert aan de verschillen die er bij de Domo bestonden voor daar tot de gezamenlijke exploitatie werd overgegaan. Ook in Friesland kan het prijsverschil het breekijzer worden in de bestaande verhoudingen. Omdat de Frico niet lid is van de CCF, kan dit condensbedrijf niet meer zijn deel (30 procent) van de melk

in Oldeboorn opeisen. Om het gat op te vullen moet de CCF dan weer aanvullingsmelk aantrekken. Over de mogelijkheden daartoe waren we vorige week optimistischer dan nu.

DE VOORTDURENDE VERSTERKING van de grote zuivelafzetorganisaties maakt ook de positie van het *Nederlands Zuivelbureau*, dat de algemene propaganda voor melk en zuivel voert steeds hachelijker. Bij de melkhandel is de twijfel aan de waarde van het bureau al heel sterk en in Friesland gaan de melkhandelaren nu hun eigen reclame voeren. Of ze hun dreigement, de betalingen aan het bureau te staken, zullen uitvoeren is nog de vraag, maar de verplichtingen, die het *Produktschap voor Zuivel* hen oplegt in dit opzicht, liggen politiek en commercieel niet meer zo sterk. Frico, NCZ en andere afzetorganisaties voor zuivel willen ook wel van de reclame af, die het Zuivelbureau voor hun kaas en boter voert. Die algemene reclame van „eet meer kaas" wordt voor Nederlandse bedrijven, ook de boeren, opgebracht en het antwoord van de consument is „hé ja, laat ik eens een stukje Franse kaas nemen".
Het Zuivelbureau kan geen reclame voor handelsmerken voeren, dat moeten de grote producenten zelf doen.

Het is niet zo, dat in de reclame voor zuivel met relatief hoge bedragen wordt omgepatst. Het totale reclamebudget bedraagt slechts een halt procent van de zuivelomzet, terwijl dat voor het totaal der voedingsmiddelensektor 2,3 procent is. De zuivel komt dus achterop, al zouden we wel eens willen zien of de Friese zuivelcoöperaties met hun reclame zo erg achterop zijn.
Het Nederlands Zuivelbureau heeft een omzet van zo'n twintig miljoen gulden in binnen- en buitenland. Meer dan de helft van dit bedrag gaat op aan kaasreclame. Hoeveel van zijn tijd het bureau verspeelt met klachten over het feit, dat de zuivelondernemingen niet genoeg op de reclame van het bureau inspelen is ons onbekend en evenmin hoeveel energie het bureau verdoet aan zijn pogingen om er een gemeenschappelijk merk voor kaas door te drukken.

Wel is het duidelijk, dat vooral de Frico, die zo'n kwart van de Nederlandse kaas controleert, met afgunst naar het reclame budget van het Zuivelbureau kijkt. Wanneer de Frico zijn kwart van de Zuivelbureau-miljoenen naar eigen inzicht zou kunnen gebruiken, dan zou dit geld een veel direkter effect hebben. De regelingen in de Nederlandse zuivelindustrie zijn echter dusdanig, dat alles in het werk wordt gesteld om elkaar klein en onder de duim te houden. Gezien de concentraties, die er gaande zijn, loopt ook dit tijdperk ten einde.

Tijdperken lopen ten einde en nieuwe beginnen. Het klinkt wel goed, maar bij alles wat er verandert, verandert er ook een hoop niet. Sommige dingen bestaan doodgewoon verder, omdat het altijd zo geweest is en waarom zou men het veranderen. Stel nu echter eens, dat stadjes als Harlingen, Staveren, Hindelopen en Workum altijd maar met hun tijd meegegaan waren. Als de kooplieden in die plaatsen eeuwenlang altijd maar weer de bakens hadden verzet, wat zou er dan overgebleven zijn van de Noorderhaven in Harlingen, de leugenbank in Hindelopen en de Waag in Workum? Er zou reuk noch smaak aan geweest zijn. We spraken deze week met een filmproducer, die enthousiast was over die Friese plaatsen. Het is of de tijd er stil heeft gestaan, waar vind je dat nog, vroeg hij. Ook was hij zeer te spreken over dat andere bekende Friese exportprodukt: groot landschap met wolken,

Leeuwarder Courant 1969-11-22

Fusiegesprekken: *Fresia, de Maatschap* en Weidum

De VEEMARKT
[….]
ONGEVEER EEN WEEK hadden de besturen van *Fresia, de Maatschap* en Weidum nodig om de al jaren broeiende concentratieplannen in het vat te gieten en met fusieplannen bij de leden te komen. Men wil een vereniging vormen met 130 miljoen kg melk. De fusie beslaat het noordwestelijk deel van Friesland. Als de leden de plannen aannemen — en dat doen ze — dan heeft het noorden zijn achterstand in de concentratie opgeheven ten opzichte van het zuiden, waar zich reeds drie, vier zuivelcoöperaties van de omvang van de nieuwe *Fresia* bevinden.

De nieuwe *Fresia* is de meest complete regionale zuivelindustrie in Friesland. Als enige coöperatie zal deze Frico-deelgenoot ook nog over een eigen melkinrichting beschikken, naast die van de Frico in Warga. De haast, waarmee deze concentratie wordt uitgevoerd, verbaast ons enigszins, hoewel het uiteraard wel weer een stap in de gewenste richting is.

Sedert de voorzitters van de landbouworganisaties vorig jaar hun gewicht in de schaal wierpen na het verschijnen van het blauwe boekje over de vorming van een zuivelvereniging in Friesland, is de zaak van de concentratie in een stroomversnelling gekomen. Bouma, Tolman en De Groot werden door de topcoöperaties buiten de deur gehouden, maar die topcoöperaties begrepen ook wel, dat er nu meer van hen verwacht werd, en ze zijn ijverig aan het concentratiepraten gegaan.

Dat loopt op een fusie tussen Frico, CCF en Zuivelbond uit, een onderneming met een omzet van een kleine miljard gulden, die tot de twintig grootste ondernemingen in Nederland kan behoren met een omzet zo groot als de KLM, Albert Heijn of de VMF, en als men in de coöperatiesfeer wil blijven, dan komt zij in de orde van grootte van Cebeco.

De grote kwestie bij deze fusie wordt de plaats van de regionale zuivelcoöperaties. Hoe sterker regionale coöperaties als *Fresia*, Workum, Wolvega en *Novac* zijn, hoe groter hun invloed op het totaal. De huidige versnippering in een dertigtal coöperaties, leidt tot een overheersende positie van de geconcentreerde topcoöperaties. De vorming van nog enkele grote regionale concentraties naast de genoemde vier en naast Gerkesklooster en Oosterwolde, zal het zwaartepunt naar de plaatselijke coöperaties leggen.

Er zijn kleine coöperaties die, in afwachting van de fusie aan de top, concentratie aan de voet hebben uitgesteld. In ieder geval was dat een mooi argument om niet aan fusies mee te doen. In 1969 is er echter een nieuwe grote verschuiving van klein naar groot begonnen. We zullen die schuivende fabrieken even opnoemen: Oldeboorn, Akkerwoude. Balk, St. Nicolaasga, Tijnje, Grijpskerk en tenslotte Weidum met Dronrijp, Leeuwarden en Marrum.

Er is nog een reeks kleine fabrieken, die buiten concentraties staat: Tzum, Achlum, Giekerk, Rinsumageest, _Ee, Oudwoude, Opeinde, Donkerbroek, Oldeberkoop, Makkinga, Steggerda en Sijbrandaburen. Concentraties, die nog voor versterking in aanmerking komen, zijn *De Terpen* te Wommels, De *Zuidoosthoek* te Oosterwolde, *Noordoostergo* te Dokkum, *Meiinoar len* te Olterterp. In Friesland blijven er op zijn hoogst een achttal regionale concentraties over. Voor de drie eilandfabrieken zal een aparte oplossing gevonden moeten worden.

Indien deze acht regionale concentraties tijdig op de vereiste sterkte zijn, zal het in Friesland niet komen tot één Friese zuivelcoöperatie. Wel zullen Frico, CCF en Zuivelbond tot een fusie overgaan, maar daarnaast blijven die acht zelfstandig, hetgeen betekent, dat ze een grote invloed krijgen op de topcoöperatie. De enige vraag is, hoe de concentraties Workum en Gerkesklooster in dit geheel passen. Zullen ze vrijwillig tot de Frico toetreden of zullen ze dat pas gedwongen doen na de fusie van Frico, CCF en bond?

Er is wel eens sprake van, dat de CCF mooi weer speelt van de melk van de aangesloten zuivelfabrieken, omdat die melk even profijtelijk in de eigen fabriek verwerkt zou kunnen worden. We vinden dat grootspraak. De situatie kan echter veranderen. De CCF draait en ontvangt slechts zes dagen in de week en soms zijn het er slechts vijf als het met de kerst en Pinksteren erg mooi weer is. De boeren melken echter zeven dagen en de zuivelfabrieken ontvangen iedere dag melk.

De CCF schuift dus bepaalde agrarische problemen naar de plaatselijke fabrieken. Als in de loop van het volgende jaar – veel te laat natuurlijk, maar allerlei posities moeten veilig gesteld worden — de grote alleszaligmakende fusie aan de orde komt in Friesland, dan zijn de boeren er rijp voor. Het gaat namelijk mis met de melkprijs. In Friesland is dat op verschillende manieren nog gecamoufleerd. De melkprijs ligt in werkelijkheid een drie cent lager dan het vorig jaar als gevolg van een lagere kaas- en weiprijs, terwijl de kosten op de boerderij zijn opgelopen. Dat de boeren daarvan nog niet zoveel gemerkt hebben, komt door de hogere melkproduktie en door de hogere vee-prijzen.

De onkosten zijn deze zomer in de zuivelfabrieken op 7 tot 7,5 cent per kilo gesteld en op het ogenblik is dat cijfer op 5 cent gekomen. In werkelijkheid is de verwerking van zomermelk door een hoge bezettingsgraad van de fabriek goedkoper dan die van wintermelk, tenzij men natuurlijk stelt, dat er voor de zomertop extra investeringen moesten worden gedaan. De bedrijfsuitkomsten zullen echter aan het einde van dit boekjaar dusdanig zijn, dat de boeren zullen zeggen, dat er iets moet gebeuren. Het zou leuker voor hen geweest zijn, wanneer de noodzakelijke reorganisatie van de coöperatieve Friese zuivelindustrie reeds zijn beslag had gekregen.

ER ZIJN MEER CONCENTRATIES gaande; de zuivel heeft het monopolie niet. Op een heel bijzondere manier worden de Friese k.i.-verenigingen ruggelings in een fusie georganiseerd. Er is nu zelfs een k.i.-vereniging bijgekomen, doordat ook de Friese bond stieren gaat exploiteren. De bond heeft een aantal stieren (Nammele en consorten) geërfd van de opgeheven organisatie van fokkersbelangen. Dit voorjaar is er ook al een gesleep met stieren geweest naar dek- en wachtstations, van de ene vereniging naar de andere. Toen het aan de stierenkeuring toe was, kwamen natuurlijk de klachten over de slechte verzorging van de verplaatste stieren.

Als de bond In december zijn jaarvergadering houdt, moeten de leden het lijdelijk afwachtende hoofdbestuur toch eens vragen hoe men op den duur een organisatorische chaos denkt te vermijden. In de verenigingen bestaat gelukkig een heilzame onrust over de gang van zaken in de fokkerij. Men is eindelijk bevrijd uit de ban, die de Friese fokkers zo lang de ondeskundige veehouder hebben weten op te leggen. Er zijn meer stieren dan alleen Friese, zo blijkt nu. De melkproduktie is bij de k.i. eindelijk in het centrum van de belangstelling geplaatst.

Het FRS heeft de negentiende lijst van de produktievererving van FRS-stieren gepubliceerd. Het is een ramplijst. Er zijn stieren, die de melkproduktie bij hun dochters, vergeleken met de moeders, met honderden kilo's hebben verlaagd. Als men ziet, wat de zoons van Adema 561 e.d. te weeg hebben gebracht, dan komen alle voorspellingen dienaangaande uit. Adema 561 is toch wel

het keerpunt geweest in de Friese veefokkerij. Er komen weer andere namen naar voren, die veel eerder ontdekt hadden kunnen worden.

De zoons van Adema 561 zijn in het algemeen rampstieren voor boeren, die toch al met lage produkties zaten, maar zijn zoon Theo van Hoeksma in Noordwolde en Jan Nijdam in Teems haalde de produktie bij vijftien dochters met duizend kilo omhoog (waarschijnlijk een wereldrecord) tot 4312 kg. Dat deed Bertus de Leechlanner 27 van gebr. De Visser in Wartena ook, maar hier kwam de produktie bij tien dochters op 4915 kg. Bertus stamt uit de beroemde Berber-familie.

Leeuwarder Courant 1969-12-13

Vervolg: fusiebesprekingen in Friesland

De VEEMARKT
[….]
DEZE WEEK HADDEN we het gevoel, dat de kar waaraan we altijd hebben zitten trekken, ons in de rug reed. Het kwam door het ingezonden stuk van M. B. de Vries van Bergum, die een andere uitleg gaf aan de stemming op de vergadering van *„De Foarütgong”* te **Bergum** dan wij hebben gedaan. In die vergadering werd het bestuursvoorstel om de fabriek in Bergum geschikt te maken voor de verwerking van 65 miljoen kg melk afgestemd. De investeringen van ruim vijf miljoen gulden gaan voorlopig niet door. We schreven, dat het verzet tegen het bouwplan vooral voortkwam uit het oostelijk deel van deze coöperatie, uit de omgeving van Twijzel, waar de *Foarütgong* ook een fabriek heeft staan. Bouwen in Twijzel betekent echter een investering van tien miljoen gulden.

De Vries stelt nu, dat de tegenstemmers ook wel andere motieven hebben dan alleen het bouwen van een fabriek in Twijzel. Men wilde midden in de fusielawine geen beslissingen nemen, die niet passen in de toekomstige structuur van de Friese coöperatieve zuivelindustrie. Dat klinkt nobel, als de leden van De *Foarütgong* dan ook maar duidelijk voor ogen staat, dat zij op het punt aangeland zijn, waarbij ze hun eigen onderneming afbreken. Nu kan die afbraak mogelijkerwijs leiden tot de versnelde vorming van die ene zuivelcoöperatie met één melkprijs voor geheel Friesland, maar zeker is dat niet. Om die ene melkprijs roepen echter die coöperatoren het hardste, die met hun melkprijs niet mee kunnen komen.

De voorgestelde en opzienbarende fusie tussen *De Terpen* (**Wommels**) en *De Takomst* (Wolvega) lijkt het standpunt van De Vries te bevestigen. Op de zuivelbeurs bracht het gister een schok te weeg, hoewel men nu zo langzamerhand toch wel kan weten, dat er zeer veel melk nodig is om nieuwe fabrieken te bouwen en rendabel te maken. De Terpen bouwt praktisch een nieuwe fabriek voor 40 miljoen kg melk, maar deze coöperatie is te klein om ook nog de noodzakelijke poedertoren te bouwen. Door **Weidum** geanimeerde besprekingen om *De Terpen* en **Dronrijp** bij elkaar te brengen zijn mislukt. Ook besprekingen met de niet tot de Frico behorende coöperatie in **Workum** hebben niet tot een fusie geleid. Nu treedt dan *De Takomst* in Wommels als redder van het Frico-blok op, zoals **Oosterwolde** dat in **Olterterp** moet doen.

BINNENKORT zijn voorstellen te verwachten over de nieuwe structuur van de Friese zuivelcoöperatie. Er zal in de eerste plaats voorgesteld worden een fusie van de top te organiseren namelijk van CCF, Frico en Zuivelbond. Aan die fusie zitten zoveel haken en ogen, die met compromissen weggewerkt moeten worden, dat er een sterk controleapparaat geschapen moet worden om die nieuwe concentratie met enige snelheid in de goede richting te stuwen. Wanneer nu de regionale coöperaties, die dat controleapparaat in eerste instantie moeten vormen, reeds als lekke luchtballonnen leeg lopen, zoals in het geval van *De Foarütgong* en van *De Terpen*, dan blijft het hele zaakje in de startblokken staan.

De dertig Friese kaascoöperaties bevinden zich in verschillende stadia van ontwikkeling. Er zijn er bij, die zo klein zijn, dat ze kunnen hopen, overgeslagen te worden door de concentratiegolf. In een storm blijft een lucifersdoosje drijven, waar een groot schip kapot slaat. De Frico als kaascentrale lijkt bovendien iedere deelgenoot te koesteren als een eigen kind. Verschillende kleine

kaasfabrieken hopen daarom op een speciale rol in het Frico-verband. Ze zouden mooi allerlei klusjes op kunnen knappen, waar de grote bedrijven geen tijd voor hebben.

Er zijn binnen de Frico nu vier grote kaascoöperaties: *Fresia, Novac De Takomst* en de *Zuidoosthoek*, elk met een hoeveelheid melk van 120 tot 150 miljoen kg melk. Het is niet te verwachten, dat deze organisaties zich in de komende jaren de revenuen zullen laten afnemen van het groot zijn door hun fabrieken in exploitatie bij de Frico te geven Tussen deze vier groten en een tiental kleine fabrieken zweven **Bergum, Wommels, Olterterp** en ***Noordoostergo*** (Dokkum/Morra-Lioessens) elk met een 50 tot 60 miljoen kilogram melk. Ze vormen het onzekere element in het front, dat de grote coöperaties tegenover de fuserende topcoöperaties vormen. Als het in dit kader tot een fusie komt tussen *Noordoostergo* en De Foarütgong dan is het pleit in Friesland omtrent de toekomstige zuivelorganisatie wel beslist. Dan krijgen we hier enkele grote regionale coöperaties, die broederlijk de lakens uitdelen in de gefuseerde CCF en Frico.

Voor een dergelijke constructie is wel iets te zeggen. Zij sluit het beste aan bij de bestaande toestand, terwijl de leden-veehouders van de coöperaties rechtstreeks betrokken blijven bij de exploitatie van hun eigen fabriek. Melkprijsverschillen zullen er blijven, maar dat is juist daarom geen bezwaar. Voor de boeren blijft dan het geheel ook het duidelijkste zichtbaar en ze blijven bovendien verantwoordelijk voor de melkprijs. De CCF houdt voldoende speelruimte voor experimenten met de melk, maar mogelijk zou de Frico wat meer melk rechtstreeks in Warga en Oldeboorn moeten ontvangen om het een en ander in kaas te kunnen doen, dat niet direct op de weg van de deelgenoten ligt.

Drie fronten in zuivelcoöperatie

(De Veemarkt)
IN DE NEDERLANDSE ZUIVELINDUSTRIE zijn de fronten in beweging gekomen en in allerijl worden bondgenootschappen gesloten, waarvan de hechtheid nog moet blijken. Er zijn vreemde bondgenootschappen bij, zoals die tussen de Weststellingwervers en de Hennaarderadeelsters, de Boornsters en de Fricozen, de CMC-ers en de FNZ-ters, de NCK-azen en de Producenten enzovoort; echte en onechte bondgenootschappen.

Deze bondgenootschappen roepen spanningen op, omdat de ene groep zich wil verdedigen tegen echte of onechte machtsconcentraties van de andere groep. Door de fusies, die er gaande zijn dreigen hele imperiums en koninkrijkjes in elkaar te zakken. Op de dorpen, die hun zuivelfabriek zagen verdwijnen, weet men er over mee te praten. De concentratie van de zuivelfabrieken is nu twintig jaar aan de gang en zo langzamerhand begint het gehele gebouw te kraken, dat op deze kleine eenheden was gebouwd. In Friesland zijn van de oorspronkelijke 80 zuivelcoöperaties er slechts twaalf, die niet bij een fusie betrokken zijn geweest.

Op deze regionale zuivelcoöperaties zijn drieërlei soort topcoöperaties gebaseerd in de zuivel. Dat zijn in de eerste plaats de centrale verwerkingsbedrijven zoals in Friesland de CCF en de centrale melkinrichting en botermakerij van de Frico in Warga en buiten Friesland bijvoorbeeld de Domo (die op vele gebieden samenwerkt met de CCF) en de coöperatieve condensfabriek in Deventer. Een tweede groep topcoöperaties wordt gevormd door de Frico, de NCZ en de Producent, die de produkten (kaas, boter en poeder) van de aangesloten fabrieken centraal verhandelen. De derde groep werkt meer voor het geestelijk heil van de zuivelcoöperaties. Deze groep bestaat uit de zuivelbonden, die landelijk verenigd zijn in de FNZ.

In Noordholland werd de zuivelbond overbodig toen de plaatselijke zuivelcoöperaties een fusie aangingen en in plaats van de bond werd deze nieuwe coöperatie lid van de FNZ. In Groningen en Drente is eenzelfde ontwikkeling aan de gang, maar het duurt een hele tijd voor de bond daar in de gaten lijkt te hebben, dat het menens is. Sommige bonden, zoals de Friese, zijn bijzonder actief en hebben een rijk geschakeerde dienstverlening opgebouwd. Andere bonden hebben als enige verdienste, dat hun omslag van de kosten laag is.
Dezer dagen heeft nu ook de coöperatieve zuivelfabriek in Ezinge (Gr.) besloten zich in de gemeenschappelijke exploitatie van de Domo te voegen, terwijl dat ook het geval zal zijn met de fabriek in Marum. Ezinge leverde contractueel aan de Frico. In Groningen blijft nu als vrije fabriek alleen over de coöperatie in Winschoten, terwijl in Drenthe Assen en Hoogeveen nog in de vrije ruimte willen blijven. De Zuivelbond in Assen valt nu bijna geheel samen met de Domo en een oplossen van de bond in de Domo kan niet uitblijven.

Evenals indertijd de CCF de overgenomen Lijempf-fabrieken in Friesland exploiteerde doet de Domo dat nu met coöperatieve zuivelfabrieken. Ook de Coberco in Gelderland-Overijssel exploiteert naast centrale bedrijven plaatselijke fabrieken. Toen we enige tijd geleden schreven, dat dit tot conflicten zou leiden met de afzetorganisaties is dat heftig ontkend. Het eerste conflict is er nu. De Domo wil Marum zelfstandig als kaas- en handelsonderneming laten bestaan en de NCZ, waarvan de Domo lid is, wil dat niet. Als daarover bij de Domo een conflict is, dan zal dat bij de Coberco ook wel komen, want daar verkeert een reeks kaasfabrieken in dezelfde positie als Marum.

Als Marum zelfstandig zijn kaas kan verhandelen, terwijl de exploitatie van de fabriek ten laste komt van de Domo, dan kan de Domo net zoveel melk naar Marum sturen als het beste uitkomt in het kader van de gemeenschappelijke exploitatie. Marum krijgt dan een vierkante bezetting van de kaasmakerij, dat wil zeggen, dat er in zomer en winter evenveel kaas gemaakt wordt. De NCK ontvangt dan alleen Domo-kaas als de Domo met de melk geen kant meer uit kan. Bovendien heeft Marum een klantenkring, die de Domo niet gratis uit handen geeft.

Vier afzetcoöperaties in midden-Nederland hebben nu hun posities tegenover Domo en Coberco versterkt door een fusie aan te gaan. De Frico, die oorspronkelijk wel aan de fusie besprekingen heeft deelgenomen, is daar niet bij. Hetzelfde is het geval met de afzetcoöperaties in het Zuiden. Naast de versterking van de gewestelijke centrale verwerkingscoöperaties (Domo en Coberco) gaan de afzetcoöperaties fusies aan. Het is duidelijk, dat hier organisatorisch en commercieel hoe langer hoe meer zaken beginnen te wringen.

De Domo, die met vele fabrieken deelgenoot is van de NCZ. ontwikkelt een eigen markt voor kaas, melkpoeder en speciaalprodukten. De Domo doet dat in concurrentie met zijn eigen afzetcoöperatie de NCZ. De NCZ behartigt de belangen van de condensfabriek in Deventer, een van de drie partners van de Coberco. Het NCZ-lid Domo werkt op zijn beurt samen met de CCF in enkele overzeese fabrieken voor recombined milk, fabrieken die in concurrentie met de Coberco-partner in Deventer draaien. Er zijn overigens ook wel weer samenwerkingsvormen tussen Deventer, Domo en CCF. bijvoorbeeld in de veevoederfabriek te Sloten.

MOCHT ER NU EEN LEZER ZIJN, die het duizelt, dan kan dat aan onze betoogtrant liggen, maar het betoog is er toch wel op gericht om de onduidelijkheid van de zuivelfusies aan het licht te stellen. Als er dan de laatste tijd stemmen opgaan, die zeggen, dat de Nederlandse zuivelcoöperatie in een stroomversnelling zit, dan willen we graag op deze beeldspraak ingaan. Stroomversnellingen ontstaan daar waar het water over korte afstand veel verval heeft. Dientengevolge is een stroomversnelling altijd ondiep en zit zij vol rotsen. Er loopt iets mis in de fusie-lawine.

Nu de Friese coöperatieve zuivelindustrie in de komende tijd een reorganisatie moet doorvoeren, die even belangrijk is als het feit van de oprichting van de coöperaties in de vorige eeuw, is het goed van de machtsstrijd elders kennis te nemen. De coöpcratieve zuivelindustrie in Nederland lijkt nu af te stevenen op een aantal regionale ondernemingen. Twee daarvan zijn reeds tot strand gekomen namelijk die in *Noord-Holland* en de *CMC* in de randstad Holland en twee zijn bezig te ontstaan, *Domo* en *Coberco*. De CMC is een coöperatieve melkveehoudersvereniging, die zich door overname van aandelen genesteld heeft in een groot aantal particuliere ondernemingen, voornamelijk melkinrichtingen, maar ook in het productenbedrijf *Nutricia*. De monopoliepositie van de CMC in het Westen heeft mede geleid tot een scherpe bewaking van de consumptiemelkprijzen in Nederland, die hoe langer hoe meer een politieke kant krijgt. Een andere nagel aan CMC's doodkist vormt de verkeerschaos, die aanvoer en distributie duur maakt.

In de coöperatieve wereld heeft het lang geduurd voor de CMC voor vol werd aangezien, maar bij het vervagen van de grenzen tussen coöperatief en particulier is daar verandering in gekomen. Men zegt elkaar weer dag en reist met elkaar van vergadering naar vergadering. Met een ontzaglijke poeha heeft de *FNZ* nu bekend gemaakt, dat de CMC lid mag worden van deze exclusieve organisatie, evenals de uit drie leden bestaande Bond van Coöperatieve Zuivelverkoopverenigingen, Het feit, dat de directeur van de CMC lid geworden is van de ANWB is net zo belangrijk. De CMC mag nog niet volwaardig lid worden van de FNZ omdat haar structuur nog niet deugt, zegt de FNZ, die structuur moet eerst veranderen. Leuk voor de leden van de

CMC om dat van de FNZ te horen. Het zal ook wel het laatste zijn, wat ze van die structuurverandering bij de CMC horen.

Waar het op neerkomt is dat we voor de FNZ. geen zinvolle toekomst zien. De regionale zuivelondernemingen zullen hun eigen bestaan gaan leiden. Fusies zijn niet uitgesloten, maar dan telkens tussen twee ondernemingen en niet door de hele club in een keer. Deze ondernemingen zullen steeds meer functies, terecht of niet terecht, aan zich trekken. Zij zullen de voordelen van het groot zijn niet willen delen met kleine ondernemingen, die ook de lasten van het groot zijn niet met hen delen.

1970
Leeuwarder Courant 1970-01-24

Over: de Lijempf

(De Veemarkt)
DE AANDELEN van de Lijempf in Leeuwarden gaan zo nu en dan in de karn, en na enkele heftige koersbewegingen blijken de speculanten er dan weer een flinke roomlaag afgeschept te hebben. Die roomlaag is enkele malen dikker dan het jaarlijks dividend van deze zuivelonderneming, welk dividend met tien procent toch al behoorlijk is.

De speculatie in Lijempf-aandelen baseert zich altijd op overname-geruchten en soms op de vele miljoenen, die de gemeente Leeuwarden voor het industrieterrein zou moeten betalen als zij nog eens zou besluiten tot de aanleg van de Oostergoweg van de Van Harinxmabrug naar de voormalige strafgevangenis. De Lijempf heeft namelijk in het tracé van deze weg een fietsenstalling staan.

Het terrein bevindt zich wel dicht bij de binnenstad, maar van de honderd Leeuwarders zijn er 98, die het nooit zouden vinden. Het ligt ten zuiden van de spoorlijn naar Groningen, daar waar de Potmarge de spoorlijn kruist. Na de amputatie van een reeks fabrieken in 1955 is er van de Lijempf in Friesland niet veel meer overgebleven. In Leeuwarden staat het hoofdkantoor nog met o.a. de afdeling voor het inblikken van melk, die in Briltil ingedikt is.
Van de Friese fabrieken is alleen die in Drachten overgebleven en daar is de kaasproduktie stopgezet, zodat de fabriek (vlak bij het centrum van de plaats) alleen nog melkontvangststation is. De gebieden, waar de Lijempf melk ontvangt van veehouders, liggen in Groningen. Noord-Holland, de Noordelijke Veluwe en het gebied om Kampen. De hoeveelheid melk die het concern ontvangt, ligt ruim boven de 200 miljoen. Dat is zeker een aantrekkelijke hoeveelheid, doch in het geval van de Lijempf toch wel erg verspreid.

Als bedrijf, dat de overname door een bod op de aandelen zou willen realiseren, wordt de CMC genoemd. de *Coöperatieve Melkcentrale* in de Randstad Holland. Met de hand op het hart ontkent men bij de CMC categorisch, zoals dat heet, dat daar iets van waar is. Als wij ons met de handen zouden moeten uitdrukken, staken we ze omhoog: Lieve help, ook dat nog.
Afgezien van het gebied om Drachten heeft de Friese zuivelcoöperatie in Friesland nauwelijks meer raakvlakken met de Lijempf. Voor de Friese zuivelcoöperatie is de Lijempt dus geen hinderlijke concurrent in het melkwinningsgebied. In Groningen ligt dat iets anders omdat daar Gerkesklooster Grijpskerk opereert naast de Domo-fabrieken en de Ommelanden (CCF en Domo). Een enorm belang om die melk over te nemen bestaat daar niet, hoewel er grote hoeveelheden van doorverkocht worden o.a. naar de CCF.

De Noordhollandse zuivelcoöperatie, die aan een eigen Noordhollands merk voor kaas werkt, zou de Lijempf-fabriek in Ursem er wel bij willen hebben om de Noordhollandse kaas te kunnen monopoliseren De situatie om Kampen en op de Noord-Veluwe is wat vreemd omdat daar de melkrijders de boeren hebben. De Gelders-Overijsselse zuivelcoöperatie, in de vorm van de steeds machtiger wordende *Coberco*, zou zeker meedoen als de coöperatie een bod op de aandelen Lijempf zou uitbrengen.

EEN DUIDELIJKE REDEN om een bod uit te brengen hebben de coöperaties echter niet, tenzij ze bevreesd zijn, dat het een of andere grote concern in de vorm van Unilever of een Ameri-

kaan zich verder vaste voet in de zuivel zou willen verschaffen via een overname van de Lijempf. Een vestiging met het hoofdkantoor in de zuivelhoofdstad van Nederland - het is een uitdrukking, die minister Lardinois gebruikt heeft - zou misschien wel netjes staan.

Het laat de zuivelcoöperatie uiteraard niet onverschillig wie zich eventueel meester maakt van de Lijempf. Het bedrijf heeft zich overigens gewapend tegen een overval door een aandelen reserve. Het bedrag dat met de overname van de aandelen gemoeid is, is niet bijzonder groot. Als de zuivelcoöperatie inderdaad beducht is voor een concurrent, dan zou de zaak waarschijnlijk in een morgenvergadering van de CCF beklonken zijn. De zuivelcoöperatie is kennelijk niet zo bevreesd, anders was dat bod reeds lang uitgebracht.

Het zou ook wel een beetje belachelijk zijn, wanneer de Friese zuivelcoöperaties met hun 1200 miljoen kg melk en de Domo met zijn 620 miljoen bevreesd waren. Het zou er meer op lijken, dat ze bang van zichzelf zijn geworden. Voor de coöperatie heeft de Lijempf alleen maar die waarde, welke bepaald wordt door de winstgevendheid van het bedrijf zelf. Een dividend van tien procent rechtvaardigt dan geen overnamekoers van 270 (of van 67,5 gulden hij een notering in aandelen van *f* 25).

DE TOPUITBETALING van de melkprijs m Friesland was in het seizoen 1968/'69 niet van de coöperatieve zuivelfabriek in Sijbrandaburen, maar van de fabriek in Oudwoude. Een nadere berekening van het melkaanvoercijfer leert, dat de (ongenoemde) fabriek niet de hoogste uitbetaling in Friesland in de statistiek van het Zuivelschap, die in Oudwoude moet wezen. Oudwoude betaalde zes cent voor de melk meer uit, dan de fabriek die het laagste zat in Friesland.
Bij de propaganda in de Dokkumer Wouden werd slechts het bedrag van vier centen genoemd. We hebben wel een vermoeden welke fabriek de laagste melkprijs had, maar na de verwisseling van Sijbrandaburen en Oudwoude zwijgen we daarover. Het zou ook geen zin hebben om de fabriek te noemen, want de melkleveranciers van die fabriek gaat het niet om het melkgeld.

Leeuwarder Courant 1970-02-07

Argeloos als witte melk

(De Veemarkt)
HET TWEEDE KAMERLID Teun Tolman, voorzitter van de Friese CBTB, bezit niet de vrijmoedigheid om over hogere prijzen voor de zuivel te spreken. Hij deelde dit argeloos mee aan de boeren, die naar de gemeenschappelijke vergadering van de landbouworganisaties in Stiens waren gekomen, een plaats waar nog nooit een agrarische wanklank is gehoord. In serie riepen na de uitspraken van Tolman de jonge boeren in Stiens om actie voor een hogere melkprijs.

Met stijgende verbazing hoorde Tolman de kreten aan, die niet alleen van de traditionele bedrijven kwamen maar ook van de grote veehouderijondernemingen met een moderne schuldenlast. Reeds eerder waren die kreten te horen geweest op de bijeenkomst van Jong Agrarisch Friesland in E 10 te Zwartewegsend, waar de hoofdbesturen der landbouworganisaties verstek hadden laten gaan, omdat ze niet uitgenodigd waren.

Zowel in Stiens als in Zwartewegsend kwam de gang van zaken ter sprake bij de „protestbijeerkomst" die bijna twee jaar geleden na de Zwarte Vrijdag op de Leeuwarder zuivelbeurs in Thialf te Heerenveen gehouden werd. Het sussende optreden van de agrarische voormannen in Heerenveen is trouwens sedertdien een geregeld terugkerend onderwerp van gesprek waarbij overigens wel aangetekend zij, dat toen terecht het kruit droog gehouden werd, gezien de ontwikkeling van de inkomens in de veehouderij. Men zal zich de bijeenkomst in Thialf moeten herinneren als een wapenschouw met ingehouden wapengerammel.

„Wy wiene der klear foar yn it Fean", zei Tjallema jr. van Finkum in Stiens. „Waarvoor?", vroeg Tolman, die verder wilde weten, wat men zich bij actie eigenlijk voorstelt. Waar zijn de Franse boeren met al hun acties terecht gekomen?
De vraag van Tolman naar wat men zich voorstelt bij acties of van acties is een uitdaging aan de vindingrijkheid van de boeren, eventueel van *Jong Agrarische Friesland*. Als er actie gevoerd wordt, zal er een speels element in moeten zitten, waar de burger in zijn welgedaanheid nog om kan lachen, terwijl hij toch ook wat kribbig wordt, omdat hij uit zijn gewone doen gerangeerd is. De komende bevrijdingsoptochten, die van landbouwtrekkers aan elkaar zullen hangen, bieden gelegenheid genoeg om lekker wrang te doen tegenover de machthebbers in de staat.

De vraag of de tijd voor acties is aangebroken heeft in Friesland in eerste instantie twee aspecten. De stagnatie in de melkprijsontwikkeling kost Friesland dit jaar waarschijnlijk een vijftig miljoen gulden aan „nationaal" inkomen. Aangezien dit gewest bijzonder afhankelijk is van het inkomen uit de melk - bijna voor vijftig procent - betekent het achterblijven van de melkprijs stagnatie op allerhande gebied. Men hore slechts de klachten van degenen die met fraaie plannen naar de boerenleenbanken stappen.

Het tweede aspect betreft het inkomen van de boer en dat heeft drie kanten. Er zijn ondernemers, die op het ogenblik bepaald geen klachten hebben over hun inkomen. Ir. Bouma van de Friese Mij zou Elfstedentochtwinnaars noemen. Er zijn verder boeren met een te kleine produktie om een voldoende inkomen te hebben. Een melkprijsverhoging doet hen niet zoveel meer. Er zijn ook de moderne veehouderijondernemingen met de uiterst moderne schuldenlast
De boeren op deze bedrijven roeren zich op het ogenblik het meeste

Het gros van de boeren zit in Friesland met een twintig tot veertig koeien op traditionele bedrijven en pas als zij de bedrijfsvergroting niet meer bij kunnen benen en met het inkomen in de knoei komen zal actie politieke weerklank ondervinden. Deze boeren vormen de massa, waaraan alle dingen gemeten worden. Overigens bedraagt de gemiddelde melkproduktie per bedrijf in Nederland nog geen 50.000 kg melk: twaalf koeien.

Als Tolman in Stiens zegt een verlaging van de melkprijs uitgesloten te achten, dan dreigt er een misverstand. Over 1969 is er reeds een verlaging van de melkprijs tot stand gekomen als gevolg van de slechtere uitkomsten van de zuivelhandel. In Brussel wordt beraadslaagd over een verdere verlaging van de melkprijs welke het gevolg zal zijn van een herwaardering van het melkvet, welke slechts gedeeltelijk gecompenseerd wordt door een hogere prijs voor het melkeiwit. Voor Friesland betekent deze wijziging een prijsverlaging van ongeveer twee cent.

Tolman zei ook, dat het landbouwbeleid niet nationalistisch moest zijn, maar wel nationaal getint, speciaal waar het het opvangen van de sociale gevolgen van het gevoerde prijsbeleid betreft. Nederland zou kunnen stoppen met de sanering in de landbouw als men in Italië dezelfde normen als hier zou gaan stellen. Als men zegt, dat het plan-Mansholt de mist is ingegaan, dan betreft het dit punt. Men wil niet dat Brussel met geld uit Nederland de agrarische ellende in Italië tot een oplossing brengt. Bezoekers van Italië komen daar echter vandaan met vreemde berichten over de hoogte van de melkprijs. De Leeuwarder kaashandelaar Lieuwe Tamminga schreef daar deze week een ingezonden stuk over.

In Italië wordt met het provinciaal bestuur over de melkprijzen onderhandeld. Vorige herfst tijdens onze vakantie in Italië schreven de kranten daar over een prijsverhoging van tien lire (zes cent) in Milaan, die juist tot stand gekomen was voor de consumptiemelk. In Nederland wordt er gemillimeterd met de consumptiemelkprijs; in Italië gecentimeterd, maar daarbij moet men wel bedenken, dat melk in Italië nog niet tot de eerste levensbehoeften wordt gerekend. De doos met melkkarton staat er bij wijze van spreken nog tussen het petroleumvat en het blik met groene zeep in de winkel. Degenen, die er geweest zijn zullen er aan toevoegen, en op de zak met knoflook. De smaak van de melk is overigens goed.

De gedachtegang van Tolman had nog een nationaal tintje, toen hij zich verzette tegen het advies van het *Produktschap voor Zuivel* aan minister Lardinois om de invoer van volle melk in Nederland vrij te laten. Hij keerde zich daarmee ook tegen de wensen van de Friese vertegenwoordigers in het schap onder wie Ir. J. H. Ritzema van Ikema. Tolmans vrees is, dat de ingevoerde melk in Nederland ontroomd zal worden, waarna de boter in ieder geval dit jaar ten dele nog op kosten van de Nederlandse belastingbetaler ingeleverd zal worden.

Een ander bezwaar van Tolman tegen de vrije invoer van volle melk - ondermelk mag wel ingevoerd worden - is, dat de melkprijs in Midden- en Zuid-Nederland er door onder druk komt te staan. Het is nu immers zo, dat de *Coberco* alle overschot-melk in het midden van het land goed in de hand heeft en praktisch de Apeldoornse melknotering dicteert. Dat kan gemakkelijk, want de melk kan voor rekening van de regering tot boter en melkpoeder verwerkt worden, als de afnemers niet bereid zijn de prijs voor de melk te betalen. Afnemers van die melk zijn de condensindustrieën en in het algemeen, die bedrijven, die iets extra's met de melk doen.

Nu is de veehouders sinds jaar en dag voorgehouden, dat ze zich op de afzet moesten instellen. Dat is in Friesland aardig gelukt. Er is een zuivelcoöperatie opgebouwd, die meer produkten aan de consument kwijt kan, dan de boeren melk kunnen leveren. Dat kan van de Nederlandse melk-

veehouderij in het algemeen niet gezegd worden. De situatie is nu echter zo, dat het Eerste Kamerlid ir. Baas van de VVD onlangs in Gorredijk met verbazing op de onrechtvaardigheid kon wijzen, dat dat deel van de zuivelindustrie, dat niet heeft geïnvesteerd beter af is dan de rest die wel grote fabrieken heeft gesticht Daar moet een eind aan komen, meende ir. Baas.

Het is inderdaad wenselijk voor de zuivelindustrie, dat er geen verenbedjepolitiek wordt gevolgd. Iedere noodzaak om nieuwe wegen te gaan, ontbreekt dan. Als we dan echter horen, dat men elkaar niet moet dwingen nieuwe wegen te gaan om eigen (Friese) positie niet in gevaar te brengen, dan loopt ons de lucht uit alle banden tegelijk.

Leeuwarder Courant 1970-03-21

Verkoop Lijempf kaasfabriek Ursem aan coöperatie

De Veemarkt dl.
PRESIDENT-COMMISSARIS Wim de Jonge van de Lijempf heeft met de verkoop van de kaasfabriek De Prinses in Ursem een duidelijke beleidslijn aangegeven voor de verdere ontwikkeling van de Lijempf. Ursem is een dorpje tussen Alkmaar en Hoorn en het ligt midden in het gebied van de Noordhollandse zuivelcoöperatie, waaraan niets meer te fuseren valt. Noord-Holland heeft zijn zuivelcoöperaties, voorzover niet behorend tot de CMC, ondergebracht in één onderneming, die nu door de komst van de Lijempf-fabriek met 55 miljoen kg kaas, meer dan 300 miljoen kg melk krijgt te verwerken.

De Lijempf ondergaat vijftien jaar na de verkoop van de meeste fabrieken in Friesland aan de CCF opnieuw een amputatie, waardoor deze onderneming wordt gereduceerd tot bedrijf, dat niet veel groter is dan een van de vijf grote plaatselijke coöperaties in Friesland. De melkverwerkingsbedrijven staan in Kampen (poeder) en Briltil (gesuikerde condens). De fabrieken, die de Lijempf verder nog heeft o.a. in Drachten doen veelal dienst als melkontvangststation, waarvan de melk ten dele op de vrije markt terecht komt. Het sterke punt van de Lijempf zit in de afzet van een reeks speciaalprodukten o.a. ijsmix en het zwakke punt in de vele aanvoerplaatsen van de melk, die onder een toenemende druk van de coöperatieve concurrentie om de melk komen te staan. De melkaanvoer bij de Lijempf bedraagt nu nog zo'n 200 miljoen kg melk.

Op een afstand leek het bedrijf in Ursem goed gezond. De Lijempf profiteerde er van de hogere prijs voor Noordhollandse kaas, vijf cent per kilo boven de Friese, terwijl de vwewerkingskosten van de concurrerende coöperatie bepaald niet aan de lage kant lagen. Bovendien ontving de fabriek 55 miljoen kg boerenmelk met 90 man personeel, wat niet ongunstig lijkt, alhoewel de overhead-kosten op het hoofdkantoor in Leeuwarden een onbekende factor zijn.

Voor de Noordhollandse zuivelcoöperatie biedt het samengaan met de Lijempf gunstige perspectieven voor de verdere ontwikkeling van het Noordhollandse kaasmerk in het kader van de NCZ-kaas. De mogelijkheden om een eigen prijsbeleid te voeren worden er groter door en de naam van de Noordhollandse kaas eveneens.

HET ZIJN JUIST dit soort mogelijkheden, die de Nederlandse melkveehouderij moet uitbuiten om tot een melkprijs te komen, die boven het gemiddelde der mogelijkheden ligt. Als minister Lardinois daarbij de zuivelindustrie versterkt door het niveau van de inleveringsprijzen van boter en magere melkpoeder in Nederland lager te stellen dan in België valt dat te prijzen. De kaasproduktie in België is daardoor een zinloze bezigheid geworden, waardoor de Nederlandse kaasindustrie zich ten volle kan ontplooien.

Wanneer nu, zoals maandag in Leeuwarden tijdens het onderhoud tussen minister Lardinois en de landbouworganisaties deze negatieve correctie wordt aangevallen, waarna de voorzitter van het Drents Landbouwgenootschap. ir. Nysingh, deze aanval op de daaraanvolgende persconferentie een voorbeeld noemt van fundamentele kritiek op het landbouwbeleid, dan mag de minister deze kritiek aan kant leggen.

Lardinois dwingt de veehouderij iets anders met melk te doen dan er boter en magere melkpoeder van te maken, iets anders dan overschotten. Dat is een ijzersterk beleid, maar uitgerekend

deze week springt het Landbouwschap over deze kwestie op de ketting zonder ook maar de minste speling in zijn gedachtegang te laten. Het trekt zich niets aan van het spook der overschotproduktie.

Het is een koud kunstje om de kaasfabrieken droog te leggen, zoals in België. In Friesland vertegenwoordigen die kaasfabrieken naar schatting een waarde van 70 miljoen gulden. Als die fabrieken renteloos staan omdat de boterkanonnen in werking komen voor de boterberg, dan is het onheil ook niet te overzien.

Ir. L. Eelkema citeerde deze week in Franeker iemand, die gezegd zou hebben: “Je moet in deze tijd leven of je morgen sterft, maar boeren alsof je het eeuwige leven hebt”. Dat slaat niet alleen op de ruilverkavelingen, maar ook op de industrie, die de melk van de boer tot waarde moet brengen. Zo'n industrie laat je niet in de steek om een voordeeltje, al mogen de landbouwvoormannen uit die situatie dan politieke munt proberen te slaan.

Leeuwarder Courant 1970-03-28

Coöperatie blijft alleen over

(De Veemarkt)
HET IS HET TRIESTE LOT van de *Lijempf,* dat alles wat er om deze onderneming gebeurt, met veel tamtam gepaard gaat Er zijn in deze eeuw een reeks zuivelondernemingen in Friesland verdwenen zonder dat er een woord over in de krant is verschenen. In het jubileumboek (1948) van de VVZM, de organisatie van de particuliere zuivelindustrie, telde de vroegere directeur van *Freia*, de heer J Anema te Veenwouden, voor het jaar 1908 37 particuliere zuivelfabrieken in Friesland. Op het viertal Hollandia-fabrieken na zijn ze verdwenen of staan ze op het punt om te verdwijnen. Wat er van de Lijempf in Friesland is overgebleven, is niet meer een zuivelindustrie in de oude zin van het woord.

De Lijempf werd in 1912 opgericht door de Groninger industrieel, de heer J. E. Scholtens. Begonnen werd in een voormalige skokartonfabriek aan de Potmarge in Leeuwarden, waar het bedrijf nu nog gevestigd is. De heer Scholten wilde een moderne industriële onderneming opbouwen en dat lukte. De Lijempf werd een vooraanstaand bedrijf in de Nederlandse zuivelindustrie, dat zijn invloed buiten Friesland uitbreidde door het opkopen van kleine zelfstandige zuivelbedrijven. Het bedrijf nam vele initiatieven en wie voor en vlak na de oorlog in Leeuwarden over zuivel en muziek sprak had het over de Lijempf, over zijn directeur Cats en over de Lijempf-harmonie.

Die grote naam is de Lijempf mee noodlottig geworden, want het bedrijf wilde blijven opboksen tegen de melkprijzen van de talloze coöperaties, toen het geld broodnodig was om de fabrieken te moderniseren. Later is gebleken, dat die melkprijsstrijd niet zo nodig was geweest om de melk te behouden. Inmiddels begon zich in Friesland de Coöperatieve Condensfabriek Friesland CCF, te ontwikkelen. Eerst onder leiding van Hepkema, later onder Ritzema en in toenemende mate onder Bouwes. De CCF werd de onderneming, die zes tot acht cent meer uit een liter melk haalde dan een ander.

Na een zeer ongelukkig proces over het vetgehalte van de aan de Lijempf geleverde boerenmelk, raakte de Lijempf in Friesland uit de running. Een reeks fabrieken (Steenwijkerwold, Kuinre, Sloten, Workum, Berlikunn en Dokkum plus die melkinrichting in Leeuwarden) moesten o.a. worden verkocht aan de CCF. De Lijempt raakte in een saneringsproces, dat deze week opnieuw een hoogtepunt beleefde. Weer is de liquiditeit van de Lijempf in het geding geweest.

De Lijempf heeft de ongunst der tijden altijd vooral op rekening geschoven van de belastingvoordelen van de coöperatie, maar daarbij heeft ook een rol gespeeld de grotere spreiding van de melkleveranciers van de particuliere industrie vergeleken met die van de coöperaties. Dit leidde tot hogere transportkosten van de melk van de boerderij naar de fabriek dan bij de coöperatie het geval was.

Deze week zijn de beslissingen gevallen omtrent de verkoop van de vijf laatste melkontvangende fabrieken van de Lijempf in Friesland en Groningen aan de coöperatie, vertegenwoordigend door de massieve Domo-blok en door de veel losser om CCF en Frico gegroepeerde zuivelcoöperaties in Friesland.
De boeren tussen Leeuwarden en Delfzijl kunnen straks hun melk alleen nog maar kwijt aan één van de coöperaties, die hun gebied door grensregelingen afgepaald hebben. Slechts een zeer prin-

cipieel anti-coöperator kan zich straks nog op de particuliere vluchtheuvel Veenwouden redden als hij genegen is voorbij te zien aan het feit, dat het melkontvangststation *Freia* geëxploiteerd wordt door een boerencoöperatie uit Winschoten.

Leeuwarder courant 1970-04-18

Slagroomklopper in boterberg.

De Veemarkt

DE SNELLE GROEI van de boterberg vorig jaar lokte in agrarische kring de steeds vaker gehoorde opmerking uit, dat de anti-agrarische politici de berg opzettelijk opklopten alsof het slagroom was om de landbouwpolitiek er in te laten smoren. Dit verwijt zal men dit jaar niet kunnen horen, want met man en macht heeft de landbouw er voor gezorgd, dat het zogenaamde negatief correctief op de boterprijs wordt opgeheven, waardoor in Nederland nog meer boter gemaakt kan worden dan vorig jaar reeds het geval was.

De boterproduktie ontwikkelt zich snel in catastrofale richting, catastrofaal in de zin, dat ieder er zich mee gaat bemoeien en ach en wee gaat roepen over boeren, die in de watten worden gelegd. De voorraden stijgen sneller dan het vorige jaar. Eind maart werd er vijftig procent meer boter in de koelhuizen gezet dan het vorig jaar en de voorraden bij het VIB lagen toen veertig procent boven die van het voorgaande jaar. Ze beliepen ruim 50.000 ton.

De ontwikkeling lijkt in een andere richting te gaan dan het vorige jaar. Toen was uiteindelijk de boterproduktie zes procent lager dan in 1968 en deze kwam op ruim 111.000 ton. De helft van die produktie staat dit jaar reeds in het koelhuis op het moment, dat de grote aanvoer van melk nog moet beginnen, terwijl er op gerekend moet worden, dat de melkveestapel drie procent groter zal zijn dan in 1969. Aanhoudend slecht weer en een ook anderszins tegenvallende melkaanvoer kunnen in de komende weken de produktie overigens sterk drukken, maar dat geeft de schatkisten slechts weinig verlichting, want het kostbare onderhoud van de boterberg blijft bestaan en dat geld had nuttiger besteed kunnen worden in de landbouw.

De ramingen over de boterproduktie in de EEG zijn iets gunstiger dan de ontwikkeling in Nederland zich laat aanzien. Er wordt slechts een produktiestijging van 25.000 ton geschat op een totaal van 1375.000 ton. Van die hoeveelheid kan 1130.000 ton voor prijzen verkocht worden, die boven het niveau van de koopprijzen van de EEG liggen, terwijl 245.000 ton bij de overheid terecht komt en tegen lagere prijzen weggewerkt moet worden. Geschat wordt dat er voor zo'n 35.000 ton boter in het geheel geen plaats is. Een deel brengt bij verkoop niet eens de rente op, die er ingestoken is tijdens de bewaring.

Het vrij hoge niveau, waarop de consumptie zich in de EEG nog bevindt, is bemoedigend, maar degenen, die telkens gereed staan om Frankrijk de schuld te geven van de boterellende mogen toch wel bedenken, dat Frankrijk ondanks zijn in Nederlandse ogen primitieve marktmethoden per hoofd van de bevolking 9,3 kg boter per jaar consumeert tegen Nederland 3,6 kg.

De grote wegprater van boterbergen, FNZ's drs. H. Schelhaas, komt maandag in Leeuwarden voor de Friese Zuivelbond over problemen en perspectieven van de zuivelindustrie spreken. Hij zal de zuivelindustrie zeker geen minderwaardigheidscomplex proberen aan te praten. Hij zal met trots op de vaste afnemer kunnen wijzen en de perspectieven voor de zuivelindustrie zijn groots, de grondstof wordt immers steeds goedkoper.

De moeilijkheden met een volledige afzet van alle melk en andere omstandigheden hebben de zes landen van de EEG elk tot een zuivelbeleid gebracht, dat slechts in naam is gericht op een naar elkaar toegroeien. De Duitse boeren slepen jaarlijks zo'n 1,7 miljard gulden in de wacht omdat als gevolg van de revaluatie hun prijzen met acht procent zouden dalen. In werkelijkheid

is die daling nog niet de helft geweest, terwijl de Duitsers voor hun produkten marken ontvangen, die internationaal meer waard zijn. Het aparte Duitse protectionisme beschermt de Duitse boeren meer tegen de lage melkprijs dan de Nederlandse. Het niveau, waarop hun zuivel gesteund wordt ligt een cent per kilo melk hoger dan in Nederland. Overigens liggen de Belgen zelfs 2,35 cent boven het Nederlandse niveau.

Frankrijk zit ruim een cent onder Nederland als gevolg van de devaluatie van het vorige jaar toen de Fransen niet onmiddellijk in het binnenland hun prijzen hoefden aan te passen bij de EEG-richtsprijzen. Dat zou geleidelijk geschieden. Bij deze prijsvergelijkingen is het wel zaak te bedenken, dat het theoretische prijzen zijn, die afgeleid werden van het boter- en melkpoederniveau. In werkelijkheid zijn de verschillen als gevolg van verschillende uitbetalingscapaciteit der fabrieken veel groter. Minister Lardinois signaleerde in Friesland zelfs verschillen van tien cent over 1969

DE MELKPRIJSVERSCHILLEN in Friesland zullen wel niet groter geworden zijn nu én de **Lijempf-fabriek in Drachten** en *Freia* in **Veenwouden** worden gesloten en de melk in het coöperatieve kamp is gekomen. In Veenwouden gaat het om ruim twaalf miljoen kg. melk en in Drachten om dertien. Als enige particuliere zuivelindustrie is in Friesland nu nog overgebleven het *Hollandia-Nestlé-concern* met 150 miljoen kg melk.

In Groningen treedt de Winschoter coöperatie op als een particuliere fabriek met 40 miljoen kg melk. De rest van Groningen is in handen van de *Domo*, de Friese fabriek **Gerkesklooster** en *De Ommelanden*, een CCF-Domofabriek. In Drenthe opereert o.a. de *Acmesa* in **Assen** zelfstandig als coöperatie. De coöperatie **Rolde-Grollo-Anlo** levert aan **Oosterwolde**. Verder is er nog een grote coöperatie in het zuidoosten van Drenthe, die nog niet geheel in het Domo-kamp is.

De strijd om de melk in de drie noordelijke provincies is praktisch afgelopen. *Hollandia* met fabrieken in **Bolsward, Scharsterbrug** en **Osingahuizen** is niet bijzonder expansief. De verwerking van de melk is geconcentreerd in drie grote bedrijven plus een kleine melkinrichting in **Sneek**. In de fabriek 'n Bolsward worden bovendien verschillende activiteiten aangepakt, die er op wijzen, dat *Hollandia* in Friesland een blijvertje is.
We hebben dat altijd ook wel aangenomen, maar enkele weken geleden bleek in Noord-Holland, dat *Hollandia* toch niet zo gehecht is aan zijn boeren, dat ze ze niet in de steek zou laten. De boeren, die oorspronkelijk hun melk aan *Hollandia* in **Purmerend** leverden, kregen bericht, dat ze voortaan hun melkgeld via een coöperatie zouden krijgen. *Hollandia* had de melk overgedaan, begrepen die boeren.

In de Friese zuivelindustrie is een verdere concentratie te verwachten van coöperatieve zuivelfabrieken tot enkele grote regionale eenheden, die elk verschillende fabrieken exploiteren. De nog bestaande kleinere coöperaties zullen zich door specialisatie en grotere wendbaarheid in de kaasproduktie nog wel enige tijd kunnen handhaven.

Inmiddels komt ook het nauwere samengaan tussen *CCF, Frico* en *Zuivelbond* stap voor stap dichterbij. De dagelijkse besturen kunnen praktisch al geen stap meer terug. Dit jaar zullen er nog spijkers met koppen geslagen moeten worden, wil men niet de indruk vestigen, dat persoonlijke belangen de algemene belangen van de Friese veehouders m de weg staan.[9]

9 In.....1990 zouden *Frico* en *CCF* pas samen gaan.....zonder Zuivelbond!

Sedert we over de eerste contacten in de fusiebesprekingen tussen en *Frico* schreven is er al bijna anderhalf jaar verlopen. Het begon met het gebruikelijke ritueel van ontkenningen en mededelingen, dat de publicatie voorbarig was. De drachtigheid heeft nu echter lang genoeg geduurd en een abortus provocatus zou in dit geval moord zijn.

Behalve de spanning omtrent de vraag of Dries Bouwes de leiding zal nemen van de Friese zuivelcoöperatie, zal er ook in toenemende mate spanning zijn omtrent de invoering van de melkkoeltanks op de boerderijen. Het falen van het PEB om het platteland voldoende van electriciteit te voorzien om alles, waaronder de koeltanks, draaiende te houden op de boerderijen, zal steeds meer de aandacht krijgen. Het PEB zal zeker begrip voor de getroffen boeren kunnen opbrengen; van koelsystemen weet men zo langzamerhand alles af.
[….]

Leeuwarder Courant 1970-05-02

Over laag percentage melkkoeltank in Friesland

(De Veemarkt)
De MODERNISERING van de Friese veehouderij is de laatste tien jaar snel gegaan, maar de verdere voortgang daarvan stuit op hindernissen. In Nederland zijn op het ogenblik zo'n 2.100 melkkoeltanks op de boerderijen geplaatst. In Friesland zullen er nog slechts een honderdtal staan, terwijl het er 400 zouden moeten zijn als dit gewest alleen zijn procentuele aandeel in die 2.300 had en het zouden er zeker nog enkele honderden meer kunnen zijn, indien men bij de verdeling ook nog op de bedrijfsgrootte lette. Weliswaar heeft Friesland nog een goedkoop melktransport van de boerderij naar de fabriek, maar de ontwikkeling van de grote bedrijven wordt gehinderd doordat de zuivelindustrie deze arbeidsbesparende tanks slechts schoorvoetend accepteert.

De komst van de tanks wordt ook afgeremd, doordat een visieloos PEB te lichte electriciteitsleidingen naar de boerderijen heeft gelegd, zodat de mechanisatie er vastloopt. Een andere oorzaak van de geringe uitbreiding van het aantal melktanks is de onbereikbaarheid van een groot aantal boerderijen voor de tankauto's, (RMO's) die tweemaal of driemaal in de week de melk komen halen.

Een snellere ontwikkeling van de koeltankmelkerij is in Friesland te verwachten nu het laatst overgebleven particuliere bedrijf in Friesland, Hollandia, van plan is om geleidelijk koeltanks in te schakelen. De coöperatie zal dan ook in de zure appel moeten bijten, want heel Friesland staat dan weer voor de particuliere industrie open. Afstanden zijn nauwelijks een bezwaar bij het ophalen van melk uit koeltanks. De *Novac* (Oosterzee, Tuk, Blokzijl) diept zo zijn melk zelfs uit Oostelijk Flevolend op.
[…..]

Leeuwarder Courant 1970-05-09

Meer melk in Friese coöperaties

De Veemarkt
DE LIJEMPF-MELK is nog niet verdeeld over de noordelijke coöperaties, maar er komt zo langzamerhand wel enige tekening in. Van de 85 miljoen kg melk zal 50 miljoen in Domo-bedrijven verwerkt worden en 35 miljoen in *De Ommelanden* (CCF-Domo) en de Friese zuivelcoöperaties. Het leeuwendeel daarvan gaat naar *De Ommelanden* en ongeveer twintig miljoen zal vooral terecht komen bij de *Zuidoosthoek* (in Olterterp en Oosterwolde) en bij Gerkesklooster.

Van de ruim tien miljoen kg melk van *Freia* in Veenwouden gaat bijna de helft naar *Noordoostergo* in Betterwird. *De Foarütgong* (Bergum en Twijzel) ontvangt er ruim 2,5 miljoen van, Oudwoude anderhalf miljoen en _Ee een half miljoen kg. Hoeveelheden van 300.000 tot 400.000 kg gaan naar Frico-Warga, Gerkesklooster en *Fresia* (Marrum en Leeuwarden), terwijl Giekerk met ruim 150.000 kg en Rinsumageest met 75.000 kg ook nog een graantje meepikken.

De aanvoer bij de Friese zuivelcoöperaties bedroeg in 1969 1.223 miljoen kg melk, waarvoor aan de boeren zo'n 470 miljoen gulden (v.j. 490 miljoen) wordt uitbetaald. Zonder nog rekening te houden met de productiestijging op de bedrijven zal de Friese zuivelcoöperatie, eigenlijk de coöperaties in het gebied van de Friese Zuivelbond, dit jaar ruim een en een kwart miljard kg melk ontvangen, Lijempf- en Freia-melk meegerekend.

De verdeling van de Lijempf-melk is nog niet een feit, omdat de desbetreffende fabrieken nog niet alle gesloten zijn of worden. Gerkesklooster mag op ongeveer acht miljoen kg rekenen en de Zuidoosthoek op iets minder. Verder is er nog wat melk voor Donkerbroek, *De Takomst* (Wolvega), Opeinde en *De Foarutgong* (Twijzel en Bergum).

De verdeling van de Lijempf- en de Freia-melk geschiedt uiteraard aan de hand van grensregelingen, die de coöperaties onderling hebben vastgesteld. Een keuzemogelijkheid is er voor de daarbij betrokken veehouders niet, zodat ze al of niet terecht kunnen komen bij een fabriek, die geen uitblinker is bij de melkprijzen. Toen we daarover met enkele Freia-boeren spraken was dat niet hun grootste probleem. Zij beleerden ons, dat Twijzel in de tijd van Van Dam altijd een topuitbetaler heette te zijn. terwijl nu anderen met die naam gaan strijken. „Soks giet op en del," werd ons meegedeeld. De kwestie, die hen het meeste bezig hield, was het ophalen van de melk bij de kleine en bij de afgelegen boeren, veehouders, die niet gemakkelijk in het systeem van de melkrijder kunnen worden ingepast. De opbrengvergoedingen zouden nu wel verdwijnen als gevolg van het wegvallen van de concurrentie.

OPBRENG VERGOEDINGEN worden betaald aan boeren, die hun melkbussen bij de melkrit brengen. In wezen komt het er op neer, dat andere boeren de waarde van afgelegen boerderijen op peil houden. Sommige bedrijven liggen zo onrendabel, dat de melk er niet lonend vandaan kan worden gehaald. Dergelijke boeren zijn voor hun melk doorgaans aangewezen op de coöperatie, die in principe alle melk ophaalt en die aan alle boeren een gelijke melkprijs uitbetaalt.

Als de **koeltanks** verder ingang vinden op de Friese boerderijen zal dit probleem nog dringender aan de orde komen. Het melkvervoer van de boerderij naar de fabriek is dankzij de grote melkdichtheid in Friesland betrekkelijk goedkoop. Wanneer een fabriek zowel melk met bussen als per tank moet ophalen, komen de verhoudingen anders te liggen. Voor het bussentransport ko-

men de kleinere boeren en de met tankauto's onbereikbare bedrijven in aanmerking. Het bussentransport zal dus duurder worden, wanneer speciaal de kleine en de afgelegen bedrijven op die manier bediend worden.

Slechts tot op zekere hoogte is dit een argument tegen de koeltankmelkerij, want koeltanks betekenen een grote vereenvoudiging van het werk op de boerderij. De boer of zijn arbeiders zijn niet alleen af van het slepen van een melkkarretje met bussen langs een hobbelige reed (acht keer lopen), maar de boer is bij het melken ook onafhankelijk van de melkrit wat het tijdstip betreft. De melkrijder dwingt hem nu op een bepaald meestal te vroeg tijdstip klaar te wezen. Dat komt 's morgens en dat komt 's avonds. De boer maakt daardoor onredelijke lange werkdagen. Een melktank wordt tweemaal of driemaal in de week leeg en schoon gemaakt en er is geen melkrijder, die de nachtrust in het dorp verstoort door honend op de claxon te drukken als de melk nog niet aan de weg staat. Zelfs het lijdelijke en zwijgende wachten van de melkrijder is al voldoende om de boer nu een onrustige dag te bezorgen.

DE MELKPOT IS ER UIT. Dat was het belangrijkste wat de boeren eind vorige week bezighield. „Ik haw mar trije sinten krigen," deelde een Wommelser boer ons triest mee. Het bewijs kwam meteen op tafel en daar stond in computertaal, dat hij een voorschot van drie cent had ontvangen. Dat heb je als je als kleiboer een fusie aangaat met *De Takomst* uit het zuidoosten van de provincie, die zijn boekjaar als laatste Friese coöperatie nog niet gelijkgesteld heeft met het kalenderjaar. *De Takomst*. en dus Wommels, loopt nog van mei tot mei en de pot komt nog.

Voor de andere Friese coöperatieboeren is de volle pot tot uitkering gekomen. Het zal gemiddeld vijf cent zijn zoals bij *Fresia* (Dronrijp, Weidum. Leeuwarden en Marrum met 127 miljoen kg melk), maar er zijn andere coöperaties, die daar onder zitten soms ver daaronder, en dat betekent, dat er weer anderen zijn, die er boven zitten. Bij die laatste groep moet men dan vooral denken aan *De Goede Verwachting* (Workum etc) Oudwoude en Gerkesklooster, niet-Fricobedrijven, die tezamen toch ook een dikke 200 miljoen kg melk verwerken en hun eigen zuivel verhandelen.

De eer van de Frico-fabrieken wordt dit jaar weer hoog gehouden door Oldeberkoop. De grote coöperaties (Frico) in het Zuidoosten en Zuiden betalen een pot van 4,75 cent per kg melk. Zij behoren tot de zware afschrijvers op de fabrieken en de investeringen. Om een juiste vergelijking te krijgen van de werkelijke fabrieksresultaten zal men pot en afschrijving bij elkaar moeten optellen om te zien, wat er werkelijk gepresteerd is en om te zien, waar de boeren hun fabriek opeten.

Een precieze indruk van de gemiddelde melkprijs hebben we op het ogenblik nog niet. De vergelijking is moeilijk om dat het voorgaande boekjaar er een van acht maanden was bij de meeste fabrieken, waarin de potten van CCF en Frico van een vol jaar tot uitkering kwamen. Maar ook zonder die vertekening is het wel duidelijk, dat de gemiddelde melkprijs over 1969 lager is uitgevallen dan in de voorgaande jaren. De melkprijs over 1969 ligt op ongeveer 38,5 cent, wat anderhalve cent minder is dan de voorgaande jaren. Een vertekening in het beeld is ook het gevolg van enig gegoochel met BTW en kwaliteitstoeslag.

De uitkering van de CCF kwam dit jaar neer op 1,34 cent per kg melk. Dat was iets minder dan het voorgaande jaar, hetgeen mede veroorzaakt wordt doordat de winst van de CCF over een grotere hoeveelheid melk moet worden opgedeeld. De Frico die het voorgaande jaar nog een hal-

ve cent uitkeerde, heeft het in 1969 laten afweten. Een belangrijke oorzaak van de teruglopende melkprijs in Friesland is de prijsval voor weipoeder geweest.
[....]

Leeuwarder Courant 1970-06-27

Noordelijke melkcarrousel draait

DE VEEMARKT

DE MELKCOÖPERATIE in Drenthe en Groningen ontwikkelt zich in snel tempo en daarbij wordt de Domo een machtige onderneming waarvan de directie plannen heeft die ver uitgaan boven het gebied dat deze onderneming thans beslaat. In verloop van enkele jaren is de chaotische toestand in de Domo verkeerd in een hecht blop onder één leiding.

De domo ontvangt dit jaar 630 miljoen kg melk, dat is ongeveer de helft van wat de Friese zuivelcoöperaties van de boeren ontvangen. Het Domo-concern is ongeveer het laatste jaar versterkt door de toetreding van een reeks kaasfabrieken: Ezinge, Marum en Roden en verder mot enkele Lijempf-bedrijven. Op zo'n 200 miljoen kg melk na is nu alle melk in Groningen en Drente binnen de invloedsfeer van de Domo gebrarht.
Wel moet daaraan toegevoegd worden, dat het jaarverslag nauwelijks enig inzicht geeft in de financiële bindingen, die de Domo heeft met een reeks naamloze vennootschappen. De zakenvan deze ondernemingen komen nauwelijks aan de orde in de openbare algemene vergadering van de Domo. Over de melkprijs, die de Domo heeft uitbetaald, is alleen enthousiast gesproken in Assen. waarbij vermeld werd, dat de nabetaling 5,4 cent heeft bedragen. Wat de boer nu precies in handen heeft gekregen, werd niet duidelijk. Volgens het jaarverslag kan de nabetaling niet hoger dan 2.4 ct. zijn geweest.

Wat de directie van de Domo voor ogen staat is de vorming van een levensmiddelenconcern, uitgaande van de producenten van de grondstoffen. De activiteiten dienen zich daarbij niet te beperken tot melk, doch dienen zich via het hele scala van agrarische produkten uit te breiden. De Domo is daar reeds mee bezig o.a. bij de aardappelverwerking. Behalve de deelneming met de CCF in Sacono te Oosterwolde heeft de Domo bijvoorbeeld dit jaar ook overgenomen twee fritesfabrieken in Smilde en Drachten. Verder doet Domo samen met de CCF in de frisdrankenfabriek in Wolvega. Wat omzet betreft is de Domo vergelijkbaar met de Frico en de CCF, elk heeft een omzet tussen de 400 miljoen gulden en het halve miljard.

Voorlopig is de Demo in hoofdzaak een melkbedrijf, dat sterk stond in de verwerking van melk tot poeder, een door EEG-prijsregelingen gedekte produktie. Waar de Domo in gecondenseerde melk doet, zoals in de Ommelanden is er o.a, een samenwerking met de CCF, waarbij de CCF de afzet en de techniek verzorgt. Er is echter ook een overlapping in activiteiten van CCF en Domo. Bij de afzet van kaas steunt de Domo zwaar op de NCK, de zustercoöperatie van de Frico, die haar productiegebied mag regenen. Voor roomverwerking tot boter stuurt de Domo ook grondstof naar de centrale botermakerij van de Frico in Warga. Een belangrijk deel van de Domomelk verdwijnt in de consumptiemelksector.

DE DYNAMISCHE DIRECTEUR K. dc Boer van de Domo, die in Groningen en Drente wel eens gezien wordt als de kroonprins van een noordelijk coöperatief zuivelimperium, plukt op het ogenblik de vruchten van de door hem geleide consolidatie van de Domo en van de politiek, die de CCF al jaren voert. De CCF heeft indertijd willen voorkomen, dat de Friese zuivelcoöperatie en de Domo uit elkaar zouden groeien en betrok dc Domo zoveel mogelijk in ondernemingen, die zij opzette. De beide bedrijven hebben nu een hele reeks gemeenschappelijke belangen, zij het dat ze volledig onafhankelijk van elkaar zijn.

In zijn toespraak in Assen zet de heer De Boer, dat in het bijzonder de produktie van kaas in de komende vijf à tien jaar op een moderner en efficiënter industrieel niveau moet worden gebracht. De Domo wil in de groeiende kaasmarkt ook een belangrijker deel van zijn melk kwijt dan tot nu toe het geval is. De heer De Boer maakte daarbij echter de beperkende opmerking. dat interprovinciale samenwerking of integratie een geheel ander licht op deze zaak werpt. Hij doelde daarbij op Friesland, zonder dat overigens met name te noemen. Volgens de heer De Boer is een integrale, gemeenschappelijke en interprovinciale aanpak wenselijk, noodzakelijk en zinvol voor de toekomst.

Ontdaan van de omballingen, komt het er op neer, dat de Domo met de CCF en de Frico om de tafel wil gaan zitten om een gemeenschappelijk bestemmingsplan voor de melk op te zetten, waarbij de revenuen van de kaassector over het hele noordelijke coöperatieve melkblok worden verdeeld. Friesland mag dan zijn kaasindustrie (een arbeidsintensief bedrijf) houden.
Het voorstel komt op een psychologisch aardig ogenblik. De Frico ondergaat de financiële weeën van de overgang van handelshuis naar industriële onderneming, die in direct contact met de consumentenmarkt wil treden. Dat is een kostbare affaire, waarbij de kosten gemakkelijk uit de hand kunnen lopen, zoals bij de Frico het geval lijkt te zijn.

De Frico heeft de afdeling merkprodukten voor kaas laat tot ontwikkeling gebracht, te laat. De gevolgen zijn niet uitgebleven. Terwijl alle coöperaties in Leeuwarden in hun natuurstenen paleizen zitten, huist de Frico ten dele nog in een barakkenkamp aan de Snekertrekweg. De kostenontwikkeling bij de Frico, die vorig jaar al hoog was, zal dat dit jaar zeker niet minder zijn na de plotselinge loonactie bij het bedrijf eind vorig jaar en als gevolg van de algemene loonstijging. De verdere ontwikkeling van de merkproductenmarkt is niet bijzonder zeker, te meer nu internationale levensmiddelenconcerns, zich de op de lucratieve brokken in deze markt werpen. De Unilever is heel veel van plan!

IN FRIESLAND kennen we dan bovendien nog de beide coöperaties in Workum en Gerkesklooster, die zich buiten het Fricoverband opstellen, die niet aan merkartikelen doen, maar die de kostenontwikkeling nauwlettend in het oog houden. Een en ander kan tot een groeiende tegenstelling in de bedrijfsresultaten met de Frrco-deelgenoten leiden
Als de Domo op zo'n moment zegt zich ook meer voor kaas te willen interesseren, dan is dat een goed gekozen moment. De Domo is dus bereid de schouders te zetten onder het Frico-merk. De Domo heeft echter al een commissie, die zich bezig houdt met plannen voor een zeer grote kaasfabriek ter vervanging van het bestaande grut.

In Meppel zullen de woorden van de heer Den Boer echter met gemengde gevoelens zijn ontvangen. Daar staat het modernste kaaspakhuis van Europa dag en nacht open voor de kaas uit de Domo-fabrieken. Een deel van de Domo-fabrieken levert rechtstreeks de kaas aan de NCK, die een pakhuis heeft in Meppel, bestemd voor kaas uit Drente en Overijssel.
De Domo kan maar niet zo weg lopen uit de NCK. De filosofie van de Domo verdraagt zich echter niet met de praktijk van de NCK, die veel meer dan de Frico georiënteerd is op de groothandel in kaas en minder op de detailhandel. Of zou de Frico ook nog in de boot moeten met de NCK, waar men eerst na een wat hautain „onaanvaardbaar" is uitgestapt? Als de Domo op het ogenblik in de richting van Friesland lonkt, geeft dat spanningen in de NCZ. De zuivel-directeuren in Friesland zijn overigens cynisch genoeg om te veronderstellen, dat de Domoflirt alleen maar bedoeld is om de NCK ander druk te zetten.

DE LIJEMPF hield deze week een huiselijke aandeelhoudersvergadering, waarbij het groepje bejaarde aandeelhouders dat op een verzetje uit was, wat in de minderheid leek tegenover de vakbondsbestuurders en ondememingsraders in de zaal, die nu voor het eerst ook het gewichtige gebeuren van een aandeelhoudersvergadering mochten ondergaan. Het zaakje was in een half uur bekeken en Wim de Jonge moest er als president-commissaris toch wel even aan herinneren, dat hij dat bij zijn Philips wel eens anders had meegemaakt.
Anabs Sake van der Ploeg heeft na de verkoop van de Lijempf-fabrieken in Groningen en Friesland een miljoen gulden geclaimd om de positie van het personeel in Leeuwarden veilig te stellen voor het geval de Lijempf uit deze stad vertrekt. Er is nu een kwart miljoen op tafel gekomen en dat is voorlopig dat.
[….]
Er staat dit jaar nog wat te gebeuren bij de Lijempf, dat een eind zal maken aan de speculaties rond dit bedrijf. Daarvoor wil De Jonge het bedrijf innerlijk sterk maken, Wat dit precies betekent in vennootschapsland weten we niet. De handelsactiviteiten van de Lijempf passen zo langzamerhand wel in een groot levensmiddelenconcern. De merken van de Lijempf vertegenwoordigen ook nog een flinke waarde, maar misschien neemt de Domo die nog wel eens over.

Leeuwarder Courant 1970-07-04

Consumptiemelk verkoop in Nederland

De Veemarkt
DE DOMO LEVERT MELK aan De Gruyter (Unilever) die deze melk aanbiedt in de 125 supermarkten en zelfbedieningszaken, die dit bedrijf in Nederland heeft. Het is melk in kartonnen blokpak, die 30 dagen houdbaar is. De prijs is 62 cent per pak van een liter.

Het bericht is op zich zelf niet belangrijk, het gebeurt wel meer. De zuivelcoöperatie van Nijkerk levert ook melk in het hele land, waar deze melk veelal - zulks in tegenstelling met deze van de Domo - als stuntmelk wordt gebruikt om de melkhandelaren te pesten. De Domo is vertrouwd met het leveren van melk over lange afstanden. De fabriek leverde bijvoorbeeld aan het Amerikaanse leger in Duitsland en we hebben de melk ook wel gevonden op Canadese vliegbases in Frankrijk. Die melk werd daar verkocht naast brood dat geregeld per vliegtuig uit Canada werd aangevoerd. Waarschijnlijk heeft de commandant van die bases een warme bakker als buurman gehad in Canada.

Met deze opmerkingen willen we maar aantonen, dat voedsel geen grenzen kent. Wij kopen bijvoorbeeld voedsel in landen, waar voedselnood heerst, omdat we net iets meer kunnen betalen dan de sloebers in die landen. Binnen ons landje gelden die grenzen ook niet, behalve in de gedachten van het ministerie van Economische zaken, dat toestemming gegeven heeft om in het westen van het land een melkprijs aan dc consument door te berekenen, die een cent hoger ligt dan elders. Dat gebeurt om de CMC in Holland te redden. In de regel geeft de regering een dotje geld af om bedreigde bedrijven er door te scheuren, maar in Holland moet de consument rechtstreeks opdraaien voor een mislukte machtsconcentratie op economisch gebied.

De CMC verkeert in moeilijkheden. Deze coöperatie, die één van de grootste melkconcentraties in Nederland tot stand heeft gebracht, zit voor zware financieringslasten en het gevolg is dat dc boeren in Holland een lage melkprijs krijgen uitbetaald. Van de beide directeuren is er nu een vertrokken, ir. Hoornsman, en drs. Timmer blijft alleen zitten. Ir. Hoornsman is pas eind vorig jaar in de directie gekomen. Een zo snel vertrek zal een schok in het vertrouwen onder de boeren voor de CMC zijn. Overigens zijn beginnende veehouders bepaald niet happig om toe te treden tot de CMC.

Do levering van Domo-melk door het hele land en dus ook aan Holland is een nieuwe stap in een ontwikkeling die de CMC voor nieuwe problemen kan plaatsen. Op de Domovergadering in Assen heeft hoofddirecteur De Boer reeds enkele duistere toespelingen gemaakt op de levering van melk aan „de grote wooncentra van ons land". Het is niet te verwachten, dat de CMC nog de financiële kracht bezit om tot een reorganisatie te komen, tenzij men overgaat tot een drastische sanering, waarbij brokken CMC door de meestbiedende koper worden overgenomen.

De CMC is niet een modern gedachte onderneming. Bij de vorming van de coöperatie heeft allereerst de idee voorgezeten de melkveehouders een grotere invloed op de melkprijs te geven. Dat was ongetwijfeld een juist standpunt, waarbij uiteraard geen rekening gehouden kon worden met het feit, dat de regering met een prijsbeheersing zou ingrijpen, die alle streven naar een hogere melkprijs tot een lachertje zou maken. Modern is een poging de consument bij het hart te pakken, hetgeen veel meer perspectieven biedt, zoals gebleken is.

De Friese zuivelcoöperatie onderscheidt zich van de CMC en de Domo hierin, dat er niet één directie met één bestuur is die alle verantwoordelijkheid draagt. De verantwoordelijkheid in Friesland ligt bij de plaatselijke zuivelcoöperatie, waarvan er nog een veertigtal in Friesland zijn, daarbij vijf grote en een groter aantal kleine.
De directies van de centrale bedrijven in Friesland worden voortdurend kritisch op de vingers gekeken door de aangesloten coöperaties. Vooralsnog lijkt ons de Friese toestand enige voorkeur te hebben boven die elders, omdat de coöperatie nog niet over het management beschikt om kolossale ondernemingen te leiden. Wel is het noodzakelijk, dat men niet verzeild in een situatie, waarin de Domo enkele jaren geleden verkeerde, waarbij aller traagheid naar ongewenste toestanden voerde. In Friesland houdt het voorlopig nog in, dat de directie van de plaatselijke zuivelfabriek voor de boeren de verantwoordelijke mensen vormen voor de melkprijs. Dat is tenminste een adres, dat de boer kent. Voor Drenthe en Groningen is dat adres voor de meeste veehouders: K. de Boer, Beilen.

Leeuwarder Courant 1970-08-22

Warga officiële opening centrale melkinrichtingen

De Veemarkt dl
WARGA KOMT op zijn kop in de eerste week van september en dat zal wel voor het eerst zijn sedert **Kalsbeek** en Kasje hun Anab daar oprichten. Nadien zijn er nog wel enige rimpelingen in het dorpsleven geweest, die samenhingen met de jonge jaren van Wouter Th. Zwart. Het feest in Warga hangt samen met de jubileumviering van de Anab en de officiële opening van de centrale melkinrichting en centrale botermakerij van de Frico in dit dorp. Het is een wat merkwaardig verband. Warga had de eerste coöperatieve zuivelfabriek in Nederland afgezien van een dagmelkfabriekje in Noord-Holland [10] , en uit de Wargaster fabriek kwamen de eerste bleke zuivelbewerkers voort, die als rooie rakkers en geheelonthouders hun schouders onder een bond van zuivelbewerkers zetten.

In diezelfde plaats is nu een fabriek gesticht, waar 300 man werk vindt in de consumptiemelk (220) en de boterbereiding (80). Toen de nieuwe melkinrichting gebouwd zou worden, was het de bedoeling, dat het er minder zouden zijn, maar de inkrimping van het personeel is niet doorgegaan, hetgeen overigens niet wil zeggen, dat er geen sterke personeelswisseling is geweest. De botermakerij heeft al 180 verschillende gezichten gezien. Van de deelgenoten van de Frico heeft nu alleen de ZOH nog een eigen roomverwerking ten behoeve van de melk uit Rolde bij deze coöperatie.

Er zijn drie melkinrichtingen in Friesland: Frico-Warga met 55 miljoen kg melk, LMI-Leeuwarden (*Fresia*) met vijftien miljoen en KNM- Sneek met vijf miljoen. De omzet in Friesland bedraagt 70 miljoen en vijf miljoen van Warga gaat naar Grijpskerk, Noordoostpolder en Flevoland. Frico-Warga is commercieel wat een traditioneel bedrijf, dat zijn consumptiemelkafzet bij voorkeur via de melkboeren speelt, omdat men verwacht, dat hun afzetkanaal met zijn dagelijkse bezorging de hoogste omzet aan melk- en melkprodukten garandeert.

De nieuwe melkinrichting in Warga houdt het dus ook nog op flessen en niet op de kartonverpakking voor drinkmelk. Uiteraard is er wel een kartonlijn in de fabriek. De hoop is op de melkboeren gesteld, omdat deze zich onder leiding van hun voorzitter C. Boonstra in Friesland een bijzonder sterke positie hebben verworven o.a. met hun levensmiddelenbedrijf.

Achtergrond van het gevecht om de consument tussen melkboer en kruidenier vormen de flessen. In flessen worden zware produkten verpakt, waar de huisvrouw niet graag mee omsleept, als ze winkelt. De melkboer komt met zijn wagen aan de deur en hij heeft al die flessen melk, bier, limonade en frisdranken op zijn wagen. Dat flessentransport is de sterke troef van de melkboer. De Frico levert uiteraard wel aan winkelbedrijven, zij het dat de Frico geen prijsdumping met haar produkten toestaat.

In Warga staan drie banen voor flessen, die gezamenlijk 32.000 flessen per uur kunnen vullen. Het bediengspersoneel van deze apparatuur bestaat slechts uit vier man. Het klinkt dan ook wat merkwaardig, als we hier aan toevoegen, dat Frico-Warga een van de grootste melkinrichtingen in Nederland is. De nieuwe fabriek kan zijn produktie nog uitbreiden van 55 tot 70 miljoen kg melk per jaar. De nog bestaande oude melkinrichting komt in gebruik voor speciale produkties zoals chocolademelk.

10 Wieringerwerf 1872-1953 / Warga 1886-1994

De roomverwerking in de centrale botermakerij levert veel karnemelk op, die een gerede afzet vindt. De room komt uit Noord-Holland, Friesland, van de Ommelanden en van de Domo, wanneer deze room over heeft. De centrale verwerking blijkt een succes te zijn in zover, dat er een veel grotere wendbaarheid in de produktie gekomen is.
Speciaal het bevriezen van zomerroom voor winterboter heeft ongedachte mogelijkheden geschapen. Een en ander heeft o.a. tot gevolg gehad, dat Warga nauwelijks boter aan de boterberg gezet heeft niettegenstaande een produktie van 13.600 ton boter in 1969. Voor de CCF werd in Warga 5000 ton boterolie gemaakt. In de top werd wekelijks 1,8 miljoen kg room verwerkt. Er is in Warga zo'n 15 miljoen gulden geïnvesteerd, een dikke duizend gulden per melkveehouder, die aan een deelgenoot van de Frico levert.

LC 1970-10-01 / 02

De Veemarktschrijver J. Sudema 25 jaar in dienst van Leeuwarder Courant

Zie bij BIJLAGEN

Leeuwarder Courant, 1970-11-28

Luiers klaar voor zuivelreus - Havelte gesprekken

(De Veemarkt)
EEN ZUIVELREUS is op het ogenblik bezig te ontstaan. De besprekingen daarover zijn, zoals gemeld, enige tijd geleden begonnen. Het betreft een concentratie van een reeks coöperatieve grootbedrijven in Nederland. Aan deze besprekingen doen niet mee de Friese zuivelcoöperatie en evenmin de concentratie in Noord-Brabant en Limburg.

Aan de besprekingen in een tweedaagse conferentie hebben deelgenomen de *Domo*, de *Coberco*, de *CMC* en de *Noord-Hollandse* zuivelconcentratie. Bovendien nam de *NCZ*, de afzetcoöperatie voor kaas, boter en melkpoeder aan de besprekingen deel. Domo, Coberco, CMC en Noord--Holland zijn zuivelondernemingen, die hun zuivelafzet geheel of gedeeltelijk via de NCZ leiden. De CMC is vooral een consumptiemelkonderneming in het Westen van het land.

De vier ondernemingen beslaan geheel of ten dele de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland. Ze ontvangen en verwerken met hun vieren ruim een derde deel van de Nederlandse melk. Hun omzet in guldens beloopt een paar miljard. Het nieuwe zuivelconcern zou enkele malen groter worden dan *Frico* en *CCF* tezamen.

Aan de besprekingen, die naar het heet op initiatief van de *Domo*, gehouden zijn op de volkshogeschool te **Havelte** namen een zestigtal bestuursleden van de verschillende coöperaties deel. In principe zou reeds overeenstemming bereikt zijn over het instellen van een melkprijs voor de gehele organisatie.

De volkshogeschool in Havelte is het stamhuis van de familie Linthorst Homan. Jan Linkhorst Homan, nu ambassadeur voor Nederland bij de EEG-Commissie, is oud-president van de *Algemene Nederlandse Zuivelbond FNZ*. Drs. Rinse Zijlstra, voorzitter van de Nederlandse CBTB, is aangezocht om straks president van de FNZ te worden. [xxxx acht regels– niet leesbaar]

De deelname van de Domo aan de besprekingen moet een onaangename verrassing zijn voor de CCF in Leeuwarden. Beide bedrijven hebben een reeks gemeenschappelijke fabrieken, zoals de condensfabriek „*De Ommelanden"* in Groningen, de *Rivelle-fabriek* in Wolvega, de *Sacono* in Oosterwolde (bijna wijlen) de *veevoerfabrieken* in Sloten en Deventer (met anderen), de condensfabrieken in Bangkok en Djakarta. De nieuwe partners van Domo zitten ook in frisdrankindustrie, waar de nieuwe concentratie op grote schaal tot nieuwe activiteiten zou willen komen. In Bangkok staat naast de CCF-Domo-fabriek, met het het leuke Boeddha-tempeltje voor beschermheiligen, ook nog een condensfabriek van de *Hollandse Blikmelk*, waarin de CMC voor een belangrijk deel participeert. Bij het aangaan van de reuzenfusie in de Nederlandse zuivelcoöperatie zullen de belangen van CCF en Domo uit elkaar gehaald moeten worden, een moord- en doodslagkarweitje.

In de loop van dit jaar werd het reeds duidelijk, dat de Domo na de grootscheepse reorganisatie op een punt was aangekomen dat de consolidatie tot nieuwe activiteiten noopte. Directeur K. de Boer, die inmiddels van zijn politieke ambities lijkt te hebben afgezien, schetste in de Domo-vergadering deze zomer de mogelijkheden van een enorm voedselconcern en bovendien lonkte hij naar de Friese kaasindustrie als partner in een gemeenschappelijke melkverwerking. Van Friese kant is daarop geen asem gegeven.

Toch zal er iets moeten gebeuren, want een hogere melkprijs ontstaat niet alleen voor de Drentse en Groninger veehouders door alleen de kosten van verwerking van melk te beperken. De *NCZ* zal ook wel meer klaarheid willen hebben over de zuivelafzet, omdat de afhankelijkheid van de NCZ van de *Domo* en de *Coberco* steeds groter wordt. De *CMC*, die in het ondernemingsvlak dezelfde pijnlijke ervaringen heeft opgedaan als de *Frico*, ziet zich gesteld tegenover een teruggang van de melkveehouderij in de beide Hollanden, hetgeen de expansie van de onderneming belemmert en het opvangen van kostenstijgingen moeilijker maakt.

FRIESLAND staat buiten deze concentratiebesprekingen, die men ook kan beschouwen als een inhaken op het succes van de Friese zuivelcoöperatie, die op het gebied van de melkprijs toonaangevend is in Nederland. Friesland had zijn zaakjes de laatste twintig jaar goed voor elkaar, doch organisatorisch is de Friese zuivelcoöperatie gebaseerd op een reeks zelfstandige zuivelverenigingen. Elders is die zelfstandigheid voor een groot deel opgeruimd en heeft men nu centralistische ondernemingen, waarvoor de Friese plaatselijke zuivelcoöperaties geen partner zijn.

Maar stel, dat men op de een of andere manier besloot de CCF en de Frico ook in de nieuwe onderneming te stoppen. Dan zou men in Friesland in ieder geval het goudmijntje van de CCF kwijt raken. Een overdracht zonder meer is ook al uitgesloten wegens de enorme investeringen, die er in de CCF zijn gedaan door de Friese boeren, welks investeringen nu al jaren een flinke pot op de melk opleveren.

Het gevaar dreigt wel, dat de Friese zuivelcoöperatie in Nederland in het isolement wordt gedrongen. Wanneer de vijf grote topcoöperaties buiten Friesland en buiten het Zuiden tot een fusie overgaan mag men er op rekenen, dat deze concentratie het zuivelbeleid in Nederland gaat dicteren. Het *Nederlands Zuivelbureau* bijvoorbeeld zou geheel aan die nieuw concentratie zijn overgeleverd. En wat dat betekent hebben we reeds eerder uiteengezet.

De directeur van dit Zuivelbureau, de heer F. Baart, is het niet geheel eens met onze uiteenzettingen over de positie van dit bureau en de positie van de Frico inzake merkenreclame. Wij zxxden dat de Frico niet alleen voor zijn eigen reclame moest betalen, maar ook nog voor de algemene reclame, hetgeen voor de Frico een extra-belasting is.

De heer Baars betoogt, dat het NZB. zijn reclameactiviteiten voor het binnenland in 1971 gaat beperken en zich meer gaat toeleggen op buitenlandse markten, waar de Nederlandse merkartikelen-fabrikanten nauwelijks aan, enige op het publiek gerichte, reclame doen. De heer Baart heeft wel reden om aan te nemen, dat zijn bureau succes heeft met de reclame in het buitenland, want in de eerste negen maanden van dit jaar steeg de export van Nederlandse kaassoorten met zeven procent, terwijl de waarde met dertien procent (32 miljoen gulden) is gestegen.

Zware hypotheek op coöperatie

Nog meer fusie-wee – 'Havelte' gevolgen.

(De Veemarkt)
DE ACHT MILJARD kilo melk in Nederland komt in steeds grotere blokken terecht. Steeds meer melk en zuivel raakt in slechts enkele handen. De ondernemingen, die met weinig melk zelfstandig blijven, proberen van alles uit te vinden om die zelfstandigheid te bewaren en een hogere melkprijs te betalen dan de grote blokken, de enige reden van hun zelfstandigheid. De concurrentie heeft een zware hypotheek op de zuivel gelegd.

Er is een verwarrende hoeveelheid van bedrijfsvormen bij de verwerking van de melk ontstaan en zo nu en dan is het wel eens goed om te kijken wat er gebeurd is. Bij de jacht om een hoge melkprijs uit te betalen is namelijk wel het een en ander voorgevallen, dat een onvriendelijk aspect krijgt nu de rentestandaard in Nederland steeds hoger oploopt.

De coöperatieve zuivelindustrie is voornamelijk gefinancierd met geleend geld en de rente drukt zwaar op de exploitatie. In het verleden is te weinig eigen vermogen gevormd en dat wreekt zich nu in een teruglopende uitbetalingscapaciteit. Het enige gunstige wat er van te zeggen valt is, dat de boeren, die uit de landbouw stappen, geen geld in die coöperaties laten zitten.
Het verschil in vermogenspositie van de coöperaties is een belemmering voor fusies en concentraties. Het is moeilijk te verkopen dat boeren bij dezelfde coöperaties na fusie verschillende melkprijzen krijgen uitbetaald om oude schulden te delgen. Overigens gebeurt dat bij de *Frico* reeds met de boeren, die hun melk aan de voormalige coöperatieve zuivelfabriek in Oldeboorn leveren, vergeleken met die welke hin melk naar Warga sturen. Voor de Friesch-Groningsche in de Suiker-Unie toegelaten werd, moest deze coöperatieve suikerfabriek er in toestemmen haar leden een aantal jaren een, lagere suikerprijs te betalen om een vermogensachterstand in te halen op de andere partners in de Unie.

ZOALS ELK GOED BOEREPRAAT in deze maanden, zijn we in het voorgaande toch weer bij de *Frico* terecht gekomen. Daarom het volgende. De Frico-directeuren Moons en Weening namen dit voorjaar het initiatief tot een afspraak met de zusterorganisatie NCK, de NCK-deelnemers *Domo* en *Coberco* en voorts met grote kaasproducenten als Workum en Gerkesklooster. Er kwam een productieafspraak tot stand voor de kaas, die dit jaar goed gewerkt heeft en die tenslotte resulteerde in een verhoging van de kaasprijs tot *f* 8,50 per kilo. Die afspraak was mogelijk, omdat de kaasproduktie geleidelijk in minder blokken wordt geconcentreerd en met een kleine groep valt een afspraak te maken. Fabrieken, waar toch niet mee te praten valt, werden er buiten gehouden.

De afspraak staat echter op het ogenblik bloot aan spanningen en Ir. Ritzema van Ikema heeft reeds een paar keer meegedeeld, dat zo'n afspraak grote spanningen niet kan verdragen. In ieder geval komt uit het gebied van de Domo en de Coberco op het ogenblik nog al wat meer kaas; de kaasproduktie in Nederland ligt een procent of tien boven die van het vorige jaar.

VERSCHILLENDE coöperatieve industrieën hebben alle mogelijke nevenactiviteiten ontwikkeld om de onderneming een vastere basis te geven. Het verkoopapparaat van zo'n onderneming kan immers gemakkelijk meer produkten meenemen dan alleen zuiveL De CCF heeft zo een heel

verkoopsysteem uitgebouwd, dat goed gewerkt heeft. Wanneer de Domo, de Coberco, de NCZ, de CMC en de Noord-Holland besluiten tot een veel nauwer samengaan zullen ze ook hun nevenactiviteiten bundelen. Het is namelijk de bedoeling daarvoor met *Avebe*, *Suiker Unie* en *Cebeco* een houdstermaatschappij op te richten waarin frisdranken consumptie-ijs en dergelijke speciale produkten worden ondergebracht.

In de loop der jaren zijn deze ondernemingen, die doorgaans dezelfde boeren tot lid hebben, op grote schaal elkaars concurrent geworden, wat uiteraard een idiote situatie is en voedsel geeft aan de veronderstelling, dat de boer er is voor de coöperatie en niet andersom. Men zal daar nu iets aan doen, zij het dat Friesland en het Zuiden buiten deze concentraties blijven.

Ze staan er niet alleen buiten, ze zijn er ook buiten gehouden. De manier, waarop bepaalde figuren buiten de besprekingen zijn gezet, die hun eigen besturen voerden, wijst er op, dat er een gigantische machtstijd in de Nederlandse coöperatie aan de gang is. Er zijn hele ondernemingen al overgedaan door een deel van de bestuursleden, terwijl een ander deel nergens van wist

Er zijn daarbij twee ontwikkelingen aan de gang. In de eerste plaats is er een gesprek tussen een aantal centrale zuivelcoöpereties, die met elkaar in de knoop raken omdat produktiecoöperaties als *Domo* en *Coberco* niet passen in de afzetcoöperaties van de NCZ. In de tweede plaats is er dezelfde groep zuivelcoöperaties met *Avebe*, (aardappelmeel), *Cebeco* (aankoop) en Suiker-Unie, die de houdstermaatschappij willen oprichten voor produkten, waarmee ze elkaar beconcurreren. Cebeco zit in Smith Chips, een terrein dat Domo en CCF nu overigens verlaten, omdat ze de verliesgevende productie in Oosterwolde niet langer willen dragen. Via de CAF zijn duizenden Friese boeren bij de affaires van Cebeco betrokken terwijl ze hun chipsbelangen ook via Sacono in Oosterwolde hadden.

Taan deze onderlinge concurrentie tussen verschillende coöperaties met dezelfde boeren zal nu het een en ander worden gedaan. De rivaliserende verkooporganisaties kunnen worden gehaxxxx in deNV. Groenhoven en iedere coöperatie zal met een zucht van verlichting, haar verliesgevende produkties afschuiven naar Groenhoven. De winstgevende produkties houden ze natuurlijk liefst in eigen beheer. Groenhoven, hoe kamen ze er op, het lijkt wel de naam , van een begraafplaats.

Er is reeds een belangenvervlechting aan de gang tussen de coöperaties, die aan Groenhoven mee doen. Zo zitten Cebeco, Domo en Coberco in de coöperatieve veevoederindustrie „Sloten" met fabrieken in Sloten en Deventer. Daarin zitten verder de CCF en de ZEV uit Brabant- De ZEV Is betrokken geraakt bij een soortgelijke kunstkalvermelkindustrie in Brabant. Er was reeds sprake van, dat de ZEV dan maar uit Sloten moest, want het ging toch niet aan, dat via de ZEV de concurrentie op de hoogte kwam van de plannen van Sloten.

Eenzelfde redenering is op te zetten om de CCF er uit te werken. De CCF is de initiatiefneemster geweest van de fabriek in Sloten, die daar gevestigd werd in de voormalige Lijempf-fabriek. De research van de CCF leidde tot een nieuw procédé bij de bereiding van kunstkalvermelk. De fabriek heeft veel succes gehad en daarom is er een uitbreiding van het bedrijf in Deventer gekomen, die bijna klaar is. Sloten claimt 60 procent van de Nederlandse kunstkalvermelk in handen te hebben gekregen van een markt, die oorspronkelijk door 150 producenten bediend werd. De ene na de andere fabriek trekt zich terug. De voornaamste reden daarvan is het verlies op de mestcontracten.

MEN KAN ZICH ook voorstellen, dat de Domo CCF's ontrouwe bondgenoot, aan het gesprek van Havelte over de nauwere samenwerking deelneemt om de CCF te testen op een grotere bereidwilligheid tot samenwerking in de noordelijke zuivelcoöpratie. De Domo beschikt niet over een uitgebalanceerd zuivelapparaat om op de mogelijkheden van de melkmarkt te reageren. Hetzelfde geldt voor de *Coberco*. Beide ondernemingen hebben een groot deel van de markt voor aanvullingsmelk in handen, waar zowel de CMC als de CCF en de Friese kaasindustrie te biecht moeten. Samengaan van Domo en Coberco betekent een verdere monopolisering van de melkmarkt en een afroming van de winsten, die CCF en kaasindustrie op de oostelijke melk maken.

De CMC, die in de Randstad met hoge kosten werkt en die meent, dat ze uit dien hoofde alleen al anderhalve cent voor de drinkmelk meer moet beuren dan elders het geval is, is ook afhankelijk van dezelfde aanvullingsmelk met name in de stalperiode. Die groep wil natuurlijk alles wel doen om in de nieuwe club te komen, al was het alleen maar om te voorkomen dat deze zich zonder haar met de consumptiemelkvoorziening in de Randstad gaat bemoeien. De Domo heeft daartoe stappen ondernomen.

De zaak overziende kan men constateren, dat er een chaotische situatie is ontstaan, die met grote machtsmiddelen moet herschapen worden in een nette coöperatieve orde.

1971
Leeuwarder courant 1971-01-11

Bij het einde van een tijdperk – (melkprijs + btw)

(De Veemarkt)
DE MELK BRENGT in het lopende melkprijsjaar (april 1970-'71) ongeveer een halve cent meer op dan het voorgaande jaar. Op het secretariaat van het *Produktschap voor Zuivel* heeft men dat zo uitgerekend. Men vindt deze verhoging daar doordat verschillende produkten in prijs zijn vooruit gegaan, zoals de drinkmelk, de boter en de kaas. Of de boer, die hogere melkprijs ook beurt, hangt van een reeks factoren af.

Het Zuivelschap gaat bij deze berekeningen uit van genormaliseerde kosten, niet van de werkelijke kosten die de zuivelindustrie maakt. Als in een bedrijf de kosten uit de hand lopen zoals bij de *CMC* en de *Frico* het geval is geweest, dan trekt het schap zich daar slechts in de verte iets van aan.
Kosten vormen voor het schap ook de afschrijvingen, die mogelijk waren geweest in een fabriek, maar die niettemin aan de boer zijn betaald. Friesland kent verschillende afgeschreven zuivelfabrieken, die geen reserveringen plegen en die dus de vereniging uithollen ten behoeve van de melkprijs. Als het schap zijn berekeningen uitvoert, dan trekt het zich ook niets aan van inkomsten of verliezen uit nevenbedrijven, zoals de CCF, die in ruime mate kent.

Voor het lopende melkprijsjaar tot april komt het zuivelschap dan op een melkprijs van 35,15 ct, per kg, wat 0.5 cent hoger is dan het voorgaande jaar. Niettemin ligt die uit de produkten berekende melkprijs onder de richtprijs van 35,50 cent.
Daar is nog een aardigheidje bij, de EEG-richtprijzen voor boter en poeder gaan uit van 37,29 cent voor melk, die aan de fabriek geleverd is. In werkelijkheid is de richtprijs van de melk voor de boer dus niet 35,50 cent, maar 37,29 verminderd met de transportkosten van de melk van de boerderij naar de fabriek. Als we die kosten in Friesland eens op 0,9 cent (het varieert van 0.7 tot 1,2 cent per fabriek) zetten, dan is de richtprijs voor de melk in Friesland 36,39 cent per kg melk met een vetgehalte van 3,7 procent vet. Aangezien het gemiddelde vetgehalte van de melk in Friesland vier procent is, komen we voor de melk in Friesland tot een richtprijs van 38,5 cent.

Volgens onze gegevens heeft de coöperatie in Friesland over het jaar 1969, toen dezelfde richtprijs gold, uitbetaald 38,72 (zonder BTW), zodat de werkelijke prijs in Friesland slechts 0,2 cent boven de richtprijs lag. Of de richtprijs in Friesland in het lopende melkprijsjaar opnieuw gehaald wordt, is onbekend. Er hebben zich nog al wat gebeurtenissen voorgedaan, die ten koste van de melkprijs gingen. Wel is er sedert 1969 een reeks fabrieken uit de produktie gegaan, die al onderaan bungelden met de melkprijs, zodat er enige sanering is opgetreden. We menen dat het in Workum, Gerkesklooster en Oudwoude wel weer los zal lopen.

In de voorgaande jaren hebben de gunstige resultaten van de CCF een goede invloed op de melkprijs in Friesland gehad. De voorsprong, die Friesland op andere provincies had met de melkprijs, moet voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de bedrijfsuitkomsten van de CCF. Die invloed zal over het lopende melkprijsjaar belangrijk afnemen. De CCF heeft dure melk moeten aankopen bij de fabrieken door de stijging van de kaasprijzen en door het gelijkblijven van de condensmarkt in de landen buiten de EEG. Bovendien kampen een aantal nevenbedrijven van de CCF met moeilijkheden, die bijvoorbeeld reeds geleid hebben tot de sluiting van de chipsfabriek in Oosterwolde.

MENIGEEN zal ons er hier zo langzamerhand van verdenken, dat we als een melkcontroleur in de cijfers ombaggeren. Immers het ene moment gaan we tot honderdsten achter de komma nauwkeurig en dan nemen we maar aan, dat de transportkosten naar de fabriek zo ongeveer een cent bedragen.

Bovendien ontvangt het gros van de boeren nog meer voor de melk, dan hier boven geschetst is. Daar zit echter een stuk boerebedrog in, want de vier procent BTW, die er bij komt, hoort er eigenlijk niet bij. Voegt men die vier procent bij de melkprijs, dan komt men op een melkprijs van 40,27 cent over 1969. Die 40 cent vindt men ook telkens terug in de LEI-boekhoudingen en dit bedrag is daar een gewoon orderdeel van de bedrijfsinkomsten van de boer.

DE FRIESE ZUIVELINDUSTRIE heeft in het vorige melkprijsjaar (april 1969-70) gemiddeld de hoogste melkprijs uitbetaald in Nederland. Dat was in overeenstemming met de gang van zaken gedurende een lange reeks van jaren. Sedert 1965 betaalde de Friese zuivelindustrie steeds meer dan de gemiddeld uitbetaalde prijs in Nederland. Het hogere bedrag, dat de Friese boer gemiddeld meer per kilo van 3,7 procent vet kreeg was respectievelijk 1,5 cent 1,8 ct., 1,7 ct., 1,8 ct en in het laatste jaar van de reeks 0,8 ct.
In 1969-70 zakte de voorsprong van Friesland plotseling. De kaasmarkt raakte overvoerd en de prijs kon lang niet meekomen. Mede daardoor kon de CCF een pot van 1,3 tot 1,4 cent per kg melk uitkeren.

Over 1969 heeft de Frico bovendien drie miljoen gulden meer betaald, dan zij verdiend heeft. Als we die uitkleedpartij van de Frico niet meegemaakt hadden, was er nog wel eens een 0,3 cent van de melkprijs afgegaan. Dan was Friesland nog wel de eerste gebleven, maar de gemiddelde prijs was toch vlak bij het Drentse en Brabantse peil gekomen.

In de trieste wetenschap, dat steeds meer lezers dit gestoei met cijfers niet langer aan kunnen zien, duiken we er toch nog maar wat dieper in, want uiteindelijk draait in Friesland alles om de melkprijs.
Het verschil tussen de hoogste en de laagste melkprijs per fabriek in Friesland bedroeg in de periode april 69-70 bijna vier cent. Het komt ons voor, dat door opheffing en fusies de laagste fabrieken reeds verdwenen zijn, waardoor het verschil tussen de hoogste en de laagste bij de bestaande fabrieken nu met ruim een cent is teruggebracht tot een verschil van ruim twee cent tussen de hoogste en de laagste.

Enkel kleine fabrieken in Overijssel en Brabant sprongen er dat jaar met heel hoge melkprijzen uit. Een fabriekje van ruim vijf miljoen kg melk betaalde zo'n vijf cent meer voor de melk dan de hoogste Friese fabriek en een van bijna tien miljoen ook in Overijssel zat net onder zijn buurman.

In Friesland was een fabriek met dertien miljoen kg melk het hoogste. Dat moet Oldeberkoop geweest zijn, al zal men in Oudwoude veronderstellen, dat het *Huisternoord* is. Er is de laatste jaren wat veranderd aan de boekjaren, van de zuivelfabrieken in Friesland, waardoor de vergelijkingen niet helemaal meer kloppen en we uit de cijfers van het Zuivelschap de fabrieken niet kunnen herkennen.

Uit het voorgaande moet dan onder meer blijken, dat in Friesland de richtprijs voor de melk misschien wel en misschien niet gehaald wordt. Een factor, die daarbij niet over het hoofd gezien moet worden, is het marchanderen van minister Lardinois met de inleveringsprijs voor boter. Hij

houdt zich strikt aan de voorschriften van Brussel en hij betaalt aan de boterfabrikanten precies wat hij voor de boter moet betalen. Toch wordt er in Nederland geen boter ingeleverd. Bij een produktie van 122.000 ton en een directe consumptie in Nederland van slechts 16.000 ton,[11] is de boter in Nederland toch schoon op.

Er wordt bij Lardinois geen boter ingeleverd voor de officiële prijs en dat komt, omdat Lardinois zo'n slechte betaler is. Hij betaalt de inleveringsprijs pas uit na een paar maanden en niet direct zoals in Duitsland met het gevolg, dat de boterprijs in Nederland *f* 6.20 is en niet *f* 6.28 (de richtprijs) zoals in Duitsland, dat dan ook de hele voorraad uit Nederland naar zich toetrekt.

Bij het Zuivelschap lijkt men te menen, dat de Nederlandse boterafzet naar Duitsland een kwestie van vrachtkosten naar het Roergebied is, terwijl het in werkelijkheid wat concurrentievervalsing van de kant van koopman Lardinois is, op kosten van de boeren.

MEN MOET LARDINOIS zulks niet kwalijk nemen, want door de richtprijzen wat te drukken, komt er meer ruimte voor zuivelfabrieken, die iets met de melk willen ondernemen dat in een ander vlak dan boter- en melkpoeder ligt. Boter is in Nederland een zaak zonder uitzicht, zodat alles gedaan moet worden om de botervetproduktie in een andere richting te leiden dan de boterkarn.

Op langere termijn gezien zal de waarde van het botervet ten opzichte van het eiwit in de melk veranderen. Misschien gebeurt dat dit jaar al door een ingreep uit Brussel, tenzij politieke krachten een dergelijke operatie verhinderen. Lardinois zorgt er voor of geeft althans de zuivelindustrie de gelegenheid een zekere verstarring te ontgaan door melkactiviteiten, die niet op boter gericht zijn een voorsprong te geven.

Vooral voor Friesland is dat van belang, omdat de Friese veehouderij melk aflevert met een hoog vetpercentage, zodat hier met de geringste verwerkingskosten per kilo melk boter gemaakt kan worden. Wanneer er een verandering komt in de waardeverhouding tussen vet en eiwit, zal dit echter voor Friesland de grootste gevolgen hebben. Met het vetgehalte van de melk staat Friesland wel vooraan, maar met het eiwit staat het op het gemiddelde. De waardeverandering per kilo melk door een lagere vetprijs en een hogere eiwitprijs zal in Friesland het hartste aankomen en een prijsdaling ten gevolge hebben.

De waardedaling zal vooral in de boter tot uiting komen en minder in kaas en condens. Dat is dan ook de reden dat de Friese zuivelindustrie zijn positie op de kaasmarkt uit alle macht moet verdedigen en dat is ook een reden dat Frico zich nog niet in een nationale coöperatieve zuivelonderneming kan wagen, omdat Friesland dan veroordeeld zou worden tot het botermaken, waarvoor de Friese melk zo geschikt is.

SLECHTS VIJF PROCENT van de EEG-melk gaat in de een of andere vorm buiten het EEG-gebied. De Nederlandse zuivelindustrie is er in geslaagd deze export voor een groot deel in handen te krijgen. De helft van de Nederlandse zuivelexport, zo'n 0,8 miljard gulden, gaat buiten de EEG, hoewel de EEG daar zo'n 0,6 miljard gulden aan restituties achteraan moet gooien om die export gaande te houden. Een plotselinge daling van de melkproduktie in de EEG met vijf

11 ZJB opgave is 36.000 ton! Niet duidelijk of het toen nieuwe product boterolie er werd bijgeteld, werd veel gebruikt in de bakkerijindustrie. Kwam dus wel in de consumptie terecht
Consumptie per hoofd was in 1968 2,5 kg en in 1969 en 1970 2,8 kg.

procent zou deze dure export overbodig maken en dan zou de Nederlandse zuivelindustrie vreemd staan te gapen.

Velen buiten Friesland heeft het verwonderd, dat juist in dit melkwinningsgebied bij uitstek zo fel actie is gevoerd voor een verbetering van de melkprijs. De richtprijs, die nu al jaren in Brussel op hetzelfde peil wordt gehouden, was aanleiding tot die actie, terwijl de oplopende kosten en een teruggang in de inkomens de gemoederen op temperatuur brachten.

De richtprijs voor de melk mag dan afgesteld zijn op 35,30 cent, voor Friesland komt de regeling neer op een richtprijs van 36,29 cent (bij 3,7 procent vet). De Friese zuivelindustrie heeft die richtprijs in het verleden meer dan gehaald zulks in tegenstelling met andere delen van het land en zulks niettegenstaande de koopmansgrapjes van Lardinois of misschien wel dank zij die koopmansgrapjes. Een zweepslag is namelijk wel pijnlijk, maar kan ook effect sorteren.

Dat er actie komt, is op zichzelf niet verwonderlijk. In de jaren 1966-'70 waren de in Friesland uitbetaalde melkprijzen (bij 3,7 pct. vet) achtereenvolgens 37,68 cent, 37,83 cent, 37,93 cent en 36,44 cent. (De daling in het laatste jaar werd voor het oog gecompenseerd door de BTW, die echter weer wegviel doordat ook de veehouders in de goederen die ze kochten voor hun bedrijf BTW moesten betalen.)

Vier jaar is dus de melkprijs niet omhoog gegaan, terwijl er door de avonturen van de zuivelindustrie in het vierde jaar een verlaging van de melkprijs is opgetreden, welke niet het gevolg was van veranderingen in de richtprijzen uit Brussel. De manipulaties in het lopende melkprijsjaar, het vijfde jaar, lijden er toe, dat de berekende melkprijs met een halve cent omhoog zal gaan, maar andere omstandigheden kunnen de uitbetalingscapaciteit van de zuivelindustrie weer drukken en waarschijnlijk zullen ze deze drukken.

Dat wordt dus vijf keer dezelfde melkprijs bij een inflatie van zo'n twintig procent. De veehouders hebben zich aan deze wurgende greep alleen kunnen ontworstelen door de arbeidsproduktiviteit op te voeren. Ze moesten per jaar en per man een koe meer melken om hun koopkracht op hetzelfde peil te houden. Dat lukt lang niet iedereen, omdat er op een gegeven moment geen enkele mogelijkheid meer is om een koe extra te melken. De bedrijfsgebouwen of de grond laten uitbreiding niet meer toe. Dan zakt het inkomen van een boer plotseling met 100 gulden per hectare.

DE KAASINDUSTRIE is een wat onderontwikkelde bedrijfstak. Waar andere industrieën per onderneming garant staan voor de kwaliteit van hun produkten, daar gaan de kaasfabrikanten gebukt onder een streng stelsel van controlemaatregelen, dat moet verhinderen, dat enig gefrunnik aan de hoedanigheid van de kaas financieel voordeel oplevert.
Bij deze controle zijn regels gehanteerd, die tien jaar geleden al niet meer deugden, maar waaraan nog angstvallig de hand wordt gehouden. Deze regels betreffen de samenstelling van een boormonster uit een kaas. Ongeacht de dikte van de korst van de kaas, wordt namelijk een vaste verhouding aangenomen voor de berekening van de samenstelling van de kaas. Er zijn allang directeuren van Friese fabrieken, die hebben opgemerkt, dat ze veel gunstiger komen te zitten met de samenstelling van de kaas op grond van de aangenomen formule, wanneer ze kaas met dunne korsten maken. Om dezelfde reden willen ze ook geen broodkaas maken, omdat de korst van deze kaas een groter percentage van de totale kaas uitmaakt dan bij een edammer of een goudse.

Dit grapje heeft sommige fabrieken tonnen opgeleverd, maar de aardigheid is er nu zo langzamerhand af, doordat het algemeen bekend is geworden. De uitvinder van de dunne korst en een hoge opbrengst, zuiveldirecteur Henk Wiarda van St. Nicolaasga, kon het gewurm namelijk niet langer aanzien. Toen hij indertijd het beleid in St. Nicolaasga op de foute formule voor een dunne korst afstelde en de fabrieksresultaten omhoog schoten, dachten andere directeuren, dat er fraude gepleegd werd in St. Nicolaasga. xxxxx?

Leeuwarder Courant 1971-01-16

Bij het einde van een tijdperk

De Veemarkt

DE MELK BRENGT in het lopende melkprijsjaar (april 70-71) ongeveer een halve cent meer op dan het voorgaande jaar. Op het secretariaat van het *Produktschap voor Zuivel* heeft men dat zo uitgerekend. Men vindt deze verhoging daar doordat verschillende produkten in prijs zijn vooruit gegaan, zoals de drinkmelk, de boter en de kaas. Of de boer, die hogere melkprijs ook beurt, hangt van een reeks factoren af.

Het Zuivelschap gaat bij deze berekening uit van genormaliseerde kosten, niet van de werkelijke kosten die de zuivelindustrie maakt. Als in een bedrijf de kosten uit de hand lopen zoals bij de CMC en de Frico het geval is geweest, dan trekt het schap zich daar slechts in de verte iets van aan.

Kosten vormen voor het schap ook de afschrijvingen, die mogelijk waren geweest in een fabriek, maar die niettemin aan de boer zijn betaald. Friesland kent verschillende afgeschreven zuivelfabrieken, die geen reserveringen plegen en die dus de vereniging uithonen ten behoeve van de melkprijs. Als het schap zijn berekeningen uitvoert, dan trekt het zich ook niets aan van inkomsten of verliezen uit nevenbedrijven, zoals de CCF, die in ruime mate kent.

Voor het lopende melkprijsjaar tot april komt het zuivelschap dan op een melkprijs van 35,15 et. per kg, wat 0,5 cent hoger is dan het voorgaande jaar. Niettemin ligt die uit de produkten berekende melkprijs onder de richtprijs van 35,50 cent.

Daar is nog een aardigheidje bij, de EEG-richtprijzen voor boter en poeder gaan uit van 37,29 cent voor melk, die aan de fabriek geleverd is. In werkelijkheid is de richtprijs van de melk voor de boer dus niet 35,50 cent, maar 37,29 verminderd met de transportkosten van de melk van de boerderij naar de fabriek. Als we die kosten in Friesland eens op 0,9 cent (het varieert van 0,7 tot 1,2 cent per fabriek) zetten, dan is de richtprijs voor de melk in Friesland 36,39 cent per kg melk met een vetgehalte van 3,7 procent vet. Aangezien het gemiddelde vetgehalte van de melk in Friesland vier procent is, komen we voor de melk in Friesland tot een richtprijs van 38,5 cent.

Volgens onze gegevens heeft de coöperatie in Friesland over het jaar 1969, toen dezelfde richtprijs gold, uitbetaald 38,72 (zonder BTW), zodat de werkelijke prijs in Friesland slechts 0,2 cent boven de richtprijs lag. Of de richtprijs in Friesland in het lopende melkprijsjaar opnieuw gehaald wordt, is onbekend. Er hebben zich nog al wat gebeurtenissen voorgedaan, die ten koste van de melkprijs gingen. Wel is er sedert 1969 een reeks fabrieken uit de produktie gegaan, die al onderaan bungelden met de melkprijs, zodat er enige sanering is opgetreden. We menen dat het in Workum, Gerkesklooster en Oudwoude wel weer los zal lopen.

In de voorgaande jaren hebben de gunstige resultaten van de CCF een goede invloed op de melkprijs in Friesland gehad. De voorsprong, die Friesland op andere provincies had met de melkprijs, moet voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de bedrij f suitkomsten van de CCF. Die invloed zal over het lopende melkprijsjaar belangrijk afnemen. De CCF heeft dure melk moeten aankopen bij de fabrieken door de stijging van de kaasprijzen en door het gelijkblijven van de condensmarkt in de landen buiten de EEG. Bovendien kampen een aantal nevenbedrijven van de CCF met moeilijkheden, die bijvoorbeeld reeds geleid hebben tot de sluiting van de chipsfabriek in Oosterwolde.

MENIGEEN zal ons er hier zo langzamerhand van verdenken, dat we als een melkcontroleur in de cijfers ombaggeren. Immers het ene moment gaan we tot honderdsten achter de komma nauwkeurig en dan nemen we maar aan, dat de transportkosten naar de fabriek zo ongeveer een cent bedragen.

Bovendien ontvangt het gros van de boeren nog meer voor de melk, dan hier boven geschetst is. Daar zit echter een stuk boerebedrog in, want de vier procent BTW, die er bij komt, hoort er eigenlijk niet bij. Voegt men die vier procent bij de melkprijs, dan komt men op een melkprijs van 40,27 cent over 1969. Die 40 cent vindt men ook telkens terug in de LEI-boekhoudingen en dit bedrag is daar een gewoon onderdeel van de bedrij f sinkomsten van de boer.
DE FRIESE ZUIVELINDUSTRIE heeft in het vorige melkprijsjaar (april 1969-70) gemiddeld de hoogste melkprijs uitbetaald in Nederland. Dat was in overeenstemming met de gang van zaken gedurende een lange reeks van jaren. Sedert 1965 betaalde de Friese zuivelindustrie steeds meer dan de gemiddeld uitbetaalde prijs in Nederland. Het hogere bedrag, dat de Friese boer gemiddeld meer per kilo van 3,7 procent vet kreeg was respectievelijk 1,5 cent 1,8 et., 1,7 et, 1,8 et. en in het laatste jaar van de reeks 0,8 et.
In 1969-70 zakte de voorsprong van Friesland plotseling. De kaasmarkt raakte overvoerd en de prijs kon lang niet meekomen. Mede daardoor kon de CCF een pot van 1,3 tot 1,4 cemt per kg melk uitkeren.
Over 1969 heeft de Frico bovendien drie miljoen gulden meer betaald, dan zij verdiend heeft. Als we die uitkleedpartij van de Frico niet meegemaakt hadden, was er nog wel eens een 0,3 cent van de melkprijs afgegaan. Dan was Friesland nog wel de eerste gebleven, maar de gemiddelde prijs was toch vlak bij het Drentse en Brabantse peil gekomen.
In de trieste wetenschap, dat steeds meer lezers dit gestoei met cijfers niet langer aan kunnen zien, duiken we er toch nog maar wat dieper in, want uiteindelijk draait in Friesland alles om de melkprijs.
Het verschil tussen de hoogste en de laagste melkprijs per fabriek in Friesland bedroeg in de periode april 69-70 bijna vier cent. Het komt ons voor, dat door opheffing en fusies de laagste fabrieken reeds verdwenen zijn, waardoor het verschil tussen de hoogste en de laagste bij de bestaande fabrieken nu met ruim een cent is teruggebracht tot een verschil van ruim twee cent tussen de hoogste en de laagste.
Enkel kleine fabrieken in Overijssel en Brabant sprongen er dat jaar met heel hoge melkprijzen uit. Een fabriekje van ruim vijf miljoen kg melk betaalde zon vijf cent meer voor de melk dan de hoogste Friese fabriek en een van bijna tien miljoen ook in Overijssel zat net onder zijn buurman.
In Friesland was een fabriek met dertien miljoen kg melk het hoogste. Dat moet Oldeberkoop geweest zijn, al zal men in Oudwoude veranderstel-
len, dat het Huisternoord is. Er is de laatste jaren wat veranderd aan de boekjaren, van de zuivelfabrieken in Friesland, waardoor de vergelijkingen niet helemaal meer kloppen en we uit de cijfers van het Zuivelschap de fabrieken niet kunnen herkennen.
Uit het voorgaande moet dan onder meer blijken, dat in Friesland de richtprijs voor de melk misschien wel en misschien niet gehaald wordt. Een factor, die daarbij niet over het hoofd gezien moet worden, is het marchanderen van minister Lardinois met de inleveringsprijs voor boter. Hij houdt zich strikt aan de voorschriften van Brussel en hij betaalt aan de boterfabrikanten precies wat hij voor de boter moet betalen. Toch wordt er in Nederland geen boter ingeleverd. Bij een produktie van 122.000 ton en een directe consumptie in Nederland van slechts 16.000 ton, is de boter in Nederland toch schoon op.
Er wordt bij Lardinois geen boter ingeleverd voor de officiële prijs en dat komt, omdat Lardinois zon slechte betaler is. Hij betaalt de inleveringsprijs pas uit na een paar maanden en niet direct zoals in Duitsland met het gevolg, dat de boterprijs in Nederland *f* 6.20 is en niet *f* 6.28 (de richtprijs) zoals in Duitsland, dat dan ook de hele voorraad uit Nederland naar zich toetrekt.
Bij het Zuivelschap lijkt men te menen, dat de Nederlandse boterafzet naar Duitsland een kwestie van vrachtkosten naar het Roergebied is, terwijl het in werkelijkheid wat concurrentievervalsing van de kant van koopman Lardinois is, op kosten van de boeren.

MEN MOET LARDINOIS zulks niet kwalijk nemen, want door de richtprijzen wat te drukken, komt er meer ruimte voor zuivelfabrieken, die iets met de melk willen ondernemen dat in een ander vlak dan boter- en melkpoeder ligt. Boter is in Nederland een zaak zonder uitzicht, zodat alles gedaan moet worden om de botervetproduktie in een andere richting te leiden dan de boterkarn.
Op langere termijn gezien zal de waarde van het botervet ten opzichte van het eiwit in de melk veranderen. Misschien gebeurt dat dit jaar aldoor een ingreep uit Brussel, tenzij politieke krachten een dergelijke operatie verhinderen. Lardinois zorgt er voor of geeft althans de zuivelindustrie de gelegenheid een zekere verstarring te ontgaan door melkactiviteiten, die niet op boter gericht zijn een voorsprong te geven.
Vooral voor Friesland is dat van belang, omdat de Friese veehouderij melk aflevert met een hoog vetpercentage, zodat hier met de geringste verwerkingskosten per kilo melk boter gemaakt kan worden. Wanneer er een verandering komt in de waardeverhouding tussen vet en eiwit, zal dit echter voor Friesland de grootste gevolgen hebben. Met het vetgehalte van de melk staat Friesland wel vooraan, maar met het eiwit staat het op het gemiddelde. De waardeverandering per kilo melk door een lagere .etprijs en een hogere eiwitprijs zal in Friesland het hardste aankomen en een prijsdaling ten gevolge hebben.
De waardedaling zal vooral in de boter tot uiting komen en minder in kaas en condens. Dat is dan ook de reden dat de Friese zuivelindustrie zijn positie op de kaasmarkt uit alle macht moet verdedigen en dat is ook een reden, dait Friesland zich nog niet in een nationale coöperatieve zuivelonderneming kan wagen, omdat Friesland dan veroordeeld zou worden tot het botermaken, waarvoor de Friese melk zo geschikt is.
SLECHTS VIJF PROCENT van de EEG-melk gaat in de een of andere vorm buiten het EEG-gebied. De Nederlandse zuivelindustrie is er in geslaagd deze export voor een groot deel in handen te krijgen. De helft van de Nederlandse zuivelexport, zon 0,8 miljard gulden, gaat buiten de EEG, hoewel de EEG daar zon 0,6 miljard gulden aan restituties achteraan moet gooien om die export gaande te houden. Een plotselinge daling van de melkproduktie in de EEG met vijf procent zou deze dure export overbodig maken en dan zou zou de Nederlandse zuivelindustrie vreemd staan te gapen.
Velen buiten Friesland heeft het verwonderd, dat juist in dit melkwinningsgebied bij uitstek zo fel actie is gevoerd voor een verbetering van de melkprijs. De richtprijs, die nu al jaren in Brussel op hetzelfde peil wordt gehouden, was aanleiding tot die actie, terwijl de oplopende kosten en een teruggang in de inkomens de gemoederen op temperatuur brachten.
De richtprijs voor de melk mag dan afgesteld zijn op 35,50 cent, voor Friesland komt de regeling neer op een richtprijs van 36,29 cent (bij 3,7 procent vet). De Friese zuivelindustrie heeft die richtprijs in het verleden meer dan gehaald zulks in tegenstelling met andere delen van het land en zulks niettegenstaande de koopmansgrapjes van Lardinois of misschien wel dank zij die koopmansgrapjes. Een zweepslag is namelijk wel pijnlijk, maar kan ook effect sorteren.
Dat er actie komt, is op zichzelf niet verwonderlijk. In de jaren 1966--70 waren de in Friesland uitbetaalde melkprijzen (bij 3,7 pet. vet) achtereenvolgens 37,68 cent, 37,83 cent, 37,93 cent en 36,44 cent. (De daling in het laatste jaar werd voor het oog gecompenseerd door de BTW, die echter weer wegviel doordat ook de veehouders in de goederen die ze kochten voor hun bedrijf BTW moesten betalen.)
Vier jaar is dus de melkprijs niet omhoog gegaan, terwijl er door de avonturen van de zuivelindustrie in het vierde jaar een verlaging van de melkprijs is opgetreden, welke niet het gevolg was van veranderingen in de richtprijzen uit Brussel. De manipulaties in het lopende melkprijsjaar, het vijfde jaar, lijden er toe, dat de berekende melkprijs met een halve cent omhoog zal gaan, maar andere omstandigheden kunnen de uitbetalingscapaciteit van de zuivelindustrie weer drukken en waarschijnlijk zullen ze deze drukken.

Dat wordt dus vijf heer dezelfde melkprijs bij een inflatie van zon twintig procent. De veehouders hebben zich aan deze wurgende greep alleen kunnen ontworstelen door de arbeidsproduktiviteit op te voeren. Ze moesten per jaar en per man een koe meer melken om hun koopkracht op hetzelfde peil te houden. Dat lukt lang niet iedereen, omdat er op een gegeven moment geen e nkele mogelijkheid meer is om een koe extra te melken. De bedrijfsgebouwen of de grond laten uitbreiding niet meer toe. Dan zakt het inkomen van een boer plotseling met 100 gulden per hectare.
DE KAASINDUSTRIE is een wat onderontwikkelde bedrijfstak. Waar andere industrieën per onderneming garant staan voor de kwaliteit van hun produkten, daar gaan de kaasfabrikanten gebukt onder een streng stelsel van ontrolemaatregelen, dat moet verhinderen, dat enig gefrunnik aan de hoedanigheid van de kaas financieel voordeel oplevert.
Bij deze controle zijn regels gehanteerd, die tien jaar geleden al niet meer deugden, maar waaraan nog angstvallig de hand wordt gehouden. Deze regels betreffen de samenstelling van een boormonster uit een kaas. Ongeacht de dikte van de korst van de kaas, wordt namelijk een vaste verhouding aangenomen voor de berekening van de samenstelling van de kaas. Er zijn allang directeuren van Friese fabrieken, die hebben opgemerkt, dat ze veel gunstiger komen te zitten met de samenstelling van de kaas op grond van de aangenomen formule, wanneer ze kaas met dunne korsten maken. Om dezelfde reden willen ze ook geen broodkaas maken, omdat de korst van deze kaas een groter percentage van de totale kaas uitmaakt dan bij een edammer of een goudse. Dit grapje heeft sommige fabrieken tonnen opgeleverd, maar de aardigheid is er nu zo langzamerhand af, doordat het algemeen bekend is geworden. De uitvinder van de dunne korst en een hoge opbrengst, zuiveldirecteur Henk Wiarda van St. Nicolaasga, kon het gewurm namelijk niet langer aanzien. Toen hij indertijd het beleid in St. Nicolaasga op de foute formule voor een dunne korst afstelde en de fabneksresultaten omhoog schoten, dachten andere directeuren, dat er fraude gepleegd werd in St. Nicolaasga.

Leeuwarder Courant 1971-02-06

Blijvers in Friesland / Nestlé-Hollandia / *Vrije Boer* en Landbouwschap

(De Veemarkt dl)
DE NIEUWE SANERINGS REGELING in de landbouw heeft een stormloop op de plaatselijke bureauhouders teweeg gebracht. In januari werden in Friesland 213 aanvragen ingediend, tegenover totaal 430 in de jaren '68, '69 en '70. Te verwachten valt dat de stroom aanmeldingen in de komende maanden door zal gaan.

Dat er iets stond te gebeuren was al duidelijk, toen er in de Dongeradelen een voorlichtingsavond werd gehouden en de zaal te klein bleek. Er moesten tafels uit de zaal verwijderd worden om ook de sprekers nog een plaatsje te geven. Ook de aanmeldingen voor de omscholingsregeling nemen snel toe. Er zijn bij het districtsbureau voor de arbeidsvoorziening nog nooit zoveel binnen gekomen als de laatste weken.

De medewerking van de verpachters bij de verschillende regelingen wordt minder. Zij moeten vrijkomend land ten genoege van de dienst der bedrijfsontwikkeling opnieuw verpachten, zo dat dit land de bedrijfsvergroting dient. De belangen van de verpachter gaan vaak in een andere richting en hij zegt dan tegen de pachter, dat die zijn huurjaren maar moet uitzitten.

Er doen zich ook andere drama's voor o.a. betreffende maatschappen. Twee broers of een vader en zoon of een hereboer en zijn bedrijfsleider melden zich voor sanering van een van hen. De boer, die gesaneerd wil worden verkeert in de mening, dat hij met zijn partner een maatschap heeft aangegaan. Als puntje bij paaltje komt blijkt die maatschap formeel niet te bestaan, zodat het feest van tienmaal de pachtwaarde voor de pachter niet doorgaat. Er zijn ook verpachters, die een graantje mee willen pikken van de regeling, waarbij de gesaneerde pachter een uitkering krijgt van tienmaal de pachtwaarde. Zij eisen een deel van de buit op. De regelingen zijn zo ingewikkeld, dat soms het omgekeerde effect wordt bereikt van wat de regeling officieel wil bereiken. In ruilverkavelingen koopt de *Stichting Beheer Landbouwgronden* bedrijven aan, die op zichzelf voldoende groot zijn, maar die versnipperd worden om kleinere bedrijven wat groter te maken. De mollen van de Cultuurtechnische Dienst modderen daarbij maar voort om het raam te scheppen, waarbinnen de bedrijfsvergroting zich kan afspelen.

OP DE GRASLANDDAG in Sneek wilde de heer Henny Heemskerk alle veeverbeteringsorganisaties in Nederland in één pot stoppen. Hij hoopte er dan zelf ook een plaatsje in te krijgen met zijn veebeslag, dat binnenkort voor een derde zal bestaan uit Brits- Hollandse koeien van het Friese ras, dieren die het NRS niet wil registreren, weshalve Heemskerk zo welwillend is om de ondergang van de stamboeken te voorspellen. Overigens is hij niet de enige, die opmerkt, dat de rol van de stamboeken in de wereld in betekenis vermindert door de opkomst van de kunstmatige inseminatie. De ki-organisaties kunnen hun eigen dieren wel registreren.

Concentratie is het wat de klok slaat. Als men alle organisaties op een rijtje zet, die zich met de boer en zijn welzijn bemoeien, dan zouden er vast wel een paar tussen uitvallen. Daarom zet niemand ze op een rijtje. Op het stamboekhuis in Leeuwarden is ook een hele concentratie tot stand gebracht, waardoor een reeks vergaderboeren hun plaatsje verloren hebben. Bij de structuurpolitiek in de Friese landbouw valt ook wel het een on ander te concentreren zoals uit het structuurplan blijkt.

MET EEN NIEUWE voorspelling omtrent het aantal veehouderijbedrijven, dat er in de komende tien jaar in Friesland over zal blijven, kwam prof. dr. A. Maris te voorschijn op de graslanddag in Sneek. Hij kwam op 7250 bedrijven. Het is een heel ander resultaat als waartoe *Bolwerk* kwam met zijn ruim 4.000, waarvan het voor de leesbaarheid bijna 5.000 gemaakt heeft.

De afgelopen jaren hebben reeds een enorme sanering van de veehouderij te zien gegeven. Er is een drastische teruggang geweest van meer dan 20.000 bedrijven na de oorlog tot zo'n 11.000 op het ogenblik. Aan de hand van de verzamelde gegevens kan men nagaan, welke bedrijven stoppen en welke voortgezet worden of zelfs uitbreiden en onder welke omstandigheden dat gebeurt. Zo zou men exact kunnen vaststellen bij welk prijsbeleid de sanering verloopt en hoeveel bedrijven het zullen bolwerken. Voor een leek met ontzag voor computers lijkt dat een koud kunstje.

Ir. S. Herweijer heeft Friesland al eens lekker gemaakt met de opmerking, dat het hier het Wisconsin van Europa zou worden en ook prof. Maris maakte een soortgelijke opmerking, toen hij het veen- en kleiweidegebied van Friesland mee aan de top van de EEG zag komen. De cijfers van prof. Maris liegen er niet om. Van de 700 bedrijven in Nederland met meer dan 100 melkkoeien ziet hij er in 1980 470 in Friesland. Van de 7700 bedrijven met 50 tot 100 melkkoeien vindt hij er 2430 in Friesland. Prof. Maris laat in Friesland in 1980 nog 150 bedrijven bestaan met minder dan tien melkkoeien en 580 met tien tot twintig. Verder ziet hij nog 1160 met twintig tot dertig dieren. Prof. Maris heeft niet precies verteld hoe hij aan zijn cijfers kwam. Hij laat de ontwikkeling gewoon doorgaan en hij krijgt dan ook 350.000 melkkoeien in Friesland tegen het Friese plan 300.000.
Bolwerk ging uit van andere gegevens en komt dan tot heel andere conclusies. Opmerkelijk is toch wel, dat in Nederland de rundveestapel niet meer groeit en in verschillende provincies een teruggang vertoont. In de loop der jaren treden nieuwe ontwikkelingen op die de huidige doorkruisen. Het tankmelkvervoer bijvoorbeeld kan een grote invloed krijgen op de rentabiliteit van de bedrijven, terwijl er ook een toenemende fokkerij van vleesvee naar voren zal komen. In ieder geval dreigt er deze zomer een tekort aan melk in die sectoren, die tegen de inleveringsregeling aanleunen.

DE VRIJE BOER van Koekoek en de Frankfurter Allgemeine trokken in januari — zij het niet eensgezind —op tegen Nestlé. Het belangrijkste Duitse dagblad en het nietigste politieke weekblad van Nederland hadden niet evenveel succes in hun strijd tegen het op een na grootste voedselconcern van Europa. De Frankfurter was bevreesd, dat Nestlé door de fusie met Ursina een te monopolistische greep zou krijgen op de Duitse markt. De Vrije Boer verhaalde van het succes, dat vrije boeren van de Veluwe hebben behaald tegen de Nestlé-Ursina-zuivelfabriek te **Nunspeet.** Deze fabriek is genoopt een proces met het Landbouwschap uit te lokken over de rechtmatigheid van de beslagname door het Landbouwschap op melkgeld van boeren, die weigeren hun contributie aan het schap te betalen.

Nestlé is een Zwitsers voedingsmiddelenconcern, dat de laatste tien jaar op een omvangrijke veroveringstocht is gegaan en het ene bedrijf na het andere inpikte. In Nederland kreeg het bijvoorbeeld de gehele Hollandia-KNM-zuivelgroep in handen. Het concern staat aan veel kritiek bloot en vooral journalisten liggen met Nestlé overhoop. Zwitserse kranten noemen Nestlé „de zwijgende reus" en „de poliep zonder geluk". Nestlé is weinig mededeelzaam over zichzelf. Nestlé toetert niet van de daken, dat de door het NIZO in Ede uitgedokterde Kernhemse kaas nu een Nestlé-produkt is, dat in ds KNM-fabriek te Sneek wordt bereid.

Eind vorig jaar haakte Nestlé (91.000 man personeel) het Amerikaanse conservenconcern Libby aan zijn zegekar. Libby (5200 man personeel) werkt de laatste jaren met grote verliezen. Het concern is vooral Amerikaans georiënteerd, maar het werkt verder over de hele wereld en heeft o.a. een condensfabriek in Leer bij Nieuweschans.

De omzet van Nestlé beliep vorig jaar 7,8 miljard gulden. In januari werd bekend dat ook het concern Ursina-Franck met een omzet van anderhalf miljard gulden in Nestlé zal worden opgenomen. Nestlé heeft een omzet, die ongeveer de helft van die van Unilever is. Tussen Unilever en Nestlé bestaat in Duitsland, Oostenrijk en Italië een nauwe samenwerking bij de verkoop van diepvriesprodukton en consumptie-ijs. De koelketens voor deze produkten zijn voor beide concerns verenigd.

Wanneer de twee grootste ondernemingen ter wereld op hun gebied buiten Amerika zulke maatregelen nemen om de rentabiliteit te verzekeren, dan krijgt men wel enigszins een indruk, wat de schaalvergroting in de economie betekent.

De Frankfurter Allgemeine is ontsteld over de grote invloed, die Unilever en Nestlé-Ursina op de Duitse markt hebben verworven. Unilever heeft de margarinemarkt net als in Nederland reeds in zijn vingers. Voor babyvoeding zijn er in Duitsland nog slechts twee groten over, waarvan Nestlé-Ursina er een is. Soortgelijke situaties doen zich voor bij blikmelk en oploskoffie. Unilever en Nestlé hebben meer dan de helft van de markt voor consumptie-ijs in handen.

VOOR DUITSLAND is dit een heel vreemde zaak. Het industriële leven in Duitsland wordt beheerst door de banken. De drie belangrijkste zijn de Deutsche Bank, de Dresdner Bank en de Commerzbank. Nederlandse banken mogen geen grote aandelenpakketten hebben in ondernemingen, doch in Duitsland hebben deze drie banken veelal meerderheidspakketten, waardoor ze een enorme economische macht vertegenwoordigen. Der Spiegel wijdde er kortgeleden een hele reportage aan onder het motto „Macht zonder controle". De voedselconcerns, die op de Duitse markt opereren, zoals Nestlé -Ursina, Unilever en Knorr, hebben hun hoofdzetels buiten Duitsland. Dat zit de Duitsers natuurlijk niet lekker. Nu moet men het begrip macht in deze zaken niet overdrijven. Een economisch imperium luistert naar zijn eigen wetten, maar het wordt ook gedresseerd door kleine concurrenten. Toen enkele maanden geleden Unilever een prijsverhoging wilde doordrijven op de Nederlandse markt voor consumptie-ijs (kinderijsjes) ging het feest niet door omdat Ynte Miedema uit Leeuwarden met zijn Friese Koe de poot stijf hield. Unilever was kwaad en stapte de vergaderzaal uit.

Nestlé en Ursina zaten elkaar in Nederland niet bijzonder dwars. Nestlé zit met vijf fabrieken in Friesland: **Scharsterbrug** (melkpoeder), **Osingahuizen** (kaas), **Bolsward** (o.a. condens), **Sneek** (consumptiemelk en kaas) en **Oosterlittens** (speciaalprodukten voor koffieautomaten en kunstkalvermelk). De melkaanvoer bij deze fabrieken bedraagt ongeveer 150 miljoen kg. De melk komt voornamelijk uit de Friese veen- en kleigebieden, terwijl ook de Noordoostpolder melk levert.

Om de gedachten te bepalen kan men zeggen, dat Nestlé (Hollandia) ongeveer tien procent van de Friese melk heeft. Veel moeite om die aanvoer uit te breiden doet Nestlé niet, eerder het tegendeel. Men concentreert zich op melk, die gemakkelijk en met weinig kosten naar de fabriek gebracht kan worden. Wanneer het tankmelkvervoer zich verder uitbreidt, zal dat nog wel duidelijker worden. De zuivelcoöperatie in Workum zal mettertijd moeten bezien of ze hierdoor niet in een ongelijke concurrentiepositie komt.

Ursina heeft een melkfabriek in **Nunspeet**, bekend als de *VVM-fabriek*. De VVM is de maatschappij (omzet 80 miljoen gulden) die voor Ursina in Nederland werkt. Zij brengt o.a. Alete-babyvoeding op de markt en verder het condensmerk Bear-brand. Ook Molenaars Kindermeel behoort er toe. Verder zit men ook in de kalvermelk.

HET LANDBOUWSCHAP heeft beslag gelegd op het melkgeld van een groep boeren, die aan Nunspeet leveren, omdat ze hun „contributie" aan het Landbouwschap niet op de normale wijze willen betalen. Directeur J. W. Vonk van Nunspeet kreeg de ploeg aan de hals, omdat hij de boeren hun volledige melkgeld niet uit kon betalen. Een hele delegatie Landbouwschapsfunctionarissen met hoofdheffingsdeskundige Wijnbergen, een heel gemoedelijke man, trok naar Nunspeet om het met Vonk en boeren uit te praten. Het verslag dat *De Vrije Boer* van de sceance geeft speelt ene G. Waijer uit Hulshorst een heldenrol. Het verslag blijkt ook door hem geschreven te zijn.
Het proces, dat de boeren tegen het *Landbouwschap* zullen aanspannen, zou volgens Waijer door directeur Vonk betaald worden. Waijer schrijft: „Een bijzonder tactvol optreden van een bij de boeren zeer geliefde heer Vonk". Volgens het verslag brak er een knokpartij uit toen de heer Wijnbergen zei: „Jullie boeren hebben altijd de bijstandswet nog". De zaak ligt anders dan *De Vrije Boer* het stelt, aldus deelt de directie van de VVM in Nunspeet ons mee, maar de boeren bazuinen hun overwinning wel rond. Je vraagt je bij het lezen van dergelijke verhalen dan wel eens af, hoe machtig machtig is. In Duitsland is men bang voor de economische invloed van Nestlé-Ursina en in Nunspeet stelt een groepje boeren de wet.

Leeuwarder Courant 1971-03-20

Tankaanval op zuivelcoöperatie

(De Veemarkt)
HET TANKMELKEN staat op het punt een doorbraak te forceren in de Friese melkveehouderij. Het ondernemingsraadslid van de CCF, H. Weistra, zegt in een interview met het personeelsblad van de CCF: „Het is moeilijk om precies te vertellen, hoe het melktransport, met name in de provincie Friesland, zich zal gaan ontwikkelen. Wel staat vast dat de opkomst van de rijdende melkontvangst – RMO. - niet is te keren."

Zo gaat Friesland de toekomst tegemoet: het is niet te keren. Het PEB kan het niet keren, de kleine boeren kunnen het niet keren, de Zuivelbond niet, niemand kan het keren. Slechts een enkele keer horen we, dat men het tankmelken met de daaraan verbonden rijdende melkontvangst wil bevorderen, dat men vaart wil zetten achter de modernisering van de Friese melkveehouderij.

Doen van een sprong in de toekomst.
Het tankmelken staat voor een doorbraak. De belangstelling neemt zeer snel toe onder de boeren. Bij *Fresia* in Dronrijp zijn nu 80 bedrijven, die in de tank melken en men verwacht er dit jaar nog 50 bedrijven bij. Een tweede rijdende melkontvangst is er in gebruik gesteld.
Zelfs het hoofdbestuur, van de Friese Mij ziet het niet helemaal, als het zegt, dat de stroomvoorziening van de Friese veehouderij niet kan worden omgeslagen over alle door het PEB geleverde kilowatturen. Het tankmelken en de koeling van de melk vragen namelijk veel electriciteit en het PEB ziet als een berg op tegen de kosten, die de stroomvoorziening van de boerderijen moet gaan kosten.

Stroomvoorziening van de boerderijen
In het provinciaal bestuur is men geneigd deze kwestie van de stroomvoorziening in het sociale vlak te trekken, zo in de trant van: die boerin moet toch ook een electrische wasmachine hebben. Dat is echter de kwestie helemaal niet. De Friese bevolking hangt voor ongeveer de helft direct of indirect van de melkerij af en een rem op de stroomvoorziening, een belemmeren van het tankmelken, het keren van rijdende melkontvangsten wijst op een conservatieve instelling in Friesland, die niet bevorderlijk is voor het doen van een sprong in de toekomst.

De Zuivelbond doktert op het ogenblik aan een andere financiële regeling voor het plaatsen door de zuivelfabrieken van koeltanks op de boerderij, waardoor de voordelen van de tank meer toevloeien aan de boer, die zo'n tank heeft. Voor de boer betekent de tankmelkerij niet alleen arbeidsbesparing maar ook verlichting van het werk. Niet alleen is de boer verlost van het slepen met melkbussen, hij kan ook zijn eigen werktijden vaststellen onafhankelijk van de komst van de melkrijder, die nu een of twee keer per dag op vaste tijden, soms heel vroeg, de bussen melk ophaalt. Bij het tankmelken komt hij slechts drie keer per week op ongeregelde tijden, wanneer althans de zuivelfabriek niet een te kleine tank heeft geplaatst.

Een van de opvallendste zaken bij het tankmelken is namelijk, dat de boer meer melk aan de fabriek begint te leveren. De uitbreiding van de melkveestapel levert minder moeilijkheden op, zeker wanneer ook de bedrijfsgebouwen voldoende bij de nieuwe mogelijkheden kunnen worden aangepast.

Het ophalen van de melk is voor de fabriek bij tankmelkers aanmerkelijk goedkoper dan bij bussenmelkers. De bussenrijders vragen op het ogenblik in Friesland een verhoging van de tarieven

voor het melkophalen met 25 procent. Zelfs bij een dergelijke verhoging van de tarieven is het melktransport van de boerderij naar de fabriek in Friesland nog goedkoop vergeleken met andere provincies en landen.

Bij het ophalen van melk uit tanks zijn er zuivelcoöperaties, die de boer eerst de melk uit de tank in bussen laten tappen. Bouwer in Akkrum kan daar van meepraten. Bij het ophalen met een tankwagen of een rijdende melkontvangst vervallen niet alleen het bussenslepen op de boerderij langs hobbelige reden op wrakke melkwagentjes en het bussentransport naar de fabriek, op de fabriek vervalt ook de traditionele melkontvangst

Wanneer de melk eenmaal door de rijdende melkontvangst is opgepompt, kan deze rechtstreeks bij de CCF afgeleverd worden. Het is dan niet nodig de melk eerst door allerlei buizen in de plaatselijke zuivelfabrieken te spoelen voor er een CCF-tanker komt om het spul op te halen. Het is niet te keren.

MOEILIJKHEDEN zijn er bij de omschakeling van bussen op boerderijtanks bij de vleet. Het bussentransport van de boerderij naar de fabriek zal duurder worden, omdat vooral de boeren met veel melk in de tanks gaan melken, terwijl het bussen melken vooral bij de kleinere bedrijven voortgang zal vinden. De melkritten met bussen zullen langer worden of er komen minder bussen op de wagen. De grote en voor het bussentransport voordelige boeren, die nu nog naar hun evenredig deel in het transport mee betalen zullen uit de melkrit vallen en de kleine boeren zullen meer moeten betalen om hun melk aan de fabriek te krijgen.

Een fabriek als Gerkesklooster heeft pas een nieuwe, traditionele dubbele melkontvangst gekregen met een capaciteit van 80 miljoen kg melk per jaar, dat is op het ogenblik ook ongeveer de aanvoer van die fabriek. Veel behoefte om nu vaart te zetten achter de omschakeling naar het tankmelken kan men daar dus niet verwachten. Wanneer de groei van de melkaanvoer in Gerkesklooster blijft aanhouden, zal men er blij zijn die meerdere melk naar de tanks te kunnen afleiden.

Bij de *„Zuidoosthoek”* (ZOH) met melkontvangsten in Olterterp, Oosterwolde en Terwispel ligt het net even anders. Het tankmelken neemt er zo snel toe, dat het over niet al te lange tijd mogelijk zal zijn de melkontvangst in Terwispel te sluiten. De verwerking van de melk in Terwispel is reeds gestopt. Daar levert het tankmelken dus reeds dubbele besparingen op.

De *Novac*, die als een van de eersten met de tankmelkers in zee ging, haalt alle melk in Zuidelijk Flevoland met tankwagens op. Bussentransport kan men zich ook moeilijk voorstellen uit de omgeving van Elburg naar Oosterzee. Blokzijl of Steenwijk.

Leeuwarder Courant 1971-04-17

Melk verwerken of wegwerken?

(De Veemarkt)
DE FRIESE ZUIVELFABRIEKEN hebben een belangrijk aandeel in de produktie van Cheddar, een kaassoort, die alleen Engelsen eetbaar achten of in ieder geval nuttigen. Cheddar, die in Friesland geproduceerd wordt, is doorgaans bestemd voor de smeltkaasindustrie. Dat is geen verheven bestemming, omdat voor smeltkaas ook kaas gebruikt wordt, waarmee tijdens de produktie of de bewaring ongelukken zijn gebeurd.

De kwaliteitseisen, die aan smeltkaas gesteld worden nemen toe. Het is een product, dat zich leent voor massafabricage en voor verpakking in zilverpapier met een mooi gekleurd papiertje er op. De prijs per kilo ligt dan aanmerkelijk hoger dan bij de echte kaas, maar alleen degene, die het gekleurde papiertje op de kaas mag plakken, verdient er wat aan. Die papiertjesplakkerij is vooral een lonende zaak voor de grote levensmiddelenconcerns als Kraft, Unilever, e.d. Ook de Frico beweegt zich op dit terrein.

In tegenstelling met de kaas, die in Friesland in hoofdzaak gemaakt wordt, is Cheddar in de eerste plaats grondstof voor een andere industrie, waar er bij het smeltingsproces allerlei smaakjes aan worden toegevoegd, waarvan de eerlijke kaasmaker geen weet heeft. Commercieel is er echter sprake van een produktveredeling, waarbij immers boven de kosten van het gewone kaasmaken ook die komen van het smelten en verpakken. De Cheddar wordt in Friesland gemaakt in kleine vierkante vormen (blokken), maar zonder enig bezwaar kan men de Cheddar ook in grote tonnen doen met een inhoud van een kubieke meter. De consument krijgt die dingen toch niet te zien.

Ook in de vanouds bekende kaasmakerij is een ontwikkeling gaande. waarbij de oubollige vormen verdwijnen en plaats maken voor utiliteitsvormen, die bij het versnijden minder kantverliezen opleveren. Het betreft hier de **vierkante kaas**, die versneden en voorverpakt aan de winkels geleverd wordt. Ook hier is de kaasmakerij grondstofleverancier voor de verpakker. De Frico heeft de laatste jaren een grootscheepse poging gedaan om in die verpakkingsmarkt te penetreren. Het is een zeer kostbare poging geweest en de Frico heeft het geweten.

De poging mocht geld kosten, want het betrof een investering op lange termijn. Uiteraard moest de Frico ten opzichte van de kaasproducenten, die nog niet bij deze marktontwikkeling waren betrokken, in een ongunstiger positie komen wat de uitbetaling betreft. Uiteraard onttrekt het zich nog aan de beoordeling van buitenstaanders of de investeringen in deze kaasverpakkingsmarkt op den duur hun rendement zullen afwerpen. Sommigen hebben er echter een hard hoofd in.

DE LAATSTE TIEN JAAR is het kaasmaken van een ambachtelijke onderneming geleidelijk geworden tot een procesindustrie, waar programmeringskaarten de speciale deskundigheid van de kaasmaker hebben verdrongen. Het werk van de kaasmaker in een fabriek als die in Twijzel is teruggebracht tot een controlefunctie. Zover is het nog niet overal, maar ook fabrieken in Noord-Holland, die meer voor de kaas krijgen dan de Friese tabrieken, zoeken het in de mechanisering van de produktie, al spreekt men er nog van de kaasbereiding. Alleen **boerenkaas** wordt nog op de traditionele manier gemaakt, maar dat betreft hoeveelheden, waarvan de markt nauwelijks een flinke uitbreiding zou verdragen.

De melkveehouders zijn in het algemeen blijvend aangewezen op een industriële verwerking van de melk. De enige vraag, die zij daarbij stellen is wat hun melk opbrengt. In theorie kunnen de degenen die de laagste kostprijs voor hun melk hebben, het beste uitzoeken, wat ze van hun melk willen laten maken, opdat er op lange termijn de meest gunstige verwerking en prijs komt.

Er zijn een reeks aanwijzingen. dat de Friese boeren wat dat betreft toch de boot dreigen te missen. De produktie van **Cheddar** is er een voorbeeld van. Dat is geen melkverwerking, dat is melk wegwerken. De boer is grondstoffenleverancier van zijn fabriek en die fabriek is op zijn beurt weer grondstoffenleverancier voor de volgende fase van verwerking. Grondstoffenleveranciers zijn bijna nooit degenen, die een grote invloed op op prijs kunnen uitoefenen, omdat ze de controle over het eindprodukt missen.

Wanneer een reeks fabrieken in Friesland dan toch gaan „sjedderen" is er geen enkel bezwaar tegen omdat zo goedkoop mogelijk te doen. En zeker is dit het geval in **Twijzel**, waar het bestuur van „**De Foarûtgong**" gedwongen werd het plan om de fabriek in Twijzel te sluiten en de melk in **Bergum** te verwerken niet uit te voeren. De directeur van „De Foarûtgong", Tom Osinga, een broer van Andries Osinga uit **Pingjum**, is toen maar radicaal een andere weg opgegaan, hetgeen de familie Osinga kennelijk eigen is. Andries Osinga is immers een vernieuwer op het gebied van de rundveefokkerij.

Bij de **mechanisatie van de kaasmakerij** waren er voor Twijzel twee mogelijkheden. De meest voor de hand liggende was de apparatuur van **Bijlenga** in Leeuwarden te bestellen en de andere was om het met **Alfa Laval** en **Jongia** te proberen. Bijlenga lag voor de hand, omdat de aandelen van dit bedrijf in handen zijn van de Friese zuivelcoöperatie, zodat „De Foarûtgong" mede garant staat voor de eventuele verliezen, die daar geleden worden. Osinga heeft zeer onprettige ogenblikken doorgemaakt in de kring van de Friese zuivelcoöperatie toen hij voor Alfa Laval en Jongia koos.

De gesloten wrongelbereider van Alfa Laval werd in Twijzel door zijn experimentele stadium meegeholpen en de chadderboxen van Jongia die een door de Friese zuivelcoöperaties versmade idee zijn van de zuiveldirecteur Bos uit **Ee**, kregen er een plaats. Men zegt wel eens, dat Tom Osinga „dubbel fel foar de kop" heeft, maar men kan niet zeggen, dat hij blindkappen op heeft.

VOOR DE FABRIEK (Goudse kaas) in **Bergum** heeft „De Foarûtgong" deze week ook vier gesloten wrongelbereiders besteld bij Alfa Laval en het lijkt er op, dat deze het pleit nu definitief in zijn voordeel hebben beslecht ten opzichte van de **open bakken**. Proeven met gesloten bereiders mislukten tijdens het experiment van Oudeschoot, waar de kaasmechanisatie startte. Later in **Opmeer** mislukte het weer, voornamelijk als gevolg van het wegvloeien met de wei van wrongeldeeltjes. De tank in Twijzel heeft dat bezwaar niet, zodat de voordelen van zo'n tank, die o.a. liggen in de chemische reiniging, nog duidelijker naar voren kwamen.

Alfa Laval heeft in zeven landen reeds van deze wrongelbereiders geplaatst, welke bestemd zijn voor alle mogelijke soorten kaas: Mozzarella, St. Paulin, Gouda, Svecia, e.d. Met vier tanks is Twijzel op een na de grootste fabriek. Het „sjedderen volgens de methode Bos-Jongia neemt daarna nog slechts een kwart van het aantal manminuten dan volgens de gebruikelijke methoden.

We vroegen **Sake van der Ploeg** of hij nu wel zo ingenomen was met het verdwijnen van de kaasmaker uit de onderneming, waar hij zijn zuivelcarrière was begonnen. Hij vond het niet erg, want de programmeur van de machines is een beter betaalde man. De kaaamelkverwerking in

Twijzel is door de operatie verdubbeld en zware lichamelijke arbeid is vervallen. Die was er bij de produktie van cheddar op de traditionele wijze ruimschoots e.a. bij het keren van de onhandelbare lappen cheddar, wat hangend over de rand van de kaasbak moet gebeuren.

Voorheen werkten in de kaasmakerij van Twijzel 22 man, wat teruggebracht is tot zeventien, van wie er echter negen in de inpakafdeling werken. Deze afdeling is de meest arbeidsintensieve van het bedrijf, zo concludeert het **Officieel Orgaan** van de FNZ, dat er dan haastig aan toevoegt, dat de inpakkosten voor rekening van de Frico komen. De inpakafdeling maakt een wat rommelige indruk.

ALFA LAVAL heeft buiten de Benelux de vertegenwoordiging op zich genomen van de Jongia-produkten, hetgeen voor het Leeuwarder bedrijf een eer is, want Alfa Laval is een wereldzaak uit Zweden, die leidinggevend is in de zuivelindustrie. De vertegenwoordiging betreft niet alleen de cheddarboxen, maar ook de **geautomatiseerde draineerbakken** voor de produktie van Goudse en Edammer kaas. Ook hier heeft Jongia een stap verder gedaan bij de automatisering van de kaasbereiding, Alfa Laval richt op het ogenblik met Jongia-apparatuur een enorme kaasfabriek op Cuba in. Bijlenga, die een paar jaar geleden het monopolie leek te hebben op het gebied van de gemechaniseerde kaasproduktie, heeft een zware concurrent gekregen. Het bedrijf van Jongia in Leeuwarden telt slechts een man of vijftig personeel. Het moet de produktie van de apparatuur uitbesteden aan andere bedrijven.
…….

Leeuwarder Courant, 1971-05-08

Pijnlijk gegoochel met geld – EEG rekeneenheid

(De Veemarkt)
ANDERHALF JAAR nadat de devaluatie van de Franse frank het gemeenschappelijk prijsbeleid van de EEG-landbouw in een crisis dompelde en anderhalve maand nadat de brokken van die devaluatie in Brussel gelijmd en gekramd waren, staat het gemeenschappelijk landbouwbeleid opnieuw voor een crisissituatie als gevolg van veranderende valutaverhoudingen.

Bij de devaluatie van de frank in 1969, weldra gevolgd door een revaluatie van de Duitse mark, ontstonden er in de EEG drie verschillende prijsniveaus voor landbouwprodukten. Met heffingen aan de binnengrenzen van de EEG werden de verschillen rechtgetrokken, Voor Frankrijk kregen de heffingen en toeslagen een wat permanent karakter, terwijl Duitsland gedwongen was de heffingen op de invoer van landbouwprodukten snel af te schaffen.

Voor de Franse boeren kwam er een prijsinhaalprogramma van twee jaar om weer op het EEG-niveau te komen namelijk op het niveau van de in „groene dollars" vastgestelde prijzen in de EEG. Die **groene dollars of EEG-rekeneenheden** vormen geen tastbare munt, maar ze bestaan wel al kun je ze niet zien, maar dat kun je elektriciteit ook niet. De waarde van de groene dollar is afgesteld op de Amerikaanse dollar en gaat daarmee op en neer. De waarde van de Amerikaanse dollar wordt nauw gekoppeld aan een hoeveelheid goud. Aangezien het meeste goud in Amerikaanse handen is en opgeslagen in fort Knox zijn de Amerikanen baas; hun dollar is goud.

Het hele systeem van muntwaarderingen hangt als een „mobile" aan elkaar, als er ergens wat aan een gewicht verandert begint de hele zaak te schommelen en te slingeren. Die slingersituatie doet zich voor, nadat de centrale bank van Duitsland weigerde langer marken te betalen voor dollars tegen de oude koers. Als er een nieuwe koersverhouding tussen de dollar en mark (met zijn aanhang van guldens en schillings e.d.) is vastgesteld, is de mark duurder geworden ten opzichte o.a. van de dollar, de Franse frank en het Engelse pond.

De agrarische prijzen in de EEG blijven echter uitgedrukt in groene dollars, die dezelfde waarde hebben als de Amerikaanse dollar. Dat betekent niet meer en niet minder dat de prijzen van landbouwprodukten voorzover die door Brussel geregeld worden in Duitsland in prijs verlaagd zullen worden. De Duitse boeren zullen minder marken voor hun tarwe melk en bieten ontvangen. En de Nederlandse boeren zullen minder guldens voor hun melk ontvangen, indien de Nederlandse regering besluit het Duitse voorbeeld te volgen.

DE DUITSE BOERENBOND heeft deze situatie al maanden geleden zien aankomen. Bij een bezoek, dat we eind maart aan Bonn brachten, bleken de boeren zich reeds verschanst te hebben in stellingen, die nu achteraf een ijzersterke uitgangspositie voor onderhandelingen geven. Ook de regering in Bonn en het parlement hadden zich toen reeds achter de Duitse boeren opgesteld.

Woordvoerders van het landbouwministerie, gehuisvest in een soort barakkenkamp bij Bonn, waarbij vergeleken het Nederlandse departement van landbouw meer op het Pentagon in Washington lijkt, erkenden na de Brusselse prijsbesluiten van maart dat de Duitse landbouw met die besluiten niet aan zijn trekken was gekomen en dat er meer moest gebeuren. In die situatie valt

niet te verwachten, dat men de Duitse boeren een prijsverlaging van zo'n procent of tien zal aandoen, zelfs niet van één procent.

Bij de revaluatie van de Duitse mark in 1969 ging deze eenzaam alleen in de hoogte. De Duitse export werd duurder en importeren voor de Duitsers goedkoper. Dat gold ook voor landbouwprodukten. De Duitsers werden gedwongen de aanvankelijke heffingen op de invoer van landbouwprodukten te vervangen door toeslagen voor de Duitse boeren. De Duitse Boerenbond heeft echter een nieuw wapen ontdekt, dat,veel effectiever kan werken, namelijk een verhoging van de BTW of op zijn Duits een verhoging van de Mehrwersteuer, hetgeen voor de Nederlandse landbouwexport een verhoging van de invoerrechten in Duitsland betekent.

Nu kan Nederland uiteraard eenzelfde revaluatie toepassen als Duitsland, waardoor de prijsverhoudingen in beide landen gelijk blijven, maar waarbij de prijzen in marken en guldens voor landbouwprodukten uiteraard wel met hetzelfde percentage dalen. Dat zou echter slechts betekenen, dat de Duitse boeren geen „oneerlijke concurrentie" van de Nederlanders ondervinden, maar het zou de Duitse boeren geen voldoening geven omtrent hun inkomenssituatie, te meer niet omdat de Franse boeren wel in een gunstiger - zij het meer moreel dan reëel - concurrentiepositie komen zonder inkomensverlaging.

Bij de prijsbesprekingen in Brussel, die in maart met een prijsverhoging voornamelijk voor de veehouderijprodukten werden afgesloten, openbaarde zich een tegenstelling tussen Duitsland en Frankrijk. Duitsland wilde de graanprijzen opschroeven en Frankrijk de veehouderijprijzen. Wie de onafzienbare graanvlakten van Noord-Frankrijk kent, weet, dat hier bedrijven ontstaan van Amerikaanse allure. Frankrijk heeft geen behoefte om de akkerbouw nog verder op te jagen.

FRANKRIJK heeft een ander probleem, het achterblijven van de veehouderij, die juist de zegeningen van de EEG voor dit land had moeten binnenhalen. De Nederlandse veehouderij is er echter mee gaan strijken.
De volgorde van berichten, die de situatie illustreren, is duidelijk. Twee weken geleden publiceerden de Franse kranten een bericht, dat de melkproduktie in Frankrijk dalende was. *Le Monde* noemde de situatie zelfs alarmerend. De volgende dag was er al een van de boerenbonden, die een verklaring uitgaf, dat de Franse landbouwpolitiek zonder doel of richting was. De daarop volgende dag liet minister Cointat weten, dat hij bij de komende besprekingen met de landbouworganisaties niet over prijzen wilde discussiëren.

Vanmiddag om half drie zijn de leden van de zuivclcoöperatie in Berstett (Franse Elzas) bijeengeroepen voor de algemene ledenvergadering, waar het centrale thema van de vergadering is, de teruglopende aanvoer van melk bij deze coöperatie en de toenemende vraag naar consumptiemelk.

De veehouderijbedrijven in de Elzas en verder in het gebied ten zuiden van de Duitse grens staan knus bijeen in de dorpen. Mesthoop naast mesthoop aan de dorpsstraat. Nieuwe bedrijven zijn er niet. Wel zien de dorpen er veel welvarender uit dan een jaar of tien geleden.
Er is veel gemengd bedrijf en gezien de lage gemiddelde produktie van het melkvee zal de ontwikkeling daar wel gaan in de richting van de akkerbouw, waar moderne landbouwmethoden in hogere hectare-produkties veel sneller te verwerkelijken zijn dan in de veehouderij, die voor haar produktiviteit altijd afhankelijk is van een trage erfelijk bepaalde verhoging van de produktie per koe.

De melkproduktie in Europa ontwikkelt zich in gunstige zin voor de Friese veehouderij en uit de veehouderij komen berichten, die op meer optimisme onder de boeren wijzen. De grondprijs trekt mede door hogere pachtnormen wat aan en het gebruiksvee is duur, maar dat kan een gevolg zijn van een verandering in de veehouderij, waar we al eens op gewezen hebben.
De grote veehouderijbedrijven hebben de neiging de opfok van jongvee af te stoten en in de plaats daarvan hoog drachtige dieren of melkedieren aan te kopen. De oorzaak daarvan is dat de afgelopen jaren het gebruiksvee de opfokkoeien niet opbracht. Een sterke teruggang in het opfokken van jongvee moest wel op een schaarstesituatie uitlopen. De boeren, die dit jaar hun bedrijf beëindigen doen dat onder een goed prijsgesternte. Als de droogte blijft aanhouden, is het met die hogere prijzen natuurlijk gauw gedaan.

DERTIEN MILJOEN. Drs. Rinse Zijlstra, voorzitter van *FNZ* en *CBTB*, heeft het bedrag hoorbaar laten vallen in de vergadering van de *Friese Zuivelbond*. Voor elke Friese boer duizend gulden, als er een cent meer hij de melk zou komen.
Schriftgeleerden hebben zich over de tekst van Zijlstra's toespraak gebogen en ze zijn tot de conclusie gekomen, dat Zijlstra niet gezegd heeft, dat wanneer er één zuivelorganisatie voor alle Friese melk komt, dat dan de melkprijs met een cent omhoog zou gaan. Nee, Zijlstra heeft gezegd, aldus de schriftgeleerden, als er een organisatie is en de melkprijs gaat een cent omhoog, dan is dat dertien miljoen. Ja, dat is ook zo, bedankt schriftgeleerden.

Verlakkerij is het natuurlijk wel. Wie één zuivelorganisatie en een cent in een adem noemt, die zegt iets wat hij niet kan waarmaken. Wie het op het ogenblik in Friesland wel doet, stuit op een muur van zwijgen. Er zijn de laatste twintig jaar kleine coöperaties geweest in Friesland, die ernstiger fouten hebben gemaakt dan de grote coöperaties. Die fouten hadden voor de boeren die bij de kleine coöperaties betrokken waren, veel zwaarder financiele gevolgen kunnen hebben, dan het geval is bij de Frico. Het „verlies" van de Frico is per kilo melk geringer dan de uitbetalingsverschillen tussen de Frico-fabrieken.

Wel is gebleken, dat grote ondernemingen ook grote fouten kunnen maken en andere risico's lopen dan kleine. Wat zijn de debacles van Langweer, Birdaard. Oldeboorn in liefderijke koestering opgevangen door de grote coöperaties. Voor de Frico, de CCF en de CAF staan geen leunstoelen gereed om bij uitputting in neer te zakken.

DE POTTEN van de zuivelfabrieken in Friesland zijn bekend en de boeren zijn druk bezig de hun bekende beperkte gegevens te vergelijken. Aan kop gaat met een pot van 5,7 cent (over een boekjaar van acht maanden) de laatste particuliere zuivelindustrie in Friesland, het *Nestlé-concern (Hollandia*). in Friesland volgen daarop de niet-Frico-coöperaties Gerkesklooster en Workum. Workum ligt ongeveer een cent achter op *Hollandia*. De negen best uitbetalende deelgenoten van de Frico hebben gemiddeld een drie cent nabetaald.

Acht van die negen zijn de acht kleinste Frico-fabrieken op de vaste wal. De negende is Bergum-Twijzel, de eerste grote coöperatie, die ongeveer evenveel melk heeft als de acht kleine met elkaar. Alle andere Frico-deelgenoten zitten onder deze groep van negen, waarbij de nabetaling zakt tot een, twee cent per kg melk. De Domo betaalde 3,5 cent na. In de nabetaling van de Friese coöperaties is een CCF-pot verwerkt van 0,5 cent.

Leeuwarder Courant 1971-05-22

....Potgeld wel of niet vermelden....

(De Veemarkt dl)
POTGELD, het onderwerp van de laatste weken in boerenbesprekken, daar raken we niet af met een alinea van twee weken geleden, hoewel we natuurlijk met het *Fries Landbouwblad* ook zouden kunnen zeggen, dat het niet verantwoord is om de hoogte van de potten te publiceren, want daar komt zoveel bij te pas. We hebben uit de redenering van het *Fries Landbouwblad* begrepen, dat de boeren het toch niet zouden begrijpen...

De schrijver van deze rubriek begrijpt het ook niet meer en we zullen ons onbegrip dan maar uitjammeren. Dwars tegen alle theorieën in zijn de grote zuivelfabrieken, voorzover deelgenoot van de Frico. de boot ingegaan. tenwijl de kleine Frico-deelgenoten bij het potgeld de toon aangaven. Bij de niet-Frico deelgenoten wist het kleine Oudwoude zich uitstekend te handhaven tussen Gerkesklooster en Workum.

De zuivelfabriek in Oudwoude betaalde over 1970 ondanks enkele tegenslagen gemiddeld voor de melk 40,85 cent per kilo, daarvan was reeds 35.98 als voorschot betaald, zodat er 4,87 cent aan potgeld resteerde, onder te verdelen in 3,69 cent nabetaling. 0,54 cent toevoeging aan ledenkapitaal en 0,64 cent kwaliteitspremie.

Zoals bekend betaalde Nestlé over de laatste acht maanden van 1970 in Friesland een pot van 5,75 cent, zonder de kwaliteitspremie was de pot 5,17 cent. Over twaalf maanden betaalde Workum 5,05 cent en zonder kwaliteitspremie 4,5 cent. Het verschil tussen de beide grote zuivelindustrieën buiten de Frico is dus minder dan een cent.

De Takomst (Wolvega. St. Nicolaasga, Wommels) had een boekjaar van acht maanden en kwam op een nabetaling van 3,2 cent zonder kwaliteitspremie. De Frico-cent over alle melk van de *Takomst* in 1970 moest ingehouden worden over de melk van acht maanden, waardoor die cent tot *f* 1,36 per kg melk uitdijde. Wegens het korte boekjaar is *De Takomst* niet opgenomen in de vergelijking van de Frico-fabrieken, waarnaar de uitbetaling van de Frico-groep *Mid-Fryslan* (Frico-Warga) geregeld wordt. De boeren van Frico-Warga krijgen als melkgeld het gewogen gemiddelde van de negen hoogste Frico-coöperaties en dat waren dit jaar de kleine fabrieken.

Leeuwarder Courant 1971-06-05

Botergraal vaart in trekschuit

(De Veemarkt)
DE MARGARINE-INDUSTRIE, dat wil zeggen *Unilever*, staat te trappelen om in Nederland te beginnen met de produktie van **margarinekaas**. Dat is kaas, welke bereid is met plantaardig vet in plaats van melkvet. Honderd jaar na het begin van de margarineproductie wil men ook wel weer eens wat anders. Er zijn meer op melk lijkende produkten, die hun opwachting komen maken. Omdat die produkten melk moeten vervangen, doen de fabrikanten weinig moeite om het verschil met melk te accentueren.

In het *Productschap voor Zuivel* wilde dr. E. van de Wiel, secretaris van de *FNZ*, de hele troep maar verbieden. Dat is natuurlijk de gemakkelijkste weg. Als de rijtuigfabrikanten en de trekschuitrederijen indertijd een stokje gestoken hadden voor de opkomst van de automobielindustrie, dan zou ons ook heel wat ellende bespaard zijn gebleven. De FNZ is trouwens nooit een club met sprankelende ideeën geweest, maar meer een tafelronde coöperatieve zuivelfabrikanten, die zich eensgezind schaart rond de heilige botergraal, een soort wereldcup voor goed gevoede burgers.

De botergraalridders schrijven aan het melkvet mysterieuze krachten toe, vooral wanneer dit melkvet wordt omgetoverd tot boter Het melkvet heeft namelijk zijn vijanden, die helemaal niet zo verrukt zijn van die mysterieuze krachten en die wel onbewezen roddelpraat ten beste geven over mogelijke schadelijkheid van melkvet voor de gezondheid.

Toen staatssecretaris Kruisinga onlangs een bezoek aan de CCF bracht, riep hij de hulp in van de CCF bij het onderzoek naar melkproducten zonder melkvet, margarine-produkten dus. De staatssecretaris zat dus ook al in de knoop met de melkvetproblemen. Enige tijd daarna sprak CCF-directeur Bouwes onbeschroomd over melkvreemde vetten in melk. Hij deed dat tegenover de Rotterdamse Kamer van Koophandel, die op bezoek was. Hij vertelde o.a. dat de CCF samen met de Unilever een fabriek zou bouwen in Nigeria, maar de Unilever had zich teruggetrokken uit het plan.

De CCF heeft evenals andere condensondernemingen in tropische landen fabrieken voor „recombined milk", waar uit melkpoeder en boterolie gecondenseerde melk wordt gemaakt. Deze fabrieken dreven op de zuiveloverschotten uit Europa. Die overschotten zijn opgedroogd en weggezwendeld en nu lopen de boterprijzen omhoog. Regelmatig wordt er melding gemaakt van hogere prijzen op de wereldmarkt voor boter, speciaal dan op de Londense markt, waar nu echter Amerikaanse overschotten de brand helpen blussen.

De fabrieken voor „recombined milk" moeten nu omkijken naar andere grondstoffen, willen ze niet met te hoge prijzen op een droogje komen te zitten. Plantaardig vet is er genoeg in de wereld en het is bovendien goedkoop. De fabrieken in de tropen zullen eventueel genoodzaakt zijn over te schakelen op margarinemelk of „filled milk".

De Nederlandse zuivelindustrie heeft op het einde van de vijftiger jaren nogal hysterisch gedaan over filled melk produkt, toen de CCF zijn merk *Dutch Baby* er op liet plakken en het introduceerde op de Phillippijnen Op alle mogelijke manieren in toen geprobeerd de CCF te knoeien.

Filled milk heeft inmiddels zeer vaste voet gekregen op de Philippijnen met 70 procent van de omzet in gecondenseerde melk.

HET EEG-BELEID inzake melk is gericht op de melkproduktie van de veehouderijbedrijven. De Commissie en de Ministerraad, die de zuivelindustrie eerst aanmoedigden om iets aan de zuiveloverschotten te doen door flink te investeren, laten diezelfde industrie nu als een baksteen vallen. Omdat eerst de kaasindustrie viel en daarna de industrie van melkprodukten, zullen we maar aannemen, dat de laatste het voorbeeld van de eerste zal volgen, namelijk weer overeind komen.

Mejuffrouw Rinkse Lootsma van de CAF zei het zo aardig bij haar receptie, toen ze een woord aanhaalde van haar vroegere grote baas bij de CCF Sietse Hepkema: „Moeilijkheden zijn er om overwonnen te worden." De condensindustrie zal moeten leren lopen zonder de krukken van een subsidiebeleid en de gedachten van de managers in deze industrie gaan dan ook in de richting van nieuwe steunpilaren voor hun fabrieken.

De CCF heeft reeds blijk gegeven geen bezwaren tegen margarinemelk te hebben. De Domo brengt een koffiewitmaker aan de markt, die koffiemelk vervangt (*Completa*), en de *Meijerij in Veghel* proclameert in haar briefhoofd, dat zij producente is van melkvervangers (milkreplacers). De Meijerij werkt voor de Zuidnederlandse melkcoöperatie, die net als CCF en Domo mee door dr. Van de Wiel in het *Produktschap voor Zuivel* vertegenwoordigd wordt. Namens wie vraagt dr. Van de Wiel nu eigenlijk een verbod van de imitatieprodukten? Hij zit daar weliswaar zonder last of ruggespraak, maar wel namens belangen en niet voor gevoelens.
Een verbod van imitatieproducten lijkt inderdaad het gemakkelijkst te zijn wat men kan doen, maar men hoeft geen sterrewichelaar te zijn om te weten, dat men een zonsverduistering ook niet verbieden kan. Hoe kan men iemand ooit verbieden iets wits in de koffie te doen dat geen melk of suiker is?

De vraag is in hoeverre de zuivelindustrie deel moet nemen aan de produktie van imitatie-zuivel. Bouwes zegt, dat als de zuivelindustrie in de margarine gesprongen was, de boterhandelaren Jurgens en Van den Berg, die later de grondslag legden voor de Unilever, geen kans gekregen zouden hebben op het terrein van de margarine. De zuivelindustrie heeft zich afzijdig gehouden van de margarine, niettegenstaande zij de deskundigheid op dit gebied had. Iets dergelijks zal zich bij andere producten niet mogen herhalen, dat is ook de mening van Domo-directeur K. de Boer. Als de zuivelindustrie zich met margarine gaat bemoeien, wordt de desbetreffende markt bepaald minder interessant voor de Unilever. De ridders van de heilige botergraal zullen echter wel proberen de zuivelindustrie in dezen de handen te binden.

Melkkoeltank

BUITEN FRIESLAND wordt de installatie van *melkkoeltanks* op de boerderijen met kracht bevorderd. In Friesland gaat de ontwikkeling schoorvoetend. In de eerste plaats krijgen tankmelkers in Friesland niet een extra vergoeding voor hun melk. De elektriciteitsvoorziening op het platteland remt de installatie af en de zuivelindustrie zelf heeft er niet zoveel zin in. Jarenlang liet men boeren met een tank hun melk weer in bussen tappen, waarna de fabriek zo vriendelijk was om de melk op te halen. Een tankauto om die melk op te halen kon er niet af. Daar komt nu geleidelijk verandering In.

De fabrieken hebben zich bij de omschakeling wel een limiet gesteld, wat het aantal tanks betreft, die jaarlijks geïnstalleerd worden. Gedeputeerde Staten constateerden onlangs, dat de zuivelindustrie jaarlijks slechts een vermeerdering van het aantal tanks in Friesland verwacht van

een paar honderd. Gedeputeerden antwoordden dat op vragen van het Statenlid J. van der Heide, die geïnformeerd had naar de slechte stroomvoorziening en de moeilijkheden, die dit gaf bij het installeren van tanks. Als die stroomvoorziening niet beter wordt, dan halen ze die paar honderd ook nog niet

Het lust ons niet om nog eens weer het maatschappelijk belang van een snelle invoering van het tankmelken in Friesland uit te stallen. Over enkele jaren zal gesteld kunnen worden: zonder tankmelken geen melkveehouderij.
Het gaat natuurlijk helemaal niet aan om de voordelen van het tankmelken in de bussen te laten stromen van de boeren, die er niet aan mee doen. De zuivelindustrie moet maar in de leer gaan bij de CAP, die op een gegeven moment grote afnemers aan de particuliere veevoerindustrie verloor, omdat een kilo voer in elke hoeveelheid evenveel kostte. Voor een ons kanariezaad kon je het beste bij de CAP terecht, maar als je wekelijks een paar ton nodig had, dan moest je ergens anders wezen. De CAF zag snel waar de belangen lagen en begon met kwantumkortingen en -toeslagen te werken. Had het bedrijf het niet gedaan, dan was de zaak aan de Sneker Trekweg in Leeuwarden al opgedoekt.

In de zuivelindustrie zit men nog tegen deze ontwikkeling aan te hikken. Een toenemende weerstand tegen de coöperatie bij de vooruitstrevende boeren is daarvan een gevolg. Nu de Friese zuivelcoöperatie haar melkprijsvoorsprong kwijt is en moderne ontwikkelingen in de weg staat, is een nuchterder oordeel van haar kant over de coöperatie op zijn plaats.
De tankmelkers maken de dienst niet uit in de coöperatie, zij vormen een minderheid en die minderheld wordt geremd. Dat betekent, dat de coöperatie de vooruitgang in de weg staat. Het is onzin van de gedeputeerden om zich daarop te beroepen als hun oordeel gevraagd wordt over de ontwikkeling van het tankmelken in Friesland. Het zal met het tankmelken gaan als met het grasdrogen, de ladewagen en de mechanische staluitmesters, de autoriteiten zien het niet en de boeren zien het wel zitten.

EEN VREMDE ZAAK, waar de zuivelcoöperaties in Friesland ook steeds meer mee te maken krijgen, is het systeem van grensregelingen tussen de zuivelfabrieken in Friesland, De harde trap, die Homme Siegenga van Grouw ertegen gaf, toen hij dit voorjaar besloot de melk van zijn nieuwe bedrijf in Zuidelijk Flevoland niet te leveren aan de *Novac* maar aan *Nijkerk*, de fabriek van de stuntmelk, dondert nog na in de coöperatieve wereld. In de vergadering van Mid-Fryslán, waar hij voorzitter van was, zouden de andere boeren hem collectief op zijn nek springen wegens deze afval van het geloof der Friese zuivelcoöperatie. Hij heeft zich echter knap verdedigd en is zonder schram uit de vergadering gekomen. Inmiddels rukken nu de boeren in de Brekkenpolder bij Lemmer aan hun ketenen. Zij willen ook los van de *Novac* en met hun melk naar het westen van Friesland. De *Novac* sukkelt met zijn melkprijs. Aanvankelijk heetten dat kinderziekten van een grote zuivelcoöperatie, nadien ging het goed, maar nu spreken de boeren al van ouderdomskwalen.

Binnen de Friese zuivelcoöperatie kunnen de boeren hun melk alleen maar kwijt aan de fabriek, die hun vanwege de *Friese Zuivelbond* in laatste instantie wordt toegewezen in het kader van de bindende grensregelingen. In een groot deel van Friesland, Groningen en Drenthe bestaat er geen grensregeling voor deze boeren.

In het zuidelijk deel van Friesland werkt *Hollandia-Nestlé* als enige particuliere industrie in het Noorden, doch daar is men nog al selectief bij het aannemen van nieuwe leveranciers. Niet alle melk wordt overal vandaan gehaald door *Nestlé*, hetgeen inhoudt, dat de coöperatie dat mag

doen. De coöperatie wurmt zich op die manier geheel in de nesten, omdat ze met de dure melk komt te zitten, duur door de hoge kosten, die het melkophalen in bussen met zich brengt.
[….]

Leeuwarder Courant 1971-06-26

Proberen, kaaskop in het zand – NCZ

De Veemarkt

DE LAATSTE TIJD is het verschillend keren voorgekomen, dat zuiveldirecteuren ons suggereerden, dat er moeilijkheden met de kwaliteit van de kaas zijn. Als dan ook de grote kaascoöperatie NCZ met enige zorg de kwaliteit van bewaarkaas gade slaat is er reden om attent te zijn. De duurzaamheidskeuringen, waarbij de houdbaarheid van de kaas wordt nagegaan, geven geleidelijk slechtere resultaten te zien. zegt de NCZ. We zouden de NCZ wel een handige oplossing van het probleem aan de hand kunnen doen. Schaf die keuringen af, dat heeft de Frico ook gedaan. Dat brengt wel geen oplossing van het probleem, maar voor de betrokkene is het steken van de kop in het zand uiteraard wel een oplossing. Deze methode wordt veel te weinig geprobeerd. Er zijn nog altijd struisvogels die het kunnen navertellen.

Er kan in Friesland uitstekende kaas bereid worden. De kaaskeuringen leren dat en de kaas, die wij bij tijd en wijle weten te bezetten, geeft vaak reden tot bewondering en verwondering. Kwaliteit wordt niet betaald, zeggen de kaasfabrikanten

De industriële produktie van kaas heeft nog slechts in de verte iets te maken met de ambachtelijke bereiding. Vroeger stak de kaasmaker zijn arm tot voorbij de elleboog in de wei en de wrongel om de temperatuur te controleren, een voorbeeld, dat we dan probeerden te volgen door met uiteraard vuile jongensvuisten ook in de kaasbak te roeren. Toen had je nog lekkere kaas, maar er mislukte ook wel eens wat. Bij de industriële produktie van tegenwoordig mislukt er veel minder vaak wat.

EEN BUITENSTAANDER begrijpt van de organisatie van de NCZ, de Nationale Coöperatieve Zuivelverkoopcentrale, niets. Er is een NCZ net als de Frico, maar de boter, de kaas en de poeder worden verhandeld door aparte organisaties, de NCB. de NCK en de NCM, die elk een eigen bestuur hebben. Een zuivelfabriek kan voor boter wel aangesloten zijn bij de NCB, maar daarnaast de kaas zelfstandig verhandelen buiten de NCK. Bovendien is er een grote zuivelcoöperatie als de ***Coberco***, die een reeks fabrieken exploiteert, waarvan er enkele kaas aan de NCK leveren en andere niet.

De nieuwe Frico-organisatie voor Frico-Warga, melkinrichtng en botermakerij, gaat ook enigszins in die richting, maar de baten van Warga komen nog in de centrale Frico-pot. Dat is bij de NCZ niet het geval. De NCZ loopt de laatste jaren goed en in deze weldadige sfeer heeft de ledenvergadering een investeringsplan van 30 miljoen gulden aangenomen.
Plichtmatig zet je dan een vraagteken achter zulke plannen. Moet dat nu wel? Och, wat zou het, zei een directeur, die niet bij de NCK is aangesloten, ze hebben een omzet van ruim 800 miljoen gulden.

Investeringen moet men echter niet tegen de omzet zien, want die bestaat in de zuivel uit dure produkten, maar tegen de arbeidskosten, die een handels- en pakhuisbedrijf heeft. Op dat punt is het jaarverslag van de NCZ alleen maar voor insiders duidelijk, zodat ook hier geldt, dat de boer, die bij een zuivelcoöperatie is aangesloten geen zicht heeft op de investeringen die te zijnen laste gedaan worden.

Door de fusie van zuivelverkoopverenigingen, is de NCZ vorig jaar fors gegroeid, waarbij de personeelsbezetting in een jaar is teruggebracht van 826 man in 786, terwijl de omzet honderden miljoenen groeide. Die fusie van drie. zuivelverkoopverenigingen in Nederland met de NCZ was kennelijk over tijd, terwijl toch nooit iemand gezegd heeft, dat er een noodtoestand heerste bij die bedrijven. Er bestond kennelijk geen inzicht in de efficiency van de coöperaties, waar de NCZ mee is gefuseerd.

De NCZ zelf geldt wel als een wonder van efficiency, vooral wat het bedrijf in Meppel betreft, dat zo dicht bij de nieuwe uitbreiding van de Frico in Wolvega ligt.
De Frico is vorig jaar buiten de fusie gebleven van vier zuivelverkoopverenigingen. Bij een fusie zou er waarschijnlijk nog feller ingegrepen zijn bij de Frico. De NCZ-leden kunnen zich nu waarschijnlijk in navolging van de Frico „de grootste kaasmakers van Europa" noemen, „dé kaasmakers van Europa" dat blijven natuurlijk de Frico-deelgenoten. Beide afzetcoöperaties controleren bijna 60 procent van de nationale kaasproduktie en wanneer ze hun prijsbeleid op elkaar afstemmen kunnen ze een grote invloed op de prijsontwikkeling hebben. Het jaarverslag van de NCZ zegt reeds, dat de grote concentratie zijn invloed op de rentabiliteit van de kaasproduktie niet heeft gemist.
[….]
IN ZUIVELKRINGEN bestond al wekenlang de indruk, dat er een regeling gevonden was voor de Nieuwzeelandse zuivelexport naar Engeland voor het geval Engeland toetrad tot de EEG. Niettemin is deze week de hele show van lange zittingen en Luns-opsokken weer opgevoerd om de voorwaarden vast te stellen waarop Engeland lid zal worden. Nieuw-Zeeland telt twee miljoen inwoners, minder dan Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland aan inwoners hebben.

Een achtste deel van de Nieuw-Zeelandse invoer wordt gedekt door de zuivelexport naar Engeland. Van de Nederlandse export bestaat een kwart tot een derde uit agrarische produkten.
Het was ondenkbaar, dat lamsvlees het struikelblok zou zijn, waarover de conferentie kon vallen. Toch was er sprake van wandelen langs de afgrond tijdens de conferentie. Het klinkt niet zo geloofwaardig. De demonstratieve openheid, waarmee de conferentie gevoerd is. zal zeker ten doel hebben het zelfgevoel van de Engelsen wat op te poetsen. De Friese zuivelindustrie staat wel klaar om nog meer cheddar naar Engeland te leveren dan ze voorheen gedaan heeft.
[….]
MET DE HALVAMEL-KOFFIEMELK wankelde de CCF de laatste maanden langs een ravijn en politierechter mr. Schoenfeld duwde de CCF net niet over de rand. Als een goedige satraap vonniste mr. Schoenfeld de ene man na de andere, die middag. De een had zijn vrouw geslagen, de ander een ruitje kapot gemaakt. Mr. Schoenfeld constateerde van de officier van justitie, dat deze geen drama van de zaken maakte, en zo kabbelde de middag voorbij. Mr. Schoenfeld deed erg zijn best de wereld in het goede spoor te houden met een bemoedigend woord tot de verdachten.

Toen kwam de CCF op het verdachtenbankje. Vier mannen van de CCF droegen de last. Ze waren erg gespannen, geen wonder, want er stonden miljoenen op het spel. De introduktie van Halvamel zal zo'n anderhalf miljoen gulden gekost hebben. Een veroordeling van de CCF wegens het voeren van dit produkt, zou ook grote schade aan de CCF hebben toegebracht; alle reklame sedert maart van dit jaar naar de knoppen. De CCF werd ontslagen van rechtsvervolging en kan doorgaan met de produktie en verkoop van deze koffiemelk met verlaagd vetgehalte.

Er zijn wetswijzigingen onderweg, die het mogelijk maken Halvamel op de markt te brengen. Op het ogenblik heeft dit produkt geen plaats in de wetten en reglementen voor melk. Dat de CCF

toch werd ontslagen van rechtsvervolging kwam doordat de Leeuwarder keuringsdienst van waren, de overheid, een gunstig advies had uitgebracht aan de CCF over dit produkt.
Bij de behandeling van de zaak zat ook een vertegenwoordiger van Nutricia met een jurist in de zaal. Nutricia mocht van de Haagse keuringsdienst geen produkt als Halvamel maken en moest met lede ogen aanzien, dat de grote concurrent in koffiemelk, de CCF, bezig is een markt te veroveren.

Bij het ontstaan van de koffiemelk in flessen heeft zich iets soortgelijks afgespeeld. Het was tijdens de oorlog op Korea, toen plotseling alle blik opraakte en de condensfabrieken genoodzaakt waren koffiemelk in flessen op de markt te brengen. Er was een luid geweeklaag over de nekslag, die de condensindustrie kreeg door dit bliktekort. De koffiemelk in glazen flessen werd snel een van de belangrijkste melkprodukten van de condensindustrie. Voor de Friese boeren werd *Friese Vlag Goudband* een melkkoe. Nutricia liep een achterstand op doordat beide bedrijven ruzie kregen om het model van de fles.

Leeuwarder Courant 1971-07-03

Friese zuivelcoöperatie voor het blok

DE Veemarkt

DE TIJD, dat de Friese boeren vreselijk onder de indruk waren van hetgeen aan woorden uit de kantoren van de Leeuwarder zuivelcoöperaties tot hen kwam, is voorbij. De gouden zetting van die woorden ontbreekt en de machtsstrijd tussen Leeuwarden en de plaatselijke zuivelcoöperatie treedt aan het licht.

Midden in een proces van toenemende concentratie in de zuivelcoöperaties om de *Frico*, komt die *Frico* in 1969 en 1970 met slechte bedrijfsresultaten die voornamelijk een gevolg zijn van interne wrijvingen binnen de *Frico*. De *Frico* was een handelskantoor en zou een productiebedrijf worden, dat ook steeds meer invloed kreeg op de bedrijfsleiding van de aangesloten fabrieken. Zoals zo vaak het geval is, moesten daarbij interne moeilijkheden opgelost worden door het zoeken van oplossingen bij de deelgenoten. Het begint er op te lijken, dat de *Frico* nu weer meer in de richting van handelskantoor gaat.

De coöperatieve zuivelindustrie *De Zuid-Oosthoek* te Oosterwolde heeft met een brief aan het bestuur van de *Frico* het breekijzer gezet in het geknutsel, dat er in de Friese zuivelindustrie gaande is. Oosterwolde eist op korte termijn een herziening van het verrekensysteem zoals dat bij de *Frico* wordt toegepast. Globaal betaalt de *Frico* voor de zuivelprodukten, die zij van de deelgenoten ten verkoop ontvangt, de waarde van de daarin verwerkte melk plus de kosten, die de fabriek heeft gemaakt. Die kosten worden niet achteraf vastgesteld, maar langs theoretische weg berekend, zodat de directeur van de plaatselijke zuivelfabriek door minder kosten te maken een winstsaldo maakt.

Dit systeem houdt geen rekening met de risico's die sommige investeringen in de fabrieken meebrengen. Er zijn zeer eenvoudige kaasfabrieken met daarnaast fabrieken met een kostbare apparatuur, apparatuur, die soms bedrijfseconomisch al verouderd is op het moment van de installatie. Wie de cheddar-fabrieken van Wolvega en Twijzel vergelijkt, schrikt.

Tegen de zin van de Leeuwarder topcoöperaties zijn er bij plaatselijke zuivelcoöperaties grote poedertorens geplaatst. Toen ze er waren konden ze de slag van de Zwarte Vrijdag van een paar jaar geleden opvangen. De kaasprijs ging onderuit, omdat de *Frico* de regeringspakhuizen niet langer vol kon stoppen met de overschotten.

De kleine fabrieken waren op dat moment volkomen afhankelijk van de poedertorens van de grote coöperaties als Oosterwolde, Dronrijp, Workum, Wolvega, Bergum en Gerkesklooster. Toch kregen de kleine fabrieken voor hun melk nog een extra-prijs alsof ze die melk zelf hadden verwerkt. Als de grote coöperaties met torens van hun machtspositie gebruik hadden gemaakt, zou de sanering van de Friese zuivelindustrie in hetzelfde jaar een feit zijn geweest. In 1970 bleken de kleine of specialistische zuivelfabrieken betere resultaten te hebben dan de grote. Dat begint uiteraard een vervelende zaak te worden voor fabrieksbesturen, die menen dat ze de zang van de tijd wel verstaan hebben. Bovendien zit ieder wat te gniffelen om het David-en-Goliathcomplex dat hier achter zit.

Er zijn twee oplossingen. Of de gehele Friese zuivelcoöperatie concentreert in één onderneming of er komen in Friesland een zevental grote zuivelcoöperaties, die voor eigen risico de melk ver-

werken en die daarbij de *Frico* voor de afzet van hun produkten gebruiken. De eis, die Oosterwolde stelt, is een herziening van het verrekeningssysteem. Er is nog niet concreet aangegeven, hoe het dan wel moet, maar dat is een kwestie van de komende onderhandelingen.
Wanneer Oosterwolde aan het eind van dit jaar met 165 miljoen kg melk uit de *Frico* zou stappen, betekent dat de ondergang van de *Frico* in haar huidige vorm. De schuldenlast van dit bedrijf is zo hoog, dat er geen liter melk bij weg kan.

Om daaruit te concluderen, dat het allemaal wel wat zal meevallen, gaat ons te ver. De signalen, die Oosterwolde de laatste jaren heeft gegeven, zijn bij de Frico-directie niet verstaan. Het is niet meer een zaak van plooien glad strijken en problemen wegmoffelen, maar er moeten scherven gelijmd worden. Omdat we van onverantwoorde beeldspraak houden, zouden we kunnen zeggen, dat er bij het lijmen wel eens een paar scherven te veel zouden kunnen blijken te zijn.

IN DE FRIESE zuivelstatistieken staat de Zuid-Oosthoek te boek als een coöperatie met 140 miljoen kg melk. Dat is 25 miljoen kg minder dan er in werkelijkheid aan boerenmelk wordt ontvangen. Die 25 miljoen komt van een lid-zuivelcoöperatie in Drenthe, de groep Rolde-Grolloo-Anloo, die indertijd de Domo het geloof op zei. De CCF heeft die groep niet geaccepteerd, zodat Oosterwolde voor de Drentse boeren in haar coöperatie niet deelde in de CCF-pot. Daarbij speelde ook een afspraak dat CCF en Domo niet op elkaars jachtvelden zouden komen. De broederliefde tussen Domo en CCF is echter aan het verminderen, omdat de CCF bij de afzet van koffiemelk de terugslag ondervindt van stuntmelkacties van de Domo, die van de baan zouden zijn, maar die telkens weer opduiken.
[….]
ALARM. Met deze kreet prangt Dix Bosma in het gemoed van de leden van het Friesch Rundvee-Stamboek. Bosma zegt, dat het stamboek de vernieling ingaat, als het nog langer gaat zoals het gaat. Zijn alarmkreet is uitgelokt door de fokkers, die geen stieren hebben aangegeven voor het preferentschapsonderzoek. Zestig jaar lang zijn er stieren aangegeven voor onderzoek en dit jaar niet. Derhalve: Alarm. Het staat in het blad dat alleen gestuurd wordt aan boeren die vijf cent nabetaling kregen.

De enige, die er van onderste boven zal zijn, is de heer Bosma zelf, die met lede ogen de veranderingen gade slaat in de veefokkerij. De heer Bosma houdt van een veefokkerij op kleine schaal, die niet gebruik maakt van de selectiemethoden, welke door het beschikbaar komen van ki-gegevens mogelijk is. Een ki-stier wordt honderden malen meer gebruikt dan een particuliere stier, hetgeen een groter inzicht geeft in de fokwaarde van een ki-stier dan van een particuliere stier ooit mogelijk zal zijn.

Die gegevens zijn overigens vrij toegankelijk voor elke fokker en het is dus duidelijk, dat de fokkerij zich zal oriënteren om die ki-stieren. Een stier, die niet voor ki gebruikt wordt, zal niet voldoende gegevens opleveren om er een eigen lijn in de fokkerij op te bouwen. De fokker, die wel eigen wegen opgaat, gaat een pad op, dat hem aanvankelijk weinig maatschappelijke erkenning zal opleveren. Weet hij het stuur recht te houden, dan komt die erkenning mettertijd wel, zoals de fokkerij van bijvoorbeeld Arme Oosterbaan van Tzummarum geleerd heeft. Ook Sjoerd Brandsma heeft tientallen jaren moeten wachten voor de Biitsaerd-stieren als geroepen kwamen. Deze fokker heeft zelfs de grote bloei van zijn fokrichting niet eens meer mee kunnen maken. De kort geleden opgeruimde Blitsaerd Keimpe heeft een faam bereikt, die nauwelijks onderdoet voor die van Adema 197.

Volgens Bosma gaat het stamboek de vernieling in, als de fokkers niet oppassen. De beslissende datum is 29 juli, want dan is het stamboekvergadering. Wat er moet gebeuren? De inspecteurs moeten weer stieren aanwijzen, die op preferentschap onderzocht kunnen worden. En wij veronderstellen altijd maar, dat de hele ellende het gevolg was van het feit, dat de ki-leiding niet langer aan de leiband van de fokkers wil lopen.

Leeuwarder Courant 1971-07-17

Over CZ. Ameland

(De Veemarkt)
„EEN AFDOENDE OPLOSSING voor de eilandfabrieken en de andere fabrieken die niet mee kunnen komen is één zuivelcoöperatie in Friesland, waarbij alle veehouders dezelfde melkprijs ontvangen. De directeur."
Het bovenstaande is een citaat uit de zendbrief, die de heer H. M. Nijenhuis als directeur van de coöperatieve zuivelfabriek Ameland aan zijn boeren stuurt. De theorie in deze zendbrief is verrassend van eenvoud. Is Oldeboorn niet liefderijk opgenomen door de Frico, toen het met de melkprijs verkeerd ging en ontfermde Oosterwolde zich niet over Olterterp toen het daar spaak liep? Waarom laten de fabrieken van de vaste wal de drie eilandfabrieken dan maar wat sukkelen met melkprijzen, die ver achteraankomen?

Een zuivelcoöperatie in Friesland zou de problemen van de achteraankomers ten dele oplossen, hetgeen ten koste zou gaan van de koplopers. Koplopers zijn de *vrije fabrieken*, die voorlopig voor een dergelijke overheveling van melkgeld niets zullen voelen. In de Frico zijn de kleine gespecialiseerde fabrieken de koplopers en daar heeft Oosterwolde nu met de eis voor een ander verrekensysteem de bijl in gezet.

Wanneer de boeren in Friesland naar één zuivelcoöperatie toe willen dan zal men moeten stellen, dat één grote organisatie in staat is de belangen van de individuele boer beter te behandelen dan de veelheid van organisaties op het ogenblik. Het geloof in die mogelijkheid wordt de laatste jaren aangetast doordat juist de grote ondernemingen de meeste moeilijkheden ontmoeten. Het kan nooit de bedoeling zijn om door een andere organisatievorm de moeilijkheden maar wat heen en weer te schuiven; ze moeten opgelost worden vóór er van iets anders sprake kan zijn.

DE EERSTE JAARVERSLAGEN van coöperatieve fabrieken in Friesland zijn gepubliceerd. We beklagen de boeren, die moeten proberen uit de nieuwe opstelling van de cijfers wijs te worden. Ingevolge de wet op de jaarrekeningen, een nieuwe wet, moeten nu alle mogelijke cijfers gerangschikt worden, die alleen maar zin krijgen voor de lezer als hij een boekhoudkundige opleiding heeft ontvangen. Allemaal nieuwe woorden en technieken zijn in de balansen en exploitatierekeningen gebracht.

Boeren, die het bestuur en de directeur een kool willen stoven op de ledenvergadering, moeten zich eens in de materie verdiepen en met behulp van een boekhoudkundige vragen voor de directie beramen. Dat wordt een eindeloos gemodder. Besturen zijn altijd blij met belangstellende vragen. „Wy hawve in goede forgadering hawn". zeggen ze dan na afloop als iedere vragensteller is afgepoeierd.

Leeuwarder Courant 1971-09-18

Apparatuur bedreigt *melkcontrole* De *Veemarkt*

DE VEEMARKT

DE BETROUWBAARHEID van de *melkcontrole* is in het geding gekomen door een ondeskundige omgang met de moeilijk hanteerbare *milkoscope*, die gebruikt wordt op bedrijven met een melkleiding. De *milkoscope* is een ingenieus en kwetsbaar apparaat, maar er kunnen constant goede resultaten mee bereikt worden als men er op dezelfde consciëntieuze manier mee omgaat als *melkcontrole*ur H. C. Boonemmer van Wolvega.

Boonemmer is nog een van die mensen, waaruit dr. Mesdag aan het begin van deze eeuw de *melkcontrole* smeedde. De onverbiddelijkheid waarmee dat indertijd gebeurde, past niet meer in deze tijd, waarbij het personeelsbeleid er op gericht is de mensen een grotere verantwoordelijkheid te geven. Boonemmer past in het huidige systeem omdat hij een man is, die het voor de boeren opneemt en met hun meedenkt. Hij staat aan hun kant.

De invoering van de computer in Arnhem voor de registratie van alle gegevens van de *melkcontrole* in Nederland heeft er toe geleid, dat er bij de plaatselijke controleverenigingen veel personeel vrij kwam. In Wolvega zaten er op het kantoor van de zuivelfabriek voor de invoering van de computer acht dames voor de *melkcontrole* en nu nog twee. Wolvega is de grootste van de Friese controleorganisaties met 11.000 koeien. In de kleine verenigingen met 1000 tot 3000 koeien blijft er na de invoering van de computer maar kantoorwerk voor een kwart man.
De *melkcontrole*ur, die in dienst is van een zuivelfabriek, krijgt er andere taken toegeschoven, waardoor het toezicht op de monsternemers verslapt. De toename van het aantal *milkoscopen* heeft er bovendien toe geleid, dat deze door steeds ondeskundiger krachten werd bediend. Het was de directeuren van de zuivelfabrieken wel goed. Een monsternemer van 50 gulden in de week was altijd beter dan een van 80 gulden.

De zuiveldirecteuren voelen zich te weinig betrokken bij de *melkcontrole*. Bovendien staan ze in verschillende gevallen ook niet voldoende afhankelijk tegenover de veehouders, zodat ze zich liefst zo ver mogelijk van de controle distantiëren. Ze willen wel af van die „knoeiboel" (citaat).

De Stichting Rundveeverbetering in Friesland bereidt nu een krachttoer voor om de betrouwbaarheid van de *melkcontrole*, die door deze ontwikkeling een knoei heeft gekregen, te herstellen. Of de voorwaarden voor het verrichten van een dergelijke krachttoer aanwezig zijn, mag betwijfeld worden. Een van die voorwaarden is namelijk, dat de *melkcontrole* geheel los komt van de zuivelfabrieken.
In verschillende streken is reeds aan die voorwaarde voldaan. Daar bestaan aparte verenigingen met een eigen bestuur, terwijl het elders doorgaans nog zo is, dat de *melkcontrole* een zaak is, die het fabrieksbestuur overdraagt aan de directeur. Bij Hollandia-Bolsward is een volstrekte scheiding aangebracht, zij het dan dat de fabriek de controleverenigingen met een bedrag van zes gulden per koe subsidieert.

Een andere voorwaarde voor een doeltreffend melkcontrolesysteem is het onderzoek naar de overeenstemming tussen de leverantie aan de fabriek en de som der melklijsten. Wanneer bij een boer de bussen alleen vol zijn als er een proefmelking is geweest, is er reden genoeg om te veronderstellen, dat het verloop van de lactatie een golfbeweging is met driewekelijkse toppen.

Sommige melkrijders hebben al de gewoonte om de driekwart lege bussen met andere bussen bij te vullen als de boer toch hetzelfde kwantum bussen aan de weg wil zetten.

IN DE MILKOSCOPEN is in Friesland zon drie ton geïnvesteerd. Als deze methode van *melkcontrole* in de ban moet worden gedaan omdat de monsternemers tekort schieten bij de hantering ervan dan zal er hier en daar heel wat af gemopperd worden. Er lijkt echter een eenvoudige methode voor de *melkcontrole* op komst te zijn voor die boeren die van een melkleiding gebruik maken.

Alle melk van een koe wordt bij deze methode eerst verzameld in een glazen vat, waarop men kan aflezen hoeveel liter of er inzit. De Friese Zuivelbond is ook bezig met een methode voor *melkcontrole*, die geheel mechanisch is en die ongeveer werkt als de teller van een benzinepomp. De koe geeft bij dit systeem een electronisch seintje, waarop zijn monsterflesje op het apparaat wordt aangesloten. De koe moet zelf vertellen welk flesje er aan de beurt is.

Het coöperatieblad Bolwerk weet in grenzeloos optimisme reeds te vertellen, dat de boeren bij de aanschaf van een melkmachine nu reeds rekening moeten houden met dit systeem. Het blad zegt overigens niet welke melkmachinesystemen bij de koe, die zelf een seintje geeft, passen en welke niet. Deze vaagheid doet vermoeden, dat de melkmachines van de coöperatie klaar staan voor een dreun, maar voor zover wij zijn ingelicht is dat niet het geval. Melkmachines van het hangende type zouden niet geschikt zijn voor het systeem van de Friese Zuivelbond.

Als het over de *melkcontrole* gaat, komt men al gauw in het gesprek terecht bij de fraudes, die hier mogelijk mee gepaard kunnen gaan. Duidelijk moet echter zijn dat uitwassen niet verantwoordelijk zijn voor een falen van de pogingen om verbetering te brengen in de gemiddelde produktieaanleg van het Nederlandse rundvee.

De gemiddelde produktie in Nederland ligt te laag om tot een verantwoorde melkveehouderij te komen. Met name bij de kleine bedrijven beslist de produktie per koe over de toekomst. Dertig koeien met 6.000 kg melk produceren evenveel melk als veertig dieren met 4500 kg, maar als het bedrijf van dertig dieren nog uit kan, dan is dat van veertig al vertrokken.
Nieuwe bedrijven met honderd en meer koeien kunnen zelfs niet toe met de gemiddelde Nederlandse koe. Men ziet op die bedrijven aanvankelijk een voortdurende wisseling in de veestapel, waarbij tegenvallende dieren aan de lopende band uitgeselecteerd worden en nieuwe aangekocht. Deze constante vraag naar melkrijke dieren zal wel een van de oorzaken zijn van de sterk gestegen veeprijzen.

DE VAAGHEID VAN BOLWERK inzake melkmachinezaken vindt deze maand een verlengstuk in een mededeling van hoofdredacteur Pier Hidma over de gang van zaken bij de Frico. Hij is bij een vergadering geweest, waar de directie aan de deelgenoten mededelingen heeft gedaan. Hidma schrijft dan: „Onze lezers zullen er ongetwijfeld begrip voor kunnen opbrengen, dat een, gedetailleerd verslag over de gang van zaken bij de Frico in het eerste halfjaar van 1971 om verschillende redenen beter achterwege kan blijven.”

Er is in ieder geval één lezer, die dat begrip niet kan opbrengen, vooral niet als Hidma schrijft, dat er weer wat winst is gemaakt en dat de Frico geleidelijk vooruit gaat. Hidma schrijft over dit laatste: „Het is een constatering, die wij met voldoening kunnen vermelden.” Het is wel vaker, dat we de indruk hebben, dat Hidma zijn constateringen met voldoening doet. De vraag is alleen in hoeverre hij de boeren zand in de ogen strooit, want nog afgezien van de kwestie Oosterwolde

is de Frico niet uit de moeilijkheden. De nieuwe directie heeft daar geen twijfel over laten bestaan.

De drie Friese landbouworganisaties hebben in hun tweede communiqué — het eerste werd niet gepubliceerd — over de kwestie Oosterwolde—Frico gezegd, dat „naar hun oordeel" het bereiken van de hoogste netto melkprijs voor alle boeren voorop dient te staan bij de oplossing van het geschil. Dat „naar hun oordeel" geeft te denken, want er zijn dus kennelijk ook groepen, die een andere oplossing voorstaan, hetgeen dan gebleken moet zijn bij de besprekingen, die de besturen van de drie landbouworganisaties gevoerd hebben met Frico, Oosterwolde en toen weer de Frico.

De Friese zuivelindustrie heeft jaren van voorspoed gekend, hetgeen tot uiting kwam in allemachtige hoeveelheden blinkend roestvrij staal en fraaie apparatuur, die nu in de tweede of derde hand zeer rendabel werken in kleine zuivelfabrieken als Rinsumageest en Sybrandaburen. In deze jaren is een heel systeem van zuivelfabrieken rond de Frico gegroeid, waarbij elk zijn eigen produktietaak had. Dit systeem is gebaseerd op handhaving van de bestaande verhoudingen, waarbij weinig rekening gehouden wordt met de veranderingen in de maatschappij.

Als op het ogenblik een schets zou worden gemaakt van een ideale opbouw van de Friese zuivelindustrie zou deze er industrieel en organisatorisch anders uitzien dan de situatie, zoals die nu is. Ontdaan van alle franje ligt daar de oorzaak van het bedanken van Oosterwolde voor de Frico. De aanleiding tot het bedanken lag voor Oosterwolde in de prijzen, die de Frico voor de geleverde produkten uitbetaalde. Oosterwolde kan zijn produkten ook wel rechtstreeks leveren aan de firma Schaap in Huizen, dat hoeft de Frico niet in haar plaats te doen, want dan worden immers eerst nog de reorganisatiekosten van de Frico van die prijzen afgetrokken.

De prijzenkwestie tussen Oosterwolde en de Frico vloeit voort uit de veranderingen in de techniek der kaasbereiding, welke techniek in de ene fabriek meer voortgeschreden is dan in de andere. De ene fabriek werkt kapitaalintensief en de andere arbeidsintensief. Door de ontwikkeling van de kapitaalrente en van de arbeidslonen zijn heel veel berekeningen omtrent de rentabiliteit van zuivelfabrieken anders uitgepakt dan verwacht werd.

De standpunten van de drie landbouworganisaties en ook van Jong Agrarisch Friesland geven blijk van een zekere sympathie voor de gedachtengang van Oosterwolde, waarbij overigens niet na te gaan valt in hoeverre dit een gevolg is van het onheil, dat het uittreden van Oosterwolde per 1 januari bij de Frico te weeg zal brengen, een onheil, dat zich via de deelgenoten van de Frico zal voortplanten naar de leveranciers van de melk.

Het conflict tussen Oosterwolde en Frico is onoplosbaar, misschien wel wat te lijmen, als de hele kwestie niet principieel wordt aangepakt. Vanwege Oosterwolde zijn de principiële punten betreffende het afrekensysteem, roomleverantie, stemrecht e.d. reeds jarenlang aan de orde gesteld, uiteraard ook via deze rubriek. Een paar maanden geleden was het dan zover: Oosterwolde bedankte voor de Frico. Er resteren op het ogenblik nog twee maanden om de zaak . tussen Oosterwolde en de Frico in het reine te brengen en die lijkt te kort om tot principiële oplossingen te komen.

Leeuwarder Courant 1971-10-02

Over: zuivelbonden FNZ en kaaskeuringen

(De Veemarkt)
DE COÖPERATIEVE ZUIVELFABRIEKEN in Nederland waren van oudsher georganiseerd in provinciale zuivelbonden, die tezamen de Nederlandse Zuivelbond *FNZ* vormden. De laatste jaren zijn de bonden in Groningen-Drente en Noord-Holland opgegaan in de tot één zuivelcoöperatie geconcentreerde plaatselijke fabrieken. In de plaats van de bonden zijn nu de *Domo* en de *Noord-Holland* lid geworden van de FNZ, die eveneens de *CMC* als lid aannam. Binnenkort zal zich in zuidelijk Nederland een soortgelijke procedure voltrekken.

De FNZ verricht verschillende diensten voor de zuivelfabrieken en bemoeit zich verder intensief met het zuivelbeleid. De FNZ moet bij zijn beleid een evenwicht zoeken tussen de belangen van veehouders en zuivelindustrieën, waarbij de nadruk steeds meer zal komen te liggen op de belangen van de industrie en dan speciaal van de grote industrieën. Over enkele jaren zal de FNZ waarschijnlijk het overlegorgaan zijn van slechts enkele grote ondernemingen, die nu de zogenaamde Havelte-groep vormen. De verdeelde Friese zuivelindustrie met zijn eigen bond komt er dan wat naast te staan.

Op de algemene vergadering van de FNZ in Leeuwarden bleek van een belangentegenstelling overigens niets. Voorzitter van de FNZ is drs. Rinse Zijlstra, tevens voorzitter van de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond, en secretaris dr. E. van de Wiel, die sedert zijn eerste optreden bij de Friese Zuivelbond wel geleerd heeft dat je bij een toespraak tot de boerenbestuursleden van de fabrieken boerepraat moet hebben.

Rinse Zijlstra heeft van nature boerepraat en Van de Wiel heeft het wel geleerd, zodat het in de Frieslandhal een boerevergadering werd. Pas toen we na afloop van alle gebeurtenissen in gesprek kwamen met de 83-jarige oud-secretaris van de FNZ, de heer **Geluk**, hoorden we eindelijk weer iets van de belangen van de zuivelindustrie. Zei Geluk: De zuivelindustrie zal bulten de EEG moeten blijven exporteren, wil ze niet ondergaan.

Over de belangen van de zuivelindustrie in Nederland werd weinig gesproken, zij het dan, dat Zijlstra de Friese coöperatie een veeg uit de pan gaf, zonder dat een van de aanwezigen zich gekwetst kon voelen. In ieder geval doen we het verkeerd in Friesland. We moeten meer concentreren en daar zijn we te onrijp voor of overrijp of nog erger.

Er dreigt trouwens meer verkeerd te gaan in de zuivel. Van de kant van de *Frico* horen we geregeld geluiden over een noodzakelijke produktiebeheersing bij de kaas, maar uit de mededelingen van de FNZ bleek, dat er een enorme uitbreiding van de kaasproduktiecapaciteit in Nederland op handen is. Degenen, die kennis genomen hebben van de mededelingen toonden zich daarover verontrust, maar misschien gaan er ook wel een groot aantal kleine fabrieken dicht

De FNZ heeft in de eerste zeven maanden van dit jaar meer bestellingen voor apparatuur gekregen dan in heel 1970. De grote zuivelondernemingen zijn druk bezig hun kaasfabrieken op poten te zetten en de technische dienst van de FNZ werkt aan bouwplannen voor grote kaasfabrieken. Op de kaaskeuring van de FNZ is wel gebleken, dat kaaskwaliteit niet aan een bepaald gebied of aan kleine fabrieken.

VOOROPGESTELD ZIJ, dat de lekkerste kaas, die we ooit geproefd hebben, afkomstig was van de coöperatieve zuivelfabriek te Lutjewinkel in Noordholland. Op grond daarvan wilden we wel geloven, dat Noordhollandse kaas een paar centen meer moest doen dan kaas, die elders gemaakt werd. Op de FNZ-keuring, die deze week in Leeuwarden gehouden is, hebben de Noordhollandse fabrieken echter opnieuw niet waar gemaakt, dat ze meer voor een kaas moeten hebben dan andere fabrieken.

De kaas voor de FNZ-keuring is gemaakt in de periode van de hoogste melkaanvoer van het jaar, wanneer alles in de kaasfabrieken op haren en snaren staat. Het is daarom opmerkelijk, dat juist de grote gemechaniseerde fabrieken, die nauwelijks gelegenheid hebben om dan iets extra's aan de kaasbereiding te doen, mee van de beste resultaten op de keuring boekten.

Opvallend is tevens dat de Friese fabrieken in Oosterwolde en Opeinde bij de Goudse kaas de hoogste punten voor smaak en geur behaalden, Oosterwolde zelfs met het maximum aantal van 40 punten. Workum stond met 38 punten voor geur en smaak bij een extra brosse Edammer en met 95 punten in totaal nog boven de Texelse fabriek in Den Burg. die het beste weg kwam bij de normale Edammers.

De Noordhollandse kaas heeft zich een aparte positie verworven in de Nederlandse kaaswereld, maar in Friesland bestaat niettemin wel eens twijfel aan de notering, die Alkmaar wekelijks geeft. De leidende notering is die van Leeuwarden, maar dat te een zogenaamde beleidsnotering geworden, die wat los staat van de werkelijkheid. De kaas wordt namelijk verkocht voor prijzen, die boven deze notering liggen

In de melkprijzen, die er in Noordholland gemaakt worden door de boeren, vindt men die hogere prijs voor de kaas niet terug, hetgeen natuurlijk speciale oorzaken kan hebben, bijvoorbeeld duurdere verwerkingskosten. Niettemin verdient het onderzoek of een grotere aandacht voor de kaasbereiding tot hogere kaasprijzen kan leiden. Verbetering van de kwaliteit en van de naam van een produkt leiden onherroepelijk tot een betere marktpositie. De FNZ-keuring heeft overigens geen argumenten gegeven voor dit onderzoek. De Friese fabrieken, groot en klein, sloegen een best figuur, de grotere nog wat beter dan de kleinere.

Leeuwarder Courant 1971-11-06

ZOH uit de Frico – reorganisatie bij Frico nodig.....

(De Veemarkt)
OVER EEN MAAND OF TWEE zal de melkaanvoer in Nederland weer snel stijgen. Eerst in het Zuiden van het lan d en daarna in de noordelijker streken. De hoge kaasprijs zal veel melk naar de kaasbakken doen stromen. De kaasfabrieken zullen tot het uiterste bezet worden en de Frico zal vast weer proberen tot een produktiebeheersing in Nederland te komen, iets waar de Friese boeren meer belang hij hebben dan de boeren elders. De kaasprijs zal volgend jaar maart-april wel zwaar onder druk komen te staan.

De fraaie herfstprijzen voor melk zijn dan voor de boer voorbij en hij zal dan weer geconfronteerd worden met alle mogelijke kostenstijgingen. De boeren, die net als de zuivelfabrieken hun spulletjes voor elkaar hebben en die niet voor investeringen staan, zullen wat meer adem krijgen. Het is jammer, dat de Frico dan nog niet door zijn definitieve reorganisatie kan zijn. Het lijkt er steeds meer op, dat de Frico-deelgenoten de tekenen des tijds niet verstaan. Oosterwolde heeft die tekenen gegeven en Dronrijp verstond ze.

Oosterwolde heeft bedankt voor de Frico, een besluit van de leden van Oosterwolde. Binnen de Frico waren wel mogelijkheden om Oosterwolde - met een zesde deel van de melkaanvoer bij de Frico - binnen de afzetorganisatie te houden. Dronrijp zag echter aankomen, dat het dezelfde kant uit zou gaan als toen zij enkele jaren geleden bedankte en weer teruggehaald werd.

Ir. Piet Stallinga, secretaris van de Friese Zuivelbond, bemiddelde toen tussen *De Maatschap* te Dronrijp en de Frico. Met wat financieel gekluns en gespijker aan de Frico-regelingen werden de principiële kwesties weg gewerkt en Dronrijp bleef lid. Achtereenvolgens verdwenen toch een aantal fabrieken uit de Frico, die door een commissarisplaats het financieel gegrabbel van nabij hadden bekeken. Oosterwolde met een bestuursplaats in de Frico was toen aan de beurt.

Op de *zuivelbeurs* doen geruchten de ronde, dat er reeds een consortium particuliere kaashandelaren is dat Oosterwolde financiële garanties wil geven voor de afzet volgend jaar. Duidelijk is wel dat het uittreden van Oosterwolde de Frico-deelgenoten zal dwingen orde op interne zaken te stellen. Die orde betreft dan niet alleen maar het Frico-bedrijf maar de verhouding tussen fabrieken en Frico.

Het voorstel van Dronrijp om van fabrieken en Frico één organisatie te maken om de dreigende crisis op te vangen en een nieuwe basis voor de toekomst te leggen is uiteraard zinvol.
Het betekent echter, dat „Leeuwarden" besluit over leven en dood van fabrieken en zuiveldorpen en welke zuivelcoöperatie in de provincie zal dan niet het gevoel hebben dat Leeuwarder moeilijkheden opgelost zullen worden ten koste van enkele Friese dorpen en hun zuivelcoöperaties. Daar ligt de zure appel, die Dronrijp, in Oosterwolde geplukt heeft. Die huidige melkprijs geeft alle aanleiding om nu maar door te bijten.

Leeuwarder Courant 1971-11-13

Bericht voor Arjen de Groot – Frico en Oosterwolde

De Veemarkt
DINSDAGAVOND zei de voorzitter van de Friese ABTB, Arjen de Groot van Wolvega, in Sneek de kwestie Frico-Oosterwolde: "De laatste berichten zijn moedgevend". Vier uur eerder had het bestuur van de zuivelcoöperatie in Oosterwolde een brief opgesteld, waarin het zich gepikeerd toont over het feit, dat de Frico meent, dat het niet om principiële kwesties gaat, doch om de opportunistische oplossing van enkele financiële problemen.

In feite is er in het gesprek tussen Frico en Oosterwolde geen enkele vordering gemaakt en wij krijgen sterk de indruk dat verdere besprekingen alleen nog maar dienen om te proberen elkaar de zwarte piet toe te spelen. Het lijkt ook op een positiekiezen voor het juridische gevecht, dat straks geleverd moet worden om Frico en Oosterwolde financieel uit elkaar te halen, want dat drama staat ook nog te wachten.

De moedgevende berichten van Arjen de Groot zijn er opnieuw een getuigenis van, dat men de ernst van de situatie niet inziet. De Frico-organisatie is aan het afbrokkelen. Na Oosthem, Heeg, Witmarsum, Uitwellingerga, Heeg , Tzum en Achlum, die zich bij de groep-Workum aangesloten hebben, heeft ook Oosterwolde voor het deelgenootschap van de Frico bedankt. Dat het geval Oosterwolde zo'n aandacht trekt, is het gevolg van het feit, dat het hier niet een kleine coöperatie betreft maar een grote. Voor welke problemen de Frico komt te staan na het uittreden is niet erg duidelijk. De vakbonden vrezen dat er personeel ontslagen moet worden in Leeuwarden.

De investeringen in het nieuwe kaascentrum van de Frico te Wolvega komen helemaal in de lucht te hangen. De bouw van het centrum in Wolvega hing dit voorjaar aan een zijden draad, omdat de prognoses van de toenmalige directie omtrent de binnenlandse afzet een misrekening bleken te zijn. Dat de bouw toch werd doorgezet, werd verklaard door de reeds gevorderde toestand van de bouw. Een paar jaar geleden meenden we de groei van de Frico te kunnen kenschetsen met een ontwikkeling van een handelskantoor naar een produktiebedrijf. Die ontwikkeling is niet gelukt mede doordat de kosten de Frico uit de hand zijn gelopen, een gebrekkige rapportage in het bedrijf speelde daarbij een rol. In 1968 toen de overheid niet langer de overtollige kaasvoorraden van de Friese fabrieken overnam, moest de Frico de ene kunstgreep na de andere toepassen om de kosten boven water te halen.

In 1968 moest eerst de pot van de CCF er aan geloven, toen de CCF de overtollige kaasmelk overnam voor bruto-zuivelwaarde in plaats van tegen marktwaarde. De besturen van Frico en CCF vlogen elkaar toen in een zitting van dertien uren in de haren. Het volgende jaar morrelde de Frico flink aan de balans en in 1970 werd er met een reusachtig verlies geopereerd. Tegelijkertijd verstrikte de Frico zich in alle mogelijke regelingen met de fabrieken, waarbij buitenstaanders zich niet aan de indruk kunnen onttrekken, dat deze regelingen meer op basis van onderhandelingen dan op basis van werkelijke kosten tot stand kwamen. Insiders bevestigen dat.

Ook met Oosterwolde leek men nu weer een aparte regeling te willen treffen, hetgeen met enige verontwaardiging door Oosterwolde is afgewezen en opnieuw een schok aan het vertrouwen in een vruchtbare samenwerking heeft gegeven. Oosterwolde voelt zich ook slachtoffer van een aantal Frico-regelingen, waarbij kostbare investeringen in Elsloo door de Frico de nek werden omgedraaid.

DE FRICO STREEFDE naar een integratie van de zuivelfabrieken in de Frico. Verschillende deelgenoten zijn daar op ingegaan en hebben zich door specialisatie afhankelijk gemaakt van de Frico. Deze ontwikkeling vindt nu haar bekroning in het voorstel van *Fresia* om van de Frico en de zuivelfabrieken één onderneming te maken. Voor een aantal deelgenoten van de Frico zou daardoor weinig veranderen. Ze verliezen slechts een zelfstandigheid, die weinig inhoud meer heeft, zij het dat het laatste restje zelfstandigheid verhindert, dat de Frico geheel regelend optreedt in de fabriek.

De Zuid-Oost-Hoek in Oosterwolde met fabrieken in Olterterp, Elsloo en Oosterwolde heeft zich tegen deze ontwikkeling verzet. Daar is men steeds uitgegaan van het feit, dat de verantwoordelijkheid van de Frico pas begon buiten de fabriek. In dat kader wordt de ZOH als een geheel zelfstandige onderneming beschouwd, waarin het bestuur de verantwoordelijkheid draagt tegenover de leden voor de investeringen in het bedrijf. Daaruit zijn voortdurend wrijvingen voortgekomen met de Frico, wrijvingen die Oosterwolde geld gingen kosten, omdat deze coöperatie in wezen afhankelijk was van één afnemer, de Frico.

Indien de Frico nu een onderneming was, die goed liep en die goede mogelijkheden voor de toekomst bood, zouden er waarschijnlijk minder moeilijkheden zijn geweest. Maar de Frico loopt niet zoals het hoort. In de loop van dit jaar nam de directie van de CCF ook de directie van de Frico over, waarbij men vooral zal moeten letten op de activiteiten van de keiharde financiële expert drs. Zeijlmaker, die tot ontplooiing is gekomen in de weinig zachtzinnige leerschool van CCF's Bouwes.

De nieuwe directeuren kregen echter ook een erfenis en daarbij de praktisch onoplosbare moeilijkheden met Oosterwolde. Oosterwolde heeft het deelgenootschap van de Frico opgezegd, maar zulks lijkt niet in te houden dat de leveringen van de zuivelcoöperatie in oostelijk Friesland aan de Frico nu ook moeten worden stopgezet. De Frico heeft wel eerder een dergelijke commerciële verhouding met een zuivelfabriek gehad. Wel heeft de Frico zich bij de deelgenoten georiënterd naar de mogelijkheden om daar straks de kaasproduktie op te voeren als Oosterwolde wegvalt. Kaasmakend Nederland wacht met afgrijzen op de produktie volgend jaar.

FOKKERIJ is een zaak van zeer lange adem en te vergelijken met bosbouw. Doelbewust fokken is gericht op de verbetering van de erfelijke aanleg van de nakomelingen. Het duurt vijf tot zes jaar na de bevruchting, die een stiertje oplevert, voor men weet of dat dier een goede vererver is, die algemeen gebruikt kan worden door middel van de kunstmatige inseminatie.

Modeverschijnselen, geloof en traditie hebben de rundveefokkerij lange tijd beheerst en er was nauwelijks een speld tussen de overtuiging van de fokkers te krijgen, dat de dingen in de fokkerij gebeuren moesten zoals ze gebeurden. Om die overtuiging over te brengen op de gewone veehouder werd er een grote show opgevoerd, waaraan in Friesland pas een einde kwam toen de k.i. tot registratie van de resultaten overging en er bij de veeverbetering in Friesland met name wat betreft de melkproduktie een achterstand was ontstaan.

Tussen de planning van de verbetering en de resultaten ervan ligt echter een periode van zes jaar. Tussen de constatering van een achterstand en de verbetering moet men zelfs rekenen met perioden van tien en twintig jaar. Dat is dan ook de periode van groeiende ontevredenheid onder de gewone veehouders. Dat is ook de periode, waarin de lust tot experimenteren zijn kans krijgt. Want als er nieuwe wegen gezocht moeten worden, dan zijn velen bereid vooraan te staan om

reeds bij voorbaat de victorie van hun richting te proclameren. Voor rustig overleg en beraad is geen plaats, want de investeringen moeten immers snel worden terugverdiend.

Ir. Scheer van de Friese k.i.-bond heeft vrij fors de leiding van het experiment op zich genomen en dat lijkt nu uit te lopen op een combinatie van de Friese veefokkerij met de Noordhollandse, die haar huidige succes dankt aan de Friese stieren Blitsaerd Keimpe en Blitsaerd Setskcs Keimpe (kortgeleden afgemaakt).

Enkele Friese fokkers koesteren op het ogenblik de hoop, dat ze de opvolger van dit tweetal uit Noord- Holland hebben gehaald, namelijk Nuboxer Verwachting, die bij Arme Oosterbaan op Synaeda State in Tzummarum staat. Ude Hellinga van Oudkerk heeft echter een Amerikaanse stier met Nederlandse maten en vetgehalteafkomst in zijn bezit om te zien hoe die zich houdt in zijn ligboxenstal van ruim 200 koeien. Wat de fokkerij te wachten staat is een richtingenstrijd, waarbij veel wijsheid over boord gezet moet worden en waarin de Amerikaanse show de boventoon gaat voeren. (Men zie daarvoor het relaas op pagina 9, dat Arme Oosterbaan ons deed over zijn bezoek aan de Amerikaanse en Canadese zwartbontfokgebieden.; Ir. Wiebe de Boei* van het NRS heelt reeds laten weten, dat de produktiviteit van het Noordhollandse fokvee niet onderdoet voor de Amerikaanse top; niettemin organiseerden de Amerikanen met 200 dieren uit een gebied zo groot als Europa (achttien Amerikaanse staten) een zogenaamd wereldkampioenschap, hetgeen herinnert aan de tijd, dat we in Friesland de wereldtop hadden.

De weg, die Scheer op het ogenblik volgt ten behoeve van de gewone veehouder in Friesland, lijkt ons op het ogenblik het beste, maar de hoop, dat er zonder veel lawaai wat geëxperimenteerd wordt, leeft bij ons ook. Men zou het moeten doen op de manier van Hellinga, die altijd alle mogelijke moeite doet om uit de krant te blijven. Helaas maakt dat ons juist nieuwsgierig. In ieder geval blijft nuchterheid op zijn plaats.

Leeuwarder Courant 1971-11-20

Melkeiwit leidt melkprijs

De Veemarkt

NIETTEGENSTAANDE alle moeilijkheden, die de Friese coöperatieve zuivelindustrie kent, liggen de voorschotmelkprijzen voor de boer in Friesland op een bijzonder hoog peil. Dat komt vooral door de stijging van de kaasprijs (melkeiwit), terwijl de wei voor het bekende dubbeltje tussen de centen zorgt. Wei is van afvalprodukt een kostbare industriële grondstof geworden. Wel is de prijs aan grote schommelingen onderhevig.

De Friese zuivelindustrie heeft een groot aandeel in de Nederlandse kaasproduktie, ongeveer een kwart, en kaas is opnieuw de prijsleider. De gunstige positie die kaas inneemt, heeft een reeks van oorzaken, maar daar is er een bij, die speciale vermelding verdient. Dat is de kwaliteit van de kaas.

De kwaliteit van de kaas is aanmerkelijk vooruitgegaan sedert de tijd, dat Sake van der Ploeg zijn beroemde stopverfverhaal hield. De kwaliteitsverbetering is ten dele gezichtsbedrog, want tot april 1968 bestond er een inlevering van kaasoverschotten bij de overheid en die wilde de beste kwaliteiten hebben. De overheid roomde op die manier de markt af. Daar is gelukkig verandering ingekomen; de consument komt nu aan zijn trekken.

Ten einde een volledig uit het verband scheuren van de EEG-zuivelmarkt te voorkomen, heeft de EEG- Commissie dit jaar aan de lopende band de exportsubsidies op zuivelexport naar derde landen verlaagd. De export naar de derde landen blijft niettemin wel aardig lopen, omdat de prijzen op de „wereldmarkt" in drastisch tempo omhoog gaan. Op de Londense botermarkt lopen de prijzen bijna wekelijks op en de consumenten moeten er Europese prijzen betalen voor boter. Dit drukt de omzet uiteraard, hetgeen de margarineproducenten ten goede komt, zoals men uit de kwartaalcijfers van de Unilever heeft kunnen opmaken.

Slachtoffers van de prijsontwikkeling zijn o.a. de kalvermelkindustrie en de condensindustrie. De producenten van kunstkalvermelk, die het melkvet in de melk door andere vetten vervangen, moeten dure ondermelk kopen. Aangezien de kalvermesterij doorgaans op contracten met de industrie rust, heeft deze industrie de afgelopen maanden zware verliezen geleden, hetgeen ook tot uiting is gekomen in een daling van de prijzen van nuchtere kalveren. Van enkele kleinere industrieën is bekend, dat ze geen kalveren meer contracteren.

De condensindustrie krijgt ook een harde stoot te verwerken door de stijgende melkprijs, hetgeen blijkt uit een daling van de produktie in deze industrie. De produktie van condens ligt de laatste weken ruim tien procent lager dan in het voorgaande jaar. Dit is vooral een gevolg van de moeilijker afzet naar de tropen.

EEN DERDE SLAG wordt toe bracht aan de consumptiemelkinrichtingen, die op geen stukken na de hoge voorschotprijzen van de kaasindustrie kunnen volgen; die melkinrichtingen geven de slag wel door aan de veehouders. In Friesland met slechts een drietal melkinrichtingen wordt, die slag opgevangen door alle melk. De consumptiemelk zal ongeveer vijf procent van alle melk in de Friese zuivelindustrie uitmaken; bij de CMC in de Randstad de helft.

Het gelamenteer in de consumptiemelksector is wat eenzijdig, omdat er niet gesproken wordt over de speciaalprodukten, waarvoor deze industrie een eigen prijsbeleid kan voeren, dat in heden en verleden lieve winstjes opleverde. Misschien valt er ook nog wel wat te saneren in de melkinrichtingen. In Friesland is dat in ieder geval wel mogelijk.

Het zinvolle voorstel van de coöperatieve zuivelindustrie *Fresia* om van zuivelfabrieken en Frico één organisatie te maken, houdt ook in, dat de *Leeuwarder Melkinrichting* van *Fresia* en de *Centrale Melkinrichting* van de Frico in Warga onder één directie komen. De samenwerking tussen beide bedrijven is goed; wie zou ook anders verwachten van zulke fidele mensen als Nijboer en Sipke Wielinga.

Fresia heeft een melkinrichting, die officieel alleen Leeuwarden als afzetgebied heeft en niet het hele gebied van *Fresia*, dat reikt van Harlingen tot voorbij Marrum. Het Fresia-gebied buiten Leeuwarden was gereserveerd voor de afzet van Frico-Warga.

Na de fusie van *Fresia* met Dronrijp, droeg Dronrijp de distributie van consumptiemelk over aan de LMI in Leeuwarden, dat toen voor *noordwestergo* de produkten van Frico- Warga moest ontvangen. Het assortiment in Leeuwarden verdubbelde daarmee in een keer. Het personeel, dat beide assortimenten uit elkaar moest houden, dacht dat de directie krankzinnig was geworden en loste de moeilijkheden op. Uiteraard tot volle tevredenheid van de directie van *Fresia*. In feite betekent dit, dat Warga de controle over het afzetgebied *Fresia* volledig verloren heeft.

Dit houdt in, dat LMI- en Fricoprodukten door elkaar gebruikt worden in het Fresia-gebied, het belangrijkste consumptiemelkgebied van Friesland, ruwweg gelegen ten noorden van het Van Harinxmakanaal. Nu mag men duizend keer menen, dat Nijboer van de LMI de lucratieve produkten uit Warga zal halen en de verliesgevende zelf gaat maken, omdat hij zo goed met Wielinga van Warga kan opschieten, maar dan gelooft men wel in sprookjes.

De berekeningen van *Fresia* leren, dat er op de consumptiemelk van de LMI zes centen moet worden toegelegd vergeleken met de kaasmelk in de fabrieken te Dronrijp en Marrum. Andere directies in Nederland, die ook wat in consumptiemelk doen, spreken over een of twee cent. In ieder geval stelt *Fresia* voor om de LMI te Leeuwarden in een exploitatie onder te brengen als Frico-Warga en aangezien *Fresia* het breekijzer in handen heeft om Frico-Warga kapot te maken, komen de Fresianen met een zinvol voorstel.

DE AFZET VAN FRICO-WARGA loopt langs twee kanalen. Er is een rechtstreekse afzet naar de melkhandel en er is een afzet, die administratief over coöperatieve zuivelfabrieken loopt. Enkele grote fabrieken beschouwen de consumptiemelk als een „stürtse negoasje” en hebben de hele zaak overgedragen aan Warga. De zuiveldirecteur hoeft dan niet meer midden in de nacht in de opslagplaats te gaan om een blikje babyvoeding op te duiken, omdat ergens een kind moord- en brand raast om Nutricia of Friese Vlag. Andere fabrieken houden de distributie aan zich, althans administratief en vangen daar dan nog wat procenten van. Bij deze laatste groep fabrieken mist de Frico-Warga het directe contact met de afnemers, de melkhandelaren. Dit is nadelig voor de afzet van consumptiemelk gebleken. Ook in dit geval staat de plaatselijke deelgenoot een goed functioneren van de Frico in de weg.

In de tijd, dat de boeren om Leeuwarden aan de Emmakade een nieuwe melkinrichting bouwden op enkele kilometers afstand van de fabriek in Warga, is daarop veel kritiek geweest. Nu is diezelfde fabriek, die door de nieuwe weg Leeuwarden—Drachten volgend jaar nog dichter bij

Warga komt te liggen, een breekijzer om de Frico af te breken of een hefboom om het bedrijf uit het moeras te tillen. Een beetje tempo is daarbij vereist.
[….]

Leeuwarder Courant 1971-12-21

Prijsknoeierij bederft melk

(De Veemarkt)
OP GROND VAN EEN BRIEF van drs. Schelhaas van de FNZ concludeerden melkinrichtingen in Twente en Arnhem, dat ze in het Westen van het land lagen. Dat besluit hield in, dat ze dezelfde prijzen voor consumptiemelk mochten nemen als de melkinrichtingen in het Westen, namelijk een cent meer dan buiten het Westen.

Minister Lardinois heeft een gesprek gehad met de desbetreffende melkinrichtingen, die hun prijs daarna weer hebben teruggeschroefd. Ze lagen niet in het Westen. We hadden wel aanwezig willen zijn bij dat „gesprek". We nemen aan, dat het zeer eenzijdig is geweest, maar de ministers Langman en Lardinois hebben nu eenmaal besloten, dat een cent minder buiten het Westen „gerechtvaardigd" is.

Gerechtvaardigd of niet, maar Den Haag maakt de consumptiemelkvoorziening in Nederland kapot. Industriemelk brengt aanmerkelijk meer op en een melkverwerkend bedrijf als de CMC, dat grotendeels afhankelijk is van zijn melkinrichtingen is, zal in de toekomst meer dan ooit proberen een aandeel te krijgen in de zuivelproduktie. De industriemelk brengt op het ogenblik vele centen meer op dan de consumptiemelk.

Er vinden mede door politieke prijsknoeierijen drastische veranderingen plaats in de verwerking van melk. Na de oorlog ging een derde deel van de melk in de consumptie, een waardevolle afzet dichtbij huis. Op het ogenblik zit dat bij een vijfde tot een zesde deel. Dat is het resultaat van twee ontwikkelingen. In de eerste plaats ging de melkproduktie omhoog van zo'n vijf miljard kilo naar acht miljard en in de tweede plaats daalde de consumptie per hoofd van de bevolking, een daling die niet werd goedgemaakt door een stijgende bevolking. Het enige lichtpuntje in deze ontwikkeling is, een verschuiving naar de duurdere consumptiemelkprodukten, zij het dat daar in de laatste jaren een drastische daling van het vetverbruik in die produkten tegenover staat.

De boterconsumptie in Nederland staat voor een ineenstorting als bij de prijsvaststelling in Brussel volgend jaar opnieuw tot een verhoging van de boterprijs wordt besloten. Margarine loopt ook wat achteruit in Nederland onder invloed van de fluisterpropaganda tegen vet.
De margarine-industrie heeft zich gewapend tegen deze achteruitgang door zogenaamd gezondere en duurdere produkten in de markt te gooien en speciale kwaliteiten van het nieuwe produkt aan te prijzen. In de zuivelindustrie heeft o.a. *Nutricia* dit voorbeeld gevolgd door een dieet-koffiemelk naar voren te schuiven, waarin de ouderwetse vetzuren zijn vervangen door wat linolzuur.

Het antwoord van de zuivelindustrie in het algemeen is er nog niet. Wel wordt er nu druk gesproken over de kankerverwekkende stoffen, die de linol-margarine zou bevatten, terwijl eigenlijk alleen nog maar geconstateerd is, dat mensen, die niet sterven aan hart- en vaatziekten, aan iets anders dood gaan, o.a. aan kanker.
Het is wat een kinderachtige zaak, maar niettemin is ons enkele malen gevraagd of we de margarineindustrie wilden dekken, ter wille van de advertenties, door niet over die kankerkwestie te praten. In ieder geval, wie niet aan kanker wil sterven moet twee pond boter per dag eten en wie dat zonde van het geld vindt, mag twee pond zout nemen. Wie zoveel zout niet lust, kan een

theelepeltje arsenicum slikken. Wie dat tegenstaat kan natuurlijk cyaankali gebruiken, een zeer afdoend middel tegen kanker.

SPECULATIE OP DE ANGST voor kanker is geen goede basis om de afzet van melk en melkderivaten te verbeteren. Propaganda voor melk en zuivel kan positievere punten aangrijpen, zij het dat de vetconsumptie in Nederland op een te hoog peil ligt. Wanneer die per hoofd der bevolking van 140 gram naar 100 gram moet worden teruggebracht, zoals de Nizo-fysioloog De Waard in de Zuivelbond naar voren bracht, dan zal ook het melkvetgebruik daar nog een tik van krijgen.

Aangezien een koe nu eenmaal melk met vet er in geeft, zal er boter beschikbaar blijven komen. Die boter zal alleen goed verkocht kunnen worden als een bijzondere delicatesse. Hopelijk zal men daarbij ontkomen aan het lot van de kaviaar, waarvan nog nooit iemand heeft durven bekennen dat het veel te zout is. Je neemt het omdat de tsaren het zo lekker vonden en die zullen het wel geweten hebben. De heren tsaren zullen overigens het monopolie van de steurvangsten in de Wolga hebben gehad.

In Nederland zijn ook een paar smaakdictatoren, die bepalen of de boter lekker is of niet. Deze heersers hadden onlangs aanmerkingen op boter, die er wat het aroma betreft gunstig uitliep. Boter, die niet dood is, krijgt van de ZKB-autoriteiten kennelijk een douw. Een paar jaar geleden is er met Goudse kaas ook zo iets geweest, toen de Keuringsdienst voor waren in Groningen Gruyere-Goudse op de bon slingerde.

Alleen wanneer boter iets aparts wordt, is er in de toekomst nog een plaats op de Nederlandse markt voor dit product. De teruggang is op het ogenblik duidelijk en dat komt ook omdat de Nederlandse consument niet gewend is flink te betalen voor smaak en kwaliteit. De manier. waarop de Nederlandse regering de consumptiemelkindustrie kapot maakt, leidt overigens ook tot een kwaliteitsvermindering van consumptiemelk maar de consument slikt het wel, meent men kennelijk ten onrechte.

HET PRIJSBELEID IN DE EEG kan niet afgestemd worden op de vervlakking van de smaak in Nederland, want in de andere EEG-landen ligt de boterconsumptie nog op een hoog peil en daar brengt de boter zijn geld wel op. De Nederlandse zuivelindustrie ontvangt echter de melk met het hoogste vetgehalte, terwijl er gezien het afzetgebied dicht bij huis behoefte is aan minder vette melk.
De belangen van industrie en veehouderij lopen op dit punt nog niet parallel. Toch zal er bij het Brusselse prijsbeleid en de uitwerking daarvan in Nederland meer het accent moeten worden gelegd op het eiwit. De EEG-Commissie zal dit heel graag doen, want het heeft uit de overschotten aan magere melkpoeder vorig jaar 120.000 ton verkocht voor ontwikkelingslanden en die melkpoeder is er niet meer. De EEG-Commissie slaat tegenover de ontwikkelingslanden op dit punt een figuur als modder. Zij komt aangegane verplichtingen niet na.

In de vergadering van de Zuivelbond werd de opmerking gemaakt, dat de fokkers zich laten leiden door de prijs van het melkvet bij de bepaling van hun fokbeleid. Zo lang er geen grotere prijswaardering voor eiwit in de melk komt, hoeft men er inderdaad niet op te rekenen, dat de fokkers, die het toch ook in de eerste plaats moeten hebben van de melkprijs, hun fokbeleid zullen omgooien. Daar kwam het op neer. Bewees die uitspraak overigens niet, dat de fokkers het fokbeleid niet moeten bepalen? In Friesland is dat beleid al min of meer overgegaan naar ir. Scheer van de ki-bond, maar ook hij kan niet dwingen.

Wat er op het ogenblik nodig is, is een fokbeleid, dat begeleid wordt door de industrie. We stellen ons voor, dat de zuivelindustrie een aantal fokbedrijven opkoopt en daar zeer eenzijdig naar een verhoging van het eiwitgehalte van de melk streeft dus met verwaarlozing van niet alleen de directe financiële voordelen en alle franje maar ook van het vetgehalte. Zodra het voor de veehouderij aanlokkelijk is om het roer om te gooien, zouden stieren uit die industriefokkerij massaal kunnen worden gebruikt. Het systeem zou in Friesland kunnen worden opgezet via de Zuivelbond, die de kosten omslaat over de aangevoerde melk. Het kost natuurlijk wel geld; misschien wel een miljoen per jaar. Misschien wil het Landbouwschap er ook wel een heffinkje tegenaan gooien.

Bij een dergelijke eiwitfokkerij krijgt men de beschikking over stieren, die hoge eiwit- en lage vetgehaltes vererven. Geen fokker zal dergelijke beesten nu voor zijn fokkerij willen gebruiken, laat staan een veehouder. Maar mocht de noodzaak aanwezig zijn, dan zijn die stieren er en dan kunnen ze de veestapel van vet naar eiwit omturnen.
Al vele jaren is geprobeerd, het eiwit op een andere manier omhoog te brengen, maar die poging moet als mislukt worden beschouwd. Wel krijgt de oude methode in 1971 een injectie, doordat de prijsstijging van de melk voornamelijk door de hogere waarde van het eitwit tot stand is gekomen. Eiwit wordt belangrijker.

IN DE FRIESE ZUIVELBOND maakte P. B. de Boer een opmerking, die wel enigszins onze instemming had, toen hij zei zeer wantrouwend te staan tegenover de steunprijspolitiek, die de boer slechts verzekert van een prijs, waarmee alleen de allerbeste boeren een bestaan kunnen verwerven, terwijl het gros er mee ten gronde gaat.
De heer De Boer is een van de weinigen, die nog wel eens zorgt voor verlevendiging van de Zuivelbondsvergadering, die doorgaans in de eerder gehouden kringvergaderingen buiten het gehoor van de pers al dood gepraat zijn. Deze week kwam echter zijn neef Johannes de Boer ook voetzoekers strooien in de vergadering.

Een zo'n voetzoeker betrof het efficiency-streven of het ontbreken daarvan bij de Zuivelbond inzake de controle op teruggeleverde produkten, de andere ging over een staatsgreepje in de Zuivelbond, waarbij de directeuren zelf een bondsadvies opstelden over hun salarissen en de derde ging wat in onze richting over onze sympathie voor het gedrag van de *ZOH* in Oosterwolde bij de afscheidingsbeweging in de Frico.

Sympathie? Laten we zeggen, dat we er alle begrip voor ZOH hebben. En uit dat begrip geredeneerd zal er iets in de Frico moeten veranderen, wil de zaak volgend jaar niet in elkaar storten. Dat is onze zorg, nu Oosterwolde er uitstapt met een zesde deel van de Frico-omzet, versmalt de basis van de Frico dermate en komen de vaste kosten zodanig op de resterende melk te drukken, dat er van een vooruitstrevend beleid geen sprake meer zal zijn. Het is onbegrijpelijk, dat de deelgenoten van de Frico niet buiten bestuur en directie om zijn gaan beraadslagen om tot een oplossing te komen.

Wanneer er niet snel wordt ingegrepen staat de Frico voor een complete chaos. Binnen de Frico vindt namelijk een overheveling plaats van melkgeld van de grote fabrieken, die Goudse e.d. maken naar de grote groep kleine fabrieken, die de Edammers produceren. Deze Edammer-fabrieken zijn in de Frico de baas. Ze hebben een stemmenmeerderheid met de fabrieken die een produktiegarantie hebben en met de fabrieken, die een melkprijsgarantie hebben.

Voorlopige berekeningen over 1971 hebben geleerd, dat de kleine fabrieken volgend jaar in de Frico weer de hoogste melkprijs zullen hebben, terwijl buiten de Frico knotsen als Workum en Gerkesklooster daar nog weer boven uit zullen schielen, zodat de concentraties in de Frico weer nergens blijven.

Op grond van gemaakte fouten in de afrekeningstroep wil de Frico nu bij de Edammerfabrieken drie tot vijf cent per kg terugvorderen, maar ook na die aderlating blijven de Edammerfabríeken boven drijven. Als de nieuwe directie van de Frico op dezelfde manier blijft voortmodderen als dode oude, wacht haar eenzelfde lot als de oude.

DE MELKPRIJS voor de boeren in Friesland lag de eerste tien maanden van dit jaar ruim vijf cent boven die van het vorige jaar en de laatste twee maanden zal het verschil nog groter zijn. De Friese zuivelindustrie (coöperatie en Nestlé), ontvangt dit jaar anderhalf miljard kg melk en dat betekent, dat er dit jaar een verhoging van de agrarische inkomens uit de melk is van 75 miljoen gulden. Daarnaast is er nog een inkomensvermeerdering uit de hogere prijzen van het Vee.

Het bedrag komt gedeeltelijk ten goede aan veehouders in Groningen, Drenthe, Kop van Overijssel en de IJsselmeerpolders, maar de gemiddelde Friese boer is er toch wel zo'n 5000 gulden beter van geworden. Voor het geval men niet in een gemiddelde boer geloofd, kan men stellen, dat het inkomen per gemiddelde koe van 4000 kg melk met 200 gulden omhoog ging en bij een produktie van 5000 kg met 250 gulden gemiddeld. Er waren natuurlijk ook koeien, waar 300 gulden meer uitgemolken wordt.

1972
Leeuwarder Courant 1972-02-05

Heersende wind van coöperatie-leer – Havelte-Groep

De Veemarkt
DE HAVELTE-GROEP van zuivelcoöperaties, die met elkaar een derde deel van de Nederlandse melk ontvangt, werkt nog altijd aan een totale eenwording van deze groep. Dat houdt in, dat men er één organisatie, de ***Zuivel-Unie,*** van wil maken, waarin dan zijn opgenomen de *CMC* in de randstad, *Coberco* en *Vecomi* in Gelderland en Overijssel, de *Domo* in Drenthe en Groningen en de *Noord-Holland* in Noord-Holland. Uiteraard is in deze groep ook betrokken de Nationale Coöperatieve Zuivelverkoopcentrale, (NCZ) die boter, kaas of melkpoeder van deze coöperaties in de handel brengt.

De Zuivel Unie krijgt de beschikking over ruim tweemaal zoveel melk als de Friese zuivelcoöperaties ontvangen; Friesland doet aan Havelte niet mee. Daarmee willen we niet zeggen, dat deze groep eigenlijk nog niets is met twee tot drie procent van de melk in de EEG. In Nederland wordt de Zuivel Unie in ieder geval een machtige factor op de consumptiemelkmarkt. Bovendien bestaat er in de groep een grote hoeveelheid zuivel- en melkkennis, die geëxploiteerd kan worden. Deze Zuivel Unie kan uiteraard ook regeringsinstanties naar haar hand zetten. Kortom, de bundeling van zoveel melk over heel Nederland brengt macht met zich mee. En macht laat zich gebruiken.

Deze Zuivel Unie kan wel wat, maar om zo'n enorm bedrijf te runnen is er een zeer bekwame leiding nodig, die moet bewijzen dat het iets met de melk kan doen wat een ander niet kan, terwijl de uitbetaalde melkprijs ook nog op peil moet zijn. Om iets extra's voor de melk te doen, zoals de CCF jarenlang op voortreffelijke wijze in Friesland heeft gedaan, daarvoor komt heel veel kijken. De CCF had het voordeel als eerste op veel markten te komen. De kansen zijn wat dat betreft al lang weggegeven. Er komen wel nieuwe kansen, maar de vindingrijkheid om die te grijpen is niet gebonden aan de grootte van de onderneming. Wat zo'n grote onderneming wel kan is zich met financieel geweld een weg banen naar een doel.

De Unilever is zo'n organisatie, waarvan verondersteld wordt dat ze zo iets met geweld kan doen. Maar om de prijzen van ijslollies van vijftien cent op twintig te brengen, daartoe gebruikt de Unilever zijn macht niet, omdat er ergens een Friese ondernemer is die zijn eigen prijsbeleid heeft. Wat Unilever wel kan, is met koffiemelk aan de markt komen, die opgevuld is met plantenvet. *Nutricia* heeft als zuivelonderneming die markt opengemaakt en nu kan de Unilever het ook.

De eerste reactie van de CCF op het gesprek van de Havelte-groep zo'n anderhalf jaar geleden, was er een van verontrusting. Het betekende immers, dat de CCF in een reeks ondernemingen in binnen- en buitenland niet langer zou optrekken met de Domo maar met een nieuwe onderneming de Zuivel-Unie, die onafhankelijk van de CCF soortgelijke activiteiten in andere ondernemingen heeft: Die grote onderneming zou gewoon pottekijker worden bij de CCF en bekend zijn met zaken, die een ander geen fluit aangaan. Bijvoorbeeld, in Bangkok staan twee *recombined milk*-fabrieken, de ene van CCF en Domo en de andere van de Hollandse Blikmelk, waarin de CMC deelneemt. Beide bedrijven zouden in de Zuivel Unie komen via Domo en CMC.

Ook op het terrein van de frisdranken zou zo'n onfrisse situatie ontstaan. Verschillende deelnemers van de Havelte-groep hebben hun eigen frisdrankenfabriek. *Coberco* beweegt zich op dit terrein, evenals de CMC, terwijl de Domo weer met de CCF in de Wolvegaaster Rivella-fabriek zit. Wolvega zou dus ook in de nieuwe groep verzeild raken of de CCF zou het Domo-aandeel moeten overnemen. Daar lijkt het op het ogenblik overigens nog niet op, want de zuivelcoöperaties met frisdranken voeren op het ogenblik besprekingen om gezamenlijk op te treden teneinde via en met de melkhandelaren van de SRV, hun marktaandeel te vergroten.

NAAST DE HAVELTE-GROEP is er de *Groenhoven-club*, waarin behalve de genoemde zuivelcoöperaties van Havelte ook deelnemen de *Suiker Unie*, de *Avebe* en *Cebeco*. Groenhoven heeft al een directeur (in fúlenien) en een aantal diepvriesbedrijven en wil zich in de levensmiddelensector ontplooien. De Friese boeren zijn daar enigszins bij betrokken via de Cebeco-leden, veevoercoöperaties FLC, CAF en CLC en via de Suiker Unie, en een enkeling ook nog via de *Avebe*, die ooit deze rubriekschrijver een proces zou aandoen.

Groenhoven is een schone en grootse idee. De coöperaties van de boeren hebben alle mogelijke nevenactiviteiten ontwikkeld. Verschillende daarvan zijn tot grote bloei gekomen, andere gingen de mist in, maar in zijn totaliteit is het een malle chaos van elkaar beconcurrerende boere-onderneminkjes. Een bundeling in Groenhoven zou wel voordelen kunnen opleveren, maar zou anderzijds ook weer remmend werken op vele kleine initiatieven, die wel eens tot grote ondernemingen hadden kunnen uitgroeien.

Voor sommige coöperaties die aandelen in Groenhoven hebben, zou overdracht van verschillende activiteiten een goede zaak zijn. Een Cebeco bijvoorbeeld, die van alles aanpakt, gaat de spanningen van een fusie met de Handelsraad van de ARTS tegemoet, terwijl Cebeco toch niet een sterk bemande onderneming is, als Y. de Boer weggaat. Cebeco zeilt wat op de moeilijkheden aan, waarmee een *Frico* ook te kampen heeft gehad, namelijk die moeilijkheden welke zich voordoen bij de ombouw van een handelshuis naar een moderne industriële onderneming. Cebeco zit al met een veelheid aan activiteiten op allerlei terreinen. Invoer van graan en groothandel in kunstmest zijn de basisactiviteiten, maar daarnaast wordt een olieconcern opgebouwd en een winkelfílialensysteem ontwikkeld en men doet in chips en andere aardappelprodukten.

AL DE GESCHETSTE samenwerkingsverbanden in de coöperatie hebben hun voordelen en hun nadelen.
Het gezamenlijk optreden van de agrarische coöperaties op verschillende terreinen lokt echter reacties uit. Men zal zich herinneren, dat de Frico voor de duik een reeks kaasgrossiers heeft opgekocht, die de kaas onder Frico-zijdemerk bij de detaillisten moesten brengen. Als we ons goed herinneren schreven we toen ter begeleiding van die ontwikkeling een rubriek onder de kop „Frico op de goede weg"

Inmiddels is er een andere ontwikkeling op gang gekomen in de kaasdistributie. De levensmíddelengrossiers hebben kaas in hun assortiment opgenomen en als hun vertegenwoordigers bij de winkelier komen, dan ontdekken ze dat daar net de grossier van de Frico is geweest of die van de KaasUnie. En wat zegt die levensmiddelengrossier dan? Hij hoeft geen kaas van de Frico en gaat een deur verder. Met dergelijke moeilijkheden zal Groenhoven ook te maken krijgen. Van alle walletjes eten lukt niet zo lang. Toen flessenmelk van de Domo als stuntmelk in winkels kwam, gingen de melkhandelaren koffiemelk van de CCF boycotten, want op de Rivellaflessen stond „CCF-Domo".

Wat de coöperaties in Nederland op het ogenblik beogen is het veroveren van een machtspositie. Eerst moesten alle coöperatieve suikerfabrieken in de Suiker Unie, want dan was men sterk. Inmiddels haakt de Suiker Unie jeneverstokerijen, kandijfabrieken en nootjesimporteurs aan zijn zegekar. Cebeco werkt op hetzelfde front, evenals de zuivelcoöperaties die in bakkerijgrondstoffen doen. Het is nog .een chaotisch geheel, met Groenhoven als waarschijnlijk kristalisatiepunt.

Verwerkelijking van het ideaal om van Groenhoven een soort Unilever van de boeren te maken zal veel geld kosten en een enorme vindingrijkheid. Maar de plaatselijke coöperaties zullen niet beoordeeld worden op hun successen op de levensmiddelenmarkt met het een of andere melkvervangende produkt, maar men zal de zuivelcoöperatie vragen, wat zij de boer voor de melk betaalt en de veevoercoöperatie zal gewogen worden met zijn veevoerprijs.

Leeuwarder Courant 1972-02-12

Friesland gaat het alleen doen

(De Veemarkt)
MR. GERRIT HEPKEMA is geen groot spreker, laat staan een praatjesmaker, die met fraaie redeneringen zijn toehoorders in de ban weet te brengen. De boeren, die de leider van het directieteam van *Frico* en *CCF* hebben gehoord, hebben echter wel de indruk gekregen. dat Hepkema weet wat hij wil en dat hij zich de kaas niet van het brood laat eten.

De manier, waarop Hepkema in Franeker van leer getrokken is tegen de hoofddirecteur van de *Domo* was wat dat betreft onthullend. Er bleek ook uit, dat Friesland het alleen gaat doen en zijn eigen weg wil volgen. De opmerkingen van Hepkema waren ook wel enigszins een antwoord op het uit de ruimte gegrepen voorstel van P. B. de Boer in het Fries Landbouwblad, dat Domo, CCF en Frico in één pot wil doen teneinde een noordelijke afzetconcentratie te maken, die uit zou kunnen groeien tot een landelijke zaak.

Het vreemde van het voorstel van P. B. de Boer is, dat hij veronderstelt dat de Domo zich zo maar los zou maken van de Havelte-gesprekken over de vorming van de Nederlandse Zuivel Unie, terwijl hij wel een heel scheve schaats rijdt als bij meent de Domo te kunnen los weken uit de *NCZ-kaas*, die op de kaasmarkt met een omzet van meer dan 100 miljoen kg een sterkere positie inneemt dan de Frico. Nee, de Domo zal eerst weer eens in moeilijkheden moeten komen te verkeren voor de Drenten zich op sleeptouw zouden laten nemen door de Frico. Die moeilijkheden zijn nog niet in zicht, zodat de principiële bundelaar P. B. de Boer met zijn gedachten nergens is. De Boer tracht het fusievunrtje in Friesland overigens op te stoken met berichten uit Denemarken, waar weer nieuwe maatregelen zijn genomen voor een nationale zuivelorganisatie. Die grootse verhalen uit Denemarken over de bundeling van de afzet boren we nu al 25 jaar.

Hepkema heeft voor de boeren in Franeker duidelijk gesteld, wat de problemen van de Frico in wezen zijn. In de eerste plaats heeft de Frico te weinig te zeggen over de kaasproduktie van de aangesloten fabrieken en in de tweede plaats kan de Frico niet voldoende diepte-investeringen doen omdat de Frico-fabrieken in hun uitbetaling voortdurend vergeleken worden met de niet gebonden fabrieken, die hun produkten minder ver begeleiden in de markt als de Frico meent dat noodzakelijk is. De Frico moet, met andere woorden gezegd, investeringen doen, die in eerste instantie ten koste gaan van de melkprijs, maar die later hopelijk rendement sullen afwerpen.

Het probleem van de Frico is de voortdurende vergelijking van de melkprijzen tot op tienden van centen, daarnaast staat dan het probleem van de organisatie der Frico met de aangesloten fabrieken. De Frico moet verkopen, wat de fabrieken bij haar afladen. Uiteraard kan de Frico de produktie wel wat te sturen, maar voor een modern beleid en voor een zo hoog mogelijke melkprijs is de huidige organisatie geen garantie.

Nu wordt er op het ogenblik druk gepraat over het *Fresia-plan*, dat een samenvoeging van de fabrieken met de Frico wil, zodat er wel één beleid ten aanzien van produktie en afzet zou zijn te voeren. Het plan lijkt niet verder te komen, omdat men overal apen en beren wil zien. Er zijn in de gelederen van Fresia, de zuivelconcentratie van noordelijk Friesland, leperds, die de andere Frico-deelgenoten het mes op de keel willen zetten door dan ook Fresia maar uit de Frico te laten stappen. Die leperds zouden echter ook kunnen gaan denken aan een fusie tussen *De Takomst*

(Wolvega-Wommels-St. Nicolaasga) en Fresia, waarmee dan zo'n 350 miljoen kg melk in één hand zou komen.

Op de rayonvergaderingen van De Foerfúgong (Bergum-Twijzel) wordt weer een ander balletje opgegooid, namelijk aansluiting van de Frico-fabrieken bij de NCZ-kaas, alsof de NCZ daarvoor open zou staan gezien de Havelte-gesprekken. Bovendien zit ook de NCZ met de problemen van produktie en afzet, die ook daar niet in één hand zijn. De besprekingen van Havelte moeten dat probleem oplossen.

MR. HEPKEMA is in Franeker en ook elders de problemen niet uit de weg gegaan, toen bij de boeren inlichtte over de situatie. De CCF is min of meer groot geworden op basis van goedkope aanvullingsmelk uit Gelderland en Overijssel, maar sedert de *Coberco* de coöperaties daar in zijn greep heeft genomen, is er niets meer goedkoop in die streken. De CCF heeft een langjarig contract afgesloten met de *Coberco* over de wekelijkse levering van miljoenen liters melk, maar er komt een tijd, dat die melk te duur wordt en het Roergebied meer gaat betalen. De melkproduktie in Rijnland-Westfalen klapt praktisch in elkaar, en de CCF die voor zijn afzet op de tropen gericht is, zal uit hongergebieden van de wereld nooit zoveel geld kunnen halen als de Duitsers kunnen bieden.

De Friese fabrieken zullen in toenemende mate de CCF in de winterperiode van melk moeten voorzien en dan gaat de vierkante bezetting van de kaasfabrieken naar de knoppen en daarmee de kostprijs van de fabrieken. Moeten we de kaas in Friesland primair blijven stellen, vroeg Hepkema zich af en de CCF-filosofie van „doe meer met melk" schemerde duidelijk door zijn woorden heen.

De organisatie van de Friese zulvelcoöperatie is niet dusdanig, dat er een rationeel antwoord kan worden gegeven op de vraag van Hepkema. De kaasfabrieken in Friesland zullen de kaas primair blijven stellen en zij beslissen over het beleid bij de CCF. Bij die beslissing speelt lijfsbehoud van de besturen der kaasfabrieken en van de kaasdirecteuren - we zouden ze haast vergeten - een rol. De CCF-directie is vorig jaar baas geworden in de Frico en op directioneel niveau is er nu ten minste één lijn te trekken. De volgende slag moet geleverd worden tussen CCF-directie en kaasdirecteuren. En de boeren zullen natuurlijk in ademloze spanning volgen hoe er over hen beslist wordt.

Leeuwarder Courant 1972-03-04

Over kaasfabrieken en productiebeperking

(De Veemarkt)
[…] OOK DE KAASMARKT is overvoerd en de prijzen zijn al meer dan een cent per kilo melk teruggelopen. Onder leiding van de grote coöperaties is het initiatief genomen tot een produktiebeperking gedurende zes weken, opdat er een overschot van 3.000 ton kaas weggewerkt kan worden. De melk, die niet in de kaasbakken terecht komt, gaat voor zover het ondermelk betreft naar de poedertorens en dat werkt uiteraard verstorend op de melkpoedermarkt. De boter is voor de regering. De afspraken, die er door de coöperatieve kaasproducenten zijn gemaakt beslaan een periode van twee jaar en de moeilijkheden bij de onderhandelingen werden met name veroorzaakt door de basisperiode, waarop de beperking betrekking zou hebben en de gevolgen van de ingreep voor de poedermarkt.

Hoe lang de afspraken stand zullen houden is een grote vraag, want kaas heeft het afgelopen jaar meer opgebracht dan welk ander produkt dat van melk kan worden gemaakt. De **Coberco** en de **Domo** staan te dringen om een veel hoger percentage van hun melk naar de kaasbakken te sturen dan ze tot nu toe hebben gedaan. En de Friese kaasindustrie zal ongetwijfeld een veer moeten laten als de melkstroom van oost naar noord opdroogt, omdat Gelderland en Overijssel hun eigen melk gaan verwerken.

Kaas heeft toekomst, omdat het oneindig gevarieerd kan worden en zich derhalve bij iedere smaak kan aanpassen. Het wordt gemaakt op basis van melkeiwit en kan derhalve dierlijk eiwit uit vlees vervangen. Het oneindige van rundvlees is echter de prijs. Het lijkt er wel op, dat rundvlees het eerste produkt wordt, waarin zich een toenemende voedselschaarste in de wereld zal openbaren. De produktie van varkens- en kippenvlees is wel gemakkelijk tot in het oneindige uit te breiden, maar de smaak van het produkt is nauwelijks varieerbaar en dat limiteert de afzet.

Kaas is een groeiprodukt en Friese zuivelindustrie, die zo'n 70 procent van de melk naar de kaasbakken stuurt zit dus wel goed in moeilijkheden komen echter van de CCF, die jaarlijks 400 miljoen kg melk nodig heeft en iedere dag evenveel. Als de stroom melk uit Gelderland Overijssel ophoudt, zal de CCF een beroep op de kaasfabrieken in Friesland moeten doen om melk te leveren in de winter. De CCF kan 30 procent van de melk opeisen van de aangesloten fabrieken. De kaasfabrieken komen daardoor mettertijd in de winter met een onderbezetting te zitten, die zich bij de hoog geïndustrialiseerde fabrieken meer zal wreken in de kostprijs dan bij dc arbeidsintensief en afgeschreven fabrieken het ageval is.

Investeringen in de Friese zuivelindustrie zullen derhalve met uiterste voorzichtigheid worden uitgevoerd. Dit is geen kritiek op de plannen van de zuivelcoöperatie in Workum, waar de uitbreiding (voor vier miljoen gulden) van de pekelruimte en van de opslagcapaciteit, waarborgt daar een hoger rendement van de bestaande kaasbereidingsapparatuur. De fout van de Friese kaasindustrie is industrieel gezien de enorme dagelijkse leegloop van de machines. De apparatuur is modern maar de arbeidsorganisatie is niet meegegroeid.

Nu Friesland voorzichtig aan moet gaan doen met investeringen in de zuivelindustrie, is er plotseling een doorbraak ontstaan in de zuivelapparatuur. Reeksen nieuwe methoden zijn er aan de markt gekomen, waarbij elke handenarbeid in de kaasfabriek overbodig is gemaakt. De grootste kaasfabrieken behoeven dan nog slechts vijf man bedieningspersoneel tussen melkontvangst en

kaasaflevering. Zij zijn meer toezichthouders in die nieuwe fabrieken dan produktiemensen. Dat loopt dus uit op zeven dagen en nachten in de week draaien.
We zien deze nieuwe fabrieken nog niet in Friesland verrijzen, waar juist, de coöperaties, die met een verouderde kleine fabriek werken, ook dit jaar wel weer met de hoogste melkprijzen uit de bus zullen komen. Ze laten met graagte de risico's van investeringen aan anderen over. Die anderen zijn in Friesland grote coöperaties, die zelf met snel verouderende apparatuur zitten. De nieuwe fabrieken zouden buiten Friesland gebouwd kunnen worden door een Coberco, die de helft van de melk in Overijssel en Gelderland heeft te verwerken.

Opnieuw blijkt overigens, dat de organisatie van de Friese zuivelcoöperatie niet meer op de hoogte van de tijd is. De zuivelcoöperatie bestaat in de produktieve sector uit twee soorten bedrijven, de kaasfabrieken, die de boerenmelk ontvangen, en de fabrieken in de tweede lijn, die melk of produkten van de kaasfabrieken krijgen.

Het lijkt noodzakelijk, dat van de fabrieken in de tweede lijn, de CCF een eigen winningsgebied van melk krijgt, zoals de melkinrichting van de Frico in Warga die ook heeft. De CCF. hoeft dan niet langer de problemen van de lage melkproduktie in de winter tegen de hoge in de zomer naar de kaasfabrieken af te schuiven. Er zijn kaasfabrikanten, die menen, dat de door de CCF veroorzaakte onderbezetting in de kaasfabriek duurder uitkomt, dan de winst van de CCF. vergoedt. Dat was al het geval, toen de CCF nog heel goedkope aanvullingsmelk uit Gelderland en Overijssel kon halen.

Leeuwarder Courant, 1972-03-18

Een fabriek is niet beter dan zijn potgeld

(De Veemarkt)
BIJ DE WAARDERING van hun fabrieken kijken de boeren naar het potgeld en niet naar de toekomst, zei het hoofdbestuur van de Friese Mij van Landbouw deze week. Het sprak daarbij een lichtelijke afkeuring over de houding van de boeren uit.
Natuurlijk is het dom om niet naar de toekomst te kijken, maar toch hebben we begrip voor die boeren, die zeggen „binnen is binnen". Als het potgeld van een kleine fabriek tegenvalt, dan is het lot van die onderneming snel bezegeld en spelen belangen van dorpen en directeuren geen rol meer.

De boer, die wel in de toekomst kijkt, hoeft niet verder te zien, dan de periode, waarin hij zelf nog het bedrijf uitoefent. De boeren van kleine zuivelfabrieken, die in de toekomst kijken, hoeven helemaal niet zo ver te zien, want om hen heen zien ze alle mogelijke grote zuivelcoöperaties in verschillende stadia van op- of neergang. Er zijn coöperaties met directiebestuurskamers, waaruit het lawaai zich over het platteland voortplant. Er zijn ook directies, waar de stilte van het graf heerst, omdat de directieleden zich slechts schriftelijk met elkaar verstaan.

De boeren, die om zich heen kijken, moeten wel tot de conclusie komen, dat je alle theorieën over grote en kleine fabrieken op een hoop kunt vegen en er een lucifer bij kunt houden. In de afgelopen jaren is gebleken, dat grote geïndustrialiseerde zuivelondernemingen hun eigen problemen hebben, die de voordelen van groot zijn, teniet kunnen doen.

Onlangs hebben we de zuivelfabriek in St. Nicolaasga bezien, een van de vier kaasfabrieken van *De Takomst*, ook een fabriek waar de boeren van *De Takomst* trots op kunnen zijn. Deze fabriek is op dit moment de modernste van de Friese fabrieken en als het aan directeur Henk Wiarda zou liggen gaat die fabriek in de komende jaren ook met een lage kostprijs werken.

Toch demonstreert die fabriek ook de gevaren, waaraan een goed gemechaniseerd bedrijf, waarin hoge investeringen gedaan zijn, bloot staat. Toen de fabriek vorig jaar gereed kwam, besloot de Frico de innametermijn o.a. voor kaas uit St. Nicolaasga terug te brengen van 21 tot vijftien dagen. Dat hield in, dat een van de drie kaastreinen, waarin 70 ton kaas kan worden opgeslagen, overtollig was. Met één pennestreek werd een investering van enkele tonnen (de omvang van het kaaspakhuis meegerekend) teniet gedaan.

Het is wat een extreem voorbeeld van snelle veroudering van investeringen in apparatuur waar een kleine fabriek geen weet van heeft. Het is ons ook wel eens opgevallen, dat fabrieken met hoge investeringen aan het investeren blijven, zodat de verwachte kostprijsdaling langer uitblijft dan verondersteld werd.

Elders in deze krant (in Sneon en Snein) staat een artikel, „Handen af van kaas" waarin een kaasfabriek gepresenteerd wordt, waarin alle snufjes uit de laatste jaren samengebracht zijn en waarin alle handelingen gemechaniseerd zijn.[12] Zo'n fabriek, waarin per ploeg nog slechts voor vijf man werk is, brengt een nieuwe ontwikkeling in de kaasmakerij opgang, waardoor alle reeds in deze industrie geïnvesteerde kapitalen sneller afgeschreven moeten worden. De kleine zuivelfabrieken

12 Betreft de nieuwe kaasfabriek van Koopmans Engineering N.V. Te Bolsward verkocht naar Australië – Zie http://www.zuivelhistorienederland.nl/_wp_pdf/Mechanisatie-in-de-kaasmakerij-2009-01-04.pdf

hebben echter geen afschrijvingskosten meer en zij kunnen nu een berekening opzetten, hoe ze het beste in de nieuwe ontwikkeling passen. Hun achterstand in de technische ontwikkeling, biedt nu het beste uitgangspunt voor een sprong naar voren.

ALS WE NU HET FRIESE ZUIVELVELD overzien, waar zo'n volledig gemechaniseerde kaasfabriek geplaatst zou kunnen worden, dan blijken er nauwelijks gaatjes meer te zijn. De grote coöperaties zitten alle in de nieuwe spullen en moeten nog miljoenen afschrijven voor ze aan iets nieuws kunnen denken.

Er is één groep zuivelfabrieken, die mogelijk gezamenlijk tot het stichten van een nieuwe fabriek kan overgaan. Dat zijn Donkerbroek, Makkinga, Oldeberkoop, Opeinde en Steggerda, die met elkaar bijna 100 miljoen kg melk hebben. Deze fabrieken varen in hetzelfde schuitje. Ze maken nog een flinke melkprijs ten opzichte van de grote buurcoöperaties, maar sommige directeuren van de groep hebben tegenover ons al eens laten doorschemeren, dat het einde van het feest in zicht komt. De arbeidskosten bij die fabrieken lopen omhoog. Dat ze zich nog zo voortreffelijk handhaven is een gevolg van de lage aanvoerkosten van hun melk en van hun lage investeringen. De overgang op het tankmelken zal een van die voordelen in de komende jaren teniet doen.

Leeuwarder Courant 1972-04-01

Zuivel bundelt frisdranken – CCF/Domo, Rivella, Riedel

De Veemarkt

DE FRISDRANKENFABRIEK van de CCF en de Domo in Wolvega, waar Rivella, E10 en verschillende andere dorstlessers vandaan komen, is door de CCF en Domo betrokken in een fusiegesprek, dat gevoerd wordt met de Coberco en de CMC. De bedoeling is gezamenlijk een nieuwe onderneming te stichten, waarin de belangen ondergebracht zullen worden, die deze zuivel coöperaties in de frisdranken hebben.

Bij de Coberco betreft het de *Riedel-fabriek* in Ede en bij de CMC een fabriek in Maasdam. Indien de fusie doorgaat, zal in ieder geval een fabriek gesloten worden, maar het is niet uitgesloten, dat Berenschot adviseert tot het sluiten van twee fabrieken en dan komt het bestaan van Wolvega met 70 man personeel in gevaar. De drie fabrieken streven dit jaar naar een marktaandeel van tien procent en dat zal wel lukken, want ze hebben een machtige bondgenoot gevonden in de SRV en de melkhandelaren.

De marktaandelen voor de afzonderlijke fabrieken liggen op ongeveer vier procent elk voor Wolvega en Ede en op twee procent voor Maasdam. Van alle drie kan gezegd worden, dat ze in de afgelopen jaren niet zijn doorgebroken naar een martkaandeel, dat uitzicht bood op een goede overlevingskans in de oplaaiende strijd om de frisdrankenmarkt. Die kans is inmiddels groter geworden doordat de fabrieken frisdranken zijn gaan produceren voor de SRV, de organisatie van zelfstandige melkhandelaren, die met hun efficiënt en groeiende uitbrengapparaat van rijdende winkels een steeds hechtere greep op hun markt krijgt.

DE SRV IS EEN PITTIGE CLUB, die het karakter heeft mee gekregen van de oud-Terschellinger strandjutter, de vroegere Leeuwarder melkboer C. Boonsta uit de Monnikemuurstraat. Boonstra is een man, bezield met een vreemde mengeling van idealen en zakelijkheid. Hij wilde de melkboeren uit de modder halen al moest hij ze er ook uitschoppen. De SRV, nu onder leiding van Boonstra junior, heeft dit jaar de eerste bom gegooid op de frisdrankenmarkt door zich te verbinden aan de frisdrankenfabrieken van de grote zuivelcoöperaties en een particuliere fabriek.

De Rivella-fabriek van CCF en Domo in Wolvega is in het einde van de jaren vijftig begonnen te draaien. Riedel werd een paar jaar geleden door Coberco, die de helft van de melk in Overijssel en Gelderland heeft, overgenomen. De frisdrankenfabriek in Maasdam behoort tot de erfenis, die de CMC heeft opgedaan bij het verzamelen van melkinrichtingen in de Randstad.

Het is uiteraard niet bekend welke adviezen Berenschot voor de fusie zal uitbrengen, hoewel een eerste rapport reeds wees op de wenselijkheid van samengaan. Een tweede rapport zal o.a. de materiële en immateriële inbreng van de coöperaties in de nieuwe onderneming moeten taxeren. Coberco (met Vecomi) en CMC beschikken door hun melkinrichtingen bij die inbreng over een nauw contact met een zeer uitgebreide klantenkring.

Als we de positie nagaan van de vier zuivelcoöperaties die bij de frisdrankenfusie betrokken zijn, dan blijken ze behalve de CCF voor een ingrijpend investeringsprogramma in de zuivel te staan, hetgeen de lust om in de bij artikelen als frisdranken grote investeringen te doen zal temperen. In eerste instantie zal men dus gebruik willen maken van de bestaande fabrieken en apparatuur.

Wolvega is pas vernieuwd en vergroot en is nu de ellende van het verbod van cyclamaten (zoetstoffen) wel te boven. De nieuwe apparatuur is ook het malen van glas baas geworden. De miljoenenverslindende omschakeling van driekwartliters flessen op litersflessen is achter de rug — de frisdrankenindustrie ligt er nog van op apegapen — en er zijn veel belovende produkten als Cassis en Grapillon aan het assortiment toegevoegd.

De grote handicap van Rivella-Wolvega is echter de grote afstand tot de consumptiecentra in het Westen. Dit geeft bij een flessenprodukt met zijn hoge retourvracht een verhoging van de kostprijs. De CCF zal echter niet snel bereid zijn om Wolvega op te offeren. Het „diversificatieprogramma" van de CCF stond immers in het teken van begeleiding van de sanering van de Friese veehouderij. Boeren die met hun bedrijf stopten, waren van de ene dag op de andere hun belangen in de CCF kwijt omdat ze geen melk meer leverden. Voor die groep heeft de CCF ook wat willen doen, heeft Dries Bouwes ons wel eens verteld.

STAMBOEK EN KI-BOND VAREN op botsingskoers. Binnen twee jaar komt de klap en dan zou het stamboek moeten zinken, terwijl de ki-verenigingen hun eigen stamboek gaan vormen. Het FRS kan echter niet zinken, waarom weten we niet, maar het kan niet. Het FRS blijft eeuwig bestaan. Men moet alleen niet besluiten om dat instituut op te heffen, want te veel mensen scheppen er plezier in.
Om dat te begrijpen, moet men er van uitgaan, dat het stamboek niets voorstelt net zo min als bijvoorbeeld de burgerlijke stand van de gemeente Leeuwarden, hoewel die er ook moet wezen. Welke situatie zich in de toekomst ook voor zal doen, de registratie van het rundvee zal doorgaan al was het maar om te voorkomen, dat de gladde tong, het buldogkalf en dat soort rariteiten massaal terugkomen. Bij de fokkerij is die registratie de harde kern.
[….]

Leeuwarder Courant 1972-04-29

Strijd om stiermoeders – nabetaling bekend

De Veemarkt

UITGEREKEND EEN GROEP JONGE FOKKERS, die men de groep Nuboxer Verwachting zou kunnen noemen naar de Noordhollandse stier, waarmee ze fokken, heeft verzamelen geblazen tegen de invoer van Amerikaans bloed in de Friese veefokkerij. Zij slaakt kreten over het met vereende krachten instandhouden van de zuivere fokkerij van het Fries ras, want — en dat is een juiste redenering — we hebben hier alles wat er nodig is voor een fokkerij gericht op de gewenste doelen. Dat zei stamboekvoorzitter Haije A. Boersma trouwens ook al voor de invoer van Noordhollandse stieren.

In de Friese veefokkerij zit alles en wat er in de rest van de wereld aan zwartbonte richtingen zit, komt hier vandaan. Het betekent ook, dat elders in de wereld eveneens alles zit, wat hier was en is, zij het dan dat de fokkerij elders mogelijk minder zuiver is op zwartbonte eigenschappen als gevolg van kruisingen met inheemse rassen. De fokkers in de verschillende delen van de wereld hebben hun vee niet in dezelfde richting geselecteerd. In Noord-Holland hielden ze onder de bijna verpletterende tegendruk in de periode dat prof. De Jong voorzitter van het NRS was en ir. Rijssenbeek van het ministerie het Friese type als ideaal stelde, vast aan produktie en laat-rijpheid. In Amerika selecteerden de fokkers praktisch uitsluitend op uiervorm en produktie. Een selectie in een bepaalde richting leidt tot positieve resultaten in die richting, terwijl veronachtzaamde factoren zich negatief ontwikkelen.

Bij het corrigeren van fouten kan men in de fokkerij twee wegen gaan. De kortste klap lijkt elders te halen wat daar beter is en moeizamer lijkt het om fouten te corrigeren door selectie binnen de eigen groep. De fokkers om *Nuboxer Verwachting*, die deze laatste weg willen volgen voor de Friese veefokkerij, zorgen toch wel voor verwarrend element door de Noordhollandse fokkerij met de Friese te vereenzelvigen.

De groep van *Nuboxer Verwachting*, die een verrassend grote aanhang lijkt te krijgen, zoekt nog naar een vorm en een richting. Toen aan de leider van de groep, Arme Oosterbaan, gevraagd werd of hij commerciële motieven had voor zijn optreden, gaf hij een antwoord, dat onderwerp zou kunnen zijn van een prijsvraag. Wat antwoordde Oosterbaan toen? We zouden een mooie prijs kunnen uitloven in de zekerheid dat we hem in de zak konden houden, ware het niet, dat zovelen in het Oranjehotel dat antwoord reeds gehoord hebben. Nee, hij handelde tegen zijn commerciële belangen, zei Oosterbaan, waarna hij dat antwoord weer wat afzwakte.

Een dergelijk antwoord verhoogt de geloofwaardigheid van de actie niet en de activisten lopen het gevaar minder serieus genomen te worden. Had de Deense veeteeltconsulent Axel Petersen de Friese veefokkerij al niet „hobby-betoond" genoemd op de bijeenkomst van Jurjen Terpstra in het gratis beschikbare Oranjehotel? Het betekent zoveel, dat de Friese fokkers de neiging hebben tot hobby-isme in de fokkerij. Niemand zal het durven ontkennen en zelfs Oosterbaan durfde zich daar niet openlijk van los te maken.

Toch staan de Friese veefokkers voor een harde zakelijke werkelijkheid, waarin geen plaats is voor sentimenten. Zij moeten een keuze doen tussen het experiment met de Amerikaanse stieren en een voortzetting van de lijn Anna's Adema-Blitsaerd Keimpe. Wanneer zij hun stiermoeders aan het Amerikaanse experiment onthouden, zal dit experiment hoogst waarschijnlijk mislukken.

In alle krantjes van zwartbont-fokkers in de hele wereld zal met grote letters staan: Amerikaans experiment in Friesland een fiasco. Maar de *Holstein-Friesian* World zal schrijven: Friese fokkers saboteren Amerikaanse stieren.

MISLUKKING VAN HET EXPERIMENT is een commercieel belang van de Friese veefokkers van de eerste orde en het is dus de moeite waard om zoveel mogelijk stiermoeders bij de Amerikanen weg te houden, opdat de kans op een nieuwe *Anna's Adema* of *Blitsaerd Keimpe* zo groot mogelijk is. Het gaat daarbij om een 300 tot 400 stiermoeders in Friesland. Het belang van de Friese veehouders kan wel eens anders liggen dan dat van de fokkers.

De veehouders willen sneller tot resultaten komen en niet een generatie wachten tot de fokkers weer eens een stier hebben aan te bieden. Misschien kunnen de voorlichtingsmensen met hun eindeloze feuilleton in de landbouwbladen over 5.000 kg melk per koe daar eens hun licht over laten schijnen. Toch moet ons even van het hart, dat er op het ogenblik met grote produktieve beslagen met louter Fries bloed ook al hoge inkomens gehaald kunnen worden.

DE NABETALINGEN van de zuivelfabrieken in Friesland en daarbuiten raken geleidelijk bekend. De Friese en Groninger boeren, die hun melk leveren aan de zuivelfabriek in Gerkesklooster, hebben in het Noorden waarschijnlijk de beste haal gemaakt met een nabetaling van 5,97 cent (inclusief BTW, inclusief kwaliteitspremie en inclusief bijschrijving ledenkapitaal). De gemiddelde prijs, die Gerkesklooster voor de 88 miljoen kg melk uitbetaalt, bedraagt bij 4,04 procent vet en 3,38 procent eiwit 46,25 cent. Dat bedrag is bereikt niettegenstaande een fiscaal maximaal toegestane afschrijving.

De term maximale-afschrijving zullen de boeren wel vaker horen. Het is de afschrijving, die de fiscus toelaat zonder dat er vennootschapsbelasting van geheven wordt. Een andere kwestie is of die maximale afschrijving voldoende is ter verzekering van de continuïteit van de onderneming. Kleine zuivelfabrieken, die het einde van hun bestaan zien naderen, beperken de afschrijvingen ten gunste van de nabetaling, omdat ze wel weten, dat ze bij een fusie doorgaans toch met alle lusten en lasten door de fusiepartner worden overgenomen. Er zijn echter uitzonderingen zoals bij de overdracht van de zuivelfabriek in Oldeboorn aan de *Frico* het geval is geweest. Grote coöperaties kunnen zich een goedkope afschrijvingspolitiek niet veroorloven, omdat het daar een verschuiving van de moeilijkheden naar de toekomst betekent.

Met een afschrijving van 940.000 gulden in Gerkesklooster heeft mén daar de zaak echter wel in de macht. Hetzelfde is het geval met *De Goede Verwachting* in Workum, die fabrieken exploiteert in Workum, Balk, Heeg en Tzum, waar de afschrijving over het afgelopen jaar 2,2 miljoen gulden bedraagt, hetgeen ook de maximaal toegestane afschrijving is. Bij Workum gaat het om 194 miljoen kg melk. Workum zit met de nabetaling iets onder Gerkesklooster. De nabetaling van *De Goede Verwachting* bedroeg 5,36 cent per kg melk met gemiddelde gehaltes. De potten van Gerkesklooster en Workum over 1971 moeten als norm beschouwd worden voor Friesland in verband met de xxx dukten van Gerkesklooster en Workum xxx Frico-situatie.

GERKESKLOOSTER EN WORKUM ontvangen ruim een vijfde deel van de melk, die de Friese zuivelcoöperaties van de boeren krijgen. De overeenkomst tussen deze beide coöperaties is, dat ze over goed ingerichte fabrieken beschikken voor de kaasmakerij en de poederbereiding. Voor een belangrijk deel van hun melk kunnen ze afzet vinden naar de CCF in Leeuwarden. De zuivelprodukten van Gerkesklooster en Workum gaan zonder tussenkomst van een afzetorganisatie in de handel. Wel hebben ze zich niet aan hun verantwoordelijkheid onttrokken voor de

melkprijs door deze winter mee te doen aan de beheersing van de kaasproduktie, toen de kaasmarkt overvoerd dreigde te worden.

De coöperatie in Workum heeft in tegenstelling met Gerkesklooster geen beschermd domein in de vorm van een afgegrendeld melkwinningsgebied, waar een ander niet aan komen kan. Na de stopzetting van de *Lijempf-fabrieken* in Groningen en Friesland heeft Gerkesklooster in Groningen een grensregeling getroffen met de *Domo* en de *Ommelanden*, zoals die in Friesland reeds met de coöperaties bestond. Workum heeft die grensregeling ook met de coöperaties maar uiteraard niet met *Nestlé-Hollandia*, die haar melk voor een groot deel uit hetzelfde gebied als Workum haalt.

Overigens komt een belangrijk kwantum melk van Nestlé op het ogenblik bij de CCF in Leeuwarden terecht. Zoals bekend heeft de fabriek in Bolsward met moeilijkheden in de condensafzet te kampen gehad, terwijl er van de kant van de veehouders een dringend aanbod van melk is sedert de moeilijkheden van de Frico samenvielen met een hoge nabetaling van Nestlé over een deel van 1970. De nabetaling over 1971 zal nu wel aantonen of dat een propagandistische stunt is geweest of niet. Nu er weer een flinke nabetaling is zullen de coöperaties wel kermen, dat die uit hun zak komt, omdat de zogenaamde „nul-uren-regeling" voor het personeel in Bolsward uit een gemeenschappelijke pot van de zuivelindustrie is geput.

NESTLÉ IS DE LAATSTE overgebleven particuliere industrie, die nog melk ontvangt van boeren in het Noorden. Het bedrijf heeft stand gehouden in de periode, waarin het de Friese zuivelcoöperatie aan alle kanten voor de wind ging en er constant relatief hoge melkprijzen werden uitbetaald, terwijl Nestlé buiten Friesland wel goedkoper grondstoffen had kunnen aankopen.

De hoge nabetaling van Workum heeft opnieuw niet bijgedragen tot een veraangenaming van het klimaat voor Nestlé. Beslissend voor dat klimaat is echter de nabetaling van *De Takomst* met nieuw ingerichte fabrieken in Wolvega, St. Nicolaasga, Wommels (in verbouwing) en nog te sluiten bedrijven in **Haskerhorne** en **Scharnegoutum**, waar ruim 200 miljoen kg melk ontvangen is in 1971. Nestlé ligt met zijn bedrijven in Bolsward, Sneek, Osingahuizen en Scharsterbrug geheel ingebed in de beide grootste Friese coöperaties van Wolvega en Workum.

De situatie bij de *Frico*, waarvan *De Takomst* de belangrijkste deelgenoot is, deed voor de uitbetaling van *De Takomst* het ergste vrezen. Er is echter een nabetaling uit de bus gekomen van 5,36 cent per kg melk bij de afschrijving (inclusief verkoop oude fabrieken) van 2,6 miljoen gulden. De Wolvegaster groep fabrieken heeft zich daarmee opnieuw in de kop van het peloton geplaatst De gunstige resultaten worden vooral toegeschreven aan de vernieuwde fabriek in St. Nicolaasga. De fabriek in Wommels verkeert nog in de verbouwing en komt pas aan het einde van het jaar klaar.

Omdat de Nestlé-boeren hun nabetaling uitgedrukt krijgen in centen per procent melk heeft *De Takomst* zijn boeren meegedeeld, dat de nabetaling van *De Takomst* 1,15 cent per procent vet bedraagt, terwijl men dan hoopt, dat de boeren weten, dat Nestlé 1,16 cent nabetaalt.
Met de nabetaling van De *Takomst* meteen bewezen, dat slechtere nabetalingen bij andere coöperaties niet alleen geweten kunnen worden aan de Frico. Dat lijkt op dit moment een belangrijke conclusie voor de verdere organisatorische ontwikkeling van de Friese coöperatieve zuivelindustrie.

Leeuwarder Courant 1972-05-20

Waar haalt de CCF het vandaan

(De Veemarkt)
DE CCF HEEFT een nabetaling aan de fabrieken verricht van 9,9 miljoen gulden. Voor alle melk, die aan de Friese zuivelcoöperatie geleverd werd is, dat driekwart cent per kg extra. Aan de Friese zuivelcoöperaties werd geleverd in 1971 ruim 1300 miljoen kg melk, waarvan slechts 200 miljoen bij de CCF terecht kwam. De nabetaling van 9,9 miljoen kwam dus voort uit die 200 miljoen kg melk en uit de verdere activiteiten van de CCF.

In het jaarverslag, dat de CCF gepubliceerd heeft, vindt men het bedrag van 9,9 miljoen niet terug, noch de mate waarin de deelnemingen van de CCF in het resultaat van de hele onderneming hebben bijgedragen. Wel zijn de vorderingen op de meerderheidsdeelnemingen met zo'n vier miljoen gulden verminderd, zodat daaruit wel een behoorlijke dat geld voor de nabetaling zal zijn vrij gekomen.

Als „resultaat" staat op de plaats waar andere ondernemingen in hun exploitatierekening de winst vermelden bij de CCF een bedrag van ruim een miljoen, dat door de deelgenotenvergadering is toegevoegd aan het eigen vermogen. Dit eigen vermogen bedraagt nu 18,4 miljoen gulden. Daarnaast is er een rentedragend ledenkapitaal van 14,6 miljoen. Aan vreemd kapitaal in schulden op lange termijn is er 34 miljoen.

De nabetaling (lees: winst) van de CCF zit verscholen in het bedrag van 173 miljoen gulden, dat voor uitdeling beschikbaar kwam. Die 173 miljoen is namelijk aan de deelgenoten betaald voor 27 miljoen kg ondermelk, 170 miljoen kg melk en 390 miljoen kg wei. (De CCF kocht nog een 200 miljoen kg melk elders in Nederland bij, terwijl ook de aanvoer bij *de Ommelanden* van 92 miljoen kg melk waarvan de produkten wel via de CCF verkocht worden, niet in de typische CCF-pot delen. (Uiteraard in dat ook niet het geval met de 150 miljoen kg. melk, die via de *recombined fabrieken* in het buitenland lopen.)
De CCF betaalt een voorschot aan de deelgenoten-fabrieken voor de melk, dat per veertiendaagse periode overeenkomt met de kaasprijs. De CCF heeft de fabrieken voor de geleverde 200 miljoen kg melk een voorschot betaald, alsof die fabriek van de melk kaas gemaakt had, dus de kaasmelkprijs plus de leegloop van de kaasfabriek. Overigens ongeacht het feit of die fabriek wel voldoende capaciteit zou hebben gehad om alle melk, die de boeren bij haar aanvoerden te verwerken.

Als de CCF boven dit hoge voorschot ook nog een. pot van bijna tien, miljoen gulden betaalt, dan zit het bij de CCF wel goed. Als men echter de resultaten van de *Domo* met die van de CCF zou moeten vergelijken, komt men in een moeras van veronderstellingen, omdat de Domo in Drenthe en Groningen zuivelfabrieken exploiteert, terwijl de CCF daar in Friesland niets mee te maken heeft.

De nabetaling van de Domo kan alleen vergeleken worden met die van de Friese zuivelfabrieken, want dat betreft immers de melkprijs die de boeren in handen krijgen. Zoals bekend varieerden de nabetaling in Friesland van drie cent (*Fresia*) tot zes cent (Gerkesklooster). De nabetaling aan de boeren van de Domo bedroeg bijna drie cent bij een voorschotprijs die ongeveer even hoog was als in Friesland.

Na een korte opleving zit de Domo weer in de verkeerde hoek. Dat valt vooral toe te schrijven aan de geringe kaascapaciteit en aan het ontbreken van een eigen condensindustrie (koffiemelk), hetgeen vooral vorig jaar bij de hoge kaasprijzen en de mogelijkheden tot prefixatie (?) van EEG-restituties voor condensexport funest was voor de bedrijfsuitkomsten. Nu de kaasmarkt is omgeslagen komt de Domo allicht in een minder ongunstige positie.

De dreun, die de kaasmarkt te verwerken kreeg, treft in de eerste plaats de Friese boeren, die een veel groter deel van hun melk in de kaasbakken zien verdwijnen dan de boeren elders in Nederland. Op het ogenblik is daardoor eindelijk de consumptiemelk een voordelig artikel in het gehele verwerkingspakket. Als de consumptiemelkinrichtingen dit jaar de buit niet binnenhalen ten opzichte van de zuivelindustrie zijn ze het doodschoppen niet waard.

De zich aan geen prijsbindingen storende coöperatie in Nijkerk, waar de heer Pel met verve de scepter zwaait, verkoopt door heel Nederland melk in papierverpakking. De fabriek breidt zich snel uit en wint voortdurend nieuw afzetgebied en uiteraard komt ook steeds meer melk in haar richting. Nijkerk stevent nu naar een aanvoer van 80 miljoen kg melk en wordt daarmee groter dan de melkinrichting van de *Frico in Warga*, waar men met grote vermetelheid vast houdt aan de glazen melkfles.

De beschuldiging van conservatisme bij de Frico inzake de kwestie glas of papier is niet op zijn plaats, want dit bedrijf weet op het traditionele terrein van de melkafzet via de tappers zijn omzet te handhaven. In tegenstelling tot de andere melkinrichtingen. De melkinrichting in Warga heeft vorig jaar bijgedragen in het overschot van de Frico. De fabriek in Nijkerk vindt haar afzetgebied in de grote zelfbedieningszaken, hetgeen haar tot een mikpunt van kritiek maakt voor de traditionele melkhandelaren.

In Oostelijk Flevoland strijden de Friese zuivelcoöperatie (*Novac*) en *Nijkerk* om de gunst van de veehouders. De Novac-boeren in Flevoland waren nogal tevreden over hun nabetaling. Een boer, die op 4.000 gulden had gerekend kreeg 6.000 gulden uitgekeerd. De boeren, die aan Nijkerk leverden, hadden nog niet uitgerekend of ze er onder door waren gegaan. In ieder geval zou Nijkerk beginnen de Friese voorschotmelkprijs aan te houden bij de uitbetaling van de melkprijs. De uitdaging komt uit het zuiden.

Een uitdaging is daarbij ook het in de publiciteit brengen van de bedrijfsuitkomsten van de zuivelcoöperatie. De *CCF* heeft het gepresteerd om den volke bekend te maken, dat er een miljoen gulden winst is gemaakt, terwijl er alleen al een aantoonbaar overschot van tien miljoen is, ongeacht het bedrag dat onzichtbaar naar de aangesloten fabrieken en boeren is gevloeid bij de eerste afrekening op basis van kaasprijs en verwerkingskosten. Dat laatste bedrag heeft alleen al ettelijke miljoenen extra opgebracht voor de kaasfabrieken.

In ieder geval is de CCF in het laatste jaar van CCF-directeur Dries Bouwes niet met een opgepoetste balans voor het licht gekomen, zo verzekerde deze uitdrukkelijk. Met iets minder nadruk heeft hij gezegd, dat dit zijn laatste jaar in de directie is. Dat heeft hij al eens eerder gezegd, maar toen is hij gebleven. Nu is Bouwes echter druk bezig zijn taken te delegeren naar de sectordirecteuren in het bedrijf, zodat mr. Gerrit Hepkema, drs. Zeilmaker en ir. Van den Berg het span aan het eind van het jaar gemakkelijk kunnen overnemen. Ze hebben dat al gedaan bij de Frico.

Afgaande directeuren in de Friese zuivelcoöperatie hebben nog wel eens de neiging om op het einde van de rit naar een fraaie balans en een uitgeleefde fabriek te streven, opdat het afscheid

toch maar groots zal zijn. De volgende directeur komt dan met de problemen te zitten: een naar verhouding lagere melkprijs en boeren, die de vorige directeur toch beter vonden. Geruchten over slechte afschrijvingen zijn er ook dit jaar.

Leeuwarder Courant 1972-06-10

Het lijkt wel kaasoorlog

(De Veemarkt)
DE KAASPRIJS blijft op het ogenblik ongeveer een cent onder de richtprijs van de melk. Dat betekent nog niet, dat de boeren over 1972 de richtprijs gemiddeld niet halen, maar wel dat er iets mis is met het dirigeren van de melk in de meest profijtelijke richting. De Friese kaasindustrie wil uiteraard haar positie nog niet kwijt raken en uitwijken valt ook niet mee, want de melkstroom is op zijn hoogst in mei en alle mogelijke manieren om van melk iets te maken zijn dan volledig in gebruik.

Als gevolg van zware investeringen in de kaasindustrie van Nederland lijkt er nu een overschot aan kaas te zijn. Dit overschot is voorspeld. Maar waarom er terwijl de kaasmarkt zwak was een record gevestigd moest worden in de produktie met 7374 ton in de derde week van mei behoort tot de raadsels van de industrie. Er werd 1300 ton meer gemaakt dan in dezelfde week vorig jaar, dat is een produktiestijging van ruim twintig procent.

De kaashandel rook vorige week na het bekend worden van de produktiecijfers bloed en installeerde zich om op zijn gemak de kaasoorlog gade te slaan en als lachende derde met de buit van het slagveld binnen te halen. Toen de daling van de kaasprijs zich leek aan te kondigen ging niettemin de *Apeldoornse melknotering* weer omhoog, omdat de markt voor magere melkpoeder zo vast is. Dat laat zich denken, de kaasprijs ligt immers onder de vastgestelde inleveringsprijzen van de beide componenten. Is het te gek om te veronderstellen, dat een zuiveloorlogje in Nederland aan de gang is, uiteraard op kosten van de boeren, die daarin niet gekend zijn?

DE LAATSTE JAREN HEEFT DE FRICO een periode van diepe ellende doorgemaakt, maar toen aan eind 1971 de rekening werd opgemaakt, bleken de Friese veehouders met de melkprijs toch weer aan de kop te liggen. Het is niet ondenkbaar, dat de grote coöperaties elders in het land er wat voor over hebben om de melkprijsbalans in Nederland in evenwicht te brengen. Per slot van rekening is er het gesprek van de *Havelte-groep*, waar dit onderwerp toch wel centraal in de besprekingen moet staan.

Een feit blijft, dat de Friese boeren bij een kaasprijs, die overeenkomt met de inleveringsprijzen voor boter en magere melkpoeder met hun daaruit voortvloeiende melkprijs boven het richtprijsniveau zitten als boeren elders dat niveau nog niet gehaald hebben. Een complicatie in deze situatie is wel, dat hetzelfde geldt voor de boterproduktie. De deelgenoten van de Frico profiteren grotelijks van de mogelijkheden van de nieuwe centrale botermakerij in Warga.

De produktiemethoden in Warga hebben er toe geleid, dat er behalve in een korte periode geen boter bij de regering behoeft te worden ingeleverd, niettegenstaande een produktie die in Warga ver boven het peil van vorig jaar uitkomt. Alle boter wordt in kleinverpakking afgeleverd voornamelijk voor export naar Duitsland en Engeland. Een dreigende havenstaking in Engeland lijkt echter roet in het eten te gooien. Dat de produktie van Warga hoger is dan vorig jaar zelfs na het uittreden van de ZOH te Oosterwolde uit de Frico is een gevolg van het feit, dat zowel de *CMC* in de randstad als de Nederlandse *Nestlé-bedrijven* hun botervetoverschot aan Warga leveren. Zakelijkheid gaat bij deze ondernemingen kennelijk boven emoties.

De fusie tussen *De Takomst* en *Fresia* zal de positie van de Frico en speciaal van het bedrijf in Warga kunnen versterken. De Frico heeft in Warga naast de botermakerij, waaraan de deelgenoten verplicht zijn hun room te leveren ook een melkinrichting, die schade begint te lijden van de *LMI* van Fresia in Leeuwarden. Fresia, die voorheen veel melk van Warga betrok, begint steeds meer de LMI in te schakelen voor de drinkmelkvoorziening in zijn gebied. Dit is een droevige situatie, die men overigens moeilijk kan toerekenen aan Fresia. Wat moeten ze anders?

Wanneer overigens de integratie van de Friese zuivelindustrie tot stand komt langs de weg, die de besturen van *De Takomst* en *Fresia* nu aangeven, dan betekent dat dat Frico en CCF straks een deelgenoot krijgen, die een overheersende positie inneemt. Dat zal uiteraard nieuwe spanningen geven, maar in de „ledenraad" van *De Takomst-Fresia* zullen alleen veehouders zitten en geen fabrieksdirecteuren. Wanneer die coöperatie uitgroeit tot de centrale coöperatie in Friesland zal die situatie gehandhaafd blijven. In de deelgenotenvergaderingen van Frico en CCF is de invloed van de plaatselijke Frico-fabriek en haar directeur wel eens groot.

DE VERWERKING VAN VOLLE MELK tot melkpoeder op een *Hatmakermachine* is de meest profijtelijke verwerking van melk die zich op het ogenblik laat denken, als men enkele gecondenseerde melk-merkprodukten vergeet. Het allerpersoonlijkste lijkt dan de verwerking van volle melk, die is samengesteld uit Duitse ondermelk en Nederlandse room. Hatmakerpoeder is speciaal geschikt voor de chocolade-industrie.

Hatmakermachines waren in de jaren dertig de grote opruimers van de melkoverschotten. Na de oorlog werden ze geleidelijk vervangen door poedertorens. Op het ogenblik zijn er nog maar een viertal fabrieken, die over Hatmakers beschikken o.a. de zuivelfabriek te Winschoten en de Domo in Beilen. In Friesland zijn ze verdwenen. Het waren ouderwetse machines zonder toekomst, maar een directeur als Harm Postma in Winschoten, een verzamelaar van nog niet antieke oudheden uit de zuivelindustrie, wachtte zijn kans af. Vele jaren geleden zag hij de monopoliepositie van de Hatmakers, die aan de schroohopen ontsnapte, reeds aankomen.

Een Hatmakermachine bestaat uit twee walsen, waarop de melk gedroogd wordt. De melk wordt door een naad geperst en komt dan als „crépepapier" van de wals. Dat crépepapier is erg bros en valt gemakkelijk als poeder uiteen. Door de verhitting van de melk op de wals vindt gemakkelijk een caramellisering, bruinkleuring van de poeder plaats, hetgeen juist voor de chocolade-industrie echter geen bezwaar is.

De zuivelfabriek in Winschoten, die tegelijk als coöperatie en als naamloze vennootschap kan optreden is een buitenbeentje in de Nederlandse zuivelindustrie. Zij staat wat buiten het coöperatieve verband van de FNZ door een ruzie met de Domo. Op het ogenblik komen er klanken uit Winschoten over een melkoorlog op de consumptiemelkmarkt Frico-Warga en Winschoten zouden de Domo willen gaan plagen op deze markt, omdat de Domo met zijn in papier verpakte melk uit Groningen zo nu en dan wat lastig doet Warga en Winschoten houden vast aan de melkfles.

Melkinrichtingen zoals de Domo in Groningen, die zijn overgeschakeld van flessen op kartons hebben te kampen met een desastreuze daling van de omzet. Melk in kartons is een typisch produkt voor zelfbedieningszaken. De huisvrouw, die melk in karton gebruikt, weet echter nooit hoeveel melk ze nog heeft. Bij flessen kan ze in een oogopslag zien in hoeverre de voorraad aangevuld moet worden als de melkboer aan de deur komt. Die melkboer is met de klant voorstander van de melkfles, omdat die fles een grotere melkgetrouwheid met zich brengt. In het kente-

rende getij voor de drinkmelk heeft Frico-Warga zich in Nederland het langste staande weten te houden zonder omzetverlies. Het verlies dat er nu is, wordt vooral veroorzaakt door de LMI.

Uit gebieden, waar de Domo de levering van drinkmelk in handen heeft, krijgen de fabrieken, die flessen kunnen leveren geregeld verzoeken om de leverantie van flessenmelk. Omdat de melkinrichtingen met flessenmelk uiteraard wel last hebben van de melk in kartons uit de zelfbedieningszaken, die het melktappersapparaat uit dunnen, is men wel geneigd om vriendelijk tegenover deze vraag te staan. Winschoten krijgt nu bovendien een erg luxe Amerikaanse machine voor melk in papierverpakking, zodat men de Domo ook op zijn eigen terrein kan bestoken. Overigens is de coöperatie in Nijkerk in de consumptiemelksector de grote boosdoener in de ogen van de andere melkinrichtingen, want die levert melk aan wie wil betalen. Nijkerk trekt zich niets aan van de boksmethoden, die sommige van zijn afnemers bij de afzet van melk toepassen.

Voor de boeren heeft Winschoten ook een nieuwigheid ingevoerd, die bij de grote melkveehouders tevredenheid heeft opgewekt en bij de kleine kwaadheid. In het algemeen is het gebruikelijk de kosten, die de fabriek maakt uit te smeren over alle melk, die de fabriek van de boeren ontvangt, of die boer nu vijf liter melk per maal levert of 400 kg. Het is duidelijk, dat die kleine hoeveelheden melk veel hogere kosten met zich brengen dan de grote, zodat de grote bedrijven net als bij de melkcontrole moeten betalen voor de kleine.

Winschoten is nu begonnen de vaste kosten per boer ten dele in rekening te brengen. Per periode van vier weken wordt iedere boer ongeacht zijn hoeveelheid melk een bedrag van tien gulden in rekening gebracht. Het is nog niet veel, maar toch al weer meer dan een jaarabonnement op een krant. Uiteraard leidt deze berekeningswijze tot een verlaging van de kosten per kilo melk aan de fabriek. Uitgangspunt voor Winschoten was vorig jaar een gerucht op de zuivelbeurs, dat de CMC in de randstad berekend zou hebben, dat de vaste kosten per boer voor de coöperatie 600 gulden per jaar bedroegen. Toen we bij de CMC informeerden naar dit bedrag, wisten ze van niets.

Leeuwarder Courant 1972-06-17

Stellingwerven veroveren Friesland – Fusie *Fresia* en De Takomst

DE FUSIE VAN DE TAKOMST en Fresia verheugt in de eerste plaats de leden van *Fresia*, die nu in een coöperatie komen van een directeur, die een spoor van hoge melkprijzen in Friesland heeft nagelaten: Formerum. Achlum, Opeinde, Wolvega in de Stellingwerven, jonge mannen, die hun geluk in Friesland als zuiveldirecteur gaan beproeven, krijgen wel eens het advies: Ga maken, wat Van der Ploeg maakt (op het ogenblik Cheddar en Edam), dan zit je goed.

De Terschellinger van der Ploeg nadert zijn pensioen en hij zal snel willen doortasten om van *Fresia* een gezonde zaak te maken. De vraag, die opduikt is, hoe de leden van *De Takomst* de fusie zo snel wilden slikken. *Fresia* sukkelde al jaren met de melkprijs en vorig jaar is er zo'n een tot twee miljoen verspeeld. Dat verlies zou men kunnen zoeken in de verliesgevende prijzen van de consumptiemelk in 1971, in de bestuursruzies en in de directiestructuur en in het feit, dat Dronrijp geen Edammers maakte.

Een ding zit *De Takomst* nu mee, de melkinrichting van *Fresia* is niet meer verliesgevend; de melkinrichting in Nederland betalen op het ogenblik de hoogste melkprijzen. Toch valt te verwachten, dat na *Fresia* ook *De Takomst* met de Frico gaat praten over de fusie van de melkinrichtingen van Leeuwarden en Warga. Bij die fusie zal de beurs van de Frico open moeten gaan, want een zo profijtelijke zaak als een melkinrichting geef je niet gratis weg. En de Frico moet wel, want op het ogenblik hevelt *Fresia* al melkboeren over van Warga naar Leeuwarden. Als *De Takomst* hetzelfde gaat doen, komt de centrale melkinrichting van de Frico in Warga in grote moeilijkheden. Daar is immers vorig jaar net een nieuwe fabriek geopend.

Wanneer de melkinrichting in Leeuwarden wordt overgedragen aan de zes kilometer verder gelegen fabriek in Warga komt ook de vraag, wie in Warga de melk mag leveren. De Leeuwarder boeren zullen natuurlijk net als het personeel zeggen, dat ze met de melk meegaan. Als dat het geval is, zullen ze ook een bepaalde melkprijs moeten ontvangen. Wordt dat nu de melkprijs, die de leveranciersvereniging van Warga bedongen heeft of wordt dat de melkprijs van *De Takomst?* De Wargaster boeren bedongen indertijd bij de overdracht van hun fabrieken in Wirdum, Roordahuizum, Grouw en Akkrum aan Frico-Warga een melkprijs, die even hoog was als het gemiddelde van de hoogste Frico-fabrieken.

Zowel de kwestie van de melkinrichtingen als van de Edammers geeft aan dat de verhoudingen in de Friese zuivelcoöperatie niet gezond zijn. Dit jaar liep *De Zuid-Oost-Hoek* uit de Frico, omdat men het niet eens was met de manier, waarop de Frico zijn deelgenoten ongelijk behandelde. De ZOH stond op het standpunt, dat binnen de Frico melkgeld van de ene kaassoort naar de andere werd overgeheveld. De samenstelling van de prijzencommissie van de Frico wees ook in die richting.

Bij zijn afscheid van de Frico en de CCF heeft ir. J. B. Ritzema van Ikema gezegd, dat het huidige afrekensysteem bij de Frico niet veel langer kan blijven bestaan. Een fabriek die zich tekort gedaan voelt bij de afrekening kan door specialisatie niet zoals vroeger uitwijken naar andere kaassoorten en onvrede is het gevolg. Het heeft een maand geleden in de krant gestaan en dat is dan ook het laatste geweest wat we er van gehoord hebben totdat de fusie van *De Takomst* en *Fresia* de kwestie weer actueel heeft gemaakt.

De Takomst en *Fresia* hebben de zaken in de Friese zuivelcoöperatie weer in beweging gebracht met de grootste fusie, die er ooit in Friesland is geweest. *De Takomst* heeft erg snel beslist over de zaak. Donderdag voor een week werden de commissarissen telefonisch voor een vergadering bijeen geroepen en nog dezelfde avond stemden ze met de fusie in. Bij *De Takomst* beslist niet de algemene ledenvergadering over fusie maar de raad van (40) commissarissen. Deze besluitvaardigheid zal ook wel een van de sterke punten van *De Takomst* zijn: De Stellingwerven veroveren Friesland.

Leeuwarder Courant 1972-07-01

Over schorsing Dronrijp directeur Hepke de Boer

De Veemarkt (dl.)
HET IS DE FRESIA-BOEREN niet verteld op ledenvergadering waar over de fusie met *„De Takomst”* en over de schorsing van de directeur van Dronrijp, Hepke de Boer, is gesproken, maar een onafhankelijk onderzoek van de Friese Zuivelbond heeft uitgewezen, dat de vierkante kaas van Fresia-Dronrijp door de Frico in 1971 voor een te lage prijs is afgerekend. Het gaat om een bedrag van 6,68 cent per kilo kaas, of ruim een halve cent per kilo kaasmelk, die voor de bereiding van vierkante kaas was bestemd.

Het rapport is door de Zuivelbond uitgebracht op de dag dat het bestuur van *Fresia* de schorsing aan De Boer meedeelde. De slechte bedrijfsuitkomsten van *Fresia*, die een reeks moeilijkheden in de Fresia-top met zich brachten, waren de eerste oorzaak van de schorsing, die ontslag tot gevolg zal hebben. Daarover is inmiddels een regeling getroffen.

Een omvangrijke groep boeren, die directeur De Boer in Dronrijp van dichtbij heeft meegemaakt, is bijzonder verontwaardigd over de gang van zaken. Enerzijds zou gebleken zijn, dat De Boer in zijn jarenlange strijd tegen het afrekensysteem van De Frico gelijk zou hebben gekregen en anderzijds kan men zich niet voorstellen, dat De Boer voor de slechte gang van zaken bij *Fresia* verantwoordelijk gesteld moet worden. De Boer heeft steeds gesteld, dat bij de Frico bij de afrekening van de produkten geen of te weinig rekening wordt gehouden met de kapitaalslasten van de fabrieken.

Fabrieken, die Edammers en Cheddar maken, kunnen met veel minder pekelruimte toe dan andere fabrieken, die bijvoorbeeld Goudse maken. Goudse moet veel langer in het pekelbad blijven dan kleine kaas. Dit bagatelliseren van de kapitaalslasten heeft vorig jaar geleid tot het uittreden van de *Zuid-Oost-Hoek* uit de Frico. Bij de Frico is inmiddels, zij het jaren te laat, een onderzoek naar deze materie begonnen. Dat deze afrekeningskwestie tot ontsporingen kon leiden is mede een gevolg van het feit, dat de prijzencommissie van de Frico eenzijdig is samengesteld. De Boer heeft daar voor zijn standpunt nooit gehoor gevonden.

Over de omvang van het bedrag, dat *Fresia* in de afrekening van de vierkante kaas tekort is geschoten, lopen de meningen uiteen. In de bestuursvergadering van *Fresia* is men het er nog niet over eens of er een claim op de Frico is ontstaan. In ieder geval zou die claim niet hoog zijn. De Dronrijper boeren, die op het ogenblik hoog opgeven van de kwaliteiten van De Boer, menen dat er nog een fors bedrag bij de Frico te halen is.

Deze boeren, de vroegere Maatschap-boeren, zeggen, dat de melkveehouders in de periode-De Boer voor het eerst in de geschiedenis van de Friese zuivelcoöperatie het genoegen smaakten mee te kunnen komen met de gemiddelde melkprijs in Friesland, niettegenstaande zware investeringen, die er nodig waren om alle melk op te vangen uit de lange reeks fusies, waaruit De Maatschap ontstond.

In zijn carrière heeft De Boer tweemaal een fabriek uit de moeilijkheden gehaald namelijk in Uitwellingerga en in Morra-Lioessens, daarna hield hij de fabriek in Opeinde, koploper bij de Frico, op een ereplaats bij de uitbetaling. Vervolgens begon hij aan de opbouw van Dronrijp in het kader van *De Maatschap*, hetgeen op een conflict met de Frico uitliep na de bouw van een

poedertoren. De Maatschap zei het deelgenootschap van de Frico op, maar ir. Piet Stallinga van de Zuivelbond lijmde de brokken.

Een paar jaar geleden kwam de fusie tot stand met *Fresia*, waarna de nieuwe coöperatie door communicatiestoornissen, zoals dat tegenwoordig heet, ten onder dreigde te gaan. *Fresia* tracht zich nu te redden door een fusie met „*De Takomst”*. Dat een scherpzinnig en rechtlijnig man als Hepke de Boer daarbij in conflict moest komen met mensen, die eerder dan hij het compromis zoeken, is een duidelijke zaak.

Leeuwarder Courant 1972-08-12

Zuivelfusie een afknapper ?

De Veemarkt (De Nederlandse ijsfabrieken)
ENORME MELKPRIJSVERSCHILLEN kenmerken de zuivelindustrie. In 1970 betaalde de Eindhovense *Campina* voor een kilo melk 38 cent, terwijl de kleine dondersteen uit **Gilze**, westelijker in Brabant gelegen, in 1971 met een melkprijs voor de dag kwam van 43,7 cent. Het officieel Orgaan van de FNZ publiceerde de cijfers van *Campina* naast die van *De Goede Verwachting* in **Workum**. Workum kwam in 1971 op 46,1 cent per kilo. Over 1971 zal de melkprijs van Campina op 42 cent hebben gelegen.

Campina ontvangt uit de Kempen, waar ze in Nederland het eerst de kunstmatige inseminatie met een computer deden, 270 miljoen kg melk. **Gilze** zat op zestien miljoen en **Workum** op 194 miljoen. De grote *Campina* is inmiddels al in een nieuwe fusie gevlucht met de *Sibema* in **Heerlen**, waardoor er in leder geval een eind is gekomen aan het dolzinnig tegen elkaar opbieden in de televisie reclame voor hun ijsprodukten. *Campina* heeft ook een melkinrichting en dat verklaart enigszins de slechte bedrijfsuitkomsten.

Campina zit in consumptiemelk en ijsprodukten, **Gilze** zit in kaas en ijs en **Workum** zit in kaas en CCF. Workum laat evenals de andere Friese zuivelcoöperaties de nevenactiviteiten van de zuivelindustrie over aan de CCF, een coöperatie die het eigendom is van de Friese coöperatieve zuivelfabrieken.

Een nevenactiviteit van de zuivelindustrie is de ijsbereiding. IJs wordt namelijk gemaakt op basis van magere melkpoeder aangevuld met botervet (roomijs) of plantenvet (consumptieijs). Plantenvet bracht ook Unilever met Ola in de ijs-business, waarvan de produktie is ondergebracht in België. Bijna iedere grote zuivelcoöperatie heeft zijn investeringen vretende ijsfabriek - De Domo zit met Lich, de Noord-Holland met Horna, de CMC met Ermi, de Coberco met Davino, de kleine coöperatie in Gilze met Okay en Campina met Campina.

Van de particuliere bedrijven met verpakt ijs vallen te noemen, Valk in Hellendoorn met Caraco en tenslotte onze eigen Friese Koe, die zich nu al veertig jaar staande houdt in deze turbulente wereld van van elkaar koudmakende ijsbereiders. De Friese Koe is gespecialiseerd in roomijs, die in de Leeuwarder fabriek 35 procent van de omzet uitmaakt; terwijl landelijk de omzet van roomijs achttien procent van het totaal uitmaakt.
Binnenkort komt weer goedkope EEG-boter beschikbaar voor de room (roomijs moet voor minstens twaalf procent uit botervet bestaan). Hopelijk zal de ijsbereidende zuivelindustrie in het belang van haar coöpererende veehouders de kans aangrijpen om via het *Nederlands Zuivelbureau* ook eens de propaganda aan te pakken voor roomijs.

De Lijempf beweegt zich ook op het gebied van het ijs, zij het dan dat zij evenals de CCF grondstoffen levert voor de bereiding van zacht ijs (soft ice), waarvoor een geheel andere marktstructuur bestaat.
De ijsbereiders doen elkaar een bittere concurrentie aan, al jaren, want de markt voor ijs zou zo belangrijk worden en in afwachting daarvan probeerden de ijsbereiders een zo groot mogelijk marktaandeel te krijgen.

In de concurrentiestrijd zijn vele kleine bedrijven gesneuveld. Ouderen herinneren zich misschien nog de produkten van de zuivelfabriek uit **Roden** en anders wel van **Steggerda**, fabrieken

met een goed produkt. Ook de reeds lang verdwenen zuivelfabriek in **Ried** heeft er in geavonturierd, terwijl de ijsbereiding verder een angel aan de doodskist van de zuivelfabriek in Jelsum was.

EEN BROER VAN SIPKE Castelein, de vroegere eigenaar van het Leeuwarder vermaakpaleis *Spoorzicht*, waar het Friesch Rundvee-Stamboek in getrokken is, zette in **Steggerda** de ijsbereiding mee op poten en vertrok daarna naar de particuliere zuivelfabriek in **Onnen**, welke later door de Unilever is overgenomen.

Jelsum kreeg indertijd een assistent van de *Almelosche melkinrichting* en die zou de Jelsumers met de witste melk van Friesland wel eens leren hoe je ijs maakte. De Jelsumer boeren zijn dat jaar niet onder de indruk geraakt. In de zuivelcoöperatie Almelo zwaaide de Gaasterlander Jan Martens de scepter over de consumptiemelk en over het ijs.

Die Jan Martens werd enkele jaren na de oorlog door de FNZ te hulp geroepen om de fabriek in **Gilze** weer in het goede spoor te brengen. Er was een directeur van die fabriek naar Amerika geweest en die was met een hoofd vol wilde plannen over de ijsbereiding teruggekomen. Hij voerde de plannen uit en de fabriek stond met zijn boeren aan de afgrond. Martens voorkwam de totale debacle. De boeren van **Gilze** en **Holten** hadden hun les geleerd. Een les, die sommige grote coöperaties nu pas leren.

Gilze betaalde in 1971 in Brabant een melkprijs, die bijna twee cent boven die van *Campina* lag. In Gilze is de omzet aan ijs ongeveer vijf miljoen gulden, evenveel als de omzet van kaas. Na de sanering heeft **Gilze** het goed gehad met het ijs. Het lopende jaar wordt voor de ijsbereiders weer een rampjaar. In juni zakte de omzet van grondstoffen met ruim dertig procent, van meer dan 4.000 ton in 1971 tot minder dan 3.000 ton in 1972.

De grote coöperaties, die in de ijsproduktie zijn, Coberco, Domo, Noord-Holland en CMC zijn betrokken in samenwerkingsbesprekingen en op het einde van dit jaar zouden ze bekend maken, dat ze de grote stap nemen tot een fusie. Ze zitten bovendien met de Suiker Unie Avebe en Cebeco nog in Groenhoven (diepvries, vlapoeder, maaltijden), wat we indertijd een goede naam voor een kerkhof vonden, veel gerucht is er niet van uit gegaan. De Friese leden van de CAF en CLC die via Cebeco bij Groenhoven zijn betrokken, zullen zo langzamerhand toch wel eens willen weten welke manoeuvres er uitgevoerd worden en in hoeverre hun CCF daardoor aangerand wordt.

GILZE IS EEN GELUKKIG voorbeeld van een kleine coöperatie, die zich met een speciaalprodukt een vaste plaats heeft veroverd op de verbuikersmarkt. Uit de melkprijs van dat bedrijf valt af te leiden, dat men het er met succes doet. Niettemin is ijsbereiding geen bedrijf, dat echt gelieerd is aan de zuivelindustrie. IJsverkoop gaat niet samen met de verkoop van andere zuivel- en melkprodukten. Ze vormen niet een pakket en er dienen dus verschillende afzetorganisaties voor opgebouwd te worden.

De CCF heeft zijn les wat dat betreft geleerd met de chips uit Oosterwolde. Men meende, dat die chips pasten in het bestaande verkoopapparaat, maar in de praktijk bleek al spoedig anders. Ten koste van zware investeringen zou de CCF met de Domo en de aardappelcoöperaties wel een plaatsje op de merkt hebben kunnen verweren, al trof het ongelukkig, dat bijna tezelfdertijd ook Golden Wonder op de markt verscheen.

Toen bleek, dat chips niet pasten in de CCF-organen, maar dat er geheel nieuwe systemen voor opgebouwd moesten worden, heeft de CCF van de fabriek in Oosterwolde afgezien, waarna Fri-Ki er in gestart is. CCF's Bouwes huldigde het standpunt, dat de CCF niet dient op te treden als een beleggingsorganisatie voor de Friese boeren. Die boer kan zelf wel beleggingsobjecten uitzoeken als hij daar zin in heeft. De CCF pakt daarom alleen die zaken aan, die het rendement van het bestaande systeem verhogen. Ook dan komt men nog wel van het een naar het andere.

WEL WAS VOOR DE CCF een grondstof, die haar in de frisdranken bracht, welke op hun beurt in het assortiment van het handelsapparaat pasten, terwijl het researchlaboratorium er zijn diensten kon verlenen. Frisdranken pasten dus op drie punten in het CCF-systeem. Later nam de CCF de groep Coldrinks van Van Houten over, waaraan ook de produktie van drankautomaten werd verbonden. Deze drankautomaten of jusdispensers zijn een aanvulling op de produktie van Sweden Freezers voor soft ice in Berlikum. Met de produktie van de Amerikaanse Sweden Freezers was de CCF begonnen toen zij geen Nederlandse fabrikanten bereid vond om deze apparaten te maken ten behoeve van haar soft-ice afzet.

HET KERNPUNT van deze CCF-activiteiten ligt steeds bij de grondstof melk. Als machinefabrikant versterkte de CCF positie van haar melk. In vele van de CCF-activiteiten speelt de *Domo* mee, maar steeds in een positie van mede-krediet-gever. Voor de Domo waren deze activiteiten belegginsobjecten, die geen wezenlijk verband hadden met de activiteiten van de Domo.

De samenwerking tussen de Domo en de CCF is begonnen in de Groninger condensfabriek *De Ommelanden*. Dat leek toen de eerste stap naar een noordelijke melkpool in Nederland. De banden tussen de beide coöperaties werden geleidelijk verder aangehaald. Zo deed de Domo mee in de *recombined milkfabrieken* in Bangkok en in Djakarta, in de Rivellafabriek en in de kalvermelkfabriek in Sliten. In Saigon, een gok op het niet communistisch worden van Zuid-Vietnam, stond de Domo er naast. In Bangkok zit de *Lijempf* met o.a. de CMC van de Havelte-groep in een concurrerende onderneming.

De samenwerking tussen Domo en CCF heeft de Domo niet de melkprijs gebracht, die te vergelijken was met die in Friesland. Zo er al winsten vloeien uit de samenwerking dan verspeelde de Domo die wel in eigen avonturen met frites en slaatjes. Om tot een betere melkprijs in Drenthe en Groningen te komen moest de gehele zuivelindustrie in die gewesten gereorganiseerd worden

De Dano is nu een eenheidsorganisatie, waarvan bestuur en directie in principe tot in de verste onderdelen van het hele concern beslissingen kunnen nemen. De aangesloten zuivelfabrieken voeren nog slechte een schijnbestaan wat hun zelfstandigheid betreft, al is dat nog niet in elk dom hoofd – die heb je blijkens de laatste ledenvergadering van de Domo in Drenthe ook – doorgedrongen.

De CCF is een gemeenschappelijke onderneming van een twintigtal autonome Friese zuivelcoöperaties, zodat haar structuur wezenlijk verschilt van die van de Domo. De Coberco, de Noord-Holland en de CMC hebben praktisch dezelfde structuur als de Domo. Hun leden vertegenwoordigen geen fabrieksbelangen zoals in Frieslaad in eerste aanleg, maar vertegenwoordigen rechtstreeks de belangen van de aangesloten melkveehouders.

In de praktijk komt het er op neer, dat hun ledenvergaderingen soepeler verlopen dan bij de CCF in principe het geval is, want daar zitten niet alleen fabrieksbesturen, maar ook deelgenoten van

de Frico en niet-deelgenoten van de Frico. Domo, Coberco, Noord-Holland en CMC voeren met hun zuivelafzetorganisatie NCZ het zogenaamde Havelte-gesprek. Het gesprek beoogt het stichten van een Zuivel Unie, die een derde deel van de Nederlandse melk zal omvatten.

TOEN HET HAVELTE-GESPREK twee jaar geleden begon constateerden we, dat dit op een breuk tussen Domo en CCF moest uitlopen. De eerste breuk doet zich voor bij Rivella-fabriek in Wolvega. CMC, Coberco (Riedel) en CCF-Domo voerden voor hun frisdranken een fusiegesprek.

Er kwam een rapport waaruit bleek, dat Wolvega maar dicht moest maar dat zou een rib zijn uit het lijf van de CCF, dat zijn verkopers met koffiemelk en frisdranken op pad stuurt. Als de frisdranken erbij weg zouden vallen zou, de produktie van de vertegenwoordigers, die in de steeds moeilijker doordringbare binnensteden van Nederland hun produkten kwijt moeten, met nog meer omzetverlaging te kampen hebben dan nu al het geval dreigt te worden door het dichtslibben van de stadswegen.

De algemene opvatting in zuivelkringen is, dat de Zuivel Unie in het Havelte-gesprek niet tot stand zal komen als gevolg van persoonlijke ambities en tegenstellingen in directies en besturen. De totstandkoming van een Zuivel Unie zal de situatie voor de Friese zuivelcoöperaties niet gemakkelijker maken. Die Zuivel-Unie komt te beschikken over een enorme concurrentiekracht en zal door zijn overheersende positie zijn wil aan de rest van het zuivelbedrijfsleven kunnen opleggen, terwijl een **Produktschap voor Zuivel** een verlengstuk van die Unie zal worden.

Het moet voor de directeuren en bestuursleden van deelnemende organisaties buitengewoon aanlokkelijk zijn om dat avontuur van een Zuivel Unie aan te gaan. Je komt nota bene ergens vlak onder de top te staan van de wereldranglijst van grote ondernemingen. De bedrijven, die daar al staan, zijn ook door fusies groot en machtig geworden, maar als je het op de keper beschouwt zijn het toch bedrijven, die daar op eigen kracht en door eigen leiding heen gestuwd zijn.

De organisaties, die aan het Havelte-gesprek deelnemen, zitten elk met moeilijkheden thuis en die zijn niet met een fusie op te lossen. De Coberco kampt met een enorme toevloed van melk. Elk jaar wordt de golf melk die deze coöperatie in Gelderland en Overijssel bestormt hoger. Dat betekent investeringen aan de lopende band om die melk te kunnen verwerken. Tijd om over verfijning van het produktieapparaat te denken en eens een avontuurtje te beginnen met een nieuw produkt is er nauwelijks. Alle aandacht is nodig om de vloedgolf te verwerken. Als men daar al baas over blijft - dit jaar lukte het niet en moest er onverwerkte melk naar België en Duitsland worden geëxporteerd - dan zou men eens kunnen denken aan de opbouw van de Zuivel Unie, waarin de nog maar enkele jaren geleden als coöperatief erkende CMC zit met zijn hopeloos dure aan- en afvoer van consumptiemelk in de Randstad.

Zoals de zaken nu staan vindt de Havelte-groep nog gelegenheid genoeg om beslissingen over fusie uit te stellen. Het lijkt onmogelijk dat de afgesproken streefdatum van de fusie, 1 januari 1973, ooit nog gehaald zal worden. Adviesbureaus komen op het ogenblik met hun rapporten over de stand van de pensioenen in de verschillende ondernemingen. Het financiële beleid in de afzonderlijke bedrijven wordt uitgeplozen en daarbij zijn ook verschillen aan het licht getreden. Aangezien in principe besloten is, dat de Zuivel Unie tot stand zal komen zonder dat een verrekening plaats vindt van de vermogensverschillen – voor Friesland een onoverkomelijk obstakel -

kunnen de deelnemers aan het fusiegesprek nu nagaan wat het hun boeren aan winst of verliet oplevert.

Het fusiegesprek is daarmee op het punt van leuteren en peuteren aangekomen en dat kan in een fusiegesprek niet, want dan ontdekt Koert dat hij Jan toch eigenlijk niet mag lijden en omgekeerd. Belangrijk is evenwel, dat de Havelte-groep al één organisatie heeft voor de zuivelafzet, de NCZ. In ieder geval Gilze doet niet mee en Friesland ook niet, vanwege de melk prijs.

Leeuwarder Courant, 1972-09-02 mogelijk ook als foute datum 1972-09-12

Zuivelcoöperatie eigenlijk warboel

(De Veemarkt)
DE IDEELE ORGANISATIE van de coöperatieve zuivelindustrie de FNZ. dreigde de afgelopen jaren op dood spoor te raken, omdat de concentratie in de zuivel zich niet via de ideële lijnen voltrok maar langs de natuurlijke weg van het harde zakendoen.

De FNZ is buiten het mislukte Havelte-gesprek gehouden van de grote coöperaties uit Holland en Midden- en Oostelijk Nederland. De bedoeling van dit gesprek was om met ingang van 1973 een coöperatieve zuivelunie te stichten, waarin Domo, Coberco, Noord-holland, CMC (FNZ--leden) als produktieorganidsaties met hun afzetorganisatie de *NCZ* zouden opgaan. De tijd daarvoor lijkt echter nog niet rijp.
De FNZ krijgt opnieuw een kans om de centrale van de Nederlandse zuivelcoöperatie te worden indien het Havelte-gesprek eindigt, waar alle gespreken op Volkshogescholen beginnen en eindigen, namelijk ergens een nergens. De FNZ was en is een organisatie, waarin de zuiveldirecteuren sterk vertegenwoordigd zijn en dat mag wel een garantie zijn voor een beleid, dat de positie van de directies van de zuivelfabrieken niet te sterk aantast.

De organisatie dreigt echter een gevel te worden zo constateerde voorzitter Rinse Zijlstra en daarom dient het veehouderselement in het bestuur versterkt. Dat is een vondst en een front-wisseling, waar men niet direct afwijzend tegenover moet staan, al zullen sommige zich afvragen of dat dan al niet jaren geleden had moeten gebeuren. Wanneer de FNZ door de consentraties in de zuivelindustrie niet langer een vaderlijk woord kan richten tot fabriekjes in de provincie, omdat die fabriekjes grote ondernemingen zijn geworden, dan zal er wel iets moeten gebeuren.
De grote coöperaties gaan hun eigen gang en passeren immers de FNZ steeds meer, zoals voor en na is gebleken

In Friesland bestaat die situatie nog net niet, omdat hier nog altijd een twintigtal plaatselijke zuivelcoöperaties zijn, die de CCF, de Frico en de Friese Zuivelbond, - de provinciale vorm van de FNZ, stutten. Na de fusie tussen *De Takomst* en *Fresia*, die zo'n 350 miljoen kg melk in één hand heeft gebracht, zal het probleem hier ook wel beginnen te spelen. De Zuivelbond is afhankelijk van *De Takomst*.

De ombouw van de FNZ tot een organisatie, die de melkveehouders meer inspraak gaat geven, is iets, dat ook een dreigement jegens de zuivelcoöperaties inhoudt, omdat melkveehoudersbelangen en industriële belangen elkaar niet steeds dekken. De EEG-Commissie voert namelijk een typisch melkveehoudersbeleid, waarbij de belangen van de zuivelindustrie telkens in een hoek gesmeten werden. Meer veehouders in het bestuur van FNZ betekent, dat er naast CBTB-voorzitter Zijlstra ook soortgelijke figuren uit KNLC en KNBTB in de FNZ naar voren zullen komen. Maar dreigt de FNZ dan niet de lawaaiorganisatie te worden van boeren in tijden van een lage melkprijs? Zoals bekend zijn de zuiveldirecteuren verantwoordelijk voor de hoge melkprijzen en krijgen de landbouworganisaties de schuld van de lage prijzen.

De FNZ-conferentie in Oosterbeek ging die kant ook al wat uit. Er moest meer gecoöpereerd worden en er moesten grotere organisaties worden opgericht en dan werd er alleen maar aan Nederland gedacht. Drs. Zijlstra vertelde, dat hij ook contacten had gelegd in Denemarken. Uit de

verslagen van de FNZ-conferentie bleek, dat men toch wel erg provinciaal Nederlands dacht en dat de FNZ zelf bevangen is door de idee van grote ondernemingen, terwijl een buitenstaander tevergeefs naar een poging zoekt, die de hoge melkprijs van sommige betrekkelijk kleine zelfstandige fabrieken verklaart.

Hot praatje, dat men met elkaar tot een nog hogere melkprijs kan komen, gaat niet op, zoals het verleden al heeft bewezen. Bovendien krijgen we de indruk, dat verschillende grote coöperaties hun kracht gaan zoeken in een soort navolging van de CCF, terwijl die CCF en de Frico het op het ogenblik al in een andere richting denken, waarvan we het fijne nog niet gewaar zijn geworden.

Ongetwijfeld ligt dat in het vlak, waarin ook de Brabants-Limburgse zuivelcoöperatie het zoekt, namelijk in een samenwerking over de grenzen. De Zuid-Nederlandse zuivelindustrie is een contract aangegaan met de Britse zuivelreus *Unigate* die de afzetkanalen bezet houdt, voor de levering van zuivelprodukten onder merknamen van Unigate. Hopelijk zullen de Frico en de CCF, die kant net niet opgedreven worden, want verlies van eigen merken is nu precies wat er niet gebeuren moet. Zij zullen ongetwijfeld net als Unigate de afzetkanalen naar de consument moeten vinden.

DE ZUIDNEDERLANDSE zuivelcoöperatie heeft vorig jaar de miljoenen-debacle meegemaakt van een Keulse boterhandelaar, waarbij men er zo'n zes zeven miljoen gulden bij ingeschoten is en die ramp heeft de zuivelindustrie daar rijp gemaakt voor een onderschikkend contract met Unigate.

Alleen een zeer machtige Nederlandse Zuivelunie zou op den duur aan een dergelijke afgang kunnen ontkomen. De enorme moeilijkheid is echter de management voor een dergelijke organisatie te vinden. Wie de indrukwekkende lijst van directeuren van *Coberco* ziet, zal zich met enige argwaan afvragen hoe lang het zal duren voor van deze uiteenlopende groep mensen een team is gemaakt, dat zich voegt naar leiderschap. Een Zuivelunie zou dezelfde problemen als *Coberco* in versterkte mate krijgen.

Een en ander houdt niet in, dat de Friese zuivelcoöperatie deze problemen niet kent. Hier bestaat ook nog altijd de vrien-vijandverhoudig tussen de Frico en haar deelgenoten en het verrekensysteem dat haat en nijd zet. Daarbij komt dan ook nog, dat de machtige Takomst met bijna een derde van de Friese melk aanstuurt op een eenwording van CCF en Frico. Beide bedrijven staan al onder een directie. De Friese boeren hoeven zich niet te verlustigen in de problemen van anderen, hun eigen spanningen mogen er ook wezen.

Een van de problemen, waarmee de Friese boeren te maken hebben is een tekort aan melk voor hun zuivelindustrie en de sterke georiënteerdheid op de kaasbereiding. Dat weet men bij de *Domo in Beilen* ook en toen men daar deze zomer het onvruchtbare einde van het Havelte-gesprek zag aankomen, vestigde men er onze aandacht weer eens op het feit, dat een samenwerking tussen Domo en Friesland toch ook een mogelijkheid is.

RINSE ZIJLSTRA heeft in Oosterbeek terzijde van de conferentie ook iets gezegd over de tientallen miljoenen, die de Nederlandse melkveehouders via alle mogelijke heffingen op moeten brengen voor alle mogelijke instellingen, waaronder het ***Produktschap voor Zuivel***. Hij wilde de doelmatigheid ven die miljoenen onderzoeken. Hij zei er niet bij of hij dat voor of na de uitbouw

van de FNZ wilde gaan doen. Maar om het Produktschap voor Zuivel aan kant te zetten heb je natuurlijk wel een sterke organisatie nodig en dat kost geld.

De vervanging van het *Produktschap voor Zuivel* door de FNZ betekend ook de vervanging van een heffingsmachine door een apparaat dat op vrijwillige bijdragen rust. De FNZ claimt op het ogenblik de vertegenwoordiging van 85 procent van de melk in Nederland, maar omdat een groot deel van de melk naar organisaties als CCF en Frico (niet-leden van de FNZ) afvloeit in de vorm van zuivelprodukten, e.d. kan de FNZ geen 85 procent van de melkprodukten en de zuivel claimen. Daar komt nog bij, dat in het bestuur van het Produktschap de helft van de bestuurszetels door de zuivelarbeiders wordt ingenomen. Misschien mogen de arbeidersbonden ook nog wel eens lid worden van de FNZ.
[…..]

Leeuwarder Courant 1972-09-09

Op de gladde helling der boterberg

HET ONGELUKKIGE PRIJSBELEID van de EEG-Commissie en haar ministerraad heeft opnieuw een overproduktie teweeg gebracht in de melkveehouderij. Er is een botergebergte. Alleen de zeer groten in de zuivel zien die berg nog niet, zij zien in de diepte nog slechts een molshoop.

Technisch is het overschot niet groot, maar al die ponden tellen snel aan en straks komt er weer een grapjas, die de pakjes begint te tellen. Dan zijn het er veel. Men kan ook anders tellen en dan kom je op ongeveer een week vetconsumptie per hoofd van de bevolking.

DE EERSTE boterberg in de EEG is gebruikt om het plan-Mansholt tot sanering van de EEG-landbouwpolitiek te smeren, maar de prijsbevriezing, waarmee de landbouw gevoelt werd gemaakt voor de pijnlijke kanten van de senering, is opeen mislukking uitgedraaid. De EEG-landbouwpolitiek veroorzaakte een tekort of een dreigend tekort en toen gingen in de melkveehouderij de prijzen omhoog. Er ontstond een situatie, waarin melken, veel melken, bijzonder aantrekkelijk was en dat melken verergerde opnieuw de tekorten op de vleesmarkt.

In paniek greep de EEG-Commissie naar enkele middelen uit haar machtsarsenaal en zij zette de grenzen voor vlees open. De vetweiders in de EEG, die in het voorjaar duur weidvee hadden moeten kopen, duur omdat de melkprijs omhoog gevlogen was, kregen de kous op de kop en leden verliezen. De animo om rundvlees te produceren was opnieuw de kop ingedrukt. Wat een beleid.

Zou er eigenlijk wel een landbouwbeleid te voeren zijn? Het zijn immers altijd boerenzoons, die de regelingen moeten opstellen in de landbouwministeries en die zoons hebben vader of een broer, die met moeilijkheden zit op zijn landbouwbedrijf, zodat elke „technocraat" op een ministerie of in Brussel bij de EEG onbewust en misschien ook wel bewust meevoelt met de landbouw en dat leidt onherroepelijk maar tijdelijk tot bijsturen van alle maatregelen in een voor de boer gunstige zin.

De lage melkprijs enkele jaren geleden leidde tot een beperkte opfok van melkvee en een enorme uitstoot van nuchtere koekalveren naar de mesterij. De oplopende melkprijs sleepte daarna de prijs van het melkvee mee omhoog. Het hele prijssysteem in de melkveehouderij begon te schommelen en zoekt nog naar een nieuw evenwicht. Het aantal nuchtere kalveren dat naar de mesterij ging, is enorm teruggelopen en daardoor worden prijzen gemaakt voor goede nuchtere stierkalfjes, die boven de 600 gulden liggen.

De pogingen om tot echte rundvleesbedrijven te komen worden door de sprinterij met de kalfjes, die men in enkele maanden oppapt, gefrustreerd, want de mesters op lange termijn kunnen bij de hoge prijzen voor de nuchtere kalveren het risico niet lopen. Het rundvleestekort in de wereld zal er door verergeren, hetgeen overigens alleen maar een politiek probleem is, omdat er genoeg melk en vlees van kippen m varkens is om tegen „normale" prijzen in de voeding met dierlijke eiwitten te voorzien.

Uiteraard lijdt de wereldbevolking wel onder een tekort aan dierlijke eiwitten, maar dat komt omdat er grote groepen mensen zijn, die te ver van de vleespotten afzitten. Om in die tekorten te

voorzien zou de rundvleesproduktie beter stopgezet kunnen worden ten behoeve van een minder omslachtige eiwitproduktie en dat geldt zeker voor de kalvermesterij op basis van magere melkpoeder.
Uit heel Europa komen nu berichten over een stijgende melkproduktie en Nederland staat daarbij niet in het achterste gelid. De melkveestapel gloeit in Nederland naar een recordomvang van meer dan twee miljoen dieren. Er kwamen in een jaar 70.000 dieren bij en in juni was men nog maar 40.000 van de twee miljoen melk- en kalfkoeien af. En dan komt er weer meer melk. Volgend jaar zitten we midden in de discussie over produktiebeperking van melk. Helaas, zal er dan in Brussel om bliksemafleider als Mansholt ontbreken. Als EEG-landbouwcommissaris heeft hij al weet hoelang een opvolger, wiens naam sedert diens benoeming niet meer opgevallen is.

DE BOTERBERG, en het afschuiven van magere melkpoeder met subsidie naar de kalvermesterij en de mestproduktie op massale veehouderijbedrijven met varkens, kippen of kalveren zijn begrippen, die zwaar wegen in de publieke opinie als het gaat om de waarde van de landbouw voor de gemeenschap te bepalen. Die waardering slinkt namelijk zienderogen.

Er is een sfeertje om de landbouw aan het groeien, waarin kunstmest als een duivelse trucage van die landbouw wordt gezien met de bedoeling de mensheid te vergiftigen. Randfiguren in de landbouw geven ook aanleiding tot het ontstaan van dat sfeertje door te koketteren met landbouwmethoden, waarin fabrieksmest is vervangen door stalmest. Dat is op zichzelf niet zo erg, als die figuren maar niet vergeten dat zij zich schuldig maken aan doe exploitatie van angst voor de toekomst bij onschuldige zielen.

Er is een hunkering in den lande ontstaan naar de oude vertrouwde sfeer van het platteland, waar daarom alles moet blijven zoals het was. De mensen willen weg van de stad, die onrustig is, naar het land, waar men even niet hoeft te denken aan de ellende en waar men de boeren voor wil schrijven hoe ze zich daarbij hebben te gedragen.....
XXXXXX

Leeuwarder Courant 1972-09-12

Zuivelcoöperatie eigenlijk *warboel* –

FNZ en mislukte *Havelte* gesprek

DE VEEMARKT

DE IDEËLE ORGANISATIE van de coöperatieve zuivelindustrie de FNZ, dreigde de afgelopen jaren op dood spoor te raken, omdat de concentratie in de zuivel zich niet via de ideële lijnen voltrok maar langs de natuurlijke weg van het harde zakendoen.

De FNZ is buiten het mislukte Havelte-gesprek gehouden van de grote coöperaties uit Holland en Midden en Oostelijk Nederland. De bedoeling van dit gesprek was om met ingang van 1973 een coöperatieve zuivelunie te stichten, waarin Domo, Coberco, Noordholland, CMC (FNZ-leden) als produktieorganisaties met hun afzetorganisatie de NCZ zouden opgaan. De tijd daarvoor lijkt echter nog niet rijp.

De FNZ krijgt opnieuw een kans om de centrale van de Nederlandse zuivelcoöperatie te worden indien het Havelte-gesprek eindigt, waar alle gesprekken op Volkshogescholen beginnen en eindigen, namelijk ergens een nergens. De FNZ was en is een organisatie, waarin de zuiveldirecteuren sterk vertegenwoordigd zijn en dat mag wel een garantie zijn voor een beleid, dat de positie van de directies van de zuivelfabrieken niet te sterk aantast. De organisatie dreigt echter een gevel te worden, zo constateerde voorzitter Rinse Zijlstra en daarom dient het veehouderselement in het bestuur versterkt.
Dat is een vondst en een frontwisseling, waar men niet direct afwijzend tegenover moet staan, al zullen sommigen zich afvragen of dat dan al niet jaren geleden had moeten gebeuren. Wanneer de FNZ door de concentraties in de zuivelindustrie niet langer een vaderlijk woord kan richten tot fabriekjes in de provincie, omdat die fabriekjes grote ondernemingen zijn geworden, dan zal er wel iets moeten gebeuren.

De grote coöperaties gaan hun eigen gang en passeren immers de FNZ steeds meer, zoals voor en na is gebleken. In Friesland bestaat die situatie nog net niet, omdat hier nog altijd een twintigtal plaatselijke zuivelcoöperaties zijn, die de CCF, de Frico en de Friese Zuivelbond, de provinciale vorm van de FNZ, stutten. Na de fusie tussen De Takomst en Fresia, die zo'n 350 miljoen kg melk in één hand heeft gebracht, zal het probleem hier ook wel beginnen te spelen. De Zuivelbond is afhankelijk van De Takomst. De ombouw van de FNZ tot een organisatie, die de melkveehouders meer inspraak gaat geven, is iets, dat ook een dreigement jegens de zuivelcoöperaties inhoudt, omdat melkveehoudersbelangen en industriële belangen elkaar niet steeds dekken.
De EEG-Commissie voert namelijk een typisch melkveehoudersbeleid, waarbij de belangen van de zuivelindustrie telkens in een hoek gesmeten werden. Meer veehouders in het bestuur van de FNZ betekent, dat er naast CBTBvoorzitter Zijlstra ook soortgelijke figuren uit KNLC en KNBTB in de FNZ naar voren zullen komen. Maar dreigt de FNZ dan niet de lawaaiorganisatie te worden van boeren in tijden van een lage melkprijs? Zoals bekend zijn de zuiveldirecteuren verantwoordelijk voor de hoge melkprijzen en krijgen de landbouworganisaties de schuld van de lage prijzen.

De FNZ-conferentie in Oosterbeek ging die kant ook al wat uit. Er moest meer gecoöpereerd worden en er moesten grotere organisaties worden opgericht en dan werd er alleen maar aan Nederland gedacht. Drs. Zijlstra vertelde, dat hij ook contacten had gelegd in Denemarken. Uit de verslagen van de FNZ-conferentie bleek dat men toch wel erg provinciaal Nederlands dacht en

dat de FNZ zelf bevangen is door de idee van grote ondernemingen, terwijl een buitenstaander tevergeefs naar een poging zoekt, die de hoge melkprijs van sommige betrekkelijk kleine zelfstandige fabrieken verklaart.

Het praatje, dat men met elkaar tot een nog hogere melkprijs kan komen, gaat niet op, zoals het verleden al heeft bewezen. Bovendien krijgen we de indruk, dat verschillende grote coöperaties hun kracht gaan zoeken in een soort navolging van de CCF, terwijl die CCF en de Frico het op het ogenblik al in een andere richting denken, waarvan we het fijne nog niet gewaar zijn geworden.
Ongetwijfeld ligt dat in het vlak, waarin ook de Brabants-Limburgse zuivelcoöperatie het zoekt, namelijk in een samenwerking over de grenzen. De Zuid-Nederlandse zuivelindustrie is een contract aangegaan met de Britse zuivelreus Unigate die de afzetkanalen bezet houdt, voor de levering van zuivelprodukten onder merknamen van Unigate. Hopelijk zullen de Frico en de CCF, die kant net niet opgedreven worden, want verlies van eigen merken is nu precies wat er niet gebeuren moet. Zij zullen ongetwijfeld net als Unigate de afzetkanalen naar de consument moeten vinden.

DE ZUIDNEDERLANDSE zuivelcoöperatie heeft vorig jaar de miljoenen-debacle meegemaakt van een Keulse boterhandelaar, waarbij men er zo'n zes, zeven miljoen gulden bij ingeschoten is en die ramp heeft de zuivelindustrie daar rijp gemaakt voor een onderschikkend contract met Unigate.

Alleen een zeer machtige Nederlandse Zuivelunie zou op den duur aan een dergelijke afgang kunnen ontkomen. De enorme moeilijkheid is echter de management voor een dergelijke organisatie te vinden. Wie de indrukwekkende lijst van directeuren van Coberco ziet, zal zich met enige argwaan afvragen hoe lang het zal duren voor van deze uiteenlopende groep mensen een team is gemaakt, dat zich voegt naar leiderschap. Een Zuivelunie zou dezefde problemen als Coberco in versterkte mate krijgen.

Een en ander houdt niet in, dat de Friese zuivelcoöperatie deze problemen niet kent. Hier bestaat ook nog altijd de vriend-vijandverhouding tussen de Frico en haar deelgenoten en het verrekensysteem dat haat en nijd zet. Daarbij komt dan ook nog, dat de machtige Takomst met bijna een derde van de Friese melk aanstuurt op een eenwording van CCF en Frico. Beide bedrijven staan al onder een directie. De Friese boeren hoeven zich niet te verlustigen in de problemen van anderen, hun eigen spanningen mogen er ook wezen.

Een van de problemen, waarmee de Friese boeren te maken hebben is een tekort aan melk voor hun zuivelindustrie en de sterke georiënteerdheid op de kaasbereiding. Dat weet men bij de Domo in Beilen ook en toen men daar deze zomer het onvruchtbare einde van het Havelte-gesprek zag aankomen, vestigde men er onze aandacht weer eens op het feit, dat een samenwerking tussen Domo en Friesland toch ook een mogelijkheid is.

RINSE ZIJLSTRA heeft in Oosterbeek terzijde van de conferentie ook iets gezegd over de tientallen miljoenen, die de Nederlandse melkveehouders via alle mogelijke heffingen op moeten brengen voor alle mogelijke instellingen, waaronder het *Produktschap voor Zuivel*. Hij wilde de doelmatigheid van die miljoenen onderzoeken. Hij zei er niet bij of hij dat voor of na de uitbouw van de FNZ wilde gaan doen. Maar om het *Produktschap voor Zuivel* aan kant te zetten heb je natuurlijk wel een sterke organisatie nodig en dat kost geld.

De vervanging van het *Produktschap voor Zuive*l door de FNZ betekent ook de vervanging van een heffingsmachine door een apparaat dat op vrijwillige bijdragen rust. De FNZ claimt op het ogenblik de vertegenwoordiging van 85 procent van de melk in Nederland, maar omdat een groot deel van de melk naar organisaties als CCF en Frico (niet-leden van de FNZ) afvloeit in de vorm van zuivelprodukten, e.d. kan de FNZ geen 85 procent van de melkprodukten en de zuivel claimen. Daar komt nog bij, dat in het bestuur van het Produktschap de helft van de bestuurszetels door de zuivelarbeiders wordt ingenomen. Misschien mogen de arbeidersbonden ook nog wel eens lid worden van de FNZ.
[….]

Leeuwarder Courant 1972-10-14

Noordholland nergens op FNZ-kaaskeuring

De Veemarkt

MET VIJF GOUDEN medailles keerden de Friese zuivelfabrieken Wolvega, Tzum, Oosterwolde, Oosterzee en Marrum terug van de kaaskeuring van de FNZ in Eindhoven, met vijf van de zeven gouden medailles, die daar vergeven waren. Alle vijf Friese fabrieken hebben zwaar gemechaniseerde produktieprocessen voor kaas en drie behoren ook nog tot de grootste fabrieken.

Opnieuw is daarmee bewezen, dat grote fabrieken een kwaliteitsprodukt kunnen leveren, waarbij men er dan nog in rekening moet brengen, dat de keuringskaas gemaakt is in de periode van de hoogste melkaanvoer, wanneer in de fabrieken alles op haren en snaren staat. Het betekent, dat aan de bereiding van de keuringskaas nauwelijks extra aandacht kan worden besteed.

Verwonderlijk in Eindhoven was ook deze keer, dat de Noordhollandse fabrieken hun reputatie niet waar konden maken bij Goudse noch bij Edammers. Slechts het Edammer fabriekje in Heerhugowaard kon een zilveren medaille veroveren na vier Friese fabrieken (Wolvega, Tzum, Sijbrandaburen en Elsloo) en dan nog met het minimale aantal punten voor smaak en geur. Bij de Goudse waren de Noordhollanders helemaal nergens. Ze eindigden in de achterhoede. En dan te weten, dat de Friese fabriek in Elsloo nog slechts een half jaar in bedrijf was als kaasfabriek.

Volledigheidshalve zij vermeld, dat de Noordhollandse fabriek in Opmeer in de rubriek specialiteiten met een roomkaas (soort boter met smaakje) het maximale aantal punten van de hele keuring veroverde, maar roomkaas is niet de specialiteit van Noord- Holland. Oosterzee had overigens hetzelfde aantal punten, namelijk 94, voor Amsterdammer en dat is weer wel echte kaas. Verder moeten we toch ook even vertellen, dat Gerkesklooster, de kaasfabriek met de hoogste melkprijs in Nederland, het hoogste aantal punten voor smaak en geur behaalde, maar deze fabriek, een der grootste in Friesland, liet het zitten op „voorkomen op doorsnede", waarmee de FNZ-kaaskeuring toch ook weer haar showstierentrekje heeft.

De kaaskeuring van de FNZ vermag het Noordhollandse imago niet te vergruizelen, want dezelfde week vermeldde de Alkmaarse kaasprijsnotering weer de gebruikelijke opcenten boven de Leeuwarder notering voor fabriekskaas in Nederland. Hoe serieus die notering in Alkmaar is, weten we niet, maar in de jaarverslagen van de NCK, die het grootste deel van de Noordhollandse kaas verhandelt, vinden we er nooit iets van terug. Wel heeft men ons in Lutjewinkel topkwaliteit Goudse gepresenteerd, die een hogere prijs rechtvaardigen, maar plussen komen in Leeuwarden ook voor en het eigenaardige is, dat wanneer de plussen buiten de Leeuwarder beleidsnotering oplopen, daarvan in de Alkmaarse reclamenotering niets terug te vinden is. En dan denk je, zouden ze in Alkmaar niets van de gang van de kaasmarkt weten?

Overigens komt in de melkprijs van de boeren in Noord-Holland de versierde kaasnotering van Alkmaar niet tot uiting. Dit kan natuurlijk een gevolg zijn van de hoge produktiekosten, die men in Noord-Holland heeft, tenzij men het geld op een andere manier wegmaakt in melkinrichtingen, consumptieijsfabrieken en zo.

De coöperatieve zuivelindustrie „**Noordholland**", die het grootste deel van de Noordhollandse kaas produceert, heeft in de pers nogal veel gehoor gevonden voor haar standpunt, dat zij eigen-

lijk niet zou moeten delen in de produktiebeperking, die de coöperatieve kaasindustrie in Nederland heeft opgezet om de kaasmarkt te redden en uiteraard ook de kaasprijs van Noord-Holland. Op grond van het feit, dat de kaas uit Noord- Holland altijd goed verkocht wordt, meent men in Noord-Holland zich aan de productiebeperkingen te moeten kunnen onttrekken.

Hoofddirectielid Tomson van de *Noordholland* heeft daarover een zeer lyrisch betoog gehouden bij de opening van weer een vergrote kaasfabriek, de voormalige Lijempf-fabriek in **Ursem**, en daarin kwamen nog wel enige tegenstrijdigheden voor. De essentie van zijn betoog was het geloof in de eigen reclame en op basis van die reclame wil men aan produktiebeperking ontkomen.

Wie in een dergelijke cirkelredenering trapt, is een tegenstander van het gezamenlijk optrekken van de zuivelcoöperaties. Dat was dan ook het tweede punt in het betoog van ir. Tomson. De betrekkelijk kleine *Noordholland* heeft een omvangrijke collectie hoofddirecteuren, zulks in tegenstelling met Friese coöperaties van vergelijkbare omvang en in die collectie vindt men geen handelslui. De *Noordholland* laat de handel over aan de NCK, die ook de kaas van o.a. de Domo en de Coberco moet verkopen. De *Noordholland* lijkt zich moreel reeds te distanciëren van de NCK, die volgens dé redenering van Tomson de melkprijs van de Noordholland drukt.

In ieder geval de interne problemen van de *Noordholland* met de melkprijs zijn een vraagstuk geworden vóór de boeren buiten *Noordholland*. De redenering, die de *Noordholland* opzet om buiten de produktiebeperking te blijven, gelden niet alleen voor dié coöperatie. (In het propagandablad van deze coöperatie, NH-kaas, van 30 september werd nog geen melding gemaakt van dc debacle op de kaaskeuring van de FNZ, waarvan de volledige uitslag is te vinden in het nummer van het *Officieel Orgaan FNZ* van 26 september. Wel maakt NH-kaas melding van de FNZ-vergadering, die de dag na de keuring in Kerkrade is gehouden.)
[….]

DE FRICO begon deze zomer de trom te roeren over een nieuw smeltkaasprodukt, dat slechts twintig procent vet bevat. Het werd haastig geïntroduceerd, want ook de concurrentie kwam met iets aan de markt. Een week nadat de handel het produkt had kunnen bestellen, kwam er een helaas-brief van de Frico, waarbij de offerte werd ingetrokken omdat het produkt niet houdbaar bleek te zijn.

Mogen we er even aan herinneren, dat de Frico bij de reorganisatie van vorig jaar zijn zuiveltechnische dienst heeft afgeschaft en gedeeltelijk overhevelde naar de Friese Zuivelbond (FBvCZ) , waar ook zo'n dienst was? Voorts is er bij de CCF een laboratorium, waar verduurzaamde produkten onder zeer akelige omstandigheden geruime tijd bewaard kunnen worden om ze op duurzaamheid te testen. Frico en CCF staan onder één directie. Mogen we hieraan de conclusie ontlenen, dat de oude Frico-garde zijn arrogantie nog nooit kwijt is?

VIER CONSUMPTIEIJSFABRIEKEN van de coöperatieve zuivelindustrie hebben plannen om een fusie aan te gaan. De fusie betreft de fabrieken Davino (Coberco), Ermi (CMC) Horna (Noordholland) en Lich (Domo). Ze nebben samen een kwart van de ijsomzet in Nederland. Lich is ook de eigenaresse van Funo Fried in Drachten.

Het enige wat van deze fabrieken bekend is, is dat ze met verlies werken of in ieder geval geen goede resultaten hebben. Na de fusie zouden achtereenvolgens de fabrieken van Davino in het Gelderse **Wilp** en Lich in **Bedum** gesloten moeten worden, waarna de produktie geconcentreerd wordt in Ermi (Rotterdam) en Horna (Hoorn). Buiten de „zuivel-fusie" staan Campina in Eind-

hoven en Okay in Gilze. De fusie is rijp gemaakt in een geldverslindende concurrentieslag om de grossiers, waarvan de consument uiteraard de rekening wordt gepresenteerd in de vorm van prijsverhogingen.

De vier grote zuivelcoöperaties, die nu hebben besloten om fusieplannen op te stellen, zitten ook in het diepvriesconcern Groenhoven met enkele andere coöperaties. Of het tot een sluiting van Lich zal komen, lijkt ons nog de vraag. Er zijn aanwijzingen, dat de Domo daartoe niet bereid is. Zelfs achten we het niet uitgesloten, dat er apart nog een koper voor Lich gevonden wordt, waardoor dc werkgelegenheid in het Groningse dorp veilig gesteld wordt.

De sluiting van de spiksplinternieuwe fabriek Davino van Coberco in Wilp is geen verrassing, maar wel merkwaardig na de grootse opening pas enkele jaren geleden. De zuivelindustrie is wel aan het reorganiseren en daarbij gaan de objecten, die voor de veehouders louter een soort van gedwongen geldbelegging zijn het eerst onder het mes.
[….]

Leeuwarder Courant 1972-10-21

Melkkoelers maken ook boeren koud – Schiermonnikoog

De Veemarkt
VIER BOEREN in Drenthe en Friesland hebben ontdekt, dat ze er ingetippeld zijn met de aankoop van een koelinstallatie voor melk, die in bussen aan de fabriek geleverd wordt. Het betreft o.a. een veehouder uit Oldeholtwolde, die een koopcontract tekende bij een colporteur en die 's avonds bij de bestudering van de kleine lettertjes tot de ontdekking kwam, dat hij voor een kleine 3000 gulden in de boot genomen was. De colporteur had hem verteld, dat de koelinstallatie 900 gulden zou kosten, waar dan nog de installatie e.d. bij zou komen.

OVERIGENS ZIJ hier ook duidelijk gesteld, dat goede melk met een laag bacteriegehalte zich door koeling goed laat bewaren en dan uiteraard ook een laag bacteriegehalte houdt. In zo'n geval kan koelapparatuur praktische betekenis hebben voor een boer, die slechts een maal per dag zijn melk aan de fabriek wil leveren, zo'n geval doet zich voor wanneer een boer zijn melk over een lange afstand moet opbrengen naar de melkrit van de fabriek. De fabrieken zijn namelijk bezig de opbrengvergoedingen aan de boeren, die hun melk zelf een eind in de richting van de fabriek brengen, terug te draaien.

Waarschijnlijk is het aantal boeren, dat er ingelopen is met de aankoop van een koelinstallatie niet beperkt tot vier. Als er meer zijn, die zich bedot voelen, kunnen ze zich bij het viertal aansluiten om te proberen in een gezamenlijke actie de koop ongedaan te maken of althans de levering van de apparaten voor het bedrijf in Dedemsvaart tot een ongezonde zaak te maken. Het viertal treedt namelijk reeds gezamenlijk op en heeft daarbij de steun van enkele instanties.

De opbrengvergoedingen zijn indertijd ontstaan toen de coöperatieve en particuliere fabrieken nog heftig concurreerden om de melk van een boer. Er werden toen allerlei toezeggingen gedaan. Ten dele op kosten van de fabriek werden reden verhard en melkwagentjes toegezegd. Als men een directeur van een Lijempf-fabriek onder weg zag naar een boer, zei men: „Der giet de direkteur ek wer mei in molkweintsje achter de auto”. De heftige concurrentie is nu praktisch verdwenen en geleidelijk wordt er nu wat orde op zaken gesteld in de opbrengvergoedingen.

Deskundigen beschouwen de melkkoelers als waardeloos, ook het Fries Landbouwblad gebruikte vorige week dat woord. Dat is niet juist. De apparaten kunnen een grote waarde nebben als het de veehouder gelukt het bestaan er van voor de zuivelfabriek geheim te houden. Als de colporteurs van de apparaten open kaart speelden tegenover de veehouders, wat de prijs en de werking betreft, zouden ze heel wat slachtoffers maken, niet onder de boeren, die de apparaten kopen, maar onder degenen, die de apparaten niet hebben, want die draaien uiteindelijk voor de gevolgen op bij de uitbetaling van melk naar kwaliteit.

De in de zuivelindustrie coöpererende veehouders beginnen hun coöperatie in principe bij de boerderij, waar de boer de melk heeft neergezet. Van dat moment af zijn de kosten voor de fabriek. De fabriek ontvangt zo dure melk en goedkope. De gemiddelde aanvoerkosten van melk in Friesland bedragen een cent per kilo melk, hetgeen in West-Europa uitzonderlijk laag is. Deze lage kosten vormen ook een rem op de invoering van het tankmelksysteem op de boerderij en zij verhinderden ook, dat er een oplossing gevonden werd voor de lage melkprijs op Schiermonnikoog.

Er zijn melkveehouders, die de strijd tegen de melkbacteriën op hun bedrijf verloren hebben. Geregeld raken ze met hun melk in de tweede klas en als dat een tijdje aanhoudt, komen ze als gevolg daarvan in de derde klas, waar de fabriek met harde kortingen op de melk begint te werken om de boer weer op de goede weg te brengen.

De boer kan aan de kortingen ontkomen door bacterie-vrije melk te leveren, maar hij kan het bestaan van de bacteriën ook camoufleren. Dat is wel eens gebeurd door chloor bij de melk te doen tot de deksels van de bussen sprongen van de stank. Een veel mooiere methode is natuurlijk de bacteriën tot inactiviteit te brengen door ze koud te maken met koelapparaten.

Dat was ook het probleem met de melkkoeltanks op de boerderij. De melk kon barstend vol bacteriën zitten, maar ze werden bij de reductaseproef op de fabriek niet ontdekt en daarom heeft de fabriek voor deze melk een aparte controleproef. Wanneer een fabriek van een boer niet weet, dat hij de melk sterk koelt, rolt die boer altijd door de reductaseproef ongeacht het bacteriegehalte van zijn melk.
Daarop speculeren de colporteurs van koelapparaten, wanneer ze de boer hun voorspiegelingen doen omtrent de wonderen van hun koelapparaten. In feite zetten ze de boer aan om de fabriek te grazen te nemen.

EVENALS DE EILANDFABRIEKEN op Ameland en Terschelling zit de zuivelfabriek op **Schiermonnikoog** met hogere kosten dan de fabrieken op de vaste wal. Die hogere kosten zijn enigszins terug te voeren op de eilander mentaliteit, maar vloeien uiteraard ook voort uit de transportkosten, die de fabrieken moeten maken om hun produkten op de vaste wal te krijgen. Voor de vaste wal zijn de eilandfabrieken derhalve geen aantrekkelijke fusiepartners. De fabriek op Schiermonnikoog ontvangt slechts een miljoen kilo melk, dat is minder dan enkele van de grootste boeren in Friesland aan hun fabriek leveren. Schiermonnikoog heeft met een miljoen kg melk, nog geen één promille van de totale melkaanvoer in Friesland, nauwelijks een fabriek die meetelt.

Wanneer het tot een samengaan komt tussen de fabriek op Schiermonnikoog en de zuivelfabriek in _Ee, zal dat oorspronkelijk coöperatieve principe, dat de coöperatie bij het boerenerf begint, wel geweld moeten worden aangedaan. De mogelijkheden om melk over lange afstanden te vervoeren nemen gelukkig snel toe dankzij het systeem van melkkoeltanks op de boerderij. Het is dan immers niet meer nodig tweemaal daags de melk naar de fabriek te brengen. Dan kan men volstaan met eenmaal in de twee drie dagen de melk af te leveren.

Het is echter wel vreemd, dat er voor Schiermonnikoog nog nooit een oplossing gevonden is. In Europa wordt op een ontzaglijke manier met melk gesleept. In de nachtelijke uren trekken tankwagens met melk uit Sleeswijk- Holstein, het gebied met de laagste melkprijs in West-Duitsland, naar Berlijn en nog omvangrijker zijn de transporten uit het zuiden van Duitsland over de Brenner naar Italië. Je vergeet natuurlijk om die wagens onder weg te tellen, waarvan er enkele duidelijk “Latte” vervoeren en anderen waarschijnlijk, maar onze indruk was toch, dat het melktransport over de Alpen een grote zaak is.

Dit melktransport is ook een dure zaak, maar als je in Italië nagaat wat melk- en zuivelprodukten kosten dan is daar met melk wel geld te verdienen. Italiaanse melkveehouders, die hun zaken voor elkaar hebben, moeten gouden jaren beleven.

EEN GOUDEN JAAR hebben ook de veehouders achter de rug, die op een flink bedrijf zitten en die hun spullen in orde hebben. Daarvoor behoefden ze niet in Italië te zitten. De arbeidsinkomens over 1971-72 zijn voor de boeren bijna tweemaal zo hoog geweest als in het voorgaande jaar. Boeren, die hun zaken voor elkaar hadden, kwamen bij normale bedrijf sgrootten op inkomens tussen de 30.000 en 40.000 gulden. Er heerst in de Friese veehouderij dan ook een uitbundige activiteit, die tot uiting komt in de aanleg van betonwegen, schoonmaken van sloten, nieuwbouw e.d.

Het was dan ook een gemakkelijke constatering van de landbouweconomen in hun studiekring te Wageningen, dat het gezinsbedrijf in de Europese landbouw de toekomst heeft. Dat hebben de boeren zelf ook al ontdekt, maar in Wageningen weid te weinig de nadruk gelegd op het feit, dat de boeren iets teveel moeten leven van hun plezier in het werk en te weinig van plezier in hun vrije tijd.

De uitspraken in Wageningen liepen prof. Maris als lauw water in de oren. Hij is namelijk de man, die het niet zo ziet zitten met de geforceerde sanering en economen die zo dachten waren er bij de studiekring kennelijk meer. Daarvoor was wel enig gehink op twee gedachten nodig.

De economen hadden te doen met de boeren, die gesaneerd worden, en zij vestigden de aandacht op het geringe rendement van de geforceerde afvloeiing voor de nationale volkshuishouding. Geen aandacht werd geschonken aan de uitbarsting van activiteit onder de boeren, die door de sanering van anderen, nieuwe mogelijkheden voorgeschoteld krijgen. De forcering van de afvloeiing in de jaren zestig is bovendien de basis geweest voor de prijsstijgingen van landbouwprodukten in 1971, toen het prijsbeleid de EEG-Commissie volkomen uit de hand is gelopen en Me boeren nieuwe moed putten voor de toekomst.

Het gezinsbedrijf werd in Wageningen nauwelijks omschreven, maar het bleek dan een een- of tweemansbedrijf te zijn en het is in ieder geval een bedrijf zonder vreemde arbeidskrachten. We herinneren ons. dat Sake van der Ploeg indertijd nog al ingenomen was met een LEI-onderzoek, waaruit bleek, dat bedrijven met vreemde arbeidskrachten — dat wil zeggen mensen die op cao-basis werken — betere uitkomsten hadden dan gezinsbedrijven.

Wanneer de vreemde arbeidskrachten snel uit dc landbouw verdwijnen is dat een aanwijzing, dat arbeid in de landbouw onvoldoende betaald wordt in de prijzen die de boer ontvangt. Prof. De Hoogh, die nog wat tegenstribbelde bij de juichklanken over het gezinsbedrijf, constateerde op een gegeven moment, dat de sterke positie van het gezinsbedrijf geen bewijs was, dat dit bedrijf ook efficiënt werkt. Toen werd er uit de zaal geroepen, dat dat ook niet beweerd was.

EEN UITGANGSPUNT bij het schrijven van deze rubriek is steeds geweest, dat de arbeid op het gemiddelde bedrijf te laag betaald wordt in de door de overheid vastgestelde prijzen. Daar wordt op een boerenbedrijf altijd iemand het slachtoffer van. Als het een bedrijf is met vreemde arbeidskrachten trekt de boer aan het kortste eind en als het een gezinsbedrijf is, waar de zoons het werk doen, komen die niet aan hun trekken.

Dit uitgangspunt leidt tot twee adviezen. Het eerste is: maak dat je weg komt uit de landbouw, tenzij die loonberekening voor het eigen geval niet opgaat en dat geval doet zich voor, wanneer een bedrijf boven het gemiddelde ligt. Het is gemakkelijk praat, waarbij alles draait om het begrip „gemiddelde". Welke maatstaf moet men daar namelijk bij aanleggen, het EEG-gebied, Nederland. Friesland?

Uiteraard moet men er dan nog geheel van uitgaan, dat de boer zich deel wil voelen van de maatschappij met de hele rompslomp van welvaartsverschijnselen, die daar bij hoort. We kunnen ons namelijk best voorstellen, dat iemand zich van de hele troep niets aantrekt en zich gelukkig voelt,met wat onbespoten koeien, kippen en varkens, dat is namelijk ook een leefwijze, die bij sommige groepen in de samenleving steeds meer gewaardeerd wordt. Gruijter-directeur Menco maakte zich in Wageningen al gedachten om de voedselrevolutie, die deze groep in de maatschappij te weeg kan brengen.

Het gemiddelde aantal koeien in Nederland per bedrijf ligt bij ongeveer twintig, in Friesland bij dertig. De Friese veehouders zitten gemiddeld wel gunstig, al zal de verstoring van de internationale krachtvoermarkt door het mislukken van de Russische graanoogst velen van hen deze winter de das omdoen. De krachtvoerprijzen spuiten omhoog. (Misschien gaan daar een paar prijzen achteraan!)

In een snel tempo komen in Friesland ook de bedrijven met meer dan honderd koeien opzetten. Nog maar een paar jaar geleden werden bedrijven met 200 koeien mammoetbedrijven genoemd. In Wageningen achtte men de mammoetbedrijven geen kans te hebben tegenover de gezinsbedrijven, maar we hadden de indruk, dat men dan over andere bedrijfsgrootten sprak dan enkele jaren geleden het geval was. In Wageningen werd de omvang van een mammoetbedrijf ook niet nader vastgesteld. lemand in Wageningen wist te berichten, dat het in Amerika ook niet zo goed ging met de mammoetbedrijven. En toen was dat zo.

SAKE VAN DER PLOEG EN FLIK hebben op de Friese lijst van de Partij van de Arbeid voor de komende verkiezingen een verkiesbare plaats verspeeld aan Stef de Haas van Bolsward. Van der Ploeg en Flik zijn de kampioenen van de moderne landbouw en zij hebben het moeten afleggen tegen de man, die in een kunstig woordenspel zijn wanbegrip jegens de belangen van boeren en zuivelarbeiders geregeld in de kolommen der ingezonden stukken in deze krant etaleert.

Deze week schreef De Haas een stuk, waarin hij de hele wintervoorraad boter als overschot naar voren schoof om te bewijzen, dat de EEG-zuivelpolitiek consumenten- en boerenbedrog is. We hebben er een hekel aan, dat mensen vanuit een beschermd en door de overheid gefinancierd lerarenbestaan zich tegen minder beschermde groepen in de samenleving keren, vooral wanneer zulks op een opruierige manier gebeurt.

OOK DE FRIESE MIJ zit met een personeelsprobleem. De redenaar Kai Bouma moet als voorzitter vertrekken en een commissie van wijze mannen heeft een voordracht opgesteld, waaruit de afdelingen een opvolger zouden kunnen kiezen. Op dat lijstje staan Piet Houtsma van Schingen, Arme Osinga van Pingjum en Herre Kingma jr. van St. Jacob.
Als bestuurder staat Houtsma het sterkste, want hij heeft de meeste ervaring opgedaan bij *Frico* en *Fresia*. Hij is benoemd tot bestuurslid van het *Produktschap voor Zuivel* en als voorzitter van de Friese Mij zou hij een machtige inbreng hebben aan kennis in de Friese Mij, die daar op zuivelgebied wel eens heeft ontbroken tot schade van de Friese boeren.
Arme Osinga heeft de laatste jaren hier en daar nog wel eens wat losgemaakt als er gemoderniseerd moest worden en hij lijkt iets minder aangetast dan Houtsma met ontzag bestaande structuren. Kingma is bouwboer, een beste, bovendien een begaafd spreker.
Als zwart paard draaft in de race naar het voorzitterschap van de Friese Mij ook jonker Van Eysinga nog mee. Hij is de favoriet van een aantal afdelingen in de Zuidwesthoek, waar vele buitenstaanders de indruk hebben, dat het leven er stil is blijven staan. Dat is niet zo, want het boert er goed en we kunnen ons voorstellen, dat de boeren in de Zuidwesthoek behoefte hebben aan

een fraaie kroon op hun Friese Mij en hun boerenbestaan. Maar Van Eysinga is wel een gangmaker van de recreatie in de Zuidwesthoek met zijn verschillende projecten en de botsing tussen landbouw en recreatie, die komende is, maakt hem niet tot de geschiktste man om de agrarische belangen te behartigen.

HET BLAD NH-KAAS van de zuivelcoöperatie *Noordholland* heeft in het nummer dat deze week scheen geen melding gemaakt van de debacle van de Noordhollandse kaas op de kaaskeuring van de FNZ in september. Wel is er een verslag van de kaaskeuringen in Alkmaar, maar dat is een Noordhollands onderonsje.

Leeuwarder Courant 1972-11-18

Kaasexporteurs zijn vrachtrijders – CZ. Bergum en Twijzel

(De Veemarkt)
DE KAASMARKT is weer eens in een soort crisistoestand geraakt, nu de produktiebeperking voor kaas is afgelopen. De produktie is opgedreven naar het oude niveau van even boven de 6.000 ton per week. De handel meent, dat dit niveau te hoog is en stuurt aan op lagere prijzen. De Leeuwarder notering geeft een prijs van *f* 3,70 per kilo, maar daar komen in werkelijkheid de plussen nog bij, die enige tijd geleden tot zeker een dubbeltje opliepen, maar die op het ogenblik lager liggen.

De indruk bestaat, dat de grote en kleine exporteurs-vrachtrijders de kaas wegjagen, waarbij ze in razendsnel tempo verkopen, wat ze in handen hebben. Ze nemen geen hoge marges - hun omzet beloopt 687 miljoen gulden - om de kaasplanken loog te houden. De moeilijkheden liggen bij deftige kaashandelaren die kaas opgezet hebben of toch met grote voorraden zijn blijven zitten. Er wordt echter ook gefluisterd van grote winsten in de kaashandel en de grote kaasmogols die zelf niet exporteren, verkondigen nog altijd, dat ze hun kaasproduktie over de handelaren moeten verdelen, opdat leder aan zijn trekken komt.

Het meest opvallende verschijnsel in de kaashandel is wel de sterk stijgende afzet op de binnenlandse markt en de goede prijzen, die op kleine deelmarkten buiten de EEG gemaakt kunnen worden. We krijgen wel eens de indruk, dat de grote coöperatieve afzetorganisaties zich niet al te druk meer maken om de kleine klusjes. De Frico raakt zijn kaas nog behoorlijk kwijt. De NCK zit echter onder de kaas.

De consumptiestijging in Nederland houdt verband mat de verbetering van de kaaskwaliteit in die zin, dat kaas relatief gunstiger is komen te staan tegenover andere vormen van broodbeleg. De met water vol gepompte hammen moesten op den duur wel terrein prijsgeven. Er is ook een smaakverbetering gaande in Nederland, waarbij de consument iets hartigere vraagt waar zoetigheid vroeger de voorkeur had.

Over de kwaliteit van de kaas kan men niet gauw tevreden zijn. De tijd dat Sake van der Ploeg over stopverf kon spreken is voorbij, maar sommige kaas blijft toch nog als een kauwgombal in de mond zitten. Het is in dit verband triest, dat de Frico zijn zuiveltechnische dienst heeft afgestoten, omdat de kaasindustrie op het gebied van de research onderontwikkeld speciaal op het terrein van de consumentenverlangens.

OM ENKELE KWALITEITEN van de kaas te beheersen hebben de kaasfabrieken een kaascontrolestation over zich gesteld, dat door de overheid met bevoegdheden is bekleed. Dit station controleert of de fabrieken zich aan de spelregels houden wat betreft vetgehalte, vochtgehalte en dergelijke. De fabrieken kunnen daardoor niet iets maken dat op kaas lijkt, maar het in verschillende opzichten niet is.

Toch laten de spelregels nog wel verschillende trucjes toe, waardoor sommige fabrieken een hoger rendement voor hun kaasmelk weten te behalen dan buurfabrieken. De zuivelfabriek in St. Nicolaasga ontdekte bijvoorbeeld dat de vochtgehalte-verdeling in een kaas een heel apart vraagstuk was, waarop een boormonster geen voldoende zicht gaf.

Het lukte Henk Wiarda in St. Nicolaasga dank zij enige kennis van de meetkunde een andere vochtverdeling in de kaas tot stand te brengen, waardoor hij een veel hoger rendement van zijn kaasmelk kreeg. Zijn collega's in de Zuidwesthoek knarsetandden en zetten aan tot een onderzoek bij verschillende instanties.

Geleidelijk is de moord uitgekomen, maar zelfs toen Wiarda in het bestuur van de Algemene Zulvelbond FNZ zat, begreep men hem nog niet overal. Hij pleitte toen voor de vervanging van het boormonster door een sectorbemonstering, omdat een boor een in verhouding groter ~ van het vochtige binnenste van de kaas pakt dan van de uitdrogende buitenkant.
[….]
EEN PAAR JAAR GELEDEN kwam het bestuur van De Foarútgong (70 miljoen kg melk in Bergum en Twijzel) met het voorstel de melkverwerking in Bergum te concentreren. De leden van de fabriek stemden het plan af en in plaats dat het bestuur naar huis ging en de verantwoordelijkheid liet bij de afstemmers van het plan, bleef het zitten. De schadelijke invloed van de forse presentiegelden voor vergaderboeren deed zich gelden.

Het bestuur ging verder en lapte beide fabrieken op. Vorig jaar werd in Twijzel nog een spiksplinternieuwe chedderapparatuur in het oude gebouw gestopt. De bedrijfsresultaten van De Foarútgong vallen tegen en opnieuw is het bestuur met het voorstel gekomen de melkverwerking in Bergum te concentreren. In Twijzel is een actie comité, dat gesteund door een van de commissarissen tegen het bestuur ingaat.

Er zijn vier groepen leden bij De Foarúgong. Een grote groep laat alles maar wat over zich komen en ziet wel, hoe het zaakje geleidelijk naar de chaos loopt. Een tweede groep is vooruitstrevend en wil de hale melkverwerking uit Fries oogpunt bezien. Moet er in Bergum en Twijzel nog gebouwd worden, terwijl er in Leeuwarden verwerkingscapaciteit genoeg is, vraagt deze groep.

Daarnaast spelen als derde en vierde groep nog de gelijkgestemden mee, de dorpisten, van Twijzel en van Bergum. Ze stemmen in alles overeen behalve in de plaats van vestiging van de fabriek. Beide groepen diepen op het ogenblik de niet bestaande verschillen van inzicht uit en leven als vijanden.

Leeuwarder Courant 1972-11-25

Toekomstige bedrijfsgrootte – ligboxenstal met 50 tot 100 dieren

De Veemarkt
[….]
Friesland mag dan op melkveehouderijgebied nog geen voorbeeld zijn, een ontwikkeling in de goede richting is aan de gang. Schiermonnikoog hoort er ook bij en dat is straks het modernste landbouwgebied van Nederland, waar de helft van de boerderijen een ligboxenstal heeft en waar alle (zeven of acht) boeren in de tank melken. Nog heeft de Friese melkveehouderij de steun van een goede zuivelindustrie, maar ook daar zal op een gegeven moment het goede het betere in de weg staan, omdat een voorsprong belemmerend werkt op nieuwe initiatieven.

WAT ZICH IN DE MELKVEEHOUDERIJ begint af te tekenen is een bedrijf van meer dan 25 ha met een melkveebezetting van 50 tot 100 dieren in een ligboxenstal. Dat ligt al weer verder dan de gedachtegang van het Friese structuurplan van twee jaar geleden, waar gemikt werd op een gemiddelde bedrijfsgrootte van 50 melkkoeien, terwijl deze nu in de ligboxenstallen reeds op 80 ligt.

Het structuurrapport ging er van uit, dat het in Friesland bij 300.000 melkkoeien moest blijven. Dat was een vriendelijkheidje jegens de politiek, want als Flik en Westra geschreven zouden hebben, dat het er ook wel 400.000 mochten worden, dan zouden overal de vingertjes opgestoken zijn - ook op deze plaats natuurlijk - tegen zoveel onnozelheid ten aanzien van boterbergproblemen.

Nu gaat het de kant van de 400.000 op. De Nederlandse melkveestapel gaat dit jaar over - of is er misschien al over - de twee miljoen dieren. Dit gevoegd bij de toenemende melkproduktie per koe door een betere produktieaanleg en een sterk stijgende krachtvoergift leidt tot nieuwe problemen bij de afzet van melk en zuivel. Dat is duidelijk. Zo lang het beleid met prijspolitiek gevoerd wordt en niet met inkomenspolitiek zitten de moderne bedrijven gunstig. Reeds voor de ontdooiing van de prijzen in 1971 was gebleken, dat een moderne melkveehouderij uit en bij het prijspeil van die jaren mits de boer een zeer bekwame ondernemer was.
[….]

IN HET COÖPERATIEVE zuivelwereldje van Nederland is de boot weer eens een keer aan door een laaiende ruzie tussen CMC-Melkunie en de Domo, na het vertrek van de Coberco praktisch de enige partners in het stervende Havelte-gesprek. De Havelte restgroep zou zich in gemeenschappelijk overleg meester maken van de levering van (stunt)-melk aan Albert Heijn. Nu blijkt de coöperatie uit de Randstad de hele buit te hebben binnengehaald. Opmerkelijk is verder, dat ook de CMC - de Domo deed dat al eerder – niet langer alleen wedt op de huis-aan-huisbezorging van melk, maar ook aan het grootwinkelbedrijf gaat leveren, dat de melk voor alle prijzen kan verkopen om klanten te lokken. De Leeuwarder rijdende zuivelwinkels kunnen al degelijk merken, dat A.H.'s Miro melk verkoopt.

Leeuwarder Courant, 1972-12-09

Consumptiemelkstrijd in Nederland

(De Veemarkt)
EEN DERDE DEEL van de Nederlandse melk ging in de jaren na de oorlog rechtstreeks in de consumptie. De melktapper, de melkboer en nog later de melkman brachten bijna al die melk bij de consument thuis. Door een stijgende melkaanvoer bij de fabrieken en een dalende consumptie per hoofd van de bevolking zakte het aandeel van de drinkmelk in de gehele melkafzet van een derde naar een kwart en op het ogenblik is het bijna een vijfde deel.

De daling van het melkverbruik per hoofd van de bevolking heeft een reeks oorzaken, die voortvloeien uit veranderingen in de maatschappij die niet te stuiten zijn. Het draait echter in hoofdzaak om de melkboer, die geleidelijk terrein moet prijsgeven. Steeds meer melk (bijna een kwart) haalt de huisvrouw bij de grote zelfbedieningszaken.

Waar de melkboer terrein verliest zakt de omzet aan consumptiemelk. Of dit een maatschappelijk ongewenste ontwikkeling is, zal de winkels een zorg zijn, want die zien in de melkboer een concurrent. De melkboer rijdt immers met complete kruidenierswinkels op de weg en probeert door service zoveel mogelijk klanten aan zich te binden.

De levering van melk aan winkels is niet nieuw voor melkinrichtingen. Nieuw was echter indertijd het optreden van de overal leverende zuivelcoöperatie in *Nijkerk*, die als eerste de prijsbinding voor zijn afnemers ophief, waardoor winkelbedrijven met stuntmelk een bres konden schieten onder de klanten van de melkboer. Die melkboer had al eerder een veer moeten laten, toen in het begin van de jaren vijftig plotseling de koffiemelk in flessen kwam opzetten.
Door de Koreaanse oorlog trad namelijk een plotselinge verkoop van de blikmarkt op en de fabrieken voor gecondenseerde melk kregen geen blik meer toegewezen. Ze moesten toen de condenseerde melk in flessen gaan leveren. Deze veel bejammerde tegenslag bleek een commercieel succes van de eerste orde op te leveren, zo groot, dat de melkboeren een belangrijk deel van hun koffiemelkafzet kwijt raakten aan de winkels.

De sanering van de melkwijken in de steden was al eerder begonnen. Met hondenkarren en motorbakfietsen joegen toen nog niet verstopt waren met geparkeerde auto's. Als het een beetje trof kon je vier of vijf melktappers in een straat tegenkomen. Net als de bakkers en de groentemannen stoven ze de hele stad af. Het kun niet standhouden en de steden werden in wijken verdeeld, hetgeen nog al wat klachten opleverde omdat sommige huisvrouwen net die melkboer kregen toegewezen, waarmee ze altijd ruzie meenden te hebben. De ruzies zijn verdwenen, omdat je natuurlijk niet overhoop kon liggen met de man, waarvan je afhankelijk was.

De huisvrouwen, voorzover ze geen werk buitenshuis hebben, beschikken ook over zeeën van tijd om te winkelen en daaraan ontleenden de zelfbedieningszaken mede hun opkomst. Door in de grote massa artikelen veel koopjes aan te bieden, verschaften ze de huisvrouw een alibi om er te gaan kopen en zo haar tijd nuttig te besteden. De opkomst van de auto en de duurzame melk bezegelden de gang van zaken voor de melk.

PESSIMISTISCHE GELUIDEN stijgen op uit het kamp van de melkinrichtingen over de toekomst van de melkboer met zijn rijdende winkel. Hoeveel daar van waar is valt niet te bevroe-

den: men moet zich ook een argument verschaffen om de melkinrichting van *Nijkerk* te kunnen volgen op het pad naar de supermarkten, waar niet de melk gebokst wordt tegen de melkboeren.

Nadat de fabriek in Nijkerk opengezwaaid was naar de levering van melk zonder prijsbinding, zijn geleidelijk meer melkinrichtingen gevolgd. Tot enige ellende voor de *CCF* behoorde daartoe ook de *Domo*, omdat de CCF door de melkboeren er op aangekeken werd een en dezelfde coöperatie te zijn als de Domo, want dat stond immers op de Rivella-fles: „CCF-Domo". De Domo gaat nu uit de Rivella-fabriek in Wolvega zodat dat probleem ook door desintegratie is opgelost.

Het was natuurlijk niet de bedoeling van de melkinrichtingen, dat het grootste bedrijf op dit terrein de melkboeren ook ontrouw zou waarden. Nee, het was de bedoeling. dat de *CMC-NMU* uit de Randstad zich door de talrijke melkinrichtinkjes in Nederland zou laten doodpikken tot er van de melkboerenhondetrouw van de CMC alleen nog het principe over was. Dat is niet gebeurd.

De CMC moet met de huidige drinkmelkprijs eindelijk in de goede hoek zitten en krijgt dus lucht tijdens het doorlopende reorganiseren. Die CMC heeft heel hard teruggeslagen naar de andere melkinrichtingen door de levering aan Albert Heijn in het hele land ter hand te nemen. Verschillende melkinrichtingen verliezen daardoor een groot deel van hun omzet en krijgen met stilstaande installaties te maken. Dat kan in deze tijd van oplopende kosten niet. Ze lopen straks te hoop met prijsonderbiedingen bij het volgende adres, de Spar of zo.
DE SLACHTING ander de melkinrichtingen zal wel begonnen zijn. En de slachting van de melkprijs ook. De meningen, dat het op een produktie-explosie van melk zal uitlopen, nemen toe. Drs. Schelhaas gaf er deze week bij de Friese Mij. nieuw voedsel aan. Er is dus geen melkinrichting in Nederland, die zich in de komende jaren bij de oorlog om de consumptiemelkmarkt in de zelfbedieningszaken zorgen hoeft te maken over de aanvoer van grondstoffen. Er is melk planteit en de boeren mogen blij zijn als ze mogen leveren.

De melkinrichting van de Frico in Warga zal wel buiten schot blijven. Directeur Sipke Wielinga breit daar nog aan zijn eigen afzetsysteem, hand in hand met de melkboeren in Friesland en elders. Tot vorig jaar was Frico-Warga de enige melkinrichting in Nederland, die de omzet op peil kon houden. Misschien kan Warga de eerste storm zonder kleerscheuren doorkomen. *De Leeuwarder Melkinrichting (LMI)* van de zuivelcoöperatie *De Takomst* heeft echter wel met een teruglopende omzet te maken.

Voor de totale melkverwerking hebben de Friese melkinrichtingen, behalve Warga en Leeuwarden ook nog het *Nestlé-bedrijf* in Sneek, niet veel te betekenen. De Friese melk gaat in de kaasbakken, terwijl de CCF ook nog wat melk voor haar rekening neemt, namelijk voor dat deel, dat niet gedekt is door aanvullingsmelk uit andere gewesten.

De dreigende oorlog tussen de melkinrichtingen van Nederland brengt in de eerste plaats verwijdering te veeg tussen de grote zuivelcoöperaties *Domo, Noord-Holland. Coberco en CMC,* die elk een belangrijke afzet hebben van consumptiemelk en die ven deel van hun melk in de kaasbak laten stromen, terwijl ze hun kaas via de NCK afzetten.

Deze grote vier zouden met de Frico en een aantal grote coöperatieve kaasfabrieken in Nederland de kaasproduktie regelen, waarvoor de *Nederlandse Zuivelbond FNZ*. tot nu toe steeds buiten de deur gehouden, steeds dringender zijn medewerking aanbiedt. Terwijl de grote coöperaties

met hun melkinrichtingen in een oorlog dreigen te raken, zouden ze moeten gaan praten over de kaasproduktie.

Dat kan nergens anders op uitlopen dan op een verdeling van de produktie, nadat de CMC zijn deel er van heeft bepaald. De CMC mag vertellen hoe het moet. Die zit nu eens aan het langste eind. (De grote melkinrichtingen zitten op het ogenblik om de tafel voor een zet tegen de CMC.)

DRS. H. SCHELHAAS van de FNZ. hield voor de Friese Mij geen hoogdravend verhaal, maar hij voorzag toch rampspoed wanneer de Nederlandse zuivelwereld niet tot eenheid komt van handelen. We zien die eenheid niet ontstaan in een tijd dat de melkveehouderij haar inkomen als hoog ervaart. Geen fabriek is verder van plan echte of vermeende voordelen prijs te geven, omdat haar bestaansrecht gevonden wordt in die halve of kwart cent die ze meer uitbetaalt dan de buurfabriek. De gang van zaken in noordoostelijk Friesland is daarvoor een duidelijk bewijs.

In het verslag over de vergadering van de Foarútgong over de sluiting van de fabriek in Twijzel en de verbouwing in Bergum hebben we ook aangegeven, dat de tegenstemmende boeren gemiddeld 1,9 stemmen uitbrachten en de voorstemmende boeren 2.6 stemmen.
Daaruit viel te concluderen, dat de grote boeren anders stemden dan de kleine.
Wat staat er nu te gebeuren in Friesland, wanneer de melkexplosie hier ook doorzet? Dan moeten tijdens een vliegende inflatie en in een zuivelcrisis fabrieken uitgebouwd worden ten behoeve van de boeren, die menen met alleen meer melk het hoofd boven water te kunnen houden. Zou er ook eens een fabriek mogen zijn, die tegen zijn leden zegt: „Stop maar met die melk, zoveel en niet meer?”

Leeuwarder Courant 1972-12-16

Melkprijsvergelijking *Productschap Zuivel*

(De Veemarkt)
DE JAARLIJKSE PUBLICATIE van het *Produktschap voor Zuivel* over de uitbetaalde melkprijzen in Nederland is voor de Friese zuivelindustrie strelend. De prijzen haalden dit jaar ook kranten buiten Friesland en in Trouw lazen we een kop waarin stond, dat de Friese zuivelfabrieken het royaalste waren bij het uitbetalen van de melkprijs. Onbewust misschien werd daar even de vinger gelegd op een zere plek, de geringe reserveringen in de zuivelcoöperatie.

De melk van de Friese boeren bracht twee cent meer op dan gemiddeld in Nederland het geval was. Daarvoor is een heel complex oorzaken aan te wijzen, waarbij het hoog oplopen van de kaasprijs vorige winter de voornaamste te geweest. De Friese melk gaat voor het grootste deel in de kaasbakken, zodat hier meer dan elders geprofiteerd werd van de uitschieter. In het voorgaande melkprijsjaar lag Frlesland bijna een cent boven het gemiddelde en in het laatste jaar twee cent, zodat de voorsprong werd vergroot.

De uitbetaalde melkprijzen in Nederland, teruggerekend op 3,7 procent vet, variëren sterk, namelijk van 36 cent per kg tot 43.5 cent. De Amelander boeren, die in Friesland met 39,5 cent in de achterhoede zitten, zouden in Brabant nog in de kopgroep zitten en in Limburg zouden ze de hoogste melkprijs hebben. De boeren in Brabant en Limburg zijn kennelijk beter dan de zuivelindustrie, die ze er hebben. In Friesland (vasteland) lopen de melkprijzen van 41 cent tot 43 cent, wat op betrekkelijk kleine onderlinge verschillen tussen de fabrieken wijst. Deze prijs ligt boven het prijspeil van 70 procent van de Nederlandse melk. Van de resterende 30 procent maakt de Friese melk ruim de helft uit.

DE STRIJD om de hoogste melkprijs gaat door en het lopende melkprijsjaar, heeft al verschillende nieuwigheden opgeleverd. Schiermonnikoog is ander de vleugels van **Ee** gekomen. *Fresia* trok naar *De Takomst* omdat haar melkprijs in Friese verhoudingen achterbleef en ook Sybrandaburen kwam bij *de Takomst* terecht. Toch is de verwachting, dat de uitbetalingsverschillen in de Friese zuivelindustrie dit jaar zullen groeien. Er zijn fabrieken, die het tempo niet meer kunnen bijbenen. Voor de potten volgend jaar bekend zijn, kan een nieuwe fusiegolf over de Friese zuivelcoöperatie komen.

Tot september van dit kalenderjaar lag de voorschotmelkprijs in Friesland 1,4 cent hoger dan het voorgaande jaar, maar vorig jaar kwam de explosie van de kaasprijs in de laatste maanden, terwijl we dit jaar een dalende kaasprijs hebben meegemaakt, zodat de uitkomsten minder gunstig zullen zijn dan die 1,4 cent in de voorschotprijs doet vermoeden. Bovendien moet nog afgewacht worden wat de nabetalingen zullen zijn en juist daarin komen de verschillen tussen de fabrieken tot uiting.

Er is een bijzonder sterke stijging van de verwerkingskosten in de fabrieken. Vorig jaar beliepen die 7,9 cent en dit jaar is al een bedrag van ruim 8,5 cent per kg bereikt. Die stijging zit vooral in de arbeidslonen. Boeren bij afgeschreven fabrieken met een hoge arbeidsbezetting per miljoen kg melk, fabrieken zonder speciaal-produkten, mogen nu wel uitkijken. Als er in die fabrieken toch nog voorstellen worden gedaan tot verbouwing zonder dat er voldoende melk achterstaat, is de zaak gauw bekeken.

De Friese zuivelindustrie is gekenmerkt door haar oriëntatie op de kaasbereiding en in de industrie bestaat enige vrees, dat dit een gevaarlijke eenzijdigheid is nu kaas zo'n enorm groeiprodukt is gebleken. De produktie wordt geweldig aangezwengeld en de kaas ligt zwak in de markt. Er is een heroriëntatie gaande. De vriendelijke woorden van Koert de Boer, directeur van de *Domo*, bij het afscheid van zijn collega Bouwes van de *CCF*, gaven duidelijk voedsel aan de gedachte, dat de Friese zuivelindustrie en de Domo, die naar verhouding weinig kaas maakt, wel wat met elkaar te maken willen hebben, al wijst de breuk bij Rivella in een andere richting.

1973

Leeuwarder Courant, 1973-01-13

Melkweg tussen boer en zijn fabriek

(De Veemarkt)

VAN DE TWINTIG ZUIVELCOÖPERATIES in Friesland laten er op het ogenblik veertien geheel of gedeeltelijk de tankmelk van de boeren met rijdende melkontvangsten (RMO) van de *NV Melkweg* in Bolsward naar hun fabrieken of naar de CCF brengen. De Melkweg heeft op het ogenblik zeven van die tankauto's in bedrijf. De Melkweg is een particuliere onderneming van enkele transportbedrijven in Friesland, die bij de uitvoering van het project nauw samenwerkt met de *Friese Zuivelbond* en de *Eigen Vervoers Organisatie.*

De transportondernemers, die de Melkweg opgezet hebben, meenden, dat zij met hun deskundigheid op het gebied van transport meer geschikt waren voor het melkrijden met de tankwagens dan de zuivelfabrieken, die dit oorspronkelijk in eigen beheer wilden doen. De praktijk lijkt hun gelijk te geven, hoewel de zuiveldirecteuren slechts voor één argument vatbaar zijn, namelijk hun eigen kosten en die welke ze aan de Melkweg moeten betalen.

Bij het tankvervoer van de melk van de boerderij naar de fabriek is wel gebleken, dat de kosten per boer sterk variëren. Die kosten zijn afhankelijk van de afstand tussen boerderij en de fabriek, de melkdichtheid van een rit, de begaanbaarheid van het pad naar de boerderij, de zwaaimogelijkheden op het erf, de hoeveelheid melk, die in één keer bij een boer vandaan gehaald kan worden, terwijl verder de mogelijkheden van laden en lossen op de boerderij en bij de fabriek van invloed zijn. De Melkweg rijdt nu dag en nacht, zeven dagen in de week.

De kosten van het transport zijn geheel voor de fabriek, die doorgaans ook nog de tank in de boerderij in eigendom heeft. In wezen betekent dit, dat de boeren met elkaar de kosten voor hun rekening nemen voor het melktransport, die van moeilijk bereikbare boerderijen gehaald moet worden.

Enige redelijkheid zit daar wel in, want het komt ook voor, dat de boer in overleg met de fabriek een tank heeft aangeschaft, die te klein is gebleken als gevolg van de uitbreiding van de melkproduktie. Maar anderszijds draaien de boeren gemeenschappelijk op voor het feit, dat die boer zijn planing onvoldoende heeft doordacht, zodat de tankwagen vaker naar hem toe moet, dan noodzakelijk was geweest.

De ontwikkeling van het tankmelken komt in Friesland niet voldoende tot ontplooiing, doordat de boeren over onvoldoende electrische stroom op hun boerderijen beschikken, terwijl ze opzien tegen de hoge kosten, die het PEB berekent voor verzwaring van het net. Deze netverzwaring wordt een knelpunt in de ontwikkeling van de Friese veehouderij. Het beleid van de provincie (PEB) is niet duidelijk. Zij wil de kosten op alle boeren verhalen alsof er ooit ergens een boer is, die er belang bij heeft, dat zijn buurman meer gaat melken.

De ontwikkeling van de melkproduktie in Friesland is niet een zaak van gemeenschappelijk boerenbelang, maar is een algemeen belang en onder andere een belang van het PEB, dat een nieuwe centrale laat bouwen om aan de groeiende consumptie van electriciteit tegemoet te komen, maar dan nalaat de bij de groei horende netverzwaring uit te voeren.

Nu heeft het PEB wel een effectieve methode gevonden om de boeren het vel over de oren te halen. De meeste boerderijen gebruiken meer stroom dan toegestaan is. Bij de familie Akkerman op Warniahuizen werd eerst het net verzwaard en daarna een beperking van de stroomafname voorgeschreven. Telkens wanneer er meer stroom werd afgenomen dan was voorgeschreven sloot een meter de stroomtoevoer af en Akkerman moest dan 25 gulden betalen om weer in het genot te komen van de PEB-kracht. Pas tegen betaling van enkele duizenden guldens voor de netverzwaring kon de meter uit het systeem weggehaald worden.

PEB-monteurs in Heerenveen hebben kortgeleden de beschikking gekregen over een tiental nieuwe afknap-meters. die in de komende tijd nog wel eens voor het mislukken van een bak kaas kunnen zorgen.

KOOPMANS VAN BOLSWARD heeft zijn eerste automatische of geheel gemechaniseerde kaasfabriek bijna klaar voor verscheping naar Australië, waar de installatie van 4.5 miljoen gulden gemonteerd zal worden in de zuivelfabriek van een Australisch-Japanse onderneming. De produktie van kaas in deze installatie geschiedt geheel zonder dat mensenhanden er aan te pas komen.

Voor de controle van de apparatuur - van melkontvangst tot aflevering - zijn vijf man nodig. Dagelijks kan de fabriek 400.000 kg melk verwerken tot 40 ton kaas. De theoretische capaciteit bedraagt 150 miljoen kg melk per jaar, dat komt overeen met een tiende deel van de Friese melkaanvoer. Zeven fabrieken van die capactieit zijn voldoende om alle kaas, die er op het ogenblik in Friesland gemaakt wordt, te produceren.

Nu had men mogen verwachten, dat Friesland bol zou staan van belangstelling voor hetgeen er in Bolsward is gemaakt. Die belangstelling is echter vrijwel nihil en ook uit andere delen van Nederland loopt het niet zo hard.

Meer belangstelling is er uit het buitenland. De directeur van de Winschoter zuivelcoöperatie, Harm Postma, die zelf vier wrongelbereiders uit het systeem Koopmans in zijn fabriek krijgt, sleept vrienden en kennissen naar Bolsward. Kortgeleden is ook de vroegere Fresia-directeur Hepke de Boer in dienst getreden van Koopmans. Koopmans werkte vroeger in Oldeboorn ook nauw samen met de tegenwoordige technische directeur Siep Valk van de Frico.

We noemen deze namen even achter elkaar om aan te geven, dat Koopmans een groep aparte mensen om zich heen heeft. Een algemeen beminde figuur is hij niet. Misschien komt er nog eens een tijd, dat men Koopmans als een genie gaat eren, maar op het ogenblik is hij nog de profeet, die in eigen land weinig eer te beurt valt.

Het kost Koopmans geen enkele moeite om in hoogheid gezeten heren op hun nummer te zetten als ze niet willen zoals hij wil. Er is een sfeer van animositeit jegens Koopmans in de Friese zuivelcoöperatie, maar zulks mag natuurlijk niet ten gevolge hebben, dat men niet voldoende op de hoogte is van de uiterst belangrijke ontwikkelingen op zuivelgebied in Bolsward.

Een van de knelpunten in het systeen-Koopmans is het wrongeldoseerapparaat voor het vullen van de kaasvaten en een hoogtepunt van vernuftigheid is de automatische kaasopslag. Deze opslag maakt het de controleurs van het kaascontrolestation mogelijk iedere willekeurige kaas uit de stellingen te halen, hetgeen bij de traditionele kaastrein niet mogelijk is.

Koopmans wilde deze fout uit de trein halen, maar de kaasfabrikanten hebben een voorkeur voor de trein. Deze staat nu opgesteld o.a. in Olterterp, St. Nicolaasga, Tuk en Ursem, terwijl o.a. Workum zeven van die kaasopslagmachines in bestelling heeft. Het kaascontrolestation paste zijn controleurs wat aan bij de treinen.

Leeuwarder Courant, 1973-02-10

De CMC voorschot melkprijs

(De veemarkt)
De CMC neemt nu eindelijk een gezellige positie in bij de melkprijzen, hetgeen na jaren van modderen en reorganisatie een welkome afwisseling voor deze coöperatie moet zijn. Het gaat hier om de voorschotprijzen en niet om de werkelijke bedrijfsresultaten, maar duidelijk is wel dat het melkconsumptiebedrijf CMC profiteert van de ontwikkeling van de consumptiemelkprijs Deze is vorig jaar fors omhoog gehaald door de kaasprijs en sedertdien op dat niveau blijven hangen, terwijl de kaasprijs inzakte.

Wel is er in het spoor van de hoge consumptiemelkprijzen het euvel ontstaan van de stuntprijzen voor melk in de grote winkels, maar ook daarvoor levert de CMC de melk, zodat zij er een goede fabrieksbezetting van over houdt. De *FNZ, de algemene Nederlandse zuivelbond*, die druk bezig is om een functie in de zuivel te zoeken, zal proberen de consumptiemelkbedrijven te bundelen om de levering van stuntmelk aan banden te leggen, maar daarvoor is de FNZ wat de CMC betreft te laat. Dat bedrijf heeft jarenlang moeten aanzien hoe andere coöperaties geleidelijk haar afzetgebied binnendrongen met goedkope melk. Nu heeft de CMC uitgehaald voor de tegenzet. De snoek in de vijver heeft zijn staart geroerd en nu is er paniek onder de kleine visjes, die meenden dat de oude snoek zo'n lieve sul was.

Leeuwarder Courant 1973-02-30?? **Ook in MAP CMC-MelkUnie**

CMC en de consumptiemelkafzet

De Veemarkt (opiniestuk!)
[…] De CMC neemt nu eindelijk een gezellige positie in bij de melkprijzen, hetgeen na jaren van modderen en reorganisatie een welkome afwisseling voor deze coöperatie moet zijn. Het gaat hier om de voorschotprijzen en niet om de werkelijke bedrijfsresultaten, maar duidelijk is wel, dat het melkconsumptiebedrijf CMC profiteert van de ontwikkeling van de consumptiemelkprijs. Deze is vorig jaar fors omhoog gehaald door de kaasprijs en sedertdien op dat niveau blijven hangen, terwijl de kaasprijs inzakte.

Wel is er in het spoor van de hoge consumptiemelkprijzen het euvel ontstaan van de stuntprijzen voor melk in de grote winkels, maar ook daarvoor levert de CMC de melk, zodat zij er een goede fabrieksbezetting van over houdt. De FNZ, de algemene nederlandse zuivelbond, die druk bezig is om een functie in de zuivel te zoeken, zal proberen de consumptiemelkbedrijven te bundelen om de levering van melk aan banden te leggen, maar daarvoor is de FNZ wat de CMC betreft te laat. Dat bedrijf heeft jarenlang moeten aanzien hoe andere coöperaties geleidelijk haar afzetgebied binnendrongen met goedkope melk. Nu heeft de CMC uitgehaald voor de tegenzet. De snoek in de vijver heeft zijn staart geroerd en nu is er paniek onder de kleine visjes, die meenden dat de oude snoek zo'n lieve sul was.

Leeuwarder Courant 1973-03-30

Melkunie afgesneden van Albert Heijn in Eindhoven

AMSTERDAM — De CMC Melkunie in Amsterdam mag geen melk en melkproducten leveren aan filialen van Albert Heijn binnen het verzorgingsgebied van de coöperatieve zuivelvereniging Campina in Eindhoven. Dat gebied ligt rond Eindhoven en Weert. De president van de rechtbank in Amsterdam heeft dit donderdag bepaald in een vonnis na kort geding van Campina tegen Melkunie.

Leeuwarder Courant, 1973-05-12

Grote fabrieken hebben grootste pot

Oplichten van dovende ster...eiland-fabrieken achter en boeren voor . . . einde tijdperk kleine fabrieken... Frico leidt...Doeke Schouwstra voor Bordine...boeren praten over kosten

(De Veemarkt)
DE POTTEN van de zuivelfabrieken zijn een aanwijzing omtrent de toekomstige ontwikkeling van de zuivelindustrie, met name in het vlak van de fusies en concentraties. Een van de hoogste

potten over 1972 is in Friesland betaald door de zuivelfabriek van Slotboom in Sybrandaburen, namelijk van 6,57 cent Slotboom liet de ster nog eens oplichten – dat was namelijk niet voor het eerst – en daarna is het vuur gedoofd. Sybrandaburm wierp zich in de armen van Van der Ploegs Takomst en Slotboom werd directeur van de Takomst-fabriek in Dronrijp. Hij stapte over van vijftien miljoen kg melk naar de 100 miljoen in Dronrijp.
Slotboom heeft zijn boeren met vliegende vaandels en barstende potten in het grote vaarwater geleid. De hoge pot in Sybrandaburen, bij een kleine fabriek, kon natuurlijk ontstaan doordat deze fabriek bijna geheel was afgeschreven en omdat men op het gunstige moment voor de oversteek heeft gewacht.

De gemechaniseerde kaasmakerij van Sybrandaburen is in Formerum op Terschelling terecht gekonen, zodat na de sluiting van Schiermonnikoog van de Friese fabrieken alleen Rinsumageest nog met een ouderwetse kaasmakerij werkt, waarbij de kaasmakers over de rand van de kaasbak hangen.

Op de Friese eilanden staan nu nog fabrieken in Hollum en Formerum. Ze laten het allang zitten met de melkprijs in vergelijking met de vaste wal.
Schiermonnikoog heeft zijn problemen wat dat betreft opgelost door de melk in tanks naar ee te vervoeren, maar tot een soortgelijke stap lijkt het op de andere eilanden niet te komen. Met een pot van twee en van 2,4 cent blijven de beide fabrieken centen achter op de andere fabrieken, gevolg van eilander omstandigheden.

Dat juist de Amelander boeren veel activiteit ontplooien op het gebied van ligboxenstallen is een aanwijzing, dat zij ook onder hun omstandigheden nog wel mogelijkheden zien. Op Schiermonnikoog valt hetzelfde te zien en het lijkt wel of een lage melkprijs eerder tot grote inspanningen op de boerderij leidt dan een hoge melkprijs.

Ook Brabant zou men als zo'n voorbeeld van melkprijs en boerenactiviteit naar voren kunnen halen. De Friese boeren worden met hun melkprijs kennelijk in de watten gelegd. De Friese boerderijen, die de laatste jaren wel op de hoogte van de tijd zijn gebracht leiden overigens een bloeiend bestaan.

HOGE POTTEN ontstaan doorgaans bij kleine fabrieken tegen de tijd dat de directeur met pensioen gaat. Zijn opvolger moet dan een eind terug en zo zien we dan dit jaar Oldeberkoop wegzakken naar de Friese achterhoede met een nabetaling onder de vijf cent 1igt. Oldeberkoop vormt met Makkinga en Donkerbroek een buffer tussen de grote coöperaties *De Takomst* en de *Zuid-Oost-Hoek*. Makkinga en Donkerbroek zijn met Oldeberkoop gezakt onder de melkprijs van deze grote coöperaties. Indien hier geen tijdelijke zaken aan de orde zijn, zoals reserveringen voor pensioenverplichtingen, dan luidt hier de bel voor de laatste ronde.

Ook andere kleine fabrieken in Friesland hebben het ten opzichte van de groten niet zo best gemaakt. Rinsumageest en Oudwoude zakten weg onder de vijf cent, waarbij Oudwoude als geldig excuus een cheddarramp in Engeland kan aanvoeren. Beide fabrieken zijn niet aangesloten bij de Frico, zoals de eerder genoemde kleine fabrieken.

Ook Ee en Giekerk zitten in de groep van de kleine Frico-fabrieken en ook zij zijn beneden het gemiddelde van de Frico-fabrieken. Deze kleine fabrieken hebben het meest de gevolgen te dragen van de produktiebeheersing in de kaas, omdat ze naar verhouding met hoge personeelskosten zitten, die doorgaan, wanneer er geen kaas gemaakt wordt.

Een andere factor, die een rol speelt bij de resultaten van de kleine fabrieken, is de inflatie, die hoge investeringen in de grote fabrieken tenslotte goedkoop heeft gemaakt. We kunnen niet nalaten er op te wijzen, dat bij de Frico de kostencommissie ook een herstructurering heeft ondergaan, waardoor deze commissie onafhankelijker is geworden en de invloed van de directeuren van de kleine fabrieken sterk is verminderd. Niettemin is die commissie, een adviesorgaan van het bestuur, een zeer theoretische aangelegenheid met kostenopstellingen, waarmee de praktijk niet rekent.
De conclusie, die zich de laatste jaren al eerder opdrong, kan nu geen andere meer zijn, dan dat de tijd van de kleine fabrieken in de Friese zuivelcoöperatie voorbij is. We spreken daarmee geen oordeel uit over welke individuele fabriek ook, maar ze zitten allen onder het gemiddelde van hun groep, zij het Frico- of niet-Fricofabrieken en dat betekent fusiebesprekingen.

Waar bestuur en directie niet kunnen aantonen, dat het achterblijven van de melkprijs bij die van de grote coöperatie het gevolg is van tijdelijke factoren, daar is hun lot bezegeld. Overigens zullen er volgend jaar weer andere tijdelijke factoren zijn, die hun melkprijs drukken. De theorie, dat grote fabrieken doelmatiger kunnen draaien in bulkproduktie, heeft het afgelopen jaar de bevestiging gekregen door de naar verhouding tegenvallende resultaten bij de kleine fabrieken, die met gespecialiseerde produkties en hoge arbeidskosten per eenheid produkt de strijd lang hebben weten vol te houden.

Een aparte rubriek vemen nog de fabrieken in Opeinde en Steggerda, beide met een aanvoer van zo'n 30 miljoen kg melk en met directeuren, die tot de knapste zuivelkoppen in Friesland gerekend kunnen worden. Steggerda is nog maar net boven het gemiddelde van de Frico-fabrieken en zit onder de melkprijs van grote buurman De Takomst.

De nabetaling van Opeinde (Frico) bedroeg over 1972 6,96 cent of 16.40 procent van de voorschotmelkprijs, dat is meer dan de vrije fabriek Gerkesklooster uitbetaalde namelijk 6,62 cent of 16,03 procent van de voorschotmelkprijs. Vorige week schreven we, dat Gerkesklooster koploper was over 1972, welke fout dan bij dezen hersteld is. Oorzaak van de fout is het feit, dat we slechts de beschikking hebben over officieuze cijfers.

DAT EEN FRICO-FABRIEK als Opeinde opnieuw aan de top is gekomen terwijl de andere grote Frico-coöperatities als *Navac* (5,58 ct.) en *De Foanúgong* (5,73 ct.) in Bergum best uit de pot gekomen zijn, heeft in de kaashandel enige onrust gewekt. De Frico is er weer en de Frico is weer in de aanval. Met name de melkprijs van *De Takomst*, die meer dan een derde van alle bij de Frico-deelgenoten aangevoerde melk heeft, spat er uit met 5,35 ct. nabetaling niettegenstaande het feit, dat De Takomst de moeilijkheden van Fresia vorig jaar met huis en haar opslokte en in 19?2 moest verteren.

Voor de liefhebbers van cijfers nog het volgende: de gemiddelde melkprijs bedroeg over 1972 bij de zuivelcoöperaties 47,11 cent, waarin een nabetaling is opgenomen van 5,76 cent of 13,92 procent van de voorschotmelkprijs per kilo melk met een gemiddeld vetgehalte van 4,12 procent en een gemiddeld eiwitgehalte van 3,39 procent. Boven het Friese gemiddelde zaten Opeinde met een nabetalingspercentage van 16,40. Gerkesklooster met 16.03, Sybran-daburen met 15,47, *De Goede Verwachting* te Workum met 14,40, *De Takomst* met 14,08, Steggerda met 14,01 en *De Foarútgong* te Bergum met 13,99 procent.

Leeuwarder Courant, 1973-05-19

Coöperatie heeft haar watergaatjes

(De Veemarkt)
VOOR DE MELKINRICHTING van de Frico te Warga was de kwetsbare positie van de melktappers ten opzichte van de stuntende zelfbedieningzaken vorige week aanleiding om niet met de prijsverhoging, die men landelijk leek te zijn overeengekomen, mee te gaan. Het werd wel wat vroeger bekend, dan de Frico gehoopt had en zo hadden verschillende melkinrichtingen elders in het land nog net de gelegenheid om hun afnemers te berichten, dat ze de nieuwe prijslijsten nog niet voor elkaar hadden kunnen krijgen. *De Coberco* die consumptiemelk in Overijssel. Gelderland en een deel van Utrecht rondbrengt, vertoonde dat kunstje, daarbij vrijwillig het odium op zich ladend, dat grote coöperaties, die computers hebben voor het berekenen van kosten en prijzen, toch wat log zijn uitgevallen.

De prijsverhoging is in het Westen van het land, waar de reorganisatiecoöperaties *CMC en Noord-Holland* werken wel doorgegaan. In de kringen van de melkinrichtingen wordt aangenomen, dat contracten, die de CMC heeft afgesloten voor de levering van consumptiemelk aan Albert Heijn een clausule bevatten, waarin de contractprijs gebonden wordt aan de-straatprijs. Albert Heijn heeft inmiddels meegedeeld met de prijsverhoging van de consumptiemelk mee te zullen gaan. Fred van der Werft bleef op 69 cent zitten.
Andere melkinrichtingen, die ook aan de zelfbedieningsbedrijven leveren zitten er nu mee. Hoe zijn hun contracten? Moeten de melktappers, die een prijsverhoging opgedrongen krijgen de verliezen financieren, die er nu op deze contracten geleden worden?

De Frico heeft, zoals hier al eens vaker uiteengezet is, bewust gekozen voor een zo sterk mogelijke afzet via de melktappen van Boonstra (SRV) en Zondervan. Die keuze werpt vruchten af in de vorm van een bijna gelijkblijvende omzet in Frico-Warga, terwijl men elders in het land met een drastische teruggang in de afzet via de oude kanalen te maken heeft. Een reden daarvan is natuurlijk dat de straten in de steden en dorpen van Friesland minder dichtgeslibd zijn met ander verkeer dan het geval is in Holland, waar de CMC noodgedwongen een andere koers moest varen.

DE LIEFDE VAN DE FRICO voor de Boonstra-boys heeft verschillende zaken en is niet altijd wederkerig. De moderne melkbezorger houdt een hoog niveau van melkconsumptie in stand, terwijl de eisen van de zelfbedieningswinkels aan verpakking van melk anders zijn dan die welke de melktappers stellen. Met een omzet van ruim50 miljoen kg drinkmelk is Frico- Warga niet een van de grote melkinrichtingen in Nederland en aanpassing bij de eisen van de winkels zou grote investeringen vragen en onderbezettingen in de apparatuur te weeg brengen. En bij de Frico worden geen machines neergezet, die zichzelf niet terugbetalen.

De melkinrichting van de Frico in Warga en die van *De Takomst* in Leeuwarden werken nauw samen. Buiten deze samenwerking staat de melkinrichting van *Nestlé in Sneek*. De melktappers in Friesland vrezen soms de monopoliepositie die de Frico in Friesland dreigt te krijgen.
Toen een paar jaar geleden de melkinrichting van *Normandia* in Sneek sloot heeft de *Bond van Zelfstandige Melkhandelaren* voor een geruisloze overheveling van de Sneeker tappers naar de melkinrichting van *Nestlé* gezorgd. Overigens gelukt het de Frico wel zijn afzetgebied voor consumptiemelkprodukten geleidelijk wat uit te breiden buiten Friesland, waar natuurlijk bekend

wordt dat de Frico niet voor de noodzaak komt te staan met de winst op de melktappers de verliesgevende afzet naar de zelfbedieningszaken te financieren.

BINNENKORT komt de nieuwe melkinrichtlng van *Pel in Nijkerk* klaar. Deze coöperatie van Veluwse boeren is de eerste geweest, die op grote schaal zonder prijsbinding melk door heel Nederland ging leveren aan winkelbedrijven. Met die melk is door winkeliers menig melkoorlogje gevoerd tegen de tappers. De kosten, die zo'n oorlogje voor de winkelier met zich bracht, wogen ruimschoots op tegen de publiciteit, die de stuntende winkelier verwierf.

Directeur Pel is er met zijn fabriek wel bij gevaren, al heeft hij met zijn betrekkelijk kleine fabriek, de melk tapper, het oordeel aangezegd. Daarnaast heeft bij de melkinrichtingea in Nederland hetzelfde pad opgedwongen zodat de meeste nu bezig zijn de afzet van boerenmelk in de consumptiesector aanzienlijk te reduceren.

Pel heeft zijn capaciteit in Nijkerk vergroot en de verwachting is, dat hij straks met nieuwe acties ook zal proberen zijn afzetgebied te vergroten. Terloops is hij er al in geslaagd een wig te drijven tussen grote coöperaties als de *CMC, Domo en Coberco*, die elkaar beconcurreren bij de levering aan Albert Heijn en dergelijke bedrijven.

De taak van drs. Rinse Zijlstra om als voorzitter van de FNZ weer wat lijn te brengen in deze wriemelende onvolwassen zuivelcoöperatie lijkt meer interessant dan dankbaar.

Leeuwarder Courant 1973-06-16

Met HCB besmet kaas bij Noord-Holland

(De Veemarkt)
DE EIGENWIJZE DIRECTIE van de zuivelcoöperatie *Noord-Holland* heeft begin februari een rapport van het kaascontrolestation Friesland aan kant gelegd, waarin gewaarschuwd werd voor gevaarlijk hoge concentraties van het pesticide HCB in een deel van de melk, die bij de Noord-Holland werd aangevoerd. Dat rapport is voor vier tot vijf weken in een la verdwenen en inmiddels voltrok zich de zoveelste ramp over deze zuivelcoöperatie, die vorig jaar een melkprijs betaalde, die drie vier cent onder die van de Friese fabrieken lag.

De Keuringsdienst van Waren in Noord-Holland heeft de afzet geblokkeerd van 170 ton kaas, die besmet is met HCB. De Noord-Holland leverde voorts nog 160 ton boter bij het VIB in die eveneens besmet is en niet voor menselijke of dierlijke consumptie toegelaten kan worden. Tenslotte heeft de Noord-Holland een stijgende voorraad besmette room in de koelhuizen staan. De schadepost loopt in de miljoenen en neemt nog dagelijks toe.

De melk van de koelen is besmet geraakt doordat de dieren met HCB behandelde koolbladen kregen voorgezet. HCB hoopt zich op in het vetweefsel en komt daaruit geleidelijk met de melk vrij. Als een besmet dier plotseling vermagert, komen er dermate grote hoeveelheden HCB vrij, dat het er aan sterft. Bij een geleidelijke afgifte van HCB komt deze pesticide vrij met het melkvet. In dit melkvet heeft het kaascontolesstation bij individuele bedrijven in Noord-Holland concentraties HCB gevonden, die ver boven het honderdvoudige van de internationale tolerantiegrens liggen. Kopers van Noordhollandse koeien zullen HCB-garanties moeten vragen, opdat men zelf geen HCB-besmetting in huis haalt. Een controleproef op HCB-gehalte kost 100 gulden.

De keuringsdiensten voor waren zitten op het ogenblik boven op deze kwestie en controleren scherp op pesticide-gehalten van kaas. Aan de grens heeft de *Algemene Inspectie Dienst* van het ministerie van landbouw een verscherpte controle ingesteld om een ramp van tientallen miljoenen die zich vorig jaar bij de hammenexport naar Amerika voordeed, te voorkomen.

Het kaascontrolestation in Leeuwarden heeft de aangesloten fabrieken reeds herhaaldelijk gewaarschuwd. Het is enige jaren geleden begonnen met een intensieve kostbare controle van de melk. Omdat het kaascontrolestation van Noord-Holland wat te klein is om zich financieel deze controle te kunnen veroorloven, wordt ook de Noordhollansde melk in Leeuwarden gecontroleerd, zij het met het bovenvermeld effect.

Het kaascontrolestation in Leeuwarden heeft reeds enige keren tijdig kunnen ingrijpen op grond van het onderzoek, maar als de directie van de fabriek de desbetreffende brieven aan kant legt en in eerste instantie ook nog weigert op een nader onderzoek in te gaan, dan wordt het uiteraard een hopeloze zaak.

Boter naar India?
DE GERUCHTEN houden aan, dat India om 100.000 ton EEG-boter aan de markt komt. Mocht het tot levering van deze hoeveelheid komen, dan is de melkveehouderij voorlopig weer over de heuvels en in de wolken. Een herhaling van het tumult, waartoe de levering van 200.000 ton boter aan Rusland aanleiding gaf, valt niet te vrezen, want in het geval van India zal er wat ge-

mompeld worden over ontwikkelingshulp en honger, waarmee iedere storm bezworen kan worden.
De boter zal uiteraard voor een prikje naar India gaan en mogelijk zelfs in de vorm van *ghee*, harde boter zonder vocht De geruchten brengen een ellendige zaak aan het licht. Elk weet zo langzamerhand wel, dat India moeite heeft zijn bevolking van honderden miljoenen mensen te eten te geven. Het zou echter veel logischer zijn, wanneer India in de markt was voor goedkope vetten, maar die vetten zijn voor India te duur omdat het rijke westen deze vetten voor zijn margarine-industrie tegen alle prijzen kan opkopen.

Voor straf moet dat westen nu zijn boter goedkoop van de hand doen. Voor de produktie van die boter heeft het westen echter grondstoffen nodig, die dienst kunnen doen om mensen te voeden. Er zijn landen met name in Afrika, waar het voeren van dieren moreel niet aanvaardbaar wordt geacht. Dieren moeten er hun eigen kostje opzoeken.

De hoge eisen, die het westen aan zijn voeding lijkt te stellen, betekenen een enorme verspilling van energie. Als het tot levering van boter aan India komt, zal er het een en ander gezegd worden over ontwikkelingshulp, maar het was ons liever, dat er over gezwegen werd. Het wordt een ordinaire opruiming van weliswaar kleine overschotten, terwijl de hulp vergeten wordt, zodra de markt leeg is.

Leeuwarder Courant, 1973-07-21

Wie sluit de zuivelfabriek Opeinde?

(De Veemarkt)
IN HET JAARVERSLAG van de coöperatieve zuivelfabriek te Opeinde prijkt een melkprijs van 48,66 cent per kg melk. Het is een topper in Friesland en waarschijnlijk ook een van de hoogste melkprijzen, die er in Nederland wordt uitbetaald aan de boeren.

Met een melkaanvoer van zo'n 19 miljoen kg melk is de Opeinder fabriek niet een grote fabriek. Het bedrijf staat voor een kleine anderhalf miljoen gulden op de balans bij een eigen vermogen van ruim acht bon. De investeringen lopen regelmatig door en vastgesteld mag worden, dat deze coöperatie een ijzersterke positie heeft. De leden staan bovendien als een blok achter de fabriek in het besef, dat hun fabriek ten voorbeeld gesteld kan worden aan allen wat zuivelcoöperatie heet.

Opeinde halde dit gunstige resultaat bij de melkprijs weer als lotgenoot van Frico en CCF, dank zij uiteraard een voortreffelijke en zuinige directie van die heer Sijtsema. Ook de omzet van Frico-consumptiemelk in Drachten droeg bij aan het resultaat.

De coöperatie in Opeinde is de laatste van de kleine coöperaties, die zich met groot succes in de top van de uitbetaling km handhaven. De grote concentraties dringen naar die top en in het kader van de schaalvergroting kon dat ook niet uitblijven. Opeinde is zo langzamerhand de uitzondering, die de regel bevestigt. Het kan de regel nog lang op deze manier bevestigen, want de zuivelindustrie, en in het bijzonder de kaasindustrie, staat voor een nieuwe technische revolutie, die weer zware investeringen zal vergen en die grote besparingen op arbeid zal geven in de heel grote fabrieken.

DE NIEUWE KAASFABRIEKEN zullen alleen toezichthoudend personeel kennen. De snelheid, waarmee de nieuwe systemen zullen worden ingevoerd hangt natuurlijk in de eerste plaats af van hun rendabiliteit ten opzichte van de bestaande afgeschreven fabrieken. Melkveehouderijgebieden, waar de kaasindustrie nog opgebouwd moet worden zoals in Brabant, zullen eerder op de nieuwe systemen overstappen dan gebieden, waar al het een en ander voorhanden is.

De Friese kaasindustrie raakt daardoor in de komende jaren in een kritieke fase, omdat de beslissingen over concentratie van de zuivelfabrieken nog op zoveel plaatsen moeten worden genomen. Niemand kan het daarbij bijvoorbeeld de Opeinder boeren kwalijk nemen, dat zij geen revolutionaire beslissingen nemen. Die beslissingen kunnen immers maar een ding betekenen: op korte termijn een lagere melkprijs.

De andere kleine fabrieken in Friesland zijn in 1972 ten opzichte van de grote gezakt met hun melkprijs, zodat men mag hopen, dat het daar wel tot beslissingen komt. Hopen, maar niet meer dan dat, want ieder bestuur en iedere directeur heeft wel zijn eigen redenering om een afzakkende melkprijs nog een paar jaar met glans en glorie te omgeven.

Naast de rij van kleine fabrieken (Giekerk, Rinsumageest, Ee, Oudwoude, Donkerbroek, Oldeberkoop, Makkinga en Steggerda) staan de grote coöperaties met in het eerste gelid *De Takomst* te Wolvega en de *Goede Verwachting* in Workum. Van de ontwikkeling in deze beide coöpera-

ties zal het afhangen of de Friese zuivelcoöperatie zich op korte termijn in nieuwe concentraties zal storten. Tegenslagen, die deze beide coöperaties natuurlijk ook kunnen treffen, zoals de ontwikkeling op slot zetten en verder aanleiding geven tot het kat-uit-de-boom-kijken.

Leeuwarder Courant 1973-07-28

Friese zuivel toekomst anders geregeld

De Veemarkt

Kleintjes willen Oldeboorn achterna Wie redde Frico eigenlijk? Krachtsverhoudingen verschuiven Proef met nieuwe koers. Planning contra phan Tegen eiwitvernietiging drogen

DE KLEINE FRICO-FABRIEKEX blijken over te hellen naar de gedachten, die neergelegd zijn in het ***Fresia-rapport***. dat een samenvoeging van de fabrieken en de Frico in één hechte organisatie voorstaat. Zij voelen er wel voor om net zo in het Frico-verband te worden opgenomen als een paar jaar geleden met de zuivelfabriek in **Oldeboorn** het geval is geweest. De fabriek in Oldeboorn is geheel in exploitatie bij de Frico en de boeren van Oldeboorn ontvangen een melkprijs, die afgezien van een kleine verrekening, aanmerkelijk boven de melkprijs ligt van de boeren bij de meeste andere kleine fabrieken, die een eigen exploitatie hebben.

Oldeboorn was een angel in het lijf van de Frico toen Siep Valk er bezig was met steeds nieuwe kaasapparatuur, steeds andere kaassoorten, steeds andere wegen. Valk deed dat buiten de Frico om. De coöperatie in Oldeboorn handelde voor eigen rekening en maakte daarbij dan wel eens een bovenslag. Een jaarlijks terugkerend feest in de strijd tussen Oldeboorn en de Frico was de slag om de markt van lunchkaasjes voor Zweedse kerstbomen, die nu eens in het voordeel van de Frico en dan weer in dat van Oldeboorn beslist werd. Het einde van het lied was, dat Oldeboorn het niet langer kon bolwerken en met hutje en mutje in de Frico werd opgenomen. De boeren van Oldeboorn ontvingen in den vervolge een melkprijs, die niet meer afhankelijk was van de exploitatie van Oldeboorn maar die rechtstreeks uit de Frico-exploitatie kwam.

De Frico beschikte toen over een eigen lunchkaasjesfabriek, die een rechtstreekse bedreiging was voor de andere fabrieken van kleine kaas zoals die van de Frico-deelgenoten te **Giekerk** en **Morra-Lioessens**. Die twee fabrieken hadden eerder de Frico-deelgenoot **Tzum** uit de kleine kaasjes geconcurreerd, hetgeen er tenslotte in heeft geresulteerd, dat Lubberink met Tzum bij de niet-Frico coöperatie in **Workum** terecht kwam. Wel levert Tzum nog kaas aan de Frico, hetgeen er op wijst, dat de tegenstellingen omtrent de coöperatieve afzet van zuivel meer ideëel dan zakelijk zijn. Inmiddels is Morra-Lioessens ter ziele gegaan, doordat de melkverwerking geheel op Dokkum wordt geconcentreerd.

FRESIA WILDE vorig jaar net zo in de Frico worden opgenomen als Oldeboorn met het dreigement, dat men anders buiten de Frico zijn heil zou zoeken. Het uitvallen van Fresia zou voor de Frico een ramp zijn geweest, die waarschijnlijk het einde van de Frico zou hebben betekend. Deze afzetcoöperatie had een jaar eerder al afscheid moeten nemen van de ZOH te Oosterwolde, waardoor toen zo'n kleine 200 miljoen kg melk achter de Frico vandaan viel en Fresia zou ook weer zo'n 140 miljoen meenemen. Mr. Gerrit Hepkema en Dries Bouwes hebben alles in het werk gesteld om die ramp te voorkomen.

Fresia is tenslotte opgegaan in *De Takomst*, welke coöperatie onder leiding van Tsjeard Wietsma, Cees van der Ploeg en Wout Kranenburg in de Friese zuivelcoöperatie een overheersende positie inneemt. De melkprijs van *De Takomst* bepaalt nu de toekomstige ontwikkeling van de zuivelorganisatie. Over het afgelopen jaar is die melkprijs 48 cent per kilo geweest voor 350 miljoen kg melk. Dit succes na de overname van *Fresia* is eigenlijk al bepalend voor die toekomst.

Het Fresia-rapport wil de deelgenoten van Frico geheel opnemen in de Frico. De huidige grootte van *De Takomst* maakt deze weg naar een concentratie in de Friese zuivelcoöperatie onbegaanbaar en ook niet langer wenselijk. In enkele grote coöperaties als *De Takomst*, *De Goede Verwachting*, de *Novac* en de *ZOH* is zo langzamerhand een grote ervaring en deskundigheid opgedaan in de management van grote zuivelfabrieken en verwacht mag worden dat dit leidinggevend vermogen de doorstoot zal geven in verdere concentraties. De slag om de melkprijs hebben de grote fabrieken en grote coöperaties al gewonnen.

De kleine coöperaties, voor zover aangesloten bij de Frico, zien het zwerk drijven. Ze hebben het in 1972 met de melkprijs laten zitten en dat betekent dat de neigingen om de fabriek op te heffen sterker worden. Een boer met 40 koeien, het gemiddelde van de bedrijven bij de melkcontrole, maakt het bij een melkprijsverschil van een cent al 2000 gulden per jaar uit bij welke fabriek hij ingedeeld is.

Aansluiting van de kleine fabriek bij een grote coöperatie betekent een vrij hardhandig afhandelen van de zaken van de fabriek, maar een vlucht onder de vleugels van de *Frico* zou meer mogelijkheden bieden om de fabriek voor het dorp, het bestuur en de directeur te behouden. De *Frico* denkt nog wel eens aan specialisatie in de produktie en daarvoor behoeven geen kolossale bedrijven gesticht te worden met één man per miljoen kg melk.

NAAST DE FRICO zijn er nog twee toporganisaties voor de zuivelcoöperaties in Friesland. De *Frico*, die de zuivelafzet van een deel van de coöperaties verzorgt, is telkens genoemd. Zij staat onder één directie met de *CCF*, die voor alle zuivelcoöperaties in Friesland een modern produktie- en afzetapparaat heeft opgebouwd voor produkten uit melk, geen boter en kaas zijnde. De derde topcoöperatie is de *Friese Zuivelbond*, (FBvCZ) die een aantal diensten verricht voor de fabrieken en die ook de ideële belangen behartigt van de zuivelcoöperatie.
Tussen de Zuivelbond en Frico-CCF ontwikkelde zich de laatste jaren wat een tegenstelling, omdat een concentratie van de Friese zuivel om Frico-CCF tot een ondergeschikte positie van de Zuivelbond zou leiden en waarschijnlijk zelfs tot zijn opheffing net als in Drenthe- Groningen en in Noord-Holland.

De snelle ontwikkeling van *De Takomst* leek de Zuivelbond in Friesland, evenals dat met soortgelijke bonden elders het geval was, ook op dood spoor te zetten. *De Takomst* zit immers door de snelle reeks van opeenvolgende fusies ruim in het personeel, vooral hoger gekwalificeerd personeel, en dan neigen bestuur en directie er licht toe om de zaken maar in eigen hand te nemen. Bij storingen in de fabrieken mag het niet voorkomen, dat de deskundige van de Zuivelbond eerst nog het wachtlijstje moet afwerken via Makkinga, Ee en Rinsumageest voor hij in Wolvega, waar veel meer melk wacht, komt informeren wat er aan de hand is.

De laatste jaren was al duidelijk, dat de Zuivelbond een andere ontwikkeling in de zuivelconcentratie zag dan Frico-CCF. Dat bleek o.a. op het JAF-forum in de Frieslandhal, waar de *Frico* fleurig de hele zaak op een hoop wilde vegen en waar Zuivelbondvoorzitter Piet Oosterhof in het voetspoor van secretaris Piet Stallinga de boot wat afhield. De reden daarvan is nu wel duidelijk. De Zuivelbond zag de ontwikkeling bij zijn leden duidelijk in de richting gaan van een concentratie buiten de *Frico* en de CCF om. De concentratie, die de Zuivelbond zag, is ook meer in het belang van de bond.

Recentelijk heeft deze ontwikkeling haar bekroning gekregen in een samenwerking tussen *De Takomst* en de Zuivelbond. De Zuivelbond gaat namelijk met *De Takomst* een centrale admini-

stratie opzetten, zogenaamd bij wijze van proef, maar toch duidelijk buiten Frico en CCF om. De proef slaagt natuurlijk en dan ligt de weg open om geleidelijk alle administraties voor zover het het mechanische gedeelte betreft, onder te brengen bij de Zuivelbond. Wat ligt er dan op den duur meer voor de hand dan een fusie tussen *De Takomst* en de Zuivelbond?

DE TAKOMST blijft groeien. De groei komt van verdere fusies en door de „natuurlijke" groei van de melkaanvoer. Deze laatste beloopt bij *De Takomst* al een vijftien miljoen kg melk per jaar. Die toename is van dezelfde orde van grootte als de jaaraanvoer van een kleine die nog voor fusie in aanmerking komt. Die natuurlijke groei betekent, dat *De Takomst* over enige jaren voor de noodzaak komt te staan een nieuwe fabriek te bouwen. Hopelijk voor de boeren in Friesland kan die beslissing genomen worden, wanneer het hele terrein van de melkverwerking in Friesland bepaald lijkt, zodat niet de daags na de opening van de fabriek de fusiekandidaten zich voor *De Takomst* melden. Onze verwachting is echter niet dat de fusiekandidaten nog zo lang hun zelfstandigheid kunnen bewaren.

De werkelijke tegenstelling in Friesland groeit tussen *De Takomst* en de *Frico*. Het feit dat het Fresia-rapport in *De Takomst* niet ter tafel komt, is hoewel begrijpelijk veelzeggend. De tegenstelling kan groeien in het persoonlijke vlak maar ook in het materiële. De *Frico* heeft belang bij een zo groot mogelijke aanvoer van kaas om haar onkosten te drukken. *De Takomst* levert die kaas in steeds grotere hoeveelheden, nu al een derde gedeelte van alle Frico-kaas. Het kan niet uitblijven of de directie van *De Takomst* wil op een gegeven moment een directer contact met de markt hebben.

Het is natuurlijk wel aangenaam om alle geproduceerde kaas bij de Frico te kunnen neerzetten, maar als de opbrengst van de melk begint tegen te vallen, moeten er al in een veel vroeger stadium rode lichtjes beginnen te branden, opdat het produktiebedrijf maatregelen kan nemen. Daarom zal *De Takomst* als het ware zijn eigen man in de Frico willen hebben om de rode lichtjes tijdig te signaleren. Maar misschien zit die eigen man er al lang. In ieder geval verwachten we, dat *De Takomst* op een goede dag tegen de *Frico* zal zeggen: Kom maar bij ons. Die goede dag is dichtbij als de verkering tussen *De Takomst* en de *Novac*, die snel op een hoger plan komt, weer eens aanraakt. CCF-Frico geeft de strijd echter nog niet op. Daar is een man aan het werk, die aan planning op lange termijn doet en de uitkomst zal wel zijn een plan hoe de directie van CCF-Frico de toekomst moet regelen.

En dan is de Domo er ook nog, waar men samen met Friesland ook nog wel wat regelen wil. Het laatste balletje, dat daarover opgegooid werd in onze richting betrof de mogelijkheid van een federatieve samenwerking, die tot een onontwarbare eenheid moet groeien.
[….]

Leeuwarder Courant, 1973-08-18

Fabrieken die niet meedoen aan kaasproductiebeperking

(De Veemarkt)
VERZOEKEN tot rectificatie van onze mededelingen omtrent de kaasproductiebeperking daverden om deze week om de oren. Ze kwamen uit de groep zuivelfabrieken, die zich niet verbonden heeft, om de produktiebeheersing aan te houden. We zullen die tien fabrieken noemen omwille van de volledigheid. Het zijn Peursen (ZH), *de Combinatie* (Stompetoren en Beemster) Rouwveen, Staphorst, Vollenhoven (*Vecolac*), Arkel (ZH). Heerde, Zevenaar, Slagharen (DOC) en Schoonrewoerd.

Deze tien fabrieken hebben zich niet verbonden om de productiebeperking aan te houden en de commissie, die de de productiebeheersing regelt, wijst deze groep aan als verantwoordelijk voor een ruime stijging van de kaasproductie boven het voorgeschreven niveau, waardoor de kaasmarkt op het ogenblik in grote ellende verkeert. Het gevaar, dat er een daling van de kaasprijs en daarmee van de melkprijs optreedt is groot. De waarde van de kaasmelk kan twee cent zakken, op zijn minst. De groep als geheel heeft de produktie 30 procent boven het niveau gebracht, dat de commissie voor deze groep noodzakelijk achtte.

We hebben reden om aan te nemen, dat niet iedere fabriek van de groep van tien zijn produktie 30 procent heeft uitgebreid, integendeel Slagharen en Schoonrewoerd delen ons mee, dat ze onder dat niveau zitten. Het blijft dan wel even de vraag, waarom ze zich dan niet schriftelijk verbonden tot het aanhouden van de produktiebeheersing, want juist die intentie-verklaring vormt de basis voor het handhaven van de kaasprijs op het huidige niveau.

De verzoeken tot rectificatie hebben ook iets koddigs, want in die verzoeken wordt het systeem van de productieregeling aangevallen, zoals dat door de grote kaasproducenten aan de fabrikanten is opgelegd. Bovendien zijn er zoveel onschuldigen in de groep, dat de anderen nooit verantwoordelijk kunnen zijn voor de produktie boven het niveau van de commissie. Dan moeten er ook bij de productiebeheersers fabrieken zijn die het niet zo nauw genomen hebben.

Wat het systeem van productiebeheersing betreft, toewijzing van het productiequotum op basis van de jaarproductie in 1971 en 1972, kan wel gesteld worden, dat dat dit jaar voor het laatste heeft gegolden, omdat het teveel onredelijkheid bevat jegens de bestaande kaasfabrieken. De bouw van nieuwe kaasfabrieken in den lande geeft ons aanleiding te veronderstellen, dat er volgend jaar in Nederland een kaasoorlog uitbreekt.

Leeuwarder Courant 1973-08-25

Fabrieks- of boerenbelang bij productiebeperking van kaas

De Veemarkt (deel)

DE BEREIDING VAN KAAS in Nederlandse soorten als Gouda en Edammer is geen Nederlands monopolie. In Duitse winkels kan men dan ook Edammers zien liggen onder de naam „Daenische Hollaender". In Nederland is echter een fel gevecht gaande om de marktposities en de Nederlandse kaasproducenten lijken onder de hand ook de buitenlandse concurrentie in een hoek te drukken. De lage prijzen, die de Nederlandse kaashandel berekent in het buitenland, hebben in het verleden al furieuze protesten uit Frankrijk opgeleverd 0.a. met het dreigement om de grenzen voor Nederlandse kaas te sluiten onder het voorwendsel, dat er melkpoeder in verwerkt was. Dat laatste in overigens onloochenbaar.

De Nederlandse kaas brengt de fabrieken op het ogenblik prijzen op, die juist liggen onder het niveau van de inleveringsprijzen van boter en melkpoeder. In wezen lijkt de zuivelindustrie het verkeerd te doen, wanneer ze de melk in de richting van de kaasbakken stuurt; melk zou meer opbrengen als boter en melkpoeder.

Het probleem is echter, dat er geen „kaasbakken" meer zijn, maar complete kaasfabrieken, die miljoenen gekost hebben. Er worden er in Nederland nog een heel rijtje gebouwd en als ze er zijn dan moeten ze draaien om hun vaste kosten op te brengen. Ze zullen pas met kaasproduceren stoppen als de kaasprijs zo ver gedaald is dat de vaste kosten er beter uitkomen bij verkoop van de melk aan melkpoederbedrijven. Maar dan moet de kaasprijs nog al wat zakken.

Het kenmerkende van de nieuwe fabrieken is de vierkante bezetting. In de zuivelindustrie wordt met dit begrip aangeduid, dat dagelijks evenveel melk verkaasd wordt onafhankelijk van de wisselende aanvoer van melk in zomer en winter. In mei-juni geven de koeien tweemaal zoveel melk als in december-januari, zodat in de zomer een deel van de melk overgeheveld moet worden naar andere fabrieken. Dat kan gemakkelijk, omdat de nieuwe kaasfabrieken doorgaans behoren tot grote coöperatieve concerns, die ruim in de botermakerij en poedertorens zitten.

Er is ook een reeks kleine coöperaties, die fanatiek voor hun zelfstandigheid vechten. Zij moeten in de zomer meer kaas maken om hun melk kwijt te raken, als ze hun melk niet op de markt willen uitstorten. Een deel van deze kleine coöperaties laat zich niet vangen voor de produktiebeheersing van de kaas. Zij produceren onbekommerd door en jagen de kaasproduktie ver boven het peil, dat de grote broers in de industrie verantwoord achten. Zij brengen daarmee de kaasprijs in gevaar en uiteraard ook de prijs die de boeren voor hun melk ontvangen.

Het verweer van deze anti-boerfabrieken tegen de productieregeling is, dat deze zo onredelijk is in hun speciale geval. De directeuren, die met dit praatje voor hun ledenvergaderingen verschijnen kunnen verzekerd zijn van succes. Het verhaal, dat de **Vecolac** van Zwolle deze week in de ingezonden stukken deed, spreekt boekdelen. Er is slechts één belang, dat van de Vecolac (in Vollenhove) en als dat belang wordt aangetast, dan deugt de productieregeling niet. Dat de belangen nergens meer aangetast worden dan bij de Friese fabrieken wordt zonder meer vergeten. De Frico is zelfs de initiatiefnemer van de produktiebeheersing en voor enkele deelgenoten van de Frico is de productieregeling een nagel aan hun doodkist.

De Friese zuivelfabrieken trachten met de Frico de opkomst van de kaasindustrie buiten Friesland zoveel mogelijk in banen te leiden, die de kaasmarkt voor instorten behoeden. De Friese fabrieken hebben zon 70 procent van hun melk in de kaas, terwijl dat in het oosten en zuiden van het land varieert van tien tot dertig procent. Een daling van de kaasprijs komt in Friesland zeven keer zo hard aan als in Brabant. Men mag nog van geluk spreken, dat de Brabanders nog wat mee willen werken aan een productieregeling.

Wel tonen de moeilijkheden met de kaasproductieregeling aan, dat het kwaad kaas eten is met grote heren op kleine fabrieken, waarmee dan meteen gezegd is, dat er ook directies van kleine fabrieken zijn, die het algemeen belang wel in het oog houden. Toch verlangt de kaasmarkt een strakkere organisatie van de kaasindustrie.

Leeuwarder Courant, 1973-12-15

Boeren lieten bestuur in de steek

Emoties in Twijzel....

(De Veemarkt)
DRIEMAAL hebben de laatste tijd ledenvergaderingen van de coöperaties hun besturen in de kou laten staan. Bij *de Foarútgong* in Bergum kitsten de leden aanvankelijk het bestuursvoorstel tot verkoop van de fabriek in **Twijzel** af, in de Vereniging van Coöperatieve Grasdrogerijen kwam een fusievoorstel met de handelsdrogers niet eens in stemming en tenslotte is er dan nog het drama Oldeberkoop, waar de leden van de zuivelfabriek de fusie met *De Takomst* afketsten.

In **De Foarútgong** hebben de leden in eerste instantie het gelijk aan hun kant, want een aannemer heeft de fabriek nu gekocht voor 337.200 gulden, wat zo'n 75.000 gulden meer is dan wat het bestuur er van gemaakt had bij de verkoop aan Bosgra. Het hogere bod werd bekend gemaakt via de oppositie in de vereniging, die het niet kan verkroppen, dat Bergum het centrum van de melkverwerking wordt in plaats van Twijzel. Bij de verkiezingen voor een commissaris-plaats is de kandidaat van de oppositie overigens van de kaart geveegd. De emoties in Twijzel zijn zo hoog opgelaaid, dat er zeker nog wel enkele irrationele handelingen zijn te verwachten.

Pijn in Oldeberkoop
In Oldeberkoop heeft een minderheid van kleine boeren de fusie gekeerd met *De Takomst*. De fabriek in Oldeberkoop is gedaald in zijn uitbetalingscapaciteit en voor de grote boeren onder de leveranciers is dit een pijnlijke zaak. Bij de fabriek heeft ook wel eens wat de neiging bestaan om de boeren te belemmeren zich aan te passen bij de technische mogelijkheden van de fabriek, waardoor bijvoorbeeld het tankmelken er moeilijk op gang kwam.

Binnen de Friese zuivel-coöperatie heeft Oldeberkoop het alleenvertoningsrecht op het ophalen van de melk. Geen andere coöperatie mag zich in haar gebied wagen. Toch goed, dat *Nestlé* nog in Friesland rondrijdt om melk op te halen, zal een heel doodenkele boer in Friesland denken.

Een minderheid van de leden in Oldeberkoop heeft de fabriek op het ogenblik in de wurggreep. Dat is voor een deel het gevolg van de stemmenverdeling, waarbij per boer niet meer dan drie stemmen zijn toegekend, zodat het economisch belang van een grote boer niet tot uiting gebracht kan worden. Hij is gebonden aan de drie stemmen. De fusie strandde omdat er niet tweederde van de stemmen voor de fusie werd uitgebracht, maar voor de fusie stemden de boeren met 7,5 miljoen kg melk en tegen de fusie was 3,3 Miljoen kg melk of dertig procent van de „aanwezige melk" en dat is minder dan een derde van de melk.

De binding van de boer aan maximaal drie stemmen is in economisch opzicht een achterlijke toestand, die de ontwikkeling van de zuivelcoöperatie in de weg staat. De wijkers in de landbouw hebben in Oldeberkoop de toekomst nog eenmaal een halt kunnen toeroepen voor ze in diezelfde toekomst ondergaan.

FNZ MIS MET BOTER
Aan een zeer onzorgvuldige berichtgeving heeft de *Koninklijke Nederlandse Zuivelbond* FNZ zich deze week schuldig gemaakt. Het bestuur van die bond verklaarde zeer verbaasd te zijn over berichten als zou de huidige botervoorraad in de EEG ongeveer 400.000 ton bedragen. Het FNZ-

bestuur meent dat er eerder een tekort dreigt. Zijn verbaasdheid werd in een persbericht geformuleerd en de wereld in gestuurd. FNZ-voorzitter Rinse Zijlstra zal er wel een radiopraatje voor de NCRV aan wijden en dan komt er nog een soortgelijk verhaaltje in het CBTB-blad *Ons Platteland*, want Zijlstra is ook nog voorzitter van de CBTB.

De berichtgeving van de FNZ is onzorgvuldig en onvolledig en niets anders dan doorzichtige propaganda voor de melkveehouderij. De waarheid is namelijk, dat er dit jaar ongeveer 400.000 ton klinklare roomboter aan vernietiging is prijsgegeven en met guldens per kilo toeslag weggewerkt is in allerlei vetmengsels. Deze vernietiging van roomboter heeft op zo grote schaal plaats gehad, dat er inderdaad nu een tekortsituatie dreigt te ontstaan. Dit is een fout in de EEG-politiek geweest, maar daaraan is men zo langzamerhand wel gewend. Misschien zou het FNZ-bestuur er goed aan doen ook een persbericht uit te geven, waarin staat hoeveel roomboter er volgend jaar vernietigd moet worden opdat er op het eind van het seizoen botertekort zal zijn.

Het verheugende van het misleidende bericht van de FNZ is natuurlijk, dat de zuivelindustrie weer wat een grote mond krijgt. We leiden daaruit af, dat de perspectieven voor de melkveehouderij beter worden en we hebben er dus wel waardering voor, dat Rinse Zijlstra „wer út in great gat blase kin”.

Door de olieschaarste zijn in Denemarken poedertorens op non-actief gesteld, terwijl de fabrieken de ondermelk terugsturen naar de boerderij. Voor kaas wordt op de zuivelbeurs in Leeuwarden een plus van tien tot vijftien cent boven de flopnotering betaald, zodat een drastische aanpassing van de notering niet kan uitblijven. Maar dat zal wel januari worden.

1974

Leeuwarder Courant, 1974-01-12

Misschien wel goed jaar voor veehouderij

(De Veemarkt)

DE MELKVEEHOUDERIJ is een arbeidsintensieve zaak met alleen al veertien keer per week melken. Boeren, die in Amerika met de modernisering van de melkveehouderij begonnen zijn, gingen de weg op van het bijvoeren van koeien op grote betonplaten. In Nieuw-Zeeland lijkt een andere ontwikkeling aan de gang te zijn, namelijk een verschuiving van de melkveehouderij naar de vleesveehouderij. Als er bij de tegenwoordige hoge prijzen op de wereldmarkt voor zuivelprodukten nog klachten komen over melkende boeren, die het wel geloven en overstappen op vleesvee, dan zijn dat in de marktverkenning aardige strootjes in de wind.

De veehouderij in Amerika is afgestemd op het bijvoeren van graanprodukten, dat geldt niet alleen voor vlees maar ook voor melk. De tarweprijs in Chicago liep deze week even naar 587 dollarcents per bushel, een recordprijs die overeenkomt met een kiloprijs hier van zo'n 65 cent. De stijging van de overeenkomstige prijs in Nederland gaat nog sneller dan in Chicago omdat de tarwenoteringen niet alleen stijgen, ook de dollar wordt duurder.

De aardigheid van feedlot en drylot farming neemt met het stijgen van de graanprijs snel af. Een eenmaal begonnen produktiecharge van een paar honderd mestdieren moet natuurlijk afgemaakt worden. De vleesprijs zal ook wel eens wat omhoog gaan, maar de vleesconsumptie neemt uiteraard af. De melkproduktie ligt al lager in Amerika. Het geschommel van de prijzen is aan de gang. Melkprijsverhogingen zijn op het ogenblik niet gemakkelijk door te voeren, omdat de komieken die het nog de moeite waard vinden om een grapje over Nixon te maken, zich onmiddellijk zullen afvragen hoeveel belastingontduiking Nixon nu weer moet plegen om er wat van over te houden.

De stijging van de onkosten in de veehouderij over de gehele wereld zal tot produktieveschuivingen leiden, waarover produktschapvoorzitters in het nieuwjaarsredes weinig te vertellen hadden. Volgend jaar zullen we wel horen wat er verkeerd is gegaan, hoe het anders had gemoeten en wie het hadden moeten doen. De zuivelindustrie verwacht meer melk, maar er is een merkwaardige tegenstand aan het groeien tegen nieuwe afspraken inzake een produktiebeheersing van de kaas.

Het komende jaar zal verrassingen brengen met markten waar de verkopers de baas zijn en markten, waar de kopers de prijzen dicteren. We krijgen een jaar met slingerende prijzen tenzij de inflatie voor een „stabilisatie" zorgt, die slechts schijn is. Op de EEG-markt mag een verdere druk op de slachtveemarkten verwacht worden. De zuivelmarkt lijkt iets rooskleuriger, maar zij is wel sterk afhankelijk van de exportbevorderende maatregelen van de EEG. De te verwachten overschotten kunnen later in het jaar mogelijk dienst doen om hier en daar optredende hongersnoden te bestrijden. Vraag naar betaalbaar voedsel kan er ook ontstaan in enkele grondstoffenlanden, die door de voortdurende stijging van de prijzen op de grondstoffenmarkten goed in het geld komen te zitten. De waardestijging van de dollar maakt het aantrekkelijker om in de EEG te kopen.

Er kunnen misschien gekke dingen gebeuren met de prijzen, maar uiteindelijk moet de totale hoeveelheid produkt worden gekocht tegen het beschikbare geld, hetgeen inhoudt, dat er wel grote schommelingen tussen de produkten onderling kunnen komen, maar uiteindelijk zal niet ie-

dereen rijk worden. Een beetje heel voorzichtig zouden we willen zeggen, dat de melkveehouders wel eens aan de goede kant kunnen zitten in het komende jaar, althans wat de prijs van de melk betreft, die zit nu al best.

IN DE KAASINDUSTRIE bestaat weinig geestdrift voor een nieuwe produktieregeling voor kaas. De beide eerste jaren hebben enig succes opgeleverd, maar er is een belangrijke combinatie van fabrieken geweest, die de zaak gewoon bedonderd heeft in het eerste jaar, terwijl het laatste jaar ook gekenmerkt werd door enkele onregelmatigheden. Fabrieken, die zich netjes en braaf aan de produktiebeheersing hielden moesten de verdachtmaking van ontduiking ondergaan. Bij een aantal kaasfabrikanten is de indruk ontstaan, dat ze bezig zijn de paraplu op te houden voor een produktieuitbreiding bij anderen.

Er worden enkele nieuwe fabrieken gebouwd voor Nederlandse kaassoorten en dat lijkt nu juist niet de periode om tot productiebeperking over te gaan. In het komende jaar staan marktaandelen op het spel en daarom konden sommige grote fabrikanten wel eens van zins zijn om de nieuwkomers op de kaasmarkt het leven zuur te maken. In Friesland staan ook nieuwe kaasfabrieken o.a. in Workum en Wommels en de directies en misschien de besturen van die fabrieken zullen wel niet de eersten zijn die inzien, dat ze hun produktie moeten beperken omdat er in Brabant zo nodig een nieuwe kaasfabriek (voor 100 miljoen kg kaasmelk) aan het draaien moet.

De produktiebeheersing van kaas heeft het laatste jaar tot niet anders geleid dan een melkprijs, die niet onder het niveau van de richtprijs is gezakt. De efficiënte Friese kaasfabrieken zijn daar nog weer behoorlijk boven gebleven. Sommige Friese directeuren spelen nu met de gedachte, dat degenen die bij een kaasoorlogje deze zomer het eerst onder de richtprijs zakken ook het eerst hun melk in een andere richting zullen sturen, waarna de Friese fabrieken toch weer alle voordelen van de kaasmarkt binnenhalen.

HET PRODUKTSCHAP voor Zuivel heeft een structuurstudie laten maken van de zuivelindustrie. „Beeld van de Nederlandse Zuivel" heet het boek van zo'n 500 bladzijden - het is voor twintig gulden te krijgen bij het secretariaat van het produktschap. Ir. B. van Dam, kan dit werk als een soort monument op zijn carrière als voorzitter van het produktschap zien.

In een commentaar op het boek heeft ir. Van Dam gezegd, dat uit de studie van Ir. E. J. Mulder de conclusie getrokken kan worden, dat concentratie in de zuivelindustrie niet aantoonbaar tot een betere melkprijs voor de boer heeft geleid. Ir. Mulder heeft namelijk uitgevonden, dat organisaties, die meer dan één fabriek exploiteren, gemiddeld evenveel melkgeld uitbetaalden als het gemiddelde van alle fabrieken. Overigens dekken de woorden van ir. Mulder het commentaar van ir. Van Dam niet helemaal omdat hij wat meer reserve in acht neemt ten opzichte van de conclusie.

Niettemin klopt het commentaar niet en evenmin is de suggestie van ir. Mulder juist. De concentratie in Friesland heeft tot de opheffing geleid van tientallen kleine fabrieken, die op een gegeven moment niet meer met de melkprijs mee konden komen. Zij lieten soms volkomen uit het lood geslagen balansen achter bij hun opheffing. De fabrieken, die op het einde van de baan waren, hadden doorgaans geen enkele reserve meer en de boeren moesten feitelijk ter bede ondergebracht worden bij andere fabrieken, die dan op hun beurt aan het investeren moesten. Die investeringen bleken per kilo melk lager te zijn naarmate de fabriek groter was.

In Friesland bestaat geen enkele aanwijzing, dat nieuwe grote fabrieken duurder zouden werken dan oude kleine fabrieken. De laatste jaren komt uit de cijfers echter duidelijk naar voren, dat de kleine fabrieken niet mee kunnen komen in de melkprijs, zij het dat Opeinde daarop een uitzondering vormt. Kleine fabrieken kunnen uiteraard binnen een concentratie een zinvol bestaan leiden bij de produktie van aparte levensmiddelen, waarvoor geen grote vraag bestaat.

De heren Van Dam en Mulder hadden even op het kerkhof moeten kijken om te zien in welke categorie de slachtoffers zijn gevallen. Ze hadden dan gezien, dat hun methode tot het vaststellen van de invloed van de concentratie op de melkprijs op zijn minst enige aanvulling behoefde. Nu de concentratie in Friesland op een oor na gevild is, laten we ons door een dik boek niet de pret ontnemen, ook eens gelijk te hebben gehad.

Ir. Van Dam heeft het boek met zijn commentaar wel midden in de belangstelling geplaatst en misschien verdient het dat ook wel. Zijn commentaar leidde ons onmiddellijk naar de bladzijden 71 tot 102, waar ir. Mulder aan het werk is. De cijfers gaan tot 1970 en we zullen het boek snel moeten lezen om zijn stormachtige veroudering voor te blijven. Hoe snel we ook hebben moeten lezen, het is natuurlijk niet waar zoals op pagina 75 staat, dat de fabrieken te Balk, Heeg, Tzum en Workum *de Foarútgong* vormen. Ze vormen *De Goede Verwachting* met een hoge melkprijs dank zij de concentratie.

Leeuwarder Courant, 1974-02-09

Friese boeren kregen hoogste prijs

Opeinde en Boekelo op kop...Noord-Holland in gevarenzone..

DE VEEHOUDERS, die hun melk leveren aan de Friese zuivelindustrie, hebben over het melkprijsjaar 1972/ '73 in Nederland de hoogste melkprijs ontvangen. Indien alle melk wordt teruggebracht tot een vetgehalte van 3,7 procent dan ontvingen de boeren bij de Friese fabrieken anderhalve cent meer dan het gemiddelde in Nederland aan de boeren uitbetaalde bedrag.

De provincie die als eerste achter Friesland aankomt is Drenthe, waar de melkprijs een cent lager lag. In de achterhoede zit opnieuw westelijk Nederland, waar de melkprijs 2,4 cent achter de Friese aankomt.

De cijfers over de melkprijzen zijn verzameld door het *Produktschap voor Zuivel.* Behalve per provincie heeft het schap ook uitgerekend hoe de spreiding van de melkprijs over de fabrieken per provincie is. Dan blijkt de melkprijs in Friesland met uitzondering van de achterblijvende fabrieken op Ameland en Terschelling te variëren van 42 tot 44 cent per kilo melk met 3,7 procent vet tegen in westelijk Nederland van 39,5 tot 41,5 cent per kg.

Het Zuivelschap zet de namen van de fabrieken er niet bij, zodat het wat raden blijft om welke fabrieken het precies gaat, maar we zullen wel niet mis zijn als we stellen, dat de coöperatieve zuivelfabriek te Opeinde met een condensfabriek in Boekelo tezamen aan de top van de uitbetaalde melkprijzen in Nederland zit. Die fabriek is een coöperatie met achttien miljoen kg eigen melk. Zij koopt echter veel melk bij en verwerkt die tot koffiemelk, die onder vele merken op de markt komt.

Opeinde is een coöperatie, die haar zuivelprodukten afzet via de Frico. Voorzitter Hielke E. Kooistra van Opeinde is ook de voorzitter van de Frico. Hij treedt dit jaar af als voorzitter omdat hij wegens zijn leeftijd niet herkiesbaar is. Het aardige van Kooistra is, dat men het deze bescheiden figuur niet aanziet, dat hij de voorzitter is van de fabriek met de hoogste melkprijs in Friesland en in Nederland.

De Friese zuivelindustrie heeft een voorsprong op de zuivel elders in Nederland. Het *Officieel Orgaan van de FNZ*, waar de Friese coöperaties ook bij zijn aangesloten, schreef dit onlangs toe aan de CCF en aan de grote melkdichtheld in Friesland. We weten wel waar dit tot enig meesmuilen aanleiding zal geven, omdat het officieel Orgaan slechts een deel van de verklaring geeft. Er bestaat in Friesland ook enigszins een traditie van een kaasindustrie en de verworvenheden op dat terrein zullen niet snel verloren gaan.
Het streven naar een doelmatig ingerichte kaasindustrie beheerst het coöperatieve zuivelleven in Friesland sterk.

De bewustmaking van kosten en van extra-kosten is in de Friese kaasfabrieken een doorgaand proces. Sanering was daar om ook in de periode- 1972-73 aan de orde van de dag in Friesland. Er werd in Friesland een reeks fabrieken gesloten met een verwerkingscapaciteit van meer dan 100 miljoen kg melk. Geen enkele andere provincie kwam daaraan toe. Alleen Overijssel was met 80 miljoen nog vergelukbaar, maar Overijssel is ook de provincie, -waar een 150 miljoen kg

melk zat die een halve cent meer opbracht dan een kwantum van ruim een 100 miljoen kg in Friesland, het laagst betaalde kwantum in Friesland.

De sanering in Friesland gaat door. Zo gaat de zuivelfabriek in **Twijzel** dicht en zo kan de samenvoeging van de melkinrichtingen van *Warga* en *Leeuwarden* een jaarlijkse besparing van een miljoen gulden opleveren.

EEN MOEILIJKE FIGUUR blijft *Noord-Holland* slaan in de Nederlandse zuivelindustrie. Op het ogenblik loopt de melkprijs er bij de grote coöperatie vele centen achter bij Friesland en Drenthe. De leden zullen op een gegeven moment geen genoegen meer nemen met de situatie en dan kan er van alles gebeuren.

Deze zaak suddert niet jaren meer door. Op het ogenblik zal men in Noord-Holland trachten alles af te snijden wat ook maar enigszins als overtollig beschouwd kan worden. Misschien is men ook bezig de zaak financieel gezonder te maken. Tenslotte lijkt er nog slechts een uitweg en dat is een fusie met een andere zuivelonderneming. Om eens een paar namen te noemen: *CMC, Nestlé, General Milk, United Dairies*. Het zal een zeer welgespraakt persoon moeten zijn, die de Friese boeren verleidt om Noord-Holland op sleeptouw te nemen.

De CMC lijkt de eerst aangewezen fusie-partner, maar dat is een bedrijf, dat zelf niet zonder interne zorgen is. De leden van de CMC zouden hun leiding waarschijnlijk niet volgen bij een stap, die meer van visie dan van zakelijkheid getuigt. In ieder geval. Noord-Holland zal in de komende jaren veel aandacht vragen in de zuivelindustrie.

De hele zuivelcoöperatie krijgt met de toestand in Noord-Holland te maken, nu de manoeuvres voor een nieuwe periode van kaasproduktíebeperking begonnen zijn. Noord-Holland heeft in deze beperking al eens eerder een vreemde rol gespeeld door zich zelf een uitzonderingsrol toe te kennen in het geheel van de kaasmakerij.

Leeuwarder Courant, 1974-02-23

Coöperaties weer in de slag om flevoland

(De Veemarkt)
TWEE ZUIVELCOÖPERATIES werven om de melk in Flevoland, de *Novac*, die bij de *Friese Zuivelbond* is aangesloten en de *Nijkerker* coöperatie, die met boksmelk het land in gaat. Het is een Gelderse coöperatie, die wat buiten de strengen van het normale coöperatieve leven stapt. Aanvankelijk leek het er op, dat alle melk in Flevoland zou toevallen aan de Novac, maar enkele jaren geleden stapten o.a. drie Friese boeren. Kunnen, Mulder en Siebinga met hun melk naar Nijkerk.

Dit jaar is directeur *Pel van Nijkerk* opnieuw actief onder de acht veehouders, die een bedrijf kregen toegewezen in Oostelijk Flevoland. Vijf van de nieuwe pachters onder wie de Overijsselse CBTB-voorzitter Van Ittersum hebben hun melk toegezegd aan de Novac. Ook de Leeuwarder boer Zeinstra koos voor de Novac. Jan Kingma en de gebroeders Bremer, de andere Friezen, beraden zich nog op hun keuze.

De Novac heeft hun wel de pin op de neus gezet. Voor 1 maart wil de Novac weten, waar zij aan toe is en anders hoeft het van haar niet meer. Men is er namelijk achter gekomen, dat Nijkerk aan de nieuwe polderboeren een prijs garandeert, die 0,25 cent boven de melkprijs van de Novac levert. De boeren kunnen daarvoor een garantie krijgen van vijf jaar.

De melkprijs van de Novac ligt doorgaans boven die van Nijkerk. De leden van de fabriek in Nijkerk ontvangen minder voor de melk dan de leden van de Novac. Het extra bedrag, dat er aan de Flevoboeren betaald wordt door Nijkerk moet dus volgens coöperatieredenering komen uit de zakken van de Veluwse boeren, die lid zijn van Nijkerk. Polderleveranciers van Nijkerk kunnen vijf jaar van die hogere melkprijs profiteren, maar dan vervallen ze eventueel tot de normale Nijkerk-prijs. De Novac is dan echter niet meer bereid hun melk te ontvangen.

Het is wat een harde zaak geworden, waarbij de Friese coöperatie zich niet laat uitspelen tegen de prijsprikkerij van Nijkerk. De activiteiten van Nijkerk in de polder worden in Overijssel en Gelderland en verder zuidelijk wel met enige voldoening bezien, want het is tot nu toe de enige coöperatie, die een dam opwerpt tegen de zich uitbreidende invloed van de Friese zuivelindustrie.

Aan de ontwikkeling in Flevoland ligt een vergissing ten grondslag. Volgens de oorspronkelijke plannen zou er in deze nieuwe polder slechts ruimte komen voor de produktie van vijftien miljoen kg melk. De Novac haalt er echter nu jaarlijks al 27 miljoen kg melk vandaan en Nijkerk heeft een portie van vier miljoen kg. Deze toename, waaraan nog geen eind is gekomen, is niet helemaal naar de zin van de rijksdienst die de polders inricht. Die dienst moest echter op een gegeven moment zwichten voor milieumensen, die zeiden, dat het toch wel leuk zou zijn wanneer de akkerbouwgebieden eens onderbroken werden door weidend zwartbont vee in grazige groene weiden. Voor het aanzien van de polder moesten er koeien in. *Dat zijn leuke dingen voor de mensen*, heeft Paul van Vliet gezegd.

Leeuwarder Courant 1974-03-16

Bouwe's imperium brokkeld af.

(De Veemarkt)
VOOR DE CCF is het wat pijnlijke proces van afbraak begonnen van hetgeen in de afgelopen jaren is opgebouwd. **Bijlenga (Tebel)** gaat in eigendom over aan **Alfa Laval**, een groot Zweeds concern. De CCF (Dries Bouwes) bemoeide zich tien jaar geleden met Bijlenga om te voorkomen, dat de zuivelindustrie afhankelijk zou worden van één enkel concern (Alfa Laval) op het gebied van de fabricage van zuivelwerktuigen.

Daar was toen wel enige reden toe, want de kaasfabricage stond op het punt uit de ambachtelijke sfeer in het industriële tijdperk te treden. Een totale afhankelijkheid van één kaasmachinefabrikant zou de revenuën van de kaasmechanisatie, een Friese vinding, teniet doen.

In de zuivelwerktuigenindustrie heeft zich wel enige concentratie voorgedaan. Naast **Alfa Laval** ontstond in Nederland de **VMF** met een reeks fabrieken, die zich in de zuivel bewegen, terwijl ook op het ogenblik **NV Nederhorst** een bekende verschijning is geworden in de zuivel door de overname van **Holvrieka**. Het betreft hier grote concerns, maar ook een in verhouding klein bedrijf als **Koopmans** heeft zich kunnen handhaven. Het Bolswarder bedrijf bevindt zich voluit in de slag en rent iedereen overal ter wereld voor de voeten, dankzij de uitvinding van de geheel geautomatiseerde kaasfabriek.

De oorspronkelijke bedoelingen van de CCF met Bijlenga zijn niet uitgekomen. De verwachting, dat de Nederlandse zuivelindustrie zich mede achter het project zou scharen, werd beschaamd en soms moet Dries Bouwes het gevoel gehad hebben, dat hij er als enige nog achter stond. Bijlenga vertrouwde echter op Bouwes en dook zwaar in het ontwikkelingswerk van de verdere automatisering van de kaasmakerij. Het heeft een dik miljoen gekost en pas de laatste jaren is Bijlenga daar weer uitgekomen door een enorme vraag naar kaasapparatuur.

De CCF beredeneerde ook, dat ze voor intern ontwikkelingswerk graag een goede machinefabriek achter de hand wilde hebben. Ook deze verwachtingen hebben zich niet bewaarheid. Bij Bijlenga had men uiteraard zijn gedachten ook over de toekomst. Dit soort bedrijven staat voor de noodzaak van een snelle omzetuitbreiding en het personeel maakte zich zorgen omtrent de wil van de CCF om de financiering van Bijlenga te behartigen. Er was al eens eerder het mes in de personeelsbezetting gezet, toen de CCF het liet afweten.

Aangenomen mag worden, dat de wens van het personeel een belangrijke invloed heeft gehad op de tot stand gekomen beslissingen, waarbij **Bijlenga-Van der Ploeg-Tebel** uit de handen van de CCF is gebrand. Naar schatting zal de CCF 3,5 miljoen gulden in Bijlenga gestoken hebben, terwijl de waarde van het bedrijf daar aanmerkelijk boven ligt. Geraamd wordt, dat Alfa Laval en CCF een prijs van vijf miljoen gulden hebben afgesproken voor de overname van de aandelen.

Toen Bijlenga door de CCF in het financiële zadel werd gezet, koesterde men bij Bijlenga de verwachting, dat men op de steun van de Friese zuivelcoöperaties mocht rekenen. Dat is anders uitgekomen. De Foarûtgong in Bergum koos in de fabrieken te Twijzel en Bergum voor andere systemen dan Tebel, juist op een moment dat Bijlenga er slecht aan toe leek.

Ook De Takomst in Wolvega beende Bijlenga nog eens flink uit toen de nieuwe kaasfabriek anders uitviel dan verwacht werd. Bijlenga kon de feestelijkheden wel op en men moet er het ge-

voel gekregen hebben, dat de CCF-deelgenote in Wolvega haar macht in de Friese topcoöperaties op een andere manier gebruikte dan goed was voor Bijlenga.

De Takomst was toen al de grootste deelgenote van de CCF en van de Frico, zodat deze coöperatie bij de eigenaresse van Bijlenga een grote invloed had. Als er iets is dat een einde gemaakt heeft aan de verhouding tussen CCF en Bijlenga dan is het dat geweest. Voor de CCF had Bijlenga een idealistisch trekje, dat vermorzeld is onder het geweld van de zakelijke belangen.

Aan deze afbraak van het CCF-imperium ligt een duidelijk aanwijsbare situatie in de opbouw van de CCF ten grondslag. Indien men de CCF en de Frico verder wil ontwikkelen zal men ook vaker op die fout stuiten, waarbij de zakelijke belangen van de deelgenoten, de regionale zuivelcoöperaties in Friesland, anders gericht zijn dan die van de CCF. Iemand, die nu zou willen opmerken, dat beide horen te werken in het belang van de Friese boer, kan beter een voordracht houden tot de engeltjes.

Door de opbouw van de CCF op zelfstandige deelgenoten is de CCF als „holding-company" een te weinig bindend element gebleken. Straks komt er een berichtje van de heer Eerdmans uit Brussel, dat CCF-België het niet meer ziet zitten bij de CCF en dat de ITT beter is. Waarom zou Eerdmans dat doen? Bijvoorbeeld, omdat een van de CCF-deelgenoten in Brussel een contract afsluit met een grote concurrent van CCF-België.
……..

Leeuwarder Courant, 1974-03-23

Gordiaanse knoop bij samengaan LMI en Frico-Warga

(De Veemarkt)
MET INGANG van 1 januari 1972 is de melkinrichting *LMI van Fresia* opgenomen in de sterkste zuivelcoöperatie van Friesland, *De Takomst* te Wolvega, die een kwart van Friesland beslaat. *De Takomst* is via de Frico mede-exploitant van de centrale melkinrichting van de *Frico in Warga*. De gescheiden exploitatie van beide melkinrichtingen leverde in 1972 een bedrag aan extrakosten van 0,9 miljoen gulden op. Vorig jaar bedroegen die extra kosten een miljoen en over dit jaar zullen ze weer hoger zijn. Op het einde van dit jaar heeft de gescheiden exploitatie drie miljoen gulden extra gekost.

Als Gerrit Hepkema van de *Frico* en Cees van der Ploeg van *De Takomst* van elkaar dromen dan dromen ze van die beide melkinrichtingen. Niettemin heeft onze mededeling vorige week dat de beide directeuren ook nog over dat onderwerp gepraat hebben, hier en daar ontsteltenis verwekt. Ondernemingsreden liepen te hoop, vakbonden werden ingeschakeld, andere directeuren - dy't li fan tinken wol witte koene - wisten nergens van en er zijn zeer keurige verklaringen afgelegd, die niet in strijd kunnen zijn met hetgeen wij vermeld hebben.

Er is in de verhouding tussen *Frico* en *De Takomst* inzake de melkinrichtingen een derde partij, die van het personeel. Als dat personeel zich van zijn verantwoordelijkheid bewust is, dan zal het een eigen beleid moeten voeren. Het aanbrengen van klachten bij de SER, omdat Hepkema en Van der ploeg al hun dromen en gesprekken bij de fusiecommissie aanmelden. Is kinderachtig. Dat is het aanroepen van een hoge ome in Den Haag, die alleen dient als zoethoudertje. Als het personeel zelf even meedenkt en meewerkt aan een complete fusie van beide melkinrichtingen dan komt er nu een betere regeling uit de bus, den wanneer later economische omstandigheden de sluiting van de LMI afdwingen.
Er komen bij een samenvoeging van beide melkinrichtingen wel een paar pikante zaken aan de orde. De boeren, die hun melk aan *Frico-Warga* leveren, zijn aangesloten bij de coöperatie *Mid-Fryslán,* een melkveehoudersvereniging zonder fabriek. Deze vereniging onderhandelt met de Frico Over de melkprijs, die haar boeren zullen ontvangen. Die melkprijs is afgestemd op die van de best uitbetalende deelgenoten van de Frico.

De boeren, die hun melk leveren aan de LMI in Leeuwarden, hebben daar nauwelijks weet van. De LMI ontvangt alleen tankmelk en zij betaalt daarvoor de prijs uit welke *De Takomst* aan al haar leden uitbetaalt. Die prijs van *De Takomst* lag per definitie iets onder die van Frico-Warga. omdat de Wargaster boeren bij overeenkomst met de Frico een melkprijs ontvangen, die boven die van *De Takomst* ligt. Het is wat ruw gezegd, maar het komt daar op neer.
De Takomst zegt, dat de LMI een voordelige zaak voor haar is. Wanneer de Frico in Warga, die zaak wil overnemen, dan zal ze dat winstgevende object van De Takomst moeten betalen.

Daarvoor zou wel een prijs vast te stellen zijn, maar onmiddellijk daarachter aan komt dan de kwestie van de melklevering aan de melkinrichting in Warga als de LMI gesloten wordt.
Het personeel gaat met de melk mee, zeggen de vakbonden en de zuivelbond, dus mag men aannemen, dat *De Takomst* aan Warga de voormalige LMI-melk gaat leveren. Tegen welke prijs? Dezelfde als die welke de boeren van *„Mid-Fryslán"* ontvangen, zal *De Takomst* zeggen. Er ligt een Gordiaante knoop tussen LMI en Warga. Als het Personeel van beide melkinrichtingen dat weet op te lossen, bewijzen ze iedereen een dienst.

Leeuwarder Courant, 1974-04-06

Gesprekken CMC en Noord-Holland

(De Veemarkt)
DE BEIDE WESTELIJKE melkcoöperaties CMC en de Noord-Holland onderhandelen over samenwerking en ze hopen daar volgend jaar mee te beginnen. Enige weken geleden hebben we gesuggereerd, dat er straks wel gegadigden zouden komen om *Noord-Holland.* De CMC ziet kennelijk het dreigende gevaar ook en gaat nu met de Noord-Holland pacteren.

De samenwerking heeft meteen haar goede kanten, want er kan nu rond het Noordhollandse kaasmerk een hechtere samenwerking ontstaan, hetgeen de positie van dit merk nog versterkt. Er is ook te kennen gegeven, dat er geen bedrijfssluitingen – men denke aan melkinrichtingen - het gevolg van de samenwerking zullen zijn. Als dat niet het geval is, zijn er slechts weinig mogelijkheden tot rationalisering en kostprijsverlaging. Hooguit zal de concurrentie tussen de melkinrichtingen wat verminderen, terwijl de CMC zich een uitweg schept naar poedertorens ' en kaasbakken von de Noord-Holland.

De CMC en de Noord-Holland werken ook al samen in de IJs-Unie, waarin ook de Domo en de Coberco hun ijsbelangen hebben ondergebracht. We hebben nog niet veel van die samenwerking gemerkt, terwijl de concurrentie vrolijke geluiden laat horen over de depothouders, die een goed heenkomen zoeken.

Leeuwarder Courant, 1974-05-11

Over kaas en nieuwe computersysteem van melkcontrole

(De Veemarkt)
KAAS IS GESTREMD EIWIT, waarin in meerdere of mindere mate melkvet is opgesloten. De zuurselstammen, die aan het gestremde melkeiwit zijn toegevoegd, bepalen de smaak van de kaas na een week, een maand, maanden of jaren. Het aantal vormen, waarin kaas voorkomt, lijkt bijna oneindig. De consumptie neemt gedurig toe en de produktie kan op het ogenblik de afzet nauwelijks bijhouden. Italië lijkt geen probleem te zijn, in Nederland ging de consumptie met ongeveer een pond per hoofd van de bevolking omhoog in 1973.

Het is duidelijk, dat er in de zuivelindustrie ook mensen zijn, die menen, dat de bomen in de hemel groeien. We willen die veronderstelling wet voeden met er op te wijzen, dat kan een typisch produkt is dat bij de moderne voedingsmethoden past. Kaas is hoog geconcentreerd voedsel met een veelzijdige samenstelling. Het laat zich door zijn smaakkwaliteiten niet in onbeperkte hoeveelheden nuttigen, maar het gebruik is wel zeer gespreid.

Alle volken met vee kennen kaas en ieder volk heeft zijn eigen vondsten op het gebied van het gebruik van kaas: broodbeleg, borrelhapje, dessert, geraspt op macaroni, in de soep. Dat lijkt een ijzersterke positie, uiteraard zo lang het niet te duur wordt in vergelijking met andere produkten.

De situatie voor boter en kaas is op het ogenblik gunstig. Boter kan vlot weg en dat verlicht de druk op de kaasbak. (Dat woord kaasbak hebben we de langste tijd ook gebruikt, want de bakken zijn in de moderne zuiveltechnologie al vervangen door coninu-wrongelbereiders, die geen gedachte aan een bak meer geven.)

De gunstige gang van zaken op de zuivelmarkt wordt vooral veroorzaakt door een terugval in de melkproduktie in de Angelsaksische landen, Amerika, Engeland en Nieuw-Zeeland, waar het Noord-eiland op het ogenblik door een droogte geteisterd wordt, die de ergste is in twintig jaar. De wereldproduktie aan melk was in 1973 een procent hoger dan in 1972, maar de toename in de Oostbloklanden bedroeg vijf procent.

Uit deze produktieverschuiving is een betere zuivelsituatie ontstaan, terwijl uiteraard de voorraden geruimd zijn. Medebeslissend is op het ogenblik wel, dat de voorraden oude kaas goede prijzen opbrengen. Voor de kaas is toch eigenlijk wel een gezonde situatie ontstaan, afgezien van dreigende vergrotingen van de produktiecapaciteit in Nederland.

De zuivelmarkt steunt op de inleveringsprijzen voor boter en magere melkpoeder. Als de kaasprijs onder de evenwichtsprijs daalt, kan de melk verpoederd worden en gekarnd, zodat de kaasprijs zich kan herstellen. Tot 1968 was er ook een inleveringsprijs voor kaas, waar de Friese zuivelindustrie lekker tegen aangeleund heeft. Het ontaardde tenslotte in een produceren voor de inlevering, maar nog voor de kaas industrierijp was voor een verpleeginrichting, verdween de inleveringsprijs voor kaas. De Friese boeren hebben daar een gezonde zuivelindustrie van over gehouden.

VERGADERBOEREN worden in de regel niet uitgezocht op het betonen van burgerlijke moed. Het bestuur van de coöperatieve zuivelfabriek in Oldeberkoop dat de directeur een cheque liet tekenen van bijna 3000 gulden, omdat het zich bedreigd voelde door een groep vreemdelin-

gen, die zich uitgaven voor „vrije boeren” toonde deze moed ook niet. Men is ook niet naar de telefoon gevlogen om de politie te informeren toen de fabrieksbezetters met de 3000 gulden vertrokken, die een wat al te gewillige bank in Oldeberkoop uitbetaalde. De banken mogen zo langzamerhand ook wel een bordje aan de deur hangen: „Niet schieten, het geld ligt in de tweede lade van het bureau.”

Uit alles blijkt, dat men in enkele kringen nog niet verzoend is met de aanwezigheid van het *Landbouwschap* en de financiële lusten en lasten, die deze instelling met zich brengt. Voor de fabriek in Oldeberkoop bestaat natuurlijk nog altijd de mogelijkheid om de melk van Willem de Jong niet langer te verwerken, als men het werkelijk niet eens is met diens optreden. Gisteravond zag De Jong gezag en orde in zijn coöperatie instorten.
[….]
DE MELKCONTROLE WANKELT en is overgeleverd aan de luimen van een zieke computer. Het lijkt op het ogenblik weer wat te lopen in Arnhem, maar er moet nog wel op vertraging gerekend worden in de verwerking van de melkproductiegegevens.

Begin april is de productiecontrole per koe in Friesland even stopgezet om de nieuwe computer in Arnhem in de gelegenheid te stellen wat te wennen Friesland was de enige provincie in Nederland, die gehoor gaf aan het verzoek uit Arnhem om het even kalm aan te doen. De andere provincies gingen door met de controle en bedolven Arnhem onder het papier.

De zaak ging fout, omdat de computer nog niet goed geprogrammeerd was en omdat de knoppen, die de geheugenschijven aflezen te zwaar afgesteld waren. Ze vernietigden de ingevoerde gevens en rolden tenslotte ook nog losgeslagen door de apparatuur.

Op 19 april kwam ir. Sietse Sybrandy uit Arnhem op het jubileum van de heer Nelis Sierdsma (25 jaar bij de Friese melkcontrole) vertellen, dat het een heugelijke dag was, want de computer was in orde en Sierdsma jubileerde. Daarna ging de zaak volledig in de soep. De technici stonden voor raadsel. Op 29 april kreeg Ir. Sybrandy een koninklijke onderscheiding. De melkcontrole werkte toen al op de computer van de spaarbank van Amsterdam

Volgens de laatste berichten draait de computer in Arnhem nu weer, zij het nog met het verkeerde „inleessysteem.” Om uit de moeilijkheden te komen – de boeren kregen hun gegevens te laat en de monsternemers moesten met kladjes werken - zette de Friese controledienst de zaak vorige week maar weer stop. Geen controle dus deze week. Slechts twintig procent van de controleverenigingen gaf er toen gehoor aan. De controles gingen gewoon door en in Arnhem en in Leeuwarden weten ze niet hoe ze er uit moeten komen. Computers mogen dol draaien, de heer Sierdsma is nog de rust en evenredigheid zelve, daarom geloven we dat er een kansje is dat het goed komt

Leeuwarder Courant, 1974-05-18

Kanalen slibben dicht: Melkboer vast

Vaktaaltje .... melkboeren op laatste schans . . . bondgenoten melkende boer...beteuterde directeuren .... halve-literklanten....melkprijs boer .... derde kanaal..... Friesland niet meer laagste .... Willem de Jong (3000)

IEDERE BEROEPSGROEP heeft zijn eigen vaktaaltje. De zuivelwereld maakt daar geen uitzondering op. In het zuivelvaktaaltje is telkens sprake van het „straatkanaal" en het „winkelkanaal" als het gaat over de afzet van melk naar de consument. Met het straatkanaal wordt de afzet bedoeld, die via de melkboer loopt, zodat het winkelkanaal de afzet via de winkels moet zijn.

Beide woorden breiden zich explosief uit in de gesprekken over de melkhandel en dat komt doordat zich wijzigingen in de afzet voltrekken, waarbij niet alleen de melkboeren in het mauw gedreven worden, maar ook de melkinrichtingen. Er is een versnelde verschuiving in de melkomzet van het straatkanaal naar het winkelkanaal. Melkinrichtingen, die op de melkboer gewed hebben, zien hun omzet drastisch slinken, terwijl de andere melkinrichtingen, die aan de winkels leveren hun omzet kunnen vergroten. Steeds meer melkinrichtingen storten zich daarom in het winkelkanaal in een poging omzet te houden.

Toen deze ontwikkeling jaren geleden geleidelijk inzette verklaarden de melkboeren onmiddellijk de oorlog aan die melkinrichtingen, die het lef hadden melk te leveren aan de winkels. Gebeten was de melkhandel vooral op de coöperatie *De Volharding* in Nijkerk, die overal in den lande melk begon te leveren, waarmee de winkeliers naar hartelust met de prijs mochten knoeien. Zo ontstonden enkele jaren geleden de zogenaamde melkoorlogjes als een winkelier stuntprijzen berekende.

De Hollandse coöperatie CMC-NMU. die tegenover de particuliere melkinrichtingen Menken en Van Grieken allang een slecht figuur sloeg, doorbrak vorig jaar de barrière van de merkboeren door melk te gaan leveren tegen lage prijzen aan Albert Heijn. Deze prijs lag centen lager dan die welke door de CMC aan de melkboeren werd berekend. De CMC moest wel omschakelen op het winkelkanaal, omdat de acties van kleine melkinrichtingen deze coöperatie dreigde af te snijden van de melkomzet. De Domo was langs een omweg ook allang op het winkelpad in Nederland.

Omschakeling van de melkdistributie van het straatkanaal naar het winkelkanaal leidt tot een daling van de melkomzet in Nederland. Melkboeren zijn betere bondgenoten van de melkende boeren dan de winkeliers. Als gevolg van deze omschakeling ontstaat er in de Nederlandse melkinrichtingen een overcapaciteit. Deze overcapaciteit is het gevaarlijkste voor de meest gemoderniseerde melkinrichtingen, die met kostbare apparatuur werken en die door moeten draaien op straffe van ondergang.

Deze groep werkt met karton- en plastikverpakking van de melk. Een machine blaast een plastikfles, die tien seconden later met melk gevuld is en die automatisch opgestapeld wordt in een rijdend krat. En machines zijn duurder wanneer ze stil staan, dan wanneer ze draaien en dus moeten de melkinrichtingen draaien en draaien ook al levert dat enig verlies op. Dat gebeurt op het ogenblik. Ze draaien met verlies.

Wat beteuterd staan de directeuren van de melkinrichtingen te kijken, die de melkboer trouw gebleven zijn met een glazen fles. Zij zien hun omzet dalen en vragen zich af of het nog wel zin heeft actief te blijven in de consumptiemelksector, in het algemeen een arbeidsintensieve bedrijfstak. De drie Friese melkinrichtingen in Warga, Leeuwarden en Sneek zijn traditioneel. Warga en Leeuwarden werken samen. En als Warga ergens een winkel met melk gaat voorzien, dan kijken de plaatselijke melkboeren onmiddellijk naar Sneek (Nestlé) om de coöperatie uit Warga af te straffen.

Het volgende moet men niet opvatten als een verdediging van een verkeerd beleid bij de Friese melkinrichtingen, die niet met hun tijd zijn meegegaan, want we menen, dat Warga en Sneek met hun glazen fles in Friesland nog een taak hebben bij de melkvoorziening met name via de melktappers.

De melktappers leveren een belangrijke bijdrage aan het welzijn. Mevrouw Annie Mulder-Mueller van het vrouwencomité Tot Opbouw in Leeuwarden, getuigde daarvan bij het zilveren jubileum van Hendrik Nijboer als directeur van de LMI in Leeuwarden. Zij noemde al die groepen op, die het moeilijk zonder een melkboer kunnen stellen. maar ze zal zich wel bewust geweest zijn, dat de meest aanhankelijke klanten van de melkboer die zij opnoemde de halve-litertjesconsumenten zijn.

De melkboer heeft een echte dienstverlening in de steden en op het platteland. Hij is een waardevolle figuur en de vraag rijst of hij in zijn dienstbetoon niet gestimuleerd moet worden. We stellen ons voor dat de melkboer op straat minder hindernissen in de weg gelegd worden, een soort voorrang in het verkeer e.d., zoals het openbaar vervoer die ook geleidelijk krijgt.
Bescherming van het beroep melkboer lijkt zinvol, maar dat zal de melkinrichtingen niet verhinderen zich een weg te banen door het winkelkanaal.
De modernste melkinrichtingen zijn industriële robotten, die onverstoorbaar hun weg gaan, de machines kunnen niet anders dan draaien of stilstaan. De robotten winnen deze strijd. De consumptiemelk, die ze leveren, wordt verkocht.

De melkboer heeft op het ogenblik het idee, dat hij fijngemalen wordt tussen industriële grootmachten. Toen de CMC vorig jaar goedkoop melk ging leveren aan Albert Heijn moest enkele maanden daarna de straatprijs van de drinkmelk omhoog. De melkboer beweerde, dat hij er voor moest zorgen dat de verliezen op Albert Heijn gecompenseerd werden.
Nu het gros van de melkinrichtingen zich op de winkels heeft gestort met steeds goedkopere melk, is de melkboer in verschillende delen van Nederland in opstand gekomen. Hij weigert nog langer de verhogingen te betalen, die de melkinrichting van hem vraagt. De melkinrichting levert goedkoop aan de winkels, waarom dan ook niet aan de melkboeren? Zij hebben zich ook al verenigd tot clubs, die grote kwantums kunnen afnemen en die kwantum-kortingen kunnen bedingen. De melkboerenorganisatie SRV heeft bij *De Volharding* in Nijkerk al gevraagd wat de melk daar moet kosten, zo heeft Nijkerk laten weten. De melkinrichtingen worden nu van twee kanten in de tang genomen door hun afnemers bij een dalende afzet en bij dalend rendement.

Een heel goedkope uitweg hebben de melkinrichtingen voor hun problemen. Zij kunnen de hele ellende op de melkprijs van de boer verhalen. Met name in Holland zal het rendement van de melkinrichtingen worden aangetast. De zuivelgroep van de AVB (zuivelarbeiders) vreesde deze week, dat er brokken gemaakt worden. In Zuid-Holland zou het bestaan van hele melkinrichtingen op het spel staan, niet omdat ze niet zouden renderen, maar omdat kapitaalkrachtige groepen gewoon afzet gaan kopen voor hun robotmelkinrichtingen.

IN FRIESLAND gaat slechts vijf procent van de melk in de consumptiesector. De boeren hier moeten het hebben van kaas en condens (koffiemelk). Voor een dot slagroom op de melkprijs moet dan verder de CCF zorgen met een reeks van activiteiten. Overigens is de CCF voor de afzet van koffiemelk ook sterk afhankelijk van het straatkanaal, maar de wijzigingen, die zich daarbij voordoen hebben de omzet blijkens het jaarverslag nog niet aangetast. Nutricia, dat toch de CMC achter zich heeft, heeft vorig jaar weer terrein moeten prijsgeven in deze sector.
De Friese melkinrichtingen kunnen zich in deze situatie lang handhaven zonder dat het kapitalen gaat kosten. Ze breiden bovendien hun afzetgebied buiten Friesland wat uit, zodat ze hun omzet nog enigszins kunnen handhaven. In Friesland dringen namelijk de niet-Friese melkinrichtingen via de winkels op. Voor de boeren, die van de melkfabrieken afhankelijk zijn, die tot het gebied van de Friese Zuivelbond behoren, is een en ander dus geen ramp, maar ze doen er wel goed aan een beetje op hun straatkanalen te passen.

Op korte en lange termijn is er wel een invloed te verwachten van de verschuivingen. Er komt steeds meer melk en er gaat steeds minder drinkmelk naar de consument. Na de oorlog bedroeg de consumptiemelkomzet een derde van de melkomzet in Nederland. Het zal nu ongeveer op een vijfde zitten. De betekenis van de industriemelk neemt steeds toe, omdat de industrie behalve de toenemende melknroduktie ook de tegenvallende omzet in de drinkmelksector moet opvangen.

Als dat het geval is, dan moeten niet alleen arbeiders voor hun werkgelegenheid vrezen, maar ook boeren voor hun afzet. Zij kunnen elk moment bericht krijgen van hun melkinrichting; morgen hoeft het niet meer. Als de vrees van de AVB waar is, is dat de consequentie voor de melkveehouders. Dat is weer eens wat anders dan een slechte melkprijs.

Met de straatprijs van de drinkmelk is het nu een merkwaardige zaak geworden. Begin deze week ging er een verhoging in van twee cent. Voor zover bekend is deze verhoging in Friesland over de hele lijn doorgevoerd. Friesland bleef daarmee een cent onder het peil, dat elders voor flessenmelk berekend zou worden. De situatie van een prijsachterstand van een cent ontstond een jaar geleden, toen de Friese melkinrichtingen de prijsverhoging die de minister van Economische Zaken toestond als absurd hoog kenschetsten. Ze gingen toen niet mee met de prijsverhoging.

Deze week zouden er in Nederland prijsverhogingen ingaan van twee cent voor glazen flessen, vier cent voor kartonpakken en zes cent voor plastikflessen. De minister van Economische Zaken weerhield de melkinrichtingen en melkhandel niet of met andere woorden de minister liet de straatmelkprijs „vrij". Wel lijkt de minimummelkprijs op 74 cent per fles te zijn gekomen, waardoor in Friesland het prijsverschil tussen winkel- en straatkanaal met een cent afnam.

De prijsverhogingen in Nederland zijn echter op grote schaal niet doorgegaan. Drenthe en Groningen stelden het maar eens een week uit. We hoorden geluiden, dat de consumptiesector toch een beste business was. In Holland wil de melkhandel minder betalen dan de melkinrichtingen voor de melk vragen, zodat daar een complete ruzie aan de gang is.
Daar staat de melkboer met de rug tegen de muur, met de SRV nemen we aan. En die zou het Nederlandse voetbalelftal steunen in zijn strijd voor het wereldkampioenschap. Als dat niks wordt, weten we aan wie we dat te danken hebben aan het winkelkanaal. Overigens staat er wel wat meer te wankelen dan een voetbalelftal. En wat de melkprijs In Friesland betreft, de achterstand op het gemiddelde lijkt nu wel opgeheven.

Op korte termijn is daar nu ook bijgekomen een deel van de melk in Beieren, die niet meer naar Italië kan en tot overmaat van ramp vloog de nieuwe melkpoedertoren van de Domo in Beilen de lucht in.
Deze poedertorens staan soms te dansen als raketten. De toren in Dronrijp maakte zich ook al klaar om het voorbeeld van Beilen te volgen. De geschiedenis van de poedertorens wekt het vermoeden, dat men aan de grenzen van de technische perfectie werkt met het risico van een ontploffing. Nog één ontploffing in Nederland zou de melkprijs voor de boer dit jaar ernstig kunnen drukken, omdat er niet voldoende verwerkingscapaciteit meer is.

Er zal dan voor melk nog een derde „kanaal" gevonden moeten worden, het rioolkanaal. De tiende delen van centen, die er per kilo melk gewonnen kunnen worden in de poedertorens, die staan te dansen, staan in geen verhouding tot de miljoenen, die de boeren kwijt kunnen raken, wanneer dit efficiëncy-spelletje mislukt.

(Koekoek boeren)
Uit de rubriek van de vorige week zou opgemaakt kunnen worden dat notaris Nauta van Roordahuizum de erfdienstbaarheden van het bedrijf van Luit Zwart in Warga onvolledig vermeld zou hebben in het veilingboekje. Deze erfdienstbaarheden waren echter wel overeenkomstig het kadaster vermeld en daarbij waren ook die betreffende het zakelijk recht van de Gasunie.

Willem de Jong, die 3000 gulden kwam halen in de zuivelfabriek te Oldeberkoop en die dit geld kreeg omdat anderen bestuur en directeur bedreigden, heeft ook nog enige ravage aangericht in het aanzien van de landbouworganisaties. De Friese organisatiebladen hadden er vorige week over kunnen schrijven, maar alleen *Ons Friese Platteland* (CBTB) bevatte enkele dappere regels. Zeer tegen de gewoonte in van *Ons Friese Platteland*, dat namelijk achter iedere regel pleegt te zetten, wie de schrijver ervan is, had dit artikeltje geen ondertekening. Dat gebeurt vaker in een krant, wanneer aangenomen wordt, dat er iets absoluut waars naar voren gebracht wordt, iets wat voor geen tegenspraak vatbaar is. OFP. vond het maar diefstal in Oldeberkoop.

Het Fries Landbouwblad (Friese Mij) zweeg in alle talen over het voorgevallene. De bezetters van de fabriek in Oldeberkoop zouden dit als een aanmoediging kunnen opvatten. Zoals men zich zal herinneren had het Landbouwschap bij de fabriek geld gevorderd, dat De Jong te goed had van de fabriek. Het Landbouwschap kon dat geld krijgen omdat De Jong een schuld had aan het Landbouwschap.
De affaire met Willem de Jong in de zuivelfabriek in Oldeberkoop is kennelijk enkele leden van de Boerenpartij in het verkeerde keelgat geschoten. Ze zeggen nu: „Niet de Boerenpartij maar de RVL bezette fabriek in Oldeberkoop" en „De Boerenpartij had er niets mee uit te staan". De BVL dat is de vereniging voor bedrijfsvrijheid in de landbouw, een organisatie, die door Hendrik Koekoek werd opgericht en geleid. Uit die BVL is de Boerenpartei voortgekomen als het politieke verlengstuk van de BVL. Uit de verklaringen van de Boerenpartijleden blijkt overigens duidelijk, dat ze het met hun eigen optreden als BVL wel eens zijn.

Leeuwarder Courant 1974-06-08

Over Koekoekboeren die de CZ van Oldeberkoop bezetten

(De Veemarkt)
DE BEZETTERS VAN de zuivelfabriek, Koekoek-boeren, kwamen 3000 gulden halen bij de fabriek ten behoeve van hun clubgenoot Willem de Jong. Deze De Jong had zijn schulden aan het *Landbouwschap* niet voldaan en het schap had bij de fabriek beslag gelegd op 3000 gulden, die de fabriek schuldig was aan De Jong als melkgeld. Het hoofdbestuur van de Friese Mij heeft dit zogenaamde derdenbeslag als uiterste middel tot incasso erkend. Andere middelen om het geld van de weigerende heffingsplichtigen te vorderen zijn onbruikbaar gebleken, zo blijkt verder uit het verslag in het *Fries Landbouwblad*.
Het blad heeft niet geschreven over de kwestie Oldeberkoop en het hoofdbestuur zegt begrip te hebben voor het standpunt van ir. Swierstra, dat het een zaak van de justitie is en geen landbouwaangelegenheid. Dat begrip heeft de afdeling Noordwolde terecht niet want die afdeling moet nu leven met een boer in haar midden, die er prat op gaat nooit aan het *Landbouwschap* te betalen.

Het hoofdbestuur heeft begrip voor het standpunt van Ir. Swierstra om niet over de kwestie Oldeberkoop te schrijven, maar zij wil voorkomen, aldus het verslag van de hoofdbestuursvergadering, dat het stilzwijgen onjuist wordt uitgelegd: Al er sprake is van afpersing, kan het hoofdbestuur zich niet voorstellen, dat zulks in een rechtsstaat als de onze ongestraft zou blijven.

Het voorstellingsvermogen van het hoofdbestuur van de Friese Mij zij geprezen. Maar stel nu eens, dat de rechter nog eens tot de conclusie komt dat er geen afpersing is geweest in Oldeberkoop, maar van een wat dringende collecte, zoals die van Winterhulp indertijd. Niks strafbaars, bijvoorbeeld. Dan zitten we wel met een exbestuur van Oldeberkoop, dat die 3000 gulden ophikte en die dat beleid vervolgens goed liet keuren door de ledenvergadering, waardoor alle Oldeberkoopster boeren een paar tientjes voor Willem de Jong op tafel moeten leggen.

Verdient het misschien ook overweging om de Oldeberkoopster boeren bij te staan in hun leed? Misschien kan de Friese Mij een gironummer openstellen voor Oldeberkoop? De hoofdredacteur van het *Fries Landbouwblad* zou die score kunnen openen met dertig gulden. Voorzitter Piet Houtsma zou een nog betere lijsttrekker zijn, maar we horen het hem al zeggen: Oer myn lyk.

Veefokkers ten strijde .. invasie *Holsteins* op komst ..

(DE VEEMARKT)
DE FRIESE VEEFOKKERS zijn bezig met hun aanloop naar de jubileumkeuring in september. Alle tovermiddelen om goed voor de dag te komen worden beproefd, maar om de dieren in een zo goed mogelijke conditie te krijgen, wordt de voerzak niet gespaard.

In september komen er geen eenheidskoeien naar de jubileumshow. Koeien zijn erg individueel, maar ze zijn wel in groepen te verdelen. Er ontstaan in Friesland twee hoofdgroepen, waarvan de kleinste en voornaamste die van de ruim gebouwde melkrijke is. Deze groep wijkt af van het oude vertrouwde type koe, wat klein en plat. De oorzaak van dit verschil ligt mede in de gezindheid van de keurmeesters en stamboekinspecteurs.
Er is een groep, die bewust naar een melkrijker type toe wil, en er is een andere groep, die dat tegenhoudt. Op de stierenkeuringen leidde dit er de afgelopen jaren toe, dat er van rubriek tot rubriek in sommige ogen verschillend gekeurd werd. Als straks in september de bekroningen voor de individuele koeien en de bedrijfscollecties vallen, dan zal er slechts één roep in de Friese fokkerij zijn: „Hwat in alderakelichst beste kij; de jaren. . ." Het zal weer uitlopen op een golf van Fries-warm gevoel. leder zal weer concluderen, dat Friesland voor niemand behoeft onder te doen in de veefokkerij en een olijkerd zal zelfs kunnen beweren, dat er voor elk wat wils is.

MINDER DAN VROEGER lopen de juryleden met de beurs van de fokker in de zak. Lag het verschil tussen een la- en een lb-prijs vroeger in wereldfaam voor de la-stier en kon lb wel tussen de broodjes, nu is dat anders geworden. De bodybuilders op la moeten met papieren komen om tot verder aanzien te geraken.

Tijdens de grote keuringen in het verleden constateerde men wel eens, dat er van de kampioenen eigenlijk nooit wat terecht was gekomen in de veefokkerij. Waar waren ze toch gebleven die kampioensstieren? De juistheid van die bewering hebben we niet bevestigd kunnen zien, want per slot van rekening waren Adema 197, Anna's Adema, Südhoekster Piet Eduard en Jelsumer Gerard Wouter stieren, die de exterieurtoppen van hun tijd bereikten en bovendien nog de richting van de fokkerij bepaalden. Die periode lijkt nu echter wel voorbij. Grote stieren worden nu gemaakt door de k.i.-methoden. Cijfers omtrent het nageslacht der stieren geven nu aan waar de voorkeur bij de stierenkeuze naar dient uit te gaan. Deze methode heeft de laatste jaren ook in Friesland veld gewonnen en een einde gemaakt aan de fokkerij met de enterstieren, van wie nog niets bekend was.
Voorwaarde voor de vervolmaking van de nieuwe methode is een centraal stierenstation in Friesland omdat dat de mogelijkheid geeft tot vlot invriezen van sperma. Dit centrale stierenstation is getorpedeerd door de kleine k.i.-verenigingen Garijp en Knijpe en door de grote organisatie uit de Zuidoosthoek, die zich niet weer voor het karretje van de kleiboeren wilde laten spannen.

Hun actie tegen een centraal stierenstation in Friesland is gestimuleerd door krachten uit de Gezondheidsdienst voor Dieren, die zijn afdeling diepvriezen in de lucht zag hangen. Toch is die afdeling al een heel lange tijd de loden deur geweest, die de ontplooiing van de Friese K.I. in de weg stond. Deze service-afdeling voor de Friese boer stelde eisen aan de K.L.-verenigingen, waaruit de dienstbaarheid van de k.i.-verenigingen bleek.

DE ONTPLOOIING van de k.l. en van de veefokkerij in Friesland is nu van een paar idioot grappige dingen afhankelijk. In de eerste plaats is er de ponteneur van gezondheidsdienst, die

ooit de tbc en de abortus-Bang uitroeide, en in de tweede plaats is er het nog niet bevredigde zelfgevoel van de veehouders uit oostelijk Friesland. Hun houding is erg begrijpelijk. Je moet oppassen voor die kleiboeren zonder ligboxenstallen, die de wereldzaken wel zullen regelen voor de Woudboeren. Zo geleidelijk is toch ook de tijd aangebroken om de zaken volwassen te bekijken. Indien de Friese boeren hun eigen zaken niet regelen, zullen anderen het wel voor hen doen.

Steeds wanneer er een terrein is, waar inactiviteit heerst, worden er enkele mensen onrustig. Ze beginnen handelend op te treden. De import van buitenlands melkvee is al aan de gang, nadat vooral Ynte Hellinga en Sake Antonides op dat terrein geëxperimenteerd hebben. De bekende boeren van het eerste uur in de ligboxenstallen hebben hun Amerikaanse, Canadese en Engelse melkkoeien al.

Er zijn ook boeren als Arme Oosterbaan, die Noordhollands vee binnenhaalden, maar Oosterbaan organiseerde toen met een meesterlijke zet zelf de actie tegen de Amerikanen onder de Friese veefokkers, waarmee zijn eigen import gelegaliseerd werd. Indien Piet Sybrandy bijvoorbeeld een grootse actie was begonnen voor uitsluitend Fries vee, dan was Arme Oosterbaan met zijn Noordhollanders in het kamp van Hellinga, Antomdes, Tamminga, Boijen de Boer en die mannen terecht gekomen.

Het is tot nu toe allemaal wat kinderspel geweest. De grote strijd is nog niet gevoerd en vergelijkingen zijn nog niet mogelijk geweest. We leven dus nu nog in de periode van de grote overtuigingen. De jubileumkeuring zal daar ook wel niet veel toe- of afdoen, hoewel we natuurlijk wel gehoord hebben, dat de jury's van de voorkeuring de met-Friese dieren gedrukt zouden hebben. Natuurlijk, die hebben ook niet zo'n mooi exterieur en het is per slot van rekening een exterieurkeuring, zal iedereen zeggen. Het dier met de laagste produktie kan er kampioen worden; voor een principe moet je wat over hebben.

IN DEZE SITUATIE heeft Jan Nijdam van Tims bij Goutum voor een verrassing gezorgd. Hij gaat met zo'n 300 Canadese dieren zonder papieren de strijd aanbinden tegen de Friese stamboekers. Piet Sybrandy zal Nijdam wel verwijten, dat deze het rosmos van een vreemdelingenlegioen binnenhaalt om hier de veeveredeling te laten bedrijven.
Sybrandy en Nijdam zijn beide veehandelaren, die zich wat gespecialiseerd hebben in luxe vee. Het zijn mannen, die een bepaalde naam hebben opgebouwd tussen de grote vee-exporteurs. Nijdam bouwde zich een relatiekring op in België door constant dieren te leveren, die geen teleurstelling gaven. In België staan op een van de bedrijven met zijn Fries vee nu ook de 300 dieren uit Canada. Ze maken er tot november een quarantaine-periode door voor ze Nederland binnen mogen.

De 300 dieren zijn als kalveren in Canada min of meer voor de stok weg opgekocht, omdat het stamboekvee daar onbetaalbaar was (dieren 4000—5000 gulden). Nijdam ging van het principe uit, dat het rundvee in Canada al een degelijke k.i.-afstamming heeft en dat het dus in principe waarschijnlijk een even goede erfelijke aanleg heeft als het andere vee. Ook op Nederlandse proefstations is wel gebleken, dat groepen vrij willekeurig verzamelde koeien onder gelijke omstandigheden en bij een goede voedering een gelijke melkproduktie hebben.

In ieder geval is Jan Nijdam naast vee-exporteur ook vee-importeur geworden. De import is tot standgekomen met de Belg Robert Baerdt. Sietse de Groot, die bij Nijdam in dienst is, moet overal in Friesland het vaderland verdedigen. „Se sjogge jin raer oan, as kamen jo fan in oare planeet," dat is zijn ervaring de laatste tijd.

ER ZIJN 294 KALVEREN per vliegtuig overgevlogen van Canada naar België. De dieren zullen straks in Friesland, althans dat hoopt Nijdam, terecht komen. Verschillende boeren met ligboxenstallen hebben optie genomen of dieren gekocht; enkele nemen koppels van twintig. Een tweede vliegtuiglading zal voor de markt in België bestemd zijn. De kalveren in België die nu een maand of zes zijn, kunnen niet in één rubriek met Friese kalveren gekeurd worden. Het is een ander type. De uiers van Canadese koeien zijn wel drie punten beter dan die van Friese, meent Sietse de Groot.

De invoer van honderden kalveren van buitenlands ras, houdt ook in, dat er een voortdurende vraag zal ontstaan naar sperma van Friesian-Holstein stieren. De kopers van de dieren zullen ze wel niet onder Friese stieren zetten want voor kruisingen hadden ze hun eigen koeien wel kunnen gebruiken Het begint er op te lijken, dat de Amerikaanse en Canadese zwartbonten hier zijn om hier te blijven. Als over vijf jaar het eeuwfeest van het Friesch Rundvee-Stamboek gevierd wordt zal er een discussie zijn over het al of niet toelaten van de Friesian Holsteins.

Ze mogen niet op de keuring komen. In oktober wordt dan het Fries Melkveestamboek opgericht met in het bestuur de heren Piet Sinnema, Jan G Wassenaar, Homme Siebenga enzovoort Het bestuur begint meteen fusiebesprekingen, waaruit afgeleid mag worden dat het een echt bestuur is. De fusiebesprekingen mislukken, maar de FMS-voorzitter zegt, dat er „gjin hurde fielings" bij het bestuur zijn achtergebleven. „Se helje hwat oan", zal Piet Sybrandy terecht zeggen.
[….]

Leeuwarder Courant 1974-09-14

Onrust in *Tzum* bij plan sluiting fabriek door *Workum*[13]

(De Veemarkt)
DE ACHTERBAN van de zuivelfabriek in Tzum begeleidt de opheffing van de kaasmakerij in de zuivelfabriek met grootspraak en onaardig geschreeuw. De oud-voorzitter Matthijs Politiek sprak van junglepraktijken. Ds. Peschar brengt het hele repertoire van actiegroepen te berde en krijgt revolutionair gekleurde bijval. Zo hier en daar is nog wel een geluid op te vangen, dat op een zekere hysterie in Tzum wijst.

De woordkeus in Tzum is zo duidelijk ten aanzien van de coöperatie *De Goede Verwachting* in Workum en haar directeur Marcus Beetstra, dat we aannemen, dat de Tzummers ook duidelijke taal op prijs stellen als hun gezegd wordt, hoe een ander, een andere buitenstaander, over de situatie denkt.

In de eerste maand van 1971 gedroegen de Tzummers met Matthijs Politiek en Roelof Lubberink voorop zich niet erg solidair met de andere boeren. Beide heren hebben jarenlang in de keuken van de zuivel rondgekeken en als bestuursleden of als commissieleden verantwoordelijkheid gedragen voor een groot stuk van het beleid in de coöperatieve zuivelafzet.

Politiek en Lubberink hebben de fabriek in Tzum toen uitgeleid uit de Frico op een moment dat deze organisatie al op haar grondvesten stond te schudden. De Frico had slechte jaren beleefd en probeerde er weer wat boven op te komen door een drastische reorganisatie. Op dat moment verlieten te Tzummers het schip. Het zinkende schip, dachten sommigen in Friesland. Als Politiek en Lubberink de plaat poetsen, dan moet het er bij de Frico slecht voor staan, dacht men, want wie kenden de situatie beter in Leeuwarden dan deze beide heren?

Het vertrek van Tzum uit de Frico betekende dat het mes van de reorganisatie er bij de Frico dieper in moest en dat andere Frico-boeren grotere risico's zouden lopen. Bovendien werden er nog meer mensen in Leeuwarden de straat opgegooid, meer dan nodig zou zijn geweest. Helaas, Tzum stapte uit de Frico. Politiek en Lubberink gaven op die manier de afzetcoöperatie nog een trap na. Sommigen zullen gedacht hebben, dat de ratten als eersten het schip verlieten. Dat hebben we zelf niet gedacht, omdat we toen op het standpunt stonden, dat de plaatselijke verantwoordelijkheid voor de melkverwerking en -afzet voorop diende te staan.

Tzum sloot zich bij de coöperatie in Workum aan en Workum doet niet mee aan de-grote coöperatieve afzet van zuivel. Bestuur en directie daar voeren een actief industrieel beleid, gericht op het belang van de leden. Trum hoefde zich niet aan te sluiten bij Workum, een coöperatie die een der lopende band overtollige fabrieken sloot. Tzum kende zijn voorland in Workum.
Uit de notulen blijkt ook dat er door Workum omtrent het doordraaien van Tzum niets gegarandeerd is, niettemin komen er klanken uit Tzum alsof daar het grootste onrecht gebeurt. Het lawaai komt laat. De morele verontwaardiging van ds. Peschar had moeten klinken toen Tzum de Frico verliet en niet nu Tzum de bittere vruchten van 1971 plukt.

De vraag zal opkomen, wat Tzum bij Workum te zoeken had als er toch zo'n voortreffelijke fabriek in Tzum stond. Wel, eerder had zich de coöperatie in Achlum tot Workum gewend om onderdak en wanneer Tzum zich nu te rechtertijd ook bij Workum voegde, dan zou Workum alle

13 N.a.v. dit – '*nog al partijdige'* – commentaar van schrijver J. Sudema komt er nog al wat commentaar !!

melk niet kinnen verwerken en dan zou het lijk van Achlum mooi ter verdere verwerking in Tzum bezorgd kunnen worden. Aldus is geschied.

Bij degenen, die zich nu opwerpen als woordvoerders voor de fabriek in Tzum bevinden zich geen personeelsleden noch boeren. Het zijn mensen uit de tweede lijn, die zich opwerpen als belanghebbenden. Zij hebben zich daarbij bediend van argumenten, die we op ongeveer dezelfde toonhoogte hebben proberen te benaderen. We hebben proberen aan te tonen, dat men in Tzum geen morele argumenten kan laten gelden om de fabriek te laten voortbestaan. Als een oud-voorzitter durft spreken van jungle-praktijken, dan hebben we er alleen maar aan helpen herinneren, wie die jungle geschapen heeft.

BIJ DE SLUITING van zuivelfabrieken in Friesland is een uniek stuk sociaal beleid opgebouwd. Het is samen te vatten in „het personeel gaat met de melk mee". Bij zuivelfusies vallen geen ontslagen en de verantwoordelijkheid voor de mensen gaat over naar de onderneming, die de fusiepartner is. Dit behoud van positie voor de zuivelbewerker is de tegenhanger van een beleid dat de vakbonden in de zuivel voeren, waarbij er van uitgegaan wordt, dat de verbetering van de sociale omstandigheden in de zuivel-industrie tot sluiting van fabrieken leidt.

Bij de sluiting van fabrieken is in het verleden wel eens gedacht aan het lot van de dorpen. De dorpen met hun verdwenen zuivelfabrieken zijn blijven bestaan, maar het werd wel eenzaam om Tzum. Lollum viel weg, Ried verdween, Sexbierum werd opgeheven, Zurich werd opgeslokt, Witmarsum legde het hoofd in de schoot en Achlum stopte. Nu is Tzum aan de beurt. En wat gebeurt er nu met het dorp? Wat is er in die andere dorpen gebeurd?

Daar zijn nooit voorzieningen voor getroffen. Het dorp wordt vergeten erf aan zijn lot overgelaten. Er zijn in Tzum ook een reeks sociale gevolgen in dit toch al verstilde dorp, die ernstiger zijn dan het feit, dat de school er nu niet een lokaal bij krijgt. Een gemeenschap wordt door het vertrek van inwoners in zijn voortbestaan bedreigd en mensen, die in wat verwijderd verband van de fabriek afhankelijk zijn, zien straks hun inkomsten verminderen.

Het is kortzichtig om daarvan de schuld te geven aan de coöperatie in Workum, die indertijd Tzum heeft overgenomen met alle lusten en lasten. Die coöperatie is een onderneming van haar leden, ook die uit Tzum. Zij heeft de opdracht gekregen om een zo hoog mogelijke melkprijs uit te betalen. Nergens leeft het besef van die melkprijs zo sterk als in Friesland onder de zuiveldirecteuren. Die melkprijzen leveren menig dramatisch ogenblik op in het bestaan van een zuiveldirecteur. Het heeft Friesland financieel geen windeieren gelegd. Het levert de boeren in Friesland jaarlijks enkele tientallen miljoenen guldens extra op.

ER DEUGT NATUURLIJK iets niet in de maatschappij, wanneer overigens gezonde delen plotseling wegkwijnen. De inflatie met zijn schrikaanjagende kostenstijging is op dit moment wel de voornaamste oorzaak van de fabrieksslutingen. Eerder was dat de ontwikkeling van de technologie. Een en ander heeft van een zuivelfabriek een miljoenenaffaire gemaakt. Een nieuwe fabriek met apparatuur en gebouwen zal op het ogenblik ruim tien miljoen gulden kosten. In ieder geval is men voor vijftien wel onder de pannen. Om de kosten er uit te halen zal zo'n fabriek dag en nacht moeten draaien in ploegendienst voor het personeel.

Het zelf opnieuw beginnen met een fabriek in Tzum lijkt derhalve uitgesloten, maar het is misschien mogelijk om straks bijvoorbeeld in Ezinge wat apparatuur op de kop te tikken en deze er-

gens onder dak te brengen. De fabriek in Ezinge zal ook moeten stoppen, maar anders is er ook nog wel wat tweedehands en iets goeds bij Meijer of Cohen te koop.

De fabriek is niet eens het grootste struikelblok, want de boeren van Tzum zijn voor het merendeel lid van de coöperatie in Workum en als ze van dat lidmaatschap af willen, zouden ze een behoorlijke som moeten betalen. Workum zal niet afzien van dat uittreegeld, want het heeft voor de boeren uit Tzum behoorlijk wat geïnvesteerd en bijvoorbeeld ook de Frico afgekocht. Als ze weg zouden lopen, kwam de Workumer apparatuur werkloos te staan. Overigens hebben de Tzummer boeren zelf meegestemd over de investeringen in Workum.

Deze nauwe verbondenheid aan het wel en wee van hun coöperatieve onderneming zal sommige boeren wel eens benauwen en zeker in de toekomst zal het hun wel eens naar de keel grijpen. De Zuivelbond heeft Friesland in perkjes verdeeld en daarmee is bepaald aan welke coöperatieve fabriek een boerderij zijn melk moet leveren. Gaat de bewoner van die boerderij daarmee niet akkoord, dan is de levering aan *Nestlé* de enige uitweg, maar Nestlé stelt ook voorwaarden omtrent plaats, tijd en hoeveelheid van levering. Ook bij Nestlé wordt de boer ingepast in een industrieel systeem.

De vrijheidszin van de Friese boeren is laag of de leveringsvoorwaarden van de fabrieken zijn zo gunstig dat ze zich toch maar niet vrijmaken. Een boer kan ook zelf kaas gaan maken. Indien enkele Friese boeren daar toe over zouden gaan zouden de leveringscondities aan de zuivelindustrie daar door niet verslechteren eerder andersom. Op de lange duur zou de melkprijs van de fabrieken er natuurlijk onder lijden, maar enige verscheidenheid animeert het geheel en verlevendigt het besef, dat een melkveehouder niet uitsluitend afhankelijk is van de fabriekmatige verwerking van zijn melk. De zaak is hier in Friesland nu te eenzijdig.

Leeuwarder Courant, 1974-09-18

Kaassnobs „snobje geen echte kaas

(Jildert Sudema LC-Redacteur)
WAT FRIESLAND ontbreekt is kaascultuur. We zijn altijd erg bezig met onze oude kerken en voorvaderen, met uileborden en koekplanken, met onze mooie natuur en onze verkeerde inborst, maar de kaascultuur laten we links liggen. Dat is helemaal verkeerd, want wanneer we in Friesland wat trots zouden zijn op de kaas die hier gemaakt wordt, dan volgt daaruit, volgens een theorie van wijlen generaal de Gaulle, een zin voor vrijheid en onafhankelijkheid, die een versterking zou zijn van alles wat de moeite waard is in Friesland.

Bij de laatste kaaskeuring van de FNZ heeft het slinkende aantal kaasfabrieken in Friesland weer gezorgd voor een grote oogst aan medailles. Jarenlang gaven de Friese fabrieken de toon aan bij deze keuringen, al moet men er wel rekening mee houden, dat het grote aantal medailles dat Friesland in de loop der jaren verwierf, ook een gevolg is van aandeel dat Friesland in de nationale kaasproduktie heeft.

In Friesland is vorig jaar 102.000 ton kaas gemaakt en in heel Nederland 325.000 ton. Het aandeel van Friesland in de medaille-oogst lag steeds boven de dertig procent. De laatste keer was dat anders. Men zal er wat aan moeten doen of zich neer leggen bij het feit, dat kaas maken geen Fries of Noordhollands monopolie is.

Friesland heeft geen grote traditie bij het kaas maken. „Friese kaas" is kaas met kruidnagelen en dat is de ware kaas nu juist niet. Kaas heeft een fijne smaak van zichzelf, die van boerderij tot boerderij, van streek tot streek en van fabriek tot fabriek kan verschillen. De ene bak kaas is nooit precies gelijk aan de andere, wanneer het tenminste kaas betreft, hetgeen dus niet het geval is bij smeltkaas, Friese nagelkaas en dat soort grappen.

KORTGELEDEN MAAKTE een krant bekend, dat Nixon en Ford slechte één ding gemeen hebben: ze lusten beide zo graag kaas met ketchup. We zouden graag willen uitweiden over de oneindige zieligheid van een dergelijk smaakbederf, als we daarna niet kennis hadden genomen van een excursie, die bezoekers van de FNZ-vergadering aan een mosterdfabriek gingen brengen.

De FNZ-vergadering werd in Gelderland gehouden en in de relameboodschap voor het congres stelde de FNZ, (dat is de organisatie van coöperatieve zuivelfabrieken): „Tijdens de excursie is er gelegenheid kaas en mosterd te proeven." Drs. Rinze Zijlstra is voorzitter van de FNZ en met zo'n opmerking wordt een mens er toch maar weer aan herinnerd, dat Rinse Zijlstra een bouwboerenzoon is zonder enig gevoel voor het fijne van de kaas.

Stel nu eens, dat Zijlstra voorzitter was van de club van cognac-proevers. Wat een storm zou er over het hoofd van deze arme voorzitter woeden, indien hij voorstelde de cognac wat op te peppen met een scheutje azijn, natuurazijn uiteraard. In Nederland kan zoiets met kaas straffeloos gebeuren, zelfs vanwege een organisatie die van kaas bestaat. Misschien is er iemand, die zegt: och wat hindert dat nou?

Wat het hindert? Alles. Straks moet diezelfde FNZ overal argumenten weggrabbelen om te verhinderen, dat de *Unilever* kaas gaat maken uit ondermelk en al of niet verzadigde walvístraan.

Als dan die meneer van de Unilever zegt, dat zijn namaakkaas met Unilever mosterd veel lekkerder is dan echte kaas met mosterd, dan kan een FNZ daar niets meer tegen inbrengen.
De ontwikkeling van de kaasconsumptie in de wereld, met name van de soorten die hier gemaakt worden, is weergaloos geweest. Steeds meer kaas wordt er gegeten door steeds meer mensen. Het is een van de produkten, die buitengewoon geprofiteerd hebben van de welvaartsroes waarin de westerse maatschappij zich de laatste jaren leeft. De cijfers wijzen uit, dat deze ontwikkeling nog niet aan haar eind hoeft te zijn gekomen. De consumptie in Nederland blijft achter bij die in Duitsland bijvoorbeeld.

IN DUITSLAND heeft Nederland een gedegen naam als kaasmaker verworven. Nederland is het land van de kaaskoppen. Deze vereenzelviging van Nederland met kaas doet sommige fijnbesnaarde zielen wel eens pijn, want Nederland kan immers nog zoveel meer dan kaas maken. Maar ja, die kaas brengt nu eenmaal veel meer op dan een miljard en dan willen de reclamejongens de kaaskoppen nog wel eens met molentjes en tulpen laten lopen. In Duitsland heeft Nederland de naam van de beste kaas te maken. Wat dat betreft ligt het zelfs voor op Frankrijk.

Een beetje begrijpelijk is dat ook wel, want de Fransen mogen dan in de wereld een image opgebouwd hebben van fijnproevers, in hun reclame voor hun kazen plaatsen ze hun Saint Paulin rustig naast „baby". We hebben ons altijd afgevraagd of „baby"- en lunchkaasjes eigenlijk wel bedoeld zijn om gegeten te worden. Sommige mensen doen dat wel en daar komt dan grote ellende van.

Jaren geleden waren mensen van de Nederlandse ambassade in Stockholm eens op een feestje en daar zouden ze dan eens fijn Hollandse kaas presenteren. Ze kwamen aanzetten met lunchkaasjes uit Oldeboorn of uit Giekerk - daar zijn Valk en Comello, de makers, het nooit helemaal over eens geworden - en men ging die dingen eten. Wel, het raasde aan de protters, zoals ze in Bokwerd zeggen. Blijkbaar heeft nooit iemand begrepen, dat lunchkaasjes in Zweden alleen maar onder de kerstboom liggen als versiering. Ze kunnen het volgend jaar rustig weer gebruikt worden, net als de piek.

Kaas wordt in Friesland gemaakt in fabrieken, die bijna alle gemechaniseerd zijn. Er is bijna geen kaasmaker meer die er iets aan kan bederven. Zulks is natuurlijk grootspraak, want er is nog heel veel te bederven. En mogelijk staat men ook op het punt veel te bederven. De vroegere directeur van het *kaascontrolestation*, Van Balen Walter, was er nooit gerust op of er via de mechanisatie toch niet iets verloren ging. Sommige directeuren van kaasfabrieken laten zich wel eens wantrouwend uit over de veranderingen die er plaats vinden in de zuurselcultures, die de aard van de kaas bepalen.

KAAS-ETEN is in Duitsland in. Academisch gevormde mensen eten meer kaas dan mensen met een geringere opleiding. Die komen later aan beurt. Die academici doen dat niet om dat er in hun encyclopedie staat, dat kaas moet bij iedere broodmaaltijd. Ze zijn ook gevoelig voor mode en op een gegeven moment kan de liefde voor kaas omslaan. Dan verschijnen er stukjes in vooraanstaande kranten, waarin de draak gestoken wordt met kaas zoals onlangs in *Die Zelt.* Daar stond: „Een hele natie gelooft kaas voor zich te hebben en kaas te proeven, als zij een dunne, wit-gele plak van een gummieachtige, halfdroge, niet-brandbare en naar verschaalde lucht ruikende substie uit een plastic zakje klauwt en in de mond steekt Deze troep wordt werkelijk als kaas verkocht....." Die mensen zouden schrikken als ze een echte kaas zagen. Maar misschien kan in zo'n geval de mosterd uitkomst brengen.

Bij de kaaskeuring van de FNZ hield professor Van de Woestijne een inleiding over de kaashandel. Die deugde niet. De Fransen deden het beter. Hij wees er op, dat de Nederlander in toenemende mate buitenlandse kaas gebruikt, waarmee hij tijdens vakantiereizen kennis heeft gemaakt. Het buitenland doet het volgens de professor beter. De vertegenwoordigers van het Nederlandse Zuivelbureau, die de successtory van de kaas mee gemaakt hebben, zullen op hun stoelen hebben zitten te rillen.

Er zijn in de wereld twee soorten kazen, de mosterdkazen en de kaas met eigen fijn aroma. Tot de laatste soort hoort de iets belegen Goudse en de wat oudere Edammer. Dat geldt ook voor de buitenlandse kaas. Komt die buitenlandse kaas zo geweldig opzetten? De jaaromzet in kilo's in Nederland aan geïmporteerde kaas (waarbij ook Belgische Goudse) is minder dan de produktie van enkele dagen van de Nederlandse kaasindustrie. Het stelt minder voor dan een luidruchtig receptensnobisme zou doen vermoeden.

FRIESLAND HEEFT geen kaascultuur. Het verkeerde vroeger met zijn kruidnagelen in het mosterd-stadium. Nu moet hier jaarlijks 100.000 ton kaas verkocht worden. Liefst ieder jaar wat meer. De melk die voor kaasmelk wordt bestemd, moet de boer zo'n vijftig cent opbrengen, liefst ieder jaar wat meer. Die zaak blijft op den duur alleen in stand, als de kaas uit Friesland in de sfeer kan blijven van een natuurprodukt met dat extra vleugje van het een en ander, dat het FRS bijvoorbeeld zo voortreffelijk weet te bewaren. Aan het cultiveren van de kaasnaam van Friesland zou wel iets meer gedaan kunnen worden. Het snobisme wat cultiveren kan geen kwaad. Dan wordt men helaas ook pas voor vol aangezien.

Leeuwarder Courant, 1974-10-20

(Te) snelle groei ligboxenstallen met gemiddeld 100 koeien!

(De Veemarkt)
[….] NOG SNELLER dan de fouragekooplui verdwijnen de boeren, de veehouders. Ze zijn nu in Friesland gezakt onder het aantal van 10.000, terwijl er na de oorlog nog zo'n 22.000 tot 25.000 waren. Daarnaast vindt nu een stormachtige uitbreiding van de veestapel plaats, waardoor het aantal melken kalfkoeien in Friesland dit jaar op bijna 350.000 stuks kwam.

Friesland is sedert mei niet meer de provincie met de meeste melk- en kalfkoeien in Nederland. Het aantal is in Gelderland iets hoger dan in Friesland. Er stonden meer provincies klaar om Friesland voorbij te streven, zoals Brabant en Overijssel, maar de bouwwoede in de ligboxenstallen, die de Friese boeren te pakken heeft, zorgt er voor, dat melkveestapel en melkproduktie in Friesland net zo wild aan het stijgen zijn als in enkele andere gewesten.

Enige jaren geleden stelden Mans Flik en Pieter Westra van het Landbouwschap een rapport op over de ontwikkeling van de veehouderij in Friesland, welk rapport toen door de landbouworganisaties werd overgenomen. Het rapport kwam sommigen nog al revolutionair voor en bij de zuivelcoöperaties ontstond enige ongerustheid over de voorspellingen. Er is toen een rapport geweest in de zuivelcoöperatie, waarin alle verwachtingen wat teruggeschroefd werden. Het zou allemaal wat meevallen. De huidige produktieexplosie is er niet in voorzien.

Flik en Westra hadden een wonderlijk uitgangspunt. Zij moesten in een tijd van een melkoverschot de produktieuitbreiding zo propageren, dat het leek of er niet meer melk zou komen als hun plan werd uitgevoerd. Er mochten daarom in Friesland niet meer dan 300.000 koeien gemolken worden. Gemiddeld per man konden er 40 koeien gemolken worden en omdat er ook enkele tweemansbedrijven zouden zijn, kwamen ze op een aantal van 6000 veehouderijbedrijven in Friesland.

Het rapport gaf een schok en die schok was weer een stoot tot de bouw van ligboxenstallen. Wat er op het ogenblik aan deze stallen in Friesland gebouwd wordt, een kleine 200, is gemiddeld geschikt voor 100 stuks melkvee.

Van overheidswege wordt deze ontwikkeling gestimuleerd, omdat de bouwers rentesubsidies krijgen. Het is allemaal officiële landbouwpolitiek wat er gebeurt. De ligboxenstallen vragen minder werk van de boer, zodat deze meer koeien kan houden. Een van de bijkomende verschijnselen van de ligboxenstal is de stijgende produktie per koe in die stallen. De dieren laten zich er kennelijk gemakkelijker voeren.
Toch ziet het ministerie de snelle uitbreiding van de veestapel met enige verbazing aan. De nieuwe man voor veehouderij en zuivel op het ministerie, dr. Mattheus P. M. Vos, rekende in Zuidlaren voor dat uitbreiding van het aantal dieren veelal niet nodig zou zijn, indien de produktieuitbreiding gevonden zou kunnen worden in een hogere productie per dier. Als de boeren het langs die weg zouden zoeken, zouden ze minder hoeven te bouwen.

Dr. Vos kapittelde k.i.-verenigingen. die zich nog niet voldoende op de verbetering van de melkproduktie richten De vroegere veerteeltonderzoeker wees er nog eens op, dat men bij de verbetering van de melkgift uitsluitend diende te selecteren op melkgift en niet op bijkomende factoren. Zodra men gaat letten op andere eigenschappen dan wordt de produktieverbetering geremd. Het

fokken op grotere dieren en op melktypische dieren belemmert de vooruitgang in de melkgift; het andere type komt wel, wanneer men gaat fokken op melkgift.

Bij de produktieverbetering zag dr. Vos nog ruime mogelijkheden en daarbij deelde hij de K.I.-verenigingen een grote taak toe. De leden van de k.i., die niet aan de melkcontrole meedoen, noemde dr. Vos parasiterende leden en hij kon zich voorstellen, dat de verenigingen maatregelen tegen deze leden gaan nemen.
[….]

Leeuwarder Courant, 1974-12-28

Over zuivelfabriek Winschoten en directeur Harm Postma

(De Veemarkt)
HARM POSTMA, directeur van dc coöperatieve zuivelfabriek te Winschoten hield het wel voor gezien in de melkhandel. Op het eind van het jaar nam hij haastig afscheid van dat onderdeel van het bedrijf. Er komen dertig man teveel in de fabriek en die moeten er uit om plaats te maken voor een Cheddar(-kaas) installatie. In Friesland bestaat bij bedrijfssluitingen het met de vakbonden overeengekomen systeem dat het personeel met de melk meegaat. Dat systeem kent men elders zo niet en daar komt bij, dat Winschoten ook geen melk overdoet, maar een melkinrichting of liever gezegd de klanten van een melkinrichting.

In Winschoten en een deel van Oost-Groningen krijgen de melkboeren volgende week hun melk niet meer van de heer Postma in Winschoten maar van de *Domo in Groningen*, die daardoor zijn omzet in een keer met tien procent omhoog ziet gaan. De Domo was wel genegen een deel van het personeel van Winschoten over te nemen. De overname van Winschoten stimuleert ook de plannen van de Domo om de produktie van dagmelk in flessen aan te pakken, want Winschoten was een flessenfabriek, terwijl Domo-Groningen een vroege gok op papierverpakking had gedaan. Daar komt men nu wat van terug.

De SRV is de op de melkhandel steunende grossier van levensmiddelen. Door de omzetdaling in het straatkanaal is ook de SRV in de knel gekomen. De aandelen van de SRV zitten bij de melkhandelarenorganisaties, bij de melkinrichtingen en bij grossiersbedrijven. Leden-melkhandelaren van de SRV wendden zich in de loop van dit jaar tot de prijsduikende aartsvijand van de melkboeren, de melkinrichting te *Nijkerk*, of ze daar ook melk konden krijgen. Directeur C. Boonstra van de SRV liet toen in het persoverzicht van het *Produktschap voor Zuivel* een brief opnemen, waarin hij het desbetreffende bericht in de Leeuwarder Courant ontkende, wat een gekke ontkenning was, want we hadden de originele brief met de prijsaanvraag van de SRV-ers in ons bezit. Een beter bewijs dat de zaken bij de SRV niet meer klopten kon men niet vinden. De heer Boonstra hecft inmiddels ontslag genomen bij de SRV.

De toestand bij de SRV was voor de heer Postma in Winschoten mede een reden om de melkinrichting aan kant te doen. De omzet was er al drastisch teruggelopen van acht miljoen kg naar zes miljoen kg melk. De omschakeling op papierverpakking stond destijds voor de deur, maar de desbetreffende apparatuur werd teruggezonden naar de leverancier. De stakingsdreiging bij de fabriek raakte zowel Winschoten als de Domo.

Toen de Domo de overname aan de vakbonden bekend maakte, is voorzitter Folkert van der Meer van vakgroep zuivel van de AVB-NVV zijn zelfbeheersing kwijt geraakt bij een woedeuitbarsting. Op zeer korte termijn werden immers de zuivelmensen door een bedrijfsverandering, door een andere opvatting over het beleid in een fabrieksafdeling, op straat gegooid. Ze werden behandeld als melkbussen, zoals de geliefkoosde term luidt. Het saneringsproces van de Domo is in de loop der jaren zonder veel gerucht tot stand gekomen. Daar schijnt nu een einde aan te zijn gekomen.

Er was een stakingsdreiging voor nodig om de positie van de zestien man, die van Winschoten naar de Domo gaan veilig te stellen. Enkele misverstand verwekkende opmerkingen van de kant van de Domo-directie hadden die onaangename sfeer geschapen. Winschoten wilde de verant-

woordelijkheid voor die zestien man overigens te snel afschuiven op de Domo en dat is nu allemaal recht gezet. Voor al het personeel van Winschoten is bovendien een soortgelijk sociaal plan van kracht geworden als de Domo kent. Dergelijke plannen beschermen het personeel bij interne veranderingen in de ondernemingen. Ze zullen door de vakbonden binnenkort ook wel aan de orde gesteld worden bij de grote regionale coöperaties als *De Takomst* en *De Goede Verwachting* in Friesland.

De Domo en de Noord-Holland zijn eigenaren van de HMS, die fabrieken exploiteert in Bolsward en Uitgeest. In die fabrieken wordt door een zeer kunstig proces melksuiker uit wei gehaald. Deze melksuiker voldoet aan zeer hoge eisen en is o.a. geschikt voor de farmaceutische industrie.
Toch werken de beide bedrijven niet optimaal, omdat er alleen niet-ingedampte wei kan worden verwerkt, terwijl het restproduct op Hatmakerwalsen wordt gedroogd. Bij dat indrogen treedt caramellisatie van de suiker op, zodat het produkt niet weer oplosbaar is en niet gebruikt kan worden in de kalvermelkindustrie. Bij de CCF wordt melksuiker aan de ingedampte wei onttrokken voor welke wei de transportkosten viermaal zo laag zijn als voor niet-ingedampte. Het restproduct is bij het CCF-proces geschikt voor de poedertoren, zodat het geschikt is voor de kalvermelk en een hoge prijs opbrengt. Uitgeest en Bolsward zouden op zijn minst ook zulke torens moeten hebben. Dat kost ettelijke miljoenen. Dat geld is er niet.

Melkboer houdt van vriendelijke melkfles
DE MELKFLES lijkt terug te komen in de melkhandel. Verschillende melkinrichtingen maken er weer meer gebruik van en ook de Domo in Groningen gaat weer met de fles experimenteren. De heer Sipke Wielinga, directeur van de centrale melkinrichting in de Frico in Warga, oogst op het ogenblik zijn gelijk. Hij heeft altijd vastgehouden aan de milieuvriendelijke melkfles voor de melkhandelaren ook in een periode, dat hij daarmee het odium van zakelijke achterlijkheid verwierf.

Of de melkfles - je kunt zien wat er inzit - de redding van de „melkhandelaar op zijn winkelwagen in het straatkanaal" zal worden is echter de vraag. Het barbaarse woord „straatkanaal" was nog niet uitgevonden of het kanaal slibde dicht. De omzetten van de melkhandel op straat liepen dit jaar snel terug en om toch nog wat omzet te halen, begonnen de wagens steeds sneller te rijden om meer klanten in voortdurend uitdijende wijken te bereiken.

Frico-Warga heeft dank zij de melkfles de positie van de melkhandelaren in Friesland kunnen handhaven. „Ik blijf wedden op de fles", zegt Wielinga.
Niettemin is er achteruitgang van enkele procenten in de omzet van Warga. Dit is ten dele te wijten aan de slechte zomer, maar de algemene teruggang van de melkhandel in het straatkanaal bleef natuurlijk ook in Warga niet onopgemerkt. Op grote expansie hoeft men niet te rekenen in liet straatkanaal. De melkhandelaren zien de Frico ook nog wei eens streven naar een groter aandeel in de winkelomzet en dan moet Warga ook meer overschakelen op papierverpakking voor de minder kwaliteitsbewuste consumenten.

De melkhandelaren worden op het ogenblik het slachtoffer van de inflatie. Hun arbeidsintensief bedrijf kent een snelle kostenstijging. De toestand is in Nederland al zo ernstig geworden, dat de **maximummelkprijs** die hen in toom moest houden. afgeschaft kon worden. De omschakeling van het straatkanaal naar het goedkopere winkelkanaal had die maximumprijs al tot een aanfluiting, gemaakt. Er wordt nu gewerkt met een minimumprijs, die straks hetzelfde karakter krijgt als dc maximumprijs heeft gehad. Het wordt de prijs van de melk. De melkhandelaren zijn nu

vrij in de prijzen, die ze kunnen nemen, maar ze moeten er rekening mee houden dat hun klanten in massa kunnen overlopen naar de winkels.

1975

Leeuwarder Courant, 1975-01-11

SUBSIDIE VOOR MEER WERK EN MEER MELK
De Veemarkt

Meer melk door hogere prijs …. kaasrecord op basis van dun ijs …….. bantega geschokt door stroomstoot …. grote melkprijsverschillen …. oneigenlijk gebruik sociale voorzieningen

DE FRIESE ZUIVELBOND zit nog achter een subsidie aan in het kader van de werkloosheidsbestrijding. Er zijn namelijk mogelijkheden om de bouwplannen van de zuivelfabrieken (ook de CCF) te vervroegen. In de komende jaren moet er zo'n 100 miljoen gulden in de fabrieken geïnvesteerd worden voor vernieuwing, modernisering en om de toenemende aanvoer van melk de baas te blijven. De aanhoudend hoge melkprijs in Friesland richt natuurlijk de melkstroom ook op Friesland, zodat de **Novac** in een nieuw gebied als Flevoland toch wel de sterkste positie houdt tegenover de coöperatie Nijkerk, die daar ook bezig is.

Een vervroeging van het investeringsprogramma brengt natuurlijk met zich mee, dat een fabriek een paar jaar eerder voor een grotere melkstroom klaar komt dan noodzakelijk is. In het verleden hebben fabrieken wel eens een beetje in die richting gespeculeerd, hetgeen hen zuur is opgebroken als verwachte en ook noodzakelijke fusies uitbleven. Ze raakten dan achter met de melkprijs ten opzichte van de buurfabrieken en dan kent de Friese boer slechts één oordeel, dat van de Romeinse keizers tegenover de verslagen partij in de arena: de duim naar beneden.

De Zuivelbond werkt aan een subsidie, die dertig procent van het te investeren bedrag beloopt. De besprekingen daarover komen op gang op het ministerie van Economische Zaken.

DE STROOM SUBSIDIES uit Brussel houdt aan. Nu zijn er twee zuivelfabrieken in Brabant, in **Rijkevoort** en in **Tilburg**, die gezamenlijk een acht miljoen incasseren voor de investeringen die ze in de kaas doen. Het gaat hier om tientallen miljoenen guldens en uiteraard om een uitbreiding van de produktiecapaciteit van kaas. De fabriek in Rijkevoort is voorzichtig begonnen te draaien en Tilburg moet nog los. De fabrieken zullen ongeveer 400 ton kaas in de week op de markt kunnen brengen. Omdat het concentraties betreft zullen er andere fabrieken gesloten moeten worden.

De produktiecapaciteit van de kaasindustrie in Nederland ligt bij een 8.000 ton per week, zodat de nieuwe fabrieken de produktie met vijf procent kunnen verhogen. Als men bedenkt, dat in het afgelopen jaar de produktie met dertien procent toenam, dan hoeft de uitbreiding in Brabant geen rampen te veroorzaken in de eerstkomende jaren.
Kaasmaken is niet zo moeilijk en de afzet loopt ook wel, maar in een dalende markt is afzet wel moeilijk. Nederland presenteert zich in de EEG steeds meer als de fabrikant van een reeks kaassoorten, die hier ook ontstaan zijn en dat is natuurlijk mooi. Die kaas moet natuurlijk wel ergens heen.

Vorig jaar is in Nederland 368.000 ton kaas gemaakt en dat had zeker 400.000 ton kunnen zijn, indien de capaciteit voortdurend tot het uiterste belast zou zijn geweest. Over die capaciteit komt Brabant nog eens met twee fabrieken heen. Het zal wel loslopen, als Engeland kaas blijft afnemen. Van de 368.000 ton ging 230.000 ton de grenzen over en daarvan kwam 23.000 ton in Engeland terecht. Die export naar Engeland is gebaseerd op enkele kunstgrepen. In de eerste plaats

op een consumentensubsidie op de Engelse drinkmelk, die de kaasbakken in het Verenigd Koninkrijk droog legt.

De kaasexport, trouwens de totale zuivelexport, loopt geweldig, maar er zijn enkele exportgebieden, waar het ijs dun is. De economische vooruitzichten in Engeland zijn ook in zijn sociale consequenties stuitend. Het land is niet bij machte orde op zaken te stellen. Het voert veel meer in dan het kan betalen, zodat in ieder geval het pond in een eeuwige slip terecht is gekomen.

Voor Nederland levert dat toch al moeilijke situaties op ook in andere landen met slippende munten, omdat in die landen de prijzen van Nederlandse produkten snel duurder worden, terwijl de Nederlanders in guldens geen cent meer beuren.
[….]

GEROMMEL AAN DE BASIS begeleidt de pogingen van provincie en landbouw- en zuivelorganisaties om subsidies los te krijgen voor de netverzwaring van het PEB in Friesland ten behoeve van de agrarische bedrijven. De pogingen om in Den Haag geld los te krijgen zijn bepaald niet uitzichtloos vooral omdat de verzwaring van het net van belang kan zijn bij de werkloosheidsbestrijding.

Het is nu ook de bedoeling om met de subsidie tot een versnelde uitvoering van de plannen in vijf jaar te komen. Bij de uitvoering van het 25 kW-plan is er al een subsidie van 30 miljoen van de provincie. Verder is het de bedoeling om het bedrag van de aansluitingskosten, dat nu op een 6.000 gulden staat door middel van de subsidies in ieder geval niet hoger te laten worden.

Bij de netverzwaring doen zich vooral moeilijkheden voor in het blok Bantega.[14] Er hebben zich daar wel voldoende boeren aangemeld voor de netverzwaring, maar er is ook een groep die weifelt. Wie nu niet voor 6.000 gulden - met gespreide betaling - meedoet, krijgt naderhand de volle mep van de aansluitingskosten te betalen, indien zijn bedrijf toch meer dan 5 kW wil betrekken.[15]

Dat betekent, dat men nu een keuze moet doen voor de toekomst. Velen worden met de neus op het feit gedrukt, dat ze kleine boer zijn en dat er van hen gevraagd wordt groot te worden. Ze hadden die keus liever nog even uitgesteld, want investeren betekent nu risico's nemen en een eind maken aan het „gepiel."

De vijftig boeren die met een reuzezwaai uit de Friese Mij zijn gesprongen, staan op het ogenblik wat als wezen in de veenpolder om Bantega. Ze hebben bedankt, maar ze zullen deze week toch wel weer het Fries Landbouwblad krijgen, het blad van de Friese Mij, om in hun voormalig eigen orgaan te lezen wat er nu verder met hen gebeurt. Ze hebben in ieder geval met een luide knal de aandacht op problemen gevestigd bij de netverzwaring en volgende week zullen weer pogingen worden gedaan om hen in te leiden in de landbouworganisatie.

DE MELKPRIJZEN zoals de zuivelfabrieken die aan de boeren in het melkprijsjaar 1973-'74 hebben uitbetaald liepen zeven cent uiteen. De hoogste fabriek betaalde bij dezelfde EEG-prijzen (!) zeven cent meer dan de laagste. Dit blijkt uit een overzicht van het *Produktschap voor Zuivel*. In dit overzicht is per provincie aangegeven hoeveel melk (bij 3.7 procent vet) 40 cent ontving en hoeveel er 47 cent ontving.

14 Plaatsje/gebied iets ten oosten van Lemmer!
15 > 25 Amp. Zekering!

Op 40 cent zat een fabriek (fabrieken) in Overijssel met 60 miljoen kg melk. Dat is nog twee cent minder dan de Terschellinger boeren voor hun vier miljoen kregen, maar Terschelling betaalde een cent teveel uit, die dit jaar moet worden ingehaald. Aan de top zit een fabriek in Friesland met 30,9 miljoen kg melk en dat kan niet anders dan Opeinde zijn.

Afgezien van de beide eilandfabrieken kwamen alle fabrieken in Friesland met de uitbetaling boven alle andere fabrieken in Nederland. In Drenthe zit nog een fabriek met 25 miljoen kg melk op Friese hoogte, maar dat zal de club uit Rolde wezen, die in de *ZOH-coöperatie* van Oosterwolde is opgenomen.
Ook in Overijssel torent een hoeveelheid van 182 miljoen kg boven de rest uit, maar die hoeveelheid komt overeen met wat de *Novac* in Tuk bij Steenwijk aanvoert. De *Novac* vormt in Overijssel de voorhoede en in Friesland de achterhoede. Wat dan verder opvalt is, dat de *Domo* in Drenthe en Groningen op een hoogte zit boven de rest van het land zij het met enige kleinere collega's op hetzelfde niveau in Overijssel. *De Ommelanden* zit wat onder de Domo en daar bungelt *Winschoten* dan weer onder in Groningen. Die fabriek zit iets lager in de buurt van de *Coberco* maar nog boven de *CMC* en op het gemiddelde van Noord-Brabant (*Campina*).

In de komende jaren kan *Frico* wat meer naar het gemiddelde van Nederland zakken, wanneer hier geleidelijk de voordelen van de grotere melkdichtheid verloren gaan in een dubbel ophaalsysteem van bussen en tanks. Bij de *CCF* zal dit jaar ook wel niet het hoge winstcijfer van het verleden gehaald worden, maar we vertrouwen er op dat de Friese fabrieken niet zoals Terschelling en Ameland afzakken naar het niveau van de grote concentraties in Holland. (Omdat de melkprijzen in dit overzicht zijn teruggerekend naar melk met 3,7 procent vet kunnen verschillen in eiwit per streek tot verschillen in uitbetaling leiden per fabriek die tot hetzelfde concern behoort.)
[….]

Leeuwarder Courant 1975-03-08

Voedselbergen hopen zich op . . . Brussel moet beter rekenen . . . melkpoeder moet weg . . . kaasprijs op wiebelpunt. . .beperking komt al op gang ... inkomenstoeslagen ... zuivelplan? ... te weinig melk uit Friese koe op Franse expositie

De Veemarkt

PLOTSELING zit de EEG met een tarwe-overschot van vier miljoen ton. „Plotseling", dat zeggen ze in Brussel, maar dat is slechts een ded van de waarheid. Uit vrees voor een tekort zijn er in de EEG maatregelen genomen om tarwe voor de gemeenschap te reserveren. Men is gaan hamsteren op een moment, dal de wereldmarkt hoge prijzen voor de tarwe te zien gaf. Als de EEG zijn voorraden niet had vastgehouden, dan was die ontwrichting van de wereldmarkt er niet geweest.

Nu hebben vele arme landen hun laatste reserves moeten ophikken om op de wereldmarkt nog wat tarwe bij elkaar te schrapen. Voedsel is zo duur geworden, mee door deze manipulaties van de EEG, dat er meer honger geleden is in de wereld dan onvermijdelijk lijkt te zijn. Nu zal er ook wel geen geld meer zijn om het inmiddels goedkope graan naar de verarmende landen te brengen.

In de ministerraad van de EEG heeft de Belgische minister Lavens open kaart gespeeld door te pleiten voor denaturatie van het graan ten behoeve van de veevoerindustrie. Buiten de vergaderzaal hadden de ministers de mondvol over voedselhulp. Ook Lavens. Het overschot wegwerken in het veevoer is natuurlijk wel de goedkoopste manier om er af te raken. Voedselhulp kan men overigens verdacht maken door een tanker met graan naar Bangla Desh te sturen, een havenstaking uit te lokken door de lonen met de helft te verlagen en daarvan bericht naar het goedgeefse vaderland te sturen. Men kan het ook laten samenvallen met de aanwezigheid van een luxe cruiser.

Een miskleun van vier miljoen ton op een totale wereldhandel in tarwe van ruim 60 miljoen ton is een ernstige zaak voor de EEG-bureaucratie in Brussel. Ze zal er gesterkt en gelouterd uit te voorschijn komen, want er moeten nieuwe afdelingen komen die beter kunnen voorspellen dan de vorige. Er zijn nogal wat koppen gerold in Brussel toen de Engelsen in de EEG kwamen en mooie plaatsjes in het EEG-apparaat opeisten. Zon apparaat draait dan niet meteen weer op het goeie toerental, nemen we aan.

DR. A. HERLITSKA, Copa-secretaris, had er bij de Friese Mij deze week de aandacht op kunnen vestigen, dat de EEG-Commissie wel minder zware dingen worden aangerekend dan deze miskleunen. Met de regelmaat van een klok verschijnen er berichten over EEG-fraudes, die in totaal in de miljoenen, tientallen miljoenen lopen. Maar als de werkelijke cijfers op tafel komen, dan blijkt, dat er reeds twee derde van het geld teruggehaald is en dat men met de rest bezig is.

Dr. Herlitska vestigde wel de aandacht op een nieuwe „fraude", die de EEG-Commissie bezig is uit te denken en die ten koste van de boeren zal gaan. De veehouderij krijgt medeverantwoordelijkheid voor het prijsbeleid en dat betekent, dat de EEG-Commissie met de prijzen mag knoeien zodra er te grote overschotten zijn. Dr. Herlitska wees die medeverantwoordelijkheid af, omdat de boeren ook geen inspraak hebben in het beleid. Het gevoerde beleid was medeverantwoordelijk voor het ontstaan van overschotten in de melkpoedersector.

Er ligt een enorme berg melkpoeder in de gemeenschap van meer dan 700.000 ton en de boter is zo goed als vertrokken als gevolg van vettekorten in de wereld. Indien die boter er niet was geweest had men een tekort van een miljoen ton boter gehad en uiteraard was er ook geen ton melkpoeder teveel geweest.

De laatste jaren is de prijs van de boter wat verlaagd ten opzichte van de melkpoeder, teneinde de produktie van melkeiwit in de fokkerij aan te moedigen. De reden daartoe was en moet ook blijven het schrijnende tekort aan dierlijk eiwit in de wereld.
Door de andere prijsverhouding op aandrang — dus inspraak — van de veehouderij is de produktie aangemoedigd van melkeiwit en dat is tenslotte de melkpoederberg geworden van 700.000 ton van f 3.000 per ton of in totaal van 2,1 miljard gulden. Het grootste deel zit in handen van de handel. Sr hoeft niet veel te gebeuren of er is dit jaar een berg van een miljoen ton.

ER IS DUIDELIJK aarzeling bij het waarmaken van de prijzen, die de EEG-Commissie met de ministers heeft afgesproken. **De kaasprijs** is nog niet op het niveau van de richtprijs voor de melk. Om dat te bereiken zou er nog wel een twintig cent bij de prijs kunnen Dat valt niet te verwachten, er is in de **FNZ** zelfs vrees, dat de hele zaak spaak zal lopen met de kaas als de fabrikanten door de rode lichten blijven rijden.

Het is altijd wat vreemd, dat een dergelijke constatering nu juist van de organisatie van de fabrikanten zelf moet komen, omdat zulks de stemming op de markt de knellende das kan omdoen. Maar goed, het blad van de FNZ zet het licht op rood voor de kaas. In de FNZ zit men altijd wat .te hoofdschudden over die domme kaasindustrie, maar daarbij moet men niet vergeten, dat de FNZ zich zelf aanbiedt als centrale leiding van de zuivel, terwijl, FNZ-voorzitter Rinse Zijlstra meer een man van de boeren dan van de zuivel is.
Ook **drs. Schelhaas** van de FNZ is meer een man van de (kleine) boeren dan van de zuivel. Het lijkt er nu op, dat hij voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel* wordt als opvolger van ir. Van Dam.

Volgens de deskundigen van de FNZ zal de kaasprijs met twee dubbeltjes moeten dalen tot f 4,50 per kilo wil er sprake zijn van een omschakeling in de melkverwerking van de kaasbak naar de poedertoren. Wanneer de kaasproduktie in het huidige tempo doorgaat, dan is er op het eind van het jaar een voorraad van 75.000 ton en die voorraad is onverkoopbaar, aldus de FNZ. Dergelijke mededelingen drukken de markt en zijn behalve onjuist ongepast voor de FNZ.

Wil men de kaasprijs op f 4,70 houden dan zal volgens de FNZ de weekproduktie met een 600 ton moeten worden teruggebracht en dat moet nu gebeuren, omdat over enkele weken de melkstroom zo groot wordt, dat iedere verwerkingsmogelijkheid aangegrepen wordt om de melk te krijgen. In mei-juni-juli zit alles vol en dan is er geen keus tussen kaasbak, karn en toren, dan komt er 8000 ton kaas per week. Op het ogenblik ligt de produktie 700 ton per week boven het niveau van het vorig jaar en daarvan wordt volgens de FNZ slechts 350 ton verkocht, terwijl de rest bij de voorraden komt.

Friesland doet natuurlijk wel wat mee aan de produktieverhoging. Vorig jaar werd er hier 114.000 ton kaas gemaakt en dit jaar schat het produktschap de produktie op 119.000 ton, dat is veruit de hoogste produktie per provincie. Bij de produktiestijging in procenten komt Friesland pas als allerlaatste als men ziet naar 1969 en 1975. De gemiddelde produktie in Nederland ging met 52 procent omhoog, terwijl Friesland op 32 procent bleef. Overigens maakt Friesland ruim

een kwart van alle kaas in Nederland en het doet zeker mee aan een produktiebeperking. Er staat al een Cheddurlijn stop.

PIET HOUTSMA heeft als voorzitter van de Friese Mij aangegeven dat er een kentering in het beleid is ten aanzien van de landbouw. De tegenstellingen in de landbouw groeien, doordat de kleinere bedrijven het tempo niet meer bij kunnen houden van de produktiegroei per man. Houtsma heeft nog niet gezegd hoe het dan wel moet. De gedachte aan inkomenstoeslagen dringt zich op, maar dat heeft niet meer met landbouwbeleid te maken. Men zal opmerken, dat prof. Riemsdijk zich ook voorstander heeft getoond van inkomenstoeslagen en dat deze toen weggehoond zijn. Prof. Riemsdijk wilde inkomenstoeslagen om tot een sanering in de landbouw en tot verlaging van de prijzen te komen, opdat de prijzen in de EEG zich zouden aanpassen aan het wereldmarktniveau.

Prof. Riemsdijk wilde de consument laten profiteren van lage wereldmarktprijzen, maar hij gaf niet aan hoe het moest bij hoge wereldmarktprijzen, zoals die het laatste jaar hebben gegolden, toen de EEG uit alle macht geprobeerd heeft het prijspeil hier laag te houden. Dat is gelukt. Er was hier een prijspeil, dat voor een deel van de bedrijven bevredigend was.

De EEG is nu op een punt aangekomen, waar aangegeven moet worden welke landbouw men in Europa wil hebben. Eigenlijk hebben enkele landen al gekozen. Duitsland streeft naar handhaving van ongeveer de bestaande landbouwstructuur, in wezen het bedrijf met een boer en enige hulp. Modernisering in de richting van grote eenheden is er niet verboden, maar wordt ook niet aantrekkelijk gemaakt.
In Nederland zal de modernisering door moeten gaan, omdat de Nederlandse landbouw een exportlandbouw is, die zich slechts kan handhaven indien ze kan concurreren. Een concurrentieslag moet gewonnen worden op straffe van uitschakeling. Dat is ook de reden, dat de regering er verstandig aan doet om de modernisering van de Friese zuivel te bevorderen. Piet Houtsma wijdde aan dat plan ook een passage in zijn openingsrede bij de Friese Mij. Houtsma, ook voorzitter van de Frico, zei, dat het *zuivelplan*, versneld investeren van 130 miljoen gulden, met behulp van een „ontwikkelingssubsidie" kan worden gerealiseerd. Niet meer met een „werkgelegenheidssubsidie"?

DIE VERSCHILLEN tussen groepen boeren, waarover Houtsma sprak, komen steeds meer aan het licht. De „foriening foar bidriuwsfoarljochting" in Koudum gaf ter gelegenheid van het zilveren jubileum een aardig rapportje uit „efkes omsjen" heet het. Even naar het verleden kijken, niet te lang dus. Uit de cijfers blijkt dat in de Zuidwesthoek de arbeidskosten per kilo melk in een **ligboxenstal** slechts twee derde zijn van die in een **grupstal**. Hetzelfde geldt voor de totale bewerkingskosten met loon werk en werktuigen er bij. Alleen de kosten voor grond en gebouwen zijn in de ligbox per koe 200 gulden hoger dan in de grupstal.

Het gaat om die twee kenmerken. Het eerste cijfer zal voor de ligboxen steeds gunstiger werken en het tweede neemt met de tijd in betekenis af. De boeren in de ligboxen komen geleidelijk in een positie, dat ze de stijging van de melkprijs als ongeloofwaardig zullen aanschouwen, terwijl een groot deel van de boeren in de grupstallen hun positie van, jaar tot jaar zal zien verslechteren De spanningen daaromtrent komen tot uiting bij de **netverzwaring**.

FRIESE BOEREN kunnen bijzonder belangwekkende beschouwingen houden over factoren, die de melkproduktie per Koe beïnvloeden. De fijnste in- en kunde komt er aan te pas om iemand te overtuigen, dat een melkproduktie in feite een hoge produktie is. Er zou een boek te schrijven

zijn over de in- en uitpraterij, die er jaren geleden plaats vond toen het Friese vee de achterhoede vormde in de produktie per koe in Nederland.

Bij die hele discussie is toen nauwelijks aandacht besteed aan de kwaliteit van de stallen. Er waren alleen maar grupstallen en wat zou daar aan mankeren. Het systeem van de grupstal, een koe een half jaar met de kop aan de muur binden, was door de eeuwen beproefd en geheiligd, wie zou er wat van durven zeggen. **Potstallen**, waar het vee vrij rondliep, men smaalde er over. Het was een systeem dat op de achterlijke zandgronden thuishoorde en niet in nette Friese boerderijen van de monumentenlijst.

De komst van de ligboxenstallen („rinstallen", zegt Koudum) heeft ook op dit punt enige andere inzichten wakker gemaakt. Tenzij alleen boeren die goed kunnen melken tot het systeem van de ligboxenstallen overgaan, moet geconstateerd worden, dat koeien in ligboxenstallen meer melk geven. Volgens het verslag van de vereniging in Koudum geeft een koe in een ligboxenstal zo'n 300 kg melk meer dan zijn zuster in de grupstal.

Aangezien we gedachten kunnen horen, klinkt het geknetter ons in de oren. Zo iets mag in Friesland niet gezegd worden, ligboxen beter voor het melkvee dan grupstallen! Misschien is er nog iemand, die meent, dat er in de ligboxenstallen zoveel krachtvoer om de oren van de koeien spat, maar dat is ook niet waar, want volgens Koudum krijgen de koeien in beide gevallen evenveel krachtvoer.

De huidige generatie boeren is boer geworden, toen ze hun vaders de conditie stelden van een trekker. Er moest een trekker komen, anders werd deze jongeman geen boer. Dan maar een trekker. Er zijn ook jongens, die op het ogenblik aan die trekkerboeren de eisen stellen: een ligboxenstal.

Het is jammer, dat het Fries Landbouwblad haar medewerker Siebe Attema soms wat onbarmhartig in bijschriften onder zijn stukken behandeld. Kortgeleden werd een van zijn rekentrucjes tegen de ligboxenstal ontmaskerd en dat had eigenlijk niet gemoeten. Wie Siebe gelooft en hem niet kan narekenen, maakt meer kans in een ligbox te verongelukken dan iemand die het stadium van Siebe al voorbij is.
Hoe men het ook draait of keert, boer zal zelf zijn bedrijf moeten runnen, dat doet een ligboxenstal niet voor hem. Er zijn nu zo'n duizend van die stallen in Friesland en daar zitten natuurlijk ook boeren in, die nu pas weten waar ze aan begonnen zijn.

In het Fries Landbouwblad van deze week wordt „Siebe" nog wat uitgediept en verder schrijft B. over FRS-koeien in Parijs op hetzelfde toontje als in de vijftiger jaren toen het melkdrama begon. Wel Parijs is ook een drama geweest deze week. DeNoordhollanders zetten er drie koeien neer die gemiddeld 2.000 kg. melk meer gaven dan de drie FRS-koeien op de tentoonstelling. Daar schrijft B. niet over.

Leeuwarder Courant 1975-03-22

Frico moet betalen voor overname LMI

(De Veemarkt)
EEN COMMISSIE uit de zuivelcoöperatie berekende in een niet gepubliceerd rapport een paar jaar geleden dat de fusie tussen de *melkinrichtingen in Leeuwarden* en *Warga* een jaarlijkse besparing van negen ton kon opleveren. Toen dit rapport na een jaar of anderhalf jaar nog niet uit de kast was gehaald, schatten we de besparing op een miljoen gulden per jaar vanwege de inflatie.

De fusiemogelijkheid is een fusievoorstel geworden, waarbij nu sprake is van een besparingsmogelijkheid van zes tot zeven ton per jaar. De zuivelcoöperatie *De Takomst* en de *Frico* zijn het op bestuursniveau eens geworden over de overdracht van de *Leeuwarder Melkinrichting (LMI)* aan de Frico, die zelf een melkinrichting exploiteert in Warga. De Frico moet op die overdracht 3,3 miljoen gulden toeleggen.

In de coöperatie zit men wat met dat bedrag, want vroeger ging fuseren allemaal met gesloten beurzen en juist in het afscheidsjaar van Cees van der Ploeg, hoofddirecteur van *De Takomst*, moet de nadruk op een nieuwe ontwikkeling ingezet worden, waarbij men fusies gaat betalen (De Frico deed het al eerder bij de fabriek in Oldeboorn).

In de kringen van *De Takomst* heeft men wel een redenering voor dat bedrag van 3.3 miljoen, want nog afgezien van balansposities zegt men bij *De Takomst,* dat men toch ook aanzienlijk zou moeten investeren voor de tien miljoen kg melk, die eventueel vrij komt als *Frico-Warga* haar behoefte aan melk elders zou dekken.

Het addertje onder het gras van deze redenering zal de coöperatieve boer zelf wel doorzien, want de coöpererende boeren worden hier niet als een groep gezien, maar als groepen, die verschillende zuivelzuilen vormen. Dat zal in in de deelgenotenvergadering van de Frico ook wel hoog gespeeld worden: moet de ene groep boeren in Friesland de andere betalen? Als men de coöperaties als aparte ondernemingen ziet - en de troep die tegen zal stemmen doet dat waarschijnlijk juist - dan is men in wezen voor het voorstel, dat *Frico-Warga* meer mogelijkheden geeft dan alleen een financieel voordeel.

Het Frico-bestuur zal bovendien kunnen vertellen in hoe een vreselijke worsteling het de *LMI* aan *De Takomst* ontwrongen heeft, waarbij het zelfs nog gelukt is om drie ton beneden het bedrag te blijven, dat de accountants van verschillende origine als koopsom hadden berekend. *De Takomst* zal die drie ton wel beschouwen als een subsidie aan de coöperatieve gedachte.

Ingewikkeld begint die vaak echter te worden nu er uit *De Takomst* geruchten komen over het zich afzijdig houden als het voorstel in de deelgenootvergadering van de Frico aan de orde komt. *De Takomst* zou zichzelf in coöperatieve vroomheid overtreffen als ze zich aan haar verantwoordelijkheden in de *Frico* zou onttrekken. Het stemgedrag van *De Takomst* is feitelijk bepalend voor het lot van het voorstel.

Er is genoeg anti-stemming tegen *De Takomst* om een behoorlijke tegenstand op de been te kunnen brengen. Indien *De Takomst* voorstemt dan is al 40 procent van de stemmen in de *Frico* voor en dan kan het voorstel met behulp van bondgenoten als Terschelling e.d. er wel doorgehaald

worden. En dat moet. Na de tijd kan de coöperatie-synode dan wel nagaan of alles volgens de regels is gegaan.

Het belang van de veehouders is met aanneming van het voorstel gediend, het belang van het personeel eveneens, maar heel in het bijzonder komen de melktappers aan hun trekken. De fusie zorgt er voordat de tappers in hun strijd om de melkwijken een hecht apparaat als de Wargaster melkinrichting achter zich houden.

In de relatie tussen de *Frico-Warga* en de tappers wordt namelijk de plaatselijke zuivelfabriek als tussenschakel weggenomen. De Frico kan zich straks rechtstreeks wenden tot de tappers. Tenslotte willen we er nog even aan herinneren, dat een goede melkhandel op de straat in het belang van de consument is. De tappers vormen een service-apparaat dat zeker in een tijd van een te geringe werkgelegenheid niet hoeft te verdwijnen.

Leeuwarder Courant 1975-04-05

Zuivelschap steekt vaan der illusies op...fantasten heersen op eiland....Koopman's kaashobby niet voor Friezen

(DE VEEMARKT.)
HARMEN SCHELHAAS is de nieuwe voorzitter van de Produktschap voor Zuivel.
Hij volgt de realistisch denkende Barend van Dam op; Schelhaas koestert illusies. Hij meent dat hij met het zuivelschap wat kan doen voor kleine boeren, kleine handelaren, kleine arbeiders in ondernemingsraden, kleine fabrieken en ander kleingoed. Waarschijnlijk staat hij op het standpunt dat de groten zichzelf wel helpen.

Als produktschapvoorzitter begint hij op een gelukkig moment, de hemel is bewolkt en er zijn grote spanningen voor de zuivelmarkt. Er moet dus wat gebeuren. Schelhaas zal wel wat op plannetjes broeden. Nadat Van Dam verongelukt is in de regeling voor de consumptiemelkafzet, zal Schelhaas deze afzet aanpakken. Dat zal dan wel het laatste zijn wat we van de plannen van Schelhaas horen.

Drs. Schelhaas wil het secretariaat van het schap ook meer diensten laten verrichten voor de aangeslotenen, zoals onderzoek op sociaal en economisch terrein en het behulpzaam zijn van ondernemingsraden. Met het uitspreken van dergelijke gedachten is hij wel op alle zere tenen tegelijk gaan staan. Die ondernemingsraden lopen de vakbonden in de zuivel wat voor de voeten, omdat ze zich constructief opstellen in de onderneming, terwijl linkse activisten liever een anti-kapitalistische opstelling. ziet. Misschien merken de vakbonden er ook wel niet zoveel van, want die hebben het veel te druk om elkaar vliegen af te vangen, hetgeen rond de afsluiting van de cao toch wel tot enige zieligheden heeft geleid.

De gedachtengang van Schelhaas inzake de bergboerenregeling kan in Nederland in eerste instantie op enige sympathie rekenen. Aan regionale specialisatie van de melkveehouderij in de EEG zal niet te ontkomen zijn, maar de bergboerenregeling houdt de produktie in stand daar waar men de concurrentie niet meer aan kan. De EEG is met die regeling op de foute weg, zegt Schelhaas.

Nergens in de EEG hebben melkveehouders zich zo duidelijk kandidaat gesteld om voor de melk in de EEG te zorgen als de Nederlandse boeren voorzover ze niet in de randstad wonen. In de randstad verspelen de melkende boeren kapitalen omdat hun afzet niet afgestemd is op de mogelijkheden, die er zijn. Straks wordt daar ook nog om de een of andere reden een „bergboerenregeling" van kracht. In de Alpen krijgen de boeren uitkeringen, omdat ze 600 meter boven de waterspiegel zitten, mogen dan de boeren, die zes meter onder water zitten, ook niet wat beuren om het landschap in stand te houden?

HET GEDOE OP TERSCHELLING om de parken en de boeren is ook zo'n vertoning van geringe deskundigheid en tevens van een gebrek aan voorstellingsvermogen. Uit de zuivelcoöperatie *De Takomst* in Wolvega komen steeds meer geluiden die tegen een fusie zijn met de zuivelfabriek op Terschelling, niet omdat men de boeren op het eiland niet zou willen helpen, maar omdat die hulp gebruikt wordt om allerlei plannetjes te koesteren, waar de boeren van *De Takomst* tussen Wolvega en Marrum weinig mee te maken hebben.

De Takomst en de coöperatie op Terschelling zijn fusievoorwaarden overeengekomen, die inhouden, dat *De Takomst* een deel van het melktransport van het eiland naar de vaste wal voor haar rekening neemt. Dat is een subsidie van de Friese zuivelcoöperatie aan de eilandboeren, die ook al toegelaten zijn tot de kring van de CCF-deelgenoten, hoewel ze geen melk aan de CCF konden leveren. De CCF kon geen melk van Terschelling opeisen, niettemin deelden de eilandboeren in de geneugten van dit bedrijf. Daar is in Friesland nooit een opmerking over gevallen. Het zal een duizend gulden per boer en per jaar hebben opgeleverd.

De Takomst is bereid om Terschelling over te nemen, waarbij de eilandboeren dezelfde melkprijs krijgen als de andere veehouders in *De Takomst*, uiteraard na aftrek van een deel van de extra-transportkosten. *De Takomst* is er daarbij van uitgegaan, dat er op zijn minst eenzelfde hoeveelheid melk van het eiland komt als voorheen, namelijk vier miljoen kg melk. Daalt echter de hoeveelheid, dan lopen de transportkosten per kilo melk op voor *De Takomst*.

Nu hoeft niemand zich daar zorgen over te maken, maar wanneer de hoeveelheid melk van het eiland daalt doordat ene Wim Meijer en ene Louw Hoogland geld uitdelen om de produktie van melk tegen te gaan, dan kan men van *De Takomst* niet verlangen, dat die voor de extra-kosten daarvan opdraait. Dat bedrag mag dan in het niet vallen bij de bedragen, die op Terschelling genoemd worden om de boeren op te peppen, maar als die bedragen waar zijn, ook die waarover Kees van Twist en Jan Boom schrijven, dan hebben de Schellinger boeren *De Takomst* niet meer nodig.

Over het lot van het fabriekspersoneel rept niemand. Minder melk op het eiland betekent de ondergang van de fabriek. *De Takomst* staat nu nog voor het personeel. De fantasierijke Van Twist bedenkt voor het personeel ook wel een leuk plannetje. Op de vaste wal worden nog veel snoder plannen uitgebroed dan Van Twist ooit zal kunnen bedenken: De Terschellingers moeten proberen met een eigen kaasmerk te komen. Je zult maar het slachtoffer van al die onwerkelijkheden zijn.

Leeuwarder Courant 1975-05-03

POTGELD IS UIT

DE VEEMARKT [….]
HET POTGELD van de zuivelfabrieken is uit. Organisaties als de **Domo** en de **Coberco** maken daar geen geheimen van en publiceren de slotuitkeringen publiekelijk. Voor Coberco (Midden-Nederland) is de slotuitkering 4,12 cent en de totale melkprijs komt er dan over 1974 op 47,62 cent per kg bij een vetgehalte van 3,89 procent en een eiwitgehalte van 3,37 procent.

De Coberco betaalde daarmee op het oog 2,7 cent per kg melk minder uit dan bijvoorbeeld de **Novac**, de Friese coöperatie buiten Friesland. Op het oog, want in werkelijkheid is het verschil een anderhalve cent, omdat de vet- en eiwitgehaltes bij de Novae hoger liggen en er dus uit dien hoofde per kilo melk meer betaald wordt.

De Novac heeft een gemiddelde kiloprijs voor de aangevoerde melk betaald van 50,59 cent bij 4,02 vet en 3,40 eiwit. Het potgeld kwam op bijna vijf cent, hetgeen 11,15 procent van de voorschotmelkprijs is. In dat percentage is wel rekening gehouden met de BTW en de gemiddelde tankmelktoeslag maar niet met de gemiddelde kwaliteitstoeslag.

In de zuivelindustrie meent men, dat die percentages voor de nabetaling de zuiverste vorm van vergelijking bieden, hoewel zich op dat punt ook al weer onregelmatigheden kunnen voordoen. Er zijn namelijk fabrieken, die de percentages berekenen van een voorschotprijs exclusief BTW uit een pot inclusief BTW.

De fabriek met de hoogste melkprijs in Friesland en waarschijnlijk in Nederland is de zuivelfabriek **Oudwoude**, die een nabetaling heeft van 6,83 cent en een nabetalingspercentage van 14,85 (inclusief kwaliteit en tankmelk). Oudwoude, de fabriek van Wim Bartels, heeft slechts een melkaanvoer van 20 miljoen kg en zoekt haar kracht in speciale produkties als Cheddar en Emmentaler. Oudwoude is de enige fabriek in Nederland, die Emmentaler maakt. Gister is de zomerproduktie ervan weer begonnen, hoewel de exportmogelijkheden naar Amerika praktisch zijn weggevallen.

Van de Frico-fabrieken is de kleine in **Makkinga** met een nabetaling van 5,45 cent goed uit de hoek gekomen, terwijl de grote ***Zuid-Oost-Hoek*** in Oosterwolde-Olterterp - Rolde met een nabetaling van 5,41 (12 procent vgl. Novac - 13,80 procent vgl. Oudwoude) als ex-Fricofabriek beter voor de dag is gekomen dan de meeste voorspellers in Friesland en Drenthe voor mogelijk hadden gehouden.

De grote *Takomst* met een kwart van de melk in Friesland heeft een pot van 5,31 cent (11,65 pct) maar met hogere vet- en eiwitgehaltes dan bijvoorbeeld de ZOH. Enige rust na een fusieperiode lijkt toch wel een goede uitwerking te hebben op de uitbetalingscapaciteit. Van de grote ondernemingen komt *Hollandia* met 5,01 cent (11 pct) en Workum met 5,08 cent. Gerkesklooster zit op 6,30 cent. Bergum, Dokkum en Ee zitten bij 4,60 tot 4,70 bij een percentage van ruim tien. Warga (Frico-gemiddelde) heelt een percentage van 11,36 en Oldeboorn van 10,88.

Leeuwarder Courant, 1975-06-21

Conflict weiverpoederprijs fabrieken en CCF

(De Veemarkt)
[….]
IN DE ZUIVELCOÖPERATIE broeit een conflict, dat van principiële betekenis kan zijn voor de verdere organisatorische ontwikkeling in Friesland De achtergrond is dezelfde als die welke leidde tot het uittreden van de coöperatie *De Zuidoosthoek (ZOH)* te Oosterwolde uit de Frico, namelijk het vaststellen van kostprijzen ten behoeve van de interne verrekening van kosten tussen de coöperaties.

De zaak is indertijd op scherp gesteld door Hepke de Boer in de inmiddels verdwenen coöperatie *De Maatschap / Fresia*, die ook uit de Frico wilde, omdat de *Frico* niet alle kosten van de poedertoren wilde vergoeden. Over het verpoederen van wei loopt nu het probleem in eerste instantie. De theoretische kostprijs voor onderlinge verrekening is steeds opgevoerd en op het ogenblik hebben de coöperaties-met-een-torcn de meerderheid in de Friese zuivelcoöperatie, zodat de kostprijsinflatie bloeit.

De kostprijs van het verpoederen van wei is gesteld op zo'n *f* 3,60 per 100 kg wei en dat bedrag is hoger dan de waarde van de weipoeder. Heel geleerd wordt er nu in Friesland al weken gesproken over een negatieve waarde van de wei. Op de markt blijkt die negatieve weiwaarde niet te bestaan. Een reeks fabrieken verkoopt zijn wei en krijgt daarbij een hogere prijs dan in het Friese verrekensysteem mogelijk is. Het gevolg is dat er wei uit Friesland wegloopt. Oudwoude laat zijn wei in Winschoten verwerken en Opeinde verkoopt het spul helemaal naar Veghel in Brabant. Het gevolg is, dat de CCF niet voldoende wei aangevoerd krijgt om waar te maken, dat daar zeven dagen en nachten per week geploeterd moet worden om de weistroom de baas te blijven.

Die stap van zeven dagen heeft de CCF dit voorjaar gezet, nadat daar tot nu toe in de ploegendiensten slechts zes dagen gewerkt werd. Het was wel de moeite waard om zeven dagen te gaan draaien, want wei die bij de CCF verwerkt wordt tot melksuiker heeft niet een negatieve waarde, maar brengt na aftrek van de kosten ongeveer drie cent per kg op. Wie dat niet voor zijn wei ontvangt is gek om nu nog een kaasfabriek te bouwen.

Eind vorige week was de situatie in Friesland dus zo, dat fabrieken wei wegstuurden, waar ze nauwelijks iets voor beurden, terwijl diezelfde wei bij de CCF een cent of drie waard geweest zou zijn. Hier werd dus weer eens op een merkwaardige manier met de belangen van de coöpererende veehouders omgehutseld. waarschijnlijk omdat enkele technici menselijke aspecten van de zaak over het hoofd hadden gezien.

Om een eind te maken aan deze dolle toestand besloot de CCF een premie te verstrekken op de levering van wei in het onderlinge Friese verkeer. Het is een premie van 1,2 cent per kg. Die premie is voldoende om alle wei in Friesland te houden, althans financieel is dat een aantrekkelijke zaak.
Principieel is daarmee het voortbestaan aan de orde gesteld van kleinere fabrieken, die in kostprijsbeslissingen afhankelijk zijn van een meerderheid, die anders gerichte belangen heeft. Deze kleinere fabrieken worden economisch in de tang genomen en dat gebeurt van de kant van de

meerderheid niet zonder enig plezier, want horen Oudwoude en Opeinde niet tot de top-uitbetalers in Friesland?

In het algemeen maakt het weinig verschil, want de CCF betaalt, voor de grondstoffen, die de aangesloten zuivelfabrieken leveren. Op het eind van het jaar komt de pot en die wordt verdeeld over de melk, die bij de zuivelfabrieken door de aangesloten veehouders is geleverd.
De pot zal over dit jaar kleiner zijn, omdat de CCF een premie op de wei geeft, behalve natuurlijk bij fabrieken, die de wei buiten Friesland laten lopen.

De situatie kan nu gemakkelijk uit de hand lopen. De reactie van de CCF - van bestuur of directie, dat is ons niet helemaal duidelijk - om onverwacht met die weipremie te beginnen in een periode dat er directeuren van zuivelfabrieken met vakantie zijn en er wel eens stukken blijven liggen, is natuurlijk niet zo erg tactisch. Overigens hebben de zuiveldirecties de CCF droog gezet en met zijn mooie houding van zeven dagen in de week draaien, wat een opoffering voor het fabriekspersoneel betekende, een figuur laten slaan.

Het moet de veehouders van de coöperaties wel duidelijk zijn, dat er een machtsstrijd gaande is tussen de autonome organisaties, die geld kost. Oorzaak daarvan is de zwellende kostprijs voor poederdrogers die eenzijdig door de betrokkenen wordt vastgesteld. Met de weipremie wordt de strijd aan het oog van de buitenwereld en de boeren onttrokken, maar intern zal er een verschuiving in de verhoudingen optreden, die op een verdere versterking van de zuivelcoöperaties met toren uit zal lopen. De kostprijsberekening in de Friese zuivelcoöperatie en de poedertorens zijn bezwijkende pilaren onder de eensgezindheid.

Leeuwarder Courant 1975-06-28

....meer kaasfabrieken....machtstijd op komst in kaas....niet meer voorverpakt...

[….]
DE VEEMARKT
BIJ DE START VAN DE EEG heeft een reeks van landen zich een voorstelling gemaakt van de weldaden, die te wachten stonden van het principe dat in de landbouw de produktie daar zou geschieden, waar dat het beste kon.
Men weet, dat we Friesland als het centrum van de wereld beschouwen, waar de laatste koe zou zijn die melk zou geven, als de koeien verdwenen zouden zijn. In ieder geval zou langs de Noordzeekust de melkproduktie van de EEG geconcentreerd worden en de Beierse boeren en hun collega's in Frankrijk moesten het feit maar onder ogen zien, hoe ze zich in de toekomst als niet-agrarlërs zouden redden.

Dat loopt nu allemaal wat anders. De export van boeren naar de Noord-Duitse laagvlakte is weer op gang gekomen, omdat daar de omstandigheden voor de melkproduktie ook financieel gunstiger zijn dan hier. Er is de laatste weken een viertal boeren vertakken uit Hijum, Delfstrahuizen, Schagen en Doezum. Het zijn vooral de lage huren in Duitsland, die aantrekkelijk zouden zijn. Achtergrond is natuurlijk ook een falend binnenlands beleid in Nederland ten opzichte van de fluwelen aanpak in Duitsland. Nederland zal tijdens de huidige economische teruggang overigens de waarde van de landbouw nog wel ontdekken.

Nu reeds valt te ontdekken, dat de economische teruggang zijn invloed heeft op de agrarische produktie en in het bijzonder op de melkproduktie. De uitbreiding kwam in het verleden vooral tot stand door de stichting van grote kapitaal-intensieve bedrijven, terwijl kleine bedrijven afvielen. Het is wat minder interessant geworden om geld in de melkveehouderij te steken en onmiddellijk ziet men de melkproduktie zich minder sterk ontwikkelen dan verwacht werd. Er kunnen nog andere factoren meespelen, maar er wordt minder geld in de ontwikkeling van nieuwe bedrijven gestoken vanwege de economische teruggang.

De Nederlandse veehouderij is de EEG in gegaan als een sterk gemoderniseerde bedrijfstak, dank zij de opvattingen van socialisten als **dr. Mansholt** en **dr. Vondeling.** De Partij van de Arbeid heeft in die eerste twintig jaar na de oorlog de vloek gedragen van de zegenrijke sanering in de landbouw. Pas Egas en tegenwoordig Voortman begrepen dat zulks weinig electoraal succes oplevert, en ze hebben in een andere richting gestuurd, terwijl de landbouworganisaties nu nog geheel in de ban zijn van de Mansholt-politiek van voor diens bekering tot weer iets anders.

Uit de toestand van de melkveehouderij was gemakkelijk af te leiden, dat de voorsprong in Nederland jarenlang een gunstige ontwikkeling met zich zou brengen. De voorsprong is nog niet verdwenen, maar anderen komen wel opzetten. Aller ogen zijn gericht op de voorsten, die moeten nageaapt worden, opdat de achterstand niet groter wordt maar kleiner. Buiten beschouwing blijft dan, dat die voorsten slechts voor liggen op een bepaalde koers, die fout kan wezen. Als het zaakje straks door de wind moet, kan het best mogelijk zijn, dat die „achtersten” veel dichter bij het nieuwe doel zijn dan de „voorsten”.

IN DE ECONOMISCHE TERUGGANG, blijven de zuivelindustrieën in Nederland nieuwe kaasfabrieken plannen. De *Coberco* wil een groter aandeel in de kaasproduktie, al hebben we de indruk, dat er nog een mogelijkheid is, ondanks de besluiten van deze week, om in de komende tijd de plannen terug te schroeven. De Domo: gaat er ook eentje bouwen.

Deze drang naar de kaasproduktie stelt vooraf de afzetcoöperatie NCK voor grote problemen, maar dat zijn kennelijk zaken van later zorg. De *Coberco* houdt ook rekening met een aflopen van het zuivelbeleid in zijn huidige vorm in de EEG. De interventiepolitiek voor boter en melkpoeder zou kunnen verdwijnen en de melk zou grotendeels aan zijn lot worden overgelaten. Ook dan zou het wel prettig zijn meer melk naar de kaasbak te kunnen sturen.

Eigenlijk zit de zuivelindustrie toch wel op rozen: de enige zorg, die men heeft, is het baas blijven over de melkaanvoer. De zuivelindustrie is zo iets als een waterschap, het heeft slechts de zorg het boezempeil van de melk te beheersen. Als de bemalingskosten niet hoger zijn dan in Friesland dan zit het altijd wel goed, meent men. En wat er met de melk gebeuren moet? Je kunt er boter, kaas of drinkmelk van maken. De drinkmelkmarkt is voorlopig wel voorzien, boter is er allang genoeg en kaas komt er in overvloed als alle fabrieken op topcapaciteit gaan draaien.

Produktiebeheersing is een mooi ding, maar de nieuwe kaaspaleizen zullen niet onder hun mogelijkheden gaan draaien en binnen een paar jaar zullen we dus mee maken, dat de grote fabrieken de kleine uit de markt proberen te drukken door kaas te produceren ongeacht de prijs. Als de economische teruggang zich voortzet, zal de klap hard aankomen in de zuivelindustrie. De bouwers van nieuwe kaasfabrieken zijn of gek of ze willen aansturen op de grote botsing en dan ontstaat ook een dolle situatie.

HALF AUGUSTUS wordt al weer een verbetering op de kaasmarkt verwacht, omdat de verhoging van de boterprijs in september aan de kaasmelk begint te trekken. Er vinden op het ogenblik ook drastische wijzigingen in de afzet plaats. De vierkante kaas, die geschikt is voor de voorverpakking is over zijn hoogtepunt heen, omdat met name in Duitsland de consumenten de kaas weer van het stuk laten snijden in de winkels.

Deze vorm van afzet was tijdens de hoogconjunctuur sterk teruggelopen, doordat de klant niet meer naar de prijs van de kaas keek en omdat er in de winkels geen bedienend personeel genoeg was. De klant kijkt nu wel weer naar de prijs en dan ziet hij dat voorverpakte kaas tien mark kost en ter plaatse gesneden kaas zeven tot acht mark per kilo. De winkels hebben ook wel weer personeel beschikbaar voor de kaasafdeling.

Vorm en kwaliteit krijgen bij de afzet via de toonbank een grotere kans. Duitsland neemt ruim een kwart van de Nederlandse kaasproduktie op. De groei is uit de Duitse markt en de klant kiest voor goedkopere soorten. De laatste jaren was er altijd sprake van, dat de prijsverlagingen op de Leeuwarder zuivelbeurs geen invloed hadden op de afzat Nu er sprake is van een economische teruggang lijkt de prijs toch weer een functie te krijgen bij de afzet van hoeveelheden.

Over anderhalve maand breekt voor de kaas het uur van de waarheid aan. Het is mogelijk, dat de prijs in de goot blijft liggen, doordat de grote producenten om grotere marktaandelen gaan knokken. In de komende weken werkt de kaasindustrie slechts op een zesde tot een zevende deel van haar capaciteit en iedereen wil straks natuurlijk hard aan de slag om de kosten van de fabriek te drukken. De onuitgesproken hoop op een misoogstje laat zich in de veehouderij niet geheel onderdrukken. [….]

Leeuwarder Courant, 1975-07-05

De IJsindustrie ...Koopman's kaashobby niet voor Friezen

(De Veemarkt)
DE ZUIVELINDUSTRIE wordt koud bij de gedachten aan de verliezen, die de consumtie-ijsbereiding oplevert. Enkele jaren geleden deden vier coöperaties hun ijsfabrieken en ijsverliezen in een grote pot met een groot gat. Geraamd wordt, dat de verliezen nu in de vele miljoenen lopen. Vorig jaar gingen de zaken slecht en dit jaar is het opnieuw een drama met de *IJsunie.*

De IJsunie beschikte over vier fabrieken namelijk *Lich* in Bedum van de Domo, *Davino* in Wilp van de *Coberco*, *Ermi* in Rotterdam van de CMC en *Horna* in Hoorn van de Noordholland. De IJsunie is wat de administratie betreft ondergebracht in het gebouw, waarin ook *Groenhoven N.V.* zetelt, maar zij trekt daar nu uit. De hele zaak wordt uit Utrecht overgebracht naar Wilp tussen Zutphen en Apeldoorn in Gelderland. De fabrieken in Rotterdam en Hoorn gaan dicht en de produktie wordt geconcentreerd in Bedum en Wilp.
De IJsunie heeft een dalend marktaandeel van nog geen twintig procent.

Naast de IJsunie opereren in deze markt o.a. de zuivelcoöperatie *Campina* en *Unilever* (Ola) met een gezamenlijk marktaandeel van tegen de vijftig procent. Dan is er een afnemende rij bedrijven, die ook nog in de ijsmarkt boksen zoals het Amerikaans-Belgische bedrijf Arctir, de zuivelfabriek Gilze met Okay, Caraco in Hellendoorn en uiteraard De Friese Koe in Leeuwarden. Van de kleine bedrijven zijn er nog maar weinig over. De fusie van de grote leidde tot nog grotere bedrijven en tot nog grotere verliezen. Om de IJsunie is een sfeer van verval ontstaan, waar de andere organisaties op los trekken om de buit te verdelen.

De ijsfabrikanten leveren hun consumptieijs van depóthouders, die een zelfstandige positie innemen en die niet gebonden zijn aan een fabriek. Ze kunnen gaan en staan waar ze willen. Toen de IJsunie ontstond kwamen de depóthouders van Lich, Davino, Ermi en Horna op de tocht te staan. Elk zocht met zijn klanten een zo goed mogelijk heenkomen en die sfeer van onzekerheid is mede een oorzaak geweest van de debacle. Een andere oorzaak lag in het langs elkaar heen werken van vertegenwoordigers van verschillende fabrieken. Elk kwam met zijn eigen verkoopraatje bij de depóthouders.

De Horna-fabriek in Hoorn staat er nog maar een jaar of vier. Toen zij open ging werd zij de modernste ijsfabriek van Europa genoemd; de kosten van die fabriek worden in de industrie op ruim tien miljoen gulden geraamd, hetgeen wel aan de hoge kant zal zijn als men bedenkt, dat de fabriek in Wilp nu voor vier miljoen gulden gaat uitbreiden. Het personeel van de IJsunie mag mee naar het dorpje in Gelderland trekken en te verwachten valt, dat de vakbonden niet erg gelukkig zullen zijn met deze oplossing. In Bedum komt de verpakking van ijsjes met 30man personeel en een omzet die zes tot zeven miljoen liter moet halen.
[….]
Koopman's kaashobby niet voor Friezen
Zuivelgenie Hans Koopmans (45) heeft bij de notaris een geluidsbandje gedeponeerd met de muziek, die gespeeld moet worden bij zijn begrafenis. Hij heeft dat bandje zelf gemaakt in zijn eigen kerkje, want de heer Koopmans speelt trompet en orgel. De kerk is verbonden aan zijn nieuwe kantoor tussen het Oud Bolwerk en de Dijlakker in Bolsward. Hij heeft daar Stef de Haas als buurman, een bekende verschijning uit het politieke nachtleven van Bolsward.

Op dat kantoor van Koopmans staat „Koopmans Engineering” en veel Bolswarders zullen het nog kennen als een groot r.k. jongensinternaat. Koopmans heeft dat betrekkelijke nieuwe internaat overgenomen met keukens, kerk, recreatiezaal en alles wat er bij een jongensinternaat hoort, bijvoorbeeld een trampoline. Het kerkje doet nog dienst voor de paters, die naast het complex wonen. Koopmans zelf is hervormd en pro-Amerikaans. In één van de vergaderzalen van het complex staat een stander met de Nederlandse en de Amerikaanse vlag.

Koopmans Engineering is een van de maatschappijen, waarin Hans Koopmans zijn aardse bezittingen heeft verschanst. Zij hobby is het ontwerpen van kaasbereidingsapparatuur en dat soort dingen. Hij laat ze in zijn eigen fabriek ook maken, maar ze worden ook in licentie gebouwd. Onder Friese zuiveldeskundigen bestaat enige twijfel of die apparatuur wel werkt, want men heeft deze Koopmans vroeger wel gekend bij Bijlenga-Tebel, bij de Zuivelbank en zijn merkwaardige financiering en bij vele anderen. Wat zou die Koopmans?

Over zijn kaasfabriek hebben we twee jaar geleden geschreven, dat deze geniaal van opzet was, maar we werden toen van deskundige zijde attent gemaakt op enkele onvolkomenheden aan het systeem-Koopmans inzake de automatische wrongeldosering in de kaasvaten. Het verhaal ging in de Friese zuivel, dat er bij deze apparatuur door wrongelresten grote moeilijkheden ontstonden bij de zout- en vochtgehalteverdeling in de kaas. Uit dat verhaal bleek, dat men het systeem-Koopmans niet bestudeerd had. In de doseer-kolom blijven geen wrongelresten achter, omdat de dosering per vat is afgesteld op de hoogte van de wrongelkolom.
Als men dan al over de technische bezwaren was heengestapt, dan. kon men nog altijd wijzen op de financiële aspecten van het bedrijf. Koopmans probeerde zijn financiële onafhankelijkheid met alle mogelijke middelen te handhaven. Zo schreef hij o.a. een obligatielening uit, die buiten de officiële bankkanalen omging.

Commissarissen, die zich in zijn raad waagden, dropen snel weer af, als ze ontdekten, dat de koers in het bedrijf op enkele graden nauwkeurig door Koopmans bepaald werd. Op het ogenblik is de vroegere zuiveldirecteur uit Tzum, Roel Lubberink, commissaris. Deze kwam vrij bij de kernfusie van Tzum met de „Goede Verwachting”. Koopmans lijkt op het ogenblik een heel stevige achtergrond te hebben.

De kaasapparatuur van Koopmans is geplaatst in twee grote fabrieken. Eerst in Australië bij Murray Goulburn en toen in Ierland, terwijl op het ogenblik de Cobercofabriek in Balkbrug van Koopmans apparatuur wordt voorzien.

Deze week zijn daar de kaastanks heen gegaan, die jaarlijks 100 miljoen kg melk kunnen verwrongelen.
Men lijkt het in de Friese zuivelindustrie niet eerlijk te willen geloven, dat je met Koopmans-apparatuur kaas kunt maken. Een paar weken geleden kwamen we het verhaal weer tegen, dat de fabriek in Australië in de soep was gedraaid en dat de Australische coöperatie de fabriek niet wilde betalen. Het faillissement van Koopmans stond voor de deur. En dat gebeurde op het moment, dat in Australië met allemachtig veel tam tam de fabriek „the most modern, highly automated and sophisticated of its kind in the world” geopend werd. Minister Moss Cass sprak die woorden over de fabriek van Koopmans. In vertaling komen we ongeveer tot het volgende: „de modernste hoog geautomatiseerde en uitgekienste fabriek ter wereld”.

Het zal een zuivelaar in Friesland een zorg zijn wat een Australische minister in een poging om vriendelijk voor iedereen te zijn ook een kushandje naar de fabriek van Koopmans werpt. Maar

in het coöperatieblad van de fabriek staat dan ook nog dat iedereen het er over eens was dat de fabriek haar gelijke in de wereld niet had. Ze gaan er 7.000 ton goudse kaas per jaar maken.
De produktie is bestemd voor Snow Brand, dat met Mitshubishi uit Japan en met de Australische coöperatie een onderneming heeft gevormd voor de exploitatie van de fabriek. De verdeling van de aandelen is 70 procent voor Murray Goulburn Coöperative, 25 procent voor Snow Brand Milk en vijf procent voor Mitshubishi. De kaas is voor een groot deel bestemd voor de snel groeiende Japanse markt.

De reus op het terrein van de fabricage van zuivelapparatuur is **Alfa Laval**, een Zweeds concern, dat vorig jaar de Friese onderneming **Tebel (Bijlenga en Van der Ploeg)** van de CCF overnam. Bijlenga maakt kaasapparatuur in Leeuwarden en Van der Ploeg melkindampers en droogtorens in Apeldoorn.

Verder opereren op deze markt ook nog **Volma van de VMF** en **Holvrieka van Nederhorst**. **Hubert in Sneek** (Hoogovens) doet ook wel eens wat in zuivel en **Jongia** moet niet vergeten worden. Maar in het algemeen hebben we de indruk, dat er een concentratie bezig is in de produktie van zuivelwerktuigen met name op het punt, waar de Engelsen dat mooie woord „sophisticated" voor hebben.
Het woord is in de machinefabricage het tegenovergestelde van „boerensmid" en het was voor Koopmans wel leuk om zijn apparatuur in Australië als „sophisticated" te horen betitelen, omdat hij bij enkele Friezen nog door gaat voor een „boeresmid". De afhankelijkheid van de zuivelindustrie van enkele ondernemingen met gespecialiseerde kennis en know how neemt toe.

Het wordt in de industrie steeds meer de gewoonte om complete bedrijven te kopen of aan te bieden. De opdrachtgevers met name in ontwikkelingsgebieden wensen zogenaamde „turn key" fabrieken, die draaiend opgeleverd worden. Alva Laval kan deze complete zuivelfabrieken straks kwijt in Rusland, dat helemaal op de zuiveltoer gaat.

De kleine bedrijven hebben een zware dobber in deze markt, omdat ze slechts onderdelen van een fabriek kunnen leveren. Hans Koopmans heeft deze zwakke kant van zijn bedrijf opgevangen door via Koopmans Engineering als organisaitiebureau dergelijke turn key projecten op te zetten. In zijn kerkje heeft Koopmans voor ons op zijn trompet gespeeld. „Alle Menschen werden Brueder"; het was wel erg luid.

Een vakantie is voor ons ook altijd wat een ontdekkingsreis in de kaas en dan is men gelukkig, wanneer de weg door Frankrijk voert. We voelen ons geen kaaskenner, maar kaas in Frankrijk maakt een mens gelukkig. Komt men dan over de grens in nog andere landen, dan treft men wel aardige smaakjes, maar het fijne is er niet meer of het zou Emmenthaler moeten zijn. We hebben trouwens ook Emmenthaler gehad, die die naam niet verdiende. Het leek wel kauwgom. Dan kunnen Wim Barrels en zijn kaasmakers in Oudwoude wel wat beters te voorschijn toveren op dit gebied. Zoals de firma Kramer de Leeuwarder consumenten leert.

Leeuwarder Courant 1975-07-17

…..Zuivelplan zonder DOMO.....

De Veemarkt (dl)
[….]
HET FRIESE ZUIVELPLAN is bedoeld als een plan tot verbetering van de werkgelegenheid in Friesland met name in de bouwsector. Het plan bijft in Den Haag omhangen op en moment dat de vakanties beginnen en belangrijke mensen de stad uit zijn.
Het plan heeft verschillende vertragingen opgelopen, maar de ergste was toch wel die, welke veroorzaakt is door de onzalige gedachte om Groningen en Drenthe via de Domo in het Friese plan te halen. Toen moest de Domo plannen opstellen om ook vervroegd te investeren. Die plannen hebben Den Haag niet bereikt en de Domo is nu afgehaakt in het interparlementaire overleg over de zaak.

Het gaat er nu om geld te vinden, maar Duisenberg zoekt niet. Hij stapte deze week in Friesland om met de jongen die niet wilde lachen. Als hij dr. Jelle Zijlstra van de Nederlandse Bank tegenkomt zal deze wel net als tegen een van zijn voorgangers indertijd in Eernewoude bij de winkel van Wester zeggen: „Moet jij niet aan je begroting werken?". Die voorganger is een goede kennis van ons en daarom noemen we zijn naam niet.

De Domo-directie heelt het laten voorkomen in de algemene vergadering, dat de kaasfabriek, die men te zijner tijd van plan is in Bedum te bouwen, in overleg met afdelingen van de Friese Zuivelbond tot stand komt de samenwerking met die bond is op een heel laag pitje gekomen. In hoeverre een actie van Domo-Atlas Koert de Boer in het kader van het Friese zuivelplan in Den Haag daarop van invloed is geweest is natuurlijk niet na te gaan.

Dat de verstandhouding met Friesland op het ogenblik onder nul is, kan men ook afleiden uit een opmerking van De Boer, dat de magere kat wel in staat is om een muis te vangen. Die magere kat zou de Domo zijn en die (Fiico-) muis zal wel model staan voor zuivelindustrie. De uit het Frico kamp ontsnapte ZOH-coöperatie Oosterwolde pikt zo nu en dan wel eens een boer op in zuidwestelijk Drenthe, die niet onder de indruk is van de mooie uitspraken uit Beilen.

Het Friese zuivelplan omvat inveseringen tot een totaal van 130 miljoen gulden. De vervroegde investeringen zijn mogelijk als er een subsidie los komt van zon 30 tot 40 miljoen gulden om de periode te overbruggen, waar de gebouwen en installaties wegens overcapaciteit ongebruikt staan. Minister Fons van der Stee zei tegen ons dat hij het gesleep met melk van andere provincies naar Friesland als gevolg van die overcapaciteit nog een punt vond, maar de Friese zuivelindustrie is gaarne bereid op dit punt garanties te geven.

Overigens is die industrie al bezig met de uitvoering van bouwplannen die onder het plan zouden vallen, zodat langzaam de mogelijkheden verdwijnen om de werkgelegenheid te verruimen. Uit de bouwbonden klinkt geen woord van protest en de voedingsbonden laten ook weinig van zich horen. Die hadden ook nog een paar eisen in petto, voor ze het Friese zuivelplan tot bevordering van de werkgelegenheid in de bouw en in de zuivel gingen aanhangen.

Leeuwarder Courant 1975-10-04

Onze kaas smaakt goed.....meer kaascultuur nodig.....

(De Veemarkt)
[….]
VOOR KAAS VERWACHTEN we geen problemen als gevolg van bezwaren tegen de intensieve veehouderij. Ongeveer drie procent van de kaasproduktie in Nederland komt nu nog van de boerderij en niet, uit de fabriek. Die produktie zal zich op de boerderij lang kunnen staande houden, al wordt de arbeid, die er aan besteed wordt niet „industrieel" beloond. De kaasmaakster op de boerderij beoefent een ambacht en dat is min of meer haar levenswijze. Men maakt op die boerderijen nog geen duidelijk verschil tussen arbeidstijd en vrije tijd. Het kaasmaken is er ook hobby. Het .naken van een goede kaas schenkt immers grote bevrediging en oogst bewondering.

De boerderij-kaas onderscheidt zich van de fabriekskaas door de enorme variatie van smaken, per soort uiteraard. Als fabriekskaas wat de smaak betreft mislukt, kan ze nog altijd weggewerkt worden als boerenkaas. Zo ligt het, een beetje akelig gezegd, ongeveer. Bij de boerenkaas komen natuurlijk wel heel fijne smaken voor, maar als bijvoorbeeld in Lutjewinkel de kaaskanonnen het op hun heupen hebben, dan komt er ook wat te voorschijn, dat je niet meer vergeet en waar de meeste boerenkaas geen weet van heeft.

Een vakantie is voor ons ook altijd wat een ontdekkingsreis in de kaas en dan is men gelukkig, wanneer de weg door Frankrijk voert. We voelen ons geen kaaskenner, maar kaas in Frankrijk maakt een mens gelukkig. Komt men dan over de grens in nog andere landen, dan treft men wel aardige smaakjes, maar het fijne is er niet meer of het zou Emmenthaler moeten zijn. We hebben trouwens ook Emmenthaler gehad, die die naam niet verdiende. Het leek wel kauwgom. Dan kunnen Wim Barrels en zijn kaasmakers in Oudwoude wel wat beters te voorschijn toveren op dit gebied. Zoals de firma Kramer de Leeuwarder consumenten leert.

De Nederlandse kaassoorten als Goudse en Edammer zijn snijkazen, die zich gemakkelijk in verschillende omstandigheden laten gebruiken, vooral omdat ze goed te snijden zijn. De smaak kan voortreffelijk zijn en is in ieder geval beter, dan wat er elders in vergelijkbare soorten aan de markt komt. Dat betekent, dat indien de omstandigheden daartoe commercieel gunstig zijn de afzet van Nederlandse kaas nog sterk kan worden verhoogd.

Tegenover de onvoorstelbare hoeveelheden kaas die er in Nederland gemaakt worden en die voor wat het Friese deel van de produktie betreft op ongeveer duizend gulden per hoofd van de Friese bevolking komen, heeft het weinig zin om te trachten naast Goudse en Edammer nog enorme kosten te maken om er een andere kaassoort in te drukken. Wel dient men natuurlijk attent te zijn op gaten in de markt, terwijl men ook wel eens iets zou mogen doen aan „kaascultuur" in Friesland.

Het unieke van de kaas zat deze zomer niet in de prijs. De tweeweekse kaas deed een prijs op de Leeuwarder zuivelbeurs, die beneden de overeenkomstige basisprijs voor melk lag. De basisprijs wordt afgeleid van de EEG-prijzen voor boter en melkpoeder, de prijzen, die de opslagplaatsen in de EEG officieel voor boter en melkpoeder betalen. Het scheelde deze zomer nog al iets, maar nu is de prijs inmiddels gekomen op *f* 4,84 of *f* 4.85 per kilo Goudse (notering met plussen). Deze prijs wordt beschouwd als overeenkomende met de EEG-basisprijs voor melk zoals die se-

dert half september geldt. De kaasprijs zal daar ook wel niet weer onder komen, terwijl de melkprijs voor de boer verder afhankelijk is van de ontwikkeling van de weiprijs.
Die ontwikkeling kan gunstig zijn, als de geruchten bevestigd worden dat Rusland voor 500.000 ton melkpoeder in de markt is.

DE KAASPRIJS is niet vanzelf omhoog gegaan. Dat is natuurlijk wel in de eerste plaats het gevolg geweest van de marktstemmingen, maar tijd en plaats zijn gekozen door de ***Coberco*** in Zutphen. Op een essentieel moment schroefde de *Coberco* de produktie met een 240 ton terug, namelijk juist voor het moment waarop de kaashandel in overweging nam de tegen oude prijs verworven kaas tegen hogere prijzen dan voorheen te verkopen. De *Coberco* drukte de marktprijs voor tweeweekse kaas net iets eerder omhoog, zodat de kaashandel wel min of meer beroofd is van een extraatje, dat ze na een brodeloze zomer van kaaskarren tegen kostprijs, hier en daar nodig had. Nadien heeft de *Coberco* bij hogere prijzen zijn produktieverlies weer ingehaald.

De *Coberco* is een van de grootste boerencoöperaties in Nederland en ze haalt een enorm kwantum melk op in Gelderland en Overijssel. Bij haar kaasstunt had de *Coberco* wel wat hoop gehad op steun uit de rest van het boerenkamp, doch die is uitgebleven. In ieder geval heeft economische machtsvorming in de coöperatie zijn centjes opgebracht

Wat er in de komende maanden met de kaasproduktie gaat gebeuren wordt een interessante zaak. De grote kaasfabrieken van de *Coberco* gaan op volle capaciteit draaien evenals die in Brabant en ze hebben voldoende melk achter de hand om de kaasbakken vol te houden. De grote coöperaties buiten Friesland verwerken slechts enkele tientallen procenten van hun melk tot kaas. De Friese fabrieken maken kaas en moeten ook nog aan de CCF leveren. Zij zullen moeite hebben om met de kaas op volledige capaciteit te werken. De Friese kaasfabrieken zijn net als die in Noord-Holland afgestemd op de topaanvoer van melk in de voorzomer.

Dat wordt dus in Friesland kiezen of delen en wat ruzie over de prijs van de melk, die de CCF aan de fabrieken betaalt. Men zal klagen over onderbezetting en verwijzen naar andere landsdelen, waar de kaasfabrieken onder gunstiger voorwaarden draaien.
[….]

Leeuwarder Courant, 1975-11-01

Giekerk stak brand in zuivelcoöperatie

(De Veemarkt)
ER KLOPT IETS NIET in de zuivelindustrie, wanneer een zuivelfabriek als die in Giekerk aansluiting moet zoeken bij een grotere coöperatie om voldoende ruggegraat te houden voor de strijd om het bestaan. Het enige wat er in de fusieloop der redeneringen klopt, is het winnen van twee gouden medailles op de kaaskeuringen en de daarop aansluitende fusiebesprekingen met *De Takomst* in Wolvega. Het winnen van gouden medailles lijkt wel de genadeslag te zijn voor een coöperatie.

Nu zal Giekerk wel blijven bestaan als de fusie tot stand gekomen is Rinse Comello maakt met de bemanning van Giekerk niet alleen gouden produkten maar ook nog specialiteiten, als *dieetkaas*, alle mogelijke gekruide kaasjes, roomkazen en dat soort van dingen De fabriek in Giekerk doet dat voor de *Frico* en door deze specialiteiten heeft de *Frico* in Nederland althans entree gekregen in vele winkels. Wel valt het dan op, dat zo'n winkel alleen de dieetkaas van de Frico heeft en niet de andere kazen, waarvan er tienduizenden tonnen gemaakt worden.
De fabriek in Giekerk gaat uit van een zelfstandige coöperatie van melkveehouders, die de afzet van hun produkten in handen hebben gegeven van de Frico. Bij een fusie met *De Takomst* verandert er ogenschijnlijk aan die situatie niets, want ook *De Takomst* werkt voor de Frico. *De Takomst* is binnen de *Frico* veruit de grootste deelgenoot.

Kennelijk voelt Giekerk zich beter thuis bij *De Takomst*, die de zaken binnen de *Frico* lijkt te gaan regelen, dan daarbuiten, waar Giekerk een deelgenoot van de Frico is, die geheel afhankelijk in van regelingen, die anderen omtrent zijn produkten en prijzen treffen. Als directeur van Giekerk is het bij de Frico[16] „Rinnie Comello", als Takomst-directeur is het straks „Meneer Comello, hoe had u het gedacht willen hebben?"

DE DEELGENOTEN van de *Frico* kunnen ingedeeld worden in vier groepen, waarvan *De Takomst* één groep is. Daarnaast zijn er de grote coöperaties als de *Novac* , de *Noordoostergo* in *Dokkum* en *Bergum*. De derde groep bestaat uit de zuivelcoöperaties *Giekerk*, Opeinde, Ee, Hollum, Steggerda, Donkerbroek en Makkinga. Dit is de groep van oude coöperaties, die buiten de fusieperikelen gebleven zijn en die in een zekere afhankelijkheid van de Frico leven voor wat betreft de kaas, die ze mogen maken. De toewijzing van speciale produkties, die niet kunnen plaats vinden in geautomatiseerde kaasmakerijen, kan deze zelfstandige coöperaties nog een lang leven verschaffen, indien ze althans niet de weg van Giekerk volgen. Er is reeds enige onrust te bespeuren.

Er is nog een vierde groep deelgenoten. Die bestaat uit veehouderijcoöperaties zonder eigen fabriek, namelijk die in Warga en Oldeboorn. De fabrieken in Warga en Oldeboorn zijn overgegaan in handen van de Frico en maken deel uit van de exploitatie van de Frico. Warga heeft een melkinrichting en een botermakerij (de grootste in Europa) en Oldeboom zit met speciaalprodukten (lunchkaas en baby-Edammer) wat in het vaarwater van Giekerk.

Als er nu boeren zijn, die menen, dat we hier reeds een Gordiaanse knoop hebben beschreven, dan zullen ze nu al begrijpen, dat Giekerk *De Takomst* in de armen valt om die knoop door te

16 Er staat '...bij de Fries „Rinnie Comillo" als....'

hakken, want *De Takomst* zal toch wel in staat zijn om de Frico te vertellen, wat Giekerk voor zijn kaas moet beuren?

De Frico heeft in overleg met de deelgenoten een systeem van uitbetaling van de kaas opgesteld, dat gebaseerd is op normen voor ieder produkt. Die normen zijn er op gericht iedere boer in Friesland binnen Frico-verband in principe ongeveer dezelfde melkprijs uit te betalen. Het lukt natuurlijk sommige directies binnen dit kader toch nog weer tot een gunstiger exploitatie te komen dan de andere fabrieken, al speelt de afschrijvings- en investeringspolitiek daarin ook een rol.

Er klopt nu ergens iets niet, wanneer het bestuur van Giekerk aan de leden van de fabriek schrijft, dat de rentabiliteit van de fabriek in gevaar komt bij toekomstige investeringen. Het bestuur had dan moeten schrijven, dat de normen van de Frico niet deugen of het had moeten zeggen, dat zijn eigen beleid niet geheel naar de eisen van de tijd is geweest. Dat zegt het bestuur niet, nee, het zegt, wat vrij vertaald overigens, we zullen ons recht via *De Takomst* moeten zoeken.

Het zal nu inderdaad niet meevallen om dergelijke dingen luid op te zeggen in een machtsstrijd, die geluidloos wordt uitgevochten. Er is natuurlijk wel een moeilijkheid. Coöperaties zijn nog de beste vormen van bedrijfsdemocratie die men kent. Een zuivelcoöperatie is een vorm van samenwerking tussen grondstofleveranciers, die gemeenschappelijk een niet houdbaar produkt als melk laten verwerken. De coöperatie in Giekerk heeft haar taak in dezen altijd goed verricht in de kleine eeuw van haar zelfstandig bestaan. (Aan de oprichting is nog de naam verbonden van Theo van Welderen baron Rengers.) De leden van de fabriek zullen beter geïnformeerd moeten worden voor ze Giekerk als autonome coöperatie opheffen.

Leeuwarder Courant, 1975-11-15

Wie bedotten boeren op Terschelling?

(De Veemarkt)
DE COUPERATIEVE zuivelindustrie *De Takomst* te Wolvega is uiterst zorgvuldig bezig om een nieuwe loot aan de Friese kaasindustrie geen strobreed in de weg te leggen. Zo zorgvuldig zelfs, dat men zich zou kunnen afvragen of *De Takomst* niet een belang heeft bij het slagen van het biodyn-experiment op Terschelling.

Hoe groot dat belang is, kunnen we slechts raden, want zo gauw de kaasfabriek van de Schellinger boeren op toeren komt, dan wordt die biodyn-kaas verkocht met het praatje, dat andere kaas (die van *De Takomst*) vergif is, waar men beter verre van kan blijven.
De biologisch-dynamische landbouw kent twee soorten produkten. De ene soort wordt gemaakt met uitsluitend goede bedoelingen en de andere soort komt tot stand via methoden, die voldoen aan de biogisch-dynamische landbouw. Deze methode is in overeenstemming gebracht met het filosofische systeem, een beschouwing van de natuur van de antroposoof Rudolf Steiner, van wie notaris Ament op Terschelling een aanhanger is.

Den notaris is de gangmaker van bet project op Terschelling. Van deze filosoof komt de opmerking, dat de kosten van het experiment voor de boeren vrij laag zullen zijn, omdat zij veel minder kwijt zijn aan voer en geen kunstmest hoeven te kopen. Behalve deze notaris, die men eens een kortprijsberekening van de melk onder de neus zou moeten houden, behoort ook de Waddenclub tot de geestelijke ouders van het biodyn-experiment.

Het merk Biodyn wordt gebruikt voor kaas die met de goede bedoeling is gemaakt, en het merk Demeter geldt voor kaas, die volgens de principes van Steiner is gemaakt. Biodyn-kaas is dus hetzelfde als Frico-kaas. Het antroposofisch principe achter de biologisch-dynamische landbouw is voor de buitenstaander in het algemeen: het niet gebruiken van kunstmest en het zaaien bij een gunstige stand van maan en sterren.

De twaalf veehouders, die zich voor de nieuwe coöperatie lijken te laten strikken, zullen voorlopig nog biodyn-kaas mogen maken in de fabriek, maar in de loop van het volgende voorjaar zullen ze hun bedrijfsvoering moeten aanpassen. Als de andere boeren de stikstofzweep over het land leggen en de melkproduktie opjagen met krachtvoergiften, staan de klanten in de rij voor enkele Schellinger kaasjes bij de winkeltjes, waarvoor de biologisch-dynamici de 65-plussers als verkopers wil charteren.

Voor die kaas zullen prijzen betaald moeten worden, die overeenkomen met die van boerenkaas. Wat de Friese kaasmakers nog nooit gelukt is, ook al winnen ze met hun Goudse uit Friesland wereldkampioenschappen, dat zullen de twaalf biodyn-boere van Terschelling vertonen: voor normale fabriekskaas een boerenkaasprijs beuren. Dat kan alleen wanneer de antroposofen in Nederland zich verplichten die kaas te kopen. De Waddenclub neemt in dit opzicht natuurlijk verplichtingen op zich, zo mag men verwachten.

Uit het optreden van de biodyns op het eiland blijkt wel, dat ze een macht geld achter zich hebben. Waarschijnlijk hebben ze zich de medewerking verzekerd van een financiële instelling, die bij de boeren noch bij de middenstanders entree heeft; bij de boeren niet, omdat de biodyns die straks moeten verketteren in hun produktiegewoonten, en bij de middenstanders niet, omdat men

het produkt van Skylge via aparte winkeltjes (reform e.d.) door 65-plussers aan de markt gaat brengen in concurrentie met de bestaande middenstandszaken.

MOGELIJK ZIJN de directeuren van die financiële instelling millieunuts, die wel wat zien in alternatieve voeding, een overbegrip in sommige voeding, een toverbegrip in sommige kringen. Die kringen breiden zich overigens snel uit; steeds meer mensen worden kriebelig in de buik van de propaganda tegen het bekende voedsel. Dus komen er koopmannen, die een bestaan zien in het bedienen van deze mensen met voedsel, dat volgens de verkoper aan al die eisen voldoet, die de koper er aan stelt. Garanties voor dit voedsel zijn nauwelijks te geven, tenzij het verkocht wordt in aparte winkels, die onder een voortdurende controle staan omtrent echtheid en dergelijke zaken. Maar de consumentenbond heeft daarover zijn twijfels.

De kazen van de fabriek op Terschelling, die in december opnieuw van start gaat en waarvan de produkten in januari op de markt komen, zijn nog geheel met kunstmest e.d. gemaakt, maar men zal waardering moeten hebben voor de goede bedoelingen, die er achter staan. Die bedoelingen zal het Kaascontrolestation Friesland, zeker kunnen waarderen, maar van dat station is niet bekend, dat het iets door de vingers ziet. Ook de Schellinger kaas zal onder controle komen te staan van dat station, dat door het ministerie van landbouw is belast met controle op kaas.

Indien de Schellinger kaas namelijk in aanmerking wil komen voor export of subsidie, dan moet er een genummerd merk op van het kaascontrolestation, waarop staat wat het vetgehalte is. Het station houd ook de vochtgehaltes in de gaten en controleert de fabrieken op stoffen, die absoluut niet in kaas mogen voorkomen. Het kaascontrolestation heeft apparatuur aangeschaft voor de opsporing van sesticiden en andere giften in de kaas. Gechloreerde koolwaterstoffen hebben geen kans in kaas en evenmin is dat het geval met aflatoxine, een vergif, dat de wereld bedreigt.

Aansluiting van het fabriekje op Terschelling bij de kaascontrole is vrijwillig, maar het zal zich niet aan aansluiting kunnen onttrekken als het prijs stelt op een goede naam. Zonder merk van het station is de kaas in de handel praktisch zonder waarde: ook boerenkaas staat onder controle van een van de stations. Overigens stelt het *Produktshap voor Zuivel* aansluiting ook als eis, als de fabriek haar aangesloten boeren in aanmerking wil laten komen voor de subsidieregelingen, die via het produktschap lopen.

Aansluiting is natuurlijk wel kostbaar, want als een kaasfabriek in de fout gaat met bijvoorbeeld het vochtgehalte, dan gaat het raar. Als een kaasfabriek in het Noorden een duivel zou tekenen, dan zouden we daarin zeker dwars door alles heen de milde trekken herkennen van Van Balen Walter en Poortvliet, oud-directeur en directeur van het controlestation in Leeuwarden. Mooie financiële toekomstverwachtingen zijn de bodem ingeslagen doordat het station een correctie op een kaasfabriek toepaste.

Het is duidelijk, dat de mensen van de biodyn-kaas zich verheven zullen voelen boven de controlemethoden van het station, een instituut dat bedoeld is om bedrog te voorkomen Het station controleert ook de pasteurisatiegraad van de kaasmelk, want hoe hoger de temperatuur hoe meer eiwit er uitvlokt in de wrongel en hoe minder eiwit er in de wei blijft zitten. Alleen, die laatste grammen eiwit zijn bitter en bederven de kaas op den duur. Als er in januari biodyn-kaas van Terschelling komt, dan zal men de bedoelingen moeten proeven en niet de kaas. Met Tollens zal men moeten zeqgen: Men rekene de uitslag, maar telle het doel alleen.

EEN SCEPTICUS, die in tedere idealist de potentiële bedrieger meent te herkennen, ziet met pijn in het hart hoe een in wezen mooie opzet op Terschelling, de introductie van een nieuwe kaas, door een groep ondeskundigen de grond in dreigt te worden geboord.

De Waddenclub doet ook mee twaalf boeren met 200 ha op Terschelling een rad voor de ogen te draaien. Er zou een bestaan zitten, volgens de opgetogen redeneringen, voor twaalf boeren in 700.000 kg melk. Volgens die maatstaf - alleen volgens die maatstaf – 4zoden er 400 melkveehouders een bestaan kunnen vinden in het gebied dat bij inpoldering volgens plan D aan Friesland wordt toegevoegd.

Er komt dan 30 miljoen kg melk uit dat plan D-gebied en als we dan rekenen dat de Schellinger fabriek met vier tot vijf man 700.000 kg melk gaat verwerken, dan komen we - laten we maar vier man aanhouden - op een zuivelfabriek (in plan D) die aan 160 man werk geeft. We zitten dan op directe werkgelegenheid voor 640 man. We haasten ons om te zeggen, dat dit natuurlijk waanzin is, al willen we voor alle nuttigheid nog wel even mededelen, dat het mulliplier-effect dan voor een totale werkgelegenheid in de Friese Kleibouwstreek zorgt van ruim 1300 man.

We geven deze redenering alleen even af om aan te tonen, dat de mensen van de Waddenclub op Terschelling anders leuteren dan in het rapport „Noord-Friesland Buitendijks", waar ze uit 4000 ha slechts een werkgelegenheid halen van vijftien man. Nu zullen we de laatsten zijn, die bezwaar maken tegen leuterpraatjes, maar men mag toch wel de eis stellen, dat iemands ene leuterpraatje zijn andere dekt.

HET NIEUWSBLAD van het Noorden was vroeger bekend als een krant, die niet alleen met beide benen op de grond stond, maar zelfs tot de enkels in de Groninger boerenklei. De Groninger nuchterheid is wat verdwenen en er is wat Fries idealisme in de krant gevaren. Zo kan men dan beleven dat Ton van der Werft een daverend bericht schrijft in het Nieuwsblad, waarvan de kop als volgt luidt: „In februari eerste Terschellinger boerenkaas."
In het bericht zelf staat, dat er al in januari kaas te verwachten is, maar daar gaat het nu niet om. Er staat „boerenkaas" en dat vinden we in het hele bericht niet weer terug. Uit het bericht zelf blijkt, dat we met fabriekskaas te maken hebben, met andere woorden: de Schellinger kaas kan nooit het vierkante kaasmerk krijgen, waaraan de Nederlandse boerenkaas te herkennen is.

In het bericht staat ook, dat de boeren van Terschelling wegens een fusie van hun oude coöperotie met „De Takomst" noodgedwongen tot schaalvergroting moeten overgaan en tot sanering van hun bedrijven. Om daaraan te ontkomen werpen ze zich op de biologich-dynamische landbouw. Dezelfde onjuiste en onware redenering kan men ook tegen komen in de verhalen van de Waddenclub.

Opnieuw blijkt hieruit, dat de propaganda van de marxistisch aandoende Boerengroep uit Wageningen tegen de boere-coöperaties haar invloed niet mist. Dat *De Takomst* van de grote zuivelcoöperaties in Europa een van de succesrijkste is, en in Nederland bijvoorbeeld van de groten de hoogste melkprijs (acht cent hoger dan op Terschelling) aan zijn boeren betaalt, wordt even weggemoffeld. De Friese boeren, niet alleen die van *De Takomst*, hebben zich al tientallen jaren solidair verklaard met de Schellinger boeren door ze te laten delen in de pot van de CCF. waaraan ze zelf geen bijdrage leverden.

Het is verbazingwekkend hoe kritiekloos anders wel kritische journalisten tegenover de ontwikkelingen op Terschelling staan. Het is angstwekkend te moeten zien hoe een groepje boeren met

onware verhalen in een richting gestuurd worden, waarin ze slechts als helden zullen ondergaan. Ze zullen dan wel weer op de warme bijval kunnen rekenen van degenen, die hen in de verkeerde richting hebben gestuurd. De Takomst zal de schuld wel krijgen.

Een en ander neemt natuurlijk niet weg, dat de propaganda voor de „boerenkaas van Terschelling" goud waard is. Straks kan blijken, dat de wereld zit te wachten op deze kaas. Er zijn duidelijk mensen, die hunkeren naar iets anders op voedingsgebied: ze willen een andere stijl en ze willen dichter bij de natuur staan. Roomboter? Dat is wel puur natuur, maar toch ook weer te hygiënisch.
[….]

Leeuwarder Courant, 1975-12-06

De Takomst zal wel leren hoe het moet

(De Veemarkt)
DOORGAANS LIGT het bestuur van een onderneming in handen van mensen, die vanuit de onderneming denken, maar die daarbij veel kennis van buiten af inbrengen. Bij coöperaties is de constructie anders. Daar ligt het bestuur in handen van leveranciers of afnemers. In het geval van de *Frico* komen bestuursleden en commissarissen voort uit de besturen en directies van de deelgenoten, de coöperaties die de verplichting op zich hebben genomen al hun zuivelprodukten aan de *Frico* te leveren.

Vroeger was de Frico een zaakje van directeuren van zuivelfabrieken. Hun voornaamste taak was wel het controleren of niet ergens een fabriek een groter deel van de buit kreeg dan een ander. De directie van de *Frico* kon haar gang gaan bij het verkopen van kaas en boter.
De laatste jaren neemt de invloed van de boer in het bestuur wat toe en als voorzitter van de *Frico* moet Piet Houtsma op het ogenblik zorgen voor een beleid bij de *Frico*, dat afgestemd is op de belangen van de melkveehouder, die ook de drager is van de bij de *Frico* aangesloten zuivelcoöperaties.

In deze structuur moet de directie van de *Frico* proberen een beleid door te zetten, dat in het belang is van de onderneming zelf op lange termijn. Het is duidelijk dat de structuur van de *Frico* een vlotte ontplooiing van deze coöperatie in de weg staat. In feite is die ontplooiing in de afgelopen twintig jaar ook mislukt.
De *Frico* is toen de onderneming gebleven die ze was en de poging om met gemerkte produkten door te breken naar de directe belangstellingsfeer van de consument is goeddeels mislukt De oorzaken daarvan zijn ons onbekend, maar het is wel duidelijk, dat de Frico niet dermate in elkaar zat, dat die doorbraak tot stand kon worden gebracht. In de rug van de directie woedde altijd de strijd om de verdeling van de buit.

Investeringen mochten bij de Frico nooit ten koste gaan van de melkprijs en toen ir. Jaap Ritzema van Ikema wel een halve cent ten koste van het directe gewin wilde investeren, werd hij binnen en buiten de Frico tegen gehouden. We herinneren ons wat dat betreft een debat tussen Ritzema en Siep Valk in Oldeboorn, waarbij Valk de draak stak met de idee van Ritzema, terwijl Valk toen nog als directeur van de *vrije fabriek* in Oldeboom in wezen al niets anders deed dan wat Ritzema voorstelde.

De bestaande situatie had nog een hele tijd voort kunnen duren, indien zich onder de deelgenoten van de Frico geen grote wijzigingen hadden voorgedaan. Een van die deelgenoten, *De Takomst*, groeit en groeit, en krijgt straks alles voor het zeggen. Er is in de Friese zuivelindustrie een machtsverschuiving gaande, die gewoon voortvloeit uit de situatie.
Door de positie, die *De Takomst* inneemt, zal onwillekeurig deze grote coöperatie in de Frico een aparte behandeling ten deel vallen. Dat kan zowel ten nadele als ten voordele van *De Takomst* zijn, maar in het eerste geval is er een snelle correctie mogelijk, die in het tweede niet zo duidelijk zal zijn.

VAN EEN VERLAMMENDE situatie is in Friesland nog geen sprake. De bedrijven draaien nog lekker, maar de kaasprijs is dit jaar wel achter gebleven. Daarbij speelt ook een rol, dat de

Friese zuivelindustrie een vrij los georganiseerd geheel is, dat geen partner is voor de zich elders voltrekkende concentraties.

Bij de beoordeling van de situatie zal men ook enige fantasie moeten opbrengen om zich een voorstelling te maken van wat er in de toekomst kan gebeuren. Dat is geen situatie, die men nu met noodrem en brandblusmateriaal te lijf kan gaan. Er zal een oplossing moeten komen, niet voor een reeks toevallige moeilijkheden, maar er moet een begin gemaakt worden met de opbouw van een coöperatie, die ook de volgende tien twintig jaar kans op overleven heeft.
Erg hoopvol is het opnieuw doordenken van de situatie niet begonnen. De *Frico* kwam deze week met een persbericht van de volgende inhoud: „Bestuur, commissarissen en directie hebben besprekingen gehad over de verhouding tussen *Frico* en haar deelgenoten. In vervolg hierop zal binnenkort een gesprek plaats vinden met vertegenwoordigers van de Frico-deelgenoten".

Dat wordt een mooie zitting: uithuilen en opnieuw beginnen. Duidelijk blijkt uit de constructie van het bericht, dat de Frico-autoriteiten heel erg van plan zijn om baas te blijven en dat men dus denkt uit een situatie die niet meer bestaat. Als het kamerolifantje in de *Frico* immers beweegt, moet het bestuur immers al een eindje opschikken. De tijd is voorbij, dat het bestuur van *De Takomst* ergens in de zaal moet horen, hoe de *Frico* denkt.

De Frico gaat zonder een papierenbeleidsplan naar de bijeenkomst met de deelgenoten. Het wordt dus een soort ronde tafelconferentie over wat er gebeuren moet. Dat gesprek gaat natuurlijk niet alleen over de *Frico.* In dat gesprek zal even vaak de naam van de *CCF* vallen. Van de CCF zijn alle Friese zuivelcoöperaties deelgenoot, hetgeen bij de Frico niet het geval is.

DE FRIESE ZUIVELBOND zal ook ter sprake komen. Deze bond ontwikkelde zich jarenlang als het administratieve centrum van de zuivelcoöperatie. De fabrieken kregen van deze bond een stroom informatie, maar ook hier werd men de aanwezigheid gewaar van *De Takomst. De Takomst* beziet zo'n bond uit een positie van gelijkwaardigheid, terwijl zo'n bond altijd gewend is geweest de fabrieken wat te leren en te bemoederen. Dat loopt in de nieuwe situatie zo vlot niet meer. De Informatiestroom begint te stokken.

Er is een tijd geweest, dat er grote plannen werden opgezet voor de organisatie van de Friese zuivelcoöperatie. Men wist precies hoe het moest en geregeld werd de Friese boer de fijne organisatie van de zuivelindustrie elders voor ogen gehouden. Men was steeds bezig met het ordenen van een ogenschijnlijke chaos. Maar het was geen chaos, want de Friese boeren hadden en hielden de hoogste melkprijs in Nederland. De boer ervoer zijn coöperatie helemaal niet als iets, dat niet op de hoogte van de tijd was. Als er toch iets aan de hand was, bood een fusie uitkomst.

Overeenkomstig dit fusierecept is *De Takomst* ontstaan uit een reeks kleine coöperaties om Heerenveen. *De Takomst* staat min of meer op het standpunt, dat het recept goed is geweest en ook voor de volgende jaren niet op zij behoeft te worden geschoven. Dat betekent, dat *De Takomst* geleidelijk kan blijven groeien, terwijl de organisatorische problemen met enige autoriteit door *De Takomst* kunnen worden opgelost.

Is dit tij nog te keren of moet het gekeerd worden? De groei van *De Takomst* naar een overheersende positie heeft iets aantrekkelijks als de oplossing van onder op. *De Takomst* wordt dan de grote coöperatie „Friesland", die langs een omweg is ontstaan. De naam *De Takomst* zal wel behouden blijven en die veehouderscoöperatie zal dan het dak zijn over de topcoöperaties als Frico, CCF en Zuivelbond.

De *Frico* is de eerste organisatie, die geheel in de schaduw van *De Takomst* komt te leven. Dat geeft natuurlijk onrust in de Frico-gelederen, in het bestuur, in de directie en bij het personeel. In de afgelopen jaren waren we er al wat aan gewend, dat de gecombineerde directie van CCF en Frico de leiding in de Friese zuivelzaken zou nemen en nu dreigt daar een andere directie en een ander bestuur over heen te schuiven. Daar vloeien ook andere gezags- en salarisverhoudingen uit voort.

Nog voor die schaduw over de *Frico* valt, grijpt men daar naar het wapen van het overleg met bestuurders van de deelgenoten binnen de coöperaties. Zoals gezegd is er geen plan, waarmee de *Frico* naar zijn deelgenoten komt. Dat is in feite de eerste formulering van de conclusie die er getrokken moed worden: De Takomst moet maar zeggen hoe het moet.

VIJFTIEN tot zestien regionale Zuivelcoöperaties met eigen fabrieken zijn er in Friesland overgebleven van de 79, die er na de oorlog nog waren. De aanvoer bij de fabrieken van deze coöperaties bedroeg in 1974 ruim 1.6 miljard kg boerenmelk. Deze regionale coöperaties vallen in twee groepen uiteen namelijk in Frico-deelgenoten en coöperaties, die buiten de Frico staan zoals o.a. *De Goede Verwachting* in Workum, de *Zuid-Oosthoek* in Oosterwolde en *Twee provinciën* in Gerkeskloostcr. Met 450 miljoen kg. melk is *De Takomst* de grootste van de Frico-deelgenoten, gevolgd door de *Novac* met zo'n 230 miljoen kg als tweede. Alle vijftien coöperaties zijn aangesloten bij de CCF, die een deel van melk aantrekt uit andere gebieden.

Nestlé groep
Daarnaast werkt in Friesland nog de *Nestlé-groep* met fabrieken in Bolsward (condens), Scharsterbrug (poeder), Osingahuizen (kaas) en (consumptiemelk), terwijl ook Oosterlittens (speciaalprodukten) genoemd kan worden, hoewel geen boerenmelk meer wordt ontvangen.

NESTLÉ is een van de multi-nationale ondernemingen, die plotseling midden in de publiciteit staan als gevolg van aciviteiten, die tot nu toe als zegenrijk werden beschouwd: Het voeden van de hongerigen.
Net nu de EEG ander de *magere melkpoeder* bedolven lijkt te raken, komt dit produkt in het verdomhoekje. Wekelijks neemt de hoeveelheid overschotpoeder nog met een 10.000 ton toe, maar het wordt niet uitgesloten geacht, dat de bestaande voorraden het komende jaar nog zullen verdubbelen, zodat er dan twee miljoen ton opgeslagen is.

Er zal nu voor al die melkpoeder wel een uitweg gezocht worden naar de veevoederfabrieken, maar het is de vraag of het spul wel goed genoeg is voor scharrelkippen. Hoe de zaak zo volkomen uit de hand is kunnen lopen, is niet duidelijk, want het poeder is de component van de boter in de melk. Waar men aan gewend was, dat waren de boterbergen, maar die zijn er nu niet.

De prijs, waarvoor de overheid de magere melkpoeder opkoopt is het laatste jaar sterk gestegen en daar speelden Nederlandse adviezen een rol bij. Er zou immers in de wereld een eiwittekort zijn en daarom moest de eiwitproduktie aangemoedigd worden. Melkeiwit werd daardoor in Friesland op een gegeven moment duurder dan melkvet. De Friese zuivelcoöperatie schakelde een jaar of vijftien geleden als eerste over op de betaling van de boerenmelk naar vet- en naar eiwitgehalte, want dat eiwit zou zo waardevol worden. Men heeft er nu balen van.

In Afrika en in de wereldpers moet *Nestlé* nu spitsroeden lopen, omdat de melkpoeder bij ondeskundig gebruik - waartoe de reclame-methoden van Nestlé aanleiding zouden geven - kinderen

ernstig ziek maakt, zodat ze sterven. De slag is bij *Nestlé* gevallen, maar het had ook een ander kunnen treffen. De *CCF* is bijvoorbeeld aan het oordeel ontsnapt, hoewel de *CCF* in Hongkong drie kindertehuizen heeft gehad om moeders te leren hun kinderen te voeden met gecondenseerde melk. Die tehuizen zijn later overgenomen door de regering van de Britse kolonie.

Chinese vrouwen vinden het chic om van voren flink plat te lijken. Rijke moeders geven de voeding van hun kinderen dan ook over aan die van een min. Voor minder rijke vrouwen, die ook plat van voren wilden blijven, opende de CCF mogelijkheden met haar babyvoeding.
Het probleem, dat de opsteller van de brochure over nestlévoeding in onderontwikkelde landen aan de orde heeft gesteld, is erg ingewikkeld. *Nestlé* wordt er nu wel op aangesproken, maar dit concern is niet het enige, dat zich met kindervoeding bezig houdt in de derde wereld. De problemen, die daaruit voortvloeien zijn in de eerste plaats een zorg van de plaatselijke autoriteiten. Het is daarom op zich zelf al zorgwekkend, dat de problemen van de ontwikkelingslanden op een zo ingewikkelde manier aan de kaak gesteld moeten worden.

De reclamemethoden van *Nestlé* in de derde wereld zouden niet deugen bij het propageren van voedsel. In West-Europa kennen we ook zo iets in de reclame van o.a. *Unilever* omtrent de waarde van de verschillende vetten. Ook hier is een suggestie gewekt, dat gezondheid samenhangt met het gebruik van bepaalde margarine, waarbij de aandacht van het werkelijke probleem wordt afgeleid.

Leeuwarder Courant 1975-12-13 – I

Fries zuivelplan voor werk, niet voor zuivel

Tankmelken wekt spanningen op....

Ambtenaren vinden werk.....

HET FRIESE ZUIVELPLAN bestaat nu ongeveer een jaar. Het is helemaal verkeerd uitgepakt. Men weet, dat het een werkgelegenheidsplan plan voor Friesland was, namelijk 2000 manjaren werk in de bouw en de metaal in de jaren 1975 en 1978. Het is niet werkgelegenheid voor de bouw en de metaal in Friesland geworden maar voor de ambtenaren in Den Haag.

Het plan schuift van het ene departement naar het andere, en het is nu zover, dat de ambtenaren van het ministerie van landbouw het gehele idee tot in de kleinste bijzonderheden willen controleren en beheren. Naarmate de tijd vordert groeit het plan. De investeringen belopen door de vooruitgang in de zuiveltechnische ontwikkeling al meer dan 150 miljoen gulden.
Zoals bekend wilde de Friese coöperatieve zuivelindustrie de werkgelegenheid aanzwengelen door vervroegde investeringen. Fabrieken en installaties, die pas over drie vier jaar nodig zijn, wil men eerder al bouwen onder voorwaarde, dat de overheid het renteverlies en een deel van het risico voor haar rekening neemt.

De kosten van de plannen lopen om twee redenen snel omhoog. In de eerste plaats is er natuurlijk de „normale" (inflatie) prijsstijging, maar daarnaast maakt de zuiveltechniek snel vorderingen, waarbij de zuivelbewerker in steeds sneller tempo een controleur van een proces wordt. Deze controle vraagt wel steeds hoger geschoold personeel, maar het aantal blijvende arbeidsplaatsen neemt er door af.
Oorspronkelijk gaf de Friese Zuivelbond op, dat er 120 man extra personeel nodig zou zijn om de nieuwe fabrieken te bemannen, maar dit aantal is teruggeschroefd tot 70-75 man. Maar met de daling van het aantal personeelsleden op lange termijn stijgt het aantal manjaren, dat nodig is voor de uitvoering van het plan. Dit aantal is nu gesteld op 2000 manjaren.

Minister Jaap Boersma, Sociale Zaken, heeft in de Tweede Kamer wat raar staan schutteren over het plan, toen hij vragen van Roelof Kruisinga beantwoordde. Hij had het nog over een Drenthe plan, dat onder dezelfde condities moest worden uitgevoerd. Maar Koert de Boer, de om gezondheidsredenen aftredende hoofddirecteur van de Domo, heeft helemaal geen Drents plan naar voren kunnen brengen. De Drentse investeringen volgens dat „plan" zouden ruim 25 miljoen gulden belopen, waarvan dan zeventien tot achttien miljoen gulden bestemd zijn voor de nieuwe kaasfabriek in Bedum.

De investeringen in Bedum betreffen geen vervroegde investeringen en ze vallen dus geheel buiten de doelstelling van het Friese plan. Dat was deze zomer al bekend, maar Boersma had er kennelijk nog niet van gehoord.
In Friesland laat men op het ogenblik het plan rusten. Men doet er niets meer aan en wacht maar af, wat er nog in Den Haag gebeurt. Men heeft hier wel het gevoel, dat de rest van de zuivelindustrie niet gelukkig is met het plan en dat zou ook weer gebleken zijn uit de woorden van Jaap Boersma, die zo nodig de Domo er weer bij moest slepen.

DE MELKKOELTANK op de boerderij dreigt de tegenstellingen in de veehouderij te verscherpen en in sommige streken doet die tank dat al. Er is een groot aantal boeren, dat niet kan meedoen aan het tankmelken, omdat ze bijvoorbeeld zo afgelegen wonen, dat er niet een tankauto (RMO) op de boerderij kan komen. Een andere reden om niet in het tankmelken te stappen is de geringe hoeveelheid melk, die een boer levert. Zo'n boer blijft liever in bussen leveren.

Als dat nu altijd mogelijk zou zijn, het leveren van melk in bussen, dan zou er weinig aan de hand wezen. De kosten van het bussenmelken zouden wel sterk oplopen, maar het leveren van melk wordt de veehouder ook bij een kleine veestapel niet onmogelijk gemaakt. Een akkerbouwer met tien melkkoeien zou dan ook kunnen blijven melken. Een hbs-leraar met „b.d.melk" van anderhalve koe zou niet uitgesloten worden. Ook de kleine veehouders met nog enkele bezigheden buiten hun bedrijf zou de mogelijkheid tot melkveehouden geboden worden.

In het algemeen is het niet de bedoeling van de zuivelindustrie om bussenmelk te blijven ophalen. Er zijn al enkele streken, waar alle melk door een rijdende melkontvangst wordt opgehaald, dat wil zeggen, dat deze r.m.o. zowel tanks als bussen leeg zuigt. De zorg voor het schoonmaken van de bussen en de tanks komt te rusten op het veehouderijbedrijf. Bij de tank is er een automatische reiniging, maar het schoonmaken van een melkbus vergt veel arbeid.

De grote winst van het tankmelken schuilt voor de boeren in de schonere melk en in het vervallen van het bussentransport naar de melkrijder. De boer is wat de melktijden betreft ook niet meer gebonden aan de komst van de melkrijder. Vroeger moesten koeien om de twaalf uur gemolken worden, maar de melkinterval is voortdurend aan het veranderen.
De nachtelijke periode, waarin de koe met rust wordt gelaten, wordt ook steeds langer, dank zij het feit, dat de boer niet meer gebonden is aan de komst van de melkrijder. Hij bepaalt bij het tankmelken zelf, wanneer hij melkt.

Overigens was het al zo, dat de boeren, die in bussen melken ook steeds later aan de slag gaan. 's Morgens ontvangen de fabrikanten de eerste bussen melk steeds later, omdat de boeren hun nachtrust geleidelijk, in een jarenlang proces uitstrekken. Een interessant programma 's avonds laat op de televisie maakt een puinhoop van de melkritten van de volgende morgen. Aanvankelijk leverde deze vertraging in de aanvoer van de morgenmelk bij de fabrieken veel problemen op, maar doordat de aanvoer van tankmelk met de r.m.o.-'s dag en nacht doorgaat, lossen die zich op.

IN FRIESLAND Is deze ontwikkeling naar het tankmelken trager op gang gekomen dan elders. De reden daarvan was de grote melkdichtheid in Friesland, die voor een zeer rendabele melkrijderij zorgde. Een belangrijk deel van de voorsprong, die de Friese boeren een jaar of tien geleden hadden met hun melkprijs, lag en ligt in de lage transportkosten van hun melk naar de fabriek.

Er was dus uit dien hoofde weinig aanleiding om van fabriekswege het tankmelken te animeren. Integendeel er waren fabrieken, die het tegen gingen. Er waren aanvankelijk boeren die in de tank molken en daarna de melk overtapten in bussen. Bij de uitbreiding van de veestapel op de boerderijen vermeerderde ook het aantal bussen op zo'n boerderij. De melkrijders begonnen juist tegen die grote aantallen op één plaats bezwaren te maken.
De beslissing over de definitieve omschakeling van bussenmelk op tankmelken ligt bij de boeren zelf. Die boeren vormen niet een hechte groep met gemeenschappelijke belangen. Er zijn hobbyboeren, die alleen maar voor de lol, of om werkelijk te kunnen genieten van het plattelandsleven, nog koeien houden.

Er zijn ook boeren met een bijverdienste naast hun melkveehouderijbedrijf, een groeiende groep. Tenslotte moet rekening gehouden worden met boeren, die moeten bestaan van een gering aantal koeien. Hun inkomen dreigt aangetast te worden, als ze moeten investeren in melktanks e.d. Zij kunnen hun veestapel niet uitbreiden om de hogere kosten op te vangen. Ze zijn daarvoor te oud of hebben andere redenen om niet mee te doen.
Bij het invoeren van het tankmelken als enige vorm van melkophalen, zal een deel van de boeren worden uitgesloten van levering aan de fabriek. Hopelijk zal dit voor deze en gene nog eens aanleiding zijn om te proberen een eigen kaasmakerij op poten te zetten.

MINISTER VAN DER STEE heeft in een optimistische bui de bussenmelkers nog vijf jaar gegeven. Dapper heeft hij gesteld, dat de omschakeling op het tankmelken in 1980 voltooid moet zijn. Kleine veehouders, die moeilijkheden hebben bij het installeren van een koeltank op hun bedrijf, kunnen financiële hulp van Van der Stee krijgen.

De koeltanks kwamen een jaar of tien geleden voor het eerst in Nederland, vijf jaar na de eerste ligboxenstallen. De fabriek in Dronrijp (Hepke de Boer) installeerde de eerste tanks o.a. bij Pieter Anema in Dongjum. Het betrof toen een gesubsidieerde proef, die goed uitviel. Daarna begon de opmars van de tank.

Bij de fabrieken hoopte men dat het tankmelken zo snel zou toenemen, dat de wassende melkstroom opgevangen zou worden door de tanks, waardoor de kostbare melkontvangsten voor bussen riet zouden behoeven te worden uitgebreid. Dat waren de bijkomstige overwegingen.

Bij de coöperatie *Noordholland* heeft men berekend, dat een omschakeling van bussen op het tankmelken op dit moment een besparing van drie miljoen gulden met zich zou brengen. De tankmelktoeslag beloopt daar nu bijna anderhalve cent. In Noordholland lijkt men nu bereid om door de zure appel heen te bijten en de definitieve omschakeling op tanks tot stand te brengen.

1976

Leeuwarder Courant 1976-01-17

FRIESE BOEREN MOETEN TOEKOMST MAKEN

Verborgen werkloosheid.... welk beleid? .... allemaal melk.... dertig koeien per bedrijf.... industrie wil melken .... zelfkazen .... fette boerinnen".... boer zijn voor 6000 gulden per koe.... koopmannen baas in Amsterdam.

De Veemarkt

FRIESLAND TELT in totaal nog 12.000 landbouwbedrijven, waarvan er 6000 werk bieden aan één man of meer. Verder zijn er ongeveer 4400 middenbedrijven, die aan minder dan één man werk bieden, en tenslotte vindt men hier 1500 parttime en hobbyboeren. Tot dit vrij harde oordeel over de Friese boerenstand komt de Friese Mij van Landbouw.

De Friese Mij heeft deze gegevens aan de leden voorgelegd met de vraag, hoe het nu verder moet in de Friese landbouw, welk landbouwbeleid moet er gevoerd worden in Nederland. De leden van de Friese Mij kunnen kiezen uit een reeks mogelijkheden. Het is de bedoeling dat de Friese Mij tot een standpunt in deze kwestie komt.

In het algemeen kan men wel aannemen, dat de leden zullen zeggen, dat de melkprijs omhoog moet en dat de problemen dan vanzelf wel oplossen. leder zal zijn wensen op dit terrein wel hebben en niemand zal protesteren tegen een hogere melkprijs, maar toch hebben al enkele boeren in dezen tot matiging van de verlangens opgeroepen.

Voorheen brachten ouders van jonge boeren ons wel eens op de hoogte van de stand van zaken in het bedrijf. We hebben altijd maar aangenomen, dat de trots over de prestaties van zoonlief ook een rol speelde bij de waardering van de bedrijfsuitkomsten en de financiële stand van zaken. Op de CBTB-conferentie in Zwolle was echter een boer die op matiging aandrong — de eerste keer dat dit publiekelijk gebeurde? — en hij werd niet gelynchd door zijn collega's, die natuurlijk wel vroegen waar hij zijn melk leverde. We dachten eerst, dat hij onder Gerkesklooster hoorde, maar hij was ingedeeld bij de DOMO.

Het kan natuurlijk zijn, dat de boeren op het ogenblik niet ontevreden zijn over de bedrijfsuitkomsten. De melkprijs is vorig jaar een paar maal omhooggegaan en met name de wintermelkers in de ligboxenstallen raken hem op het ogenblik. Het dieptepunt van de melkaanvoer werd eind 1975 al gepasseerd en ligt nu wel twee maanden vroeger dan voorheen. Vooral de bedrijven op de oostelijke zandgronden in Overijssel en Gelderland liggen ver voor op het jaarlijkse schema. Een snelle drachtigheid als gevolg van zonnige zomers zal daarop ook van invloed zijn geweest.

Enkele goede jaren wat het weer betreft, vallen nu ook samen met het in snel tempo gereed komen van een reeks ruilverkavelingen, waar een betere ontwatering van de grond niet zonder invloed is gebleven op de produktie en op de stemming onder de veehouders. Dat er boeren zijn, die aandringen op matiging bij de melkprijs, zou uit dien hoofde niet verwonderlijk zijn. De eerste vraag die wij stelden was: hoe lang heeft de man al een ligboxenstal. Een paar jaar. Hij bleek bovendien een voormalige tuinder te zijn uit Holland, die overgezwaaid was naar de melkveehouderij en tuinders weten wel iets van het bespelen van de markt.

VOOR DE VERDERE ontwikkeling van de landbouw, en dan in Friesland van de melkveehouderij, zijn de ligboxenstallen beslissend. De bewerkingskosten liggen in een ligboxenstal onge-

veer tien cent per kilo melk lager dan in een traditionele stal. Daarvoor komen natuurlijk hogere kosten voor grond en gebouwen in de plaats, maar grond is de mooiste spaarpot die er bestaat, en met de inflatie verdwijnen de kosten van de gebouwen in snel tempo vergeleken met de bewerkingskosten, waarvoor men arbeidsloon moet lezen.
Van de 9500 melkveehouders, die Friesland vorig jaar nog telde, hadden er nu 1200 een ligboxenstal. Er zijn er vorig jaar 299 in Friesland gebouwd. Aan de andere kant vermindert het aantal veehouderijbedrijven in Friesland jaarlijks met zo'n 400. De bedrijven zijn te klein om voortgezet te worden.

Het aantal ligboxenstallen zal verder groeien, maar het tempo van de laatste twee jaar zal moeilijk vol te houden zijn. Verwacht wordt, dat in de komende tien jaar het aantal stallen zal stijgen tot zo'n 3000, terwijl daarnaast nog 2000 tot 4000 traditionele bedrijven zullen blijven draaien.

Het wordt moeilijker in de veehouderij en bij de omzetting van traditionele bedrijven in ligboxenbedrijven zal men in toenemende mate te maken krijgen met mensen, die de boot hebben gemist. Bovendien is ook gebleken, dat sommigen de spanningen van een bedrijf waar het werk niet gedaan maar georganiseerd moet worden, niet aan kunnen.

De ligboxenstallen zijn in het algemeen tweemansbedrijven met 80 koeien met de neiging om dit aantal te verhogen. Een driemansbedrijf heeft zeker 150 koeien. In de moderne bedrijven van Friesland is het aantal koeien per veeverzorger te stellen op 40 tot 50. Er is sprake van een enkeling, die 70 dieren voor zijn rekening neemt. In Califomië zit men echter op 100 koeien per man, al is daar ook nauwelijks sprake van tijdrekenen.

Op de 8000 bedrijven zonder ligboxenstal zitten naar schatting nog 250.000 koeien, zodat daar een gemiddelde is van 30 koeien per bedrijf. Op die bedrijven zit dus, of komt in ieder geval mettertijd, een stuk verborgen werkloosheid tot uiting. We begrijpen dan ook niet helemaal hoe de Friese Mij aan het gegeven komt, dat er in Friesland van de 12.000 landbouwbedrijven 6000 tot de grotere gerekend kunnen worden, die werk voor een of meer mensen hebben. Overigens nog afgezien van de vraag, hoe men een eenmansbedrijf tot de grotere moet rekenen. Stelt de Friese Mij de situatie niet te rooskleurig voor?

DE MOEILIJKE STAP van het traditionele bedrijf naar de ligboxenstal is opgevangen door de rentesubsidies, die de overheid begon te verstrekken. De plannen van de zuivel- en veevoercoöperaties in Friesland om de jonge boeren wat te steunen bij die stap, raakten er door van de baan. De gedachten zijn niet verdwenen en bij de Nederlandse CBTB vatte Cebeco-directeur Piet Wijers de oorspronkelijk Friese draad vorige week weer op en toen werd ook meteen de naam van de CMC genoemd, de zuivelcoöperatie in westelijk Nederland.

Westelijk Nederland is het gebied, waar de melkproduktie nauwelijks meer toeneemt en waar ook weinig jonge ondernemende boeren zijn als men dat vergelijkt met het Zuiden en Oosten van het land. Helemaal lekker zit dat niet, want de investeringen in de coöperatie zijn vooral gericht op continuïteit, waarbij jonge boeren steeds weer het vaandel met de schulden overnemen van de vorige generatie. Als de jonge generatie het laat afweten, dan moeten er andere maatregelen genomen worden.

De industrie moet dan zorgen, dat de aanvoer van grondstoffen veilig gesteld wordt, en als de boeren het laten afweten, dan zal de industrie zelf voor de grondstoffen zorgen. Cebeco en CMC werken aan plannen om jonge boeren op grote bedrijven te zetten, waarbij een deel van de finan-

ciering toevalt aan de coöperaties. De Rabo-banken staan daar wel niet bij te juichen, maar er zal wel een moment komen, dat ze ontdekken, dat ook hun belang ligt in het instandhouden van een gezonde industrie.
Daar is verder ook nog wel enige reden toe, want in zuivelland begint de waardering voor de zuivelonderneming CMC-Melkunie toe te nemen. Of dat ook het geval is bij de boeren, weten we nog niet, want we zien wel een toename van het aantal zelfkazende boeren in westelijk Nederland. Dat kan maar één oorzaak hebben: het wegwerken van de verborgen werkloosheid op de desbetreffende bedrijven, omdat de melkprijs onvoldoende is.

De toenemende waardering voor boerenkaas werkt het zelf verkazen van de melk natuurlijk in de hand. Op het veehouderijbedrijf snijdt het mes dan aan twee kanten. Men verdient niet alleen zijn eigen melkprijs in de eigengemaakte kaas, maar men heeft ook de onkosten van de fabriek meteen in de zak, terwijl dan bovendien nog een extraatje voortvloeit uit de hogere prijs, die er voor boerenkaas gemaakt wordt in vergelijking met de fabriekskaas.

In Friesland hebben de kaasfabrieken een onkostencijfer van gemiddeld tien cent per kilo melk. Dat bedrag houdt de zelf kazende boer minstens zelf in zijn zak. Daar staat natuurlijk wel meer arbeid tegenover op dat bedrijf. Een deel van die arbeid zal de boer zelf misschien nog kunnen doen, hoewel verborgen werkloosheid niet iets is, dat op lediggang van de betrokken boer wijst. Eerder het tegendeel. Zichtbare „verborgen" werkloosheid zou men misschien kunnen noemen het bestaan van de boerin. Op haar valt de zware taak van het kaas maken voor een groot deel op de zelfkazende bedrijven.

TOEN DE EERSTE zuivelfabrieken in de vorige eeuw werden gesticht zeiden de „oude Friezen", dat daar niets goeds van kon komen anders dan: „meagere keallen en fette boerinnen". De boerinnen, en met name zij, die van buiten de landbouw komen en die niet gebonden zijn aan een bepaalde traditie, vragen zich tegenwoordig wel eens af, hoe ze hun man kunnen helpen om door de hoge investeringslasten van de eerste jaren te komen. Juist deze winter is er een doorbraak in de belangstelling van de boerinnen voor het veehouderijbedrijf. Het komt op verschillende cursussen tot uiting. Of het meewerken van de boerin in sociaal opzicht een wenselijke ontwikkeling is, valt te betwijfelen. Het is een terugval, maar heel wat boeren zullen het gevecht met het bedrijf toch ook beter aan kunnen met een vrouw achter zich, die weet waar de knelpunten liggen. Er zijn jonge boeren, die er voor een miljoen gulden inspringen in de Flevopolder. Deze mensen staan natuurlijk voor niets bij het opruimen van barrières. Ze zien alleen het belang van hun eigen bedrijf, want als ze daar een moment van zouden afwijken worden ze bedolven onder de last van hun schulden.

Als men de grond kan huren en zelf de ligboxenstal bouwt, dan moet een boer toch rekenen op een totale investering van 5.000 tot 6.000 gulden voor iedere koe, die hij onderdak brengt Als we gemiddelde ligboxenstal van 80 tot 100 koeien op het ogenblik nemen, dan zit daar een vermogen in van bijna een half miljoen gulden. Over dat geld beschikt een jonge boer natuurlijk bij lange na niet. Daar moet de bank voor bloeden.
Helaas blijkt, dat er ook nog al eens boerenzoons zijn, die het slachtoffer worden van vader en moeder, die van geen wijken willen weten, maar die niet moderniseren en die de zoon voor een zakcentje als arbeider hebben. Als die zoon dan ten lange leste zelf eens aan bood komt om zijn bedrijf te runnen, dan is het geld op en weg.

In het tijdsgewricht, dat zich kenbaar maakt met veel geween en knersing der economische tanden, zal menigeen wel weer aanleiding zien om eerst de kat maar uit de boom te kijken voor hij

tot grote investeringen overgaat. Wat zou er in de toekomst kunnen gebeuren? In Amsterdam heeft de gemeenteraad biologisch-dynamicus en antroposoof Roel van Duijn toch maar uit zijn wethouderschap gezet. Hij zat al op een plaats waar hij met zijn ideeën niets kon uitrichten, en toch moest hij weg. De groep van groei-investeerders heeft er gewonnen.
De kleine bedrijven zouden zich bij de Roel van Duijn-toestanden nog wel wat kunnen handhaven, terwijl de grote het moeilijk zouden krijgen Maar zoals gezegd, hij heeft verloren: arbeid blijft duur en geld naar verhouding goedkoop.
Wanneer in de loop van dit jaar de economie aantrekt, zal dat wel weer blijken, en wie de investeringen uitstelt, zal tot de ontdekking komen, dat nij het mis heeft gehad, tenzij de economie opnieuw snel oververhit wordt, en de conjunctuur weer afknapt.

Dan zitten we in het Engelse schuitje en dan gaan we inderdaad een periode van lagere lonen tegemoet. Dat betekent dan wel, dat er geen ligboxenstallen gebouwd zullen worden. In Engeland is overigens vorige herfst gebleken, dat grote bedrijven in de melkveehouderij sterk reageren op de hoogte van de melkprijs. Door produktieverlaging dwongen de boeren de regering een forse prijsverhoging af, die de produktie van melk in een verder ook gunstige herfst snel op ene hoog peil bracht.

Leeuwarder Courant 1976-02-07

Groene Amsterdammer onrijp .. . Nestlé laat het afweten in Friesland . . . „Sakel"

(De Veemarkt dl.)
ARNOUT WEEDA heeft zich in de Groene Amsterdammer verdiept in de zuivelindustrie van Nederland. Hij maakt dan o.a. de opmerking dat drie zuivelcombinaties in Nederland bijna 80 procent van de melkaanvoer controleren. Om op drie te komen telt hij de Domo op bij de Coberco en de CMC (dat is al één), terwijl de Frico met elf procent de 80 vol maakt. Onzin dus. Verder vermeldt Weeda: „*De Takomst* is inmiddels opgegaan in de Frico." Hij is volslagen onbekend op dit terrein.

Tegen die foutieve achtergrond wordt geconcludeerd, dat er een enorme concentratie gaande is in de zuivelindustrie, zonder dat hij er rekening mee houdt, dat de Frico een verkooporganisatie is van zelfstandige zuivelindustrieën, waarvan *De Takomst* er een is. Weeda geeft dan verder aan, dat die concentratie leidt toe een koude sanering van de melkveehouders. De moordende concurrentie op de consumptiemelkmarkt laat hij onbelicht.

Uit een heel andere achtergrond sprak enige tijd geleden een hoge functionaris van het ministerie van landbouw voor de Groninger en Drentse coöperatoren. Volgens het maandblad Coöperatie zei hij: „In het noorden worden in het algemeen de voordelen van een integrale coöperatieve samenwerking nog onvoldoende onderkend. Een verdere bundeling zou economisch gezien een goede zaak zijn Daarbij moet men over de provincie grenzen heen zien. Wat de zuivel betreft, zou van het noorden organisatorisch één geheel te maken zijn."

De Groningers en de Drenten wisten toen ook weer, dat men er in Den Haag weinig van begrepen had en ze zullen zich met genoegen verbaasd hebben over de onmogelijke ideeën, die daar heersen omtrent het Friese zuivelplan vervroegde investeringen ten bedrage van 150 miljoen gulden ten behoeve van de werkgelegenheid. Het plan van de coöperatie; Nestlé doet uiteraard niet mee.

De Friese zuivelindustrie bestaat uit een twintigtal zelfstandige boerencoöperaties, die met elkaar aardig uit de voeten kunnen. Ze hebben te zamen en in vereniging de particuliere industrie geleidelijk opgerold omdat de voordelen van de coöperatie ten goede kwamen aan de boeren en niet aan de geldschieters.

Als gevolg daarvan is de particuliere industrie hier bijna verdwenen. Er resteert nog de machtige Zwitserse multinational **Nestlé** met vijf fabrieken, waarvan er drie van grote betekenis zijn voor de melkverwerking. De fabrieken in Osingahuizen (kaas en melkpoeder), Scharsterbrug (melkpoeder) en Bolsward (condens en blikfabriek) ontvangen ruim 150 miljoen kg. melk, hetgeen rationele hoeveelheden zijn om fabrieken te laten draaien.

Niettemin wil Nestlé in Friesland een man of zestig personeel ontslaan. De reden daarvan is dat de produktie van kaas en condens arbeidsintensief is De loonkosten in Nederland zijn hoger dan bijvoorbeeld in Griekenland en Australië en dan beslist het thuisfront van Nestlé, dat de fabrieken in Friesland wel op de extensieve toer kunnen gaan, poeder maken.

SAKE VAN DER PLOEG zou deze desastreuze ontwikkeling niet onopgemerkt voor bij zijn gegaan, maar bij de Voedingsbond NVV zwaait op het ogenblik de scepter **Cees Schelling** en die heeft het erg druk met andere dingen. De Voedingsbond van het NKV laat ook niet van zich horen en zuivelmensen van het CNV werken wel niet in de duisternis maar ze horen wel tot de zeer stillen in den lande. De heren reizen van vergadering naar vergadering.

Maar is het nu niet eens tijd, dat er een fabriek van Nestlé bezet wordt? Het is toch altijd de gewoonte en gebruik geweest in Friesland dat de zuivelfabrieken bij fusies of melkbewegingen de garantie gaven, om de zuivelbewerkers met de melk mee gingen?
Er is toch niemand in de wereld, die gelooft dat Nestlé zich uit de markt laat concurreren door dat handjevol in het wilde weg opererende Friese zuivelcoöperaties?

Het komt bij Nestlé beter uit om wat in een andere productierichting te gaan en floep daar moeten zestig de straat op. Een dergelijke situatie zou bij de zuivelcoöperatie onmogelijk en ondenkbaar geweest zijn, Maar als de vakbonden hun Friese broeders zo verraden, dan is het wachten op de maatregelen, die de coöperaties gaan nemen. Misschien zouden de Nestléboeren ook eens actief kunnen worden voor ze met hutje en mutje op straat gezet worden of verkocht aan de hoogste bieder.

Leeuwarder Courant 1976-03-20

(De Veemarkt)
RINSE ZIJLSTRA voegde zich deze week in het koor van stemmen die het vertrouwen in het landbouwbeleid van de EEG lijkt op te zeggen. Minister Fons van der Stee was ook al zorgelijk gestemd. Ir. Pierre Lardinois, verantwoordelijk voor dat beleid, ziet het al als een aflopende zaak. Misschien zei hij dat wel om zijn eventuele opvolger te ontmoedigen, want er is sprake van dat Lardinois in Brussel zijn plaats in de EEG-Commissie moet ruimen voor een socialist uit Nederland. Gedacht wordt dan o.a. aan ir. Henk Vredeling.

Het EEG-landbouwbeleid zou het inkomen van de boeren niet meer kunnen waarborgen. Misschien niet, maar uit een Nederlands beleid ten aanzien van de landbouw zien we nu ook niet zulke voorname dingen te voorschijn komen. Per slot van rekening moeten de Nederlandse boeren met de helft van hun melk de exportmarkt op en dat wordt een koude bedoening zonder de steun van de EEG, een steun waarop Den Haag nu alleen ja en amen moet zeggen, hoeveel moeite Den Uyl en de zijnen daar ook mee hebben.

Men weet wat de moeilijkheid is: de EEG-landen drijven uiteen door verschillende kostenstijgingen. Die kostenstijgingen zijn in Duitsland het laagste, zodat de boeren er aan één cent melkprijsverhoging meer hebben dan de Nederlandse boeren. In de zuidelijke landen is al helemaal een onoverzichtelijke toestand ontstaan door een reeks devaluaties.

De melk uit het zuiden wordt zo voortdurend goedkoper op de EEG-markt en de Fransen zullen daarmee hun ideaal van de landbouwproducent van de EEG te worden kunnen verwezenlijken. Tot nu toe leek het er op, dat Nederland en Denemarken vooraan zouden staan, maar de positie van de Nederlandse veehouderij is niet meer zo sterk. Dat wordt dus straks een zaakje, wie het beste kan concurreren.
[….]

Leeuwarder Courant 1976-04-10

Zuid Nederland en mechanisatie

(De Veemarkt)
DE ZUIVELCÖPERATIE in zuidelijk Nederland heeft zich bij de fusiebesprekingen dusdanig in de nesten gewerkt, dat Jan en alleman er zich mee gaat bemoeien. Op de boeren in Limburg, Brabant en Zeeland wordt een ware fusieterreur uitgeoefend om hen tegen de wil van een deel van de besturen in tot een fusie over te halen.

Het gaat in die drie gewesten om een hoeveelheid melk, van ruim twee miljard kg melk; de melkstroom neemt bovendien snel toe. De melk komt terecht in een reeks grote coöperaties, die op zichzelf levensvatbaar zouden moeten zijn. *Campina* met 800 miljoen kg melk, *Maasvallei* met 400 en *Tilburg* met ruim 300 miljoen kg zijn grote coöperaties, die bovendien beschikken over een gemeenschappelijke fabriek in **Veghel** voor de speciaalprodukten en over een gemeenschappelijke zuivelafzetorganisatie.

Het probleem in het zuiden zal wel wezen, dat de grote coöperaties activiteiten ontwikkelen, die in feite thuishoren bij hun gemeenschappelijke ondernemingen. Er is een onderlinge naijver ontstaan, die er bijvoorbeeld toe leidde, dat er vorig jaar twee reuze-kaasfabrieken gereed kwamen, die totaal van elkaar afwijken. Als de een wat bij *Holvrieka* haalde, moest de andere vooral voor apparatuur naar AlfaLaval. De samengeraapte kaasfabrieken zijn dus op geen enkel onderdeel, of het moest een kaastrein van Koopmans zijn, gelijk. Het enige gemeenschappelijke, dat ze hebben beleefd, is de uitschakeling in beide fabrieken van de moderne doseerapparaten (Holvrieka en Bijlenga-Alfa-Laval). Beide zijn ze teruggevallen op de in wezen al verouderde draineerbakken voor wrongel. Enige ondeskundigheid speelt daarbij een rol.

De fusiepogingen zijn ook mislukt, doordat de coöperatiea niet dezelfde afschrijvingsmethode hebben gevolgd. Zo zijn er coöperaties, die men rijk kan noemen (zoals dat met de Novac in Friesland het geval is) doordat men jaren zwaar heeft afgeschreven. De leden van zo'n coöperatie laten zich natuurlijk een mooie reserve in de fabriek niet door een fusie met gesloten beurzen afsnoepen. Directeuren, die hun besturen en de leden zo ver hebben gekregen, dat ze met hoge afschrijvingen en lage potten genoegen namen, kunnen natuurlijk bij een fusie wel inpakken.
….....

Nieuwsblad van het Noorden 23-06-1976

Helft van melk in melktanks

Ongeveer de helft van de aan de DOMO geleverde melk wordt tegenwoordig verzameld in melktanks. Ondanks de aanvallende tegenstand staan er momenteel 1634 melktanks in het noorden.

Dit staat in het jaarverslag over 1975 van de DOMO in Beilen. Het meldt dat de voor 1975 opgestelde prognose van 380 tanks verdubbeld werd „mede door het stimulerend effect van de verdere ontwikkeling, maar vooral ook door de voortgaande spontane ontwikkeling".

Volgens het rapport komt de verdeling van 50 procent melkbussen-aanvoer en 50 procent melktanks overeen met de ontwikkelingen in andere gebieden in het land.

Leeuwarder Courant, 1976-06-12

Operatie-Frico wordt stil voorbereid

(De Veemarkt)
DE BESTUREN van de zuivelfabrieken, die aangesloten zijn bij de *Frico*, worden op alle mogelijke manieren gewend aan het idee, dat het met de Frico niet kan blijven zoals de situatie nu is. Ook de voorzitters van de niet-Frico-deelgenoten zijn op de hoogte gesteld van de toestand.

De verhouding tussen de fabrieken en de centrale organisatie deugt niet.
De grondoorzaak van die foute verhouding is het centraal stellen van een niet-centrale functie op de weg tussen melkveehouder en consument. De boeren hebben hun fabrieken om de melk zo goed mogelijk kwijt te raken. De fabrieken hebben voor een onderdeel van hun taak, de boter-, kaas- en poederafzet, een handelsorganisatie, de Frico, opgericht.
De fabrieken, de deelgenoten van de Frico, vertonen, een enorme verscheidenheid. Er zijn coöperaties met honderden miljoenen kilo melk en er zijn er met enkele tientallen miljoenen. De fabrieken van deze coöperaties maken verschillende produkten als gevolg van een specialisatie in de kaasbereiding.

Bijna iedere fabriek heeft haar specialiteit. Er zijn er waar niets anders dan Edammers de fabriek uit rollen: elders meent men dat kaas uitsluitend tien-kilo Goudse is. Deze specialisatie was mogelijk niettegenstaande de zelfstandigheid van de deelgenoten. De grootste zorg van de Froco is bij deze specialisatie, dat iedere fabriek via de kaasprijs evenveel geld voor een kilo kaasmelk ontvangt. Het is duidelijk, dat de produktie van lunchkaasjes veel meer kosten met zich brengt dan de bereiding van grote Goudse.

De zorg mag nog zo groot zijn, maar de poging om iedere fabriek op dezelfde manier voor haar inspanningen te belonen, is mislukt. Moest mislukken. Directies en besturen van de fabrieken zijn geneigd tegenover de leden terecht of ten onrechte een minder goede gang van zaken in de fabriek toe te schrijven aan de uitbetaling van de Frico, hoewel er tussen de fabrieken natuurlijk ook verschillen in doelmatigheid van werken zijn.

De zaak loopt helemaal vast, nu er telkens beperkingen in de kaasproduktie zijn, waarbij alle fabrieken zich beperkingen moeten opleggen, ook op het moment, dat de Edammers goed in de markt liggen. Alle fabrieken moeten hun produktie met tien procent terugdraaien, ook de fabriek die Edammers levert. Om wille van de (gewapende) vrede en de kille vriendschap onder de Frico-deelgenoten moet een deel van de Edammers gemaakt worden in een fabriek, die alleen maar Goudse zou maken. Maar nee hoor, daar komt een auto Van de Frico aan met Edammer vaatjes, die al bijna ergens vergeten waren. Met veel trammelant en extra kosten worden er nog ergens een paar bakken Edammers gemaakt, die zonder extra kosten in de Edammer-fabriek hadden kunnen worden bereid. Dit is niet de fout van de Frico maar van de verhoudingen tussen de deelgenoten.

OP HET MOMENT dat de Frico als grote organisatie de voordelen van die organisatie had kunnen binnenhalen, komen de kostenmakers naar voren, die een deel van het melkgeld van de boeren afplukken. En de Frico krijgt toch de schuld. Het is duidelijk, dat een deel van de verantwoordelijke personen in de Friese zuivel zo niet langer wil doorgaan.

Met name bij de grootste deelgenoot van de Frico, *De Takomst* met bijna de helft van de Fricomelk, groeit de tegenzin. Men heeft er bij dit concern allerminst behoefte aan, dat er geld wegvloeit in de Friese zuivelcoöperatie door een gebrek aan efficiency. Bovendien moet *De Takomst* rekening houden met afspraken, die de Frico met kleine deelgenoten maakt, wat de zelfstandigheid van *De Takomst* aantast. Bestuur noch directie zullen daarvoor de verantwoordelijkheid willen nemen. De verantwoordelijkheid van *De Takomst* is te groot om die afhankelijk te stellen van beslissingen, die Ee en Giekerk voor haar nemen in de Frico om maar eens enkele buitenplaatsen te noemen.

De Takomst zelf staat voor een reeks beslissingen. Een daarvan is de bouw van een nieuwe kaasfabriek in Dronrijp, waar twintig miljoen gulden geïnvesteerd zou moeten worden. Bij een dergelijke investering moet *De Takomst* voorop stellen, dat er een zo hoog mogelijk rendement gehaald moet worden. Als je een fabriek bouwt voor 300 ton kaas in de week, dan moet de produktie niet Afgeremd worden doordat er ook nog een klein fabriekje met hoge kosten maar zonder afschrijving moet blijven doordraaien.

Daar komt nog een factor bij. Buiten Friesland komen nieuwe kaasfabrieken tot stand, die volgens de modernste inzichten van Koopmans zijn opgezet. Niet alleen in Nederland, maar ook in Duitsland. Friesland dreigt wat uit de kaasproduktie te raken. Op korte termijn kan dat voor een fabriek voordelen opleveren, maar op den duur betekent het verlies voor de Friese boer. De Friese boer heeft belang bij een groot aandeel in de kaasproduktie.

Moet *De Takomst* alleen opdraaien voor de kosten van dergelijke strategische overwegingen? Er lijken op het ogenblik weer enkele fusiebesprekingen gaande te zijn in Friesland, waarbij *De Takomst* partner zou zijn, maar wanneer het fusieproces hier verder voortgang vindt volgens het uitsukkelingsproces, dat in Rinsumageest zo sierlijk is bedreven, dan gaan er ook mogelijkheden voorbij, die niet terugkomen.

Waar het allemaal op neer komt is dit: *De Takomst* verdraagt de organisatie-structuur van de Frico niet meer. Er zal iets moeten gebeuren. Daarbij heeft *De Takomst* een groot machtsmiddel, namelijk opheffing van de Frico. Na de opheffing is er slechts één koper voor de hele zaak: *De Takomst.*

Leeuwarder Courant. 1976-06-19

Weer schot in fusie zuivelconcentratie

(De Veemarkt)
DE MELK VAN SCHIERMONNIKOOG wordt straks in de Wolvegaster coöperatie verwerkt, als de leden van de fabriek in Ee akkoord gaan met de fusievoorstellen van het bestuur. De melk van Terschelling zit al grotendeels bij *De Takomst* en met Ameland voert de grote Friese coöperatie besprekingen. De fusieonderhandelingen met Giekerk knapten af, toen de inhoud van het leveringscontract van Yde Hellinga op tafel kwam. Indien dit contract is afgekocht - en dat hoeft geen drama te zijn - staat ook voor Giekerk de weg naar Wolvega weer open.

Met deze fusies zou *De Takomst* de meerderheid van 500 miljoen bij de melkaanvoer in de Frico krijgen. Aangezien *De Takomst* slechts twee zetels in het bestuur van deze afzetcoöperatie mag hebben, dijen de spanningen in de Friese zuivelcoöperatie snel uit.

Het speciale probleem dat Ee ter tafel heeft gelegd ter verklaring van de fusievoorstellen, is de onderbezetting van de kaasmakerij als gevolg van de produktiebeperking, terwijl daar ook nog bij komt het tarief dat de poederfabrieken de kleinen in Friesland afnemen voor de melk, die er overschiet.

De fabriek in Ee (30 miljoen kg. melk) heeft ook te maken met de overgang naar de akkerbouw van boeren, die tot nu toe ook nog wat koeien hadden. De melkaanvoer loopt derhalve niet meer zo snel omhoog als voor een goede kostendekking nodig is.

In noordoostelijk Friesland is de zuivelcoöperatie in beweging gekomen door de fusie van Rinsumageest met Dokkum en de fusiebesprekingen van anderen met *De Takomst.* Die beweging is veroorzaakt door de potten, die er dit voorjaar door de fabrieken zijn uitgekeerd. Toen directeur Salverda in Rinsumageest hoorde, welke pot Ee uitgekeerd had, trommelde hij onmiddellijk het bestuur bijeen om de dreigende crisis te bezweren

De potten van de beide fabrieken waren namelijk laag en Salverda voorzag, dat het bestuur van Ee al bij Dokkum op de stoep zou staan voor Rinsumageest zich daarover had kunnen beraden. In Rinsumageest werd snel gehandeld, want als Ee bij Dokkum introk, zou er voor Rinsumageest geen plaats meer zijn. Rinsumageest was eerst en leverde het bewijs, dat een kleine coöperatie snel kan handelen, als het moet.

Misschien zou het wel niet zo gegaan zijn als er in Ee niet een foutje met het Potgeld gemaakt was. Bij de berekening was het ledenkapitaal tweemaal van de uitkering afgetrokken, zodat de leden nog een halve cent te goed hadden. Maar dat wist Rinsumageest pas, toen het al veilig in Dokkums armen lag.

In de motivering van het fusievoorstel noemt het bestuur van Ee ook de toenemende afhankelijkheid van de fabriek voor de verwerking van de melk elders. Dat betreft natuurlijk in de eerste plaats de levering van melk voor de poedertorens van de andere fabrieken, maar dat betreft ook de grondstof die naar de *CCF* geleverd moet worden.

De CCF is mede sterk en groot geworden, omdat ze plaats en tijd kon bepalen, waarop haar deelgenoten melk moesten leveren. Het belang van de CCF genoot daarbij voorrang, waardoor de

verwerking van de melk in de kaasfabrieken het karakter van restverwerking kon krijgen. De besturen en directies van de grote deelgenoten in de provincie zijn sterk geneigd om een vraagteken te zetten achter die bevoorrechting.

Wanneer de huidige fase van fusies voorbij is, namelijk wanneer Oudwoude, Donkerbroek, Makkinga, Opeinde en Steggerda hun melk ook in één van de zeven grote coöperaties, hebben ondergebracht, dan zal de positie van de CCF ook nog wel eens bekeken worden. De gedachte, dat de melkverwerking in Friesland toch maar onder een directie en bestuur moet worden geplaatst vloeit daar haast vanzelf uit voort.

DE MELKSTROOM in de EEG en daarbuiten is dit voorjaar een woester bruisende rivier geweest dan ooit eerder het geval was in de derde week van mei lag de aanvoer van melk in Friesland acht procent hoger dan het vorige jaar in die week. Dat is natuurlijk het gevolg van de droogte, de zon, de melkprijs, het krachtvoer en dat soort feestelijkheden.
Toch meldt Ee een stagnatie in de melkaanvoer, omdat de boeren hun koeien afschaffen en overgaan op de akkerbouw. Ee ligt ten dele in het noordelijke akkerbouwgebied en voelt deze ontwikkeling terdege. Trouwens in de zuidelijk daarvan gelegen Wouden is ook duidelijk een overgang van weiland naar bouwland aan de gang.

Dat heeft twee oorzaken. In de eerste plaats is het prijspeil in de akkerbouw beter dan in de veehouderij en in de tweede plaats wordt veehouderij op kleine schaal een asociale bezigheid, die veel kosten met zich meebrengt De overgang van bussen naar tanks op de boerderij verscherpt de overgang naar de akkerbouw, die de boer een grotere onafhankelijkheid van de industrie biedt voor zover hij althans niet overgeleverd wordt aan de aardappelmeelindustrie.
[….]

Domo-plan alle melk in de melktank

(De Veemarkt)
IN HET DOMO-GEBIED, dat oostelijk aan het melkwinningsgebied van de Friese zuivelcoöperaties grenst, wordt de overgang nog versterkt doordat de Domo besloten heeft binnen enkele jaren over te gaan op het ontvangen van melk uitsluitend in tanks. De bussen worden afgeschaft. Voor de veehouders betekent deze overgang een investering in een melklokaal op de boerderij, terwijl er uiteraard ook geïnvesteerd moet worden in tanks en toegangswegen.

Voor de kleine veehouders - we praten nog niet eens over de mensen die een „wide bus" aan de weg zetten - levert dit ernstige bezwaren op, omdat de investeringen er in de komende jaren, tot het bedrijf beëindigd wordt, niet meer uitkomen. De Domo is zo gelukkig, dat een groot deel van die dure klanten het nu laten afweten en overgaan op de akkerbouw. Want het zijn voor de melkfabrieken dure klanten; het ophalen van de melk kost er centen per kilo.

Bij een aanhouden van het gunstige prijspeil in de akkerbouw zal de overgang van de melkveehouderij naar de akkerbouw door het scheuren van grasland ook doorgaan. Die ontwikkeling zal nog begunstig worden door een mogelijke kunstmatige verhoging van de prijzen voor veevoer in de EEG.

De overgang zou dit voorjaar bovendien nog groter zijn geweest, wanneer het weer niet tussenbeide was gekomen. De inzaai van bieten mislukte op duizenden hectares en het is niet steeds tot een herinzaai gekomen. Wel werden er op die percelen nog rapen gezaaid - van mosterdinzaai hebben we alleen maar praat gehoord -, maar er zijn ook boeren geweest, die tenslotte gras gezaaid hebben.

Minder gelukkig zal de Domo zijn met de afkeuring, die EEG-commisaris Lardinois heeft uitgesproken over de subsidiëring van melktanks voor kleine boeren. Als je de produktie naar beneden wilt halen, dan moet je niet dit soort maatregelen verzinnen zei Lardinois.

Allicht niet, maar in het oerwoud van regelingen in de EEG staan wel meer van dit soort verzinsels. Uit Friesland kijken we overigens met enige vrome en ongepaste zelfvoldaanheid naar de zeer wijze uitspraak van Lardinois over die subsidiëring van kleine tanks. Toen namelijk vorig jaar de Verenigde- en Achter Gesloten Deuren Werkende Geheime Krachten het Friese Zuivelplan voor de extra werkgelegenheid van 2000 manjaar in de grond boorden, werd dat tankmelkproject naar voren geschoven als alternatief. De zeer wijze Lardinois heeft dat project nu op zijn beurt in de grond geboord. Er is nog gerechtigheid in de EEG-wereld.

Het gehannes met het tankmelkproject heeft wel tot gevolg gehad, dat de kleine boeren en fabrieken zelf met investeren in tanks ophielden. Bij *Meko* in Assen, waar de *Muellertanks* vandaan komen, heeft men dat terdege gemerkt. De teruggang in de werkgelegenheid, die het project veroorzaakte, terwijl het op de centen uit Brussel lag te wachten, is overigens opgevangen door een omzet in grote tanks, die de verwachtingen te boven ging.

Aangezien vele boerderijen niet geschikt zijn voor de inrichting van een melklokaal, heeft Meko nu ook een buiten-melklokaal op de markt gebracht. Boeren, die de stalruimte niet willen missen of die als gevolg van monumentenzorg genoopt worden in een ouderwetse stal te melken waarin

geen veranderingen mogen worden aangebracht, kunnen de resterende jaren van hun boer zijn nog gebruik maken van zo'n melklokaal op het erf. Dat lokaal met tank brengt ook al gauw een investering mee van ruim twintigduizend gulden.
In Friesland zullen er niet zoveel van die kant-en-klare gebouwtjes geplaatst worden, maar Meko verkocht een van de eerste toch nog naar Friesland. Als alle vergunningen rond komen, zal het geplaatst worden bij Akkrum. Om de schoonheidscommissie voor het ontwerp te vertederen zou er een *úleboerd* op gespijkerd kunnen worden. Nou ja, dat is maar zo'n ideetje, een streekeigen úleboerd?

Leeuwarder Courant 1976-08-21

Het geval Giekerk

(De Veemarkt)
HET GEVAL GIEKERK is hier vorige week niet aan bod gekomen in de serie fusieruzies. waarvoor op het ogenblik een oplossing wordt gezocht. De coöperatieve zuivelfabriek in Giekerk heeft in 1975 een slecht jaar gemaakt en dat was het begin van fusiebesprekingen met de grootste van de Friese zuivelcoöperaties, *De Takomst* in Wolvega.

Uit de besprekingen werd een voorstel aan de leden geboren van een fusie tussen Giekerk en De Takomst. Over de toekomst van de fabriek werd niets gezegd, maar er was met enige redelijkheid aan te nemen, dat *De Takomst* Giekerk zou willen behouden als dieetkaasfabriek in het kader van de *Frico*, de afzetorganisatie. De mededelingen, die er van de kant van het bestuur in Giekerk aanvankelijk aan de leden werden verstrekt, gaven de ernst van de situatie voor de fabriek niet weer. Met algemeenheden trachtte men de leden over te halen voor de fusie te stemmen. Dat lukte niet. Een groepje dwarsbengelaars stemde de fusie af. Ze hebben het geweten.

Hernieuwde fusiebesprekingen met *De Takomst* werden plotseling afgebroken, toen het bestuur van *De Takomst* zich om de tuin geleid voelden door het bestuur van Giekerk omtrent de inhoud van een contract, dat Giekerk had gesloten met Yde Hellinga, die 300 koeien in een ligboxenstal melkt en die meer dan anderhalf miljoen kilo melk aan Giekerk levert onder dat contract.

Het contract geeft Hellinga een melkprijs, die gebonden is aan de hoeveelheid melk, die hij levert. Hoe meer melk, hoe hoger de prijs. Dat is wel logisch, want de fabriek heeft aan deze melk ook veel minder kosten dan van kleine bedrijven. Dat andere boeren niet zulke contracten hebben, komt voornamelijk vanwege het feit, dit er ook maar één Yde Hellinga is. Kortgeleden kocht hij een boerderij in Michigan (V.S.).

De boeren in Giekerk, die meenden, dat ze van het contract af waren, als Hellinga naar Amerika zou vertrekken, kwamen verkeerd uit; het contract is verhandelbaar met de boerderij en heeft een looptijd van bijna dertig jaar. Voor Giekerk is er wel iets als een reddingsactie op gang gekomen. Dat het bestuur van Giekerk een contract heeft afgesloten als het onderhavige, is geen reclame voor de handelingsbekwaamheid van de coöperatieve besturen. Het bestuur van Giekerk had voor hetzelfde de vrouwen en dochteren van de leden kunnen verdobbelen, althans dat gevoel hebben sommigen.

De *Friese Zuivelbond*, het coöperatieve zuivelgeweten, bemoeit zich intensief met het contract-Hellinga. Hellinga is niet een onredelijk man en hij weet natuurlijk ook wel, dat hij geen veren kan plukken van een kikker. Wat Hellinga het meest zal benauwen is de publiciteit om het geval. Hij houdt niet van zulke drukte en hij wil natuurlijk ook graag tot overeenstemming komen met Giekerk, dat nu gesouffleerd wordt door de Zuivelbond.

Of er enige voortgang gemaakt wordt in het gesprek, is nog niet duidelijk, maar als er de mogelijkheid geopperd wordt om met dat hele contract dan maar voor de rechter te verschijnen, dan mag men aannemen, dat er nog niet een ontwikkeling is naar een snelle oplossing. Toen de inhoud van het contract min of meer bekend werd, is direct al de mogelijkheid geopperd de rechtsgeldigheid ervan te laten toetsen. Overigens wordt de waarde van het contract op een half miljoen gulden geschat.

DE VRAAG is nu wat er gebeurt als het contract wordt afgekocht door Giekerk. Komt dan de fusie met De T:akomst weer gewoon op de proppen? Niet gewoon, want bestuur en directie van *De Takomst* voelen zich door Giekerk bij de poot genomen. Indien de leden van Giekerk het eerste fusievoorstel hadden aangenomen, dan zou na de fusie het contract met Hellinga op tafel zijn gekomen met moeilijke gevolgen voor de verhoudingen in de directie van *De Takomst.*

De gesprekspartners van *De Takomst* zijn over de inhoud in eerste instantie niet ingelicht, hoewel het een zeer belangrijke beleidszaak is, namelijk die van de ongelijke melkgeldbetaling. Als de kwestie Hellinga is afgehandeld, en een derde ronde van fusiebesprekingen met *De Takomst* waarin nog een contract ter discussie komt.

Speelt deze zaak zich in het Frico-kamp af, bij de niet-Frico-coöperaties heeft een enorm faillissement in Duitsland deining veroorzaakt. Daar is aan het begin van de maand het warenhuisconcern „Mehr Wert" gekapseisd met een ongedekte schuldenlast van zo'n 150 miljoen mark. Daar kan ook geld in zitten van een exporteur, die zijn kaas van Friese fabrieken krijgt en aan „Mehr Wert" leverde.
[….]

Leeuwarder Courant 1976-09-11

Alchemisten bekokstoven voedsel

De Veemarkt

Het tjoept niet meer . . . blijvend in gevarenzone ... rampen komen en gaan... CAF milieutierelier . . . witmakers bakken het bruin . . . meer informatie voor slikkende consument... dode bacteriën...

MET EEN RAGFIJN STRAALTJE koffieroom bleef de verbinding tussen de kop koffie en het plastic kuipje met een portie-koffieroomvoor-een-kop nog even in stand en toen was het straaltje weg. Normaal zou geweest zijn, dat er een vrij dikke straal bij het kuipje afgebroken was en dat die straal dan dik, van boven naar beneden dik, in de koffie getjoept was. Abnormaal is het, wanneer een ragfijn draadje tussen kuip en kop in stand blijft, waarvan het restant niet tjoept, maar als het ware verdampt.

Daar zit je dan ergens in de Alpen met koffieroom, die ook nog Alptraum heet of zo, midden in de natuur op zijn zuiververst, en dan wordt er chemisch geprepareerde koffieroom op je losgelaten. Het erge was natuurlijk, dat het haast net zo lekker was als thuis. Dat ragfijne dunne straaltje zal echter wel het gevolg geweest zijn van het een of andere conserveringsmiddel of een anti-oxidant. Laat die veronderstelling fout wezen, dan nog is de reactie een bewijs, hoe vast het vertrouwen is, dat de chemie met het voedsel omdoktert.

De chemie is na de oorlog tot een enorme ontwikkeling gekomen en dat was te voorzien, want we herinneren ons nog een jonge chemicus uit Leeuwarden, die enkele jaren na de oorlog verklaarde, dat de chemici met zijn allen een greep naar de macht in de maatschappij zouden doen, of eigenlijk hoefden ze niet te grijpen, de macht zou hun in de schoot worden geworpen. De chemie is op goudzoekerij uitgelopen, zodat er weinig verschil meer is met de alchemie uit de middeleeuwen: nog flink wat geld en een klein beetje onderzoek en de kerncentrales zijn veilig?

Toen in de jaren vijftig de antibiotica opkwamen, die rechtstreeks in het veevoer gestopt werden om het vee, (vooral kippen), te vrijwaren van ziekten, ontstond er verzet, maar een veevoederfabrikant meende dat de mensheid toch maar door deze gevarenzone heen moest, omdat het leven nu eenmaal een experiment is, waarbij men op weg naar de toekomst niet stil kon staan.

In feite was het natuurlijk zo, dat hij vreesde dat de nieuwe voermethoden in minder fijngevoelig redenerende landen de veehouderij een voorsprong zou geven op die in Nederland, indien Nederland de pas zou inhouden en niet voorop zou gaan. Later kregen we nog te maken met paniektoestanden toen er vrouwelijke hormonen in het kalfsvlees van de Veluwe werden ontdekt en de Italiaanse mannen vreesden dat ze aan hun harige borstkas borsten zouden krijgen als van een vrouw.
Nu men op de Veluwe ook een paar honderd kalvermesters wil opruimen omdat ze niet in het milieu zouden passen, krijgen we uit dien hoofde mettertijd ook te maken met een verminderde vraag naar nuchtere kalveren op de Leeuwarder veemarkt.

DE BELANGSTELLING voor de chemie heeft zijn op en af gaande lijnen, maar elk moment kan er een doorbraak komen, waarbij een groot deel van de mensen niet langer neemt, wat er voorgeschoteld wordt. De Italiaanse giframp kan zo'n beslissend moment zijn, maar eerder dacht men dat ook van de thalidomide-affaire en van de Japanse kwikvergiftiging om van onze eigen

Unileverse Planta-zaak nog maar te zwijgen. De gifzaak in Tiel lijkt in politiek vaarwater te komen, hetgeen een averechts effect kan hebben, zoals meer milieuacties door hun absoluutheid niet aanspreken.

In een reeks landen bestaan voorschriften over de vermelding van extra toevoegingen aan levensmiddelen. Hoe dat zit met aardbeien-yoghurt, weten we niet, maar ieder die wel eens geprobeerd heeft door middel van aardbeien kleur aan voedsel te geven, weet dat het op een mislukking uitdraait. Geen nood, sap van rode bieten levert het gewenst kleurtje aan de aardbeien-yoghurt en geen mens, die er verder naar taalt.

De Nederlandse kaas en boter wordt gekleurd met een soortgelijk eerlijk trucje, namelijk door er een aftreksel van annatto-zaad in te doen. De kleurende stof wordt gewonnen uit de vruchthuid van een tropische heester, heet carotenoïde bixien en de heester heet Bixa orellana. Onschuldig? Ja, het wordt in de hele wereld zonder enige beperking gebruikt, behalve dan bij de produktie van de Terschellinger kaas in de biodynfabriek, waar men op het standpunt is gaan staan van je kunt nooit weten.

Voor de propaganda zorgde via ingezonden stukken o.a. mejuffrouw Versteeg uit Sneek. Van de Terschellinger kaas zei ze: „Zelf heb ik ze gegeten, zonder kleur en smaakstoffen. Heerlijk en eerlijk". Als we nu de chemische formules zouden neerzetten van stremsel en zuursel, waarzonder ook op Terschelling geen kaas kan worden gemaakt, zou het gevoelige hart van mejuffrouw Versteeg haar in het lijf omdraaien.

Dat zuursel bijvoorbeeld is eigenlijk ook niets anders dan een verontreiniging, die een hele biologische omzetting van de kaas veroorzaakt. Melkzuurbacteriën doen dan hun werk en het is nauwelijks bekend wat ze doen. Ze doen het bij wijze van spreken in het geheim als waren ze concocterende multinationals. Dat bedrijf levert dan in Friesland jaarlijks ook nog zon half miljard gulden op. Van die geheimzinnig doenderij leven we hier in Friesland.

De CAF, die jaarlijks zeker zo'n honderdduizend ton kunstmest over Friesland uitstort, krijgt ook al slappe chemische knieën of ze neemt haar klanten niet serieus. In de CAF-winkels, die niet alleen voor de ledenlandbouwers bestemd zijn, maar waar ook de stadsmens een sneufje platteland kan opdoen, is sedert kort „milieuvriendelijk samengestelde" meststof te krijgen, die het-oppervlaktewater-tegen-onnodige-vervuiling-beschermt. schermt.

Het is om er tranen van in de ogen te krijgen. Die paar pond mest, die de burgers op hun tuintje doen zou het oppervlaktewater al of niet vervuilen. Het hele verhaal is onzin in de derde trap van vervuiling. ledere toevoeging van mest aan het milieu, kunstmest, dierlijke mest of compost, leidt ergens tot een verhoging van de hoeveelheid fosfaten en nitraten, waarbij dan in geval van gewone mest sprake is van recycling.

DE INDUSTRIE begint zich al aardig in te leven in de nieuwe situaties ten aanzien van voedsel en welzijn, hetgeen ook blijkt uit het elastische woordgebruik van de reclamejongens. In de reclame krijgen woorden, voortdurend een andere inhoud, omdat ze gebruikt worden door jongleurs, die het publiek met hun goocheltrucs moeten verbijsteren en verblinden.
Een achtenswaard bedrijf als Douwe Egberts heeft eens een koffiewitmaker op de markt gebracht onder de naam „licht en romig". Die naam is een merkwaardig voorbeeld van taalverwringing. „Licht" zal slaan op de witte kleur, hoewel het appelleert aan de zucht naar slank-zijn. „Ro-

mig” doet een beroep op de kwaliteitsgevoelens van de mensen, hoewel de 35 procent vet in het produkt van plantaardige afkomst is en niet van een romige Haskerlandse koe.

Andere koffiemelkpoeders met plantenvet zijn Instanta (CCF), Completa (Domo), Alsamel (Knorr), Micromel (Van Oordt van de suikerzakjes) en Carema (Nutricia). De meeste van deze namen laten het op de een of andere manier voorkomen alsof de melkpoeder, waaruit het produkt is samengesteld, helemaal zuivere koffie is. Dat is dus niet het geval, er zit in dat „zuivelprodukt” plantenvet. Dat is om het goedkoop te houden, want de boter wordt aan de boterberg gezet en ook dat moet de consument betalen. Het witmakersfront is al weer aan het verschuiven, want de CCF heeft in de modetrend naar minder vet nu een pot poeder op de markt gebracht, die behalve dat hij op de potten van zijn soortgenoten lijkt, alleen uit melk is gemaakt. Na „licht en romig” van D.E. krijgen we nu „echt en mager” van de CCF. Het greintje vet in de CCF-pot is ook nog van de melk; kennelijk in tegenstelling met Domo's Completazusjes Suppleta, dat nog een greintje plantenvet heeft. Vetogen op de koffie zal het in beide gevallen niet geven.

„Echt en mager” is ook een naam, die nog al wat verwachtingen schept en in de advertenties zegt de CCF zelfs, dat de bestaande coffee-whiteners nauwelijks iets met melk te maken hebben. Nou, Domo? Maar al die koffiewitmakers plus die ene nieuwe zijn gefabriekte produkten met mogelijk stabilazers, conservanten, emulgatoren, anti-oxidantia en met, gegeven de naam, tranquilizers, rustgevers.

Toen dit voorjaar drie grote zuivelcoöperaties, waaronder de Frico, in Nederland met half-boter zouden beginnen, hebben ze ten genoege van het ministerie van volksgezondheid ook vermeld wat er nog anders dan botervet en melkeiwit in het produkt zat o.a. verdikkingsmiddelen, geur- en smaakstoffen, plantaardige kleurstof en nog een paar van die moderne vloekwoorden, die natuurlijk geen bevordering van de omzet betekenden. Men mag wel haast aannemen, dat binnenkort een beslissing moet worden genomen over het al of niet voortzetten van de verkoop van half/boter in Nederland.

DE TERUGHOUDENDHEID jegens de moderne alchemisten neemt toe. In hoeverre die terughoudendheid effect heeft, is niet te bevroeden. Joegoslavië is een land, dat precieze voorschriften heeft omtrent de vermelding van toevoegingen aan voedsel. Het gevolg is natuurlijk wel, dat het in een slagerswinkel niet te harden is van de lucht. Ook In Duitsland staan chemische toevoegingen vermeld op produkten, die wat dat betreft in Nederland vrijuit gaan.
Wel hebben we hier de merkwaardige en inconsequente eis van het ministerie van volksgezondheid gehad voor de halfboter. Misschien moest er een produkt getorpedeerd worden, maar het ware wenselijk, dat het ministerie toch verder ging op haar weg. Waarom alleen halfboter?

Frankrijk kent voorschriften omtrent de toevoegingen, waarbij de chemische substantie met codenummer moet worden vermeld. E 220 en E 407 zijn b.v. kleurmiddelen, die op de verpakking worden vermeld. We lazen van mensen, die met de codelijst in de hand gaan winkelen om zich zelf van de ongewenste toevoegingen vrij te houden. Gezellig winkelen is er dan niet meer bij en zulke mensen moeten wel het gevoel hebben dat ze van de ene gifkast naar de andere lopen.
En toch ontkomen ze niet aan de giftstoffen in het milieu. In de giffabriek van La Roche in Italië is dioxine vrij gekomen en de hele wereld heeft het daarvan zo op de zenuwen gekregen, dat La Roche de schade dubbel en dwars terug verdient met de valium en librium-pillen, die ze maakt. In Amerika is dioxine in de voedselketen ontdekt. In Nederland niet en ook in Friesland niet, zo is bij de controle op de zuivelprodukten gebleken.

Uitgesloten is het niet, want dioxine is een bijprodukt in de groeistof 2-4-D, die gebruikt wordt om gras en graan vrij te houden van tweezaadlobbige onkruiden. Het 2-4-D wordt ook in Friesland gebruikt en sporen van dioxine moeten dus hier ook in het milieu raken. Indien ze in zuivelprodukten zouden voorkomen, worden ze ontdekt door middel van de gaschromatografie, waarvoor apparatuur staat opgesteld bij de keuringsdienst voor waren en het kaascontrolestation. Ze ontdekken zelfs rommel in spul, dat als onbespoten graan wordt aangeboden.

UNILEVER wil graag margarinekaas maken, want het is zo voordelig om botervet uit de kaasmelk aan Lardinois te verkopen en er plantenvet voor in de plaats te stoppen. Als er dan op de verpakking ook moet staan, wat er bijvoorbeeld bij halfboter op moet staan (en bij margarine niet), dan hoeft de kaasindustrie de concurrentie van de Unilever niet eens te vrezen.

Er is een tijd geweest, dat de zuivel op zijn achterste benen stond toen de margarine-industrie dezelfde kleurtjes ging gebruiken als de zuivelindustrie, want dat was concurrentievervalsing. Nu wenden de Terschellinger kaasmakers zich af van die kleurtjes, omdat ze zich zowel van de een als de ander willen onderscheiden. En zou de huisvrouw er wel aan denken, wat er allemaal gebeurt als ze de melk kookt? Ja, dan gaan de bacteriën dood. Een directeur van een melkinrichting liet ons eens het pasteuriseerapparaat van zijn fabriek zien met de opmerking dat dit nou het bacteriëncrematorium was. Wat of hij met de lijkjes deed, wilden we weten.

Leeuwarder Courant 1976-09-18

De Lijempf nog steeds in Leeuwarden

Niet genoeg macht om Wessanen te stoppen

(De Veemarkt)
Enkele jaren geleden nog maar voorspelde Sake van der Ploeg het totale einde van de Lijempf in Leeuwarden. Hij heeft wel wat gelijk gekregen, maar uit de as lijkt in ieder geval een feniks te voorschijn te komen en die blijft gevestigd in Leeuwarden met hoofdkantoor. Wessanen heeft met het overnemen van de Lijempf een zogenaamde lactosestor opgebouwd, wat een. gekke naam is voor een afdeling zuivel- en melkprodukten.
Wessanen is een van de grote Nederlandse industriële en handelsondernemingen. Er is een expansiedrift, waarbij men in de Wessanenorganisatie een zuiveltak met een omzet van 100 miljoen kg. melk niet als een indrukwekkende onderneming zal beschouwen.

In de zuivel is het dat ook niet hoewel een boer een onderneming natuurlijk niet beoordeelt naar de omzet maar wel naar de melkprijs, de bepalende fusiefactor. Daarnaast is melk een zo gecompliceerde grondstof met zoveel apartheden, dat er veel meer mee gedaan kan worden dan een gewone kaasfabriek doet. Daarvoor hebben de Friese boeren hun CCF.

Waar haalt de Lijempf meer melk vandaan, als de boeren die niet rechtstreeks leveren? Enkele jarengeleden heeft de Lijempf gedachten ontwikkeld in de richting van de coöperatieve zuivelfabriek te Hasselt, die voor zware investeringen stond en steun zocht bij een grotere coöperatieve zuster, de Vecolac. De gedachten werden reeds in een eerste stadium gesmoord, toen Hasselt (25 miljoen kg. me;lk) liet weten twee miljoen gulden te willen innen plu een melkprijs, die twee cent boven die van het omliggende gebied lag

ALS DE LIJEMPF voorstellen tot overname van de coöperatie heeft gedaan, dan zijn die in ieder geval niet ver gekomen, want zelfs enkele bestuursleden weten van niets, hoewel dat volgens Giekerkse zuiveldeskundigen ook niet alles zegt. Hasselt heeft zijn fabriek stop gezet en draait nu mee in de Vecolac. Nog altijd roddelt het bij Hasselt voort over de miljoenen, die men er bij ingeschoten is. Blijkens de jaarverslagen met accountharshandtekening had Hasselt een schuld van 38.000 gulden per miljoen kg melk, terwijl de *Vecolac* er een had van 62.000 gulden per miljoen kg melk.

De Lijempf heeft een zeer wijd melkwinningsgebied om haar fabriek in Kampen en om het melkontvangststation in Oldebroek. De melk moet zelfs in bussen uit Gramsbergen van de Duitse grens worden gehaald. De melkwagens van de Lijempf doorkruisen ook het gebied van de coöperatie Hasselt. Belang bij meer bussenmenkers heeft de Lijempf niet, maar wel komen tankmelkers uit de coöperatie regelmatig over naar de Lijempf-fabriek. Voor tankmelk wordt immers een hogere prijs betaald en zodra een zoon het bedrijf van zijn vader overneemt, dan komt de moeilijke coöperatie-hamvraag aan de orde.

Het voorbeeld van Hasselt toont wel aan, dat de Lijempf eventueel genegen is to drastische stappen bij het vergroten van de melkaanvoer. Het inpikken van tankmelkers uit de coöperatie is een aflopende zaak. In het verleden nam de coöperatie vele particuliere fabrieken over. De Lijempf zelf werd in het Noorden gestript van zijn vlees, zodat er alleen een kind met een waterhoofd overbleef. In het bedrijf blijkt toch nog zoveel deskundigheid te zitten, dat een terugkeer in de

kring der zuivelaars mogelijk bleek. Er zal nog wel eens een helpende hand uitgestoken worden naar een coöperatieve zuivelfabriek die de investeringen niet meer op kan brengen. De zuivel-hoofdstad zal nog wel eens een nieuwtje opleveren.

Ymte Heeg fokker enthousiasten zijn nieuwe ligboxenstal

De koeien moesten het eerst leren – niet onthoornd

[DE VEEMARKT – deel]

SPANNUM. – Het fokbedrijf van Ymte Heeg te Spannum, vroeger Minne H. Heeg (Roosjes Athleet), is eind vorig jaar ook overgegaan op een ligboxenstal. De koeien wisten natuurlijk eerst niet wal ze er aan hadden, en moesten nog leren hun voer zelf aan het voerhek te halen Een aangekochte koe uit een loopstal deed het de anderen als het ware voor en liep meteen naar het hek, terwijl de anderen nog in opperste verbazing heen en weer liepen in hun nieuw verworven vrijheid.

De jonge koeien leerden het kunstje gauw, maar de ouderen gingen nog in een box staan om te wachten tot hun het voer voor de neus zou worden gegooid. Toen Heeg bezig was aan de binnenkant van de stal verfwerk te verrichten, zag hij hoe de koeien geregeld naar het hek gingen om wat voer te halen. De oudere koeien doen dat zo gemakkelijk echter niet. Dit geregelde eten aan het hek leidt bij de jonge koeien mogelijk tot een regelmatiger spijsvertering en tot een gemakkelijker melkgift. De dieren geven meer melk dan ze in een grupstal zouden hebben, hoewel zulks natuurlijk niet gemakkelijk vast te stellen is, omdat er in het geheel anders gevoerd wordt.

In de grote stal stonden vorige week 84 melkkoeien en het is de bedoeling van Heeg om op een aantal van 100 te komen. De droogstaande koeien meegerekend heeft hij nu 90 dieren en bovendien nog 40 kalveren. Het oudere vee wordt snel opgeruimd, al blijft een kern van een tiental fokdieren gehandhaafd. De verjonging is uiteraard een gevolg van de betere aanpassing van de jonge dieren aan de nieuwe omstandigheden. De ouderen voelen zich er nog niet zo thuis en ze hebben moeite om op hun verwachte melkgift te komen.

De koeien, die zoveel waarde voor de fokkerij niet hebben als dat groepje van tien, gaan naar de koopman. Stierenfokker Heeg zegt, dat hij kritischer is geworden op het vee. Als hij op een stierenkeuring komt, gaat zijn eerste blik naar de poten. Een koe, die even te taai melkt, houdt vijf andere koeien op in de melkstal (twee keer zes standen) en gaat naar de markt.
Het had niet veel gescheeld of Heeg had zijn koeien ook laten onthoornen. De opdracht aan de veearts was er al; maar nu prijst de fokker zich gelukkig, dat hij het niet heeft gedaan. Koeien met hoorns zijn gemakkelijker beet te pakken; de veeverzorger heeft er houvast aan. Over onrust in de stal klaagt Heeg niet, want als de dieren maar de ruimte hebben om aan het voerhek te komen, dan geeft het geen drukte. In de handel zijn de dieren met hoorns ook gewilder.

Nu in een ligboxenstal heeft Heeg ook meer tijd voor het vee: hij kan er meer aandacht aan schenken. Hij gaat ook zeker zo vaak bij de dieren langs om te kijken hoe het vee er voorstaat. Hij ziet dat een koe „slitet" en de volgende dag wel „deunck" zal zijn. Heeg is wel van mening, dat een koe in een ligboxenstal meer aandacht vraagt dan in een grupstal. Dat is zeker het geval met witvloeiers, koeien die een ontsteking aan de baarmoeder hebben en snel een hele stal kunnen besmetten. Ze moeten meteen uit de stal.

Heeg zou nu niet graag meer terug willen naar de vroegere toestand. Van speenbetrappen heeft hij geen last meer, hoewel dat in sommige loopstallen nog wel voorkomt, omdat de vloeren glad zijn en de koeien uitglijden. Verder heeft hij nog geen uier met een verkeerd kwartier („Ik haw

noch gjin forkearde fearnen hawn”) gehad. Dat schrijft hij toe aan het automatische afneem-apparaat aan zijn Gascoigne melkmachine. Dat apparaatje vindt hij het mooiste, wat er op zijn stal te vinden is.

Leeuwarder Courant. 1976-10-09

Particulier rukt op in domein coöperatie

(De Veemarkt)
Wessanen heeft op het ogenblik 100 miljoen kg melk in de „lacto-sector" en daar komt 80 miljoen kg. bij. De eerste 100 miljoen zit in de fabriek in Kampen en nu komt er 80 miljoen bij in Schoonrewoerd door de aankoop van Baars. Schoonrewoerd ligt in het hart van zuivelend Nederland. Ten oosten van dit centrum ligt het miljardenconcern van de *Coberco* en ten westen ligt het bijna even grote concern van de *CMC.*[17]

De zuivelgroep van *Wessanen*, waarin de Leeuwarder *Lijempf* de grootste is, is slechts een kleine onderneming in het geheel van grote zuivelcoöperaties. Wanneer *Wessanen* niettemin van plan lijkt om de zuivelactiviteiten grootscheeps uit te breiden, dan betekent dat niets anders, dan dat men de grote coöperaties in Nederland in hun eigen moeilijkheden ziet blijven rondploeteren.

De vorming van de grote zuivelconcerns uit de plaatselijke coöperaties is indertijd begonnen onder het motto, dat de veehouders aan economische machtsvorming moesten gaan doen. De macht over de boeren is nu wel toegenomen maar de macht van de coöperaties niet, alhoewel daar wel gradaties bij zijn. De Domo in Groningen en Drenthe, die ontstaan is uit een veelheid van achterblijvende zuivelfabriekjes is de doorbraak wel gelukt, dank zij de leiding van het bedrijf.

In de zuivel is gebleken, dat het succes van een onderneming in de eerste plaats afhangt van **de leiding, de management**, en in de tweede plaats komt natuurlijk de muur van de schaalvergroting. In de zuivelindustrie heeft men te maken met de meest wenselijke grootte van een kaasfabriek, waarbij de investering per kilo melk het laagste is bij het hoogste rendement van de arbeid. Het is een theoretisch cijfer dat pas in de praktijk door de leiding van het bedrijf gestalte krijgt.

Wessanen heeft zich genesteld midden in de coöperatieve wereld, die eigenlijk alleen nog wachtte op het verdwijnen van de restanten van het particuliere *Nestlé-concern*. Er is duidelijk een keer gekomen in de geleidelijke opruiming van de particuliere zuivelindustrie. Dat was al eerder tot uiting gekomen in de stevige opkomst van de melkinrichtingen van *Menken en Van Grieken* in Holland. Verrassend is ook de opkomst van een particulier kaasfabriekje bij Alkmaar, waarvan ieder dacht dat het slechts over enkele miljoenen kilo's melk beschikte, terwijl het er nu al zeven miljoen blijken te zijn[18].

Wessanen rekent er op, dat de aanvoer van melk in Schoonrewoerd zal toenemen, omdat zich in het gebied tussen *Coberco* en *CMC* nog een reeks kleine coöperaties bestaan die stand konden houden door de lage melkprijs van de grote coöperaties. Maar die kleine coöpenaties komen ook voor kostbare investeringen te staan, die niet gedragen worden door de hoeveelheid boerenmelk er achter. De kaasfabriek van Baars in Schoonrewoerd staat onder goede leiding en is technisch op de hoogte van de tijd.

NAAST DE POGING van Wessanen om een plaatsje in de zuivelindustrie te verwerven en dus wat uit het coöperatieve vlees weg te kerven, vallen nu soortgelijke ontwikkelingen op. In het Noord-Hollandse Huizen in het Gooi zijn *de firma's Schaap en Westland* bezig respectievelijk

17 Opvallend bij Sudema; *Campina* doet – bijna – nooit mee in zijn kroniek! (ZHN.)
18 Onduidelijk welke fabriek hier wordt bedoeld: Eyssens (smeerkaas), Karpenter ((smeerkaas, eigendom Fric0) of Luba (kaaspoeder) ??

tien miljoen en zes miljoen gulden in *kaaspakhuizen* te investeren. Deze particuliere handelaren maken zich sterk vooral ten behoeve van de kaas, die ze ontvangen van de coöperatieve zuivel-verkoopverenigingen.

In Friesland leveren vooral de coöperaties te Workum, Oosterwolde en Gerkesklooster aan Schaap en Westland, terwijl er over en weer met de *Frico* ook wel eens een gaatje gevuld zal worden. Hetzelfde zal wel het geval zijn met de *NCK*, die de zuivel van o.a. *Domo*, *Coberco*, *CMC* en *Noordholland* verhandelt Met deze coöperatieve afzetorganisaties als *Frico* en *NCZ* is wat aan de hand, omdat hun deelgenoten (hun toeleveringsbedrijven) onder grote spanningen verkeren.

De zuivelconcerns zelf lijken hun moeilijkheden wel eens te willen afwentelen op de verkooporganisaties. Dat bleek kortgeleden pijnlijk toen het bestuur van de *Noordholland* op bezoek ging bij Kok-Ede. Dat is een bedrijf, dat grote afnemers van voedsel voorziet. Kok is een onderdeel van *Groenhoven* en de *Noordholland* heeft een aandeel in Groenhoven. Het zijn geen vreemden voor elkaar.

Uiteraard vroeg het bestuur van de *Noordholland*, waar de Noord-Hollandse kaas bij Kok stond. Die was er niet. Het stond allemaal uitvoerig in *het blad Kaas* van de *Noordholland* (en van de *CMC*). Het bestuur van de *Noordholland* zou daar wel eens even werk van maken. Aan te nemen valt dus, dat er een fikse brief naar de *NCZ*, die alle kaas van de *Noordholland* krijgt, is gegaan met de vraag, waarom „ons bedrijf" in Ede „onze kaas" niet heeft. Het antwoord van NCZ's Francken en Van der Pol zal wel duidelijk zijn: „Ze kunnen de prijs niet betalen."
Maar als dat het geval is, wat hebben de boeren van de N*oordholland* dan in vredesnaam met *Groenhoven* en *Kok-.Ede* te maken. Ze hebben met die bedrijven wel alle avonturen beleefd, die er bij organisaties in opbouw te beleven zijn. Dat laat het blad van de *Noordholland* zo ook voorkomen, maar veel boeren zullen dat weer als een afleidingsmanoeuvre beschouwen om de aandacht van de moeilijkheden in de *Noordholland* zelf af te leiden.

Die moeilijkheden blijken om de veertien dagen, wanneer de voorschotprijzen van de grote coöperaties in Nederland gepubliceerd worden. Op het regeltje waar de *Noordholland* ingevuld moet worden, staat dan zo iets als dat de voorschotprijs niet te berekenen viel. Als het LEI dat niet kan, wie dan wel? Wel gaat het verhaal, dat de *Noordholland* over het eerste deel van het jaar drie tot vier cent achter ligt op de Friese voorschotprijs. De *Noordholland* heeft inmiddels wel een „extra-voorschot" van een cent over een deel van de melk uitgekeerd, maar de toestand blijft er natuurlijk rampzalig van. De *Noordholland* laat zien bij welke melkprijs er nog boeren boer kunnen blijven.

Bij Wessanen-Lijempf weet men haast niet hoe men kijken moet als er de verkoop van de Lijempf-fabriek te Ursem aan de *Noordholland* ter sprake komt, „Hadden we die nog maar". Met die aankoop grendelde de *Noordholland* de particuliere invloed op de Noord-Hollandse boeren af, maar ze heeft nu een fabriek met 60 miljoen kg melk, terwijl de capaciteit van de fabriek wel het dubbele is.

Deze aankoop is een mooi voorbeeld van wat er op een gegeven moment onder economische machtsvorming verstaan werd in de coöperatie. Toen er sprake was van de overdracht van *Baars* aan *Wessanen*, was er onmiddellijk het commentaar, dat *CMC* deze aankoop en dit gevaar door een hoger bod moest aftroeven. Dat is dus niet gebeurd.

Het wachten is op het ogenblik op een fusie tussen de *CMC* en de *Noordholland*. Ze liggen al een paar jaar bij elkaar in bed en ze beheren elkaar dochters Assendelft en Heiloo. De zaken zijn reeds zo ver verstrikt, dat er geen weg terug mogelijk lijkt. Nu is er echter wel plotseling sprake van huwelijkse voorwaarden, die de CMC gaat stellen. Die komen er op neer, dat er eerst gesaneerd moet worden. Toen *Domo's* Koert de Boer indertijd de toestand in de *Noordholland* opnam, dachten bestuur en directe dat zij als eersten zouden saneren

NU WE HET TOCH over de moeilijkheden ver van huis hebben, kan er ook nog wel iets af over de salmonella affaire in Brabant. Voor de tweede maal in enkele jaren heeft de DMV in **Veghel** (*Campina*) grondstoffen afgeleverd, die besmet zouden zijn met salmonella-bacteriën. De fabriek Humena in Herford (Duitsland) gebruikte die als grondstoffen voor de bereiding van voeding van zieke kindertjes, die daardoor nog dieper in de ellende kwamen.

Van *Campina* lezen we nu in het zuivelblad *Zuivelzicht* (FNZ) iets over „het voortreffelijke jaarverslag". „Het is een jaarverslag geworden met praat, plaat en cijfers. Van zakelijkheid en romantiek, van realiteit en grijs verleden. Elemans verhaalt dit op een voortreffelijke manier". „Praat en plaat van het Campina verslag dragen bij tot gevoelens van verbondenheid met de zwoegers van weleer. Wie geen verleden heeft, heeft ook geen toekomst, zegt men wel."

Wat een ongelooflijke kletskoek tettert *Zuivelzicht* hier rond. Als er nu nog een cijfertje over de melkprijs in het blad had gestaan, maar niets daarvan. Tot tevredenheid stemmende resultaten, heet het. Dat is trouwens kletskoek van de voorzitter, want de melkprijs in Brabant was vorig jaar om te huilen, een halve cent beneden het gemiddelde van de Nederlandse uitbetalingen, maar wel iets beter dan *Noordholland*. De salmonella-besmetting zal het resultaat over 1975 onplezierig kunnen beïnvloeden, nemen we aan. *Zuivelzicht* zal er ongetwijfeld nog wat leuks van weten te vertellen.

Eigenlijk gaat het voorgaande ook over de Frico, waarvan de voorzitter in *Bolwerk* al eens heeft gezegd, dat de huidige verhoudingen niet kunnen voortduren. Er zal een gestroomlijnder organisatie moeten komen en dat houdt dan in dat de deelgenoten wat autonomie moeten inleveren bij de Frico. Of bij *De Takomst.* [….]

Leeuwarder Courant, 1976-10-16

Frico heeft problemen met zijn deelgenoten

(De veemarkt)
DE COOPERATIEVE zuivelfabriek te Opeinde leverde aan de *Frico* een voorzitter en beste kaas; nu wil ze na een lange periode van voorbereiding uit de kring van Fricodeelgenoten breken en zich aansluiten bij de coöperatie te Gerkesklooster. Wat de uitbetaling betreft zijn het twee topfabrieken in Nederland. Opeinde behoort ook tot de top en het is een Frico-fabriek.

Achtergrond van deze uitbraak is het grote gevoel van zelfstandigheid, dat bij de Opeinder boeren leeft, en tegelijk een tegenzin in de wijze waarop de coöperatie tussen de coöperatie zelf wordt bedreven. De tegenzin kwam vooral tot uiting toen de fabrieken die geen poedertoren hebben tegen een lage prijs melk moesten laten verpoederen bij de collega's, die wel over die apparatuur beschikten. Een vlucht naar torens buiten Friesland mislukte, omdat de CCT met premies op verwerking in Friesland ging spelen.

In Opeinde werd dit ervaren als een brute machtspolitiek, die diende om de kleine fabrieken in het kader van CCF en Frico te dresseren tot opzitten en kleine potjes geven. De tegenstelling was allang groeiende en zij werd uiteraard gevoed door de Frico, die nu ook niet blakende onderneming is. Dat is geen zaak van de directie, maar veel meer van tegenstellingen tussen de deelgenoten, die vreselijk bang zijn, dat de een wat meer aan de Frico zal verdienen dan de ander. Overigens is de Frico altijd de gebeten hond.

De overgang van Opeinde met 34 miljoen kg melk naar Gerkesklooster met 110 miljoen kg. versterkt te zijner tijd het blok van de half-coöperatieven in Friesland. Dat blok, ook los zand trouwens, beschikt dan over ruim 600 miljoen kg. melk. De Frico-deelgenoten hebben met elkaar dik een miljard kg, waarvan *De Takomst* 475 miljoen voor zijn rekening neemt en de anderen (zonder Opeinde) bijna 600 miljoen.

Onder de Frico-deelgenoten voltrok zich de laatste jaren een concentratie op *De Takomst,* die dit jaar besloten werd met de fusie tussen Ee en het Wolvegaaster bedrijf. Dat gebeurde kort na de overgang van Rinsumageest naar Dokkum (dikke pot) dat op het ogenblik besprekingen voert over een fusie met Giekerk. Giekerk is eerder in onderhandeling geweest met *De Takomst*.

Van de kleine Frico-deelgenoten zijn op het ogenblik niet bij publiekelijk bekende fusiebesprekingen betrokken de fabrieken te Donkerbroek (28 miljoen) Makkinga (15) en Steggerda (35). Dat is dan ook het laatste restje kleine autonome Frico-fabrieken, terwijl buiten de Frico alleen als kleine fabriek Oudwoude (20 miljoen) nog een zelfstandig bestaan voert.

De exploitatie van de Frico-gabrieken (op twee na) geschiedt door een reeks zelfstandige veehouderscoöperaties, die allerlei bondgenootschappen hebben afgesloten om beter te kunnen werken. Voorheen waren alle fabrieken gelijk. Ze maakten boter, kaas en melkpoeder, zo ze over een Hatmakerinstallatie beschikten. Op het ogenblik zijn er geen twee fabrieken meer, die men gelijk kan noemen. Ze verschillen met name enorm door hun produktierichting.

Binnen de Frico heeft een arbeidsverdeling plaats gevonden. Deze arbeidsverdeling heeft de fabrieken in een afhankelijke positie gebracht en ze vrezen dus de groeiende macht van *De Ta-*

komst in de *Frico*. *De Takomst* is de coöperatie die de investeringen op zich mocht nemen voor de verwerking van melk, afkomstig van vastlopende coöperaties.
Goed geleide, arbeidsintensieve fabriekjes kunnen het lang volhouden, maar uiteindelijk moeten ze het afleggen tegen de inflatie. Ze komen dan om hulp bij de grote broers, zodat de boeren in de grote coöperaties aan het investeren blijven, spottend gadegeslagen door boeren, die hun fabrieken laten *uitsloeren.*

BIJ DE FRICO-DEELGENOTEN zijn twee coöperaties, die geen eigen fabriek hebben of exploiteren. Zij leveren hun melk rechtstreeks aan een fabriek, die in tegenstelling tot de andere door de Frico geëxploiteerd wordt. Het betreft de melkinrichting en botermakerij in Warga en de kaasfabriek (specialiteiten) in Oldeboorn. De veehouders van deze twee coöperaties krijgen een melkprijs, die afgeleid is uit die van andere coöperaties in Friesland, dus niet uit de exploitatie van de Frico. De boeren van Warga en Oldeboorn leveren onder die condities bijna 90 miljoen kg melk.

Wat er nu in de *Frico* dreigt, is een machtswisseling. Bestuur en directie trachten deze af te buigen door een nieuwe vorm van wat zij integratie noemen en waarbij de Frico meer invloed op het beleid in de fabrieken krijgt en waarbij verlies van deelgenoten door fusies praktisch onmogelijk wordt gemaakt. Men wil de organisatie van de Frico stroomlijnen, maar dat tast dan wel de positie aan van de directeuren van da Frico-deelgenoten. Van hen hoort men dan weer praat, dat ze eventueel naar de NCZ kunnen stappen met hun fabriek.

Het aantal deelgenoten van de Frico slinkt door fusies en uiteraard vermindert ook het aantal fabrieken. De melkaanvoer blijft wel ongeveer op hetzelfde peil, maar een snel stijgende omzet, die de stijgende kosten van de inflatie opvangt, is uitgebleven. Het aantal deelgenoten bij de Frico zal uiteindelijk op vier kunnen komen, namelijk *De Takomst* (473 miljoen), de *Novac* (237 miljoen), *Bergum* (83 miljoen) en *Dokkum* (80 miljoen). Dit viertal zou het gemakkelijk eens moeten kunnen worden over de constructie van de Frico.

Wie wel eens op de *zuivelbeurs in Leeuwarden* komt, kan daar de verstandhouding zien, die er heerst tussen de kaashandelaren en de zuivelfabrieken. De kaashandelaren werven er om de gunst van de kaasfabrikanten. We hebben zo het idee, dat de directeuren van de Frico-deelgenoten zich niet kunnen voorstellen, hoe ze als bedrijfsdirecteuren zullen functioneren onder de handelaren. Dat is bij de integratiebesprekingen ook wel onderkend, maar er komt verder nog niets uit. Zo gaat de Frico van noodstop naar noodstop.
[….]

Leeuwarder Courant, 1976-11-06

Invoerkraan open in Amerika?....kaas moet....Kaasbereiding automatisch....Opeinde wil prijs..

(De Veemarkt)
DRS. RINSE ZIJLSTRA sprak op de CAF-dag in Drachten hoopvol over de exportmogelijkheden van kaas naar Amerika, indien er hard voor gewerkt wordt. Tegen een Amerikaanse landbouwminister zei Zijlstra, dat de Amerikanen wel zouden weten wat ze missen, als ze maar een keer Nederlandse kaas hadden geproefd. Die minister had zelf zo iets gezegd als dat ze zelf wel kaas hadden.
Burgemeester Zijlstra, tevens voorzitter van de *zuivelorganisatie FNZ*, wist natuurlijk wel dat hij in zijn eigen gemeente een kaasfabriek had, die met de kwaliteit steeds vooraan staat. Het is de fabriek in Opeinde, die twee jaar geleden op het wereldkampioenschap in Wisconsin op de tweede plaats kwam met een Goudse. Dit jaar zit Opeinde kennelijk weer hoog in de boom, want directeur Rikele Sytsema is met grote aandrang uitgenodigd naar de prijsuitreiking te komen, waar de einduitslag bekend zal worden gemaakt Maar dat wist Rinse Zijlstra nog niet op de CAF-dag.

In Friesland heeft wel eens de indruk bestaan dat dat wereldkampioenschap voor de kaas door de Amerikanen als een onderonsje wordt beschouwd, zoals ze ook hun „worldseries" voor honkbal hebben, waar verder niemand aan te pas komt. Men zou het kunnen vergelijken met de wereldkampioenschappen skútsjesilen in Friesland, ook een onderonsje.

Stel je voor, dat er een Hollandse potschipper komt, die bij het skútsjesilen plotseling wint. Zoiets is twee jaar geleden gebeurd op de wereldkampioenschappen voor kaas. De Amerikanen dachten, dat zij alleen kaas konden maken, en toen kwamen er uit de hele wereld kazen, die ook best waren. De Friese fabrieken speelden toen in Wisconsin een grote rol.

Op het congres van kaasmakers, dat twee jaar geleden aan het kampioenschap verbonden was, werd door verschillende sprekers een pleidooi gevoerd voor een betere bescherming van de Amerikaanse markt tegen zuivelinvoer. In Friesland leefde daardoor de vrees, dat de Amerikanen de kaaskeuringen zouden kunnen gebruiken om de superioriteit van de Amerikaanse kaas te onderstrepen, terwijl de Friese kaasindustrie in de uitslag een bewijs wil zien, dat de Amerikaanse markten ook open moeten gaan voor haar kaas. Rinse Zijlstra en Opeinde maken een goede opening in die richting.

De combinatie Zijlstra en Opeinde is gelukkig, want als burgemeester van Smallingerland heeft Zijlstra nu ook belang bij het ontstaan van een kaascultuur in Friesland. We bedoelen met cultuur in feite een hogere waardering voor het produkt, waarvan de welvaart van Friesland afhangt. Kaas ligt nog geheel in de ambachtelijke sfeer, waar het de deskundigheid van de kaasmakers betreft, al zal men dat niet direct zeggen, wanneer men in de kaasfabriek van Olterterp rondkijkt Daar is ook kaas gemaakt, die op de keuring in Amerika hoog gewaardeerd werd. Opeinde werkt met een gemechaniseerde kaasmakeerij, waarin nog de draineerbak is opgesteld. Olterterp heeft voor de wrongel automatische afvul-apparatuur.

HET LIJKT ER OP, dat er In Friesland iets meer gedaan zal worden om de kaas op een voetstuk te zetten, maar een strubbelingetje is er wel. De coöperatie Opeinde is bezig zich los te maken van de *Frico*, die voor de afzet van de kaas van Opeinde zorgt. Straks zal die afzet via de

particuliere handel lopen, als de fusie van Opeinde en Gerkesklooster beklonken is. Opeinde is dan aangesloten bij een complete zuivelcoöperatie. De fabriek is dan voor de verwerking van melk en wei tot poeder niet meer afhankelijk van andere coöperaties, die eenzijdig de verwerkingskosten kunnen vaststellen.
Opeinde hoopt natuurlijk in de zuivelcoöperatie *De Twee Provinciën* (Gerkesklooster haalt meer dan de helft van de melk uit Groningen) ook een betere prijs voor de kwaliteitskaas te maken. Sommige boeren van Opeinde stellen zich hiervan al gouden bergen voor, omdat de Frico een afrekeningssysteem had, dat gebaseerd is op kosten, die het kaasmaken theoretisch met zich brengt. De kwaliteit van de Opeinder kaas werd opgelost in het geheel van de Frico-uitbetalingen.

Dit afreken-systeem van de Frico is een bron van onenigheid in de Frico. Naar verluidt leven bij de fabriek van Donkerbroek daarom ook gedachten om zich los te maken uit het Fricoverband. Men is daar bevreesd voor de overheersende positie, die enkele grote coöperaties als *De Takomst* en de *Novac* in de Frico innemen. De deelgenoten van de Frico zijn coöperaties in alle soorten en stadia van ontwikkeling. Ze laten zich moeilijk nog onder een hoedje vangen.

Dr. B. G. Grijpstra promoveerde enkele weken geleden in Wageningen op een proefschrift over de kleine boer in ontwikkelingslanden en hij concludeert, dat de boeren, na het breken met de eeuwenoude tradities omtrent ieders plaats in de gemeenschap, weinig voelen voor nieuwe samenwerkingverbanden, waarin alles weer gelijk getrokken wordt.

Dr. Grijpstra had daarover ook wel in Friesland kunnen blijven in plaats van een studie te maken bij de Dajakkers van Noord-Borneo. De Frico had zich voor de studie geleend en de Friese boeren ook.

Door de groei van de grote ligboxenbedrijven is een heel nieuw type boer op de voorgrond gekomen, die er geen moment over prakkiseert om het beheer van de miljoenen, die hij geleend heeft, ondergeschikt te maken aan het wel en wee van ruziënde coöperaties. Deze mensen willen hun eigen kansen pakken en uitwerken.

De techniek heeft tien jaar geleden de oude situatie in de melkveehouderij doorbroken en we hebben nu met een totaal nieuwe toestand te maken, waarin coöperatie gevoeld wordt als een beperking van mogelijkheden. De mensen, die we kennen, mogen materialisten genoemd worden, omdat hun bedrijf een geldwinning is, maar het is een geldwinning, omdat ze hun bedrijf als een uitdaging opvatten. Als er gemiddeld 6.000 kg melk per koe wordt gemolken in de ligboxenstal, dan zijn de ligboxenboeren de eersten die er een vraagteken achter zetten.
Waarom is het geen 8.000 en hoe maak je er 8.000 van? Een veevoederonderneming in Nederland heeft gang gezet achter dit streven door de grote boeren voor te stellen een club op te rlchten, de „club van 150” naar het Engelse voorbeeld van de „club van 300” waar de Unilever achter zit. Lid kan worden wie het antwoord op de 8000-vraag weet.

De spanningen bij de *Frico* liggen ook niet langer alleen bij de deelgenoten, die elkaar niet vertrouwen, ook het personeel is ongerust geworden. In een van de integratievoorstellen, die over de toekomst van de Frico, bestaan, komt namelijk de gedachte naar vorm om mettertijd de afhandeling van de kaas geheel bij de grote kaasfabrieken te laten. De fabrieken leveren dan geen veertiendaagse kaas meer naar Leeuwarden of Wolvega, maar sturen de kaas na vier weken rechtstreeks naar de afnemer. De Frico in Leeuwarden zou dan niet langer een functie vervullen bij

het rijpen van de kaas, doch uitsluitend optreden als handelsbedrijf, dat geen kaas voor ogen krijgt. En wat komt er dan van ons terecht, vraagt het personeel in Leeuwarden zich af.

Voor de boter kent de Frico dit systeem trouwens al, maar de botermakerij in *Warga* is geen deelgenoot van de Frico. Het is een fabriek die bij de Frico in exploitatie is. Bij de uitvoering van dit integratieplan is er nauwelijks meer plaats voor kleine fabrieken als deelgenoten van de Frico. Het zal duidelijk zijn, dat de spanningen in de Frico in de komende maanden of jaren tot plotselinge stroomversnellingen in de ontwikkeling van de Friese zuivelcoöperaties kunnen leiden.

De aangekondigde sluiting van de zuivelfabriek in Ee volgend jaar is in het desbetreffende dorp als een koude douche gekomen. *De Takomst* in Wolvega besloot tot sluiting, hoewel de boeren en de dorpsbewoners de hoop koesterden, dat ze nog een paar jaar van de fabriek zouden kunnen genieten. Ee was lid van de *Frico*, evenals trouwens *De Takomst*. Inmiddels, menen de boeren in Ee, dat ze nog een vordering op de *Frico* hebben over 1975, het laatste jaar van hun deelgenootschap. [….]

Leeuwarder Courant 1976-11-13

Friese landbouw durft er wel te wezen – mechanische kaasmakerij

(De Veemarkt)
Boeren met hun arbeiders op één lijn de 37.000 van Van der Zee... natuurclaim is werkroof boeren zijn geen burgers ... ivaddenclub rekent weer mis... wereldkampioen met kaas... kaas rijpt met zuursel. ... leve het F-merk .. . .Bintje prijs

HET ZELFBEWUSTE RAPPORT van de Friese landbouw over de werkgelegenheid zal geen keerpunt worden in de ontwikkeling van Friesland. Wel zal er heel wat prietpraat over dit gewest op te pletter lopen, ook al staat die prietpraat op kunstdrukpapier van de Waddenclub. Het wereldkampioenschap voor F-kaas uit Opeinde is een onderstreping van het rapport en de herrie over de ondergang van Bintje, een prachtige voorzet van ir. Jan Trip, doet dat ook.

Het rapport „De Friese landbouw, een algemeen belang" vertoont duidelijk de hand van drs. Durk van der Zee, terwijl hier en daar ook duidelijk de inbreng van ir. Pieter Anema te voelen is. Van der Zee is de man, die in Friesland zorgen moet voor de bestuurskracht van de coöperaties, de coöperatieve industrieën. Hij zorgt ook voor de presentatie van die industrieën o.a. via het maandblad Bolwerk. Veel financiële armslag heeft hij daar niet bij, hetgeen een bewijs is dat die coöperaties erg geloven in hun eigen voortreffelijkheid, welke zonder meer wel tot haar recht komt in de wereld.

Met het rapport zijn die industrieën eigenlijk voor het eerst gezamenlijk met de Friese boeren naar voren getreden om hun eigen betekenis den volke duidelijk te maken. Coöperatie en boeren hadden nog een derde in het span, namelijk de raad voor de bedrijfsontwikkeling in de landbouw. Die raad bemoeit zich met de ontwikkeling van de landbouw in technische zin. Het is een soort bestuurscollege, dat nauw samenwerkt met de rijksdienst van ir. Anema. Vroeger heette dat de rij kslandbouwvoorlichtingsdienst en tegenwoordig noemt men het in Friesland de provinciale raad voor de bedrijfsontwikkeling.
Een derde deel van de Friese beroepsbevolking werkt direct of indirect ln de landbouw en agrarische industrieën. Het is een groep van 37.000 man. In werkelijkheid is die groep groter; de kassenbouwer Prins uit Dokkurrt is er niet bij gerekend. Dat geldt voor meer toeleveringsbedrijven, die ten gevolge van een centrumfunctie van Friesland op verschillende terreinen ontstaan zijn. Men denke aan de vele ondernemingen, die in Friesland zuivelwerktuigen maken.
Koopmans in Bolsward levert bijvoorbeeld niet aan Friese fabrieken, omdat er ruzie is, welke ruzie het gevolg is van de onderschatting van de geniale kwaliteiten van Koopmans in de kaasmakerij en van mogelijke verharding van hoofden, die bij tijd en 'wijle als overbelegen Edammers op elkaar stoten.
Koopmans hoort niet bij de 37.000 van Van der Zee en evenmin is dat het geval met de landbouwgedeputeerde Lieuwe Eringa. Een dominee, die op zondag louter agrariërs in zijn kerkje heeft, gaat niet als boerenzielzorger onder in die 37.000. De melkboer hoort er niet bij evenmin als de groenteman, zelfs niet wanneer ze Friese landbouwprodukten brengen naar Friese landbouwproducenten.
Er zijn meer mensen dan die 37.000 die voor hun werkgelegenheid afhankelijk zijn van de groei en bloei van de Friese landbouw. Dat blijkt wel, wanneer er in een Fries dorp een zuivelfabriek met sluiting bedreigd wordt. Als je dan de brieven leest, die dominees schrijven, is de christelijk blijheid ver te zoeken in hun winkeltje.

De sfeer van de werkgelegenheid van de landbouw grijpt natuurlijk veel verder door dan die één derde. Een belangrijke reden daardoor is de expansie van de Friese coöperaties. De helft van de mensen, die bij de CCF werken, zit buiten Friesland. Het rapport heeft zich niet gewaagd aan een schatting van de mensen, die buiten de landbouw toch van de landbouw leven. Men heeft er zelfs de toename van de landbouwonderwijzers aan de lagere landbouwscholen niet toe willen rekenen, omdat de leerlingen met alles behalve agrarische bedoelingen naar die „groene school" komen. Men vreest in de landbouw zelfs, dat die scholen een opleidingsinstituut worden voor de toekomstige „milieudeskundigen". Dat zal wel meevallen, want er komen natuurlijk ook „dierenverzorgers" van die scholen. Waar het vak dierverzorging beoefend wordt, weten we niet, tenzij men er de bio-industrie mee bedoelt en dat kunnen we ons moeilijk voorstellen. EEN MOOI HARD GEGEVEN in het rapport is ook het aantal mensen, dat van 1.000 hectare grond werk krijgt, namelijk 157. Degenen, die wat met de grond willen spelen, weten nu wat het gaat kosten aan werkgelegenheid. Bij iedere 1.000 ha, die aan de landbouw onttrokken wordt, tochten 157 arbeidsplaatsen weg. De geleidelijke teruggang van de werkgelegenheid in Friesland kan mede toegeschreven worden aan de constante erosie van cultuurgrond. Daarbij hoeft men niet alleen Hans Gruijters straks als de grote sloper van werkgelegenheid uit te krijten, als.hij, zonder een cent op zak, gebieden gaat aanwijzen, die de gemeenten straks maar tot natuurgebied moeten verheffen. We zien de raadsleden van Tietjerksteradeel straks al opgewekt de kop in de strop steken om van de gemeente een fijn natuur-paradijsje te maken voor rijke lui en geestelijk vermoeide doctorandussen. (Het elitaire karakter 'van veel milieubescherming begint dermate in de gaten te lopen, dat de activisten hun academische titels bij wijze van camouflage weglaten.) Minister Gruijters moet tot actie overgaan, want dwingeland-staatssecretaris Wim Meijer van CRM heeft gezegd, dat Gruijters het doen moet. De Vereniging voor Milieu-defensie gaat het vuur al opstoken voor de minister.
Volgende week houdt ze in Amsterdam een bijeenkomst, die gewijd is aan de „botsing tussen boeren en burgers", welke rotopmerking bij nader inzien blijkt terug te voeren tot „een middag gewijd aan de relatie tussen boeren en natuurbeschermers".
De boerenbelangen zullen op deze bijeenkomst verdedigd worden door de Boerengroep uit Wageningen, die in Nederland de ideeën presenteert, waaruit de communistische Modef in Frankrijk leeft. De Boerengroep beperkt zich bij de boerenbelangen trouwens uitsluitend tot de kapitalistische interesses, hetgeen er op neerkomt, dat men die boeren maar met een berg geld moet uitkopen. Wat de boerengroep niet vermag te zien, is de samenhang tussen de landbouw en de coöperatieve industrie, die als de boze boeman ten tonele wordt gevoerd. Dat de gehele gemeenschap aangetast wordt door een milieumafia, die zich uitsluitend op het milieu richt en de mens slechts toelaat als bedieners van windmolens, zal volgende zaterdag wel niet blijken. w MET DAT GEGEVEN VAN 157 arbeidsplaatsen per 1.000 ha, kan men ook iets doen aan de methoden van de Waddenclub bij de bestrijding van plan D, de inpoldering van 4.000 ha voor de Friese zeedijk in het wad. Het gaat daar om viermaal 157 arbeidsplaatsen. De bekende cijfertovenaar Hemmo Muntingh van de Waddenclub heeft in een gesprek met de Haagse Courant toch nog maar weer met de oude en foute (nu 60 man) cijfers gewerkt. Zou men het er daar toch op willen aanleggen de beschuldiging van leugen en bedrog naar zich toe te trekken, als het om cijfers gaat ter bestrijding van plan D? In dat artikel in de Haagse Courant komen ook de cijfers voor, die de ambtelijke werkgroep heeft verzameld bij de studie van plan D. De inpoldering zou blijvend werk geven aan 300 tot 375 man, aldus die commissie van tegenstrevers van het plan. Het ETIF heeft van zijn voorzitter opdracht gekregen om dat cijfer van de ambtenaren te onderheien en dat is het ETIF tot op dit moment niet gelukt.
Tegenstrevers noemden we de ambtenarenclub en een van hen is ir. Van Gulik (provinciale waterstaat), die kortgeleden voor een groep landbouwjournalisten namens de provincie een uitleg moest geven van plan D. De voordelen van het plan voorzag hij van een „maar" en de nadelen

werden breed uitgemeten. Het standpunt van de Waddenclub dus. De vijf of zes landbouwjournalisten in het gezelschap van 30 dragende gasten, dat zich door de provincie Friesland en de Friese boeren liet fêteren, hadden er een plezierig ogenblik aan voor ze even later Bintje lieten vallen. HET WERELDKAMPIOENSCHAP voor de kaasmaker van Opeinde kwam misschien wat willekeurig terecht bij Rikele Sytsema en niet bij Tabe Reitsma, de chef-kaasmaker van Opeinde. Indien het kampioenschap in Olterterp terecht was gekomen, dan was niet Douwe Hoitinga als directeur met de eer gaan strijken, maar chefkaasmaker Rus Rinzema. Het kampioenschap is een kaasmakerskampioenschap, dat gebaseerd is op een voor-industriële ontwikkeling ln de kaasmakerij. Die ontwikkeling is in Amerika nauwelijks op gang gekomen. Daar heeft men in Wisconsin nog een gemiddelde grootte van de kaasfabriek van dik tien miljoen kg melk. De directeur van de fabriek neemt de verwerking van de melk van de boeren aan tegen een vast bedrag en die directeur is er zijn eigen kaasmaker. In die Amerikaanse fabrieken wordt hard gewerkt om de industrialisatie voor te blijven. De Friese kaasfabrieken zijn in- Industrieën, waarbij de kaasmakerij teamwork is. De leider van het team is dan, zoals in Opeinde, de directeur. Directeur Hoitinga in Oosterwolde kan men echter moeilijk meer teamleider in Olterterp noemen. In Olterterp heeft men te maken met een geautomatiseerde fabriek, evenals de gemechaniseerde in Opeinde ontworpen door Bijlenga de in Opeinde ontworpen door o.a. Bijlenga. In Olterterp hebben ook nog andere bedrijven als Hubert meegewerkt. De kaas ln Olterterp is een fabrieksprodukt uit wrongelautomaten. Het bijzondere daarvan is, dat die automaten elders niet leken te deugen. Ze moesten in enkele fabrieken buiten werking gesteld worden. Nu haalt Olterterp op het wereldkampioenschap in Wisconsin een derde prijs met die machines, hetgeen neerkomt op een volledig eerherstel van Bijlenga in Leeuwarder. Jammergenoeg kan Bijlenga de kaasmakers nog niet bij de machines leveren.
De boeren van Opeinde hebben hun voorzitter Klaas Benedictus ook meegestuurd naar Amerika om aanwezig te zijn bij de kampioenshuldiging. Terecht. Op de fabriek wordt wel uitgekeken van welke boeren de melk wordt bestemd voor de kaasbak, die wordt uitverkoren als keuringskaas. Ja, en het was zowel in Opeinde als in Olterterp bussenmelk. V. DE MECHANISATIE van de kaasmakerij tot het huidige niveau is indertijd gestart met geld van de Marshallhulp. Dat was geld, waarmee Nederland na de oorlog door de Amerikanen weer op de been gebracht werd. Dr. Jochem J. Keestra brandde het geld los en de Friese Zuivelbond stuurde zijn deskundigen er op af, terwijl Bijlenga het handwerk deed. De ontwikkeling is nu voltooid in de fabriek van Olterterp. Het lijkt er op, dat de Friese kaasmakers met elkaar een fabriek hebben uitgedokterd, waarmee een kind kaas kan maken. Nog niet helemaal, maar wel bijna. En dat betekent, dat Friesland op het gebied van de rationele kaasmakerij een voorsprong aan het verliezen is.
Kaas ontstaat door rijping in een proces, dat nog niet geheel duidelijk is. Men kent het procédé van de bereiding. Met stremsel wordt de melk tot stremming gebracht. Daaruit wordt de. wrongel gemaakt. De wrongel wordt tot kaas geperst. Na het pekelbad begint de rijping.
Tijdens die rijping wordt melkeiwit omgezet door een stremsel-enzym en door bacteriën uit het zuursel, dat is toegevoegd Van de werking van het stremsel-enzym is men nog niet geheel op de hoogte. Men weet dat deze chymosine de kaas bitter maakt. De melkzuurbacteriën streptococcus lactis en streptococcus cremoris zorgen dan voor de afbraak van het verbitterde eiwit. Voor het aroma van de kaas zorgt coccus cremoris.
Het NIZO ln Ede heeft de melkzuurstammen gestandaardiseerd, zodat de kaasmakers met meer verrast worden door plotselinge mutaties, die zich vroeger voordeden en die de rijping in de war stuurden.
DE FRIESE KAASFABRIEKEN maken F-kaas. Dat is kaas, die onder het Friesland-merk van het kaascontrolestation Friesland in Leeuwarden de wereld ingaat. Het zijn die grijze merken, die de consument wel eens in de kaas ziet zitten. Ze worden verstrekt door het kaaseontrolestation. leder merk heeft een eigen nummer, zodat ten allen tijde de herkomst van een kaa» vastgesteld

kan worden, tot het uur en de minuut, waarop de kaas gemaakt werd. Het F-merk is bij de handel minder in de gratie, dan bijvoorbeeld het NHmerk, maar dat is een gevolg van het feit dat er in Friesland weinig gedaan wordt aan public relations. Men krijgt wel eens de indruk, dat public relations ophoudt met het goed organiseren van een jubileum. Het gevolg is, dat de positie van de Friese landbouw dreigt af te brokkelen. Bij de kaaskeuringen van de FNZ blijkt doorgaans, dat de Friese fabrieken het leeuwendeel van de medaille» in de wacht slepen, terwijl er dan ook wel eens een medaille voor Noord-Holland overblijft. Daar is men trouweni weer heel sterk in het zichzelf medaille» geven. WIETSE VAN DER STAAG heeft in 1960 Bintje gered. Er was toen een soortgelijke situatie als nu het geval 1& In 1959 was een reeks aardappelrassen geteisterd door virus-infectie en daartoe behoorde Bintje. Van der Staa< houdt voor de liefhebberij nog Belgische trekpaarden en hij is verder bekend als een Bildtse bouwboer, die du» Bintje gered heeft in 1960 en daarop volgende jaren. Dat gebeurde door de zogenaamde stamselectie, waarbij een vermeerdering plaats vindt vanuit duidelijk herkenbare gezonde planten. Van der Staag meent, dat het ook deze keer met Bintje wel wat mee zal vallen, maar er moet wel wat aandacht aan besteed worden. De uitspraken van ir. Jan Trip, de kweker van nieuwe rassen op Ropta, kan hij wel begrijpen- Trip komt op voor zijn nieuwe rassen. De. teelt van Bintje is vaak verliesgevend geweest in de familie Van der Staag, maar senior had als stelregel, da Bintje eens weer vooraan zou staaniM de prijsuitdeling. Daarom zijn de Va» der Staags doorgegaan met Bintje i goede en slechte jaren, terwijl ander» telers er wel van afstapten, omdat e lucratiever rassen beschikbaar kwamen- Voor Wietse van der Staag is Binn* nog altijd het mooiste ras; het vraagl de minste zorg. YDE HELLINGA heeft zijn boerde^ in Oenkerk met zon 330 stuks mei** en een melkproduktiecontract, dat \■ ~' de twee miljoen kg melk centen per *' meer opbrengt dan bij andere boe.^ niet verkocht. Niet voor acht m'JJj* gulden en niet voor twaalf miljoen F-" den. De heer Hellinga is deze week n* Amerika om daar zijn zaken te regeie"- De rijping is een proces, dat pas na vier, vijf weken smakelijke kaas oplevert. De werking van de melkzuurbactenen gaat nog heel lang door, zodat belegen kaas een heel aantrekkeliike smaak kan krijgen. J
Het is het wonder van de kaas, waarbij met behulp van de natuur een snel bederfelijk produkt als melk omgezet wordt m een lang houdbaar produkt De deskundigen in de zuivel zijn echter wel verrast door verschijnselen als witte kaas, kaas zonder anatto-zaad waarmee fabrieken reclame maken die anders nog niet veel van zich hebben laten horen op het gebied van de kaas bereiding.

Leeuwarder Courant, 1976-11-20

Toekomst raakt vol van pluivel – (zuivel met plantenvet)

(De Veemarkt)
DE ZUIVELDAG in Dronten liet zien, dat de zuivelondernemingen met de melkveehouders onderweg zijn op een gladde weg. De weg is ingesmeerd met overtollige melkpoeder en dat produkt komt de betrokkenen zo langzamerhand de oren en de neus uit. Bij ongewijzigd beleid zullen de voorraden volgend jaar nog abnormaler omvang aannemen dan het geval is geweest.

Is er een mooie toekomst als de huidige moeilijkheden voorbij zijn? Nee, helemaal niet. Bij het doortrekken van de ontwikkelingslijnen naar de toekomst komt men in een situatie, waar zuivel geen zuivel meer mag heten. Het was bepaald niet het hoofdthema van de zuiveldag; het kwam slechts terloops ter sprake: de vervanging van dierlijk eiwit en vet door plantaardig eiwit en vet in zuivelprodukten.

Het is net of dan hier en daar een dammetje bezwijkt onder de druk van planten. Planten groeien langzaam maar een nietige akkerwinde breekt door het asvalt. Met die kracht, in dit geval een centenkwestie, breken de planten ook door de zuivelwetten. Op de zuiveldag werd er op de Flevohof koffie geschonken, waarbij een zakje melkpoeder met plantenvet werd gegeven. Het was dan wel van de CCF, maar toch plantenvet. De deelnemers van de zuiveldag zelf kregen nog echte koffiemelk, hetgeen vanwege de fijngevoeligheid van de leiding van de Flevohof hier geregistreerd zij.

De machinebouwers van Stork hebben wel zin in de pluivel-ontwikkeling, want er zijn allemachtig mooie apparaten en machientjes te bouwen voor de winning van eiwit uit alle mogelijke grondstoffen, van wei tot kippenmest en petroleum, zo liet Henk Hemmink van VMF- Stork, directeur ook ,van Stork in Gorredijk, weten.

De commercieel directeur mr. Dick Jongejan van de Zuid-Nederlandse Melkindustrie liet de mogelijkheden van de samengestelde produkten breed uitwaaieren. De *koffie-witmakers* en de *kunstslagroom* werden flink opgeklopt. Men zou kunnen zeggen, dat er wat te veel lucht in geslagen werd, als men hun werkelijke betekenis op dit moment even in de gaten houdt, maar hoe lang men een dergelijke uitspraak in de komende 25 jaar kan volhouden, is niet duidelijk.
Het schuift en verschuift voortdurend in de zuivel. Het vetgehalte van de consumptiemelkartikelen bijvoorbeeld zakt dramatisch. De mensen willen steeds meer magere produkten. Als je dan ook nog slagroom zonder vet (maar wel met vette calorieën) kunt krijgen, dan is het helemaal bekeken.

De anti-vetdruppel smeerde de hele zuiveldag. De echte zuivelmensen deden daar niet zo aan mee, maar Stork en Albert Heijn des te meer. Mr. Jongejan speelde telkens de caseïne uit de melk naar voren als eiwitbestanddeel van de melk, dat bestemd is voor die nieuwe produkten, maar Hemmink en Krijn Dorsman van Albert Heijn hadden het al over heel andere dingen, zij het terloops.

Bij het vestigen van fabrieken in andere landen, waarmee een bedrijf als *Nestlé* enorme ervaringen heeft, spelen vestigingsfactoren o.a. op het gebied van de milieuhygiëne nauwelijks een rol, zei ir. Niek Zwikker, directeur van Nestlé-Nederland. Nestlé heeft vijf fabrieken in het schone

Friesland en de zuivelbedrijven worden zwaar aangeslagen door netheidsgedeputeerde Jan Spiekhout, die de Friese wateren al aardig schoon heeft gekregen.

Het verwonderde ons in Dronten, dat er geen verzet werd aangetekend tegen de rampokkerige manier, waarop Dick Jongejan de Australiërs en Nieuwzeelanders van de internationale zuivelmarkt wil vegen. Australië en Nieuw-Zeeland moeten met de helft van hun melk op de wereldmarkt verschijnen en de EEG met 8,4 procent. Dat kunnen we met subsidies wel winnen, was Jongejans redenering. Met name Nieuw-Zeeland wordt dan wel in de diepste ellende gestort. Dat hoort niet bij de zuivel-diplomatie.

Mensen, die met dergelijke oplossingen komen, hebben thuis zeker moeilijkheden en dan denken we aan de zuivelcoöperatie in het Zuiden van het land en uiteraard ook aan de Zuid-Nederlandse Melkindustrie. Toen indertijd Amerika in zijn zuiveloverschotten dreigde te smoren, heeft het een elegante oplossing gevonden, die althans de zuivelmarkt niet bijzonder verstoorde. Een dergelijke oplossing zal er nu ook moeten komen, brute machtspolitiek komt op onze eigen hoofden terug.

LEERLINGEN van de zuivelscholen in Nederland zijn kind aan huis op de „zuiveldag", die een reeks organisaties telkenjare organiseert. Zo'n zuiveldag is voor mensen uit de levensmiddelenindustrie, het toekomstig werkterrein van de „suvels" uit Bolsward en Den Bosch, ook wat een reünie. En het is natuurlijk leuk om te zien, dat zo'n 250 mensen uit de club het ver geschopt hebben. Een mooi voorbeeld voor de jonge mensen, zal men wel denken, en daarom mogen ze ook kind aan huis zijn.

Tussen de beide scholen lijkt wel enig verschil in sfeer te zijn. De school in Den Bosch zorgde voor goede public relations van zijn leerlingen door de jongemannen man voor man te laten noemen op de deelnemerslijst, die aan ieder ter hand werd gesteld. Ieder gaat dan snel even na, of er een bekende op staat of een buurtgenoot. De school in Bolsward liet weten, dat de nummers 287 tot en met 316 de vertegenwoordiging van de rijks hogere en middelbare school voor levensmiddelen vormden. Geen namen dus. Stel je voor, dat die jongkerels zich wat gingen verbeelden.

Er gaan geruchten over de school in Bolsward, dat de activiteiten daar wat dreigen in te slapen, maar in fronten was deze week voorzitter Wiebe Leenstra van de oud-leerlingen, van Bolsward aanwezig, zodat hij uit de eerste hand ervaringen opdeed. Misschien dat het bed wat opgeklopt moet worden in Bolsward.

DE ONTWIKKELING van de Friese zuivelcoöperatie duidelijk op een keerpunt gekomen. Een reeks fusies en besprekingen daarover in noordelijk Friesland, waarbij de zuivelfabrieken te Hollum, Giekerk, Rinsumageest. Ee en Opeinde betrokken zijn als organisaties die zelfstandig niet langer hun bestaan zullen voortzetten, geven wel aan waarover het gaat. We beleven de einde van de kleine zelfstandige fabrieken.

Als men in Friesland de coöperaties naar bedrijfseconomische prestatie vergelijkt en voor de afschrijvingen de fiscale normen neemt, dan levert dat de volgende top zes op over 1975:
1. Gerkesklooster, 2. Workum, 3. Oosterwolde, 4. Dokkum, 5. Wolvega, 6. Novac. Men zal in dit rijtje de fabrieken in Opeinde, Oudwoude en Makkinga missen, maar dat komt doordat deze fabrieken in werkelijkheid lagere afschrijvingskosten en dus een hogere melkprijs hadden. Onze reeks geeft aan, wat de volgorde zou zijn, indien alle fabrieken dezelfde afschrijvingspolitiek hadden moeten of hadden kunnen volgen.

Het rijtje van zes geeft duidelijk aan, waarom er zoveel fusies aan de orde zijn: de grote organisaties werken goedkoper, omdat ze per eenheid produkt veel lagere arbeidskosten hebben dan de kleine, arbeidsintensieve fabrieken. Het bezit van een poedertoren is ook vin belang voor de overlevingskansen. Helemaal vanzelf zijn de fusies namelijk niet gegaan. Buiten de fusiegolven staan nu nog de kleinere fabrieken in Oudwoude, Donkerbroek, Makkinga en Steggerda. De fabriek in Bergum kan men tot de grotere rekenen.

Verschillende van de grote coöperaties exploiteren meer dan een fabriek; hetzelfde is het geval met *Nestlé* in Friesland, die uit Friesland en de Noordoostpolder nog bijna 200 miljoen kg melk ophaalt.
In dit rijtje van zes coöperaties met de beste bedrijfsresultaten valt nog een tweedeling op. De drie eerst genoemde coöperaties, te weten *De Twee Provinciën* te Gerkesklooster, *De Goede Verwachting* in Workum en *De Zuidoosthoek (ZOH)* te Oosterwolde, zijn geen deelgenoot van de Frico. Wel daarbij aangesloten zijn de andere drie: *Noordoostergo* te Dokkum, *De Takomst* in Wolvega en de *Novac*.

Het verschil in bedrijfsresultaat wordt ten dele toegeschreven aan de Frico en dat onderstreept het feit dat er iets aan de Frico zal moeten gebeuren om de efficiency van deze afzetorganisatie te verhogen. Een drastische reorganisatie zal volgend jaar zijn beslag moeten krijgen.

DE BESTUREN van de zuivelfabrieken in Dokkum en Giekerk zijn het eens geworden over de fusievoorwaarden. Er zal een fonds opgericht worden om de gevolgen van het contract met de veehouder Yde Hellinga uit de weg te ruimen. Beide fabrieken nemen deel in het fonds, waarbij de verplichtingen van Dokkum aan een maximum bedrag zijn gebonden, welk bedrag lager zou zijn dan een ton

De fabrieken hebben de schade die de heer Hellinga lijdt bij de fusie, laten berekenen op anderhalf tot twee ton voor de duur van het contract. Dit bedrag is lager dan dat wat bij eerdere onderhandelingen als afkoopsom is geboden. Dit impliceert, dat de zuivel het op een proces laat aankomen.

Op het ogenblik ontvangt Hellinga in Giekerk voor zijn melk zes cent meer dan de andere boeren die aan deze coöperatie leveren onder de gewone regelingen zonder tankmelktoeslag e.d. Giekerk dreigt echter weg te zakken in het melkprijsmoeras, omdat deze arbeidsintensieve fabriek, die voor de Frico o.a. dieetkaas maakt, de looninflatie niet bij kan houden.

De melkprijs van Giekerk zou over 1976 wel eens een cent of twee onder die van de andere coöperaties weg kunnen zakken en daarmee zakt dan ook de prijs van Hellinga. Bij een fusie met Dokkum zou voor alle Giekerker boeren die twee cent boven water kunnen komen. Daarnaast zou Hellinga in Dokkum een tankmelktoeslag kunnen krijgen van zo'n dikke cent.
Hij is bovendien eigenaar van zijn melktank - zulks in tegenstelling met de andere boeren, die aan de coöperatie leveren - en hoeft derhalve geen afdrachten voor de tank te verrichten. In opgewekte stemming kan men zo wat voort rekenen en dan komt men in de coöperatie op een schade voor Hellinga van 1,6 cent per kilo melk, die voor vergoeding in aanmerking komt uit hoofde van het contract.

Bij de fusie van de beide coöperaties wordt een fondsvorming in het vooruitzicht gesteld, waaruit de kosten moeten worden bestreden, die de afwikkeling van het contract met zich brengt. Als het tot een proces komt, dan zal Hellinga ongetwijfeld stellen, dat Dokkum Giekerk met alle lusten

en lasten heeft overgenomen inclusief het, contract en dat contract zegt, dat Hellinga van de coöpentie een melkprijs krijgt, die zo'n zes cent boven die van de anderen uitkomt.
Het is natuurlijk anders geformuleerd. Hellinga zegt, dat het een contract is, zoals die normaal zijn in het Westen van het land, omdat er de waarde van een grote melkleverancier in tot uiting komt. Hellinga levert in zijn eentje bijna negen procent van alle melk in Giekerk.

De leden van de zuivelfabriek op Ameland kunnen broeden over fusievoorstellen, die de coöpentie *De Takomst* hun heeft gedaan, nu rijkswaterstaat heeft bijgedragen aan een oplossing van de transportproblemen van de melk naar de vastewal.
[….]

Leeuwarder Courant 1976-11-27

….Bergum is met Dokkum... CCF is de top niet meer...

Giekerk, Dokkum

(De Veemarkt dl)
[….]
Bij de verkoop van de fabriek in **Twijzel** door de **Bergum**ers deed zich nog een incident voor. Toen namelijk het bestuur tot overeenstemming was gekomen met de firma Bosgra als koper, kwamen de leden in Twijzel aandragen met de Twijzeler firma Van der Woude ,die meer wilde bieden. Wat een ellende!

De ledenvergadering in **Bergum** stemde het bestuursvoorstel tot verkoop aan Bosgra af en nu zit Van der Woude met zijn dobbelstenen in de fabriek. Met drie dobbelstenen kunnen kopers van zijn keukeninrichtingen zelf bepalen welke korting hij geeft. We vermelden dit maar even om aan te geven, dat men in Twijzel zijn eigen normen hanteert.
[….]
Voor de zuivelcoöperatie Bergum/ Twijzel heeft dat nu geleid tot een situatie, waarin gezegd wordt dat Bergum wat met de melkprijs achterop raakt in Friesland. Men zit er onder het gemiddelde. Het gevolg is natuurlijk, dat bestuursleden om zich heen beginnen te kijken. Dan zien ze, dat de fabriek in Opeinde voor Gerkesklooster kiest en dat Giekerk waarschijnlijk in armen van Dokkum valt, daarbij het voorbeeld volgend van Rinsumageest. De fabriek in Ee is al opgegaan in *De Takomst*, terwijl het bepaald niet waarschijnlijk is, dat Oudwoude ooit naar Bergum zal lonken. Daarmee heeft alle melk in deze hoek voor de coöperatieve toekomst een bestemming gekregen. In de melkzee van Friesland dreigt de fabriek in Bergum met een aanvoer van ruim 80 miljoen kg melk een eilandje te worden. Is het een wonder dat er contacten zijn met het bestuur van Noordoostergo in Bergum om eens over de fusiemogelijkheden te praten?

Als de fusie tussen **Dokkum** en **Giekerk** doorgaat, krijgt de Dokkumer coöperatie een aanvoer van 100 miljoen kg melk. Het is niet waarschijnlijk, dat Dokkum de fabriek in Giekerk ten behoeve van de Frico zal laten blijven draaien en dat zal zeker niet het geval zijn, wanneer het tot een fusie tussen Dokkum en Bergum zou komen. Dan wordt er zeker wel plaats gevonden voor de melk van Giekerk in de beide fabrieken.

FRICO EN CCF presenteren zich als top-coöperaties, daarbij een woordgebruik volgend, dat in het verleden even gebruikelijk geweest is. De CCF adverteert zichzelf met: “Meer dan een half miljoen koeien van bijna 10.000 Friese boeren geven werk aan ongeveer 2500 mensen van de CCF. De CCF fungeert als top-coöperatie van alle Friese coöperatieve zuivelverenigingen, waarbij de meeste veehouders in de provincie aangesloten zijn.”

Zoveel leugentjes zouden wij nooit bij elkaar stoppen. Het gerommel met de cijfers zou afkomstig kunnen zijn van een vogelteller op het Wad, die protters en kluten door elkaar haalt. Sommigen zullen denken, dat Hemmo Muntingh aan het werk is geweest voor de CCF, maar zo erg is het nu ook weer niet.

De CCF is geen top-coöperatie en alle cijfertjes, die de CCF hier gebruikt, deugen niet. De CCF heeft ook al eens gepubliceerd dat ze een miljard kilo grondstof verwerkt, en daar maakt een financiële krant van: een miljard kilo melk. De CCF bedoelde een miljard kilo wei en melk.

Er is bij de CCF ook nog een wat bombastische film in roulatie, waarin het bedrijf voorgesteld wordt als de beschermende dam om de zuivelfabrieken, die weer aaneengesloten gegroepeerd staan om de boeren. Alleen de CCF-directie zal nog voldaan zitten te stralen over deze voorstelling van zaken, behalve als ze in die film een oud-directeur van het bedrijf, zien, die ze er zo nodig uit moesten wippen.
[….]

Leeuwarder Courant, 1976-12-18

Nadelen van contingentering (superheffing) – (misbruik?) Rijksgroepsregeling – hogere melkopbrengst en laag melktankgebruik

(De Veemarkt)
WANNEER DE BOEREN vastgepind worden op een bepaalde hoeveelheid melk van, laten we zeggen, 95 procent van de hoeveelheid van het voorgaande jaar, dan betekent dat voor de Friese zuivelindustrie een ongeveer tien procent lagere aanvoer, dan waarop gerekend is. Het onkostencijfer van de fabrieken schiet daardoor meteen omhoog en die „verlichting" voelen de boeren meteen in hun beurs.

Een contingentering zet niet alleen de ontwikkeling op de veehouderij bedrijven zelf stop - dat is wel wenselijk volgens sommigen - maar remt ook de zuivelindustrie. Friesland heeft zeker nog een van de meest vooraanstaande industrieën in de wereld waar uit met kunstmest opgehoogd land en met vreemd voedsel volgestopte koeien kaas gemaakt wordt, die bij een wereldkampioenschap in Amerika aan de top komt.

In Friesland wordt dan bovendien nog een melkprijs betaald, die er in Nederland ook nog wel een eindje uitwipt - men zou de heffing gemakkelijk uit die hogere prijs kunnen betalen - hetgeen ons verleid te stellen, dat er al heel speciale particuliere belangen moeten zijn om die industrie op te offeren aan een contingentering.

Nu kennen we het linkse antwoord op deze redenering uit Frankrijk en België en het rechtse uit Oldeberkoop. Als de uitgeholde fabriek niet meer kan betalen, ga je gewoon naar het kantoor van de directeur en als die dan in financiële moeilijkheden komt, dan draagt men de zaak voor bij de overheid, die de fabriek dan wel redt. Het lijkt niet een systeem, waarmee in Friesland als eerste geëxperimenteerd dient te worden.

JAN BAKKER kreeg in Stiens op een bijeenkomst van de drie standsorganisaties weer alle ruimte om zijn standpunt uit te dragen. Otto de jong liet hem vijf keer officieel aan het woord komen en een zesde keer kon Bakker interrumperen. Bakker trof het niet dat Rinse Zijlstra zijn opmerkingen en vragen beantwoordde.
Contingentering leidt niet tot beperking van de melkproduktie, zei Zijlstra, en de heffing konden de Friese boeren wel op een andere manier verdienen, namelijk door concentratie van hun zuivelfabrieken.

Bakker bleek nog niet voldoende doorkneed in de zuivelvraagstukken om daarop met een antwoord te kunnen komen. Zijlstra verstond onder contingentering een tweeprijzen-stelsel, hetgeen dus ook op een prijsverlaging zou uitlopen voor de boeren, die boven hun contingent zouden produceren. Voor boeren, die niet meer moderniseren, is een dergelijk stelsel dus wel aantrekkelijk. Maar inplaats, dat Bakker daar juichend op inging, bleef hij moeilijk verstaanbare dingen mompelen.

Zijlstra meende, dat de integratie van de Friese zuivelindustrie tot een prijsverhoging aanleiding zou kunnen geven voor de melk. Hij waarschuwde voor de desintegratie en ieder zal daarbij gedacht hebben aan het uiteenvallen van de Frico. Zijlstra zei in Stiens ook, dat het standpunt van de coöperaties is, dat ze behoren te integreren.

Mogelijk kan de vergadering van de *Friese Zuivelbond* enige klaarheid brengen in deze kwestie, maar waarschijnlijk is het niet. Natuurlijk kan Zijlstra voor zijn mening teruggrijpen op een oud groen of blauw boekje, waarin iets staat, wat hij beweert. Maar in dat boekje staat ook, dat de boeren voor een dergelijke integratie, de ene Friese zuivelcoöperatie, nog niet rijp waren. Ze zijn nog niet rijp en ze krijgen in toenemende mate hun bekomst van de zuivelkolossen.

Waarom? In westelijk Nederland heeft de zuivelcoöperatie in een vlaag van hoogmoed een investeringsprogramma opgesteld van een dikke 200 miljoen gulden. Leden van de NCK, dat is de zusterorganisatie van de Frico, beginnen onrustig te worden over het beleid van deze organisatie. We hebben daarvan al eens de ongelukkige coöperatie *Noordholland* genoemd, maar er zijn er meer. Ook is er onrust over het prijsbeleid van de NCK, die onnodig de prijzen zou drukken.

MINISTER VAN DER STEE heeft de Drentse boeren verrast met een verhaal over hun gezapigheid. Hij achtte modernisering van de Drentse melkveehouderij noodzakelijk. De koeien moeten meer melk geven en de bedrijven moeten groter worden. Bij de bedrijfsvergroting wil de overheid wel helpen, wanneer ze wat meer over de grond te zeggen krijgt.

Ook de Drentse boeren zijn inmiddels in optocht naar de bijstandswet getrokken om hun beurzen te vullen met zo'n 20.000 gulden de man. Niet iedere Drentse boer komt er voor in aanmerking, want er zijn er die nog wel wat geld achter de hand hebben. Op het platteland in het algemeen heeft een en ander verbazing gewekt. Mensen van wie men meent, dat ze er warmpjes bijzitten, zouden toch bijstand krijgen. Men noemt ons wel bepaalde geval en.

Als het geld onterecht verstrekt wordt, zal het te zijner tijd wel terug gevorderd worden. Mogelijk verkijkt men zich ook wel eens op de welstand van mensen. Er is een Friese zegswijze „De ien kin mear mei de ponge as de oar mei it jild" en dat zal hier ook wel opgaan. Mensen, die hun hele leven krom gelegen hebben om wat geld over te houden, zijn niet de eersten, die in een noodsituatie komen te verkeren. Het zal sommigen verder een diepe bevrediging geven, dat er ook boeren uit ligboxenstallen als gevolg van de droogte een beroep op de rijksgroepsregeling hebben moeten doen. Ze krijgen een uitkering.

Op verschillende manieren kan men de zaak wel zo stellen, dat er uitkeringen onterecht gegeven worden. Fouten uit het verleden worden iemand nu nagedragen. Gelukkig zijn de uitkeringen niet openbaar. De gemeenten, die ze financieren en zelf ongeveer tien procent ervan moeten dragen, houden wel controle op de bedragen, die ze verstrekken. De boeren, die voor de rijksgroepsregeling zelfstandigen in aanmerking komen, moeten telkenjare de boeken op tafel leggen.

Afgezien van de honderden boeren die een dermate laag inkomen hebben dat ze voor bijstand in aanmerking komen, en verder afgezien van de talloze veehouders, die net niet onder de regeling vallen, gaat het wel aardig.

Friesland is dit najaar in Nederland de provincie met de grootste stijging van de melkaanvoer, terwijl de stijging van voorschotprijs (vier cent meer) van de melk ook hoger is dan wat men gewend was.
In de eerste drie kwartalen van 1976 lag de melkaanvoer in Friesland 4,2 procent hoger dan vorig jaar bij een hoger gemiddelde van 3,6 in heel Nederland. In het vierde kwartaal komt Friesland nog sterker naar voren. Met enige spanning wachten we ook af wat uiteindelijk de ruwvoerpositie van de Friese veehouders is gedurende dit stalseizoen. Dat is namelijk beslissend voor het verloop van de produktie volgend jaar.

Friesland komt achteraan bij de installatie van melktanks op de boerderij. In Nederland zit dit jaar dik 50 procent van de boerderijmelk in de tank, een percentage dat elk jaar met tien procent stijgt. Friesland komt ruim tien procent achteraan hoewel er tussen de afzonderlijke coöperaties en fabrieken ook nog grote verschillen zijn. De Zuid-Oosthoek bijvoorbeeld zit op dit moment tegen de 50 procent en landelijk zal het cijfer op dit moment ongeveer 55 procent zijn.

Dat Friesland achteraan komt, vloeit voort uit de lage kosten, die het bussenvervoer hier nog heeft in vergelijking met gebieden met een geringere melkdichtheid. De voordelen van een Melktank komen in Friesland in de eerste plaats tot uiting op de grotere bedrijven, waar de investeringen in tanks voor rekening van de fabriek) en wat daar bij komt voor de boer wel opwegen tegen de tijdwinst, hetgeen op kleinere bedrijven niet het geval is.

Leeuwarder Courant, 1976-12-24

Daar sta je dan als Rinse Zijlstra zijnde

(de Veemarkt)
RIDDER AUKE ALGERA heeft bij zijn afscheid als voorzitter van de *Friese Zuivelbond* nog even een harde slag verkocht aan degenen, die het goed menen met de Friese zuivelcoöperatie, en met name aan drs. Rinse Zijlstra, de voorzitter van de *FNZ*, de zuivelorganisatie, waarvan de Friese Zuivelbond een van de leden is. Buitenstaanders moesten zich maar niet met de zaak van de Frico bemoeien, zei Algera.

Men zal zich herinneren, dat Zijlstra zich op een bijeenkomst in Stiens bereid verklaarde om aan de hand van standpunten van de Friese coöperaties zelf aan te tonen, dat ze tot een samenvoeging gezind waren. Dat samengaan van de coöperaties in de Frico zou dan bovendien dermate grote voordelen opleveren, dat de komende heffing op het melkgeld daar wel uit zou komen. Dr. Piet B. de Boer wilde hem op de vergadering van de Zuivelbond wel uitdagen dat standpunt te verdedigen.

De Boer had zo iets wel vaker willen doen, maar, zo zei hij in Stiens, men had hem daarvan weerhouden met de mededeling, dat een broedende kip, niet gestoord moest worden. In de bijeenkomst viel toen onmiddellijk de uitdrukking van een "fýl aei".
Met dat uitgangspunt bestond Algera het om te zeggen, dat bemoeienissen van buitenaf niet altijd bevorderlijk zijn. De bemoeienissen bergen het gevaar in zich averechts te werken. „Als zodanig worden zij door ons slechts in beperkte mate op prijs gesteld", zei hij.

Algera gaf daarmee wel even te kennen, dat hij de draagwijdte van zijn woorden niet helemaal besefte, want als de bemoeienissen van Zijlstra zouden kunnen leiden tot averechtse dingen, dan zouden ze helemaal niet op prijs gesteld moeten worden. Als men in de besprekingen om de Frico ook op een dergelijke manier met elkaar ompraat, dan is er reden voor een ingrijpen van buitenaf.

Eén ding is immers duidelijk: bij de Frico kunnen de bestaande organisatorische verhoudingen met de deelgenoten niet blijven bestaan. Men loopt er van de ene moeilijkheid in de andere, met het gevolg, dat de Frico als afzetorganisatie van kaas minder goed gaat functioneren.

Zoals eerder bericht werd, zullen bestuur en directie van de Frico met plannen op tafel komen, om de afzetorganisatie te stroomlijnen, terwijl de deelgenoten onverlet blijven in hun zelfstandigheid. In de onderlinge verhoudingen zal het wantrouwen dan echter verder kunnen vreten.

Broedende kippen in Friesland zijn *De Goede Verwachting* in Workum en Frico-deelgenoot *De Takomst* in Wolvega over de toekomst van de Friese zuivelcoöperatie. „Brodsk" (?) is ook de *Foarútgong* in Bergum, waar men steeds vaker het woord NCK laat vallen. Dat is de zustercoöperatie van de Frico in een groot deel van Nederland.

Het is wat dwaas gedacht in Bergum, want de moeilijkheden, die men bij de Frico heeft met de deelgenoten, doen zich ook voor in de verhouding tussen de NCK en zijn leveranciers, waar groten als de *Domo* en de *Coberco* leven naast kleintjes als Bergum. De verhoudingen liggen daar nog vreemder, omdat een bedrijf als *Coberco* naast leveringen aan de NCK ook kaas op eigen

gelegenheid verkoopt. De directie van de NCK weet dus, dat kaasdirecteur Tjallema van de *Coberco* alles van de kaasmarkt af weet.

Dat kan natuurlijk ook niet anders. De beslissingen om in de kaasindustrie te investeren, moeten bij enorme concerns als de *Coberco* steunen op alle voorradige kennis uit eigen bedrijf. Daar kan men zich niet verlaten op een mededeling van NCK-'s directeur Van der Pol, dat hij er geen bezwaar tegen heeft.

Men kan Tjallema toch niet met zijn leven borg laten staan voor de nieuwe kaasfabrieken in Balkbrug en Winterswijk, als men hem niet de gelegenheid geeft alles van kaas te weten, dat er op de markt te koop is? In de *Coberco* zal Tjallema zich nooit snikkend in de armen van Prangsma en Mattheusens kunnen werpen met de mededeling, dat Ko van der Pol hem beduveld heeft.

IN FRIESLAND is de situatie weinig anders. *De Takomst* treft voorbereidingen voor een nieuwe kaasfabriek in Dronrijp. Het zal met elkaar wel een twintig miljoen gulden gaan kosten. Dergelijke nieuwbouw moet geheel in evenwicht zijn met de informatie, die de Frico kan verstrekken over de mogelijkheden van de kaasmarkt, maar *De Takomst* weet deze dingen niet uit eigen ervaring. Het overleg tussen de *Frico* en *De Takomst*, Frico's grootste deelgenoot, heeft inmiddels al weer vraagtekens opgeroepen bij andere deelgenoten, die menen, dat er van een speciale bevoordeling van *De Takomst* sprake is.

Tussen de Frico-deelgenoten bestaat wantrouwen. De een vreest, dat de ander bevoordeeld wordt. Er is een systeem ontworpen van een minutieuze controle over de gang van de centen tussen Frico en deelgenoot. Dat systeem heeft tot de gekste dingen geleid, maar het wantrouwen groeide.

Als Zuivelbondvoorzitter Auke Algera boven de walmende berg wantrouwen orakelt, dat de onderlinge verhoudingen naar zijn mening zodanig goed zijn, dat die geen beletsel vormen om de weg naar de meest doelmatige opzet en organisatie te vinden, dan hoort daar een vraagteken achter geplaatst te worden. De samenhang in Friesland dreigt namelijk verloren te gaan en dan komt de vraag bij de betrokkenen, wat men samen als Friese veehouders nog met elkaar te maken heeft.

De veehouder heeft belang bij een melkprijs, die in de gegeven omstandigheden zo goed mogelijk is. Voor de melk zal hij dit jaar in Friesland zo tegen de zestig cent beuren. De zuivelfabriek heeft hem voor de verwerking van de melk dan al dik tien cent in rekening gebracht. De verkoop van zijn produkten brengt dan via de Frico nog een paar centen kosten met zich mee.

1977

Leeuwarder Courant 1977-01-15

Bootafhouders bezig om zuivellonen

(De Veemarkt)

Zure melk verzuurt meer .... voedingsbond FNV in dunne lettertjes .... Schelling en jong-links .... vastgelopen pachtbeleid .... Landbouwschap lijkt al ingepakt .... giganten en dwergen .... mogelijkheden voor droge boeren .... CCF kent haar boeren niet .... drastische veranderingen

TOT DE RITUELEN van het Nederlandse economische leven behoren de cao-onderhandelingen, de besprekingen over de arbeidsvoorwaarden. Ook in de zuivel zijn de manoeuvres daarover begonnen. Het is ook daar spannender dan andere jaren het geval is, omdat de ondernemers als groep besloten hebben, of hebben laten besluiten, de gestegen prijzen niet automatisch in de lonen op te nemen.

In de beide kampen van de zuivel lijken sterke tendensen te zijn om direct al bij de start van de besprekingen conflicten uit de weg te gaan. In hoeverre dat aan de onderhandelingstafel tot uiting zal komen, is nog niet duidelijk. FNV-man **Cees Schelling** praat al over stakingen. Aan ondernemerskant werkt men in het algemeen met een goed gesmeerde zuivelindustrie, waarin de arbeidskosten door mechanisatie een minder belangrijke rol zijn gaan spelen.

Er gaan in de Friese zuivelindustrie stemmen op om een conflictsituatie bij de besprekingen over de arbeidsvoorwaarden te voorkomen. Dat geldt niet alleen voor de ondernemers, maar ook voor de zuivelwerknemers.
De ondernemers vrezen de verliezen, die het weglopen van melk met zich brengt, en de zuivelbewerkers zitten wat in over de kracht die ze kunnen ontwikkelen, terwijl ze ook wel weten, dat het verzuren van de melk in de fabrieken hen tot paria's van de gemeenschap maakt. Op dat punt weet Schelling niet wat hij zegt.

Toen enkele jaren geleden de industriebonden een geweldig lawaai afgaven, haalde **Sake van der Ploeg** de Voedingsbond van het NVV uit de vuurlinie terug. Het leek er toen op dat de werknemers via de zuivelindustrie een doorbraak tot stand brachten, maar dan zou er wel melk moeten vloeien. Voor die verantwoordelijkheid deinsde Van der Ploeg terug. Hij is daarop door de voedingsbonden NVV en NKV aan kant gezet; deze bonden zijn inmiddels een federatie of fusie aangegaan.

Officieel is het een federatie maar de bonden zijn zo in elkaar gehaakt, dat geen mens meer kans zal zien ze apart weer op te bouwen. Men zou dus nu al moeten spreken over de de voedingsbond FNV. De fusie is van de kant van de NVV-bond niet van harte gegaan, want de bestuurders wisten wel, dat de NKV-bond financieel op „reapsein" was.

De Voedingsbond FNV (Federatie van Nederlandse Vakverenigingen) is het verste op de weg van de integratie van alle NVV- en NKV-bonden. De bond telt bijna 60.000 leden en is sterk en machtig. In de oude NKV-bond waren ook de tabaksbewerkers en de horeca-mensen georganiseerd, zodat de landarbeiders, bakkers, slagers, veeverzorgers, kaasmakers in Friesland nu met

mensen van DE in Joure en met restauratie-personeel van V en D in Leeuwarden in één bond zitten. Districtsbestuurder Lolke van der Meulen moet in Friesland over aller belangen waken.

De werknemers in Nederland zijn slecht georganiseerd. Als ondernemingen zouden hun bonden gauw failliet gaan. De industriebond NKV bijvoorbeeld heeft ook mensen georganiseerd in de zuivel, terwijl bij de Frico de handels- en kantoorbediendenbonden in alle soorten actief zijn. Voor acties moeten er bergen overleg tussen bonden gepleegd worden en dan nog loopt men elkaar nog voor de voeten.

Bij de fabrieken, waar de voedingsbond FNV mensen organiseert, werden kortgeleden roerige pamfletten verspreid door de mensen van deze voedingsbond, die afkomstig leken te zijn van de industriebond NKV, maar wie goed keek naar de dunne lettertjes zag, dat de voedingsbond FNV, die veruit de meeste zuivelmensen organiseert, er ook nog aan te pas kwam.

Het districtskantoor van de voedingsbond FNV voor Friesland is in Groningen gevestigd. Dat is een heel eind van Warga, waar het indertijd allemaal begonnen is met de vakbeweging van de zuivelarbeiders en de landarbeiders. Hun bonden hebben ook lang een Fries karakter gedragen, maar dat is nu praktisch verdwenen. Als men op de bijeenkomsten van de bond in Friesland ook nog probeert Hollands te praten, dan ontbreekt de rechte overtuiging aan de woorden, die er gesproken worden. Actievoeren doe je in het Fries, anders wordt het niks.

IN DE BONDEN is ook een voortdurende strijd om de macht. Bij de voedingsbond FNV lijkt de top wat links gericht, maar niettemin moet Cees Schelling op zijn hoede zijn voor nog jong-linksere figuren. De sub-top van districtsbestuurders is wat minder revolutionair en uiteraard ook uit op het inrichten van een fijne bond met goede voorzieningen.
Een pijnlijke kreet heeft het van de kant van dit instituut nog niet opgeleverd. Een verdubbeling van de huur. Men zou zich kunnen voorstellen, dat er op dit moment bij een dergelijke verhoging zo niet geprotesteerd wordt dan toch wel een vraagteken gezet. Moet dat nu wel zo raar?, had het Landbouwschap even kunnen zeggen.

De organisatie-structuur van de bond wordt dan verder gecomplementeerd door de afdelingsbestuurders, die ook de besturen van de districten en vakgroepen vormen. In Friesland valt die groep - voor zover we dat kunnen overzien - samen met de mensen, die ook in de fabrieken de lakens uitdelen. Zij zijn de wat bevoorrechte arbeiders, van wie men geen revoluties moet verwachten.

De voedingsbond FNV heeft de medewerking aan de produktschappen tot inzet gemaakt van een nieuw strijdpunt, dat bij de cao-onderhandelingen nog geen rol speelt. De werknemers willen meepraten over de investeringen in de zuivelindustrie. Dat is nog weer eens wat anders dan vermogensaanwasdeling en inkomensnivellering.
„Hu, hwatte?", zei secretaris Wim de Graaf van de Friese Zuivelbond. Voor hem was er niks nieuws in die medebeslissing over de investeringen. Er zijn al zoveel instanties in de coöperatie, die meepraten over de investeringen, dat er nog wel een paar bij kunnen. Dat is dan de vermaatschappelijking van het investeringsbeleid.
[….]

RAADSLID JAN SINGELSMA van de FNP gebruikte die naam giganten deze week in de raad van Leeuwarden voor twee boeren uit Stiens, die met hun tweeën - Johannes en Boyen de Boer zijn neven - een boerderijtje kochten in Cornjum. De aankoop (ƒ40.000 per ha) kwam ook in de

Leeuwarder raad ter sprake. Toen noemde Singelsma deze veehouders, elk met een arbeidsbezetting op hun bedrijven van zo'n twee, drie man, „giganten”.

De laatste jaren is er een groeiende, maar vrijblijvende sympathie voor de kleine boeren. Er komt bewondering naar voren voor hetgeen ze presteren. Ondanks hun harde werk en hun lange werktijden kunnen velen van hen het niet volhouden, omdat hun bedrijf niet meegroeit. De nieuwe opvattingen over het landschap werken ook nog in hun nadeel, omdat die opvattingen leiden tot extensivering van de bedrijven, en dat is iets, wat men een kleine boer niet moet aandoen.

Om nu de duizenden boeren, die het wel redden, meteen ook giganten te noemen, is overdreven. De regering en de EEG-Commissie trachten ook het aantal kleine boeren te beperken, dat de sprong naar groter wil doen. Het arbeidsinkomen, dat een boer moet kunnen halen op zijn vernieuwd bedrijf na toekenning van een rentesubsidie, is verhoogd van *f* 24.700 tot *f* 27.000. Daarmee wordt weer een aantal mensen de pas afgesneden, misschien tegen hun zin, maar wel in het belang van de groep die overblijft. Landbouwschapsvoorzitter Piet Bukman wil dit nu „heroverwegen”.

Bij de overgang van het bussenmelken naar het tankmelken doet zich een soortgelijke ontwikkeling voor. Voor veel boeren, wier bedrijf in de komende jaren beëindigd wordt, loont het niet meer om nog enkele tienduizenden guldens op tafel te leggen om de boerderij in te richten voor het tankmelken. Vooral de eisen, die de rijdende melkontvangst van de fabriek aan het erf stelt, kunnen in de komende jaren een hindernis zijn. De bereikbaarheid van de boerderij is een voorwaarde om mee te kunnen doen aan het tankmelken.

Het zou overigens wenselijk zijn, wanneer de boeren wat voorlichting kregen over de mogelijkheden, die er zijn als ze hun melkvee afschaffen. Er is in ieder geval een nieuwe subsidieregeling van de EEG in de maak. Op Ameland heten boeren zonder melkvee maar met schapen e.d. *droge boeren*. Ze kunnen zonder te melken nog enkele jaren doorboeren. Hogere pachten zullen de droge boeren mogelijk bewegen hun grond ter beschikking te stellen van de melkende boeren.

DE GEVESTIGDE BELANGEN staan doorgaans een verbetering van een toestand in de weg en bovendien is het goede de vijand van het betere. Ieder kent deze kreten wel, die geslaakt worden in toestanden, die vastgelopen zijn of vastgeroest. Oplossingen zijn afhankelijk van de voorstelling, die betrokkenen van de toestand hebben.

Van de Friese coöperatieve zuivelindustrie bestaan verkeerde voorstellingen binnen die industrie. Zo zegt de CCF van zichzelf: „Meer dan een half miljoen koeien van bijna 10.000 Friese boeren geven werk aan ongeveer 2.500 mensen van de CCF”. Zoveel leugentjes zouden we nooit bij elkaar in een zinnetje stoppen, hebben we al eens geschreven, en nu blijkt ons, dat de CCF zelfs niet het vermogen heeft om zich op dit punt te corrigeren en in onwetendheid omtrent de achterban voortploetert.

Aan het begin van dit jaar waren er bij de Friese zuivelcoöperaties, de deelgenoten van de CCF, 9.800 melkrekeningen van veehouders. Ongeveer 1.500 van die melkrekeningen staan op naam van Groninger, Drentse, Overijsselse veehouders en van veehouders in de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland. Aan Friese veehouders blijven er dus 8.300 over en dat is wat anders dan bijna 10.000.

Het aantal melkrekeninghouders in de Friese zuivelcoöperatie is vorig jaar met zo'n 600 teruggelopen. Er zijn dus 600 boeren geweest, die om wat voor reden dan ook afscheid hebben genomen van de coöperatie en dus van de CCF. Zou de CCF er één gemist hebben? Waarschijnlijk niet, want de CCF - afgezien van enkele persoonlijke relaties - kent niet een van de coöperatieboeren. Ze staan niet bij de CCF in de administratie, althans niet in de CCF-administratie.

Hoe de CCF op een half miljoen koeien kwam, was ons aanvankelijk ook een raadsel, maar inmiddels is wel duidelijk geworden, dat het cijfer een soort gemiddelde is tussen het aantal van 350.000 melk- en kalfkoeien en 600.000 stuks rundvee (kalveren incluis), die zich in Friesland bevinden.

Het vee van die 1.200 veehouders, die bij de Friese zuivelcoöperatie horen, en die niet in Friesland wonen, is buiten CCF's cijfer-vertroebeling gebleven Waarschijnlijk heeft de CCF een schapenboer aan het tellen gezet, die meende dat hij bezig was met het invullen van een biljet van de mei-telling.
De 1.500 niet-Frieze veehouders, van wie de CCF ook afhankelijk is, hadden de meerderheid in de zuivelcoöperatie *De Twee Provinciën* te Gerkesklooster en ze hebben die nog in de *Novac.* Verder zijn de niet-Friezen bijzonder sterk vertegenwoordigd in de coöperatie de *Zuid-Oost-Hoek* te Oosterwolde. Toen de ZOH indertijd met een zuivelcoöperatie in het hartje van Drenthe fuseerde heeft dit nog hele toestanden gegeven binnen de CCF.

Die coöperatie lag voor de deur van de Domo in Beilen, maar de boeren van Rolde, Grolloo en Anloo waren de mooie verhalen van hun voormannen beu en kozen voor een Friese coöperatie. De ZOH moest voor de fusie met de Drenten de tegenwerking overwinnen van de CCF, die zo goed kon met de Domo. De Drentse boeren werden aanvankelijk niet erkend in de CCF. Uit de advertenties van de CCF blijkt, dat de CCF ze nog niet kent. Deze situatie houdt in, dat er bij de oplossing van organisatorische problemen in de Friese zuivelcoöperatie niet een beroep gedaan kan worden op de emotionaliteit van Friese boeren. De Frico heeft dat al ervaren, want de duidelijkste afwijzing van de integratieplannen kwam van de niet-Friese Novac.

DRASTISCHE VERANDERINGEN zullen plaats grijpen in de Friese zuivelcoöperatie. Als de grote kaasfabrieken straks doorbijten bij de uitbetaling van de melkprijs, is het pleit snel beslecht. De redding van enkele kleine fabrieken ligt in nieuwe initiatieven of in een stopzetting van de inflatie en een terugdraaien van de lonen. De grote kaasfabrieken hebben daar zoveel belang niet bij; de loonfactor wordt in die grote bedrijven van steeds minder belang. De grootste kaasfabriek in Friesland draait straks met twee man controlepersoneel.

Het is bij deze kaasfabrieken, dat de veehouders van de Friese zuivelcoöperatie het meeste belang hebben, want die fabrieken zorgen voor de verwerking van het grootste deel van hun melk. Voor de veehouders is de condensproduktie van de CCF een nevenactiviteit, zij het dat die CCF een bijzonder glanzende onderneming is, die er sterk toe bijdraagt, dat de veehouders in het Friese zuivelgebied de hoogste melkprijs in Nederland hebben.

De laatste jaren hebben geleerd, dat de gemechaniseerde en geautomatiseerde kaasfabrieken in Friesland kaas kunnen leveren, die aan eisen voor wereldkampioenschappen voldoet. Dat was dan misschien ook wel de belangrijkste ontdekking van het wereldkaas- kampioenschap in het Amerikaanse Greenbay. Anderzijds is ook gebleken dat er wel een enorme deskundigheid in het kaasmaken nodig is om die fabrieken de hoogste kwaliteit te laten maken.

De drastische veranderingen zullen mede het gevolg zijn van een dreigende concurrentiestrijd om de kaasmarkt. Er komen steeds meer enorme kaasfabrieken in produktie in Nederland en als het weer eens tot een produktiebeheersing moet komen, dan zullen andere delen van Nederland begerig kijken naar het Friese aandeel in de kaasproduktie. Het begint er op te lijken, dat Campina en Coberco verwachten, dat de Friese kaasindustrie zich beheerst, terwijl zij de gaten in de kaasmarkt opvullen.

De kaasproduktiebeheersing in 1976 was vrij gemakkelijk tot stand te brengen, want de kaas bracht minder op dan boter en melkpoeder. De nieuwe producenten stortten zich dus wel op de markt, die hun verlies opleverde. De Friese boeren hebben echter 70 procent van hun melk in de kaasbak en de Brabanders zitten slechts op enkele tientallen procenten. Bovendien hebben Brabanders een lage melkprijs, zodat kaasproduktie in hun verhouding toch nog wel voordelig kan zijn.

Leeuwarder Courant 1977-01-29

Tuinder botsen hard op melkveehouders

Melk moet niet van Bukman .... CCF maakt zich sterk in Duitsland .... Duitse boer goed af ... . Bukman stopt landbouw in diepvries .... grupstal leeft op .... landbouwhogeschool geeft vals licht over veeziekten .... varken knort niet meer .... boeren voelen zich bedreigd door staking

De Veemarkt

RUIM TIEN PROCENT van de Nederlandse export van gecondenseerde melk gaat naar Griekenland. In 1975 ging er 42.000 ton heen bij een totale Nederlandse export van 341.000 ton. De export naar Griekenland was groter dan die naar Duitsland of het hele Midden-Oosten. Griekenland wil in de EEG en het zou prettig zijn, wanneer dat zo snel mogelijk gebeurde ter verzekering van de condensexport. Griekenland heeft zelf nauwelijks rundvee en is voor de melkvoorziening bijna geheel aangewezen op import.

Niettemin zijn er mensen, die de toegang van Griekenland tot de EEG willen afremmen. We hoorden de voorzitter van het Landbouwschap, de tuinder Piet Bukman, al opmerkingen in die richting maken en het gezicht van Kamerlid Danny Tuynman vertoonde grote barensweeën toen hij gedachten voortbracht over de toelating van o.a. Griekenland tot de EEG. De smart kwam voort uit de gedachte, dat Griekenland tuinbouwprodukten te bieden heeft, die hier in Nederland uit de kassen komen.

Als er ooit in Nederland nog eens op energie bespaard zou moeten worden, als ons gas dreigt op te raken, zoals bangpraters zeggen, dan zouden tomaten uit Griekenland, de zondoorstoofde tomaten met nieuw gewonnen energie en zonnevitaminen (tegen misselijkheid bij het eten van mollenvergif), ons misschien wel van pas kunnen komen. De tuinbouw hoort wel wat bij de opmakers van gasvoorraden, hetgeen van de veehouderij zo niet gezegd kan worden, (hoewel een op tien is ook niet voor de poes).

Als er een volgorde van belangrijkheid gesteld moet worden, dan mogen de melkveehouders een vingertje opsteken omtrent hun positie. Veehouderijbelangen komen in Nederland wat achteraan in de organisaties, omdat akkerbouwers en tuinders meer tijd vrij kunnen maken om zich aan hun algemene belangen te wijden dan veehouders. Een veehouder moet altijd melken op gestelde tijden. (De pas verworven vrijheid van het tankmelken neemt ook af door de dienstregeling van de rijdende melkontvangst!)

De verwerving van een belang van de CCF in het bedrijf Woehrmann met drie fabrieken langs de Nederlandse grens bij Coevorden, Enschede en Kleef (de melkpoederfabriek in Loose in Sleeswijk-Holstein blijft buiten het nieuwe belang) is een bewijs, dat de veehouders gemeenschappelijke belangen nog wel weten te behartigen. De fabrieken van Woehrmann liggen aan de andere kant van Coberco en Domo.

De CCF wil een belang in Woehrmann verwerven om de grondstoffenbasis van de onderneming te verbreden. De CCF heeft altijd tientallen miljoenen kilo's melk uit het Oosten van Nederland gehaald. De melk droogt niet op in het Oosten van het land, integendeel, maar de Coberco krijgt door een betere verwerkingscapaciteit een sterkere greep op de melk, hetgeen betekent, dat de

Coberco meer invloed op de prijs krijgt. De CCF is uiteraard liever niet afhankelijk van deze grondstof leverancier en zij ziet nieuwe mogelijkheden in Duitsland.

DE DUITSE BOEREN hebben een hogere melkprijs dan de Nederlandse, maar de CCF maakt in Duitsland gebruik van de Duitse regelingen en mogelijkheden, zodat dat geen grote moeilijkheden oplevert. De verwerking zal daartoe in Duitsland moeten blijven, zodat de CCF geen grote gegadigde lijkt voor de nieuwe industrieterreinen aan de oostkant van Leeuwarden.

Het netto-inkomen van de Duitse boeren is op het ogenblik nog de beschermende wal om de socialistisch-liberale regering in Bonn. Landbouwminister Joseph Ertl heeft het netto-inkomen van de werkers in de Duitse landbouw laten uitrijzen boven het gemiddelde inkomen en dat zet scheve ogen. Er gaan stemmen op in het ministerie van financiën in Bonn om de boeren hun belastingvoordeeltjes af te nemen. De beide regeringspartijen zijn het er over eens, dat dat gebeuren moet. Vooral de grote boeren profiteren van het belastingbeleid. Een bedrijf van 50 ha werd in 1974-75 aangeslagen voor een (aangenomen) winst van dik 9000 Dmark. terwijl er in werkelijkheid een winst te boek zou staan van meer dan 50.000 Dmark. Het scheelt de Duitse fiscus jaarlijks miljarden. Een daarmee overeenkomend bedrag wordt de Nederlandse en Deense boeren wel uit de zak geklopt.

In Duitsland leeft sterk het besef, dat men wat voor de boeren behoort te doen om niet totaal afhankelijk te worden van de import. Niettemin is er sprake van een ander beleid ten aanzien van de boeren, maar dat is dan wel wat anders dan de beleidsombuiging, waar CBTB-voorzitter Piet Bukman sedert het begin van het jaar mee op stap gaat, die wil in het exportland Nederland een soort Duits beleid.

Het oude beleid voldoet niet meer en dus moet er wat anders komen en het zou wel eens op een nationaal landbouwbeleid kunnen uitdraaien, volgens Bukman. Hij wil dat wel betreuren, maar zijn poging om Griekenland uit de EEG te houden is er toch een mooi voorbeeld van. Aanpassingen in het beleid zouden naar de mening van Bukman tot doel moeten hebben meer mensen een redelijk bestaan in de agrarische sector te verschaffen. Hij wil het aantal mensen in de landbouw houden op het huidige peil. Bukman wil het „vergelijkbare inkomen" eens een poosje vergeten. (Dat is dan net als in Duitsland, zij het dat hier een arbeidskracht in de landbouw dik onder het gemiddelde zit en in Duitsland er boven.) Bukman wil ook belastingverlichting.

Als centraal vraagstuk voor de komende jaren ziet Bukman de verdeling van de schaarser wordende bestaansmiddelen. Schaars, omdat het aantal mensen, dat in de land- en tuinbouw blijft, groter is dan tot voor kort verwacht werd. Het moet verder maar eens afgelopen zijn met het vrije spel der maatschappelijke krachten, omdat het in de huidige omstandigheden te veel rechten aan de sterksten geeft. Er zijn extra spelregels nodig, die de vrijheid van de een beperken om daarmee meer vrijheid aan anderen te geven.

ZOALS BUKMAN HET STELT, is het een einde van een tijdperk. De formuleringen herinneren aan de crisisjaren van voor de oorlog: de franje moet er af. Er komen meer mensen in de landbouw, de produktie mag niet omhoog en de prijzen zouden relatief kunnen dalen. Daar is nog maar één formulering op van toepassing: de boeren worden verzocht een paar gaatjes extra in de broekriem te knippen, de economische groei is voorbij.

Bukman, voorzitter van de CBTB en van het Landbouwschap, hangt een bijzonder pessimistisch verhaal op, waarvan we in eerste instantie hopen, dat de zuivelbewerkers er door betoverd zullen worden. Hijzelf is met zijn pessimisme rijp om in net bestuur van een grote bank opgenomen te worden. De knik in de conjunctuur treft de landbouw hard in de rug en het is verbazingwekkend en van lef getuigend, hoe snel Bukman, (een kind van Galgewaard), bereid is tot een nieuwe politiek

Die nieuwe politiek leidt tot een bevriezing van de huidige structurele toestanden in de landbouw. De economisch zwakken moeten in staat gesteld worden in de landbouw te blijven. Die zwakken zijn nu niet langer wijkers in de landbouw, die met een bedankje aan de landbouworganisatie uitstappen, maar deze groep wordt in de toekomst een blijvende zorg en klantenkring voor die organisaties. Mogelijk zullen de sterken zichzelf helpen.

Een bevriezing van de bestaande toestanden treft de landbouw en met name de melkveehouderij op een aller onaangenaamst ogenblik, omdat die melkveehouderij in de overschakelingsfase naar ligboxenstal en tankmelken verkeert. Plotseling moet de man in de grupstal een toekomst voor ogen gezet worden. De boeren in de ligboxenstallen hadden de zaak wel geklaard, maar de grupstallen vragen te veel werk en te veel tijd om in een lange periode van inflatie een inkomen te verschaffen.

Het weekblad De Boerderij was deze week helemaal ingeschoten op de situatie. Het hoofdartikel heette „Grupstal heeft niet afgedaan" en verder moest blijken, dat met wat ingrepen de grupstal kan concurreren. In het artikel komt de welriekende mededeling voor, dat een boer met 25 tot 30 koeien in een grupstal bij een produktie van 6.000 kg per koe vaak beter uit is dan een ligboxenstalhouder met 70 tot 80 koeien en een produktie van 5.000 kg per koe.

Nou, dat beweert landbouwministerie-topman Matthijs Vos al jaren. Als dat echter zo is, waarom schrijft De Boerderij dan in het slotzinnetje de verkrachting van het hele artikel neer „Met goed fokken, selecteren en voeren kan ook een bedrijf met een kleine grupstal het nog jaren volhouden".
Het probleem is namelijk, dat het tros van de boeren het helemaal niet kan volhouden, want zij zijn degenen met 5.000 kg melk per koe; hun collega's in de ligboxenstallen zitten op 6.000 kg We horen het al; die geven ook zoveel krachtvoer. Dat is bekend, melk komt van voer. De moeilijkheid zit in het feit, dat er nog goede boeren in grupstallen werken met goede financiële resultaten. Het vreselijke vermoeden dringt zich op, dat de boeren, die voor een ligboxenstal kozen, doorgaans ook bekwamer zijn dan degenen die in de grupstal bleven. We praten hier uiteraard over gemiddelden.

DE LIGBOXENSTALHOUDERS, alleen de naam is al een hechtenisstraf waard, zullen aparte moeilijkheden krijgen. De landbouwhogeschool in Wageningen bijvoorbeeld verspreidde vorige week een persbericht over de toespraak, die prof. dr. C. C. Oosterlee bij zijn ambtsaanvaarding heeft gehouden. De formuleringen in het persbericht negen naar het milieu-manierisme. Dat kwam er op neer, dat de intensieve grootschalige produktiemethoden pinkengriep en uierontsteking kunnen opleveren. In de toespraak van prof Oosterlee zelf werd het verband anders gelegd.

Pinkengriep trad een paar jaar geleden voor het eerst in Friesland op bij het inscharen van jongvee in het Noorderleeg, het stukje puur natuur langs de Waddenzee. Dat de ziekte zich over honderden dieren verspreidde, was een gevolg van het feit, dat genieters van puur natuur de hekken

hadden laten openstaan, waardoor alle beesten door elkaar liepen. Intensieve grootschalige produktiemethoden? Larie.

Met de uierontsteking, de mastitis, ligt het mogelijk wat anders. Die ziekte was er al, toen er nog niet van ligboxen sprake was. Het is waarschijnlijk, dat stress in de ligboxenstallen meer voorkomt, hetgeen de dieren gevoeliger maakt, maar de melker en de melkmachine spelen ook een rol, en juist in de verdere ontwikkeling van deze machine, het automatisch stoppen van het mastitis te beperken. Meer mastitis in de ligboxenstal? Dat is niet het geval.

De veronderstelling, dat er in de melkveehouderij sprake is van grootschaligheid, is aanvechtbaar. Hoe groot waren de kudden toen het rund nog geen landbouwhuisdier was? Een vee stapel van gemiddeld 80 melkkoeien in een ligboxenstal heeft niets met grootschaligheid te maken. Het tankmelken zou men er bij onder kunnen brengen omdat in mengmelk van vele bedrijven een uitbraak van abortus-bang moeilijk is op te sporen.

Grootschalig en intensief is wel de varkenshouderij in Nederland.
[....]

ALS PIET BUKMAN in deze januarimaand, waarin opnieuw niet de ligboxenstallen tot de grond toe afgevroren zijn, als een onheilsprofeet rondgaat, dan kan daar natuurlijk meer achter zitten dan een kentering in de. landbouwpolitiek. Bukman wordt nog wel serieus genomen, maar toch heeft hij als figuur in CDA-kringen reeds de naam „rooie Piet" geërfd. Er is vaker een rode Piet geweest, die voor de linkse partijen op smaak werd gebracht, maar hun rood verkleurt snel.

Bukman heeft met zijn toespraken en artikelen in korte tijd een sfeer van zielige boeren geschapen. Hij heeft dat niet rechtstreeks in verband gebracht met de dreigende staking in de zuivelindustrie, maar in het spel dat gespeeld wordt, past voor dit moment de boer de rol van de gebeten hond. In dat spel past niet de opwekking van de FNP-er Romke Kromdiik om bij staking ook de andere zuivelfabrieken dicht te gooien, want daarmee ontkracht men alle argumenten, dat de boeren een staking niet kunnen verdragen.

Toch past de dreiging van Kromdijk op een andere manier wel in het spel. als Domo-hoofddirecteur Samuel Meihuizen zijn bezorgheid uitspreekt over de emoties, die de dreigende staking bij de boeren losslaat. De grote FNV heeft haar Voedingsbond FNV aangewezen om zijn speerpunten te richten op de boeren, teneinde het front van de werkgevers van Sickinghe, Orlandini en Kraijenhoff tot Sjoerd van der Wier. Michiel Cnossen, Willem Sikkema en Jan Nijenhuis te helpen breken.
Er klopt iets niet, wanneer de FNV via Sjoerd en die mannen de industriejonkers op de knieën wil dwingen. Duizenden melkveehouders in Nederland hebben een bedreigd bestaan. Er wordt iets losgewoeld. Zij voelen zich ook bedreigd, door milieu-activisten, door lage prijzen en inkomens en een politieke partij, die aanzet tot staking.
Er is sprake van, dat het hele prijsbeleid van Brussel de ijskast in gaat tot september, zodat de richtprijzen gelijk blijven. Er zullen zuivelbewerkers zijn die met hun gegarandeerde arbeidsplaatsen en een onbedreigd bestaan, moeite hebben met het feit, dat ze voor Kok en Groenevelt de kastanjes uit het vuur moeten halen, zij het dan dat het om een principiële kwestie gaat en niet direct om de centen
In de weilanden hebben de leeuweriken zich laten horen: Foar ljochttxx ljurkesang, makket de boeren bang .

Leeuwarder Courant, 1977-02-19

Over kaas en kaashandel

(De Veemarkt dl)
DE KAASMARKT verkeert al enige tijd in verwarring. De prijzen, die voor tweeweekse kaas op de *beurs in Leeuwarden* gemaakt worden, zijn dit jaar al met zo'n twintig tot dertig cent gezakt en bij de verkoop van oudere kaas zou men volgens de geruchten nog verder duiken om marktaandelen op buitenlandse markten te behouden.

De prijsdaling kost centen per kilo melk en aangenomen mag worden, dat de prijs, die kaasmelk op het ogenblik opbrengt, onder de, prijs ligt van het EEG-inleveringsniveau. De richtprijs wordt door deze kaasmelk derhalve niet gehaald.
Volgens voorlopige gegevens van de CCLB uit de periodeboekhoudingen zal het bruto-inkomen van de Friese veehouders over 1976-77 gelijk blijven aan dat van 1975-76 als gevolg van de droogteproblemen.

Het is verleidelijk om te stellen, dat de inkomens dan ook op het peil van het voorvorige jaar zullen blijven, maar dat is dus niet het geval. De verhoging, die voor vorig jaar gepland was, op basis van het inleveringsniveau, zal het komende melkprijsjaar gehaald moeten worden. Gezien de ontwikkeling van de kaasmarkt is daar niet zo'n vlotte kans op.

De EEG-prijsstelling houdt een begunstiging in van de Duitse zuivelpositie. De Duitsers brengen hun kaasproduktie snel op hoger peil, terwijl ook in Nederland sprake is van uitbreiding. De productiecapaciteit ligt hier op een 8.000 ton per week. Er zijn enkele grote nieuwe fabrieken in aanbouw, terwijl een drietal andere 1976 gebruikt hebben voor het indraaien. De productiecapaciteit ligt ver boven wat de markt verdragen kan.

De uitbreiding van de capaciteit gaat niettemin door, omdat grote regionale organisaties slechts een klein deel van de kaasmarkt hebben in vergelijking met hun aandeel in de melkaanvoer. Een productiebeheersing zal uiteindelijk slechts tot stand komen op basis van lage prijzen voor kaas, prijzen die lager liggen dan die van boter en melkpoeder. Er zal weer veel energie in de vergaderingen over de productiebeheersing gestopt worden in plaats van in afzet te bevorderende maatregelen.

De Friese kaasindustrie, die 70 procent van haar melk in de kaasbakken doet, krijgt een veel zwaardere dreun te verwerken van de lage kaasprijzen dan de nieuwkomers, die nog slechts enkele tientallen procenten van hun melk verkazen. Een *Coberco* en een *Campina* kunnen zich een dergelijke concurrentie veroorloven, omdat ze met hun melkprijs toch al laag zitten. Ze kunnen zich niet voldoende ophijsen aan het interventieniveau en gaan dus ook maar in de kaas, waar zich ongekende mogelijkheden voordoen in de automatisering. In de Franse agrarische pers is inmiddels weer een campagne begonnen tegen de dumping-prijzen van de Nederlandse kaasindustrie.

EEN KAASFABRIEK als die in Oudwoude ziet het niet meer zo zitten in de bereiding van bulkkaas en Wim Bartels zoekt daar met zijn kaasteam naar nieuwe mogelijkheden. Hij meende indertijd al een goudader te hebben aangeboord met de produktie van *Emmentalers*. Nu blijkt de „*Kollumer ogenkaas"* of *Westberger* de fabriek weer in de voorhoede te brengen.

De bereiding van *Westberger* vraagt in verband met de rijping van de kaas nogal wat ruimte, zodat Oudwoude snel aan de top van haar produktiecapaciteit zal zitten. De afzetmogelijkheden nemen snel toe. Een en ander heeft gevolgen voor de fabriek en mogelijk voor haar buren. De deskundigheid, die er voor de bereiding van deze zoete kaas nodig is, is niet gemakkelijk los te maken van *Oudwoude* of van *Schoonrewoerd* in het „Lingetal".

Het is wel wat merkwaardig, dat de handelsbedrijven, die het initiatief tot de bereiding van deze kaas hebben genomen, hun toevlucht willen nemen tot Duitsachtige namen. Ze kennen de markt hier kennelijk toch niet zo goed. Deze kaas zou namelijk eerst ook nog speciaal voor de export gemaakt worden en als er wat aan de mooie ogen zou mankeren, moest de Nederlandse consument er aan geloven. Die consument het beste van de produktie. In Denemarken zou deze kaas waarschijnlijk met Samaö vergeleken worden.

Leeuwarder Courant, 1977-02-26

Cees Schelling een gevaarlijk man

(De Veemarkt)
CEES SCHELLING blijft in het hele spel van de stakingsdreiging een gevaarlijke figuur. In de normale omgang is hij een charmante man, maar de laatste weken klinkt in zijn verklaringen een hysterische toon. Vergelijk dat maar eens met hetgeen Wim Kok zegt. Daaruit spreekt hardheid, die onaangenaam aan mag doen bij zijn tegenspelers, maar die een wel duidelijkheid geeft. Schelling strooit met verklaringen, waaruit een persoonlijke geraaktheid lijkt te spreken. Het mannetje Schelling moet zich laten gelden.

Nu is Schelling als voorzitter van de Voedingsbonden FNV een machtig man. Hij heeft de beschikking gekregen over een apparaat, dat een grote invloed op de maatschappelijke omstandigheden kan hebben. Hij heeft dit apparaat willen gebruiken in de speerpuntenactie voor betere arbeidsvoorwaarden niet alleen voor de leden van de voedingsbonden, maar ook voor andere bedrijfstakken.

Schelling had voor die actie de weerloze zuivelindustrie uitgezocht en die bleek niet zo weerloos te zijn, want de boeren gingen achter hun fabrieken staan, die met staking bedreigd werden. Niettemin zou de zuivel een weerloze prooi zijn van stakers, omdat er zulke allemachtige verliezen aan grondstof zouden optreden, dat een staking van korte duur zou zijn. Het wegstromen van de melk in sloten en vaarten zou echter tot protesten uit de maatschappij hebben geleid, die de zaak van de stakers veel kwaad hadden gedaan.

De opstelling van de zuivel in de eerste linie van de stakingsgolf, de wijze waarop Schelling zich uitdrukte en de toon van de mededelingen die hij deed, deden hier en daar het vermoeden onstaan, dat Schelling niet de geschikte man was om de zuivelbewerkers te leiden in de ure des gevaars. Die vrees leefde in de Voedingsbonden FNV in Friesland.

In een links blaadje, dat zich *„Ien”* noemt en dat nog al rancuneus tegen deze krant en deze rubriek uitvalt, wordt de *Leeuwarder Courant* naast rechter Van Dijk „stakingsbreker twee” genoemd. De zich in kreupelschrift uitdrukkende opsteller van het stuk, zegt van zijn eigen veronderstelling, dat ze niet te gewaagd lijkt.
Wat is dat nou? Te gewaagd? Er is in Friesland geen staking geweest in de zuivel en die zou er in Wolvega en Workum ook niet gekomen zijn. In Wolvega werd de staking afgewend door een akkoord tussen de ondernemingsraad en het bestuur van *De Takomst*. Van de kant van de ondernemingsraad speelde daarbij een belangrijke rol het geringe vertrouwen dat men had in Schelling die niet de moeite nam de mensen in Wolvega serieus te nemen toen hij ze tot staking opriep. Volgens de Haagse Post heeft Schelling in Wolvega bewust gegevens aan de leden van zijn bond onthouden. Toen de leden met een stakingsvoorstel instemden, kwamen er in het ultimatum niet de stakingseisen van de leden, maar die van Schelling. Het conflict in de voedingsbond FNV in Wolvega is terug te voeren tot het zelfstandig denken van de zuivelbewerkers in Wolvega, die zich niet lieten manipuleren door Cees Schelling.

„len" dat uit dezelfde hoek komt als de *Boerengroep* en de werkgroep *„Naar een beter zuivelbeleid”* stelt zich geheel op achter de stakingsleider Cees Schelling blijkens de verhalen op de laatste pag. Het blad wordt deze week in Friesland onder boeren en zuivelarbeiders verspreid. Het blad is ook aan de redactie van de *Leeuwarder Courant* toegestuurd en de „geachte redactie” van

de L.C. kreeg „bij voorbaat hartelijk dank met vriendelijke groeten” van de redactie van *Ien* en dan pakt ze tegen de stakingsbreker uit. Ach, ze zijn dus nog niet eens zo slecht: het zijn eigenlijk toch best aardige mensen, die mensen van *Ien*.

IEN VINDT, dat boeren en arbeiders ten onrecht tegen elkaar uitgespeeld worden. Dat is naar aanleiding van de stakingsdreiging in de zuivel op verschillende plaatsen in deze krant (de LC) betoogd. In deze rubriek is daarvoor de verantwoordelijkheid niet alleen bij Schelling gelegd, maar eerder ook bij de *FNZ*, de organisatie van de zuivelcoöperaties, waar de landbouworganisaties, de boeren, zich overigens krachtig achter gesteld hebben. *Ien* stelt zich met zijn gekrijs over stakingsbreken op aan de kant van Schelling en het is huichelachtig om dan te vertellen, dat boeren en arbeiders ten onrechte tegen elkaar uitgespeeld worden.

We wrijven deze huichelachtigheid het blad niet aan. De lezer zal het maar moeten beschouwen als een produktiefoutje, waarbij een van de medewerkers buiten de anderen om zich even heeft moeten uitleven. Het zij *Ien* vergeven. Alle begin is moeilijk. De redactie is nog slechts bij het eerste nummer van de tweede jaargang beland en mensen, die menen zich indertijd op het blad te hebben geabonneerd, hebben van de eerste jaargang slechts één nummer ontvangen.

Het blad bevat ook een soort alternatieve rubriek *„De Veemarkt”* met de „ossekoppen” tussen de verschillende onderwerpen en al. Deze alternatieve rubriek is beledigend slecht geschreven, want wat te zeggen van „afgelopen jaar hebben in Friesland bijvoorbeeld zeshonderd agrariërs hun zeis in de wilgen moeten hangen en het bedrijf beëindigd”. Wat een verschrikkelijk rare beeldspraak, de zeis in de wilgen hangen.

Er is nog wel een opmerking over te maken. Er hebben vorig jaar geen 600 boeren in Friesland hun bedrijf beëindigd. Het aantal melkrekeningen bij de Friese zuivelcoöperaties is met 600 teruggelopen en die rekeninghouders vindt men van Harderwijk tot Hoorn (Fr.) en van Staveren tot Rolde en ver in Groningerland. Dat stond ook duidelijk vermeld in het stuk dat we erover schreven, maar goed lezen en zorgvuldig citeren is er bij *Ien* niet bij. Ook dit zullen we in eerste aanleg maar schuiven op de onervarenheid van de redactie en we laten derhalve buiten beschouwing de andere verkeerde wijzen van citeren.

De onervarenheid in het formuleren geeft de redactie toch al moeilijkheden, want zo komt er ook een artikel in *Ien* voor, waar de lolbroeken ondoordacht boven gezet hebben „melkheffing zit veel boeren dwars”. De al weken geleden opgeschorte heffing zit niet veel boeren dwars, zij zat alle boeren dwars en dat is wat meer dan de 150 boeren, die zich bij de werkgroep *Naar een beter zuivelbeleid* hebben gemeld.

***IEN* STELT TERECHT** de vraag tot welke groep *De Veemarkt* zich richt. Antwoord: tot de lezers van de LC en niet tot een bepaalde groep, al laat zich omtrent de lezersgroep wel het een en ander veronderstellen. Dat brengt namelijk het uitgangspunt van de rubriek mee; het in verband plaatsen van een reeks feiten, die in het algemeen belang van Friesland zijn. De onderwerpen zijn die welke ook ter sprake komen op de veemarkten en de manier waarop ze tersprake komen, zoals mogelijk iemand vermoedt ook ontleend aan de veemarkt. We hopen nog altijd het in beeldend taalgebruik zo ver te brengen als de schapenhandelaren Jan Reinsma en Bauke Wielinga.

Een bijzonder wintuig lijkt de veemarktschrijver ontwikkeld te hebben voor mensen, die andere mensen met ideeën proberen te belazeren. In het blad **Ien** zitten aanzet tot bedrog als de kwestie van de kleine boeren ter sprake komt. Het blad lijkt de kleine boeren voor te spiegelen, dat er een

toekomst voor hen in de landbouw is. Wie zegt, dat er wel een toekomst is, pleegt bedrog. Politieke groeperingen, die de kleine boeren voorspiegelingen doen over hun positieve bestaansmogelijkheden, behoren tot de politieke ploerterij.

Na de oorlog zijn er in Nederland tienduizenden landbouwbedrijven verdwenen. In Friesland zijn er zo'n 10.000 tot 15.000 bedrijven gestopt. Ze waren te klein om de boer op zijn opvolger nog een bestaan te verschaffen. Dat is allemaal gebeurd in de tijd, dat Nederland een welvaartsontwikkeling doormaakte, die de grondslag legde voor een in materieel opzicht nergens ter wereld geëvenaard sociaal beleid.

> **De welvaartsontwikkeling was gebaseerd op een wat rauwe toepassing van de vrije concurrentie. In de landbouw gebeurde dat aanvankelijk onder leiding van socialisten als Mansholt en Vondeling. De pijnlijke kanten van dit regime werden weggenomen door het sociaal beleid, dat steeds verder werd uitgebreid. Gegeven de omstandigheden is het ook nog een goed beleid gebleken, voor de boeren beter dan voor de landarbeiders. De Nederlandse landbouw heeft ten behoeve van de algemene belangen van de Nederlandse economie daarbij een sterke concurrentiepositie opgebouwd in de loop der jaren.[19]**

Die concurrentiepositie beslist over het bestaan van de boeren en niet het gekwezel van mensen, die zich op de situatie van dit moment vergapen. Als *Ien* met een grote kop boven een artikel de veemarktschrijver „uitverkoop van boeren" verwijt, dan staan we dicht bij het bedrog, waar we eerder over spraken. Het was indertijd een eerlijk advies: maak dat je weg komt uit de melkveehouderij, want het wordt koud.

Ien vraagt of de veemarktschrijver ook wat lucht heeft voor de grote amechtige groep, de achterblijvers in ademnood, de boeren, die de afvalrace niet kunnen volhouden. Het is moeilijk om een antwoord te geven op een vraag, die omslachtig en onzuiver gesteld is. Maar als men bedoelt te vragen of er een toekomst is voor boeren die nu met moeilijkheden te kampen hebben, dan moet dat antwoord luiden: nee. Een ander antwoord kan Ien ook niet geven.

Ien geeft echter voor dat er wel een bevestigend antwoord op die vraag mogelijk is, maar dat is dan wel een politiek antwoord. Als iedereen het met *Ien* eens is en met de Boerengroep en met „Naar een beter zuivelbeleid" dan zouden de kleine boeren aan beurt komen om in de staatskas te graaien. Zou het? *Ien* heeft mogelijk nog andere antwoorden: Er moet een andere afvloeiingsregeling komen, de produktie moet beter beheerst worden en de afvalrace moet stopgezet worden.

Als we dan ook nog groeizame zomer krijgen, zijn de boeren helemaal uit de brand. Op de wintervergadering van de *Friese Mij* zijn de ideeën van de produktiebeperkers uitvoerig aan de orde geweest. De voorstanders vonden bij de Friese Mij nog geen gehoor, dat kwam natuurlijk ook door de toespraak, die Heringa, vroeger de rechterhand van Mansholt, hield. Zou men niet eens kunnen beginnen met diens argumenten te demonteren.

DE WAARDE VAN kleine bedrijven mag niet onderschat worden. We hebben reeds melding gemaakt van het initiatief van de zuivelcoöperatie in Oudwoude om een geheel nieuwe kaas in produktie te nemen, die in Oudwoude de *Westberger* heet. Eenzelfde initiatief nam de particuliere zuivelfabriek in Schoonrewoerd. Eerder was er sprake van een nieuwe kaas uit de zuivelfa-

19 Dit aangezet door ZHN.

briek van Zevenaar, die voor de oorlog tot de groep van Wöhrmann[20] in Appelsdorp behoorde, welke onderneming door de CCF is overgenomen.

Als we nog wat dieper in de herinnering duiken, komen we ook bij de initiatieven, die er in de zuivelcoöperatie in Oldeboorn werden genomen. In de tijd dat Siep Valk daar directeur was gebeurde er het een en ander. O.a werd er begonnen met de produktie van Mozzarella. In Marum pakte Wiebe de Jong de produktie van Port Salut of Saint Paulin aan. De coöperatie in Slagharen en Zuidwolde was de eerste waar Mintjes de bereiding van Fétakaas voor de Arabische landen ontwikkelde. En dan is er nog de kanterkaas uit Workum en Heeg en de *Kernhemmer* en *Bluefort* uit Osingahuizen. Maar dan zijn we niet meer bij klein in traditionele zin.

De produktie van vierkante kaas moest indertijd tegen de zin van de grote zuivelbazen door de vakbonden doorgezet worden in het *Produktschap voor Zuivel*. Dat was de kaas, die gemakkelijk zonder grote korstverliezen gesneden kon worden in de grote zelfbedieningszaken. De ontwikkeling van de voorverpakte kaas werd er door versneld, maar direct al bij de start in Nederland hoorden we Henk Wiarda in St. Nicolaasga waarschuwen, dat de consument op die manier gepresenteerde kaas niet zou lusten. De eerste aanwijzingen daartoe kwamen uit Zweden. De eerste verpakkingsbanen staan al stil.

Op de markt, waar de gulden een daalder waard bleek te zijn, kwam een nieuw kaasafzetgebied snel tot ontwikkeling. De marktsfeer bleek een enorme trekker voor de verkoop van stukken kaas te zijn, al vindt men er tussen fabriekskaas ook de bordjes, die aangeven dat het een produkt is van de „boerderij". Voor kaas met eigen kwaliteiten zal er een plaats blijven.

De kaasmarkt is overvoerd en er wordt nu een poging gedaan tot productiebeheersing. Dat is natuurlijk geen positieve ontwikkeling. In de EEG is de Deen Gundelach begonnen met de ombouw van het landbouwbeleid. Het is de vraag of daar een productiebeheersing van kaas past. In de zuivelwereld bestaat enige verwachting omtrent afzet naar Noord-Amerika, nu het daar in de war geraakt is. De winter bezorgde veel ongerief in het Oosten van de Verenigde Staten, maar de droogte is zo groot in het Westen, dat dit gevolgen moet hebben voor de veevoerproduktie. De kaas prijs was gister vriendelijk.

20 Oorspronkelijke naam die er staat is 'Woerman' wat niet klopt. Dit moet geschreven worden als Wöhrmann! Hoe ik dat weet…..maker van ZHN is opgegroeid op een van de zuivelfabriekjes van deze Wöhrmann. Het kaasfabriekje 'Herwen en Aerdt', Gelderland.

Leeuwarder Courant, 1977-03-19

Experimenten met laatste melkboer

(De Veemarkt)
PIET ZONDERVAN is bij de Friese melkboeren de opvolger van de bijna onvervangbare Cor Boonstra (in Harlingen Corrie). Staatssecretaris Theo Hazekamp sprak woensdag in de Harmonie over de voortreffelijke leiding van de bond van melkhandelaren in Friesland. Dat mogen Boonstra, Zondervan, De Boer en nog enkele andere melkmannen zich dan wel aantrekken. Het zijn wat harde mannen met een ideaal. Dat ideaal was de verheffing van de melkboer van een zooitje ongeregeld naar een waardige middenstandsplaats in de maatschappij.

Dat is in Friesland gelukt en beter dan waar elders in Nederland. Hier hebben de melkboeren nog 80 procent van de melkomzet in handen, terwijl dat gemiddeld in Nederland gedaald is tot 40 procent. De ondergang van de melkbezorging in Nederland is te wijten aan de melkinrichtingen, die op een gegeven moment elkaar de levering aan de grootwinkelbedrijven niet gunden.

Een paar kleine melkinrichtingen als die in *Nijkerk* bouwden een leuke afzet op naar de winkels, terwijl de grote coöperaties ruzieden over tegenmaatregelen. Midden in die ruzies bekeerde Rien Timmers *CMC* zich tot het vrije ondernemerschap en dook bij de levering aan *Albert Heijn* onder alle denkbare contracten van de andere coöperaties door.[21]

De slag kwam hard aan, maar zij resulteerde tenslotte in de stichting van de *Meldoc*, de groep van grote coöperatieve melkinrichtingen in Nederland, waarin behalve CMC-Melk-Unie ook Domo, Coberco en Noordholland deelnemen, De groep zou meer dan de helft van de consumptiemelklevering in Nederland hebben en ze heeft kortgeleden de boksfabriek Leerdam overgenomen, die floreerde op de lage melkprijs in Zuid-Holland.

Hier en daar wordt gezocht naar een economische naam voor Meldoc. De organisatie zou een kartel zijn, maar de marktinvloed is toch niet dusdanig, dat die naam gerechtvaardigd is. Bovendien is Nederland in de EEG niet een afgesloten markt. Vooral in het Zuiden komt Belgische consumptiemelk soms tegen lage prijzen beschikbaar Men kan hoogstens stellen, dat de *Meldoc* met het opkopen van melkinrichtingen handelskanalen voor Belgische melk afknijpt.

Het is de grote melkinrichtingen niet gelukt om de melkboer in Nederland in stand te houden met hun afzetbeleid. Nu zijn er ontwikkelingen, die niet te keren zijn. Uit de opkomst van de Belgische melk in Nederland blijkt al, dat er geen sprake kan zijn van een dictaat van de melkinrichtingen. Maar het beleid is in ieder geval niet voldoende geweest om de melkboer overal in stand te houden in wijken waar dat wel mogelijk zou zijn geweest. De melkinrichtingen hebben bij de doorbraak naar het winkelkanaal het straatkanaal dicht laten slibben

In Friesland is door de *Frico* en de *KNM in Sneek* een beter beleid gevolgd, dat wel duidelijk op het belang van de overal bezorgende en dienstverlenende melkboer is gericht. Daarmee is ook een algemeen belang gediend, omdat de verzorging in stand bleef van huishoudingen die anders opgebroken hadden moeten worden Staatssecretaris Hazekamp heeft dat belang nu duidelijk erkend en zijn ministerie is van plan die ontwikkeling van de verzorgende melkboer te stimuleren.

21 Kwam dit al eerder tegen, zit iets anders: In 1964 nam *Melkunie* bijna alle melkinrichtingen, met de naam *Sterovita*, van Albert Heijn over. Deze waren toen al voor een grootste deel – in aandelen – in bezit van CMC..... Kort samen gevat de door kroniekschrijver Sudema genoemde 'vrije ondernemerschap' van CMC met AH was al veel eerder ingezet! (ZHN.)

Dat wordt dan een experiment met de melkmannen van Ebele de Boer in Drachten, ook zo'n figuur, die leiding weet te geven aan een groep individualisten. Leiding geven aan individualistische middenstanders betekent, dat men deze mensen een duidelijk gemeenschappelijk belang voor ogen moet zetten Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen dreigen een greep te krijgen op het individu en door middel van coöperatie kan de eenling zelf invloed op die greep uitoefenen.

Als de middenstander (of boer) gesneden moet worden, dan kan hij met coöperatie bepalen. hoe dat gebeuren moet. In Drachten wordt de melktapper, melkboer, melkhandelaar op zijn rijdende winkel nu ook de broodverkoper en groenteboer. De staatssecretaris bracht deze week het geld mee: 60.000 gulden Dat is niet veel voor een experiment. Het is echter wel de vraag of dit nu juist hetgeen was, wat Sipke Wielinga van Frico-Warga indertijd voor ogen stond, toen hij ten behoeve van zijn melkinrichting alles op de kaart van de melkboer zette en de glazen melkfles in ere hield.

De verzorgende functie van de melkboer op het platteland krijgt meer waardering, mogelijk kan die taak uitgebouwd worden, maar hij zal toch eigen baas moeten blijven. Subsidiëring leidt tot overheidsvoorschriften over het aantal minuten, dat hij bij iedere klant op een voorgeschreven route moet verwijlen met een weerpraatje.

Leeuwarder Courant, 1977-05-28

Wie kan de boel nog klein houden?

Oldeboorn en Giekerk

(De Veemarkt)

Afsterving kleine kaasfabrieken gaat onstuitbaar verder ... kaasindustrie wordt naar de bulkproduktie gedrongen .. melkproduktie zakt in elkaar. . , politieke nederlaag voor landbouw ... splintergroep erg gevaarlijk .. potgeld te kleurig

DE VOORGENOMEN SLUITING VAN de zuivelfabriek in Oldeboorn nadat die in Giekerk al gesloten was, is toch nog een bittere verrassing. Bitter, omdat iedereen geneigd is mee te gaan in de modieuze gedachtengang van „small is beautiful" (klein is mooi) waarbij prof. Schuhmacher ook nog pretendeert, dat het niet alleen mooi is maar ook noodzakelijk, om de boel klein te houden.

De fabrieken in Oldeboorn en Giekerk zijn ingericht voor de produktie van kleine en aparte kaassoorten. Ze specialiseerden zich daarin en het lag voor de hand te veronderstellen, dat ze daarom als kaasfabrieken zouden kunnen blijven bestaan. Dat is onjuist gebleken. De produktie is of wordt overgebracht naar grote fabrieken van *De Takomst* en van *Noordoostergo*, namelijk naar St. Nicolaasga en Dokkum. De reden is uiteraard kostenbesparing, direct en later. De fabrieken in St. Nicolaasga en Dokkum hebben immers al een ketelhuis, een machinist, kantoorpersoneel, een directeur etc.

Het duurt altijd even voor dergelijke kostenfactoren de doorslag geven, want de bestaande kleine fabrieken zijn afgeschreven en de nieuwe hebben pas miljoenen gekost. Ze blijven dat kosten, want wie eenmaal met diepteinvesteringen is begonnen, blijft doorgaan met investeren. Leuk was het voor de oude fabrieken ook, dat er steeds meer melk kwam, hetgeen de verwerking in de oude installaties goedkoop hield.

Het einde voor de kleine fabrieken kwam steeds, wanneer ze voor grote investeringen kwamen te staan, waarbij arbeid door kapitaal vervangen moest worden. Dan bleek er onvoldoende melk te zijn om de nieuwe installaties van voldoende grondstof te voorzien om ze maximaal te laten draaien. Dit en vorig jaar maken we in Friesland derhalve hoogstwaarschijnlijk de laatste opheffingsronde mee van de kleine fabrieken.

Gesloten zijn of worden: Giekerk , Rinsumageest, Oldeboorn, Steggerda, Hollum, _Ee, Oldeberkoop en Tzum. Fabrieken, waarvan het voortbestaan in dit licht ook onzeker wordt, zijn Opeinde, Elsloo en Heeg. Zij behoren aan coöperaties, die bij bestuursbesluit de fabriek kunnen droogleggen. Buiten de fusies leven nog Makkinga. Donkerbroek en Oudwoude, waarvan het voortbestaan berust op grote vindingrijkheid van de directies.

De sluiting van de fabriek in Oldeboorn betekent functieverlies voor de Frico. Als produktiebedrijf houdt de Frico alleen Warga over met de centrale melkinrichting en botermakerij. De produktie van Oldeboorn wordt overgebracht naar fabrieken van de deelgenoten. Zoals bekend zijn deze deelgenoten zelfstandige coöperaties, die hun produktie aan kaas, room en melkpoeder afzetten via de Frico, die net met superbotermaker Jan Bles een nieuwe directeur heeft gekregen.

DE VERHOUDING tussen de Frico en de deelgenoten werkt niet vlot en men zoekt naar oplossingen van de problemen. Oorspronkelijk gingen de gedachten in de richting van de vorming van één zuivelorganisatie van Frico en deelgenomen, maar dat plan raakte van de baan, omdat de deelgenoten hun zelfstandigheid niet wensen op te geven. De Frico zal zich in ieder geval meer gaan concentreren op de verkoop van kaas, waarbij de mogelijkheden om met nieuwe produkten in de markt te spelen beperkt worden.

Geleidelijk wordt het gevaar groter, dat de Frico geheel weggedrongen wordt naar de bulkmarkt voor kaas, kaassjouwen van de fabrieken naar de grossiers, zoals Schaap en Westland dat ook doen. De coöperatieve kaasfabrieken in Friesland, die hun afzet niet via de Frico laten lopen, werken meer in de bulksector dan de Frico, zij het dat de fabriek in Oudwoude daarop een zeer bijzondere uitzondering vormt. Doordat de resultaten van de niet-Frico-fabrieken wat beter uitvallen dan die van de Frico deelgenoten wordt, de hele kaasindustrie min of meer het pad van de bulk opgedrongen.

In het kader van de productiebeheersing van kaas leidt dit voor de Friese fabrieken tot vervelende gevolgen. Zij zijn het meest afhankelijk van die beheersing voor een goede melkprijs voor de melkveehouders, maar de niet-Frico-fabrieken, die wat aparts maken en met de afzet geen problemen hebben, beginnen er weinig voor te voelen om zich nog langer te binden. Dat geldt met name voor de particuliere fabrieken, wier resultaten veel minder afhankelijk zijn van de productiebeheersing.

Onlangs heeft de *Lijempf* (*Wessanen*) al een waarschuwing laten horen en toen werd nog niet eens het feit uitgespeeld, dat juist een van de Friese bulkfabrieken, die meer dan wie ook op massa-produktie heeft gespeeld, de fabriek in Gerkesklooster, de produktiebeheersing niet heeft gevolgd, zoals de bedoeling van de anderen was.

De fabriek in Gerkesklooster is wel van plan om zich aan de produktiebeheersing te houden, maar zij aanvaardt geen boete-systeem en publicatie van de namen van de fabrieken, die meer kaas maken dan ze zouden mogen maken. De regeling is gebaseerd op de produktie in 1973, toen veel fabrieken de regeling overtraden en dat acht Gerkesklooster geen basis voor de toewijzing van een produktiekwantum. De andere fabrieken verwijten Gerkesklooster, dat het in een bepaalde periode, in 1976 toen de kaas duur was, zeventien procent meer kaas maakten dan het toegestane kwantum. Dat is een gevolg van de verbouwing, zegt directeur Sjerp Kramer over heel 1976 ligt de produktie vijf procent lager dan het toegestane kwantum.

Leeuwarder Courant 1977-06-18

ZUIVELBEWERKERS ZIJN VOEDINGSBONDEN NIET

Cees Schelling met hart en verstand . . . andere wereld opbouwen . . . arbeiderszelfbestuur kan goed zijn . . . Winschoten geen Domo-gebied , . . Oosterwolde tapt Domo-melk af. . . zeven cent meer in Duitsland . . . boerekaas duur en fijn

(De Veemarkt)
DE RECHTER HEEFT dit voorjaar een eind gemaakt aan de stakingsdreiging in de zuivelindustrie. Daarmee bewees de rechter de voedingsbonden FNV ook een grote dienst, want de spanningen, die de dreigende staking in de bonden opriepen, zijn zelfs nu nog niet voorbij. Had men in Friesland *De Takomst* niet uitgezocht voor een staking, het bedrijf waar betere arbeidsverhoudingen bestaan dan in een reeks andere fabrieken, die buiten schot bleven?

De zuivelbewerkers van *De Takomst* werden gesteld voor een conflict: solidair zijn met de arbeiders uit andere bedrijven of solidair zijn met het eigen bedrijf. Het pruttelt allemaal nog na, hoe erg het had kunnen zijn. De houding van de voedingsbonden FNV maakte een anarchistische indruk tijdens de stakingsdreiging. De verkiezingen hebben de linkse polarisatie weggevaagd, maar toch moest de voorzitter van de voedingsbonden, **Cees Schelling**, nog even melden, dat er geen enkele reden is voor de vakbeweging om zich gematigder op te stellen.

In hun hart zijn de mensen niet minder radicaal geworden, meende Schelling. Hij gaf daarmee aan, dat radicaliteit een zaak van het hart is, hetgeen zou kunnen inhouden, dat er bij de verkiezingen in mei met het verstand gestemd is, waarbij men uit eigen belang gekozen heeft voor wat vastigheid, voor onroerend goed tegen Schellings roerigheid.

De stakingsdreiging van dit voorjaar heeft tot gevolg, dat de boeren, die de fabrieken besturen, met nog meer vaart de mechanisatie en automatisering van de bedrijven willen voortzetten. Met alle mogelijke middelen worden de loonkosten in de fabrieken teruggedrongen. In de grote kaasfabrieken is nu één man op een miljoen kg melk, het viervoudige van vroeger. De functies in de fabrieken gaan in de richting van toezichthouden en controleren. De mensen, die dat doen, zijn goed betaald en zullen nog beter betaald worden. Ze worden ook steeds meer baas in eigen fabriek en ze zullen zich minder aangetrokken voelen tot de roerigheid van de vakbonden.

De vakbeweging heeft met de stakingsdreiging in de zuivel ook een groep melkveehouders het mes op de keel gezet, die jaarlijks met minder rond moeten komen dan de gemiddelde zuivelarbeider. Toen de voedingsbonden daarop attent werden gemaakt, deden ze erg lelijk terug. Ze konden niet meer met de mensen van de zuivelbedrijven om één tafel zitten. Overleg was niet meer mogelijk. Dat lijkt nu allemaal weer voorbij. De bestuurders van de voedingsbonden hebben hun betaalde functies in de organen van het *Produktschap voor Zuivel* weer ingenomen.

VAN DE KANT van de vakbeweging gezien is dat heel gek. De publiekrechtelijke bedrijforganisatie in Nederland is de vrucht van een gedachte, waarbij de maatschappij organisch in elkaar zit. De zucht naar geld en goederen moet die maatschappij smeren. De vakbeweging doet daar hard aan mee - niemand beledigd? - , maar zij belijdt de vorming van een maatschappij, waarin de werknemers een andere plaats innemen dan in de huidige en waarin de bazen aardig moeten zijn voor de arbeiders, anders vliegen ze de laan uit. Meedoen aan de produktschappen en aan het Landbouwschap houdt daarentegen in een meewerken aan de bevestiging van het huidige systeem van bazen en knechten.

In de vakbeweging wordt die vreemde draai en gespletenheid in de gedachten wel gevoeld. De voedingshonden FNV sturen derhalve via de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties aan op een hervorming, waarbij aan de werknemers of de vakbeweging een grotere invloed moet worden toegekend op de investeringen.

Dat is een flinke schop tegen het zere been van de zuivelindustrie, die systeemloos aan het investeren is in produktierichtingen, die niet zoveel uitzicht bieden. Het komt ook voor dat er investeringen gedaan worden in fabrieken, die kort daarop bij een fusiegolf worden weggevaagd. De voedingsbond CNV is zelfs tot de ontdekking gekomen, dat de zuivelbewerkers hun zegje moeten hebben in de sluiting van de fabrieken. Dat zegje hebben ze al via de loononderhandelingen, maar deze voedingsbond acht dat zeker niet voldoende.

De zuivelbewerkers vormen een dermate grote macht in de fabrieken, dat ze bij een eensgezind optreden de wet zouden kunnen stellen. De doelstellingen van de voedingsbonden FNV zouden gemakkelijk te verwezenlijken zijn, indien er niet alleen sprake was van een radicaliteit der harten. In het blad Bondig van de voedingsbonden FNV heeft de anarchist dr. Anton Constandse de harten toch maar eens gekieteld.

Dr. Constandse is als anarchist vooral bekend door de wijze waarop hij voor de VPRO de Nederlandse taal aan mootjes hakt. Het anarchisme van Constandse wil de zeggenschap in de bedrijven bij de werkers leggen. Bij meerderheid van stemmen moeten de beslissingen genomen worden. Dat past wel in de gedachtengang van de opinievormers van Bondig, die kennelijk in de 78-jarige Constandse een geestelijke vader hebben gevonden.

...Winschoten

Men moet deze gedachten niet bij voorbaat als absurd afwijzen. Het is natuurlijk heel wel mogelijk, dat de zuivelbewerkers een fabriek van de boeren overnemen. Neem nu een onderneming als de zuivelfabriek in Winschoten. Zij is een mengeling van naamloze vennootschap en coöperatie. Ze is wat eenzaam komen te staan en zoekt naar een uitweg, o.a. aansluiting bij de Friese Zuivelbond. De Friese zuivelcoöperaties willen de Domo niet nog meer zeer doen en zullen Winschoten wel afwijzen.

Men zegt in Friesland, dat Winschoten in het Domo-gebied ligt, wat niet waar is, want daar ligt Winschoten, een zelfstandige, autonome, soevereine en zelfs wat eigenzinnig door Harm Postma en zijn boeren geleide onderneming. In Oost-Groningen moet onder de zuivelbewerkers een politiek draagvlak gevonden kunnen worden, dat sterk genoeg is om een fabriek met arbeidszelfbestuur te laten functioneren. Het eigen vermogen van de fabriek is misschien een hinderpaal voor de overname, maar coöperaties drijven doorgaans op vreemd vermogen, zodat het personeel van de fabriek die schuld zou kunnen overnemen. Bovendien hangt de kapitalistische wereld van subsidies van socialistische regeringen aan elkaar, voor Winschoten zou er ook wel een potje zijn.

Het is gemakkelijk om heel veel zaken te bedenken, die een arbeidersfabriek zouden kunnen doen mislukken. Een zuivelfabriek exploiteren is geen heksen en bovendien zijn zuivelbewerkers bekend met het laten draaien van een zuivelfabriek. De moeilijkheden doen zich voor bij het inpassen van zo'n nieuwe organisatie in het bestaande geheel. Bijvoorbeeld: Zou de Domo het wel goed vinden? En moeten de melkveehouders verplicht worden hun melk te leveren aan Winschoten? Dat zijn ze nu ook.

DE AANPASSING in het geheel van de zuivelindustrie in Nederland zal nog wel het moeilijkste zijn. We stellen ons niet voor, dat er een golf van tederheid jegens de nieuwe bedrijfsvorm zal uitstralen van de FNZ en diens voorzitter Rinse Zijlstra. Winschoten vindt nu al moeilijk zijn plaats. Winschoten is overigens niet de enige die in deze vreemde positie verkeert. Er zijn nog enkele dwarsstappers in Nederland. Zo doet Winschoten ook niet mee aan de kaasproduktiebeheersing, wat de fabriek mogelijk als lid van de *Friese Zuivelbond* wel zou doen, indien de Zuivelbond daartoe een bindend besluit zou nemen.

Behalve de fabriek in Winschoten ligger er buiten de Domo nog een aantal zuivelfabrieken in Drenthe en Groningen namelijk *De Ommelanden*, (waarover de CCF voor Domo, CCF en de plaatselijke boerencoöperatie, de directie voert), de *Acmesa* in Assen en de *DOC* in Hoogeveen en Zuidwolde. De Friese zuivelcoöperatie in Oosterwolde haalt in toenemende mate melk uit het „Domogebied", doordat het beleid in Oosterwolde wat minder dirigistisch is ten opzichte van de boeren dan de Domo gewend is.

Oosterwolde is een nagel aan de doodkist van de Domo. Na een jarenlange vrijpartij met de CCF is de coöperatie van de Drentse en Groninger melkveehouders omgezwaaid naar eenvrijage met de topcoöperaties elders in het land. Enkele van de banden met Friesland werden ruw verbroken. De avonturen, die de Domo tegemoet ging met andere coöperaties, bleken niet zulke financiële successen. Dat kan van de gemeenschappelijke bedrijven van CCF en Domo in Bangkok en Djakarta bepaald niet gezegd worden. De CCF haalt al de helft van haar extra-pot uit dit soort bedrijven. We zien dan ook dat de Domo, nu onder hoofddirectie van **Sam Meihuizen**. weer wat vriendelijker doet tegen de CCF.

Die vriendelijkheid is begrijpelijk. De CCF heeft er mee voor gezorgd, dat de melkprijs van de Friese boeren met een dot slagroom boven die van de andere zuivelcoöperaties in Nederland uitsteekt. De coöperatie in Oosterwolde, deelgenoot van de CCF, opereert in Drenthe zoals het haar uitkomt. De melkprijs, die Oosterwolde aan de Drentse boeren betaalt, tipt er uit.

Dit voorjaar besloot de CCF om een zuivelbedrijf in Duitsland over te nemen, welk bedrijf fabrieken exploiteert vlak bij Coevorden, vlak bij Enschede en in Appeldorn, ook niet ver van de Nederlandse grens. Prompt komen er klachten van Coberco over de hoge melkprijs, die de Duitse veehouders ontvangen. Er zou al melk uit de oostelijke provincies naar Duitsland gaan bij een melkprijs die zeven cent hoger ligt dan de Coberco betaalt.

Geen wonder, dat er enige vriendelijkheid jegens de CCF bestaat. Men wil wel eens weten, wat daar gebeuren gaat. Verschillende omstandigheden, waaronder ook de loonkosten, hebben er voor gezorgd, dat er een deel van de Nederlandse slachtvarkens levend de grens overgaat. De Duitsers kunnen zelf wel slachten. Nederland heeft ook geen monopolie van het zuivelen. (Zou de melk van boeren, die in Nederland melken en in Duitsland leveren, ook vallen onder de heffingen voor de Nederlandse zuivelreclame?)

De verschillen in melkprijzen tussen zuivelondernemingen in Nederland waren over 1976 weer enorm.
Als we horen, dat er zuivelcoöperaties zijn, die tevreden geluidjes laten horen bij melkprijzen van 54 cent, dan gruwt het de Friese boer, die meent, dat hij vijf cent meer heeft gebeurd per kilo melk. Voor Friesland betekent het, dat er tientallen miljoenen guldens meer in het Friese laatje komen dan bij een slechtere exploitatie van de fabrieken het geval zou zijn.

DE EXPLOITATIE van zuivelfabrieken in Friesland is door de hoge melkprijs buiten de coöperatie en buiten Nestlé om een moeilijke zaak. Het komt derhalve ook nauwelijks voor. Wat we zien is wel een geleidelijke uitbreiding van de invloed van de Friese zuivelcoöperatie over de omliggende provincies. In Friesland is trouwens ook niet iedereen tevreden met de gang van zaken: er ontstaan boerenkaasmakerijen.
Er is een groot aantal boerinnen in Friesland, die schapenkaas maken, en zo nu en dan waagt een van hen zich ook aan het maken van kaas uit koemelk. Het mislukt doorgaans en dan verdwijnt zo'n kaasmakerijtje weer. De laatste tijd wordt een en ander serieuzer opgezet. Voorwaarde is, dat men met een kwaliteitskaas voor de heren kan verschijnen. De H. H. handelaren in boerenkaas zijn eerste klas deskundigen op het gebied van de handel en van de kaas. Een boer, die geen eigen afzet heeft, is overgeleverd. Als er iets aan de kwaliteit ontbreekt, is hij snel uitgeteld.

Het aantrekkelijke van het kaasmaken op de boerderij is gelegen in de hoge kaasprijs en de lage loonkosten, die er op de boerderij gerekend worden. De boerin is er op de boerderij toch en als ze niet ergens meewerkt in het bedrijf kan ze haar tijd nuttig besteden, niet met breien maar met kaasmaken. De fabriek rekent een dubbeltje voor een kilo melk als onkosten bij het kaasmaken. Dat is gauw verdiend.

De bekende handelaar en fabrikant van zuivelwerktuigen Jitse Meijer (als veertienjarige begonnen bij Bijlenga) ontwikkelt een boerenkaasmakerij, waarbij een wrongeldoseerapparaat wordt toegepast, hetgeen tot besparing op zware arbeid leidt. Het apparaat moet dit jaar in gebruik komen. Als de melkveehouders met een kleine kaasmakerij en het apparaat van Meijer de risico's van een grote zuivelonderneming kunnen omzeilen, ontstaat er de prettige situatie, dat iemand, die zich niet meer thuisvoelt in de machtige zuivelcoöperaties, voor zichzelf kan beginnen. Als dat in Friesland al mogelijk is bij een hoge melkprijs, hoeveel te meer zal dan het geval zijn in streken met een lage melkprijs. Er is een alternatief voor bezwaarden: een boerenkaasmakerij.

Een dergelijke kaasmakerij is niet mogelijk voor iedereen. Er zijn boeren met weinig melk en met bezigheden buitenshuis, fabrieksarbeiders e.d. die niet in de tank kunnen melken en die zelf niet kunnen kazen. Voor die groep zou er eigenlijk een zuivelfabriekje gesticht moeten worden, waar men nog bussenmelk wil ontvangen. De fabriek op Terschelling ligt wat dat betreft te uitmiddelpuntig.

Leeuwarder Courant 1977-06-25

Boer moet op zijn eentje rassen redden

... na gezond export zieke import. . . leucose .. . harde veranderingen in melkveehouderij gaan door .. . oud-commissaris vertelt. . . niet gratis . . . uit de kinderkamer . . .

(De Veemarkt dl.)
HETZELFDE is het geval in de rundveehouderij[22]. Nederland maakte zich vrij van alle mogelijke ziekten en het kwam aan de top doordat het niet alleen een goed rund kon leveren maar ook een dier dat ziektevrij was. Tientallen miljoenen guldens werden er in de ziektebestrijding gespoten, het ging als water in een vuur. De tuberculose, de abortus-Bang, de tongblaar. ze zijn er praktisch uit. Leucose, men wist niet wat het was.

De fokkerij verstarde in Nederland en speciaal in Friesland, terwijl elders de ontwikkeling door ging in de richting van grote sterke Koeien met een hoge melkgift. Veehouders hier werden onrustig en enkele fokkers zagen hun kans. Zij begonnen met de import van Jerseys en daar kwamen later de Holsteins bij.

Met de Jerseys kwam de leucose uit Duitsland binnen en met de Holsteins de pinkegriep. Leucosfe is een bloedkanker, die op lange termijn veel schade aanricht in de veestapel van een land. Ondanks scherpe controle op de invoer zijn er besmette dieren de grens overgekomen, niet alleen met de Jerseys maar ook met de Holsteins. De besmetting is aanvankelijk nauwelijks te constateren en naderhand kan ook uit bepaalde omstandigheden nog maar afgeleid worden dat het dier besmet moet zijn.

Er zijn enkele bedrijven in Friesland, die verdacht worden van een leucosebesmetting. De verdenking is wel zo erg, dat het deze bedrijven niet meer mogelijk is hun overtollig vee anders af te zetten dan naar de slachterij. Zo wil het de Gezondheidsdienst voor Dieren. Pinkegriep is minder erg, maar wel besmettelijker, terwijl de vrees voor deze ziekte gebruikt is om de veekeuringen om zeep te helpen. De moed om die keuringen te houden begon om financiële redenen te ontbreken.

DE DRAMATISCHE DALING van de inkomens in de melkveehouderij, welke door het LEI over 1976 op zon 600 miljoen gulden berekend is, zou ook een oorzaak Kunnen zijn voor de daling van de melkproduktie in Nederland in dit jaar. Behalve een drastische daling van het aantal melkveehouderijbedrijven is er ook een teruggang in de gezondheidstoestand van het vee. De stofwisseling werd deze winter ontregeld, omdat goed voer te duur was. Veel dieren verzwakten en bieden op het ogenblik geen weerstand tegen alle mogelijke kwaaltjes.

De teruggang in het aantal melkveehouderijbedrijven is ook een gevolg van het tankmelken en de omschakeling naar een zwaarder electriciteitsnet. Sommige boeren vinden het te duur. Er is meer land naar de weiderij gegaan en dat zal een doorgaande ontwikkeling zijn bij de stijgende grondprijzen. Boeren, die hun bedrijf in de melkveehouderij beëindigen, houden hun grond zo lang mogelijk in gebruik, om de inflatie te ontgaan, terwijl de weiderij nog wel eens wat wil opleveren. Het is in ieder geval een methode om het kapitaal instand te houden als tegenhanger van een welvaarts- en waardevast pensioen. Verhuren van grond is onmogelijk, omdat dan de waarde meteen met de helft zakt.

22 Ging over poters rassen!

Een negatieve invloed op de melkproduktie valt te verwachten van de slachtpremies, die binnenkort verstrekt zullen worden aan melkveehouders, die niet meer melken. Voor velen zal dit een noodsprong zijn. Er zit ook een maatschappelijk probleem achter, want weiderij onttrekt grasland aan intensief gebruik. Er komt minder melk en er wordt hier minder verdiend. Gelukkig voor de Friese boer loopt de kaasprijs weer wat op en de afzet gaat goed. Hun geheime inkomsten zitten er ook weer aan te komen.

Kaasbereiding levert wei op. Volgens de Engelse The Guardian van maandag is wei een afvalprodukt en een fabriek van Express Dairy liet er zes wekenlang dagelijks zon 30.000 gallon van weglopen. Het kwam over het land en in het Kannal van Bristol terecht. Dagelijks zo'n 135.000 liter laten weglopen van 450.000 liter wei die er iedere dag vrij kwam. Nou, dat moet wel een kaasfabriekje geweest zijn. Een kilo weipoeder brengt in Nederland zon 60 tot 70 cent op. Er gaat geen druppel wei verloren. De bereiding van wei en van melksuiker daaruit is een hele industrie geworden, waar de boer nog wat van terug ziet in zijn melkgeld.

De Friese boer meent, dat hij vijf cent per kilo melk meer krijgt dan boeren in andere delen van Nederland. Het was een van onze opmerkingen, waaraan A. J. ter Wisch zich blijkens een ingezonden stuk ergerde. In zijn moeizame wijze van uitdrukken zegt hij, dat we de dingen anders zeggen, dan we ze bedoelen en hij noemt dan een aantal zaken, die onjuist en onwaar zouden zijn in ons verhaal van vorige week zonder dat nader aan te geven. Hij stelt zich daarbij wat beschuttend op jegens de zuivelfabriek in Winschoten, een fabriek die een dergelijke verdediging niet nodig heeft, zeker niet van een oud-commissaris van de Domo, die Winschoten tracht dood le drukken.

Maar nu Ter Wisch Winschoten verder in het schootsveld duwt, mag toch wel opgemerkt worden, dat deze fabriek in de jaren, dat we dat goed konden controleren, de laagste melkprijs van het gehele Noorden had, als we de eilandfabrieken, die inmiddels gesloten zijn, niet meerekenen. Onze vergelijking gold echter niet Winschoten maar de concerns, die over 1976 een melkprijs betaalden van zon 54 cent. Daar stelden we de prijs van Workum tegenover.

Zo kwamen we op die vijf cent. Voor de goede orde melden we dat Winschoten zich weer uit de nesten heeft gewerkt om nu met de melkprijs op Domo-niveau zit. Het extraatje, dat de Friese veehouders uit de melkprijs halen, is het gevolg van hun zin voor coöperatie, waaruit enkele hechte organisaties zijn ontstaan, zo hecht, dat ze een verdere ontwikkeling in de weg staan. Maar het levert nog wel een dot slagroom op en als Winschoten, daarin wil delen, zou het zich in kunnen kopen.

Indertijd werd een soortgelijke procedure voorgesteld toen de Coberco een condensfabriek in Deventer ging bouwen. Het zat toen vast op een bedrag van twaalf miljoen gulden, welk bedrag later op 40 miljoen gulden berekend werd. De Friese coöperaties zouden dit bedrag niet gratis willen afstaan. „Leer me ze kennen die Friezen," schrijft Ter Wisch dan.

DE GRONINGER Universiteitskrant bevat een aandoenlijk verhaal over het aandeel van de Nederlandse industrie in het „babyvoedingsdrama in de Derde Wereld". Drie bedrijven, de CCF, de Lijempf en Nutricia worden als boosdoeners aangeprangd, omdat ze niet meedoen aan de internationale code wat betreft de verpakking van baby: voeding. In Scharsterbrug zullen ze bij Nestlé een vrome glimlach wel niet kunnen onderdrukken, als de bui nu eens bij een ander terecht komt.

De krant heeft een gesprek gehad met de heer Cathrinus Katje van de Lijempf, hoofd van de afdeling marketing, en die zegt dan enkele dingen over melkpoeder die als babyvoeding niet naar de armste landen gaat.
Het is natuurlijk goed, dat het doen en laten van de industrie in de gaten gehouden wordt, maar de importerende landen hebben hun verantwoordelijkheid ook. Blijkens de Universiteitskrant zijn die landen niet los vertrouwd. Dat is kolonialisme uit een onverwachte hoek. Van UK moet op het etiket staan dat borstvoeding beter is.

Smeulend conflict Domo en Oosterwolde

(De Veemarkt)
De Friese zuivel, zal wat romantiek moeten inleveren zei Rabobanktopman Pierre Lardinois toen hij bij bij de *Friese Zuivelbond* kwam spreken. Dat was nodig om de basis gezond te houden, zei hij. Wel van inleveren is nog geen sprake. De Friese zuivelromantiek met een veelheid van coöperatieve en een, twee particuliere ondernemingen is nog springlevend en het is een exportproduct.

De Friese zuivelproblemen worden op het ogenblik naar Drenthe en Groningen geëxporteerd, waar de *Domo* er zeer onvriendelijk tegen aan zit te kijken. Zijn dit nou Friezen, zo vraagt men zich daar af. Nou nee, het zijn Stellingwervers, zeg je dan, dat zijn niet zulke echte Friezen. Duidelijk is, dat het om een conflict gaat tussen de Domo en de Friese zuivelcoöperatie *De Zuid-Oost-Hoek* in Oosterwolde, die het tankplan van de Domo torpedeerde.
Dit conflict verdiept zich snel. Terwijl Oosterwolde melk blijft ophalen uit wat men in Beilen als puur Domo-gebied beschouwt, zint de Domo op tegenmaatregelen.

De Domo wordt bij het beramen van die plannen wat gestuurd door een programmering, die de buitenwereld het bedrijf opdringt. Als bijvoorbeeld noordelijke kranten het bedrijf in Beilen afschilderen als „het gigantische zuivelconcern" dan wordt Domo een rol opgedrongen tegenover het zuivelfabriekje in Oosterwolde. De Domo kan wel zeggen, dat ze die verhouding zo niet gewild heeft, maar dat is niet helemaal waar. De Domo is in Nederland begonnen zich dik te maken door melk en wei bij elkaar op te tellen als verwerkte grondstof, terwijl een kind weet, dat er dan een dubbeltelling plaats vindt De wei zit immers al in die melk.

Deze week zei Domo-hoofddirecteur Samuel Meihuizen op een persconferentie, dat je de betekenis van een onderneming niet moest afmeten naar hoeveelheden, maar naar andere maatstaven. Dat was al een stap in de goede richting. Naar melk gemeten is de Domo een groot bedrijf en de hoeveelheid melk beliep vorig jaar zo'n 780 miljoen kg. De dwaze dubbeltelling van melk en wei komt in het jaarverslag niet meer voor. Enige Groninger nuchterheid is de nieuwe leiding van het bedrijf niet vreemd. De vorige hoofddirecteur, Koert de Boer, heeft in zijn jaren de Domo getild naar de top van de Nederlandse melkprijzen, juist achter de Friese prijzen.

De coöperatieve *De Zuid-Oost-Hoek (ZOH)* in Oosterwolde, die ontstaan is tussen Drachten en Elsloo, ontving vorig jaar 220 miljoen kg melk in drie fabrieken, (Oosterwolde, Olterterp en Elsloo) en zij betaalt daarvoor een melkprijs, die jaarlijks royaal boven die van de Domo ligt. De zorgen van ZOH-directeur Douwe Hoitinga zijn geringer dan die van Domo's Nieuwehuizen. Hoitinga heeft eigenlijk maar één zorg, kostendrukken in de kaasmakerij. Dat kan door de melkaanvoer op te peppen, want de apparatuur kan altijd meer. De Domo doet ook in Bintjes.

Naar de Friese kant is het melkaanvoergebied van Oosterwolde afgeschermd door grensregelingen met de andere coöperaties. Er gaat geen melk over die grens. De grens met Groningen en Drenthe daarentegen ligt open. Dat heeft Oosterwolde gemerkt, toen de fusie tussen Oosterwolde en Haulerwijk tot stand kwam. De toen nog niet zo versukkelde fabriek in Marum, nog niet in de Domo, pleegde een inbraak in het melkwinningsgebied van Haulerwijk en haalde en miljoenen kilo's melk binnen terwijl Oosterwolde de daarop rustende schulden overnam. Later ging Marum met die melk van Haulerwijk maar de Domo en dat was dat. De rotte plek bleef.

Daarnaast was er een fusie tot stand gekomen tussen Oosterwolde en de Drentse zuivelcoöperatie *Rolde-Grollo-Anlo*, die naast en met de autonome coöperatie *Acmesa* uit Assen centraal ligt in een gebied, dat verder aan de Domo toevalt. De Friese ondernemingen Frico en CCF waren niet gelukkig met die fusie tussen Oosterwolde en Rolde, want zij vertroebelde hun verhouding met de Domo. Voor die Drentse melk kreeg Oosterwolde geen aandeel in de CCF-pot. Ook Acmesa had al eens gemerkt, dat de Domo een gemakkelijke verhouding tot de Friese coöperaties in de weg stond. Op het ogenblik merkt de toenadering tot Friesland zoekende fabriek uit Winschoten hetzelfde: de grote coöperaties voeren een machtspolitiek. De Domo staat sterk tegenover de CCF., waarvan met de ZOH alle Friese zuivelcoöperaties lid zijn, want de Domo maakt zelf geen koffiemelk maar voert de CCF-merken, waarmee ze ook wat centjes voor Oosterwolde verdient.

IDEËEL DRAAIT door deze constructie nog een vreemde wrong. Men meende op een gegeven moment in de Nederlandse zuivelcoöperatie, dat de toekomstige gebiedsverdeling duidelijk. Er zouden machtige regionale coöperaties in Nederland ontstaan, die als vrienden zouden leven. Die coöperaties zouden zijn de *CMC*, *Campina (het Zuiden)*, de *Coberco* en de *Domo*. Het wachten was nog op eenheid in Friesland, dan kon dat ook mooi meedoen.

Halverwege de mars naar eenheid in Nederland zien we andere dingen gebeuren. Een groeiende groep kleine coöperatieve ondernemingen blijkt zich uitstekend te handhaven tegenover de machtspolitiek bedrijvende topcoöperaties, de foutieve naam voor een conglomeraat van ondernemingen. Er worden door en in topcoöperaties ontwikkelingen geforceerd, omdat men ze langs de weg van geleidelijkheid niet kan oplossen.

In Friesland leidde dat streven tot het uittreden van de *ZOH* uit de *Frico*, gevolgd door ‘t uittreden van Opeinde.
In Gelderland-Overijssel maakt de *Ormet* in Twente zich met 200 miljoen kg. melk los van de *Coberco*. In Nijkerk planeert een melkinrichting buiten alle strak gespannen schema’s om naar steeds grotere omzetten en in de Hollanden maken de particuliere melkinrichtingen zich breed, omdat de machtspolitiek van de CMC niet tot haar doel is gekomen.

De Domo wilde zijn boeren in de tank dwingen en kreeg daarbij de hulp van minister van der Stee, die voor de subsidiëring van het tankmelkproject de eis stelde, dat alle boeren in de streek gingen tankmelken. Ook dat was machtspolitiek waarvoor de minister nauwelijks aan zijn jasje is getrokken. De boeren die in het Groninger Westerkwartier niet in de tank wilden, kwamen met hun melk in Oosterwolde terecht. Oosterwolde heeft de Domo op een keiharde manier in de wielen gereden door die melk te ontvangen. De Domo heeft ondanks de voorwaarden van Van der Stee het dwangmatige van het tankmelkplan moeten laten vallen. Maar er gaat nog altijd melk uit het Westerkwartier naar de fabriek in Oosterwolde.

NA HET PACT VAN NORG, waar de Domo, het actiecomité van de anti-tankers en Oosterwolde om de tafel zaten, meende ieder dat de vrede in het gebied teruggekeerd was. Buiten het actiecomité om gaat er nog melk naar Oosterwolde. Bij de Domo zouden op het ogenblik gerechtelijke stappen in overweging zijn tegen de CCF, als rechtsopvolger van Oosterwolde om deze leveranties aan Oosterwolde te verhinderen.

Basis voor gerechtelijke stappen zou kunnen zijn de overeenkomst, die Domo en CCF indertijd gemaakt hebben bij de overname van de *Lijempf-fabrieken* in **Drachten**, **Doezum**, **Tolbert**, **Winsum** en **Briltil**. De melk werd naar de provinciale grenzen verdeeld over *de Ommelanden. Domo* en de *CCF* en over de deelgenoten van de CCF volgens hun grensregelingen.

De verenigingen, die lid zijn van de Domo, werden de afgelopen weken in de regiovergaderingen opgewarmd omtrent de houding die Oosterwolde tegenover de Domo heeft aangenomen. De honderden boeren moesten aanhoren wat hun „zuivelgigant" werd aangedaan door de dwergen uit Oosterwolde. Dat zijn geen woorden, die in de regiovergaderingen zijn gebruikt, maar dat is de setting, waarin de uiteenzettingen vallen en passen.

Het is niet de eerste keer, dat de boeren van Oosterwolde voor zo'n situatie geplaatst worden. Het is al heel lang geleden, dat directeur Hoitinga in de Frico-vergadering een nota overlegde tegen de centralisatie van de botermakerijen in de Frico. Die nota is hautain in de prullenmand gedeponeerd. Oosterwolde hoorde er niets meer van. Het bestuur was diep gegriefd. De Frico heeft het geweten. Oosterwolde stapte uit de Frico, die sedertdien op haar benen staat te trillen.

In de coöperatie zijn de boeren baas. Als er jegens de boeren in Nederland dwangmiddelen worden gebruikt om ze tot het een of ander te brengen, dan gaan in Ooststellingerwerf, in Oosterwolde en in Appelscha, waar nog altijd een idealistisch anarchistische (dat van Tolstoj en Domela) smeult de haren overeind. Als in het Westerkwartier de boeren in de tank moeten dan kunnen ze altijd rekenen op meer dan morele steun uit Oosterwolde. Te weinig wordt er gerept over de geestelijke achtergrond van de coöperatie en dat blijkt nu zuur op te breken. Coöperaties dreigden ondernemingen als alle andere te worden en nu blijken sentimenten, andere dan financiële en andere dan dorpistische toch van betekenis te zijn.

ALS GEVOLG VAN het niet kennen van deze coöperatie-achtergronden is ook het onderzoek van de redactie van *De Boerderij* naar de melkprijsverschillen in Nederland de mist ingegaan. De hoge melkprijs in Friesland is niet het gevolg van een rekenfoefje van een reeks boekhouders, dat vervolgens door andere rekenmeesters weggeredeneerd wordt. De hoge melkprijs in Friesland is ontstaan door coöpererende boeren, die begeleiding aanvaardden in hun eigen bedrijven niet alleen bij de ziektebestrijding onder het vee, maar ook bij de verbetering van het vetgehalte van de melk.

De verhoging van het vetgehalte in Friesland zou toegeschreven kunnen worden aan de vetziekte, die de Friese fokkers in de jaren dertig overviel. De coöperatie besmette de boeren met die ziekte, omdat ze de melk ging uitbetalen naar vetgehalte. De historische betekenis van die uitbetaling bleek pas later en komt steeds duidelijker naar voren. De Friese boeren gingen zo weinig mogelijk water aan de fabriek leveren en zoveel mogelijk vet en eiwit, maar de fabrieken berekenden hun onkosten per kilo melk. Elders ging men door met het uitbetalen van de melk naar gewicht, waarbij vet pas later een rol ging spelen

Als *De Boerderij* in haar onderzoek dan daverend verklaart, dat de melkprijsverschillen in Nederland voor 60 procent verklaard worden door het vetgehalten dan had ze nog een stap verder moeten gaan, namelijk tot honderd procent, want de laatste veertig procent is een gevolg van die eerste zestig.

De Boerderij weet dan nog niks. De kwestie waar het om draait, is dat de zuivelcoöperaties in Friesland met hun boeren en met het FRS het vetgehalte opgejaagd hebben. Uit het hoge vetgehalte van de melk kwam de efficiency van de fabrieken. Laat dat hoge vetgehalte niet voorkomen uit een functie van de fabriek, het is wel het gevolg van een functie van de coöperatie.

Bij het onderzoek van *De Boerderij* zijn ook fouten gemaakt, die het gevolg zijn van een gebrek aan medewerking van de kant van de zuivelondernemingen, die de onderzoekster mevrouw Mie-

ke Berends op onbekend terrein hebben laten rondploeteren, waardoor uit haar onderzoek verkeerde conclusies getrokken zullen worden. Mevrouw Berends geeft van de 22 ondernemingen, die ze in haar onderzoek betrokken heeft ook de bestemming van de melk over de verschillende produktierichtingen. Daar klopt geen fluit van, wat de Friese fabrieken betreft, en evenmin wat de Domo aangaat. Men schijnt bij *De Boerderij* nauwelijks rekening te hebben gehouden met het bestaan van dc CCF, die vorig jaar 30 procent van de melk uit de Friese fabrieken haalde.

Als de CCF wel in de berekening was betrokken, waren er heel andere cijfers over verwerkingskosten uit de bus gekomen. De CCF drukt de gemiddelde verwerkingskosten bij de aangesloten fabrieken, en ze betaalt de desbetreffende melk als ware deze verkaasd. De kosten verwerking, die de CCF heeft, zijn achterwege gelaten, hetgeen een storende invloed heeft op de cijferopstellingen.

Mevrouw Berends woont in Sittard en de melkprijzen, die de coöperaties in haar omgeving uitbetalen zijn miserabel, met de *Noordholland*, de *CMC* bungelen ze (o.a. *Maasvallei*) onderaan in haar berekeningen. Maar het is een gotspe van *De Boerderij* om dan vlak voor de samenvatting te zeggen: „We kunnen echter wel stellen dat vooral de Maasvallei (....) een niet te verwaarlozen hogere uitbetalingscapaciteit heeft dan uit de cijfers naar voren komt". Zuivelend Nederland hale verlicht adem.
De Boerderij is op het beslissende moment de confrontatie uit de weg gegaan. *De Boerderij* heeft een zinnetje geschreven, waarmee in de honderdjarige geschiedenis van de zuivelcoöperatie altijd de kritiek op de melkprijs gesmoord is.

In laatste instantie heeft De Boerderij zich geschaard in het kamp van degenen met de grote bek en buiten het kamp van de boeren. Een en ander is zeer verwonderlijk te meer, omdat het rapport van Mieke Berends geen basis biedt voor dit tierelantijntje van *De Boerderij*. (Het rapport dat zeer leerzaam is, is verkrijgbaar bij Misset in Doetinchem)

Leeuwarder Courant 1977-07-09

BOER VOELT GROND ONDER ZICH WEGZINKEN

.... Schelling alleen woordradicaal? .... kaasproduktie alleen volgens markt .... inspraak gegadigden namen in aantal toe

(De Veemarkt dl)
CEES SCHELLING is na zijn vakantie ingegaan op deze rubriek van 18 juni. De voorzitter van de voedingsbonden FNV deed dat in een ingezonden stuk in deze krant. In dat stuk zag hij deze rubriek aan voor de L.C. zelve, hetgeen complimenteus voor de schrijver van de rubriek is.

We hebben op 18 juni geschreven, dat de voedingsbonden een „anarchistische indruk" maakten tijdens de stakingsdreiging. Ze wilden een staking, terwijl de zuivelindustrie praktisch al toegegeven had aan hun eisen. Dat hebben we anarchistisch genoemd. Het ging ons daarbij even om de dubbele betekenis van het woord, namelijk het veroorzaken van een enorme rotzooi en de mogelijke machtsverschuiving die er beoogd werd.

Als Schelling zegt, dat het „volstrekt oneerlijk" is de voedingsbonden FNV in de schoenen te schuiven, dat zij in de anarchist dr. Anton Constandse een geestelijke vader hebben gevonden, dan kunnen we daar alleen maar tegenover stellen, dat zulks ook niet beweerd is. Er stond, dat de „opinievormers van Bondig (het blad van de bonden).... kennelijk in de 78-jarige Constandse een geestelijke vader hebben gevonden".

De inhoud van Bondig klopt namelijk meer met de ideeën van Constandse dan met die van een voetballer, een bisschop of een van de andere coryfeeën, die in Bondig een licht over de maatschappij hebben laten schijnen. „Dit is geen faire journalistiek", zegt Schelling, en: „volstrekt oneerlijk". Dat zijn grove uitdrukkingen, zeker voor iemand die minder scherp leest zoals Schelling. Hij heeft kennelijk toch meer van het prof-voetbal geleerd, dan we veronderstelden. De geestelijke leidsman van de voetballer uit Bondig heeft eens gezegd, dat voetbal oorlog is.

We schreven op 18 juni. dat de voedingsbonden FNV hun betaalde functies in het Zuivelschap weer hadden ingenomen en dat ze zich daarmee weer voegden in het organisch geheel van de bedrijfstak. Ze werden er financieel weer in vast geklonken. Nu komt Schelling dat even aanvullen met de mededeling, dat de bondsbestuurders het geld van die functies niet in eigen zak steken, maar dat het via de bondskas loopt. Dat is reeds tweemaal eerder in deze rubriek vermeld en uiteraard iets bijzonders, het is niet overal het geval.

De mededeling dat de voedingsbonden hun betaalde functies in het Zuivelschap hadden ingenomen, had ten doel de aandacht te vestigen op de financiële relatie tussen de bonden en het schap. In dat kader past ook de mededeling, dat het ministerie van landbouw een berg geld naar de voedingsbonden kart, omdat de bonden zogenaamde economisch-sociale voorlichting geven aan hun leden. De desbetreffende esv-ers zijn normaal districtsbestuurders e.d. van de bonden.

Een dergelijke financiering van de bonden gaat uiteindelijk ten koste van de invloed van de leden op de bond. Dat is de zaak van de leden. Wanneer er door de voedingsbonden FNV toestanden op het platteland dreigen, die verwoestende gevolgen kunnen hebben voor menselijke relaties, dan is het natuurlijk wel zaak voor buitenstaanders om te trachten inzicht te krijgen in de vakbondszaken.

Toen dit voorjaar Cees Schelling in het oog van de wereld het initiatief dreigde over te nemen in de Nederlandse vakbeweging en daarvoor de zuivel als instrument leek te willen hanteren was nog onvoldoende duidelijk, uit welke positie Schelling kwam. Zijn opmerking „volstrekt oneerlijk" jegens ons berust op zijn foutief lezen en dientengevolge verkeerd citeren en interpreteren van wat we geschreven hebben.

DE KAASPRODUKTIEBEHEERSING is afgelopen, maar de kaasfabrikanten laten elkaar niet los. Ze houden elkaar vast. Elk moment kan het systeem van produktieafspraken opnieuw in gang gezet worden, tenminste, wanneer iedereen begrijpt waar het om gaat. Bij het laatste gesprek kregen enkele deelnemers de indruk, dat de Hollandse kaasmakers het niet geheel begrepen. Wat ze niet begrepen, is ons niet duidelijk.

Er kan nu weer zoveel kaas gemaakt worden als iedereen wil en goed vindt. Voorlopig zal dat wel bij 8000 ton in de week blijven hangen, want voor de komende perioden is de planning al op papier gezet en voor de computers andere instructies aanvaarden, moeten enkele vakanties voorbij zijn.

De kaasprijs ligt onder het niveau van boter en melkpoeder, maar dan moet men al enkele speciale rekenmethoden te baat nemen. De kaasprijs ligt op 5,15 met een plus van ruim tien cent afhankelijk van het model van de Goudse. Een exportorder van Goudse naar Venezuela heeft opruiming gehouden in de voorraden kleine Goudse, zodat de plussen voor die groep onder opwaartse druk staan.

De produktiebeheersing liep teneinde niet alleen omdat de kaasprijs aantrekkelijker werd, maar ook omdat enkele fabrikanten geen vertrouwen meer hadden in het systeem. Enige fabrieken deden ook niet mee. De Lijempf (Schoonrewoerd) zei haar medewerking op en Gerkesklooster bleek zich niet aan de afspraken te houden of gaf daar althans een eigen uitleg aan. Kortgeleden kondigde de Domo ook aan, dat de aardigheid er af was en toen zakte het zaakje in elkaar. Coberco en Frico onttrokken zich ook aan verdere medewerking.

Voor de beperking waren toen alleen nog een reeks vrije coöperaties en de Hollandse kaasmakers. Ook de NCK, de afzetorganisatie van de Domo en de Coberco, was nog voor kaasproduktiebeheersing. Het beeld van eensgezindheid, dat de om de NCK dansende zuivelcoöperaties in de buitenwereld trachten voor te toveren, is daarmee in scherven gevallen. De afzetorganisatie wil de kaasproduktie bij haar deelgenoten regelen en de deelgenoten zelf willen dat niet, die willen vrij zijn.

Een argument tegen de produktiebeheersing was gelegen in het verlies van marktaandelen in het buitenland. De Deense zuivelindustrie groef zich dieper in met de kaasafzet op Duitsland en de Duitse zuivel bouwde de produktiekapaciteit sterk uit, hetgeen heeft geleid tot een toenemende export naar landen buiten de EEG. Het aantrekkelijke daarvan is, dat meer landen belang krijgen bij goede restitutieregelingen voor die export. Een stevig prijspeil in de EEG maakt echter hogere restituties noodzakelijk, zodat Brussel wel eens een „schalk" oogje op de produktiebeheersing had.

DE KAASFABRIKANTEN zaten ..froed en from" bij elkaar te overleggen, maar er kwamen steeds meer instanties, die een eigen inbreng en een eigen inspraak in de besprekingen wilden hebben, hoewel die instellingen nauwelijks weten wat kaas keren is Er was dus wel enige aanlei-

ding om^ stoppen. Het moment daartoe was goed gekozen met de aanvang van de vakanties, maar er is nog iets anders gebeurd.
Het weer is omgeslagen en dan loopt de consumptie van kaas wat terug. Zoute kaas is wel gevraagd, maar zachte jonge valt nu niet mee. Als de markt nu 8000 ton kan verdragen in plaats van de 7800 ton, die er gemaakt werd, dan moet men er wel rekening mee houden, dat de produktiecapaciteit bij 8400 ton ligt. Dat is een produktiewaarde van tussen de 40 en 50 miljoen gulden per week.

Over dierziekte leucose – vee importeur Nijdam bekeerd!

(De Veemarkt)

DE RUNDERZIEKTE LEUCOSE of bloedkanker (die alleen bij runderen voorkomt) heeft zich in Friesland genesteld. Over de kansen om de ziekte kwijt te raken wordt verschillend gedacht. Enerzijds horen we dat de virusbesmetting al verder is voortgevreten dan men officieel vermoedt, en anderzijds meent men bij de gezondheidsdienst voor dieren, dat men de zaak onder controle heeft.

Er zijn in Friesland drie bedrijven, elk met honderden dieren, die verdacht worden van een leucose-besmetting. Er zijn daar besmette dieren gevonden en opgeruimd. Vlak buiten Friesland in Aduard en Smilde zijn ook grote bedrijven besmet. Het vee van deze bedrijven mag niet meer worden verhandeld, maar moet rechtstreeks naar de slachterij worden gebracht, als het als overtollig melkvee moet worden afgevoerd.

Brussel heeft lange tijd een verordening tegen gehouden, die deze maatregel tegen leucose-bedrijven mogelijk maakt. (Onder de verordening vallen ook de runder-tuberculose en de abortus-Bang.) Deze verordening geeft de gezondheidsautoriteiten een wapen tegen de ziekte, maar voor het besmette fokbedrijf, dat nu zijn hele afzet op de slagerij moet richten, is het een ramp. Men kan zich voorstellen, dat een Yde Hellinga van Birdaard zijn gedachten laat gaan in de richting van een rechtsgeding om de beslissing van de gezondheidsdienst aan te tasten. De vergoedingen voor de fokdieren zijn aan de lage kant.

Hellinga leverde de best verervende stier Nienrode aan de Friese k.i.-organisatie. Nienrode is een Holsteiner (de Amerikaanse zwart-bonte) een stier met een Amerikaanse stamboom, waarvoor van de kant van de Friese fokkers en veehouders een enorme belangstelling bestaat, zodat er nauwelijks sperma beschikbaar is voor fokkers buiten Friesland. Als men bedenkt, dat er dit jaar bij de Friese k.i. 240.000 koeien geïnsemineerd worden, dan zijn daar ruim 20.000 bij van Nienrode (vorig jaar kwam hij op 20.194). Nienrode bekeert Friesland tot de Amerikaanse fokkerij.
Het is nog maar een paar jaar geleden, dat de Friese fokkers met een boycot dreigden van de regionale keuring in Oldeberkoop, indien Hellinga er met zijn Amerikaans vee zou komen. Hellinga kwam niet. Nu is het al niet meer mogelijk een keuring zonder Holsteiners te houden.

Het is trouwens bijna helemaal niet meer mogelijk om zo'n keuring te houden. Voor de keuring van dit jaar in Oldeberkoop was de deelname van de vroeger gerenommeerde fokbedrijven zo gering, dat de keuring niet doorgaat. Om op 15 september toch wat te doen, heeft de k.i. in Friesland besloten op die dag een demonstratie met afstammelingen. Een van jonge k.i.-stieren te houden in Lippenhuizen. Daar zal overigens niet een groep van Nienrode bij zijn, want die is al weer te oud.

Bij het niet doorgaan van de keuring in Oldeberkoop speelt een andere nare ziekte een rol, de vrees van de veehouders dat hun dieren een besmetting met *pinkegriep* oplopen. Die ziekte is van onschuldiger aard dan leucose. Leucose heeft een dodelijke afloop. De ziekte openbaart zich pas lange tijd na de besmetting. Tot voor een paar jaar leidde men de aanwezigheid van de ziekte bij een dier af uit het voorkomen van aangetaste bloedcellen. Het dier was dan al geruime tijd smetstofverspreider. Op het ogenblik is het mogelijk reeds enkele maanden na de besmetting van het dier het virus in het bloed aan te tonen.

De besmetting gaat met bloed, melk en uitwerpselen over van rund op rund, zodat een kalf reeds in het moederlichaam besmet wordt. De Fries-Belgische vee-exporteur Jan Nijdam kocht onlangs op een veiling in Osnabrueck een viertal dieren voor België. Tot zijn schrik ontdekte hij op de Duitse gezondheidspapieren van de dieren de opmerking, dat ze van bedrijven kwamen, die verdacht worden van een leucose-besmetting.

Nijdam was al eerder opgehouden met de import van Holsteiners uit Canada, omdat hij de zaak niet langer vertrouwde. De aankoop van Holsteiner fokdieren in Canada geschiedt niet door een commissie, die van fokker naar fokker reist, maar de kopers gaan naar een bedrijf, dat links en rechts jonge dieren opkoopt. Nijdam vond het op deze verzamelbedrijven een vuile troep. De omstandigheden waren zodanig, dat er geen garantie was tegen leucose-besmetting anders dan op het papier, dat op het bil van de koe was geplakt, als het het vliegtuig in ging.

Dat de papieren geen garantie zijn tegen de invoer van leucose blijkt telkens weer. De ziekte is hier binnengebracht met dieren, (Jerseys en Holsteiners) die goede Duitse, Belgische of Canadese papieren hadden. Rechtstreekse import uit Canada is niet mogelijk in Nederland, maar België ontvangt ze wel. Belgisch vee met papieren mag men in Nederland ingevolge de EEG-verordeningen niet weigeren.
Drie maanden geleden werd in België een vliegtuigtransport van 61 rieren[23] en ongeveer 100 kalveren uit Canada geblokkeerd wegens leucose. De kalveren zijn inmiddels opgeruimd en dertien van de rieren ook. De andere dieren komen met fraaie papieren in de handel, ze moeten ook in Nederland toegelaten worden.

Nijdam vindt het nu verschrikkelijk, dat er zo'n importmogelijkheid is, maar er is ook een tijd geweest, dat hij enthousiast voor de import was. Hij was een van de gangmakers van de Holsteiners in Nederland, die met vliegtuigen uit Canada werden overgevlogen. Eerder waren al vliegtuigen vol nuchtere kalveren uit Canada gekomen, die bestemd waren voor de mesterij in Zuid-Europa. Dat was in de tijd, dat er in Italië al druk gefokt werd met Amerikaanse stieren. Voor de autoriteiten waren die transporten doffe ellende.

Dat moest Nijdam ervaren, toen hij kortgeleden met Nederlandse zwartbonten op een tentoonstelling in België stond. Een van zijn dieren, die met keurige Nederlandse papieren uit de Noordoostpolder kwam, bleek later op het bedrijf van de Belgische boer besmet te zijn met abortus-Bang. We stemmen Nijdam toe, dat dit praktisch onmogelijk is, maar de Belgische autoriteiten laten geen heronderzoek toe. De fokkoe van 3000 gulden moet voor de slacht weg en dan is er een strop van 1500 gulden.

Nu is er niemand meer, die zich Nijdam herinnert. Het ministerie, de stamboeken en de *Veepro*, die de Nederlandse inzending op de tentoonstelling organiseerde, houden zich er buiten, hoewel de exporteurs de kosten van de tentoonstelling deels betalen. Nijdam houdt het er op, dat er bij het onderzoek van de desbetreffende koe iets verkeerd is gegaan. Nijdam heeft inmiddels in de Belgische landbouwbladen laten weten, dat hij zich niet meer bemoeit met de import van vee uit Canada.
[….]

23 'rieren', melkkooeien met onvolledige melklijsten – al eerder gebruikt in deze MAP (niet op Google!)

Leeuwarder Courant 1977-11-05

Campina sluit grote fabrieken

(De Veemarkt dl)
[….]
Campina ontving vorig jaar van de veehouders 1,7 miljard kg melk en betaalde daarvoor 55 cent per kilo, drie cent meer dan het voorgaande jaar. Het is de bedoeling drie kaasfabrieken voor 325 miljoen kg melk over te houden. Er moet dus een nieuwe fabriek bijkomen, want grote moderne kaasfabrieken staan er al in Tilburg en Rijkevoort. Er zullen voor de drinkmelk twee nieuwe melkinrichtingen worden gebouwd, een in Limburg (werd Born) en een in Brabant, (Eindhoven?) voor 315 miljoen kg melk. De rest van de melk moet in botermakerijen en poedertorens verwerkt worden.

Het gaat 100 miljoen gulden kosten met een besparing van 30 miljoen gulden per jaar. Het natuurlijk verloop in de personeelsbezetting zal groter zijn dan het aantal arbeidsplaatsen dat wegvalt. Campina heeft 3270 werknemers buiten het personeel van de volle dochter DMV. Er is voor *Campina* nauwelijks enige concurrentie van de particuliere industrie. In Brabant opereren *Menken* en *Nutricia.* Van de coöperatieve melk gaat 97 procent naar de 28 bedrijven van *Campina*, waarvan de drie DMV-fabrieken 70 procent van de Campina-melk tot waarde brengen.[24]

BIJ DE REORGANISATIE in het Zuiden worden zeer grote fabrieken gesloten, fabrieken die op zichzelf toch rendabel hadden moeten kunnen draaien. In het jaarverslag van de FNZ. de Nederlandse zuivelorganisatie voor coöperaties, staan reeksen foto's van grote zuivelfabrieken, die dit jaar definitief in *Campina* zijn ondergebracht. Indrukwekkend. De meeste van die kolossen gaan dicht in de komende vijf jaar. Als die fabrieken het niet goed doen op het ogenblik, wat zou er dan wel verkeerd zijn gegaan in het Zuiden. Zo iets los je niet op door een vlucht in steeds grotere organisaties. Dat is een oplossing, die te veel riekt naar de theorie. Het is natuurlijk wel een aanwijzing, dat er ook in Friesland nog een reeks fabrieken op de nominatie staat om gesloten te worden. En dan moet men denken aan fabrieken met 40 en 50 miljoen kg melk.

De Campina wordt natuurlijk een machtige factor in de landbouwpolitiek. *Campina* en *Coberco* hebben elk ruim een anderhalf miljard kilo melk te verwerken, samen meer dan een derde van alle Nederlandse melk. Daarnaast opereert in Nederland nog de CMC-MelkUnie met ruim 1.2 miljard kg. Ze hebben de Domo nog niet nodig om gezamenlijk op de helft van de Nederlandse melk te komen.
De neiging om de zaken onderling te regelen in de Nederlandse zuivelpolitiek zal steeds sterker worden, naarmate deze ondernemingen meer last krijgen van bedrijven en bedrijfjes, die op een andere koers liggen. De coöperatieve zuivelfabriek (melkinrichting) in **Nijkerk** lijkt al wat op de koers van deze groten te gaan liggen door zich aan te passen bij hun wensen. Ook de CCF voelt die druk.
[….]

24 Niet duidelijk welke drie dat zijn? *Levensmiddelenjaarboek '77* heeft het over 'nevenbedrijf' Zevenbergschenhoek en 'vestigingen' te Bergeyk, Eindhoven, Breda en Roermond. (ZHN.)

Leeuwarder Courant 1977-11-12

Het Landbouwschap verstuive in de wind

Landbouwschap maakt landbouw lichter. . . landbouw is een algemeen belang. . . waterschap wil schaapjes op het droge halen . . . nieuwe Oene van Teijens-zaak ? . . . melkprijsverschil op Terschelling groot . . . meer melk uit nieuw geloof? Cuprus totaal apart. . .melkprijzen te gek

(De Veemarkt)
PIET BUKMAN vroeg zich als voorzitter van het Landbouwschap af, wat sommige kranten bedoelen als ze de portefeuille van landbouw en visserij als licht bestempelen. Het is helemaal niet licht, meent drs. Bukman, dat zou blijken uit de brieven, die het Landbouwschap aan de kabinetsformateur heeft geschreven. Die brieven waren zwaar.

De opmerking van Bukman is hier en daar met instemming begroet. Ten onrechte. Juist het Landbouwschap is een van de oorzaken van het lichter worden van de portefeuille van landbouw en visserij. Het Landbouwschap en de landbouworganisaties stellen zich in alle mogelijke zaken op het enge standpunt van de individuele boer zonder er voldoende rekening mee te houden dat het hele platteland van de landbouw afhankelijk is, terwijl de individuele boer alleen maar functioneren kan, wanneer de gemeenschap om hem heen voldoende agrarisch is.

Met een standpunt als dat van het Landbouwschap ten opzichte van het platteland wordt alle ruimte gelaten voor andere ontwikkelingen, waarbij de boer misschien een beheersvergoedinkje mag opstrijken, maar waarbij de werkgelegenheid voor arbeiders in de agrarische industrieën en voor middenstanders verdampt. (Het artikel van Landbouwschapper Marès in „Te Gast" bevestigt ten overvloede deze gedachtegang.)

Steeds meer ministeries gaan zich door de enge opstelling van het Landbouwschap met agrarische zaken bemoeien, waarbij net Landbouwschap zich voor individuele rechten interesseert. Dat is natuurlijk ook een van de redenen, dat de arbeidersbonden hoe langer hoe minder belang krijgen bij deze publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Het Landbouwschap wekt wel eens de indruk, dat het spel een doel op zichzelf is en dat het landsbelang naar de marge verhuist.

In de Friese raad van het Landbouwschap lijkt men ook tot die ontdekking te komen naar aanleiding van de nota Landelijke Gebieden van minister Gruijters. Daarop is kritiek, maar in de reactie van de raad op de nota is dan al gauw weer sprake van beheersregelingen, die de knelpunten tussen landbouw en natuur en landschap moeten wegnemen. Een subsidie, dat is het eerste waar aan gedacht wordt.

Wat dat betreft kan men meer waardering hebben voor het stuk, dat de Kristlik Fryske Plattelansjongerein opstelde. Daar breekt tenminste het besef door, dat wat de minste der broeders wordt aangedaan alle andere broeders raakt. Jammer is dat dit stuk verder zo'n verwarring te weeg brengt en een mengeling van standpunten is o.a. betreffende de zones, waar de landbouw al of niet beperkingen zullen kunnen worden opgelegd. In ieder geval wil de Jongerein niet plat voor de Haagse wals van vreemde belangen en ideeën.
[….]

DE SPANNING om de zuivelfabriek op Terschelling neemt weer toe. Men weet het, er wordt erg dure kaas gemaakt, maar de boeren profiteerden er niet van. Deze boeren doen hun bedrijf op de biologisch-dynamische manier, een methode, die ze slechts halfhartig volgen. Dat blijkt o.a. uit het krachtvoer dat ze gebruiken, hetzelfde als de boeren, die hun melk naar de Takomst op de vaste wal leveren.

Over de melkprijs die de b.d.-boeren ontvangen, doen enkele verhalen de ronde, die na de publicatie van het *Produktschap voor Zuivel* wel zullen ophouden. De b.d.-boeren van Terschelling kregen over 1976 voor hun bijna 700.000 kg melk een bedrag, dat bij 3,7 procent vet met een kwart cent om de 50 cent heen slingerde. De boeren, die hun melk aan De Takomst leverden, ontvingen voor melk met 3,7 procent vet gemiddeld iets meer dan 54,5 cent per kilo. (De gemiddelde prijs van Skvlge op dit moment is trouwens 65,39 ct.!).

Het drama van de Terschellinger fabriek is, dat er onvoldoende melk komt. Uit de kaasprijs, die de fabriek maakt, blijkt, dat er voor kaas van deze herkomst een markt is. De lage melkprijs van de fabriek is het gevolg van de hoge verwerkingskosten per kilo melk en die zijn weer het gevolg van de lage melkaanvoer.

Een oproep om de b.d.-fabriek op Terschelling met melk te steunen, komt echter neer op een smeekbede tot bekering naar een geloof, dat de buitenstaander als vreemde poespas beschouwt. Er wordt op sommige boeren op Terschelling druk uitgeoefend om toch maar net te doen alsof ze die kant ook uit willen. Overigens heeft de fabriek op Terschelling wel bewezen, dat er ook bij de kaas mogelijkheden zijn voor sterk afwijkende produkten voor deelmarkten.

De zeer aantrekkelijke kaasprijs voor de b.d.-fabriek op Terschelling moet haast wel navolgers trekken. Als dat, voor de Terschellingers onverhoopt het geval zal zijn, dan zal ook blijken, dat de eiland-fabriek ook met die b.d.-landbouw onmiddellijk in ongunstige omstandigheden verkeert ten opzichte van de concurrentie op de vaste wal. De vraag is echter, of een nieuwe b.d.-fabrikant ook zo'n golf van sympathie zal ontmoeten als de Terschellinger fabriek bij haar start heeft gehad.

In haar pogingen om de melkaanvoer te vergroten grijpt de coöperatie op Terschelling ook naar argumenten, die tegen geen enkele kritiek bestand zijn. Men heeft gegevens van het bedrijf van de wonderboeren in Boxurn, dat van de heren Cuperus, voorgehouden aan de Terschellinger boeren om aan te tonen, dat een „biologisch" bedrijf een lage kostprijs heeft voor de melk. ledere kunstmestverkoper staat nu echter onmiddellijk klaar om te vertellen, dat het bedrijf Cuperus in Boxurn op rijke grond is gelegen, die niet vergeleken moet worden met de arme zandgrond van Terschelling.

Bij het lezen van de circulaire, die het bestuur van de coöperatieve biologisch-dynamische zuivelvereniging kylge heeft rondgezonden, kregen we het gevoel, dat dit bestuur zich voor het eerst verdiepte in kostprijzen van melk op de boerderij. Een lage kostprijs van melk is geen kunst; een hoog uurloon voor de boer ook niet. De moeilijkheid is echter, dat een boer in een redelijke tijd een inkomen moet halen met produkten, die hij aan de markt kwijt kan. Wat heeft hij aan een lage kostprijs van de melk, als hij niet voldoende melk heeft?
Het bedrijf van de Cuperussen is echter bepaald niet klein naar de oppervlakte. Als men dan de onkosten drukt en bovendien een goede boer is, dan zijn er mogelijkheden. We hopen, dat het bedrijf zal blijven bestaan om er aan te herinneren, dat er vele mogelijkheden zijn in de landbouw om een bedrijf gaande te houden.

Als de grond in Boxum ook eens 50.000 gulden per hectare ging kosten, dan was er ook een ligboxenstal en een hoge veebezetting nodig om een en ander rendabel te maken. Hier past de wijsgerige opmerking of een boer dan zo onder de dictatuur van de grondmarkt moet staan, dat hij zijn methoden daarbij dient aan te passen.

HET MOGE de b.d.-boeren op Terschelling tot troost zijn, dat er nog wel slechtere melkprijzen in Nederland uitbetaald zijn dan die van Skylge. Er was in Nederland een miljard kg melk, dat op ongeveer dezelfde of nog lagere prijs zat dan Terschelling. De boeren van de inmiddels opgeheven fabriek op Ameland zaten nog een cent of drie lager dan Skylge.

De cijfers, die het *Produktschap voor Zuivel* over de uitbetaling heeft verzameld, hebben veel verbazing gewekt. In de eerste plaats natuurlijk om de enorme voorsprong, die de Friese fabrieken blijken te nemen. Ook als men de anderhalve cent uit de pot van de CCF aftrekt, dan blijft er nog een voorsprong over van een cent of twee.

Andere fabrieken in Nederland, die zoals de Friese hun ziel en zaligheid verpand hebben aan kaas en poeder, vallen gewoon weg. Kaas zat vorig jaar niet zo goed en poeder was een goede zaak. Dit jaar is de poeder een drama, terwijl de kaas een jubellied is. Een melkprijs van zeventig centen voor een kilo melk zal de laatste weken in dé ligboxenstallen met veel wintermelk sloten geld hebben aangevoerd. Maar als de Friese fabrieken al een goed 1976 hadden bij een slecht kaasjaar, hoe moeten ze er dit jaar dan wel niet uitknallen?
In Friesland hoeven de grote kaasfabrieken zich niet te generen voor een plaats in de ranglijst van de uitbetaling. Ze handhaven zich met gemak tegenover de kleine fabrieken, die met veel vindingrijkheid hun weg naar de toekomst banen en bij ongevallen liefderijk door de groten worden opgenomen.

In Overijssel wordt de top van de uitbetaling - de Novac als Friese coöperatie even buiten beschouwing gelaten - gevormd door de kleine fabriek in Slagharen, met Hoogeveen en Zuidwolde behorende tot de levendige Drentse DOC-groep, die buiten de Domo staat. De grote bedrijven in Overijssel en Gelderland lopen centen op Slagharen achter. Op hetzelfde niveau als Slagharen springt in het Zuiden de zuivelcoöperatie Gilze er uit. Ook een klein specialiteitenbedrijf, dat zich behalve in Kaas ook in de ijsfabricage (Okay) heeft begeven.

In de groepering van de cijfers is ook duidelijk de Novac te herkennen. In de regio Oost is deze coöperatie een nummer apart. De Novac voert in de Flevopolders een concurrentiestrijd om de melk met de zuivelcoöperatie Nijkerk, die een melkinrichting exploiteert. De directie van Nijkerk betaalt de polderboeren een kwart cent meer voor de melk dan de Novac; dat zijn de polderboeren met directeur Pel overeengekomen. De andere boeren van Nijkerk krijgen die fraaie prijs niet, zo blijkt uit de publicatie van het Produktschap.

Nijkerk haalt in Flevoland zo'n vijftien miljoen kg melk onder de neus van de Novac vandaan en volgens onze gegevens betaalt Nijkerk daarvoor zo'n twee cent meer dan zijn gemiddelde prijs, die het gros van de andere boeren zal ontvangen. Dat betekent natuurlijk niet, dat de melkprijs van de Nijkerker boeren hoger zou zijn als hun fabriek niet de beschikking had over de melk uit de Flevopolder.
Overigens is het weekblad De Boerderij op het ogenblik weer bezig met een onderzoek naar de melkprijs in Nederland en daaruit vloeien straks harde klappen voort voor de eigendunk in sommige ondernemingen. Gelukkig voor die ondernemingen houdt de Boerderij vast aan de gedachte, dat de chaos in het melkvervoer een fout is van de boeren en niet van die onderneming.

Leeuwarder Courant 1977-12-10

Agrarische revolutie stuit op burgerverzet

Pijn om einde van bussentijdperk . ... in greep van techniek .... het koe doet intrede .... burgers achter oude boer .... grondconsumptie tast welvaart aan .... Landbouwschap voelt zich verantwoordelijk voor hele maatschappij .... Irnsumer boeren „wonnen" .... boerenopstand? .... Mera Jes door mangel

(De Veemarkt)
DE PIJN OM DE OVERGANG van bussen op tankmelken komt ook in Friesland geleidelijk tot uiting. De dreiging van de melktank op de boerderij en de daarmee verbonden investeringen plaagt veel boeren, die de kosten er niet uit zullen krijgen. Hun bedrijf kan te klein zijn voor een kostendekking, of de tijd, dat ze nog boer zullen zijn beperkt zich tot enkele jaren, waarbij ze nu nog de zekerheid hebben, dat het bedrijf niet voortgezet zal worden. Wat hebben ze dan aan een nieuw en luxe melklokaal?

Er speelt ook een merkwaardige tragiek in deze overgang mee. Machtige boerengeslachten, die eeuwenlang de lakens hebben uitgedeeld in hun omgeving en die ook meenden, dat ze de tijd naar hun hand konden zetten, hebben de aansluiting op de agrarische ontwikkeling gemist. Ze dachten, dat ze met veertig koeien altijd koning op eigen erf zouden blijven. De ene verworvenheid na de andere ontglipt hun. Nu zit de laatste erfgenaam met het familiekapitaal op het bedrijf dat tijd vreet en ook nog wel een bestaan oplevert.

De melkveehouderij is in de greep van de techniek geraakt. Voor sommige boeren betekende dat de mogelijkheid tot het opzetten van grote bedrijven, die de boer de vrijheid gaven om zich te ontplooien als ondernemer. Dat is natuurlijk zelf een wijze van leven, die de genoegdoening schenkt, waaraan het boerenleven vroeger rijk was of heette te zijn: Het ging namelijk wel sterk ten koste van anderen, die de boer op zijn bedrijf bijstonden. Ze heetten destijds nog geen medewerker.

Er is een snelle modernisering van de melkveehouderij geweest bij de ruwvoerwinning, bij het uitmesten, bij het melken en bij het afleveren van de melk. Een nieuwe sprong lijkt te worden gemaakt bij de voedering van het vee, waar de geautomatiseerde koppeling van de melkproduktie aan de krachtvoerverstrekking per individuele koe in het bereik komt. Al die verbeteringen zijn het gevolg van investeringen, die per koe lager zijn naarmate er meer koeien gebruik maken van dezelfde investering.

Wie als veehouder mee wil doen aan de mogelijkheden tot modernisering, zal open moeten staan voor de nieuwe technieken. Hij moet afscheid nemen van al zijn oude voorstellingen omtrent koeien en melken. Een koe is dan geen „hij" meer, maar een „het"; niet meer de koe maar het koe, het nummer.
Er zijn mensen, die door hun instelling totaal blind zijn voor deze ontwikkeling. Ze zien het voor zich gebeuren, maar het is of er een goochelaar aan het werk is, van wie men weet, dat het niet waar is, wat hij doet. Het lijkt maar zo. Het wonderlijkste wat er in deze ontwikkeling gebeurt is de bijval, die de boeren krijgen, die opponeren tegen de nieuwigheden. Die bijval komt van de burgers, wier voorstelling van de landbouw geen gelijke tred heeft gehouden met al hetgeen er in de landbouw gebeurt. Een Friese stamboekkoe is nog altijd een beroemdheid en wanneer die koe niet meer beroemd zou zijn in Amsterdam, stort het wereldbeeld in. Een verachtelijke aardappel

als Bintje wordt het symbool van het goede boerenleven, zoals margarine dat lijkt te zijn van het Zeeuwse boerenland.

DE DRANG VAN BUITEN om de boer te bevestingen in de oude voorstelling neemt toe en heeft ook politieke gevolgen o.a. in het grondgebruik. De nota „landelijke gebieden" van minister Hans Gruyters, één van de ministers die rustig doorgaan met tappen na het sluitingsuur, wil de boeren in het grootste deel van Nederland beperkingen opleggen die voortvloeien uit „andere functies" van de ruimte.

Die andere functies komen er doorgaans op neer dat het landschap een „kijkwaarde" moet hebben, waarin de burger zijn eigen voorstellingen van het oude vertrouwde platteland bevestigt ziet. Als de burgers over een paar jaar merken dat er geen hooi meer gewonnen wordt in Friesland, maar dat de boeren alleen ingekuild gras hebben, zullen ze dat als een schok ervaren. De hooioogst is verleden tijd aan het worden en het is nu van april tot november inkuilen van gras.

Het gras leende zich hoe langer hoe minder voor de hooiwinning en dus veel meer voor broei. De tijd dat het dagelijks fikte in Friesland is voorbij: duizenden boerenkinderen kennen niet meer de angst naast een hooiberg te moeten slapen, die nog wat blijft ruiken. „dy't him net deljowt". Vader rook niks of hield zich stil en moeder snoof zo nu en dan waarschuwend. De kinderen merkten beide.
Het betekent natuurlijk wel, dat al die grote hoge en rode schuren in Friesland functieloos zijn voor wat de hoogte betreft. Er zullen er steeds minder afbranden, maar een geleidelijke afbraak valt wel te verwachten en bij nieuwbouw komen er platte stallen voor in de plaats te staan.

De nota „landelijke gebieden" levert de gedachtenwereld om de boer te dwingen niet plat maar hoog te bouwen. Hoewel het niet helemaal duidelijk is wat die nota beoogt, komt het er toch op neer, dat men de oorspronkelijke bewoners van een gebied met verbanning en ontrechting bedreigt onder het mom van wettigheid.

Vroeger waren het de grote volksverhuizingen, die de mensen op drift brachten; oorlogen zorgden later voor opjagen van mensen; in deze tijd gebeurt die verdrijving met economisch geweld. De oorspronkelijke gemeenschap wordt weggespoeld door de nieuwe geldbaronnen. Nu blijkt, dat die geldbaronnen in industriële landbouwgebieden terecht komen, die niet in overeenstemming zijn met de voorstelling, die ze daar van hebben, moeten er wetten komen, die hun visie op de wereld doorzetten.

Het is een soort legale rechtsverkrachting, waarbij waarden verloren gaan, die eeuwenlang voor de mensen een hoog goed waren. De marxisten zullen het verschijnsel klassenstrijd noemen, maar het is in ieder geval het wegdrukken van de economisch zwakkeren door de machthebbers. In het algemeen is er sprake van een consumptie van de ruimte en van de grond door groepen, die ter plaatse economisch niet tot het welzijn van het volk bijdragen, maar die zorgen voor een opdrogen van de welvaartsbronnen, omdat ze zelf zo nodig tot een volledige persoonlijke ontplooiing moeten komen.

HET LANDBOUWSCHAP heeft nu eindelijk in een brief aan minister Gruijters over de nota „landelijke gebieden" een ruimer standpunt ingenomen dan dat van de individuele belangenbehartiging van een boer. Er valt nu tenminste iets in te herkennen dat op begrip zou kunnen wijzen voor wat er op het platteland aan de hand is, namelijk het wegdrukken van de oorspronkelijke bevolking.

Een dergelijk begrip vindt men zelfs niet terug in het standpunt, dat het provinciaal bestuur van Friesland over de nota te berde heeft gebracht. Daar is sprake van beduchtheid, maar het standpunt Van de provincie ligt wel in de lijn van de nota. Het Landbouwschap schrijft, dat het om zaken gaat die voor de landbouw vérstrekkende gevolgen kunnen hebben, terwijl de betekenis van de landbouw onvoldoende tot zijn recht komt.

Het Landbouwschap wijst er op, dat het hier om een beleid gaat, waarbij het maatschappelijk bestaan van de agrarische bevolking en van vele andere bewoners van het platteland in het geding is. Dat levert de weerstand in de landbouw op. die versterkt wordt door de onzekerheid, die de nota veroorzaakt.

HET MELKVERVOER in bussen naar de fabriek wordt duur. Over enkele jaren kost het vier cent per kilo melk tegen nog geen cent enkele jaren geleden. Het wordt ook duur, doordat steeds meer boeren overschakelen op tankmelken, waardoor de melkrijders steeds groter afstanden moeten afleggen om hun melkwagens vol te krijgen.
Om de kosten in de hand te houden kan de fabriek de bussen niet meer bij Arjen Schoustra en zijn buren in Irnsum vandaan halen. Zij moesten de bussen 300 meter opbrengen naar Irnsum in de route van de melkwagen. Ze wilden de melk niet opbrengen en ze betaalden de melkrijder een extraatje, opdat hij toch maar zou komen. De coöperatie *De Takomst* wilde daar eerst een stokje voor steken, maar de Irnsumer boeren „wonnen".
Vroeger kregen boeren een „opbrengvergoeding" als ze hun bussen naar de route van de melkwagen brachten, nu krijgt de melkrijder die vergoeding van de boeren, als hij de melk toch komt halen op de boerderij. De boeren lijken er op te rekenen, dat ze van hun fabriek de opbrengvergoeding terug krijgen.

Deze zomer ontstond er in het Westerkwartier in de provincie Groningen een conflict tussen een aantal boeren en hun coöperatie de Domo over een soortgelijke kwestie. De boeren lieten zich niet wegknijpen in de melktank en gingen met de melk uit rijden. Zo kwamen ze in Friesland bij de zuivelfabriek in Oosterwolde en die nam de melk aan. Er is veel onheil uit deze actie voortgekomen en de Domo zag zich zelfs genoodzaakt om een stap terug te doen bij het tankmelkplan.

Als het FNZ-blad *Zuivelzicht* over deze actie schrijft, dan lezen we achterin, nadat we weer eens twee portretten van FNZ-voorzitter Rinse Zijlstra zijn gepasseerd, het volgende: „Daar is onlangs in Friesland al een soort boerenopstand over geweest".
Zuivelzicht citeert hier een ander blad, dat niet hoeft te weten, dat het Westerkwartier in Groningen ligt, maar het gaat hier wel om de eigen mensen van de FNZ. Deze mensen worden in het FNZ-blad in Friesland gelokaliseerd met een soort boerenopstand. Het FNZ-blad geeft zo ongewild toch de enorme afstand aan, die er tussen bestuurden en stuurders gegroeid is.

„Een soort boerenopstand" en dat schijnt *Zuivelzicht* klakkeloos over in een zaak, die een conflict heeft opgeleverd tussen de Friese zuivelcoöperatie *De Zuid Oost Hoek* te Oosterwolde en de Drents-Groningse onderneming *Domo*, beide aangesloten bij de FNZ. De ZOH leert de Drentse boeren wat de hoogste melkprijs in Nederland ongeveer is, een probleem waar het FNZ-blad met een grote boog omheen gaat.

Dat zal de langste tijd wel gehad hebben, want *De Boerderij* komt binnenkort met een publicatie over de melkprijzen in Nederland, die hier en daar nog wel eens een „boerenopstand" tot gevolg kan hebben. Te zijner tijd drupt dat in de citatenrubriek van *Zuivelzicht* misschien nog wel na met een Haags citaat over een boerenopstand in Friesland over de lage melkprijs. [….]

Leeuwarder Courant, 1977-12-17

Kerstsfeer bloeit op in Friese veehouderij

(De Veemarkt)
GEMIDDELDE MELKPRIJS, die de boeren op het ogenblik ontvangen, bedraagt ongeveer 70 cent per kilo melk. Daar komt dan straks nog een pot van een cent of vijf van de fabriek overheen. Het is duidelijk, dat er om het leven gevoerd wordt om alles uit die hoge melkprijs te halen wat er in zit. Er heerst tevredenheid in de Friese melkveehouderij. Met name de boeren op de vooruitstrevende bedrijven beleven ogenblikken, die ze niet licht vergeten.

In de ligboxenstallen is het streven al jarenlang gericht op een zo hoog mogelijke produktie aan kalveren en melk in de herfst, waardoor men niet alleen de hoge prijzen pakt voor de nuchtere kalveren, maar nu ook boven het gemiddelde deelt in het melkgeld wegens de hogere melkaanvoer. De zuivelindustrie berekent in deze tijd van het jaar ook de laagste verwerkingskosten aan de boeren en daar profiteren de boeren, die extra melk hebben, ook nog eens een keer van. De zomermelkers moeten per kilo melk meer voor die verwerking van de melk betalen.

Een illustratie van de toestand leverde Piet Houtsma, de voorzitter van de *Friese Mij van Landbouw*, op de algemene vergadering van zijn organisatie, toen hij zei, dat de zuivel en de melkprijs op dit moment behoorlijk goed zitten. Hij zei het en er kwamen geen protesten. In Bolsward haalde *FNZ*. voorzitter Rinse Zijlstra de woorden van Houtsma dankbaar aan: hij herhaalde het doelpunt voor alle zekerheid, zoals je dat ook wel eens op de televisie ziet, wanneer de bal uit het doel terugstuit. Ook in Bolsward kwamen er geen protesten, hoewel er zich toch een man of vijftien aan de vragenstellerij waagden

Enige kritiek school er misschien in de woorden van Hessel Bouma op de verdeling van het melkgeld over grote en kleine boeren. Kennelijk wilde Bouma door een andere verdeling voorkomen, dat er kleine boeren uit de landbouw geknepen worden en als werkloze te boek komen te staan. Een oppositionele knal hebben ook de mensen van de werkgroep *„naar een beter zuivelbeleid”* kunnen veroorzaken maar zij meldden zich niet aan het woord.

Ook Sibe Attema, die als spreker in dezelfde zaal tot grote hoogten is geklommen, kwam niet te voorschijn. In de deuropening verscheen enkele keren Stef de Haas, die zich graag in het debat had gestort, maar die in een andere zaal bezig moest met een recept op te stellen voor het roosteren van gemeentelijke autoriteiten in Bolsward. Er zijn xxxxx

Eigenlijk had het in de boerenvergaderingen moeten daveren over de ontoereikende prijsvoorstellen van de EEG-Commissie. Landbouwcommissaris Gundelach wil zijn inkoopprijs van boter en magere melkpoeder met 1,8 procent verhogen en minister Fons van der Stee is als enige in lamentaties uitgebarsten. Het *Landbouwschap* heeft ook plichtmatig enige geluiden laten horen, maar de schok is uitgebleven

De stilte in de veehouderij kan alleen maar verklaard worden uit het feit, dat lage inleveringsprijzen van de EEG voor zuivelprodukten kunnen leiden tot hoge prijzen voor de zuivel- en melkproducten. Dat is een ervaringsfeit, al kan het soms lang duren voor het gewenste effect bereikt wordt. Op het ogenblik willen de veehouders het des te gretiger geloven, omdat de bedrijfsuitkomsten tijdelijk goed zijn

DE TOEVALLIGE OMSTANDIGHEDEN, die de gunstige zuivelsituatie teweeg hebben gebracht zijn vele. Er was een onverwachte order uit Venezuela, dat bijna een weekproductie aan Nederlandse kaas opnam. Men wacht op de volgende order uit dat land. Landbouwcommissaris Gundelach heeft begrepen, dat het politiek voordeliger is om zuivelprodukten snel naar derde landen te werken in plaats van ze in Europese pakhuizen op te slaan, waar ze in kwaliteit achteruit gaan. En later meer heibel veroorzaken. Vooral kaas en condens profiteren van die opvatting. De dalende prijs van de dollar maakt het veevoer in de wereld goedkoper, ook de melkveehouderij wordt in toenemende mate afhankelijk van geïmporteerd voer.

Van een gunstige situatie profiteren in eerste aanleg altijd degenen, die hun zaken in orde hebben. Dat zijn de kaasmakers en de condensfabrieken in Nederland en die zitten vooral in Friesland. Hier gaat praktisch alle melk in de kaasbakken en in de condensmachines en als er al wat in de poedertorens terecht komt, dan is dat ook nog ten behoeve van speciaalprodukten. De CCF bijvoorbeeld heeft een grote aanvoer van melkpoeder van de Domo. Boter is een restproduct van de room die bij de kaasbereiding overschiet.

De melkverwerkers in Friesland hebben hun spulletjes in orde. Dat betekent, dat de veehouders de komende jaren met enig vertrouwen tegemoet kunnen zien. De concurrentie om de melk is nog groot en als *Nestlé* de kaasfabiek in Osingahuizen eerst op halve capaciteit laat draaien, dan kan een verdere sluiting niet ver meer zijn. De schroeiend hoge melkprijs - van het standpunt van de industrie gezien – in Friesland heeft zijn invloed op de beslissingen bij Nestlé. Hopelijk blijft de produktie van *Kernhemmer* en *Bluefort* voor Friesland bewaard, al kan men zich voorstellen, dat er elders fabrikanten zijn, die met goedkopere melk de produktie gemakkelijker kunnen voortzetten.

In Nederland komt op het ogenblik jaarlijks zo'n 7000 ton buitenlandse kaas binnen. Naar hoeveelheid is dat de productie van vier, vijf kaasdagen in Nederland. Die kaas zou ook in Nederland gemaakt kunnen worden - stel dat men hier dezelfde kwaliteit zou kunnen maken - maar ook dan zit men met de hoge melkprijs in Friesland en ten dele in Nederland. Er is weinig melk, welke zo'n hoge prijs opbrengt als die welke hier verwerkt wordt tot Goudse, Edammers en condens. Tegenover de import van een weekproductie kaas staat in Nederland de export van meer dan 26 weken. Ook onze export naar een kaasland als Frankrijk is een veelvoud van de import

DE KAASPRIJS is deze herfst op een hoog peil gebleven en hij ging nog omhoog door een toenemende vraag, toen de fabrikanten negen tot enige toegeeflijkheid om de afzet niet in gevaar te brengen. Voorzitter Prangsma van de *Coberco* citeerde al Duitse bronnen (kaasimporteurs uiteraard), die twijfelden aan het praktisch inzicht van de Nederlandse kaashandel en -industrie omdat men het gewin op korte termijn voor liet gaan bij de afzet op lange termijn.

Die man die de kaas van *Coberco* verkoopt, NCK-directeur Ko van der Pol, zat op hetzelfde moment al weer te broeden op plannen om die kaasprijs nog weer iets op te schroeven.
Als volgend jaar de zuivelprijzen een duik nemen, dan zal dat niemand verwonderen. Men moet er dan wel rekening mee houden, dat het deel van de industrie, dat het beste is ingericht, relatief een betere melkprijs zal of kan betalen dan de bedrijven, die altijd al achterbleven.

De achterblijvende bedrijven zullen geneigd zijn zoveel mogelijk melk te verwerken in de richting van de inleveringsprodukten boter en magere melkpoeder, want dat levert het minste risico op. Als de kaasprijs in Nederland daalt beneden het niveau van boter en poeder, dat is er nog al-

tijd een reeks bedrijven, die door een grotere efficiëntie in de kaasmakerij voordeliger uit zijn met kaas dan met boter en poeder.

Er is echter buiten Friesland een reeks zeer efficiënte kaasfabrieken gebouwd, of in aanbouw o.a. in Tilburg, Rijkevoort, Balkbrug, Winterswijk en Bedum. Alleen de fabriek in Balkbrug van *Coberco* werkt al volledig geautomatiseerd en wel met kaasbereidingsapparatuur van Koopmans uit Bolsward. Deze efficiënte fabrieken zullen volgend jaar lang een lage kaasprijs kunnen doorstaan.

De nieuwe kaasfabrieken kunnen meer dan 100 miljoen kg. melk per jaar aan. Ze werken stukken goedkoper dan de bestaande fabrieken, wat de arbeidskosten betreft. De investeringen zijn echter hoog geweest vergeleken met de Friese fabrieken, die ten dele al afgeschreven zijn Nieuwe kaasfabrieken kosten twintig tot dertig miljoen gulden en ze kunnen alleen nog maar door de grote coöperaties in Nederland gebouwd worden.

Een duik en de kaasprijzen kan ingeleid worden door een te grote produktie van kaas en de Nederlandse soorten. Wel moet daarbij meteen opgemerkt worden, dat de kaashandel zich in het afgelopen jaar verkeken heeft op de vraag naar oude kaas en veel te weinig kaas van de zomerproductie heeft opgeslagen. Het gevolg was een hoge prijs bij een volledige bezetting van de kaasindustrie in de afgelopen maanden, maar er zal komend voorjaar een grote opslag zijn aan kaas

Er kunst volgend jaar in ieder geval te veel melk in de EEG. De vraag zal niet veel toenemen en de pakhuizen zullen uitpuilen. Rinse Zijlstra vestigde er in Bolsward deze week echter de aandacht op, dat de laatste jaren de prijsstijging van zuivel beperkt is gebleven tot vijf procent per jaar bij een algemene prijsstijging van levensmiddelen van tien procent. Hij schreef deze prettige ontwikkeling voor de consument toe aan het prijsbeleid in de EEG.

De melkveehouders met renderende bedrijven zouden er de conclusie uit kunnen trekken, dat ze met hun eiwitproducten in de komende jaren goed zitten De voortgaande kwaliteitsverbetering van de Nederlandse kaas en de prijs bezorgen kaas een ijzersterke positie in de hoek van de eiwitproducten

HISTORISCHE MOMENTEN gaan soms op kousevoeten voorbij. Was dat woensdagavond ook zo in Bolsward, waar Rinse Zijlstra de boeren voorstelde om de macht in de zuivelcoöperaties anders te verdelen en te delen met de zuivelarbeiders? Er gingen een man of vijftien met hem in debat en zij stelden beschaafde vragen, maar ze gingen er niet tegen in. Interesseert het de boeren niet meer, wie baas is in hun coöperatie? Voelen ze zichzelf niet meer baas?

De tijd is voorbij, dat mensen als Riemer Veeman de boeren opzweepten met de slagzin „de boer moat sels de leije ha". Die slagzin was activerend en heeft de coöperatie op poten gezet. . Revolutionair was de kreet ook, haast zo revolutionair als het huidige streven aan de voedingsbonden FNV naar arbeidscoöperaties. De opmerkingen van Zijlstra in Bolsward waren een antwoord op dat streven van de voedingsbond.

In een coöperatie heeft zich een wijziging voorgedaan, die een kleine verandering van de slagzin met zich heeft gebracht. „de boer moat self de leije oan hawwe". Het is de fabriek die eisen stelt aan de boer en niet omgekeerd. De boer slaat ook wat verder van de fabriek.
Nu komen de zuivelbewerkers meer invloed op het beleid eisen en Rinse Zijlstra heeft in ieder geval toegegeven dat er over valt te praten, al wil hij het heft in de coöperatie niet uit handen ge-

ven. Als leek zou je zeggen, dat het een het ander uitsluit, maar Zijlstra zei ook, dat hij al maanden geleden in Groningen de deur wijd open had gezet, net zo wijd als in Bolsward.

Laten we zeggen, dat de deur in Groningen naar buiten openvloog tegen de neus van Cees Schelling die er net voorstond en dat hij in Bolsward naar binnen ging. Er leek wel een voorwaarde aan het gesprek over de machtsverdeling bij Zijlstra te zijn: het mes moest van tafel en dat vertalen we dan maar weer met te veronderstellen, dat Cees Schelling zijn mannetje, in de produktschappen moet laten zitten.

Met enig ongeduld wachten we nu op het smakelijk commentaar van de Voedingsbond FNV. Zullen ze Rinse nu voor jakhals gaan uitmaken, zoals de bond een van de kippenslachterijen noemde. Misschien beschouwt de bond het wel a1s een „oorlogsverklaring" van de zuivelcoöperaties aan de bonden. De voedingsbond FNV is onberekenbaar in zijn uitlatingen in ieder geval kwam het aanbod van Zijlstra wel laat in de discussie, die volgen de Voedingsbond eind dit jaar al afgesloten had moeten zijn.

Zijlstra vestigde in Bolsward ook de aandacht op de tweeledigheid van het streven van de Voedingsbond FNV. Enerzijds is er een streven naar medezeggenschap in de onderneming en anderzijds beschouwt de bond dit streven als een stap naar de socialistische maatschappij-ordening. Het leek een handige tussenzet van Zijlstra, want een grotere medezeggenschap in de onderneming leidt bij het desbetreffende bedrijf ook tot een gerichtheid van de arbeiders op de onderneming. Zullen de arbeiders bij de CCF stremmen tegen investeringen in Leeuwarden teneinde investeringen bij de Coberco-condensfabriek in Deventer mogelijk te maken, als de bond van, Schelling zulks wenselijk acht? Het lijkt dus wat op de verwerkelijking van arbeidsdemocratie om het socialisme te voorkomen.

Zijlstra schilderde de gevolgen van een „sturend orgaan" in de zuivel in schrille kleuren: stagnatie, geen vrijheid, bureaucratie enzovoort. We trachten ons daarbij voor te stellen hoe dat in organisaties als de *Unilever* en *Philips*, loopt, maar in de zuivel kunnen we ook dichter bij huis blijven. Als we de moeilijkheden zien, waarmee grote zuivelcoöperaties in Nederland te kampen hebben, dan kunnen we de schrille kleuren van Zijlstra verstaan
Zijlstra gebruikte die grote zuivelcoöperaties buiten Friesland echter ook om de boeren in Bolsward te vertellen, dat er aan de organisatie van de Friese zuivelcoöperatie nog iets schort. Hij hanteerde daarvoor trouwens ook een rapport, dat in Friesland al weer bijna vergeten is. Er is eens sprake geweest van het „blauwe boekje", waarin alle Friese zuivelcoöperators beweerden, dat er een tijd zou komen, waarin alles op één hoop geveegd kon worden, maar dan wel over hun lijk.

1978

Leeuwarder Courant 1978-01-28

Schaalvergroting is hogere melkprijs

Laat protest uit Marrum . . . meer geld en meer melk; minder mensen in De Takomst. . . minder variatie in kaas . . . Domo valt terug op echte melkfles . . . Frico sloeg terug . . . Domo heefl problemen met Friesland. .. De Takomst sil it leare

De Veemarkt

IN DE REEKS SLUITINGEN van zuivelfabrieken omwille van een hogere melkprijs is het nu toe aan Marrum. Er zijn in Friesland tientallen fabrieken gesloten in de loop der jaren en nooit kwam daar protest tegen uit Marrum, dat wel de melk van omliggende fabrieken opzoog als een spons. In het kader van de coöperatie „De Takomst" kreeg Marrum de taak om speciale kaas te maken o.a. Friese nagelkaas. Wat de kwaliteit van de kaas betreft, staat Marrum mee aan de top in Friesland.

Bij De Takomst is ook de sluiting van de fabriek in St. Nicolaasga in overweging en dan zouden in de toekomst alleen Wolvega. Dronrijp en Wommels als melkverwerkende bedrijven, kaasfabrieken, overblijven. Deze coöperatie kan ook 30 procent van de melk kwijt aan de CCF. De Takomst heeft zich de laatste tien jaar wat beschermend opgesteld om coöperatieve zuivelfabrieken, die het niet meer konden maken in Friesland en dat kost geld.

De oorspronkelijk Wolvegaster coöperatie opereert nu in bijna alle hoeken van Friesland. Er is daarbij een samenraapsel ontstaan, waaruit iets nieuws moet groeien. De Takomst is druk aan het investeren voor alle melk die op deze coöperatie afkomt. Vorig jaar ontving De Takomst van de veehouders 550 miljoen kg melk, dat is bijna een kwart van de melk, die er in hett gebied van de Friese zuivelindustrie verwerkt wordt.

De Takomst heeft bij de investeringen mogelijk wat een achterstand opgelopen op de andere grote coöperaties als *De Goede Verwachting* in Workum, de *ZOH* in Oosterwolde en de *Novac* in Steenwijkerwold, maar in die club zullen ook wel nieuwe investeringspoten op het vuur komen. Er zijn geen tekenen, dat de schaalvergroting plotseling ophoudt nu het aan Marrum, St. Nicolaasga enzovoort toe is,

Tussen de argumenten om tot investeringen in het kader van de schaalvergroting over te gaan lijkt zich een onzakelijk element te nestelen: schaalvergroting houdt in, dat men minder afhankelijk wordt van zuivelbewerkers. Hun aantal kan beperkt worden tot een groepje best betaalde medewerkers, dat geen behoefte heeft aan avonturen met medezeggenschap over de investeringen.

De Friese kaasfabrieken liggen goed in de race naar schaalvergroting en de beperking van de personeelsomvang. Sommige fabrieken trachten uit de race te stappen door zich te specialiseren op aparte kaasssoorten, die arbeidsintensiever zijn. Maar ook de fabrieken die zich specialiseren worden de een na de ander opgedoekt, omdat hun melk elders profijtelijker kan worden verwerkt of beter kan bijdragen tot het rendabel maken van hoge investeringen. Marrum is een typisch slachtoffer van die laatste ontwikkeling.

De Friese kaasindustrie lijkt in de richting te worden gedrongen van een beperkt assortiment grote soorten kaas. Nog kunnen de fabrieken gemakkelijk mee doen aan de voortdurende prijzenslag

op de Duitse markt, waar de prijs vóór de kwaliteit gaat, maar de industrie komt eens op het einde van haar mogelijkheden en als de kaas dan in de hoek zit van de bulkprodukten, dan mag men denken aan eenzelfde afgang als bij de piepkuikenslachterij en mesterij.

DE INITIATIEVEN voor nieuwe kaassoorten komen doorgaans niet uit de grote coöperaties of bedrijven. Nieuwe soorten komen uit fabrieken, die dreigen af te vallen in de race van de schaalvergroting en die op een andere wijze aan hun economische trekken proberen te komen. De coöperatie in Oudwoude is daarvan een lichtend voorbeeld. Haar aparte kazen als de Westberger zijn voortreffelijk. Jammer, dat een keurslijf van grensregelingen in de Friese zuivelcoöperatie uitbreiding van het Oudwouder bedrijf in de weg staat. Andere fabrieken, die initiatieven namen in Friesland, hebben bijna alle het loodje gelegd, omdat beperking van de arbeidskosten voor het overleven steeds belangrijk bleek.

De Frico, de kaashandel, is op zoek naar een fabriek, die de produktie van Marrum in enkele soorten kan overnemen. De Takomst heeft er geen belangstelling voor. Bij de coöperatie in Bergum - genoemd als gegadigde - heeft men enige ervaringen op dat punt. Deze coöperatie moest enkele jaren geleden de fabriek in Twijzel sluiten, waar net een hypermoderne cheddarbereiding op gang gekomen was voor de Frico.

Het gevaar, dat aparte kaassoorten uit Friesland verdreven worden, neemt toe. De Nestlé-fabriek in Osingahuizen (Kernhemmer en Bleufort) verkeert in afbouw. Als de Acmesa in Assen de apparatuur voor dieetkaas uit Giekerk overneemt, dan blijkt daaruit, dat er toch nog wel kansen zijn. Mogelijk worden fabrieken met aparte produkties in enkele jaren nog aantrekkelijke fusiepartners voor ondernemingen die wat aan spreiding willen doen.

DE MELKINRICHTING van de Frico in Warga is bezig leuk wat omzet aan consumptiemelk op te bouwen in de provincie Groningen, een gewest, dat traditioneel tot het verzorgingsgebied van de Domo behoorde. Ook in Drenthe breidt de Frico haar afzet uit, doordat Warga de levering van consumptiemelk aan de Acmesa ter hand heeft genomen. De melkinrichting van Acmesa voorzag de stad Assen van drinkmelk. De directeur van Acmesa heeft zijn fabriek echter geheel omgebouwd, in de richting van de kaasproduktie.

Tussen de coöperaties in Friesland en de Domo ontstonden daardoor spanningen, omdat het de eigenwaarde van de Domo niet ten goede kwam in Drenthe en Groningen de Frico tegen te komen. In het geval van de Acmesa is daar wat op gevonden. Op de consumptiemelk van de Frico wordt het merk van de Acmesa geplakt, zodat niemand in Assen meer gekwetst hoeft te zijn door uiterlijkheden.

De omzet van de Frico in Groningen breidt zich uit, doordat geleidelijk meer winkels overstappen van Domo-produkten op consumptiemelkprodukten van de Frico, waarna ze hun omzet vergroten. De oorzaak van deze ontwikkeling is merkwaardig. De Frico levert in tegenstelling tot de Domo in Groningen melk e.d. in flessen, glazen flessen. Het blijkt, dat kleine zelfbedieningszaken hun omzet aan consumptiemelk vergroten, wanneer ze de flessen-produkten van de Frico nemen in plaats van die van de Domo, die in papier verpakt. Ook wanneer de consument in de zelfbedieningswinkels de keuze heeft tussen glazen fles of een andere en eenmalig verpakking, gaar er een voorkeur uit naar de glazen fles.

Frico-Warga heeft eerst onder leiding van Sipke Wielinga en nu onder die van Hendrik Nijboer alles op de glazen fles gezet. Aanvankelijk gebeurde dat om de melkhandelaren te vriend te hou-

den, nu gebeurt het ook, omdat de consument meer van de fles gediend is dan van karton of plastic. Dat neemt niet weg, dat de Frico de concurrentie voelt van de andere verpakkingen, waarmee Domo, Nijkerk en ook Belgische fabrieken in Friesland opereren. Er is een harde concurrentiestrijd gaande, waarin de Frico haar omzet ruimschoots heeft kunnen handhaven op 69 miljoen eenheden (65 miljoen kg melk) dankzij de uitbreiding in Assen en Groningen. De Frico kreeg in Friesland last van de stuntmelk. Bedrijven als de Miro, die geen retour-flessen kunnen zien, halen de melk in eenmalige verpakking binnen. Met lage prijzen verwerven ze ook grote omzetten. De Frico levert aan winkels, die bereid zijn een prijsbinding aan te gaan en die daardoor niet een te zware concurrent worden voor de melkhandelaren op straat. In Friesland en enkele kleine gebieden daar buiten kon de Frico haar consumptiemelkomzet daardoor niet handhaven.

Het zal een van de redenen geweest zijn om uitbreiding te zoeken in Groningen en Assen. De gevolgen zijn verstrekkend. Terwijl in Nederland de omzet van flessenmelk procentueel steeds kleiner wordt, schakelt de grote melkinrichting van de Domo in Groningen van papierverpakking terug naar de glazen fles. Het zou de bedoeling zijn om in Groningen helemaal te stoppen met andere verpakkingen. De eenmalige verpakking van melk zou geconcentreerd worden in het Domo-bedrijf in Emmen, dat overigens ook iets dichter bij het grote afzetgebied voor deze melk buiten het eigenlijk Domo-gebied zit. We schrijven deze omschakeling in Groningen toe aan de activiteiten van de Frico, die heeft aangetoond, dat de consumenten niet allen voor onaangename verpakkingen door de knieën zijn gegaan. Het komt nu wel mooi uit, dat e CCF en de Frico directioneel uit elkaar gaan. want nu kan de Domo niet meer naar problemen met de Frico bij de CCF-directie op tafel leggen. De Domo werkt op enkele terreinen samen met de CCF. maar die samenwerking werd steeds minder hartelijk.

BEHALVE MET DE FRICO heeft de Domo problemen met de zuivelcoöperatie ZOH in Oosterwolde, die een sloot melk onder de rook van de Domo-fabrieken vandaan haalt. De problemen zijn nog vergroot, doordat de zuivelcoöperaties in Winschoten en Assen toenadering tot de Friese zuivelcoöperatie zoeken buiten de Domo om. De Domo vindt dat niet leuk en zo hoort men dan, dat het bestuur van *De Takomst* bij de Friese Zuivelbond ergens een stokje voor steekt of voor tracht te steken.

Het bestuur van De Takomst? Ja -
Voor wie het nog niet wist - de Friese zuivelcoöperatie zit als volgt in elkaar: Een tiental coöperatieve veehoudersverenigingen exploiteren een aantal zuivelfabrieken. De Takomst is daar een van. Al die coöperaties zijn aangesloten bij de Friese Zuivelbond die een reeks taken vervult voor de fabrieken. Al de fabrieken zijn ook aangesloten bij de CCF. De CCF maakt voornamelijk gecondenseerde melk, maar ze exploiteert o.a. ook een reeks andere bedrijven zoals de kunstkalvermelkfabriek in Sloten, de Rivella-fabriek in Wolvega en recombined-milkfabrieken in Azië en Nigeria.

De CCF werkt samen met de Domo in de exploitatie van De Ommelanden (condens) in Groningen, terwijl de CCF een deel van de winst op haar koffiemelk in het Domo-gebied afschuift naar de Domo. Het gevolg is, dat de CCF overal de voeten onder de tafel heeft en daardoor in het maatschappelijk verkeer zo beleefd is als een dorpskruidenier.
Niet alle Friese plaatselijke zuivelcoöperaties zijn aangesloten bij de Frico, een handelsorganisatie voor kaas en boter. De Takomst is de belangrijkste „deelgenoot" van de Frico met ongeveer de helft van de kaasaanvoer. De Frico heeft in Warga een melkinrichting en een centrale botermakerij, die uit heel Nederland room ter verwerking krijgt.

Enkele zuivelcoöperaties, zoals *De Goede Verwachting* te Workum, de *ZOH* te Oosterwolde en de *Twee Provinciën* te Gerkesklooster zijn niet aangesloten bij de Frico. Zij verhandelen hun kaas via verschillende groothandelaren in Nederland, terwijl ze hun boterafzet via de firma Buisman laten lopen.
Als er nu een conflict is tussen de Domo en de ZOH in Oosterwolde, dan deponeert de Domo haar ongenoegen bij de CCF, waarmee ze het vaakst om de tafel zit. Via het CCF-bestuur sijpelt het problemem door naar enkele fabrieksbesturen o.a. dat van *De Takomst*. die het dan weer ter tafel brengt in de Zuivelbond en de Frico. Het is in het verleden gebleken, dat de Domo heel erg kwaad kan wezen, en dan schokt het probleem uiteindelijk in zoveelste verdunning door naar Oosterwolde. Tussen ZOH en Domo bestaat kortsluiting.

OP HET OGENBLIK is het echter al zo, dat elk probleem, dat de Friese zuivelcoöperatie raakt via bestuursleden van *De Takomst* loopt. Het gevolg is, dat Takomst-voorzitter Tseard Wietsma (voorzitter CCF) hoe langer hoe ernstiger begint te kijken, terwijl het gezicht van Takomst-vicevoorzitter Piet Houtsma (voorzitter Frico) steeds dieper groeven vertoont. (Houtsma stapt al uit de provinciale politiek.) Het komt er op neer, dat de Domo met haar klachten ook rechtstreeks naar *De Takomst* kan stappen.

In de komende jaren zal *De Takomst* in verschillende colleges van de Friese zuivelcoöperatie wel de meerderheid verwerven. Op vele terreinen zal dan het belang van *De Takomst* prevaleren. Als bijvoorbeeld Oudwoude de grensregelingen wil opdoeken, dan kan *De Takomst* daar best eens mee instemmen als het haar past. De samenwerking van de plaatselijke coöperaties, die nu tot op zekere hoogte voortreffelijk is, kan zo echter ook onder druk komen. Het bindmiddel blijft uiteraard de melkprijs en die is relatief hoog in Friesland door het samenspel van de plaatselijke coöperaties.

De vraag die zich te zijner tijd voordoet is die naar de vorm van samenwerking tussen de Friese zuivelcoöperaties en de niet-Friese. De spanningen in Groningen en Drenthe leiden namelijk op den duur tot een duur conflict of tot een vorm van samenwerking met de Friese coöperaties, waarbij onnodige onderlinge concurrentie wordt uitgesloten.

Inmiddels zijn de besprekingen over een produktieregeling van de kaas begonnen. Enkele grote coöperaties buiten Friesland hebben de beschikking gekregen over grote kaasfabrieken, die lage vaste kosten hebben. Misschien voelen die grote coöperaties zich geleidelijk zo sterk worden, dat het voor hen de moeite waard is om eens een eind te maken aan het sprookje van de Friese melkprijs. Het kraken van de kaasprijs kost de Friese boeren meer dan de boeren elders.

De Domo, die 40 procent van zijn melk in de kaasbakken doet, zette de hak op de produktieregeling en de kaasprijs daalde mede als gevolg daarvan gister op de Leeuwarder zuivelbeurs tot *f*5,30 per kilo Goudse. Nog voor de daling lagen de protesten uit Frankrijk tegen de gang van zaken op de directiebureaus in Leeuwarden. De ZOH doet bijna 70 procent van zijn melk in de kaasbak en moet de daling harder voelen dan de Domo. Dat is het spel, dat er gespeeld wordt met boerenbelangen.

Leeuwarder Courant 1978-02-04

Wie wordt de harde man op de weke kaas

Adviezen voor harde zuivelbinken .... uittocht geeft meer pijn .... meer bescherming nodig voor personeel. .. .De Takomst haalde Fresia (Marrum) uit puree .... verdere specialisatie nodig.... Domo moet kaasprijs drukken om melkpoeder.... kaas loopt wel

Veemarkt

ENIGE ONTROERING moet het toch wel wekken bij de harde Friese zuivelbinken, dat er aan alle kanten zoveel zorg omtrent de kaas is ontstaan. Nooit hebben ze iets gemerkt van enig medeleven in de kaasstrijd. Ze ploeterden maar voort met kostprijsverlaging en hogere afzet en nu komen plotseling van alle kanten de adviezen los over de wijze, waarop in Friesland gezuiveld moet worden.

Totnutoe is het overigens wel goed gegaan, naast een hoge kwaliteit van de kaas uit geautomatiseerde en gemechaniseerde kaasmakerijen, bleef ook nog een melkprijs voor de boer over, die in verhouding tot de melkprijs van boeren elders, hoog was. Bij de hoge melkprijs voor de boer was er een lage kaasprijs voor de consument. Dat is niet het enige wat leuk is voor het algemeen belang. De Friese zuivelindustrie bood een stabiele werkgelegenheid met vast werk, terwijl er van die zuivelindustrie zoveel initiatief uitstraalde, dat in Friesland ook de voornaamste machine-industrieën van nieuwe kaasmakerijen zijn ontstaan. Aan de Emmakade in Leeuwarden staat bijvoorbeeld ook de stremselfabriek, die de gehele Nederlandse kaasindustrie van stremsel voorziet.

In de naoorlogse jaren is het aantal melkveehouders in Friesland gezakt op en derde deel. Duizenden veeverzorgers verdwenen en de boerenzoons volgden. Sedert de hausse met de poterprijzen in Friesland is er een nieuwe daling in het aantal melkveehouders ontstaan. Over een afstand van 60 kilometer langs de zeedijk is de laatste jaren het melkvee verdwenen. Dat is dus dertig kilometer aan weerskanten van Marrum.

De veranderingen in de economische verhoudingen hebben veel pijn gegeven en die pijn is de laatste dertig jaar altijd dapper weggeslikt, omdat de verbetering van de lonen, inkomens en pensioenen ervan afhankelijk, want verzekeringsfondsen investeerden in de nieuwe fabrieken. Het wegslikken van de pijn lukt de laatste tijd niet meer zo goed. Tegenover het verlies van de een lijkt geen winst meer te staan voor de ander en voor het algemeen.

In het verleden is te weinig aandacht geschonken aan de gevolgen van de zuivelfusies voor het personeel, dat mee moest naar een andere fabriek. Te gemakkelijk is de gedachte aanvaard, dat de zaken sociaal rond waren met de stelling, dat het personeel met de melk mee ging. Te weinig aandacht is er geschonken aan de mensen, die bij die - indertijd - zo fraaie regeling toch nog tussen de wal en het schip vielen. In de tijd van personeelsschaarste wisten de zuiveldirecties wel raad met overtollig personeel na een fusie.

De oud-centrifugist Van der Heide van de LMI in Leeuwarden vestigde daar deze week de aandacht scherp op, terwijl ook de afdeling Marrum van de voedingsbond CNV plotseling volledig op de hoogte bleek te zijn van de ellende, die versleept personeel bij fusies ondervindt. Toen districtsbestuurder Folkert van der Meer nog bij de voedingsbond van het NVV was, klaagde hij ook over het ontbreken van een echt personeelsbeleid in de zuivelindustrie. De personeelschef zo die er was, bungelde er maar wat bij, in of naast de directie.

De toestanden, die Van der Heide beschrijft, hadden natuurlijk niet mogen voorkomen. Van der Heide had er ook bij moeten zeggen, dat er onder de zuivelbewerkers onvoldoende solidariteit heeft bestaan om dergelijke toestanden te voorkomen. De voedingsbonden hebben ook gefaald, toen het er om ging inhoud te geven aan de gedachte, dat het personeel met de melk mee gaat. Het wegpesten van overtollig personeel in de fabrieken zal wel niet te verhinderen zijn, maar de regeling had in ieder geval afgegrendeld kunnen worden met een eventuele gouden handdruk.

INMIDDELS is er bijna een jaar verlopen sedert de Voedingsbonden FNV (NVV en NKV) onder voorzitterschap van Cees Schelling het personeel van de Takomst-fabrieken in Wolvega en Dronrijp lieten stemmen over een staking. De leden van de bonden stemden voor die staking en stelden de directie een ultimatum. Wie toen door een gerechtelijke uitspraak uit de moeilijkheden gered werd. De Takomst of Schelling, zal wel altijd onduidelijk blijven; er kon in ieder geval niet gestaakt worden.

Het gevolg is geweest, dat er bij De Takomst met nog meer energie dan voorheen gewerkt werd aan de arbeidsbesparende plannen. Daarbij is geen open kaart gespeeld, maar kan het ook zijn, dat niemand aan De Takomst de pijnlijke vragen heeft gesteld, waarvan hij het antwoord liever niet wist? In Dronrijp wordt een kaasmakerij gebouwd, die 350 ton kaas per week gaat produceren, en in Wolvega komt er ook zo eentje. Zo'n fabriek kan ook wel 400 ton halen als het moet. Als men dat bij elkaar optelt, dan blijft er bij De Takomst niet zoveel melk meer over voor levering aan de CCF. De conclusies liggen voor de hand.

Bij een economische verwerking van de melk zullen er in Friesland nog een hele rij fabrieken gesloten moeten worden. Alleen zelfstandige fabrieken zullen ten dele en voorlopig buiten schot kunnen blijven, omdat daar nog wel eens stille reserves te verteren zijn, terwijl er geen nieuwe en dure fabriek is, die afgeschreven moet worden, zoals bij De Takomst het geval zal zijn. Marrum kan de afschrijving van Dronrijp niet verdienen. Fabrieken als die in Oudwoude, Makkinga en Donkerbroek zijn zelfstandig en de melk daar hoeft nauwelijks afschrijving te verdienen.

Waarom bouwt De Takomst zulke dure fabrieken, zal men vragen. Wel, omdat er steeds meer melk komt en omdat De Takomst een verzameling van coöperaties is, waarvan een deel het in het verleden op het rammelen van de pels heeft laten aankomen. De Takomst heeft een aantal jaren geleden de coöperatie Fresia, waarvan Marrum deel uitmaakte, overgenomen met een aantal fabrieken, die niet rendeerden.

De zandboeren uit de Stellingwerven en de veenboeren uit De Lage Midden hebben de kleiboeren, die altijd zo goed wisten hoe het moest in de Friese zuivelcoöperatie, toen uit de puree gehaald. Als De Takomst keihard economisch realisme verweten wordt is dat terecht, behalve uit Marrum. De afdeling van de Friese CBTB in Ferwerd- Blija heeft dat ook begrepen. De afdeling doet De Takomst in een lawaaiige brief alle mogelijke verwijten, behalve die van een te grote zakelijkheid, want die zakelijkheid verlangen de boeren van hun coöperatie.

TECHNISCH is de ontwikkeling van de kaasbereiding in Friesland nog niet tot een einde gebracht. Kortgeleden deelde de afdeling zuiveltechniek van de Friese Zuivelbond de fabrieksbesturen mee, dat een verdere specialisatie van de fabrieken eigenlijk noodzakelijk is, wil men het voile profijt trekken van de huidige technische mogelijkheden.

De opmerking van de Zuivelbond houdt in, dat kleine produkties niet meer passen in moderne kaasfabrieken, die tussen de 100 en 200 miljoen kg melk moeten kunnen verkazen. Ze passen na-

tuurlijk nog wel in kleine afgeschreven fabrieken, waar met de bestaande apparatuur nog iets gemaakt kan worden. De hoge arbeidskosten zijn daarbij geen bezwaar omdat de apparatuur gratis is. Voor vernieuwing lenen zich dergelijke fabrieken nauwelijks.
De laatste tijd zijn voor de volgende fabrieken in Friesland de vlaggen halfstok gegaan: Giekerk, Oldeboorn, Marrum, St. Nicolaasga, Osingahuizen en iets eerder Tzum. Dat waren of zijn fabrieken, die zich trachtten te redden met specialiteiten. Marrum maakt o.a. Friese nagelkaas, die ook in de fabriek te Heeg van de *Goede Verwachting* gemaakt wordt. Als de Frico op zoek is naar een fabrikant van nagelkaas, vindt ze ongetwijfeld de deur in Workum en Heeg open. In het directiekantoor komen de mensen van de Frico dan wel tegenover de gouden en zilveren medailles te zitten, die er met die kaas uit Heeg behaald zijn.

Uit een reeks uitspraken omtrent de kwaliteit van de kaas valt af te leiden, dat buitenstaanders voor de kwaliteit van de kaas vrezen, indien die uitsluitend gemaakt wordt in de geautomatiseerde kaasmakerijen. De gedachte leunt tegen de opvatting, dat vroeger alles beter was omdat het ambachtelijk gebeurde. De vooruitgang in de zuiveltechnologie en de procesbeheersing en met name de betere kennis omtrent kaasbereiding maken het echter mogelijk om meer lekkere kaas te maken dan vroeger. De tijd, dat de kaasmaker met zijn arm door de wrongel roerde om consistentie en temperatuur te controleren, is voorbij. Men heeft er iets bedrijfszekerder methoden voor, die niet afhankelijk zijn van een slecht humeur of van een kleine temperatuurverhoging van de chef-kaasmaker.

De huidige situatie in de Friese zuivelindustrie met al zijn aparte zuivelondernemingen leidt er echter wel toe, dat deze ondernemingen stuk voor stuk te klein zijn voor de bereiding van kleine kaassoorten. Bij de ***Domo*** heeft men nog vijf kaasfabrieken. De twee grote in Marum en Bedum zullen elk zon 120 kg melk tot kaas verwerken, terwijl een drietal kleinere kaasfabrieken kleine soorten voor hun rekening zullen nemen.

De afgelopen maanden vormden natuurlijk niet een van de meest glorieuze perioden voor de CCF; de kaasprijs zat tegen de zolder en men kan zich voorstellen, dat dat gevolgen heeft voor de pot, het overschot van de CCF. In perioden dat de kaasprijs laag is - en zo'n periode is nu begonnen - zit de CCF goed en dan verdienen de kaasfabrieken weer lekker aan de pot, die de CCF jaarlijks uitkeert aan de fabrieken.
De Domo streeft naar een verdeling van de belangen in de kaasproduktie. Men zet er niet alles op één kaart zoals dat bij de kaasproduktie van De Takomst het geval lijkt te worden. De Takomst kan echter rekenen op haar bondgenoten in de Frico, die wel alles willen aanpakken om hun bestaan te rekken.

Deze spanning tussen kaas en condens bestaat er buiten Friesland zo niet. Bij de Domo wordt naast kaas vooral melkpoeder gemaakt, waarbij melkpoeder een produkt is, dat niet zoveel speling in de prijs oplevert. Men zit er eigenlijk consequent mee op het minimum. Als men dan de Friese zuivelindustrie tot buur heeft en geleidelijk ook als concurrent, zoals uit de conflictverhouding tussen Domo en ZOH in Oosterwolde blijkt, dan ontstaat de behoefte om die concurrent te beteugelen via de kaasprijs. De Domo doet niet mee aan de vrijwillige kaasproduktiebeheersing en ze lijkt van plan om de kaasprijs te drukken.

De Domo meent ook, dat het vorig jaar bij die beheersing verkeerd is gegaan. De kaasprijzen zijn dientengevolge extreem hoog opgelopen en de kaasexporteurs hebben enorme verliezen geleden. Bij de Domo meent men ook, dat er schade is toegebracht aan een geregelde afzet van Nederlandse kaas en dat de geleidelijke vergroting van de kaasexport te niet werd gedaan. Kaaspro-

ducenten buiten Nederland zouden afzetgaranties van Nederlandse exporteurs hebben gekregen, omdat deze niet weer door Beetstra en consorten voor het blok gezet wilden worden.

IN FRIESLAND zouden die drie kleine Domo-kaasfabrieken met opheffing bedreigd worden, indien ze in een zo grote coöperatie zouden zitten als de Domo is. Bij de Domo streeft men een spreiding van de kaassoorten na, al kan men natuurlijk ook stellen, dat men met investeringen in de kaasindustrie even rustig aan wil, nadat er pas in Bedum achttien miljoen gulden in de kaas gestopt is.
Het verhaal van de Domo gaat op als een vlieger, die te kort gehouden wordt. Het duikt met een klap in de grond. De Domo heeft een excuus nodig om zich een plekje te veroveren in de kaasproduktie en dat zal wel even pijn geven op de markt. Niemand kan de Domo tegen houden, als de kaasmarkt kapot gaat.

De Domo verhandelt haar eigen kaas niet rechtstreeks maar doet dat via de NCK, een organisatie die net zo werkt als de Frico, zij het dat ze wat verder van de deelgenoten afstaat. De Domo wil een groter deel van haar melk in de kaasbakken kwijt. Ze zat vorig jaar op 40 procent kaasmelk en ze wil dit jaar naar 45 procent. Dat kan als de nieuwe fabriek in Bedum ingedraaid is.
De Friese zuivelindustrie zit op een percentage van 70 procent kaasmelk. Bovendien bestaat bij de zuivelcoöperaties de krachtige behoefte om de kaasproduktie zo in te richten, dat er een hoge kaasprijs ontstaat. De CCF moet voor haar melk altijd de prijs betalen, die er eventueel voor kaasmelk gemaakt kan worden. Het bedrijf heeft er in de loop der jaren voor gezorgd, dat het altijd boven die kaasprijs kan uitkomen.

Dat de Domo in een conflict-stemming is, blijkt ook uit het feit, dat men de interventieprijs voor boter en melkpoeder op een hoogte stelt van *f*5,20 per kilo Goudse, terwijl algemeen een hoogte wordt aangehouden van *f* 5,40. Dat is de prijs voor een niet zo moderne kaasindustie.

Leeuwarder Courant, 1978-02-11

Vragende Kamerleden helpen Marrum niet

(De Veemarkt)
KAMERVOORZITTER Anne Vondeling, die veel doet om het aanzien van de regeerbazen op taalgebied wat op te peppen, moest deze week ingrijpen, toen enkele Kamerleden ministers vragen wilden stellen over de sluiting van de zuivelfabriek in **Marrum**. In de vragen was aanvankelijk sprake van een zuivelfabriek De T**oe**komst en dat moest veranderd worden in *De Takomst*. Een Kamervoorzitter, die de naam Schiphol verdedigde tegen een uitheemse naam zal niet in actie komen voor *De Takomst*!

Veel meer kon dr. Vondeling ook al niet doen voor de drie vragenstellers, Vellenga, Voortman en Poppe, dan hun vragen wat oppoetsen door ze met een goede naam een glans van echtheid te geven. We hebben ons wel even afgevraagd of Vellenga en Voortman die vragen onder ogen hebben gehad, voor ze deze aan de ministers stelden. Van deze twee weten we namelijk bijna zeker, dat ze wel weten hoe de naam van de coöperatie *De Takomst* geschreven wordt.

Uit de vragen zelf sprak een onbekendheid met de situatie in *De Takomst* en in Marrum, waardoor we in tweede instantie nog eens de indruk kregen, dat Vellenga en Voortman de vragen zelf niet hebben opgesteld. Er is bijvoorbeeld geen zuivelfabriek in Marrum die *„De Takomst”* heet. De fabriek in Marrum is een bedrijf dat eigendom is van de coöperatieve zuivelindustrie *De Takomst*. Deze coöperatie exploiteert een reeks zuivelfabrieken in Friesland voor rekening en risico van de aangesloten melkveehouders.

De besluitvorming in *De Takomst* wordt voorbereid door de directie in nauwe samenwerking met het bestuur, waarvan voorzitter Tseard Wietsma bijna dagelijks bij de gang van zaken in de zuivel betrokken is. Het bestuur van *De Takomst* legt verantwoording af in de ledenraad, die in deze coöperatie nog de raad van commissarissen heet. De leden van *De Takomst* kunnen over de gang van zaken op de hoogte gebracht worden in de rayonvergaderingen.

Wat moeten de ministers Fons van der Stee en Gijs van Aardenne nu aan met de vragen wanneer de sluiting als dezen willen weten wanneer de sluiting van Marrum aan het bestuur zichzelf mee dat het iets besloten heeft? In hetzelfde vlak liggen de vragen over de richtlijnen bij fusie en sluiting van fabrieken, zoals die overeengekomen zijn tussen Friese Zuivelbond en voedingsbonden. Overeengekomen is, dat er geen personeel ontslagen zal worden; dat is bekend.

Een boeiend en ontgoochelend aspect hebben de vragen van de drie socialistische Kamerleden ook. Zij vragen de beide ministers namelijk naar een volstrekt interne gang van zaken bij *De Takomst*. Ze willen bijvoorbeeld weten wanneer hoofddirecteur Wout Kranenburg aan bedrijfsdirecteur Durk Wiersma in Marrum heeft meegedeeld, dat de fabriek dicht ging, althans zo vertalen we de onduidelijke vraag nu maar. Het antwoord op die vraag zal een hele bevrediging voor de dorpsroddel in Marrum kunnen geven en het afscheid van Wiersma dit jaar in Marrum kunnen bederven.

HET ALLERMERKWAARDIGSTE is, dat de vragen van de drie Kamerleden aan de werkelijke noden van de Marrumers voorbij gaan. Doordat die vragen ondeskundig gesteld zijn, laten ze een veel te grote ontsnappingsruimte aan de ministers, waar het gaat om de werkelijke belangen van de mensen, die aan de Marrumer fabriek werken. en van de dorpsbewoners, die voor hun

welvaart ook afhankelijk zijn van het voortbestaan van de fabriek. Als de ministers straks antwoorden, dat de 50 personeelsleden van Marrum na de sluiting van de fabriek liefderijk elders door *De Takomst* zullen worden opgenomen, zal het lijken of er geen pijntje aan de hand is.

Vragen en antwoorden van Kamerleden en ministers zullen de regeerbazen een grote bevrediging geven en ze zullen zichzelf misschien als weldoeners van de maatschappij voorkomen, omdat ze die vijftig van Marrum toch maar gered hebben. Het probleem van die vijftig is echter niet de ellende, die Marrum met de sluiting van de fabriek treft. Te vrezen valt, dat het dorp naar de bliksem gaat. De spandoeken verdondiden dat deze week al bij de rayonvergaderingen. Die rayonvergaderingen van *De Takomst* in Marrum hebben overigens geen uitspraak gedaan over de sluiting, hetgeen inhoudt, dat bestuur en directie uit dien hoofde geen enkele aanleiding hebben het beleid te wijzigen.

De Takomst heeft zijn zin, de politici hebben hun kick en Marrum moet straks zonder zuivelfabriek verder. Het personeel van Marrum heeft overigens geen verplichting om de fabriek tot het einde te laten doordraaien en het zal dus proberen een goed heenkomen te zoeken. Een goeie kaasmaker is nooit weg. Met hangen en wurgen zal Marrum misschien maart volgend jaar nog halen.

De fabriek zou nog kans hebben gehad, wanneer *De Takomst* dit jaar door een fusie elders in het noorden de melkaanvoer dermate had zien stijgen, dat het noodzakelijk was geweest om de gespecialiseerde fabriek in Marrum te laten blijven draaien. Het vermoeden dat Marrum dicht zou gaan, heeft de fabriek in laatste instantie de das omgedaan.

De Takomst kan zelf ook schade oplopen de toestanden, die de laatste weken zijn ontstaan. De nieuwe kaasmakerij in Dronrijp, die twintig miljoen gulden gaat kosten, komt op verschillende onderdelen voor subsidie in aanmerking. De desbetreffende subsidies zullen nu in Den Haag nog wel eens extra scherp worden bekeken. Winst zit er mogelijk voor het personeel in deze ontwikkeling, omdat een aantal misstanden in de positie van de werknemers duidelijk zijn geworden.

EEN HARD CONCENTRATIEBELEID bij de *De Takomst* lijkt noodzakelijk. Al enige malen hebben we opgemerkt, dat *De Takomst* bij de zuivelfusies in Friesland de zwaarste lasten op zich genomen heeft. Toen er indertijd overleg was tussen *De Goede Verwachting* in Workum en *De Terpen* in Wommels over een fusie, pleegde *De Takomst* een inbraak bij *De Terpen* en Wommels zwaaide over naar *De Takomst* (en bleef behouden voor de Frico). Toen *Fresia* de melkprijs niet meer kon maken, nam *De Takomst* de zaak over; zuivelbewerkers in Marrum maken ons er op attent, dat het zwakke punt van *Fresia* in Dronrijp lag en niet in Marrum.

De gevolgen van dit beleid van *De Takomst* zijn niet uitgebleven. Het verzamelen van de zwakke broeders in de Friese zuivel leidde tot een achterstand bij de investeringen. Terwijl Workum de zaken al lang rond heeft, zit *De Takomst* nog midden in de investeringen en dat legt een druk op de melkprijs. *De Takomst* doet het niet slecht; zij zit in Nederland aan de top, hoewel over 1976 achter **Workum, Gerkesklooster, Opeinde, Dokkum, Novac, Oosterwolde**, maar nog net voor *De Foarútgong* in **Bergum**.

Het weekblad De Boerderij heeft de fabrieken in Nederland met hun melkprijzen deze week weer eens op een rijtje gezet en daar rolt die volgorde uit. Slechts één niet-Friese onderneming dringt in deze top van 24 zuivelbedrijven door en dat is de kleine melkfabriek Gilze, die nog net boven Bergum eindigt, waarschijnlijk dank zij een goed georganiseerde afzet van consumptieijs

(merk Okay). Op de Friese ondernemingen volgen de *Acmesa* in Assen, de *DOC* in Hoogeveen en de *Domo* in Beilen.

Uit de becijferingen van De Boerderij, uitgevoerd door ir. Mieke Berends-Ballast, blijkt, dat de Friese fabrieken hun voorsprong op de rest van zuivelend Nederland in 1976 hebben vergroot. Dat gebeurde in een slecht kaasjaar, terwijl de Friese ondernemingen juist het grootste deel van hun melk in de kaasbak brengen. De melkprijsverschillen moeten in 1977 derhalve nog groter zijn geworden, want toen liep de kaasprijs het laatste deel van het jaar geweldig uit.

De prijsverschillen zitten niet in het produkt dat er gemaakt wordt, zegt boerderij, maar het „gaat er om wat de ondernemingen werkelijk voor hun produkten hebben gekregen en daarbij spelen naast kwaliteit en verfijning van het assortiment ook de wijze waarop de produkten worden afgezet mee".
Halverwege het citaat begon er voor ons een enorm groot vraagteken te groeien, want kaasbeurs-specialisten proberen ons altijd aan te praten, dat de kaas uit de Friese fabrieken (de kaas met het F-merk) in de wereld de laagste prijs doet. Als de Friese Goudse dus minder opbrengt blijft voor De Boerderij nog en „de wijze. waarop de produkten worden afgezet" over. Daarvan zegt het blad: „En dat is veelal het geheim van de kok".

Niks geheim van de kok; het Is het geheim van de smid en dat geheim kennen we. De kaas wordt op de Leeuwarder zuivelbeurs verhandeld en dan zie je ze zitten: Beetstra bij Schaap, Hoitinga bij Westland, Bartels bij Tamminga. Valk van de Frico komt er ook even en soms Ko van der Pol van de NCK met bijna de helft van de Nederlandse kaas op zijn rug.

EEN BELANGRIJKE OORZAAK van de melkprijsverschillen vindt De Boerderij in de arbeidskosten per 100 kg melk. Als nu *De Takomst* van de Friese ondernemingen op het lijstje als een na laagste uitkomt, dan weet men ook, dat *De Takomst* die plaats wijt aan de arbeidskosten in de bedrijven. De Boerderij geeft de indruk, dat het ziektepercentage van de bedrijven een belangrijke invloed op de arbeidskosten heelt.

Het blad noemt hier als kosten per man in 1976 39.000 tot 40.000 gulden. Een beetje merkwaardig is het, dat bedrijven in Nederland, die helemaal niet zo gunstig staan op het lijstje van de Boerderij, wel deelnemers zijn aan een moordende concurrentie in de afzet van drinkmelk via stuntende winkeliers. Fred van der Werff nam zelfs de voorstap met melk van de CMC, de slechts betalende van de grote zuivelondernemingen. Misschien gaat het tocht om de wijze waarop de produkten worden afgezet.

DE VERZWARING van het elektrisch net in Friesland ten behoeve van de landbouw loopt voortreffelijk en men is er mooi mee op tijd geweest. Het is een plan dat 120 miljoen gulden gaat kosten. Friesland is daartoe ingedeeld in 80 blokken. In 32 blokken is het werk klaar, terwijl in de eerste 55 blokken de voorlichtingsfase voorbij is en zich voldoende deelnemers voor de uitvoering hebben aangemeld.

Het plan is een gemeenschappelijke onderneming van de Friese agrariers, die een opslag van 25 procent op hun stroomrekening krijgen om het geld voor het plan bijeen te brengen. Het PEB neemt een deel van de kosten voor zijn rekening, terwijl minister Van der Stee ook om raak uit de hoek is gekomen met een subsidie. Er moeten ongeveer 7000 boerderijen op het verzwaarde net worden aangesloten. Het plan moet in de winter van 1980-81 rond komen. Dan hebben 7000 boerderijen een stroomaansluiting, waar 50 kw aan apparatuur aan kan hangen.

Er is een aantal boeren, die in de eerste omgang van het Landbouw-electrificatiefonds Friesland van deelneming hebben afgezien, soms omdat ze het slachtoffer waren van een tegenactie. De mogelijkheden om uit de landbouw te stappen zijn de laatste jaren geringer geworden, zodat er reden is om toch nog eens te kijken of die bedrijven door het Lef kunnen worden meegenomen. Gedeputeerde Staten van Friesland zullen voor die gevallen echter een aparte regeling moeten ontwerpen.

De electriclteitsvoorziening van het Friese platteland was achtergebleven bij die in andere provincies, waar men de verspreide bebouwing met boerderijen minder kent, dan hier het geval is. Op het ogenblik begint men in Groningen ook de behoefte te voelen aan een betere voorziening van het agrarisch platteland met stroom, maar het lijkt vrijwel uitgesloten, dat men alle Groninger boeren zo ver zal krijgen, dat ze als collega's elkaars stroomkosten gaan betalen.

In Friesland is de tankmelkregeling van de zuivelindustrie afhankelijk van de netverzwaring. De waarde van een boerderij hangt af van die stroomvoorziening. Boeren, die niet aan het plan meedoen lopen kans op een afknapmeter in hun bedrijf, die de stroomvoorziening stop zet, wanneer ze een kwartier lang boven de 5 kw komen. Deze meter wordt wel eens verward met de vastrechtmeter, die het stroomverbruik per twee uur controleert.

Leeuwarder Courant 1978-02-18

Over strijdende melkslijters Supermarkten en stuntmelk

(De Veemarkt)
Zelfbedieningszaken zijn op zich volkomen verantwoorde zaken in welk opzicht dan ook. Dat geldt ook voor die van Fred van der Werf. Moeilijker wordt het, wanneer dit bedrijf en nog 'n aantal andere willens en wetens de wet gaan overtreden. Dat doen ze bij de stuntverkoop van melk. Er is een minimum-melkprijs voorgeschreven ten behoeve van de instandhouding van een afzetapparaat van melkboeren. Die minimum-prijsregeling is een uitvinding van melkinrichtingen en melkhandelaren zelf, maar de minister van economische zaken heeft de regeling goedgekeurd en daarbij zal ongetwijfeld hebben meegespeeld dat de bewoonbaarheid van Nederland ook in stand wordt gehouden door een melkboer die geregeld zijn ronde maakt door stad en dorp, waar mensen van hem afhankelijk zijn, mensen die zelf geen boodschappen kunnen doen

De Algemene Inspectie Dienst heeft geen processen-verbaal opgemaakt van deze overtreding van de regelingen des lands. Waarschijnlijk omdat het Europese Hof van Justitie - ja, de EEG zal niet bestaan - een soortgelijke regeling voor sterke drank in Nederland heeft getorpedeerd. Nu menen een reeks zelfbedieningszaken, dat ze, vooruitlopend op een uitspraak over de minimumprijsregeling van de melk, deze regeling wel kunnen negeren.

In een samenleving die zoveel doet om de mensen sociaal aan hun trekken te laten komen en die ook steeds meer afgestemd wordt op de belangen van mensen, die zich zonder meer niet in de economische baaierd kunnen handhaven, past dat roofridderachtige gedoe met de stuntprijzen voor melk niet. Nu zal het Fred van der Werff een zorg zijn, wanneer de zaken bij een kleine concurrent in het honderd lopen. Hij slaat goedkoop melk in en gooit het goedkoop op de markt tegen prijzen, waarvoor de melkboer niet meer langs de deur kan komen.

Een zorg voor Van der Werff zou mogelijk wel kunnen zijn de toenemende spanning tussen mensen onderling. Het lijkt of steeds meer mensen zich onveilig gaan voelen in de maatschappij. Mensen, die zich onveilig voelen, houden een grote hond of nemen politiek extreme posities in. Ze zijn ook voor hard in ingrijpen. De melkboeren leven in zo'n sfeer van onveiligheid, ze komen in een stadium, waarin ze het recht in eigen hand willen nemen. Dat zal zich in eerste aanleg niet uiten door een gemeenschappelijke excursie naar een zelfbedieningszaak, maar richt zich allereerst op de melkinrichtingen. In Holland willen de melkboeren hun rekeningen aan de melkinrichtingen betalen met eenzelfde korting als die, welke ze veronderstellen, dat er aan de winkels wordt gegeven.

WAT ER MET DE melkinrichtingen eigenlijk fout is gegaan, is niet helemaal duidelijk. Zij komen telkens in de hoek waar de slagen vallen. Eind vorig jaar vloog de kaasprijs omhoog dank zij een beleid in de kaasindustrie, dat de produktie in de hand had gehouden. De melkinrichtingen konden de uitbetalingscapaciteit van de kaasfabrieken op geen stukken na volgen
Deze gang van zaken betekent, dat de melkinrichtingen tegenover de kaasindustrie ten opzichte van de melkveehouders over 1977 weer slechte betalers zullen lijken. Men moet dan vooral denken aan de **CMC-Melkunie** in het Westen des lands, een coöperatie, die meer dan wie ook haar afzet in de consumptiemelksector vindt. De CMC een bedrijf dat in een voortdurende reorganisatie verkeert, zit nu in de groep *Meldoc* met andere grote coöperaties. De Meldoc probeert enkele dwarsliggers in de industrie er onder te krijgen.

Een dwarsliggend bedrijf, *Leerdam,* werd opgekocht en met andere werden afspraken gemaakt. Daarbij heeft men onverwacht hulp gekregen van een groep grote melkveehouders in de Flevopolder. Deze hebben een club gemaakt met een man of 25 om de stuntmelkinrichting in *Nijkerk*, een coöperatie van Veluwse boeren aan haar woord te houden, namelijk het betalen van een hogere melkprijs aan de Flevoboeren dan de Friese *Novac* (*CCF en Frico*) in de polder uitbetaalt. Die slechte gang van zaken in de consumptiemelkindustrie en de hoge kaasprijs hebben bij Homme Siebenga en zijn collega's toch wel enige ongerustheid veroorzaakt omtrent de toezeggingen van *Pel in Nijkerk*.

De vraag is of de melkinrichtingen in Nederland tot afspraken kunnen komen om niet meer te leveren aan zaken, die de melk gebruiken om de melkboeren kapot te maken. Die afspraak lijkt logisch, maar men moet wel rekening houden met een groeiende overcapaciteit in de consumptiemelkindustrie en met de opkomst van particuliere melkinrichtingen als *Menken* en de *AMC in Aalsmeer*, die geen enkele moeite lijken te hebben met uitbreiding van de afzet. Er is een overcapaciteit, omdat door de groei van de melklevering aan de zelfbedieningszaken de omzet van consumptiemelk daalt.

In Nederland kunnen de resterende melkinrichtingen gemakkelijk tot afspraken inzake de afzet komen De melkboeren hebben volkomen gelijk, wanneer ze de melkinrichtingen daartoe willen dwingen, al behoort hun methode niet tot de gebruikelijke vormen in het economisch verkeer. De melkinrichtingen zijn echter niet alleen meer baas op de Nederlandse markt: zij hebben te maken met concurrentie uit België. De Belgen kunnen hun melk dank zij de EEG ook kwijt op de Nederlandse markt. En de Belgen zullen het stuntvak wel van de Nederlanders geleerd hebben

DE STUNTERIJ met melkprodukten komt de kaasindustrie niet ongelegen. De melkinrichting van de *Frico in Warga* heeft de zaak natuurlijk niet aan het rollen gebracht. Daar heeft men belang bij een zo rustig mogelijke ontwikkeling en een geleidelijke uitbreiding van de afzet Frico-Warga hanteert ook vaste prijzen en de winkelier, die zich er niet aan houd moet maar omzien naar een andere leverancier.

Is dat eigenlijk niet merkwaardig, de Frico heeft een groeiende omzet in de drinkmelk, terwijl het niet mee doet aan halsuitsnijderij in de consumptiemelkprijzen? Niet elke winkelier heeft kennelijk belang bij het stunten met de melkprijs.

Van de Frico als kaasafzetorganisatie zullen ook geen initiatieven uitgaan om de consumptiemelkmarkt te verstoren. Het omgekeerde lijkt wel het geval. Een grote coöperatieve onderneming als de Domo laat het wel afweten bij een productiebeheersing van de kaas. De onverwachte oorlog op de consumptiemelkmarkt zou de Domo mogelijk wat williger maken bij het aangaan van productieafspraken voor kaas.

Alle ellende met drinkmelk en kaas komt uiteindelijk op het hoofd van de melkveehouder neer. Dat is de man, die van de melkprijs uiteindelijk datgene krijgt, als wat er overblijft als ieder ander zijn deel heeft genomen, niet gekregen, genomen in de zin van het eerder genoemde pakken en graaien. Tot die geloofsovertuiging is minister Fons van der Stee ook weer bekeerd met een harde actie van ir. Gerrit Braks in de Tweede Kamer. De minister moest en zou zegge, dat het kommer en kwel in de melkveehouderij is en dat hij daar geld tegen aan zou gooien.

De lastenverlichting in de landbouw, waarbij het ministerie enkele heffingen op de melk van de melkveehouder overneemt, wordt nog een half jaar voortgezet. Het kan de boer een paar tiende

delen van een cent per kilo melk opleveren. Het was weer allemaal zorg in de melkveehouderij volgens Braks en een Van der Stee, die een andere mening was toegedaan, moest zich bekeren, wilde hij, geen motie aan de broek krijgen. De CDA-boeren zijn toch echt wel een pijler onder het kabinet. Het groene front in zijn contributie; acht miljoen gulden.

De lastenverlichting wordt gelijkelijk over de boeren uitgespreid in de mate waarin ze melk leveren. Links probeerde in de Kamer het beleid om te buigen in de richting van inkomenstoeslagen, maar dat lukte gelukkig niet. Er zouden immers toch geen Friese boeren voor de toeslagen in aanmerking gekomen zijn, zij met hun grote melkveestspals en met hun melkprijs. De inkomenstoeslagen zijn weer iets verder naar de toekomst opgeschoven, gelukkig, omdat ze ten koste van de melkprijs zullen gaan en omdat ze producenten van melk in het zadel zullen houden, die nu bereid zijn te trachten op een andere manier in hun inkomen te voorzien. Je zult overigens maar moeten melken in Brabant of Holland en die, vier en vijf cent minder voor de melk krijgen dan de Friese boer. Dan zorg je wel voor andere inkomsten.
[….]
OOK DE COOPERATIEVE zuivelfabriek te Oudwoude lijkt in de tang genomen te worden door nationale regelingen. Het ministerie van landbouw wil de fabriek in Oudwoude verplichten de naam van een bepaalde kaassoort (met notige smaak en grote gaten, die in Oudwoude is ontwikkeld *„Leerdammer”* te noemen. Dat is ook de merknaam die de *Lijempf*-fabriek in Schoonrewoerd aan de kaas wil geven. Oudwoude had de kaas eerst, maar Schoonrewoerd had de naam eerder uitgevonden.

In een Leeuwarder kaaswinkel troffen we deze week een *Leerdammer*, die dermate was gaan werken, dat het wei een ballon leek te worden. De bereiding heeft men kennelijk nog niet vast in de hand. Schoonrewoerd ontbrak vorige week in het lijstje fabrieken, dat het weekblad *De Boerderij* publiceerde met de melkprijs, die deze fabrieken in 1976 hadden uitbetaald Bij de drukproeven van het desbetreffende artikel werd Schoonrewoerd nog wel genoemd, als fabriek met de laagste melkprijs van de deelnemende ondernemingen Schoonrewoerd liet zich toen van de lijst schrappen.

Nu wil Schoonrewoerd de naam van Westberger laten schrappen, maar daar zal de centrale commissie voor de kaascontrolestations wel niet intreden, te meer niet omdat het allemaal even buiten Oudwoude en haar directeur Wim Bartels om gekokstoofd zou worden. En dat in deze tijd van inspraak en medezeggenschap.

Leeuwarder Courant 1978-03-11

Melkprijzen zijn om te vergelijken – Vecolac, Novac

PIET HOUTSMA sprak in de vergadering van de Friese Mij van Landbouw ook over het verschil in uitbetaling tussen de verschillende zuivelondernemingen. Als voorzitter van de Friese Mij past het hem om de gemoederen in Friesland op dat punt te bedaren. Houtsma greep de produktieregeling voor kaas aan om te demonstreren,, dat eensgezindheid tot betere prijzen leidt. Hij legde niet uit, waarom die prijs eerst tot 5,30 in elkaar donderde* voor er aan het veehoudersbelang werd gedacht.

Wel had hij gelijk met zijn opmerking, dat men meer naar de melkprijs in het algemeen moest zien dan naar die van elkaar. De absolute hoogte van de melkprijs is daarmee meer gediend en deze gaat uit boven de betrekkelijkheid van de onderlinge prijsvergelijking. Dat zal Frico-voorzitter en Takomst-bestuurder Piet Houtsma iets eerder zeggen dan een bestuurslid van een andere Friese zuivelcoöperatie, die uittorent boven Frico en Takomst. Er is nog altijd een ding erger dan het vergelijken van prijzen, die zuivelfabrieken uitbetalen, en dat is het niet vergelijken van die prijzen.

Prijsvergelijking is essentieel voor de veehouders om te weten waar ze aan toe zijn. De prijsvergelijkingen, die het weekblad *De Boerderij* nu al voor de derde keer voor de Nederlandse zuivelindustrie heeft uitgevoerd, zullen hun uitwerking op de verhoudingen niet missen. In de randgebieden van de westelijke CMC waren de boeren al enige jaren in beweging, een beweging, die zich uit Holland via Utrecht, Nijkerk en de Flevopolders lijkt voort te zetten naar het gebied om Zwolle.

Tussen Zwolle en Nijkerk werken een reeks coöperaties en particuliere ondernemingen door elkaar. Lijempf en Nestlé hebben er als particuliere zuivelbedrijven hun melkwinningsgebieden. Ze kunnen in de toekomst verzekerd zijn van een toenemende melkaanvoer, omdat de coöperaties in dat gebied wanorde en interne ruzies koesteren. Dat laatste is vooral een verontrustende zaak. Wanneer een oud-voorzitter van de coöperatie **Vecolac** met zijn bedrijf naar de Lijempf overgaat, dan is er meer aan de hand dan een melkprijs, die niet deugt.

De Boerderij plaatste de Vecolac in de achterhoede van de melkgeld-uitbetaling, bij de coöperatie Noordholland en de CMC. De Vecolac met zo'n 200 miljoen kg melk heeft zijn werkgebied om Zwolle. De Vecolac heeft bij het beetje melk dat ze heeft, nog een flink aantal fabrieken te onderhouden, hetgeen de indruk vestigt, dat men hier meer met een directeuren-coöperatie heeft te maken dan met een veehouders-coöperatie. De publicatie van de melkprijs van de Vecolac in De Boerderij leerde de boeren, dat ze drie cent minder voor de melk kregen dan de boeren, die aan de **Novac** leverden. Eén boer bij Vollenhove trok de consequenties en levert nu aan de Novac; anderen wilden het nog eens aanzien met de Vecolac. Als de Vecolac nu orde op zaken stelt, kan de erosie van de fabrieken voorkomen worden.

In het blad Melk van de CMC, die slechts een halve cent boven de Vecolac uitkomt, geeft de gloednieuwe redacteur een hele beschouwing over de melkprijsvergelijking van De Boerderij. Hij verwijt De Boerderij, dat het blad de oorzaak van de melkprijsverschillen niet voldoende duidelijk maakt. Met andere woorden, de boeren van de CMC willen nu wel eens een keer weten, waarom ze zo met de melkprijs in dé achterhoede zitten.

Melkredacteur Aardema vermeldt als voordeel van de Friese zuivelcoöperaties de pot van de CCF. Dat is een juiste opmerking. De deelneming van de zuivelcoöperaties in die melkproduktenonderneming is een lonende zaak. Daarmee vergeleken zijn de deelnemingen van de CMC lijken onder het ledikant.

De IJsunie is zo'n lijk. De Diepvriesunie floreert ook niet. De verliezen stapelen zich op. Met de SOLof b.v.-truc zal de debacle wel bij een ander onder het kleed geveegd worden. Het kost nu boerengeld. Er is sprake van dat al deze koude belangen samengebakken worden met die van de Campina. Het personeel van de IJsunie en van Campina is in de verkoopsector een strijd op leven en dood begonnen om te bewijzen wie de beste verkoper is. Elke transactie lijkt verlies op te leveren, maar dat zal wel blijken als de verkoopstaven en het produktiepersoneel getrimd moeten worden.

Leeuwarder Courant 1978-03-18

GEEN GELIJKE PRIJZEN VOOR BOEREN IN EEG

Vrij goederenverkeer in EEG is gebleven . . . welvaart bepaalt prijs . . . plat liggen of overeind blijven . . . dorp in actie voor fabriek . . . De Takomst is goed in harde concurrentie . . . groot stuit op verzet. . . particulier laat boeren zakken . . . . . controleer kaasfabrikant

(De Veemarkt)

BIJ DE START van de Europese Economische Gemeenschap was het meteen de bedoeling, dat de goederen daar geproduceerd zouden worden, waar dat door de omstandigheden het beste kon. Aangezien melk het beste in Leeuwarden en wijde omgeving geproduceerd kon worden, leek er geen vuiltje aan de lucht. Even de tanden op elkaar en dan zou het wel gaan. Op de Leeuwarder kaasbeurs was ook wel een, „zwarte vrijdag", maar die werd, ongedaan gemaakt met een aantal manoeuvres, die de vrijheid van de kaasproducenten beperkte.

Goederen zouden in de EEG zonder belemmeringen de grenzen kunnen passeren. Er zouden geen belemmeringen naar hoeveelheia zijn en niet naar de prijs. In grote trekken is dat gelukt, men betaalt in principe overal hetzelfde voor hetzelfde produkt. Dat systeem kent echter één uitzondering, dë landbouw. Boeren krijgen niet overal hetzelfde voor hun produkten, althans voor zover daar marktordeningen vanwege de EEG voor bestaan.

De marktordening zou oorspronkelijk wel dienen om de boeren overal dezelfde prijs voor hun produkten te geven, maar het systeem is ontaard, zodat het nu juist de mogelijkheid geeft om boeren ongelijke prijzen te geven. Een Duitse boer krijgt meer voor zijn melk dan een Nederlandse en zij beiden weer meer dan een Franse.

De oorzaak van deze ontwikkeling naar ongelijke beloning van de boeren is gelegen in een verschil in welvaart per EEG-land. Het ene land produceert veel meer per hoofd van de bevoling dan het andere. De stormachtige economische ontwikkeling van Duitsland is bekend. Nederland liet zich fiin meeslepen en toen kwam de gasbel iedereen nog wat rijker maken. Het geld, dat de gasbel oplevert, wordt ook gebruikt om mensen aan het werk te houden, ook in de landbouw, en dienovereenkomstig te belonen.

De beloning van een boer in de EEG is afhankelijk van de welvaart in zijn land. De gekoesterde boeren in de rijke EEG-landen beconcurreren hun collega's in de armere landen. De rijken kunnen die concurrentie volhouden dank zij de subsidies die ze extra krijgen. In zuivelkringen heeft men echter ook de indruk, dat Frankrijk een politiek van inflatie volgt om diezelfde concurrentie vol te houden. Engeland staat op het punt in de zuivel eenzelfde politiek te volgen.

Het is duidelijk, dat in deze situatie melkveehouders en zuivelindustrie in Nederland gehouden zijn alles te doen om in die concurrentie overeind te blijven. Dat betekent dat de kosten in de bedrijven verlaagd moeten worden. Er zijn groepen in de samenleving, die het nut van het overeind blijven niet meer inzien. Het is nogal vermoeiend, dat staan, en liggen is beter-voor- het welzijn. Die groepen schamperen op het jachten in de maatschappij en ze veroordelen de spanningen, die er uit voortkomen.

Het is niet gemakkelijk om voor de groepen namen in te vullen van organisaties. Hoogstens kan men zeggen, dat een bepaalde uitspraak van deze of gene in zo'n groep past, terwijl de betrokkene zelf meent ver van de groep te staan. Er zijn wel politieke partijen, die elementen in zich heb-

ben van lekkerlui-op-de-rug, maar als je ziet met welk een uitbarsting van energie de politici zich op de komende verkiezingen storten, dan valt het niet mee hen nog een etiketje op te plakken.
[….]
Dorpsnotabelen in St. Nicolaasga hebben deze week zo'n brief geschreven, die een kreet om behoud van welvaart voor het dorp was. Het heeft wel even bevreemding gewekt, dat deze brief niet aan het bestuur van de coöp. zuivelindustrie *De Takomst* gericht was, maar dat hij wel bij een bestuurslid thuis bezorgd werd. Sterk was natuurlijk ook niet, dat het actie-comité van dorpsnotabelen eerst de brief wilde publiceren voor het contact kon opnemen met *De Takomst*, want nu moest het zich baseren op willekeurige flarden nieuws. Succes heeft de open brief wel gehad, want het bestuur van *De Takomst* heeft een beslissing over de sluiting veertien dagen uitgesteld.

De Takomst heeft zijn opdracht van de coöpererende boeren om voor een goede melkprijs te zorgen tot nu toe goed vervuld. *De Takomst* betaalde over 1976 een melkprijs uit, die tot de top van de Frico-coöperaties behoorde. Er wordt nu wel in toenemende mate aan de uitbetalingscapaciteit van *De Takomst* geknaagd. De actie in St. Nicolaasga, waar het dorp de boeren onder druk lijkt te zetten om de melk aan Nestlé (in Nunspeet?) te gaan leveren, als de fabriek in St. Nicolaasga gesloten wordt, behoort tot dat geknaag.

De Takomst heeft met dit soort moeilijkheden te maken op Terschelling en Ameland en bij Marrum en _Ee. Hij voelt ook de volle concurrentie van de particuliere industrie Nestlé, die bereid is iedere boer met voldoende melk en op een geschikte plaats over te nemen. Wat ongeschikt is voor Nestlé mag zich tot de coöperatie wenden. Nestlé komt geleidelijk sterker te staan in Friesland. De melkaanvoer per veehouder ligt er nu al aanmerkelijk hoger dan bij de coöperaties en de melkprijs ligt bij die van *de Takomst*, *Novac* en *Noordoostergo*. Met een 200 miljoen kg melk blijft Nestlé in Friesland een geduchte partner in de zuivelindustrie. Wel heeft Nestlé bij zijn leveranciers in Friesland en de Noord-oostpolder de verwachtingen over de „pot” van 1977 wat gedempt wegens een achterblijvende melkaanvoer.

Het is kennelijk niet zo, dat de toekomst van *De Takomst* in gunstige zin verzekerd is. Eerder lijkt deze coöperatie op toenemende tegenstand te stuiten, zoals alles wat groot is, ergernis lijkt op te wekken. *De Takomst* liep kortgeleden ook een belangrijk EEG-subsidie mis bij de bouw van de fabriek in Dronrijp. Op het ministerie van landbouw in Den Haag kreeg *De Takomst* te verstaan, dat die EEG-subsidies die bij miljoenen worden rondgedeeld, niet bestemd waren voor de kaasindustrie. Daar zou Brussel op tegen zijn. Voor *De Takomst* was het een merkwaardige verrassing om naast een reeks zuivelbedrijven in Nederland toch de grote kaasfabriek in Edewegt op de lijst te zien van bedrijven die zwaar gesubsidieerd worden. Deze grote Duitse coöperatie specialiseert zich in de produktie van Nederlandse kaassoorten.
[….]
DIRECTEUREN van kaasfabrieken, die in dagelijks contact staan met de boeren, hebben vrijdagmorgen de kaasproduktieregeling gered door de laatste 100 ton voor hun rekening te nemen, die er nog verdeeld moest worden. De directeur van de ZOH in Oosterwolde, Douwe Hoitinga, haalde na drie dagen vergaderen op een gegeven moment de hele 100 ton naar zich toe, waarna zijn collega's van de „vrije fabrieken” hun aandeel in de beperking voor hun rekening namen. De Frico had eerder al een offer gebracht. De NCK (Domo en Coberco) wenste een groter aandeel in de produktie dan de eerder overeengekomen verdeelsleutel haar toerekende Als de boeren de Domo niet beter op zijn nek springen dan blijft er over vier weken niet een kaasproduktieregeling. De kaasmarkt knapt zienderogen op en er was gister al weer sprake van plussen boven de notering van *f* 5,30.

Leeuwarder Courant 1978-04-01

Acties voor behoud zuivelfabriek St. Nicolaasga

(De Veemarkt – dl)
UIT HET ACTIECOMITE, dat is opgetrokken om de zuivelfabriek in St. Nicolaasga als zuivelfabriek te bewaren, is nog weinig constructiefs gekomen. Bouwstenen die zouden kunnen leiden tot voortzetting van het bedrijf, zijn niet aangedragen. Eerder lijkt het comité materiaal aan te dragen voor de afbraak van de fabriek en van de coöperatie *De Takomst*. Volgens een woord van Rinse Zijlstra zijn ze dan bezig de ruggegraat van de boer te breken.

Het lijkt er op, dat dit comité probeert *De Takomst* dermate te beschadigen, dat het bestuur van de coöperatie moet afzien van zijn plannen. Uiteraard is de actie ingegeven door fijne gedachten omtrent het dorp St. Nicolaasga. Wat heeft dat dorp al fijne dingen beleefd. Wie weet zich nog te herinneren hoe de fusie tussen de fabrieken Langweer en St. Niek tot stand kwam? De Langweerders hadden de fabriekskas in Amsterdam leeg gefuifd en toen hun fabriek daarmee- aan het eind van de baan kwam, lijmde de *Friese Zuivelbond* de Langweerders aan St. Niek.

Later kwam ook de melk van **Akmarijp** en **Haskerhorne** naar **Langweer**. Het aardige daarvan was, dat directeur Henk Wiarda aanvankelijk met de kleinste van de vier fabrieken in deze hoek gestart was. De kleinste van de vier wan de race zonder finish. De melk van Haskerhorne kwam naar St. Niek, doordat St. Niek overstapte naar *De Takomst.* Een woord van protest was toen misschien op zijn plaats geweest, want de St. Nieksters legden toen de beslissingsbevoegdheden elders.

Het is natuurlijk best mogelijk, dat de fabriek in St. Niek nu behouden blijft. Dan zal er een voorstel uit Doniawerstal moeten komen om *De Takomst* tegemoet te komen in de verliezen die De Takomst bij doordraaien lijdt. De boerenleenbank zou de fabriek ook over kunnen nemen en al die dorpsnotabelen in het actiecomité met ínkomens die het dubbele zijn van de arbeidsinkomens van de boeren van St. Niek, zouden deel kunnen nemen in de exploitatie. Dat is niet zo'n dolle zaak als het lijkt, want op Terschelling loopt het zo ook al twee jaar.

Er zou in St. Niek ongeveer vier miljoen kg melk vrij komen als *De Takomst* tot sluiting van de fabriek overgaat. Dat zou de start kunnen zijn van een nieuw fabriekje, dat bijvoorbeeld „melk van scharrelkoeien" gaat verkopen. Het actiecomité zou de leiding van zo'n fabriek kunnen nemen. De gevoelens van de boeren worden daardoor niet gekwetst, zo hebben we uit uitlatingen van leden van het comité begrepen, men is in St. Niek niet zo coöperatief. Er is dus ruim baan voor het particulier initiatief van de dominee, de dokter, de notaris.
[….]

Leeuwarder Courant, 1978-06-17

Zuivelindustrie in greep van verandering

(De Veemarkt dl)
[….] Inmiddels vierde Wieger Bosma zijn veertigjarig jubileum als bestuurslid van de coöperatieve zuivelfabriek *Huisternoord* in Oudwoude. Hij kwam in 1938 in het bestuur en hij is daar door alle ellenden gegaan, die een bestuurder van een coöperatieve vereniging kan beleven. Maar toen de ellende op zijn grootst was, bleven de veehouders de fabriek trouw. Met een nieuwe directeur als Wim Bartels kwam Oudwoude uit de diepte en reikte meteen naar de top van de melkprijzen in Friesland.

Het personeel van de fabriek die in de buurt van Kollum staat, is voortgekomen uit de kleineboerenstand in deze omgeving. Er is daar nog een directe verbinding tussen de melkveehouder en zijn fabriek niet alleen via de melk en de tbc-bestrijding, maar ook via familieleden die in de fabriek werken.

Bartels sloeg nieuwe wegen in bij de kaasbereiding en zocht zijn kracht in de bereiding van speciale kaassoorten. Men zal zich herinneren, dat hij er in slaagde een heel aannemelijke *Emmentaler* te maken gevolgd door een *Jarlsberger,* waarmee de fabriek op het ogenblik de toekomst met vertrouwen lijkt tegemoet te gaan. Bartels loopt echter naar zijn pensioen en Bolsward noch Wageningen levert figuren af als hij, zonder pretenties en toch onwrikbaar op zijn stuk staand, handelaar en kaasdeskundige.

Oudwoude is er om te bewijzen, dat een kleine fabriek zich kan handhaven in het roerige water waar de groten in zwemmen.
Maar wat is groot en wat is klein in zuivelland? Er is zo'n tien miljard kilo melk in Nederland en het meeste daarvan wordt verwerkt door een vijftal grote organisaties. De melkprijs van deze grote organisaties, waarvan men er een drietal beter „reorganisaties" zou kunnen noemen. lijkt niet zo best.

Van die vijf doet de *Domo* het wel leuk, hoewel het bedrijf achter de grote Friese coöperaties aankomt en achter de kleine coöperatie in Oudwoude. Uit de posities die *Domo* inneemt, blijkt dat die achterstand wat frustrerend werkt. Als er een nieuwe kaasfabriek in Bedum officieel geopend wordt, dan moet directeur Sam Meihuizen zo nodig even verklaren, dat dit de modernste fabriek is in de wereld.

De uitspraak roept herinneringen op aan de tijd van de grote Okkinga, die indertijd in Bedum ook de „grootste" zuivelfabriek had. Aangezien de aardrijkskundeboekjes uit die tijd ook in Groningen gemaakt werden (bij Wolters en bij Noordhoff) daverde dat daarin na, ook toen de verhoudingen al grondig veranderd waren. Zuiveldirecteuren in Friesland passen wel op om over het „modernste" te spreken. De boeren vragen alleen naar de melkprijs en ze ergeren zich al als er meer roestvrijstraal in de fabriek zit dan nodig is.

DE FRIESE ZUIVELCOÖPERATIES ontvangen vorig jaar van hun boeren zo'n 1.8 miljard kg melk. *Nestlé* haalde zo'n 200 miljoen kg binnen en voor de *CCF* kwam nog een sloot melk uit de *Coberco*. Ruim een vijfde deel van de Nederlandse melk wordt in Friese fabrieken verwerkt, waarbij we uiteraard de *Novac-fabriek* in Tuk tot het Friese zuivelterrein rekenen.

De melkaanvoer op dit terrein gaat snel omhoog. Er is op het ogenblik in de Friese zuivelindustrie een aanvoer van melk die bijna zes procent boven die van vorig jaar ligt. Dat is niet verwonderlijk gezien de melkprijs; ook is het niet verwonderlijk, dat de melkaanvoer bij slecht lopende fabrieken minder snel omhoog gaat of zelfs achteruit gaat.

De Friese zuivelindustrie vertoont een grote verscheidenheid, maar die rijke geschakeerdheid neemt af. De drie kleine zelfstandige coöperaties in Oudwoude, Makkinga en Donkerbroek krijgen het eenzaam. Makkinga en Donkerbroek juichten niet over de melkprijs van het vorige jaar, hoewel Oudwoude nog bij de top bleef. De aanvoer in Oudwoude bedraagt zo'n twintig miljoen kg melk, in Makkinga een kleine zestien en in Donkerbroek een kleine dertig miljoen. Dat zijn hoeveelheden, die bij de grote coöperaties geen aanleiding zijn om een fabriek in stand te houden.

De *Frico*, die de kaas van de meeste Friese zuivelcoöperaties (ook van Makkinga en Donkerbroek) verhandelt, gedraagt zich steeds meer als een „kleinere" coöperatie. Men is er minder uit op marktbeheersing als wel op het grijpen van kansen wanneer die zich voordoen. Dat is eigenlijk ook het systeem waarmee de coöperaties in Friesland werken, die niet deelgenoot van de *Frico* zijn. Het heeft al wat tot gevolg, dat kaasfabrieken elders zich breed gaan maken op het terrein van de speciale kazen.

De *Acmesa* in Assen nam een deel van de apparatuur uit de dieetkaasfabriek in Giekerk over, het zuivelresearchinstituut *Nizo* in Ede sloot een overeenkomst met de *CMC* voor de produktie van speciale kaassoorten en de *Coberco* sloot een soortgelijke overeenkomst met de kaasfabriek in Zevenaar. De *CMC* en de *Coberco* stappen daarmee ten dele buiten het verband van hun gemeenschappelijke kaasafzetorganisatie de *NCK*, de grote tegenhanger van de *Frico*. De *NCK.,* wordt door deze ontwikkeling verder in de bulkrichting gedwongen: de Frico zal daar wel achteraan gaan. De produktie en afzet van speciale kaas, dieetkaas e.d., zou wat de Friese zuivelcoöperatie betreft eigenlijk thuishoren bij de *CCF*. Smeerkaas en dat soort spullen vragen een andere benadering van de markt dan bulkkaas. Overigens bestaan er al regelingen tussen de verschillende produktiebedrijven in Nederland over wie wat voor speciaals maakt.

Wat de plaats van de zuivelcoöperatie in Oudwoude in dit grote geheel zal worden is niet duidelijk Er zitten nog al wat kleine boeren om Oudwoude, die het liefst niet horen, dat ze in de melktank moeten. De zeer hoge melkprijs van de buurman in Gerkesklooster lokt uiteraard ook, maar die is straks zeker niet voor alle Oudwouder boeren, mochten ze besluiten met hun fabriek te stoppen en naar Gerkesklooster-Opeinde te gaan.

WAT AAN DE COÖPERATIE in Gerkesklooster opvalt. is dat de fabriek in Gerkesklooster met zeventig man personeel zo'n 120 miljoen kg melk ontvangt en verwerkt. Van het standpunt van de individuele boer uit is dat het belangrijkste. Een veehouder produceert melk en die moet tegen de laagste kosten verwerkt worden. Als boer mag hij meer idealen hebben en dan mag hij coöpereren en leuke dingen doen met zuivelprodukten.

De melkveehouder hoort dat niet te interesseren. Die kijkt slechts naar de verwerkingskosten per kilo melk en pas daarna wat er verder met de melk gebeurt. Met zeventig man op 120 miljoen kg melk heeft Gerkesklooster een norm gezet, waaraan de uitstapjes in het rijk van de leuke zuivelddingen gemeten moeten worden. Het vreemde van deze uiterst efficiënte fabriek in Gerkesklooster is niet zijn efficiënte aanblik. Die is helemaal niet doelmatig. De lijnen voor de produktie van Goudse en Edammer lopen door elkaar heen en dat doet vreemd aan. De beide lijnen beginnen

uiteraard bij dezelfde wrongelbereiders en daarna lopen ze verder bij elkaar door de fabriek. Het personeel kan toezicht houden op beide tegelijk.

Het meest frappant vinden we, dat de produktiekosten per kilo kaas voor de Edammers en de Goudse gelijk zijn. Mogelijk is dit voor de *Frico* aanleiding om haar kostencommissie op te heffen. Deze commissie, die een paar duizend gulden per vergadering kost, bedrijft een hele theologie omtrent de kostprijzen van kaas en de daaruit voortvloeiende beloning van de fabrieken, terwijl Gerkesklooster Edammers en Goudse voor dezelfde prijs maakt.

ALS BOEREN aan bestuur of directie van een zuivelfabriek vragen, wanneer de levering van melk in de tank verplicht wordt en wanneer de melkbussen verdwijnen, krijgen zij heel verschillende antwoorden. Er zijn fabrieken, waar de toekomst in dit opzicht precies geregeld is. Er is een spoorboekje samengesteld omtrent de omschakeling van bussen op tanks. Soms is dat boekje bekend, zoals bij *De Takomst*, soms kent alleen de directeur het.

In het algemeen probeert men een discussie erover te vermijden, omdat omschakeling onontkoombaar is, terwijl de discussie alleen maar ellende kan opleveren en soms ook oplevert zoals bij de *Domo*. Melken in de tank betekent, dat de kleine veehouders niet mee kunnen doen. Van die kleinen zijn er nog tientallen. Ze worden straks bedankt voor de leverantie. Ze mogen nog wel even in de melkbus l everen, maar daarvan worden de kosten te hoog. Hopelijk zal een aantal van deze kleine boeren en een enkele grote zelf de melk gaan verwerken tot kaas of tot de een of andere yoghurt.

Het is ook mogelijk, dat er ergens nog een fabriek in stand gehouden wordt ten behoeve van de bussenmelker. De fabriek op *Terschelling* zou daarvan als voorbeeld kunnen gelden. Het lukt soms om de tijd stil te zetten. De zuiveldirecties beschouwen de tijd in dezen als bondgenoot. Ze zien steeds meer melk in Friesland uit de melktank naar de fabriek komen, terwijl de melkrijders in steeds langere routes met steeds minder bussen per boer steeds later bij de fabriek komen. Beslissingen zullen bij de fabrieken pas genomen worden, wanneer de tankmelkers het in de ledenvergaderingen voor het zeggen hebben. De kleine bussenmelkers die altijd trouw achter de fabriek gestaan hebben, kunnen dan vertrekken. We hebben de rede van Piet Bukman over gerechtigheid voor de jarige CBTB er nog even op nagelezen, maar daar zat ook niet veel perspectief voor de bussenmelkers in. De ontwikkeling, waarbij de landbouworganisaties de sociale verzorging van de boer voor hun rekening nemen en de coöperaties de produktenprijzen, lijkt verder te gaan.

DE ZUIVELFABRIEK in Opeinde verwierf twee jaar geleden bij een kaasconcours in Wisconsin het wereldkampioenschap met zijn Goudse kaas. Buurfabriek Olterterp van de *Zuidoosthoek* zat er dicht achter. Bij kaas van die kwaliteit komt er meer kijken dan smaak en aroma, waarop de gewone consument de kaas beoordeelt. De consument weet in het algemeen te weinig van hoe het voedsel bereid wordt, maar voor kaas kan hij er van verzekerd zijn, dat het een natuurlijk product is zonder toevoegingen.

Als er echter in een Leeuwarder winkel kaas uit Staphorst wordt aangeboden „zonder smaak- en kleurstoffen", dan moet zo'n winkelier zich generen, zeker wanneer hij zich ook voordoet als specialist. Kaas bevat geen toevoegingen, die er niet in horen, zeker niet wat de smaak betreft. Maar ook in Staphorst kunnen ze geen kaas maken zonder stremsel en zonder zuursel en juist die zuurselbacteriën geven de smaak aan de kaas.

Er worden voortdurend pogingen gedaan om voedsel verdacht te maken om consumenten te leiden naar alle mogelijke dure boetiekjes, shopjes, waar ze iets speciaals kunnen krijgen. Kortgeleden kregen we een rapport van een eindexamenklas over zo'n voedselbedrijfje in handen. De jeugd was erg met het voedselpraatje dat ze er te horen kregen ingenomen, de principes spraken haar wel aan, maar ze vonden er wel *biologisch vies (?)*. Misschien zullen die jonge mensen het waarderen dat mensenhanden de kaas niet meer aanraken in een moderne fabriek vooraleer die kaas in plastic verpakt verpakt is. De reclame, die er gemaakt wordt voor kaas, die met lijnolie ingesmeerd wordt voor de rijping, lijkt wat dit betreft ook niet helemaal terecht.

De waardering, die de Friese kaasmakers krijgen, is vergeleken met hun prestaties gering. De kwaliteit van de kaas in Friesland schiet omhoog. Trouwens in heel Nederland is er een kwaliteitsverbetering, die mede tot een enorme afzetvermeerdering leidt. De consumptie vliegt omhoog. Wie probeert de kaas verdacht te maken, moet wel goed beslagen op het ijs komen.
De firma Buisman deelde deze week opgewekt mee, dat er weer kerstboter komt.

Leeuwarder Courant, 1978-07-08

Vreemde gepijp over te lage melkprijzen in EEG

(De Veemarkt)
IN DE LANDBOUW en in de zuivel lijkt enige vrees te ontstaan voor de hoeveelheid melk in de wereld. Rinse Zijlstra in Parijs en Harm Schelhaas in Rijswijk laten al wat het oor hangen naar produktieregeling of -beperking. In de landbouworganisaties zijn ook al ontwikkelingen in die richting. Voorstellen hoe het dan precies zou moeten, zijn er nog niet, maar wie over produktiebeheersing spreekt, haalt natuurlijk in de eerste plaats de gedachte naar prijsverlaging van melk naar voren.

Prijsverlaging is de klassieke methode om tot een vermindering van de hoeveelheid goederen te komen, die er gemaakt wordt. Degenen, die pleiten voor produktieverlaging in zuivel zullen zich gemakkelijk in de gedachten kunnen vinden, dat er in feite al een veel te lage prijs voor de melk betaald wordt, zodat over het probleem van de prijsverlaging in de EEG niet verder gesproken behoeft te worden. Te verwachten valt, dat de landbouw de gedachten, dat de lage prijs niet tot een verlaging van de hoeveelheid melk heeft geleid, opnieuw zal propageren.

Het zuivelbeleid moet nu geleid worden langs de draaikolken van de prijsverlaging en voorbij de rotsen van de overproduktie. In het komende jaar zal dat tot een heel omzichtig gemanoeuvreer in de landbouw leiden. Een eerste aanloop daartoe levert het jaarverslag van de *FNZ*, de organisatie van coöperatieve zuivelfabrieken. In dit jaarverslag wordt melding gemaakt van een melkprijs voor de boeren in Nederland, die in 1977 bijna tien cent lager heeft gelegen dan de prijs, die in Friesland kennelijk door de fabrieken is betaald.

Dat verschil is ten dele terug te draaien, want de *FNZ* gaat uit van een Vetgehalte van 3,7 procent, terwijl de melkprijzen die in Friesland gepubliceerd zijn, melk met een vetgehalte van, 4,1 procent betreffen. Die prijs van 55 cent komt bij een vetgehalte van 4,1 Procent op 61 cent en dat lijkt al wat meer op de prijs, die in Friesland voor de melk betaald wordt. Het gemiddelde van Nederland zonder Friesland zit op een cent of zestig.

De *FNZ* knoopt aan de gemiddelde Nederlandse prijs van de melk in 1977 een conclusie vast: „De cijfers maken duidelijk dat het onmogelijk is de in EEG-verband overeengekomen prijzen daadwerkelijk in de markt te realiseren" De gemiddelde prijs bleef namelijk 1,25 cent per kilo melk onder de richtprijs.

Er is een andere conclusie mogelijk, namelijk, dat een deel van de coöperatieve zuivelindustrie in Nederland niet in staat is gebleken, de boeren een prijs voor de melk te betalen, die anderen wel met meer of minder gemak kunnen betalen. Plaatselijke omstandigheden hebben een sterke invloed op de kosten van de zuivelindustrie en op de afvoer van melk van de boerderij naar de fabriek, maar de Nederlandse verschillen kunnen er niet mee weg worden geredeneerd.

De conclusie, dat het EEG-zuivelbeleid gefaald heeft - zo vertalen we althans de wat komieke zin met het begrip „daadwerkelijk realiseren" - is niet gebaseerd op de juiste cijfers. Bovendien geldt het EEG-beleid niet alleen voor voor Nederland, al profiteert dat er financieel het meeste van, maar voor een gebied, dat zich over een paar duizend kilometers uitstrekt. De waarde van het EEG-zuivelbeleid kan niet afgemeten worden aan de melkprijs van enkele coöperatieve „reorganisaties" in Nederland die het gemiddelde bepalen.

TUSSEN DE MELKVEEHOUDER en de consument van zuivelprodukten zit een enorm verwerkings- en distributieapparaat. De boer beperkt zich niet tot het afleveren van zijn melk aan de fabriek, maar hij begeleidt die melk door de fabriek op zijn kosten een heel eind in de richting van de consument. Die begeleiding is soms profijtelijk, zoals blijkt uit het werk van de *CCF*, maar soms loopt het ook uit op drama's. De zuivelindustrie heeft bijvoorbeeld een miljoenenstrop gehaald aan haar avonturen in het consumptieijs, een product dat nauwelijks verband meer houdt met melk.

De zuivelcoöperatie *Noordholland* kan haar functie van een goede melkverwerking nauwelijks meer waar maken als gevolg van de tegenslagen, die ze heeft gehad. Het is bewonderenswaardig hoe die coöperatie overigens de kwaliteit van haar kaas weet te handhaven, zodat men de toekomst daar samen met de *CMC* wat dat betreft vol vertrouwen tegemoet kan zien. Maar in de melkprijs van de *Noordholland* zitten de verliezen op andere produkten dan die welke met melk te maken hebben. Men kan voor die gang van zaken de EEG niet verantwoordelijk stellen.

De *FNZ* stelt de EEG wel verantwoordelijk, omdat ze natuurlijk tegen haar leden niet kan zeggen, dat die gefaald hebben. Het secretariaat van de *FNZ* zou zelfs niet eens een gedachte in die richting kunnen laten gaan, want in het bestuur stuit het meteen op de werkelijk verantwoordelijken, de bestuurders van de coöperaties.

De vrees, dat de *FNZ* en haar grote bazen het zuivelbeleid in de EEG verantwoordelijk zou stellen, leeft ook in een ander deel van de zuivelindustrie. Veehouders, die hun melk leveren aan fabrieken, die wel met de prijs van de EEG kunnen meekomen, kregen van hun directies een staatje toegestuurd, waarop de EEG-weldaden voor de melkprijs vermeld stonden. Ze konden precies nagaan, hoe de miljarden uit Brussel naar hen toestroomden. De firma Buisman had voor de verspreiding van het staatje over de zuivelfabrieken zorg gedragen.

Voor de goede orde zij hier vermeld, dat de goede gang van zaken in de Friese zuivelindustrie in 1977 bevorderd is door een hoog percentage kaasmelk en doordat de kaasprijs in het tweede deel van het vorige jaar uit de hand begon te lopen. Dergelijke zaken zullen in de toekomst mulder vaak voorkomen.

Uiteraard profiteren de Friese veehouders ook van de investeringen, die nu al tientallen jaren in hun fabrieken gedaan worden en die ook het rendement van stille reserves opleveren. Men denke aan de merkartikelen van de *CCF*. Tenslotte weet men zo langzamerhand ook wel in Friesland hoe een zuivelfabriek gebouwd moet worden en de *Friese Zuivelbond* zorgt er dan wel voor, dat het miljoenen minder kost dan elders het geval is.

HET IS DE FRIESE zuivelindustrie, de zuivelwerktuigenindustrie en de zuiveltechnici van de *Friese Zuivelbond* gelukt om fabrieken te maken voor de bereiding van kaas, die aan de hoogste eisen van procesbeheersing voldoen. Er kan kaas geleverd worden van een constante kwaliteit. Die kwaliteit is een eis van de consument. In die moderne zelfbedieningszaken. Variatie zoekt de consument in de kaasboetieks, waar ook wat gespeculeerd wordt op nostalgische sentimenten, als vroeger was alles beter. De consument laat zich een fabriekskaas aansmeren alsof het boerenkaas was. Er wordt steeds minder boerenkaas gemaakt en er wordt steeds meer van gegeten. Dat is triest voor de boerinnen, die deze kaas maken.

Op de Flevohof heeft de voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel,* drs. Harm Schelhaas, een boerenkaasmakerij geopend. Het is een modern ingericht bedrijfje voor 500 kg melk per dag en

het is de bedoeling om naar 1000 kg melk te gaan (100 kg Goudse). Het zal de naam van de boerenkaas ten goede komen en uiteraard zal er meer fabriekskaas in de slipstream meeverkocht worden.

Het aardige van boerenkaas is de grote variatie in smaken, die het gevolg is van het niet gepasteuriseerd zijn van de kaasmelk. Pasteuriseren voorkomt ongewenste ontwikkelingen in de bacterie-flora bij de rijping van de kaas. Op de boerderij weten boer en boerin onmiddellijk wat er aan de hand is, als de rijping van de kaas verkeerd loopt. Er zitten verkeerde bacteriën in de melk en die zijn er tussen het melken en het kaasmaken ingekomen. Iemand heeft de melkemmers niet goed schoon gemaakt.

Dat kaasmaken op de boerderij is een gok omdat kaas niet in een steriele toestand ontstaan kan: Er is hulp nodig van bacteriën, de goede wel te verstaan. Ze worden toegevoegd met het zuursel. De fabriek pasteuriseert de melk voor het kaasmaken om van de ongewenste smaakbacteriën af te komen in omdat het onmogelijk is om op de fabriek nog een boer aansprakelijk te stellen voor de kwaliteit. De *Normandia-kaasfabriek* in Sneek maakte indertijd nog wel eens kaas van ongepasteuriseerde melk, waarbij het risico echter doorgeschoven werd naar de kaashandelaar.

Bij de opening van de kaasboerderij op de Flevohof liet de heer Schelhaas merken, zo meldt althans het ANP, dat hij ook de kwaliteit van de Nederlandse fabriekskaas hoog aanslaat. Dat is hem geraden ook. De kwaliteit zou beter kunnen: „Zijn ideaal was een fabriekskaas, even goed en gevarieerd als de boerenkaas of als bijvoorbeeld de kaas die speciaal gemaakt wordt voor de jaarlijkse keuringen van de FNZ. Dan, zo meende de produktschapsvoorzitter, zal ook in de toekomst de gehele wereld open liggen voor de Nederlandse fabriekskaas". Zo bericht het ANP het van de Flevohof.

DE KAAS DIE de zuivelfabrieken voor de keuring van de FNZ gemaakt hebben, staat al weer te rijpen op de stellingen. De kaasmakers hebben er verse melk voor genomen, waarna de bereiding gelijk was als die van alle kaas. Mogelijk hebben ze de omloop van de kaas in het persvat iets langer gehouden dan normaal voor het pekelbad, maar de behandeling van de keuringskaas is verder gelijk aan die van de gewone fabriekskaas. De rijping van de kaas is iets, waar geen kaasmaker meer iets aan kan veranderen; zijn zorg geldt bij de rijping de korst. Hij aait en poetst de kaas, opdat deze zo egaal mogelijk ter keuring zal komen. De suggestie van Schelhaas, dat de keuringskaas in wezen iets anders is dan fabriekskaas is onjuist wat betreft smaak en aroma.

De kaaskeuringen van de FNZ hebben de laatste jaren trouwens aangetoond, dat de geautomatiseerde kaasfabrieken de beste kaas kunnen maken. Deze fabrieken werken met gesloten systemen, waarbij de melk en de kaas tot de korstvorming van de kaas voortdurend in hygiënisch goed controleerbare ruimten wordt gehouden. Daar vliegen je de mussen niet om de oren. De procesbeheersing in de kaasbereiding is de belangrijkste doorbraak in de honderdjarig geschiedenis van de zuivelindustrie; menselijke ingrepen hebben geen invloed meer tijdens de bereiding. De zuivelwerktuigenindustrie maakt apparatuur, waarbij het mogelijk is de kaasbereiding geheel natuurlijk te laten verlopen in een hygiënisch kader, dat besmetting met vreemde stoffen e.d. voorkomt, terwijl niettemin en zo nodig variatie kan worden aangebracht

Tegen die kwaliteitsproduktie moet de boerenkaasmakerij met eigen smeekjes en afwijkingen opboksen. Dat zal steeds minder lukken. De toekomst van de boerenkaas ligt dan ook niet in de kwaliteit maar in een goedgerichte propaganda over het oude plattelandsleven, dat je er nog in

kunt proeven. Het kiezen van boerenkaas wordt zo een politieke keus, een keus voor het verleden en tegen de toekomst.

De directie van de Flevohof berichtte kortgeleden, dat de Flevohof oorspronkelijk een soort landbouwmuseum zou worden. Er is daar dus een stap in die richting gedaan. De fabriekskaas zal wel voor de kosten van de propaganda voor de boerenkaas opdraaien. (Echte boerenkaas is te herkennen aan het vierkante kaasmerk in de kaaskorst; fabriekskaas heeft een rond merk. De Kaas Unie imiteert dat boerenkaasmerk in haar produktmerken).

Boeren, die menen, dat ze te weinig geld voor hun melk krijgen, kunnen proberen zelf de melk te verwerken tot kaas. Ze vangen dan per kilo melk direct al het dubbeltje, dat de fabriek in rekening brengt als verwerkingskosten. Als hij dan verder nog kaas verkoopt voor een gulden of zes per kilo, dan zit hij op een melkprijs van een 70 cent. Voor ondernemende jonge boeren en boerinnen zit hier perspectief. Het betekent wel een zeer gebonden leven, maar de boerenhelp zal op een gegeven moment zeker met kaasmakers op de boerderij kunnen komen om die problemen op te lossen.

VOORWAARDE VOOR de bereiding van boerenkaas is natuurlijk wel, dat het EEG-zuivelbeleid zonder al te grote zwaaipartijen blijft bestaan. In gebieden met een zeer lage melkprijs biedt die boerenkaas een mogelijkheid om bijvoorbeeld onder de terreur van een grensregeling tussen de fabrieken uit te komen. De invloed van de lage melkprijzen op het beleid moet niet gekleineerd worden. De Rabobank merkt natuurlijk onmiddellijk aan het betalingsverkeer, wanneer de zaken ergens niet goed liggen. Kreten van plaatselijke boerenleiders vinden dan een echo in gangen, die niet voor het publiek toegankelijk zijn.

Prijsverschillen van vier cent en meer voor de melk zijn ernstiger naarmate de bedrijven kleiner zijn. Kleine boeren worden met lage prijzen uit de melkproduktie gedrongen; grote bedrijven moeten doorgaan, omdat er kapitaal geïnvesteerd is. Vier cent per kilo melk betekent 200 gulden melkgeld per koe en op een bedrijf met 100 melkkoeien, het formaat van de gemiddelde ligboxenstal dit jaar, maakt het 20.000 gulden verschil uit.

Dat zijn bedragen, die over de op- en ondergang van economische systemen in de maatschappij beslissen. Hopelijk zal minister Fons van der Stee niet verstrikt raken in de politieke manoeuvres, die naar een ander landbouwbeleid moeten voeren. De eerste klanken hierover uit Den Haag zijn bemoedigend: men wil er versterking van de concurrentiekracht. En het EEG-zuivelbeleid moet in stand blijven. Er is geen andere mogelijkheid.

Leeuwarder Courant, 1978-07-15

Bussenmelk duur voor boer of coöperaties

(De Veemarkt)
DE MELKPRIJS in Friesland loopt er over 1977 nogal wat uit als gevolg van de gunstige kaasprijzen op het eind van het jaar. Aangezien de Friese zuivelindustrie veruit het grootste deel van de melk in de kaasbak doet, zulks in tegenstelling met zuivelindustrieën in andere gebieden (behalve Noordholland), kwam de ontwikkeling van de kaasprijs de melkveehouders in Friesland en omgeving ten goede.

De verschillen in Friesland zelf vloeien ten dele voort uit de uiteenlopende gehalten van de melk, maar er zijn uiteraard ook verschillen, die veroorzaakt worden door een ander beleid. *De Goede Verwachting* in Workum is vele jaren geleden al op de investeringstoer gegaan en zit nu op rozen, terwijl andere coöperaties de afschrijvingen omhoog zien vliegen.

Een van de kostbaarste voorzieningen, die er op het ogenblik worden aangelegd, is het park van melktanks op de boerderijen. De Friese zuivelindustrie is wat achterop geraakt bij de installatie van deze tanks, doordat hier een goedkoop systeem van melkaanvoer in bussen bestond. Tussen de coöperaties onderling bestaat hier ook nog veel verschil. Zo is er in Gerkesklooster/Opeinde nog slechts voor anderhalve cent per kilo melk (per jaar) geïnvesteerd, terwijl *De Takomst* ruim een cent hoger zit.

Het voordeel van een late start in het tankmelken is gelegen in een geringer aantal tanks, dat tenslotte geïnstalleerd moet worden. Zuivelfabrieken in het Zuiden, die de omschakeling reeds voltooid hebben, zitten met voorraden kleine tanks van melkveehouders die met melken zijn gestopt. De kleine tanks zijn elders nauwelijks of niet bruikbaar op de bedrijven, die nog omschakelen, omdat de omschakeling daar grotere bedrijven betreft. Het aantal boeren, dat ook in Friesland met melken ophoudt en iets anders aanpakt (weiderij) is hoog.
De *Domo*, die eind volgend jaar praktisch omgeschakeld is van bussen op tanks, had per kilo achterstaande melk 2,6 cent in tanks geïnvesteerd, toen *De Takomst* op 2,8 cent zat. De Takomst komt twee jaar achter de Domo aan met de omschakeling en heeft uiteraard ook nog niet zoveel afgeschreven. (Het voordeel van de tanks is in de eerste plaats de geringere hoeveelheid werk op de boerderij.

Bij *De Takomst* gaat men nu wel haast maken met het bussenvrij maken van de verschillende melkwinningsgebieden. De situatie is er nu zo, dat praktisch in het hele gebied van *De Takomst* nog wagens met bussen rijden. Over dezelfde wegen rijden ook de rijdende melkontvangsten, (RMO) die de tankmelk ophalen. De beide dienstregelingen liggen dus over elkaar heen. In feite betekent het, dat de rijdende melkontvangsten zonder meer kilometers te rijden alle melk kunnen ophalen!

Iedere boer, die nu overstapt van de bus naar de tank, maakt het tanktransport goedkoper en het bussenvervoer duurder. Aan het begin van het jaar was het nog zo, dat de bussenmelkrijders van *De Takomst* een maximale bezetting op hun wagens hadden, terwijl de meesten op hun maximum aantal kilometers zaten. Een verdere toename van het aantal tankmelkers vermindert straks niet het aantal kilometers van de bussenwagens maar wel het aantal bussen op die wagens. Dan vliegen de bussenkosten omhoog.

EEN MELKRIJDER kan maximaal 300 bussen op zijn wagens hebben en volgens de directie van *De Takomst* zijn de kosten dan een rijksdaalder per 100 kg melk. Zakt het aantal bussen op zo'n rit (50.000 tot 60.000 km per jaar) van 300 naar 100 dan lopen de kosten op naar drie rijksdaalders. Voor 1978 worden de kosten per 100 kg nog gerekend op twee gulden.

De kosten van verwerking inclusief het transport belopen in Friesland acht tot tien cent per kilo melk op het traject van de boerderij tot in de eerste fabriek. De transportkosten zijn een bijzonder hoog aandeel in die kosten Voor de bussen berekent *De Takomst* die transportkosten dit jaar op twee cent, hetgeen op betrekelijk korte termijn een verdubbeling is, uiteraard mede als gevolg van een uitdunning van het bussennet.

De omschakeling van bussen op tanks heeft het ook mogelijk gemaakt de melk rechtstreeks van de boerderij naar de *CCF* in Leeuwarden te leveren. Bussenmelk moet eerst naar de plaatselijke zuivelfabriek. Vandaar gaat de melk naar de kaasbak, naar de poedertoren of naar de *CCF*. De melk voor de CCF hoeft nu niet eerst meer de omweg over de plaatselijke fabriek te maken omdat de rijdende melkontvangsten direct van de boerderij naar Leeuwarden kunnen rijden. De „rmo" komt op die manier via een kortere route terug bij de boer, terwijl de CCF voor die melk niet een tanker naar een Friese fabriek hoeft te sturen.

DE LEDENVERGADERING van *De Takomst* maakte deze week niet veel woorden vuil aan de bouwplannen van deze coöperatie. Er werd besloten voor 23 miljoen gulden in de kaasmakerij te Wolvega te investeren, zodat het meteen voor iedereen duidelijk was, dat deze Friese coöperatie voortgaat op de weg van de economische groei. De leden maken zich in de vergadering meer druk over de teruglevering van „súpe en waei en om de smoarge deksels" van de bussen dan over 23 miljoen gulden. Is dat een klacht van een gepensioneerde boer? Eigenlijk wel. De leden vinden kennelijk, dat het zaakje goed draait.

Mogelijk hadden ze wel wat dieper in kunnen gaan op de kwestie van St. Nicolaasga, waar het personeel en plaatselijke leden het bestuur op de knieën hebben gekregen. Er zal tot 1 januari 1982 niet aan de positie van de fabriek gewrikt worden. Men kan nu het mooie verhaal horen, dat er verschil van inzicht bestaat over de groei van de kaasproduktie in Nederland. Het bestuur van *De Takomst* houdt het met de *Frico* op twee procent, maar het personeel en hun vakorganisaties mikken op vier procent groei per jaar.

Bij een groei van vier procent per jaar zou sluiting van *St. Nicolaasga* niet nodig zijn, zo heet het nu. Het betekent ook, dat de vakbonden enige verantwoordelijkheid op zich nemen voor de verdeling van de produktiekwanta over de kaasindustrie in Nederland. Die bonden komen zo langs een omweg nog sneller in de FNZ-commissie omtrent de produktiebeheersing voor de kaas te zitten dan de kaashandelaren.

De handelaren hebben in het begin van het jaar hun stellingen vol gestopt met wat zij hooikaas noemen. Ze hebben nu geen plaats voor de graskaas. Misschien ontdekken die kaashandelaren nog wel dat er geen verschil is tussen wat zij graskaas noemen. Als ze het hebben ontdekt, dan doen ze net alsof ze het nog niet weten, want niets is zo voordelig in de handel als vasthouden aan overleefde begrippen ook al handelt niemand er meer naar. Ze helpen wel mooi stemming maken.

DE MELKPRIJS van de Friese zuivelindustrie hangt in de toekomst van veel factoren af. Er begint enige vrees te leven, dat de bodem, die de EEG tot nu toe in de markt legde, begint te slin-

ken. Er dreigen gaten in te komen. Er lijkt ook wat een overcapaciteit in de kaasapparatuur te ontstaan zodat ook daar gaten kunnen vallen. Fabrikanten die langlopende contracten hebben met melkpoeder zullen zich ook wel niet lekker voelen, want die markt gaat het eerst in de slip.

Wanneer de zuivelmarkt grondig verstoord wordt, doordat de EEG haar beschermende handen terugtrekt, ontstaat een situatie, die nu niet te overzien is. Men moet er rekening mee houden, dat er dan een marktorganisatie komt op basis van de nationale markt. De prijzen zullen op een aanzienlijk lager niveau komen dan de huidige, maar er valt in leder geval politiek wat te regelen en er zijn personen in de Nederlandse landbouw die staan te trappelen om iets te kunnen regelen.

Zonder dat we ook maar in het minst de indruk hebben, dat ze de EEG willen torpederen met haar zuivelpolitiek, denken we bij „nationale regelaars" toch het eerst aan de *Boerengroep*, de werkgroep „*naar een beter zuivelbeleid"*, het *Nationaal Jongeren Kontakt* en ook aan enkele milieugroepen. De standpunten van deze groepen vinden weinig weerklank in de landbouw, zo lang het beleid van de EEG nog zo goed is, als het is, dit wil zeggen profijtelijk voor degenen, die „meer" produceren. In die groepen leeft ook een onbestemd verzet tegen grote bedrijven, waarbij ook de afstand tussen boer en coöperatie breed wordt uitgemeten. De coöperatieleiding kent de boer niet meer met zijn zorgen over wei en karnemelk. Verzet tegen schaalvergroting - als zou men zich daar tegen kunnen verzetten - vindt altijd wel ergens weerklank.

Wat de Nederlandse zuivelindustrie en wat de mengvoerindustrie betreft, lijkt het er op, dat groot niet steeds doelmatig betekent. Onterecht is het voeden van enige argwaan dan ook niet.
Er komt nu echter regelrechte actie op gang tegen groot, waar het het terrein van de boer zelf betreft. De bouwboeren in Nederland zullen daarbij niet voorop gaan! Ha! Die hebben in de organen van het *Landbouwschap* uitgedokterd, dat bouwboeren in de toekomst meer grond bij zullen mogen kopen dan melkveehouders. Dat moet volgens het *Landbouwschap* dan wet worden, opdat de bouwboeren door kunnen gaan aan de veehouders in Nederland de wet te stellen. „Hou ze klein".

OOK TEGEN GROTE veehouderijbedrijven met honderdduizenden kippen en kuikens en grote aantallen varkens groeit het verzet. Hier leeft de vrees, dat grote bedrijven ten koste zullen gaan van de kleine zelfstandige agrariërs en die kunnen zoals bekend niet gemist worden als steunpilaren van de maatschappij net zo min als de vroegere middenstand. Het verzet tegen grote bedrijven leeft op het ogenblik het sterkste bij de roomse boerenbond. Deze wordt in Limburg en Brabant geconfronteerd met grootse plannen.
De intensieve veehouderij produceert voor de export. Als men nu probeert het kapitaal uit de bedrijfstak te drukken ten gunste van de handenarbeid en men maakt dan de handenarbeid zo duur als in Nederland het geval is, dan loopt de hele bedrijfstak leeg. Dan houden we slechts de kippenhokken over en die zijn tegenwoordig ook al niet meer geschikt om als vakantieverblijf te dienen.

Die actie tegen de schaalvergroting in de landbouw vindt eigenlijk tegelijk plaats met een toenemende waardering voor de betekenis van de landbouw voor de betalingsbalans. Het Landbouweconomisch bericht van het *LEI* heeft daar enkele weken geleden al op gewezen en na enige tijd is dat nu ook doorgedrongen tot een krant als het *NRC-Handelsblad*. Prof. Hartog heeft het in die krant over de „succes-geschiedenis" van de Nederlandse landbouw. „Zou de industrie echt niet kunnen bereiken, wat de landbouw is gelukt?", zo besluit prof. Hartog zijn beschouwing.

We moesten bij die formulering van prof. Hartog onmiddellijk denken aan een artikel in het blad 19NU van Frans Wilbers, in welk blad de medewerkers trachten de goede naam van de landbouw te laten glanzen. In dat blad is enkele maanden geleden de landbouw al in ongeveer dezelfde woorden omhoog gestoken en als dat dan nu al doordringt in de NRC, dan is dat vlug. Het houdt verband met de kentering in het economisch beleid waar Nederland mee te maken krijgt of heeft.

De Nederlandse landbouw heeft zich kunnen handhaven in een land, waar de financiële waardering voor iemands werkkracht tot grote hoogte is gestegen en nog verder zal stijgen. Er is daarbij enige kans, dat de waardering voor de actieven in het economisch leven meer zal toenemen dan de waardering voor de niet-actieven. Dat betekent, dat de landbouw het niet gemakkelijk krijgt en dat er enorm veel kapitaal nodig is om de hoge financiële waardering van de arbeid tot haar recht te laten komen.

WANNEER DE OVERHEID nu gaat ingrijpen in het proces van de schaalvergroting bijvoorbeeld via de bestemmingsplannen, dan staat dat gelijk met het slachten van de kip die de gouden eieren legt. Wanneer er door de boeren wordt aangedrongen op het voorkomen van mammoetbedrijven in de intensieve veehouderij, dan proberen zij die kip met gouden eieren in een hok te houden, dat het welzijn van die kip niet ten goede komt.

Wanneer het de landbouworganisatie lukt om de omvang van de intensieve veehouderij te beperken, betekent dat niet, dat er geen grote bedrijven zullen komen. Als ze niet in Nederland zullen ontstaan, dan komen ze elders en dichter bij de Nederlandse exportmarkten.
En wat is een mammoetbedrijf? Dat is in de landbouw al een onderneminkje met zes man personeel. Dat zijn natuurlijk geen grote bedrijven. Ze beslaan wel een grote oppervlak, maar dan is de eerste de beste koemelker in Friesland al groter dan zijn eigen coöperatie.

De boeren in Nederland hebben zich als zelfstandigen in deze luxe staat kunnen handhaven, omdat ze tot nu toe bereid waren voor een iets lager uurloon langer te werken dan iemand anders. Zodra ze daartoe niet meer bereid zijn, gaan ze de weg van hen die zich hebben laten saneren, dat is gezond maken.

Leeuwarder Courant 1978-07-22

Kaasprijs dobbert op dolven DOMO en ZOH

Weipoeder vangt kaasprijs wat op . . . zwarte kijk op koffie . . . torens genoeg voor Friese melk . . . ZOH en Domo lijken elkaar te vinden . . . zuivelbeleid niet in geur van heiligheid. . . grote particuliere mond. . . zelfkazende boeren . .. grondprijs.

(De Veemarkt)
DE KAASPRIJS is vorige week door de EEG-vloer gezakt en dobbert nu op de golven van vraag en aanbod. De met deze kaasprijs overeenkomende melkprijs voor de boer ligt beneden de prijs, die de zuivelindustrie kan maken bij de produktie van boter en melkpoeder, waarvoor in tegenstelling met de kaas wel een bodem in de markt gelegd is.

De daling van de kaasprijs met een gulden per kilo kaas of tien cent per kilo melk gedurende het eerste halfjaar van 1978 gaat vrijwel aan de consument voorbij. De Friese boer krijgt er in Nederland de hardste klap van, omdat hij in zijn zuivelfabriek zo'n zeventig procent van de melk in de kaasbak zag verdwijnen, terwijl dat in Groningen en Drenthe nog niet de helft is. In het Zuiden van het land sturen de boeren slechts een vijftien tot twintig procent van de melk naar de kaasmakerij, terwijl ook de westelijke boeren niet georiënteerd zijn op kaas. De klap op de kaasprijs wordt iets verzacht door de stijging van de weipoederprijs.

Helemaal ramp en rouw is het niet voor de Friese boeren, omdat hun CCF de melk nu ook goedkoper krijgt, zodat ze daar weer meer winst maken. De markten voor gecondenseerde melk trekken zich weinig aan van de bewegingen op de kaasmarkt, hoewel de condens op zich wel eens fleuriger is geweest. Bij de gecondenseerde melk doen zich nier en daar ook verzadigingsverschijnselen voor, terwijl de zwartkijkers bij de CCF menen, dat het zwart drinken van koffie verder zal toenemen.

Het zwart drinken van koffie is een uitvloeisel van het streven naar een geringer gewicht bij een groot deel van e mensen. Dik zijn is een beetje erg in een wereld waar nog zoveel honger wordt geleden. Er is in een reeks voedingsindustrieën lief geld verdiend aan de verkoop van produkten, die minder voeding bevatten dan normaal, maar uiteindelijk zal toch blijken, dat men niet de gaten in de kaas verkoopt, maar de kaas zelf. De verkoop van enkele produkten, die geen voeding bevatten, of van imitatieprodukten voor slagroom bijvoorbeeld, lijkt over zijn top heen te zijn. In Duitsland wordt de verkoop van kaas overigens ook al bevorderd door slagzinnen, die vertellen, dat er minder voeding in zit dan men denkt.

De Friese zuivelindustrie beschikt over een reeks van poedertorens. Nestlé heeft net bekend gemaakt, dat ze in Scharsterbrug een derde toren gaan bouwen en dat dit wel ten koste zal gaan van het restant kaasverwerking in de fabriek in Osingahuizen, de laatste der particuliere kaasfabrieken in Friesland. Nestlé laat het slagveld over aan de coöperatieve boeren.

De Friese boeren zijn niet overgeleverd aan de kaasbakken en aan de CCF. De torens, die hun wei verwerken, kunnen ook melk verpoederen, ondermelk als het moet, waarbij de capaciteit in laatste instantie afhangt van de hoeveelheid room, die de Frico in Warga kan verwerken tot boter of tot bevroren room.

De Takomst heeft poedertorens in Wolvega en Dronrijp, *De Goede Verwachting* heeft er een in Workum, de *Twee Provinciën* in Gerkesklooster, de *Novac* in Tuk, de *Zuidoosthoek* in Oosterwolde, terwijl *De Foarütgong* er eentje in Bergum heeft. Zonder eigen toren zitten de coöperaties in Oudwoude, Makkinga, Donkerbroek en Dokkum. Zelfs dat is niet helemaal waar, want deze fabrieken zijn aangesloten bij de CCF, die ook over een grote poedercapaciteit beschikt, terwijl de Frico-fabrieken bovendien hun melk voor de poeder poolen.

DE MOEILIJKHEDEN op de kaasmarkt zijn het gevolg van te grote voorraden, die aan het begin van het jaar zijn ontstaan, toen men niet tot overeenstemming kon komen over een produktiebeheersing van de kaas. Met name de ***Domo*** stelde telkens hogere eisen als voorwaarden om aan de produktiebeheersing deel te nemen, nadat deze Drents-Groninger zuivelcoöperatie al eerder had laten uitkomen, dat ze niet akkoord ging met de grondslagen, waarop de productiehoeveelheden over de fabrieken verdeeld werden.

Tussen de Friese zuivelindustrie en de Domo bestaat een groeiende animositeit[25], doordat een samengaan tussen de coöperatie indertijd is mislukt. Terwijl Groningen en Drenthe in de Domo de weg op gingen van de eenheidscoöperatie, waarbij alle aspecten van het zuivelen in één onderneming werden ondergebracht, behield Friesland zijn grote en kleine zelfstandige plaatselijke zuivelcoöperaties naast de CCF en de Frico en naast de Friese Zuivelbond.

Zo bleef hier meer talent bewaard of werd het beter geactiveerd. Aanvankelijk trok de Domo op met de CCF en werd zij in verschillende ondernemingen van de CCF betrokken. Ze is financieel nog in een aantal CCF-activiteiten geïnteresseerd. Werkelijk aan de bak kwam de Domo bij de CCF niet, terwijl een fusie praktisch uitgesloten was vanwege de hoge financiële eisen, die de CCF zou stellen. De Domo stapte uit het chips-project van de CCF in Oosterwolde en ze liet ook de bottelfabriek Rivella in Wolvega los. Toen de Domo met de Noordholland de Hollandse Melksuiker met fabrieken o.a. in Bolsward overnam, gebeurde dat buiten de CCF om en dat was toen tegen de afspraken.

Werkelijke spanningen zijn er de laatste jaren ontstaan, doordat de Friese coöperatie *De Zuid-Oosthoek* in Oosterwolde aantrekkingskracht op Drentse boeren en boeren in het Westerkwartier kreeg met haar melkprijs, overigens na een inbraak van de Domo.

Toen de Domo er ook nog bruusk een tankmelkplan doordrukte om de melkbussen er uit te krijgen, kwamen er enkele miljoenen kilo s melk naar Oosterwolde, waar men niet zoveel haast met het tankmelken heeft. De Domo had vorig jaar te maken met een teruggang in de melkaanvoer, terwijl er een kolossale kaasfabriek in Bedum in aanbouw was. Terwijl de Friese coöperatie in Oosterwolde onkosten en afschrijvingen over steeds meer kilo's kan uitsmeren, kon de Domo dat niet.

In Drenthe gingen wel verhalen, dat de coöperatie in Oosterwolde haar hoge sprongen op den duur niet zou kunnen waarmaken, maar met de melkprijs bungelde de Domo achter Oosterwolde aan en dat beslist in laatste instantie over de gevoelens van de boer. De geringe bereidheid van de Domo om mee te werken aan een beheersing van de kaasproduktie, waarvan de concurrerende coöperatie in Oosterwolde meer zou profiteren dan zijzelf en die dus ten nadele van de Domo zou werken, is daarmee wel verklaard: De Domo was niet bereid om de feestelijkheden in Friesland te financieren.

25 Wrijving tot vijandigheid!

ZO VER IS HET NU. Het einde van de weg is bereikt en voor de kaasproducenten gaapt de afgrond, terwijl in Dronrijp nog de grootste kaasmakerij ter wereld in aanbouw is en terwijl *De Takomst* ook nog een verbouwing van een dikke twintig miljoen voor Wolvega in petto heeft. Tel uit je winst.

De vooruitzichten voor de kaasmarkt zijn niet slecht. De consumptie van kaas neemt geregeld toe. Iedereen weet het trouwens en dat heeft geleid tot een te grote capaciteit in de kaasmakerij. Produktiebeheersing in Nederland is natuurlijk een mooi ding, maar buiten Nederland, in Denemarken, in Duitsland, in Ierland, wordt de capaciteit van de kaasindustrie omhoog gebracht. Met de enorme standaardisering van de kwaliteit, die er mogelijk is in de moderne kaasbereiding, neemt natuurlijk ook de concurrentie toe op de verschillende markten.

Voor de Domo komt daar nog bij, dat het in wezen een onderneming is, die zich op de melkpoedermarkt richt, terwijl ze de kaas via de NCK laat vertrekken. Bij een beheersing van de kaasproduktie ontstaat er volgens de Domo een druk op de melkpoedermarkt, waar de Friese fabrieken geen last van hebben maar de Domo wel. Terwijl de Friese fabrieken een hogere kaasprijs als gevolg van de produktiebeheersing laten doorstromen naar de boeren, heeft de Domo het extraatje nodig om de lagere poederprijs op te vangen, aldus is de redenering. Er was een gesprek op gang gekomen tussen de Domo en de ZOH in Oosterwolde, maar dat gesprek lijkt niet zo gunstig te verlopen, zo valt uit de daling van de kaasprijs op te maken. En dat is volgens insiders een verkeerde conclusie; het zou wel goed lopen in dat gesprek. We verwachten een grensregeling, die hopelijk de instemming van de boeren krijgt. Deze week ontstond er weer een jacht op de kaas, die nu goedkoop is.

HET VERVAL VAN DE KAASPRIJS is ook een voorbode van de onzekere tijden, die staan te komen. De miljarden, die de EEG in de zuivelmarkt stopt, wekken de begerigheid op van anderen en als er dan ook nog verhalen zijn over corruptie, dan dreigt het zuivelbeleid in smook en stank ten onder te gaan. De kaasproduktieregeling was ook wel eens aanleiding tot veronderstellingen omtrent vreemde marktmanipulaties, maar het was natuurlijk wel een vrijwillige zaak.

Van coöperaties, die uitgaan van samenwerkende melkveehouders, mag men verwachten, dat ze in hun beleid uitgaan van de belangen op lange termijn van hun veehouders. Men ontkomt er natuurlijk ook niet aan de greep naar de noodrem. Het beleid bij de Domo is er niet van vrij te pleiten. Wat de belangenbehartiging van de particuliere industrie en handel betreft, liggen de verhoudingen totaal anders; de verantwoordelijkheden liggen er ook anders.

We hebben in deze rubriek enkele opmerkingen gemaakt bij het optreden van de firma Buisman in een loze botertransactie naar Engeland, terwijl men aanstalten maakte om daarvoor 55.000 gulden restitutie bij de overheid te claimen. De directeur van het bedrijf heeft nu aan zijn leveranciers van boter geschreven: „Nu bij onze vrienden de schok over de affaire verwerkt is, bij anderen de sensatiezucht bevredigd is en de - tot mijn afgrijzen door enkelen blijkbaar met veel genoegen gewilde - vernederingen zijn geëtaleerd, nu is het nodig de negatieve of neutrale benadering om te buigen in een positieve richting etc. ….”

In de uitvoerige uiteenzetting van de firma aan de leveranciers wordt ook aandacht besteed aan het verslag van de zaak in de krant. Geen aandacht werd besteed, aldus de directeur van Buisman, aan de ontlastende verklaring, dat het zijn bedoeling niet was geweest om het geld van de restitutie te innen. We hebben de desbetreffende rechtbankverslaggever gevraagd, waarom hij de

getuige a decharge op dit punt niet heeft vermeld. Onze collega deelde mee, dat het allemaal te braaf klonk.

Uit de opmerkingen van de directeur Van Buisman blijkt verder geen enkel besef over de schade, die men heeft berokkend aan het gemeenschappelijk zuivelbeleid in de EEG. Het topbedrijf Buisman had een paar maal zijn neus gestoten door onvolkomenheden in het beleid en het zou dat zelf wel even recht zetten. Dat is gebeurd op een manier, die het gehele beleid aantast en zonder rekening te houden met de verderaf liggende belangen van de melkveehouders. Ondanks de paar ton, die Buisman er bij de handel in boterpapieren bij in is geschoten, betaalde de firma nog altijd de hoogste boterprijs aan zijn leveranciers, waaronder de fabrieken met de hoogste melkprijs in Nederland.

De particuliere zuivelindustrie en -handel hebben een moeilijke tijd doorgemaakt in Nederland. In de zuivelindustrie is de bedrijfstak op enkele resten na verdwenen. Natuurlijk heeft een Nestlé, een wereldbedrijf, niet behoeven te vertrekken en uiteraard kan een onderneming als Wessanen (Lijempf) een zuiveldivisie tot ontwikkeling brengen. Men mag zelfs hopen en verwachten, dat Wessanen in de zuivel een research op gang zal brengen in Nederland.

Het is echter absurd, wanneer uit de particuliere zuivelindustrie kreten op gaan, dat men het zoveel beter doet dan de coöperatie. Het is in de eerste plaats niet waar en in de tweede plaats heeft de particuliere industrie een voorsprong op de coöperatie, doordat het een andere verhouding tot de melkveehouder heeft, hetgeen er toe geleid heeft, dat de particuliere industrie gemiddeld grotere - en dus voordeliger - melkleveranciers heeft dan de coöperatie. Met name in Zuid-Holland kwam de particuliere industrie in een positie, waar ze de gunstigste leveranciers van melk naar zich toetrok, terwijl de coöperatie, in dit geval de CMC, met de brokken bleef zitten, ook van een particuliere industrie, die niet met de tijd meeging.

DE ONGUNST VAN DE KAASMARKT heeft er niet toe geleid, dat de zelfkazers er mee ophouden. Drie weken geleden zijn de gebroeders Bosma in Praam weer met hun kaasmakerij begonnen. Ze melken na de brand die ze hebben gehad nu 75 koeien in hun ligboxenstal en alle melk gaat in de kaasbak. Ze hebben er nu een winkeltje bij, waar ze behalve hun vier soorten kaas ook boter (o.a. kruidenboter) verkopen. Als speciale kaassoort hebben ze ook „Koaitsiis" met selderij, peterselie en knoflook.

Bij Oldeboorn draait de kaasboerderij van Klaas de Jong met 100 melkkoeien. Het is er op hét ogenblik druk vanwege de toeristen. Bij Boksum is Teake Cuperus net met de bereiding van boerenkaas begonnen. Het heeft lang geduurd in Boksum, maar Cuperus heeft nu een prachtige kaasmakerij en een apart product, dat wel „klaverkaas" mag heten. Er zijn nog enkele kaasmakers op boerderijen in Friesland. Bij Dokkum is nog een bedrijf en ook in Oldeberkoop is een kaasboerderij, die in het kader van de „Open stal" op het ogenblik veel belangstelling trekt. Verder is er een groeiend aantal kaasmaaksters, die met schapenmelk werken en die kaas afleveren, di het stadium van de wrongel nog niet te boven is. De kwaliteit gaat omhoog, maar er lijkt ook schapenkaas van koemelk aan de markt te zijn.
[….]

Leeuwarder Courant 1978-08-12

….Tsjerk Bottema geen gewone boer. Domo liet kaas kelderen...

(De Veemarkt dl)
[….]
NADAT VERSCHILLENDE bestuursleden van *De Takomst* zich deze week hadden gedistantieerd van een ingezonden stuk in het *Fries Landbouwblad*, liet de secretaris van deze zuivelcoöperatie weten geen commentaar te hebben op de vraag of hij, Tjerk Bottema de schrijver van dat ingezonden stuk was.
Waarschijnlijk als gevolg van een gemeenschappelijk gelijke taxatie van het ingezonden stuk versterkten de voorzitter van de *Friese Mij van Landbouw* en de voorzitter van de *ZOH* in Oosterwolde elkaar deze week in de mening, dat de schrijver deze Tjerk Bottema was.

Het bestuur van het ZOH ging er maandag van uit, dat Bottema de schrijver was. Anderen waren, ook op grond van de inhoud van het stuk, tot de gevolgtrekking gekomen, dat het stuk Bottema in de schoenen geschoven mocht worden. Een gevolgtrekking, die niet ongedaan is gemaakt door Bottema. Dat werd vanmorgen nog weer eens bevestigd door het Fries Landbouwblad, waarin hoofdredacteur Swierstra liet weten, dat zijn krant voor het ingezonden stuk misbruikt was en dat had hij niet gezegd, wanneer het een overmoedig stukje van een door papa verkeerd voorgelicht Jongereinlid had gegolden.

Een en ander zou zonder consequenties zijn, wanneer Bottema geen secretaris van de zuivelcoöperatie *De Takomst* was. Als namelijk de secretaris van *De Takomst* in het Fries Landbouwblad schrijft, dat de verlaging van de kaasprijs in de afgelopen weken veroorzaakt is door het bestuur en de raad van toezicht van de buurcoöperatie, dan zijn de rapen gaar. De directie van de ZOH won deze week na de bestuursvergadering juridisch advies in.

Hoewel we in eerste aanleg Bottema ook als schrijver van het stuk aanzagen, zijn er toch verschillende aanwijzingen, dat hij het niet kan zijn. Als secretaris van *De Takomst* is hij beter op de hoogte van verschillende toestanden dan de met Tsjerk ondertekenende schrijver van het ingezonden de stuk.

Deze Tsjerk schrijft namelijk: „wy as gewoane boeren moatte binammen net to folie eftergrounen witte.” Zoiets zal zeker niet een secretaris van *De Takomst* op papier kunnen zetten zonder voor een verknipte figuur door te gaan Bottema heeft zelf ook wel geprobeerd om in *De Takomst* te voorkomen, dat er achtergronden naar buiten zouden komen.

De beschrijving, die vorige week in het Fries Landbouwblad gegeven werd van de samenhang tussen het conflict ZOH-Domo en de daling van de kaasprijs is dusdanig beledigend voor de Domo, dat men tot de gedachte komt dat in de ogen van Tsjerk de Domo geleid wordt door onvolwaardigen, zodat de verantwoordelijkheid voor het conflict en daarmee voor de daling van de kaasprijs, in de schoenen van de ZOH geschoven kan worden.

Veertien dagen nadat het conflict tussen ZOH en Domo geregeld was verscheen het sprookje van Tsjerk in het Fries Landbouwblad. Jammer, dat Bottema zich niet van dit stuk gedistantieerd heeft.

IN DE ONTMOETINGEN tussen boeren en in de fabrieksbesturen raast de storm over de daling van de kaasprijs op het ogenblik voort. Het ingezonden stuk van Tsjerk in het Fries Landbouwblad past daar wel aardig in. We hebben in dit stuk geen inlichtingen gevonden, die alleen een secretaris van *De Takomst* kan weten. Inmiddels komen ook nieuwe redeneringen naar voren in de storm.

Bij *De Takomst* wordt natuurlijk ook gezocht naar verantwoordelijken voor de prijsdaling. Men heeft ze gevonden bij de kaasproducenten, die zich niet hebben verbonden bij de afzet van hun produkten. Men weet, dat de Takomst-fabrieken gebonden zijn hun kaas aan de Frico te leveren, terwijl de Frico gezorgd heeft voor afzetkanalen, die de kaas zo dicht mogelijk bij de consument brengen.

De niet-gebonden producenten zijn in de Friese zuivelcoöperatie Gerkesklooster, *De Goede Verwachting* in Workum en de *ZOH* in Oosterwolde Zij verkopen hun kaas over de beurs in Leeuwarden, waarbij ook in meer of mindere mate afspraken zijn gemaakt met de handel omtrent hoeveelheden, waarop men wederzijds kan rekenen. Bij *De Takomst* meent men dat het nu juist de fabrieken zijn, die niet bij de Frico of een andere afzetcoöperatie zijn aangesloten, die de prijsdebacle mee hebben veroorzaakt.

De redenering van *De Takomst* is een fraaie theorie, waar ze bij de Frico tevreden knorrend bij in kunnen slapen. Dat doen ze bij de Frico natuurlijk niet, want ook dit bedrijf betrekt kaas van niet-gebonden fabrieken, wanneer de consument naar soorten en kwaliteiten vraagt, die de Fricodeelgenoten niet leveren. De Frico vrijt op het ogenblik wat met de gedachte, dat de Domo zo lief is, omdat dit bedrijf zich onaangenaam gedraagt in de NCK, de grote zusterorganisatie van de Frico, waarin de Domo een voorkeurspositie lijkt te willen veroveren.

Het is daarom misschien goed om even te vermelden, wat de CMC-krant, *Melk*, erg bevriend met de Domo, over het mislukken van de kaasproduktieregeling schrijft: „de Domo ligt dwars”.....
„De Domo moet en zal blijkbaar haar nieuwe grote bedrijf in Bedum volbezet laten draaien.”
De spanning blijft er op deze manier wel in. Terecht overigens, want wanneer er wekelijks in Friesland 3000 ton kaas van de hand gedaan wordt tegen een prijs, die wel een gulden per kg. beneden de prijs ligt, die de consument zou willen besteden, dan verdwijnen miljoenen door de gootsteen. Het oplossen van die spanning is niet bevorderd door het ingezonden stuk in het Fries Landbouwblad.
Het feit, dat Tjerk Bottema op de vraag of hij de schrijver ervan was geen commentaar wilde geven, zal bij de ZOH de ontstemming jegens *De Takomst* en de Frico verder doen verzuren.

Leeuwarder Courant 1978-08-19

Boer weet nog niet wie of wat hem pakt

Particulieren bleven ... gedraai om melkprijs ... AMC met misselijke vla op Terschelling... Vecolac eindelijk rijp voor ingreep ... grote zuivelcoöperaties vergelijken hun melkprijs... NCR-doofpot... rampenplan FNZ

(De Veemarkt)
WAT ER IN NEDERLAND nog rest aan particuliere zuivelindustrie heeft naar bestaan of te wijten aan zwak tegenwerk van de regionale coöperaties of te danken aan internationale concerns, die van oudsher sterk zijn in de zuivel. Met name het Zwitserse concern *Nestlé* is in de zuivel een begrip over de hele wereld. Als kleiner bedrijf komt *Wessanen* op het ogenblik naar voren in de „lactosector".

Wessanen is betrekkelijk nieuw in de melk anders hadden ze nun afdeling niet „lactosector" genoemd, een naam die herinnert aan oorlogssurrogaten met „lactomel". *Wessanen* is wel via de surrogaten in de melk terecht gekomen. Het bedrijf was de eerste, die met een aanvaardbare kunstkalvermelk op de markt kwam en het heeft als zodanig een harde stoot gegeven aan de opkomst van de kalvermesterij. Voor de melkveehouderij is de verkoop van nuchtere kalveren daardoor een belangrijke bron van inkomsten geworden. Met tevredenheid wordt over de prijzen van de nuchtere kalveren gesproken.

Wessanen breidt zijn belangen in de zuivel uit. Het begon met de overname van de restanten van de *Lijempf* in Leeuwarden en Kampen, gevolgd door de overname van o.a. de kaasfabriek in Schoonrewoerd, waarin eerder de Leeuwarder familie Boterkoper een belangrijk aandeel had, voor **Baars** het bedrijf geheel in handen kreeg.
Als particulier bedrijf mag ook *Nutricia* genoemd worden. Deze melk- en zuivelonderneming heeft in Nederland een grote naam verworven op het gebied van de kindervoeding; soms lijkt de naam onaantastbaar. Er zijn of waren ook nog een aantal melkinrichtingen die particulier zijn met bekende namen als *Menken*, *Van Grieken*, *Leerdam*, *AMC*.

De particuliere zuivelindustrie in Nederland heeft een vereniging, de VVZM, die haar 70-jarig jubileum in de lente gevierd heeft. Dat jubileum was aanleiding tot wat passende opschepperij over de particulieren, „die altijd net wat meer kunnen dan de coöperatie". Zulks blijkt ten enenmale niet uit de melkprijzen, die de fabrieken aan de melkveehouders betalen. Het is dramatisch te zien, hoe de particuliere industrie telkens wegdraait voor een vergelijking van de melkprijzen.

Het weekblad *De Boerderij* is bezig aan een onderzoek van de uitbetaalde prijzen over 1977. Vorige onderzoeken hebben in Nederland al voor enige onrust onder de melkveehouders gezorgd. Als enige particuliere industrie wilde Menken vorig jaar nog wel enige cijfers beschikbaar stellen, maar van de 24 ondernemingen die toen aan het onderzoek meededen (met 84 procent van de Nederlandse melk), kwam dit bedrijf pas op de dertiende plaats. De fabriek in Schoonrewoerd draaide op het laatste moment voor de consequenties van het onderzoek weg, toen ze ontdekte dat ze op de 25ste plaats kwam.

In de zuivelindustrie heeft men jarenlang geprobeerd de boeren dom te houden omtrent de werkelijke positie van hun fabriek bij de uitbetaling van de melkprijzen. De boeren verliezen daardoor belangstelling voor hun bedrijfstak, die het juist moet hebben van hun bereidheid om geza-

menlijk de zuivelproduktie en -afzet aan te pakken. Coöperatie in zuivel en melk is doodeenvoudig noodzakelijk, omdat gebleken is, dat particulieren niet bereid zijn de oeverloze aanvoer van melk onder controle te krijgen. De particulier kan hoogstens de krenten uit de brij pikken en hij doet dat ook door zoals Menken, een Haagse melkinrichting, een halve cent meer aan de veehouders te beloven dan de coöperatieve concurrent. Dat kan gemakkelijk, want die CMC draait niet zoals de boeren hadden mogen verwachten.

INMIDDELS HEEFT ook een particuliere concurrent van de CMC een steek laten vallen. De *Aalsmeerse Melk-Centrale* (AMC) heeft produkten afgeleverd, die niet steriel waren en die bij de consumenten tot darmvergiftigingen aanleiding gaven. De AMC heeft de produktie van de desbetreffende machine stopgezet en betrekt de lang houdbare vla nu elders. De besmetting werd het eerst geconstateerd in Amsterdam, maar ook op Terschelling was een partijtje van de vla verzeild geraakt. Twee gezinnen werden er ziek van (misselijk, diarree en slapte, een dag lang); twee huisartsen op het eiland kwamen tot de conclusie dat de vla de ziekte veroorzaakte. De AMC, die totnutoe doorging voor een jong, vooruitstrevend bedrijf, voelde zich meteen oud, met veel levenservaring.

De *Keuringsdienst van Waren* in Leeuwarden kreeg met het probleem te maken. De aanwezigheid van *stafylococcen aureus* werd vastgesteld en de zending vla opgespoord. Een deel van de pakken bleek besmet. Deze stafylococcen komen wel meer voor, zij het niet in vla, maar in rauw vlees. De vraag komt natuurlijk wel op, of het nu wel zo wenselijk is om met kwetsbare produkten als melk over lange afstanden te slepen.

Dat geldt niet voor gecondenseerde melk die goed verpakt is maar voor produkten in verpakkingen, die minder sterk zijn. Dat een vergiftiging met vla ook nog juist op Terschelling aan het licht komt, is dubbel merkwaardig, want nergens woedt de strijd tussen goed en kwaad in de zuivelgeloven zo mooi als op dit eiland tussen de biodyns en de melkveehouders, die aan *De Takomst* leveren.

Particuliere bedrijven kunnen door dit soort tegenslagen, die in het geval van de AMC te wijten lijkt aan 'n verouderde steriliseermachine, geleidelijk wegzakken in de vergetelheid. Coöperaties moeten altijd voort, ook wanneer ze achterop raken. De melk van de leden moet verwerkt worden, al lopen de kosten daarvan ook nog zo hoog op.

De coöperatieve verwerking van de melk is het vangnet voor de melkveehouders, die aan de particuliere industrie leveren. Het omgekeerde komt praktisch niet voor, omdat ook de particuliere industrie niet in de gelegenheid is als vangnet op te treden. De particuliere industrie moet het voor een hogere melkaanvoer hebben van een geleidelijke aftakeling van een coöperatief bedrijf, waar zo nu en dan melk vrij komt, als een jonge boer overstapt van de coöperatie van zijn vader naar een ander bedrijf.

Boeren filosoferen onder elkaar nog wel eens over het bestaan van coöperaties en particuliere fabrieken. Ze moeten er beide wezen om elkaar wakker te houden, zo verluidt wel eens. Het is een verouderde gedachtegang uit de tijd dat er een veelheid van zuivelfabrieken diensten aanbood. Als in Friesland de zuivelcoöperatie zou falen, doordat bijvoorbeeld *De Takomst* zich verwart in vele plannen en leidinggevende personen dan zou niets het wegzakken tegenhouden.

Het wegebben van de boeren naar *Nestlé* zou *bij De Takomst* geen enkele verandering te weeg kunnen brengen. Men zal met die ontwikkeling rekening moeten houden, nu blijkt dat de coöpe-

ratie onder druk van belangen komt te staan, die niets te maken hebben met de grondstof melk. *De Takomst*, als grootste coöperatie in Friesland, komt in het schootsveld van vele belangengroepen.

EEN ZUIVELCOÖPERATIE buiten Friesland, die duidelijk met problemen te kampen heeft, is de ***Vecolac*** in noordelijk Overijssel. Het bedrijf grenst aan een reeks goedlopende coöperaties o.a. de *Novac*. De aanvoer bedraagt 200 miljoen kg melk, die in enkele bedrijven verwerkt wordt. Dat is iets te veel en er moeten minder produktieplaatsen komen. Dat die concentratie in net verleden niet tot stand is gekomen, is een gevolg van het feit dat de *Vecolac* bij de oprichting meer het voortbestaan leek te dienen van de bestaande bedrijven dan de verwerking van de melk van de leden.

Het blad van de Voedingsbond-CNV, dat *Samenwerking* heet, heeft zich verzet tegen de plannen van de *Vecolac* om bedrijven te sluiten. Er zouden honderd arbeidsplaatsen mee verloren gaan. Het blad stelt het handhaven van de werkgelegenheid tegenover een iets hogere melkprijs en het vraagt zich af of dat wel tegen elkaar opweegt. Het blad zegt, dat bij de Voedingsbond- CNV de werkgelegenheid absolute prioriteit heeft tenzij een reorganisatie onvermijdelijk is. Het blad constateerde ook, dat bij de *Vecolac* de neiging heerst om maar klakkeloos achter een rapport van de *Gelders-Overijsselse Zuivelbond* aan te huppelen, dat het geheel bijna uitsluitend economisch benadert.

Dat klinkt nogal dapper in *Samenwerking*, maar in het artikeltje had toch ook wel een greintje besef mogen doorschemeren, dat het melkgeld het inkomen van de melkveehouders is. Er mogen dan hoge inkomens in de melkveehouderij voorkomen, maar er is een grote groep boeren op de niet gemoderniseerde bedrijven, die duidelijk achteraan komt. Over de hele wereld is die groep de geslagen hond. Overal ploeteren de kleine boeren om een bestaan uit de grond te halen; in Nederland hebben ze daarvoor zuivelcoöperaties opgericht om niet geheel afhankelijk te zijn van anderen.

Samenwerking gebruikt dappere taal en misschien zullen de leden van de Voedingsbond CNV er moed uitputten, nu die zuivelbazen eens eventjes met de werkelijkheid worden geconfronteerd. *Samenwerking* legt zich wel een beperking op. Het blad houdt het verhaal alleen staande als het om enkele honderdsten van centen gaat bij de melkprijsverbetering.
Het gaat bij de *Vecolac* echter niet om honderdsten van centen, zelfs niet om tiende delen, maar om hele centen. De *Vecolac* liep in 1976 vier centen achter op de *Novac*. Bij de *Vecolac* is voor het CNV, dat twee derde van het personeel bij het bedrijf georganiseerd heeft, alleen maar wat te halen met brute machtspolitiek ten koste van de toch al te lage melkprijs van de boeren daar.

ENKELE BLADEN in de zuivelcoöperatie, die uitgaan van die coöperaties, hebben een eind gemaakt aan het sprookje, dat de melkprijzen van de onderscheiden bedrijven niet te vergelijken zouden zijn. Het blad van de particuliere industrie, *de Plattelandspost*, mekkerde nog over gevaarlijk materiaal in handen van de boeren, toen *De Boerderij* met de melkprijsvergelijkingen kwam opzetten. De bladen van Domo, Coberco, CMC en Noordholland hebben hun cijfers naast elkaar gezet over 1977 en 1976. Die cijfers zijn bij 3,7 procent vet in 1977 in volgorde voor de Coberco 58,20cent per kilo melk, voor de Domo 59,80 cent, voor de CMC 56,89 cent en voor de Noordholland 56,73 cent. Als men er rekening mee houdt, dat de omzet van deze ondernemingen 3,5 miljard gulden beloopt, dan blijken daar enorme verschillen te bestaan. De erkenning van die verschillen kan bij de leden-veehouders een proces te weeg brengen, waarbij men niet langer genoegen neemt met fraaie theorieën uit de laatste economie-boeken.

[….]
MR. GERRIT HEPKEMA van de Frico is in het bestuur van de FNZ van leer getrokken tegen de secretaris, ir. Wybren Dijkstra, die een FNZ-commissie uit de hand liet lopen over de zuivelproblemen. De commissie kwam met oplossingen voor de zuivelproblemen, die de bouwboeren uit de bek gesneden is: lagere melkprijzen en beperking van de produktie. Een aantal Wageningers is mee in de fuik gezeild.

Men kent het probleem. Voor de melkveehouderij en voor de akkerbouw in Europa wordt elk ruim 2,5 miljard rekeneenheden (Euro-daalders) uitgetrokken. De bouwboeren tellen alle zuivelposten bij elkaar op en komen dan op 2,8 miljard voor de zuivel, terwijl ze de akkerbouwposten in allemaal kleine bedragjes opdelen, zodat het niet zo erg lijkt.

De FNZ-commissie, verschillende mensen van het FNZ-secretariaat, komt nu met een verhaal, dat bij uitvoering de bouwboeren geen cent kost, maar dat de Friese melkveehouderij op honderden miljoenen per jaar komt te staan. In het FNZ-bestuur is het goed ruzie, omdat het secretariaat niet voor de belangen van de leden van de zuivelcoöperatie is opgekomen maar in de bres springt voor andere belangen.
De Boerengroep heeft het rapport gepubliceerd als „geheim”. Dat is het niet, men zou het onder de tafel werken in het bestuur. Het is wel rondgezonden in Nederland zonder opmerkingen betreffende de vertrouwelijkheid.

Leeuwarder Courant 1978-09-09

Mient Pel prikt in weke onderlijf Domo – Ergernis kleine boeren DOC

(De Veemarkt)
IN STAPHORST EN ROUVEEN liggen vier kleine coöperatieve zuivelfabrieken op een rijtje. Drie daarvan werken nog als zuivelfabriek en de vierde fungeert als melkontvangststation voor de zuivelfabriek in Nijkerk, die zich een naam heeft verworven met stuntmelk onder het merk *Volnij*. Een van deze vier raakte deze week betrokken bij een gijzelingsactie in Hoogeveen.

De fabriek *Rouveen DKV* ontvangt een kleine twintig miljoen kg melk, *Rouveen DV* doet het met nog geen vijftien en de kaasfabriek in *Staphorst* neemt dik 25 miljoen kg melk voor haar rekening. Deze drie zijn aangesloten de *Gelders-Overijsselse Zuivelbond*, die hen weer bindt aan de Rinse Zijlstra's FNZ. De kaasfabriek van Staphorst ontwikkelt zich tot een bedrijf met naam in aparte kazen. Voor de firma's *Westland* en *Boering* wordt hier een reeks kaasvariëteiten gemaakt onder het merk *Pompadour*.

Het *melkontvangstation in Staphorst*, het vierde bedrijf, is een zelfstandige boerencoöperatie met veertien miljoen kg. melk. Net als de coöperatieve zuivelfabriek in Winschoten is deze Staphorster fabriek niet aangesloten bij een zuivelbond van de FNZ. De melk van deze Staphorster coöperatie gaat wel naar een FNZ-fabriek. Nijkerk is namelijk lid van de Gelders- Overijsselse Zuivelbond en beweegt zich zo onder de vleugels van FNZ-voorzitter Rinse Zijlstra.

Het melkontvangstation in Staphorst, waar directeur Kleene het bewind voert, kwam deze week in het nieuws, doordat boze bussenboeren uit zuidelijk Drenthe hun melk niet langer naar de DOC in Hoogeveen en Zuidwolde stuurden maar naar de fabriek van Kleene. Deze actie hield even plotseling op als ze begonnen was, zodat Kleene nu alleen nog melk uit het DOC-gebied ontvangt, afkomstig uit tanks op de boerderijen. Ja, dat blijkt ook nog het geval te zijn.

De zuivelfabriek in Nijkerk is in de eerste plaats een zeer modern georganiseerde melkinrichting, die onder leiding van Rient Pel een enorme hoeveelheid melk tot zich heeft getrokken van fabrieken, die de melkprijs niet konden maken. De fabriek heeft een aanvoer van meer dan 100 miljoen kg melk van aangesloten veehouders en die melk is met grote macht in het „winkelkanaal" geperst.

Nijkerk liep niet leuk in het gareel van de andere coöperaties, maar nam de handschoen op, waar men die vinden kon. Zo kreeg de *Novac* (aangesloten bij de Friese Zuivelbond) met deze fabriek te maken in Oostelijk Flevoland, waar een reeks grote melkveehouders hun tankmelk aan Nijkerk gingen leveren, terwijl iedereen dacht, dat ze bij de *Novac* hoorden.

Pel zegde de melkveehouders, die in de tank gingen leveren in Flevoland, een hogere melkprijs toe dan de *Novac* uit zou betalen. In de coöperatie op de Veluwe heeft dat spanningen gegeven, maar vermoedelijk heeft het feit, dat Nijkerk maandagsmorgens heel vroeg meteen over veel verse melk kan beschikken uit de koeltanks in de Flevopolder, de doorslag gegeven bij het beleid. De bussenmelk van de Veluwe is niet zo bijzonder geschikt voor de melkinrichting, omdat deze niet op zondag wordt opgehaald.

DEZE VELUWSE COOPERATIE heeft ook een bolwerk in het Noorden, namelijk zoals gezegd de fabriek van Kleene in Staphorst. In principe kan Pel daar alle melk ontvangen, die hem in het Noorden in de tank wordt aangeboden. De rijdende melkontvangsten kennen, immers geen afstanden, al zal de rentabiliteit van zo'n rmo toenemen met het aantal kilo's melk, dat er per jaar vervoerd wordt. Het contract tussen Pel en Kleene loopt volgend jaar af.

Pel van Nijkerk is niet de enige, die oostelijk van de lijn Meppel-Zwolle opereert. Het is daar een onrustig veehoudersgebied, waar zo nu en dan energiek gestreden wordt voor de vrijheden van de boer. **Hendrik Koekoek** had er in Hollandscheveld een van zijn bases. Tussen de coöperaties werkt daar ook nog, de *Lijempf* uit Kampen. Het is grotendeels de streek van de *Vecolac*, welke coöperatie zich met 200 miljoen kg melk bij de buurlui heeft aangeboden om hulp.

Dat onrustige veehoudersgebied, het; weke onderlijf van de oostelijke zuivelcoöperatie, ligt tussen de melkwinningsgebieden van *Domo* en *Coberco,* die volgens Domo-directeur Sam Meihuizen een afspraak hebben gemaakt over de houding, die ze zullen aannemen ten aanzien van de gebeurtenissen bij de *DOC* en de *Vecolac*, die beide moeilijkheden hebben bij het handhaven van hun melkprijs.

De *DOC* kwam jarenlang uit boven de Domo, doordat de fabrieken in Zuidwolde en Hoogeveen goed zaten met hun produkten. Daar lijkt een einde aan te zijn gekomen. Het experiment van directeur Mintjes in Zuidwolde met de *Féta-kaas* voor Iran is na een triomfantelijke start gestrand, toen de *Frico* (*De Takomst*) en anderen zich ook gretig op deze markt stortten. Ook de kaas die in folie rijpt - in de zuivel gebruikt men daar het afzichtelijke woordt „foliegerijpte" kaas voor - is niet langer een trekpaard voor de DOC., want de afzet gaat in de richting van de smeltkaasindustrie, die zich altijd eerst indekt met kaas, waar wat aan mankeert. Een tweehoofdige directie heeft de DOC ook niet goed gedaan, zodat er spanningen zijn ontstaan om deze coöperatie met 100 miljoen kg melk.

Reeds geruime tijd haalt **Pel uit Nijkerk** via het ontvangststation van Kleene in Staphorst tankmelk uit het gebied van de DOC. De actie van de bussenboeren deze week tegen de DOC stond onder leiding van een tankmelker als Ten Heuvel. Het is natuurlijk niet alleen meedogen van de tankmelkers met de bussenboeren, als ze de actie van de bussenboeren tegen het tankmelkplan van de DOC steunen. Het belang, dat tankmelkers bij de actie hebben, is de overdracht van de DOC aan de Domo of een Friese zuivelcoöperatie, waarna zijzelf vrij zijn om te gaan en te staan met hun melk, waar zij willen. Die mogelijkheid zou ontstaan door de stompzinnige organisatorische constructie van de DOC.

DE MANIER, WAAROP de DOC bij de boeren de omschakeling bekend maakte van bussen op tanks, kwam als een koude douche en wekte ergernis. Er waren boeren, die bericht kregen, dat de DOC hun melk uit de tank kwam halen, terwijl die boer weet, dat er niet een rijdende melkontvangst bij hem op het erf kan komen. De bussen zouden niet meer opgehaald worden. Zo men een boer al het oordeel aan wil zeggen, zeker niet op deze manier.

Een bestuur, dat zulke grappen uithaalt, vraagt om moeilijkheden. Die zijn er nu. Er zal ijverig gewerkt worden aan kapot maken van de DOC-fabrieken in Hoogeveen en Zuidwolde zuivelbewerkers en melkveehouders zullen er het slachtoffer van worden. De trage manier, waarop de Friese melkveehouderij overschakelt op het tankmelken, heeft toch ook voordelen. Wel dwongen de subsidievoorwaarden van het ministerie van landbouw de fabrieken tot een snelle omschakeling van het bussenvervoer op het tankmelken, maar daar zal straks ook wel een mouw aan ge-

past worden. Er is immers een tussenvorm, waarbij de rijdende melkontvangst de bussen langs de route leegzuigt. Boeren, die nog niet van plan zijn de melkerij te staken, kunnen zo nog enkele jaren met bussen meedraaien.

Wat we eigenlijk hebben willen laten uitkomen, is dat er in het gebied oostelijk van de lijn Meppel-Zwolle meer aan de hand is dan een conflict over de installatie van melktanks op de boerderijen. Dat conflict is aanleiding tot meer ontwikkelingen. Tankboeren van DOC en Domo grijpen de kans om los te komen van coöperaties, die hun liefde niet hebben. Heel duidelijk is dat het geval in het Groningse Westerkwartier, waar de coöperatie ZOH in Oosterwolde nu al acht miljoen kg melk van de Domo heeft overgenomen, terwijl men in het Westerkwartier voorspelt, dat dit nog slechts een begin is. In de omgeving van Koekange bij Meppel is het ook weer onrustig over de tankregeling van de Domo. Daar zal men zijn voelhorens wel uitsteken in de richting van Staphorst en Nijkerk.

IN BOEREVERHALEN wordt het vaak voorgesteld alsof de komst van de melkkoeltank slechts ellende brengt en dat in wezen niemand er mee gediend is. Dat is een voorstelling van zaken, die niet klopt met de werkelijkheid. De melkkoeltank bespaart de boer en zijn helpers een enorme hoeveelheid zwaar werk en geeft hun meer vrije tijd. Er zijn boeren die die tijd gebruiken om meer koeien te melken. Anderen zoals Jan de Ruiter zouden die tijd mooi kunnen gebruiken om zich verder politiek te scholen.

Een belangrijk punt in het voordeel van de koeltank ten opzichte van de bussen is de hogere kwaliteit van de melk uit de tank op de boerderij. Voor de zuivelfabrieken is de aanvoer van melk in tanks van de boerderij naar de fabriek goedkoper. In Friesland komt daar nog extra voordeel bij, omdat rijdende melkontvangsten de melk rechtstreeks van de boerderij naar de CCF in Leeuwarden kunnen brengen, waarbij dus een extra overslag welke bij bussen noodzakelijk is, aan de zuivelfabriek: wordt voorkomen. De CCF is niet alleen in naam een primaire veehoudersscoöperatie.

DE ZUIVELHEMEL stort niet in, althans niet alleen. Als de zuivelregelingen in de EEG bezwijken onder de publicaties van de bouwboeren, dat het zoveel geld kost, zal er meer bezwijken, dan gaat de hele EEG er achteraan. Dat kan onmogelijk de bedoeling zijn en daaruit valt af te leiden, dat de krakende wagen verder gaat.

De spanningen in de landbouw zijn het gevolg van de kentering, die zich nu voordoet in de melkveehouderij van kleine bedrijven naar grote. Eerder heeft men dat kunnen zien bij de varkens- en pluimveehouderij, nu is het in de melkveehouderij gaande.
De landbouworganisaties en nog minder de landbouwpolitici hebben zich niet op de verandering voorbereid, laat staan, dat ze de mensen, die ze vertegenwoordigen, hebben ingelicht. Er is een enorm gezwets over middenbedrijven, die geholpen moeten worden, maar dat is waanzin. Een modern veehouderijbedrijf met werk voor twee man - dan heeft er ook eens iemand een dagje vrij - vergt zo'n honderd melkkoeien. Er zijn in Nederland nog een 90.000 melkveehouderijbedrijven. Om deze op modern peil te brengen zijn dus negen miljoen melkkoeien nodig. Op het ogenblik staan er twee miljoen in de Nederlandse weiden.

In principe is het mogelijk, die negen miljoen melkkoeien in Nederland te stallen en de 100 miljard kg melk (nu tien miljard) hier te verwerken. In de Praktijk gebeurt het natuurlijk niet. Twee miljoen melkkoeien in Nederland is al een maximum, dat de zuivelpolitiek nauwelijks kan verdragen. De vraag is hoeveel melkveehouderijbedrijven er in Nederland nodig zijn om twee mil-

joen melkkoeien te herbergen. De gemiddelde ligboxenstal in Friesland wordt op het ogenblik gebouwd voor zo'n honderd koeien. Op basis van dat cijfer - over vijf jaar geldt dat cijfer niet meer - zouden er in Nederland 20.000 melkveehouderijbedrijven mogelijk zijn.
Velen wordt het bang te moede als ze deze cijfers in zich om laten gaan. Er is geen reden voor paniek, zei drs. Harm Schelhaas, voorzitter van het *Produkschap zuivel*, over de zuiveloverschotten.

Dat is een gekke uitdrukking van hem, want er is wel reden voor panische angst bij sommige mensen in de melkveehouderij. Is er niet een overheid, die met alle mogelijke manieren de investeringen in de melkveehouderij opjut, opdat de economie in Nederland blijft lopen? Dat betekent meer melk, meer zuivel en minder melkveehouders. Minder boeren? „En waar blijf ik dan?", zo vragen tienduizenden zich af.

Officieel lijkt het of Nederland doorgaat met de modernisering van zijn landbouw om deze bestand te maken tegen de internationale concurrentie (in de EG) en om de Nederlandse consument een goedkoop voedselpakket te kunnen presenteren. Dat is ook de functie van de landbouw in Nederland, zorgen voor veel en goedkoop voedsel en voor buitenlandse betaalmiddelen voor import van auto's. vliegtuigen. En voor het bekostigen van buitenlandse vakanties.

Boeren, die in dat kader in Nederland de mogelijkheden hebben aangegrepen, zijn als ondernemers geslaagd. Zij die zich verzetten tegen de nieuwigheden, dreigen de boot te missen. Dit geeft grote spanningen tussen de boeren onderling en met name in de CBTB lijkt men een koers te willen varen, waarbij de landbouw meer dient voor de sociale opvang van kleine boeren dan voor iets anders. Die sociale functie heeft de landbouw altijd ook gehad, maar bij de nu opkomende kentering valt die functie weg.

Het is de vraag of er wat aan te doen is. Als de voorzitter van de Friese CBTB, Teun Tolman (Kamerlid en lid van het Europese parlement voor het CDA), de melkprijs al met drie cent wil verlagen om een fonds te vormen voor het opruimen van de overschotten, dan geeft hij wel aan hoe ernstig de situatie is. Reden voor paniek dus.
[….]

Leeuwarder Courant, 1978-09-16

Frico leidt Domo naar vleespotten CCF

(De Veemarkt)

Tante Frico leurt met nicht Domo.…NCK koopt afzet voor Domo ?.... spoeling CCF wordt dun .... denken in machtsblokken .... curieus communiqué.... geen fata morgana .... kortgeding is onzin bij DOC

DE LIEFDESVERKLARING, die Frico en Domo deze week de wereld inzonden, moet de inleiding zijn van een verstandshuwelijk: het noordelijk coöperatiekapitaal moet in de familie blijven. Als de Domo haar deel er niet van krijgt, gaat ze de hort op. Daarom leurt de Frico met een huwbare dochter van elders bij de Friese zuivelcoöperaties. Er is geen sprake van een fusie tussen Frico en Domo, zoals uit de liefdesverklaring valt op te maken. De Frico, een handelshuis, presenteert de Domo, een productiebedrijf, als deelnemer in een noordelijk zuivelblok.

Op één plaats in Nederland wekte de aankondiging van Frico en Domo paniek. Dat was in de NCK, de grote afzetorganisaties van kaas van Domo, Coberco, CMC / Noordholland en een aantal kleinere zuivelcoöperaties. Bij de vorming van een noordelijk zuivelblok zou de kaas van de Domo niet langer verhandeld worden via de NCK maar via de Frico, terwijl de NCK op het punt staat het exportbedrijf van Schaap, een miljoenenzaak met een gloednieuw kaascentrum, over te nemen.

Het los weken van de Domo uit de NCK is natuurlijk een meesterstukje in de handel, maar het uitkopen van de Domo kost een bom duiten. De NCK blijft in Meppel met een enorm groot en duur kaasbehandelings en rijpings-centrum zitten, dat of door het noordelijk blok moet worden overgenomen of door de Domo moet worden afgekocht. Dat zou kunnen met de miljoenen, die de Domo bij de CCF vrijmaakt als ze lid wordt van de CCF. Dan moet de Domo namelijk haar investeringen in *De Ommelanden*, Sloten en de tropen opgeven, omdat ze als lid van de CCF niet apart in ondernemingen van dit bedrijf kan deelnemen.

De paniek in de NCK was groot. NCK-direkteur Ko v.d. Pol zei halsoverkop een spreekbeurt af op een feestje voor kaaspropagandist Willems (de man van Frau Antje) in Aken en tuimelde terug naar Amsterdam. Dat was begin deze week. Het bestuur van de Frico was spoorloos. Dat maakte een reisje door Engeland. Het bestuur van de Frico heeft een extrabestuursvergadering in Londen, zo heette het. Het bestuur van de CCF wist van niets. Er waren althans bestuursleden van de CCF die van niets wisten, toen ze woensdagmorgen werden ingelicht over het „communiqué" van Frico en Domo.

Daarbij dient men wel te bedenken, dat de Frico en de CCF tot voor enkele maanden - de besprekingen tussen Frico en Domo waren toen al aan de gang, zoals de oplettende lezer van deze rubriek kon concluderen - een gemeenschappelijke directie hadden. Sedert enkele maanden is er echter een scheiding. Mr. Gerrit Hepkema stapte uit de directie van de CCF en nam de leiding van de Frico met Syb Valk en Jan Bles. Germ Zeilmaker wijdde zich verder alleen aan de taken van de CCF met Arie Kranendonk en Wobbe de Graaf. Hepkema is toen mede uit de directie van de CCF gestapt om de komende manoeuvres met de Domo mogelijk te maken, zo mag men nu aannemen.

De CCF-directeuren moesten in hun bestuur tegenover de vertegenwoordigers van niet-deelgenoten van de Frico net doen alsof ze van niets wisten. De voorzitters van de deelgenoten van de Frico werden vorige week ingelicht over het communiqué. Dat was een formele kwestie, want alle deelgenoten zijn in het bestuur van de Frico vertegenwoordigd en waren op de hoogte.

De vorming van een noordelijk zuivelblok betekent, dat de Domo zich los maakt van de NCK en kaas gaat leveren aan de Frico. Dat betekent een versterking van de Frico. Om deze overgang van de Domo aantrekkelijk te maken moet de Drents-Groningse coöperatie ook kunnen profiteren van de rijke, stille reserves van de CCF. De deelgenoten van de Frico moeten daartoe de ruimte verschaffen in de CCF. Dat betekent, dat de winsten van de CCF niet langer uitgesmeerd worden over 1,8 miljard kg Friese maar over 2,5 miljard kg Noordnederlandse melk. De Domo heeft namelijk een aanvoer van 0,7 miljard kg. Daarmee legt de Frico wel een koekoeksei in het nest van de CCF. In de CCF-vergadering hebben de deelgenoten van de Frico de meerderheid.

IN DE GRONINGSE en Drentse kranten wordt de Domo altijd voorgesteld als „zuivelgigant". Dat zal het gevoel van de machthebbers in deze coöperatie wel strelen, maar in Friesland wordt nog altijd in het voetspoor van CCF's Sietse Hepkema gesproken over „us winkeltsje", dat op de wereldmark met de echte giganten te maken heeft. De Domo roept bij ons altijd wat de indruk op van een baby-olifant in de zuivelwinkel van Nederland. Doch laten we deze beelden vergeten dus geen olifantje en geen koekoeksei in het adelaarsnest, de werkelijkheid is al ingewikkeld genoeg.

We kunnen ons voorstellen, dat er mensen zijn, die graag zouden willen weten hoe die Domo, Frico, CCF, ZOH en *De Takomst* nu precies in elkaar zitten, maar die het opgeven om te begrijpen hoe het zit. Voor de uithouders willen we nog een poging doen.
De Domo is een organisatie van melkveehouders, die melk leveren, die de Domo als producten verkoopt. *De Takomst* in Wolvega is net zo'n coöperatie, maar zij verkoopt haar producten niet zelf, doch levert die aan haar verkoopcoöperatie Frico. Bovendien levert *De Takomst* een deel van haar melk aan de CCF in Leeuwarden, die er gecondenseerde melk van maakt.

De leden-melkveehouders van *De Takomst* zijn ook lid van Frico en CCF. Deze coöperaties vormen als het ware één familie. Wat nu in Friesland is onder gebracht in *De Takomst*, de Frico en de CCF is in Groningen en Drenthe samengevat in de Domo, die al de functies van die drie coöperaties in meer of mindere mate in zich verenigt.
Het beeld in Friesland wordt nog iets gecompliceerder, doordat er in ons gewest enkele plaatselijke zuivelcoöperaties zijn, zoals de ZOH in Oosterwolde, die wel zijn aangesloten bij de CCF en niet (meer) bij de Frico.

Mr. Hepkema heeft in de afgelopen jaren een poging gedaan om de deelgenoten van de Frico nauwer aan elkaar te binden. Die poging is mislukt. De deelgenoten blijven op hun eigen zelfstandige positie staan, waarbij ze eventueel het lidmaatschap van de Frico kunnen opzeggen. Vorig jaar is dat nog gebeurt bij de fusie van de zuivelfabrieken in Gerkesklooster en Opeinde. Voor de Domo-top moet de Friese toestand een aantrekkelijke situatie zijn.

HET LIJKT IN FRIESLAND, zij het niet bij Frico, een uitgemaakte zaak, dat de bestaande regionale zuivelcoöperaties als zelfstandige eenheden zullen blijven bestaan. De grote eenheden, die er zijn ontstaan, werken goed en betalen een melkprijs, die de Friese boeren niet in verleiding brengt om zich te storten in avonturen als die van Coberco, Campina en CMC, die altijd onderweg zijn van het ene fata morgana naar het andere.

De boeren melkten vanmorgen en ze melken vanavond en maandag moeten hun producten verkocht worden. Wie dat niet ziet zitten, begint te denken in machtsblokken, waarbij met andere middelen dan die van vraag en aanbod de markt beheerst moet worden. Niet vandaag en morgen, maar volgende week.

Men moet zich natuurlijk wel zorgen maken over wat er over een week gebeurt. Er gebeurt zo het een en ander. Er komt meer melk; de subsidieregelingen wekken een explosie aan melk op. De melkprijs gaat onderuit onder invloed van Brusselse regelingen; maar dat gebeurt niet eerder dan in de loop van volgend jaar als ook de grondprijs nog verder onderuit zal gaan.

Voor de NCK is er dan nog het probleem van de Domo, die een andere weg voor haar kaasafzet zoekt.
De NCK is een kaasafzetcoöperatie, die sterk staat met de afzet van Noordhollandse kaas. De NCK is ook de grootste kaashandelaar in Nederland. Van de ruim 400 miljoen kg kaas in Nederland kwam er vorig jaar 163 miljoen kg bij de NCK terecht. Van die 163 miljoen was ruim 35 miljoen afkomstig van de Domo. Dat is een vijfde deel van de NCK-omzet. Bij de Frico zou deze hoeveelheid een toename van ongeveer dertig procent te weeg brengen.

De omzet van Schaap schatten we op 30 tot 35 miljoen kg kaas, maar die hoeveelheid is ten dele ook al bij de NCK geteld.
Het enige belang, dat de Frico bij de Domo heeft is haar kaas. 't Enige belang, dat de Domo bij Friesland heeft, is de pot van de CCF. De rest is koek. Het communiqué dat Frico en Domo over hun plannen hebben uitgegeven, is daarvan een eerste bewijs. Het stuk, dat woensdag curiositeithalve geheel in deze krant werd afgedrukt, verraadt de ingewikkelde in- en uitpraterij van Sam Meihuizen. Het is één stuk kruipdoor en sluip-door met een buiging naar links en bukken voor rechts.

De Domo is druk bezig in het geheel van de Nederlandse zuivel een plaatsje te zoeken. Van de „grote vier" in de Nederlandse zuivel is de Domo de vierde na Coberco, Campina en CMC. In de NCK kan de Domo haar geldingsdrang niet kwijt en in Friesland zou ze de grootste regionale coöperatie zijn. In het afgelopen jaar heeft de Domo zich rommelig gedragen inzake de productiebeheersing van kaas. Meihuizen heeft op alle commissiebesprekingen over de productiebeheersing ontbroken. Hij stuurde de man van de NCK met zijn eisen naar die besprekingen toe, hetgeen de andere deelnemers, ook volwassen personen, tenslotte verveelde.

De Domo heeft dit jaar een forse bijdrage geleverd aan de ineenstorting van de kaasmarkt. Iedereen weet nu maar wat hij aan Meihuizen en Paul Mulder heeft. Deze grote jongens laten zich niet uitpoetsen. Nu willen ze snoepen van de koekjes van de CCF. Begrijpelijk. De Domo kan de Friese kaasfabrieken chanteren door de kaasmarkt kapot te maken. En moest dat rammelend communiqué deze week de zaak tussen Schaap en NCK stinkend maken?

IN HET COMMUNIQUE staat dat de besturen van Frico en Domo menen: „dat goede verhoudingen met andere coöperatieve organisaties in hun benadering van zeer wezenlijk belang zijn". Deze kronkelige zin moet een geruststelling voor de NCK betekenen, maar dat zal wel niet het geval zijn, evenmin als voor *ZOH* en *De Goede Verwachting* in Workum.

Op een persconferentie in Beilen werd ter geruststelling van de NCK ook nog gezegd, dat de Domo de bindingen met de NCK niet zal verbreken, terwijl daarna werd meegedeeld, dat bij de komende onderhandelingen die NCK één knelpunt zal zijn, omdat Domo en NCK ontkoppeld

moeten worden. Het is duidelijk, waar de onderhandelingen beginnen, maar het complex uitspraken ligt wel in het grensgebied der betrouwbaarheid.

Op die persconferentie plofte de directeur van het *Instituut van Landbouwcoöperatie in Friesland*, drs. Durkvan der Zee, midden in de roos, toen hij er aan herinnerde, dat er eerder in de sfeer van de landbouwcoöperatie sprake is geweest van een noordelijk blok. (Op de voorpagina van de Leeuwarder Courant verschenen toen naast elkaar berichten over een fusie tussen CAF, CLNI en ACG en een fusie tussen Frico en CCF). Dat van de veevoercoöperaties is toen op niets uitgelopen, omdat Paul Mulders CLM na herhaalde toezeggingen weigerde de boeken op tafel te leggen. Mulder kon er nu mooi aan herinneren, dat de CAF in Drachten een nieuwe veevoerfabriek bouwt met een afnametoezegging van de CLM.

Wie nu meent, dat het ontstaan van een noordelijk zuivelblok tot de fata morgana's behoort, heeft het mis. Er kan een situatie ontstaan, waarin dat blok noodzakelijk is. Het vrije spel tussen de ondernemingen in het Noorden is interessant. We zullen proberen onze lezers ook op de hoogte te houden, maar we willen toch de aandacht vestigen op een regeltje, dat men deze week in de krant kon tegenkomen: „Wanneer men in de coöperatie elkaars melk gaat ophalen, tast men de grondslagen van de desbetreffende onderneming aan”. In dit verband moeten we opmerken, dat Domo en ZOH hun geschillen geregeld hebben, hoewel er nog een definitief contract door Rinse Zijlstra op papier gezet moet worden. Het is duidelijk, dat de opmerking ook op de situatie DOC en Mient Pel van Nijkerk slaat.

DE ZUIVELWERELD wacht op het kort geding, dat de actiegroep van „tankboeren voor bussenmelkers” tegen de DOC in Hoogeveen zal aanspannen. De gijzeling van het bestuur werd immers opgeheven met de mededeling van dat kort geding.

Dat kort geding komt er niet. Zelfs een blad als *De Boerderij* begrijpt de situatie niet als het schrijft: „Een uitspraak van de rechter in kort geding zal, zo hopen wij, ook de mogelijkheid voor anderen forceren zonder financiële kleerscheuren de banden met de DOC te verbreken”.

Maar er komt geen kort geding.[26] Stel immers dat de rechter een paar boeren aan de DOC laat ontsnappen, dan staat de volgende dag het bestuur van deze coöperatie bij diezelfde rechter op de stoep met een faillissementsaanvrage. Dan stort het hele zaakje ineen en krijgen alle boeren de zaak boven op zich. Maar dat is de bedoeling niet van de ploeg, die een vluchttunnel aan het graven is, nee, de achterblijvers moeten - ook volgens *De Boerderij* - de zaak op de kop krijgen. Het noordelijk zuivelblok zou ook kunnen optreden als steunpilaar van de DOC. Daarvoor heb je nu eenmaal een blok.

26 NvhN 1978-09-27 'Boze boeren dagen DOC voor rechter' ; NvhN 1978-10-04 'Uitstel van geding'; NvhN 1979-02-14 'Boeren en DOC staan voor rechter'; NvhN 1979-04-11 'Busboeren krijgen hun zin niet' – Geplaatst in MAP Koekoek Kleine boeren

Leeuwarder Courant, 1978-09-30

Propagandisten proberen zuivel te kraken

Politici gaan in de zuivel....kosten moeten omlaag....wel vaker spanning....melkveehouders naar de kassa …. zuivel verdient geld.. . Rinse zei niet zo veel.... Engelse boeren willen wel....vleugje ethiek in melk... Friese goudse alleen in Opeinde van goud... zuivelblok?

(De Veemarkt)
DE ZUIVELOVERSCHOTTEN waren de afgelopen zomer de helft lager dan twee jaar geleden, toen er een enorme droogte begon te heersen. Niettegenstaande deze geringe voorraden draait de propagandamachine van de anti-boeren het hele jaar al op volle kracht. Men begon te spreken over „gigantische zuiveloverschotten" en pas beginnende journalisten in Friesland mummelden die geluiden getrouw na.

Politici zijn van plan om het EEG-zuivelbeleid te kraken, waarna de rest van de beschermende maatregelen voor de landbouw kan volgen. De rechtsconservatieve krantenwereld in de EEG loopt allang storm tegen het landbouwbeleid in de EEG. De hoon, die een blad als de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* aan één stuk door over het landbouwbeleid uitstort, geeft duidelijk aan waar de schoen wringt. Duitsland moet in de EEG voortdurend dokken en dat is een vervelende kwestie.

Wanneer een krant in Friesland zich bij die hoon en „gigantische" voorraden aansluit, dan lijkt de dijk om het zuivelbeleid in de EEG te breken, het is een vaag teken. Hoon? Jazeker, wanneer het zuivelbeleid in de EEG een trap na krijgt met de mededeling, dat het economisch aspect erin altijd veel aandacht heeft gekregen en dat het nu sociaal moet worden, dan is dat een verschrikkelijke vorm van hoon.

Het landbouwbeleid in de EEG is totnutoe een sociale aangelegenheid. Wanneer er voor de melk prijzen betaald worden, waarbij in Europa een miljoen boeren met minder dan tien koeien in stand kunnen blijven, dan hebben we te maken met een sociaal beleid. De mogelijkheden daartoe werden geleverd door een stormachtige groei van de produktie van goederen en diensten binnen en buiten de landbouw. Die groei is afgelopen in het westelijk deel van de wereld. Nieuwe groeigebieden zijn in opkomst.

De landbouw in de EEG gaat daarmee een spannende fase tegemoet. De produktiekosten moeten omlaag om de afzetkansen te behouden. Het Nederlandse structuurbeleid voor de landbouw heeft met die ontwikkeling rekening gehouden en is er op vooruitgelopen. Er zou een keer een eind komen aan het sociale landbouwbeleid.
In Nederland komt dat eind deste eerder, omdat de Nederlandse economie voor de invoer van allerlei fijne spulletjes afhankelijk is van de agrarische export. Die agrarische export houdt men alleen gaande wanneer de veehouderij over goedkope grondstoffen kan beschikken. De Nederlandse akkerbouw kan die goedkope grondstoffen nooit leveren.

Spanningen om het landbouwbeleid zijn er wel eerder geweest. Een paar jaar geleden leek de zaak ook te barsten tussen de landbouwministers, totdat de Duitse minister Josepf Ertl in de gang van Hilton-Berlijn tegen een verslaggever van een Duits persbureau zei: „...maar we zullen noodzakelijkerwijs tot een oplossing moeten komen"...(Hij gebruikte in het Duits het woord

dwanglopig). „Is dat nieuws", vroeg de verslaggever aan ons. We vonden van wel. De EEG was toch gered? Ertl zette de EEG niet op spel bij de prijsonderhandelingen in Brussel
Op het ogenblik wordt weer de indruk gewekt of de EEG op spel staat, als volgend voorjaar de landbouwministers de prijzen in de EEG moeten vaststellen. De zuivelvoorraden nemen toe en dat is een geschikt moment om raar te doen. Het grote probleem is de melkexplosie van de laatste tijd. Het is alsof de duivel de hand er in heeft, maar het moest een keer komen. De overheid in de EEG-landen is druk bezig de agrarische produktie te organiseren op een moderne manier.

HET LUKT ALLEMAAL aardig, vooral in Nederland, maar in de akkerbouw begint het spaak te lopen. De akkerbouwers in de EEG produceren duur en op de wereldmarkt kunnen de veehouders goedkoop veevoer krijgen. Dat levert op het ogenblik heel veel melk op. In Friesland zou dat geen problemen geven, als de kaasprijs net zo hoog was als het vorige jaar. Daar lijkt weinig kans op. In ieder geval is er de doorbraak naar veel melk per koe met al dat goedkope voer en wie zal dat straks betalen?

Zoals het nu lijkt, zal de rekening gepresenteerd worden aan de melkveehouders, ongeacht het feit of ze nu al of niet geprofiteerd hebben van de vrijgevigheid van de overheid bij het bevorderen van de investeringen. Uit hetgeen we zo hier en daar gehoord hebben of konden opmaken uit onderkaken, tijdens het FNZ-congres in Zwolle, zal de Nederlandse melkveehouderij wel een belangrijke functie in de Nederlandse economie moeten behouden.

De positie van deze bedrijfstak als deviezenverdiener werd deze week onderstreept, toen de speculanten de aanval op de gulden openden en Jelle Zijlstra meer dan een miljard marken kwijt raakte bij het opkopen van aangeboden guldens. De landbouw is een van de bedrijfstakken, die Zijlstra's pot weer kan vullen met buitenlandse betaalmiddelen.

Overigens zou het voor de landbouw niet alleen ellende zijn, wanneer de gulden eens flink onderuit ging. Onze export is duur en als de gulden goedkoper wordt, kunnen de Nederlandse exporteurs zich de concurrentie van Frankrijk en Engeland beter van het lijf houden. Deze landen rotzooien altijd wat met hun munteenheid en ze hebben zich een geleidelijk verbeterende concurrentiepositie verschaft.

BIJ DE BEOORDELING van de mogelijkheden voor een EEG zuivelbeleid zal voorop moeten staan, dat dit beleid bestaan blijft. Daarzonder houdt alles op. In de tweede plaats zal het zuivelbeleid in de EEG Nederland aan zijn deviezen moeten blijven helpen. Dat kan alleen wanneer de boeren blijven melken. Als minister Fons van der Stee laat uitkomen, dat de boeren meer zullen moeten melken om hetzelfde inkomen te houden, dan is hij in ieder geval duidelijk. Zo onomwonden heeft een Nederlandse minister van landbouw het in jaren niet gezegd..

De uitspraak van Van der Stee houdt ook in, dat de melk door minder boeren voortgebracht zal moeten worden. De plannen van Gundelach in de EEG luiden derhalve een nieuwe saneringsronde in de landbouw in. We prijzen ons gelukkig, dat we de boeren nooit hebben proberen te laten geloven, dat ze niet gepakt zouden worden. Wie boer wil blijven, moet over geld en grond beschikken, beide in steeds ruimere mate. Dat wordt in de melkveehouderij nog erger.

Het gaat in Nederland in de komende jaren om het bestaan van enkele tienduizenden melkveehouders, indien de kranten en politici blijven schrijven over de „gigantische zuiveloverschotten". Politici hebben problemen nodig om aan het werk te kunnen blijven. Dus vinden ze eerst een „gigantisch zuiveloverschot" uit, waarin ze dan vervolgens de „kleinere boeren" dreigen te laten

omkomen. Gelukkig steekt te rechter tijd een politicus zijn reddende hand uit naar de ongelukkigen.

Zou het? Zouden politici van dit kaliber de melkende boeren met vijf tot dertig koeien kunnen redden? Daar is geen sprake van. Ze hebben het in het verleden niet gekund en ze zullen er in de toekomst niet toe in staat zijn. Ze laten de boel verrekken, als puntje bij paaltje komt. Voor de boer zit er niets anders op dan degenen te vervloeken, met wie hij niet eens is en om dan te proberen zijn eigen weg te vinden. Er zijn nog al wat mogelijkheden in Nederland om een moderne melkveehouderij op te zetten.

Tijdens het zuivelcongres van de FNZ in Zwolle had Rinse Zijlstra als voorzitter ook wel wat willen zeggen over de ideeën, die er over de zuivel uit Brussel komen. Maar het leek wel of hem de mond gesnoerd was, zodat hij niet verder kwam dan dat groot en klein pijn zouden lijden.

Joris Schouten en David Luteijn zullen met behulp van Piet Bukman wel uitmaken, wie er pijn lijdt. Het zou wel verstandig zijn om er ook wat zuivelbewerkers bij te halen, maar over die mogelijkheid is niet gerept. Een nieuw beleid in de EEG gaat de mensen op de grote bedrijven ook aan en dat zijn niet alleen de desbetreffende ondernemers maar ook de werknemers, die als veeverzorgers optreden. Er is al weer een hele reeks bedrijven, waar de betaalde arbeid in de meerderheid is. Gaat men de vertegenwoordigers van die mensen bij het overleg buiten sluiten?

IN DE EEG IS IN de komende maanden een strijd te verwachten tussen de bedrijven, die de toekomst aan kunnen, en de bedrijven, die op den duur niet voortgezet zullen worden. In Engeland zijn de feestelijkheden al begonnen met de verklaring van de *National Farmers Union*, dat de toekomst aan de efficiënte bedrijven dient te zijn. De produktie van voedsel in Europa dient geconcentreerd te worden op de efficiëntste bedrijven en in de meest geschikte gebieden, te weten Engeland. In Engeland gelden nu de laagste prijzen in de EEG, maar de Denen en Duitsers, die naar de Engelse markt exporteren krijgen extra EEG-subsidies.

Efficiënte bedrijven, wat zijn dat? Doelmatige bedrijven? In ieder geval zijn het bedrijven, waar de boer een goed inkomen kan halen. In de varkens. en pluimveehouderij heeft de doelmatigheid geleid tot enorme bedrijven met heel veel dieren.
[….]
Ook in de melkveehouderij doet zich een verschijnsel voor, dat hier mee te vergelijken is. Dat is de ontplooiing van de boerenkaasmakerij. Een goede kaasmaker kan op het ogenblik meer verdienen dan een directeur van een zuivelfabriek. Er is in de maatschappij een enorme hang naar het eenvoudige, een soort anti-industriële houding. We wachten nog op de zelfkazende-boer, die alleen verkoopt aan fietsers. Dat wordt een geldwinning.

Dicht bij deze gedachtengang is de opkomst van de geiten- en schapenkaas. Evert Jaarsma, een veterinair student uit Utrecht, is bijvoorbeeld van plan met 80 Friese melkschapen naar Friesland te trekken om de produktie van harde schapenkaas te organiseren. Evert Jaarsma is een naam in Friesland, die wat betekent. De Jaarsma's uit St. Nicolaasga zijn altijd een voorhoede-familie geweest in de Friese melkveehouderij. Evert sr. was een voortrekker in nieuwe methoden. Zijn zoon Piet was een van de eerste boeren die de melkerij op grote schaal organiseerden, en zijn bedrijf werd bekend toen ir. Homme Dijkstra er een **melkleiding** van enkele kilometers naar de fabriek aanlegde. Nu is er weer een Evert, die nieuwe mogelijkheden ziet.

Het geval-Jaarsma geeft wel aan, dat het aangrijpen van mogelijkheden, ook al zijn dat nostalgisch gekleurde dingen, zakelijk uitzicht kan bieden. Men zal moeten inhaken op de vraag van de consument, ook al is men van mening, dat dat dier niet deugt. Die consument heeft een zak vol geld en hij is bereid het er uit te laten kloppen, maar in de manier waarop wordt hij kieskeuriger. Hij proeft niet alleen meer met de tong, maar hij ontwikkelt ook een zedelijke smaak.
Na de legbatterijen en de staartbijtende varkens is nu de beurt aan de ligboxenstallen om in de publieke smaak gekraakt te worden. Te laat heeft men in de melkveehouderij ingezien, dat deze stallen ook verkocht moesten worden aan de consument.

Indien de ligboxenstallen bekend geworden als loopstallen, die een bevrijding van het melkvee uit de Friese stal betekenden, dan zou de antibeweging niet zo scherp zijn geworden. In een ligboxenstal kunnen de dieren zich tijdens de stalperiode vrij bewegen, terwijl ze in een Friese stal een halfjaar net genoeg ruimte hebben om er gaan liggen. Het eerste grote voordeel van de loopstallen was, dat het afkalven van de koeien er gemakkelijker verliep dan op de stallen, waar de dieren nauwelijks kunnen bewegen.

BIJ DE KAASKEURING van de FNZ lieten de Friese kaasfabrieken het bij de Goudse zitten. Dat was vorig jaar ook het geval. Opeinde haalde als enige een gouden medaille. Kaas uit de desbetreffende bak zal ook wel voor het Amerikaanse wereldkampioenschap ingezonden worden.
Opvallend was deze keer opnieuw, dat de gouden medailles in verschillende rubrieken ook terecht kwamen bij de geautomatiseerde kaasmakerijen. Opnieuw stond de *Campina-fabriek* Rijkevoort met 49 punten voor geur en smaak aan de top bij de Goudse. De proces-beheersing in de kaasmakerij is wel zeer ver voortgeschreden.

Hetzelfde geldt trouwens voor de gouden medaille, die de *Takomst-fabriek* in Wommels voor de Edammer kreeg. Ook hier ging de hoogste eer naar een geautomatiseerde fabriek, zij het dat de Edammers in het algemeen laag zaten met geur en smaak. Bij de gouden medaille-winnaars waren uiteraard ook fabrieken die met sluiting bedreigd worden, o.a. Marrum, waar een Friese kaas met 48 punten voor geur en smaak vandaan kwam.

Op het FNZ-congres in Zwolle was het secretariaat van de FNZ ook druk bezig een gunstige indruk van de zuivel in Nederland te geven. Er was een stencil met een overzicht van de Nederlandse zuivelwereld, waarin voor elk gebied een aparte paragraaf was opgenomen. Een voor het Westen, een voor het Zuiden en een voor het Oosten. Het Noorden kreeg er twee.

Ze hadden in Den Haag zeker nog niet gehoord, dat Frico en Domo ook in één paragraaf willen door een noordelijk zuivelblok te vormen. Trouwens, nu we er nog even over nadenken, valt het ons op, dat Sam Meihuizen van de *Domo* en Mattheussens van de *Coberco* zo akelig goed met elkaar konden opschieten tijdens het congres, terwijl wij in de mening verkeerden, dat ze elkaar de hals wel konden uitsnijden omdat de Domo de *Coberco* in de steek zou laten bij de NCK.

Leeuwarder Courant, 1978-10-07

Novac krijgt tankmelker van Kampereiland. Fusie CCF, Frico en Domo?

(de Veemarkt)
HET ZUIVELFRONT raakt in beweging. De *Novac*, behorend tot het gebied van de *Friese Zuivelbond*, deelgenoot van *Frico* en *CCF*, is uit zijn boeien gebroken en heeft de melk aangenomen van een boer op het Kampereiland. Het Kampereiland, eigendom van Kampen, is sedert het begin van de fabriekmatige zuivelbereiding het melkwinningsgebied van twee Kamper fabrieken. De ene is de *coöperatie Delta* geweest, die werd opgekocht door de *Coberco*, en de andere is de *Lijempf-fabriek (Van Heel)*. Nu komt de *Novac* ook op het Kampereiland. De reden van deze stoot naar het hart van *Coberco* en *Lijempf* laat zich gemakkelijk construeren.

De *Lijempf* heeft als fabrikant van melkpoeder in blik een heel prettige periode en kan iedere melkprijs betalen. Het bedrijf zal zijn positie in de melkwinningsgebieden snel versterken en, zoals *Nestlé* in Friesland doet, de kleine boeren aan de coöperatie laten en de groten in de koeltank opnemen. De sociale problemen liggen bij de coöperatie. Over enige jaren mag de Lijempf ook weer melk uit Friesland ophalen, als de desbetreffende verbodsbepalingen uit het overnamecontract van Lijempf-fabrieken door de CCF en de Domo komen te vervallen. De Lijempf weet vroegtijdig, waar ze aan toe is.

In Leeuwarden heeft de Lijempf net een prachtige fabriek gekregen voor de verpakking van melkpoeder en die fabriek draait nog maar op de helft van haar capaciteit. Ook de CCF heeft plannen voor de bouw van zo'n fabriek op het industrieterrein Hemrik bij Leeuwarden. Die fabriek zal wel zo'n dertig miljoen gulden gaan kosten.

Als de plannen tenminste doorgaan, want mr. Gerrit Hepkema is plotseling met een noordelijk zuivelblok op de proppen gekomen. Dat is een plannetje van Frico en Domo, dat als een harde schok door de CCF-gelederen is gegaan. In een noordelijk zuivelblok zou immers de Domo de melkpoederpoot – om in het ondernemersjargon te blijven spreken - gaan vormen en dan hoeft die nieuwe fabriek van de CCF in Leeuwarden eigenlijk niet meer.

Bij de CCF beginnen ze te beseffen, dat het toch in wezen maar een klein melkfabriekje is met zijn 400 miljoen kg melk. Daar worden dan wel heel dure etiketjes opgeplakt, maar toch... hebben we Hepkema niet wat al te vlot naar de Frico laten gaan? Naar de Frico betekent in dit geval ook naar *De Takomst*.

De zorgen zijn niet voldoende om het uitdijend heelal op te vullen, maar ze krijgen wel alle ruimte. Zo moest NCK-directeur Ko van der Pol 300 personeelsleden van de *NCK* geruststellen na het alarm, dat Frico en Domo over het noordelijk zuivelblok hadden losgelaten. We raken met de Domo een kwart van onze kaas kwijt, zei het personeel in Meppel. Hoe komt het met ons? Het heeft geen gevolgen voor het personeel, orakelde Ko van der Pol, die nota bene ook nog de capaciteit van het concurrerende bedrijf Schaap in Huizen overnam. Hier past slechts de door een dichtgeknepen keel uitgeperste staatsmanswijsheid: „Er is geen reden voor paniek."

Leeuwarder Courant 1978-10-28

Jonge boeren rommelen in landbouwbeleid

Jonge boeren graven eigen graf. . . exporteren of sterven . . . meer boeren en minder in landbouw produceren . . . Geldersen produceren het meeste . . . spel met maxima . . . uiterlijke schoonheid op tweede plaats . . . Nederlandse boeren vormen voorhoede . . . computer werkt voor boer ... in Hemrik het modernste eerst. . . gromgrombond . . . Vecolac in Coberco

(De Veemarkt)
DE AGRARISCHE JEUGD lijkt in een absolute chaos te leven, een warboel van ideeën, een janboel van regelingen. Het bleek tijdens de jongerendag op de Flevohof, waar ze met een forum en een discussienota de verwarring nog groter maakten. De jeugd wil een landbouwbeleid, dat totaal afwijkt van wat op het ogenblik voor een beleid moet doorgaan en ze concentreert zich daarbij op het eigen kringetje.

Uit het forum kwam de mening naar voren, dat ieder gebied voor zijn eigen voedselvoorziening moet zorgen. De zaal was op dat moment al zo door de ideeënmangel gehaald, dat de slappe lach er niet meer af kon. Friesland moet jaarlijks voor een kleine twee miljard aan melk en vlees kwijt en waar zouden we het moeten laten, als ieder voor zich zelf ging zorgen in het kader van dat liedje van vroeger: „Holderdebolder, we hebben een koe op zolder”?

Toen er een opmerking werd gemaakt over de eenzijdige behandeling van de agrarische belangen in het forum en het rapport „boer blijven”, kwam daar een wat merkwaardig antwoord op en uit dat antwoord bleek, dat men de problematiek van de Nederlandse landbouw niet heeft doorgedacht en daar eigenlijk nog aan moet beginnen.

Op een persconferentie maakten we de opmerking, dat contingentering van de melkproduktie schadelijk is voor de belangen van de Nederlandse melkveehouderij. We kregen ten antwoord, dat de vertegenwoordigers van de Nederlandse boerenjeugd in hun contacten met de jonge boeren in andere EEG-landen tot de ontdekking waren gekomen, dat men daar ook voor contingentering van de produktie is. Nou dan. Het werd met een zekere naïviteit naar voren gebracht, alsof nu alle problemen waren opgelost. Het probleem is juist, dat de importerende landen van de EEG voor contingentering zijn van de melkproduktie, waarbij ieder land natuurlijk eerst in zijn eigen behoefte voorziet. In de praktijk betekent het, dat Nederland beperkt en dat de andere landen de produktie uitbreiden tot ze geen Nederlandse zuivelprodukten meer nodig hebben.

Als iemand van het N.A.J.K. verheugd stelt, dat de jonge boeren in de EEG het zo fijn eens zijn over de contingentering, zegt hij eigenlijk dat de beul en zijn klant het eens zijn geworden over de manier, waarop de klant gehangen zal worden. Wat heb je liever, de knoop van de strop op het linker of op het rechter oor? Het Nationaal Agrarisch Jongeren Kontakt heeft principieel voor het linkeroor gekozen.

Aardig was het om op de Flevohof de reacties op het gezicht van drs. Joris Schouten, voorzitter van het Landbouwschap, te lezen. Schouten heeft nogal een beweeglijk gezicht en het was net of hij op de Flevohof een goed clownsnummer in een circus meemaakte. Dolle pret dus. KNLC-voorzitter ir. David Luteijn leek soms ook moeite te hebben om zijn pokerface in de juiste plooi

te houden. Hij probeerde als forumlid in ieder geval het zuivelbeleid overeind te houden en hij deed dat met de overtuiging, die men van een Zeeuwse akkerbouwer kan verwachten.

De landbouwjongeren willen een verlaging van de produktie in de landbouw en daarnaast willen ze meer mensen in de landbouw vasthouden o.a. door limieten te stellen voor de bedrijfsvergroting. Het is natuurlijk gemakkelijk om nu een lolletje te trappen over meer boeren, die minder gaan produceren, alsof dat niet mogelijk zou zijn. Het is natuurlijk wel mogelijk om meer mensen in de landbouw vast te houden door minder werk af te stoten naar andere bedrijven. Men zou bijvoorbeeld de omvang van de loonwerkerij in de landbouw kunnen gaan beperken.

Een boer kan meer werk doen op zijn bedrijf, als hij minder de loonwerker inschakelt. Men behoeft ook niet alleen aan de loonwerker te denken; er zijn meer mensen, die op het boerenerf komen om er een grijpstuiver te verdienen. Nou ja, grijpstuiver, ze hebben doorgaans hun tarieven en tarief is tarief. Die vallen uit de lucht. Het ligt ook wel een beetje in de lijn van de tijd. In de steden zijn veel mensen, die dromen van een boerderijtje met een koe en dan van de melk zelf brood bakken. Alle dagen melkbrood net als vroeger, heerlijk. Nou lijkt het toch nog op loltrapperij in een benauwende kwestie.

DE DISCUSSIE-NOTA „Boer blijven" zal bij de Friese *jongerein* wel verkeerd vallen, omdat er geen rekening is gehouden met de inzichten, die er blijkens de NAJK-bijeenkomsten vorige winter in Friesland ten aanzien van de agrarische toekomst leven. De nota zou de Gelderse boerenjeugd niet ver genoeg gaan, zo veronderstelde het NAJK op de Flevohof in antwoord op onze vraag.

Niet ver genoeg inzake de belemmeringen die de boeren moeten worden opgelegd? Maar de jonge boeren in Gelderland zijn juist de meest aktieve ontwikkelaars, die er op het ogenblik in Nederland rondstappen. Daar is het allemaal produktieuitbreiding wat de klok slaat en de **Coberco** verzuipt er bijkans in de melk. (Gelukkig zal er nu een sloot vol naar de Domo, die droog dreigde te komen liggen.)

De Gelderse boeren vormen een levendig volkje, dat in agrarische zaken van wanten weet, met name in het oostelijk deel van de provincie. Nieuwe zaken worden er gretig aanvaard op basis van de mondreclame. Men is niet bang om eerst te wezen met iets en de automatisering van de melkveehouderij stuit er niet op instinctief verzet, maar wordt aanvaard met de opmerking, dat het wel niet anders zal kunnen.

Friese boeren zijn op dat punt anders, ze zijn veel moeilijker te rissen, maar als ze eenmaal een beslissing genomen hebben, dan moet er de volgende dag ook de grootste **ligboxenstal** van het dorp staan. Men zou overigens een voorbeeld moeten nemen aan de veefokker Hette de Vries van Bozum, die met een enorme nauwgezetheid de bouw van zijn stal heeft begeleid. Met name de nauwkeurigheid bij de aanleg van de roostervloeren in de stallen laat, vergeleken met het optreden van De Vries, totaal te wensen over.

De Gelderse boeren maken bij de ligboxenstallen niet zo'n grote sprong als de Friese dat doen. De stallen in Gelderland zijn voor zon 60 tot 70 melkkoeien. Dat zijn dus kantje boord tweemansbedrijven. In de discussienota van het NAJK wordt 80 melkkoeien als maximum voorgesteld voor een melkveehouderijbedrijf. De Geldersen kunnen dus nog even vooruit, ieder jaar nog een koe er bij om de stijgende kosten op te vangen. Bij de discussie over de nota vingen we uit de mond van de vice-voorzitter Martinus Geuze op, dat dat maximum ook bij 100 kon liggen.

Dat is een cijfer, dat meer in de Friese richting komt, want het gemiddelde van de ligboxenstal in Friesland ligt tegen de 100 aan. We praten nu natuurlijk helemaal niet meer over boeren, die moeten blijven en over produktiebeperking in de melkveehouderij. Wanneer de melkveehouderij wordt toegestaan zich te ontwikkelen naar bedrijven van 100 koeien, dan is er bij de huidige produktieomvang nog slechts plaats voor een 20.000 boeren, een kwart van het aantal mensen, dat nu een bedrijf heeft.

DE 100 KOEIEN van Martinus Geuze komen al mooi in de richting van Lammert Prinsens 120 tot 180. Prinsen is de boerderijbouwdeskundige in Nederland. Hij werd destijds door de boerderij bouwconsulent ir. Kai Bouma uit de omgeving van Heerenveen naar Wageningen gehaald om te adviseren bij de bouw van boerderijen. Prinsen wist precies hoe een boerderij er van buiten uit moest zien, totdat de veeexporteur Henny Heemskerk (importeur van de British Friesians) vrij vertaald tegen hem zei, dat net als bij een doodkist het enige belangrijke van een boerderij is, wie of wat er inzit. Je richtte een boerderij in en dan zette je er een omschot omheen.

Het was net in de tijd, dat Kai Bouma afzwaaide als consulent voor de boerderijbouw. De streekeigen boerderij met kophalsromp-kenmerken zakte weg. Het enige wat overbleef was het „üleboerd", dat ook nog wel op een ligboxenstal te spijkeren is. (Dit idee van Friese Mij-man Kai Bouma is vooral goed aangeslagen bij de Friese CBTB, waar scheidende bestuursleden altijd met een streekeigen miniatuur-üleboerd worden vereerd.)

De opmerking van Heemskerk betekende een keer in het denken van Prinsen. Hij wijdde zich aan de inrichting van de boerderijen en dat lag ook wel in het straatje van zijn nieuwe baas bij de voorlichting, ir. Pieter Anema, die naderhand naar Friesland kwam om er de bouw van de ligboxenstallen aan de gang te brengen. Hoe dat allemaal ook zij - en de geschiedenis zal nog wel eens moeten worden geschreven - de periode-Prinsen bij de boerderijbouw heeft de Nederlandse melkveehouderij in de voorhoede van de ontwikkeling geplaatst. Een groep Amerikaanse onderzoekers, die al maanden door Europa zwerft om de veehouderij te bestuderen, hoorde overal, dat ze naar Nederland moesten om op de hoogte te komen van de laatste ontwikkelingen. Toen ze hier kwamen, ontdekten ze dat ze te weinig tijd voor Nederland hadden uitgetrokken. Ze breien nu een extra veertien dagen aan hun tocht.

VRIJE TIJD voor de boer bepaalt de omvang van een veehouderijbedrijf. Net als ieder ander verlangt het gros van de boeren naar vrije tijd in het weekeinde. Er moet echter zeven dagen in de week gemolken en gevoerd worden, zodat er minstens twee melkers op een bedrijf moeten zijn om eenmaal in de veertien dagen een weekeinde vrij van het melken te kunnen. Boeren zijn bereid gebleken veel te investeren om enige vrije tijd te krijgen, maar ze moeten meer koeien houden om die investeringen rendabel te maken.

Als Prinsen het dan op 120 tot 180 koeien per bedrijf houdt, dan hoeft Marinus Geuze ook nog maar een klein opstapje te maken van zijn 100, om aansluiting te vinden, maar dan praten we natuurlijk al helemaal niet meer over zaken als produktiebeheersing of beperking. In deze tegenstelling ligt dan ook de chaotische puinhoop, die het NAJK van de landbouwpolitiek lijkt te maken.

En dan blijft natuurlijk de vraag of Prinsen gelijk heeft met zijn maximum. Op grond van zijn praktische ervaring mag men aannemen, dat hij gelijk heeft, maar de jolige opmerkingen, waarmee de Gelderse boeren op de Agrado in Doetinchem deze week de **koeherkenningsapparatuur** tegemoet traden, waarmee Dacca, Manus (Veecode) en Enfarm (Hunday) op de markt ope-

reren, wijst er wel op, dat de melkveehouders zelf voor niets staan als het op geestelijke buitelingen in de ontwikkeling van de melkveehouderij aankomt.

Het probleem van grote koppels melkkoeien is, dat de verzorger geen controle heeft op de individuele beesten. Het begint met de beste bedoelingen met meer tijd vrijmaken voor die controle, maar het arbeidstempo maakt van die bedoelingen een puinhoop. De koeherkenningssystemen leveren gegevens voor de computer en de computer vertelt de boer onmiddellijk met welke van de koeien iets aan de hand is, of ze tochtig zijn, of ze het voer niet voldoende opnemen, of ze iets onder de leden hebben.

Bij de gebroeders Visser in Hemrik, die meer dan 300 koeien melken, komt straks een apparaat (het eerste) van Enfarm, dat alle gegevens van het melken in de melkstal meteen doorgeeft naar de computer in het boerderijkantoor. De man op het kantoor weet straks eerder wat er in het bedrijf aan de hand is dan de man in de melkstal. De belangstelling voor dit soort apparatuur is gigantisch om een opmerking van Enfarm-directeur Knip uit Langezwaag te gebruiken. Enfarm heeft in vakkringen al iets bekend gemaakt over deze apparaten en ze hebben bij Enfarm het idee, dat er olie aangeboord is. (De computer geeft buiten iedere menselijke ingreep om iedere koe het rantsoen krachtvoer, waarop, het dier krachtens haar produktie recht heeft. Ook die produktie stelt de computer zelf vast.)

Mensen, die de melkveehouderij uit de zuivelindustrie benaderen en die kennisgenomen hebben van de nieuwe koeherkenningsapparatuur voor de automatisering van de melkveehouderij, spreken de verwachting uit, dat de bedrijfsgrootte nu kan doorgroeien naar een 500 melkkoeien per bedrijf. Dat is het tienvoudige van de gemiddelde omvang, waar de bedrijven in Friesland op het ogenblik nog naar toe groeien.

DE VOEDINGSBOND CNV in Friesland zit wat op de kentering van de ene districtsbestuurder naar de andere, van Keimpe van der Kooi naar Piet Swart. Van der Kooi gaat met pensioen en wil het mooi houden tot zijn afscheid, zoals hij het altijd mooi heeft willen houden. Als de arbeiders in de bedrijven hun plaats niet kenden, Van der Kooi kende die wel.

Met Piet Swart bloeit een nieuwe stijl van vakbewegen op. Hij is met veel boem boem in aantocht en hij heeft al gedreigd de besturen van de zuivelcoöperaties in Bergum en Dokkum voor de kadi te slepen omdat ze zich niet gehouden zouden hebben aan de ook in de zuivel bijzonder heilige fusie-code van de Sociaal-Economische Raad.

De Voedingsbond CNV zal nu eerst de fusie Kooi-Swart regelen, want daar hapert het wat aan. Er was een communicatie-storing, Van der Kooi en Swart praten of praatten niet met elkaar

DE VECOLAC, de uit te veel schoorstenen rokende zuivelonderneming van de boeren in noordelijk Overijssel, lijkt nu op de veilige havens van René Mattheussens **Coberco** aan te sturen. De beide besturen zijn het eens geworden over een volledige fusie en de leden van *Vecolac* moeten nu rijp gemaakt worden voor een reeks pijnlijke beslissingen. *Vecolac* dreigt vast te lopen niettegenstaande 200 miljoen kg melk, die de boeren leveren. *Vecolac* is een organisatie van een zestal coöperaties, en zij is zo georganiseerd, dat de ene fabriek de andere in haar ondergang dreigt mee te slepen.

Dit jaar heeft de *Vecolac* zich georiënteerd bij *Domo*, *Coberco* en *Novac* over samenwerkingsmogelijkheden. De *Novac* heeft laten weten tot samenwerking bereid te zijn mits het de boeren

van de *Novac* geen geld zou kosten. Van zoveel onbegrip werden de Vecolaccers koud. De Voedingsbonden zijn verdeeld over de fusie.

De *Vecolac* heeft 200 miljoen kg melk en de *Coberco* 1700 miljoen. De *Coberco* stelt als voorwaarde van een fusie, dat de boeren alle individueel lid worden van de *Coberco*. Van de 15.000 boeren in de *Coberco* hebben 13.500 het ledenregister getekend. In Gelderland en Overijssel ontvangen de coöperaties totaal bijna drie miljard kg melk.

Leeuwarder Courant 1978-11-11

Kunst van het kaasmaken heeft toekomst

Ze kunnen kaas nu recht in de ogen kijken . . . korstkunstenaars gewaardeerd . . . foliegerijpt eigenlijk surrogaat. . . kaas te duur voor Amerika . . . wat Bolwerk niet van Domo vertelt . . .

(De Veemarkt dl)
KAASMAKEN is met vele geheimen omgeven en met name het probleem van de gaten en ogen in de kaas heeft velen lang en intensief bezig gehouden. Eerst kort geleden is vastgesteld door het **Nizo** in Ede. dat de vorming van ogen in de kaas in eerste aanleg afhankelijk is van luchtinsluiting, zij het van minuscule hoeveelheden. Een mooie verdeling van de ogen door de kaas is een van de voorwaarden om op een kaaskeuring tot de hoogste toppen van waardering bij de keurmeesters te komen.

Als het op een keuring wat tegen zat en er op het snijvlak van de kaas geen ogen te zien waren, dan rolde de desbetreffende Goudse of Edammer in de keuringsuitslag naar een laag plaatsje. De directeur en de kaasmaker troosten elkaar in dat geval steeds met de gedachte, dat het bij de keuring wat tegen gezeten had. Als de kaas op een andere plaats doorgesneden was, dan waren er wel ogen aan het licht gekomen. Het smoesje zal in de toekomst waarschijnlijk niet meer opgaan, want bij de Friese Zuivelbond en zeker ook bij het Nizo beschikt men over apparatuur, waarmee men de kaas zodanig kan doorkijken, dat kaas met een tekort aan ogen snel ontdekt wordt. Men kan dan uit dezelfde bak een andere kaas nemen, waarin de luchtinsluiting wel tot een mooie oogvorming heeft geleid.

In de kaasfabrieken geeft het altijd wat spanning, wie door de directeur zal worden uitverkoren als de kaasmaker voor de bakken keuringskaas. Die bakken krijgen een aparte behandeling, terwijl er met name op gelet wordt, dat de smaak en het aroma van de kaas alle kansen krijgen. Verse melk dus en niet zwaar gepasteuriseerd. In Opeinde, dat op het wereldkampioenschap in Greenbay (Wisconsin) voor de derde maal in de prijzen viel. was Kerst Visser de uitverkoren kaasmaker, zij het natuurlijk, dat kaasmaken in een fabriek als Opeinde het werk van een team is.

Toen Ab Wilbrink, de zuiveltechnicus van de Friese Zuivelbond, terugkwam van de keuring in Greenbay, maakte hij gewag van de grote waardering van de Amerikaanse keurmeesters, voor de prachtige korsten, die de Nederlandse kazen hebben. Dat is natuurlijk een bijkomstigheid zo'n korst, maar het is voor de presentatie mooi meegenomen. Het heeft niet veel gescheeld of die mooie kazen waren verdwenen in de kaashistorie omdat ze plaats moesten maken voor de zogenaamde „folie-gerijpte kaas”. Zoals de naam al aangeeft, is dat niet zo'n beste zaak.

De weg voor de vierkante kaas, de blokkaas en de kaas, die in folie rijpt, is indertijd opengebroken door **Sake van der Ploeg**. Als bestuurslid van het *Produktschap voor Zuivel* manoeuvreerde hij het verzet van de oude kaasgarde tegen andere modellen voor volvette en 40 plus kaas handig aan kant. Andere modellen werden toegestaan, omdat dit de afzet verbeterde. Later heeft Sake van der Ploeg de kaasmakers nog eens weer aan het kermen gekregen door in de Tweede Kamer over stopverf te spreken, toen hij kaas bedoelde. De consumenten mogen hem nog dankbaar zijn, want de stopverf is verdwenen en er wordt nu kaas gemaakt.

De verwachting dat vierkante kaas en folie-gerijpte kaas de toekomst hadden, was gerechtvaardigd. Het was in de tijd dat de zelfbedieningswinkels opkwamen en de winkeliers niet meer konden staan met het uitsnijden van kaas. Dat duurde allemaal veel te lang. Er moesten machines komen, die de kazen in stukken sneden, en dat kon het beste gebeuren met vierkante kaas, want die gaf de minste randverliezen. De vierkante kaas veroverde een belangrijk deel van de markt. De nieuwe kaasfabriek van *De Takomst* in Dronrijp wordt ook ingericht voor het maken van deze vierkante kaas.

DE ONTWIKKELING zette niet door in Nederland. Niettegenstaande de snelle ontwikkeling van de loonkosten - of misschien wel dank zij de hoge lonen - bleven in Nederland de bewerkelijke kazen bestaan, terwijl ze elders verdwenen. In Nederland bleven de boerenkaasmakerijen de ronde kaas maken, die natuurlijk minste korstverliezen geeft en die ook de meeste kans heeft op een gelijkmatige rijping van de kaas. Ook de fabrieken bleven ronde kazen produceren, omdat de welvarende consumenten de kaas ontdekten. De voortdurende stijging van de kaasconsumptie is een van de agrarische successtory's na de oorlog.

De successen van de Friese en de Noord-Hollandse kaas - de Zuid-Hollandse liet het afweten - in Greenbay zijn een fijne opsteker voor de desbetreffende kaasmakers, al kunnen we meevoelen met kaaskenner Oege Bergsma, die weet dat zijn kaasmakerij in Marrum gesloten zal worden als Dronrijp op toeren komt. Commercieel stelt het succes in Amerika niet veel voor. Amerika neemt niet meer dan enkele dagen van de Nederlandse kaasproduktie af. Bovendien dreigt die export naar Amerika helemaal op te drogen, als een oude wet weer van kracht wordt, die de import in Amerika kan verbieden van produkten, die met een subsidie naar Amerika gestuurd worden.

Een deel van de kaas voor Amerika komt in Porto Rico terecht. De kaas, die daar terecht komt, moet een heel sterke korst hebben, zo wil een verhaal, dat ir. Jaap Ritzema van Ikema aan de Friese kaaslore heeft toegevoegd, omdat de Portoricanen de Edammers als jampot gebruiken als ze naar de suikerplantages gaan. Ze hollen de kaas geleidelijk met een lepel uit en vullen hem dan met jam. iedere dag eten ze wat kaas en iedere dag komt er wat meer jam in.

De behandeling van de korst is een hoofdstuk apart bij de kaasrijping. De kaasmakers kennen verschillende foefjes om de korst zo mooi mogelijk te maken. Daartoe wrijven ze er alle dagen op om, niet te veel niet te weinig. In Olterterp werd het een keer te veel en toen schuurde men de hele korst van de keuringskaas. Het verhaal van Wilbrink over de korst in Greenbay zal vooral Tabe Reitsma in Opeinde goed gedaan hebben, want die korst was zijn aandeel in het Opeinder succes.

DE KAASPRIJZEN in Amerika zijn door de waardedaling van de dollar ten opzichte van de munten in Europa en Japan naar verhouding lager komen te liggen dan de kaasprijzen in de EEG. Toen de dollar nog duur was meende men, dat de prijzen over en weer op ongeveer hetzelfde niveau lagen. Men wilde dat in de EEG ook wel gemakkelijk uitspreken, want dat paste wel in het handelspolitieke straatje. Wilbrink noteerde in Greenbay - dat is de zuivelhoofdstad van de kaasstaat Wisconsin - een kiloprijs voor Cheddar van ƒ4,77. Aangezien Cheddar een langere rijpingsperiode heeft dan Goudse zou de prijs hoger moeten zijn dan de Goudse hier. Dat is dus niet het geval.

Te verwachten valt, dat het aanbod van kaas uit Amerika op de markten, waar ook Nederland moet verschijnen met zijn kaas, dringender wordt. De prijsverhoudingen worden aantrekkelijker

voor de Amerikanen. Na de oorlog hebben de Amerikanen zich in perioden van zuiveloverschotten altijd erg terughoudend betoond inzake een geforceerde afzet. Met andere woorden, ze liepen de Nederlandse kaas- en condensfabrikanten niet te veel voor de voeten.
Een mogelijke reden voor een sterker wordend aanbod uit Amerika op de kaasmarkten is de trend naar grotere kaasfabrieken, die nu ook in Amerika is ingezet. Ab Wilbrink deelde ons dat mee na zijn bezoek. In het algemeen ligt de Amerikaanse kaasfabriek ongeveer tien tot vijftien jaar op Nederland achter met de mechanisatie, voorzover Wilbrink dat heeft kunnen constateren. Hij heeft niet in alle kaasfabrieken kunnen kijken. Hoewel Amerikanen erg open mensen zijn, zijn ze niet altijd bereid om de deuren van hun fabrieken open te zetten. Dat is speciaal niet het geval bij de grote bedrijven. Wel heeft Wilbrink een kijkje kunnen nemen bij Land-o-Lakes. van welke coöperatie de vorige Domo-directeur Koert de Boer erg gecharmeerd was

HET NOORDELIJK ZUIVELBLOK, dat **Frico** en **Domo** willen vormen, heeft ook het coöperatieblad *Bolwerk* tot een reeks bespiegelingen verleid. Omdat *Bolwerk* gefinancierd wordt door coöperaties, die soms met elkaar concurreren, moet *Bolwerk* altijd wat in en uit praten. Pas wanneer men tussen de regels door probeert te lezen - en dat is de enige methode om wat gewaar te worden uit zo'n blad - komt er enige tekening in de bedoelingen.

Natuurlijk moet *Bolwerk* de plannen van de Frico, zijn betaalmeester, toejuichen, want daarvoor betaalt de Frico naar deel van het blad. Op bladzijde 12 wordt een beeld opgehangen van de Domo, welk verhaal dan overloopt naar bladzijde 14, waar ook de positie van de ZPC [27]besproken wordt. In dat stuk over de ZPC komt de volgende zin voor: „De ZPC is in haar optreden sterk concurrerend, is gefundeerd op een groeiend aantal sterk meelevende leden en kan steunen op een financieel solide basis.” Dergelijke informatie zoekt de lezer tevergeefs over de Domo. *Bolwerk* rept met geen woord over het eigen vermogen van de Domo. Er is ook niet veel van te vertellen, zo kan men tussen de regels door lezen.

Wel veel te vertellen is er van de brief, die het bestuur van de *Novac* naar de *Vecolac* heeft gestuurd over de fusievoorwaarden. Ze waren nogal hard, maar over een paar jaar zou de helft van de boeren van de *Vecolac* toch kunnen profiteren van de knowhow in de Friese zuivelindustrie. De Vecolac-boeren in noordelijk Overijssel zullen er van hun besturen wel niet veel van horen. Het bestuur van de *Vecolac* is het eens geworden met de *Coberco* als fusiepartner. Ook bij de fusie met *Coberco* zullen er wel zes fabrieken gesloten moeten worden. De Vecolac-boeren krijgen zo'n drie cent minder voor de melk dan de Novac-boeren.
[….]

27 Friese Coöperatieve Handelsvereniging voor Zaaizaad en Pootgoed de ZPC

Leeuwarder Courant 1978-11-18

Vrije coöperatie Winschoten prikt in zuivelblok Frico-Domo

***De Takomst* begeert Domo als partner . . . WlR-premie in concurrentiestrijd om melk... hetze voor Domo.. *De Takomst* spil in Friese zuivel. . . Bouwes-boys verlaten CCF . . . Van der Stee verschaalt Cuperus vreemd . . geloven met de paplepel. . . import-zuivel bevat troep, troep .. .**

(De Veemarkt)
HET NOORDELIJK ZUIVELBLOK, dat Frico en Domo nog voor ogen zweeft en dat anderen al op de lange tenen is geploft, krijgt voortdurend meer gestalte in de ogen van de buitenstaanders. Hoe de besprekingen met de andere betrokkenen als CCF en Friese Zuivelbond verlopen is niet duidelijk. Het zij nog maar eens gezegd, Domo en Frico zijn geen fusiepartners. De voornaamste relatie tussen Frico en Domo is de kaas, die de Domo maakt en die de Frico verkoopt.
Als de Domo zich los maakt van de NCK en voor de zuivelafzet gebruik maakt van do Frico, dan volgen er meer verschuivingen. Te verwachten valt, dat de Domo en de Frico hun belangen in de consumptiemelksector snel op eén lijn zullen brengen. Frico heeft een melkinrichting in Warga en de Domo heeft bedrijven in Groningen en Emmen.

De laatste jaren breidde Frico-Warga de afzet van drinkmelk voortdurend uit ten koste van de Domo in Groningen en in Assen, waar de coöperatie *Acmesa* haar eigen melkinrichting stop zette en produkten van Warga ging betrekken. De achtergrond van deze ontwikkeling was, dat de Domo met kwaliteitsmoeilijkheden te kampen heeft gehad. De melkinrichting in Groningen moest zelfs terugvallen op melkflessen, hetgeen betekende dat de Domo niet meer meedeed in de race naar moderniteit.

Er zullen binnenkort wel nadere gegevens naar buiten komen over de voortgang van de besprekingen tussen Domo en Frico, maar bij de grootste Frico-deelgenoot *De Takomst* wordt men wat onrustig over de ontwikkelen. Bij *De Takomst* leeft hier en daar de idee, dat men dan eventueel alleen als *De Takomst* een fusie met de Domo moet aangaan. Het zou dan *De Takomst* zijn, die kan profiteren van de capaciteit die de Domo heeft bij de melkverwerking als de Duitse aanvoer komt weg te vallen. *De Takomst* hoeft dan niet in Wolvega een nieuwe kaasfabriek te bouwen en daarom is men dan geneigd om over de vermogenspositie van de Domo te stappen. Een klein stapje.

Achtergrond van dit streven of van deze gedachtegang is mede de toenadering tussen de zuivelcoöperaties in **Oosterwolde** en **Winschoten**. De besturen hebben fusieplannen en een fusie zou van de *Zuid-Oosthoek* in Oosterwolde een coöperatie maken, die zich over drie provincies uitstrekt, met enkele onderbrekingen van Delfzijl tot ergens bij Elsloo in de Stellingwerven. Deze coöperatie zou toonaangevend zijn voor de melkprijs in de streek, dat blijkt ook uit de melk, die van de Domo in het Westerkwartier naar de ZOH lekt, nu al 30 miljoen kg.

Die melkprijs is de spanning veroorzakende kwestie in het noordelijke zuivelkamp. Een gelijk trekken van de melkprijs is het cement van het noordelijk zuivelblok. Men moet er rekening mee houden, dat *De Takomst* niet helemaal gelijke tred bij de melkprijs kan houden met de andere Friese coöperaties, omdat deze Wolvegaster coöperatie een zwaar investeringsprogramma heeft,

waarbij ze in tegenstelling met de coöperaties in Oosterwolde en Winschoten niet kan profiteren van de extra WIR-premie van twintig procent.

Bovendien heeft *De Takomst* mede ter bescherming van haar belangen in de Frico een beschermende dijk opgetrokken om de Frico-deelgenoten, toen die naar het voorbeeld van Oosterwolde uit de Frico wilden breken. Dat is niet zonder invloed op de melkprijs van *De Takomst*. Bovendien ontstaan voor deze coöperatie in toenemende mate kosten bij het sluiten van zuivelfabrieken, die niet voldoende melk hebben.

UIT HET KAMP van *De Takomst* worden voortdurend geluiden vernomen, die de *Zuid-Oosthoek* in Oosterwolde in gebreke stellen. We denken hier aan een ingezonden stuk van „Tsjerk" in *'t Fries Landbouwblad*, aan opmerkingen van „Greidboer" in hetzelfde blad, aan mededelingen van de voorzitter van de afdeling Baarderadeel van de *Friese Mij van Landbouw* en aan het feit dat de secretaris van *De Takomst* zich niet wenste te distantiëren van kritiek op de ZOH, die in Oosterwolde nog al wat verontwaardiging heeft opgewekt. (Sommige lezers zullen nu zeggen, dat de opgevoerde rij personen terug te voeren zijn tot een man, Tjerk Bottema, maar men kan toch niet aannemen, dat Bottema in zijn eentje een hetze tegen de ZOH voert. Wel heeft het bestuur van *De Takomst* zich gedistantieerd van de uitlatingen van Tsjerk.

De verontwaardiging in Oosterwolde culmineerde in gegrinnik, toen de voorzitter van de *Friese Mij* in Baarderadeel de vrije fabrieken (niet aangesloten bij Frico of NCK) een negatieve rol bij de kaasproduktiebeperking in de schoenen schoof. In Oosterwolde zegt men, dat juist de vrije fabrieken dit jaar de kaasproduktie hebben aangepast, verlaagd met vijf procent, terwijl de produktieuitbreiding ergens anders vandaan kwam. Zoals de lezers van deze rubriek begrepen hebben, zijn het juist de Domo en de Coberco geweest, die de NCK en Schaap dit jaar in de kaas hebben laten smoren.

Voor de hetze tegen de vrije fabrieken is uiteraard niet *De Takomst* verantwoordelijk. Het wijst wel op spanningen in de gelederen van *De Takomst*, terwijl juist aan deze coöperatie met 600 miljoen kg melk steeds meer een leidende rol in de Friese zuivelindustrie wordt toegekend. *De Takomst* zit in alle besturen, organen, commissies, die de Friese zuivel kent en in het bestuur van *De Takomst* komt de meeste informatie over het reilen en zeilen van de zuivel bijeen. Wel heeft een hartaanval voorlopig een einde gemaakt aan de activiteiten van een centrale figuur als Piet Houtsma, hetgeen de onzekerheid vergroot. Hij knapt gelukkig wonderlijk snel op.

De concentratie van kennis en bevoegdheden drukt *De Takomst* veel leiderschap op, die voorheen meer bij de gecombineerde directie van CCF en Frico geconcentreerd was. CCF en Frico zijn uit elkaar geraakt door een ontploffing, die het organisatiebureau Bakkenist heeft veroorzaakt. De Friese zuivel spreekt nu niet meer uit een mond. CCF's Arie Kranendonk maakte deze week op de zuiveldag in Dronten al keurende opmerkingen over zuivelleveranties aan Rusland, terwijl Frico's Gerrit Hepkema de volgende dag voor de levering aan het Oostblok pleitte. Aan te nemen valt, dat Kranendonk meer voelt voor de export van gecondenseerde produkten naar de ontwikkelingslanden, terwijl Hepkema de zuivelproduktie van de Domo, poeder, boter en kaas, op zich af ziet komen.

HET OPTREDEN VAN BAKKENIST bij de CCF heeft ongerustheid bij het personeel opgeroepen en die ongerustheid neemt toe nu steeds duidelijker wordt, dat er een aflossing van de wacht in de hogere rangen van de CCF aan de orde is. De generatie, die door Dries Bouwes geformeerd

werd, is op het einde van de baan. Er vertrekken ook mensen uit de sub-top bij de CCF, waarbij vooral het afscheid van Groninger wrevel heeft veroorzaakt.

Kortgeleden kwam ir. Zoet te overlijden, de man van de kunstkalvermelk. Het research-laboratorium zal over niet al te lange tijd drs. Verhoog komen te missen, terwijl bij de binnenlandse verkoop Bart Kuik aan zijn pensioen begint te denken. De ondernemingsraad van het bedrijf heeft zich al bezorgd getoond.

Hier en daar verluidt dat de nabetaling van de CCF van geringere betekenis zal zijn dan men gewend is, maar het is niet onmogelijk, dat hier enige tactiek wordt toegepast om de Domo wat gemakkelijker bij de CCF aan de ruif te laten komen. Als er immers toch niet zo veel meer te halen is, wat hindert het dan als de Domo er bij is, terwijl ze zich wel netjes gaat houden aan de kaasproduktiebeperking, die andere Friese fabrieken zo graag willen.

Via het Fries Landbouwblad kan dan ook de agitatie tegen de ZOH voortgezet worden, zodat men zou kunnen gaan denken aan een vervanging van de ZOH door de Domo als deelgenoot van de CCF.
Enige spanning in de ondernemingsraad van de CCF over de toekomst is ook om andere redenen niet vreemd. De CCF immers heeft vooral een positie verworven bij de afzet van hooggekwalificeerde merkartikelen. Aangenomen mag worden, dat die positie verworven werd met een zeer doelmatig draaiend bedrijf. Het kan natuurlijk ook zijn, dat de dure merken geleidelijk ook een wat dure produktie hebben moeten dekken in Leeuwarden. Mr. Gerrit Hepkema zou daaraan in zijn nieuwe positie als hoofd van het noordelijk zuivelblok meer kunnen doen dan indertijd als directeur van de CCF. Er moeten bij de CCF kostprijzen op tafel komen naast die van *De Ommelanden*.

HET KUNSTMESTLOZE melkveehouderijbedrijf van Minne en Teake Cuperus in Boksum kwam vorige week in de Tweede Kamer aan de orde naar aanleiding van een LEI-rapport over de gunstige bedrijfsresultaten in Boksum in vergelijking met andere bedrijven met hetzelfde aantal koeien en bedrijven met dezelfde oppervlakte. De Cuperussen doen het beter dan de boeren, die de voorlichting volgen. Er is maar één verklaring voor deze gang van zaken, vader en zoon Cuperus zijn goede, heel goede, boeren op voortreffelijke grond, waar ze goed oppassen

In de Tweede Kamer zat minister Fons van der Slee kennelijk met het geval. Hij had er alle aandacht voor, zo vertelde hij de Kamer en ook andere bedrijven zouden er iets aan kunnen hebben. (De afdeling Joure van de Friese Mij gaat binnenkort dan ook op bezoek in Boksum).

Minister Van der Stee vond wel, dat het bedrijf met 45 ha niet kleinschalig genoemd kon worden, hij sprak van grootschalig. De minister had zich echter door zijn ambtenaren laten vergissen, toen hij de gunstige uitkomsten van het bedrijf toeschreef aan de kaasmakerij, die Teake Cuperis is begonnen. Het LEI-rapport beslaat namelijk de periode, waarin Teake Cuperus nog aan de inrichting van zijn kaasmakerij timmerde en metselde. In de bedrijfsuitkomsten in het LEI-rapport is de opbrengst van de kaasmakerij niet meegenomen.

De minister zei ook, dat kaasmakerij op het bedrijf mogelijk is door de extensieve bedrijfsvoering en door de inschakeling van de loonwerker. Daardoor zou er voldoende arbeid over zijn. De minister is er kennelijk niet van op de hoogte, dat Teake Cuperus een aparte kaasmaker van buiten het bedrijf aantrekt om de kaas te gaan maken. Zoals we al eerder meedeelden smaakt die kaas goed. Onze indruk van het bedrijf is trouwens helemaal niet, dat er weinig arbeidskrachten

op werken. We zien er nog wel eens mensen in het land. Dat is geen wonder, want er is een groep, wat aan de maatschappij ontstegen mensen, die erg veel belangstelling hebben voor de methoden van de Cuperussen. Het is ons opgevallen, dat Teake Cuperus in toenemende mate zakelijk wordt in zijn argumentatie; hij trilt niet mee in de harmonie der sferen, die uit het biologisch-dynamische wereldbeeld van Steiner on consorten op de maatschappij afkomt.

Op het bedrijf van de Cuperussen in Boksum wordt geen kunstmest gebruikt en toch zijn de bedrijfsuitkomsten veel beter dan die van andere bedrijven. Het ontbreken van kunstmest wordt niet gecompenseerd door een groot krachtvoerverbruik. Er wordt zo'n 500 kg krachtvoer voor melkkoeien gebracht. Dat is op het ogenblik weinig en dat was tien, vijftien jaar geleden normaal. Indien de Friese veehouders hun bedrijf op dezelfde manier als de Cuperussen zouden hebben gevoerd tot nu toe, zou er misschien op het land evenveel werk zijn geweest als nu, maar in de industrie zou er weinig te doen zijn geweest. Er zou veel te weinig melk geweest zijn.

De situatie bij de Cuperussen geeft aan, wat de EEG nog aan melk te wachten staat, wanneer de andere Friese veehouders aan de rest van de boeren ten voorbeeld worden gesteld. Het zou voor de boeren fijn zijn, wanneer iedereen het voorbeeld van de Cuperussen volgde. De melkprijs zou de pan uitrijzen en Amerika zou melkpoeder leveren in plaats van graan.
Voor de kaas van Teake Cuperus bestaat veel belangstelling. Er is een groep consumenten, die bereid is er een prijs voor te betalen dan voor andere kaas. In kaas van Cuperus zit geen kunstmest, heet het dan, alsof er andere kaas is, waar dat wel het geval zou zijn. De mensen zijn echter bereid voor het idee van Cuperus te betalen, omdat ze menen, dat dit bedrijf in veel mindere mate aan de vergiftiging van de wereld bijdraagt dan andere bedrijven.

SEDERT EEN REEKS GIFTIGE stoffen hier niet meer in de landbouw en daarbuiten gebruikt mag worden, daalt het gehalte aan DDT en dergelijke stoffen in het voedsel voortdurend. Ze hebben waarden bereikt, waar de giftige stoffen nauwelijks meer te constateren zijn. Het kaascontrolestation Friesland heeft jaren geleden al van die ontwikkeling melding gemaakt. Steeds vaker verschijnt in het jaarverslag het teken, dat een bepaalde, stof niet meer te constateren is of het nu HCB, lindaan, heptachloorepoxide of dieldrin betreft.

Voor het eerst wordt in het jaarverslag melding gemaakt van toenemende gehalten aan pesticiden in buitenlandse grondstoffen voor de zuivelindustrie. Het betreft hier vooral Duitse boter voor de produktie van boterolie e.d. en van kaas uit verschillende landen voor de vervaardiging van smeltkaas en kaaspoeder. Van de 171 onderzochte monsters bleken 25 een te hoog gehalte aan lindaan te bevatten.

Dat is natuurlijk een benauwende zaak, want via de omweg van geïmporteerde grondstoffen kan zo toch de naam van de Nederlandse zuivel bedorven worden. We herinneren er aan, dat de CCF indertijd gestopt is met de invoer van Duitse melk wegens het gehalte aan antibiotica. Men kan zich nu wel terugtrekken op de volgende verdedigingslijn met de opmerking, dat eerst nog maar eens de schadelijkheid voor de gezondheid bewezen moet worden, maar dat is geen methode om kaas en boter te verkopen. Zuivel moet onberispelijk zijn. Ook te hoge nitraatgehalten mogen niet voorkomen.

Tijdens een inaugurele rede als lector in Wageningen heeft dr. P. Walstra gezegd, dat er geen gezond voedsel beslaat, maar wel een gezonde voeding Hij keerde zich tegen de reclame voor dieet-margarine en haalde ook voorbeelden aan over reformvoedsel en biologisch-dynamische pro-

dukten. Hij zei: „Wat daarover vermeld wordt aan onbewezen heilzaamheid en regelrechte onwaarheden, is naar mijn gevoel ethisch niet verantwoord”.

Het verbaast een beetje, dat de gedachtenontwikkeling in Wageningen op dat punt is blijven steken, want een mens leeft nu eenmaal niet bij brood alleen. Met het nuttigen van zijn voedsel doet de mens ook een soortbelijdenis. De magie van de etenstafel betekent veel voor hem. Er is vis op vrijdag varkensvlees is taboe, paardenvlees soms ook, er is kosher graan, er is hostie er zijn offerdieren, er zijn paaslammeren en er is biodyn-voedsel.

Ja, en het heeft allemaal dezelfde gehalten aan gechloreerde koolwaterstoffen, soms te hoog, meestal laag. Maar daarom kan het nog wel een fijn gevoel geven. Van CBTB-voorzitter Piet Bukman mag dat eigenlijk ook niet: „En dan is er koffie, en dan komt oma op bezoek”. „Of je schoonmoeder”, veronderstelde Barend Biesheuvel in Dronten.

Leeuwarder Courant 1978-11-25

Boer heuvel op voor bultige welvaart

Spreiding welvaart ander hoofdstuk . . . prijs grond bij 40.000 . . . melkvloed op komst. . . rood op rood, nooit zwart? . . . avondrood over Nienrode . . . rem op subsidies . . . niet elke boer in de tank . . . De Takomst gesloten ? . . . waddenclub goochelt met werkgelegenheid

(De Veemarkt)
DAVID LUTEIJN heeft gezegd, dat we het met elkaar in Nederland nog nooit zo goed gehad hebben als „vandaag de dag". In grote trekken heeft hij gelijk, de welvaart is nog nooit zo groot geweest en de spreiding van die welvaart over de hele bevolking zou ten voorbeeld gesteld kunnen worden aan landen, die nog rijker zijn dan wij, als die er tenminste zijn. Onprettig is natuurlijk, dat we met elkaar ook op de pof leven,[28] zodat een daling van de welvaart tot een snelle verarming zal leiden.

David Luteijn is voorzitter van een groep landbouworganisaties, waarvan de *Friese Mij van Landbouw* er een is. De toename van de welvaart in de landbouw is veel minder gelijkmatig en gespreid dan buiten de landbouw. Ook in Friesland zullen de uitspraken van Luteijn daarom hier en daar pijn doen bij boeren, die de boot gemist hebben of die door omstandigheden niet in de race naar meer en meer hebben kunnen meedoen. In het algemeen hebben de boeren in Friesland, voor zover ze eigenaar van hun bedrijf zijn, ook geprofiteerd van de enorme stijging van de grondprijzen, indien ze althans in de gelegenheid zijn om hun grond in geld om te zetten. De daling van de grondprijs heeft zich in Friesland niet voortgezet deze herfst. Het lijkt erop, dat deze bij goede kwaliteit en goede bereikbaarheid op 40.000 gulden per hectare ligt, waarbij voor afwijkende kwaliteiten naar beneden toe minder betaald wordt. Als buren tegen elkaar opbieden, omdat buurmansland maar eenmaal te koop komt, is nog van alles mogelijk.

De prijsstijging is een gevolg van de schaalvergroting, waaraan de landbouw is onderworpen, terwijl de hoogte van de landbouwprijzen er ook invloed op heeft. De melkprijsverschillen in Nederland vindt men echter niet in de grondprijzen terug, terwijl ze per hectare een inkomensverschil van zo'n 400 tot 500 gulden kunnen geven. Wel lijkt er in gebieden met een lagere melkprijs dan in Friesland een grotere animo te bestaan voor de zelfkazerij.

Boeren, die in Friesland om welvaartsredenen overwegen met de kaasmakerij te beginnen, zouden er rekening mee kunnen houden, dat er in Nederland een aantal streken is, waar de zuivelverwerking achteraan komt met trieste gevolgen voor de melkprijs. Indien er in zo'n streek grensregelingen voor de fabriek bestaan, kunnen de jonge boeren, die een nieuw bedrijf beginnen, alleen aan een te lage melkprijs ontkomen door de melk zelf te verwerken tot kaas en boter. In hoeverrre de toeneming van de zelfkazerij de prijs van boerenkaas onder druk zal zetten, is niet te overzien in het kader van de neo-romantiek, die drs. Rinse Zijlstra in de actie terug-naar-de-natuur heeft ontdekt.

De melkprijs van het laatste jaar werd door een van de coöperaties in Friesland in het jaarverslag omschreven als „zeer bevredigend". Op het ogenblik ligt de melkprijs centen beneden die van het vorig jaar, omdat de kaasprijs alleen al acht cent per kilo minder opbrengt. Het verhaal over de lagere melkprijs wordt voortdurend met bedrukte gezichten verteld. Niet verteld wordt, dat de melkaanvoer bij de zuivelfabrieken in Friesland een kleine tien procent boven die van het vorig

28 Onderstreping ZHN.

jaar ligt, zodat de bruto-inkomsten niet gedaald zijn op alle boerderijen. Tussen de verschillende veehouderijen zijn er natuurlijk wel onaangename verschillen.

De hoge produktie van dit moment zou toegeschreven moeten worden aan de hoge melkprijs van vorig jaar en de hoge produktie van het volgend jaar aan de lage prijs van deze herfst en aan de plannen voor een prijsbevriezing voor de inleveringsprodukten in de EEG. Nou ja, één ding is duidelijk, de Friese boeren zijn wat van plan, waarbij men er rekening mee moet houden, dat planning in de melkveehouderij een kwestie van jaren is. Het duurt bijna drie jaar na de inseminatie voor de vrucht een melkkoe is.

DE MEESTE FRIESE veehouders zijn wat van plan in de komende jaren. Meer dan de helft van de melkkoeien staat in een ligboxenstal (2000) en hun aantal breidt zich snel uit. Ook de boeren zonder ligboxenstal(6000), zoals de „produktiebeperker" van de werkgroep „naar een beter zuivelbeleid", Jan Bakker, Engelum, hebben hun bedrijf vergroot. Het is een symptoom van wat er aan de hand is. Bij de k.i. in Friesland vliegen de inseminaties de hoogte in. Dit jaar is er een stijging met 6,8 procent naar meer dan 260.000 eerste inseminaties.

De stormachtige ontwikkeling van de kunstmatige inseminatie in Friesland heeft ook schaduwkanten. Zo blijkt het voor te komen, dat een boer met roodbont vee een koe geïnsemineerd krijgt van een roodbonte stier, waarna er een zwartbont kalf tevoorschijn kwam. Een van de eerste dingen, die boerenjongens over erfelijkheid weten is, dat zulks niet mogelijk was. Roodbont met roodbont gaf altijd roodbont; roodbont met zwartbont geeft wel eens een zwartbont kalf. Er heeft dus een verwisseling plaats gehad van de buisjes met sperma.

Op grote schaal kwam die verwisseling vorig jaar aan het licht toen een tiental veehouders met roodbonte koeien een zwartbont k.i.-kalf ving. Het is nog gebeurd in de tijd van het Spermacentrum, dat inmiddels in de k.i.-bond is opgegaan. Er is heel wat afgestreden over die vermenging van sperma van verschillende stieren, waarna ir. Pieter Scheer voor de k.i. de brokken bijeen moest vegen. Dat lukte niet en een commissie uit het stamboek heeft toen de leden van het stamboek wat meer toebedacht, dan de k.i. meende kwijt te kunnen.

Bij zwartbonten komt een dergelijke verwisseling alleen uit, wanneer een stiermoeder om wille van een zuivere afstamming onderzocht wordt op bloedgroepen. De vele bloedgroepen bij runderen kunnen dan een vaderschap aan- of afwijzen.
Overigens lijkt nu nog een andere erfelijke factor in de fokkerij zijn intrede te doen. Jan Jongbloed van Britsum zag bij de keuring in de Frieslandhal een rodige koperglans over de zwartbonte afstammelingen van Nienrode, die inderdaad de roodbontfactor vererft. Hij vertelde ons, dat hij bij zonen van Telstar in Engeland, die hier ook veel gebruikt worden, de zogenaamde roodzwartfactor heeft gezien. Die kalveren worden met een donker rode kleur geboren, maar die rode kleur wordt geleidelijk zwart behalve vlak bij de huid en op de rug. Straks zal die factor ook wel duidelijk in Friesland aan het licht komen, een koperglans. (Nienrode, die de beste produktieververvende stier in Friesland is geweest, is kortgeleden afgeslacht).

BIJ DE ZUIVELFABRIEKEN, die aangesloten zijn bij de Friese Zuivelbond,(FBvCZ) zal als gevolg van de stormachtige ontwikkeling van de melkproduktic de aanvoer volgend jaar voor het eerst over de twee miljard kg heen gaan. Naast die twee miljard ontvangen de fabrieken van Nestlé-Hollandia in Friesland nog dik 200 miloen kg melk. Men zou zeggen, dat de fabrieken niet bang hoeven te zijn om eens een boer te verliezen aan een andere fabriek. Van de melk in de Friese zuivelfabrieken (inclusief de Novac-fabriek in Tuk bij Steenwijk) komt bijna een kwart

van veehouders buiten Friesland. Die niet- Friese aanvoer had nog hoger kunnen zijn, wanneer de Friese fabrieken niet geweigerd hadden boeren-melk uit Noord-Holland te ontvangen.

De hoge melkprijs in Friesland oefent een grote aantrekkingskracht uit, zodat de Friese fabrieken hun uitbreidingen altijd weer sneller vol melk hadden, dan ze hadden verwacht. De laatste vijftien jaar is de aanvoer ongeveer verdubbeld, hetgeen van groot belang voor de handhaving van de werkgelegenheid in de zuivelindustrie is geweest. De uitbreiding van de fabrieken wordt gesubsidieerd met een subsidie van het ministerie van economische zaken, dat nu echter ook wat in geldpijn komt te verkeren. Het ministerie wil, ook vanwege de WlR-premies, straks niet meer de uitbreidingen financieren, die de sluiting van andere fabrieken met zich brengt. Men wil althans de capaciteit van de te sluiten fabrieken in mindering brengen op het te subsidiëren gedeelte van de capaciteitsuitbreiding. Dat valhek ploft net goed in Friesland en met name bij *De Takomst,* die in Dronrijp een nieuwe kaasmakerij bouwt. De CCF kon met haar nieuwe fabriek op het industrieterrein Hemrik wel eens vastlopen in de nieuwe spelregels.

Buiten Friesland zit de *Domo* niet ongelukkig na de bouw van de kaasfabriek in Bedum, al is men er met de fabrieksslu itingen nog niet klaar. De *Vecolac* in noordelijk Overijssel belooft in dit opzicht een drama te worden. Van de zes fabrieken moeten er zeker vier gesloten worden. Ook de *Coberco* zit nog in een periode van ombouw en sluitingen. Te vrezen valt voor enkele coöperaties, dat anderen in hun gebied melk gaan ophalen, omdat ze te duur zijn gaan werken en nu de sprong naar een rendabele bedrijfsvoering niet meer kunnen maken. De subsidiepolitiek straft achterblijven af. Maar de WIR blijft natuurlijk.

BIJ *DE TAKOMST* moeten de veehouders in de blokken St. Nicolaasga, Bozum en Sijbrandahuis met ingang van het nieuwe jaar in de tank. Dan worden er in deze blokken geen bussen meer opgehaald. *De Takomst* heeft zich daartoe verplicht, toen zij van het ministerie van landbouw een subsidieregeling vroeg en kreeg voor het installeren van kleine tanks bij veehouders, die eigenlijk niet rendabel in de tank kunnen melken.

Boeren, die in de drie blokken op 1 januari nog geen tank hebben, kunnen de melk niet meer kwijt aan *De Takomst*. Geen nood, dacht Gabe Hofstra op Abbingawier bij Irnsum, de melkwagen van de Frico uit Warga komt hier toch langs de straatweg, dan pikt die de bussen wel even op, want Hofstra gaat niet in de tank. Hij hoopt zonder tank nog enkele jaren te kunnen boeren, tot bijvoorbeeld Warga over een jaar of twee ook in de tank gaat.
Hofstra is 53 jaar, zit met 23 melkkoeien op twintig hectare en hij beschouwt zijn melkerij als een aflopende zaak. Hij voelt er niet voor nog investeringen te doen ten behoeve van de tankmelkerij, al was het dan alleen maar het installeren van een tank op de onderste stal, zoals de fabriek wil.

Als gevolg van fusies en opheffingen van fabrieken is de melk van Hofstra achtereenvolgens verwerkt in Sneek (*Normandia*), Sybrandahuis, Dronrijp en nu nog in Wommels. Van *De Takomst* mag hij de melk niet aan de Frico in Warga leveren, niettegenstaande het feit, dat de fabriek in Warga ook al grotendeels onder bestuur van *De Takomst* staat, terwijl de melkprijs van Warga afgeleid wordt van die van *De Takomst*.

De directie van *De Takomst* beroept zich bij deze regeling op de verplichtingen van de overheidssubsidie en op grensregeling tussen de verschillende coöperaties in Friesland. Stel je voor zeggen ze bij *De Takomst*, dat Hofstra zijn melk op de Frico-wagen zet, waar blijven we dan als *De Takomst,* overal rijden er in ons melkwinningsgebied wagens van andere coöperaties.

Erg sterk staat *De Takomst* met haar redeneringen niet, want de coöperatie is er voor de boer en voor de melk en niet de boer voor de coöperatie. Voor Hofstra gaat het om een deel van zijn inkomen in de laatste jaren van zijn boer zijn. Er is gemakkelijk een oplossing voor dit probleem te vinden, indien *De Takomst* over de nodige soepelheid beschikt. Bij *De Takomst* vreest men natuurlijk de verdere gevolgen van die soepelheid, de stok achter de deur raakt weg bij de overgang van de bussen naar de tank.

Bij de andere coöperaties komt men mettertijd met hetzelfde probleem, als er nog enkele boeren zijn, die niet in de tank willen. Toen *De Takomst* indertijd haar tankmelkplan op jaren zette, gaf de directie een overzicht van de oplopende kosten van het vervoer van bussen melk. Het was toen de bedoeling om de desbetreffende veehouders met die kosten te confronteren. Als het ophalen van de bussenmelk vier cent per kilo zou komen te kosten, dan zou die vier cent in rekening worden gebracht, zo werd in het Oranjehotel in Leeuwarden uiteengezet. De koers, die toen uitgezet werd, staat haaks op de praktijk van Irnsum. Overigens kan Hofstra geen eisen stellen aan *De Takomst*; hij is niet lid en de particuliere industrie haalt geen melk meer op in Irnsum.
[….]

Leeuwarder Courant 1978-12-09

Politici sporten op hoge zuivelbergen

Contingentering is kiezen en delen. . . consument moet natuurlijk wel betalen. . . . Oudwoude zou bij De Takomst kunnen doordraaien. . . . bussenzuigen niet duur bij Acmesa. . . . HMS- Bolsward te duur. . . . veefokkerij in andere machtsblokken. . . .

(De Veemarkt)
DE CONTINGENTERING van de melkproduktie blijft de veehouders bezig houden, terwijl hierover ook in de politiek een positie kiezen gaande is. Links stelt zich op achter de contingentering en rechts houdt het verder op de vrijheid. In het bestuur van het Landbouwschap is er deze week ook wat op omgepraat, waarbij het meest opvallende de standpuntbepaling van de vertegenwoordiger van de Voedingsbond CNV was Hij plaatste zich ook achter de contingentering, zij het niet per individueel bedrijf. Die man moet zijn huiswerk maar overdoen. Hij zal moeten kiezen.

In de landbouworganisaties wordt contingentering gezien als de laatste mogelijkheid om nog iets te doen aan de zwellende melkstroom. De meest waarschijnlijke ontwikkeling is op dit moment een kleine verhoging van de minimum-prijzen voor boter en melkpoeder, welke verhoging meer dan teniet gedaan wordt door een heffing op de melk. Als de heffing variabel wordt gemaakt, zal de goegemeente buiten de landbouw in de waan verkeren, dat de boeren het toch maar weer gelapt hebben, terwijl deze zelf eenmaal in de veertien dagen van de fabriek te horen krijgen, hoe het met de heffing staat.

Dit systeem komt er op neer, dat de consument via een hogere prijs voor melk en zuivelproducten de overschotten moet financieren, hoewel de boer de pijn in de beurs voelt via de heffing. Het is wel het meest redelijke systeem, want de consument betaalt in ieder geval wat de melk hoort te kosten; hij profiteert niet van de overschottenellende. In Brussel hoeven de ministers van financiën aldus niet voor de kosten op te draaien. De ministers van landbouw mogen straks de prijzen vaststellen zo ze willen, als ze maar een heffing bij de boer doen om de overschotten te helpen wegwerken.

Het is van enorm belang voor de Nederlandse veehouderij, dat het systeem ongeveer uit de bus zal komen. Als rijzen werkelijk onderuitgaan, dan betekent dat het einde van talloze bedrijven. Op termijn zal het erg moeilijk zijn om het prijspeil weer omhoog te krijgen, terwijl men een heffing kan afschaffen zonder dat iemand buiten de landbouw er iets van merkt. Uit de discussies in de landbouw blijkt, dat er enige ruimte voor heffingen is.

EEN GROEPJE BOEREN in het gebied van de voormalige zuivelfabriek in **Ee** kijkt wat begerig naar de potten van de zuivelfabriek in Oudwoude. De boeren van Ee bij het Lauwers-meergebied, waartoe ook de boeren van Schiermonnikoog behoren, zijn met hutje en mutje overgegaan naar de zuivelcoöperatie De Takomst. Hun melk gaat naar de zuivelfabriek in Marrum en in de loop van volgend jaar naar Dronrijp, als daar de nieuwe kaasmakerij klaar is en de fabriek in Marrum gesloten wordt. Oudwoude heeft onder leiding van directeur Wim Bartels en de niet weg te branden voorzitter Wiebe Bosma een wat moderne, conservatieve koers gevolgd, die deze fabriek in de top van de uitbetaling in Nederland houdt. Bartels is een kaasdeskundige, die de fabriek op het ogenblik heeft opgehangen aan de produktie van een gatenkaas met een zoete notige

smaak, die onder de naam Westberger aan de markt wordt gebracht door de firma Westland in Huizen.

De zaak loopt goed en Oudwoude koopt in heel Nederland melk bij om de (kleine) fabriek in topproduktie te houden. Tot uit Brabant komt de melk naar het Noorden van Friesland om daar tot Westberger verwerkt te worden. Het is zonder meer duidelijk, dat de boeren in de omgeving van de fabriek voortdurend broeden op plannen om hun melk aan Oudwoude te kunnen leveren. Er is een groepje, dat al gehoord heeft van advocaten en rechtswinkels, die de weg uit *De Takomst* naar Oudwoude zouden kunnen slechten als *De Takomst* de boeren uit Ee niet zonder meer laat gaan. Niet alleen de melkprijs van Oudwoude speelt een rol in de overwegingen van dit groepje boeren; er is ook de kwestie van de overgang van melkbussen op tanks bij *De Takomst*.

Dat is ook iets, waar ze in Oudwoude nog maar net van gehoord hebben. De bussenmelk komt er nog voor 1,2 cent per kilo melk aan de fabriek. In Oudwoude zit men uiteraard ook wat gedachten op te vrijen over hoe fijn het zou kunnen zijn in de wereld als de boeren in de buurt van de fabriek van hun Takomst bevrijd zouden kunnen worden. De boeren van Ee zullen wel begrepen hebben, dat het Oudwoude ook alleen maar te doen is om een paar lekkere brokken, waarna De Takomst met de rest moet zien klaar te komen.

Er is natuurlijk wel een oplossing voor Oudwoude, wanneer deze coöperatie haar produktie in het kader van *De Takomst* zou kunnen voortzetten. Voor de boeren van Oudwoude zou dit het voordeel hebben, dat ze een geringer risico dragen, terwijl ze met hun kleine veehouderijbedrijven toch nog lang hun melk in bussen aan Oudwoude zouden kunnen leveren.

IN HET GEDAVER om de vorming van het noordelijk zuivelblok op initiatief van *Frico* en *Domo* blijft het wat stil rond de positie van de coöperatie *Acmesa* in **Assen** (70 miljoen kg melk, melkprijs 1977/78: 64 cent). De Acmesa zit midden in net gebied van de Domo als zelfstandige coöperatie. De melkinrichting is er gestopt met het vullen van de flessen. Die worden nu betrokken van de Frico en Warga, terwijl de Domo de melk in kartons levert.

Acmesa maakt vierkante kaas. Acmesa haalt al sedert 1962 de melk met tankauto's van de boerderij, waar ze uit de koeltanks wordt gezogen of uit de melkbussen. Die bussen worden meteen door de tankautochauffeur gereinigd. De omschakeling van bus op tank gaat bij de Acmesa zo geheel vrijwillig. De kosten van dit systeem zijn niet hoog. In het jaarverslag rekent directeur Tom Oosterloo 2,87 cent per kilo toe aan de bussenmelk en 2 cent aan de tankmelk voor het afhalen en het transport naar de fabriek. Bij Acmesa zit nu bijna driekwart van de melk in de tank en de aanvoer in de tank blijft toenemen, terwijl het aantal bussenmelkers vermindert.

Het aantal bedrijven, dat melk aan Acmesa levert, bedraagt op het eind van het laatste boekjaar 415, waarvan er nog 267 in de bus leverden. De bussenmelkers beramen er wel plannen om het systeem van bussenleegzuigen bij Acmesa in stand te houden door de melk te gaan koelen, zodat er slechts eenmaal per dag melk opgehaald hoeft te worden. De rustige ontwikkeling bij Acmesa geeft spanningen onder de veehouders van de Domo, die wel in de tank moeten of ze willen of niet en of ze kunnen of niet. In het Westerkwartier heeft de Domo inmiddels afgezien van de gedwongen omschakeling nu de ZOH uit Oosterwolde er melk ophaalt.

MET DE SLUITING van de *HMS-fabrieken* in **Bolsward** wordt een hoofdstuk afgesloten, dat aan het begin belangwekkender was dan aan het einde. De overname van de aandelen van de HMS door de Domo en de Noordholland gebeurde indertijd buiten de CCF om en dat leidde tot

een verwijdering tussen de Friese zuivelcoöperatie en de Domo. Afspraak was namelijk, dat CCF en Domo gezamenlijk zouden optrekken en elkaar zouden betrekken in de wederzijdse ondernemingen. De HMS beschikte over een procédé voor de bereiding van melksuiker, dat heel apart was en dat een produkt van hoge kwaliteit leverde voor de vervaardiging van babyvoeding. Dit procédé werkt met electrolyse van de dunne wei. Terwijl de Friese kaasfabrieken hun wei verpoederden of indikten voor de CCF, moest de Domo wei, niet ingedikt, naar Bolsward slepen. De Friese zuivelindustrie had dientengevolge veel lagere transportkosten.

De sluiting van de HMS in Bolsward, die onontkoombaar was, ruimt een obstakel uit de weg voor de vorming van een noordelijk zuivelblok. De volgende stap zal wel zijn, dat de Domo haar aandeel in de HMS overdoet aan de CMC, die inmiddels de Noordholland heeft opgenomen. De sociale afwikkeling van de sluiting van Bolsward heeft spanningen gegeven tussen Domo en CMC. Er is een moment geweest, dat men bij de CMC vreesde alleen voor de gevolgen op te draaien, hoewel de sluiting veroorzaakt werd door de Domo.

DE KRACHTIGE ONTWIKKELING van de kunstmatige inseminatie heeft de rundveefokkerij in Nederland op het tweede plan gebracht. De k.i.-organisaties halen de stieren, waar ze ze te pakken kunnen nemen, en er is een einde gekomen aan het eindeloze borduren binnen de Nederlandse fokkerij. De hele Nederlandse rundveestapel (zwartbont) ondergaat op het ogenblik de gevolgen van die omschakeling. Al jarenlang worden er nu konsekwent stieren gebruikt, die koeien met meer melk geven, een groter koe te voorschijn brengen en die een grotere verscheidenheid in erfelijke aanleg bij hun nakomelingen geven.

De tijden, dat de hele Nederlandse rundveestapel afstamde van Adema 197, die in het decennium voor de oorlog leefde, is voorbij Eerst hebben de Noord-Hollandse stieren uit de Frans- en de Panlijn hun entree gemaakt en daarna kwamen de Britse, Canadese en Amerikaanse stieren. Men kan zich vermeien met de prettige gedachte, dat die stieren oorspronkelijk ook uit Nederland komen, maar inmiddels is wel gebleken, dat een boer met gekruiste dieren alleen niet verder kan fokken. Hij moet telkens teruggrijpen op een zuivere stier. Er is inmiddels een rassen-Jan Hagel in de rundveestapel ontstaan, waarin de ondeskundige veehouder gemakkelijk kan verongelukken.

De volgende fase in de rundveehouderij is die, waarin de computer de boer veruit, welke stieren hij zeker niet bij een bepaalde koe mag gebruiken en welke bij voorkeur wel. De leiding van de k.i.-organisatie bedenkt dan wel wat goed is voor de boer. Een computer heeft het voordeel, dat hij op een gegeven moment zegt, dat er voor het beslag van die en die veehouder geen geschikte stier meer is te vinden bij zijn eigen k.i.-organisatie, maar dat er misschien in Japan nog iets te vinden is. Op dat moment neemt de k.i.-organisatie de computer de beslissingen uit de hand en dan doet de directeur het zelf wel. Voor die onzin heeft hij geen computer nodig.
Op dit punt begint de ondergeschiktheid van de veehouder aan de k.i.-organisatie, het bedrijf dat een spermahandeltje heeft, waarvan de financiële resultaten afhankelijk zijn van de keus, die men eerder heeft gemaakt bij het aankopen van stieren. Nog een stapje en in Friesland is alles in een hand. Dat is niet wenselijk. Er zou in de wereld van de kunstmatige inseminatie een grotere scheiding van machten moeten Komen. Er is iets gaande op dit terrein.

Het Friesch Rundvee-Stamboek komt binnenkort bij de leden met voorstellen om nauwer met de k.i. te gaan samenwerken en zo een deel van het verloren terrein terug te winnen inzake de advisering van de leden over het te volgen beleid. Dat zal dan ook meer mogelijkheden scheppen voor mensen, die willen fokken naar eigen inzicht, uiteraard in de hoop een afzetterrein te vinden

voor stieren bij de k.i. De k.i.-organisatie kan voorwaarden stellen aan de stieren, die ze opfokt en in gebruik gaat nemen. Men weet er zo langzamerhand wel, wat niet en wat wel perspectief biedt.

Als fokkers met eigen inzichten toegang tot de k.i.-organisatie willen hebben met hun stieren, dan zullen ze dat zelf moeten financieren. De tijd is voorbij, dat zij met hun experimenten op kosten van de gewone veehouder kunnen opereren. Dat was nog in de tijd, dat de gewone veehouder gedwongen ... ach nee. Bij de oprichting van de „Vereniging tot het instandhouden en propageren van het Nederlandse Fries-Hollandse veeslag" is gesteld, dat de veehouders gedwongen worden door de k.i.-verenigingen om stieren te gebruiken, die ze eigenlijk niet willen hebben. Op onze vraag, waar en wanneer en door wie, hebben we van Piet J. Koster, de voorzitter, geen antwoord gekregen. Niettemin zegt hij een halfuur later tegen het ANP, dat er verenigingen zijn waar alle leden gedwongen worden met Nederlandse zowel als Amerikaanse jonge stieren te fokken.

Leeuwarder Courant 1978-12-23

Zwart ziet bloemen uit zijn jeugd dorren

FRS niet opdoeken ... sjah kwam kijken ... veehouderij is fokken met k.i.... commune in en om stamboekhuis ... Frico levert Warga in of uit ... Frico kan Domo-kaas niet aan ... Novac daagt Lijempf uit in Vecolac-gebied... het blijft niet bij Frico en Domo ... vlaggen

(De Veemarkt)
VOOR WOUTER ZWART zijn het de weken van het stervende jaar wel. Zijn Fryske Bibleteek werd ten grave gedragen, zijn jongerein verdwijnt hoe langer hoe meer in de mist van het welzijnswerk, zijn Friesch Rundvee-Stamboek is nog slechts een gevel en de zuivelfabriek in zijn geboorteplaats Warga wordt door de Frico ingeleverd bij de Domo. Het nadeel van een lang leven - Zwart is van 1891 - is wel dat je de bloemen van je jeugd ziet verwelken.

De Fryske Bibleteek kreeg jaren geleden bekendheid in de landbouw, doordat Zwart onafgebroken iedereen aanklampte voor een abonnement op de boekenserie en het maandblad van de Bibleteek. Hij bracht toen heel wat zuiveldirecteuren en veefokkers in de Friese cultuurkring, wat dat dan ook verder ook mag zijn. Een paar mooie Friese krachttermen kregen zo een grotere verbreiding in kaasmakerij en büthús.

Wouter Zwart is zelf de grote woordtovenaar geweest om de Friese stamboekkoe. Zijn lyrische uitbarstingen in het Fries Landbouwblad over koeien op keuringen werden overgenomen in bladen, die nooit iets anders over een koe zouden schrijven dan dat er veel melk uitkomt. Zwart was de hofdichter van Us Mem en van haar stamboekadel. Hij verhoogde het geloof jn de onoverwinnelijkheid van ons FRS, het Friesch Rundvee-Stamboek. Wordt het FRS nu opgedoekt, vroeg de Boerderij-redacteur Sijmen van der wielen netjes aan FRS-voorzitter Sijtze N- Kingma, toen deze aan het begin van de week na een heel moeilijke slalom wilde laten voorkomen, dat het FRS nog overeind zou blijven in het jaar van het eeuwfeest. Zullen we ooit kunnen leven zonder het FRS? Straks is het nog slechts een naam op een deur, op een van de 100 deuren in het stamboekhuis, en over een paar jaar is het een archiefkast.

Grote tijden heeft het stamboek beleefd. Wie herinnert zich niet, dat de sjah van Perzië naar het fokbedrijf van de Wassenaars kwam in Jelsum. Voor de keizer der keizers liet het stamboek een paardefeest organiseren op het Zaailand. Het enige wat we ons herinneren, was dat de sjah heel erg streng keek en dat mevrouw Richt Wassenaar-Boelstra, de vrouw van de voorzitter, erg vergenoegd was. De export van fokvee naar Perzië bleef mondjesmaat.

Het FRS wordt natuurlijk niet opgedoekt, daarvoor is de naam te belangrijk, maar straks vloeit die naam wel uit over meer dieren. De problemen van het stamboek zijn vele en het FRS zou gemakkelijker onder kunnen gaan in de kosten. Er dreigde een zekere overbodigheid van het FRS, omdat er naast de registratie van het stamboek ook nog een registratie van dieren bij de melkcontrole is, die voor de selectie van k.i.-stieren van minstens even veel belang is als die van het stamboek.

Er bestaan in feite twee stamboeken naast en door elkaar en er hoeft eigenlijk alleen nog maar een stempeltje FRS op de papieren van de melkcontrole en het nieuwe stamboek bestaat echt. De oude stamboekadel zal wel even moeten slikken, wanneer voorzitter Kingma hun verzoekt even

stil te staan voor de genadeslag. Kingma staat wel sterk en hij zal zeggen, dat de Kingma's altijd vooraan gestaan hebben om de fokkerij aan te passen aan de veranderende omstandigheden.

Wanneer FRS, ki-bond en melkcontrole is één organisatie worden ondergebracht zoals het FRS-bestuur wil, blijft er in een van de afdelingen van de nieuwe club plaats voor het keuringswerk, zoals het FRS dat uitvoert. Er zullen nog geruime tijd FRS-leden zijn, die niet alleen willen fokken om eens een stier te kunnen verkopen, maar die gewoon een mooi beslag vee willen nebben, dat zich onderscheidt van het vreemdelingenlegioen van de ene buurman en het samenraapsel bij de andere. Uit die groep van hobby-fokkers zullen misschien ook nog wel eens stieren voortkomen, die een reddende wending aan de fokkerij moeten geven.

IN FRIESLAND ZITTEN stamboek, ki-bond en melkcontrole in één huis, het stamboekhuis aan het Zuiderplein in Leeuwarden. Deze inwoning heeft ten lange leste geleid tot de plannen om er een echte commune van te maken met eigen leefregels. De Friese veehouders zijn machtig en sterk genoeg met meer dan een kwart miljoen melkkoeien om de fokcommune te vormen, die de toekomst aan kan. Of dit blok een richtingenstrijd in de fokkerij aan kan, is een andere zaak. De tijd dat een select groepje fokkers zijn eigen stieren als de kampioenen aanwees, is overigens definitief voorbij. De ki-klant laat zich niets meer voorschrijven en gaat zijn eigen weg.

Friesland is in dezen geen voorbeeld voor de andere provincies in Nederland. Het Nederlandse Rundvee-Stamboek zetelt in een mooi Haags gebouw, de melkcontrole-dienst heeft Kantoor in Arnhem en de ki-centra liggen verspreid over het hele land zonder dat er van een grote samenhang sprake is. Bij het NRS kent men dan bovendien nog een heel systeem van fok- en controleverenigingen, die ook voor hun zelfstandigheid blijven strijden.

De mogelijkheid blijft natuurlijk wel bestaan, dat zo'n vereniging in de Zuiderzeepolders naar het Friese systeem overwaait. De waarschijnlijke ontwikkeling in Nederland is, dat het NRS steeds meer een fokkersclub zal worden met Noord-Holland als centrum, terwijl de ki-centra een eigen weg zullen zoeken in de fokkerij. Op een gegeven moment zal men dan daar ook tot andere oplossingen moeten komen.

DE FRICO IS DE EERSTE, die wat inlevert bij de samenwerking in het noordelijke zuivelblok. De centrale melkinrichting van de ***Frico*** in Warga, die jarenlang een zegetocht heeft gemaakt op de glazen melkfles en die de ***Domo*** in Groningen en Drenthe dwong tot een terugkeer naar die fles, zal als eerste onder een bestuurscommissie komen van Frico en Domo, waarin de Domo door haar grotere inbreng aan omzet een dominerende positie zal innemen.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat de Frico bij deze samenwerking ook enige deskundigheid aan de Domo zal verspelen. Overigens zijn Groningers geen typen, die zich door een paar zachtaardige Friezen laten overspelen. De vorming van het noordelijk zuivelblok betekent het losweken van de Domo uit de NCK, die totnutoe als handelsorganisatie de last en ellende droeg van de kaasexplosie bij de Domo. Het antwoord van de NCK op de plannen van de Domo om de kaas naar de Frico te sturen, is niet tam geweest. De NCK nam de kaasexportfirma Schaap in Huizen over, waardoor de NCK Frico en Domo met hun plannen in de tang heeft genomen.

Deze week heette het bij Frico en Domo ondenkbaar, dat de Frico de kaasproduktie van de Domo van het ene op het andere jaar zou kunnen overnemen. Dat had iedereen al gedacht na de overname van Schaap door de NCK. De operatie van de overdracht zal nu enkele jaren in beslag nemen. Het zou wel in het belang zijn van Frico en Domo, wanneer de NCK bij de amputatie zo

lang even stil zou willen zitten; harmonieus een poot uitdraaien, zou men het moeten noemen. We krijgen tranen in de ogen om die arme NCK, die even in net verdomhoekje gerold wordt. NCK-baas Ko van den Pol heeft trouwens geen tranen in de ogen. Hij laat zich natuurlijk ook niet een poot uitdraaien volgens de plannen van Frico en Domo.

De Frico zal de Domo ook naar de CCF leiden, waar de Domo dan kan profiteren van de enorme investeringen, die de Friese coöperaties in de melk en zuivel hebben gedaan. In de CCF hebben de deelgenoten van de Frico de meerderheid als het op stemmen aan (1) komt, zodat verwacht mag worden, dat het pad voor de Domo daar wel geëffend kan worden. De pot van de CCF moet dan wel over meer melk verdeeld worden dan gebruikelijk is.
Die pot, de winst wordt nu over zo'n twee miljard kg melk uitgesmeerd en als de Domo aan de bak komt met 800 miljoen kg melk, gaat de winst per kilo melk aardig naar beneden.

Een deel van de Domo-melk wordt al aangeboden bij de CCF, omdat de Zuid- Oost-Hoek in Oosterwolde melk ophaalt in een gebied, waar de Domo het alleenvertoningsrecht had. Er is nog meer melk voor de CCF in aantocht, want in Overijssel is de *Novac* uit Oosterzee op oorlogspad. De Novac werkt al in de Zuiderzeepolders en in de kop van Overijssel en deze coöperatie legt haar werkterrein nu verder naar het Oosten teneinde de *Lijempf* (Wessanen) de pas af te snijden. De Lijempf heeft in Kampen een basis van waaruit het gebied van de in elkaar zakkende coöperatie bestreken wordt. De melkprijs is er laag en de Lijempf hoeft er de boeren maar weinig meer te bieden om ze in haar kamp te halen. De Novac is van plan om in ieder geval in het gebied tussen Hasselt en Genemuiden de melkprijs een anderhalve cent op te schroeven, opdat de Lijempf een niet al te gemakkelijk winstobject van de boeren maakt, die zich aan de Vecolac weten te onttrekken.

ALS MEN ZICH AFVRAAGT, waar al dit streven naar concentraties e.d. uit voort komt, dan rijst daar het beeld van een Frico omhoog, die geleidelijk uit de lappenmand is gekomen. De Frico krijgt weer vaart op een moment, dat de CCF wat om haar vorm loopt te zoeken. Daar komt nog bij, dat er bij de Friese coöperaties, die niet zijn aangesloten bij de Frico (*De Goede Verwachting* in Workum, De *Twee Provinciën* in Gerkesklooster en de *Zuid- Oost-Hoek* in Oosterwolde) enige aarzeling omtrent de toekomst is.

De firma Schaap is in handen gevallen van de NCK en dat betekent, dat hun kaasafzet naar Duitsland volgend jaar minder vlot zal lopen, dan de vrije coöperaties gewend waren. De vrije coöperaties moeten nieuwe wegen zoeken voor hun kaasafzet, wanneer ze althans niet geheel afhankelijk willen worden van de firma Westland.

Spannende tijden dus. Daar komt nog bij, dat de vrije coöperaties in Friesland doorgaans wat beter met hun melkprijs zitten dan de Frico-deelgenoten, doordat ze eerder en sneller op de ontwikkelingen hebben ingespeeld toen de Frico nog regelde tussen de Frico-deelgenoten. In de Frico wordt gestreden om produktierechten, waar de vrije coöperaties die strijd direct op de afzetmarkt voeren. Dit jaar kwam de Frico voor de noodzaak te staan om de Domo op te vangen.

De Domo heeft in Bedum een nieuwe kaasfabriek neergepoot, die met haar produktie de kaasmarkt heeft verstoord. De Domo onttrok zich aan de besprekingen over produktiebeheersing van kaas, maar is nu inmiddels zonder een woord van excuus over de verloren miljoenen aan de besprekingstafel teruggekeerd. De Frico gaat de paraplu voor de kaasmarkt ophouden: de Domo heeft met haar nieuwe kaasfabriek de weg naar de CCF opengebroken.

Indien de Frico de Domo zou laten zwemmen, dreigt er ten oosten van de Friese zuivelcoöperaties een geleidelijke afbrokkeling van de Domo, die tot grote spanningen in die organisatie zou voeren. Andere spanningen dreigen bij de DOC in Hoogeveen en bij de zes coöperaties die nu nog de Vecolac vormen en die elk afzonderlijk lijken te moeten beslissen over aansluiting bij de Coberco. Bekend is dat Vecolac-lid Hasselt, waar de Lijempf al eens een bod op heeft uitgebracht, niet voelt voor de Coberco.

Als Frico en NCK, waarvan Coberco en CMC met de Domo de belangrijkste deelgenoten zijn, gaan praten over een harmonieuze amputatie van de Domo uit de NCK, dan komt natuurlijk nog een geheel andere oplossing in zicht van de problemen. Frico-directeur Gerrit Hepkema, altijd al een fusiehappy man, zal op een gegeven moment niet om het plan heen kunnen om Frico en NCK in één pot te doen.

De moeilijkheden kunnen dan in een doos gestopt worden, de oorzaak van de spanningen en moeilijkheden in de zuivelindustrie blijft er door bestaan. Die moeilijkheden komen voort uit de verhouding tussen de kaasfabrieken en hun coöperatieve afzet-organisaties. De zaken liggen het leukste daar, waar produktie en afzet in één hand zijn.

BIJ *DE TAKOMST*-fabrieken ging gister de vlag in top ter gelegenheid van het feit, dat deze coöperatie dit jaar 600 miljoen kg melk van de boeren heeft ontvangen. Nou ja, voor zover er nog een vlag was en er een personeelslid te vinden was, dat wilde hijsen. De moeilijkheden met de melkleiding van Ameland naar de vaste wal lijkt men bij *De Takomst* ook te boven te komen, hoewel de automatisering van het transport van de melk door de buis en de reiniging van de buis nog niet in orde is.

De vlag werd ook niet uitgestoken op een twintigtal bedrijven en bedrijfjes, waar *De Takomst* de melk eind dit jaar niet meer ophaalt, omdat het bussentransport er gestaakt is. Wé hebben over de ervaringen van Gabe Hofstra op Abbingawier bij Irnsum geschreven. Hij wil niet in de tank en hoopte op levering aan de Frico-Warga, waarvan de melkwagen toch nog een paar jaar langs komt. De Frico mag de melk niet ophalen van *De Takomst*. Hofstra zet zijn vee droog en gaat weiden. Een paar mensen hebben hem nog aangesproken over het artikeltje in de krant, maar niemand heeft hem voorgesteld actie te ondernemen.

1979

Leeuwarder Courant 1979-02-03 ook MAP NN

Noordelijke zuivelblok krijgt snel gestalte

(De Veemarkt)
DE DOMO IS BEZIG met een afslankingskuur. De Drents-Groninger zuivelcoöperatie, die bijna een miljard kg melk ontvangt, ontdoet zich van o.a. verliesgevende deelnemingen. De eigen activiteiten worden niet beperkt. Wanneer het echter komt tot de vorming van een noordelijk zuivelblok zullen de belangen tussen *Domo en CCF* toch wel gestroomlijnd worden.

Te verwachten valt, dat de *Domo* in de meivergadering van de *Frico* met een aanvraag tot toetreding zal komen, terwijl het lidmaatschap van de *NCZ*, de *Nationale Coöperatieve Zuivelafzetorganisatie*, dan opgezegd wordt. Speciaal moet de *Domo* zich dan losmaken van de *NCK*, de kaasdivisie van de *NCZ*.

De plannen van *Domo* en *Frico* zijn een schok voor de organisatorische verhoudingen in de Nederlandse zuivelindustrie. Vooral de *NCK* wordt zwaar aangeslagen, waarbij men er op moet rekenen, dat de *CMC-Noordholland* ook geneigd zal zijn om zijn Noordhollandse kaas zelfstandiger te verhandelen, opdat het maximum rendement uit deze kwaliteitskaas wordt gehaald.

De *NCK* blijft dan alleen zitten met de kaas van de *Coberco* en van een reeks kleine coöperaties. De *Domo* kreeg vorig jaar de zwarte piet in de te grote kaasproduktie, maar *Coberco* speelde ook niet zwak met de nieuwe kaasskanonnen in Balkbrug en Winterswijk.
Om de schok van 40.000 ton kaas van de *Domo* op te vangen bij de bestaande aanvoer van 70.000 tot 80.000 ton zal de *Frico* wel eens wat aan de noodrem willen trekken. Te verwachten valt, dat de *Frico* zal proberen de opslag van kaas aan de fabrieken van de deelgenoten zo lang mogelijk te laten duren. Er zijn daartoe mogelijkheden. Bovendien kan de nieuwe kaasopslag van de *Frico* in Wolvega in een goed geautomatiseerd bedrijf goedkoop worden uitgebreid.

Frico en NCK zijn soortgelijke coöperatieve ondernemingen, die samen ongeveer de helft van de Nederlandse kaasafzet controleren en die met hun deelnemingen nog wel wat verder reiken dan de helft. De *Frico* is anders georganiseerd dan de *NCK*. De *Frico* geeft aan welke kaas de fabrieken van de geelgenoten moeten maken en als er een prijsuitloop is van één kaassoort, dan profiteren alle kaasmakende fabrieken daarvan, of ze al of niet Edammers maken. De *NCK* daarentegen verhandelt de toegezonden kaas, waarbij de aangesloten coöperaties de marktontwikkeling volgen met hun produktie. De *NCK* rekent op basis van de Leeuwarder notering, die wekelijks door *NCK-directeur Ko van de Pol* uit de lucht gegrepen wordt.

Bij het systeem van de *Frico* stuurt de Frico-directie de produktie, althans in principe, want in de top van de melkaanvoer valt er natuurlijk niet zoveel te sturen. Dan moet de melk verwerkt worden met alle beschikbare middelen en dan ziet men wel wat er van komt. De aanvoer van melk is dan onstuitbaar en de omvang van die aanvoer is al jaren te voren gepland, waarbij het meer en het minder van omstandigheden afhangt, die de boer niet in de hand heeft en Gundelach[29] trouwens ook niet.

DE FRICO HEEFT het al eens beleefd, dat de kosten uit de hand liepen. Met de beroemde kunstgreep van een herwaardering van de bezittingen werd op de balans de ontsporing al aange-

29) EG-commissaris

kondigd. Mr. Gerrit Hepkema bracht daarna met drs. Germ Zeilmaker van de *CCF* de onderneming weer in het rechte spoor. De arbeidskosten blijven echter snel stijgen en het bedrijf in Leeuwarden doet de buitenstaander ouderwets aan met zijn ingewikkelde aan- en afvoer en met zijn elkaar in de weg staande vrachtwagens.

Een verkooporganisatie als de *Frico* moet een volledig kaasassortiment voeren. Als kaashandelaar wil de *Frico* geen nee verkopen. Dat vraagt bij deelgenoten een produktie, die aangepast is bij het assortiment, dat de *Frico* wil hebben. Bij de kaasproduktie zelf hebben de deelgenoten van de Frico te maken met de heel doelmatig draaiende en om de boerengunst concurrerende coöperaties in Workum, Gerkesklooster en Oosterwolde, die aan de particuliere handel leveren. Deze drie coöperaties, die niet bij de Frico zijn, bepalen welke prestatie de *Frico* ten opzichte van de boeren moet leveren.

Met name Workum en Gerkesklooster zetten een norm voor de melkprijs in Friesland. Ze staan aan de top, ze zijn bij met hun investeringen en hun eigen vermogen en ze werken met een beperkter assortiment dan de *Frico*. De deelgenoten van de *Frico*, met *De Takomst* voorop, moeten in de eerste plaats de doelmatigheid van Workum en Gerkesklooster bereiken en dat kunnen ze alleen door in nog grotere fabrieken de personeelskosten te drukken.

Als de *Domo* de afzet van de *Frico* komt versterken kan de *Frico* meer soorten kaas op grote schaal en dus goedkoop produceren. Dat is ongeveer de theorie. De *Frico* wordt de grootste kaashandelaar van Nederland na de toetreding van de *Domo* en dat betekent ook, dat de gelijkgerichte belangen van de noordelijke melkveehouders in politiek opzicht tot gelding zullen blijven komen. Financiële voordelen levert het blok zeker op, maar daar gaat het de Drentse boeren in laatste instantie niet om.

De *Domo* blijft in het noordelijk zuivelblok een zelfstandige coöperatie met heel grote belangen in de produktie en afzet van vol melkpoeder. Behalve in de kaassector, waar de *Domo* zo'n 40 procent van zijn melk instopt en de Friese coöperaties zo'n 70 procent, zit de *Domo* voornamelijk in dat volle poeder. De Domo verhandelt dat poeder onder eigen merken en niet via de NCZ.

Als de vorming van het noordelijk zuivelblok doorgaat, dan zitten er drie poederhandelaren in dat blok, naast de Domo ook de Frico en de CCF. De CCF is ook poederproducent - zal daarvoor zelfs een nieuwe fabriek bouwen - en de CCF is een grote afnemer van Domo-melkpoeder. Het is de bedoeling dat de Domo behalve deelgenoot van de Frico ook deelgenoot wordt van de CCF, waar tot nu toe alleen (en alle) Friese zuivelcoöperaties bij aangesloten zijn.

In een ver verleden, toen de Domo de blik ook al op Friesland richtte, zijn de CCF en de Domo verschillende gemeenschappelijke ondernemingen aangegaan. Sommige hadden succes en andere draaiden op niets uit. Groot succes hebben de gemeenschappelijke bedrijven in Thailand en Indonesië, de kunstkalvermelkfabriek in Sloten en de condensfabriek *De Ommelanden* in Groningen. In al deze ondernemingen domineert de CCF en de Domo steekt er alleen geld in. De CCF voert de directie en doet bijvoorbeeld de research. De bedrijven werken praktisch als dochterondernemingen van de CCF. De condens van de *Ommelanden* bijvoorbeeld wordt via de CCF verkocht.

HET WAS DE CCF allang duidelijk, dat de Domo niet bereid was zo'n ondergeschikte rol op den lange duur te blijven spelen. Toen de Domo met de *Noordholland* het aandelen kapitaal van de *Hollandse Melksuiker*, met o.a. een fabriek in Bolsward, overnam, gebeurde dat tegen de af-

spraken in buiten de CCF om. De samenwerking van de Domo met andere grote coöperaties dan de CCF in Groenhoven en in de IJs-Unie leverde niets dan teleurstelling op en dat kon de Domo van de deelnemingen in CCF-ondernemingen niet zeggen.
Drie jaar geleden kwam drs. Sam Meihuizen van de hoofddirectie van *Campina* in Eindhoven naar de Domo. Bij Campina had Meihuizen de ellende van het consumptieijs al meegemaakt; het was duidelijk dat hij er bij de Domo afscheid van zou nemen. Het afslanken van de Domo is begonnen, maar zoals al eerder gesteld, tast dit het bedrijf zelf niet aan, het gaat om de deelnemingen, waarvoor de Domo zelf geld moest lenen.

De miljoenen, die de Domo zo in de deelnemingen laat zitten, zijn te beschouwen als intreegeld; dat is nieuw. Maar indertijd was het wel de bedoeling van Dries Brouwes en Ritzema van Ikema om een uit elkaar groeien van CCF en Domo te voorkomen met deze gemeenschappelijke deelnemingen. Of de Drentse boeren bereid zijn om de koerswijziging van de Domo te volgen, moet nog blijken. Ze zijn wel erg stil en dat is geen goed teken.

Toen de zuivelfabriek van Grijpskerk met CCF-lid Gerkeklooster fuseerde, kregen de boeren van Grijpskerk meteen alle rechten op de CCF-pot zonder intree-geld. Hetzelfde speelde zich af bij de Novac-groei en bij de uitbreiding van Oosterwolde in Drenthe, al ging dat laatste niet zo erg vlot. De *Novac* is in Overijssel actief aan het werven van boerenmelk en binnenkort zullen de fusieplannen van Oosterwolde en Winschoten op tafel komen.

Als de Domo entree-geld betaalt bij de CCF, dan kan men Winschoten niet zonder meer toelaten. Bovendien zal de Domo zijn laatste restje condensproduktie in Bedum wel stilleggen als het noordelijk zuivelblok tot stand komt. In Bedum wordt nog gesuikerde condens gemaakt, een produkt, dat lijkt te verdwijnen, maar dat in Bedum toch nog een man of veertig, vijftig werk geeft.

DE PRIJSVOORSTELLEN van de EG-Commissie, die afkomstig zijn van EG-commissaris Gundelach, doen chaotisch aan. Er is geen touw aan vast te knopen, zij het dat duidelijk is, dat het zuivelsysteem met inleveringsprijzen voor boter en mager melkpoeder blijft bestaan.

Dat is het kardinale punt: de overheid is van plan tegen vaste prijzen poeder en boter op te blijven kopen. Om nu niet bedolven te raken onder onverkoopbare poeder en boter blijft de EG-Commissie ook restituties geven op de export van zuivelprodukten naar landen buiten de gemeenschap. Het noordelijk zuivelblok is van dat laatste afhankelijk voor zijn melkprijs. Boter en mager melkpoeder worden hier nauwelijks gemaakt; het zijn restprodukten.

De monetaire compenserende bedragen zullen nog wel niet verdwijnen gezien de halfbakken manier, waarop dat voorgesteld wordt. Dat betekent, dat de veehouders hier nog wat mee kunnen profiteren van de aardgasbaten uit de grond onder hun voeten, welke baten voor een sterke gulden zorgen. Zodra die baten verminderen, raakt de gulden in dezelfde slip als de Franse franc, zodat daaruit dan geen concurrentieverschillen meer voortvloeien.

De strafheffing zal niet op de boeren drukken die minder dan 50.000 kg melk afleveren en ook niet op zelfkazende boeren. Dat laatste zeggen we maar om even een uitzicht te geven op de pijn, die dat zal geven bij de heffingbetalers en dat zullen alle boeren zijn ongeacht of ze meer of minder melken.
Die grens van 50.000 kg melk is willekeurig; hobby-boeren worden niet vrijgesteld van de heffing. De grote boeren lijken nog een jaar op rozen te zitten, maar de veehouders, die moeten uit-

breiden om hun inkomen op peil te houden, komen met de nieuwe regeling vast te zitten, indien het een regeling per bedrijf wordt althans en niet een collectieve heffing.

De vreemde grens van 50.000 kg melk per jaar ligt nog een eind onder de grens, waarop het ministerie van landbouw nog kleine koeltanks op de boerderij subsidieert. In Nederland worden die boeren met 50.000 kg melk al afgeschreven als melkveehouder, in Friesland betreft het toch nog enkele honderden van de 8.000 melkveehouders.

HET JAARLIJKS ONDERZOEK van het weekblad Boerderij naar de uitbetaalde melkprijzen in Nederland plaatste de Friese coöperaties en de Domo voor de vierde maal ruim aan de top met een voorsprong in de prijs van drie-vier cent bij melk van dezelfde gehaltes in 1977. De grote coöperaties Coberco, CMC en Campina blijken opnieuw de achterhoede te vormen en Boerderij is zo vriendelijk daarvoor wat excuses bij elkaar te zwelen.

Die coöperaties moeten nog zulke grote investeringen doen en het fuseren heeft zo lang geduurd en daarom zijn de investeringen uitgesteld: „Met als gevolg dat de nieuwe onderneming kwam te zitten met een verouderd apparaat van veel kleine fabrieken en met een topzwaar en weinig slagvaardig bestuursapparaat.” En: „Aan deze erfenis van het verleden moeten genoemde ondernemingen zich ontworstelen”.
Boerderij gooit dan zijn zelfbedacht excuses overhoop met de vraag of de drie niet te log zijn en dan klinken er nog wat van die moderne kreten uit de leerboekjes over communicatie e.d.

Buiten beschouwing blijft dat de Friese zuivelcoöperaties per kilo melk twee keer zoveel afschrijft dan het gemiddeld. Ze zijn sterk. Feit is, dat als de Friese zuivelcoöperaties niet bestonden, de boeren niet zouden weten, dat het anders kan met de melkprijs. Er is een tijd geweest, dat de grote zuivelcoöperaties buiten, Friesland aan de Friese boeren ten voorbeeld werden gesteld. Dat was in een tijd, dat de melkprijs hier ook al hoog was. Hel grote voordeel van de Friese coöperaties is, dat ze directeuren hebben die het niet met de mond hoeven te verdienen.

Leeuwarder Courant 1979-02-17

Er loopt melk weg uit Friese boerderijen

Gevaren voor zelfkazers.

(De Veemarkt)
ENIGE GERECHTIGHEID is er wel bij de bevriezing der prijzen en het ondersneeuwen van alle mogelijke problemen.[30] *De ligboxenstallen* worden het zwaarste getroffen in de melkveehouderij. In deze grote stallen is namelijk het afkalven al druk aan de gang. De boeren in de grupstallen hebben doorgaans de meeste koeien nog droog staan. De problemen met de afvoer van de melk treffen dus speciaal de stallen, die er voor zorgen, dat er zoveel melk is in Friesland. Donderdagmiddag ging de eerste melk al in het verderfgat.

Kleinschaligheid brengt op enkele boerderijen in Friesland uitkomst. De zelfkazende boeren zijn helemaal klaar, indien ze nog over elektriciteit of een eigen krachtbron beschikken. Boeren, die hun melk niet aan de fabriek kwijt kunnen, maakten afspraken met zelfkazende buren om van hun melk verlost te worden.

Enige voorzichtigheid met die kaas is wel geboden, want de boterzuurbacteriën liggen op de loer. Deze bacteriën vormen in de melkveehouderij in toenemende mate een probleem. Er is namelijk eerst buiten Friesland, maar nu ook hier, een toeneming van die bacterie geconstateerd. Ze komen in hoofdzaak met te natte kuil in de voedselketen en wanneer er van de desbetreffende melk kaas gemaakt wordt, komen deze bacteriën snel tot ontwikkeling, waarbij de smaak van de kaas bedorven raakt.

Zelfkazende boeren proberen de kwaliteit van hun kaas te beschermen door geen kuil te maken maar vast te houden aan het hooi. Het hooi is de grote verliezer in de modernisering van dc veehouderij. Als er nog tien procent van het gras in Friesland in het hooivak gaat, is het veel. Hooi is namelijk een grote vorm van voedselverspilling op de boerderij, maar kuil is een gevaar voor de kwaliteit van de kaas. Het maken van goede kuil is ook niet altijd gemakkelijk. Vorig jaar is er nog al wat natte kuil in de bult gekomen en die vindt men nu terug.

Er zijn landen en fabrieken, waar men geen melk wil hebben die afkomstig is van boerderijen, waar gras gekuild wordt Die landen kennen dan soms ook nog een verbod tot het gebruik van salpeter bij de kaasbereiding.
Bij de fabrieksmatige kaasbereiding wordt salpeter gebruikt om de boterzuurbacteriën te onderdrukken en zelfs dat lukt niet eens altijd. De salpeter gaat met de wei de kaasmelk weer uit, hoewel er natuurlijk wel sporen van de salpeter in de kaas komen.
Er dreigt nu een ontwikkeling, waarbij salpetervrije gebieden hun voorsprong in kwaliteit willen uitbuiten door aan te sturen op een salpeterverbod voor kaas in het algemeen. Zwitserland zit op dat spoor. De veronderstelling, dat hier ook protectionistische achtergronden voor een dergelijk verbod leven, ligt voor de hand.

Bij een van de veeteeltinstituten in Lelystad heeft men geprobeerd bij proefdieren ziekten te veroorzaken door ze grote hoeveelheden salpeter te voeren, waarbij men hoopte dat de beruchte *nitrosaminen* niet zouden optreden. Deze stoffen zijn kankerverwekkend. Het is niet ge lukt om de

30 Er heerste een periode met strenge vorst met verstorende sneeuw over Friesland!

desbetreffende ziekte op te wekken. Dat is voor de melkveehouderij en de zuivelindustrie een geruststelling. Toch zullen de verhalen van „het zou wel eens kunnen" aanhouden.

Een van de minder prettige kanten van de zelfkazerij en van enkele wat apart staande kaasfabrieken is, dat ze reclame maken met het niet gebruiken van salpeter en van kleurstof. In de handel gelooft men dergelijke uitspraken grit. Onlangs werd in Leeuwarden sterk oranje-gekleurde kaas uit Staphorst het - annato-zaad droop er af - aangeboden als bereid zonder kleurstof. Er was ook bleke boerenkaas, die aangeprezen werd als gemaakt van biologische melk, waarbij duidelijk geen salpeter gebruikt was. Die kaas moest wel zeer snel geconsumeerd worden, wil ze nog eetbaar zijn vanwege de zich ontwikkelende boterzuurbacteriën.

DE ZUIVELFABRIEKEN volgen in Friesland ten aanzien van zelfkazende boeren een verschillende politiek. De ene fabriek zegt de desbetreffende boer vaarwel en meent, dat zo'n boer zich zelf moet redden. Zo'n boer moet dan wel direct in het diepe. Andere fabrieken nemen nog, alle melk aan die de desbetreffende boeren aanbieden. Een van hen leverde vorig jaar nog een kwart miljoen kg melk aan de fabriek.

Dat is een aanwijzing, dat zo'n boer nog niet alle melk in de kaasbak kwijt kan. Bij de fabriek zal men de idee hebben, dat ze opgescheept wordt met de melk, die voor boerenkaas minder geschikt is. De fabriek mag proberen daar nog wat van te maken. Dat lukt natuurlijk wel, want de fabriek pasteuriseert de melk en boerenkaas wordt van rauwe melk gemaakt, als het goed is.

Donderdagmorgen klommen we bij de buren over de sneeuwbergen om te kijken, hoe ze het maakten met hun problemen in de sneeuw. Een van hen voerde de verse melk aan de kalveren. Hij had er al dertig, die anders kunst-kalvermelk krijgen en als we melk wilden hebben, dan moesten we maar met een emmer komen. Het kostte niets zie hij. Onze buurman kon nog drie melkmalen in zijn 7.000 liter tank hebben en hij zag aankomen, dat de tankauto niet op zijn bedrijf zou komen als vrijdagnacht de tank vol was. Onvoorstelbare hoeveelheden sneeuw waren op de reed naar het tanklokaal tot rust gekomen.

„Ik moat wol gnize", zei hij, „dit is nou de konsekwinsje, Fryslán hat him oer de kop molken. ik bin der slap fan". Wat hij met de melk zou doen als deze niet afgehaald zou worden door de fabriek wist hij nog niet „Hoe giet dat tsjernjen" Het leek hem mogelijk om in het vroegere melklokaal een groot plasticzeil te leggen om zo een bassin te vormen. Een prubleem zou het natuurlijk wel geven als de melk bij een langere bewaring niet meer geschikt zou zijn voor industriële verwerking. De poedertorens kunnen er natuurlijk altijd nog wel wat van maken al zou het ook veevoer moeten worden.

Veel boeren denken met weemoed terug aan de tijd, dat ze de fabrieksschoorsteen nog zagen roken op korte afstand van hun boerderij. Als de fabriek er nog geweest was, zouden ze immers wel gezorgd hebben, dat de melk aan de fabriek kwam. Met een trekker ben je heel wat mans in de sneeuw. In ieder geval, de fabrieken staan nu ver weg en ze haalden de melk niet op. Het gevolg was, dat boeren en melkrijders grote expedities ondernamen met tussen melk.

Radioberichten lieten de fabriek in Oldeboorn weer open gaan voor de verwerking van melk. Maar Oldeboorn kan geen melk meer ontvangen. De apparatuur voor de melkontvangst is er uitgesloopt. Sedert april vorig jaar is de fabriek gesloten en dit voorjaar is de *Frico* van plan het bedrijf te verkopen.

KLEINSCHALIGHEID in de landbouw leidt tot isolement en tot zelfstandigheid. Er zijn politieke groeperingen, die de kleinschaligheid in hun vaandel hebben geschreven. In die groepen lijkt het begrip kleine boer samen te vallen met milieuvriendelijk, terwijl men ook een nieuwe levensstijl lijkt te zien in de kleinschaligheid. Wat dat precies inhoudt. is niet duidelijk, maar het houdt verband met een voorstelling van de maatschappij zonder grote machines.

In de landbouw verdwijnt de kleinschaligheid, omdat kleine boeren geen opvolger blijken te hebben. Er zijn ook boeren, die halverwege de rit van hun ondernemerschap van het bedrijf stappen, omdat het hun niet genoeg oplevert of omdat hun gezondheid het zware werk op kleine bedrijven niet langer toelaat. Op grote boerderijen wordt meer werk gemechaniseerd. Daar wordt meer gevraagd van de organisatorische capaciteiten van de boer.

Over grote boerderijen doen ook de verhalen de ronde over stress, overspanning en radeloosheid. De banken hebben ook een aantal mensen diep in de schulden gezet, terwijl er op economisch gebied een kentering lijkt te zijn Er zullen meer verhalen komen over stress en spanning op grote boerderijen.

Dat is uiteraard geen argument tegen de grote bedrijven. Er zijn genoeg boeren, die grote bedrijven aan kunnen en die er een goed bestaan op hebben Het is de vraag of er ook in de toekomst voldoende boeren zijn, die met grote bedrijven kunnen omgaan. Het zal wel blijken als de grondprijs zakt. Als die prijs zakt, dan is dat het bewijs, dat er niet genoeg boeren zijn.
De vergroting van de bedrijven is een gunstige zaak voor de boeren, die het geluk hebben om te kunnen vergroten, en het is ook goed voor de gemeenschap in het algemeen. Het is namelijk een feit, dat bedrijfsvergroting noodzakelijk is gebleken om de boer aan een inkomen te blijven helpen. De ervaring heeft geleerd, dat dat het geval is. Het zal ook zo blijven, indien er genoeg energie blijft om de zaakjes draaiende te houden.

Een andere zaak is, wanneer politieke groepen het opnemen voor de kleine boeren Als kiezers vormen kleine boeren nog altijd een meerderheid in de landbouw en een politieke partij heeft voor het vormen van macht kiezers nodig. De laatste jaren is er een duidelijke ontwikkeling in het opvrijen van de kleine boeren. Financieel heeft het hun nog niet veel opgeleverd, zij het dat ze wel eerder in aanmerking komen voor ontwikkelings-subsidies.

Bij de beoordeling van de economische mogelijkheden in de landbouw moet men geen rekening houden met tamelijk wispelturige politieke beschouwingen over de landbouw Een boer moet zorgen, dat zijn bedrijf loopt en dat er een inkomen uitkomt. De melk van een boer uit Friesland moet verkocht worden buiten dit gewest, buiten de landsgrenzen en buiten dit werelddeel. Als er kaas verkocht wordt in Hamburg dan beslist de prijs of die kaas uit Denemarken komt of uit Friesland. Kleinschaligheid telt dan niet mee in de overwegingen, althans nog niet zo veel.

Er kunnen omstandigheden optreden, waarin een kleine boer beter uit de voeten kan dan een grote. Dergelijke omstandigheden heersen er nu. Er gaat op grote boerderijen een sloot melk verloren, terwijl kleine zich nog wat redden. De grote boer, van wie eerder sprake was, onder ging zijn lot met enige galgehumor. Zoveel speling is er kennelijk nog wel op de grote bedrijven. Hartzeer is er natuurlijk ook. Wanneer op een bedrijf de koeien niet gemolken kunnen worden, omdat er geen stroom is, dan is dat pure ellende, die uitgaat boven de financiële.
[….]

Leeuwarder Courant 1979-03-31

Over: *verrassingen* bij de Domo – Westerkwartier

(De Veemarkt)
EEN COOPERATIE, waarvan de boeren niet weten, wat ze eraan hebben is de *Domo.* Bestuur en directie besloten op een gegeven moment, dat er een omschakeling van bussen op melktanks moest komen. Het besluit bleek niet voor discussie vatbaar. De bedoeling was snel om te schakelen van het snel duurder wordende bussentransport op het goedkopere en arbeidsbesparende tanktransport. Die omschakeling kost de Domo overigens stromen melk omdat de kleine boeren het laten afweten.

Meesmuilend vertelde deze week zo'n boer bij Roden hoe hij eigenlijk al lang in de tank had gemoeten volgens het plan van de *Domo*, maar de *Domo* moet als gevolg van de weerstand van de boeren de plannen voortdurend opschorten. Aanvankelijk zat er vooral in het *Westerkwartier* onder de Groninger boeren een haard van verzet, maar dat verzet slaat wat naar andere gebieden over.

Onze boer gaat niet in de tank, zodra die verplichting komt, stopt hij met melken. De houding van de boeren in het Westerkwartier kon hij wel begrijpen. Wat die in de laatste vijftig jaar met hun coöperaties beleefd hebben, verklaarde alles. Altijd ging het mis, met het strokarton, met het aardappelmeel, met de exportslachterij, met de zuivelfabriek. Het heeft de pit uit de boeren gehaald.

Veertien dagen geleden had de *Domo* in het Drentse Roden, vlak bij de stad Groningen, de bussenontvangst willen sluiten. Er wordt nog ruim vijftien miljoen kg melk op die ontvangst aangevoerd en de hoeveelheid zou ook nog wel op de melkontvangst in Marum terecht kunnen.

Als alles besloten is bij de *Domo* en ieder zich gereed maakt voor de nieuwe situatie, komen vijf melkrijders van Roden vragen hoe laat ze met hun bussen in Marum terecht kunnen. Ze moesten achter aansluiten en ze zouden dan pas in de loop van de middag, in ieder geval na twaalf uur van hun ochtendrit thuis komen. Is dat niet een beetje laat? Meteen besluit de Domo om de melkontvangst in Roden open te laten voor de aanvoer van melk.

Als we in Roden informeren naar de gang van zaken, blijken er verschillende versies in omloop. Het hangt er wat van af, wie aan het woord is. Een melkrijder: Ik heb gezegd, dat het te laat werd en dat ik het niet deed. De Domo heeft kennelijk op het laatste moment geen oplossing kunnen vinden om haar plannen te redden. Ze heeft zich bij de melkrijders neergelegd.
Dat werd bestuur en directie gemakkelijk gemaakt vanwege het feit, dat er al telefoontjes uit Drenthe naar de coöperatie in de *ZOH* in Oosterwolde gingen, waarin melk werd aangeboden. Een en ander is slechts een klein incident in de zuivelhistorie, maar de noordelijke zuivelcoöperaties staan voor grote beslissingen en we hebben willen aangeven, dat er verrassingen mogelijk zijn.

DIE VERRASSINGEN kunnen ook uit een hoek komen, die men niet direct verwacht. Bij de Domo praten de boeren al over de grote toekomst die hun te wachten staat „nu we bij de Frico kunnen komen". Alles zal met een slag beter worden. De Frico is echter niet van plan om dit jaar met een lekkere nabetaling een enorme propaganda voor de zaak te maken. Het bestuur van de Frico is gister in de gebouwen te Leeuwarden op zoek geweest naar een geschikte pot. Ze kon-

den er niet een vinden. Gelukkig stond er een suikerpotje op tafel en dat paste precies en dan kon de CCF er ook nog bij.

Leeuwarder Courant 1979-06-02

Droogte – CCF wat buitenspel

De Veemarkt (dl.)
DE WEERSOMSTANDIGHEDEN in mei zijn dusdanig geweest, dat sommige boeren wel een maand produktie zullen moeten missen. Het grasland is nog te nat, ondanks de verbetering van de ontwatering, om er met zwaar materiaal op te rijden. Het gras davert de grond uit, maar het onkruid bloeit ook om het leven en dit late voorjaar zal aanleiding geven tot een grote vervuiling van het land.

Het melkvee heeft de overgang van de stalperiode naar de weideperiode ook op een vreemde manier verwerkt, namelijk met een teruggang in de produktie. Er was tien procent minder melk dan verwacht werd en dat leidde tot een heel merkwaardige situatie in Friesland. De zuivelfabrieken in de provincie soebatten al jaren bij de CCF om toch ook de speciale feestdagen melk te blijven afnemen. De CCF gaf het personeel op de „healdagen" vrij, terwijl er in de kaasfabrieken geploeterd werd om het extra-kwantum melk dat de CCF in de fabrieken liet zitten, te verwerken. Het is eindelijk zo ver, dat de CCF ook op de „healdagen" blijft draaien en dat leidde er toe, dat vrij veel zuivelbewerkers in de provincie op Hemelvaartsdag hun gemak er van konden nemen. Pinkstermaandag wordt dat spelletje waarschijnlijk opnieuw gespeeld.

Dit werkt naar verschillende kanten gunstig. De druk bij de kaasfabrieken om te investeren zal er iets door verminderen, terwijl op het moment ook de druk op de kaasmarkt iets terugloopt. De CCF kan wel melk gebruiken. Daar draait alles op topcapaciteit. Bij de CCF moet men echter wel het gevoel krijgen, dat men de zaken in Friesland niet meer zo goed kan overzien. De besprekingen tussen Frico en NCZ over samenwerking waren ook een verrassing voor de CCF.

De CCF staat bij de vorming van het noordelijke zuivelblok door mr. Gerrit Hepkema wat buitenspel, hoewel de Domo nu toch officieel het deelgenootschap van de CCF heeft aangevraagd. De onderhandelingen over de vorming van het blok kunnen nu beginnen. De grote vraag is nu welk deel van zijn identiteit de Domo zal willen opgeven. Domo, CCF en Frico hebben elk hun eigen melk- en weipoederbelangen bijvoorbeeld.

De Domo beleeft in de poeder zijn eigen identiteit als onderneming. De CCF koestert plannen om een nieuwe melkpoederinrichting in de Hemrikpolder te stichten. De kosten van die nieuwe fabriek werden aanvankelijk op twintig miljoen gulden geraamd, maar dat was vorig jaar. Al rekenend moet men nu wel op het dubbele komen. Op dat moment lanceerde mr. Hepkema de gedachte om de Frico ook in de Hemrikpolder een nieuw bedrijf te laten stichten. Ook met de verpakking van melkpoeder natuurlijk, of laat de Frico, die een meerderheid in de CCF heeft, dat dan geheel over aan de Domo?

BESTUUR EN DIRECTIE van de NCZ hielden deze week een persconferentie in Meppel, waar de Domo zijn kaas nog levert. Van de totale opslagcapaciteit van de NCZ (NCK) heeft Meppel 9.000 ton, terwijl de rest van de 16.000 ton in Alkmaar en Gouda zit. De kaashallen in Meppel kunnen gemakkelijk geautomatiseerd worden. Ze komen leeg te staan als de Frico de kaas van de Domo gaat verhandelen. De kapitaalsvernietiging, vaak onontkoombaar bij modernisering, kan hier gemakkelijk leiden tot onrust onder de boeren.

De NCZ had een goede reden om Meppel bij de pers te showen. Bovendien zal men rekening moeten houden met organisatorische complicaties bij het losmaken van de Domo uit de NCZ. De Domo is namelijk niet alleen aangesloten bij de NCZ (in dit geval de onderafdeling NCK) maar er is ook nog een aantal zuivelcoöperaties in Drenthe zelfstandig lid van de NCK, namelijk Havelte, Koekange, Kolderveen, Norg en Ruinerwold.

Leeuwarder Couranten 1979-06-29

Spanning om Domo in CCF-bestuur

Deelgenoten dragen

(Van onze landbouwredacteur)
LEEUWARDEN - In het bestuur van de *Coöperatieve Condensfabriek Friesland* (CCF) is scherp van gedachten gewisseld met de directie over de toelating van de *Domo* als lid van deze coöperatie. Gesteld is dat de deelgenoten van de *CCF* jaarlijks vier tot vijf miljoen gulden extra kosten zullen oplopen, alleen al doordat er voorzieningen door de deelgenoten moeten worden getroffen om meer melk thuis te kunnen verwerken als ook de *Domo* met zijn melk bij de *CCF* komt.

Aanvankelijk zou de lidmaatschapsaanvrage volgens de plannen reeds vorige week zijn beslag krijgen, doch de directie kreeg een reeks vragen te beantwoorden, die in een volgende bestuursvergadering opnieuw aan de orde zouden komen. Het bleek, dat de directie een nota heeft opgesteld over de aanvrage van de *Domo*, waarin alleen de consequenties voor de *CCF* werden behandeld zonder rekening te houden met de belangen van de plaatselijke zuivelcoöperaties in Friesland.

Zoals bekend zijn de *Frico* en de *Domo* overeengekomen een noordelijk zuivelblok te vormen, waarbij de *Domo* behalve het lidmaatschap van de *Frico* ook dat van de *CCF* en de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) zou aanvragen. Op het ogenblik ligt er alleen de formele aanvraag van de *Domo* om het lidmaatschap van de *CCF;* over dergelijke aanvragen voor *Frico* en *Zuivelbond* wordt nog gepraat.

Domo en *Frico* zijn ook overeengekomen, dat de deelgenoten de aanvrage van de *Domo* om lid te worden van de *CCF* zullen ondersteunen. De deelgenoten van de *Frico* hebben de meerderheid in de ledenvergadering van de *CCF* en zij kunnen het lidmaatschap van de *Domo* zonder meer verwerkelijken. De *Domo* moet echter aan een reeks voorwaarden voldoen om ook volgens de statuten lid van de *CCF* te kunnen zijn. Of er voor een eventuele statutenwijziging een voldoende meerderheid wordt gevonden zal moeten blijken.

In Friese zuivelkringen bestaat de indruk, dat de deelgenoten van de *Frico*, een afzetorganisatie voor kaas en melkpoeder, verwachten, dat de Domo-kaas op den duur de *Frico* in een betere positie zal brengen ten opzichte van de zuivelcoöperaties, die hun kaas zelfstandig verhandelen. Bovendien zou er bij de *Domo* ruimte komen voor de verwerking van melk uit Friesland, als daar geen aanvullingsmelk uit Duitsland meer wordt verwerkt.

Enkele deelgenoten van de *CCF* vrezen, dat ze bij de duivel te biecht moeten, als ze de *Domo* moeten vragen hun melk, die niet meer naar de *CCF* kan, te verwerken. Sedert de *Domo* vorig jaar de kaasmarkt over de kop heeft gejaagd, o.m. met het doel om het noordelijk zuivelblok tot stand te brengen, bestaan er jegens deze zuivelcoöperatie in Drenthe en Groningen weinig vriendschappelijke gevoelens.
Als de *Domo* lid wordt van de *CCF* zal zij haar aandeel in een reeks ondernemingen, die de *CCF* en de *Domo* gemeenschappelijk hebben, bij de *CCF* inleveren tegen boekwaarde. Het betreft o.a. de condensfabriek *De Ommelanden* in Groningen, een aandeel in de kalvermelkfabriek te *Sloten*, en in recombined-milkfabrieken in Bangkok, Koeala Loempoer en Djakarta.

Het verschil met de werkelijke waarde van die aandelen (enkele tientallen miljoenen) wil de *Domo* zien als entreegeld, dat ook andere nieuwe leden of groepen boeren zullen moeten betalen om lid van de *CCF* te worden. De *CCF* wil daar niet aan. De *Domo* is bereid de produktie van gesuikerde gecondenseerde melk in Bedum stop te zetten. In de markt voor volle melkpoeder wil de *Domo* concurrentie met de *CCF* vermijden.

De directie van de *CCF* staat op het standpunt, dat een statutenwijziging niet nodig is, omdat de *Domo* heeft toegezegd te zullen optreden als een vereniging van melkveehouders. Volgens de statuten van de *CCF* moet een deelgenoot een coöperatieve vereniging van melkveehouders zijn, terwijl de *Domo* een organisatie van plaatselijke zuivelcoöperaties is. Ook betreffende de levering van wei bevatten de statuten bepalingen waaraan de *Domo* niet kan voldoen. De *Domo* verwerkt de wei gemeenschappelijk met de *CMC*.
De huidige deelgenoten van de *CCF* hebben een melkaanvoer van twee miljard kg melk, terwijl de *Domo* op ruim 800 miljoen kg komt. De winst van de *CCF* zal dientengevolge voor bijna dertig procent naar de *Domo* afvloeien.

De aanvoer van melk bij de deelgenoten van de *Frico* bedraagt 1,2 miljard en bij de vrije fabrieken (Workum, Gerkesklooster en Oosterwolde) 700 miljoen kg. De *CCF* verwerkt 400 miloen kg van de deelgenoten. Als de *Domo* zijn aandeel levert, dan blijven de Frico-fabrieken met 75 miljoen kg melk meer zitten en de vrije fabrieken met 44 miljoen, waarvoor op korte termijn verwerkingscapaciteit moet worden gevonden.

De zaak met de *Frico* is dan nog niet rond en die komt ook niet rond, omdat de *Domo* een hoog uittreegeld van tien miljoen gulden moet betalen aan de *NCK*, die nu de kaas van de *Domo* nog verkoopt. Bovendien zijn de vakbonden wakker geworden ten aanzien van de gevolgen voor het personeel van het bedrijf van de *NCK in Meppel.*

Bij de *CCF* bestaat enige gretigheid om de *Domo* als lid binnen te halen mede op grond van de winstgevendheid van de gezamenlijke ondernemingen. De winsten van de *CCF* lopen hard achteruit en waren vorig jaar met tien miljoen gulden nog slechts de helft van die van het voorgaande jaar. De *Domo* haalde toen alleen al 6,8 miljoen gulden uit deelnemingen.
De vrees, dat de *CCF* moeilijke tijden tegemoet gaat, blijkt uit de verspreiding van de personeelscijfers van de *CCF* en deelgenoten. Terwijl de deelgenoten hun personeelsbestand drastisch besnoeiden, bleef dat van de *CCF* op hetzelfde peil als in de periode-Bouwes.

Leeuwarder Courant 1979-07-28

Oudwoude stelt zuivel voor uitdaging

(De Veemarkt)
WIEGER P. BOSMA, voorzitter van de coöperatieve zuivelfabriek in Oudwoude, heeft een merkwaardige manier van onderhandelen in de ledenvergadering. Hij formuleert niet scherp omlijnd, maar geeft zo ongeveer aan wat zijn gedachten zijn, waarbij slechts één ding onuitgesproken zijn gedachten beheerst: het voortbestaan van de fabriek, waarvan hij nu zo'n 40 jaar bestuurslid is geweest, waarvan 25 raar voorzitter.
Bosma is niet een man die spul zoekt, daarvoor heeft hij kennelijk een te menniste inslag. Dat bleek indertijd ook toen hij nog voorzitter was van de *Friese bond van k.i.-verenigingen*. Bosma mengde de meningen in de vergadering altijd net zo lang tot er nauwelijks nog een touw aan vast te knopen was. Er moest als het ware uit zichzelf iets uitkristalliseren. Het is een vergadertechniek, die alleen werkt, wanneer de aanwezigen het fundamenteel eens zijn over de vraagstukken, terwijl mogelijke opposanten achter de bestuurstafel zitten. Om *Oudwoude* is nauwelijks een zaal te vinden, die breed genoeg is om de bestuurderen, van de zuivelcoöperatie naast elkaar te etaleren.

De fabriek in Oudwoude beleefde 25 jaar geleden een dieptepunt in de exploitatie, toen de directeur daar alles bij de kop had in de politiek, in de melkpoederhandel, in de kruidendrogerij e.d., maar de zuivelfabriek liep vast. Wim Bartels werd uit Rinsumageest gehaald om de zaak weer op poten te zetten. Dat is meer dan gelukt. Oudwoude was toen een fabriekje van een miljoen of acht kilo melk en nu is er drie keer zoveel. Met die toename van de aanvoer is de kostenstijging grotendeels opgevangen.

Bartels ving de kostenstijging nog met iets anders op. Hij is een begenadigd kaaskunstenaar, die een groep zuivelbewerkers kan leiden. In de fabriek werkten vooral mensen, die als zoons van de veehouders uit de omgeving niet alleen nauw met de fabriek verbonden waren, maar die ook nog banden hadden met de boerderij. Bartels ging experimenteren met kaas en maakte aparte soorten.

Op het ogenblik staat een grootgatige, zoete, notige kaas in het middelpunt. Die kaas is een groot succes en is de basis voor het voortbestaan van de fabriek in Oudwoude, waar ruim twintig man werk vinden, terwijl in de nieuwe fabriek van *De Takomst* in Dronrijp dezelfde hoeveelheid melk straks door twee drie man verwerkt wordt. Indien Oudwoude de verwerkingskosten wil blijven beheersen, dan zal er meer kaas gemaakt moeten worden.

Voor de Amerikaanse afnemers van deze kaas is dat geen enkel punt. Stuur maar zoveel als je kunt maken. De levering loopt via de *firma Westland*, het grootste particuliere exportbedrijf voor kaas in Nederland. Maar zelfs de firma Westland is als grootste exporteur in het grootste kaasexportland ter wereld een beetje onder de indruk van de omvang van haar Amerikaanse relatie. Was-ie maar wat kleiner.

OUDWOUDE IS VAN PLAN om de produktie van *Westerberger* uit te breiden van twintig naar veertig ton per week. Het vraagt een investering van zes ton, een bedrag, waar een veehouder, die een ligboxenstal gaat bouwen, zo overheen stapt, als zijn buurman het voorbeeld heeft gegeven. Oudwoude is op zoek naar partners in de produktie van de Westberg-kaas. Dat is ook wel nodig, want de man, die aangezocht was als opvolger van Bartels - deze gaat komende herfst

met pensioen - heeft het laten afweten na overleg met de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ), waar overigens ook Oudwoude deel van uitmaakt.

Hopelijk vindt Oudwoude de partners, want dat betekent immers, dat er perspectief voor de fabriek blijft bestaan, waardoor ook het aantrekken van een capabele directeur mogelijk blijft. Pogingen van Bartels om de *Frico* voor de verkoop van *Westberger* te interesseren, zijn niet met succes bekroond, omdat Oudwoude de consequenties van een deelgenootschap van de *Frico* niet wilde. Dat er bij de (vrije) zuivelcoöperaties in Workum en Oosterwolde daarna een zekere gretigheid moet bestaan om achter Oudwoude te gaan staan, ligt in de lijn van de verwachting. Er is in de Friese zuivelwereld een groeiende tegenstelling tussen de *Frico* en haar deelgenoten en de grote coöperaties, die niet bij de *Frico* zijn aangesloten, namelijk Workum, Oosterwolde en Gerkesklooster. Oudwoude met ongeveer een procent van de melkaanvoer in Friesland is moeilijk als meer dan een symbolische factor te beschouwen, zij het dat de veehouders er een melkprijs ontvangen, die tot de Friese top behoort.

De tegenstelling vloeit voort uit een redenering, die onaangenaam is voor de vrije coöperaties. Die redenering houdt in, dat de Frico de paraplu ophoudt voor de hele coöperatie, terwijl slechts een deel van de coöpererende boeren, leden van Frico-deelgenoten, voor de kosten van het paraplu-ophouden opdraait. De *Frico* kan haar vleugels niet uitslaan en kosten maken bij investeringen in de markt, omdat ze haar deelgenoten die kosten niet in rekening kan brengen. Die deelgenoten worden immers vergeleken met de vrije fabrieken, die toch al betere bedrijfsresultaten hebben.

Als de vrije coöperaties in Friesland het investeren in Oudwoude wat gemakkelijk maken, dan heeft dat een enigszins symbolische betekenis. Ze gaan dan de paraplu voor Oudwoude ophouden en kijken daarbij vroom uit de ooghoeken naar de reactie van de *Frico*. De *Frico* is een argument uit handen gewrongen. De veehouders in Oudwoude konden zich echter nog niet voorstellen, waarom andere coöperaties zich voor de risico's van Oudwoude zouden kunnen interesseren. Wieser Bosma in Oudwoude gebruikte zijn gewone vergadertechniek, waarbij iedere uitspraak van hem tot verdere inspraak leidde, meer niet.

Het blijft een razend interessante zaak, dat de productontwikkeling, als van de *Westberger,* niet door de grote coöperaties is aangepakt maar door een van de kleinste fabrieken, die nog niet eens voor een overlevingskans hoefde te vechten. Als Oudwoude de pijp aan Maarten had moeten geven, dan had het zich bovendien nog neer kunnen vleien in het nest van de buurcoöperatie Gerkesklooster, welke coöperatie al jaren aan de top van de uitbetaling in Nederland staat. Er zullen zuiveldirecteuren in Nederland zijn, die zich afvragen of ze wel iets waard zijn, als ze zien hoe het kleine Oudwoude zich heeft gehandhaafd naast fabrieken als Gerkesklooster.

IN DE FRIESE ZUIVELCOÖPERATIE is beraad aan de gang hoe het nu verder moet. De grote fabrieken draaien bijna zonder personeel en de resterende mensen houden wat lichtjes en toetsen in de gaten. Op personeel kan niet verder bezuinigd worden. De zuivelprocessen verlopen voorbeeldig en de kwaliteiten, die er uit de kaasfabrieken komen, zijn tot in alle niveaus regelbaar.

Organisatorisch rammelt het hier en daar nog wat, terwijl de kwaliteit van de melk beter zou kunnen, maar in feite kan op dit moment een willekeurige goedbespraakte buitenstaander overal de touwtjes in handen nemen zonder dat er iets verkeerd gaat. De fabrieken lopen vanzelf. Er

zijn nog slechts problemen met mensen en niet met de Friese melkprijs. Voor de omgang met mensen zijn slechts weinig personen opgeleid, zodat de praatjesmakers hun kans krijgen.

In de zuivel vraagt men zich af of er nog uitdagingen zijn. Voor het zoeken daarvan zijn nieuwe mensen nodig; mensen van het type Wim Bartels? Nieuwe ontwikkelingen heten tegenwoordig niet meer afkomstig te zijn van één man, men schakelt nu groepen denkers en doeners in, die gezamenlijk wat op tafel brengen. Het systeem van collectieven zal er wel op gericht zijn om ook het originele op tafel te brengen. Gelukkig is dat doorgaans niet ver af te zoeken, het is namelijk al onder de tafel gewerkt.

Mr. Gerrit Hepkema jaagt de vorming van een noordelijk zuivelblok na en dat is ook het zoeken van nieuwe grenzen voor de ontwikkeling van de zuivelindustrie. De eerste stap in de ontwikkeling wordt dezer dagen gezet, als de *Coöperatieve Condensfabriek Friesland (CCF)* de *Domo* als lid binnenhaalt. Voor het deelgenootschap van de *Domo* met de *Frico* zal ook wel een formule gevonden worden, maar er moet vreselijk wat georganiseerd en gereorganiseerd worden. Bij de melkinrichtingen van *Frico* en *Domo* in Warga, Groningen en Emmen is dat naar de pijnlijke kreten te oordelen, af aan de gang.

Geheimzinnigheid breekt Frico zuur op

Noordelijk zuivelblok loopt vast in bureaucratie.....vragen niet begrepen.....Domo-stemmen zwaarder ... ZOH kent spoorboekje....Frico zweeg niet over tegenstellingen.... bouwplannen van Frico en CCF …. boeren hebben geen greep op toestand ….

(De Veemarkt)
DE VORMING van het noordelijk zuivelblok is de laatste grote zuivelconcentratie, die er nog in Nederland mogelijk lijkt, na die op de *CMC* in het Westen van het land, de *Coberco* in het Oosten en de *Campina* in het Zuiden. Het zou overigens nog een lange weg zijn voor in het Noorden eenheidsorganisaties van het soort *Coberco* zouden zijn tot stand gekomen.

Het noordelijk zuivelblok zou als blok ook het voornaamste in Nederland zijn geworden, hetgeen betekent, dat uit dat blok nationale voorzitters moeten worden gekozen, terwijl er ook vele andere belangrijke posities in de Nederlandse zuivel via dat blok zouden lopen. Wie zich in de EEG- en in de Nederlandse zuivelbureaucratie wil handhaven, moet groot zijn. Een goede positie in die bureaucratie is belangrijk, want daar zit men met de neus op de ontwikkelingen.

De blokvorming is deze week vastgelopen op de bureaucratie in het Noorden zelf. In Friesland is steeds gestreefd naar heldere, en duidelijke verhoudingen in de coöperatie; men hield de dingen uit elkaar. Enerzijds zijn er de melkveehouderscoöperaties, die de melk van de boer ontvangen en verwerken, en anderzijds zijn er dan de *Friese Zuivelbond*, de *CCF* en de *Frico*, die in opdracht van die eerste coöperaties ook nog wat aan de melk en melkbelangen doen.

In Groningen en Drente bestaan die heldere verhoudingen niet. Waar in Friesland die verhoudingen de namen dragen van dertig, veertig bekende mensen, daar hebben de Saksers er slechts een enkele. Bij de Domo loopt alles over mr. Sam Meihuizen, die daar een Hercules-taak heeft overgenomen van Koerd de Boer, nadat deze er praktisch onder bezweken was. Wat bestuur en directie van de Domo hebben nagelaten is het organiseren van hun coöperatie. Er werd geknokt op het afzetfront, waar de centjes gehaald moesten worden. De positie van de veehouder werd niet geregeld. Men is er bij de Domo wel mee bezig geweest, maar dat bleef steken.

Zo dook deze week voor het eerst de naam Domo-groep op voor de Domo met zijn leden-verenigingen. Dat was waar ook, de Domo is niet een coöperatie zoals in Friesland *De Takomst,* maar een verzameling coöperatieve verenigingen, die de exploitatie van hun fabrieken hebben opgedragen aan de Domo. Die verenigingen zijn ook lid van andere organisaties, hetgeen bijvoorbeeld het geval is met enkele Domo-verenigingen, die nog aangesloten zijn bij de NCK, de nationale coöperatieve kaasverkoopvereniging waaraan de Domo als lid ook zijn 40.000 ton kaas levert.

Deze onheldere toestand is de Domo noodlottig geworden bij de eerste behandeling van de lidmaatschapsaanvragen bij de CCF. Pas bij de behandeling van de aanvrage in het bestuur van de CCF gingen de eerste alarmlampjes branden. In dat bestuur stelde Marcus Beetstra vragen. Beetstra, de directeur van de zuivelcoöperatie *De Goede Verwachting*, heeft een bijzonder merkwaardige manier van het doen van ontkenningen. Als hij het ergens niet mee eens is, stelt hij allervriendelijkst een vraag, welke bij de juiste beantwoording een ontkenning van de mededeling van een ander inhoudt.

Toen de directie van de CCF ons mededeling deed over de „vragen", die er in de bestuursvergadering van de CCF gerezen waren over de lidmaatschapsaanvrage, was het ook onmiddelijk duidelijk, wie er aan het vragen was geweest. De CCF-directie heeft deze vragen niet verstaan en ze meende de problemen met de Domo met wat gerommel te kunnen oplossen. De Domo vroeg toen namelijk ten behoeve van de 40 ledenverenigingen het lidmaatschap van de CCF aan.

De Zuivelcoöperatie *De Zuid Oost-Hoek* in Oosterwolde heeft een debacle van bestuur en directie van de CCF in de ledenvergadering voorkomen door het bestuur van de CCF op de hoogte te stellen van de bevindingen van een juridische adviseur omtrent de agenda van de ledenvergadering: agendapunt en toelichting dekten elkaar niet.
Dat zou op zich misschien niet zo erg geweest zijn, als de *ZOH* ook niet tot de ontdekking was gekomen, dat aanvaarding van de Domo-groep in de CCF tot een stemmenverhouding 617 voor tot Domo en 836 voor de Friese fabrieken het bestuursvoorstel zou de verhoudingen erg scheef getrokken hebben.

De gang van zaken is dermate ongelooflijk, dat de CCF-directie en een deel van de bestuursleden moeite zullen hebben om zich vrij te pleiten van een doorgestoken kaart. We mogen toch niet veronderstellen, dat de mensen die in de meest ongereglementeerde streken van de wereld miljoenen-contracten afsluiten (bij de CCF gaat dagelijks voor meer dan drie miljoen gulden de deur uit) zichzelf in de luren leggen. Hoewel? De fabriek in Nigeria waren ze bij de CCF ook van de ene dag op de andere praktisch kwijt. Eerder was men de fabriek in Saigon kwijt geraakt, maar daarop was gerekend.

Bij de CCF leefde deze week nog de hoop, dat een volgende ledenvergadering voor eind september de weg voor de Domo vrij zou maken, maar buiten de CCF was er al sprake van het op de lange baan schuiven van het Domo-lidmaatschap. De juridische haken en ogen zouden een te gemakkelijk aangrijpingspunt zijn. De ZOH in Oosterwolde liet deze week weten, dat de Domo zich aan het zelfde spoorboekje zou moeten houden als de ZOH, toen die een Drentse coöperatie de CCF binnenloodste.

Er is een groep leden in de CCF, die van plan was de Domo met vaart en glorie in deze Friese coöperatie te halen. Dat waren de deelgenoten van de Frico, die in de CCF de meerderheid vormen, maar net niet de tweederde van de stemmen halen, welke nodig is om alle beslissingen te nemen, die de Frico wenselijk acht.

Veel vragen, die we het laatste jaar en met name de laatste weken aan Frico-mensen hebben gesteld, bleven onbeantwoord of ze werden afgedaan met een geheimzinnig lachje. Nu vroegen we niet omdat we het leuk vinden om iets te weten. We vragen alleen om iets te kunnen publiceren: geheimhouding is niet iets dat ons ligt. Als we geen antwoord kregen, dan hield dat in dat men geheimen had. Het wordt tijd om de kaarten op tafel te gooien. Welke zijn dan die geheimen?

Geheim moest blijven, dat het bezit, dat de leden van de Friese zuivelcoöperaties in de CCF hebben, ten dele verkwanseld zou worden aan de Domo, waarna de Domo bereid zou zijn om toe te treden tot de Frico, die dringend versterking nodig heeft. De deelgenoten van de Frico zouden er een verbetering van hun melkprijs mee bewerkstelligen, waardoor ze hun achterstand op de niet-Fricofabrieken wat zouden inlopen.

Het verschil in uitbetaling tussen de Frico-fabrieken en de vrije coöperaties in Oosterwolde, Workum, Gerkesklooster en Oudwoude is een zaak, die niet veel omhakken heeft. De verschillen

zijn gering en gemiddeld staan de Friese fabrieken in Nederland aan de top van de uitbetaling. De winst, die de CCF maakte, speelde daarbij in het verleden een grote rol. Er werd soms wel anderhalve cent per kilo melk (alle melk bij de Friese coöperaties) uitgekeerd. Van de grote zuivelcoöperaties in Nederland kwam de Domo nog het dichtste bij de Friese uitbetaling.

De vrije coöperaties in Friesland proberen krampachtig de idee vast te houden, dat het alles pais en vree is in de Friese zuivelcoöperatie. Spanningen? De directies in Workum, Oosterwolde en Gerkesklooster zouden niet weten, waarover gesproken wordt als er van spanningen sprake is. Die spanningen zouden denkbeeldig zijn en slechts een grapje waard.
Maar het is helemaal niet zo leuk. Dat bleek toen vorig jaar de Frico en de Domo hun plannen voor de vorming van een noordelijk zuivelblok bekend maakte.

Een paar dagen daarna werd de kaasexportfirma Schaap in Huizen door de NCK overgenomen. De NCK handelt in kaas van de aangesloten zuivelcoöperaties o.a. van de Domo. Schaap is een belangrijke exporteur van kaas uit Friesland geweest, kaas die afkomstig was of is van Oosterwolde, Workum en Gerkesklooster. Nu nog controleert de NCK een deel van de kaas uit Friesland, hoewel de vrije coöperaties zich in meer of mindere mate vrij proberen te maken van de band met Schaap-NCK.

Hoe de Frico deze zaak ervoer, bleek uit het jaarverslag over 1978, dat eind mei verscheen. Daar staat: „De bestaande tegenstellingen tussen de coöperatieve zuivelindustrieën in Friesland vormen mede een belemmerende factor in het streven om ter verbetering van de marktsituatie voor F-kaas (noordelijke kaas) tot een adequaat gedragspatroon te komen.” Uit deze psychiatrische verhandeling zal de lezer niet onmiddellijk de idee halen, dat de Domo de kaasmarkt kapot heeft gemaakt teneinde de Frico te dwingen maatregelen te nemen tegen de *Zuid-Oost-Hoek*, die in Drenthe de ene boer na de andere van de Domo overnam.

Van de deelgenoten van de Frico nam *De Takomst* deze vreemde zin uit het jaarverslag over. Het jaarverslag van *De Takomst* bevatte wel meer van die vreemde opmerkingen. De tweede grote deelgenoot van de Frico, de *Novac*, benaderde de zaak wat behoedzamer: De onderlinge verhoudingen in de Frico moesten niet verstoord worden door het toetreden van de Domo. De Novac herinnerde er ook aan, dat de Frico nog al wat zou moeten investeren als de Domo toetrad, De laatste zin in het jaarverslag van de Novac over deze kwestie luidt: „De bijdrage van de Frico aan ons resultaat is belangrijk lager uitgekomen dan in het vorige boekjaar. De oorzaak daarvan moet vrijwel geheel in de kaassector worden gezocht”.

De Frico heeft in de loop van dit jaar laten weten, dat er nieuwbouwplannen zijn in de Hemrikpolder. Dat is in dezelfde polder, waar de CCF ook slepende plannen heeft voor een nieuwe fabriek. De Frico moet er 500 marxx onderbrengen. De uitvoering van deze plannen hangt voor wat de Frico betreft af van de toetreding van de Domo. De Frico kan de verouderde complexen aan de Snekertrekweg in Leeuwarden alleen verlaten voor een moderne behuizing indien de Domo zijn 40.000 ton kaas naar de Frico stuurt, maar de CCF hoeft niet te bouwen bij de Greuns als de Domo de melkpoedervleugel in het noordelijk zuivelblok wordt.

Na het vertrek van ir. Jaap Ritzema van Ikema bij de Frico, waar hij een beleid voerde, dat zijn positie steeds moeilijker maakte, heeft mr. Gerrit Hepkema met drs. Germ Zeilmaker van de CCF orde op zaken gesteld bij de Frico. De dreigende ontbinding van de Frico ging niet door, ook niet toen de coöperatie *De Zuid-Oost-Hoek* de banden met de Frico slaakte.

Bij de Frico kwam een heroriëntatie op gang, waarbij als een paal boven water leek te staan, dat er minder naijver tussen de deelgenoten moest komen bij de uitbetaling van de kaasprijzen. Bij zijn afscheid had Ritzema al gezegd, dat de bestaande verhoudingen tussen de deelgenoten en de Frico niet te handhaven waren.

Hepkema nam de taak op zich om van de Frico een eenheid te maken. Hij zag de weg voor zich. Toen de zuivelcoöperatie *Fresia* (Dronrijp en Marrum) in een noodtoestand raakte, stelde Hepkema voor deze coöperatie door de Frico over te laten nemen. Hij stelde zich in verbinding met *De Takomst* en de *Novac* en het leek wel wat te worden. Maar het werd niks, want *De Takomst* zette *Frico* en *Novac* voor schut door alleen *Fresia* op te nemen. Bij de *Novac* was men des duivels en de *Frico* zou niet het kristallisatiepunt in de Friese zuivelcoöperatieve worden. Dat zou *De Takomst* moeten worden.

De Friese zuivelfabrieken bleven zich in dezelfde richting als vanouds ontwikkelen. Men probeerde tot een zo goedkoop mogelijke verwerking van de melk te komen, waarbij de fabrieken aan de CCF overlieten om wat nieuws uit te vinden. De Frico experimenteerde ook wat, maar de concurrentie met de melkprijs van de vrije fabrieken noopte de Frico tot kleine sprongetjes.

Hepkema heeft de laatste jaren al eens gezegd, o.a. op een bijeenkomst in Sneek, dat de bestaande situatie niet voortgezet kon worden. Hij had toen zijn reis langs de besturen van de Frico--deelgenoten al gemaakt en dat was op een mislukking uitgelopen. De deelgenoten wilden hun zelfstandigheid niet prijsgeven. Ieder bleef op eigen gelegenheid zijn best doen met het gevolg, dat de Frico in de aanvoer van 80.000 ton kaas niet meer alle kaas vond, die er voor het aanbieden van een compleet assortiment nodig was.

De kaasfabriek in Giekerk ging dicht en toen was de Frico bijvoorbeeld een hele reeks aparte kaassoorten kwijt. *De Takomst* maakte bekend, dat ze de fabriek in **Marrum** ging sluiten, en meteen begon het personeel een goed heenkomen te zoeken. *De Takomst* moest de produktie van aparte kazen voor de Frico om die reden halveren.
Een van de handelsmerken van de *Frico* is de kruiwagen, maar de kruiwagen is nog in een ander opzicht symbolisch voor deze organisatie, de *Frico* is in kroade mei kikkerts. De deelgenoten laten hun organisatie in de steek, al naar het uitkomt.

Vorige herfst deed mr. Hepkema zijn grote greep naar de toekomst. Hij kwam met zijn plan om de Domo deelgenoot te maken van de Frico. Als de Domo er bij kwam zou de Frico alle kaas kunnen maken, die er nodig was, in fabrieken, die voldoende groot waren. De voorwaarde van de Domo voor de toetreding tot de Frico was het lidmaatschap van de CCF.

De landbouworganisaties die zullen proberen de boeren deze herfst de barricaden op te jagen voor een betere melkprijs, hebben de boeren inzake hun zuivelindustrie op een afschuwelijke manier in de steek gelaten. Zij hebben de veehouders niet bewust gemaakt van hetgeen er gaande was. Ze hebben hun gezag niet gebruikt om tot betere toestanden te komen in de coöperatieve zuivelindustrie, gezien de toestand van de Friese verzekeringfondsen zou het ook weinig verschil hebben gemaakt.

In de zuivelindustrie kun je ongeveer aan de snit van het pak van de zuiveldirecteur zien, waar hij met zijn melkprijs staat. Hoe beter de melkprijs, hoe beter het pak zit. Alleen Douwe Hoi-tinga van de *ZOH*. *Oosterwolde* viel even uit de toon toen hij als gevolg van een vermageringskuur wat los in de kleren zat. Het laatste jaar krijgen we de indruk, dat voorzitters van Frico-deelgeno-

ten meer greep op de gebeurtenissen trachten te krijgen; ze laten iets minder aan de directies over dan we gewend waren. Jammer, dat ze zo moeten oppassen met wat ze zeggen, als ze in Leeuwarden zijn.

Noordelijke zuivelblok is kip zonder kop

(De Veemarkt)
DE NEDERLANDSE zuivelindustrie lijkt in vier grote blokken opgedeeld te worden, waarvan het noordelijk blok met drie miljard kg, melk het grootste kan worden. Het noordelijk zuivelblok zal niet een eenheidsorganisatie worden als bijvoorbeeld de *CMC*, de *Campina* en de *Coberco*, de drie andere blokken. Het noordelijk zuivelblok zal een losser georganiseerde groep blijven.

In de drie andere blokken is iedere directeur verantwoording schuldig aan de top van het blok; in het noordelijk blok zullen veel meer directeuren en voorzitters in ledenvergaderingen van afzonderlijke coöperaties voorlopig het beleid tegenover de boeren moeten verdedigen en toelichten. De nieuwe voorzitter van *De Takomst*, de heer Pier de Boer, liet op een bijeenkomst van *De Takomst* overigens wel uitkomen dat hij het ook niet precies wist.

Dat is niet zo'n wonder, want hij is niet alleen pas voorzitter van *De Takomst* geworden, de grootste van de plaatselijke zuivelcoöperaties in Friesland, maar ook voorzitter van het nieuwe waterschap *Middelsé Krite*, waar boeren en stadslui om de volmachtenzetels aan het knokken waren. Bovendien vloog Pier de Boer nog even met Karst Tamminga naar Texas om er een boerderij te kopen.

Toen we deze week inlichtingen inwonnen omtrent de ontwikkelingen in de noordelijke zuivel, stuitten we een paar keer op de moeilijkheid, dat topfiguren met vakantie waren. Sommigen zijn trouwens ook hals over kop uit het buitenland terug getrommeld om fout lopende ontwikkelingen weer in goede banen te leiden. Het uitstellen van de ledenvergadering van de CCF omdat de agenda niet klopte met de toelichting, is zo'n ontwikkeling.

Uit sommige commentaren en berichten zou men de indruk kunnen krijgen, dat de *Zuid-Oost-Hoek* in Oosterwolde verantwoordelijk is voor die foute gang van zaken. De *ZOH* heeft de kat wel de bal aangeboden, maar die coöperatie heeft daarmee voorkomen, dat er in de CCF-organisatie zelf foute toestanden ontstonden, die alleen door de rechter weer recht gezet hadden kunnen worden. Het bestuur van de *CCF* is er gistermiddag eens lekker voor gaan zitten om alles uit te praten.

Als we dit schrijven is de uitslag van dat beraad nog niet bekend, maar het is duidelijk, dat er een poging zal worden gedaan om de breuk in het bestuur te lijmen. De laatste tijd zijn er in het bestuur van de *CCF* twee groepen ontstaan, namelijk de groep van de Frico-deelgenoten en de groep van de vrije coöperaties. De Frico-deelgenoten willen de *Domo* als lid toelaten tot de *CCF*.

Uit verschillende opmerkingen blijkt, dat de beide groepen elkaar niet los willen laten. Een heel bekende uitspraak in het kamp van de vrije coöperaties is deze: „Wy moatte by de CCF de bisluten mei algemiene stimmen nimmen bliuwe". De belangen liggen bij de vrije coöperaties niet geheel gelijk. De *ZOH* in Oosterwolde bijvoorbeeld zit op het moment ruim in de verwerkingsmogelijkheden van melk.

Als de *Domo* zijn twintig procent van dé melkaanvoer bij de *CCF* gaat leveren - dat is zo'n drie tot vier miljoen kg melk per week - dan moet er meer melk in de Friese coöperaties blijven. De *ZOH* is daar klaar voor. *De Goede Verwachting* in Workum, een van de andere vrije coöperaties,

is bezig met de bouw van een nieuwe poedertoren en zou op dit moment niet klaar zijn om de melk zelf te verwerken. In combinatie met de *ZOH* zijn er voor Workum geen problemen.

Bij de Frico-deelgenoot *De Takomst* is eveneens behoefte aan verwerkingsmogelijkheden voor melk. De aanvoer loopt er sneller omhoog dan verwacht werd, terwijl de fabrieken, wat het personeel betreft, sneller leeglopen dan gehoopt werd. *De Takomst* heeft zijn verwachtingen gesteld op de mogelijkheden die de *Domo* heeft. De *Domo* zou Friese melk kunnen gaan verwerken.

ALS DE DOMO lid wordt van de CCF, krijgt het bedrijf leveringsrechten voor twintig procent van zijn melk, terwijl de *CCF* dertig procent van de melk van de Domo kan opvorderen. De *CCF* is begonnen plannen op te stellen om de melkaanvoer van de Domo op te vangen. De nieuwe fabriek van de *CCF* gaat tientallen miljoenen guldens kosten.

Het vraagteken, dat bij deze plannen is gerezen, komt natuurlijk in de eerste uit de kringen van de voetballers. Als de *CCF* zich in Leeuwarden populair wil maken, dan moet het de uitbreiding van de fabriek op de voetbalvelden van de Greuns plannen.

Een ander vraagteken rijst bij de investering zelf. Er is namelijk voldoende capaciteit in het noordelijk zuivelblok om zonder de bouw van een nieuwe fabriek in Leeuwarden de melkverwerking rond te zetten. Een andere kwestie is natuurlijk, dat de CCF-fabriek in Leeuwarden aan het verouderen is, zodat de directie deze rationeler wil opzetten.

De investeringsplannen van de *CCF* leverden derhalve toch een grote verrassing op. Het bleek namelijk, dat men in het noordelijk zuivelblok niet denkt aan het gemeenschappelijk belang van boeren en arbeiders in dit blok. Het eerste voorstel van de CCF-directie betreffende het lidmaatschap van de *Domo* liet de gevolgen voor de leden van de *CCF* buiten beschouwing. Ook de nieuwbouwplannen in Leeuwarden zijn opgesteld los van de bestaande verwerkingsmogelijkheden in het noordelijk zuivelblok.

Als de *CCF* aan het nieuwbouwen slaat om de melk van de *Domo* op te kunnen vangen, dan mag toch ook wel bedacht worden, dat de *Domo* zelf een 170 miljoen gulden aan vreemd kapitaal in de onderneming met melk rendabel moet maken. Als de CCF dan voor dezelfde melk gaat bouwen, komen er meer vraagtekens voor degenen, die uiteindelijk deze investeringen moeten dragen.

DE VORMING van het noordelijk zuivelblok is een noordelijk onderonsje. Als de *Domo* lid is geworden van de *CCF*, waarvan nu alleen Friese zuivelcoöperaties lid zijn, dan is het de bedoeling, dat de Domo ook het lidmaatschap of deelgenootschap van de Frico aanvraagt. De *Domo* moet dan melk leveren aan de *CCF* en kaas en room aan de *Frico*. Een statutenwijziging bij de *Frico* om de melkpoeder van de Domo buiten de *Frico* te houden, zal niet op moeilijkheden stuiten.

We krijgen dan het volgende beeld in het noordelijk zuivelblok: de *Domo* handelt in en verpakt poeder: de *Frico* handelt in en verpakt poeder, terwijl de *CCF* zich op dit terrein beweegt. De nieuwbouwplannen van de *CCF* waren oorspronkelijk gericht op de poederverwerking. Ze werden doorkruist, toen de *Frico* met de *Domo* aan kwam zetten. De explosie in de plannenmakerij bij de *CCF* heeft wel een achtergrond; men vreest, dat *ex-CCF-directeur Gerrit Hepkema* via *Domo* en *Frico* nog een rekening met de *CCF* wil vereffenen.

Als de Domo met zijn kaas naar de *Frico* komt, is de *NCK* die kaas kwijt. Het gaat om jaarlijks 40.000 ton of ruim 200 miljoen gulden. Hier past de afschuwelijke uitdrukking: dat is geen kattepis. De *Frico* en de *NCK* voeren besprekingen om te voorkomen, dat de kaasmarkt de kwalijke gevolgen van die overgang zal ondervinden. Als de Frico die 40.000 ton in een keer op zijn dak krijgt, zakt niet alleen het dak in maar ook de kaasmarkt. Wat er van die besprekingen bekend wordt, is gunstig. *Frico* en *NCK* zijn het al grotendeels eens en er staat al een overeenkomst op papier.

Als de *Domo* lid wordt van de *Frico*, dan moet de *Domo* tien miljoen gulden ophikken als uittreegeld van de *NCK*. De *NCK* heeft dat nog maar eens laten weten, omdat de *Domo* (de *Frico* ook) meent daaronder uit te kunnen komen via een schadevergoeding plus de overeenkomst *Frico-NCK*. In deze overeenkomst, zo valt aan te nemen, zal de *Domo* nog enige tijd kaas blijven sturen naar de *NCK* zolang de *Frico* de aanvoer nog niet kan opvangen. *Frico* en *NCK* gaan nog over die tien miljoen praten.

DE NCK VERHANDELT de kaas van Domo, Coberco, CMC/Noordholland en van enkele kleine coöperaties, die nog zelfstandig zijn. Niet alleen de *Domo* is van plan uit de *NCK* te stappen, ook de *CMC* wil er met de Noordhollandse kaas min of meer uit. Voor de Noordhollandse kaas voert de *CMC* een zeer doelbewust kwaliteitsbeleid, dat binnen de *NCK* geleid heeft tot een apart verhandelen van deze kaas.

Als de *Domo* los raakt van de *NCK*. gaat dit bedrijf een beroep doen op de *Coberco* om het NCK-kaaspakhuis in Meppel vol te houden. Gedachten over een produktiebeheersing van kaas in Nederland kan men zich dan wel uit het hoofd zetten. Er zal kaas gemaakt worden in Nederland om het leven en de prijs van die kaas zal beneden het niveau van boter en melkpoeder komen te liggen.

De besprekingen tussen de *Frico* en de *NCK* om de overgang van de *Domo* op te vangen teneinde de kaasmarkt voor instorten te bewaren, krijgen nog een verlengstuk als ook over de toekomstige verhoudingen wordt gesproken. De partnerwisseling van de *Domo* trekt een diep spoor door de zuivelorganisatie, maar de twijfel, dat we te maken hebben met een storm in een emmer melk blijft bestaan.

Internationaal trekken de gebeurtenissen in de Nederlandse zuivel de aandacht. Een van de Britse *milk marketing boards* (een MMB is ‘n kruising tussen een produktschap en een coöperatie met verplicht lidmaatschap) heeft een reeks zuivelfabrieken opgekocht van het particuliere concern Unigate en die stap werd verdedigd met een verwijzing naar de dingen, die in Nederland waren gebeurd.

Het blad Foodnews liet de voorzitter van de desbetreffende NMB spreken over „recente fusies in Nederland tussen Frico en Domo en DMV en Cobercó”. NCK’s directeur stuurde een ingezonden stuk naar Foodnews. We weten nu dat *Ko van de Pol* in werkelijkheid Jacobus heet, want dat stond boven het ingezonden stuk: de fusies hebben niet plaats gevonden, zei Van der Pol.

De voorzitter van de NMB heeft gezegd: „In Nederland is de Frico, de coöperatieve handelsorganisatie in Friesland, samengegaan met de Domo, de voornaamste coöperatie in North Holfand, terwijl voor het zuiden en het oosten dc DMV een fusie met de Coberco heeft aangekondigd”. (De DMV is opgegaan in Campina).

De zuivelconcentratie in Engeland werd verdedigd met feiten, die nog moeten plaats hebben. De voorzitters in Nederland hebben nu ook weer een mooi argument voor hun concentraties. Overigens zit de verkoop van zestien zuivelfabrieken van Unigate aan de NMB voor 87 miljoen pond de Nederlandse zuivel niet lekker. Men vreest, dat de NMB's in Engeland via de winst op de drinkmelk een oneerlijke concurrentie in de zuivel, en dan vooral de kaas, zullen financieren.

Over: Deelname Domo aan CCF en plannen voor Frico

(De Veemarkt)
DRIE BOEREN STAKEN de koppen bij elkaar in juli vorig jaar, Tseard Wietsma (*De Takomst*), Sjoerd Boersma (*Friese Zuivelbond*) en Paul Mulder (*Domo*). Ze waren toen net even in Moskou. Ze haalden mr. Gerrit Hepkema en drs. Sam Meihuizen van *Frico en Domo* er bij. Gezamenlijk stelden zij een plan op voor de vorming van het noordelijk zuivelblok. De *Domo* zou zich aansluiten bij *Frico* en *Zuivelbond* onder voorwaarde dat de *Domo* ook lid zou worden van de *CCF*

Kennelijk zijn toen ook vijf stel kopkleppen uitgedeeld, want het vijftal besloot ook om met een minimum aan informatie de plannen er door te drukken. Wat er van uitgelekt is, ging meestal via een omweg. De boeren zijn door hun coöperaties nauwelijks op de hoogte gebracht, zij het dat er hier en daar in ledenvergaderingen van de vrije coöperaties wel uitvoerig over gediscussieerd is. Daarbij is ook uit de doeken gedaan hoe de vorken in welke stelen zaten. De zorg, dat de *Frico-Domo-groep* de *vrije coöperaties* van hun materiële belangen in de *CCF* zouden verlossen, is daar ter sprake gekomen.

Een van de zuivelcoöperaties schreef in haar circulaire, dat de boeren uit de pers wel globaal op de hoogte gekomen waren van de zaken, die zich bij het lidmaatschap *Domo-CCF* hebben afgespeeld. Dat zal dan globaal wel waar zijn, maar het houdt ook in, dat de zuivelcoöperaties in Friesland het niet zelf de moeite waard gevonden hebben om hun leden - die op papier tot hun laatste cent verantwoordelijk zijn - precies op de hoogte te brengen van de consequenties. Er is bijvoorbeeld nog niet gesproken over het dreigement elders een oplossing voor de problemen te zoeken, als Friesland de Domo in de kou liet staan.

In de prehistorie van de zuivelcoöperatie ging **Riemer Veeman** van Marssum van het ene dorpstoneeltje naar het andere om daar de grote coöperatiepreek te houden. Hij toog van rookhol naar rookhol om veehouders in Friesland van het belang van zuivelcoöperatie te overtuigen. Veeman en zijn medestanders hebben succcs gehad Van de particuliere industrie heeft alleen *Nestlé* zich kunnen handhaven, zij het dat dezer dagen de laatste kaasfabriek (**Osingahuizen**) van het Zwitserse concern in Friesland voor het laatst kaas aflevert.

Het grote argument van Veeman was: „De boer moat sels de leiij ha". Bij wijze van grapje hebben we hem wel eens in de mond gelegd: „De boer moat sels de Ieije oan ha". Onder de leden van de coöperaties hoorden we ook wel eens de opmerking, dat ze het gevoel hadden net als vroeger bij vader op de bok te zitten, toen ze het los eind van de leidsels stevig mochten vasthouden. Het bestuur van de coöperatie gaat buiten hen om. Ze kunnen er steeds minder vat op krijgen, omdat het beleid bepaald wordt door enkele principes betreffende schaalvergroting, die onomstotelijk vast lijken te staan.

ALS DE LEDENVERGADERING van de CCF volgende week het noordelijk zuivelblok aan het rollen brengt, komt er een nieuwe historische ontwikkeling op gang, honderd jaar nadat in Friesland de fabrieksmatige zuivelbereiding in Veenwouden begon. Er zal een drukke tijd voor de directies aanbreken voor reorganisaties en veel ander improductief werk. Niet alle aandacht zal bij het kaas maken en het kaas verkopen zijn. Er zal ook veel geinvesteerd moeten worden.

Tijd om zich met de kleinigheden bezig te houden zal er minder zijn. Maar wie bewust aan de toekomst bouwt, moet zich niet laten afleiden door kleinigheden. Nederland heeft vorig jaar zijn positie als grootste producent van gecondenseerde melk aan Duitsland moeten laten. Denemarken vindt van alles uit om kaasmarkten te veroveren. Het laatste succes-nummer is een pittige blauwe schimmelkaas, die zich laat smeren en snijden.

De kaas is een vinding van het particuliere zuivelbedrijf Tholstrup. Het was de leiding van het bedrijf opgevallen, dat er behoefte kwam aan een minder pittige kaas dan de *Danablu* en men vulde het gat in de markt met *Blu Castello*, waarvan het bedrijf vorig jaar bijna Duizend ton exporteerde naar Duitsland. In korte tijd heeft deze kaas met de imitaties erbij drie procent van de Deense kaasexport te pakken. De kaas wordt in pakjes van 150 gram verkocht voor prijzen van 3,20 mark tot 4,50 mark per pakje.

Bij het *Produktschap voor Zuivel* is het eerste deel van „wereldhandel in zuivelprodukten" verschenen, dat in vele duizenden cijfers aangeeft, dat de Nederlandse zuivel op een kritiek punt is aangekomen. Er zijn kapers op de kust.

De Friese kaasfabrieken hebben hun produktie vorig jaar moeten terugdraaien; dat was de tweede keer in tien jaar. De eerste keer was in 1975 en vorig jaar werd de opgaande lijn weer gebroken. De produktie kwam bijna 5000 ton lager uit dan in 1977, terwijl die in Groningen door de Domo-fabrieken in Bedum en Marum 5500 ton omhoog ging. Friesland maakte ruim 114.000 ton kaas, (28 procent van de Nederlandse produktie) Groningen 27.500 en Drenthe 50.000 ton. Van de Groningse en Drentse produktie komt mettertijd zo'n 40.000 ton naar de *Frico*. Dat is kaas die nu nog naar de *NCK* gaat. Van die hoeveelheid zal de *NCK* eerst nog 25.000 ton houden, waarna jaarlijks een geleidelijke afbouw plaats vindt, als de *Domo* naar de *Frico* komt.

TOEN DEZE zomer de manoeuvres begonnen om de *Domo* lid te maken van de *CCF*, waren wel de potten bekend van de Friese zuivelfabrieken, waarbij met name de hoge nabetaling van Workum was opgevallen. Voor het eerst immers kwam de melkprijs bij een zuivelfabriek in Nederland boven de 65 cent. Het vergelijken van de melkprijzen van de verschillende fabrieken valt niet mee, wegens de ongelijke gehalten van de melk. De juiste vergelijkingen vielen midden in de moeilijkheden bij de *CCF* met het lidmaatschap van de *Domo*. De nabetalingen zijn uitgedrukt in percentages van de voorschotprijzen.

De nabetaling (pot) van *De Goede Verwachting* in Workum bedroeg 12,85 procent, van de *Novac* 12 procent, van *De Twee Provinciën* te Gerkesklooster 11.91 procent, van de *ZOH* 11,70 procent, van de *Foartúgong* in Bergum 11,11 procent, van *De Takomst* te Wolvega 11,09 procent en van de inmiddels met Bergum gefuseerde coöperatie in Dokkum 10.84 procent.

De *Novac*, die de melk haalt uit de IJsselmeerpolders, uit de Kop van Overijssel en uit een deel van zuidelijk Friesland, levert zijn produkten af via de *Frico*. De goede positie van deze coöperatie is verder toe te schrijven aan de vorming van een sterk eigen vermogen. De betaling van de *Novac* ligt boven die van de vrije coöperaties in Gerkesklooster en Oosterwolde, maar ver boven die van *De Takomst* (Frico).

In zuivelblok blijft ieder nog eigen baas

(De Veemarkt)
DE DOMO WORDT straks lid van de CCF. Dat verandert niets aan de zelfstandigheid van de Drents-Groninger coöperatie. De *CCF* krijgt alleen het recht - niet de plicht – dertig procent van de melk van de *Domo* op te vragen voor verwerking in de fabrieken te Leeuwarden en Groningen. De prijs, die de *CCF* voor deze melk zal betalen, ligt boven de marktwaarde van de melk.

De *Domo* behoudt zijn volledige zelfstandigheid, omdat de *CCF* geen eisen stelt aan de fabrieken, die lid of deelgenoot zijn. Dat betekent dus, dat de *Domo* zijn produktie van gesuikerde gecondenseerde melk in Bedum kan voortzetten. De *Domo* mag alles doen, wat ze als zelfstandige onderneming kan doen. Hetzelfde geldt overigens voor de Friese coöperaties, die lid zijn van de *CCF*. Dat ze niet van alles zelf aanpakken komt, omdat ze daarvoor de *CCF* hebben en een deel van hen de *Frico*.

De *CCF* is indertijd gesticht als „vechtfabriek", die de Friese zuivelcoöperatie moest beschermen in haar hoofdtaak, het maken van kaas en boter in een kleine honderd fabriekjes. De vechtfabriek ging van lieverlede in alles wat ze deed op de kwaliteitstoer en dat heeft de CCF zijn vooraanstaande plaats in de Nederlandse zuivel gegeven. Het bedrijf is nu ook niet langer gebonden aan Leeuwarden, nu het 90 procent van de aandelen in *De Ommelanden* verwerft.

De *CCF* voerde reeds de directie over *De Ommelanden*, hetgeen inhoudt, dat het Groninger bedrijf functioneerde als onderdeel van de *CCF*, zij het dat de resultaten voor de helft wegvloeiden naar de *Domo*. Een tijdlang moest *De Ommelanden* opboksen tegen de Friese coöperatie te Gerkesklooster, die in deze streek veruit de hoogste melkprijs betaalt. Toen er grensregelingen tussen Gerkesklooster, *Domo* (Ezinge) en *De Ommelanden* tot stand kwamen, viel de melkprijsconcurrentie weg en betaalde *De Ommelanden* de Domo-melkprijs aan zijn veehouders.
Boeren, die bij de grensregeling uit het gebied van Gerkesklooster terecht kwamen in dat van *De Ommelanden* en *Domo*, behielden overigens hun hogere melkprijs.

Het is natuurlijk niet waarschijnlijk, dat de *Domo* zich in de toekomst gaat toeleggen op producties, die de *CCF* ook al doet. De *Domo* is echter niet te vergelijken met de veel eenvoudiger georganiseerde Friese zuivelcoöperaties. De Friese zuivelfabrieken maken kaas en poeder en enkele ook nog boter. De *Domo* lijkt in zijn optreden meer op de *CCF*. Het onderscheid met de CCF zit vooral in de kaasmakerij van de *Domo* en in de consumptiemelk.

De Friese zuivelcoöperaties hebben hun belangen in de consumptiemelk ondergebracht bij de *Frico* in *Warga*. Wanneer de *Domo* ook nog deelgenoot van de *Frico* wordt, zullen de consumptiemelkbelangen van de beide ondernemingen snel gecoördineerd worden. Het gladstrijken van plooien is reeds aan de gang. Het noordelijk zuivelblok zal in die consumptiemelk naar buiten toe waarschijnlijk het meest direct de consument aanspreken.

De centrale melkinrichting van de *Frico in Warga* is een afzonderlijke afdeling van de *Frico*, die zelfstandig opereert en die een zekere faam heeft verworven door de melkfles als voornaamste verpakking van verse drinkmelk te handhaven. Melkhandelaren en klanten zijn daar in het Noorden de *Frico* dankbaar voor. De omzet van de *Frico* in de consumptiemelk bedraagt zo'n 60 mil-

joen kg melk, terwijl de *Domo* in zijn bedrijven te Groningen en Emmen een omzet heeft van 85,3 miljoen kg.
De bedrijven in Warga en Groningen maken zich sterk in flessenmelk, terwijl Emmen lang houdbare produkten in kartonverpakking maakt. Melk in kartons wordt vooral in het winkelkanaal gedrukt en men ondervindt daar de concurrentie van Belgische melk ook uit fabrieken, die een paar jaar geleden op die andere fles dreigden te gaan en die toen met enorme subsidies in bedrijf zijn gehouden.

OP EEN PERSCONFERENTIE van de CCF is de vorming van het noordelijk zuivelblok niet ter sprake gekomen. Voorzitter Tseard Wietsma deed net alsof hij er net zoveel van af wist als de Friese boer, die verzuimd heeft er op de fabrieksvergadering naar te vragen. Zelfs het begrip „noordelijk zuivelblok" was hij in zijn kringen nog niet tegengekomen. Dan zou het dus een uitvinding van de krant zijn geweest. Dat is het niet, het is een idee van mr. Gerrit Hepkema, de directeur van de *Frico*.

De heer Wietsma lichtte nog toe, dat hij zich geheel buiten de besprekingen tussen *Frico* en *Domo* heeft gehouden, zodat de zuiverheid van zijn functie bij de *CCF* geheel boven twijfel mag zijn. Bij de operatie *CCF-Domo* zijn slechts CCF-belangen aan de orde geweest. In de stellingname van Wietsma ligt dan wel opgesloten, dat het veehouderijbelang bij de vorming van het noordelijke zuivelblok hoogstens op de achtergrond meespeelde.

Nu hoeft men in het geval van Wietsma niet aan te nemen, dat de veehoudersbelangen niet zouden meespelen, maar de leiding van de *CCF* leek zelf niet overtuigd te zijn dat dat belang duidelijk gemaakt kon worden, want het lidmaatschap van de *Domo* moest er met kunstgrepen doorgehaald worden.

De directeur van de *Zuid-Oost-Hoek*, (*ZOH*) de heer Douwe Hoitinga, heeft indertijd bij de openbaarmaking van de plannen voor het noordelijke zuivelblok (*Domo* bij *CCF*), zijn sympathie al voor die idee geuit en ook in het bestuur van de *CCF* zijn alle beslissingen steeds met algemene stemmen genomen. Toch durfde een deel van het bestuur het niet aan te laten komen op een statutenwijziging om de *Domo* langs de koninklijke weg het lidmaatschap te verlenen. Nu zijn er 40 Domo-leden aangesloten bij de *CCF*, waarvoor uit alle hoeken en gaten handtekeningen opgeduikeld moesten worden. Dat heeft men weer zo stil mogelijk gehouden, zoals de lezers van deze rubriek begrepen zullen hebben, maar in overeenstemming met de formeeljuridische weg was het niet.

Inmiddels is een aantal leden van de *CCF* het odium opgelegd, dat ze het belang van de *CCF* niet op het oog zouden hebben. De deelgenoten van de *Frico* zouden dat belang wel herkennen en die van de vrije coöperaties in Oosterwolde, Workum en Gerkesklooster zouden er niet naar handelen. Het bewijs voor die gedachte is niet geleverd in de ledenvergadering van de *CCF*, waar de *Domo* met algemene stemmen als lid is aanvaard.

HAALT DE CCF nu De Friese Vlag naar beneden en gaat de Nederlandse omhoog? Het leek er op tijdens de persconferentie, want de bloc-notes voor verslaggevers die de hunne vergeten hadden waren er voorzien van de Nederlandse rood-wit-blauwe vlag en droegen de naam „nationale driekleur". Toch een leuk voorbeeld van de soepele opstelling van de leiding van het bedrijf, waarbij kleine gevoeligheden zelfs worden ontzien. De hele presentatie van de *CCF* zal moeten veranderen. Het is niet langer het bedrijf van 8.000 Friese boeren - was dat trouwens ook al niet

meer - maar van een 12.000 boeren in het Noorden des Lands, wat dan in dit geval daar ergens bij Lelystad en Dronten begint.

Niet aangesloten bij de *CCF* zijn dan in het noorden nog drie coöperaties, namelijk die in Winschoten, Assen en Hoogeveen, met respectievelijk 50 miljoen, 65 miljoen en 120 miljoen kg melk. Verder zit de *Nestlé-groep* er uiteraard niet bij. Dit particuliere concern vormt de enige alternatieve mogelijkheid voor de melkverwerking voor de veehouders, als die tenminste niet tot zelfkazerij overgaan. In Staphorst zit nog een coöperatie als voorpost van de fabriek in *Nijkerk*, die ook graag aan wat noordelijke melk likt. Helemaal ingeblokt zijn de veehouders nog niet, maar dat is nog slechts een kwestie van tijd.

DE VOLGENDE FASE in de vorming van het noordelijke zuivelblok is de aanvrage van *Domo* van het deelgenootschap in de kaasafzet van de *Frico* en de opzegging van het lidmaatschap van de *Domo* bij de *NCK*. De besprekingen daarover zijn nog niet afgerond. De *Domo* moet tien miljoen gulden uittreegeld betalen en voelt daar niets voor en de *NCK* staat er op, dat dit geld betaald wordt. De *Frico* tracht voorwaarden te scheppen, waardoor de scherpe kantjes van de stellingname worden afgenomen.

Tenslotte komt dan aan de orde de toetreding van de *Domo* tot de *Friese Zuivelbond*, die officieel de naam draagt *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*. Dat zal ook niet zonder steunen en zuchten gaan, omdat de *Domo* een aantal diensten van de Friese Zuivelbond zelf verricht, nadat de *Drents-Groninger Zuivelbond* indertijd met de *Domo* is gefuseerd. Wat in Friesland allemaal nog in aparte zelfstandige bedrijven zit, is in Drenthe en Groningen alles ondergebracht in de *Domo* zoals men ook aan dit voorbeeld kan zien.

De Friese Zuivelbond verricht diensten voor de fabrieken zoals bedrijfseconomisch onderzoek, gehalte-onderzoek, bouwdirectie, wetenschappelijk onderzoek, kortom het denkwerk. De diensten zijn niet beperkt gebleven tot de aangesloten leden, de Friese coöperaties. De verhouding met de *Domo* is in het verleden niet al te hartelijk geweest o.a. met ruzietjes over rekeningen.

Wie niet een beetje op de hoogte is van de bestaande verhoudingen in de zuivelwereld raakt er gemakkelijk in verward. De vorming van het noordelijk zuivelblok wordt dan door buitenstaanders voorgesteld als een fusie tussen *CCF* en *Domo.* En dat is het nadrukkelijk niet: het is geen fusie, want de deelnemers aan de blokvorming behouden hun autonomie. Het enige wat er gebeurt is, dat de *Domo* melk kan gaan leveren aan de CCF en straks kaas moet leveren aan de *Frico*. Die melk en die kaas kwamen voorheen ergens anders terecht. Mogelijk, dat Leeuwarden weer wat meer zuivelhoofdstad wordt.

IR. AART DE ZEEUW heeft bij de opening van de nieuwe mengvoederfabriek van Wouda-Koudijs in Sneek een mooie toespraak gehouden. De toespraak blonk uit door evenwichtigheid en beschaafde uitspraak van het Nederlands? Wat is het een genot om een hoge Haagse ambtenaar zijn moedertaal te horen spreken. De directeur-generaal van de landbouw slingerde zich behendig langs de toppen van de landhouwpolitiek, zoals men mag veronderstellen, dat een aap dat in het oerwoud doet, gracieus en wat gevaarlijk.

Wat biedt het Nederlands ook een mogelijkheden om harde waarheden een zachte verpakking te geven en wat heeft De Zeeuw zelf een mogelijkhoden. Van elke conclusie, die men uit zijn woorden zou willen trekken, kan hij zeggen, dat hij het zo niet gesteld heeft.

Toch was de toon van zijn toespraak duidelijk. De Nederlandse landbouw en de agrarische industrie leveren een bijdrage aan de economie, die niet alleen van belang is voor de mensen, die in de landbouw bezig zijn, maar die ook een ruim en toenemend overschot op de handelsbalans levert. Wanneer er naar oplossingen gezocht wordt voor problemen in de landbouw, dan kan men niet om dat aspect heen. Toch kijkt men in de landbouw te weinig naar het algemeen belang en in de politiek nog minder, omdat daar alles gericht lijkt te zijn op individuele belangenbehartiging.

Als De Zeeuw zegt, dat de veehouderij geen rijke toekomst te wachten staat, herhaalt hij slechts, wat al in vele toonaarden de laatste decennia gezegd is. Maar daarin liggen dan wel de jaren, waarin de oudere boeren met enige grond miljonair geworden zijn als gevolg van de grondprijsstijging. Die grondprijs ging omhoog, omdat de prijzen van de produkten het de grote boeren veroorloofde hogere prijzen te bieden.

Als de jonge boeren geen rijke toekomst te wachten staat, is dat meer het gevolg van de onmogelijk hoge grondprijzen dan van de prijzen van de produkten. Volgens de liberale afloop der dingen zullen nu de oudere boeren uit de landbouw, geschud worden zonder dat er een opvolger op hun bedrijven komt. Iedereen doet verontwaardigd over deze gang van zaken, die zich alle decennia met veel gedaver voordoet. Telkens zijn er mensen, die menen, dat het draaipunt bereikt is.

Telkens blijkt dat dat niet het geval is. Dan zijn er weer dingen, die een lekke band veroorzaken. Kortgeleden stond er een verhaal over een „nijboer" in de buurt van Noordwolde in de krant, die bezig was op „hoogwaardige zandgrond" rogge te verbouwen. De grond was alleen bemest met prietpraat, wat tot gevolg heeft gehad, dat er slechts - naar de foto te oordelen - een kwart tot een tiende deel van een normale oogst van het land kwam. De man liet zich ook nog midden in zijn mislukking fotograferen.

EEN ANDER OBSTAKEL voor dit soort hobby-boeren is de gang van zaken in de melkveehouderij. Dit voorjaar ving een kabouter-boer van zijn schapen vier lammeren. Er werd twee weken na de geboorte een koopman bijgeroepen, want de boer wilde melken, terwijl die lammeren alle melk opzopen. Hij bood de lammeren te koop aan. De koopman maakte hem duidelijk, dat de scharminkels de kosten van het transport nog niet zouden opbrengen. In wezen gaf die koopman de kabouterboer het advies om de lieve lammetjes eigenhandig te vermoorden en er dan verder maar een soepje van te koken.

Het heeft geen zin om een landbouw te scheppen, waarin de te kleine boeren een bestaan hebben, omdat ze toch afhankelijk zijn van de winsten, die anderen maken. Een extra-bescherming van kleine boeren in de EEG leidt tot een productievermeerdering buiten Nederland en tot inkrimping van het Nederlandse handelsoverschot. Dat is een zaak, die slechts enkelen lijkt te boeien en daar is Aart de Zeeuw een van.

De schaalvergroting gaat in de Nederlandse landbouw snel door, gelukkig voor het algemeen belang en pijnlijk voor degenen, die er bij onder de wielen raken. De ontwikkelingen gaan bijzonder snel in de pluimveehouderij, waar Nederland nu kennis maakt met het eerste bedrijf met een half miljoen legkippen. Dat heeft weinig meer met scharrelen uit te staan en ook niet veel meer met landbouw.

Leewarder Courant 1979-09-22

Edammers rollen als ze rond zijn ... Friese Edammers veroveren markt ... over smaken kun je lekker twisten ... kaasmaken moderner ... Friesland maakt ook fabrieken ... sterke punten nog

(De Veemarkt)
[….] De nieuwe fabriek van *De Takomst* in Dronrijp is wat dat betreft een prachtig staaltje van hygiëne en techniek. De fabrieken In Workum en Oosterwolde, die van iets oudere datum zijn, doen daar overigens weinig voor onder. Evenals op de vorige keuringen van de FNZ is gebleken, dat de modernste kaasmakerijen gemakkelijk mee kunnen komen bij de verwerving van de gouden medailles.

ALS MEN ZIET wat een drukte de fabrieken maken om een koe, die op 100.000 kg melk komt, dan steekt het eerbetoon aan de Friese kaasmakers daarbij schraal af. De eigenaar van de koe krijgt met zijn familie een geweldige huldiging en deze week was dat zeker de familie Stelwagen van harte, door de meeste Friese fokkers gegund. Degenen, die zich ook willen koesteren in de glorie, die er van de gebeurtenis afstraalt, mogen op de fabrieksreceptie zichzelf via een toespraakje even bekend maken.

Als Friesland echter een bovenslag maakt met zijn kaas, dan blijft het stil na de vermelding van de medaille in de krant. Als we proberen te weten te komen, wie de verantwoordelijke man is geweest bij het produktieproces, dan willen ze ons bij sommige zuivelfabrieken doen geloven, dat bet een instantie is tussen de directeur en onze lieve heer.

Iedereen heeft uiteraard zijn aandeel in het behalen van het kaassucces gehad. Het is ook een wankel succes, volgend jaar liggen de kaarten weer anders, natuurlijk. Toch dient vastgesteld, dat Friesland op het ogenblik over een stelletje kaasmakers beschikt, dat meer eer toekomt dan het krijgt.
De technische installaties om kaas te maken zijn te koop. Ze vliegen uit verschillende Friese machinefabrieken en uit overtollige Friese kaasfabrieken de hele wereld over. Al die mooie apparatuur kan zo ergens anders opgesteld worden.

De beweeglijkheid van de mensen, die de machines moeten bedienen, zal in de toekomst toenemen. De Friese omstandigheden zijn echter niet exporteerbaar. Het is zaak om die omstandigheden nog beter te maken voor de bereiding van kaas van hoge kwaliteit. Tot die omstandigheden behoort de positie van de kaasmakers in de maatschappij. Zij zullen uit de sfeer om hen heen moeten kunnen beseffen, dat ze jaarlijks voor een klein miljard gulden aan kaas afleveren. We leven van die kaas en van dat miljard.

Verschillende Friese omstandigheden, die gunstig zijn voor de kaasproduktie, zijn plaats bepaald. Er een goede school voor kaasmakers in Leeuwarden, er is een groep knappe kaastechnici bij de Zuivelbond en er zijn hier veel kaaskenners, die met hun voorkeur voor Noordhollandse kaas de Friese kaasmakers hardhandig de weg hebben gewezen naar kwaliteitsverbeteringen.

Van belang is ook, dat de industrie van kaasapparatuur in Friesland gevestigd is. Binnen een halfuur is men uit Bolsward Leeuwarden of Sneek bij een storing, de kaasfabrieken zijn bezig met het opbouwen van een technische dienst naast die van de Zuivelbond om storingen snel te

kunnen verhelpen, want tijd is bij fabrieken, die miljoenen liters melk per week verwerken, een allesbeheersende factor.
De man bij de machine blijft de belangrijkste figuur in het spel. **Een goede kaasmaker is niet meer degene, die met zijn arm door de wrongel roert om de consistentie vast te stellen, maar het is de man, die van een machine een uur te voren al hoort aankomen, dat er iets mis gaat**. Hij kan de technici onmiddellijk de plaats van de storing wijzen. Zonder hem zouden de technici bij een stilstaand apparaat ook niet weten wat er aan hapert. Ze moeten dan naar de storing zoeken in een machine, die dood is.

De kaasbereiding op zich wordt gemakkelijker, het maken van kwaliteitsklasse blijft moeilijk. Uit opmerkingen bij de kaascontrole blijkt, dat er elk moment het een of ander schandaalt je kan losbarsten over het gehalte aan schadelijke stoffen in buitenlandse melk voor de kaasbereiding. (En dan gaat het niet om chicanes, zoals West-Duitsland die hanteert ten opzichte van Nederlands varkensvlees.) De Friese kaasfabrieken zullen zich in de toekomst moeten handhaven via de kwaliteit; slechte kaas kan iedereen maken. Slechte kaas kan de markt bederven voor jonge kaas, maar dat verhaal gaat niet op voor kaas op oudere leeftijd en bij consumenten, die hebben leren onderscheiden.
[….]

Gouden kaasmakers
DE KAASMAKERS van de Friese kaasfabrieken hebben een geweldig beste beurt gemaakt met hun medaillewinst op de kaaskeuring van de FNZ, de dit jaar in Eindhoven werd gehouden. We kunnen er natuurlijk niet om heen te vermelden, dat het juist de vrije coöperaties in Friesland zijn geweest, die voor de gouden versiering van de bekroonde kazen hebben gezorgd.

Het goud voor twee kazen uit Workum, een uit Balk én een uit Oosterwolde en een reeks zilveren medailles voor Friese kazen, die in aantal procentueel boven het aandeel in het aantal keuringskazen uit kwam, bevestigen de goede naam van de Friese kaasindustrie en haar kaasmakers. Reeds eerder veroverde immers de fabriek in Opeinde een wereldkampioenschap in Amerika.

De *Frico-fabrieken* vonden hun bevrediging vooral in de zilveren medailles. Prettig was ook, dat Oudwoude voor het eerst met een *Maasdammer* (*Westberg*) op de uitslagenlijst kwam met een bronzen medaille. Maasdammer kaas maken is moeilijk doordat de bereiding veel gevoeliger is voor verkeerde bacterie-ontwikkeling.

De maatregelen tot verbetering van de kaaskwaliteit gaan voortdurend door waarbij niet ontkend hoeft te worden, dat er wel eens met de pet naar gegooid is. Een groot probleem bij het maken van Edammers is bijvoorbeeld de evenwichtig ronde bolvorm. Er zijn fabrieken geweest, die voorheen wat aan rommelden, omdat ze in de zuiging van een weelderige export meeslipten. De exporteur liet dan eerst een vrachtwagen half met uitgezakte knikkers beladen en dan kwam er voor het oog van de controleurs aan de grens een mooie lading ronde Edammers overheen.

Een probleem van de Edammers uit Friesland is ook geweest het zoutgehalte. Het is nu verlaagd en onmiddellijk is er ook een uit de hand lopen van de vraag. Deskundigen mogen dan beweren dat een en ander niet met elkaar in verband staat; het is wel een mooie samenloop van omstandigheden. Als nu ook de kooksmaak over de hele linie zou verdwijnen, is er voor iedereen in de kaas een rozige toekomst.

Die toekomst is wat dat betreft, al een poosje aan de gang. Bij de concentratie van de zuivelfabrieken in Nederland zijn er te weinig Edammer fabrieken overgebleven, want iedereen moest zo nodig arbeidsextensieve kazen maken. Het gevolg is geweest, dat dit jaar door schaarste de Edammers op vier weken bijna twee dubbeltjes duurder zijn dan de Goudse, hetgeen niet in overeenstemming is met de gehalten van de kaas aan vet en eiwit.
Voor Friesland komt daar nog bij, dat Noordholland het laat zitten met de Edammers. Het geconcentreer in de Noordhollandse zuivel heeft geleid tot een terugdringen van de Edammer produktie, juist op een moment dat de consument meer belangstelling krijgt voor het kopen van hele of halve Edammers.

De kaasfabriek in Balk, die zich speciaal toelegt op de bereiding van Edammers en die daarbij totaal op de kwaliteitstoer is gegaan, heeft veel succes. Met de andere fabrieken van Edammers in Friesland is Balk bezig de Noordhollandse kaas van de markt te verdringen. Daarbij doet zich het totaal onbegrijpelijke feit voor, dat de Friese fabrieken iets minder voor hun Edammers krijgen dan Noordholland voor zich claimt, terwijl de Friese veehouders van hun fabrieken een hogere melkprijs beuren.

Ook in Friesland doen zich onbegrijpelijke situaties voor - en nu gaan we even met klompen het gladde ijs op - als het op de uitbetaling van de fabrieken aankomt. Natuurlijk is het geen verdienste van de boeren, die hun melk aan de fabriek in Wommels leveren, dat de coöperatie *De Takomst* in Wommels Edammers laat maken. Het is hun verdienste wel, dat de aard van de melk uit de Friese Zuidwesthoek, het beste aansluit bij de kwaliteit van de Noordhollandse melk, wat de geschiktheid voor de Edammerbereiding betreft.

De voordelen, die dat *De Takomst* geeft, worden binnen de *Frico*, en anders wel binnen *De Takomst*, weggestreken, alsof alle melk in het gebied van de Friese Zuivelbond precies dezelfde geschiktheid heeft voor de bereiding van bepaalde produkten. Het mogen dan minieme en mogelijk zelfs onmeetbare verschillen zijn - het betreft immers de smaak - in de resultaten van de fabrieken en coöperaties spelen ze wel mee.

DE FRIESE ZUIVELBOND heeft indertijd, dank zij een geniaal idee van ir. Jachgum Keestra, (hij wist voor proeven geld te vinden) de mechanisering van de kaasmakerij op gang gebracht. Er zijn nadien kaasfabrieken in Friesland gebouwd, die bij een toenemende verwerking van de melk tot steeds betere resultaten kwamen. De reden daarvan was de betere controle op de kaasbereiding. Men weet beter wat men doet. We herinneren ons nog de goddelijke tijd, dat de kaasmaker met zijn arm tot boven de elleboog door de kaasmelk ging om te voelen of de temperatuur wel goed was. Het hing van een lichte verhoging van des kaasmakerslichaamstemperatuur af of de bak kaas zou slagen of niet.

De kaasmelk is beter van kwaliteit geworden o.a. door het melken in leidingen en door het tankmelken, de kwaliteit van het stremsel is bewaard gebleven tegen experimenten in, het *NIZO* in Ede heeft voor best zuursel gezorgd en de fabrieken zijn hygiënischer geworden. Er drupt geen condensvocht meer van roestige stangen in de melk- en kaasbakken - dat is nog niet zo lang geleden - en er vliegen geen mussen meer over open kaasbakken. De kaasbereiding is een proces, dat zich in gesloten vaten en leidingen afspeelt tot het moment dat de wrongel in de kaasvaten komt. Geen mensenhand raakt de eigenlijke kaas meer aan alvorens het produkt bij de consument op tafel ligt.

Leeuwarder Courant, 1979-09-29

Friesland zal kaascultuur moeten kweken

(De Veemarkt)
HET BESTUUR van de Friese Zuivelbond heeft tienduizend gulden beschikbaar gesteld voor de onderneming van Yde Schakel „Afdfaers Erf", het openluchtmuseum in de Friese Zuidwesthoek. Het bestuur motiveerde die schenking, een druppel op een gloeiende plaat, met de redenering, dat Schakel in zijn museumpjes ook aandacht besteedt aan de boter- en kaasmakerij zoals die vroeger op de boerderijen plaats vond.

Er is nog een bedrijf in Friesland, dat aspiraties heeft voor het stichten van een museum, namelijk het bedrijf dat geleid wordt door **Harm Postma** uit Winschoten. Postma heeft indertijd de inmiddels gesloten zuivelfabriek *Freia in Veenwouden* overgenomen, de oudste en eerste zuivelfabrlek in Friesland. Het bedrijf is honderd jaar geleden gesticht. Zuiveldirecteur Postma, die voor zijn pensioen staat, wil In *Freia* een zuivelmuseum oprichten, waarin de geschiedenis van de kaasmakerij tot de industrialisering ondergebraeht zal worden.

Al die museumpjes zijn natuurlijk erg leuk. In de regel verdwijnen ze onder hun eigen stof, waarna ze een slepend bestaan voeren. Doorgaans ontbreekt de levende historie aan dit soort musea, omdat ze een geïdealiseerd verleden ten toon spreiden. De ellende van een heukerig bestaan vindt men er niet in terug.

Er is een tijd geweest, dat er bleke schimmen in de Friese dorpen rondwaarden. Dat waren de zuivelbewerkers. Pas in de tweede helft van deze eeuw is er sprake van, dat botermakers zo oud worden van al die proeflikjes boter. Mensen als Marten Kalsbeek, die in het begin van deze eeuw de schimmige zuivelbewerkers in Friesland wakker trommelden uit hun sociale slaap, komen in deze geschiedenis te weinig tot hun recht.

De verheerlijking van het bestaan in het verleden is begonnen in de laatste wereldoorlog, toen het begrip vooroorlogse kwaliteit zijn intrede deed. We leefden toen in een bezeten wereld en we wisten het. Na de oorlog is er op allerlei terrein een enorme vooruitgang geweest, waarbij kwaliteitsverbetering van de produkten dagelijks voortgang vond. Toch zullen er mensen zijn. wier hart even sneller begint te kloppen, als er televisietoestellen van vooroorlogse kwaliteit zouden worden aangeboden. Want dat is het.

De ontwikkeling van de techniek en de sociale vooruitgang gaan ten koste, van het milieu en daarbij lijkt de gedachte post te hebben gevet, dat ieder natuurlijk proces niet meer is, wat het geweest is. Ook daar is de werkelijkheid anders. Er is in de beheersing en regeling van levende productieprocessen wel een grote verbetering opgetreden; het betreft uiteraard processen in de veehouderij en zuivel.

Natuurlijk, in de piepkuikenmesterij is de kwaliteit uit het oog verloren. De mensen willen een goedkoop en licht kuiken. Die zijn er: het zijn de achterblijven in de groei, dieren met spijsverteringsstoornissen. Ze zetten geen vlees aan maar een soort papiermaché. geweekt karton. Hetzelfde geldt voor de varkensmesterij, waar de veredelingsprocessen in de slachterij de verkeerde kant zijn opgegaan. Steeds meer varkens gaan levend de grens over. Na een Duitse behandeling komen ze als fijne vleeswaren terug.

De kwaliteit van de melk is doorgaans goed, maar in de melkinrichtingen wordt de melk aan alle mogelijke soorten behandeling onderworpen, met kort en lang verhitten. Toevoegingen vinden er niet plaats, maar de veehouder kan zijn koeien voeren wat hij wil.
Daar zijn wel smaakbepalende voedingstoffen bij. In de melkveehouderij noch in de zuivelindustrie wordt enige aandacht aan dat voer-onderwerp geschonken, zolang de melk niet stinkt. De kwaliteitsverwachting van de consument loopt terug. De consument koopt een fles melk en ziet wel.

IN DE INDUSTRIËLE KAASMAKERIJ zou mogelijk eenzelfde achteruitgang in kwaliteitsbewustzijn te zien zijn geweest, indien de boerenkaas en de fromage-cultuur uit Frankrijk niet voor een hoge standaard hadden gezorgd. Indien de fabriekskaas niet voldoende kwaliteit zou hebben, zouden meer boeren overgaan naar de zelfkazerij. Het zijn er nu nog een 600 tot 700 in westelijk Nederland. Voor het vele werk, dat ze op de boerderij doen voor de kaasbereiding, krijgen ze op zijn minst een dubbeltje extra voor een liter melk.

Dat dubbeltje extra is daar het verschil in uitbetaling met de *CMC*: in Friesland zou er door de hogere melkprijs van de zuivelindustrie iets als een stuiver voor het werk van de kaasmakende boerin zijn overgeschoten. De boerenkaasmakerij komt daardoor in Friesland moeilijk tot ontwikkeling, terwijl er in Holland sprake is van een opleving. De productiecijfers lopen omhoog. Men zit daar nu op 8.000 ton per jaar, dat is twee procent van de Nerlandse kaasproduktie.

Dat lijkt nog al een ontnuchterend gegeven. Twee procent, waar zal men zich druk om maken. Een beetje triest voor de boerenkaasmakers, dat er veel meer dan twee procent van de Nederlandse kaas als boerenkaas verkocht wordt. **De Kaasunit** heeft het bijvoorbeeld indertijd gepresteerd om een handelsmerk te introduceren, dat veel lijkt op het kaasmerk van het kaas. Controlestation, dat de echtheid van boerenkaas moet garanderen.

Een kenmerkend verschil tussen boerenkaas en fabriekskaas is de grondstof, waar men bij de bereiding van uit gaat. Boerenkaas wordt gemaakt van verse rauwe melk, die afkomstig is van één bedrijf, terwijl een fabriek kaas maakt uit mengmelk, die gepasteuriseerd is om ongewenste bacterieontwikkeling tegen te gaan. Kaasbereiding van steriele melk is overigens onmogelijk; er moeten bacteriestammen aan toegevoegd worden om een goede rijping in de kaas tot stand te brengen.

Iedere boerderij geeft haar eigen smaak aan de kaas. Die smaak ontstaat door de eiwitomzetting in de kaas van de bacteriestammen op de desbetreffende boerderij. Boerenkaas kent dientengevolge grote smaakverschillen, terwijl door het riskante proces met de rauwe melk ook heel wat mislukkingen optreden. Om die mislukkingen te voorkomen moet er op de kaasboerderijen heel wat salpeter gebruikt worden ter onderdrukking van ongewenste bacteriën.

Ook iedere kaasfabriek geeft een eigen smaak aan de kaas. Het maakt verschil of melk in Oosterwolde of Tuk verwerkt wordt tot kaas, niettegenstaande het feit, dat voor de kaasbereiding hetzelfde stremsel (uit Leeuwarden), het zelfde zuursel (bacteriestammen van het Nizo in Ede) en hetzelfde annattozaad voor de kleuring gebruikt wordt. Een derde groep producenten van kaas keurt het gebruik van die ingrediënten af met het gevolg, dat hun kaas snel geconsumeerd moet worden voor foute bacteriën de kaas bederven.

DE FRIESE KAASMAKERS zijn vorige week goed in de kijker gelopen met hun medailles op dc kaaskeuring van de FNZ in Eindhoven. We verwachtten toen, dat ook de kaaskenners van de

Frico en de *Friese Zuivelbond* op het kaaskeurconcours in Gouda rijk met medailles behangen naar Friesland zouden terugkeren. Dat is totaal mislukt. De namen van de Friese kaaskenners werden in Gouda niet genoemd. Ze waren nergens.

Dat lag niet in de eerste plaats aan de Friese kaaskenners, maar aan Gerrit Kaper uit Alkmaar, die de Friese kaaskenners te grazen nam. Bij het kaaskeurconcours worden kaashandelaren getest op hun deskundigheid in het benoemen van afwijkingen aan de kaas. De Friese deelnemers eindigen in de regel in de top van het klassement en mensen als Ab Wibrink uit Leeuwarden, H. Boersma uit Wolvega en A. Kuipen uit Leeuwarden hebben de gouden kaasboor al eens gewonnen.

Als de Friese deelnemers deze keer zonder vermelding in de lijst van prijswinnaars terugkomen, dan ligt dat derhalve niet aan hun deskundigheid, maar aan de deskundigheid van Gerrit Kaper, die eens wat anders wou. In de tien kazen, die hij met de commissie aan ruim 300 handelaren voorzette, stopte hij ook drie boerenkazen, zulks in afwijking van de gebruikelijke gang van zaken. De Friese deskundigen waren niet verdacht op de afwijkingen in boerenkaas en ze gingen massaal de mist in. Het is geen ernstige zaak, maar toch wel een glimlach waard

Volgend jaar worden de kaaskeuringen van de FNZ en het kaaskeurconcours om *De Gouden Kaasboor*, twee afzonderlijke zaken, in Leeuwarden gehouden. Dat is een goede zaak om de kaas in Friesland op een erepodium te krijgen. De concoursen hebben de kaasmakerij in Nederland tot een Hollandse zaak gemaakt en dat is niet terecht. De Zuidhollandse kaasindustrie speelt nauwelijks een rol meer in Nederland.

Als men burgemeestersvrouwen uit bijvoorbeeld Zevenaar en Maasdam naar Gouda haalt omdat dat ook kaassteden van Nederland zouden zijn, dan mag daarbij wel aangetekend worden, dat de Maasdammerkaas uit Oudwoude en Schoonrewoerd komt en totaal niets met Maasdam te maken heeft. Het is slechts een naam, die goed in het gehoor moest liggen.

MET GELD, dat ook door Friese fabrieken en melkveehouders wordt opgebracht, financiert het *Nederlandse Zuivelbureau* zo een beeld van Nederland, waarbij alle eer voor het kaasmaken lijkt weggelegd voor Holland. Als het goed is voor de verkoop van kaas, dan zal dat de Friese boeren een zorg zijn, maar het is niet zo goed voor de Friese en andere noordelijke boeren. Meer dan de helft van de gouden medailles op de FNZ-keuring gingen naar fabrieken, die onder controle staan van het kaascontrolestation Friesland te Leeuwarden.

Dit station waarmerkt de kaas in het Noorden met het F-merk, terwijl elders in het land het HB- en het NH-merk voorkomt. Op grond van de voortdurende propaganda voor Holland als kaasgebied is er in de handel een hogere waardering voor NH-kaas en HB-kaas dan voor F-kaas. Een waardering niet op kwaliteitsverschillen is gebaseerd, maar die afgeleid wordt uit de zeer traditionele instelling van de kaashandelaren, welke instelling dan nog weer gevoed wordt door het *Nederlands Zuivelbureau*, de makers van de kaasreclame ook op kosten van de F-boeren.

Het is niet te verwachten, dat dat volgend jaar allemaal anders zal worden. De kaascultuur in Friesland staat op een laag pitje. Als de kaasindustrie hier iets aan dat onderwerp zal doen, dan stoppen ze iets (duizend tientjes) in het museumpje van Schakel. Bij de officiële opening van de nieuwe deur, die het museum daar van kan laten betalen, zal dan wel Franse kaas gepresenteerd worden. We weten dat de autoriteiten menen dat dat lekker is. Hedzer Rijpstra en Johannes Brandsma, een erkend aardappeldeskundige, krijgen evenwel volgend jaar de kans hun kaasdes-

kundigheid te demonstreren, als de Beurs zijn honderdjarig bestaan viert met de FNZ-keuring en het kaaskeurconcours.
[….]
HET BESTUUR VAN de *Friese Zuivelbond* zit in Amerika om te zien of er wat steekt in de grote melkveehouderijbedrijven van duizend en meer koeien. Het houden van veel vee wordt in de toekomst gemakkelijker, als de computer dagelijks de gezondheid van het vee in de gaten houdt. Met de chips, waar Jan Eleveld in Joure over sprak, is straks alles mogelijk.

De directie van de *CAF* is ook met een hete ploeg onderweg door Amerika. Zij wil de wijzigingen bestuderen, die zich in de handel van veevoeders (graan) voltrekken. Deze handel is in handen van enkele wereldfirma's. De CAF is via *Cebeco* in Rotterdam geïnteresseerd in een van hen.
[….]
NET VOOR HET VERTREK naar Amerika heeft de secretaris van de *Friese Zuivelbond* het personeel laten weten, dat er geen enkele reden is om te veronderstellen, dat de vet, en eiwitbepaling van de melk bij de *Friese Zuivelbond* in verkeerde handen is. Ir. Wim de Graaf weet wel, dat de particuliere industrie en een reeks kleine coöperaties in het Noorden wat dat betreft moeilijk zit, maar wie ook goedkoop wil, kan terecht bij de Friese Zuivelbond . Ir. De Graaf acht het uitgesloten, dat dit een taak wordt van de *Noordelijke Gezondheidsdienst voor Dieren*. die in Drachten een laboratorium zal bouwen. Het lijkt er op, dat dit laboratorium alle mogelijke dingen goedkoper kan doen. Steeds meer instellingen willen op deze concentratie inhaken.

Grote operatie op EEG-kaasmarkt loop

Krachtproef voor Frico... marktaandeel is 80 procent. . . boeren laks. . . NCK vleugellam... Frau Antje deugt niet. .. zout in gewonde Edammer. . . Frico en NCK kunnen lakens uitdelen...

(De Veemarkt)
DE OVERGANG van de *Domo-kaas* van de *NCK* naar de *Frico*, begin volgend jaar, is een van de grootste operaties in de geschiedenis van de Nederlandse en Europese kaashandel. De omzet van de Frico gaat in de komende jaren met zo'n 50.000 ton kaas omhoog, wekelijks komt er een kleine duizend ton bij. In eerste aanleg krijgt de Frico wekelijks 400 ton (van de Domo) meer te verwerken, omdat Frico en NCK tot een geleidelijke overgang hebben besloten. Voor de Domo is dat leuk, want deze coöperatie kan het uittreedgeld bij de NCK uitsmeren over een vijf jaar. Begin volgend jaar moet er echter vijf miljoen gulden op tafel komen.

Het personeel van de Frico zal moeten bewijzen, dat het deze krachttoer aan kan. Dat personeel laat wel eens merken, dat het het negatieve oordeel over zijn capaciteiten beu is, maar het krijgt weldra zijn kans. De arbeidsplaatsen zijn veilig gesteld. Door een historische vergissing van de vakbeweging zijn de mensen van de Frico grotendeels in de verkeerde vakorganisatie terecht gekomen en de vakbeweging is niet zo soepel om daar een eind aan te maken. In het verleden heeft dit tot ontsporingen geleid, die nog mogelijk zijn.

In de handel op Duitsland leeft de veronderstelling, dat de overgang van de Domo naar de Frico tot druk op de kaasprijzen zal leiden. De Nederlandse exporteurs hebben tegen deze veronderstelling een gemeenschappelijk front gemaakt. De moeilijkheden voor de Frico zullen meevallen zeggen ze. Ze kregen vrijdag al op de voorhand gelijk, want de kaasprijs ging in de lift. Eindelijk.
Van de 400 ton, die de Frico straks rechtstreeks van de Domo krijgt, valt een 100 tot 150 ton weg tegen de hoeveelheid, die de Frico wekelijks al van de NCK ontving. De NCK leverde bovendien een 100 ton kaas naar de vrije handel af en die levering zal de Frico kunnen overnemen. De produktie van 60 ton Cheddar in Beilen zal voor de Frico geen problemen opleveren. Enige spanning is er natuurlijk om de produktie van de grote kaasfabriek in Bedum, die onnoemelijke hoeveelheden Goudse kaas kan ophikken. Dat spul moet allemaal naar Duitsland.

De strijd om de Duitse markt wordt niet alleen gevoerd door de Nederlandse exporteurs, maar ook door de Deense en de Franse, terwijl de Duitse kaashandel ook op een groeiende produktie uit het eigen land kan teruggrijpen. Zonder de marktordening van de EEG zou de Duitse kaasfabrikant weinig problemen kennen, maar de andere EEG-producenten des te meer. Overigens geldt voor kaas niet een inleveringsregeling. Wie kaas maakt, kan die niet kwijt aan de overheid, wat wel het geval is met boter en mager melkpoeder.

De verdeling van de Nederlandse export van kaas naar Duitsland op dit moment is ongeveer als volgt: De NCK heeft 55 procent, NCK-dochter Schaap zestien procent, Frico 11,7 procent, Westland acht procent, (v.j. twaalf), zodat er nog een kleine tien procent voor de andere exporteurs overblijft. In deze laatste groep zitten vooral de mensen, die met oudere kaas een eigen afzet naar deelmarkten in Duitsland proberen op te bouwen. Dat is de handel die eigen kanaaltjes zoekt, zo-

als dat ook in Nederland het geval is, veel handel met korte verbindingen tussen fabrikant en afnemer.

De aandelen van de firma Schaap zijn pas een jaar geleden overgegaan van de familie Schaap naar de NCK. De transactie werd bekend enkele dagen nadat Frico en Domo hun plannen tot de vorming van een noordelijk zuivelblok bekend maakten. Zoals bekend is de eerste stap daartoe geweest het deelgenootschap van de Domo bij de CCF. De volgende stap is het deelgenootschap van de Frico. Er is reeds een samenwerking tussen de melkinrichtingen van Domo en Frico.

IN DE LANDBOUWBLADEN is de problematiek van de frontwisseling van de Domo in de landbouwcoöperatie nauwelijks aan de orde gekomen. Men zit er natuurlijk wat mee; het is een soort broedermoord in de coöperatie, die wat de sfeer betreft aardig overeenkomt met de verminderende coöperatieliefde onder de boeren zelf. Het blad Coöperatie van de *nationale coöperatieve raad voor land- en tuinbouw* geeft in zijn „mi-kroniek" een berichtje dat besluit met de volgende zin: Tevens is door Frico en de NCZ (NCK) een gemeenschappelijke commissie van overleg ingesteld".

Bij de coöpererende melkveehouders zou onmiddellijk de vraag moeten opkomen of in de commissie van overleg ook niet de DMV/Campina-groep vertegenwoordigd zou moeten zijn. Niets van deze gedachte vindt men terug in de verhalen, die NCK-directeur Ko van de Pol en Frico-chef Gerrit Hepkema in de landbouwbladen naar voren brengen. Integendeel, ze lijken meteen een polemiek te willen aangaan over hoe 't allemaal gekomen is. Ze huldigen beiden de stelling, dat meer samenwerking noodzakelijk is, maar Hepkema stelt daarbij eisen aan Van de Pol, waaraan deze niet zal kunnen voldoen.

Mr. Hepkema haakt in zijn verhaal handig in op de kritiek van de Domo op de NCK. De NCK zou niet regelend kunnen optreden bij de produktie van kaas in de fabrieken van de deelgenoten. Dat doet de Frico wel. De Frico heeft een grotere, zij het onvoldoende, zeggenschap in de fabrieken van de deelgenoten dan bij de NCK het geval is. Hepkema stelt de grotere samenwerking tussen Frico en NCK afhankelijk van een betere greep van de NCK de produktie in de fabrieken van de NCK-deel genoten.

Hoewel de idee juist is, kan men de verwerkelijking wel vergeten, want dat zou immers betekenen, dat een concern als de *Coberco* het beleid in eigen fabrieken overdoet aan de NCK. Niemand gelooft daarin, Hepkema ook niet. Zijn verhaal komt daarmee in de klasse van de Bergrede. De tijd is nog niet rijp voor één financieel belang van NCK en Frico, zo had Van de Pol al gezegd zonder te vertellen, waar de rijpheid dan uit zou moeten bestaan.

De onzekerheid door de overgang van de Domo heeft de boeren dit jaar geld gekost, aldus Van de Pol. Niks van gemerkt, zegt Hepkema, die dan vertelt, dat de NCK met verouderde methoden bij de marktbenadering werkt. Hepkema geeft Willems, de man van Frau Antje in Duitsland en directeur van het *Nederlands Zuivelbureau* in Aken, nog even een veeg uit de pan door op te merken, dat de benadering van de Duitse markt te massaal is en dat de effecten daarvan zich tegen de Nederlandse kaas beginnen te keren.

VAN DE POL SLAAT zich op de borst met de mededeling, dat de NCK voor de Noordhollandse kaas steeds verder boven de Leeuwarder notering voor F-kaas uitstijgt. Van acht naar veertien cent per kilo. Daar heeft Hepkema kennelijk niks op te zeggen, al had hij natuurlijk kunnen ver-

melden, dat de fabrieken met F-kaas ten langeleste ook tot verlaging van het zoutgehalte zijn overgegaan.

In de particuliere handel is de opmerking van Van de Pol over de prijs van de Noordhollandse kaas gepareerd met de mededeling, dat de niet aan de NCK leverende coöperatie De Combinatie nog weer drie cent boven de NCK-notering zit. Om het leed in Noordholland te vergroten voegt die handel er aan toe, dat de NCK de Noordhollandse kaas gebruikt voor de koppelverkoop met F-kaas in België.

In België is een vaste vraag naar Noordhollandse kaas en de NCK zou die kaas pas willen leveren, wanneer ook een deel andere kaas wordt afgenomen. Men kan rekenen op een gillende ontkenning van deze gang van zaken bij de NCK, maar de veronderstelling van de Vlaamse koper kan al voldoende zijn. Bovendien moet men er rekening mee houden, dat de CMC zichzelf mans genoeg acht om de handel in CMC-kaas uit Noord-Holland van de NCK over te nemen. Die kaas loopt via een aparte afdeling bij de NCK.

Verwondering heeft het gewekt, dat Van de Pol het aandeel van Frico en NCK op de Duitse markt op tweederde stelt. Dat is dus 66 procent van de export. Hepkema geeft als aandeel van de Frico op 11,7 procent, zodat er voor de NCK 55 procent resteert. Zelf geeft Hepkema 50 tot 55 procent als aandeel van de NCK in de kaasexport naar Duitsland.

Van de Pol en Hepkema laten dus het aandeel van de NCK-dochter Schaap geheel buiten beschouwing en dat beloopt volgens onze schatting ook zestien procent. In werkelijkheid bestrijken Frico en NCK dus ruim 80 procent van de Duitse afzet van Nederlandse kaas, een toestand waarin na 1 januari geen verandering komt.

Leeuwarder Courant, 1979-12-08

EEG-zuivel glijdt uit over Friese idee

(de Veemarkt)
Coöperaties betalen geen belasting over de winst; ze maken immers geen winst. Een coöperatie kleedt zich uit voor haar leden. Dat gebeurt op basis van bijvoorbeeld voorschotprijzen, waarna er in de zuivelindustrie nog een pot volgt, die elders de winst zou worden genoemd, maar die in de zuivel een slotuitkering heet. Belastingdeskundigen hebben wel geprobeerd om de coöperatie in de tang te nemen, maar dat is niet gelukt.

Een coöperatie, die bedragen uit de exploitatie niet aan de leden uitkeert, moet over deze reservering ten behoeve van het vermogen uiteraard belasting betalen. De Friese zuivelcoöperaties hebben onder leiding van mr. Henk Smit van de *Friese Zuivelbond* een bijzondere constructie bedacht om uit de fiscale tang te glibberen. Naast de coöperaties, die de melk voor de boer verwerken, zijn er verenigingen van melkveehouders gevormd, die tijdens het hele melkverwerkingsproces eigenares van de melk en de zuivel blijven.

De coöperatie komt zo nooit in hel „bezit" van melk en kaas of condens maar ze verwerkt deze produkten in loondienst voor een vereniging van melkveehouders. Als de *Frico* een kilo kaas over de grens brengt, dan is die kilo nog altijd van de boer aan wie de *Frico* kosten in rekening brengt.
Deze constructie is bedacht, toen er een nieuw belastingsysteem voor coöperaties dreigde, waarbij de melkprijs, die de coöperatie aan de boer betaal: door de fiscus vergeleken zou worden met een „marktprijs" voor melk. Als de coöperatie een plus betaalde boven de marktprijs dan zou die plus als een winstuitkering opgevat worden en derhalve door de fiscus voor de helft kunnen worden weggepakt.

Directeuren van de *Lijempf* hebben in hun jaarverslagen over de fiscale ongrijpbaarheid van de coöperatie gejammerd tot ze geen drup melk meer uit het noordelijk zuivelblok haalden. De rechtsopvolger van de *Lijempt*, het voedselconcern *Wessanen*, begint ook pijnlijk te doen over de fiscale positie van de coöperatie. Er zal toch niks wezen?

Voor de staat is de fiscale positie van coöperatie niet leuk, omdat er miljoenenwinsten uit bloeiende bedrijven onbelast wegvloeien naar bedrijven en bedrijfjes, waar er nauwelijks meer belasting over betaald wordt. In principe betaalt iedere melkveehouder natuurlijk zijn inkomstenbelasting en wanneer hij een beetje een ondernemer is, heeft hij zijn aftrekposten, die zijn stille reserves vermeerderen.

Het merendeel van de melkveehouders betaalt net zo hard belasting als wie dan ook. De boeren beschikken daarbij over boekhoudbureaus, die bijzonder efficiënt werken en die voortdurend met de fiscus overhoop liggen voor de verschillende gerechtelijke instanties. Het komt er op neer, dat de „winst" van de coöperaties pas bij de inkomsten van de boer belast wordt. Aangezien de inkomsten van een deel van de melkveehouders zo laag zijn, dat ze niet in de hogere tarieven van de inkomstenbelasting vallen, verdwijnt derhalve een deel van de „winst" onbelast.

Het lijkt aantrekkelijk om daar scherp geslepen messen over te trekken, ware het niet, dat boeren elders in de EEG in het geheel geen belasting betalen. In het streven om het platteland bevolkt te

houden en de politieke gunst van de boeren te behouden, is er met name in Duitsland een belasting, heffing bij de boer, die vergeleken met Nederland gelijk nul is.

Nederland heeft andere trucjes toegepast om wat voor de boeren te doen. Toen zuinigheid en vlijt teveel afgestraft werden door de fiscus, kwamen er subsidies en tenslotte de **WIR**, waarbij het Nederland lukte om toch tot een modernisering van zijn landbouw te komen.

D**E VREEMDE CONSTRUCTIE van de Friese zuivelcoöperatie** komt ook aan de orde bij de zuivelvoorstellen van de EEG-Commissie. Deze voorstellen behelzen een melkprijs, gelijk aan de wereldmarkt prijs, voor melk, die boven een bepaald kwantum door een fabriek „gekocht" wordt. Het gaat even om het begrip „kopen." De Friese fabrieken „kopen" geen melk, maar ontvangen deze in opdracht van de boer en ze verwerken de melk in loondienst.

Er zullen mensen zijn, die op deze situatie reageren met de opmerking: „Dan regelen we dat even anders." Het zal niet meevallen, want men zit nu wel op een punt, dat het voor de agrarische ondernemers een strijd op leven en dood wordt, een strijd, die in de rechtszalen zal worden uitgevochten, en dan maakt Brussel geen enkele kans. Brussel is niet op de hoogte van de plaatselijke warnetten in de EEG.

Dat is ook een reden om aan te nemen, dat er van de voorstellen van de EEG-Commissie inzake zuivel en melk weinig terecht zal komen. De raad van ministers zal derhalve beslissingen nemen, die gebaseerd zijn op het oude systeem. Alleen de EEG-Commissie kan met haar apparaat van ambtenaren een nieuw systeem ontwerpen. Dat lijkt deze keer te mislukken, zodat slechts handhaving van het oude systeem overblijft.

Binnen dit systeem zijn slechts prijsaanpassingen mogelijk, waarbij er zonder meer van uitgegaan kan worden, dat die aanpassingen verlagingen zullen zijn. Als sommige landen verlagingen onaanvaardbaar - en dan is dat woord niet in de agrarische zin te nemen maar in de letterlijke - zullen vinden, moet men rekenen op nationale maatregelen. Aan de grenzen van de EEG-landen, de zogenaamde binnengrenzen, zullen maatregelen genomen worden ter bescherming van het binnenlandse prijspeil. De zuivelimporterende landen Engeland, Italië en Duitsland zullen daarbij voorop lopen.

Daarmee krijgt Nederland het hele zuivelprobleem op eigen tafel. Nederland zal dan een eigen zuivelpolitiek moeten voeren en het is duidelijk, dat dit land staat te dringen om minister Van der Stee naar Brussel af te vaardigen als landbouwcommissaris in de EEG-Commissie. Om te redden, wat er te redden is. Het *Landbouwschap* zal nu opnieuw de *contingentering* van de melkproduktie bestuderen. Ook dat is een aanwijzing, dat men het met het zuivelbeleid van de EEG niet meer ziet zitten.

ACHTERGROND is daarbij wel, dat de ene groep mensen veel meer verwacht van overheidsregelingen dan de andere. Overheidsingrijpen zal altijd nivellering met zich brengen. En men zal „rijke" boeren proberen te pakken, want dat zijn de grote boeren, die een bedreiging vormen voor de gedachtewereld van degenen, die alles bij het oude willen houden. Dat oude hebben ze niet gekend en van armoede en ellende hebben ze geen weet.

Zo'n groepje, dat zich tegen de toekomst keert, vormen de actie-centra van de *PPR* uit Amsterdam, Buitenpost en Groningen. Die centra zijn niet op alle fronten voor het oude want de taal bij-

voorbeeld geven ze aan verloedering prijs. In een brief aan de overheden schrijven ze over de „onherstelbare vernietiging” van waarden, alsof er ook een herstelbare vernietiging zou zijn.

Het stuk gaat over de wadden en dan lezen we zulke mooie opmerkingen, dat er alleen jacht op konijnen mag worden gemaakt in geval van schade aan de kustverdedigingswerken en: „Het machinale pierensteken dient naar onze mening te worden afgebouwd.” De PPR beschouwt dan de melkleiding tussen Ameland en de vaste wal als een „technologische miskleun” en „De Waddenzee en de Amelander bevolking is beter gediend met een kleinschalige melkfabriek.”

De onbehouwen taal uit Amsterdam, Buitenpost en Groningen, gespekt nog met taalfouten, spellingfouten en barbarismen is een schande voor een land, dat Theun de Vries en Simon Vestdijk heeft voortgebracht. Stijl heeft het schriftuur wel, want waar zou anders het gevoel vandaan komen, dat je roestig prikkeldraad zit te kauwen.

De melkleiding van Ameland naar de vaste wal, die nu een jaar voor *De Takomst* in werking is, loopt prima. De boeren op het eiland hebben er een hogere melkprijs door gekregen dan ze gehad zouden hebben met een eigen fabriek. De modernisering van het melkvervoer op het eiland heeft haar beslag gekregen, hetgeen een kwaliteitsverbetering van de melk met zich heeft gebracht. Als de actiecentra van de PPR dan spreken van een „technologische miskleun”, dan laten ze zich alleen leiden door gangbare gedachten in hun kring, in dit geval los van de feiten.

Dat de Waddenzee meer gediend zou zijn met een kleinschalige melkfabriek is onzin. Een kleinschalige melkfabriek op Ameland zou problemen met het afvalwater met zich brengen, zoals nu enigszins het geval is met het fabriekje op Terschelling. Of de bevolking van Ameland gediend zou zijn van een kleinschalige melkfabriek, is een moeilijk te beantwoorden vraag. Het gemeentebestuur zou eens kunnen onderzoeken hoe je ideologische kaas tegen de hoogste prijs verkoopt uit de duurstwerkende fabriek, terwijl de boeren nog een redelijke melkprijs krijgen. De oude fabriek op Ameland was van de veehouders op het eiland. Die konden zelfstandig over de opheffing beslissen.

Leeuwarder Courant. 1979-12-15

Boeren hitsen elkaar nog tegen elkaar op

Onvolwassen reactie op Van der Stee ... boeren graaien in elkaars beurzen ... ook gij, Tolman ! ... Gundelach: twee heffingen... moorden doodslag in fabrieken ... grond blijft duur... kaasexperimenten

(De Veemarkt)
MINISTER VAN DER STEE heeft weken geleden in een vlaag van eerlijkheid en redelijkheid de boeren gewaarschuwd voor een mogelijke inkomensdaling van tien tot twintig procent. Sedertdien vallen de boeren als jonge honden over hem heen, omdat je zo iets niet mag zeggen in deze tijd, waarin politici alleen gewaardeerd worden, wanneer ze pogen hun publiek voor de gek te houden. Had minister Van der Stee dan moeten zeggen, dat het allemaal wel wat mee valt?

?? met een verhoogde produktie moeten worden opgevangen.

Ook in het college van *Jong Agrarisch Friesland*, samengesteld uit vertegenwoordigers van de agrarische jongerenorganisaties, woedt de onderlinge strijd. Jongeren, die tegen de linkse groepen in de landbouw aanhangen, propageren in het JAF de contingentering van de melkproduktie per bedrijf. Het zit daarbij vooral vast in het denken van de KFPJ, waar de kleine boeren nog een houvast vinden.

Jonge boeren uit de jongerein als Jan Tjerk van der Meulen en Sjef Oerlemans hebben geprobeerd de vertegenwoordigers van de KFPJ met een verdediging van die contigentering voor het voetlicht te halen, maar als het op een verhaal aan komt, geven de KFPJers niet thuis. Ze wilden deze week in Beers niet praten over hun motiveringen en over de gevolgen van de melkcontingentering. En dat is begrijpelijk.

Op papier hebben we er nooit iets van gelezen, maar in de kringen van de KFPJ hebben we eens horen verluiden, dat het bedrag, dat de landbouw als prijssteun toevalt, anders verdeeld zou kunnen worden. Als men de honderden miljoenen eens in gelijke porties ging vedelen en dan iedere boer zo'n portie toeschikte, dan kostte het niet extra. Dat er dan boeren een rijksdaalder voor de melk ontvangen en anderen een kwartje, is in die gedachtengang niet erg. Ieder heeft recht op een inkomen en dus.

DEZE GEDACHTENGANG gaat er van uit, dat het ondernemerschap in de landbouw op zijn eindpunt is gekomen en dat de sociale verzorgingsstaat de parlementaire democratie moet opvolgen. De problemen, die daarbij kunnen ontstaan, zullen later wel opgelost worden. Het probleem, waar de tegenstanders van de melkproduktiecontingentering mee te kampen hebben, is echter dat er op het ogenblik ook niet van een vrije economie sprake is.

Wat er op het ogenblik nog aan kleine boeren in de EEG rondstapt, honderdduizenden mensen trouwens, dankt zijn zelfstandigheid aan een melkprijs, die op het kleinere bedrijf is afgestemd. Voor de grotere bedrijven kan diezelfde melkprijs vetpot betekenen. De Friese boeren behoren tot de grotere, hoewel er ook nog enkele honderden voorkomen, die tot de kleine boeren van Europa behoren. De toestand van de veehouderij in de EEG is een gevolg van politieke beslissingen.

Die toestand biedt geen uitzicht op een verdere ontwikkeling, waarin zonder breuken het ene jaar op het andere volgt. De politici willen wel eens wat anders. Het moet ook minder geld kosten. Om nu in iedere streek de verschillende soorten boeren flink tegen elkaar op te zetten, heeft Gundelach in Brussel zijn superheffing per fabriek bedacht en Teun Tolman lijkt dat een heel goede gedachte te vinden. In Oranjewoud leek het of de boeren er ook mee instemden.

Tolman noemde de voorstellen van EEG-Commissaris Gundelach een uitdaging voor de zuivelindustrie. De bestuurders van de zuivelcoöperaties moesten zich maar eens met de bestuurders van de landbouworganisaties verstaan over een regeling van het Gundelach-voorstel. Het is niet de eerste keer, dat Tolman de landbouworganisaties bij de zuivelpoort brengt. Hij heeft er ook al eens gestaan met ir. Kal Bouma en Arnold de Groot, toen zij voorzitter waren van de boerenbonden in Friesland. De poort bleef dicht voor hen.

Elk moest zijn eigen paadje maar schoonmaken, meenden de zuivelmensen, die in Friesland de CCF, de Frico, de zuivelbond en de fabrieken besturen. Elk had zijn eigen taak en dat was dat. Bouma, Tolman en De Groot af. Tolman is inmiddels ook uit de CBTB-besturen vertrokken en hij trekt nu mee aan de touwtjes van Europa.

In oranjewoud herhaalde Tolman voor de boeren alle frasen, die ze graag horen, en zijn welsprekendheid leidde er zelfs toe, dat er behoorlijk wat instemming met Tolman kwam. Men was het er haast gezellig over eens, dat er geen differentiatie van de melkprijs moest komen. Toch houdt de „uitdaging van Tolman" niets anders dan een gedifferentieerde melkprijs in, dat wil zeggen, een melkprijs, die van bedrijf tot bedrijf anders in.

GUNDELACH STELT twee heffingen voor op de melk. De eerste is wel bekend als de medeverantwoordelijkheidsheffing, een raar woord voor een prijsverlaging bij de boer of een prijs verhoging bij de consument. Deze heffing (van anderhalf procent) zit gebakken in de prijzen, die de EEG voor de markt in stand wil houden. De consument moet voor zuivel prijzen betalen, waarin die heffing zit gebakken. Dat lijkt niet het geval te worden met de nieuwe heffing, ***de superheffing*** die Gundelach wil instellen.

Het klinkt natuurlijk heel erg zo'n heffing, maar wanneer de prijzen eerst met het bedrag van de heffing verhoogd worden, is het alleen een zeer ingewikkelde manier van belastinginning bij de consument, waarbij de fabriek dan als belastingambtenaar optreedt. Als het geld dan ook nog gebruikt wordt om zuivel op te ruimen, dan lijkt de zaak helemaal rond te zitten.
De nieuwe superheffing van drie procent heeft meer dan de vorige heffing het karakter van een strafexpeditie tegen de melkveehouderij. Deze heffing wil Gundelach in werking laten treden bij een zuivelfabriek, die volgend jaar meer melk ontvangt dan dit jaar. Er kan de boeren bij een fabriek een lieve duit aan gelegen zijn om te voorkomen, dat er meer melk bij de fabriek komt.

De fabrieken zelf interesseert het nauwelijks of ze de heffing moeten betalen of niet. Het zijn onkosten, die de fabriek treffen, en ze worden in mindering op de melkprijs gebracht. Voor de boeren aan de fabriek maakt het natuurlijk wel verschil, als het voorstel van Gundelach wordt aangenomen, hoeveel melk de fabriek ontvangt. Een liter teveel kan de fabriek in leed en rouw dompelen, vooral als de buurfabriek net een liter te weinig heeft.

We hebben al een aantal „verstandige opmerkingen over de onmogelijkheid van deze zaak gemaakt, zo hebben we gehoord, zodat er misschien nu plaats is voor onverstandige gedachten. Als de fabrieksvergaderingen straks moeten uitmaken hoe de melkprijs en aanvoer geregeld moeten

worden per boer, wordt het moord en doodslag in die vergaderingen. Kunnen de bestuurders van de landbouworganisaties zich dan, als zogenaamde buitenstaander, opwerpen als vredestichters? Een zuivelcoöperatie heeft uitsluitend melkveehouders als lid; de landbouworganisaties vertegenwoordigen ook andere belangen, die men toch moeilijk in het zuivelprobleem gewicht kan toekennen.
De gedachten, die er opstijgen uit de KFPJ. uit het NAJK, uit de Jongereinpagina van het *Fries Landbouwblad* en uit de politiek wijzen er op dat de boeren graag bereid zijn om elkaar voor de stroppen te laten opdraaiden, die een superheffing met zich brengt. In wezen hebben de politici de boeren dus al waar ze ze willen hebben. De verantwoordelijkheden voor het bestaan van de kleine boeren willen ze leggen bij de grotere boeren.

Als het knijpen wordt met de melkprijs zullen niet allen de problemen bij de kleine boeren toenemen, maar ook bij een deel van de grote. De bedrijfsvergroting, die zich de laatste tien jaar in de melkveehouderij heeft voorgedaan, heeft tot een toenemend ingewikkelde bedrijfsvoering geleid. Een toenemend aantal boeren op de grote bedrijven komt in moeilijkheden en wanneer de melkprijs de kosten op die bedrijven niet meer zou volgen, worden de moeilijkheden erg groot.

In landbouwkringen kan men horen, dat het aantal boeren in de komende jaren onder invloed van deze ontwikkeling verder snel zal afnemen. Hoe de blijvend hoge grondprijs met die te verwachten ontwikkeling valt te rijmen, is ons een raadsel. Als men namelijk die grondprijs als graadmeter neemt, is er bijzonder weinig aan de hand in de landbouw Die prijsontwikkeling is nog slechts te verklaren met pessimisme inzake de inflatie.

MET DE STOPZETTING van de laatste particuliere kaasmakerij in Friesland is ook het einde gekomen van paar aparte kaasprodukties in Friesland. Nestlé is in Osingahuizen bij Heeg opgehouden met het maken van *Bluefort* en *Kernhemmer*. De bereiding van de Kernhemmer gaat over naar een fabriek in Zevenaar, waar de oud-Witmarsumer Van Slageren de directie voert. Die coöperatie in Zevenaar maakt op het ogenblik ook naam met de bereiding van een kruidenkaas.

Nestlé is indertijd met *Bluefort* en een zachte Italiaanse kaassoort in Friesland begonnen, toen de vakantiehoudende Nederlanders in het buitenland kennis maakten met allerhande aparte smaakjes. De Italiaanse kaas hield het niet lang maar de Bluefort bleef als schimmelkaas in Nederland aan de markt, zij het dat de produktie nooit groot is geworden. Het *Nizo* in Ede ontwikkelde een eigen kaassoort, die een herinnering was aan een ,.meshanger", die vroeger in Holland enige bekendheid had . Het Nizo noemde deze kaas Kernhemmer. Osingahuizen kwam op een produktie van ruim 150.000 kg per jaar, niks dus.

Het maken van aparte kaas is enige tijd erg in zwang geweest in de spraakmakende gemeente De coöperatie in Marum begon er mee en bracht een St. Paulin op de markt. Het was een lekkere zachte kaas, net als die anderen behorende tot de dessertkazen. De gewoonte, om na een dampend Hollands maal ook nog weer eens in vette kaas te bijten, strookt niet met Nederlandse opvattingen, waarin kaas veroordeeld is tot broodbeleg en tot smaakmaker bij de borrel.

Syb Valk heeft in Oldeboorn nog eens gexperimenteerd met Mozzarella, welke dient als pizzabeleg. Zo zijn er meer experimenten geweest, waarvan we nog wel even de niet zo geslaagde combinatie van kaas met verse kruiden willen noemen.

Tot enig succes in de afzet van kaas uit Friesland of uit Nederland hebben de experimenten niet bijgedragen. De Nederlandse kaasfabrieken hebben een stormachtig toenemende afzet van hun traditionele kazen in verschillende vormen meegemaakt. Het grootste succes is wel geweest de bereiding van vierkante Goudse, die er indertijd door Sake van der Ploeg en Tom Oosterloo in Assen is doorgedrukt tot grote ontsteltenis van de grootmogendheden in de zuivelindustrie. Enkele nieuwe kazen als te *Westbergen* van Oudwoude lijken ook een succes te worden. Het zwarte pessimisme omtrent de kaasmechanisatie van o.a. Van Balen Walter is niet bewaarheid.
HET SUCCES van de Nederlandse kaas schrijven we in de allereerste plaats toe aan de smaakverbetering, die de rijping van daartoe geschikte kaas met zich brengt. De prijsexplosie voor oude kaas op de Duitse markt is daarvoor de laatste weken opnieuw een bewijs. Telkens weer zijn we verbaasd over weer andere smaakontwikkelingen in oude kaas, welke we tot de wereldwonderen rekenen Toen we onlangs op de zaterdagmarkt in Heerenveen een stukje oude boerenkaas kochten en proefden, hadden we even het weldadige gevoel in de goede tijd geboren te zijn. Ondanks alles natuurlijk.

De bereiding van Goudse en Edammer is nauwelijks meer een fabrieksgeheim, Men moet er op rekenen, dat ook elders de produktie van Nederlandse kaassoorten opkomt. De mechanisering en de procesbeheersing van en in de kaasbereiding is nergens zo voortgeschreden als bij de Nederlandse kaassoorten. Bij vergelijkbare produkten als Emmentaler en Cheddar is een dergelijke mechanisatie ook mogelijk, waarbij in het geval van Emmentaler wel van een zeer hoge kwaliteit melk moet worden uitgegaan.

Leeuwarder Courant. 1979-12-29

Wachten op eerste jaar 'vergrote' Frico met DOMO-kaas

(De Veemarkt)
OP DE LEEUWARDER ZUIVELBEURS zijn de eerste tekenen van een zenuwenoorlog over de kaasprijzen te bespeuren. Volgend jaar begint de *Domo* wekelijks zo'n 400 ton kaas aan de *Frico* te leveren en daarvoor moet de Frico klanten vinden Een en ander gebeurt niet op een al te ongelukkig moment, want de kaasmarkt kan een stootje verdragen. De kaasprijs nadert het peil van de hausse van twee jaar geleden, toen de Goudse op *f* 5,82 per kilo kwam.

De prijs geldt niet voor alle kaas. Van fabrikantenzijde leken er zelfs pogingen gedaan te worden om de prijs van Edammers met die van Goudse in evenwicht te brengen. Er was vorige week namelijk al sprake van een Edammer prijs van *f* 5,45 en dat was een stuiver lager dan eerder genoemde prijzen. De verhalen klopten niet helemaal. Als handelaren op de beurs omstappen met de mededeling, dat ze al Edammer van *f* 5,45 in het boekje hebben, terwijl ze dan in een kennelijk dalende markt voor de volgende partijen vlot naar *f* 5,50 gaan, hebben we het gevoel, dat er gemanipuleerd wordt.

De lage prijs van het vorige jaar was het gevolg van een *Domo*, die domweg een nieuwe fabriek in produktie gooide zonder rekening te houden met de gevolgen voor de markt. De nieuwe kaasfabriek van de Domo in Bedum kwam in 1978 geleidelijk er aan kapot. Uit het kamp van *De Takomst* kon men toen vernemen, dat de Domo dit deed om een ruzie om Drentse melk met de *ZOH* in Oosterwolde te beslechten. Er zou nog maar één oplossing zijn voor de ellende, de Domo moest worden opgenomen in het Friese zuivelblok om deze dol gedraaide kaasmaker te temmen.

Als de Frico-top nu niet doldraait, kan gezegd worden, dat de operatie gelukt is. De overkomst van de Domo naar het Friese zuivelkamp brengt een sleep investeringen met zich mee. De Frico gaat het bedrijf in Wolvega uitbouwen. De geautomatiseerde kaasopslag is daar overgeleverd aan computers en dat loopt. Men durft het in ieder geval bij de Frico aan om de zaak nog meer afhankelijk van die computers te maken.

IN DE LEEUWARDER uitgaansgelegenheden komt op het ogenblik ook de computertoestand in de nieuwe kaasfabriek van *De Takomst* in Dronrijp herhaaldelijk ter sprake. Volgens de overigens onjuiste verhalen is het er een „puinhoop" en er zou wekelijks een twintig ton kaas alleen nog maar geschikt zijn voor de smeltkaasindustrie. Bij de *Takomst* en de Frico doet men wat verbaasd over deze verhalen.

Het „opstarten" van een kaasmakerij, die door computers bestuurd wordt, is een moeilijke aangelegenheid, vooral als een topdeskundige door een ander bedrijf wordt weggekocht. Men heeft bij *De Takomst* ook ontdekt, dat het ene bedrijf niet dezelfde methode volgt bij het installeren van computers als het andere. *Alfa-Laval* werkt volgens vaste schema's en als er een computer-man uitvalt, dan kan een ander meteen zijn werk overnemen, omdat zij hetzelfde schema volgen.

Toen de koningin enkele maanden geleden de fabriek in Dronrijp officieel in bedrijf stelde, zat het bedrijf op een produktte van 35 ton kaas per week, een tiende deel van de uiteindelijk geplande produktie. Stap voor stap gaat de produktie nu omhoog. Enkele dagen geleden was er een belangrijke opleveringsdatum, waarbij de produktie inmiddels de 200 ton is gepasseerd. In februari zal de 340 ton bereikt moeten zijn.

Er zal nog wel eens een bak wrongel de soep ingaan. Enkele weken geleden haakte de bereiding en toen werd de wrongel te droog. Er kon geen kaas meer van geperst worden en de Frico kreeg vijf ton kaas extra voor de smeltkaaskokerij. Bij een verdere aanpassing van de produktie bleken de volgers op de kaasvaten vast te lopen tegen het boze oog van de radar-apparatuur. Het gaf weer vertraging en noopte tot aanpassingen. Dronrijp maakt vierkante kaas; de bereiding van Goudse moet nog gecomputeriseerd worden. Niemand stelt zich voordat dit zonder haperingen zal verlopen. Ook het centrifugelokaal moet nog in de computer, voor Dronrijp een complete druk-op-deknop-fabriek is

Dronrijp is niet de eerste kaasfabriek die op computerbesturing overgaat; het is wel de grootste fabriek met dit systeem. Toen de *Coberco* in Balkbrug zo'n fabriek opzette, moest er een miljoen gulden worden uitgetrokken voor de extra-verliezen, die een en ander opleverde bij het opstarten van de fabriek. Ook de fabrieken van *Campina* hebben zulke problemen opgeleverd. Bij *De Takomst* zegt men, dat het bedrag van een miljoen nog lang niet bereikt is in Dronrijp.

HET IS DUIDELIJK, dat in de beheersing van de computerdeskundigheid bij de kaasbereiding een stuk economische macht kan zitten. Wie deze deskundigheid niet zelf in huis heeft, dreigt ondergeschikt te raken aan andere bedrijven. De gezondheidszorg voor de computers kun je in aparte bedrijven organiseren, maar groepen bedrijven kunnen zich ook aaneensluiten tot het stichten van diensten als „Mens sana in computer sano", wat zo iets betekent als een gezonde computer is slagroom voor de ziel. Er zijn al opmerkingen over gezamenlijk overleg inzake de moeilijkheden met de computers in de kaasmakerijen. We kunnen wel wat van elkaar leren, zo wordt gezegd.

Overigens is het vele praat over een verondersteld ongelukkige gang van zaken bij het opstarten van Dronrijp een merkwaardige zaak; het is nieuw. Natuurlijk toen de *Novac* de kaasfabriek in Tuk op gang bracht, heerste daar doffe ellende. Er kwam een moment, dat iedereen de fabriek werd uitgestuurd en toen begon de fabriek uit zichzelf te lopen, volgens de kaasmaker. Vers ligt ook nog de trammelant met de verstuivingstoren in Oosterwolde in het geheugen. De verhalen over Dronrijp lijken echter meer verband te houden met vrees voor de toekomst. De mensen zijn bang voor de jaren tachtig, het tijdperk van de chips.

Een gechipte koe vertelt aan de machine, die haar streelt en verzorgt, hoe ze zich voelt, wat ze heeft gegeten en wat ze er voor terug gedaan heeft. Als een veefokker Mina 30 naar de keuring wil sturen, blijkt, dat de chips het dier al een halfjaar geleden naar de slager hebben gezonden. Mina kon zelf de weg wel vinden, gechipt als ze was.

Niemand lijkt dit een leuke ontwikkeling te vinden. Het persoonlijke gaat er zo uit, zal men zeggen. Het ambachtelijke verdwijnt en het dier wordt tot een massadier, tot een kuddebeest. De mensen zullen het niet leuk vinden en daarbij zal in toenemende mate rekening worden gehouden met de vraag of het dier het leuk vindt. Kan zo'n dier wel zonder menselijke zorg?

De vraag is al eens een keer beantwoord. De omwenteling in de melkveehouderij is begonnen met de mededeling, dat de koeien de persoonlijke zorg van de veehouder zouden komen te missen; de ellende zou niet te overzien zijn. Het kwam anders. Met een betere voeding en een andere huisvesting vlogen de produkties per koe omhoog. Het welzijn van de koeien is toegenomen, zij het dat een deel van de dieren daartoe in de loopstallen van hun hoorns beroofd moest worden.

Er zijn boeren, die dit totaal overbodig vinden, maar dan komen we op het terrein, waar de ene boer deskundiger en meer boer is dan de andere.

Het welzijn van het dier zal in de komende jaren centraal staan in de veehouderij. Ondcrzoekers als Brantas en Van der Putten hebben in Nederland wat dat betreft een gedachtenontwikkeling op gang gebracht, die een miljardenindustrte op de grondvesten laat schudden, zo er niet een eind aan die industrie komt.

IN ALLE West-Europese landen ligt wetgeving gereed om het systeem van de legbatterijen en de pluimveehouden, in te perken en hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de kistkalveren. Het verschil tussen beide diergroepen is gelegen in de omvang van de desbetreffende bedrijven. Grootschalig is de pluimveehouderij en kleinschalig de kalvermesterij, waardoor deze langer buiten schot blijft. In Nederland kan de zaak op korte termijn aangepakt worden, zodra er een uitvoeringsbesluit door de minister ondertekend wordt. Het ligt klaar.

Die minister tekent niet, omdat de intensieve veehouderij in Nederland een belangrijke exportindustrie is, waarop het welbevinden van onze welzijnssamenleving rust. In andere landen wacht men ook af wat anderen doen, zodat de zaak in een impasse verkeert. Althans zo lijkt het en zo wil het blad „Bedrijfsontwikkeling" van het ministerie van landbouw het ook laten voorkomen. Feit is echter, dat de bestaande wetgeving in West-Duitsland zo ver is, dat men tegen houders van legbatterijen kan optreden en optreedt. Als de dijk in Duitsland breekt, spoelen ook de Nederlandse batterijen weg.

Zo nu en dan worden er ook pogingen gedaan om de ligboxenstallen te plaatsen in de bio-industrie, alsof het een totaal nieuwe vorm van melkveehouderij zou zijn. De ligboxen zijn echter een voortzetting van de potstallen, die in sommige delen van Nederland gebruikelijk waren. Het vee liep er vrij in rond, zulks in tegenstelling met de stallen, die hier tot voor kort gebruikelijk waren. In de afgelopen tien jaar is gebleken, dat ligboxenstallen niet allemaal tegen de vlakte gaan bij een storm, terwijl het systeem ook met onder de strengste winter van laatste 125 jaar bezwijkt. Storm en sneeuw kunnen wel schade veroorzaken. Voor de boer is de ligboxstal een enorme bijdrage geweest tot bevrijding van het zware werk, terwijl het gros van de boeren en betrekkelijk korte tijd onder de druk van de schulden vandaan is gekomen.

Als de mesterij van kistkalveren moet inbinden, valt een belangrijke bron van inkomsten voor de melkveehouderij weg, maar wanneer er en broodbeleg uit vlees als gevolg van maatregelen ten behoeve van het welzijn van het dier duur worden, zit het met de kaas weer goed. Voorlopig moet men deze laatste opmerking maar als een grapje zien, waarmee we willen aangeven. dat de boer het welzijn van het vee niet hoeft te vrezen.

1980

Leeuwarder Courant 1980-01-05

Leden stremselfabriek kregen strafregels

Stremselbereiding, service voor kaasmakers

(De Veemarkt)
GEEN TOEKOMST LEEK rooskleuriger dan die van de coöperatieve stremsel- en kleurselfabriek in Leeuwarden. Als gevolg van een consequent volgehouden kwaliteitsbeleid, eerst van Tjalling Haisma en daarna van zijn opvolger Geert Spelde, raakten alle concurrenten van de baan. In Nederland heeft de stremselfabriek het alleenvertoningsrecht gekregen bij de winning van stremsel uit de lebmagen van kalveren ten behoeve van de kaasbereiding.

Stremsel heeft weinig invloed op de kostprijs van de kaas, het gaat om enkele centen per kilo kaas. Het enige dat van belang is voor de kaasfabrikanten is de kwaliteit van het stremsel. Jaren geleden deed zich bij de stremselfabriek een besmetting voor met lactobacillen, waardoor de kwaliteit van de kaas in gevaar kwam. De oorzaak lag in een besmetting van de houten stremselvaatjes. De Leeuwarder fabriek schakelde over op plastic-verpakking en raakte snel uit de problemen. De stremselleverancier van de particuliere fabrieken pikte de houten vaatjes in en toen raakten de particuliere kaasfabrikanten in moeilijkheden.

De stremselfabriek in Leeuwarden is meer een instituut, een soort dienstencentrum, dan een commerciële onderneming maar de EEG-Commissie wil dit instituut opbreken, omdat het niet past in de kartelbepalingen van de EEG. De ongeveer 40 coöperaties, die in Nederland kaas maken, hebben zich verbonden om de stremselproductie coöperatief te doen. Dat houdt in, dat ze een afnameplicht hebben poene van enig uittreegeld. De EEG-Commissie meent, dat die afnameplicht in strijd is met de EEG-voorschriften omdat de Leeuwarder stremselfabriek de markt beheerst met uitsluiting van concurrenten.

De EEG-Commissie heeft berekend, dat het gemiddelde uittreegeld van de leden van de coöperatie op ongeveer 35.000 gulden komt, en dat zou de aangestoten coöperaties wel eens in financiële moeilijkheden kunnen brengen. Nou, ze zout heeft men het hier nog nooit gevreten. Niettemin heeft de stremselfabriek maar te gehoorzamen, omdat er anders een boete dreigt, welke blijkens de ervaringen gemakkelijk in de tonnen loopt.

De waanzin van de desbetreffende beschikking van de EEG-Commissie is dan wel, dat het bestuur van de stremselfabriek de boete zonder meer kan en moet verhalen op de leden van de fabriek en dat zijn dan dezelfden, die in financiële moeilijkheden zouden komen volgens de EEG-Commissie als gevolg van een uittreegeld van 35.000 gulden. Ze zijn daar kennelijk niet lekker in Brussel.

De procedure tegen de stremselfabriek is een jaar- of vijf geleden op gang gekomen. Er zijn voortdurend onderzoekingen geweest over de verenigingsorganisatie en de statuten. Er is zelfs een hoorzitting geweest, waarin een vertegenwoordiger van het Europese Hof van Justitie - een onafhankelijke instantie - probeerde tot een soort schikking te komen tussen Commissie en de stremselfabriek. Het heeft niet geholpen. Volgens de letter van de wet deugt de verenigingsstructuur van de stremselfabriek niet.

Het gaat kennelijk om het principiële van de zaak, want anders kan men zich niet voorstellen hoe een olifant op zo'n zwaarwichtige manier tegen een mug ten strijde trekt. In de coöperatieve wereld is er nauwelijks op gereageerd toen de EEG-Commissie de stremselfabriek geleidelijk in een hoek begon te manoeuvreren. Bij de organisatie van de coöperatieve zuivelindustrie (FNZ) is men daarop niet attent geweest en bij de Nationale Coöperatieve Raad is men „niet in grote paniek" geraakt.

Bij de stremselfabriek zelf ziet men dat anders en men is op zoek naar genoten, die hetzelfde lot kan treffen. In de EEG-verordeningen is stremsel namelijk niet, zoals bijvoorbeeld wel het geval is bij kaas, genoemd als uitzondering voor de mededingingsschriften. De 40 kaasfabrikanten zijn wel op de hoogte van wat er gaande is. De EEG-ambtenaren haalden namelijk een grapje uit. Ze stuurden aan de leden (en aan vermeende leden) een ellenlang telegram met een verhaal over de beschikking. Dat telegram werd in de avonduren doorgebeld naar de fabrieken, waar directeuren of hun vervangers weet hoe lang zaten te pennen. Eén van hen had drie kwartier met de strafregels aan de telefoon gezeten. Er zitten daar in Brussel toch een paar schroefjes los.

IN EEN PERSBERICHT heeft de EEG-Commissie nog een merkwaardige slinger aan haar beschikking gegeven door te vertellen dat ze grenzen aangeeft, die een coöperatie aan haar leden kan stellen, zulks in het licht van de concurrentieregels. De olifant is wel los in de porseleinkast.

De Leeuwarder stremselfabriek zou zich ook gemakkelijk kunnen handhaven, als de coöperatieve binding er niet zou zijn. Er zijn in de coöperatieve wereld nog wel een paar constructies, waarin het mededingingsbeleid wordt uitgesloten. Er zijn bijvoorbeeld coöperaties in de zuivel, die boeren uitsluiten van levering omdat een buurcoöperatie dat graag wil. Door middel van grensregelingen worden boeren gedwongen hun melk aan slecht draaiende fabrieken te leveren.

Domo

Op het enorme vreemde vermogen in de *Domo* hebben we wel eens de aandacht proberen te vestigen, maar de bezwaren tegen zo'n coöperatie werden weggewuifd. De *Domo* zit met de *Friese* coöperaties in het noordelijk zuivelblok, zodat de remmingen, die Groninger en Drentse boeren hebben tegen sterkc coöperaties, ook hier hun invloed zullen krijgen. Groninger boeren zijn altijd sterk geweest in het uitbenen van hun coöperaties: eigenlijk hebben ze er een puinhoop van gemaakt. Met Pouwel Mulder heeft de *CCF* nu ook een vertegenwoordiger van die groep in het bestuur.

Het noordelijk zuivelblok is geen hechte eenheid. maar een groep vrijwillig samenwerkende coöperaties. In deze losse groep ontstaat wel een sterke onderlinge afhankelijkheid. De een heeft de ander nodig voor de opbouw van de melkprijs en dat betekent, dat er geen opvallende verschillen mogen zijn. *De Boerderij* roemt het eigen vermogen van de Friese zuivelcoöperaties - vergeet trouwens wel het eigen vermogen van de *CCF* mee te tellen - en laakt de situatie bij de *Domo*.

Het streven van de *Frico* in het noordelijk zuivelblok is een gelijke bruto-melkprijs voor die boeren, die zijn aangesloten bij een coöperatie, die de zuivelafzet heeft opgedragen aan de *Frico*. Na aftrek van hun eigen kosten betalen de coöperaties een netto-melkprijs aan hun boeren. Die netto-melkprijzen lopen sterk uiteen: er zijn verschillen van centen. De *Domo* zit twee cent onder Friesland.

Nu lijkt het er op, dat de verschillen groter zullen worden, immers het eigen vermogen gaat bij een stijgende rentestand een steeds groter rol in de bedrijfsuitkomsten spelen. Dat veroorzaakt

spanningen in het noordelijk zuivelblok en de Friese boeren kunnen verwachten, dat die spanningen in het bestuur van *Frico* en van *CCF* tot uiting zullen komen. We verwachten, dat de *Domo* een integratie van het noordelijk zuivelblok zal trachten te forceren, zoals ze eerder in 1978 de kaasmarkt in haar kille greep nam.

BIJ DE BEOORDELING van de zuivelverhoudingen valt te bedenken, dat het beleid niet voortdurend gericht is op een zo hoog mogelijke gemiddelde melkprijs, maar wel op een melkprijs die hoger is dan die van de buurman. Zodra uit het onderzoek van *De Boerderij* blijkt, dat de buurman hoger is, dan wil men niet langer aan het onderzoek meedoen.

De grote coöperaties buiten Friesland laten het gelukkig niet afweten, zodat de staatjes van *De Boerderij* nog een andere conclusie toelaten. De fabrieken, die zich aan het melkprijsonderzoek hebben onttrokken, zijn de fusiekandidaten van de komende jaren. De fabrieken, die nog boven *Coberco*, *Campina* en *CMC* uitkomen bij het oderzoek, mogen nog enige jaren in vrijheid leven. Ze komen uiteindelijk allemaal in de bezemwagen terecht om de doodeenvoudige reden dat de grote zuivelcoöperaties niet weg te denken zijn. Zij vangen de achterblijvers en hun problemen op. Er is geen alternatief en iedere onderneming heeft haar moeilijke jaren.

Er is geen alternatief voor de *Domo* de *Coberco*, de *CMC* en de *Campina* terwijl in Friesland *De Takomst* niet meer weg kan. De anderen kunnen nog wel de een of andere kant uit met een fusie. De zuivelcoöperaties zijn organisaties van veehouders: andere groepen belanghebbenden hebben alleen maar „inspraak". Bij de *CMC* heeft de *Rabobank* zo een bestuurszeteltje veroverd en Sam Meihuizen van de Domo zal de hete adem van de Rabobank ook wel eens in de nek hebben gevoeld. Reden genoeg voor de Domo om ook eens wat steun bij een andere bank, een in Leeuwarden, te gaan zoeken.

De banken en de agrarische verzekeringsfondsen zitten met veel geld in de zuivelcoöperaties. Bestuursleden van de voedingsbonden zouden via de verzekeringsfondsen best in de besturen van de zuivelcoöperaties gedropt kunnen worden. Het is toch niet zo gek om te weten, wat er precies met het pensioenkapitaaltje van de zuivelbewerkers gebeurt? Gek eigenlijk, in de zuivel leveren de arbeiders niet alleen hun arbeid aan de onderneming maar ook nog hun spaarcenten. Met enig recht zouden ze zich uit dien hoofde ook met het bestuur van de onderneming kunnen bemoeien. Het kapitaal heeft het toch voor het zeggen? Bij een coöperatie net niet.

HET SLUITSTUK van deze redenering zou natuurlijk de boodschap aan het personeel van de zuivelcoöperaties kunnen zijn om niet tot staking of vertraging van de werkzaamheden over te gaan, als ze hun pensioentje niet in de waagschaal willen stellen. Uit het staatje in *De Boerderij* blijkt echter dat er enigszins een positieve relatie is tussen een hoge melkprijs van een fabriek en hoge personeelskosten per werknemer. Dus...

Als we de fabriek in Winschoten en de CMC even buiten beschouwing laten, dan hebben *De Takomst* en *De Goede Verwachting* in Workum met van de hoogste arbeidskosten per werknemer, terwijl ze ook de hoogste melkprijs hebben. *De Takomst* zat in 1978 gemiddeld op 48.300 gulden aan arbeidskosten. Workum op 45.300, de *ZOH* in Oosterwolde op 43,000, de *Novac* op 38.200 en Makkinga op 43.000 gulden.

De verschillen zijn bizar groot en ze zullen mee verband houden met kwesties of monsternemers van de melkcontrole al of niet in de loonadministratie zitten. De fabriek in Heino heeft de hoogste arbeidskosten met 49.300 gulden per man, die fabriek heeft ook bijna met vier procent het

laagste ziektepercentage; Heerde is met drie, lager, maar daar kost een arbeider slechts 40.000 gulden. Weer een moxxargument weg, Waarschijnlijk zijn bij deze cijfers de inkomens, van de tijdelijke arbeidskrachten geteld bij die van de vaste.

Leeuwarder Courant 1980-01-12

Vaderschap melkcontingentering bekend

EEG was voor Nederlandse boer . . . mammoetboer Jan de Ruiter . . . luilekkerland . . . rustig Friesland bang voor arbeidsplaats . . . Warga blijft met goede melk . . . op de fles of in de fles . . . boeren voelen zich verkocht . . . Frico reorganiseert kaas . . .

De Veemarkt
UIT DE WARBOEL van ideeën over het landbouwbeleid kristalliseert voorlopig alleen de idee van een contingentering van de melkproductie. De landbouw is er niet in geslaagd om die andere idee af te wentelen, namelijk, dat het landbouwbeleid in de EEG duur is. Er rollen voortdurend miljarden over de discussietafels zonder dat men er rekening mee houdt, dat de Europese Economische Gemeenschap het landbouwbeleid als eerste heeft aangepakt om tot een gemeenschapsbeleid te komen. Het ging om de landbouw.

Als men niet het risico van voedseltekorten wil lopen, dan zal landbouwbeleid altijd geld kosten uit de openbare pot. Vroeger kwam het uit de Nederlandse schatkist en tegenwoordig uit de Brusselse. Het landbouwbeleid in de EEG is een Nederlandse idee geweest, waaraan o.a. de namen van Mansholt, Heeringa, Lardinois, Van Wijnmalen en vele anderen verbonden zijn. Dit beleid is voor de Nederlandse veehouderij uitermate succesrijk geweest.

De Nederlandse boeren hebben de concurrentieslag in de EEG gewonnen door arbeidzaamheid, deskundigheid en verder door alles wat er nodig was om zich op een markt te handhaven. Er waren in de Nederlandse veehouderij behoorlijke inkomens te verwerven.
Tijdens de ontwikkeling van het landbouwbeleid in de EEG veranderde de maatschappij ingrijpend en de landbouw ook. Er trad een vergaande arbeidsverdeling op, waarbij mensen in steeds specialistischer functies de kost gingen verdienen. Het leidde tot een enorme toeneming van de welvaart. De deskundige boer heeft die welvaart kunnen volgen. Uit het voorgaande blijkt wel, dat de maatschappelijke ontwikkeling niet voor iedereen in economisch opzicht gunstig kan zijn verlopen. Wie zijn kans waagt in een vrije economie, kan onder de wielen komen.

De idee van de contingentering van de melkproduktie is via linkse groepen het landbouwbeleid binnengeslopen. Ze verspreidt zich nu onder degenen, die proberen zonder grote investeringen in hun bedrijven het eind van hun ondernemersloopbaan te halen. Onder hen bevinden zich boeren van allerhande slag, niet alleen kleine maar ook heel grote, die de rem op de verdere ontwikkelingen willen zetten, omdat er immers te veel melk is.

Tot de eerste propagandisten van de melkcontingentering behoorde in Nederland de Wageninse studentenclub, die zich Boerengroep noemt en die een blad „De Nieuwsbrief" uitgeeft. De leden van de werkgroep *„naar een beter zuivelbeleid"* met Jan de Ruiter als Friese exponent volgden de ideeën van de Boerengroep. Zij zijn op het ogenblik niet zo gelukkig met de gedachtenonwikkeling over de contingentering, want nu puntje bij paaltje komt, blijkt dat dit systeem de boer in de tang neemt.

De Nieuwsbrief krabbelde in december al terug. Het feit alleen al dat Theo Vos van het ministerie van landbouw de contingentering als onontkoombaar heeft voorgesteld, is voor de Nieuwsbrief aanleiding tot misplaatste woordspeling: „als de Vos de passie preekt, boer pas op je kippen". De contingentering mag niet ten koste van de veehouders gaan, orakelt het blad. Het zegt:

„Alleen een contingentering, die de veehouders kans biedt op een blijvend redelijk inkomen, kan aanvaardbaar zijn."
Dat is natuurlijk leuk bedacht. Jan de Ruiter had ook een regeling in het hoofd, waarbij zijn bedrijf buiten schot zou blijven en anderen de ellende zouden beleven. Nu komen er voorstellen uit Brussel om boeren beneden de 60.000 kg melk per jaar niet lastig te vallen met superheffingen. Jan de Ruiter moet zich een mammoetboer voelen met zijn dertig, veertig koeien.

DE CONTINGENTERING, die Gundelach met levendige instemming van Teun Tolman nu voorstelt, houdt een regeling per fabriek in. De fabriek, die meer melk ontvangt dan vorig jaar, krijgt een **superheffing** over alle melk. De fabriek moet dus de boeren contingenteren om aan de heffing te ontkomen. De propagandisten van het systeem zien nu net zwerk drijven. Zij ontsnappen nu ook niet aan de bui, die ze voor een ander in de zin hadden.
De Friese werkgroep „naar een beter zuivelbeleid" gaat zijn wonden binnenkort likken op een bijeenkomst in Heerenveen (maandag-een-week in het Posthuis). Ieder mag daar komen helpen om de ellende breed uit te meten.
Contingentering heeft ook al een andere naam gekregen van de groep, het heet nu „beschermende produktiebeperking" en Arend Jan Voortman, Kamerlid voor de PvdA, zal er zijn standpunt over de contingentering naar voren brengen.

Overigens is er natuurlijk meer aan de hand in de melkveehouderij dan het voor en tegen van de melkcontingentering. Die contingentering is slechts een systeem met voor- en nadelen, met mogelijkheden en onmogelijkheden. Voor Friesland betekent die contingentering ellende, omdat wij met al onze zuivel de grens over moeten, waar andere boeren ons willen keren met ook een contingentering. Alleen, de grote mistmakers van de politiek praten daar constant om heen.

Uiteraard zijn er wel vormen van melkcontingentering te bedenken, die louter aangenaamheden voor de veehouders inhouden. Een voorstelling van luilekkerland kan immers ieder zich wel maken. Het gaat nu echter om de oplossing van een zuivelprobleem, waarvoor te weinig geld beschikbaar komt op een moment, dat er kennelijk iets aan de hand is met de welvaartsontwikkeling.

DE ZUIVELINDUSTRIE in Nederland is een moderne bedrijfstak, waarin de personeelskosten voortdurend worden teruggedrukt door rationalsering. Drs. Rinse Zijlstra weet daar heel mooie dingen van te zeggen. Het is een heel beste bedrijfstak, zij het dat het met het eigen vermogen van de coöperaties niet zo best gesteld is. Veel coöperaties zijn door de leden uitgekleed, maar dat kan natuurlijk nooit een argument wezen tegen de verbetering van de omstandigheden, waaronder de zuivelbewerkers in de fabrieken moeten werken.

De sociale spanningen in de zuivelindustrie komen op een moment, dat de economie in een kentering verkeert. Met name buiten Friesland tracht men met allerlei vreemd klinkende begrippen als functieclassificatie er een algemene loonsverhoging door te halen alsof iedereen in de zuivel vuil en zwaar werk doet. De acties in de zuivelindustrie vonden in Friesland weinig steun, hoewel de verschijning van konvooien vreemde melktankers hier natuurlijk deze week wel spanning veroorzaakte.

Een rol in de betrekkelijke rust in Friesland speelt de positie van een aantal zuivelfabrieken en dan met name de melkinrichting van de Frico in Warga. Uit Drenthe kwamen berichten, dat bij de onderlinge verdeling van taken tussen de melkinrichtingen van de Domo in Groningen en Emmen en die in Warga, Warga opgeofferd zou worden. De directie van de Frico heeft dit ener-

giek ontkent, maar het personeel in Warga prakkiseert sedertdien niet meer over loonsverbetering. Men was gebiologeerd door de mogelijke opheffing van eigen bestaansgronden in Warga.

Het geschuif met mensen in Warga gaf vorig jaar wel enige aanleiding tot de veronderstelling, dat Warga minder belangrijk zou zijn dan Groningen en Emmen, maar Warga is nu eenmaal meer dan een melkinrichting. Er is ook nog een botermakerij aan verbonden met een groot vrieshuis. Melkinrichting en botermakerij (ook voor de Domo) vullen elkaar aan en verlagen elkaars kosten, zodat een uit elkaar halen van melkinrichting en botermakerij in Warga niet tot de redelijke verwachtingen behoort.

Wel zijn de drie melkinrichtingen in een gemeenschappelijke exploitatie ondergebracht, hetgeen zonder meer betekent, dat er te zijner tijd een nieuwe melkinrichting in de omgeving van Drachten zal worden gebouwd, namelijk dan wanneer één nieuwe melkinrichting de verouderde bedrijven in de drie vestigingsplaatsen moet vervangen.

Van de drie melkinrichtingen is die in Emmen bestemd voor de levering van melk, waarmee de Domo op de binnenlandse markt opereert. Dat lijkt een tijdelijke zaak. Het is erg lang houdbare melk met de daaraan verbonden kwaliteitsverschijnselen. Het is geen melk, die op den duur de consumptie van melk doet toenemen. Groei van de melkconsumptie is op den duur alleen te verwachten van melk, die lekker is.

LANG HOUDBARE MELK beschouwen we eigenlijk als melk, die gekocht wordt door mensen, die anderen moeten verzorgen en die de melk zelf niet hoeven te drinken. Ook de flessenmelk van de Frico uit Warga is daar niet geheel vrij van te pleiten sedert deze de dagmelk van de Emmakade uit Leeuwarden uit de markt heeft gedrukt. Dagmelk is lekkerder dan de Frico-melk, die hoger gepasteuriseerd wordt dan dagmelk.

De Frico in Warga heeft indertijd op marktgevoel van Sipke Wielinga vastgehouden aan de melkfles, hetgeen de melkhandelaren erg in de Frico hebben gewaardeerd. De Frico hield bovendien vast aan een strak prijsbeleid inzake de fles, die aan de winkels geleverd werd. De winkeliers konden de melkboer niet met goedkope Frico-melk beconcurreren. Het gevolg is wel geweest, dat de Belgische melk in plastic hier kon opdringen. De omzet van Warga liep het laatste jaar wat terug.
De melkinrichting van de Domo in Groningen moest vorig jaar opnieuw een flessenbaan installeren om de melkhandelaren te vriend te houden. De Domo had de fles al aan kant gedaan, maar die modernisering was te snel gegaan, zodat de Frico steeds meer klanten voor de fles in Groningen en Drenthe kreeg. Wat er nu in de toekomst met de melkconsumptie en met de verpakking gaat gebeuren is niet duidelijk.

De veronderstelling, dat menselijke arbeid ten opzichte van machine-arbeid goedkoper wordt, is niet te boud. Het kan wel eens lonend zijn meer menselijke arbeid in te schakelen in plaats van te investeren in machines. De melkfles van Warga krijgt dan een nieuwe kans en Warga blijft.
[….]

DE FRICO HEEFT de aanpak van de binnenlandse markt drastisch gewijzigd. De gehele afzet verloopt nu via zeven kaasgrossiers, terwijl in het distributiecentrum Wolvega alle kneuterwerk aan kant is gedaan. Het inspelen op de wensen van de klanten, de kleinhandel, wordt overgelaten aan de zeven grossiers. De kaas komt niet precies onder dezelfde merken als voorheen in de winkels.

De Frico heeft enkele nieuwe plaatjes, waarbij de naam Frico ook nog wel eens een keer voorkomt. Een nieuw merk van de Frico is „Gilde", dat nog bij het publiek bekend gemaakt moet worden. Op de merken komen koeienkoppen voor, zoals men die ook kent uit deze rubriek. De Frico gaat ongeveer twintig miljoen kg kaas via de zeven grossiers verkopen.
Bij de Frico meent men, dat de voornaamste kaassoorten lonend in eigen bedrijven van deelgenoten kunnen worden gemaakt, terwijl men zich voor specialiteiten, buitenlandse kaas, ook bij anderen bevoorraadt. De Frico acht het uitgesloten om die kaas zelf in produktie te nemen, omdat de lonen hier te hoog zijn. Het buitenland kan zijn kazen zelf goedkoper maken.

De Frico is aan het trimmen geslagen, geïnspireerd waarschijnlijk door de geweldige arbeidsbesparingen in de fabrieken van de deelgenoten. In Wolvega gaat men afslanken, Warga zal gestroomlijnd worden en dan komt de grote operatie om de verouderde gebouwen in Leeuwarden te vervangen door een nieuwe inrichting op een industrieterrein. Onder de machtige personeelsbezetting van de CCF zal men zich ook wel eens beginnen af te vragen of men er niet bezig is vast te lopen.

Leeuwarder Courant 1980-06-28

Over kaashandel, exporteurs Frico en NCK

(De Veemarkt)
DE ONGUNST DER TIJDEN maakt zich met name voelbaar in die industriële bedrijven, welke arbeidsintensief zijn. De zuivelindustrie ontsnapt nog aan de druk door een kentering op de wereldmarkt voor zuivel. Er zijn enkele sectoren in deze industrie die kwetsbaar arbeidsintensief zijn, zoals de melkproduktensector en de kaashandel.

In de zuivel wordt met enige spanning afgewacht, hoe een aantal *kaasexporteurs* zich door de moeilijkheden van de moordende concurrentie zal werken, vooral nu er steeds meer opmerkingen gehoord worden over de fijne verstandhouding, die er tussen *NCK* en *Frico* aan het groeien is. De NCK en de Frico ontvangen van de fabrieken zo'n zeventig procent van de Nederlandse kaasproduktie.

Die twee kaasondernemingen hebben macht; het uitoefenen van macht kost geld. Als de kaasprijs dit voorjaar net iets hoger bleef dan de verwachting, dan wordt dat toegeschreven aan een subtiele spel van *NCK's* Ko van de pol. die daarmee de Frico in een hoek dreef. De Frico levert de helft van de kaasaanvoer van de *Domo* door aan de NCK en het spel van de NCK zou tot te lage handelsmarges voor de Frico leiden.

De betrokkenen laten er niet veel over los, maar de zaak wordt wel besproken en bij de Domo signaleerde men zoiets als een hartelijker verhouding tussen de Frico en NCK. Kennelijk verwachten de beide grote coöperaties een verdere afbrokkeling van de particuliere kaas-exporteurs. In de export op Duitsland moeten exporteurs met zulke lage handels marges genoegen nemen, dat ze er aan kapot gaan.

De positie van de grote kaasbedrijven (Frico en NCK) blijft moeilijk, doordat een deel van de kaasindustrie zonder omweg langs de groten direct levert aan de kleine kaashandelaren, die voornamelijk in het binnenland werken. Ook Frico en NCK leveren aan deze groep, die vooral geconcentreerd is in Bodegraven en Woerden. Deze handelaren blaken van activiteit. Ze investeren veel, de een na de ander.

Deze groep kleine handelaren - klein in verhouding tot de miljarden van Frico en NCK - bloeit in Nederland, doordat ze steeds nieuwe wegen zoeken om kaas kwijt te raken. Er zijn daarbij zoveel methoden en mogelijkheden, dat het typisch een gebied is voor kleine baasjes, die ook op zondagmiddag nog even door het pakhuis lopen om de natte-lucht-installatie te controleren.

De vrije fabrieken, dat zijn de kaasmakende coöperaties die buiten de NCK en de Frico om kaas aan de handel leveren, hebben zich wat los gemaakt van de kaasexporteurs en richten hun afzet zoveel mogelijk op de binnenlandse handel. De pijn van de lagere restituties, die Brussel op de zuivelexport geeft, komt zo ook iets later bij de vrije fabrieken, die gewiekst tussen de groten door blijven scharrelen, maar wel in het nette natuurlijk.

Van een monopolisering van de kaashandel is nog geen sprake. Er zal dit jaar in Nederland ongeveer 440.000 ton kaas aan de markt komen, waarvan het grootste deel als bulk zijn weg zal vinden, hoewel soorten en merknamen in toenemende mate tot een individualisering van de afzet leiden. Van de afzet neemt de NCK 165.000 ton voor haar rekening, de Frico 125.000, de DMV

(Campina) 32.000, terwijl de rest, 115.000 ton, in het circuit van de vrije fabrieken en kleine handelaren zit.
NOG GEEN MONOPOLIE DUS, maar de vriendschap tussen NCK en Frico en de besprekingen tussen die twee leiden tot de gedachte, dat ze klaar willen zijn om gezamenlijk op te treden, wanneer er onder de kaasexporteurs nog meer slachtoffers vallen. Er heerst enige zenuwachtige bedrijvigheid op dat punt. De buitenstaander zal zich afvragen hoe zulks te rijmen valt met de hoge kaasprijs; de prijzen zijn toch goed. Voor de kaasfabrikanten zijn de prijzen goed, maar de handel heeft belang bij lage prijzen.

De kaasmarkt kent op het ogenblik de hoogste produktie in de jaarlijkse productiecyclus, waarbij de handel in mei en juni kaas aankoopt voor bewaring. Ze moeten nu dure kaas kopen. Dat is tegen de verwachting in, want door de overgang van de Domo-kaasproduktie van de NCK naar de Frico (duizend ton in de week!) zou de Frico immers in moeilijkheden kunnen komen en veel kaas goedkoop en onder de marktprijs moeten wegwerken. Die verwachting is niet uitgekomen. De Frico en de NCK hebben in gemeenschappelijk overleg de zaak in de hand gehouden en een hoge kaasprijs gerealiseerd.

De moeilijkheden met de kaasmarkt dreigen nu uit een heel andere hoek te komen. Wanneer de EEG-Commissie in Brussel de rampkoers bij het restitutiebeleid voortzet, dan gaat de kaasmarkt aan het einde van dit jaar finaal kapot. Kaasexport buiten de EEG is alleen mogelijk met een subsidie. Die subsidies worden afgebroken. Bij de Domo, een grote kaasproducent met 40-50.000 ton, is daar deze week flink over gedaverd.

Een wijziging in dit subsidie-beleid was nodig, omdat er op grote schaal gespeculeerd werd met de restituties op de zuivelexport. De exporteurs kunnen hun exportorders maanden van tevoren bij de EEG-Comissie aanmelden, waarbij het subsidiebedrag werd vastgelegd, geprefixeerd. Toen eind vorig jaar, de wereldmarkt voor zuivel in beweging kwam, zijn er op grote schaal prefixaties gedaan zonder dat er exportorders tegenover stonden.

Het was een veilige speculatie, want wie niet gebruik maakt van zijn prefixatie, hoeft slechts ‘n geringe vergoeding te geven. Als gevolg van de massale prefixatie loopt de export naar de wereldmarkt als het spoor. De prijzen zijn immers omhoog gegaan en de exportsubsidie is afgestemd op het oude en lagere prijspeil.

Er wordt gouden munt geslagen uit de zuivelexport. Waar dat geld terecht komt, is niet geheel duidelijk. De coöperaties zeggen vroom dat ze alleen werkelijke orders geprefixeerd hebben en dat de anderen speculeerden met prefixaties die ook voor grotere hoeveelheden golden dan het kwantum, dat met restitutie werd uitgevoerd.

Leeuwarder Courant 1980-08-09

Ongedurigheid bij De Takomst over melkprijs vrije coöperatie

De Veemarkt

DE ZUIVELCOÖPERATIE *De Takomst* zal zich zelf moeten vinden en weten wat ze is. Het proces is al aan de gang, maar het moet ver weg komen. Wat er allemaal gaat gebeuren, is niet duidelijk, maar als De Takomst zich zelf niet vindt, loopt het binnen enkele jaren uit op een fusie met de Domo, de Drents- Groningse zuivelonderneming.

Ogenschijnlijk zijn Domo en Takomst ondernemingen van dezelfde orde. De ene met zo'n 800 miljoen kg melk en de andere met 600 miljoen, enorme hoeveelheden. De leiding van de Domo is in handen van een aantal zelfbewuste mensen, die de mentaliteit van moderne ondernemers hebben. De mensen, die leiding moeten geven aan De Takomst, vertonen nog duidelijk trekken van directeuren van fabrieken, die stormachtig groeiden van tien miljoen kg naar twintig gedurende de jaren zestig.

De coöperaties, waaruit De Takomst gevormd is waren voor het merendeel celgenoten van de Frico. Hun geringe omvang in verhouding tot het machtige geheel van de Frico leidde er toe, dat de plaatselijke coöperaties de Frico als een gemeenschappelijke toponderneming gingen zien, waar ze onder konden schuilen zoals kuikens onder een kloek.

Nog spreekt men bij De Takomst over topcoöperaties, alsof zij er zelf niet een zou zijn. De vier kaasfabrieken van De Takomst functioneren in deze gedachtengang gewoon als werkfabrieken van de kaashandelaar Frico. Dit functioneren wordt bepaald door de kosten- Den prijsverhoudingen binnen de Frico. Aan deze verhoudingen zitten zwaar betaalde commissies van eeuwigheid tot amen los van de markt te dokteren, opdat de ene deelgenoot niet wat meer zal vangen dan de andere.

Het beleid bij De Takomst wordt bepaald door de prijsverhoudingen bij de Frico. Over het beleid in de fabrieken heeft de Frico niets te zeggen, al kan zij wel (ongeveer) aangeven welke kaas er gemaakt moet worden of wat het meest wenselijk is. Een beleid, waarin produktie en afzet in één hand zijn, is bij Frico en Frico-deelgenoten nog niet aanwezig, althans niet zoals wenselijk zou zijn om tot een optimale situatie te komen.

Een fusie tussen Takomst en Frico is uitgesloten, omdat de Domo, ook een Frico-deelgenoot, een dergelijke ontwikkeling blokkeert. De Domo is namelijk veel meer dan een aantal kaasfabrieken. Nog niet de helft van de melk, die de Domo ontvangt, gaat naar de kaasbakken. Na aftrek van de leveringen aan de CCF blijft er een rest, die de basis is voor de eigenlijke activiteiten onder de naam Domo. De Domo zal haar zelfstandigheid niet prijsgeven.

Sedert het begin van dit jaar is er sprake van een noordelijk zuivelblok, waarin de Friese zuivelcoöperaties als zelfstandige ondernemingen samenwerken met de Domo. Deze organisatie werd daartoe lid van CCF en Frico. De Domo moet - het is een overdraagbare verplichting - een slok melk aan de CCF leveren, terwijl de Frico de kaas van de Drenten en Groningers verkoopt. De opening naar Friesland is door de Domo geforceerd via de kaasmarkt.

IN 1978 GOOIDE de Domo zoveel kaas op de markt, dat deze onder sterke druk kwam te staan. Om de Domo in goede banen te leiden moest deze coöperatie dan maar bij CCF en Frico onder-

gebracht worden. Uit de keuken van *De Takomst* verluidde dat de Domo de kaasmarkt onder druk zette om de lastige buur *De Zuidoosthoek* in Oosterwolde in een hoek te krijgen. De ZOH haalde steeds meer melk uit Drente en het Zuidelijk Westerkwartier in Groningen en daarom probeerde de Domo de kaasmarkt voor Friesland te bederven, opdat men de Domo te hulp zou komen in haar strijd om de melk in haar werkgebied.

Het verhaaltje hoeft ten opzichte van de Domo niet waar te zijn om toch aan te geven welke gedachtengangen er bij *De Takomst* leven en nog leven. Een groep in *De Takomst* meent, dat via prijsoperaties op de kaasmarkt een wijziging in de organisatie van de Friese zuivelcoöperatie afgedwongen kan worden.

Die gedachte is kortgeleden opnieuw naar voren gekomen. Er zijn coöperatoren in *De Takomst* bereid om met een prijsconcurrentie op de kaasmarkt de vrije coöperaties in Workum, Gerkesklooster en Oosterwolde op de knieën te dwingen, op de knieën voor *de Takomst* en de Frico. Uitgangspunt voor die gedachte is, dat de Frico de paraplu ophoudt voor de vrije coöperatie, terwijl dit enigszins ten koste van De Takomst gaat.

De Takomst betaalde over 1979 minder voor de melk dan de vrije coöperaties in Friesland, namelijk ongeveer een cent tot anderhalve cent minder. Dit prijsverschil vreet aan de goede verhoudingen tussen de Friese coöperaties, die gewend zijn met onderling betrekkelijk kleine verschillen boven de rest in Nederland uit te torenen. Een verschil van anderhalve cent tussen Workum en *De Takomst* is niet klein meer. Het was de laatste jaren geleidelijk duidelijk geworden, dat *De Takomst* in Friesland kleine risico's en schadeposten begon te verzamelen ter bescherming van het Frico-domein. Dat resulteert in een achterblijvende melkprijs van 1979. Dat leidt tot bezinning in de gelederen van *De Takomst*. De bouw van een nieuwe kaasfabriek in Wolvega of Heerenveen is uitgesteld; voorlopig blijft het bij een uitbreiding in Wommels.

Het ligt uiteraard buiten ons gezichtsveld om de uitbreiding in Wommeis te rangschikken onder foute stappen van *De Takomst*. Wel betekent het, dat *De Takomst* weer gaat bouwen voor melk, die dicht bij Leeuwarden is en die ook naar de CCF gestuurd had kunnen worden. Het was voor *De Takomst* voordeliger geweest om de melk van Wommels naar de CCF te sturen in plaats van de melk uit Wolvega en St. Nicolaasga.

Met enige ontsteltenis is door mensen van de strakke lijn gereageerd op de zijstap van *De Takomst* om eerst in Wommels te bouwen in plaats van de nieuwe kaasfabriek in Heerenveen op te zetten. Enigszins begrijpelijk is de stap van *De Takomst* op dit punt wel. De ervaringen met Dronrijp, waar net een gecomputeriseerde kaasfabriek is gebouwd, zijn niet dusdanig dat men met plezier direct weer zo'n fabriek elders opzet.

De strijd op de kaasmarkt is op verschillende fronten aan de gang. De kaashandel weet nauwelijks waar ze nog aan toe is en er is veel lef voor nodig om posities in te nemen. In de geruchtenoorlog wordt geschermd met een verdere verzwakking van de particuliere kaashandel en een verdere onderwerping aan het beleid van de grote twee, NCK en Frico.

Bij de kaasnotering wordt sinds weken niet meer met plussen gerekend maar met minnen. Dat laatste wil zeggen, dat de laatste kaas op de markt voor een lagere prijs wordt verkocht dan de snel minderende hoeveelheid die op notering wordt verkocht. Voor de Frico is deze ontwikkeling niet ongunstig. Bepaalde verliezen uit het eerste halfjaar worden zo weer ingelopen. De NCK zal voor deze vooral door de NCK bepaalde ontwikkeling wel een prijs geëist hebben van de Frico.

Ook de vrije coöperaties zitten als gevolg van deze ontwikkeling in de hoek waar de slagen vallen, van de vrije fabrieken zit Oudwoude overigens goed. Die fabriek verkoopt zijn Westberg namelijk contractueel met een plus boven de notering. De minnen zijn nog niet dusdanig, dat er een verandering in de verhouding van de melkprijzen van De Takomst en van de vrije coöperaties uit voort zal vloeien.
[….]

Leeuwarder Courant, 1980-08-16

De Takomst werpe zich in armen van ploeggenoot DOMO in Beilen

De Veemarkt
HET IS TEVEEL GEVRAAGD van de schrijver van deze rubriek om de koers van de Friese zuivel aan te geven. De vragen van het Marrumer Takomstlid in de rubriek ingezonden zullen we echter niet helemaal ontwijkend beantwoorden. De Marrumer kan een keihard antwoord krijgen: de schrijver van deze rubriek weet het ook niet en hij is doodgelukkig, dat hij niet met honderd koeien aan *De Takomst* opgeknoopt is. Stel je voor, leden van *De Takomst* die in een ingezonden stuk vragen hoe hun problemen opgelost moeten worden.

Vorige week hebben we enkele opmerkingen gemaakt over het reilen en zeilen van *De Takomst* en het Marrumer lid zegt dan: „overal kom je altijd mensen tegen die precies weten hoe het niet moet, terwijl wij - en met ons de gehele Friese zuivel - juist op mensen zitten te wachten, die kunnen zeggen hoe het wel moet".

Het zal een hele toer zijn om alle lange tenen aan te rijden, die beschikbaar gesteld zijn voor de rit, die we gaan maken, maar vooraf het volgende. Het was nog in de jaren vijftig en de oorlog in Korea duurde al jaren. President Truman had de knalzuchtige generaal MacArthur gedumpt en Sjoerd van der Schaaf zat al bij een andere krant dan de Friese Koerier van toen.
Wijlen notaris Bouke Tuinstra van Wommels hield een inleiding voor de Friese journalisten. Hij begon zijn toespraak als volgt: „Doe t MacArthur en Sjoerd van der Schaaf it der yn de hjerst fan 1950 oer iens wiene dat de oarloch yn Korea mei de krystdagen ófrun wêze soe ". De aanwezigen in Spoorzicht, waar nu het FRS-k.i. nog gevestigd'is, barstten in lachen uit. Een andere Friese collega wordt de volgende zin aangewreven: „Wij waarschuwen Soekarno nog één keer ....".

Het is natuurlijk niet waar, wat de Marrumer schrijft. De hele Friese zuivel zit niet op mensen te wachten, die kunnen zeggen, hoe het wel moet. Er is alleen enige ongedurigheid in *De Takomst*, omdat deze coöperatie de aansluiting bij de melkprijs van de andere zuivelfabrikan ten in Friesland lijkt te gaan missen. Dat is een intern probleem voor *De Takomst*. Over die ongedurigheid schreven we vorige week.

De situatie in de Friese zuivelindustrie is rooskleuring als men de melkprijzen van de Friese fabrieken vergelijkt met die van elders. De Friese zuivelindustrie heeft tientallen miljoenen guldens extra verdiend voor de aangesloten melkveehouders vergeleken met het gemiddelde prijspeil in Nederland. De Friese zuivelindustrie bereikte die positie via een reeks opstapjes, die varieerden van de uitbouw van de technologie van de kaasindustrie in Leeuwarden en Sneek en ook wel in Bolsward tot de kwaliteitsfilosofie van Dries Bouwes en zijn mensen bij de CCF

En hoe nu verder in Friesland.....vraag het aan Domo

Het probleem is nu in eerste aanleg, dat *De Takomst* de aansluiting met de melkprijs- kopgroep verliest en in het grote peloton dreigt terug te zakken. Het komt dan in gezelschap van de *Domo*, een ploeggenoot van *De Takomst*, die probeert het peloton op de koplopers te scheuren. Om nog even in wielertermen te blijven, *Domo* en *De Takomst* horen tot de ploeg *Frico*. Voor de komst van de *Domo* in deze ploeg was *De Takomst* er de leidende vedette, een positie die ze nu moet delen met de *Domo*, overigens met een voorsprong van een cent op die *Domo*.

ALS HET MARRUMER Takomst-lid een reeks vragen stelt aan de schrijver van deze rubriek over hoe het in de Friese zuivel moet, dan is er wel een antwoord te maken. We gaan het namelijk in Beilen aan drs. Sam Meihuizen vragen; dat is de hoofddirecteur van de *Domo*. Buiten de *Domo* om gebeurt namelijk niets meer in de Friese zuivelindustrie, die immers is opgegaan in het noordelijk zuivelblok, een schepping van mr. Gerrit Hepkema (*Frico*) en drs. Meihuizen (*Domo*).

Het besef van het ontstaan van dat noordelijk zuivelblok is nog niet diep doorgedrongen. Vorige week schreven we over de zelfbewuste *Domo*, die geleid wordt door een aantal mensen, die weten wat ze willen. Die *Domo* valt niet uiteen en die *Domo* gaat niet op in een groter geheel, die *Domo* blijft zichzelf. *De Frico* en de *CCF* hebben de *Domo* beloofd, dat ze dezelfde bruto-melkprijs zal kunnen betalen als de Friese zuivelfabrieken.

Niettegenstaande deze situatie, die bij elk lid van *De Takomst* sterk zou moeten leven, komt het Marrumer Takomst-lid, duidelijk geïrriteerd door onze opmerkingen, met vragen aan ons adres, die we als sarcastisch of retorisch zouden hebben afgedaan, als er niet die afgrond van misverstand uit gebleken was ten aanzien van de positie van *De Takomst* in het noordelijk zuivelblok.

Om het nog maar eens duidelijk te stellen: *De Takomst* heeft haar eerstgeboorterecht in de Friese zuivelindustrie verkocht voor een schotel bessola, dat rode daar. Als dan de vraag aan de orde komt of een volledige zuivelintegratie in Friesland aan te bevelen is, dan is dat een vraagstelling uit een verleden. Voor de komst van de Domo had die vraag waarschijnlijk een bevestigend antwoord verdiend uit het standpunt van De Takomst bekeken. Nu is de kwestie niet aan de orde.

Met zijn opmerking, dat de melkveehouders in Friesland zitten te wachten op mensen, die zeggen hoe het wel moet in de zuivel, heeft het Marrumer Takomst-lid eigenlijk de spijker op de kop geslagen. Er is immers geen duidelijk beleid uitgezet. Wel is er een gigantisch bouwprogramma op de tekentafels, dat een investering van een 100 miljoen gulden omvat.

EEN VLUCHT IN SCHULDEN IS de zekerste weg om het voortbestaan van en coöperatie te verzekeren. Een oud-zuiveldirecteur uit Kampen ried zijn collega's aan om de fabriek altijd voor een ton in de schulden te houden, dan konden de leden de coöperatie niet opheffen. Dat was de goede oude tijd. Nu gaat het om tientallen miljoenen.

Toen de *Zuid-Oost-Hoek* in Oosterwolde op de laatste ledenvergadering tien miljoen gulden van een kort lopende rekening op een lang lopende wilde omzetten, liet een aantal jonge agrarische ondernemers de spierballen wat rollen. Moest dat allemaal wel? De veronderstelling leefde, dat het bestuur wat willoos achter directeur Douwe Hoitinga aanloopt. Toen tenslotte de vraag gesteld werd, of er iemand stemming verlangde over de tien miljoen gulden, bleef het stil.

Hoitinga had zijn tien miljoen veilig. Vroegen die jonge boeren, waar de ZOH aan toe is als Hoitinga er eens tussenuit stapt. Dat is het probleem in Workum en Gerkesklooster ook, waar grote coöperaties ook met een opvolgingsprobleem in de directies komen te zitten. Gelukkig kan men nog altijd op de grote bult van nog grotere coöperaties, waar directies zitten zo machtig en groot, dat ze wel zullen weten, hoe de problemen opgelost moeten worden.
Er is een andere oplossing. De veehouders kunnen proberen met eigen fabriekjes een goede melkprijs te maken, hetgeen in Oudwoude lijkt te lukken. Een minder voor de hand liggende oplossing voor wie bang van grote coöperaties is, ligt in de plannen van dokter Lankester in Edens.

Deze aanhanger van de biologisch dynamische landbouwmethode en acupuncturist leidt een groep boeren met ongeveer een miljoen kg melk in de richting van een eigen kaasfabriekje in Wommels. Er is sprake van een melkprijs van 75 cent, mits de boeren hun melk met paardewagen naar Wommels brengen. Er staat een hele rij ministeries in Nederland klaar om een dergelijk initiatief met wat geld te steunen.
Het ministerie van landbouw heeft al aparte voorlichters voor de b.d.-landbouwmethode. De voorlichting is gratis, zoals gebruikelijk. Het ministerie van Financiën geeft de WIR-premie (grootschalig bij kleinschaligheid). Bij Economische Zaken is iets te halen vanwege de werkgelegenheid en CRM zal de milieuvriendelijkheid mee bevorderen. Den Haag gaat met de mode mee.

De markt voor alternatieve produkten blijft groeien én er is geen reden om niet aan de vraag te voldoen. Als straks de Unilever in de alternatieve voeding duikt, omdat het zo goed voor oor- en neusgaten is, staat iedereen in de officiële landbouw weer te hikken over alle onrecht van het kapitalisme.
[….]

Leeuwarder Courant, 1980-08-30

Glazen melkfles kan structuur van zuivelafzet veranderen

(De Veemarkt)
DE BEIDE FRIESE melkinrichtingen in Warga en Sneek zitten als door een wonder goed met hun melkflessen, de glazen flessen. De melkinrichtingen, waarvan Frico-Warga een consumptiemelkomzet heeft van 65 miljoen kg melk en *Nestlé-Sneek* van een miljoen of negen, hielden vast aan de glazen fles om de melkboeren in de straat te gerieven. Deze melkman kan de concurrentie met de supermarkter en winkels aan als hij over de glazen fles beschikt, omdat hij die zware fles haalt en brengt.

Frico-Warga hield onder leiding van Sipke Wielenga vast aan het glas er won daardoor geleidelijk omzet in winkels buiten het oorspronkelijke af zetgebied. Voor de *Domo* was dit aanleiding om in Groningen ten dele terug te schakelen van kartonverpakking op glas. Zij beleeft nu een stijgende omzet. Ik kleine melkinrichting van Nestlé in Sneek stuurt iedere dag een vrachtauto met flessenmelk naar de Veluwe, omdat daar ook een groep afnemers aan de fles wil blijven. Er is zo een groeiende omzet in Sneek.

De melkinrichting in Sneek is indertijd op aanstichten van de *Friese Bond van Melkhandelaren* versterkt met de melkinrichting van *Normandië*, ook in Sneek. Cees Boonstra, toen nog voorzitter van de bond, bemoeide zich indertijd nog al met die kwestie om te voorkomen, dat de *Frico* met de overname van Normandië een monopolie-positie in Friesland zou verwerven voor de consumptiemelksector.

De opkomst van de verpakking in plastic en geplastificeerd karton heeft aan eventuele dromen over een monopolie een einde gemaakt. De melkinrichting in *Nijkerk* zette de consumptiemelkmarkt op stelten door op grote schaal melk aan winkels te gaan leveren in wegwerpverpakking. Toen Nederlandse bedrijven enige ordening in de markt brachten, kwam prompt de Belgische industrie opzetten met melk uit fabrieken, die enige jaren eerder lagen te zieltogen en die met forse overheidshulp op de been moesten worden gehouden.

Als volksvoedsel is drinkmelk geleidelijk aan het verdwijnen, maar een kentering kan op handen zijn. In vele huishoudingen moet een gulden straks tweemaal worden omgekeerd voor hij wordt uitgegeven en dan komen de produkten van de melkveehouderij niet als laatsten in aanmerking om op te bezuinigen. De redenen daarvoor zijn gelegen in de kwaliteit, in de prijs en in de bezorging.

Het kan niet uitblijven of een aantal jonge mensen zal buiten slechter wordende sociale regelingen om zich een plaats willen scheppen in de maatschappij. De drang om boer te worden is groot omdat het een aardig betaald zelfstandig beroep kan zijn, maar een goede melkboer zal men ook niet moeten uitpoetsen.

Sedert de *Frico* in Warga het winkelkanaal is ingedoken merkt Uddo van der Meer, de verkoper, een toenemende warme belangstelling van de winkeliers voor de fles. In de winkels zorgt de vervanging van het doffe karton door de glanzende fles voor een groeiende omzet. De *Frico* heeft van zijn omzet ruim een derde deel in de winkels. Directeur Hendrik Nijboer schrijft dat niet alleen toe aan de voordelen van de glazen fles, maar ook aan het feit, dat de winkelier met de fles

uit de stuntsfeer is gehaald, waar karton en plastic in terecht zijn gekomen. Bij de glazen fles moet hij zich aan de minimumwinstmarge houden, die de *Frico* hem voorschrijft.

EEN APART PROBLEEM voor de melkinrichtingen is de televisiereclame. Het *Produktschap voor Zuivel* schrijft namelijk bij een reeks produkten voor hoe de samenstelling moet zijn. De inhoud van een „fles" vruchtenyoghurt staat namelijk vast. Als een bedrijf iets vruchtenyoghurt noemt, dan vertelt het produktschap wat het is. Zodra een bedrijf een produkt jopiejopie noemt, staat het schap buitenspel. Daar mag de fabrikant in stoppen, wat hij wil, dat wil zeggen, dat deze niet voorgeschreven minimum-percentages vruchten hoeft aan te houden.

Onder invloed van de televisiereclame kiest de consument een produkt, dat minder inhoudelijke kwaliteiten heeft, dan een ander, maar dat de bekende naam draagt. De Consumentenbond heeft net een onderzoek gedaan naar het hele zuivelpakket en het is daarbij vooral slecht te spreken over de variaties, die nog mogelijk zijn in de produkten die onder de naam vruchtenyoghurt worden verkocht.

Volgens de Consumentenbond bestaat yoghurt met vruchtensap voor een derde deel uit extra water dat aan de yoghurt is toegevoegd. De moderne distributie van melk is indertijd opgekomen, doordat de melkboeren aan het begin van deze eeuw te veel water bij de melk deden. Er moest ingegrepen worden om de consument tegen water, soms slecht water, in de melk, soms slechte melk, te beschermen.

Na een eeuw zijn we dus op het uitgangspunt teruggekeerd; de moderne industrie belazert de consument met water. De consument, ook niet gek, zoekt zijn voedsel nu weer op de boerenerven, hoe puurder natuurder hoe fijner.

UIT HET VOORGAANDE zou men kunnen opmaken, dat de glazen fles als verpakking voor melkprodukten gemakkelijk het pleit zou winnen. Waarom dat niet het geval is, valt niet zo maar te doorgronden. Er zijn weerstanden tegen de terugkeer naar de glazen fles. Hendrik Nijboer zei tegen de Zuivelkoerier, het blad van de melkhandelaren, ronduit dat hij niet in een terugschakeling van eenmalige verpakking op glas gelooft.

Nijboer zei niet precies waarom, maar hij lijkt zo zijn vermoedens te hebben over zijn collega's. Nijboer heeft een flessenbedrijf en zijn collega's in den lande zijn in karton en plastic verpakt. Voor Nijboer zijn er derhalve geen problemen, maar uit de Zuivelkoerier blijkt dat de andere directeuren van melkinrichtingen de glazen fles juist wel zien zitten. Hebben we hier niet te maken met een geval van een glasbelijdenis met de mond, terwijl ze in werkelijkheid de bui zien overdrijven?

Er zijn kennelijk teveel krachten in de maatschappij, die deze structuurwijziging tegengaan. Er zijn tientallen miljoenen in de eenmalige verpakkingssystemen geïnvesteerd, zodat een brute omschakeling niet mogelijk lijkt. Minister Ginjaar wil naar statiegeld op plastic flessen. maar Nijboer acht minstens een milieuheffing noodzakelijk om de omschakeling te bewerkstelligen, want wie begint nu met de vuile verpakking naar de winkels te slepen om het statiegeld te beuren

De srijd, die minister-Ginjaar tegen de eenmalige verpakking van melk voert, wordt ingegeven door het afvalprobleem. De afvalhopen veranderen hier en daar het landschap en het verzamelen en vervoeren van het afval leidt tot kosten voor de gemeenschap, die fabrikant noch consument rechtstreeks betalen, maar waar de belasting goed voor is.

Overigens heeft de glazen fles in principe allang een basis voor zijn terugkeer gelegd nog voor er sprake was van milieuvervuiling. Gecondenseerde melk bijvoorbeeld wordt vanouds in blik verpakt. Voor export gaat die melk nog steeds in blik de grens over. Blik was tot de jaren vijftig ook de verpakking voor koffiemelk. Toen de Koreaanse oorlog uitbrak en Amerika en Rusland elkaar en de Koreanen met alle mogelijke ijzerwaren om het hoofd begonnen te slaan, was er plotseling geen blik meer. Dat heette toen de Koreaanse crisis.

Nutricia en CCF stopten daarop hun koffiemelk in flesjes. Nutricia was wat eerder, omdat die over een voorraad flesjes voor *Chocomel* beschikte. De *CCF* won echter een proces tegen *Nutricia* over het model van de flesjes. Na een tijdje was de snel groeiende markt tussen die twee mooi verdeeld. Koffiemelk veroverde Nederland met een flesje en niet met blik.

De strijd tussen *CCF* en *Nutricia* werd tot in het absurde gevoerd. De grossier van koffiemelk in Leeuwarden en omgeving kreeg een auto van *Nutricia* voor de distributie van *Nutroma* en op die auto mocht in geen geval *Friese Vlag Goudband* vervoerd worden. De grossier had dus ook een auto voor *Friese Vlag*. Op een goede dag raakte de auto van *Nutricia* stuk, zodat de Friese Vlag Nutroma op sleeptouw moest nemen op de bezorgroute en zo reden ze voor onze deur langs in Lekkum.

Het leven was weer sterker dan de leer. In zo'n geval is dat een leuke, het leven verzoetende omstandigheid, maar eerder schreven we over de invloed van de reclame op de dagelijkse verbruiksgewoonten. De consument wordt in straatjes geleid, waarin zich achteraan de slachtplaats bevindt. Daar gaat hij willoos voor de bijl. Onder de consumenten is een groeiende beweging, die zich van de slachtplaats bewust wordt. De consument voelt zich gemanipuleerd, hij wordt o.a. via de reclame met veronderstellingen gevoed, die hem in de keuze van zijn aankopen beïnvloeden zonder dat hij zich dat direct bewust is.

Hoe onvolgroeid de consument is en hoe onvolwassen de reclamemaker komt tot uiting in de bescherming, die de consument geniet tegen onvolwaardige reclamemakers. Duidelijk blijkt dat uit allerwege tegen de margarinereclame genomen maatregelen, die in wezen een beperking van de persvrijheid betekenen.

Ook een blad als dat van de Consumentenbond is wat dat betreft niet hard genoeg; het laat zich gemakkelijk afleiden naar zachte standpunten zodra het in de modieuze sfeer komt. Tot die sfeer hoort de boerenkaas kennelijk. In het artikel „Het nieuwe beeld van ons dagelijks zuivelpakket" komt een reeks foto's voor van de bereiding van boerenkaas. Leuk om te zien. Alles gebeurt in open vaten en het verse produkt wordt met blote handen aangepakt.

Vergeleken met de kaasbereiding in de moderne fabrieken is er een hemelsbreed verschil. In die fabrieken geschiedt de bereiding in gesloten vaten, zodat vreemde invloeden zo weinig mogelijk vat krijgen op melk en eindprodukt. Om boerenkaas uit „rauwe" melk te kunnen maken, moet de boerin wel gebruik maken van grote hoeveelheden salpeter die de bacteriën moeten doden. In de boerenkaasmakerij wordt veel meer van dit spul gebruikt dan in de fabrieken, zodat de kans op nitraati en nitrietsporen er ook groter is. Aan de fotoreportage van de Consumentengids ontbreekt de foto betreffende de toevoeging van het salpeter.

Wel moet de Consumentengids even vertellen, dat er in zuivel aflatoxine kan zitten, omdat koeien steeds meer worden bijgevoerd met krachtvoer, aldus de Consumentengids. Dat is klinkklare onzin. Natuurlijk kan er in zuivel aflatoxine zitten, maar dat komt niet omdat er steeds meer

krachtvoer gevoederd wordt. Uit zo’n opmerking blijkt, dat de Consumentengids of behept is met vooroordelen, of probeert zijn lezers te manipuleren.

Leeuwarder Courant 1980-10-25

Friese boeren en hun rechten in en buiten rechtzalen [31]

(De Veemarkt)
Achter gesloten deuren sleept zich het proces voort dat de **firma Koopmans** uit Bolsward heeft aangespannen om zo'n vijf, zes miln gulden van de coöperatie "De Takomst" (Dronrijp) te pakken. Koopmans wilde aanvankelijk een kort geding, maar rechtbankpresident Willem van den Berg heeft dat omgezet in een rechtszaak in verkorte behandeling, zodat hij in raadkamer getuigen kan horen.

Aanvankelijk verliep de verkorte behandeling ook openbaar, maar in de derde zitting maakt Hans Koopmans bezwaar tegen de aanwezigheid van de pers, zodat de deuren - omdat het een behandeling in raadkamer was - voor het publiek gesloten werden. Een paar duizend leden van De Takomst, wie elk een paar duizend gulden uit de zak geklopt kan worden, mogen raden, wat er over hun centen gezegd wordt.

Koopmans koos voor de sluiting een tactisch moment, want in de voorgaande zitting hadden zijn getuigen Takomst-directeur Kranenburg en de leden van De Takomst zwart gemaakt, terwijl bovendien uiteengezet was, dat het met de personeelsvoorziening in de kaasfabriek te **Dronrijp** een troebele zaak was. Kranenburg zou zich tegenover Koopmans op de mentaliteit van De Takomst beroepen hebben: men zou er geen enkele moeite hebben met de ondergang van een leverancier.

In de derde en vierde zitting in raadkamer zou De Takomst met de Friese zuivelbond ongetwijfeld de deugden van Koopmans c.s. geëtaleerd hebben c.s. geëtaleerd hebbenen dan zou er straffeloos verklaard kunnen worden, dat er bij Koopmans een totalitair personeelsregime heerst, waarbij Hans Koopmans ook de regie zou kunnen voeren over de getuigenverklaringen. Er werden namelijk al dergelijke veronderstellingen geopperd in kring van De Takomst, hoe dat precies in zijn werk zou gaan.

De Takomst had de publieke tribune graag opengehouden, maar Koopmans wilde sluiting. Koopmans zegt. dat zijn bedrijf met sluiting bedreigd wordt. indien er niet voldoende geld binnenkomt uit De Takomst, hoewel De Takomst alle afgesproken werkzaamheden reeds hreeft betaald. Dit heeft reeds geleid tot geruchten, dat Koopmans de uitvoering van werk aan de fabrieken in **Bergum** en **Oosterzee** gestaakt zou hebben. De werkzaamheden vinden in tegenstelling tot de inhoud van de geruchten normaal doorgang.

Het conflict dat Koopmans heeft met De Takomst gaat om werkzaamheden aan de kaasfabriek in Dronrijp, waar begin 1979 de grootste kaasfabriek ter wereld had moeten draaien met de allernieuwste computers, die de kaasmakerij zouden sturen. Daar is niks van terecht gekomen. De fabriek werkt nog niet op de aangenomen capaciteit. Aan deze ellende gaat een lange historie vooraf.

Hans Koopmans is een geniale zuiveltechnicus, die door de scherpe kantjes aan zijn karakter een reeks vijanden heeft gemaakt in zijn loopbaan in verschillende zuivelwerktuigenfabrieken. Hij had het gevoel, dat anderen gingen strijken met de dingen die hij uitvond. Bij de Friese Zuivelbond zat net zo'n figuur als Koopmans, de zuiveltechnicus Annema. een oudere generatie, die onder en boven zich in de bond ook nog al sterk belijnde figuren had.

31 *In LC 1980-09-23 gaat men uitvoerig in op deze kwaestie!*

Die Annema is eigenlijk de drijvende figuur van de mechanisatie van de Friese zuivelindustrie geweest na de oorlog. Hij was de man van wat Koopmans de „engineering" noemt, het denkwerk omtrent de samenhang der dingen in een zuivelproces met levend materiaal. **Annema** en ook **Lolkema** van de Friese Zuivelbond hebben de mechanisering en computerisering van de kaasbereiding indertijd op gang gebracht in de experimentele zuivelfabriek te **Oudeschoot.** Het geld daarvoor kwam in eerste aanleg uit de zogenaamde **tegen-waarde-rekening van de Marshall-hulp**.

Van de werktuigenfabrieken speelt de firma **Bijlenga (Tebel)** een belang rijke rol in deze ontwikkeling. Koopmans was ook verbonden aan Bijlenga. Het was duidelijk, dat Bijlenga een enorme kennis omtrent de kaasbereiding verwierf, welke eigenlijk leunde op de deskundigen van de Friese Zuivelhond. Dries Bouwes, toen directeur van de CCF, wist een oplossing, De CCF nam de aandelen van Bijlenga over, daarmee bleef alle kennis in eigen huis, want de CCF en de Zuivelbond hebben dezelfde zuivelfabrieken als lid

Inmiddels had Hans Koopmans al zijn wereldberoemde **kaastrein** ontworpen, een zelf ladend en lossend kaasrijpingsapparaat , een compleet kaaspakhuis. Bovendien was Koopmans voor zichzelf begonnen. Koopmans leefde van financiële moeilijkheden en conflicten. Geld om zijn bedrijf drijvende te houden werd op de meest originele maar legale manieren boven water gehaald.

Een fusie van Koopmans en Bijlenga spatte af op voorwaarden in de personeelssfeer. Koopmans wilde eerst enkele mensen bij Bijlenga verwijderen voor er sprake kon zijn van samengaan. Met de Friese Zuivelbond wilde Koopmans ook geen zaken doen. We herinneren ons niet meer, welke uitdrukking hij voor de bond gebruikte, maar er lag wel een geestelijke kloof tussen Bolsward en Stationsweg in Leeuwarden. Het scherpste messenwerk ten aanzien van Bijlenga kwam echter van De Takomst en nog hoort men in Bolsward met verholen bewondering over die huzarenrit berichten.

Bijlenga had voor De Takomst een fabriek in Wolvega ingericht en De Takomst weigerde een miljoen gulden van de rekening te betalen. Om de goede verhoudingen in de Friese zuivelcoöperatie te redden nam de CCF het verlies van haar dochter voor haar rekening. De CCF heeft haar dochter daarna wel verstoten en overgedaan aan de Zweedse werktuigenindustrie Alfa-Laval, al tientallen jaren een leidende onderneming in de zuivelwerktuigenindustrie.

Dries Bouwes heeft de monopoliepositie van Alfa-Laval altijd gevreesd op het terrein van de zuivelwerktuigen. De verkoop van de aandelen van Bijlenga werd goed gepraat met de gedachte dat het met die monopoliepositie uiteindelijk wel mee bleek te vallen. Koopmans was er toch!

In de nieuwe kaasfabriek te Dronrijp moesten De Takomst, Koopmans, de Zuivelbond en Bijlenga (Alfa-Laval) samenwerken om één lopend geheel te maken. Na het voorgaande is een verdere toelichting nauwelijks meer nodig: ze reden tegelijk het kruispunt op en rechter Van den Berg moet de puinhoop uit elkaar halen.

Koopmans had in Dronrijp graag een monument voor zichzelf opgericht, maar hij kreeg die opdracht voor de inrichting van de gehele fabriek niet. Als de apparatuur van Alfa-Laval de wrongel heeft gemaakt en op maat gesneden, mag Koopmans nog iets met de kaasvaatjes en de kazen doen. De aansluiting van de beide systemen heeft vooral de haperingen te weeg gebracht…….

Leeuwarder Courant 1980-11-15

Coöperatie lijkt op vermolmend en verouderend instituut

(De Veemarkt)
DE COÖPERATIE IS OOK NIET meer wat ze geweest is. Het is een goedkope constatering, want iedereen ziet om zich heen het uitweken en verwarrelen van deze instituten. In de komende tijd ondergaat de coöperatie als vorm van economische samenwerking een vuurproef. De boeren zullen nog losser tegenover hun coöperaties komen te staan en de ondernemingsraden zullen macht overnemen.

Jaren geleden heeft een medewerker van de Rabobank, een zoon van Haeije Wind uit Heeg, een onderzoek ingesteld naar het eigen vermogen van de coöperaties in verhouding tot het vreemde vermogen in de onderneming. Het bleek een droevige zaak. De coöperaties beschikten nauwelijks over eigen vermogen. Daar is sedertdien onder druk van de Rabobank enige verbetering in gekomen. De zuivelcoöperatie brengt het er nog niet zo slecht af.

De redenering bij de financiering van coöperaties was, dat de boeren er geen geld in konden laten zitten, want dat hadden ze als vermogen in hun eigen bedrijf nodig. De boeren in Nederland staan de komende jaren met hun eigen vermogen wel sterk in de te verwachten barre tijden. Voor de coöperaties was het geringe eigen vermogen niet zo erg, want een gulden kostte immers maar drie cent na de oorlog, nu een dubbeltje.

Door de oplopende rentelast zijn coöperaties in moeilijkheden gekomen.
Een typisch voorbeeld daarvan is de *Avebe* De boeren hebben dit concern altijd geplunderd. Op een gegeven moment gebeurde dat zelfs met steun van de EEG-Commissie in Brussel. De EEG-Commissie stelde een garantieprijs vast voor de boeren, die aan de Avebe fabrieksaardappelen leverden, en pas als die prijs was betaald door de Avebe. kwam de subsidie uit Brussel.

De Avebe bleef er rillend naakt van staan en vluchtte in fantastische plannen. Men ontdekte namelijk, dat er behalve zetmeel ook eiwitten in de aardappelen zitten en die wilde men niet langer laten rotten op de kanalen in de Veenkoloniën, maar opvoeren aan het vee. De rekening klopte niet, want de installaties van de eiwitwinning vielen duur uit en de prijs van het, eiwit als veevoer paste ook niet.
Gelukkig vond men een pracht dekmantel voor deze mislukking. De eiwitwinning heette toen milieubescherming en onder die dekmantel is een van de grootste financiële debacles in de geschiedenis van de Nederlandse coöperaties voorlopig even verdwenen. ***Minister Braks*** heeft er een kwart miljard achteraan gegooid. Dat bedrag is zo onvoorstelbaar hoog, dat het telkens als een „kwart miljoen" in de discussie opduikt.

Een punt, waaraan in coöperatiekringen liever totaal geen aandacht word, geschonken, is de identiteit van de persoon, die voor minister Braks in directie en bestuur orde op zaken moet stellen. Die persoonis de directeur van de particuliere onderneming CSM, de heet Nieuwenhuyse. De minister heeft voor deze operatie een man uit de particuliere sfeer opgezocht met passering van alle coöperatieve deskundigheid.

De CSM-directeur van de suikermaatschappij, die ook de suikerfabriek in Vierverlaten bij Groningen heeft, zal geen oplossingen uit de weg gaan, waarbij de coöperatie een morele klap uitgedeeld krijgt. Men zal er rekening mee moeten houden, dat de Avebe „ontcoöperatio- neerd"

wordt. Misschien dat de onderneming op de een of andere manier onder de vleugels van de *CSM, Wessanen, Unilever* of een ander levensmiddelenconcern bestaan blijft. De CSM verdient de voorkeur omdat de bietsuikerindustrie ao. een belang krijgt in de concurrerende zetmeelsuikerindustrie).

De Avebe is al geen echte coöperatie meer. Van alle Groninger coöperaties met enige naam in het verleden is er nog slechts één zelfstandig overgebleven. Dat is de Groninger Aankoopcentrale, een zusterorganisatie van dc Friese CAF en van de Meppeler Landbouwbank. Het drietal heeft al eens fusiebesprekingen gevoerd.

VAN DE GRONINGER zuivelcoöperaties heeft kort geleden die in **Winschoten** haar zelfstandig bestaan als laatste opgegeven. Ze is ingetrokken bij de *Zuid-Oost-Hoek* in Oosterwolde. Oosterwolde stapte indertijd uit de Frico, omdat men zich niet wilde laten ringeloren door de Friese kleiboeren en nu haalt Oosterwolde de nog zwaardere kleiboeren uit het Oldambt binnen. Als de leden van de oude ZOH zich blijven herinneren, dat Groninger boeren geen verstand hebben van • cobperatie, kan het wel goed komen.

Tussen het gebied van Oosterwolde en Winschoten ligt niet het werkterrein of melkwinningsgebied van de *Domo*, zoals men gevoelsmatig zou kunnen veronderstellen, maar van de zuivelcoöperatie *Acmesa* in Assen. Tussen de Dollard en de Stellingwerven ligt een gebied in Groningen en Drenthe, dat zich heeft afgewend van de Domo.

De Acmesa voert een erg zelfstandige koers met Erkelens als voorzitter en Tom Oosterlo als directeur. Toch wordt er in de zuivel wel eens gespeculeerd over mogelijke ontwikkelingen, omdat de capaciteit van Winschoten aanmerkelijk hoger is dan de hoeveelheid aangevoerde boerenmelk.

In Drenthe bevindt zich naast de *Domo*, de *ZOH* en *Acmesa* nog een vierde zuivelcoöperatie, de *DOC* in Hoogeveen en Zuidwolde. De kaasproduktie van Hoogeveen gaat naar de coöperatie *NCK*, maar directeur Mintjes verhandelt de kaas van Zuidwolde via de zuivelbeurs in Leeuwarden. Ook weer zo'n mooie coöperatietroef; hij kan alle kanten uit. De boeren van de DOC trouwens ook

Een van de Staphorster zuivelfabrieken (niet die van Douwe van der Wal maar de *Nijverheid,* welke de melk doorlevert aan de coöperatieve melkinrichting van *Mient Pel in Nijkerk*) ontvangt melk van leden van de DOC in Hoogeveen. De DOC heeft daar via een kort geding een eind aan proberen te maken, maar die slag is verloren. De rechter heeft zelfs de idee gegeven, dat de boeren van de DOC vrij zijn om te gaan en te staan waar ze willen met de levering van hun melk. Aan te nemen valt, dat een en ander deze leden van de DOC nog niet ontslaat van hun aansprakelijkheid jegens de coöperatie, als deze in financiële moeilijkheden zou komen. De wrong zit in een verandering in de leveringsvoorwaarden van de DOC, waarbij de leden verplicht werden over te schakelen van bussen op gekoelde melktanks.

Een dergelijke ingrijpende verandering kan volgens sommigen xxrichten niet bindend zijn voor leden en zo lijkt de rechter er ook over te denken. Hoogeveense melk loopt nu via Staphorst naar Nijkerk, dat bij een verdeling van de consumptiemelkmarkt tussen de wal en het schip terecht is gekomen.

De *Nijkerker melkinrichting* zou weinig moeite hebben met die positie, omdat het kartel Meldoc de teruglopende omzet in Nijkerk financiert. Nijkerk is een coöperatie, die niet-leden een hogere prijs betaalt in de Flevopolder dan de eigen leden, ook zo"n coöperatief ontbindingsverschijnsel.

Coöperatieve Stremsel- en Kleurselfabriek

De coöperatieve idee wordt van vele kanten belaagd, omdat de coöperatie veranderd is en omdat er kennelijk ook veel onbegrip jegens de coöperatie bestaat. Dat blijkt o.a. uit de actie van de EEG-Commissie in Brussel tegen de Coöperatieve Stremsel- en Kleurselfabriek in Leeuwarden. De fabriek heeft met haar stremsel een monopolie-positie verworven, terwijl de leden bovendien tot afname verplicht zijn. Dat mag niet, zegt de EEG-Commissie, die er moeizaam een besluit over heeft geformuleerd, waar zelfs de Franse regering tegen in opstand is gekomen, omdat dat besluit de bodem uit de coöperatie slaat

[….]

Eerste prijs kaas in Wisconsin

„BETERE WAAR" daarvoor zorgt de zuivelcoöperatie *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster en met die waar verwierf Gerkesklooster de eerste prijs in de harde kaas op de internationale kaaskeuring in Wisconsin. Bovendien werd Gerkesklooster „runner up" in de strijd om de wereldbeker. De Domo-fabriek in Kolderveen haalde er ook twee prijzen vandaan. Dat was de oogst van een veertigtal inzendingen uit Nederland. Het had ook even genoemd kunnen worden in de CBTB-vergadering.

Het FNZ-blad Zuivelzicht is kennelijk aan met het daverende succes dat twee leden van de FNZ in Wisconsin hebben behaald. Het succes wordt afgedaan met een commentaartje van een paar regels en daarin moet dan nog even verwezen worden naar de uitslag van de FNZ-kaaskeuring in Leeuwarden in september. Uit die uitslag zou blijken, volgens Zuivelzicht. „dat we nog een hele serie wereldkampioenschapswaardige kaasfbrieken in portefeuille hebben". Hoe weinig doorleefd het commentaar geschreven is, blijkt uit de opmerking, dat „onze kaas ook in Amerikaanse ogen van wereldklasse is".

Kaas proef je niet met de ogen maar met de mond, ook in Amerika. De laatdunkende manier, waarop Zuivelzicht over de Amerikaanse keuring schrijft, getuigt van een gezapige verwatenheid aan de kant van de FNZ. De Friese kaasmakerijen hebben op de keuring van de FNZ niet zo'n beste beurt gemaakt, maar er zijn ook Friese deskundigen geweest die zich geërgerd hebben aan de amateuristische manier, waarop in Leeuwarden door de FNZ gekeurd is. Kaas, die op de keuringen van de Friese Zuivelbond heel best mee kon komen en die, zoals in het geval van Gerkesklooster, op de keuring van de FNZ werd weggedrukt, kwam in Wisconsin aan de top te staan.

Leeuwarder Courant 1980-12-13

Boze zwijgende meerderheid als molensteen aan nek van ZOH

(De Veemarkt)
ONDER ZWIJGENDE MEERDERHEID wordt doorgaans die groep mensen verstaan, die door omstandigheden niet in de gelegenheid zijn om zich te laten horen. Het zijn de mensen, die zich wat onhandig moeten handhaven in het maatschappelijk verkeer. Als ze wilden zouden ze de macht hebben, maar ja, er zijn mensen, die het beter weten dan de zwijgende meerderheid en daar legt zij zich bij neer.

Soms gloort er hoop voor de zwijgende meerderheid, voor de vertrapten, voor de maatschappelijk onhandigen, dan kan ze als de molensteen om de hals gaan hangen van wat zich probeert te handhaven. In de noordelijke zuivel vormt de Frico-Domo-groep die zwijgende meerderheid. Ze kan niet zo goed met de melkprijs meekomen. Ze zakt ieder jaar wat af van de melkprijstop.

Deze week ging de Frico-Domo de ZOH in de ledenvergadering van de CCF zwijgend op de vingers staan op het moment, dat deze coöperatie uit de Wouden en de Stellingwerven zich uit het zwembassin op de rand wilde hijsen. Ze zeiden niets, trapten alleen even en de ZOH stortte terug in het bassin en volgens de statuten van de CCF moet de ZOH nu de fusieplannen met de coöperatie in Winschoten los laten.

Het noordelijk zuivelblok is een losse groep zuivelcoöperaties, waarvan *Frico-Domo* de kern vormt en waartoe in de noordelijke provincies niet behoren de coöperaties in Winschoten, Assen en Hoogeveen. Wel hoort er bij de coöperatie ***Novac***, (aangesloten bij Friese Zuivelbond, *Frico* en CCF). Zij heeft haar werkterrein voornamelijk in zuidelijk Friesland de Kop van Overijssel en de Flevopolders.

Kort geleden heeft de Novac, de best betalende en rijkste coöperatie buiten Friesland, een overeenkomst gesloten met de randstedelijke *CMC*, waarbij een grensregeling in zuidelijk Flevoland tot stand is gekomen. De grens tussen Novac en, CMC komt ,te liggen tien kilometer ten zuiden van de Knardijk. De Knardijk loopt van Lelystad naar Harderwijk en ongeveer tien kilometer ten zuiden van die dijk begint het akkerbouwgebied, dat zich dan verder uitstrekt tot de oevers van de voormalige Zuiderzee. Dat is voor de CMC. als melkwinningsgebied.

In het oostelijk deel van het melkwinningsgebied van de Novac staat ze in open concurrentie om de melk met de Overijssels-Gelderse coöperatie ***Coberco***. Als binnenkort De Boerderij haar jaarlijks overzicht van haar onthullende melkprijzenonderzoek publiceert, wordt verwacht, dat met name de overgang van boeren uit het gebied van de zuivelfabriek in Hasselt naar de rijk betalende en expenderende Novac verder zijn beslag krijgt. Deze toenemende melkaanvoer bij de Novac valt niet onder de beklemming van de CCF. maar deelt gewoon mee in de winst van de CCF zonder dat daar iets tegenover staat.
Ook de ZOH in Oosterwolde bood in de ledenvergadering een kwantum melk aan, vijftig miljoen kg melk, dat zou moeten delen in de CCF-pot, nou ja, geleidelijk nog maar een potje. Het betrof de melk van de coöperatie in Winschoten, die fuseren wilde met een Friese coöperatie als de ZOH, terwijl de *Domo* dat gebied van Winschoten als haar jachtterrein beschouwt.

ENIGE DANKBAARHEID in de noordelijke zuivel voor de fusiebereidheid van de ZOH zou niet misplaatst zijn, want in ieder geval zou de fusie voorkomen, dat zich de particuliere industrie

als een vos in het noordelijke deel van het kippenhok vestigt. Het concern Lijempf-Wessanen is duidelijk op zoek naar mogelijkheden om de produktie van Maasdammer uit te breiden en dat kan in het Noorden beter dan in Schoonrewoerd in de Betuwe, waar de Lijempf nu bezig is.

Voor de ZOH kwam het besluit van de ledenvergadering van de CCF om de fusie tussen ZOH en Winschoten af te keuren niet als een onverwachte gebeurtenis. Het was bekend, dat het die kant uit zou draaien. Nieuw was het ook niet, want toen de ZOH indertijd de melk uit Grolloo, Anloo en Rolde ophaalde, ontstond een soortgelijke situatie.
De *Domo* zag een en ander gebeuren onder haar neus te Beilen. Ze rommelde toen in het hoofdkantoor van de CCF in Leeuwarden en ook toen mocht de ZOH de melk niet accepteren. De ZOH vond een weg om het toch voor elkaar te krijgen. Nadien is de ZOH uit de *Frico* gestapt, die tot dat moment de kaasafzet van de ZOH verzorgde. Dat scheelde de boeren van de ZOH miljoenen in de melkprijs.
De ZOH is indertijd een fusie aangegaan met de zuivelcoöperatie Olterterp. Bij die fusie maakte de zuivelfabriek in Marum van de gelegenheid gebruik om in te breken in het gebied van o.a. Olterterp en Haulerwijk. Marum werd later opgenomen in de *Domo*-groep. ZOH claimde melk in het *Domo*-gebied. Toen de *Domo* een paar jaar geleden wat onhandig alle boeren in de tank wilde stoppen, kwam er een beweging op gang van boeren uit het Westerkwartier naar de ZOH, die geen eisen omtrent melktanks stelt.

Er ontstond een conflict tussen *Domo* en ZOH, waarbij er op een gegeven moment zelfs sprake was van een bezetting van Oosterwolde door *Domo*-boeren. Uiteindelijk heeft Rinse Zijlstra beide partijen om de tafel gekregen en een soort grensregeling tussen beide coöperaties tot stand gebracht. Als er meer boeren naar de ZOH overgingen, dan afgesproken, dan zou de ZOH voor de meerdere melk iets betalen aan de *Domo*.

Het is duidelijk, dat de *Domo*, een arme coöperatie, er alles aan gelegen is om een verdere expansie van de ZOH te stoppen. De ZOH is in bespreking met de Lijempf over de produktie van Maasdammer-kaas, de officiële naam van de Westberger, die in Oudwoude gemaakt wordt.

De ZOH neemt boeren over in het grensgebied van ZOH en *Domo*. De ZOH krijgt een grote melkfabriek in Winschoten in handen. De ZOH betaalt in Drenthe de vetste melkprijs uit, gevolgd door Hoogeveen, Assen en dan pas de *Domo*. De *Domo*-boeren verkeerden in de veronderstelling, dat ze de Friese melkprijs zouden krijgen, als ze maar eenmaal aangesloten waren bij CCF en *Frico*; over de Friese Zuivelbond, de architect van het Friese zuivelgeluk, dachten ze minder na.

IN FRIESLAND IS men ook wat bevreesd voor de ontwikkeling van de ZOH, die nu een relatief betere melkprijs uitbetaalt dan voorheen, toen ze nog in het *Frico*-kamp zat. De mening bij de ZOH-boeren, dat ze in de *Frico* klein werden gehouden, heeft daardoor meer voedsel gekregen. De morele verontwaardiging over het besluit van de CCF-vergadering om de fusie tussen Winschoten en ZOH niet te erkennen, zal er gniffelend geuit worden.
De ZOH is in het coöperatieve kamp lastig. De ZOH dwingt zijn boeren niet in de tank, een feit, dat bij een vastlopende economie geleidelijk van meer betekenis wordt. Noemden we zo pas Friese Zuivelbond de architect van het Friese zuivelgeluk, de bond in de persoon van mr. drs. H. Smit is ook de bouwmeester van de fusie tussen Winschoten en de ZOH.

De *Domo* voert al geruime tijd besprekingen met de Friese Zuivelbond, omdat men ook daar lid van zou willen worden. De *Domo* krijgt dan toegang tot het wetenschappelijk arsenaal van de

Friese zuivelindustrie, maar dat kost natuurlijk wel geld. De Drents- Groninger Zuivelbond is indertijd gefuseerd met de *Domo* en Winschoten is toen ontsnapt aan de kosten, die deze fusie met zich bracht. Ook daar zit nog wat oud zeer.

Er dreigt een kort geding van de ZOH tegen de CCF, waarvan de juridische inspiratie bij de Zuivelbond ligt. De ZOH kan een besluit van de ledenvergadering misschien juridisch laten terugdraaien, maar daarmee is er nog geen goedkeuring van de fusieplannen, welke de statuten van de CCF vereisen.

Het lijkt aantrekkelijk om te gaan spreken over de voortgaande verwording van de coöperatieve gedachten. De vraag is alleen of de gebeurtenissen passen in de plannen van Frico-directeur Gerrit Hepkema, die het noordelijk zuivelblok op poten heeft gezet, waardoor de *Domo* geheel op de Friese zuivelindustrie werd gericht Het meest waarschijnlijk lijkt nu een ontwikkeling, waarbij de exploitatie van de Winschoter zuivelfabriek in handen blijft van de ZOH. De Winschoter boeren zouden zich kunnen verenigen in een veehoudersvereniging, die de melk aan de ZOH levert tegen een prijs, die overeenkomt met de prijs, die de ZOH aan de eigen leden betaalt.

Mocht de verwording op kort mijn doorzitten, dan kan men beleven, dat de ZOH de grensregelingen opzegt, teneinde de *Frico* te ontlasten van melk bij Donkerbroek, waar de *Frico* een dreigende afval bezwoer met het overnemen van de hele fabriek.
Te verwachten valt, dat de bedrijfsresultaten van de ZOH over 1979 beter zullen zijn dan die van de omliggende coöperaties, die met de *Frico* in zee zijn gegaan. De komende publicatie van De Boerderij over de melkprijzen zal vele boeren ook weer een schok geven. Het is een merkwaardige ontwikkeling, die er op gang is gekomen, waarbij de actie van *Frico*-Domo in de CCF meer effecten heeft dan het klein houden van de ZOH.
[….]
De prijzen voor melk moeten volgend jaar omhoog om de veehouders enige genoegdoening te geven als voortrekkers van de economie. Als er te veel melk komt, zal dat waarschijnlijk met een korting per kilo melk gecompenseerd worden. De prijsverhoging van melk wordt betaald door de EG-consument. Iedereen, die wat in die richting te vertellen heeft, is het daar wel over eens. Men moet het dan nog eens worden over de prijs van de rest.

Als die prijs betaald is, dan kan met een heffing over alle melk het prijspeil voor de boer tot stand komen als een gemiddelde. Als men zich niet laat verbijsteren door het gegil over superheffingen (dat is hetzelfde als contingentering beweert het Friesch Dagblad) en de komende prijsverhoging van de melk in de gaten houdt, welke tot stand komt buiten het knoffelige beleid van Den Haag om, dan is er wel enig vertrouwen mogelijk.
[….]

Leeuwarder Courant 1980-12-20

Zuivelbond lijkt dupe tweespalt Frico-Domo en vrije coöperaties

(De Veemarkt)
HET FRICO-DOMOBLOK in de ledenvergadering van de *CCF* is niet akkoord gegaan met de fusie tussen de zuivelcoöperaties in Winschoten en Oosterwolde. Volgens de statuten van de *CCF* zou de *ZOH* in Oosterwolde niet meer aan de voorwaarden van het lidmaatschap voldoen, indien de *ZOH* zich niets van het besluit bij de *CCF* zou aantrekken. De ZOH zou gewoon geschrapt kunnen worden als lid.

Dat betekent dan weer, dat de *ZOH* geen melk meer kan leveren aan de CCF. De Friese coöperatie zou zelf verwerkingscapaciteit moeten zoeken voor een belangrijk deel van haar melk, maar die capaciteit is er wel in Winschoten. Daar staat een zuivelfabriek met een heel ruim jasje. De verwerkingscapaciteit zou dus in wezen geen probleem zijn.

De *ZOH* wordt echter niet graag uitgeschakeld als lid van de *CCF*. De groep zou dan immers een poot in de afzet naar de condensmelk missen en evenmin meer profiteren van de merkenpositie van de *CCF* in verschillende markten. Een aandeel in de *CCF* is van belang voor de spreiding van de melk. Bovendien betaalt de *CCF* minimaal de kaasmelkwaarde van de melk.
Financieel is een lidmaatschap van de *CCF* aantrekkelijk, omdat de *CCF* er elk jaar nog wel een potje weet uit te persen. De soep wordt dunner nu over 1980 ook de *Domo* in de resultaten van de *CCF* deelt, terwijl de verwachtingen bij de *CCF* niet erg hoog zijn. Een hoge kaasprijs in het begin van het jaar draineerde geld uit de *CCF*, zij het dat aan het eind van het jaar de productiecapaciteit volledig bezet is door de honger naar melk in de wereld.
Ik winstcapaciteit van de *CCF* wordt uiteraard aangetast door de ontwikkelingen op de markt voor kalvermelk en kalfsvlees. Men mag aannemen, dat het verlies in de veevoercoöperatie *Sloten*, waar de *CCF* de directie voert, in de tientallen miljoenen loopt. Een snelle afschrijving van die verliezen is uiteraard wenselijk, maar de *CCF* zit niet alleen in Sloten. Er zijn nog andere coöperaties in betrokken, die een andere afschrijvingspolitiek volgen. Daartoe behoorde ook de *Domo*, maar die heeft zich met o.a. de aandelen van Sloten ingekocht in de *CCF*.

De toekomst van een oude onderneming als de *CCF* met een verouderende fabriek en een zeer hoge personeelsquote in de verhouding tot de verwerkte melk, is natuurlijk ongewis. Ongewisser in ieder geval, dan die van de kaasfabrieken, die met een bijzonder lage personeelsbezetting melk verwerken tot een vet-eiwitprodukt, dat laag geprijsd is in vergelijking met andere basis-voedingsprodukten. Deze kaasfabrieken leveren bovendien iets, dat erg smakelijk kan zijn. Kaas behoort tot de produkten, die van de verwende consument een aparte genegenheid ontvangen vanwege de smaakvariatie.

De fusie van de *ZOH* met Winschoten is in de *CCF*-vergadering afgestemd door het *Frico-Domo-blok* en dat betekent dat de *ZOH* voor die fusie een andere vorm moet zoeken dan de voorgestelde. Er is nu sprake van een leveranciersvereniging in Winschoten, die de directie over hun fabriek in handen geeft van de *ZOH*. Die leveranciersvereniging, een nieuwe organisatie, die niet gebonden is aan bestaande afspraken inzake grensregelingen met de *Domo* en *De Ommelanden* (waar de CCF de directie voert), zou dan voor meer melk kunnen zorgen.

Dat lijkt geen grote moeilijkheid te zijn, want de ZOH betaalt de boer aanmerkelijk meer voor zijn melk dan de Domo. De melk van *De Ommelanden* is door de *CCF* gelijkschakeld met die

van de *Domo*. Niet alleen de leek vraagt zich af, wat er toch eigenlijk gaande is in de noordelijke zuivelcoöperatie. Ze hadden het zo mooi met elkaar kunnen hebben, maar het is ruzie. De onderlinge verhoudingen verslechteren, constateerde de voorzitter van de *Friese Zuivelbond* deze week al.

DAAR IS MEER aan de hand dan alleen de melkprijs, die bij de deelgenoten van de *Frico* lager is dan bij *de vrije fabrieken*. Er zijn groepen boeren in de *Frico*, die aansturen op wat de Engelsen een show down noemen, een buigen of barsten. Een groep grote boeren begint te werken als een brain trust of denktank in de coöperatie. De groep heeft genoeg van de vele verhalen, waarmee pijnlijke situaties in de zuivelcoöperatie worden dichtgeplakt en vergoelijkt.

De melkprijs van de deelgenoten van de *Frico* blijft achter, omdat de *Frico* op de zuivelmarkt een paraplu voor de andere coöperaties moet ophouden. Die andere coöperaties in Friesland zijn dan die *ZOH* en verder *De Goede Verwachting* in Workum en *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster. Deze groep van drie grote ondernemingen speelt wat om de *Frico* heen. Als de *Frico* op de kwaliteitstoer gaat, kunnen zij er net wat onder zitten met hun kwaliteit en gebruik maken van de gretigheid van de handel om aan de machtige *Frico* te ontkomen.

Frico-fabrieken en vrije fabrieken kunnen gebruik maken van de diensten van de *Friese Zuivelbond*, die zijn aandacht gelijkelijk over zijn leden verdeelt. Met de gister bij zijn aftreden gehuldigde directeur Wim Bartels van de kleine kaasfabriek in Oudwoude ontwikkelde de Zuivelbond op kosten van Oudwoude bijvoorbeeld een procedé voor de bereiding van een zoete kaas met grote gaten en een notensmaak.

Die kaas, officieel de *Maasdammer*, blijkt een overrompelend succes te zijn. De idee is overigens afkomstig van de Hollandse kaashandelaar **Arie Noordhoek**, die de behoefte aan dit type kaas het eerste ontdekte. *De Lijempf* maakt hem na onderzoek van het *Nizo* in Schoonrewoerd. Oudwoude gaat ermee naar de grens van zijn capaciteit. Toen de *Frico* behoefte kreeg aan de produktie van de *Maasdammer* moest deze kaas ontwikkeld worden buiten het *Nizo* en de tot geheimhouding verplichte Zuivelbond om in een fabriek van de *Foarútgong* in Bergum.

Het is niet de eerste keer, dat de *Frico* zo bij de Zuivelbond tegen een muur is opgelopen. De bouwkundigen van de Zuivelbond hebben de *Frico* ook als eens in de kou laten staan, toen de bouw van het nieuwe kantoor en laboratorium van de Zuivelbond in Leeuwarden wat geforceerd werd. Althans zo werd dat bij de *Frico* gevoeld toen ze tevergeefs bij de bond aanklopte. De Zuivelbond heeft ook zo zijn gevoelens jegens de *Frico*.

Een paar jaar geleden vroeg de coöperatie in Winschoten het lidmaatschap van de Zuivelbond aan, teneinde niet langer zonder enige organisatorische binding in de zuivelwereld te moeten rondzwerven. Het bestuur van de Zuivelbond, waarin de Frico-leden domineren, schoof de kwestie voor zich uit en niet waar men aan toe was. De Oldambster boeren trokken de aanvraag is.

Op het ogenblik ligt de bond te meieren over het lidmaatschap van de *Domo*. De besrprekingen vlotten niet. Als de *Domo* lid wordt van de Zuivelbond, dan moet zij haar lidmaatschap van de *FNZ* opzeggen, want in die organisatie wordt zij dan vertegenwoordigd door de Friese Zuivelbond. Voor de Domo betekent het verlies van politieke invloed en van aanzien. Allemaal haken en ogen dus.

DE ZUIVELBOND IS NIET GOEDKOOP. De Friese boeren krijgen de kriebelt wel eens van de kosten. De Drentse Zuivelbond ging er indertijd prat op, dat hij de laagste kosten in Nederland had. Die goedkoopte was meer een demonstratie van iemand, die wil nagaan met hoeveel voedsel hij toe kan. Met een heel klein beetje, toen nog wat minder en de man was dood. Met andere woorden, de Domo leeft nog wel maar zijn zuivelbond ging dood de *Domo* kan het dieet van de Friese Zuivelbond niet aan.

Binnenkort komt er weer een punt, waar de wegen kunnen scheiden. Voor de vetbepaling in de melk ten behoeve van uitbetaling en melkcontrole is er een mooi systeem in Friesland, waarbij alle bepalingen in Leeuwarden geconcentreerd zijn. Vet- en eiwitgehalten worden automatisch bepaald en de gegevens voeden de computer, die melkrekeningen e.d. opmaken.

Er komt nu een andere methode van vetbepaling in de melk, namelijk met infra-rood licht. De mogelijkheid bestaat, dat de grote coöperaties, die in de *Frico* samenwerken, die gehaltebepalingen naar zich toe zullen halen, omdat ze niet langer de paraplu voor de kleintjes willen ophouden. *De Takomst* heeft in wezen de Zuivelbond niet nodig, maar Makkinga en Oudwoude zijn van die bond afhankelijk. Hetzelfde geldt voor de grotere vrije coöperaties.
Op de laatste vergadering van de Friese Zuivelbond bleek, dat deze voorhoedeorganisatie zich bedreigd voelt. Bondssecretaris Wim de Graaf deed een scherpe uitval naar niet nader omschreven investeringsplannen in de zuivel, waarbij geen rekening zou worden gehouden met de rentekosten, de loonontwikkeling en de mogelijke wijzigingen in de melkstroom. De Zuivelbond is gerechtigd om zich daarover uit te spreken, omdat hij voor de coöpererende veehouders de ontwikkelingen in de gaten houdt.

Als we proberen na te gaan op wie de opmerkingen van De Graaf sloegen, dan komen we terecht bij de **bouwplannen** van **De Takomst, de Frico** en de **CCF**, die voor honderden miljoenen plannen in petto hebben. Door dit geheel speelt nog iets geks. Dat is het conflict tussen De Takomst en Hans Koopmans van Bolsward over de rekeningen over de kaasfabriek in Dronrijp. Koopmans is bij de inrichting van die fabriek betrokken geweest en in tegenstelling tot de andere fabrieken die Koopmans opleverde die er in Friesland bestonden, gingen xxxxxxden aan het licht xxxxxxx

Koopmans problemen
Ook hier is niets menselijks vreemd aan de kwestie. Koopmans was vroeger een leidinggevende figuur in de firma Bijlenga, het bedrijf, dat met de Friese Zuivelbond de mechanisatie van de kaasmakerij op gang bracht, toen Jochum Keestra daarvoor geld van de tegenrekening van de Marshallhulp had losgepeuterd. De eigenzinnigste koppen, die er in Friesland bestonden, gingen zich aan het kaasprobleem wijden.

Van de kant van de Zuivelbond waren dat **Annema** en **Lolkema**. Het resultaat is een kaasmakerij geworden, die geautomatiseerd een kwaliteitsproduct kan afleveren van constante hoedanigheid. Wat uiteindelijk ook overbleef was een conflict tussen Koopmans en de Zuivelbond. Men lustte elkaar niet.

Hans Koopmans maakte in Friesland weinig kans meer in de zuivel zo lang dat conflict niet uit de weg geruimd, was. Bovendien had de Friese zuivelcoöperatie uitstekende relaties met de firma Bijlenga, nu een onderdeel van Alfa-Laval. Buiten Friesland bouwde Koopmans fabrieken, die een goede naam hebben, en vooral met Tjallema van de Coberco vormde hij een team, dat een paar beroemde fabrieken opzette in **Balkbrug** en **Winterswijk**.

Koopmans heeft nog wel eens een kans gehad in Friesland. Alle oud zeer was nog niet opgeruimd, toen hij voor de inrichting van de kaasfabriek in Olterterp in zee ging met de ZOH. De Friese Zuivelbond deed de engineering, het denkwerk, en verzorgde de aannemerij. Plotseling dook de **firma Hubert** uit Sneek onder alle plannen en berekeningen van Koopmans door en zo verwierf men in Sneek een opdracht, waarvan men zich in Bolsward wel zal afvragen, waar Hubert toen al die gespecialiseerde kennis vandaan had. Van de Zuivelbond, waar Koopmans bevruchtend gewerkt had met zijn ideeën, zo nemen we aan.

Bij die ZOH-fabriek in Olterterp is nog een ander conflict geboren of gekoesterd. Bij de inrichting van de kaasfabriek in **Bedum**, schrok de **Domo** van de hoge rekeningen, die de Friese Zuivelbond voor de engineering indiende. De Domo stuurde de mensen van de Friese Zuivelbond weg en zou het alleen wel doen. De Domo liep vast en kwam toen stiekem kijken in Olterterp. Men drong onder voorwendsels de fabriek binnen om er de kunst af te kijken. De directie van de ZOH wist nergens van en liet weten niet van dergelijke bezoeken gediend te zijn.

Degenen in het noordelijk zuivelblok, die aansturen op de show down, de laatste ronde waarin de kaarten open en bloot op tafel komen, spelen een spel, waarvan ze de achtergronden nauwelijks kennen. Ze varen een koers in een zee, waar slechts enkele topjes van ijsbergen zichtbaar zijn. De scheuren en schrammen zullen niet tot één partij beperkt blijven…….

1981

Leeuwarder Courant 1981-01-24

Overname Coöperatie 'Nijkerk' door Coberco:

Concentratie in passeert enkele stoplichten

(De veemarkt)
Het verdelen van de Nederlandse melkveehouders over de steeds groter wordende zuivelconsentraties gaat voort. Telkens wanneer een zuivelfabriek op het einde van zijn commerciële avonturen is aangeland worden de boeren opgevangen in een grote club, waar anderen vóór hen terecht zijn gekomen.
De drie clubs in Nederland zijn de ***Coberco***, ***Campina*** en ***CMC-Holland***, elk met een paar miljard kilo melk.

Op vrij korte termijn zijn drie kleine avonturiers op de melkmarkt op het einde van de baan gekomen. Winschoten is bij de *ZOH* in Oosterwolde gaan huizen. De boeren van beide coöperaties leven uit dezelfde pot, maar bij de wet is het „gearsmiten fan é lapen" nog niet erkend. **Mient Pel** in Nijkerk liquideert zijn coöperatie en de Veluwse boeren vinden onderdak bij de *Coberco*. In het Zuiden maakt een van de laatste kleine zelfstandige zuivelcoöperaties, die in **Gilze**, een crisis door met de melkprijs.

De liquidatie van de coöperatie in Nijkerk is een keerpunt in de geschiedenis van de zuivelcoöperatie in Nederland. De mogelijkheden van Pel om lucratief op de drinkmelkmarkt in Nederland te opereren waren al aanmerkelijk beperkt doordat zijn bedrijf in de ***Meldoc*** was opgenomen, een soort kartel van melkinrichtingen in Nederland, waar de Frico in Warga bij betrokken werd na het samengaan van Frico-Warga met de beide melkinrichtingen van de Domo.

De *Meldoc* heeft een regeling voor de drinkmelkmarkt, die een einde maakte aan de malle concurrentie tussen coöperatieve melkinrichtingen. De *Meldoc* heeft ook de levering aan stuntende winkeliers, die „melkoorlogjes" probeerden uit te lokken, gestopt. Aanvankelijk was de regeling ook bedoeld om de opkomende Belgische concurrentie tegemoet te kunnen treden.

Enkele uitwassen in de zuivelcoöperatie komen door het samengaan van *Nijkerk* en *Coberco* in een volgende fase. Pel ontvangt in Nijkerk melk van boeren, die hun bedrijf op de Veluwe hebben. Zondags haalt hij geen melk op, maar maandagsmorgens heeft hij zijn fabriek al snel vol melk, doordat hij een contract heeft met grote tankboeren in de Flevopolders. Hij haalt daar jaarlijks 30 miljoen kg melk van een reeks grote melkveehouderijbedrijven, waar de koeltanks in de nacht van zondag op maandag geleegd worden.

Pel betaalt voor die melk een prijs, die contractueel 25 cent per 100 kg. boven die van de *Novac* licht. Dat contract heeft nog een looptijd tot in de jaren negentig. Pel heeft de contractboeren meegedeeld, dat de *Coberco* het contract overneemt. Wie echter gelooft, dat de *Coberco* polderboeren een extraatje volgens dat contract toestopt, kent de *Coberco* noch zichzelf.

In de Flevopolder halen de *Novac* (*Friese Zuivelbond, Frico en CCF*) en Nijkerk door elkaar melk op. Pel komt bijna tot de Ketelbrug. De Novac-boeren kunnen zich niet voorstellen, dat een „bevriende" coöperatie als de *Coberco* in het Novac-gebied blijft rommelen, zoals Nijkerk dat heeft gedaan. Bovendien denken de Novac-boeren aan de overeenkomst, die ze hebben gesloten

met twee coöperaties (*Vecolác* en *Delta*), die vroeger melk in de polders ophaalden en die nadien met *Coberco* zijn gefuseerd. Die twee zijn bij die fusie met alle lusten en lasten overgenomen door de *Coberco*. Deze is dus ook verantwoordelijk voor de uitvoering van die overeenkomst welke een grensregeling inhoudt, waarbij de Coberco niet over het water mag komen naar de Flevopolders en de Noordoostpolder. De achtergrond voor die regeling is gelegen in het laag houden van de kosten voor het melktransport.

De polderboeren die hun melk aan Nijkerk leveren hebben een apart contract met Nijkerk en bovendien hebben ze een eigen vereniging, die over de contracten onderhandelt. Ze zijn indertijd niet bij de Novac terecht gekomen, omdat er wat *kribbekeurigheden* ontstonden. Misschien staat dat een oplossing van het probleem nu nog in de weg.

De fabriek in Nijkerk ontvangt ook een achttien miljoen kg. melk van een ontvangstation in Staphorst. Dit station specialiseert zich in de ontvangst van bussenmelk, die dan per tankwagen vervoerd wordt naar Nijkerk. Het laatste jaar is daar melk bijgekomen, die geleverd wordt door boeren, welke lid zijn van de coöperatie ***DOC*** in Hoogeveen. Men mag niet aannemen, dat de *Coberco* die melk overneemt mede gezien de kwaliteitsproblemen.

In Staphorst staat overigens ook de coöperatieve zuivelfabriek van Wan der Wal, die zich in aparte kaassoorten specialiseert. Daar zou ruimte genoeg zijn voor de melk, die nu naar Nijkerk gaat. Er staan trouwens ook in het vlakbij gelegen Rouveen nog twee zuivelfabriekjes, die geleid worden door Van Assenbergh en door Beukelaar. Die Staphorster melk vindt zijn weg wel.

Nijkerk knabbelde ook aan het melkwinningsgebied van de CMC-Holland, waar enkele grote boeren graag van de gelegenheid gebruik maakten om zich aan de lagere melkprijs van Holland te onttrekken door aan Nijkerk te gaan leveren. Ook die kwestie zal met de liquidatie van Nijkerk opgelost zijn. De kerkhovelijke rust breidt zich over de zuivelcoöperatie uit.

Leeuwarder Courant 1981-03-21 ook MAP NN

Domo lid van CCF en Frico

(De Veemarkt)
HET NOORDELIJKE ZUIVELBLOK is onderweg, al zijn er nog geen lawaaiige acties, die het proces geleiden. De *Domo* is lid geworden van CCF en Frico en het lange wachten is nu op de aansluiting bij de *Friese Zuivelbond*, officieel de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*. Aansluiting bij CCF en Frico leverde voor de Domo nog geen functieverlies op, al werd hier en daar binnen de Fricogroep met kaasprodukties geschoven.

Een lidmaatschap van de Friese Zuivelbond zou voor de Domo wel functieverlies opleveren. Op het ogenblik wordt daarom gezocht naar wegen om dat verlies te beperken. De Domo exploiteert een reeks zuivelfabrieken en twee melkinrichtingen. Tijdens zijn lange wordingsgeschiedenis is de Domo ook gefuseerd met de *Drents-Groninger Zuivelbond*. Enkele diensten van die bond leven nog voort binnen de Domo.

De Drentse Zuivelbond ging er indertijd prat op, dat hij de laagste omslag per kilo melk bij de zuivelfabrieken had. De bond is aan die hongerkuur overleden. De Friese Zuivelbond volgde een andere koers en bouwde een dienstenapparaat op, dat een basis geeft aan de successen, die de Friese zuivelcoöperatie beleeft.
De *Domo* zou de restanten van de *Drentse Zuivelbond* kunnen overhevelen naar de *Friese Zuivelbond,* maar de Friese bond is daar niet happig op. De Friese bond heeft een hoogstaand apparaat, opgebouwd door Piet Stallinga en voortgezet door Wim de Graaf, maar het bestaat wel uit een hele reeks individualistische typen, waar je niet zo maar een reeks vreemdelingen uit Assen tussen plakt zonder schade toe te brengen aan de bestaande organisatie.

De hoofddirecteur van de *Domo*, Sam Meihuizen, heeft op regionale vergaderingen van zijn onderneming deze winter lovende woorden gesproken over de rentabiliteit van de melkinrichting van de *Frico in Warga*. Hij noemde deze zo iets als de beste melkinrichting van Nederland. Dat is natuurlijk leuk voor mensen, die daar leiding hebben gegeven als Sipke Wielinga en Hendrik Nijboer, maar het is ook de zoveelste geruststelling voor het personeel, dat er de efficiency levend heeft gehouden.

Nadat de *Domo* vorig jaar deelgenoot werd van de *Frico* voor de kaasafzet, kwam toch als eerste een gemeenschappelijke exploitatie van de twee melkinrichtingen van de *Domo* en die van de *Frico* tot stand, welke nu geleid wordt door ir. Tiktak. Ze weten het bij de *Domo* al. De *Domo* moet enkele tientallen loonventers proberen om te zetten in zelfstandige melkhandelaren. Het loonventapparaat zou de *Domo* jaarlijks drie ton kosten.

Ook elders in de organisatie van de melkdistributie rommelt het in Groningen en Drenthe. De vraag is wat er straks gaat gebeuren met de levensmiddelengrossierderij van de *Domo* ten behoeve van de melktappers. Loopt dat op een samengaan met de Irnsumse ZHM uit? De ZHM is een zelfstandige onderneming, waarin de Friese zelfstandige melkhandelaren hun zegje hebben naast de zuivelcoöperatie.

Bij de *Domo* bestaat enige onrust over een vrij geleidelijke overgang van functies naar het Friese deel van het blok. Gelukkig heeft de *Domo* nog net voor de gemeenschappelijk- exploitatie van de drie melkinrichtingen zelf een nieuwe flessenlijn in Groningen op poten gezet. Er dreigt in

Nederland namelijk een terugkeer naar de fles. Daarvoor zijn verschillende redenen aan te voeren.

DE MELKFLES IS MILIEUVRIEDELIJKER dan de plastic- en kartonverpakking van de melk. Plastic en karton verhogen de afvalbergen, terwijl de melkafzet bevorderd wordt door glazen flessen. De *Frico in Warga* heeft altijd in het belang van de afzet en van de melkhandelaar vastgehouden aan die fles. Het bedrijf krijgt nu de wind mee en zou die nog meer meegekregen hebben. als de *Domo* in Groningen niet weer een flessenlijn had geïnstalleerd. Dat moest de *Domo* wel doen een paar jaar geleden, omdat de *Frico* in Drenthe en Groningen snel afnemers voor flessenmelk won onder de melkhandelaren.

Melkverpakking in karton of plastic is een typisch product voor winkels, waar men niet met retourverpakking te maken wil hebben. Bij flessen zorgt de melkhandelaar met zijn rijdende winkel voor de terugkeer van de fles. Zo'n fles gaat gemiddeld een twintig keer tussen melkinrichting en huishouding op en neer en dan gaat hij aan scherven de smelterij in om een nieuwe fles te worden.

Die fles lijkt nieuwe kansen te krijgen, wanneer de overheid haar plannen doorvoert omtrent verplicht statiegeld op eenmalige verpakking. Daarmee zou de overheid een deel van de economie in een andere richting sturen. De grote supermarkten zouden het dan moeten afleggen tegen de kleinschalig werkende melkhandelaren. De malle kostbare plannen van minister Ginjaar om een duurzame plastic fles in te voeren horen op de afvalhoop.

De consument vermindert zijn melkconsumptie, wanneer hij zijn melk uit de supermarkt moeten halen: de melkhandelaar zorgt door zijn bezorging van melk aan huis, dat die consumptie op peil blijft. Een deel van de medeverantwoordelijkheidsheffing, die de veehouders moeten opbrengen, zou aan stimulering van de melkhandelaren op straat goed besteed zijn.

DE STRIJD OM DE MELKAFZET tussen winkels en melkhandelaren, tussen winkelkanaal en straatkanaal, wordt geregeld via de voorgeschreven **minimumprijs** voor melk. Door deze prijs wordt de winkels de mogelijkheid ontnomen om door stuntverkopen van goedkope melk de melkhandelaar kapot te maken Voor de winkelman is de melk een van de duizenden artikelen in de winkel. Hij kan melk met verlies verkopen, als de klant zijn karretje verder vol winstgevende produkten laadt. De melkhandelaar verliest de basis onder zijn bestaan als hij met de melkprijs ging stunten.

In de distributie van voedsel zullen in de komende jaren verder veranderingen optreden. De economische omstandigheden zullen wijzigingen met zich brengen. Zo horen we hier en daar al opmerkingen over warme bakkers, die hun omzet zien verminderen, Mogelijk is hier een kwaliteitskwestie in het geding. Niet elk warm broodje is zoet. De Nederlandse vleeswarenindustrie loopt vast op een kwaliteitskwestie. En melk staat ook niet meer zo centraal in het dieet als vroeger het geval was.

Een ingrijpend gevolg kan de duurder wordende benzine op de distributie hebben. De buurtwinkeltjes en de bezorging van spul aan de deur krijgen meer kans, wanneer de consument bij de kosten van zijn levensmiddelenpakket ook de reis naar de supermarkt ergens in een moeilijke uithoek van de stad gaat berekenen. Als het *Centraal Bureau voor de Statistiek* dat ook zou doen, zouden er ook andere indexen voor de kosten van levensonderhoud uit de hoge hoed komen.

Hoe dat op het platteland moet, weten we niet, maar in Amsterdam zien we op de Rozengracht in de Jordaan bij alle drukte toch een dorpse sfeer ontstaan met alle mogelijke typen winkeltjes. In Duitsland kijkt men een beetje verbaasd naar de opkomst in de middenstand van de gastarbeiders. In hun land van herkomst kennen ze geen andere zaken dan de eenmansbedrijfjes. In Leeuwarden zou men kunnen wijzen op de opkomst van de uitheemse restaurantjes met een eigen sfeer en aparte smaken.

Voorverpakte kaas
Sommige ontwikkelingen gaan langzaam. Een zo'n ontwikkeling is de reactie op het ontstaan van voorverpakte kaas in de supermarkten. Aanvankelijk leek de voorverpakte kaas de hele distributie te overspoelen, maar Henk Wiarda van St. Nicolaasga waarschuwde al heel lang geleden voor een ontwikkeling die zich in het toen hypermoderne Zweedse distributiesysteem voordeed, de klant keerde zich af van de veel betaste kaaspakken.

In Nederland kwam toen ook heel geleidelijk de kaasverkoop via de buurten weekmarkten op pleinen tot ontwikkeling. Kaas en weekmarkt leken bij elkaar te horen. De consument kon even praten over - en proeven van - kwaliteit en de bulk van de kaas gaat nu over de markt in een grote verscheidenheid van soorten en typen.

WIE NOG NOG KADAVERS in de kast heeft liggen, doet er goed aan om ze zo snel mogelijk op te ruimen. de *Domo* heeft er een paar liggen, waarvan de geur niet helemaal binnen de deuren van het bedrijf blijft. Er is in de eerste plaats het uittreegeld van de *NCK*., dat de *Domo* aan die coöperatie verschuldigd werd, toen de *Domo* overstapte naar de *Frico*. Het gaat om tien miljoen gulden en daar komt elk jaar, dat het niet betaald wordt, een miljoen en meer bij. Het uiteindelijke bedrag zal van de duur van het proces afhangen.
Zo nu en dan wordt buiten de kxxxpen van Frico en Domo de suggestie gehoord, dat de *Frico* wel voor het het uittreegeld zal opdraaien. Overigens meende de *Domo* het bedrag niet verschuldigd te zijn en uit de onduidelijke redenering, die daar achter steekt, valt op te maken, dat de Frico zo'n voortreffelijke regeling met de NCK heeft gesloten voor de afzet van de Domo-kaas, dat de NCK de handen moet dicht knijpen.

Het andere kadaver betreft een vordering van de melkinrichting *Nijkerk* op de Meldoc-partners. Nijkerk meent een negen miljoen te kunnen vorderen van Coberco, Domo en CMC-Holland vanwege omzetverliezen op de drinkmelkmarkt, waarvan de Meldoc-partners geprofiteerd zouden hebben. Ze zouden immers gezamenlijk de bui van de Belgische gesteriliseerde melk in Nederland dragen. Van de negen miljoen heeft Domo's Meihuizen al gezegd, dat er een nul te veel zou staan op de balans van Nijkerk.
[….] Volgt een moeilijk leesbaar deel over – mogelijke – overname van Nijkerk door Coberco.....

Leeuwarder Courant, 1981-03-28

Contingentering – superheffing - vooral Nederlandse kwestie

(De Veemarkt)
DE CONTINGENTERING van de melkproduktie is op dit moment weer geheel een intern Nederlands probleem en waarschijnlijk is het dat ook altijd geweest. We bedoelen daarmee, dat het praat over contingentering niet de oplossing dient van Europese problemen maar van die der Nederlandse landbouwpolitiek. Hessel Bouma doelde daar in een ingezonden stuk ook al op. De kleine boeren hebben de grote geholpen bij de financiering van de verzwaring van het electriciteitsnet. Wanneer gaan de groten de kleinen helpen? Met contingentering bijvoorbeeld.

Bij de Friese CBTB zorgde de kersverse nieuwe voorzitter van de landelijke organisatie. Jaap van der Veen, voor enige opschudding door de contingentering van de melkproduktie niet glas hard af te wijzen. Eerder die dag had de Friese voorzitter Jan Nijland voor een klein publiek nog staan stampen over de grote dingen, die hij op de CBTB-vergadering zou gaan zeggen, maar toen puntje bij paaltje kwam, liet hij Van der Veen en zijn zegje zeggen.
[….]
We hoorden deze week al het stunten met de zuivelpolitiek in Brussel „Nederlandertje pesten" noemen. Als men ziet wat de huidige generatie boerenleiders er van bakt, dan is dat in Nederland een droevige zaak Louter verwarring. Enig contact met de zuivelindustrie lijkt niet meer te bestaan, want de noodkreten van Gerrit Hepkema en Cees Groot over de komende veranderingen in het landbouwbeleid worden nauwelijks acht geslagen. De inlevering van magere melkpoeder moet vervangen worden door lange termijncontracten op derde landen. Einde Frico en einde CCF. Het Landbouwschap is voor.

Maar wat wil men. Een groepje links georiënteerden in de landbouw trekt naar Parijs, praat er met concurrenten en komt dan terug met het bericht, dat het het beste is, dat de Nederlandse boeren hun produktierechten in de melk overhevelen naar Frankrijk. Een van de grijsbehaarde landbouwjongeren (NAJK) neemt deel aan dat gesprek.

Die overdracht van produktierechten gebeurde ook uit naam van onze eigen Jan de Ruiter uit Langelille. We hebben hem het desbetreffende communiqué van zijn eigen werkgroep „zuivelbeleid" toegezonden, waarop hij erg onaardig heeft gereageerd. De door hem gepropageerde herverdeling van de productiemiddelen spreekt ons echter wel aan, daarmee is het duidelijk uit welke hoek de wind waait

HESSEL BOUMA, niet die van dc kippen maar die van de paarden, maakte laatst een paar opmerkingen. waarbij hij wat uit zijn aardige rol van Don Qukhot in de Friese landbouw viel. Hij hoort bij de groep Friese boeren, die straks voor 84 cent „biologisch dynamische" melk gaan leveren aan de fabriek te Limmen in Noord-Holland Die zekerheid over de levering bestaat nog maar net, of Bouma begint de kwaliteit van de melk uit koeltanks verdacht te maken.

Uit melkbussen zouden volgens hem kwade dampen van de melk vrij kunnen ontsnappen en in een meltank zouden ze gevangen blijven en de mensheid blijvend kunnen vergiftigen. Voor Bouma zich weer aan zulke uitspraken waagt, zou hij de geestelijke leider van de groep, waar hij zich bij aangesloten heeft, kunnen vragen hem even te controleren op logica.
We waren onlangs hij deze leider, waar diens vrouw juist borstvoeding aan een zuigeling gaf De kwade dampen van Bouma kregen daarbij geen enkele kans te ontsnappen, zodat hij bij een vol-

gende verdachtmaking de vorige eerst even recht zet. Zou het overigens niet kunnen zijn, dat Bouma bij zijn bussenmelk juist enkele heel goede eigenschappen, de etherische van de biologisch-dynamische beweging, laat ontsnappen.'

Onze komst bij de geestelijk leider van de Wommelser groep boeren, die aan Limmen gaat leveren, kwam overigens in het geheel niet op een ongelegen moment. Er gingen namelijk wat verhalen over de gezondheid van de kinderen van deze dokter Lankester, waarvan we toen niet op de hoogte waren. Wel de kinderen van de heer en mevrouw Lankester zouden op elk concours de kampioensprijzen winnen van de babyvoedingsindustrie voor hun blakende welstand.

HET INGEZONDEN stuk van Hessel Bouma ging over de bussenmelk de elektrificatie en de kleine boeren. Over die elektrificatie wilden we nog wat zeggen. Er is in Friesland immers een plan in uitvoering om alle boerderijen, die daarvoor in aanmerking komen, te voorzien van een zware kabel, waarmee 50 kWh kan worden afgenomen. De uitvoering van het plan kost 120 miljoen gulden en het plan kan uitgevoerd worden, omdat de boeren er met elkaar aan betaald hebben.

Een dergelijk plan kan alleen in Friesland uitgevoerd worden, omdat alleen hier de bereidheid bestaat om zo iets met elkaar aan te pakken. Het probleem van de elektrificatie bestaat in Friesland, omdat de verspreide bebouwing zoals die hier voorkomt, verder weinig bekend is. Elders staan boerderijen meer geconcentreerd in en om de dorpen. […..]

Leeuwarder Courant 1981-04-11

Fusieplan voor zuivelblok van Frico komt nog dit jaar

De Veemarkt
IN HET NOORDELIJK ZUIVELBLOK worstelen Frico en Domo naar een gelijke bruto melkprijs voor Domo en de bij de Frico aangesloten coöperaties. Het streven lijkt te hoog gegrepen en daarom wil men het zich wat gemakkelijk maken, één gelijke netto-melkprijs. Dat is een ander woord voor fusie. De eerste stappen op die weg zijn gezet en dit jaar kunnen we voorstellen verwachten om de Domo en de Frico in elkaar te schuiven, mogelijk zelfs met een volledige fusie tussen Domo en de deelgenoten van de Frico.

Waarom zou je het niet eens kunnen bekijken, is de redenering. Bij *De Takomst* hoorden we al het commentaar, dat men bij deze fusie maar niet naar de kapitaalsposities van de bij een fusie betrokken ondernemingen moest zien, want anders werd het ook nog een spannende zaak. De fusie tussen de noordelijk gezondheidsdiensten is daar overigens niet een voorbeeld van, daar zit men elkaar wel om het laatste halve miljoen achterna. De diensten zullen in Drachten een nieuw gebouw stichten en dat onderkomentje gaat een kleine twintig miljoen kosten. Dus zijn gochemerds, die zeggen: we hebben toch goeie gebouwen.

De vrees is hier eens uitgesproken, dat De Domo als een onderneming met weinig eigen vermogen onder de hoede van de Friese coöperaties zou komen. De melkprijs over 1980 valt de boeren in Drenthe tegen, nadat ze eerst in de mening waren gewiegd, dat een toetreding tot CCF en Frico het melkprijsparadijs voor hen zou openen. De positie van de Domo in de komende onderhandelingen is sterk, want de Frico heeft de Domo absoluut nodig voor de invoering van zijn investeringsplan van 70 miljoen.

De Domo is een zuivelcoöperatie met een melkaanvoer van 800 miljoen kg. De melk komt van boeren in Groningen en Drenthe. Voor 300 miljoen kg van de 800 heeft de Domo een verwerking tot produkten, die niet via de Frico afgezet worden. Voor 500 miljoen kg is dat wel het geval. Het betekend, dat de kaas van de Domo helemaal in de Frico-administratie zit. Zoals bekend zitten de melkinrichtingen van Frico en Domo reeds in een gemeenschappelijk exploitatie.

De eigen identiteit van de Domo zit op dit moment vooral in die 300 miljoen kg melk, waarvan de Domo de produkten zelf op de markt brengt. De Domo is vooral sterk in de markt voor vol melkpoeder. Daarnaast zit het bedrijf ook in produkten, welke met die van de CCF concurreren. We denken even aan de margarine-achtige koffiewitmakers.
Een volledige fusie van Domo en Frico houdt ook in, dat de Domo een aantal afdelingen onder de hoede van de CCF zal brengen. Bij de weiverwerking is er al een groei in de samenwerking tussen Domo en CCF en dus ook met de CMC- Holland, die voor de weiverwerking met de Domo is gelieerd.

Een paar maanden geleden heeft Domo-voorzitter Pauwel Mulder de aandacht op de lage prijs die F-kaas in de markt doet, vergeleken met kaas van elders. Frico's hoofddirecteur Gerrit Hepkema heeft daarop uiteengezet, dat dit een gevolg is van het ongecoördineerde marktoptreden van de producenten van F-kaas: de fabrikanten van kaas in Friesland, Groningen, Drente en Overijssel.

In het kamp van de vrije fabrieken werd daaruit geconcludeerd, dat het dus de Frico niet gelukt is eigen merkenpolitiek te komen. In Bolwerk zette Markus Beetstra, directeur van de vrije coöperatie *De Goede Verwachting* in Workum, verder uiteen, dat in tegenstelling met de Frico de productie en de afzet bij de vrije coöperaties in één hand zijn. Het handelshuis Frico heeft te weinig invloed op de produktie van de kaas bij de aangesloten deelgenoten.

De deelgenoten van de Frico richten zich in hun productieplanning naar de richtlijnen van de Frico. Ze zijn hevig verontwaardigd, wanneer de marktsituatie de Frico noopt tot ruwe ingrepen, die de rustige ontwikkeling binnen het eigen bedrijf verstoren. Er gaat verder enorm veel energie zitten in het geharrewar om die richtlijnen en daarin met name om de toewijzing van kosten.

Toen ir. Jaap Ritzema van Ikema bij de Frico vandaan ging, ook al weer meer dan een decennium geleden, heeft hij de toekomst van de Frico mede afhankelijk gesteld van een andere verhouding tussen Frico een deelgenoten.
Hepkema heeft het zo ver. De zaken lopen zo, dat ook de tegenstanders van een fusie in de richting van een volledig samengaan zullen rollen. Er is een studiecommissie op zoek naar formules, waarin iedereen zich kan vinden. Het gaat in eerste aanleg om de gelijke bruto melkprijs van de Domo en de Frico-deelgenoten, maar je kunt ook een gooi doen naar één netto-melkprijs. Het streven naar één netto-melkprijs voor de deelnemers aan het noordelijk zuivelblok is een ander woord voor fusie.

We schatten, dat over twee maanden de voorstellen op tafel liggen. Voor het eind van dit jaar moet de zaak dan rond zijn. We zullen op tijd van vakantie terug zijn om er aandacht aan te kunnen besteden.

DE MELKAANVOER bij de fabrieken is niet helemaal onvoorspelbaar. Er is immers altijd meer, maar om een bekende uitdrukking van vorig jaar te gebruiken, er is ook wel eens minder meer. Doorgaand op dat taalgebruik moeten we dus nu zeggen, dat er meer meer is. De aanvoer van melk bij de zuivelfabrieken rijst de pan uit in de drie maanden van het jaar en ook de vierde maand toont hetzelfde beeld.

Er zijn meer melkkoeien en er is beter kuilvoer in de winterperiode dan vorig jaar, maar het gebruik van krachtvoer ligt lager. De mengvoerfabrikanten kampen met teruglopende omzetten en in een felle concurrentie om de markt worden soms producten geleverd, die niet bevorderlijk zijn voor de melkproductie. De boeren zijn ook wel gevoelig voor koopjes. Ze laten het stof in de mengvoerfabrieken nog aanvegen om aan voer te komen. Dat blijken dan geen koopjes te zijn. De slechte gang van zaken in de melkveehouderij leert de boeren beter hoe ze hun vee moeten voeren, dan welke andere omstandigheden. Er wordt scherper gevoerd en dat is een goede zaak. De krappe portemonnee regeert in de veehouderij. Hoe dat verder afloopt dit jaar, hangt van factoren af die niet zijn te overzien; het geknoei met de rente bijvoorbeeld.

De moeilijkheden in de melkveehouderij hingen vorig jaar ook samen met de winning van slechte kuil en daar kwam de verdere kostenontwikkeling overheen. De prijzen zijn kort geleden door de EG-ministerraad verhoogd en het lijkt er op, dat de rentabiliteit daarmee op vele bedrijven hersteld is. De prijsverhogingen zijn overrompelend tot stand gekomen.

De achtergrond van de prijsverhogingen lijkt te zijn de ellendige toestand waarin de landbouw van enkele EG-landen verkeert. De toestand in Denemarken begint steeds meer de aandacht te trekken. Het land draait volop mee in de EG, maar de boeren hebben de moed opgegeven. Die

boeren zijn na de oorlog jarenlang de Nederlandse boeren ten voorbeeld gesteld vanwege hun efficiency

De Deense boeren investeren niet meer. Ze teren in op hun kapitaal en als concurrenten worden ze steeds minder gevaarlijk. De Nederlandse zuivelhandel kan de concurrentie op de Duitse markt iets beter aan bij de nieuwe regelingen, maar de Denen, die daar ook van zouden kunnen profiteren, hebben minder melk. Als gevolg van binnenlandse oorzaken (geen aardgas b.v.) is de economie van dat land in het ongerede raakt. En dat kan in Nederland ook fout gaan. Het afglijden is hier gaande
[….]

Leeuwarder Courant 1981-06-27

Boer zoekt weg voor coöperatie in groeiende mistgordijnen

De Veemarkt

DE EG-COMMISSIE is met haar voorstellen tot hervorming van de financiering van de landbouwgemeenschap een mistige vluchtweg ingeslagen. Het is niet gelukt één Europese landbouw tot stand te brengen en men zal het Europese ideaal gaan zoeken in allerlei onnozele richtingen als gemeenschappelijke postzegels. De club heette eerst Europese Economische Gemeenschap, maar dat economische was niet breed genoeg en dat liet men vallen. Bij de start van de EG kregen de boeren in Europa gelijke prijzen voor hun produkten. Dat duurde niet lang, want een paar nationale munteenheden zakten onderuit, zodat de desbetreffende boeren in feite meer kregen voor hun melk dan boeren in landen, die hun geld sterk hielden.

De boot was aan, toen West-Duitsland tot een revaluatie van de Duitse mark besloot. Deze revaluatie betekende in de prijzen van de Duitse boer een verlaging. In de EG werden de prijzen immers uitgedrukt in „rekeneenheden". welke door de revaluatie van de mark goedkoper werden. In marken hadden de prijzen van de Duitse boer derhalve verlaagd moeten worden. Dat gebeurde want er kwamen heffingen en toeslagen op landbouwprodukten aan de Duitse grenzen, zodat de Duitse boer beschermd werd. De heffingen kregen de prachtige naam van „monetair compenserende bedragen".

Nederlandse kaas, die naar Duitsland ging, moest aan een heffing betalen en Duitse kaas voor Frankrijk kreeg een toeslag. Devaluaties en revaluaties binnen de EG zorgden tenslotte voor een erg ingewikkeld stelsel van deze mcb's. een lapmiddel om de idee van een gemeenschap in stand te houden. Maar dat was het natuurlijk niet meer. Een gemeenschap van zeer duidelijk onderscheiden nationale landbouwgroepen, dat was het.

De Nederlandse economische gemeenschap heeft rijkelijk geprofiteerd van het landbouwbeleid in de Europese Gemeenschap. Nederlandse land- en tuinbouwprodukten stroomden de grenzen over en overal rinkelden in Nederland de kassa's ten voordele van de hele gemeenschap. Heel duidelijk heeft Nederland de eerste stappen van de wedstrijd gewonnen. In het kader van deze beeldspraak is 1981 een ererondje voor de winnaars, wier ploeg overigens niet intact is gebleven en uitvallers telt.

De EG-Commissie wil wel eens wat anders. De landen, die indertijd het gemengd Duits-Nederlandse systeem van landbouwpolitiek onder leiding van Mansholt opzetten, willen een Gemeenschap die wat anders doet dan de landbouwprijzen regelen. De financiële last wordt afgewenteld op Nederland, omdat Engeland, dat zijn landbouw altijd verwaarloosd, het EG-beleid niet wil of kan betalen. De kern van het probleem van de Europese landbouw zijn de prijzen, die tegen een agrarisch-sociale achtergrond worden vastgesteld, terwijl de prijzenpot naar meest doelmatig werkende boeren gaat.
Wat er nu gaat gebeuren is uiteraard onduidelijk. Er zal wel iets blijven, dat nog de naam van Europees landbouwbeleid mag houden, maar wanneer Nederland miljarden in de EG pot moet stoppen om de feestelijkheden aan de gang te houden, gaan we natuurlijk ook eisen stellen aan dat beleid. Er dreigt daarom een verdere terugval naar een nationaal landbouwbeleid. De econoom Lubbers en de landbouwdeskundige Jan de Koning, oud-secretaris van de CBTB, kunnen het mooi te berde brengen in hun besprekingen met Van Agt, Terlouw en Den Uyl

DE ZUIVELINDUSTRIE in Nederland en de Friese in het bijzonder heeft geprofiteerd van het Europees zuivelbeleid op een haast gênante manier. We mogen hier de naam van Jaap Ritzema van Ikema noemen, die dat hele beleid in zijn vingertoppen had. Hij werd door de CCF-top weggewerkt naar de Frico, waarna Dries Bouwes bij de CCF het condens-imperium uitbouwde. Dat imperium steunde op de export-restituties van de EG. De CCF is in Friese ogen een onderneming, die met merkartikelen een wereldmarkt heeft veroverd, maar uit Brussel kijkt men tegen een organisatie aan, die met enorme subsidies melkoverschotten naar de wereldmarkt werkt. Die overschot-verwerking dan bovendien nog de hoogste melkprijs voor de boeren in Europa op

Het streven van de Europese autoriteiten is steeds gericht geweest op een melkproduktie, die niet met overschotten zou zitten. Mocht het de EG ooit gelukken, de melkstroom in te dammen, dan zullen eerst die inleveringsprijzen voor boter en poeder verdwijnen en daarna volgt het beknibbelen op de export-restituties op zuivel en melkprodukten.

Het zuivelbeleid is al tientallen jaren een krakende kar, die gaat en gaat en gaat...Niet te ontkennen valt dat een reeks politici steeds vaker in de richting van de handrem reiken.
Willen ze ooit invloed op en macht over beleid krijgen, dan zal er aan productiebeheersing moeten worden gedaan. Terwijl er zo'n honger op de wereld dreigt zegt CCF-topman Kranendonk

Terwijl het met het EG-zuivelbeleid en de voedselvoorziening in de wereld duister lijkt en in feite is, zijn de melkveehouders in de drie noordelijke provincies bezig met de vorming van een zuivelblok, een bondgenootschap van Domo (Drente-Groningen) met Frico-deelgenoten en CCF. De CCF investeren in een nieuwe fabriek en de bedragen, die daarvoor genoemd worden, lopen snel op. Ook de Frico heeft grote investeringsplannen en basis voor die investeringen ligt praktisch bij dezelfde boeren als bij de CCF. Een studiecommissie werkt aan fusieplannen. Ze hadden er al moeten zijn. Uit de Domo klinken nog fleurige berichten over de komende fusie, maar in het oude Frico-kamp stelt men zich al wat gematigder op. We horen nu van een fusie, die mogelijk volgend jaar zijn beslag zal krijgen.

Als het tot een fusie van Frico deelgenoten en Domo komt, ontstaat er een onderneming die ook sterk is in de melkpoederproduktie en afzet, namelijk door de inbreng van de Domo Dan doet zich echter het vreemde geval voor, dat ook de CCF zich sterker wil maken in de poeder. Het logisch gevolg is dan een samengaan van de poederbelangen van Frico-Domo en die van de CCF, want het gaat grotendeels immers om dezelfde veehouders, die coöperatief lid zijn van beide ondernemingen.
[….]

Leeuwarder Courant 1981-07-11

Geen ontwaken uit droom over geld uit fabriek en boerderij

De Veemarkt

DE BEDRIJFSUITKOMSTEN van de zuivelindustrie blijven jaarlijks lang in de mist, omdat er geen goed vergelijkbaar materiaal snel ter beschikking komt. Pas als na verloop van een maand of elf het blad Boerderij alle cijfertjes op een rij heeft gezet en van aftrek- en optelposten heeft voorzien, komt de aap of melkprijs uit de mouw.
Een aardige handleiding tot enig inzicht is altijd, wat een fabriek meer betaald heeft dan het voorgaande jaar.
Workum kwam in 1980 twee cent hoger dan in 1997, namelijk op 67 cent. Dat is een topcijfer in Nederland en het wordt onder de grote coöperaties ook niet geëvenaard. Belangrijk voor de beoordeling van dit topcijfer is, dat Workum net een nieuwe poedertoren in gebruik heeft genomen, terwijl de kaasmakerij in Balk wordt vergroot.

In de regel zijn dergelijke investeringen excuus voor een achterblijvende melkprijs. De zware investeringen in Workum gaan echter over een heel groot kwantum melk en dan draagt het licht. De stijgende verwerkingskosten in Workum - ze gingen met meer dan een halve cent omhoog - vallen in een periode van stijgende opbrengsten. Wat dat betreft is het voorjaar van 1980 een apart hoofdstuk in de kaasmakerij geweest.

Er kwamen begin dit jaar veel klachten van de melkveehouders, dat hun melkprijs vele centen lager was dan het voorgaande jaar in dezelfde periode. Ten dele hoorden die klachten bij de propagandamuziek, die in maart aan de preisstelling in Brussel vooraf gaat. De kaasmarkt was de eerste maanden van dit jaar echter niet hoog en de prijs kon de uitloper van het vorig jaar lang niet halen.

De boekhoudingen van de fabrieken lopen over het kalenderjaar, terwijl de melkveehouders hun rekeningen per 1 mei afsluiten, dat is net aan het begin van het nieuwe weideseizoen. Dientengevolge valt de hoge kaasprijs van 1980 net buiten de boekhoudingen 1980/'81 van de boeren. In die boekhoudingen werkt de lage prijs van februari en maart van dit jaar dus nog na.
Volgens de CCLB, het boekhoudbureau lag de melkprijs voor de boer in het afgelopen boekjaar 0,75 cent lager dan in het voorgaande. De kaasprijs van de eerste maanden van dit jaar hakt er kennelijk zwaar in. Bij de CCLB-boekhoudingen leidde deze melkprijs tot lagere bedrijfsuitkomsten, waar ieder enige verbetering had verwacht. Het LEI, het regeringsbureau, bijvoorbeeld, had voor de noordelijke bedrijven een 6.000 gulden aan hoger inkomen geschat.

Bij het LEI wekten de uitkomsten van de CCLB-boekhoudingen verwondering. Aangezien het bij de CCLB om een eerste groep ging, zullen de berekeningen later in het jaar, wanneer ook de ‚stadige boeren hun papieren met weerzin hebben ingevuld en opgestuurd, nog wel slechter blijken uit te vallen. De wedstrijd tussen de boeren om na 1 mei zo snel mogelijk hun papieren rond te hebben, leidt wel eens tot een vergeten van rekeningen.

Bovendien is er ook een soort wedstrijd tussen de boeren om op papier het hoogste inkomen te hebben. De namen van zulke boeren worden in beperkte kring altijd bekend, omdat elk natuurlijk graag voor een goede of zelfs de beste boer wil doorgaan. De bekwaamste boeren verstoppen hun inkomen echter in investeringen, opdat de fiscus niet alle winst in handen krijgt.

Aangezien er enorme inkomensverschillen tussen de boeren onderling zijn op overigens vergelijkbare bedrijven, is het erg moeilijk om een goed inzicht te krijgen in het reilen en zeilen van boeren. De verslechtering van de bedrijfsuitkomsten, die de CCLB vond, krijgt echter een bevestiging van het bureau Spaan in St. Pancras.

SPAAN KOMT IEDER jaar als eerste met boekhoudgegevens op de proppen. Zijn eerste publicatie over het gemiddelde van een twintigtal bedrijven gaf een verbetering te zien van zo'n 12.000 gulden. Lukkes van de CCLB kwam daarop met cijfers, die een verslechtering te zien gaven mede als gevolg van de lagere melkprijs. Spaan heeft een maand later de boekhouding van nog een dertigtal bedrijven klaar gekregen, waardoor zijn gemiddelde verbetering zakte naar 6.000 gulden. Dat betekent dus, dat er op die dertig nieuwe bedrijven eigenlijk van geen verbetering meer sprake is.

De zeer betrekkelijke waarde van voorlopige cijfers, die een eerste indruk moeten geven. Is daarmee duidelijk gebleken. Toch onthullen ze een veel ernstiger probleem, waarover in de landbouw weinig gesproken wordt, omdat bijna iedereen er mee aan is. Niet iedereen, want een aantal randpolitici van de landbouw ziet er brood in. Het betreft de inkomensverschillen in de landbouw.
Een deel van de boeren heeft bevredigende bedrijfsresultaten en een ander deel gaat er als ondernemer onderdoor en moet stoppen. Het betreft tientallen bedrijven, die om deze of gene reden in moeilijkheden zijn gekomen. Er heeft de afgelopen tien jaar een revolutie in de landbouw plaats gegrepen, die kennelijk van een heel andere orde is geweest dan wat men doorgaans onder agrarische revoluties verstaat.

Het was de revolutie, waarbij de oude boerenwijsheden aan kant gevaagd zijn. Geleidelijk is sedert het begin van de jaren vijftig de ene wijsheid na de andere op de vuilnisbelt der geschiedenis terecht gekomen. Enkele politici, ook in Friesland, trachten uit dit stro nog iets bruikbaars te hakselen. Een van die wijsheden betrof o.a. de hooilanden in de Lege Midden van Friesland.
In de jaren vijftig had ir. Kai Bouma de inpolderaars in Nederland eindelijk zo gek gekregen, dat ze op de Lege Midden los gingen. Het was toen nog een strook laag land tussen Dokkum en Staveren van zo'n 40.000 ha. Bouma's Leechje. Het kan niet, zeiden de boeren van de hoge gronden in de Wouden, dat land, hun hooiland, kan niet ingepolderd, want het gras dat er groeit moet jaarlijks onder het boezemwater voor de vruchtbaarheid.

De resultaten van de inpoldering bleken later gunstig te zijn. Het heeft Kat Bouma's Friese Mij nog leden gekost. Domeinen had namelijk een reeks voortreffelijke boeren uitgezocht om het Zwettegebied onder Oldeboorn te beheren. Het Fries Landbouwblad, het blad van de Friese Mij, schreef er een reportage over. We menen, dat het om het bedrijf van Durk Kunnen ging, waar het blad een vrouwelijke teener een vijftig, zestig koeien zag melken.
Er kletterde nog een oude boerenwijsheid van de plank. Een meisje, zo'n smoarch fanke nog, hield het kampioenschap koeienmelken in handen. Duizenden boeren in Friesland draaide het hart in het lijf om, toen ze die zaterdagavond voor de veertiende keer die week in het búthús kwamen om tien, twintig of hooguit dertig koeien te melken, de meesten met enige hulp. Enkelen bedankten voor het Fries Landbouwblad.....

Leeuwarder Courant 1981-07-25

De Takomst heeft goed uitgeruste bedrijven en bouwt niet meer

De Veemarkt

IN HET JAARVERSLAG van zuivelcoöperatie *De Takomst* komt een verrassende mededeling voor over de toestand van de vier zuivelfabrieken van deze onderneming. Het blijken plotseling vier goed uitgeruste produktiebedrijven te zijn, die De Takomst in de fase van de consolidatie hebben doen belanden. Er staan geen ingrijpende investeringen meer op stapel, zo heet het.

Consolidering van een onderneming houdt in dat het personeel maar moet zien te roeien met de riemen, die het heeft. Het is nog niet zo lang geleden dat *De Takomst* met plannen liep om een nieuwe zuivelfabriek te bouwen ter vervanging van de bedrijven in St Nicolaasga en Wolvega. Dat gaat dus niet door en de boeren wordt een nieuw avontuur van zo'n dertig, veertig miljoen gulden bespaard.

Er zijn een reeks omstandigheden te bedenken, die geleid hebben tot het vergeten van de bouwplannen voor een nieuwe fabriek. Als *De Takomst* andere Friese coöperaties bij de CCF wat verder naar de achtergrond zou kunnen laten schuiven, dan zou de CCF die investering ook wel voor *De Takomst* kunnen doen.

Het is jammer voor de Zuivelbond, dat die bouwplannen dus niet doorgaan, hoewel *De Takomst* toch jaarlijks wel voor een vijf, zeven miljoen gulden aan investeringen via de bond blijft doen. De Zuivelbond houdt dus omzet bij *De Takomst*. Dramatischer voor de bond is echter het verlies van de Frico als klant, de ene boereninstelling laat de andere in de steek. De Frico bouwt in het industriepark Hemrik te Leeuwarden zonder de Zuivelbond.

Als reden hebben we wel eens horen opgeven dat de Zuivelbond niet zelf risico wil dragen. Men moet dat wel even proeven. De Zuivelbond is een organisatie van alle Friese zuivelcoöperaties, ook van die welke niet bij de Frico zijn aangesloten. Als de Frico met de Zuivelbond in zee was gegaan en de bond zou risicodragend zijn geweest, dan waren financiële risico's ook gedragen door de Vrije coöperaties in Workum, Oosterwolde, Gerkesklooster en Oudwoude, die zich verre houden van de Frico.

Bij de inrichting van de zuivelfabriek te Dronrijp zijn kostbare fouten gemaakt, welke *De Takomst* nu becijfert op 3,5 miljoen gulden. *De Takomst* had die uiteraard ook wel willen uitsmeren alle leden van de Zuivelbond. Daarnaast heeft *De Takomst* ook nog vorderingen op een van de inrichters (Koopmans) van haar bedrijf in Dronrijp, welke niet gedekt worden door de nieuwe balanspost immateriële activa van *De Takomst.* Zoals bekend hielt de desbetreffende inrichter ook nog een miljoenenclaim bij *De Takomst* op tafel liggen. Koopmans en *De Takomst* laten dat door de rechtbank uitzoeken.

De principiële fout, die er gemaakt is bij de bouw van de kaasmakerij, betreft de afwezigheid van computerprogrammeurs, die weten wat kaasbereiding is. De programmeurs beseften bijvoorbeeld niet, dat kaasbereiding een continu-proces is, dat geen onderbrekingen duldt, o.a. in verband met vochtgehaltes. Zo gauw de verkeerd geïnstrueerde computers zeiden, „laat de baas het

nu zelf doen", bleven de banden staan en ging de ontwikkeling van de kaas op de band de verkeerde kant uit.
Elke kleine coöperatie zou met zo'n strop als die in Dronrijp om zeep zijn gegaan. Geen wonder overigens dat de Frico ook naar risico-spreiding begint en De Zuivelbond bood die niet, hetgeen ook bleek in het geval van *De Takomst* met Dronrijp. Er zijn meer spanningen.

Enkele vrije fabrieken maken meer gebruik van de diensten van de bond dan Frico-deelgenoten doen. De Zuivelbond bijvoorbeeld ontwikkelde in samenwerking met de zuivelfabriek in Oudwoude en met de firma *Westland* nieuwe kaassoorten. De Frico heeft deze kaas nu zelf tot ontwikkeling moeten brengen zonder de knowhow van de Zuivelbond, waarvan de leden in meerderheid Frico-deelgenoten zijn. Oosterwolde is ook bezig met die nieuwe soort, maar de fabriek daar kan terugvallen op de kennis, welke de *Wessanen*-fabriek in Schoonrewoerd met het ***Nizo*** in Ede heeft opgedaan.

De Domo heeft besprekingen gevoerd over een eventuele aansluiting bij de Zuivelbond. Het gesprek raakte vast op de kosten, die dit voor de Domo meebrengt. Als men daar nog bijvoegt de manier waarop de boeren uit Oost- Groningen door de Frico-deelgenoten bij de CCF geweerd werden, toen ze een fusie aangingen met Oosterwolde, dan is het spanningenveld al aardig overzichtelijk. Frico en Domo gaan proberen de Zuivelbond los te weken van de vrije fabrieken. Die vrije fabrieken doen het namelijk beter met de melkprijsuitbetaling dan de Frico-deelgenolen

Wil de Frico-club er ooit boven uit komen, dan zullen de vrije fabrieken geïsoleerd moeten worden. Dat isolatie, is aan de gang. Aanstichter in deze zaak is geweest *De Takomst*, waarvan de directie in de Frico-vergadering heeft gezegd, dat ze genoeg had van de dure beschermende functie die de Frico op de kaasmarkt meende uit te oefenen. De frico moest maar op dezelfde manier als Workum en soortgenoten
De coöperatieve chaos in Friesland neemt geleidelijk toe De oorzaak ligt in enkele echte problemen bij de grote bedrijven maar ook bij schijnproblemen. Het schijnprobleem blijkt uit het feit, dat de Friese coöperaties gezamenlijk de hoogste melkprijs in Nederland uitbetaalt voor witte melk zonder poespas.

Het werkelijke probleem ligt in de verhouding tussen Frico en Frico deelgenoten. Er is te weinig rechtstreekse invloed van het handelshuis Frico op de productiebedrijven van de deelgenoten, zelfstandige coöperaties. Die coöperaties beijveren zich om binnen de Frico een zo groot mogelijk aandeel van de pot binnen te halen. De vrije fabrieken staan in onmiddellijk contact met de markt en dat blijkt voordelen te geven. Het is niet gelukt om die situatie ook binnen de Frico tot stand te brengen.

De Frico-deelgenoten. die hun interne problemen met de Frico niet kunnen oplossen, projecteren die problemen op de buitenwereld. Als men dan wel eens vraagt, wat heb je toch tegen de Frico?, dan is het antwoord: nou, dat
[….]

Leeuwarder Courant 1981-09-12

EG geeft, neemt en strooit met melkgeld; Friese prijsopjagers

De Veemarkt

BIJ HET ONTCIJFEREN van een melkgeldrekening van een melkveehouder komt zoveel deskundigheid te pas, dat het zeker een lesuur op de landbouwschool waard zou zijn om de toekomstige boeren wat wegwijs te maken. Om het bedrag van het melkgeld, dat op een bankrekening wordt overgemaakt, staan zo'n honderd getallen, die allemaal wat betekenen.

De melkrekening is geheel opgemaakt volgens het principe: als het moeilijk kan waarom zou het dan eenvoudig. Het begrip moeilijk laat zich illustreren met de manier, waarop het begrip nul op de rekening wordt aangegeven namelijk met 0,00000. Dat is nog eens andere koek dan het nulkommanul, waarmee overigens normale mensen aangeven, dat er niets is.

Op die melkrekening staat uiteraard ook een bedrag voor de medeverantwoordelijkheidsheffing, waarmee de melkveehouder ook enkele kluchtigheden in Brussel financiert. Op de landbouwschool hoeven ze aan dat bedrag geen aandacht te besteden, niet omdat de meeste jongelui toch geen boer worden, hoogstens greenkeeper, maar de heffing zal wel verdwenen zijn, wanneer de tien tot twintig procent van de leerlingen, die vast van plan zijn om boer te worden, zelf een eigen bedrijf heeft.

Bij een melkrekening van een kleine 2.000 gulden is de heffing in ons geval net iets hoger dan de tankmelktoeslag zonder BTW en iets lager met BTW. Per „eenheid" - dat zal een liter of een kilo melk zijn - per eenheid dus is de heffing 0,01700 cent. Als men de computer nog eens praten leert, zou hij zeggen: dik anderhalve cent.
Die anderhalve cent zullen we verder maar aanhouden in ons verhaal, want voor het geld weer uit Brussel ergens heen vloeit er het een en ander aan de strijkstok blijft hangen. Als we verder voor het gemak even aannemen, dat er in de Europese Gemeenschap voor zo'n 100.000.000.000 kg melk medeverantwoordelijkheidsheffingen aan Brussel wordt betaald, dan levert dat een potje op van anderhalf miljard gulden. Daar valt een feestje van te bouwen.

Dat geld zou aangewend worden om de zuivelafzet te bevorderen buiten de EG, in de zogenaamde derde landen. De gedachten gaan uit naar het rampzalige plan om er recombined milkfabrieken van te bouwen in o.a. die streken, waar de CCF al zulke bedrijven heeft. Een ander plan behelst de financiering van lange termijncontracten, waarmee men bij de Domo wel ingenomen lijkt, maar die bij de Frico op grote bezwaren stuiten.
Bij de Domo ziet men er wel wat in voor bijvoorbeeld de levering van melkpoeder naar Oost-Europa, terwijl men bij de CCF en de Frico een verstoring van de eigen afzet van merkprodukten in derde landen verwacht. De voorsprong, die de Friese zuivelindustrie heeft opgebouwd met de bouw van recombined milkfabrieken in de tropen en met merkprodukten, leidt tot een remmende invloed op nieuwe ontwikkelingen.

De enorme pot met geld trekt ook de gevaarlijkste groep mensen aan, die onze maatschappij ken: de meningsmanipulators met commerciële doeleinden, de reclame-mensen, de propagandisten, de public relations officers in dienst van verkoopafdelingen. Dat zijn de mensen die willens en wetens proberen het ene vooroordeel in de maatschappij met het andere te bestrijden, of er door te vervangen.

In Frankrijk zitten die mensen ook, zelfs in de Franse levensmiddelenindustrie, en daar zijn grootse ontwikkelingen aan de gang. Enkele Nederlandse zuiveldeskundigen hebben de indruk, dat die levensmiddelenindustrie geld uit de pot van de medeverantwoordelijkheidsheffing doorschuift naar haar reclame-pot voor de EG. Als voorbeeld zou het (zuivel-)concern Gervais-Danone kunnen dienen, dat in Nederland een enorme afzet „toetjes" aan het opbouwen is.

ER ZIJN MENSEN, die menen dat zo iets niet hoort in het zuivelland bij uitstek. Danone zou van de Nederlandse markt geweerd moeten worden. Een dergelijke opvatting deugt natuurlijk niet. In de EG is er één markt opgebouwd en daar moet ieder zich maar zien te redden. Gervais-Danone is een heel grote organisatie en dat wordt dus knokken voor de Nederlandse voedingsmiddelenindustrie om zich het gevaarte van het lijf te houden.
Zo'n organisatie zal te zijner tijd ook Nederlandse ondernemingen overnemen en aan andere haar merken in licentie geven. Er zal mogelijk een samenwerking ontstaan met sommige zuivelcoöperaties. Het enige principe dat zulke organisaties beheerst, is rendement. President Mitterrand heeft Gervais-Danone nog niet op zijn lijstje van te nationaliseren ondernemingen staan. Langs een omweg vindt die nationalisatie misschien wel plaats, omdat een onzer zegslieden van mening is, dat de wel te nationaliseren banken een groot aandelenpakket in Gervais-Danone hebben, terwijl die banken bovendien aandelenpakketten van particulieren beheren en zo invloed kunnen oefenen.

Ondernemingen als Gervais-Danone beschikken in Frankrijk al over goede relaties met de overheid. De hoop van Frankrijk in de EG is immers altijd gesteld geweest op een ruime ontwikkeling van de agrarische export, zeker niet in de laatste plaats van de zuivelexport. De verbindingen tussen onderneming en overheid lijken straks nog inniger te worden, zodat er nog vlotter geld van de EG-pot naar de zuivelindustrie geschoven kan worden.

Als de nationalisaties doorgaan in Frankrijk, krijgt de Nederlandse markt rechtstreeks te maken met semi-overheidsbedrijven uit een ander land, als men althans het hebben van overheidsambtenaren in de raad van commissarissen daaronder mag rangschikken. De activiteiten van Gervais-Danone dwingen overigens nu reeds respect af en dat zal in de toekomst voor zo'n onderneming met vaart niet minder worden.

Frankrijk wordt echter bijzonder centralistisch geregeerd in Parijs, zodat er vertraging in de beslissingen kan optreden van een bedrijf, dat onder de hoede van de overheid komt. Bovendien moet men er rekening mee houden, dat er meer politici in hun carrière naar het Franse bedrijfsleven zullen afbuigen als ze via de overheid meer macht in het bedrijfsleven krijgen.

In Nederland wordt de luchtballon omtrent hef Franse gevaar bij de zuivelexport geregeld opgeblazen, iemand die hier wel eens een blikje (te) lang bewaarde „verse" Franse kaas koopt, omdat hij die in Frankrijk zo lekker vond, heeft al het gevoel dat de Nederlandse zuivel door zo'n daad op instorten staat. Dat is niet zo. De totale invoer van kaas uit het buitenland in Nederland gedurende de eerste helft van dit jaar kwam in hoeveelheid overeen met de toename van de Nederlandse kaasexport in dezelfde periode. Wat er jaarlijks aan kaas uit het buitenland komt is een hoeveelheid, die de kaasfabrieken in Nederland er in een halve week uit draaien. Aan de Franse kaas wordt echter wel meer verdiend.

Voor de consument is het bovendien aardig te weten, dat het produkt uit Nederland lekker goedkoop is in vergelijking met wat het buitenland hier aanbiedt in een onsje van dit en een onsje van dat. Hetzelfde geldt uiteraard voor de duurdere kaassoorten in Nederland. Er is variatie en wie er

wat meer geld voor over heeft kan iets duurders krijgen. Belangrijk is natuurlijk dat de zuivelindustrie zich hier versterkt op de sterke kanten die ze heeft. Men moet de voordelen van de eigen zaak uitbuiten.

VOOR DE KOMENDE TIJD zin zijn de afzet-mogelijkheden van kwaliteitskaas, die elk nisje in de markt zullen kunnen bezetten als Nederland onder leiding van zijn nieuwe linkse ministers de werknemers met hun looneisen in bedwang kan houden. De export van kaas en condens loopt als het spoor mede door de gunstige concurrentiepositie, waarin de Nederlandse bedrijven door de loonmatiging komen. De inflatie loopt hier zo snel niet als elders en de Friese coöperaties hebben bovendien het voordeel dat ze niet de strop van een te hoge renteverplichting om de nek hebben.

Daarnaast is er in Friesland een streven naar vernieuwing van het assortiment, zodat niemand kan zeggen, dat de zuivelindustrie op haar lauweren rust.

Leeuwarder Courant, 1981-11-21

Kaas uit *„rauwe melk”* heeft soms merkwaardige bijsmaakjes

(De Veemarkt)
DE LEZERS VAN DEZE rubriek zijn we nog een verklaring schuldig omtrent de gang van zaken met de rauwmelkse kaas. Een paar maanden geleden stond op deze plaats, dat de experimenten met die kaas bij de CMC op Texel nog voortduurden. Daarna meldden we de mislukking van het project. Kort daarna bracht de Nederlandse Kaas -Unie met veel bombarie en met een keuvelende minister erbij de Texelaar van de CMC in de publiciteit en de niet-geïnformeerde lezer moest uit de berichtgeving daaromtrent opmaken, dat het een rauwmelkse kaas betrof. Dat is de Texelaar niet.

Wanneer de fabrieken er in zouden slagen om kaas te maken uit rauwe melk, zou dat betekenen dat ze eenzelfde produkt kunnen leveren als de boerenkaasmakers, namelijk een enorme variatie aan smaken en andere kwaliteiten. Oud-wethouder (van Amsterdam) Roel van Duyn, die zelf een kaasmakerij in Groningen heeft, vreesde in Het Parool al dat de Texelaar de ondergang van de boerenkaasmakerij met zich zou brengen. Hij hoeft daar nog niet zo bevreesd voor te zijn.

In de reclame voor deze kaas wordt ook zorgvuldig het rauwmelkse begrip vermeden, want die kaas wordt niet uitsluitend van rauwe melk gemaakt. Onderzoek heeft uitgewezen, dat de kaas voor de helft gemaakt is van gepasteuriseerde melk. De Frico laat in Bergum eveneens zo’n kaas maken, waarbij in de reclame nog wel sprake is van rauwmelkse kaas.

In het begin van dit jaar werd bekend, dat de CMC op Texel bezig was met experimenten, waarbij men uit rauwe melk kaas ging maken. Het waren kennelijk voorbange berichten. Dat bleek, toen uitlekte, dat de Friese zuivelcoöperatie ZOH in haar fabriek te Olterterp al maanden bezig was met de bereiding van kaas uit rauwe melk. Op Lauswolt werd de kaas gepresenteerd. Deze kaas wordt wel uit rauwe melk gemaakt, zij het dat enkele procenten worden gesteriliseerd.

De mogelijkheden om rauwe melk bij de kaasbereiding te gebruiken zijn ontstaan door de uitvinding van de bactofuge. Dit apparaat slingert de zwaardere deeltjes uit de melk, waarbij verontreiniging en bacteriën verwijderd worden, Bij dit proces komen ook melkbestandelen vrij, welke na de sterilisatie weer aan de rauwe melk worden toegevoegd. Wel zijn dan enkele smaakmakers uit de melk verdwenen.

Toen ge ZOH en de Frico met hun kaas aan de markt kwamen, moest de CMC de verhalen uit het voorjaar nog waar maken. Of de experimenten mislukt waren of niet, er zou een nieuwe kaas op tafel komen. Dat is gebeurd en de consument is in de veronderstelling gewiegd, dat het een „boerenkaas uit de fabriek” is. Dat is dus niet het geval.

Met de reeds genoemde beperking ten aanzien van de sterilisatie van een deel van de melk zijn de experimenten om uit rauwe melk kaas te maken wel gelukt in Olterterp. De ZOH-fabriek daar blijkt al jaren over kaasmakers te beschikken; die gced zijn voor hoge plaatsen bij het wereldkampioenschap in Wisconsin, terwijl ze op de FNZ-keuringen vaak goud halen.
Wekelijks maakt Olterterp twee tot vier ton Terpkaas uit rauwe melk. De verkoop ontwikkelt zich volgens ZOHdirecteur Douwe Hoitinga naar verwachting. Sedert mei vindt het opzetten. van deze kaas in Olterterp plaats. Pas na drie maanden wordt het produkt vrij gegeven voor de handel. Zoals men zich zal herinneren uit eerdere berichten, wordt de melk voor deze kaas speciaal geselecteerd aan de hand van de ervaring, die men met veehouders heeft.

ZO LANGZAMERHAND hebben we al enige smaakervaringen met dit soort kazen opgedaan. Het eerste wat opvalt, is de smaakvariatie. In de meeste gevallen was deze bijzonder aangenaam, maar een verkeerde ontwikkeling van de smaakmakers in de kaas komt ook voor en dan is ze te scherp. De nieuwe kazen worden in het algemeen onder merknaam verkocht, zodat de consument enige steun aan die namen heeft, wanneer hij zich op het kaasterrein waagt.

De boerenkaas is echter nog niet van de plank geveegd. Bij de kaasbereiding in de fabriek heeft men te maken met een langere tijdsduur tussen het melken en het kaasmaken dan op de boerderij het geval is. De melk ondergaat bij bewaring allerlei invloeden, die de smaak niet ten goede komen indien de melk voor de kaasbak bestemd is.

Onaangenaam zal menigeen getroffen zijn door een andere opmerking van Van Duyn in Het Parool. Hij doet alsof de CMC rauwmelkse kaas maakt, terwijl dat juist niet het geval is. Deze Groninger boer zit echter in het gebied van een coöperatie, die rauwmelkse kaas maakt. Deze „kabouter", uit Amsterdam afkomstig, heeft zich kennelijk nog niet zo in zijn zelfgekozen woongebied ingeleefd, dat hij op de hoogte is met het wel en wee van de boeren uit zijn omgeving. Dan krijg je gekke uitspraken.

Van Duyn zegt: „Het is waarschijnlijk, dat de Texelaar een succes wordt. De kaas is wat goedkoper dan boerenkaas, maar gezonder en smakelijker dan gewone fabriekskaas." Gezonder? Een dergelijke opmerking dient de geestelijke volksgezondheid niet. Als bekend zou worden hoe sommige boerenkaasmakers de bacterien te lijf gaan, zou men zich dergelijke kromme opmerkingen uit het hoofd zetten.

De Texelaar zal een succes worden, wanneer de Kaas Unie er een hoop reclame-geld in blijft pompen, en de kwaliteit handhaaft. Hopelijk leidt dat er niet toe, dat de echte rauwmelkse kaas uit de markt geperst wordt. Voor de boerenkaasmakers dreigt de wereld dan helemaal niet te veranderen, al meent Van Duyn van wel. Even dachten we, dat hijzelf een excuus zocht voor een aftocht uit de melkveehouderij.

kt kunnen leveren als de boerenkaasmakers, namelijk een enorme variatie aan smaken en andere kwaliteiten. Oud-wethouder (van Amsterdam) Roel van Duyn, die zelf een kaasmakerij in Groningen heeft, vreesde in Het Parool al dat de Texelaar de ondergang van de boerenkaasmakerij met zich zou brengen. Hij hoeft daar nog niet zo bevreesd voor te zijn.
In de reclame voor deze kaas wordt ook zorgvuldig het rauwmelkse begrip vermeden, want die kaas wordt niet uitsluitend van rauwe melk gemaakt. Onderzoek heeft uitgewezen, dat de kaas voor de helft gemaakt is van gepasteuriseerde melk. De Frico laat in Bergum eveneens zo'n kaas maken, waarbij in de reclame nog wel sprake is van rauwmelkse kaas.

In het begin van dit jaar werd bekend, dat de CMC op Texel bezig was met experimenten, waarbij men uit rauwe melk kaas ging maken. Het waren kennelijk voorbarige berichten. Dat bleek, toen uitlekte, dat de Friese zuivelcoóperatie ZOH in haar fabriek te Olterterp al maanden bezig was met de bereiding van kaas uit rauwe melk. Op Lauswolt werd de kaas gepresenteerd. Deze kaas wordt wel uit rauwe melk gemaakt, zij het dat enkele procenten worden gesteriliseerd.
De mogelijkheden om rauwe melk bij de ka asbereidmg te gebruiken zijn ontnaan door de uitvinding van de bactofvge. Dit apparaat slingert de zwaarderedeeltjes uit de melk, waarbij verontrelikiging en bacteriën verwijderd worden, Bij dit proces komen ook melkbestan4delen vrij, welke na de sterilisatie weer kan de rauwe melk worden toegevoegd. Wel zijn dan enkele smaakmakers uil de melk verdwenen.
Toen de ZOH en de Frico met hun
V
kaas aan de markt kwamen, moest de
CMC de vtrhalen uit het voorjaar nog waar makth Of de experimenten mislukt waren niet, er zou een nieuwe
kaas op lomen. Dat is gebeurd en de consument ~q in de veronderstelling
geN,1ed, dat hqeen „boerenkaas uit de
fabriek ts. Dat ~ dus niet het geval.
Met de reeds Haebemde beperking ten aanzien van de lisatie van een deel
van de melk z' 1 11 experimenten om uit rauwe melk kaattemaken wel gelukt in Olterterp. DetO-H-fabriek daar blijkt al Iaren over {~smakers te be
schikken,* die goed zijn voor hoge plaatsen bij het wereldkampioenschap in Wisconsin, terwijl ze op de FNZ-keuringen vaak goud halen.
Wekelijks maakt Olterterp twee tot vier ton ~erpkaas uit rauwe melk. De verkoop ontwikkelt zich volgens ZOHdirecteur Douwe Hoitinga naar verwachting. Sedert mei vindt het opzetten . van deze kaas in Olterterp plaats. Pas na drie maanden wordt het produkt vrij gegeven voor de handel. Zoals men zich za i herinneren uit eerdere berichten, wordt de melk voor deze kaas speciaal geselecteerd aan de hand van de ervaring, die men met veehouders heeft.
ZO LANGZAMERHAND hebben we al enige smaakervaringen met dit soort kazen opgedaan. Het eerste wat opvalt, is de smaakvariatie. In de meeste gevallen was deze bijzonder aangenaam, maar een verkeerde ontwikkeling van de smaakmakers in de kaas komt ook voor en dan is ze te scherp. De nieuwe kazen worden in het algemeen onder merknaam verkocht, zodat de consument enige steun aan die namen heeft, wanneer hij zich op het kaasterrein waagt.
De boerenkaas is echter nog niet van de plank geveegd. Bij de kaasbereiding in de fabriek heeft men te maken met een langere tijdsduur tussen het melken en het kaasmaken dan op de boerderij het geval is. De melk ondergaat bij bewaring allerlei invloeden, die de smaak niet ten goede komen indien de melk voor de kaasbak bestemd is.
Onaangenaam zal menigeen getroffen zijn door een andere opmerking van Van 1'uyn in Het Parool. Wij doet alsof Je CMC rauwmelkse kaas maakt, terwijl dat juist niet het geval is. Deze

Groninger boer zit echter in het gebied van een co~peratie, die rauwmelkse kaas maakt. Deze „kabouter", uit Amsterdam afkomstig, heeft zich kfflnnelijk nog niet zo in zijn zelfgekozen woongebied ingeleefd, dat hij op de hoogte is met het wel en wee van de boeren uit zijn omgeving. Dan krijg je gekke uit
cnroben
„r
Van Duyn zegt: „Het is waarschijnlijk, dat de Texelaar een succes wordt. De kaas is wat goedkoper dan boerenkaas, maar gezonder en smakelijker dan gewone fabriekskaas." Gezonder? Een

dergelijke opmerking dient de geestelijke volksgezondheid niet. Als bekend zou worden hoe sommige boerenkaasmakers de bacteriën te lijf gaan, zou men zich dergelijke kromme opmerkingen uit het hoofd zetten.
De Texelaar zal een succes worden, wanneer de Kaas Unie er een hoop reclame-geld in blijft pompen, en de kwaliteit handhaaft. Hopelijk leidt dat er niet toe, dat de echte rauwmelkse kaas uit de markt geperst wordt. Voor de boerenkaasmakers dreigt de wereld dan helemaal niet te veranderen, al meent Van Duyn van wel. Even dachten we, dat hijzelf een excuus zocht voor een aftocht uit de melkveehouderij.

1982

Leeuwarder Courant, 1982-01-16 ?????

Boeren doen wel eens vreemd bij opheffen slechte coöperaties

(De Veemarkt)
DE DOOR HET BESTUUR aan de orde gestelde liquidatie van de roöperatieve grasdrogerij in Oosterwolde is door de leden afgestemd. Het vereiste aantal stemmen werd niet gehaald. Drie kwart van de stemmen moest voor de opheffing van de coöperatie zijn en dat werd niet bereikt. Het feit deed zich voor dat een aantal boeren, dat de beëindiging van het eigen bedrijf in zicht heeft, tegen de liquidatie stemde.
Achteraf is gebleken, dat er enige actie is geweest onder deze bedrijfsbeëindigers. Ze zouden elkaar hebben opgewekt naar de vergadering te gaan om in hun eigen belang tegen liquidatie te stemmen. Dat belang ligt in het naar de toekomst schuiven van de lasten van de drogerij.

Liquidatie in december zou hun meer geld gekost hebben. Bij liquidatie zouden de aandelen volgestort moeten worden, terwijl ze nu gewoon hun ledenkapitaal kunnen terughalen.
Bij de wel geliquideerde coöperatie in Marrum heeft dit ook even gespeeld, maar daar konden degenen, die de financiële problemen naar de toekomst willen schuiven, wanneer zij daarvoor geen verantwoordelijkheid meer dragen, geen beslissende invloed oefenen.
[….]
MET DE LIQUIDATIE van de drogerij-coöperatie is er opnieuw vermindering van de coöperatieve agrarische bedrijfsactiviteiten in Heerenveen gekomen. Toen de gemeente indertijd Oudeschoot de das om deed, was er nog wel een burgemeester, die wat agrarische activiteiten naar zijn gemeente zei te willen halen, maar het is afgezien van de bedrijvigheid, die Smilde in de „vetsmelterij" ontplooit, een voortdurende neergang.

De zuivelfabrieken in 't Meer, in Luinjeberd, in Oudeschoot, in Bontebok en in Jubbega zijn stopgezet en de melk gaat naar Wolvega en St. Nicolaasga, naar andere gemeenten. Het k.i.-station in Knijpe verloor zijn bestemming en nu staat ook de vestiging van de Caf in Heerenveen op de lijst van af te voeren bedrijven. De Caf concentreert immers op het mechanisatiecentrum in Drachten.

De coöperatieve Rabobank zit nog wel in Heerenveen. Verder levert de gemeente verstandige mensen aan de coöperatie. Anne van der Zijpp uit Rottum bijvoorbeeld verzamelt voorzitterschappen van coöperaties. Hij stuurt de Caf, de CCF, de noordelijke gezondheidsdienst voor dieren en verder o.a. het waterschap Boarnferd. Hij is wel iemand die zijn zaakjes kent, mogelijk doet de coöperatie nog wel eens wat in Heerenveen.

De zuivelcoöperatie *De Takomst*, waar Van der Zijpp ook een van de grote mannen is, heeft de gemeente Heerenveen al eens proberen uit te spelen tegen Weststellingwerf, toen de fabriek in Wolvega wat in milieututtig vaarwater kwam. Er zou wel eens een fabriek in Heerenveen gebouwd kunnen worden, zo heette het. De desbetreffende plannen verdwenen naar de achtergrond, toen *De Takomst* plotseling de goede outillage van de bestaande fabrieken, inclusief Wolvega, propageerde. Het nieuwe lidmaatschap van de *Domo* bij *CCF* en *Frico* hielp daarbij een handje. *De Takomst* leverde op naam van de *Domo* melk aan de *CCF* en het was daarmee van een verwerkingsprobleem af.

VAN DER ZIJPP zit dicht bij dit soort gebeurtenissen. Hij kan vergelijken, hij ziet directies aan het werk en hit ziet de werking van bedrijven. Hij is bedachtzaam en als hij een uitspraak hoort, dan zie je hem het nieuwe feit in assen in het bestaande kader van begrippen dat hij heeft. Je ziet ook, wanneer het niet past. Als hij bij de Caf geleerd heeft, dat een en een twee is, dan hoeven ze hem bij de drogerij in Oosterwolde niet aan te komen met de mededeling, dat het wel eens een beetje meer dan twee zou kunnen zijn.

Die Caf is een leerzaam verhaal in Friesland. Het is de coöperatie met de grote ups en downs. Na de oorlog en na de periode Boudewijn bij de Caf, kwam daar Jan Reinstra als directeur. Hij zorg-de er voor, dat het bedrijf een gezond eigen vermogen kreeg. Dit vermogen bleek de basis voor de sprong naar

Leeuwarder Courant 1982-02-13

Gewone leven hervat zijn gang in landbouw: vraag naar melk

De Veemarkt

EEN VAN DE LANDBOUWBLADE.N kwam deze weck tot de verrassende conclusie, dat beregening van grasland „vooral in droge jaren nogal wat extra werk" vraagt. De andere landbouwbladen deinden in het algemeen nog wat door op de Brusselse prijsvoorstellen. Rinzo Zijlstra's Zuivelzicht heeft kopjes als „Brussel bruuskeert boeren" en „Een klap in het gezicht".

Het probleem, waar de Nederlandse landbouw mee zit en dat geldt vooral de melkveehouderij, is het achterblijven van de ontwikkeling elders in de EG. De boerenorganisatie Copa ijvert in Brussel voor prijsverhogingen, die de stijging van de kosten in de zuidelijke inflatielanden van de EG nauwelijks goedmaken, terwijl ze de kostenstijging in Nederland ver te boven gaan '
Nederland plukt de vruchten van loonmatiging en inkomensmatising in de landboouw. Het is hard aangekomen de laatste jaren, maar de bedrijven zijn efficiënt georganiseerd en de export van zuivelprodukten rijst de pan uit.
Er komen daarnaast nieuwe kaassoorten in Nederland, maar de verbreding van het assortement zal de kaasconsumenten in verwarring brengen als men doorgaat met het lanceren van nieuwe kaasmerken (firma-reclame) alsof het een nieuwe kaassoort betreft.
Met enige bombarie hebben de firma Westland, de enige overgebleven grote kaasexporteur, en minister Jan de Koning de merknaam Herderskaas op ieders lippen gebracht. Erg leuk natuurlijk, om een kaas uit koemelk in verband te brengen met schapen.

De kaas word! in een van de fabrieken van de DOC (Hoogeveen en Slagharen) gemaakt. Waarschijnlijk in Slagharen, want het Hoogeveense onderdeel van de coöperatie DOC is aangesloten bij Westlands concurrent de afzetorganisatie NCK. Koe, schaap, Westland NCK, daar in Hoogeveen weten ze wat het betekent om tussen imperialistisch coöperaties Domo en Coberco van twee walletjes te moeten eten.
De DOC heeft meer moeilijkheden, want een deel van zijn boeren is met melkbussen en melk naar een fabriek in Staphorst gegaan, die de melk doorlevert aan Kievit (melkhandel) in Meppel, waarna deze melk voor verwerking in Gerkesklooster terecht komt

Wat die Herderskaas van Mintjes uit Hoogeveen betreft, moge het volgende dienen. Mintjes heeft kaas ontwikkeld met behulp van technici van het onvolprezen Nizo in Ede, In weze is het een leta-kaas, zoals die aan de Middellandse Zee wordt gemaakt als schapenkaas.
Denen heeft zich met energie op die produktie toegelegd en een enorme afzetmarkt in Iran ontwikkeld, welke plotseling maanden op slot ging.

Féta is een witte wrongelkaas, die men natuurlijk ook kan laten rijpen, maar die zout geconsumeerd wordt. Griekenland is een echt fêta-land en een Griekse salade is pas Grieks, wanner er een stuk feta in zit Mocht Grieke nland ooit tot enige welvaart komen op zijn platteland, dan is het gebeurd met zijn féta.

Nog meer over kaas in deze Veemarkt.....alleen slecht leesbaar

Leeuwarder Courant 1982-02-27

Coberco heeft *Nijkerk* – Volnij – overname

(De Veemarkt)
OP DE VELUWE SPREEKT men van een regelrechte catastrofe, die de grote zuivelcoöperatie *Coberco* in Gelderland en Overijssel getroffen heeft bij de overname van de met miljoenenverliezen kampende zuivelcoöperatie Nijkerk, het consumptiemelkbedrijf ***Volnij***. Onder leiding van Mient Pel is deze coöperatie in de jaren zeventig tot bloei gekomen. De melkverwerking liep er naar een 180 miljoen kg melk, waarvan echter slechte gering deel risicodragend was in de coöperatie.
Een melkontvangststation in Staphorst stuurde melk naar Nijkerk, een vereniging van melkveehouders in Zuidelijk Flevoland heeft nog een best contract met Nijkerk (en dus nu met *Coberco*) en ook had Nijkerk een enorm aantal losse leveranciers. De *Coberco* nam het bedrijf over en nu lopen de losse leveranciers weg. Sommigen zullen daarvan terecht komen op het oude honk, zoals bij de *Melkunie-CMC*. *Wessanen-Lijempf* haalt de buit vol binnen in Schoonrewoerd en Kampen. De VVM. in Nunspeet leeft op.

Wessanen boort melkbronnen aan in het Coberco-gebied. De coöperatieve fabriek in Dalfsen is geheel overgenomen en daarna zijn de boeren in meer streken, zoals het Lemelerveld in beweging gekomen. *Coberco* procedeert met de coöperatie in Havelte die haar zelfstandigheid terug wil hebben, nadat ze via de *Vecolac* was opgegaan in de *Coberco*. Als het bestuur zijn zelfstandigheid terugwint, is de fabriek weer vrij, maar als vast komt te staan, dat de *Coberco* wel kan doen en laten wat ze wil, draait *Coberco* ook voor de kosten op.

Achtergrond van dit drama in de coöperatieve gelederen is de houding van de kleine leden-veehouders in de *Coberco*, die de *Coberco* verhinderd hebben, de kosten daar te verrekenen, waar ze gemaakt worden. Alle leveranciers van de *Coberco* hebben dezelfde melkprijs, ongeacht het kwantum dat een boer levert en dus ongeacht de lagere kosten die grote kwanta met zich brengen bij het melktransport naar de fabriek.

Een dergelijke machtspolitiek van kleine melkveehouders binnen een coöperatie mag vele rechtvaardigheidsgevoelens bevredigen, zakelijk is het niet en voor de economie van het bedrijf is het fnuikend. Een enorme organisatie als de *Coberco* blijkt ook ín ander opzicht geen garantie te zijn voor een sterke positie van de coöpererende melkveehouders. Een en ander zal kunnen leiden tot een snellere aanpassing van de *Coberco* bij de omstandigheden en als dat niet gebeurt verspeelt de Coberco nog veel meer dan 140 miljoen kg. melk.

Leeuwarder Courant 1982-03-06

Eigenwaarde van boeren groeit nu ze schatkist helpen vullen

De Veemarkt

DE BEHOEFTE BOEREN in de komende tijd redelijkheid aan te praten zal toenemen. De boeren zullen namelijk goed moeten begrijpen dit... en ze zullen toch moeten beseffen dat... Maar evenmin als een dijkgraaf eb en vloed kan bezweren met vertogen in de volmachtenvergadering, zo min kan men opkomende ontwikkelingen in de agrarische geesten tegengaan.

Jarenlang zijn de boeren gehoond als landschapsverpesters, terwijl er nu geleidelijk enige waardering ontstaat voor hun schatkistvullende activiteiten. Er groeit daarbij een nieuw zelfbewustzijn in de landbouw en dat zal dit voorjaar duidelijker naar voren komen. Het gaat op het ogenblik goed in de landbouw en met name in de veehouderij. Het betekent echter slechts, dat er nu minder mensen in de landbouw beneden het minimum-inkomen zitten dan voorheen. Nog is de beloning per gewerkt uur in de landbouw laag. Het inkomen moet komen uit lange dagen in een zevendaagse werkweek en uit een hoge rentestand. De oudere boeren maken de tijd van hun leven mee als ze met het eigen vermogen goed zitten. De gevoeligheid voor een aantasting van die positie neemt toe.

Een partij, die daar terdege rekening mee moet houden, is D 66. De dwaasheden, die daar tegen de landbouw te berde worden gebracht, liggen in het verlengde van stunten van reclamedeskundigen. Dat soort stunten is in het algemeen snel vergeten, maar als Statenlid Leen Schotel in alle ernst naar voren brengt, dat de grasdrogerijen maar op biogas moeten omschakelen, dan is men al niet meer bezig in de sfeer van het gezond verstand. Een drastische verhoging van de pachtprijzen, waar D 66 op aan dringt, is evenmin een redelijke zaak.

De wildgroei van D 66 leeft ook op anti-agrarische tendensen. De volksgunst kan wispelturig zijn. Eer het denken uit de weeldeperiode terugkeert op de vaste grond van de economische mogelijkheden, kan er nog veel onheil geschieden. De landbouw wapent zich er tegen. Andries Osinga, de voorzitter van het FRS, heeft al machtig uitgehaald tegen gefemel, dat de ontwikkeling van de melkveehouderij wil ophouden.

De nieuwe adjunct-secretaris Harm de Kroon van de Friese Mij heeft in dit nieuwe bewustzijn in Groningen al verkondigd, dat de boeren in de toekomst inkomenseisen kracht zullen bijzetten door hun eigen voedselfabrieken te blokkeren, zodat de voedselvoorziening in de war loopt. Melk laten weglopen, kan niet zegt hij, want die kost 65 cent per liter, daarom moeten de fabrieken geblokkeerd. De boeren kunnen wel eens eerder aan de poorten van de fabriek staan dan velen nu denken, aldus besluit De Kroon zijn les in stakingsacrobatiek, een paar dagen voor de boeren (FNZ) alle eisen van de zuivelarbeiders inzake de lonen inwilligden.

De uitspraken van Andries Osinga zijn in Friesland de duidelijkste uitingen van het terugkerend zelfbewustzijn onder de boeren. Dat FRS maakt als veeverbeteringsorganisatie een snelle ontwikkeling door, waarbij een vaart ontstaan is, die zich niet door kleinigheden laat remmen. De verbetering Van het produktievermogen van de melkkoeien maakt een einde aan alle argumentering tegen het beleid van het FRS.

Het FRS heeft daarbij vooral de wind in de zeilen door twee ontwikkelingen Het zegt binnen de Holsteiner fokkerij te willen vasthouden aan een bevleesde koe, opdat de Friese boeren metter-

tijd weer wat een eigen type fokvee kunnen presenteren. Ir. Pieter Scheer ontwikkelt voor het FRS een grote voorsprong door speciaal te letten op het rendement van de voeromzetting!
De zuivere Holsteiner fokkerij is een fokkerij op melkproduktie. Deze fokkerij ontwikkelt zich stormachtig en zij heeft een ongunstige invloed op de vleesaanzetting. Het komt in eerste aanleg tot uiting bij de kalvermesterij De oude fokrichting levert kalveren, die vroeg vlees aanzetten, terwijl de Holsteiner in de beenderen begint te groeien op het beslissende moment.

Duidelijk als Holsteiners herkenbare nuchtere kalveren zijn op de markt voor de mesterij niet in trek. Kalveren van een Holsteiner stier, die een afwijking in de haarkleur op de kop vererft, laat de koopman links liggen. Dat is het algemeen aanvaarde idee. De boeren horen die verhalen ook, maar ze kregen de laatste tijd flink meer voor het nuchtere kalf dan het vorige jaar, niettegenstaande de grotere aanvoer van Holsteiners. Gister draaide de zaak échter over de kop en klapte de prijs *f*60,- in.)

Die prijsstijging is de ene gunstige ontwikkeling, die de verhalen niet geloofwaardiger maakt. De andere betreft de geringe rendabiliteit van de vleesmesterij als gevolg van de hoge rentevoet. Een afgemolken koe heeft op zesjarige leeftijd nog niet eens de rente aan het lijf, die ze heeft moeten opbrengen. (Als verlenging van de levensduur van de melkkoe het volgende fokdoel, komt de vleesproduktie nog meer in het gedrang).

Bij de vorming van de melk in de koe vindt een snelle omzetting van voer in melk plaats. Een rentefactor zit er nauwelijks in, als de boer op tijd zijn voerrekening betaalt. De fabrieken betalen de melk doorgaans ook snel uit. Alleen de opfok van de koe tot het productiestadium neemt een paar jaar. In slechts enkele lactatieperioden moeten daarna de opfokkosten er uit komen. De toename met gemiddeld één lactatieperiode (een melkjaar) zou dus een mooi fokdoel kunnen zijn.

Als de koe afgemolken is, bestaat haar waarde uiteraard in haar vermogen om in een korte weideperiode nog vlees aan te zetten. De ongunst der tijden maakt vlees niet zo aantrekkelijk meer. Onder invloed van de inkomensontwikkeling lijkt er al een verschuiving gaande van vlees en vleeswaren naar zuivelconsumptie. In de eerste plaats gaat de belangstelling van de consument naar kaas uit.

In de melkveehouderij is het vlees in toenemende mate een bijprodukt. Dat is nog meer het geval in de fokkerij van exportdieren. Of het vlees verwaarloosd mag worden of zal worden in de fokkerij, is de vraag. De echte vleesveehouderij dreigt door de enorm lange produktietijden en dus door de rentelast in de verdrukking te komen.

VLAK VOOR HET BEGIN van de cao-onderhandelingen in de zuivelindustrie heeft de CCF zich even in de kaart laten zien. Er zouden 300 banen bij de CCF op de tocht staan in die zin dat er met het verdwijnen van de oude en afgeschreven fabriek een aantal arbeidsplaatsen kunnen worden opgeheven De investeringsplannen van de CCF, die in vijf jaar een 145 miljoen voor een nieuwe condensfabriek zouden omvatten, blijken ondanks eerdere verzekeringen van het tegendeel, toch gevolgen te hebben voor het personeelsbestand.

In de nieuwe fabriek passen een aantal produkten niet meer, omdat ze van geringe produktieomvang zijn en daarom nu of op den duur verliesgevend in het bedrijf zijn. Het genoemde verlies van tien miljoen per jaar zal wel een boekhoudkundige achtergrond hebben. Invloed op het personeelsbeleid van de CCF heeft natuurlijk ook de nieuwe deelgenoot Domo.

De Domo maakt evenals de CCF een aantal speciaalprodukten, die gedeeltelijk op hetzelfde terrein liggen. Een fusie van de Frico-deelgenoten, waarvan de Domo er een is, maakt de Frico tot een concurrent van de CCF. Dat kan natuurlijk niet uit overwegingen, die betrekking hebben op de belangen van de coöpererende boeren in beide ondernemingen. Die belangen nemen bij het beleid van de CCF een steeds belangrijker plaats in. Er is dan kennelijk eenheid van beleid aan het ontstaan.

De fusie van de noordelijke zuivelcoöperaties tot een noordelijk zuivelblok wordt hard gespeeld. In de komende zomer zullen nog noten gekraakt worden. Een voorbeeld is er al. Toen de ZOH, een vrije coöperatie, de zuivelcoöperatie Winschoten overnam, stuitten de deelgenoten van de Frico deze fusie in de CCF-ledenvergadering.

De CCF-vergadering moet fusies van deelgenoten met andere coöperaties goedkeuren, opdat bijvoorbeeld de kleinste coöperatie - die in Oudwoude - niet door een fusie met de Unilever of Nestlé, de giganten van voedingsmiddelenindustrie in de CCF haalt. Praktisch betekende het besluit van de CCF-vergadering, dat de melk van Winschoten bij de ZOH niet als „achterstaande" melk wordt beschouwd en dus niet deelt in de rijke potten van de CCF (En het wordt een rijke pot dit jaar niettegenstaande het verlies van tien miljoen).

In het noordelijk zuivelgebied staan nu drie soorten zuivelcoöperatie naast elkaar, even afgezien van de grapjes in Wommels. Eén groep staat overal buiten. Die wordt gevormd door *Acmesa* in Assen en *DOC* in Hoogeveen. Ze verkopen hun produkten o.a. over de zuivelbeurs in Leeuwarden. *Acmesa* noemt zich de kaasmaker van Drenthe.

Een tweede groep bestaat uit de zuivelcoöperaties in Oudwoude, Gerkesklooster, Oosterwolde en Workum. Zij zijn wel deelgenoot van de CCF, die twintig procent van hun melk afneemt, maar niet van het handelshuis Frico, dat kaas en poeder verhandelt.
De derde groep is lid van de Frico en van de CCF. De bekendste deelgenoten van Frico en CCF zijn de ***Domo*** en ***De Takomst***. Toen de Domo toetrad tot de CCF, is overigens niet duidelijk naar voren gekomen, dat de Domo niet voor alle melk deelgenoot werd. Een deel van de Domo-melk wordt niet als achterstaande melk beschouwd, waarover de potten van CCF en Frico worden uitbetaald.

In wezen staat de Domo ook nog in het kamp van de eerste groep. Met de poot van de speciaalprodukten staat de Domo buiten het kamp van Frico en CCF. De Domo heeft dus nog wat aan te bieden in de onderhandelingen voor de vorming van het noordelijk zuivelblok. Het negatieve banenplan van de CCF beïnvloedt ook die onderhandelingen; het klinkt zoveel als „die speciaalprodukten van de Domo stellen ook niet het meeste voor". Mogelijk kan men het ook zien als een aanbod aan de Domo om zelf de speciaalprodukten te gaan maken, waaraan het noordelijk zuivelblok behoefte zou hebben.

In het verleden deed zich de situatie voor, waarbij de CCF duizenden tonnen melkpoeder van de Domo betrok, omdat de kwaliteit en de prijs van dat poeder aantrekkelijker was dan het produkt dat de eigen deelgenoten van de CCF aan de Frico leverden. De CCF is zelf ook tot het verpoederen van melk overgegaan. Met eigen en Domo-poeder heeft de CCF een belangrijke afzet van poeder in consumentenverpakking opgebouwd. Bij de Frico heeft de desbetreffende afdeling een kwijnend bestaan gevoerd.

IN HET ZUIVELBLOK lijkt de sector van de speciaalprodukten op poederbasis voorbehouden te worden aan de Domo, die dan wel gaat functioneren als een afdeling van de Frico onder leiding van de CCF. Uit deze constructie blijkt welke spanningen er bij de vorming van het noordelijke zuivelblok moeten ontstaan. Een aantal vrije coöperaties, die wel deelgenoot van de CCF zijn, maar niet van de Frico, zal in die verhoudingen geen plaats als vrije coöperatie voor zichzelf zien. Het beleid van de CCF kan in laatste instantie door de Frico en haar deelgenoten worden bepaald en de vrije coöperaties zouden daar de consequenties uit kunnen trekken.

Bij de komende ontwikkelingen zal het er vooral om gaan wie wie klem kan zetten. In eerste aanleg zullen de Friese deelgenoten van de Frico in de schroef worden genomen. Het Frico-blok kan daarna het beleid in de CCF uitstippelen. Er liggen daarbij merkwaardige gevoeligheden. Uit teksten, die de Domo verspreidt, blijkt zulks. Daar laat men het af voorkomen of er een combinatie Domo/Frico bestaat die moet fuseren met de Frico-deelgenoten. Wie met de situatie bekend is, las de tekst anders, maar de indruk die het op anderen moest maken was toch, dat er een organisatie Domo-Frico is.

VAN DE GROTE ZUIVELONDERNEMINGEN in Nederland heeft de ***DMV-Campina*** (zuidelijk Nederland) met enige geestdrift de resultaten over het voorgaande jaar bekend gemaakt. Gecondenseerde melk, kaas en drinkmelk, het een lijkt nog beter te gaan dan het ander. Of de goede gang van zaken daar ook leidt tot de levering van melk in niet goed schoon gemaakte flessen, is ons niet bekend. Dat het met de drinkmelk goed gaat, was de kaasfabrikanten hier ook al opgevallen. Men schat, dat de drinkmelk ongeveer zes cent meer opbrengt dan kaasmelk. Het verwonderlijke is echter, dat een westelijke onderneming met een poot in de drinkmelk en een poot in de kaasmelk dat totaal niet laat blijken in haar voorschotmelkprijs. Misschien staan ze ook nog met een poot in het moeras.

DE EG-COMMISSIE STAAT voor wat betreft de landbouw sterk onder invloed van een Franse ambtenaar, die landbouwcommissaris Dalsager de wet lijkt voor te schrijven. Geheel in het voetspoor van de wensen van de Franse regering drukt deze EG-ambtenaar de plannen voor langetermijncontracten er door. Ze zijn er nog niet, maar ze lijken onontkoombaar. Volgens de Frankfurter Allgemeine, een blad dat overigens geen gelegenheid voorbij liet gaan om het EG-landbouwbeleid af te kraken, krijgen deze contracten o.a. in de zuivel een kans, omdat een reeks regeringen o.a. die in Den Haag wat lauw reageren op de desbetreffende plannen van de EG-Commissie. We kunnen ons dat, wat Den Haag betreft, niet geheel voorstellen, al zal Den Haag kunnen wijzen op de instemming die de Domo met die contracten heeft betuigd. Het Nederlandse verzet tegen de plannen komt voort uit het feit, dat het nieuwkomers in de markt de toegang vergemakkelijkt, waarbij gevestigde merkenposities ondermijnd worden. Het Duitse liberale blad ziet nog een ander gevaar. De hele zuivelexport zou op die manier snel een staatshandel in handen van de EG-Commissie worden. De huidige Franse regering heeft daar waarschijnlijk geen bezwaar tegen. Het een zowel als het ander zou o.a. tot uitschakeling van de handelsapparaten, van CCF en Frico leiden. Lange-termijncontracten hebben nog een nadeel voor de exporterende landen Bij hoge prijzen op de wereldmarkt kunnen deze landen door de importerende ontwikkelingslanden aan de contracten gehouden worden. Zakt de markt in, dan gebiedt de zieligheid, dat de exporterende landen meezakken. Deze contracten bieden derhalve een eenzijdige stabilisatie, op waarschijnlijk een laag niveau.

Leeuwarder Courant 1982-06-05

Jan Bles en Ruerd Posthumes naar Beilen om hun kaasgelijk

(De Veemarkt)
DE VORMING VAN HET ZUIVELBLOK is in een beslissende fase gekomen. De Domo neemt duidelijk de leiding binnen de Frico-groep. Wat zich hier voorheen nog top-coöperatie durfde te noemen, ziet zich plotseling gereduceerd tot bijwagen, tot een filiaal van een groter geheel. De mannen van de Domo, Pauwel Mulder en Sam Meihuizen, lijken de slag te winnen. Mulder is een van die onverstoorbare figuren uit Drenthe, die de woelingen rustig over zich heen laten komen, niet gauw aangeslagen zijn en het doel altijd voor ogen houden. Meihuizen is wel eens aangeslagen, of hij weet soms prachtig de door kritiek geteisterde figuur te spelen. Ook hij is zo'n man, die in het schaakspel om de zuivelmacht in het Noorden zetten ver vooruit denkt. Degenen, die hem in de directie van *Campina* hebben meegemaakt, kreunen nog. Meihuizen is iemand, die het spel weet te spelen.

De mensen, die met hem in de directie van de nieuwe onderneming worden gehaald, gaan een harde tijd tegemoet. Meihuizen weet wat hij wil en in het „oorlogskabinet" zullen de zaken rechtstreeks worden gespeeld. In Friesland zal men wel even moeten wennen aan een zekere woordenrijkheid, een woordenspel, dat men van de tegenwoordige bewindhebbers niet gewend is. Meihuizen heeft een arme Domo eerst omgetoverd in een rijke bruid, terwijl hij de Domo nu de leiding laat nemen om binnen de Frico orde op zaken te stellen.

Zonder de Domo zou de Frico misschien al zijn ondergegaan, orakelde iemand ergens in een door de coöperatie mee-gesponsorde krant. De Domo heeft dus de Frico gered door aan dat bedrijf zijn kaas te leveren. Het sprookje zal wel verder tot leven worden gebracht. Er was echter iets anders dat aan de Frico knaagde dan een tekort aan kaas. Binnen de Frico bestaat niet genoeg de mogelijkheid om de verlangens van de markt te laten doorwerken in het beleid van de kaasmakende deelgenoten.

De veranderingen in de markt stuitten bij de Frico op een stelsel van regelingen volgens welke de deelgenoten voor hun leveringen aan de Frico beloond werden. Toen Gerrit Hepkema directeur van de Frico werd, heeft hij zijn aandacht onmiddellijk op dat punt gericht. Hij zei tegen de deelgenoten. autonome coöperaties, dat de verhouding tussen de kaashandelaar Frico en de kaasfabrieken moest veranderen. Een poging om die verandering tot stand te brengen, is afgestuit op de onwil van de deelgenoten. Deze waren niet bereid om hun zelfstandigheid op te geven.

Die bereidheid bestaat nu wel, mede omdat een Drents trucje van een schijnbestaan voor de oude coöperaties wordt toegepast. In Drenthe liet de Domo de coöperaties bestaan, die in naam eigenaar bleven van de fabrieken, welke in de zogenaamde gemeenschappelijke exploitatie werden ondergebracht. De Domo had volkomen de vrije hand in de fabrieken. Er werd verbouwd, uitgebreid, gesloten en opgeheven, alsof de Domo een volledige eenheid was.

Dat regime krijgt het noordelijk zuivelblok ook. Alle bedrijven komen in de gemeenschappelijke exploitatie, waarbij dan wel een zoethoudertje, een fopspeen is bedacht. Het geheel krijgt namelijk een gedecentraliseerde opzet met directeuren, die geheel voor dat onderdeel verantwoordelijk zijn. Meihuizen troont daar in Beilen boven als een onraakbare, die slechts de toestanden tussen de kaasmakers Wout Kranenburg (*Takomst*) en *Ruerd Posthumus* (*Foarútgong*) met de directie van de kaasverkoper Frico moet beslechten.

In wezen is er van de strijd tussen Schieringers en Vetkopers in Friesland niet veel meer te zeggen, dan dat er van buitenaf orde op zaken wordt gesteld in de Frico, tussen fijne kaasfabrieken en een prima handelshuis. Dat zou niet nodig zijn geweest, wanneer men elkaar binnen de Frico-organisatie eerder gevonden had.

AL VOOR DE VORMING van het blok hadden de Frico en de Domo hun drinkmelkbedrijven bij elkaar gedaan in een gemeenschappelijke exploitatie. De Frico en de Domo konden niet meer uit elkaar. De volgende stap is de gemeenschappelijke exploitatie van de kaasfabrieken. Het blok dat dan ontstaat, beschikt daarnaast over enige condensproduktie in het op kaas omgeschakelde bedrijf in Bedum en over een uitgebreide produktiecapaciteit van vol-melkpoeder o.a. ten behoeve van de CCF. Verder heeft de Domo een aandeel in de weiverwerking buiten de CCF in samenwerking met de *CMC (Melk Unie)*.

De activiteiten van het blok en van de CCF overlappen elkaar ten dele, terwij1 dat blok de meerderheid in de CCF-ledenvergadering uitmaakt en ook de meerderheid in het bestuur heeft. Ook dat regelt Sam Meihuizen ongetwijfeld met bekwame hand. De levering van duizenden tonnen vol melkpoeder van het blok aan de CCF zal ongetwijfeld ook op een magistrale financiële en niet onbekende manier geregeld worden.

Enkele jaren geleden bijvoorbeeld leverden enkele deelgenoten van de CCF wei aan derden. De CCF kon er naar fluiten en lytse Harm Postma zette er zijn poedertoren in Winschoten mee vol. De CCF verhoogde de weiprijs dermate, dat levering van wei aan de CCF praktisch verplicht werd voor de deelgenoten. Winschoten werd zo droog(!) gelegd. Dat was hogere zuivelpolitiek. Met dergelijke interne leveringen kan er ook met het melkgeld gesjoemeld worden. Als het blok op een gegeven moment meer voor het poeder wil hebben, dan zijn er niet veel mogelijkheden voor de CCF om daaraan te ontkomen.

Het blok kan ook niet op zich laten zitten, dat de CCF een eigen politiek ten aanzien van de weiverwerking voert. Ook deze verwerking zal afgestemd moeten worden op de belangen van het blok. Mogelijk zal het blok de speciaalprodukten van de Domo bij de verkoopafdelingen van de CCF onderbrengen, uiteraard voor een prijs.

Het leek indertijd in de noordelijke zuivel een uitgemaakte zaak, dat de zuivelcoöperatie in Winschoten zou toevallen aan de Domo. De Groninger boeren in het Oldambt kozen echter voor een samengaan met de Fries/Drentse coöperatie *ZOH* in Oosterwolde. Het „blok" verhinderde toen in de algemene vergadering van de CCF de erkenning van de fusie tussen Oosterwolde en Winschoten, hetgeen betekende, dat Oosterwolde de CCF-pot moet delen met de Winschoters, hetgeen de gemiddelde melkprijs van de ZOH heeft gedrukt.

Het blok heeft de verwerping van de fusie ZOH-Winschoten in de ledenvergadering met geen enkel woord gemotiveerd. De verwerping is in Oosterwolde uitgelegd als een oorlogsverklaring aan de vrije fabrieken. De vrije Fabrieken zijn in Friesland de coöperaties met de hoogste melkprijs. Ze zijn wel aangesloten bij de CC maar niet bij de Frico. Een samenloop van omstandigheden heeft er ook nog voor gezorgd, dat de CCF over 1981 met een onvoorstelbaar hoge nabetaling kwam, meer dan vijftig miljoen gulden. Het geld is netjes over alle „erkende" melk uitgesmeerd.

DE EERSTE TAAK van Sam Meihuizen zal zijn, orde op zaken te stellen binnen het blok. Jan Bles van de Frico en Wout Kranenburg, nee. Ruerd Posthumus komt met zijn *Kollumer* en *Ber-*

gumer eerst aan bod, mogen in Beilen hun problemen uitvechten. Als de zaak organisatorisch draait, komt de melkprijs aan de beurt. Het blok zal alles doen om zijn melkprijs boven die van de vrije fabrieken uit te halen. De fanfares zullen niet van de lucht zijn. Toch is er slechts één mogelijkheid om boven de Workumer melkprijs uit te komen. Het blok moet die prijs drukken en het heeft daartoe de middelen.

Toen in Friesland de zuivelcoöperatie *De Takomst* in de jaren zeventig begon te groeien door achterblijvende coöperaties liefderijk op te nemen, kwam men in Wolvega in de top met een tamelijk uitgebreide staf te zitten. Om emplooi voor de desbetreffende mensen te vinden, dacht men bij *De Takomst* ook aan het overnemen van functies, die de *Friese Zuivelbond* uitoefende. De zaak is uiteindelijk in der minne geschikt en de bond, waar alle plaatselijke zuivelorganisaties bij zijn aangesloten, laat zich voor zijn diensten per dienst betalen, naast een omslag voor de algemene kosten.

Nadat de Domo werd binnengehaald bij de Frico en toegelaten was bij de CCF, heeft die organisatie de stap naar de Zuivelbond niet gedaan. De eisen van de Domo omtrent overname van personeel e.d. waren de bond te hoog. De Domo heeft zich indertijd over de kleine *Drents-Groningse Zuivelbond* ontfermd. De Domo oefent nog steeds een aantal taken uit, die in Friesland door de bond worden gedaan.

De Friese Zuivelbond is een instituut in de Nederlandse zuivel. De mechanisatie van de kaasmakerij is een initiatief van de bond. De bond heeft op vele terreinen de voorstap genomen en de vooraanstaande plaats van de Friese fabrieken komt mede op zijn rekening. Die bond komt straks ook in de greep van het blok, zo het blok de bond niet laat vallen, waarmee ook de vrije fabrieken in een raar parket komen met geweldige financiële consequenties.

We zijn niet bezig een scenario te schrijven voor wat er in de zuivel zal gebeuren. Er zijn andere mogelijkheden. Een enkele vrije coöperatie zou zich bij het blok kunnen aansluiten. Daarbij hoeft men niet alleen te denken aan Workum, Oosterwolde, Gerkesklooster of Oudwoude, maar het is ook denkbaar, dat Assen en Hoogeveen (*DOC*) aansluiting zoeken. Als het blok het wil, is er geen bestaan meer mogelijk buiten het blok. De grote stilte lijkt in aantocht.

Bij zijn afscheid van de Frico heeft Gerrit Hepkema gezegd, dat er teveel aanbieders van kaas zijn. Ongetwijfeld is dat de mening van het b1ok, van Sam Meihuizen. En de vooraanstaande positie van de Friese zuivelindustrie? Het zou niets anders zijn dan de grote melkdichtheld van Friesland.

We hopen dat de betrokkenen dat verhaal niet verder in hun rayonvergadering colporteren, want dat natuurlijke voordeel geven de Friese boeren bij de vorming van het blok uit handen, als het in het blok tot één netto melkprijs komt. Dat is weliswaar een leuk bericht voor de kleine melkveehouders. Het principe lijkt geweld te worden aangedaan door de leden van *De Takomst* op de eilanden er van uit te sluiten.

Leeuwarder Courant, 1982-06-12

Nederlandse kaassoorten productie in buitenland

(De Veemarkt dl)
[….]**DE KAASFABRIEK In Dronrijp** maakt ongeveer net zoveel kaas inde Nederlandse typen als alle Belgische fabrieken bij elkaar. Het succes van de Nederlandse kazen uit Nederland is zo groot, dat men elders producenten van Nederlandse typen uit de markt heeft gedrukt. België was vroeger een grote producent van Goudse en Edammer. Terwijl in Nederland de produktie dank zij de kaasmechanisatie voortdurend omhoog is gegaan, begon deze in België te krimpen. Ook in Frankrijk is de produktie van Goudse en Edammer niet tot een grote ontwikkeling gekomen.

Basis van de Nederlandse kaasproduktiestijging blijft uiteraard de toenemende consumptie per hoofd van de bevolking, maar er zijn ook kaasproducenten uitgeweken naar andere soorten, omdat ze de concurrentie met Nederland niet vol konden houden. Aangelokt door de hoge prijzen van het vorige jaar zijn in België toch weer fabrieken met Goudse begonnen en het is de vraag of zich een herhaling van de gebeurtenissen in het verleden zal voordoen, nu de kaasprijs in Leeuwarden niet van de vloer wil komen.

Er is een verandering gaande in de economische verhoudingen, waarbij straks alleen nog maar van overleven sprake is. De landbouw zal daarbij altijd doorgaan met produceren, zij het in aangepaste hoeveelheden. In een land, dat in een situatie als België raakt, kan de produktie van melkpoeder tegen EG-prijzen wel eens onmogelijk worden en dan moet men naar de kaasmakerij met de melk. Een hernationalisatie van de landbouwpolitiek, als het EG-beleid vastloopt. werkt dat in de hand

Die hernationalisatie is ook genoemd in verband met de distributie van EG-gelden over de verschillende landen Er is bij de prijsvaststelling in Brussel een bedrag gereserveerd voor „kleine boeren". De EG-Commisie heeft Nederland twintig miljoen gulden ter uitdeling gegeven met de mededeling, dat men zelf maar moest zien wat men er mee deed. Een kleine boer, die in Nederland wel in de milde geldregen komt te staan, zou er in België buiten kunnen vallen en andersom.
De idee van de ene Euromarkt, waarop voor ieder gelijke kansen heersen, is daarmee verder achter de horizon geraakt. Een bijdrage tot deze ontwikkeling lijkt ons ook de steun, die boeren met beneden- minimale inkomens in Nederland straks kunnen krijgen,

ALS WE HET SLAGVELD overzien, blijft er nog wel wat te bidden over voor de boeren. Ondanks alle risicobeperkingen die ze zo langzamerhand op hun bedrijven hebben ingebouwd Het verbaasde ons deze week ergens na te moeten lezen, dat kunstmest en k.i de behoefte aan gebed bij de christelijke boeren zou hebben verminderd. „Hoe moeten mensen bidden om vruchtbaarheid en groei die hun koeien via k.i. laten bevruchten en die hun land intensief bewerken met kunstmest?", zo luidde de vraag
[….]

Frico-kampt stort zich ruggelings in toekomst

(Geen Veemarkt)
DE FUSIE VAN DE DEELGENOTEN van de *Frico* neemt haar onomkeerbare loop. Er is geen weg terug meer, waarschijnlijk ook niet voor de *Domo*. Deze coöperatie heeft nog wel de meeste vluchtwegen, maar ook in Drenthe en Groningen staat men praktisch met de rug tegen de muur. Een snelle voortgang van de integratie van de zuivelproducerende bedrijven van de deelgenoten ligt in het verschiet. Daarnaast zal de directe invloed van de *Frico* op beslissingen in de kaasfabrieken toenemen.

Alle activiteiten van de groep deelgenoten en *Frico,* komen onder één leiding. Voor de melkleverende boeren betekent het dat ze over 1983 uit één financiële pot betaald worden. Ze hebben dan één netto-melkprijs. De verschillen in uitbetaling over 1982 zullen nog wel verwondering wekken, doch deze zullen in mei 1983, wanneer alles al besloten en afgedaan is, alleen nog geknars van tanden geven. De mooiste broodjes zijn in april-mei van dit jaar voor de ramen gelegd. Overigens heeft de *Domo* ook over 1982 een goed jaar.

Over 1982 krijgen de boeren hun melkgeld nog uit de exploitatie van hun eigen fabriek. Tussen de deelgenoten van de *Frico* bestaan daarbij nog al wat verschillen. Die verschillen zouden de leden van sommige coöperaties kunnen doen aarzelen bij het nemen van het volgende besluit bij de blokvorming, maar veel kans om terug te zwemmen uit de fuik is er niet. De deelgenoten blijven gebonden aan de *Frico* en zelfs al zouden ze het melkgeld willen betalen. dan zitten ze nog met fabrieken, die wat de hun gespecialiseerde produktie betreft, slechts kunnen draaien binnen de Frico-gemeenschap.

Een *Novac* bijvoorbeeld heeft haar produktie afgestemd op de behoeften van de Frico, waardoor ze buiten de Frico, dus op de zuivelbeurs in Leeuwarden, met een eenzijdig en kwetsbaar aanbod zou komen te zitten. In hoeverre de individuele leden juridisch gebonden zijn, wanneer ze menen in hun belangen te zijn gekrenkt wordt nog een kluif voor juristen. De voorlopige oplossing is het formeel laten voortbestaan van de oude verenigingen, die hun fabrieken in exploitatie hebben gegeven bij het blok. Een goede melkprijs zal overigens het beste cement zijn om de club bijeen te houden.

In wezen zijn de beslissingen over de vorming van het blok wat de Friese deelgenoten van de *Frico* betreft - dat zijn dus alle zonder de Domo - reeds in een verschoten verleden gebeurd. Het verzet van de vakbonden en van de ondernemingsraad van de *Novac* tegen de blokvorming is, eigenlijk het wuiven met een slap handje

Elke specialisatie bij de Frico-deelgenoten verminderde de mogelijkheden tot een onafhankelijke opstelling van die deelgenoten en als er nu van de kant het personeel bezwaren komen. dan is dat laat. Overigens moeten de formele besluiten over het zuivelblok nog genomen worden en dan heeft het personeel kans mee te sturen. De vakbonden zijn bezig hun invloed bij de leden te verliezen.

DE ONTWIKKELINGEN naar een noordelijk zuivelblok liggen in een ver verleden, waarvan we de draad bij 1972 oppakken. De blauwe boekjes over niet rijpe boeren zullen we gemakshalve even vergeten. De zuivelcoöperatie *Fresia* in noordwestelijk Friesland was dat jaar vastgelo-

pen in een te lage melkprijs en in persoonlijke verwikkelingen. Mr. Gerrit Hepkema kwam toen met een plan om de *Frico Fresia* te laten overnemen. Hij besprak het plan met representanten van *De Takomst* en de *Novac*. Het pakte anders uit, Takomst-directeur Cees van der Ploeg haakte de loodzware *Fresia* aan de toen nog snelle melkprijskar van *De Takomst*.

Duidelijk was, dat *De Takomst* zichzelf als het centrum van de integratie van de deelgenoten van de *Frico* beschouwde. Maar het werkte niet. Wel leverde de aansluiting van de fabriek in Ee nog een opstootje in de vaart der volken, maar tot een verdere integratie kwam het niet. *De Takomst* bleek genoeg te hebben aan haar eigen problemen, welke ontstonden door de hogere melkprijs van de vrije fabrieken, de coöperaties die niet in de *Frico* zijn aangesloten in Friesland.

De verhoudingen tussen de Frico-deelgenoten waren er door het optreden van *De Takomst* niet beter op geworden en dat leidde er mede toe, dat er een stilstand ontstond. De pogingen van Hepkema om tot een hechtere gemeenschap binnen de Frico-deelgenoten te komen leden schipbreuk op onwillige besturen van die deelgenoten. Wat organisatorisch mislukte, slaagde wel bij de specialisatie van de fabrieken van de deelgenoten, welke uiteindelijk de huidige ontwikkeling onontkoombaar maakte. De deelgenoten kunnen niet meer zonder elkaar.
Toen de organisatorische integratie van Frico-deelgenoten leek te mislukken, viel dat samen met het opstappen van Hepkema als hoofddirecteur van de CCF. welke functie hij vervulde naast die van hoofddirecteur van de *Frico*. Hepkema kreeg de handen vrij om zijn carrière met twee grote troeven in het zuivelkaartspel te besluiten. Hij haalde de reeds lang naar Friesland lonkende *Domo* in het Friese kamp en hij reorganiseerde de technische voorzieningen bij de Frico, zoals die tot uiting komen in de gestadig verrijzende nieuwe gebouwen op het industrieterrein Hemrik te Leeuwarden.

De *Domo* is deelgenoot geworden van de *CCF* en daarna van de *Frico*, maar niet van de *Friese Zuivelbond*. Met Sam Meihuizen levert de *Domo* nu ook de nieuwe hoofdman van de *Frico*. Men kan het verhaal natuurlijk ook anders vertellen en andere accenten leggen. Hepkema heeft met behulp van de Domo de verstarring in het kamp van de Frico-deelgenoten doorbroken.

Wanneer de Friese Frico-deelgenoten zelf eerder orde op zaken hadden gesteld, zou het beeld er anders uit hebben gezien, maar dan is het de vraag, of het Hepkema gelukt zou zijn de *Domo* los te weken van haar oude afzetorganisatie, de *NCZ*.

Het oorspronkelijke beeld, dat men in de Friese zuivelcoöperatie had van de toekomst, was één Friese zuivelvereniging, waarvan alle coöpererende boeren lid zouden zijn. Die vereniging zou de *CCF*. de *Frico*, de zuivelfabrieken en de *Friese Zuivelbond* exploiteren. Dat ideaal was te ver gegrepen en daarvoor in de plaats is het noordelijk zuivelblok gekomen, waar de *Domo* als meest complete zuivelcoöperatie de grootste organisatorische inbreng heeft.

Leeuwarder Courant 1982-07-17

Over..... ZHM en Fries bond van melkhandelaren

(De Veemarkt)
DE DOMO STOOT het groothandelsbedrijf in levensmiddelen ten behoeve van de melkhandelaren af naar de *ZHM* van de *Friese bond van melkhandelaren*. De maatregel past in het beleid tot vorming van het noordelijk zuivelblok. De Friese melkhandelaren zijn altijd een hecht georganiseerde groep mensen geweest vergeleken met hun collega's in andere provincies, waar men graag als individualist wilde profiteren van de samenwerking van anderen.

Zeker in Groningen waren de verhoudingen niet lekker. Daar moest men figuren als Cor Boonstra, Piet Zondervan en nu Eabele de Boer ontberen. De bezem is er door het hok gehaald en het gaat nu hard aan op een nauwe samenwerking tussen de noordelijke melkhandelaren. Hopelijk zal daarbij ook iets overwaaien van de Friese zin voor samenwerking, anders heeft een en ander weinig perspectief.

Hetzelfde geldt trouwens voor de vorming van het noordelijk zuivelblok, waarbij we meteen maar de kanttekening maken, dat we dat nog niet zien zitten. De Groningers kunnen geen coöperaties in stand houden en waarom zou dat in de toekomst op slag veranderen. Het eerste wat ze straks te gelde willen maken is „Oranjewoud". waar de Friese versie van de coöperatieleer gepredikt wordt.

Het groothandelsbedrijf van de Domo is een soort service-apparaat ten behoeve van de consumptiemelkafzet. Een melkhandelaar is er niet aan gebonden en hij kan zijn eigen grossiers uitzoeken. Dat gebeurde in Groningen en Drenthe meer dan in Friesland, waar de melkhandel bijna als een blok achter zijn Irnsumse ZHM staat. De omzetten van ZHM en Domo in de levensmiddelenhoek verhouden zich als drie staat tot twee, terwijl de verhouding in de afzet van consumptiemelk voor Frico en Domo juist andersom is bij een verhouding van één staat tot twee.

Het bewijst ook, dat er bij de Domo procentueel meer melk in het zogenaamde winkelkanaal gaat, waar de Frico een achterstand heeft opgelopen als gevolg van het feit, dat Warga de omzet van flessenmelk stimuleerde. Dat bleek een plechtanker te zijn voor het bestaan van de melkman met zijn grote winkelwagen. De winkelwagens verliezen dit jaar in Friesland terrein bij de melkafzet.

In hoeverre dat een gevolg is van de gemeenschappelijke exploitatie van de drie melkinrichtingen van Domo en Frico, is moeilijk te bekijken. Een paar jaar geleden moest de Domo een nieuwe flesselijn her-installeren, toen de Frico in Groningen en Drenthe wel flessen aan de melkhandel kon leveren, terwijl de Domo met uitsluitend papierverpakking zat. Bij de gemeenschappelijke exploitatie moet natuurlijk gestreefd worden naar een goede bezetting van alle apparatuur. We kunnen niet aannemen, dat Karel Tiktak, de topman van de melkinrichtingen, passief aanziet, hoe Belgische melk in plastic flessen hier een steeds groter omzet in het melkkanaal haalt.

Er zijn melkhandelaren, die een goed bestaan in hun „straatkanaal" hebben, maar de inrichting van een nieuwe supermarkt aan de Emmakade in Leeuwarden - en wat voor een supermarkt - zal de melkhandel in de omgeving van de nieuwe winkel hard treffen. Dalende loonkosten en dalende koopkracht zouden een gunstige invloed op de toekomst van de melkhandelaar kunnen heb-

ben, maar naarmate er meer mensen met vrije tijd komen, zullen er ook meer mensen eventueel fietsend naar een supermarkt in de buurt kunnen gaan.

Eer die ontwikkeling voor de Domo pijnlijk kan worden, wat betreft haar groothandel in levensmiddelen. heeft ze deze overgedaan aan de ZHM. Daar betekent het een versterking. Of de CCF er evenveel genoegen in zal scheppen, is een andere kwestie. De CCF heeft een belangrijk minderheidsaandeel in de ZHM. dat er niet minder op zal worden als de Domo haar belangen overdraagt. Overigens is de Domo deelgenoot van de CCF. waar ze haar kennis omtrent de levensmiddelenhandel kan blijven inbrengen via het bestuur.

Leeuwarder Courant 1982-08-07

Koelkast niet nodig voor kaasbewaring

De Veemarkt

DE GROOTSTE verbetering in de levensmiddelenvoorziening der mensheid is en blijft de koelkast/diepvrieskist. Nooit eerder in de voeding van de mens is voor de bewaring van levensmiddelen een grotere verbetering opgetreden dan bij de invoering van dit technische apparaat, waarbij de bewaring van voedsel niet afhankelijk is van bewerkingen en toevoegingen. Met het diepvriezen van voedsel ontstaat ook de mogelijkheid om het hele jaar een gezonde spreiding en variatie in de dagelijkse voeding te brengen.

Het is slechts een mogelijkheid, want een deel der mensheid heeft niet eens de kans om kisten en kasten te vullen, omdat men het dagelijks kostje voor maagvulling al niet eens bijeen kan brengen. De stroomstoring deze week in België bracht ook een ander zwak punt aan het licht, de afhankelijkheid van een kwetsbare nutsvoorziening. De storing trad op na een reeks warme dagen, die in Nederland tropisch heten.
Mogelijk houdt de storing zelfs verband met de temperatuursverhoging. Bij de Domo, die in Beilen zijn eigen energievoorziening heeft, vloog een transformator in brand, waarbij de warmte van de laatste tijd ook een rol kan hebben gespeeld. Het leek een even paniekje te worden, want de verwerkingscapaciteit voor 40.000 kg melk per uur viel uit. Ook bij het koelen van de melk op de boerderij komen stroomstoringen voor, welke verband kunnen houden met de temperatuur, de weersomstandigheden.

De grootste verbetering in de kwaliteit van de melk is een gevolg van de koeling van de melk, direct na het melken. Deze koeling is mogelijk geworden door de invoering van het tankmelken op de boerderij. Wel komt het geregeld voor, dat de koeling door onachtzaamheid niet tijdig wordt ingeschakeld, en als er dan verse melk bij de niet gekoelde melk van het vorige melkmaal komt, is alle melk reddeloos.

Melk hoort bij de consument in de koelkast te staan. Boter kun je er in bewaren, maar verliest dan zijn smeerbaarheid, zodat het wat mikken en rooien is met al of niet in de koelkast. Kaas hoort niet in de koelkast, maar je zult de mensen op een kaasdieet moeten zetten, die het wel doen. Kaas hoort niet in de koelkast, omdat kou de smaak van de kaas doodslaat. Dat geldt min of meer ook voor melk, maar er zijn mensen die bij koude melk zweren.

Zuivelprodukten zijn een bijzondere vorm van geconserveerde bestanddelen van melk. Boter en kaas zijn al eeuwenoud; ze hebben hun ontstaan te danken aan de toevoeging van bacteriestammen (het zuursel) aan room en stremmende melk. De bereiding is weliswaar verbluffend eenvoudig, maar als kaas nu nog uitgevonden zou moeten worden, dan kwam het er niet; niemand zou op het idee komen.

Koelkast en diepvrieskist hebben de voedselbewaring bevrijd van alle moeilijke middeltjes, die voedsel langer houdbaar maken. Het waren soms eenvoudige middeltjes zoals zout, maar in de loop van de laatste decennia zijn er ook andere bijgekomen, de anti-oxidanten, de conserveermiddelen e.d. Ze werden binnengehaald door de industrie als pasgeboren baby's in een gezin, maar ze zijn met elkaar wel in een verdachte reuk gekomen. Mensen, die zich bewust zijn van wat ze eten, griezelen er van.

BIJ DE KAASBEREIDING wordt ook zo iets toegepast, of het nu boerenkaas of fabriekskaas is. Het betreft het salpeter, dat de werking van ongewenste bacteriën in de kaasmelk moet tegengaan. Het salpeter verdwijnt met de wei uit de kaasbak, maar minieme restanten blijven als nitraat achter in de kaas. Problemen geeft dat voor de consument niet, want de hoeveelheden blijven onder de maximaal toegelaten waarden, die op zich ook al weer aan de veilige kant zijn gestild. De neiging om veel salpeter te ruiken blijft bestaan en onlangs kregen de kaasfabrieken het advies om bij de kaasbereiding de maximaal toegestane hoeveelheid salpeter te gebruiken, gezien de moeilijkheden die enkele fabrieken de laatste jaren hebben gehad met ongewenste ontwikkelingen in kaas.

De koeling van de melk op de boerderij heeft voor de kaasmelk niet alle problemen opgelost. Er zijn hier en daar nog bussenboeren. De kwaliteit van bussenmelk laat steeds meer te wensen over. De bussenmelkers laten als afgeschreven groep kennelijk de moed zakken De ritten die de melkrijders moeten maken, worden steeds langer. De kans op bederf neemt tijdens de lange ritten toe.

Om te ontsnappen aan het vroege getoeter van een wachtende melkrijder laten boeren de melk een maal overstaan tot de volgende melkrit, hetgeen de problemen nog vergroot. Bussenmelkers missen de vrijheid van de tankmelkers om zelf het moment te kiezen voor het melken. We horen wel eens van boeren, die 's avonds om elf uur in de melkstal komen, omdat ze overdag andere bezigheden hebben gehad. De koeien laten zich dan ook horen trouwens.

Een probleem voor de bussenmelkers is ook, dat het aantal goede melkbussen snel afneemt. Nieuwe worden hier niet meer gemaakt. Roestige melkbussen zijn uiteraard een wanhoop, terwijl oude deksels nog weer een apart probleem vormen als gevolg van onvoldoende reiniging. De desbetreffende moeilijkheden zijn tijdelijk, de bussen gaan er uit, tenzij er een dermate wending in de economie komt, dat de bussen niet meer weg te branden zijn.

De poedertorens redden overigens wel met het probleem van de bussenmelk. Er is altijd wel wat van te maken. En in Oudwoude maken ze er bovendien nog wat bijzonders van. Maasdammer kaas, waarvan de bereiding hoge eisen stelt aan de kwaliteit van de kaasmelk, hogere nog dan die voor Edammers en gewone Goudse. Al enkele jaren heeft Oudwoude daar een bijzonder apparaat voor in werking, een **bactofuge**. Die bactofuge slingert de ongewenste bacteriën uit de melk.

Deze bactofuge, die ook in gebruik genomen is bij de kaasfabrieken in Olterterp en Bergum, is een belangrijke stap gebleken in het onafhankelijk maken van de kaasindustrie van toevoegingen als salpeter. De apparaten worden nu nog gebruikt voor net maken van aparte kazen, zoals kaas uit rauwe melk en Maasdammer, maar het is waarschijnlijk dat ze voor de behandeling van alle kaasmelk zullen worden toegepast. De noodzaak daartoe bestaat nog niet, maar de toenemende angst in de maatschappij voor kwaadaardige stoffen kan het algemeen gebruik van de bactofuge wenselijk maken.

ER IS EEN TOENEMENDE DRUK op de voedingsmiddelenindustrie om natuurlijker produkten te maken wijl er van tegengestelde kant een druk is urn kunstmelk en kunstkaas te introduceren De Unilever zou hier morgen met de produktie van melk en kaas kunnen beginnen met als grondstoffen destructie-vet en soya-eiwit, plus een reeks toevoegingen. Kaas is echter een beschermde naam voor een produkt dat uit precies omschreven grondstoffen volgens een precies

omschreven proces is gemaakt. Zelfs kaas, die volgens het principe van de *ultra-filtratie* is gemaakt, waarbij minder eiwitten in de wei raken, mag (nog) geen kaas heten.

De Unilever mag zelfs zijn woordzwendeltjes niet hanteren. Het mag nooit melk van de bovenste kaasplank heten, ook al zet onze kaashandelaar op die plank zijn wrakke kazen. Een produkt van melkvreemd vet en melkvreemd eiwit mag niet in verband gebracht worden met zuivel, ook niet met een kaasplank. In landen met een minder strenge wetgeving op het gebied van voedingsmiddelen staat de zuivel zwakker.

De wetgeving in Nederland is op dat punt in de eerste plaats bedoeld als bescherming van de zuivelindustrie tegen onaangename concurrentie van vervangende produkten en pas in de tweede plaats ter bescherming van de consument, die maar al te geneigd is, naar „vers gekarnde" onzin te luisteren, wanneer er in werkelijkheid sprake is van ingewikkelde chemische processen bij de margarine-produktie.

De zuivelindustrie heeft van oudsher het eerstgeboorterecht van de zuivel verdedigd met een verwijzing naar de natuurlijk verlopende processen in de zuivelbereiding. Die nadruk was vroeger groter dan tegenwoordig, omdat de oprukkende chemische industrie ook voor de zuivel verlokkingen biedt. Nog niet zo lang geleden is de opkomst van *microbieeel* stremsel in Nederland met een verbod de kop ingedrukt. Dit stremsel zou de houdbaarheid en de smaakontwikkeling van de kaas niet ten goede zijn gekomen. Het is echter op het kantje geweest en daarbij speelden praktische argumenten een rol en geen principiële.
DE NEIGING NAAR het natuurlijke zit de zuivelmensen overigens ingebakken, al wordt daar minder over gesproken dan vroeger het geval was. In hoeverre de bloei van deze industrie daar ook aan toegeschreven kan worden, is moeilijk meetbaar. In de reclame voor de zuivel wordt veelal een beroep gedaan op het boerenbedrijf van vroeger, alsof er toen hygiënischer, reinere toestanden zouden heersen.
[….]

Leeuwarder Courant 1982-08-21

Neergang in economie komt dichter bij landbouw

De Veemarkt

DE ECONOMISCHE NEERGANG heeft nog weinig invloed op de landbouw in Nederland, maar uit de warboel van berichten over instortende reuzenondernemingen blijkt wel dat de landbouw wel in een schuilkelder zit, waarvan luchtkokers en uitgangen verstopt kunnen raken. Die ongelukken komen dichter bij. Deze week zakte een deel van de Heide Mij in elkaar.

Uit de zieltogende Avebe komen telkens nog verrukte geluidjes. Daar kwam de ellende van een verkeerd beleid in de hoogconjunctuur op een goed moment. De regering wilde en kon wat doen, maar als de Avebe op dit moment had moeten aankloppen, zou de Raiffeisenbank dieper in de kassen hebben moeten tasten om het Veenkoloniale imperium overeind te houden. Nu kan de Avebe (aardappelmeel) enkele jaren op de toegezegde overheidssteun rekenen. Overigens zal de Avebe ook wel de eerste grote testcase opleveren inzake de voorrang voor milieu of industrie, als de afvalwaterproblemen bij de aardappelverwerking niet definitief worden opgelost.

Bij de Heide Mij lijken die delen van het concern de strijd te moeten opgeven, welke afhankelijk zijn van de meer luxe delen van de economie. Daar waar de Heide Mij nog rechtstreeks op de boerengrond staat en werkt, draait het concern door. De activiteiten in de ruilverkavelingen verminderen echter geleidelijk en ook op deze markt wordt het dringen tussen de cultuurmaatschappijen. De Heide Mij is groot geworden in de tijd, dat die werken nog in regie werden uitgevoerd, waarbij de Heide Mij niet het geringste risico liep, maar ingenieurs van de Cultuurtechnische Dienst stapten gretig over naar het particuliere bedrijfsleven en zetten Grontmij en Oranjewoud op poten om te bewijzen, dat ze goedkoper konden draaien dan de Heide Mij. De boeren, die de Heide Mij aan het werk zagen, hadden altijd al gedacht dat het goedkoper kon.

De Heide Mij zat met een bureaucratische structuur, welke tot uiting kwam in de groenige uniformen van haar commandanten, een herinnering aan de tijd dat deze mensen hun opzichterschap in de werkverschaffing van de vorige crisis uitoefenden. In de jaren zestig braken nieuwe ideeën door in de Heide Mij. We herinneren ons een bijeenkomst in het motel bij Heerenveen - toen net nieuw - waar een vertegenwoordiger van de Heide Mij een lans brak voor het luxe leventje op ligweiden en in de georganiseerde natuur. Nederland zou vol parken in de zon komen.

Het maandblad van de Heide Mij werd geleidelijk milieubewust en de leden van de vereniging, die het concern exploiteerde, werden rijp gemaakt voor de nieuwe tijd. De Heide Mij ging het milieu exploiteren. In de Heide Mij trof men vooral burgemeesters en wethouders aan en gezeten boeren, die nu in de debacle hun invloed dreigen kwijt te raken op de gang van zaken, zo ze die hadden. Ze hebben in ieder geval niet verhinderd, dat de Heide Mij vastliep mede door de oriëntering op de franje van het leven.

DAT WOORD FRANJE stamt uit de dertiger jaren, toen Romme, de minister van sociale zaken, de steun aan de werklozen met een kwartje verlaagde. De uitkeringen lagen bij een tientje en er ging een kwartje af; de franje noemde Romme dat. De sociale zekerheid was toen erg eenvoudig en er viel niet te goochelen en te rommelen met allerlei tariefjes, zoals die nu verborgen zijn in formuleringen en teksten. De koopkracht kan nu ongemerkt verlaagd worden. De koopkracht van de consument zakt, maar de loonkosten in de bedrijven zakken weinig, zodat de spanning tussen lonen en uitkeringen aan de ene kant en de prijzen aan de andere kant toeneemt. Het treft de pro-

ducenten van de franje in de maatschappij het hardste. Ook de voedselproducenten zijn niet gevrijwaard in deze ontwikkeling. In België daalt de vleesconsumptie en in Nederland schakelt de consument over op goedkoper vlees. Dat is er overvloedig in de vorm van varkensvlees en geslacht gevogelte.

De toestand in de pluimvee- en varkenshouderij is slecht. Het aantal bedrijven neemt voortdurend af ten gunste van de grote ondernemingen en daarnaast is er nu ook sprake van een omschakeling op de melkveehouderij. In oostelijk Groningen is die ontwikkeling op gang gekomen onder invloed van slechte resultaten in de akkerbouw en de vrees voor een verdere neergang in de aardappelmeelindustrie; in Noord-Brabant komen de omschakelaars uit de varkens en de kippen.

Voor de landbouw is Noord-Brabant in dit verband de leidinggevende provincie in Nederland, op de voet gevolgd door Limburg. In deze beide provincies was het vraagstuk van de kleine boeren na de oorlog dermate nijpend, dat er iets moest gebeuren. Alles werd er aangepakt en tot bloei gebracht. Wat achter bleef waren de melkveehouderij en de zuivelindustrie. Dat blijkt uit de fokkerij van Brabantse koeien, die in Nederland op de laatste plaats staan wat vet-en eiwitgrammen per dag betreft, en het komt ook tot uiting in de melkprijs, die voor Nederland de laagste was.

De lage waarde van de melk werd er grotendeels gecompenseerd door de vette nuchtere kalveren, maar die kalveren zijn bestemd voor de produktie van luxe kalfsvlees voor lekkerbekken in Duitsland, Italië en Frankrijk. Kennelijk ziet men in Brabant de bui hangen, want de k.i. vereniging Land van Cuyk schakelde rigoureus rode Holstein-stieren uit Amerika in, een melkras op het melkvleesras MRY.

Ook in de zuivelindustrie zit men er niet stil. De *Campina* is nu een eenheid, welke bijna alle melkveehouders in het Zuiden omvat. Campina bouwt in Limburg een nieuwe kaasfabriek, die volgend jaar met een stoot kaas in de markt om, hetgeen een minder prettig vooruitzicht is voor die markt, welke reeds op zijn benen staat te trillen bij het vooruitzicht.
De zuidelijke boeren in Nederland, zeg maar die van Campina, ontvingen vorig jaar voor melk met 3,7 procent vet twee cent minder dan de noordelijke boeren blijkens gegevens, die het *Produktschap voor Zuivel* deze week bekend maakte. Uit die gegevens blijkt ook dat de grote coöperatieve concentraties in hun gebied naar de hoogste melkprijs gaan betalen in de komende jaren. *Coberco* staat in Gelderland/Overijssel aan de kop, de *Melkunie* zit daar ook bijna, terwijl in het Zuiden slechts 4,5 procent van de melk een hogere prijs kreeg dan die van Campina.

De strijd in de coöperatieve zuivelwereld lijkt daarmee gestreden in Nederland, hoewel die in het Noorden nog slechts in een beginfase is. Elders hebben de grote blokken de overhand gekregen, nu ook wat de melkprijs betreft. In het Noorden staat er nog zon 600 miljoen kg melk, negentien procent, buiten net Frico-blok met een hogere melkprijs dan die van de Frico.
IN „NOORD" GAAT 50 procent van de melk in de kaasbak, in Oost 34, in West 35 en in Zuid ruim zeventien procent bij een Nederlands gemiddelde van 36 procent. Voor gecondenseerde melk zijnde cijfers Noord 17, Oost 6, West 10,5 en Zuid 8 bij een gemiddelde van 10,8. Vorig jaar waren condens en kaas de grote winnaars voor de melkveehouderij, zoals ze dat al herhaaldelijk zijn geweest. Het is duidelijk, waarom Campina met nog niet de helft van zijn evenredig aandeel zich ook op de kaasmarkt stort.

Het verklaart ook, waarom er in Nederland zo moeilijk overeenstemming is te bereiken over de Duitse markt. De groten zouden het gemakkelijk eens moeten kunnen worden. Er zijn in wezen

slechts drie Nederlandse aanbieders: Frico en NCK en de ene kant en de opkomende Campina als derde. De economische machtsvorming, die indertijd het motief was voor de zuivelconcentraties, gaat te loor in een machtsstrijd die de groten op de groeiende Duitse kaasmarkt voeren. Overigens mijden Frico en NCK elkaar ook in het vlees. De Frico moet de Domo-kaas, die voorheen via de NCK afgezet werd, in de markt drukken, waar de ZCK duimbreed wijkt. Vooral de Frico moet prijs concessies doen.

Vorig jaar ging om deze tijd de kaasprijs omhoog. Toen werd de volle buit voor de melkveehouders binnengehaald. Nu blijft de kaasprijs hangen op het oude peil, terwijl de andere produkten, die welke bij de overheid ingeleverd kunnen worden, in prijs zijn opgelopen. (De laatste produktiecijfers wijzen echter op een aanpassing, zodat er hoop op een gunstiger kaasprijs onstaat). Deze week wordt er een recordexport van 6.000 ton kaas verwacht bij een produktie van ruim 9.000 ton. Het verschil is minder dan de binnenlandse consumptie van ruim 3.000 ton. De melkveehouders in de kaasgebieden dreigen achterop te raken met hun inkomensontwikkeling. Ruim een derde deel van de melk in Nederland krijgt niet de prijs, welke overeenkomt met de verhoging van de EG-zuivelprijzen. In Friesland gaat het echter om een zestig procent van de melk. De verontrusting onder de noordelijke melkveehouders daarover zal niet lang uitblijven. Wanneer die verontrusting los komt, zal afhangen van het verdwijnen van de kater, welke de Fricofusiemethoden hebben achtergelaten. Bij die fusie is de kwestie van het eigen vermogen van de Domo weggewoven met een verklaring, dat drie accountants gezegd hebben, dat alles anders zat dan uit de papieren bleek.

Het blad coöperatie van de Nationale Coöperatieve Raad zette de grootste coöperaties in de zuivel in het laatste nummer nog eens naast elkaar in cijfers. De Takomst sprong er wat personeelsbezetting en eigen vermogen betreft ten opzichte van de hoeveelheid verwerkte melk, opmerkelijk gunstig uit. De lage verwerkingskosten van De Takomst kon je er met één oogopslag uithalen. Toen de leden er op de fusievergadering naar vroegen, gooide voorzitter Pier de Boer het in de zenuwen. De leden berustten in het besef, dat ze dom waren. Misschien was er een enkeling, die veronderstelde dat hij dom werd gehouden.

IN DE LOOP VAN DIT JAAR is duidelijk geworden, dat het er met de zuivel minder fleurig voorstaat dan in 1981. In het verleden wisselden de produktiegolven van Europa en die van Amerika af. Ze kwamen zelden tegelijk met hun overschotten op de markt. Bovendien toonde Amerika grote terughoudendheid bij het dumpen van die overschotten. Ook nu houdt Amerika zich in. Een 100.000 ton Amerikaanse boter is via Nieuw-Zeeland waarschijnlijk in het Oostblok terecht gekomen, omdat de Amerikanen hun gezicht niet wilden verliezen door die onvoordelige handel.
Voor de ontwikkeling van de zuivelexport uit de EG is de houding van Amerika gunstig geweest. De EG en met name Nederland heeft zijn aandeel in de wereldexport enorm vergroot. Dat betrof uiteraard in de eerste plaats overschotprodukten als boter en melkpoeder, maar daarnaast was er ook de voordelige export van kaas, waarbij het marktaandeel van de EG op de wereldkaasmarkt steeg van 35 procent in 1975 naar 45 procent in 1980.
De wereldzuivelmarkt staat meer onder invloed van inkomensveranderingen dan de EG-zuivelmarkt. De zuivel heeft de laatste jaren in vele landen geprofiteerd van een verbetering van de inkomens, maar wanneer de neergang aanhoudt, zullen eerste levensbehoeften als melk en zuivel daarvan onmiddellijk de terugslag ondervinden. Wat de overheden moeten doen om met zekerheid tot economische groei te komen, is de economen een raadsel, zoals onlangs in dit blad door de econoom prof. Hartog onomwonden werd gesteld.

De situatie in de wereld werd enkele jaren geleden aldus omschreven: de rijke landen worden rijk, arme armer. De belachelijke situatie doet zich nu voor, dat de meeste overheden en hun landen de rente en de aflossing op hun schulden moeten financieren met leningen bij hun geldschieters. Zo gauw de geldschieters met weldoen ophouden, is het desbetreffende land failliet en de geldschieter ook. Daarom blijft men het spelletje doorspelen tot de situatie is ontstaan, waarbij „al it jild op ien bult sit". Het was een van de wijze lessen, die de CBTB-patriarch Simen de Vries ons indertijd gaf. Het hele economische spel leidt er toe, zei hij, dat al het geld op die ene bult komt en als het eenmaal zo ver is, houdt het spel op. Voor het nieuwe spel moeten de fiches eerst netjes over alle spelers verdeeld worden.

In 1917 haalde Rusland zo een streep door alle leningen, die de tsaren en hun spoorwegen waren aangegaan. En die „Russen deden juist zo'n uiterst hoge rente, wel acht en tien procent Alles had men de Sowjets willen vergeven, maar die streep door de schulden nooit. Ze mochten voorlopig niet maar aan het spel meedoen. Het is de laatste tijd duidelijk geworden, dat een aantal staten van plan zijn om ook strepen te zetten. Ze moeten wel.

HARM SCHELHAAS verbaasde zich bij het *Produktschap voor Zuivel* over de aarzelende houding van de EG-Commissie inzake de zuivelhandel met Rusland. In het verleden heeft die handel altijd veel opgeblazen herrie gegeven, omdat men de Russen boter voor een zacht prijsje leverde, terwijl de EG-bevolking zelf de volle mep moest betalen van wat de boer toekwam. Inmiddels nemen de EG-boeren zelf deel in de financiering van de zuiveloverschotten, zodat zij het zijn die eventueel voor een zacht prijsje leveren. Het gaat dan in mindere mate van de belastingbetalende consument.

Rusland voert een staatshandel en het zou best eens mogelijk zijn, dat er tussen Amerika, Rusland en de EG handelsafspraken komen over de terreinen die elk toekomt. Toch heeft Schelhaas gelijk: gas voor boter. De melkproduktie ligt dit jaar in Rusland twee procent lager dan vorig jaar.

Dat melktekort in de Sowjet-Unie lijkt een strohalm, maar het vooruitzicht van export naar dat land kan een factor zijn bij het instandhouden van de goede gang van zaken in de zuivel. Het overschot is hier niet zo groot, dat er een uitzichtloze situatie ontstaat. Het is bepaald nog niet zo ver, zoals in een eerdere crisis, dat een schipper zijn vracht kaas op de Leijen overboord zette, omdat de directeur van de zuivelfabriek het spul niet terug wou zien op de fabriek, nadat de verkoop in Leeuwarden mislukt was.
[….]

Leeuwarder Courant 1982-11-20

Over..... Frico-Domo en de Friese Zuivelbond

[….] Bij het samengaan van de Domo met de Friese Frico deelgenoten in een „gemeenschappelijke exploitatie", neemt de Domo de leiding omdat de Friezen het niet eens konden worden over hetgeen nu over hen komt. De Domo in zijn huidige vorm is zelf ontstaan uit de gemeenschappelijke exploitatie van de Drentse en Groninger zuivelfabrieken, die in naam eigendom bleven van de plaatselijke coöperaties. In werkelijkheid lieten die coöperaties het beheer van hun beurs over aan de Domo.

De Friese Frico-deelgenoten volgen dezelfde lijn als eerder de Drentse en Groninger zuivelcoöperaties. Begin volgend jaar krijgen de Friese boeren de *Domo-koerier*, mogelijk onder een andere naam in de bus met een fraaie toespraak van hun nieuwe directeur drs. Sam Meihuizen. De kans op een interview van de redactie van de Domo-Koerier bestaat ook. Dat gaat dan ongeveer als volgt: „interviewer: De zuivelmarkt ontwikkelt zich minder gunstig dan vorig jaar. U voorzag dit vorig jaar reeds..." De pluimstrijkers uit Beilen komen over u.

Volgende week zal de *Boerderij* de uitkomsten van het melkprijsonderzoek over 1981 publiceren. In spanning wacht de zuivelwereld af, hoe de zwakke vermogenspositie van de Domo in dit onderzoek naar voren gebracht zal worden. In het concept-artikel was wel sprake van die positie en met name van de rentelast, die als een staatsschuld op de Domo drukt. (Volgend jaar dus ook op de Friese deelgenoten van de Frico). Van het vermogen van Sam Meihuizen om de Boerderij in dezen een dictaat op te leggen, zal men aflezen of hij de man is, die de nieuwe club kan leiden.

NIETTEMIN is er plaats voor een juichkreet omtrent het nieuwe tijdperk, dat de kaas binnentreedt. Bij de fusie van de Frico met de deelgenoten komen produktie en bereiding van kaas in een hand. Dat kan niet anders dan een gunstige invloed op de kwaliteit van de kaas hebben. Tot nu toe trachtte de Frico de directeuren van de kaasfabrieken met ingewikkelde regelingen en prijsjes voor goed gedrag te verlokken kaas van een bepaalde kwaliteit te maken. De directeuren probeerden de regelingen echter zo uit, dat voor hen het gunstige financiële resultaat uit de kaasbak kwam.

Dat is de voornaamste reden geweest, dat de Friro niet tot de ontwikkeling van een kwaliteitsmerk voor kaas heeft kunnen komen. Straks zitten afzet (Bijvoet) en produktie (Kranenburg en Posthumus) in één directie van de gemeenschappelijke exploitatie. Dan kan er een doorbraak ontstaan.

De kaasmakers in de noordelijke fabrieken hebben bewezen, dat ze hun taak aankunnen ook nu de geautomatiseerde kaasbereiding een grote vlucht heeft genomen. De mechanisatie van de kaasbereiding en de daarop volgende automatisering is een initiatief van de *Friese Zuivelbond* geweest. Dezelfde bond die ook zorgde voor de begeleiding van de kaasmakers. De bond probeert ook een basis te leggen voor een kaascultuur in Friesland, opdat hier een algemeen besef ontstaat omtrent de waarde, die kaas en kaaskwaliteit voor Friesland hebben.

Helaas heeft de Domo zich niet bij de bond aangesloten, maar binnen het complex van de nieuwe Frico zal de Domo wel vrijelijk kunnen tappen uit de kennis van de bond. De ervaring en kennis, die bij de bond liggen opgeslagen, vormen een stille reserve van de Friese zuivel, die zonder

meer zou kunnen wegvloeien naar de Domo. De Frico-boeren zullen daar op zich geen bezwaar tegen hebben, want de exploitatie van de Domo is ook hun exploitatie.

Daar komt nog bij, dat de Friese Frico-deelgenoten een meerderheid hebben in het bestuur van de bond. Het lijkt er soms op, dat Frico-mensen in het bestuur van de bond niet steeds lijken te beseften, dat ze voor de belangen van die bond moeten opkomen. Als de arbeidsmarkt niet zo ongunstig was, zou een snel verloop van top-personeel bij de bond niet ondenkbaar zijn.

De zuivelbond behartigt de algemene belangen van de Friese zuivel in de *FNZ*, de landelijke organisatie, waar ook de Domo bij aangesloten is. De Domo zal die bestuurszetel zeker niet prijsgeven in de FNZ. mogelijk zal ze zelfs namens de Frico te zijner tijd ook een bestuurszetel claimen in het *Produktschap voor Zuivel*, een invloedrijke plaats en een belangrijke uitkijkpost, waar Gerrit Hepkema van de Frico uitgeschoven is bij zijn pensionering en waar Rinse Zijlstra ingekomen is. Maar Rinse is de Frico niet.

De Domo-directie overlegt met de zuivelvakbonden ook over de arbeidsvoorwaarden van het personeel. De Friese Zuivelbond doet dat voor de Friese fabrieken, Frico-deelgenoten of vrije coöperaties. Het is duidelijk, dat er een berg conflictstof opgetast wordt, waarbij de Frico-Domo in een machtspositie komt te verkeren.

DE NIEUWE COMBINATIE van Frico-deelgenoten in noordelijk Nederland heeft in haar melkaanvoergebied een regeling, waarbij de melkveehouders door grenslijnen van elkaar gescheiden zijn. Die grenslijnen zijn door de coöperaties zelf vastgelegd. De fabrieken halen geen melk uit het gebied van een zustercoöperatie. De grenzen tussen Domo en *ZOH* in Oosterwolde zijn niet scherp en daar is nog wel eens een conflict om een boer.

De vrije coöperatie in Oudwoude is ook troosteloos over die grenzen, want men heeft er een geweldige afzet van gatenkaas met zoete notensmaak waarvoor in Oudwoude een speciale deskundigheid met de Friese Zuivelbond is opgebouwd. De fabriek moet op het ogenblik een dertig procent van de verwerkte melk bijkopen en zou graag bussenboeren willen overnemen van andere fabrieken, die op tankmelk overgaan.

Oudwoude heeft indertijd overigens enorm geprofiteerd van die grensregelingen, toen de coöperatie er in grote moeilijkheden verkeerde en de grensregeling het vluchten van de boeren belette. Wim Bartels is daarna, met steun van Wieger Bosma, als vernieuwer opgetreden en het gevolg daarvan is dat Oudwoude de regelingen nu als een keurslijf voor Henk Visser ervaart.

Van de Friese zuivelcoöperaties heeft *De Takomst*, en straks dus de hele Fricoclub, een soort grensregeling met de particuliere zuivelonderneming *Nestlé*. Boeren die op het ogenblik proberen uit het gebied van De Takomst leverancier te worden bij Nestlé, worden daar niet aangenomen. Petter moet hun de deur wijzen vanwege een overeenkomst die Nestlé met De Takomst heeft. Nestlé levert 25 miljoen kg melk aan De Takomst. waarbij de onderneming zich heeft verplicht geen losse leveranciers van De Takomst over te nemen. Aangezien leden een hogere melkprijs ontvangen dan losse leveranciers, voelen de laatsten zich min of meer gedwongen om financiële voordelen lid te worden van De Takomst.

Nestlé zal op het ogenblik in Friesland een 230 miljoen kg melk ophalen.
Die melk wordt verwerkt in de fabrieken te Scharsterbrug (melkpoeder), Sneek (consumptiemelk) en Bolsward (condens). De fabriek in Scharsterbrug is uiterst modern ingericht en geschikt

voor de bereiding van melkpoeder voor babyvoeding. Oosterlittens is kortgeleden gesloten en wat Nestlé met Heeg gaat doen, is nog niet bekend. Sneek lijkt leuk te draaien en Bolsward doet niet zo modern meer aan.

Als Nestlé melk verkoopt, hoeft men geen hoge hoed op te hebben omtrent de toekomstmogelijkheden. Neslé is een heel sterk Zwitsers concern met een omzet van zo'n veertig miljard gulden. Nestlé blijft zijn aandeel in Libby afgestoten te hebben, waardoor de ZOH en de Domo Nestlé niet meer op hun flank hebben in bet Oostfriese Leer, waar de Domo nauwe contacten onderhoudt met de Genossenschaft. Het lijkt in dit verband een interessante kwestie of boeren aan weerskanten van de landsgrens lid kunnen worden van elkaars coöperaties. Dat zou ook een doorbraak kunnen zijn naar de Europese gedachte. De fiscus zal er van rillen.

KENNELIJK MET de lessen van Dronrijp in het hoofd, heeft de zuivelcoöperatie *De Goede Verwachting* in Workum plannen aan de leden voorgelegd om een nieuwe en grotere kaasmakerij in te richten. Er komen namelijk gescheiden lijnen voor Goudse en Edammer, waar in Dronrijp Goudse en blokkaas door elkaar gemaakt kunnen worden met bijna dezelfde apparatuur. Dronrijp vervulde op dat punt een voortrekkersfunctie, die *De Takomst* niet zo goed is bekomen, evenmin trouwens als het Werken niet verschillende toeleveringsbedrijven voor de apparatuur.
De nieuwe kaasmakerij in Workum zal er nog een worden van het type der geautomatiseerde ambachtskunst. De bereiding van kaas in deze fabrieken verschilt niet van die op de boerderij. De gang van de melk tot de kaas is precies dezelfde als voorheen, alleen kan men dat proces veel beter beheersen, terwijl er geen handenarbeid meer aan te pas komt.

De voortgang van de zuiveltechnologe brengt wel met zich mee, dat er juist hier een keerpunt lijkt te komen. In de zuivelindustrie ziet men gespannen uit naar de praktische mogelijkheden om via ultra-filtratie kaas te bereiden. Een interessant punt daarbij is de vraag naar de meest wenselijke grootte van zo'n fabriek. Een miljoen kilo melk, honderd miljoen?
[….]

Leeuwarder Courant 1982-12-18

Landbouw weer in oude spoor gedwongen – terugblik 1982

De Veemarkt:
HET OPVALLENDSTE NIEUWS in de landbouw was waarschijnlijk een verhaal in een van de landhouwbladen met **minister Braks**. Een reeks foto's siert het verhaal: a. Braks als het ware opkijkend naar de heilige maagd, b. Braks neerkijkend op de boer en c. Braks vastberaden starend in de camera. Waarom vastberaden? Hij wil zo graag in de publiciteit. Hij wekt de indruk een poseur te zijn, een man die zich een houding geeft, waar zijn voorganger **Jan de Koning** gewoon zichzelf was.
[….]
DE PIJNLIJKSTE VERRASSING voor de Friese boeren was deze week de sluiting van een reeks zuivelfabrieken in Brabant en Limburg het kader van de reorganisaties bij *DMV-Campina.* Zes bedrijven gaan dicht en er gaat een open. Die zes maken nauwelijks kaas en die nieuwe fabriek in Borne maakt uitsluitend kaas. In de loop van het volgende jaar komen er door die nieuwe fabriek wekelijks honderden tonnen kaas meer op de markt. De fabriek staat vlak bij het Roergebied, het voornaamste afzetgebied van Nederlandse kaas in Duitsland.

De sluiting van de zes bedrijven maakt duidelijk, dat er van enige geleidelijkheid in de omschakeling van melkinrichtingen, poeder- en boterbedrijven op een geautomatiseerde kaasmakerij nauwelijks sprake kan zijn. De vooruitzichten op de kaasmarkt zijn daarmee somberder geworden dan ze waren.

De kaasmarkt heeft dit jaar niet de Stijging meegemaakt, die verwacht had kunnen worden op grond van de Brusselse prijsafspraken voor boter en melkpoeder. De kaasproducenten en de kaashandel zijn op een niveau, dat centen ligt onder de toegezegde melkprijs voor de boer, om hun marktaandelen gaan knokken.

Die knokpartij zal volgend jaar in versterkte mate voortgezet worden met een opnieuw achterblijvend kaasprijsniveau. Nu denken de boeren niet met deernis terug aan de afgelopen zomer en dat zou aanleiding kunnen zijn om de komende situatie niet te somber tegemoet te zien. De Nederlandse kaasindustrie is bezig grote marktaandelen te veroveren ten koste van bedrijven die met een hoger kostenpeil zitten en die zoveel mogelijk uitwijken naar boter en melkpoeder met hun gegarandeerde prijzen.

De kaasstrijd heeft ook invloed op de markt voor gecondenseerde melk. Deze is dit jaar gunstiger geweest dan overeenkomt met de ontwikkeling van de economie in de wereld. Voor de *CCF* komt daar nog bij, dat haar grondstoffenprijs bepaald wordt door de kaasprijs. De *CCF* haalt dus op het ogenblik goedkoop melk in de fabriek en de gunstige bedrijfsresultaten over 1982 bevestigen dat. Ondanks tegenslagen in Canada en (gelukkig) bij koffiemelk in karton heeft de CCF een goed jaar met praktisch hetzelfde voorschot op de nabetaling als over vorig jaar.

VOOR HET EG-ZUIVELBELEID heeft de kaasprijs ook gevolgen. De EG-Commissie in Brussel zal noodgedwongen het exportbeleid moeten voortzetten om de zuivelmarkt schoon te houden. Dat exportbeleid wordt bepaald door de restituties. Die restituties waren oorspronkelijk bedragen, die min of meer overeenkwamen met de heffing op geïmporteerde voergranen uit Amerika. Het was immers redelijk om de veehouderij het bedrag terug te geven, dat haar produkten duurder gemaakt was door die heffing. Hoe zou men anders ooit kunnen concurreren op de wereldmarkt.

Die restituties - letterlijk dus terugbetalingen - hebben het karakter van subsidies gekregen, welke het verschil tussen de wereldmarktprijs en de EG-prijs voor zuivel moesten overbruggen. Omdat de Nederlandse zuivelindustrie met de laagste kosten werkt in de EG en bovendien de beste connecties heeft met de wereldmarkt, concentreerde de export van zuivel en condens zich op Nederland. De zuivelindustrie en de melkveehouderij kwamen hier tot bloei, maar zodra de EG-Commissie Nederland de subsidiestroom voor export afkneep, kwamen andere landen eerder in moeilijkheden dan Nederland en vergrootte de *CCF* haar marktaandeel.

De CCF kon haar marktaandeel bovendien nog versterken door gebruik te maken van de fabrieken voor *recombined milk* in Zuidoost-Azie en Nigeria. Zodra de EG-Commissie de exportsubsidie op boterolie en magere melkpoeder verlaagde. zodat de EG-produkten niet meer concurrerend waren, konden de CCF-fabrieken overschakelen op b.v. Australische en Nieuw-Zeelandse grondstoffen. Op het moment dat de export niet meer interessant is, ontstaat een versterkte druk op de EG-markt, waarbij een deel van de zuivelfabrikanten vlucht in de inleveringsprodukten boter en poeder, die in Brussel op de stoep worden afgeladen.

Gecondenseerde melk en kaas kunnen niet bij de EG-commissie worden ingeleverd. Voor kaas en min of meer ook voor condens doet zich dus de situatie voor dat er meer van wordt geproduceerd dan de EG-markt kan verdragen. Bij de condens ziet men dan de toename van de export naar het EG-land Griekenland. Alleen al naar volume gerekend ligt de omzet van de *CCF* in dat land dit jaar acht procent hoger dan vorig jaar. leder jaar vestigt de *CCF* daar een nieuw afzetrecord.

Doordat Griekenland sedert enkele jaren deel uitmaakt van de EG, is de export naar dat land in feite binnenlandse afzet geworden, welke niet afhankelijk is van EG-subsidies. Voor de *CCF* betekent de afzet in Griekenland min of meer een verdeling van risico's. Zoals al eerder gezegd, komt de omzet van de *CCF* in Griekenland overeen met die in Nederland bij een aanmerkelijk geringere bevolking in dat land. De Griekse consument kenmerkt zich door een grote merkengetrouwheid. Bovendien is Noy-Noy, het CCF-merk, in Griekenland eenvoudig een ander woord voor melk.

OOK DE FRICO heeft zich op de EG-export gericht, toen jaren geleden het gedrang op de Duitse kaasmarkt begon. Men nam wat marktaandeel terug en richtte zich op overzeese markten. Het voornaamste afzetgebied bleef Duitsland, maar Frankrijk ontsnapte niet aan de aandacht. In *Donkerbroek* heeft de *Frico* een speciale fabriek ingericht voor de bereiding van Commissiekaas, een sterk oranje en zware Edammer, die in Frankrijk *Mimolette* heet en alleen daar bekend is.

De Nederlandse kaasexport naar Frankrijk neemt sterk toe. De toename dit jaar komt bijna overeen met de hele Franse kaasexport naar Nederland. Terwijl de Franse kaasexport naar Nederland daalt tot ongeveer 9.000 ton, komt de Nederlandse export dit jaar naar Frankrijk in de buurt van 40.000 ton. Aanvankelijk lag dat exportgebied voor Nederland in het Franse industriële Noorden, maar gaandeweg heeft het zich, ook door toedoen van de *firma Bontje*, langs de hele Atlantische kust uitgebreid, overigens tot in Spanje, dat nu nog een invoerrecht van 45 procent heeft op Nederlandse kaas. Behalve langs de kust zijn er ook in het binnenland haarden met Nederlandse kaas. Nederlandse kaas maakt zo'n drie tot vier procent van de Franse kaasconsumptie uit, ruimte genoeg dus.

Met een voortdurende muntontwaarding en het daarbij behorende devaluatiespelletje probeerde Frankrijk zijn import af te remmen. maar voor de landbouwmarkt gaat dat moeilijk, omdat de EG de muntverschillen aan de binnengrenzen herleidt met heffingen en toeslagen, de zogenaamde monetair compenserende bedragen of meb's. Inflatie en devaluatie in Frankrijk hebben tot gevolg, dat de toeslag op de Nederlandse kaas naar Frankrijk omhoog gaat, terwijl de Fransen een heffing krijgen op hun kaasexport naar Nederland en vooral naar Duitsland.

Uit deze gang van zaken concluderen de Franse boeren, dat zij de hogere levensstandaard van de Nederlandse boeren financieren. De Nederlandse boeren gruwen uiteraard van zo'n vergelijking, omdat zij zich niet vergelijken met de Franse boercn maar met, nou noem eens een uithoek, goed, de Nederlandse leerkrachten. De boeren komen hier dan nog wat tekort ook zonder dat men werktijden en vakanties meerekent. De pensioenen noemen we maar niet, want die regeling is bij de boeren beter.

ONTDAAN VAN FRANJE komt het er op neer, dat de Fransen de concurrentieslag in de EG met de Nederlandse veehouderij en zuivel verloren hebben als gevolg van de Mansholtiaanse opzet van de EG-landbouwpolitiek. Als de Fransen het op het veld niet kunnen winnen, dan maar in de binnenkameren van de EG-politiek. In Straatsburg en in Brussel vindt al jaren een infiltratie plaats van Franse elementen. Een reeks topmensen uit de landbouw-EG is vervangen en er stromen nu mensen in, die hun nationale belangen op een betere manier behartigd willen zien.

Dat spel om de nationale belangen in de EG beleefde deze week een hoogtepunt, toen in Straatsburg het voorstel van de landbouwcommissie van het parlement, samengevat in het rapport-Eyraud, door het parlement met grote meerderheid van stemmen werd verworpen. Er stemde slechts een handjevol parlementsleden, maar onze Teun Tolman acht de uitslag toch representatief voor het hele parlement, ook al was er een bus met Italiaanse parlementsleden onderweg blijven steken. Hadden ze maar eerder van huis moeten gaan, zei Tolman.

Dat *plan-Eyraud* bevatte de hele reutemeteut van onrechtvaardigheden, die er jegens de moderne melkveehouderij bedacht kunnen worden. Heffingen op bedrijven, die meer melken dan 15.000 kg per ha, wurgpogingen voor grote bedrijven, produktiebeperkingen. Een groepje bedrijven zou de hele contingenteringslast van het EG-zuivelbeleid krijgen te dragen. Het voorstel was al aangenomen in de landbouwcommissie, maar sneuvelde in het parlement, waar Teun Tolman zich in een uitdrukkelijke stemverklaring tegen de Franse reutemeteut verklaarde.

Het was een onverwachte gang van zaken aan de vooravond van de beslissing van de EG-Commissie over de landbouwprijsvoorstellen voor het komende jaar. De Commissie kon het parlement echter niet nog meer frustreren dan het al gedaan heeft en toen kon het niet meer uit haar eigen (Franse) voorstellen komen. Geen voorstellen dus.
Wat het verwerpen van het rapport-Eyraud waard is, zal moeten blijken uit de beslissing van het parlement over de begroting van het volgende jaar, want in die begroting moeten de consequenties getrokken worden uit de verwerping. Het Straatsburger parlement is een tamelijk machteloze instelling, behalve inzake het vaststellen van de begroting van de EG-Commissie.

ZOALS HET NU LIJKT, zullen de instrumenten van het landbouwbeleid volgend jaar ongeveer dezelfde zijn als dit jaar. Dat wil zeggen, dat er weer een vaste prijs voor boter en magere melkpoeder komt met een inleveringssysteem voor de overschotten. Om het ontstaan van grote overschotten te voorkomen, zal het restitutie-systeem bij de export gehandhaafd moeten blijven.

Als dat te schriel gebeurt, ontstaat er een druk op de EG-kaasmarkt uit de moderne bedrijven en dan is Leiden voor de achterblijvers weer in last.

Over het prijspeil voor het komende jaar zegt een en ander nog niets. Parlement, Commissie en de raad van ministers, de raad die de besluiten neemt, werken financieel met gebonden handen. Er is een plafond aan de uitgaven van de EG-Commissie en als dat bereikt is, blijven er alleen noodmaatregelen over en die zullen voornamelijk bestaan in het niet verstrekken van subsidies voor export en het laten zakken van het interventieniveau, wat overigens op hetzelfde neerkomt. Die situatie dreigt al jaren en daar waren voor de boer hele beste bij.
Het gevaar, dat Frankrijk voor nationaal gebruik aan de noodrem gaat hangen, is in eerste aanleg groter. Engeland heeft daarvan reeds een voorbeeld gegeven inzake de bijdrageregeling aan de EG-kas. Frankrijk vindt wat anders uit, waarbij het zorg zal dragen formeel binnen de regels van de EG te blijven.

Wat er op het ogenblik overblijft is in de landbouwpolitiek een medeverantwoordelijkheidsheffing zonder dat er een hoeveelheid melk per boer vrijgesteld wordt van die heffing. Ook Teun Tolman heeft zich deze week volledig geschaard achter de gelijke melkprijs voor iedereen in de EG. Al blijft het verwijt, dat hij als boodschapper uit Straatsburg eerder wel overtuigd bleef van de invoering van een contingentering in de een of andere vorm.

IN WEZEN LIJKT de strijd in de landbouw om een nieuwe landbouwpolitiek een strijd tussen twee typen mensen. Aan de ene kant de strijdbare figuren, die voor zichzelf willen opkomen, en aan de andere kant degenen wier heil van de overheid mag afhangen. Het is geen politieke scheiding, maar in de landbouw een kwestie van persoonlijkheden.

Op een bijeenkomst van christelijke agrarische jongeren in Wirdum werd dat vorige week duidelijk en verder zal het van een zelfde laken een pak geweest zijn bij de *Fryske Lánboujongerein*. De ene groep durft wat aan en de andere ziet het zwerk drijven. Uit de houding van NAJK-secretaris Gerrit Walstra kwam naar voren, dat het NAJK niet meer zo manipulerend optreedt als voorheen wel het geval is geweest. Walstra zag de NAJK-ideeen trouwens in Wirdum door een meerderheid van de aanwezigen niet gesteund.

Opvallend was ook de slechte formulering van de vragen, die aan de jonge boeren en boerinnen werd voorgelegd o.a. betreffende het niet afgepaalde begrip gezinsbedrijf. Het geeft veel misverstand en geeft de mogelijkheid tot manipulatie. Onze indruk was overigens dat de jonge boerinnen zich nog minder laten manipuleren bij het kiezen van standpunten dan de boeren. Ze laten zich niks aanpraten als het niet strookt met de belangen van hun bedrijf.

Vreemden buldozeren in Frieseboeren coöperaties

(De Veemarkt)
IN DE GROTE COÖPERATIES ziet men een groeiende invloed van de werknemers. Bij de CCF krijgt het personeel geleidelijk een grotere greep op de gang van zaken. De groeiende invloed van de ondernemingsraad in verschillende bedrijven wordt in het Friesch Dagblad volkomen genegeerd als het de betekenis van de directie als hoogste gezagsinstantie in de bedrijven naar voren schuift.

Boeren en werknemers hebben in de coöperaties niet gelijk gerichte belangen, niet omdat hoger loon ten koste gaat van de prijzen die de boer ontvangt of betaalt, maar omdat een boer de coöperatie gesticht heeft om zijn melk te verwerken. Dat is het eerste en kardinale belang van de boer bij de coöperatie. Natuurlijk heeft hij ook belang bij een gezond bedrijf, maar er blijft die beperking. Een directie, die vleugeltjes krijgt om op te wieken naar de Philipstoppen van het bedrijfsleven, is geen boerenbelang.

Een directie zal een gezonde onderneming boven alles stellen en een bestuur van buitenstaanders, zoals het Friesch Dagblad dat lijkt te wensen, zal die directie daarin volgen. De grondstofleveranciers van die onderneming vormen dan slechts een kostenpost en geraken in een periode van neo-koloniale overheersing door groepen, die niet agrarisch zijn.

Zuivelcoöperatie en veevoercoöperatie dienen echter te draaien met een motivering uit boerenbelangen. Het feit, dat er in de toppen van de Friese landbouworganisaties stemmen opgaan om zich meer te bemoeien met de gang van zaken in de coöperaties, wijst er op, dat de boeren zich zorgen maken over hun invloed op die coöperaties. De vorming van het zuivelblok *Noord-Nederland* is de aanleiding geweest tot die gedachtenontwikkeling.

Die coöperatie draait al een week. De aangesloten verenigingen hebben hun zeggenschap over de bedrijven overgedragen aan de nieuwe coöperatie, waarvan ze het bestuur kunnen. Verenigingen als *De Takomst* blijven eigenaresse van hun bedrijven, maar ze kunnen die fabrieken niet meer uit de boedel terughalen.
Onderhoud en investeringen komen er voor rekening van *Noord-Nederland* en dus voor rekening van alle verenigingen. Na een paar weken zit de zaak zo in elkaar verwerkt, dat geen accountant haar meer uit elkaar kan halen. Dat hoeft ook niet, want *Noord-Nederland* is op zich een goede zaak. De naam *De Takomst* zal langzaam vervagen en alleen nog genoemd worden in verhalen over de goede oude tijd. De merknamen *Frico* en *Domo* zullen ook blijven als betiteling van de desbetreffende divisies van de *Noord-Nederland*. De drie melkinrichtingen gaan door onder de naam *Frico*, maar bij export blijft de naam *Domo*.

DE VLOTTE START VAN de *Noord-Nederland* is met een missertje begonnen. Haar blad *De Melkspiegel*, dat al die gezellige stencils van de fabrieken vervangt, opent met de volgende regels: „Met ingang van het jaar 1983 zal de wijze, waarop 8.000 veehouders uit drie noordelijke provincies samenwerken in hun zuivelcoöperaties drastisch veranderen.”
Doet de *Novac* dan niet mee zullen de honderden veehouders in de Kop van Overijssel, de Noordoostpolder en Zuidelijk Flevoland zich afvragen. Ja hoor, ze horen er echt bij maar in de top overzien ze het hele veld nog niet. Er zal ook wel eens een boer zoek raken in de computer, maar die vinden ze vanzelf terug.

Het zuiveljaar 1983 is het begin van *Noord-Nederland* en de eerste periode van dat jaar vormen de twee weken van 19 december tot en met 1 Januari. De 27ste periode eindigt op 31 december 1983. Het zuiveljaar 1983 telt dientengevolge 54 weken. De *VVZM*, de organisatie van particuliere zuivelfabrieken in Nederland lijkt daar een beetje ingetippeld te zijn, want door die 27 perioden kwam ze voor de periodenkalender plotseling een kleurenfoto tekort. De 22ste periode geeft derhalve de koppen van de twaalf bestuursleden in zwart-wit.

Het volgende jaar komt er dan weer een normaal zuiveljaar met 26 perioden tot er over een jaar of tien weer een verspringing nodig is om gelijk te komen met de kalender, die buiten de zuivel gevolgd wordt. Ja; zo pedant is de zuivel, hij heeft een eigen tijdsindeling. De oorzaak zal wel zijn, dat de computers geen raad weten met het feit, dat 52 weken net geen vol jaar vormen. Zo komt het dus, dat de Noord-Nederland 19 december van start ging. Om gevoeligheden te ontzien werd wel gezegd van 20 december, een maandag, maar het was dus een zondag.

Het blijft wat merkwaardig. dat op de voorpagina van *De Melkspiegel* in feite twee begindata voor de Noord-Nederland worden aangegeven. Wijst zulks op een gemis aan invloed van de directie, of laat de directie het bestuur een eerste tuimeling maken om de boereninvloed te verminderen? Bestuur en directie leken vorige week op Oranjewoud niet alleen moe vergaderd maar ook wat mat. Moesten ze de pers ook nog te woord staan. De gebruikelijke aardige vragen werden gesteld en daar kwam dus niets uit. De fusie tussen de Frico-deelgenoten is met een minimum aan informatie naar buiten tot stand gekomen. Niettemin komt er toch een zeer slagvaardige Frico in het beeld, waar snel een aantal onzinnige regelingen in de verhouding met de fabrieken voor de bijl gaan.

DE NOORD-NEDERLAND is een voortzetting van de activiteiten van de Frico en de Frico-deelgenoten plus van de apartigheden van de Domo, alles onder één bestuur en onder één directie. De nieuwe organisatie is te vergelijken met *Coberco*, *Campina* en *Melk-Unie*. De *Noord-Nederland* is voorts de grootste deelgenoot van de *CCF*, waarvan ook de vrije coöperaties in Workum. Oosterwolde, Gerkesklooster en Oudwoude deel uitmaken.

Organisatorisch is de *Noord-Nederland* via de samenstellende verenigingen (zonder Domo) ook verbonden met de *Friese Zuivelbond*, die een aantal werkzaamheden verricht voor de fabrieken, die de Domo zelf voor haar fabrieken deed en doet. De Domo is geen lid geworden van de *Friese Zuivelbond*, ze was indertijd wel lid van de *Drents-Groningse Zuivelbond*. Later is die bond opgenomen in de Domo.

De zorgen in de *Friese Zuivelbond* over deze situatie zijn groot en het voortbestaan van deze organisatie is in gevaar als de *Noord-Nederland* een reeks activiteiten, die totnutoe door de bond werden uitgevoerd, zelf onder haar hoede gaat nemen. Dat hoeft dan niet goedkoper te zijn, maar de vrije coöperaties lopen dan niet langer mee onder de paraplu, die de *Noord-Nederland* voor hen ophoudt.

Die paraplu-theorie leefde vroeger sterk bij de Frico. Ze werd te pas en te onpas opgestoken om in het lijf van de vrije coöperaties te prikken. Dat gebeurde vooral in tijden, wanneer het niet zo goed met de Frico ging. De Zuivelbond met zijn vrije coöperaties is toen ook eens de paraplu geweest voor de Frico. De bond nam enkele afdelingen van de Frico op zuiveltechnisch gebied over. Men had elkaar toen nodig en leunde tegen elkaar.

Met de paraplu-theorie wordt bedoeld de beschermende functie, die de Frico op de kaasmarkt uitoefende. Door het aanbod van kaas te beperken, kon de Frico de kaasprijs in stand houden, terwijl de vrije coöperaties hun afzet naar de particuliere handel ongestoord konden voortzetten. De Frico zag zich in haar eigen ogen voor de hele verantwoordelijkheid van de melkprijs van de boer gesteld. Van lieverlede is de invloed van de Frico op de kaasmarkt verminderd doordat elders in Nederland steeds meer kaasmakerijen kwamen.

Voor een goed functioneren zijn de vrije coöperaties in Friesland afhankelijk van de Zuivelbond. Ze zouden nog jaren door kunnen draaien zonder die bond maar geleidelijk zouden ze toch hun vooraanstaande positie in de Nederlandse zuivelindustrie verliezen, zeker wat de melkprijs betreft, waarmee ze nu op de eerste plaatsen staan.

DE EERSTE ZORG VAN de *Noord-Nederland* zal een melkprijs zijn, die zich kan meten met die van Workum, Oosterwolde, Gerkesklooster en Oudwoude. Ze kan dat doen door een volledige inschakeling van de Zuivelbond. Ze houdt dan meteen een paraplu op voor de vier vrije coöperaties in Friesland, die ongeveer een derde deel van de Friese boeren achter zich hebben staan.

Als de *Noord-Nederland* knijp komt te zitten met de melkprijs, zal ze geen enkele behoefte hebben om de vergelijking met Workum te doorstaan en dan gaat de Zuivelbond eraan. Voor de reorganisatie van het melkvervoer in het gebied van de Noord-Nederland heeft directielid Wout Kranenburg (voorheen *De Takomst*) nog geen gebruik gemaakt van de computers van de Zuivelbond. Op de vergadering van de bond wees secretaris Wim de Graaf nadrukkelijk op de voortreffelijke hulp die de bond hier kan verlenen.

Wat laat in zijn geschiedenis heeft de Zuivelbond de kaas ontdekt als middel om de zuivelindustrie in Friesland populair te maken. Plotseling laat de bond Friesland nu zien, wat kaas voor dit gewest betekent. Vroeger moesten we de uitslagen van de keuringen bijna uit de handen van de heren wringen en nu zijn ze ons soms haast al voor met het aanbrengen van nieuws.

Deze week had de *Friese Zuivelbond* een heel kaasfeest opgebouwd rond de uitreiking van de Friese Kaasprijs. Het was er leuk en gezellig met vele soorten kaas en wat wijn. Een paar soorten vlogen weg en van andere nieuwe soorten bleef nogal wat liggen. De smaak van de consument ter plaatse beslist over die gang van zaken en niet de keurmeesters van de bond.
De bond organiseert voor de aangesloten fabrieken tien keuringen per jaar en de kaasmakers van Friesland zijn daar hevig in geïnteresseerd. Naar aanleiding van de uitslag hebben directeuren nu al overleg met de kaasmakers gepleegd, hoe ze volgend jaar in de gouden medailles kunnen vallen. De methode lijkt te bestaan in het bereiden van risicoloze kaas met een toegevoegd smaakje van kruiden. Dan kan het niet mis gaan.

In de uitslagenlijst van de Friese Zuivelbond nemen de Edammers en Goudse op de 28 plaatsen vrijwel alleen de onderste in. Met een paar uitzonderingen: de kaasmakers van Dokkum en Tuk verwierven met Goudse de tweede en derde plaats na St. Nicolaasga.

1983

Leeuwarder Courant, 1983-02-05

Kaasmeester zit onder melknamen en waanidee

(de Veemarkt)

HET KAASWERELDJE in Nederland kenmerkt zich door een stortvloed van nieuwe namen en daardoor ontstaat verwarring. Het gaafste voorbeeld van die verwarring was (en is) het prijskaartje op een van de nieuwe kaaasoorten in een Leeuwarder supermarkt. Op een gatenkaas met notensmaak stond „Hollandse Westberger". Die tenaamstelling lijkt op hetgeen we eens in Leer op een Edammer zagen staan „Daeniche Hollaender" met nog een stapje ,zijn we terug bij de Workumer koekbakker, die zijn produkt verkocht als „echte nagemaakte Deventer".

De naanuverwarrlng is het gevolg van het invoeren van merknamen voor kaasoorten. De kaassoort met grote gaten en notensmaak heet officieel bij de overheid en de controle-instellingen *Maasdammer*. Dat is een goede naam, omdat hij een verbinding legt met andere namen van bekende kaassoorten als bijvoorbeeld de *Edammer* en de *Amsterdammer*. De merknaam *Westberger* wordt geplakt op *Maasdammers*, die de Friese zuivelcoöperatie te Oudwoude maakt voor de firma *Westland in Huizen*.

De „kaasmeesteres" in de supermarkt verontschuldigde zich voor het kaartje met „Hollandse Westberg". Zij wist wel dat de kaas in Oudwoude gemaakt wordt. Die kaas is ook in Friesland ontwikkeld in een samenwerking van de vorige directeur in Oudwoude, Wim Bartels, met de zuiveltechnische dienst van de *Friese Zuivelbond*. De kaasspecialist *Spoelstra* van de bond is inmiddels in dienst getreden van Oudwoude, waardoor het bereidingsgeheim voor Oudwoude min of meer veiliggesteld is.

Ook andere fabrieken hebben zich beziggehouden met de ontwikkeling van de Maasdammer. *Wessanen-Lijempf* werkte daarbij in Schoonrewoerd samen met het *Nizo* in Ede. Ook daar boekte men een opmerkelijk succes, dusdanig dat men evenals Oudwoude en *Westland* om moest zien naar een vergroting van de produktiemogelijkheden. In Schoonrewoerd krijgt de Maasdammer de merknaam *Leerdammer.* De Frico noemt dezelfde kaas *Bergumer*.

De verzamelnaam van al die merknamen is dus *Maasdammer*. Voor de consument is het wel aardig om uit te zoeken welke Maasdammer van welk bedrijf hij het lekkerste vindt. Het toppunt van kaascultuur - maar dat ligt dicht bij kaassnobisme,- is het om drie, vier merken Maasdammer op een avondje te presenteren om de gasten te laten uitmaken, welke de lekkerste is. Overigens varieert de kwaliteit per fabriek van bak tot bak.

Van de nieuwe kaassoorten, die het Nederlandse assortiment in de jaren zeventig zijn komen verrijken, lijkt de *Maasdammer* het grootste succes te worden. Straks zullen Maasdammers naast Goudse en Edammers in één adem genoemd worden. De behoefte aan die nieuwe kaassoort werd het eerst bespeurd door de chicste heer onder de kaashandelaren, Arie Noordhoek. Hij zette Wim Bartels in Oudwoude aan het eind van de jaren zestig aan tot experimenten.

DE BEREIDINGSWIJZE van *Maasdammer* komt overeen met die van *Goudse* en *Edammers*, maar er wordt een ander zuursel voor gebruikt, een andere bacteriecultuur. Deze bacterie veroorzaakt de grote gaten en de notensmaak. Bij de bereiding van de *Maasdammer* kan in tegen-

stelling tot de *Goudse* en *Edammer*, geen gebruik gemaakt worden van salpeter om de ontwikkeling van de botersuurbacteriën in de rijpende kaas te onderdrukken.
Dat betekent, dat er in de fabriek en op de boerderij veel meer voorzorgen moeten worden genomen om de kwaliteit van de *Maasdammer* tijdens de rijping veilig te stellen. De invoering van de *bactofuge*, een duur apparaat om de sporen van de boterzuurbacterie uit de melk te slingeren, heeft de mogelijkheden op dit terrein vergroot, maar ideaal functioneert het apparaat nog niet.

Mogelijk is het apparaat wel goed, maar de melk verkeerd of de bediening niet optimaal. Deze bactofuge opent ook het uitzicht op een verdere verbetering van andere kaas dan de *Maadammer*. Voor de bereiding van kaas uit (gedeeltelijk) rauwe melk is het apparaat onontbeerlijk. Als de kaasmakers en centritugisten er eenmaal op ingeschoten zijn, zal het zeker ook bij de bereiding van *Goudse* en *Edammer* gebruikt worden.

Daar doet zich dan een nieuwe moeilijkheid voor, omdat de verbetering van deze kwaliteit van de kaas tot een grotere variatie van smaken leidt. Ieder weldenkend mens zal daar lippendienst aan bewijzen. Het is immers een goede zaak: meer variëteit in smaken. De tong van de consument zal ook nog wel mee willen werken, maar tot op zekere hoogte. De inkopers van de grote supermarkt kettingen zijn er als de dood voor. Zij willen kaas van steeds dezelfde hoedanigheid en kwaliteit. Zij wensen geen variaties op een standaardprodukt.

Deze inkopers zijn met name in Duitsland de smaakdictators. De nieuwe Frico-topman Bernard Bijvoet heeft al laten verluiden, dat de *Frico* mogelijk de hele merkreclame zal moeten laten vallen als gevolg van de concentratie in de vraag naar merkloze kaas. In wezen betekent het, dat de *Frico* de slag om de merkenmarkt van de *Kaas Unie* verliest.

OOK DE FIRMA WESTLAND plakt op de *Westberger* nu duidelijk de soortnaam *Maasdammer*. Ook hier dus een terugtrekken op het verzamelbegrip. Dat opent overigens nieuwe perspectieven voor de propaganda van het *Nederlands Zuivelbureau,* dat gemakkelijker reclame kan maken voor Nederlandse kaas met een soortnaam dan met een merknaam, omdat het bureau via een heffing van het *Produktschap voor Zuivel* door melkveehouders en kaashandel gefinancierd wordt.

Overigens is deze algemene reclame de echte reclameman een gruwel. Hij ziet veel meer mogelijkheden in een reclame met merknamen. Allicht, dan kan men het ene merk tegen het andere uitspelen en de reclamebudgetten van de afzonderlijke firma's oppeppen. Afgemeten aan het succes dat het Zuivelbureau met de algemene reclame heeft, is er toch wel enig voorbehoud nodig bij het standpunt van de reclamemannen.

Grote ondernemingen hebben bij de „marketing" van hun produkten een voorsprong op de kleine, doordat ze in de gelegenheid zijn merkreclame te voeren op een schaal, die ondenkbaar is voor de kleine bedrijven. De opbrengst moet dan voor de grote per eenheid product hoger zijn. Buiten Friesland is dat voor de zuivel ook het geval.

Er is met die merkreclame in de zuivel nog iets aan de hand. De ineenstorting van de markt voor buitenlandse kaasjes en kaastypjes, die leven van de merkreclame, heeft ook geleid tot een drastische aanpassing (vijf gulden per kilo!) van de prijzen van deze luxe en pittige liflafjes (dertig gulden per kilo). De *Kaas Unie* heeft de prijzen inmiddels voor *Boursin*. *Paturain*, op dat peil gebracht. De Franse kaassoorten zijn in tegenstelling tot de Nederlandse niet lang houdbaar en de

lange termijncontracten dienen nagekomen te worden, zodat er nog al wat van die soorten door stagnerende afzet staan te bederven.

IN HET BEWUSTZIJN van de mensen nemen boter en kaas als voedsel een plaats in, die vergelijkbaar is met de behoefte aan gezonde lucht en goed water. In de zuivelwereld leefde vroeger meer de behoefte dan nu om boter en kaas onvertroebeld als zuivere waar te handhaven. Zuivel heeft een soort eeuwigheidswaarde, die zich minder voor experimenten leent dan andere produkten. Dat geldt voor de samenstelling, maar ook voor de reclame.

Het komt dan ook wat vreemd over, wanneer in de reclamewereld de spot gedreven wordt met de marketing van boter. In *Adformatie* steekt iemand de draak met die marketing via de ongenuanceerde boter-is-boter-mentaliteit, terwijl er toch zoveel aan boter te versieren is. Dat is er inderdaad, maar dan niet met de korte-termijnpolitiek, die in *Adformatie* voorgedragen wordt. De onaantastbaarheid van de boter moet als een heilige graal bewaard worden en wie de graal met margarine wil vullen zoals de *Unilever* heeft geprobeerd, draagt slechts bij tot een meerdere glorie van de boter.

Als ik zo'n verhaal over boter in *Adformatie* leest, komt dat over als een verhaal over het een of andere vette smeersel. Boter is soms ook niets anders, maar altijd blijft daar tegenover staan het ongecompliceerde van boter, zonder toevoegingen; een kind kan het maken met een klopper en een bakje room. Zo simper is dat. Boter verdraagt geen trucs, daarvoor is het te eerlijk. Die eerlijkheid moet bewaard worden. Dat is een boerenbelang en een zuivelbelang.
Reclame voor boter zal die eerlijkheid tot uitgangspunt moeten nemen. Misschien is dat ook wel het geval met kaas.

DE DOMO-DIRECTIE heeft altijd moeite gehad met de kaasprijs. Indertijd pakte directeur Koert de Boer daarover uit tegen de NZK, de kaascoöperatie, die de handel voor de Domo deed. NCK-bestuurslid Alberti uit Ruinerwold, als veehouder lid van de *Domo* heeft dat volgens de verhalen weer in het goede spoor gezet, maar bij de Drentse en Groninger boeren was de twijfel jegens de NCK, gezaaid. De De Boer lonkte toen ook naar Friesland.

Onder de directie van Sam Meihuizen is de *Domo* overgegaan naar de *CCF* en de *Frico* en niet naar de Zuivelbond, hoewel die aansluiting ook in het vooruitzicht was gesteld. De twijfels over de kaasprijs zit bij de *Domo* ondanks de omzwaai gebleven. In het blad *Zuivelzicht* wordt daar druipend minzaam op gewezen aan de hand van twee artikels in het Domo-Fricoblad *De Melkspiegel*. Meihuizen en Frico-chef Bijvoet lijken elkaar daar namelijk tegen te spreken.

„Wim" schrijft in zijn rubriek „Vanuit het stalraam" over het „aardige blaadje" Melkspiegel. „blaadje bedoeld in de knusse vertederende zin". Meihuizen meent, dat de kaasprijs vorig jaar niet met de richtprijs opgeklommen is en Bijvoet vindt, dat de kaas meer heeft opgebracht dan de interventiewaarde van boter en mager melkpoeder „Wim" schrijft dan „Och, wij houden er wel van als in een blad niet alle meningen gelijkgeschakeld zijn, dat zou ook niet conform de werkelijkheid zijn".

Daaruit kan dan iedereen concluderen, dat er meteen al spanningen zijn in de top van de zuivelcoöperatie Noord-Nederland en dat de worsteling om de macht in de directie aardig op gang komt. De kaasprijs heeft de richtprijs voor de melk niet gevolgd en Meihuizen zal bij de directie van de kaasfabrieken. Ruurd Posthumus en Wouter Kranenburg. daarvoor een willig oor vinden, want die hebben altijd al gedacht, dat de Frico het wel beter kon doen als afzetorganisatie.

Leeuwarder Courant 1983-07-16

Buiten boeren en personeel om Zuivelbond opblazen

(De Veemarkt)
TOEN DE BOEREN NOG BAAS waren in hun zuivelfabrieken, kreeg de directeur van het bestuur de volgende instructie mee: le. Bij een eerste vermoeden van fraude wordt de directeur op staande voet ontslagen; 2e. de directeur mag zich zonder voorkennis van de voorzitter niet en niet langer dan een dag uit het dorp begeven en 3e. de directeur mag geen mensen bij zich in huis laten wonen zonder goedkeuring van het bestuur.

In de bijna honderdjarige geschiedenis van de coöperatieve zuivelindustrie in Friesland hebben de directeuren zich lekker onder die instructies uitgewerkt Ze staan nu op het punt hun laatste slag te slaan in hun streven onder de besturen uit te komen. Met hun boeren-meelopers in het bestuur van de *Friese Zuivelbond* stellen zij voor, zich van de controle van de bond te ontdoen. De bond rapporteert zijn bevindingen aan het bestuur van de fabrieken. In de nieuwe constructie komt er een interne controle, waarbij de directeur bepaalt wat het bestuur mag weten.

Die constructie bestond al bij de CCF, de Frico en ook bij de Domo. Zij bestaat nog niet bij de zuivelcoöperaties, die aangesloten zijn bij de *Friese Zuivelbond*. Toen een jaar geleden met de uitbetalingsmonsters van *De Takomst* in Wolvega geknoeid werd, heeft de bond het bestuur van *De Takomst* volledig op de hoogte gesteld.
De verandering in de situatie is een principiële kwestie en het belang daarvan is ook praktisch. Toen er onder de boeren van Wolvega onrust ontstond over de plotselinge hoge watergehaltes in hun melk, hield de directie nog vol dat die gehaltes hun schuld waren, hoewel de Zuivelbond al had geconcludeerd, dat zulks onmogelijk het geval kon zijn, omdat het drie keer dezelfde 36 monsters uit één rekje betrof.

De vraag is natuurlijk of de boerenbestuursleden altijd wel voldoende met de gegevens van de bond gewerkt hebben. Keien van kerels op hun eigen erf, mensen die er wat van maakten in de melkveehouderij, waren als was in de handen van directeuren als Ritzema van Ikema, Cees van der Ploeg en ga het rijtje maar verder na. Friesland telde indertijd een zeventig van die potentaten en potentaatjes, geen fabrieksbeheerders maar fabrieksheersers.

Naarmate de boeren-bestuursleden hun kijk op het fabrieksgebeuren verspeelden, nam de macht van ir. Piet Stalinga secretaris van de Zuivelbond, toe. Stallinga bouwde een fijn apparaat op, dat de fabrieken aan een nauwgezette controle onderwierp op bijna alle terreinen. Niemand anders dan Stallinga wist beter hoe de fabrieken er voor stonden en wat de directeuren waard waren.

Bijna de hele ploeg directeuren, zoals die nu nog functioneert, is bij hem over het „sou" gegaan. Hij regelde in wezen als adviseur van de fabrieksbesturen de promoties naar verantwoordelijke posten bij fusies. Twee geniale grepen hebben die fusies nog betrekkelijk vlot doen verlopen. De eerste was die van Stallinga, waarbij de financiële positie van een directeur die bij de fusie verliezer was, veilig gesteld werd. De andere geniale greep was die van Sake van der Ploeg van de Voedingsbond die de stelregel aanvaard kreeg, dat het personeel bij een fusie met de melk meeging.

Het resultaat is een Friese zuivelindustrie, waarvan de naam klinkt als een klok. De zaken zijn echter ingewikkelder geworden. De rapporten van de Zuivelbond ook, een tuimeling van cijfers,

welke de gewone man boven de pet gaan. De boer begon daarmee zijn greep op het fabrieksgebeuren te verliezen in dezelfde mate als waarin de invloed van de Zuivelbond toenam. Nergens had een zuivelbond zo'n sterke positie als in Friesland. Maar de boer wist dat het in vertrouwde handen was, al bleek dat vertrouwen bij de fusies niet altijd.

BUITEN FRIESLAND verloren de provinciale zuivelbonden geleidelijk aan invloed. Die in Groningen en Drenthe werd opgenomen in de *Domo*, de Noord-hollandse verdween in de *Noord--Holland* (nu *MelkUnie*) en elders werden ze gereduceerd tot onaanzienlijke bijwagens van een grote coöperatie. Dat de toestand in Friesland ook geen eeuwigheidswaarde had, bleek uit de gedachtenontwikkeling bij *De Takomst*, waar Cees van der Ploeg in een andere richting stuurde. Toen kwam het profijtbeginsel naar voren. De aangesloten zuivelcoöperaties betaalden via een omslag nog voor de algemene kosten, terwijl de bijzondere diensten door de bond bij de desbetreffende fabriek in rekening werden gebracht.

De oorspronkelijke zeventig zuivelcoöperaties in Friesland exploiteerden aan het begin van de fusie-ontwikkeling in de jaren vijftig praktisch gelijke zuivelfabrieken, de ene had wat meer melk dan de andere, maar voor de rest was het boter, kaas en melkpoeder. Hier en daar was er nog een melkinrichtinkje, dat de strijd volhield tegen de gemeenschappelijke onderneming van de Frico in Warga. Met de fusies kwamen de specialisaties in de fabrieken, vooral in de kaas.

De kleine zelfstandige coöperatie in Oudwoude wierp zich met alle energie op de ontwikkeling van nieuwe kaassoorten en kwam onder leiding van Wim Bartels daardoor uit een diep melkprijsdal aan de top van de uitbetaling in Nederland, vlak bij Workum. De kaassoort die de doorslag gaf, is de nieuwe succes-kaas van Nederland, de *Maasdammer*.

Oudwoude ontwikkelde zijn bereidingswijze met de deskundigen van de *Friese Zuivelbond* en omdat Oudwoude de ontwikkelingskosten meebetaalde, mocht de Zuivelbond de receptuur niet afgeven aan de fabriek in Bergum, die in Frico-verband ook bij het succes wilde aanhaken. De *Lijempf* (*Wessanen*) ontwikkelde de kaas in samenwerking met het *NIZO* in Ede en ook die informatie werd voor anderen op slot gezet, behalve voor de *ZOH*, die zijn grote Olterterper kaasfabriek op het ogenblik geheel bezet houdt met de bereiding van *Maasdammer* (voor de Lijempf).

Cees van der Ploeg zal deze ontwikkeling niet in gedachte hebben gehad, toen hij indertijd de Zuivelbond in de richting van een zelfstandig ingenieursbureau leidde, dat zijn diensten aanbiedt aan degene die er voor betaalt. De bond werkte oorspronkelijk met een geldelijke omslag per kilo melk, waardoor de resultaten van het onderzoek ook voor ieder lid van de bond gelijkelijk beschikbaar kwamen.

DIE ONTWIKKELING LAG helemaal niet in de lijn van de verklaarde verwachtingen, indertijd neergelegd in het „blauwe boekje". Dat boekje van de Friese zuivelindustrie stippelde een lijn uit naar de toekomst, waarbij alle zuivelcoöperaties, ook de CCF, de Frico en de Zuivelbond, onder één dak gebracht zouden worden, de ene Friese coöperatieve zuivelvereniging, min of meer naar het voorbeeld van *CMC-Melk Unie*, *Campina* en *Coberco*. Ook de *Noord- Holland* en de *Domo* werden de boeren toen als glanzende voorbeelden van éénwording voorgesteld.

Van de directeur in Workum, Marcus Beetstra, stamde toen de bekende voorwaarde aan de verwerkelijking van het rapport: „As de boeren der ryp foar binne". Aangezien de boeren zakelijk

alleen geïnteresseerd zijn in de melkprijs en de idealen van elders verbleekten in het licht van hun melkprijs, waren ze dus niet rijp te krijgen.
De grote zuivelfusie in Friesland had de moeilijkheden, waar de Frico mee kampte, moeten oplossen. De Frico had als handelsorganisatie onvoldoende greep op de aangesloten kaasfabrieken. Deze fabrieken werden gedreven door zelfstandige coöperaties, die het onderling niet eens konden worden over een doelmatiger organisatie. Dat had een verlammende invloed op de Frico.

Een reeks fabrieken als Achlum, Tzum en Opeinde brak bij fusies met vrije fabrieken uit het Frico-verband en de *ZOH* in Oosterwolde stapte na een reeks incidenten over de onvolkomen organisatie van de Frico er ook uit. Toen ook Wommels tot een akkoord kwam met de vrije coöperatie in Workum, donderde Cees van der Ploeg als redder van de Frico door alle barrières zoals hij dat eerder gedaan had toen de *Maatschap* in noordwestelijk Friesland in wanorde ten onder dreigde te gaan.

Cees van der Ploeg, directeur van *De Takomst* in Wolvega, was eerder afgezet als voorzitter van de Frico, omdat de boeren er meer invloed moesten hebben. Men sleurde Hendrik Kooistra uit Opeinde naar de top van de Frico en nooit zal er waardiger en stemmiger over de Frico gepresideerd zijn als toen, maar achter Kooistra stond Rikele Sytsema van Opeinde als directeur, scherp en doortastend. Uiteraard gold en geldt voor een directeur eerst de fabriek en dan de Frico.

In die situatie kon de Zuivelbond een centrale functie houden in Friesland, waarbij de bond zich met de CCF en de Frico koesterde in het zelfverzonnen begrip „topcoöperatie". Ze waren geen van drieën een topcoöperatie. Voor de boer is de plaatselijke melkfabriek de top, want daar zit de man die ze verantwoordelijk kunnen stellen voor hun melkprijs. Ritzema, daar hadden ze op afstand bewondering voor, die leverde de dot slagroom op de melkprijs. Ritzema was in hun ogen nog altijd de grote man in Friesland, toen Dries Bouwes allang de leiding van de CCF had overgenomen en Ritzema zich tot de directie van de Frico bepaalde.

TOEN GERRIT HEPKEMA zich met gebonden handen zette tot de hervorming van de Frico kon hij niet vrijuit spreken. Een keer hebben we hem in Sneek horen zeggen, dat de Frico onmogelijk kon voortgaan op de door de aangesloten coöperaties gebaande weg. Maar de Frico had geen stem naar de boeren en in de besturen van de fabrieken sprak Hepkema voor dovemansoren. Ook miste hij de steun van de Zuivelbond, die zich niet uitliet over de situatie, waarin de meerderheid van zijn leden verkeerde.

Een paar jaar geleden viel de beslissende slag. Het bestuur van de Frico zat in Londen, om elf uur een telefoontje van Hepkema en de volgende dag stond het in de krant: „Frico en Domo willen met de CCF een noordelijk zuivelblok vormen". Reeds eind vorig jaar zat de zaak in kalk en cement. Sam Meihuizen van de *Domo* werd de eerste man in de directie van de *Noord- Nederland,* waarin de exploitatie van de Frico, de Domo en de Frico-deelgenoten ondergebracht werd. De CCF stond er los van en de Zuivelbond bungelde er bij.

Steeds duidelijker wordt, dat de Domo-garde de leiding neemt in de *Noord-Nederland*. Weinig competente boerenbestuurders lieten zich lijmen met de idee, dat de afzonderlijke ondernemingen gedecentraliseerd zouden worden geleid. Maar de gedachte was nog niet uitgesproken of Meihuizen kwam tot de ontdekking, of liet het anderen ontdekken, dat het financieel-economisch beleid in één hand moest, evenals de personeelszaken. Omdat Jan Weiland, die als financieel-economisch deskundige van de CCF naar de Frico was gekomen, ook wel eens personeelsza-

ken bij de CCF had gedaan, viel hem het personeel ten deel in Noord-Nederland en de financiële man van de Domo, Willems, zou dan de financieel-economische zaken kunnen doen.
MEIHUIZEN PRESENTEERT zijn Domo-team nu als soortgelijk met dat van de CCF. Niet geheel ten onrechte natuurlijk, want de Domo heeft met Wijbren Boersma een knappe afzet aan melkprodukten in kleinverpakking in de poedersector opgebouwd, zoals de CCF dat deed met de condens. Overigens gaat veertig procent van de Domo-melk in de kaasbakken en geen twintig procent, zoals sommigen zouden kunnen menen. Kaas was de belangrijkste poot onder de Domo-groep. De afzet daarvan verliep eerst via de NCK en nu via de Frico.

Binnen de *Noord-Nederland* zou nu blijken, dat de kaasfabrieken van de Domo beter draaien dan die van de oude Frico. En dat krijgt de Zuivelbond op zijn dak. Die had de deelgenoten van de Frico eerder van bepaalde ontwikkelingen op de hoogte moeten brengen. Maar wat moet men dan denken van de positie van de beide kaasmannen in de topdirectie van de *Noord-Nederland*, Wout Kranenburg en Ruurd Posthumus. Zij hebben die minder goed draaiende fabrieken in Friesland geleid en zij zijn nu ook de bazen over de Domo-fabrieken, waar men het zoveel beter doet.

Hoeveel beter? Het is nooit in de melkprijzen tot uiting gekomen, maar dat doet er verder niet toe. De Zuivelbond is op het ogenblik wel bezig om ook voor de Domo-fabrieken vet- en eiwitbalansen op te stellen, opdat de bedrijfsdirecties de vet- en eiwitverliesen tijdens de verwerking van de melk kunnen controleren. De Domo deed daar nog niet aan.

Maar goed, de Domo-fabrieken doen het beter. Een element daarbij kan zijn, dat de Frico-fabrieken bij hun verbouwingen uitgaan, zoals alle fabrieken in de Friese zuivel van een tijdsspanne van een jaar of tien om niet elk jaar in een verbouwing te zitten als de melkaanvoer stijgt. Dat was overeenkomstig de adviezen van de bond. De Domo nam een wat kortere tijd en die fabrieken hebbende laatste verbouwing eerder gehad dan de vroegere Frico-fabrieken.
Er is dus enig verschil in bezettingsgraad. De onkostenverschillen tussen de fabrieken per kilo melk zijn in Friesland overigens te gering, tienden van centen, om Kranenburg, Posthumus en de Zuivelbond daaraan te kunnen ophangen.

De werkelijke problemen zitten in de kaasprijs die de Frico maakt: twintig cent beneden de Leeuwarder notering, omdat de Frico terecht vasthoudt aan zijn aandeel op de Duitse markt, terwijl ze daarbij een concurrentieslag moet voeren met de zusterorganisaties *NCK (Coberco)* en *DMV-Campina*. Als de Frico zich uit die slag terugtrekt, gaan er fabrieken dicht bij de Noord-Nederland. En of dat de kleinsten zijn? Die draaien speciaal-produkten in de kaas.

BIJ DE FUSIEBESPREKINGEN tussen Domo en Zuivelbond, heeft Meihuizen de bond meteen op het verkeerde been gezet. Meesterlijk. De Domo leek bereid zijn interne controle-apparaat geheel over te dragen aan de Friese Zuivelbond. Die bond bedankte daarvoor stichtelijk en misschien wel hooghartig. Het laatste plan in de onderhandelingen is nu het afdanken van de controletaken, die de bond in de fabrieken heeft

Voor de bond betekent dat het verlies van veel arbeidsplaatsen en uiteindelijk de uitholling van de eigenlijke taken van de bond. Als men nu wil weten, wie Sam Meihuizen is, dan diene men de volgende tekst te genieten, die het Fries Landbouwblad hem vorige week in de mond legde: „De veehouders zullen ook moeten begrijpen, dat het om zaken gaat, waarbij medewerkers zijn betrokken. Tussen de Noord-Nederland en de Friese Zuivelbond is daarom besloten. de geschilpun-

ten binnenskamers te houden tot er een oplossing is gevonden. Waarom paniek scheppen bij de medewerkers als het niet nodig is”. Aldus Meihuizen.

Meihuizen vertelt hier nota bene, dat hij het bestuur van de Zuivelbond een zwijgplicht oplegt naar het personeel toe, terwijl dat personeel door het bestuur van de bond dreigt te worden opgeofferd, evenals en passant de „veehouders”.
En wie zitten er in het bestuur van de bond? Om te beginnen Wout Kranenburg en Ruurd Posthumus, van wie de eerste het bloed van de bond wel kan drinken, nadat de bond de knoeierijen met de melkmonsters in Wolvega heeft ontdekt. In wezen is de bond het slachtoffer geworden van een bestuur, dat niet wezenlijk geïnteresseerd is in de bond, zich niet verantwoordelijk voelt, maar meer aan de belangen thuis te denken. Het is dezelfde onmogelijke constructie als bij de oude Frico of - om een ander voorbeeld te noemen - de NOS. Je zult er als personeelslid van de bond aan overgeleverd zijn.

Leeuwarder Courant 1983-07-30

“Vetkopers” ruziën onder dreiging van catastrofe

Over nieuwe 'kaas' *Frisonne* – NIZO en ZOH

DE VEEMARKT

HET JAARVERSLAG van het NIZO in Ede zal in het zuivelbedrijfsleven meer aandacht krijgen dan doorgaans. Gebleken is immers, dat er in de kleine lettertjes van het verslag mededelingen verborgen zitten, die een omwenteling in de zuivel kunnen veroorzaken. We zijn er dus deze week ook van achteren naar voren doorheen gegaan; van achteren naar voren omdat de lezer dan niet ten ondergaat in zorgvuldig opgebouwde redeneringen, die ten einde gelezen willen worden.

Het onderzoek en de melkverwerking bij het NIZO hebben vorig jaar dik 25 miljoen gekost, waarvan twaalf miljoen uit subsidies is opgebracht. Dat is volgens onze berekening een tiende cent per kilo verwerkte melk. De onderzoeksresultaten komen voor iedereen beschikbaar, maar op basis van die resultaten kan het NIZO ook met een bedrijf in zee gaan en op kosten van dat bedrijf een werkwijze verder ontwikkelen. Dat leverde vorig jaar een twee miljoen gulden op.

Acht pagina's van het jaarverslag zijn gevuld met een opsomming van twee-tot vierregelige vermeldingen van publicaties en verslagen van de NIZO-medewerkers, sommige daarvan in samenwerking met medewerkers van universiteiten en andere instituten. Bij de opsomming van de „niet-openbare verslagen blijft de aandacht haken bij het verslag „Het op traditionele wijze bereiden van Goudse kaas uit melk die met behulp van ultrafiltratie geconcentreerd is”. De *Frisonne* uit Oosterwolde werdt dus op traditionele wijze gemaakt volgens het NIZO. Dat is een belangrijke uitspraak van het NIZO tegenover degenen die van „imitatie-kaas” willen spreken.

De schrijvers van het verslag zijn E. de Vries, F. J. Wittermans, P. F. C. Nooy en J. de Vries. Bij de namen van de tweede en de vierde staat een verwijzingscijfertje, dat onderaan bladzijde 87 , leert, dat deze beide onderzoekers verbonden zijn aan de Friese Zuivelbond. De Friese Zuivelbond is dus nauw betrokken bij de ontwikkeling van kaas met de ultrafiltratie-methode. Het is maar dat de Friese boeren weten, wat ze in huis hebben. Het verslag is niet openbaar. Het ligt in Oosterwolde in de brandkast en voor de verzamelde kennis heeft de ZOH een ton betaald.
Het NIZO zette de proefnemingen voort met een proceslijn voor het bereiden van kaas uit ge-ultrafiltreerde melk. In het kader van een samenwerkingsovereenkomst met een derde (lees ZOH) werd ervaring opgedaan met het bereiden van standaardprodukties van een semi-harde kaassoort (lees Frisonne). (Bladzijde 22).

Op bladzijde 69 komt het onderzoek van Heinen en Nooy ter sprake. Waren er oorspronkelijk drie dagen nodig om ongeveer 40o kg kaas met de ultrafultratie-methode te breiden, nu kan het al in twee dagen. De onderzoekers zien zelfs kans de gehele procesgang op semi-continue wijze in een dag uit te voeren. Zij werken in Ede met een „pilot plant”, een kleinschalig apparaat, dat in een kaasfabriek uiteraard niet voldoende produktie oplevert. Wellicht ten overvloede merken we nog even op, dat het NIZO het woord kaas op bladzijde 69 niet tussen aanhalingstekens zet. Er is dus gewoon sprake van kaas bij dit centrale instituut van de gehele zuivel en melkveehouderij in Nederland.

Uit een reeks berichten in de kranten zou men kunnen opmaken, dat *Frisonne* zonder stremsel gemaakt wordt. Dat is onjuist. Voor de bereiding van deze kaas is wel stremsel nodig, zij het

slechts 25 tot 30 procent van wat gebruikelijk is. Frisonne valt niet onder de Landbouwkwaliteitswet omdat de bereiding ervan niet in deze wetten is omschreven, en dientengevolge regelt de Warenwet de hoedanigheid van deze kaas.

NA EEN STORTVLOED van publicaties over de Frisonne werd ZOH-directeur Douwe Hoitinga vorige vrijdag node gemist op de zuivelbeurs in Leeuwarden. De kaashandel wilde contact met hem opnemen, want men ziet wel perspectieven in de nieuwe kaassoort en uiteraard wil men Hoitinga van advies dienen. Die echter zat te vergaderen in de commissie voor de kaasproduktieregeling in Zwolle.

De directie van de ZOH is na de publicaties over de *Frisonne* overstelpt met reacties. Een onvoorstelbare stroom verzoeken om inlichtingen vloeide binnen in Oosterwolde. In de eerste plaats die van mensen, die menen dat het produkt in de vegetarische kost past. Er kwamen verzoeken van tehuizen, die het produkt op hun menu wilden zetten. Anderen wilden weten of er ook lactose in zit, want daar kunnen ze niet tegen. Na de vele particulieren meldden zich ook overheidsinstanties, een welzijnsministerie, ambtenaren van de Warenwet e.d., waar men plotseling een opening ziet naar het afgeschermde domein van het ministerie van landbouw, dat een levensgroot conflict binnen dat domein dreigt te krijgen, als het gat in de Landbouwkwaliteitswet niet gedicht wordt.

Dat gat is ontstaan, doordat de wet precies voorschrijft hoe kaas, die onder de wet valt, bereid moet worden. Bij de ultrafiltratie van de kaasmelk ontstaat geen wei, wel wordt er water afgescheiden, waarin de melksuiker zit. Als gevolg van die methode blijven albumine en globuline behouden in de kaasmelk; ze verdwijnen dus niet, met wei uit de melk. Voor de kaasfabrikant betekent dit een twintig tot dertig procent hoger rendement van de melk.

Als men de verwerkingskosten van melk in een traditionele kaasfabriek op tien tot twaalf cent per kilo stelt, dan mag de ultrafiltratie twee tot drie cent meer kosten bij dezelfde opbrengst van de kaas en dat nog afgezien van de veel goedkopere winning van melksuiker uit et resterende melkvocht. Zover is het overigens nog lang niet. De hele ontwikkeling van de ultrafiltratie-kaasproduktie op fabrieksschaal moet nog beginnen.

ER ZIJN VERSCHILLENDE aanleidingen om zo uitvoerig in te gaan op een verschijnsel als *Frisonne*, een onbetekenend kaasje waarvan nog geen 400 kg per dag gemaakt kan worden. Hoe heeft er een lek kunnen ontstaan in de Landbouwkwaliteitswet van een dergelijke omvang als nu aan het licht is gekomen. Die wet verscheen pas een jaar geleden in het Staatsblad, nadat iedereen, die er kaas van gegeten had, zijn zegje had kunnen zeggen.

De wettenmakers hadden dus de publicaties van het NIZO niet gelezen en het gevolg is een dreigende ontregeling van alle zuivelverordeningen op het terrein van de hoedanigheden van zuivelprodukten. Overigens zij toegegeven, dat die wet vorig jaar met een noodgang ingevoerd moest worden, omdat een actie van de kaashandel een lacune in de wetgeving ontdekte.

De gang van zaken met de ultrafiltratie vestigt de aandacht ook op de positie van het NIZO binnen het geheel van organisaties in de zuivelindustrie. Net als het Nederlands Zuivelbureau, met een budget van 80 miljoen gulden, werkt het NIZO voor de hele zuivel. De grote coöperaties zien hun activiteiten met lede ogen aan. De Frico had zijn miljoenenaandeel in de kaasreclame van het Zuivelbureau liever in eigen budget gehad. Het research-laboratorium van de CCF had het geld van het NIZO voor eigen onderzoek kunnen gebruiken. De onttakeling van de Friese

Zuivelbond ligt in hetzelfde vlak. De Noord-Nederland (Frico- Domo) trekt taken aan, die men vroeger aan gemeenschappelijke diensten van de Zuivelbond overliet.

De grote coöperaties willen baas in eigen huis zijn met uitsluiting van o.a. pottenkijkende boeren. Hoe ver het verrottingsproces bij de Zuivelbond reeds is voortgeschreden, blijkt o.a. uit het feit, dat je de ene dag vertrouwelijk met mensen spreekt, die de volgende dag in dienst van de andere organisatie blijken te zijn overgegaan.

De grote coöperaties zitten goed verschanst in de besturen en die instituten. Ze maken er in feite de dienst uit en hun vertegenwoordigers ontvangen er de allereerste informatie. Sam Meihuizen van de Noord-Nederland is bijvoorbeeld plaatsvervangend bestuurslid van het NIZO en Wout Kranenburg van dezelfde hoofddirektie is er voorzitter van de kaascommissie.

IN NEDERLAND LIGT de kaart er nu zo heen in de zuivel, dat de grote coöperaties als CMC Melk Unie, Campina en Coberco in hun streek de prijsleiders voor de melk zijn. In die gebieden zitten de kleine coöperaties onder de melkprijs van de groten, terwijl de particuliere bedrijven uiteraard niet meer voor de melk betalen dan noodzakelijk is. In het Noorden ligt dat anders. De Frico-Domo-groep zit beneden de melkprijs van de vrije fabrieken.

Als men de publicaties leest, welke betrekking hebben op de noordelijke verhoudingen, dan moet aan die achterstand een eind gemaakt worden, want groot is hoog. De *Noord-Nederland* kan dat doen door zelf een efficiënte onderneming te worden, maar hij kan natuurlijk ook proberen door machtsuitoefening de positie van de vrije coöperaties te ondermijnen. De uitholling van de Zuivelbond is een stap in die richting. Met die ontmanteling van een goed apparaat, berooft men de coöpererende boeren van een zelfstandig controle-apparaat over hun coöperaties en men ontdoet de vrije fabrieken van de dienstverlening van de bond. Wat die vrije fabrieken daarmee doen, is hier meermalen beschreven. Maar ja, hun melkprijs moet kapot.

De parel van de hoogste melkprijs ontbreekt nog aan de kroon van Meihuizen. Voorheen constateerde hij met enige voldoening, dat zijn Domo in Nederland achter Friesland op de tweede plaats stond. Het verschil verklaarde hij uit een verschil aan eigen vermogen tussen de Friese coöperaties en de Domo. Bij de vorming van de *Noord-Nederland* liet Meihuizen de verschillen verdampen.

Het verschil tussen de Frico-fabrieken en de vrije coöperaties in Friesland is nog nooit zo groot geweest als over 1982 en vermoed wordt, dat het over 1983 niet kleiner zal worden. Een oorzaak daarvan is, dat de Noord-Nederland met grote investeringen zit, die niet uit de lopende afschrijvingen gefinancierd kunnen worden. In Beilen is net een verbouwing van zestig miljoen begonnen, waarbij een enorme waterader leek te worden aangeboord; dat kan in ons waterrijke landje. Het Drentse waterleidingbedrijf was minder verheugd. (Bij de Friese Zuivelbond hebben ze kaarten met alle leidingen in de Frieze zuivelfabrieken).

Een andere reden voor de achterblijvende melkprijs van Domo-Frico ligt in de verdediging van het marktaandeel, dat de Frico heeft in Duitsland. Dat is een dure aangelegenheid. De particuliere handel heeft zich voor een deel van die markt teruggetrokken en zocht met de vrije coöperaties andere wegen voor de kaasafzet. De Frico is meer gebonden aan de starre produktierichtingen van zijn kaasfabrieken en miste door de verlammende verhouding tussen de deelgenoten de beweeglijkheid om snel op veranderingen in de markt te reageren.

Friesland beleeft nu een concurrentiestrijd bij de melkprijs, die op een ander niveau komt te liggen dan voorheen het geval was. Het gaat niet meer om de allerhoogste melkprijs, maar om een melkprijs die hoger ligt dan die van de buurfabriek. Het middel dat daarbij toegepast wordt, is het ontnemen van mogelijkheden aan de buurfabriek, zoals de dienstenverlening door de Zuivelbond. De verlamming die de Frico jarenlang geteisterd heeft, doordat de deelgenoten elkaar het licht niet in de ogen gunden, is opgelost. De deelgenoten bestaan niet meer. De mentaliteit bestaat nog wel en daarmee gaat men de vrije fabrieken te lijf.

DEZE STRIJD SPEELT zich af op het moment, dat de melkmarkt voor een ineenstorting staat. De financiering van het zuivelbeleid lijkt op het ogenblik tot het einde van dit jaar rond te komen, maar volgend jaar komen er in ieder geval maatregelen, die ingrijpend zullen zijn, wil de markt in stand blijven. Er zijn voor de melkveehouderij afschuwelijke gedachtenontwikkelingen aan de gang, waarvan niet te overzien valt of ze tot het onderhandelingslawaai behoren of dat ze een voorbeeld zijn van een nieuwe werkelijkheid.

De teruggang in de economie van het Westen heeft een nieuw verschijnsel te zien gegeven: een terugvloeien van arbeidskrachten naar de landbouw en hier en daar is zelfs sprake van nieuwe boeren. De Algemene Bank Nederland ontdekte bij een onderzoek van de varkenshouderij het ontstaan van nieuwe en kleine varkensbedrijven. In de melkveehouderij ziet men boerenzoons op het ouderlijk bedrijf verschijnen, die in andere omstandigheden elders werk gezocht zouden hebben. Het prijsgarantiesysteem van de EG blijkt een vluchtheuvel te zijn voor mensen die werk zoeken.

De daling van het aantal melkveehouderijbedrijven is tot staan gekomen. Volgens de president van de Beierse boerenbond zijn er in Beieren 40.000 bedrijven, die onmiddellijk zouden stoppen als „Vollerwerbsbetrieb" als de boeren buiten de landbouw werk zou kunnen vinden. Oud-boeren, die elders werk hadden gevonden, willen het land dat ze verhuurd hebben, zelf weer gaan bewerken. De EG-garanties stimuleren deze ontwikkeling. De EG-melkprijs heeft immers altijd op het niveau gelegen van wat sociaal noodzakelijk was. Het melkgeld in Europa raakt op, doordat er te veel melk is. Alle regelingen die er nu bedacht worden om het melkgeld anders te verdelen, gaan er van uit, dat de kleine boeren ontzien moeten worden, en een Duitse redenering daarover komt tot de conclusie, dat de Duitse boeren ontzien moeten worden omdat het Duitse boeren zijn en omdat ze het landschap ecologisch verantwoord houden.
MINISTER GERRIT BRAKS heeft een andere gedachte in het hoenderhok - of in de leeuwenkuil - geworpen. Een prijsverlaging over de hele lijn om mee te beginnen en daarna praten over nadere regelingen. Het wisselgeld, dat Braks in de zak neeft, is de hogere melkprijs, die alle Nederlandse boeren krijgen in vergelijking met hun EG-collega s. Die melkprijs danken de boeren hier aan hun industrie en de lagere prijs elders hebben de boeren te wijten aan hun industrie.

De idee, dat de boeren steeds meer beginnen te melken door uitbreiding van hun veestapel, verbleekt langzamerhand. Tot vorig jaar nam de melkveestapel in de EG niet toe, wel nam het aantal bedrijven af en steeg de produktie per koe. De laatste jaren ging de melkprijs in het idiote omhoog door Brussel en dat heeft een stormloop op de melkveehouderij uitgelokt. Dat is de directe aanleiding voor de dreigende catastrofe.

Zou de genoemde stormloop gehonoreerd moeten of mogen worden met een extra bescherming voor de nieuwe melkers? Ja, sociaal wel. Moet dat ook ten koste gaan van de gemoderniseerde bedrijven? Ja, als de Consumentenbond er dat dubbeltje voor over heeft.

Leeuwarder Courant 1983-08-06

Dure dollar en duur veevoer geven draai in melkstroom

De Veemarkt
DE AMERIKAANSE ECONOMIE is slechts voor enkele procenten afhankelijk van de in- en uitvoer. In die economie is een opleving aan de gang, welke verbijsterende gevolgen heeft voor de economie in het algemeen. De prijs van de dollar schiet overal omhoog en doordat de olieprijzen in de wereld in dollars worden uitgedrukt, beginnen de kassa's in de olielanden te rinkelen. Dat geeft weer perspectieven voor de afzet van melk- en zuivelprodukten.

Daarnaast geeft de termijnmarkt voor landbouwprodukten in Chicago iedere dag raadseltjes op. De prijzen - in dollars – schieten er omhoog voor tarwe, mais, soya soyameel en andere veevoergrondstoffen. Het geïmporteerde veevoer wordt hier dus duurder door de koersstijging van de dollar en door de stijging op de termijnmarkt.

De oorzaak van die laatste stijging is ons nog niet bekend en het zal wel te ver gaan om ze toe te schrijven aan de problemen met de voederwinning in Europa gedurende de mei-maand, toen weliswaar in Nederland tienduizenden tonnen extra veevoer uit de fabrieken (CAF in mei plus vijftig en in juni plus dertig procent) kwamen, maar in verhouding tot de voorraden in Amerika stelt dat niet zo veel voor. Mogelijk is het handelsakkoord voor granen tussen Amerika en Rusland van invloed geweest op de prijsstijging.

Feit is dat Chicago in de greep van een speculatiegolf is gekomen. De prijzen schommelen erg, telkens stappen er weer speculanten met winst uit de markt, maar als er dan uit de graanstaten nieuwe berichten komen over „hot en dry weather", gaan de prijzen opnieuw omhoog. Waar het geschommel uit zal komen is niet duidelijk in een speculatie, maar de rundveebrokken zullen deze winter in Friesland zeker een zes tot zeven gulden duurder worden.
Deze ontwikkeling is van de laatste weken en doorkruist ons verhaal van de vorige week, toen we het nog hadden over de dreigende melkcatastrofe. Als soyameel in korte tijd twintig procent duurder wordt, dan is de veehouderij van koe tot kip de wacht aangezegd. De naderende misoogst van suikerbieten jaagt de prijs van de bietenpulp omhoog.

De prijzen van veevoergrondstoffen naderen het niveau, waarop het voederen van graan uit de EG-interventievoorraden aantrekkelijk wordt. De tapioca-speculatie is daar eerder dit jaar op afgeknapt. Ook de goederenstroom uit Amerika begint in deze speculatie op te drogen. De verladers die nu boten van 100.000 ton voor november moeten vastleggen, tasten in het duister.

De veehouders lijken een duur wintertje tegemoet te gaan als ze de krachtvoerkraan tijdens net komende stalseizoen openzetten. De melkproduktie herstelt zich de laatste weken enigszins van de gevolgen van mei en van de hitteperiode die daarop volgde, maar ze ligt hier nog altijd een stuk achter op de mogelijke produktie bij normale omstandigheden, gezien de groei van de melkveestapel.

Hoe zich dat in de stalperiode zal ontwikkelen, is een duistere zaak. Men kent de klachten over de kwaliteit van het ruwvoer en over het wegvallen van de „tweede" snee. Het gehalte aan verteerbaar ruw eiwit in het ingekuilde gras is nog nooit zo laag geweest, jammeren de landbouwconsulenten en de structuur van het gras is nog nooit zo goed geweest. Er zijn in juni enorme kuilbulten verrezen en dan gaat het niet om de gehaltes aan eiwit maar om de hoeveelheid, die er

in de kuil zit. Het gewonnen kuilgras leent zich uitstekend voor bijvoedering met krachtvoer en het vetgehalte van de melk zal de pan uitrijzen, laten we zeggen van 4,2472 procent naar 4,3114 procent. (Al die cijfers achter de komma dienen om het wat echter te laten lijken.)

De mogelijkheden tot bijvoedering worden uiteraard bepaald door de hoogte van de melkprijs. Als er uit de laatste kilo krachtvoer van 60 cent nog voor 75 cent melk komt, zit de zaak voor de veehouder rond. Vee- en lijstenfokkers zullen nog verder gaan dan die nauwe verhouding en mogelijk nog kilo's bijvoeren als de verhouding al net andersom is.

DE HOOGTE VAN DE MELKPRIJS vloeit voort uit EG-maatregelen en als de zuivelmarkt internationaal wat aantrekt, zitten de Nederlandse boeren weer op de eerste rang, waarbij ze steeds meer de hete adem van de Duitse zuivel in de nek voelen. De Duitsers hebben de laatste jaren met steun van hun hoge monetair compenserende bedragen de zuivelexport opgedreven. Dat is niet zo erg, want zij krijgen daarmee in Brussel dezelfde belangen bij zuivelexport als de Nederlanders en de Fransen. In de afgelopen vijftien jaar EG-zuivelpolitiek heeft Nederland zich in een kwetsbare positie gemanoeuvreerd door zich op te werpen als de beste verwerker van melkoverschotten. Ten behoeve van de kalvermelkindustrie importeerde Nederland overschotvoorraden uit de andere EG-landen. De melk van de Nederlandse boeren, ook wel verwerkt tot overschotten, ging in hoofdzaak naar die produkten, waarvoor wel een markt bestaat. Dat betreft dan in de eerste plaats kaas en condens.

Kaas en condens, maar ook andere melkprodukten, kunnen niet bij de EG ingeleverd worden, zoals dat met boter en magere melkpoeder wel het geval is. Die inlevering kost de EG-Commissie een bom geld, waarmee EG-politici graag leuke dingen hadden willen doen, een nieuw dorpshuis bouwen in Donkerbroek bijvoorbeeld. Om de inlevering van boter en poeder te voorkomen is het voor de EG-Commissie veel voordeliger om de export van kaas en condens en vol melkpoeder te bevorderen. Voor de noordelijke zuivelindustrie is dat steeds goed uitgepakt. In de toekomst zal dat zo blijven. De noordelijke melkveehouders zullen blijven profiteren van hun zuivelindustrie, ook al zou die gedwongen worden meer melk uit andere streken te verwerken.

Al vijftien jaar doet de EG-Commissie pogingen om de melkproduktie te beperken. Zonder enig succes ten aanzien van de voorraden. Als iedereen onder die voorraden bedolven leek te raken, gebeurde er weer iets op de zuivelmarkt waardoor de lucht opklaarde. Eens heeft de Commissie temidden van haar overschottengeblèr zelfs de export van melkpoeder naar de hongerende wereld afgeremd, omdat de vrees bestond, dat er hier te weinig melk zou komen. Dat het de laatste jaren erger met de voorraden is geworden, komt door prijsverhogingen voor de boeren in Europa en Amerika, welke samenvielen met een teruggang in de economie, waardoor meer mensen wilden profiteren van de melkgeldstroom.

DE TOENAME VAN DE MELKPRODUKTIE in Europa is uitsluitend en alleen een gevolg van de toename van de produktie per koe. In de EG zijn er tijdens de vijftien EG-jaren niet meer melkkoeien bijgekomen. Hun aantal schommelt constant om de 25 miljoen, al zal dat cijfer momenteel groeien. De melkproduktie ging ook niet vooruit door een groeiend aantal melkveehouderijbedrijven, want het aantal bedrijven is zo ongeveer gehalveerd.

De toenemende melkaanvoer in de EG komt van hetzelfde aantal koeien. Die koeien leveren per kop niet alleen meer melk, maar de boeren houden ook minder melk voor eigen gebruik op de boerderij. Als er een miljoen kleine boeren met melkveehouderij stoppen, terwijl de koeien op grotere bedrijven terecht komen, betekent dat wel, dat er meer van die melk naar de zuivelindu-

strie gaat. Het eigen verbruik neemt sterk af en de betrokkenen krijgen hun melk- en zuivelpakket nu via de zuivelindustrie.

Binnen Europa zijn er regionaal verschillen in deze ontwikkeling. In Nederland groeide niet alleen de melkproduktie per koe, maar ook het aantal koeien vloog er omhoog. Het was de vrucht van een honderdjarig overheidsbeleid om de boerenstand te ontwikkelen. Het Verdrag van Rome, waarop de Europese Gemeenschap is gebaseerd, hielp een handje: de produktie moest daar komen, waar het het beste kon. Wat hier in Nederland gebeurt, is volstrekt legitiem. Het is EG-politiek, het is Nederlandse politiek en net was een goede politiek. En die moet voortgezet worden.

De gemiddelde melkaflevering per bedrijf in Friesland ligt boven de 300.000 kg; in Nederland ligt het bij de 200.000 kg per jaar. Engeland zit hoger. Denemarken komt net boven de 100.000 kg. De gemiddelde jaarlevering per bedrijf in de EG zal bij een 60.000 kg zitten. Duitsland zit daaronder. Dat zijn daar produkties, waarvan een Friese boer zegt, dat hij er niet van bestaan kan. Aan te nemen valt dan ook, dat er op de desbetreffende kleine bedrijven neveninkomsten zijn uit andere produktietakken of zelfs van buiten het bedrijf.

Vergeleken met Denemarken, Engeland en Nederland is het wat de melkveehouderij betreft in andere landen gemiddeld een achterlijke toestand. De plaatselijke overheden en industrieën moeten zelfs vrezen, dat voortzetting van het EG-beleid tot een ineenstorting leidt van de melkveehouderij in de achtergebleven veehouderijstreken.

Het probleem waar men in Europa mee zit, is de modernisering van de melkveehouderij. In Nederland en Engeland is die goed onderweg, maar elders lukt de doorbraak niet en mocht het toch lukken, dan zal de produktie per koe nog sneller omhoog gaan. Het betekent, dat het probleem van de overschotten alleen is op te lossen door een beperking van het aantal melkkoeien. Een beperking van het aantal grote bedrijven levert niks op. Slechts een vijf procent van de bedrijven heeft meer dan vijftig melkkoeien. Het knoeien van de grote bedrijven houdt een a-sociale uitstoot van arbeidskrachten in ten behoeve van wat... van wat eigenlijk? Politieke stemmenwinst bij mensen, die er zelf niets bij winnen? De winst van de grotere bedrijven wordt gevormd door de sociale omstandigheden, die er beter kunnen zijn dan op de kleinere. Friese boeren gaan met vakantie, al is het eerst even wennen en leren. Men hoeft in Friesland niet meer veertien keren per week te melken; er zijn andere mogelijkheden gekomen. Een politiek die daar een eind aan maakt, is a-sociaal.

HET ROMMELIGE PAKKET voorstellen dat de EG-Commissie op tafel heeft gelegd, wil in wezen van alles niks. Het leidt in geen enkel opzicht tot een vermindering van het aantal melkkoeien, want de afzonderlijke EG-landen wensen hun eigen beleid van modernisering van hun melkveehouderij voort te zetten ten koste van elk der andere. Elk land wil zoveel mogelijk van zijn eigen boeren in de ontwikkelingslift zetten. Frankrijk is daar vooral sterk in en een van haar commissarissen in de EG-Commissie, Pisani, is daarin een meestertovenaar.

Die Edgar Pisani is trouwens een mooie kerel, een kunstenaar in het vinden van schijnoplossingen. Als het hem lukt de Nederlandse melkveehouderij in de EG uit te schakelen, komt er alle ruimte voor de Franse. Dat is het wezenlijke van de huidige ideeën in de EG- Commissie, waar Poul Dalsager niets van betekenis tegenover zet. Die wil de afvloeiing van boeren uit de landbouw tegengaan, alsof dat ook maar iets oplost.

We hebben Pisani eens een keer geweldig in actie gezien op de Parijse landbouwtentoonstelling. Hij zou als minister van landbouw in Frankrijk met het bestuur van de expositie in een electrische auto over het tentoonstellingsterrein rijden. Toen de open bus volgestouwd was met autoriteiten leek deze beladen als het schip van staat met bureaucraten. De auto weigerde een heilinkje op te rijden. Pisani was de eerste die er afsprong en zijn schouder achter tegen de auto zette. Het hele autoriteitendom volgde na enig aarzelen zijn voorbeeld. Onder veel gekir en gelach kwam de auto op gang. Duwen hoefde natuurlijk niet, want de auto had zonder de belasting van de zwaarwichtige heren zelf het hellinkje kunnen nemen.

Pisani is de man, die de Nederlandse boeren beheerders van melkfabrieken noemt, als hij hun boerderijen bedoelt. Deze propaganda beheerst het beeld, dat buitenstaanders van de Nederlandse landbouw hebben. Een deel van de Nederlandse media wiegt daar zoetjes in mee, dromend van kleinschaligheid als redding van de boer, die weer de geruste landman van weleer moet worden in plaats van een beklagenswaardige ondernemer, die een miljoen investeert.

ALS EG-LAND KOMT Nederland geleidelijk in de greep van de grootmachten binnen de gemeenschap. Die grootmachten kunnen nog een zelfstandige politiek voeren, omdat ze in laatste instantie buiten de EG ook kunnen bestaan. Dat kan Nederland niet. Het is afhankelijker. Het EG-landbouwbeleid wordt ook steeds minder naar het model-Mansholt en -Lardinois gefatsoeneerd. De landbouwmensen verliezen hun greep op het beleid.

Wat betekent in het EG-beleid de Nederlandse toestemming aan de Franse staatsmaatschappij Petroland om gas te winnen onder Terschelling? Zijn er landbouwbelangen verkwanseld in Brussel, toen de Hoogovens vrij onverwacht een groter aandeel in de Europese staalproduktie kreeg toegewezen dan aanvankelijk de bedoeling was? Speelde hetzelfde zich af, toen de Nederlandse visserij een veel hoger haringkwantum leek te krijgen dan de Denen?

DE STRIJD OM DE CONTROLE over kaas uit ge-ultrafiltreerde melk is in volle gang. De Keuringsdienst van Waren in Leeuwarden is in Oosterwolde monsters wezen nemen van de Frisonne, want dit kaasje valt niet onder de Landbouwkwaliteitswet De dienst onderzoekt de monsters op het ogenblik en gaat na of de samenstelling in overeenstemming is met de vermelding daarvan op het etiket. „Wij beschouwen het als een artikel dat onder de Warenwet valt", aldus de heer Dwarshuis van de Keuringsdienst.

Dat was aanvankelijk ook het standpunt van het ministerie van landbouw, dat de ZOH in Oosterwolde, waar men de produktierechten heeft verworven, liet weten, dat Frisonne geen kaas in de zin van de Landbouwkwaliteitswet is. Naderhand is men daar iets van teruggekomen, omdat er in die wet ook sprake is van „kaasprodukten", waar Frisonne onder zou kunnen vallen. Maar de bereidingswijze van Frisonne is niet die, welke in de wet voor kaas is voorgeschreven. .

Ir. **J. M. van der Bas**, directeur van het Zuivelcontrole-Instituut, dat onder het ministerie van landbouw valt, heeft ons op gezaghebbende toon het volgende laten weten over de vorige rubriek:

> *„Helaas moet ik constateren dat u ten aanzien van de regelgeving met betrekking tot kaasprodukten, welke bereid zijn onder gebruikmaking van ultrafiltratie, een onjuiste voorstelling van zaken geeft. Bedoelde kaasprodukten vallen wel degelijk onder de werking van het Landbouwkwaliteitsbesluit kaasprodukten en het COZ (Centraal Orgaan Zuivelcontrole) zal dan ook het produkt "frisonne" onder controle nemen."*

Douwe Hoitinga kan zijn etiketten veranderen. Er moet nog bijstaan: „dubbel gecontroleerd”. Misschien zou er ook iemand spreken van dubbel gepakt en mijmeringen opzetten over de golf van deregulering, die er over Nederland komt, maar als Frisonne onder de Warenwet valt, stort wel het Nederlandse zuivelcontrole-systeem in. Dat is een vorm van deregulering, die tot ontregeling leidt bijvoorbeeld m het EG-zuivelbeleid.

Leeuwarder Courant 1983-08-20

„Boerderij” is gecharmeerd van gigant-prijshijger

De Veemarkt

BIJ ADUARD IN Groninger woont een boer die precies weet hoe het met de melkprijzen is gesteld van de omliggende zuivelcoöperaties. Hij levert aan de Domo en krijgt de melkprijs van Gerkesklooster. Dat gebeurt al een jaar of vijftien. Ieder jaar betaalt Gerkesklooster hem het verschi1 bij tussen de melkprijs van de Domo en van Gerkesklooster. Dit voorjaar ontving hij 11.000 gulden van Gerkesklooster, zijnde het bedrag dat hij bij de Domo minder had gebeurd dan waarop hij als lid van Gerkesklooster recht heeft.

De situatie is indertijd voor deze boer ontstaan, toen de zuivelfabrieken in westelijk Groningen besloten hun verstrengelde melkritten uit elkaar te halen en tot een gebiedsafbakening over te gaan. De boer uit Aduard, toen lid van het later met Gerkesklooster gefuseerde Grijpskerk, raakte daarbij in het melkwinningsgebied van de Domo. Met de leden van zuivelfabrieken, die zo buiten de lucratieve melkprijzen van hun oude fabrieken vielen, werd afgesproken, dat ze die melkprijs zouden ontvangen, welke de hoogste in hun streek was.
De boer in Aduard leverde voortaan zijn melk aan de Domo, maar hij hield de melkprijs van Grijpskerk-Gerkesklooster, omdat deze de hoogste was.

De tweewekelijkse voorschotprijs voor de melk krijgt hij van de Domo evenals de jaarlijkse nabetaling. De Domo maakt daarna de rekening op voor het hele jaar en deelt deze mee aan Gerkesklooster. Wat de boer dan tekort komt aan de melkprijs van Gerkesklooster wordt door Gerkesklooster aangevuld. Dit voorjaar was dat dus 11.000 gulden.
De boer uit Aduard leverde in 1982 zo'n kleine 800 000 kg melk aan de Domo. De aanvulling van Gerkesklooster kwam neer op 1,39 cent per kilo melk. Omdat de Domo dezer dagen nog een extra-nabetaling van 0,3 cent per kilo heeft gedaan, moet dat bedrag dus afgetrokken worden van de 1,39 ct om een vergelijkbare prijs te krijgen. Het prijsverschil tussen Domo en Gerkesklooster komt dus over 1983 neer op één cent per kilo melk.

Aanleiding tot deze uitwijding is een gerichte geruchtenstroom, die de leden van de Friese deelgenoten van de Frico een minderwaardigheidscomplex inzake hun fabrieken moet bezorgen. Die Friese Frico-boeren moeten „lytsman” gemaakt worden in de nieuwe coöperatie *Noord-Nederland*, waarin de Fricogroep is samengegaan met de Domo. Het aanzien van de Domo en haar leiding moet op alle mogelijke manieren opgepept worden.

In de geruchtenstroom die we zo hier en daar opvangen, horen we, dat de Friese kaasfabrieken van de *Noord-Nederland* minder goed in de Frico passen dan de Drentse en Groningse van de Domo. Ze passen minder in de behoeften van de Frico. Een gevolg daarvan zou zijn, dat er over 1983 binnen de *Noord-Nederland* tien miljoen gulden melkgeld van Drenthe en Groningen overgeheveld wordt naar de Friese boeren. De oorzaak van dat slechtere functioneren van de Friese Frico-fabrieken wordt geschoven op rekening van de Friese Zuivelbond (FBvCZ).

Waanzin natuurlijk, maar de Friese Zuivelbond moet kapot gemaakt worden als controle-instantie voor de veehouders, want die bond gaat onverdroten voort, de vinger te leggen op zwakke plekken in de zuivelfabrieken. De bond berekent ieder jaar voor alle Friese fabrieken waar hun plus- en minpunten zitten. De directeuren en hun besturen krijgen zo een volledig inzicht in hun fabrieken.

De bond tast daarmee de status van directeuren aan, maar de Friese veehouders hebben altijd welgevaren bij het systeem, dat hen met behulp van de CCF, steeds de hoogste melkprijs in Nederland heeft opgeleverd.

DIE HOOGSTE MELKPRIJS in Nederland kwam in Friesland ook tot stand door het werken van de Frico. Wel, over de Frico moeten we nu telkens horen, dat ze zonder de omzwaai van de Domo, van de NCK naar de Frico, voor een faillissement zou hebben gestaan. Ook dat is ongeloofwaardig, want ten tijde van het bewind van Gerrit Hepkema werd het eigen vermogen er opgekrikt.

Dat de Frico niet optimaal functioneerde, was een gevolg van de verlammende verhouding van de zelfstandige deelgenoten tot het handelshuis Frico, terwijl de Frico ook in een verouderd pakhuis aan de Sneekerkade in Leeuwarden moest werken. Met de vorming van de coöperatie *Noord-Nederland*, die midden december vorig jaar van start ging is daar een einde aan gekomen. Organisatorisch is de zaak nu in orde en de rest hangt van de leiding af.

Niettegenstaande die situatie bij de Frico heeft bijvoorbeeld *De Takomst* ongeveer een halve cent beter gedraaid dan de Domo met al zijn toeters en bellen aan speciaalprodukten. De *Foarutgong* draaide nog weer iets beter. Het probleem van de Friese boeren is echter, dat de vrije coöperaties en Oosterwolde nog weer iets betere resultaten over 1982 hebben geboekt. De reden daarvan is de grotere wendbaarheid van de directies van de vrije fabrieken op de markt.

Op een bijeenkomst deze week heeft de directeur van *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster, Rikele Sytsema, scherpe verwijten gericht aan het adres van de directeur van de Domo en de *Noord-Nederland*, Sam Meihuizen. De verwijten betroffen de onwaarachtige voorstelling van zaken in een interview, dat Meihuizen aan het blad Boerderij heeft gegeven.

Een deel van dit interview laat Meihuizen voor rekening van hoofdredacteur Pieter Bos, die dan op grond van de gegevens die Meihuizen hem heeft verstrekt, zegt dat de melkprijs van de Domo alleen nog net onder die van Oudwoude en Workum blijft maar boven die van Gerkesklooster en Oosterwolde, terwijl de Friese partners van de Domo het al helemaal hebben laten zitten. Wat daarvan waar is, weet in ieder geval die boer uit Aduard, die dit jaar 11.000 gulden op zijn rekening ontving van Gerkesklooster om de achterblijvende melkprijs van de Domo goed te maken.

Meihuizen wijdt in het interview geweldig uit over de afdeling speciaalprodukten van de Domo; die heeft het zo verschrikkelijk best gedaan. Meihuizen doet dit om te verklaren waarom zijn melkprijs twee tot drie centen ligt boven die van de drie andere grote coöperaties in Nederland. Hij noemt dan echter niet de nabetaling van de CCF, die twee cent heeft bedragen voor de achterstaande melk. Als je dat bedrag dan aftrekt van het verschil met de prijzen van *Campina*, *Coberco* en *Melk Unie* blijft er niet zoveel over voor prijshijgerij.

De truc van de Domo met de melkprijs zit o.a. in de verrekening van de tankmelktoeslag. In Friesland is het gebruikelijk om de verschillende kosten van de tank van de toeslag af te trekken en men werkt met een netto-tanktoeslag op de melkprijs. De Domo telt de bruto-toeslag bij de melkprijs op en die wordt hoog door de hoge tankhuur.

Het is akelig, dat het blad Boerderij, dat ieder jaar een steeds beter overzicht van de melkprijzen in Nederland publiceert, in het interview met Meihuizen al zijn kennis en wijsheid op dit punt buiten spel heeft gezet en bezweken is voor de charmes van Meihuizen, de man van de „noorde-

lijke zuivelreus" Domo, van de „noordelijke gigant" *Noord-Nederland*. De Domo behoort dan verder tot de „grootste prijsstijgers" in Nederland.

Pieter Bos haalt dan een trucje uit met de afschrijvingen van de Domo en van de Friese fabrieken. Hij scheert ze over één kam. De Domo schreef zestien procent af op de boekwaarde, zegt hij, en de Friese fabrieken acht tot negen procent. Ja, inderdaad maar niet van de boekwaarde, maar van de vervangingswaarde en die ligt bijna twee keer zo hoog als de boekwaarde.
De afschrijving voert Bos aan om tot de volgende uitspraak te komen: „Het lijkt er op dat Domo ten laste van de exploitatie (en dus de melkprijs) langs deze weg in alle stilte nogal wat eigen vermogen kweekt, waardoor haar vermogenspositie langzamerhand gelijkwaardig aan die van Friesland is geworden."

Het lijkt maar zo. Nog niet zo lang geleden noemde een Rabobank-functionaris de Domo als voorbeeld van een bedrijf met een laag eigen vermogen. Het was toen met de stilte tussen Domo en Rabobank wel afgelopen en de Domo knoopte nauwere connecties aan met de Friesland Bank. De vermogenspositie van de Domo blijkt overigens uit het jaarverslag.

DE DOMO had op het einde van het vorige boekjaar een eigen vermogen van 28 miljoen gulden, slechts zeven miljoen gulden hoger dan twee jaar geleden, en nog geen drie miljoen hoger dan het voorgaande jaar. Dat bedrag is ingebracht in het eigen vermogen van de *Noord-Nederland*, dat voor 115 miljoen op de balans staat. Het eigen vermogen van de Domo bedroeg dus aan het einde van het boekjaar nog geen kwart van het eigen vermogen van de Noord-Nederland. De hoeveelheid boerenmelk, die de Domo in de *Noord-Nederland* inbrengt, beloopt veertig procent van de totale hoeveelheid.

Terwijl de Friese boeren ruim 75 procent van het eigen vermogen inbrengen bij de *Noord-Nederland*, komen ze slechts met ruim zestig procent van de melk. Als de Groninger en Drentse boeren evenveel geld hadden moeten ophikken als de Friese dan hadden ze achttien miljoen meer moeten meenemen en dat hadden de Friese boeren in hun zak kunnen steken.

De meeste boeren in Noord-Nederland hebben ook nog een uitkering gekregen uit de eigen vermogens van de deelnemende coöperaties. Het hoort tot het mistgordijn dat om de hele fusie is opgetrokken. Je kunt die vermogensuitkeringen bij de melkprijs optellen over 1983 om dan weer iets te kunnen bewijzen, maar de boeren hebben er weinig aan, want het uitgekeerde bedrag moet door de *Noord-Nederland* onmiddellijk weer bij de bank worden opgenomen en drukt op de exploitatie van de volgende jaren.

Tot dusver werden de financiële handelingen van de Friese zuivelcoöperaties doorzichtig gemaakt voor de Friese boeren in de controles van de *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*. Uit het voorgaande mag blijken, dat de *Noord-Nederland* geen enkele behoefte heeft aan doorzichtigheid. Deze nieuwe coöperatie onttrekt zich er aan. Daarmee kunnen de noordelijke veehouders verzeilen in situaties, die rond de Avebe zijn ontstaan.

Bij de Avebe zijn de boeren met „struikroversmethoden" geknecht tot volledige ondergeschikten van de coöperatie. Ze werden indertijd gedwongen, aandelen in die coöperatie te nemen als ze hun aardappelen nog verwerkt wilden hebben. De aardappelen zaten toen al in de grond. De boeren moesten wel aandelen nemen. Het beleid bij de *Noord-Nederland* gaat dezelfde kant uit.
Een eerste aanzet daarvan is te vinden in één van de voorwaarden, die de Domo heeft gesteld voor het lidmaatschap van de *Friese Zuivelbond*. De bond mag volgens die voorwaarde geen ac-

tiviteiten meer verrichten, die niet ook aan de leden van de *Noord-Nederland* ten goede komen. In het verleden heeft de bond bijvoorbeeld ontwikkelingswerk verricht voor de zuivelfabriek Oudwoude op het gebied van een nieuwe kaassoort. Oudwoude betaalde daarvoor en de kennis kwam niet ten goede, in eerste aanleg althans, aan de andere leden van de bond.
Oudwoude kan deze kaas, de Westberger of Maasdammer, nu praktisch ongelimiteerd maken, zo groot is de vraag er naar. Een en ander is al tot uiting gekomen in de melkprijs van deze fabriek. Stopzetting van dit soort activiteiten bij de bond berooft de melkveehouders van hun kijk op de mogelijkheden, die er met de melkprijs zijn.

De *Noord-Nederland* kan op twee manieren de hoogste melkprijs in Nederland halen. De ene manier is er wat van te maken binnen de mogelijkheden van de markt. Wie dikke verhalen houdt over de speciaalprodukten van de Domo, weet in ieder geval de weg. De andere manier is om de vrije coöperaties in Friesland een kopje kleiner te maken. Ook dat is gaande, men hoeft zich slechts te herinneren hoe het Frico-Domoblok in de algemene vergadering van de CCF zonder enig argument naar voren te brengen de fusie tussen Oosterwolde en Winschoten probeerde te keren door de Winschoter melk niet te laten delen in de pot van de CCF.

WINSCHOTEN, dat was in de zuivel Harm Postma, lytse Harm. We hebben zelden een mens gekend, die meer bezeten was van zuivel dan Postma. Toen hij vorige week zijn einde al voelde naderen, moest hij het een en ander nog kwijt voor de lezers van deze rubriek. We hadden hem inlichtingen gevraagd over een affaire, die tien jaar geleden in Australië speelde.
In Australië had Hans Koopmans van Bolsward een nieuwe kaasmakerij geleverd, die geheel gecomputeriseerd was. De bouw geschiedde voor Japans-Australische rekening en Postma, die er voor Koopmans problemen moest doornemen, ontdekte, dat de Japanners heel aparte voorwaarden stelden o.a. betreffende het pasteuriseren van de kaaspekel.

Postma had wel een vermoeden, wat de reden daarvan moest zijn, maar wat de Japanners precies voor hadden, ontging hem. Enkele weken geleden kwam het jaarverslag van het Nizo in Ede met een verklaring. De Japanners gebruikten slappe pekel en daarin kunnen lactobacillen voorkomen, die kaas op oudere leeftijd doen scheuren en een fenolsmaak geven. Dat verschijnsel doet zich de laatste jaren herhaaldelijk voor. Nizo: „In studie is thans een plan om pekel te pasteuriseren ten einde de daarin aanwezige zoutresistente lactobacillen te doden.”
[….]

Leeuwarder Courant 1983-08-27

Nieuwe zuivelcoöperatie moet zich nog waarmaken

(De Veemarkt)
TOEN DE DOMO ZICH indertijd ontfermd had over de *Drents-Groninger Zuivelbond* (DGZB) en deze organisatie onderdeel werd van de Domo, kwam er uit de financiële afwikkeling van de bondszaken een affaire tevoorschijn. De Domo stuurde o.a. een rekening van een dikke ton naar de zuivelcoöperatie in Winschoten. Winschoten weigerde te betalen. Domo bracht de zaak voor de rechter en verloor.

Er gingen boze woorden heen en weer. Winschoten werd wat uit het coöperatieve kamp gedrukt en kwam voor zijn vet- en eiwitonderzoek terecht bij het Leeuwarder station van de particuliere zuivelindustrie in Friesland (*Nestlé* dus). Ir. Dick Schuurmans ontfermde zich liefderijk over Winschoten. Het laboratorium van Schuurmans heeft in de jaren vijftig de *Lijempf* in Friesland de das om gedaan, toen het ontdekte dat bij verschillende Lijemp-fabrieken bijna systematisch de vetgehalten van de boerenmelk te laag werden afgelezen.

De Lijempf kreeg een douw van de rechter en de Lijempf probeerde nadien financieel verhaal te krijgen bij de *Leeuwarder Courant*, maar het desbetreffende proces is doodgebloed. De CCF nam de meeste Lijempf fabrieken over waarna ze geleidelijk geïntegreerd werden in de zuivelcoöperatie. Alleen die in Berlikum draait nu nog voor speciaalprodukten, terwijl de Sloter fabriek door de CCF werd ingericht voor de produktie van kunstkalvermelk.

De fabriek in Winschoten is enkele jaren geleden via een wat ingewikkelde constructie weer in het coöperatieve kamp gekomen. Ze is nu verbonden met de vrije coöperatieve zuivelindustrie *Zuid-Oost-Hoek* in Oosterwolde. De *ZOH* was eerder gefuseerd met een zuivelcoöperatie in Drenthe, die zijn melk op haalt in Rolde, Anloo en Grolloo. De Drentse boeren hebben toen hun Domo vaarwel gezegd.

Door het lange tijd ontbreken van een grensregeling tussen de ZOH en de Domo, kwamen er vooral in het grensgebied een aantal melkveehouders uit het „Domo-gebied" naar de ZOH. Ook de vrije coöperatie in Gerkesklooster breidde haar melkwinningsgebied fors naar het Oosten uit door een fusie met de zuivelcoöperatie in Grijpskerk. Door al deze fusies in oostelijke richting werd het draagvlak van de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) verbreed.

Van de Friese coöperaties respecteerde met name de CCF in Leeuwarden de positie van de Domo. CCF en Domo zetten een aantal gemeenschappelijke ondernemingen op en ze deden samen mee in de condensfabriek *De Ommelanden*, die haar zelfstandigheid verloren had in een stakingsconflict. Aanvankelijk kregen de Ommelander boeren toen een hogere melkprijs dan die welke in Drenthe werd betaald, maar later zijn Domo en CCF overeengekomen, dat de Ommelander boeren dezelfde melkprijs zouden krijgen als de leden van de Domo. Het was een angel uit het vlees van de Domo, maar de andere angels bleven zitten.

De Domo sloot zich enkele jaren geleden aan bij het Friese kamp. Ze werd deelgenoot van de CCF en Frico. De aansluiting bij de Frico heeft eind vorig jaar geleid tot de vorming van de *Noord-Nederland,* een zuivelcoöperatie die een geheel eigen leven zal gaan leiden met haar 2,5 miljard kg melk. De *Noord-Nederland* vormt veruit de grootste verzameling deelgenoten in de CCF, waarbij verder ook nog de vier vrije coöperaties in Friesland deelgenoot zijn.

Die Domo vergeleek zich als onderneming met de CCF en de Frico en nu de Friese deelgenoten van de Frico hun beleid aan de *Noord-Nederland* hebben overgedragen, gaat dat ondernemingsbesef van de Domo uiteraard ook over op de *Noord-Nederland*. Dat is een onderneming, die zich de wet niet kan laten voorschrijven door laten we zeggen Oudwoude, dat nu nog via de Zuivelbond deze en gene aan de oren kan trekken.

DE VORMING VAN, het noordelijke zuivelblok is met het op gleed komen van de *Noord-Nederland* een feit geworden. In de praktijk betekent dat machtsuitoefening, waarbij men zich door niemand voor de voeten wil laten lopen. In dat beleid past geen *Friese Zuivelbond (FBvCZ)*. De functies, taken en dienstverlening van de Zuivelbond wil de *Noord-Nederland* praktisch in eigen huis laten verrichten en als men al eens wat assistentie moet hebben voor specialistische zaken, dan wil men op de markt rondkijken om te zien wat zich aanbiedt. Ingenieursbureaus, die ten dele dezelfde dienstverlening kunnen geven als de *Friese Zuivelhond*, wachten op het ogenblik gespannen af welke ontwikkelingen zich rond de Zuivelbond voordoen. Frico en CCF bedienen zich van dergelijke bureaus, al komt de Zuivelbond er ook over de vloer.

De Zuivelbond heeft deze situatie op zich af zien komen, maar de bond leefde in het vertrouwen dat de Domo zonder meer lid zou worden van deze gezaghebbende organisatie, die in Nederland een enorm prestige heeft opgebouwd. Niettemin moest de bond dit jaar komen met plannen om de organisatie met een derde in te krimpen, gezien de plannen die de *Noord-Nederland* heeft.

De *Noord-Nederland* wil de Domo-boeren niet laten opdraaien voor de reorganisatiekosten van de bond, Gezien de ervaringen met de *Drents-Groninger bond*, kan ieder wel ongeveer nagaan, hoe de redeneringen liggen. Dit standpunt van de *Noord-Nederland* leidde bij de vrije coöperaties tot de idee, dat zij wel eens met de Zuivelbond op gescheept zouden kunnen worden, als ze niet terdege oppasten. Zij besloten toen van iedere dienst van de bond af te zien, die de *Noord-Nederland* afzegde. Het controle-station van de particuliere industrie zou zich dan wel over de vet- en eiwitmonsters willen ontfermen, zo dacht men.

Een en ander had tot een snelle liquidatie van de Zuivelbond kunnen leiden, hetgeen de boeren op hoge kosten zou hebben gejaagd, want die draaiden dan op voor de wachtgeldregelingen van het personeel van de bond, dik 200 man, hooggekwalificeerde mensen, praktisch zonder een vakbond achter zich.

De inkomsten van de bond bestaan uit een omslag van 0,28 cent per kg melk bij de Friese fabrieken met daarnaast een tarief voor de verdere diensten van de bond. De *Noord-Nederland* wil praktisch af van de omslag, terwijl de tarieven bijna het hele werk van de bond moeten dekken. Dat zou niet neerkomen op een inkrimping met dertig procent, maar met vijftig. Dat zou een bond zonder handen en voeten zijn geworden. Bij de vrije coöperaties wakkerde dit de vrees aan, dat zij voor veel hogere tarieven bij de bond zouden komen te staan.

Het bondsapparaat is de laatste jaren druk bezet geweest met investeringen voor de fabrieken, die nu in *Noord-Nederland* zijn opgenomen. De verschillende diensten van de bond, zoals de bouwtechnische en zuiveltechnische, zouden in de komende jaren de handen vol hebben aan investeringen bij de vrije fabrieken. De Noord-Nederland heeft er kennelijk geen behoefte aan om de desbetreffende diensten via de bondsomslag te subsidiëren.
[….]

Bureaucratie nodig om boer onder heffing om te brengen

(Over plannen melkquotum – 'superheffing')

(De Veemarkt)
DE AGRARISCHE produktschappen werken voortreffelijk en onder controle van het bedrijfsleven zelf zijn ze niet uitgegroeid tot bureaucratische lichamen, welke het leven verstikken. Het bedrijfsleven vertegenwoordigt echter belangen en daaruit kunnen beslissingen voortkomen, die niet ieder als algemeen belang ziet.
[….]
DE NEDERLANDSE melkveehouderij trok één lijn. Door alle stadia van het overleg in de melkveehouderij kwam het naar voren. Liever een hogere heffing voor allen dan een slachtpartij in één groep. Het *Produktschap voor Zuivel*, waarin veehouderij, industrie en handel optrekken, zat geheel op die lijn. In het *Landbouwschap*, waarin politici, boeren en arbeiders optrekken, liep het mis. Joris Schouten moest zo nodig de superheffing bij één groep „bespreekbaar" maken. Schouten is voorzitter van de roomse boerenbond en Sjef Marès, allang verkikkerd op contingentering van de melkproduktie per bedrijf, is zijn profeet. Als het aan hem gelegen had, was de boeren jaren geleden de das al omgedaan.

Het bestuur van het Landbouwschap acht dus de superheffing bij een groep boeren bespreekbaar. Het ministerie haakte er vlot op in en vroeg het produktschap om een regeling te ontwerpen. Voor zover we het begrepen hebben, kwam het antwoord terug, dat de melkveehouderij eventuele plannen van het ministerie wel wilde bekijken of, met andere woorden, wel wilde afkraken.

Dat ministerie draagt immers ook de politieke verantwoordelijkheid voor de waanzin, die het over de melkveehouderij wil halen. Het antwoord moet een hele teleurstelling voor het ministerie zijn, maar het hoeft niet bevreesd te zijn, want in het randgebied van de landbouw opereren clubs, die precies weten hoe het moet. De naam van Oskam duikt daar telkens bij op. De enige overtuigingskracht van die clubs berust op de uitspraak: „De computer zegt... „ Guillotinebouwers zijn het.
De problemen, die zich bij een eventuele contingentering zullen voordoen, zijn niet alleen vele, maar ze vormen ook een punaise in iedere bestuurszetel van de zuivelcoöperatie. De eenvoudigste regeling lijkt op het ogenblik te zijn een contingentering van de melkproduktie per fabriek of zuivelonderneming. Directies en besturen moeten er zich dan verder mee redden.

Stel dat de melkaanvoer bij de *Noord-Nederland* over de boeren verdeeld moet worden. Het gaat dan om 8000 boeren met 2,3 miljard kg melk, met een gemiddelde van bijna 300.000 kg per leverantie. Voor de *Goede Verwachting* in Workum liggen de cijfers iets anders: 935 leveranciers met 313 miljoen kg melk. Dat is dus ruim tien procent per leverancier meer dan bij de *Noord-Nederland.*

Dat wijst er dus op, dat de contingentering bij Workum door een grotere groep boeren aangedragen wordt dan bij de *Noord-Nederland*, omdat men moet aannemen, dat bij een eventuele contingentering daarvan een bepaalde groep boeren wordt uitgesloten vanwege hun bedrijfsomvang. Binnen de *Noord-Nederland* zou er ook spanning kunnen ontstaan, want de gemiddelde leverantie van de Domo-boeren beloopt nog geen 250.000 kg. Boeren met dezelfde hoeveelheid melk zouden dan verschillende heffingen krijgen. Een onmogelijk plan dus. De vraag is echter wat de

bureaucratieën gaan doen. Laten de schappen en diensten zich inschakelen in de overheidsplannen of laten ze de overheid zonder gegevens staan?

ZOUDEN BESTUURDERS van de zuivelcoöperaties opgewassen zijn tegen de problemen, die ze ontmoeten bij een toewijzing van contingenten aan de boeren: A zoveel omdat hij bruine ogen heeft. B iets minder omdat hij met blauwe ogen door het leven gaat. De manier, waarop ze de problemen tussen de *Noord-Nederland* en de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) oplossen, geeft weinig hoop. De Zuivelbond dus weer. Er zijn nadere bijzonderheden bekend geworden omtrent de manier, waarop het overleg tussen de betrokkenen is afgeknapt. Sjoerd Boersma. voorzitter van de *Friese Zuivelbond*, liet in een gesprek met Geart de Jong en Pouel Mulder van de *Noord--Nederland* een cijfer vallen omtrent de afslanking van de Zuivelbond. Uit de reacties van de voorzitter en de vice-voorzitter van de *Noord-Nederland* maakte Boersma op, dat ze het een goed idee vonden.

Bij de Zuivelbond toog men op die basis aan het werk. In een jaar of wat zouden de werkzaamheden van de bond met dertig procent moeten worden ingekrompen om de kostenbesparing te krijgen, die de *Noord-Nederland* goed toe leek. In een volgende bijeenkomst kwam het desbetreffende inventarisatieplan op tafel, waar het door de hoofddirecteur van de Domo, Sam Meihuizen, onmiddellijk van de tafel werd geveegd. Naderhand informeerde Meihuizen belangstellend of de idee van de vrije coöperaties afkomstig was. Hij wist dus niets van het gesprek van Boersma met De Jong en Mulder. Dit tweetal ontkende enige kennis omtrent de idee van Boersma.

Het is bekend, dat alleen „echte getrouwen" bij de Domo in het kamenet mogen kijken wat er inzit. De leden van de *Noord-Nederland* behoren daar ook niet toe en die moeten dus afgaan op woorden van hun bestuurders, die elkaar tegen spreken. Van de kant van de *Noord-Nederland* is ook erg onprettig gereageerd op de plannen van een aantal van haar leden uit Langelille en uit de omgeving van Dokkum om eens bij de Zuivelbond te gaan kijken, hoe de zaken er voorstonden. De Langelilsters met Jan de Ruiter - wie anders. - en de Dokkumer CBTB-ers kregen bij de Zuivelbond een andere voorlichting dan ze op hun fabrieksvergaderingen van de *Noord-Nederland* hebben ontvangen.

De *Noord-Nederland* probeerde de voorlichting aan haar leden te kanaliseren via haar media en uiteraard naar haar inzicht van goed en kwaad. De *Noord-Nederland* probeert de Zuivelbond ook de mond te snoeren en daaruit blijkt ook weer de onmogelijke positie, waarin de bond verkeert. Als we Sjoerd Boersma als voorzitter even apart zetten, dan blijkt immers dat vijf van de negen bestuurszetels door de *Noord-Nederland* worden bezet. Drie plaatsen worden ingenomen door de vrije fabrieken. Bij de CCF is de verhouding net zo en ook daar is onrust.

De bond hield voor de boeren een wakend oog op het doen en laten van de coöperaties. Dat oog wordt dichtgeslagen in de doffe wisseling van slagen, waarin de bond zichzelf gezien de bestuurssamenstelling nauwelijks kan verweren. En het is met name de *Noord-Nederland* die om zich heen slaat en de Zuivelbond als een blok laat vallen. Die bond moet zo snel mogelijk uitgeschakeld worden o.a. om de *Noord-Nederland* vrij baan te kunnen geven in haar beweringen, waarbij standpunten van anderen ongecontroleerd naar het rijk der fabelen kunnen worden verwezen of afgedaan met de kwalificatie „laag bij de grondt" kennelijk in tegenstelling met de luchtfietserij van de *Noord-Nederland*.

In deze krant heeft een reeks berichten gestaan over het lidmaatschap dat de Domo zou aanvragen bij de Friese Zuivelbond. Uit het overleg tussen Frico en Domo kwam dat enkele jaren geleden naar voren. Het was de bedoeling van de Domo om het lidmaatschap aan te vragen. Toen het zover was bleek, dat de Domo lid wou worden van een heel andere Zuivelbond. Dat was een verraad aan de intentieverklaring.

In de ledenraadsvergadering van de *Noord-Nederland* heeft voorzitter Geert de Jong gezegd, dat niet nader genoemde zuivelkringen de melkprijs van de Domo op een laag bij de grondse manier verdacht proberen te maken. Volgens die kringen zou de Domo ten onrechte de indruk wekken met de besten in Friesland mee te kunnen.

DE GEVANGENSCHAP van de Zuivelbond in de kerkers van de *Noord-Nederland* werd deze week opnieuw duidelijk, toen er onrust onder het personeel van de bond ontstond. Voor de komende bijzondere ledenvergadering, die de *Noord-Nederland* afgedwongen moest worden met het dreigement, dat anders twintig bijzondere leden om bijeenroeping zouden vragen, blijkt namelijk een erg onduidelijke agenda te zijn.

Het personeel vreesde, dat bij dat bestuursbeleid de vergadering met de besturen van de fabrieken, die lid zijn van de bond, in een chaos zou eindigen. Een chaos, waarbij alleen de strijdende partijen. *Noord-Nederland* en *vrije fabrieken*, hun spel verder zouden kunnen spelen zonder met de 200 mensen van de bond rekening te houden. De strijd tussen beide partijen heeft immers steeds meer het karakter gekregen van afwenteling van kosten bij een eventuele liquidatie van de bond.

De argumentatie van die kringen is volgens *De Jong* gemakkelijk te weerleggen, maar hij zou daar niet verder op ingaan, objectieve en deskundige melkprijsvergelijking die ook de komende herfst weer door de Landbouwhogeschool te Wageningen wordt uitgevoerd, kan deze taak beter van mij overnemen, zei De Jong. Hij voegde er aan toe, dat het verspreiden van dit soort onwaardige verdachtmaking niet de stijl van de Friese zuivel moest worden.

Zelden hebben we zoveel onzin bij elkaar gezien als *De Jong* naar voren heeft gebracht in één alinea. Dat onderzoek van de Landbouwhogeschool bestaat niet. Wel is er het onderzoek, dat een student van de Landbouwhogeschool van Wageningen jaarlijks voor en onder verantwoordelijkheid van het blad Boerderij uitvoert. Als de Zuivelbond weer de kans krijgt van de *Noord-Nederland* om aan dat onderzoek mee te werken, dan zal blijken, dat de Domo haar melkprijs met onfrisse middelen twee tot drie cent heeft opgeschroefd, waardoor ook de prestaties van *De Takomst* en de *Foarutgong* in een zeer ongunstig daglicht worden gesteld.

Die beide coöperaties hebben een betere melkprijs gehad dan de Domo in 1982 en de feitelijke situatie ten opzichte van de vrije coöperaties in Friesland is in deze krant ook precies aan de orde geweest, maar dat gebeurde op basis van cijfers die afkomstig bleken te zijn van de *Friese Zuivelbond*. Het was trouwens de laatste keer, dat die vergelijking gemaakt kon worden, want inmiddels heeft de *Noord-Nederland* de desbetreffende fabrieken onttrokken aan de vergelijkingen.

Dat Geert de Jong er in de ledenraad van de *Noord-Nederland* zo ongelooflijk op los kan praten, is alleen mogelijk omdat de *Noord-Nederland* zich aan de objectieve waarneming van de boeren onttrekt. Enkele dagen nadat De Jong in de ledenraad zijn hoge vlucht heeft genomen, komt *Boerderij* met een verhaal over de melkprijzen in het Noorden. Het wijkt af in toon en stemming

van het voorgaande, waarvan wij hier zeiden: „Boerderij gecharmeerd van gigant prijshijger”. De ZOH in Oosterwolde claimt doodgewoon een cent meer dan de Domo te hebben betaald.

De melkprijsvergelijking die er in de ledenraad van *De Takomst*, waar ook vele leden van hun recht tot toegang gebruik hebben gemaakt, gedaan is door Wout Kranenburg, wordt drastisch nagevlooid door niet nader te noemen Friese zuivelkringen. Gerkesklooster heeft inmiddels laten weten, dat die Domo-boer uit Aduard in de loop der jaren via Gerkesklooster al meer dan een ton heeft ontvangen van de Domo om hem aan de melkprijs te helpen, waarop hij als oud-lid van Gerkesklooster recht heeft.

Van één ding zijn we zeker: de prijszwetsers gaan voor de bijl. Veel tijd is er niet meer, want de informatie-deuren klappen dicht, niet alleen voor de boeren. De macht van Sam Meihuizen breidt zich geleidelijk uit over Friesland. Als het tot een akkoord komt over de Zuivelbond, zal er in dat akkoord een bepaling komen: bekken dicht. Niettemin: de keizer heeft geen kleren.

Leeuwarder Courant 1983-09-17

Landbouwbeleid op tweesprong: moderniseren of achterlopen

(DE VEEMARKT)
VAN CONTINGENTERING van de melkproduktie kom je nooit weer af. Die contingentering zal gehandhaafd blijven tot ver na het tijdstip, waarop het oorspronkelijke doel in de mist is verdwenen. Contingentering werkt verslavend op de politici, die er alle mogelijke kunstjes mee willen uithalen en er alle mogelijke andere doelen mee zullen nastreven dan die waar het op het moment van het begin der contingentering om gaat.

Na de oorlog was er een contingentering van het snoepgoed. Snoep was op de bon, zei men. De fabrikanten van zuurtjes en chocolaatjes vreesden het tijdstip, waarop de distributie van deze produkten werd afgeschaft. Ze hadden er reden toe, want op het moment, dat deze contingentering wegviel, stortte de verkoop van snoep ineen. Tien jaar distributie had de mensen bijgebracht, dat wat op de distributiebon te krijgen was, tot de verplichte consumptie behoorde.

Toen die verplichting verviel, mocht de consument weer in vrijheid zijn geld besteden, los van een sociale dwang om te gebruiken, wat de overheid hem toeliet te consumeren. In het agrarische vlak is er ook wel eens zoiets geweest, namelijk bij de kaas. In de vijftiger jaren waren er ook wel eens zuiveloverschotten en om de markt te ontlasten, kon toen niet alleen boter en melkpoeder ingeleverd worden, maar ook kaas.

Er werd ruim gebruik van gemaakt en iedere kaashandelaar, die zich niet langer waagde aan de handel in stellingkaas, kon zijn kaasplanken voordelig kwijt aan de overheid, die er dan kaas opzette. De voormalige suikerfabriek in Franeker leverde toen aardig rendement op met al die kazen, die er opgeslagen werden. Hun uiteindelijke bestemming lag vaak in de kaassmelterij, de grote methode om de kwaliteit van kaas te vernietigen.

Met de oude Leeuwarder kaashandelaar Andringa en diens zoon dwaalden we eens door zo'n opslagplaats. Hier en daar ging er eens een boor in de kaas om de kwaliteit te controleren. Kaas is natuurlijk het lekkerste, wanneer deze pas is aangesneden, omdat alle aroma er dan nog inzit. Maar die tocht door het pakhuis leverde toch een grote verbazing op. Het lekkerste spul lag in de pakhuizen van de overheid. We herinneren ons nog een Goudse uit Haulerwijk, die zo op een kaaskeuring een gouden medaille had kunnen halen.

De overheid stelde de allerhoogste eisen aan kaas die ingeleverd mocht worden tegen een vaste prijs, welke overeenkwam met de garantieprijs die de boeren voor hun melk ontvingen. Wat niet aan de eisen van de overheid voldeed, kwam op de consumentenmarkt. En dat kaasprodukt was van lagere kwaliteit dan hetgeen in de overheidspakhuizen lag opgeslagen.
Toen op het eind van de jaren vijftig de kaasinlevering werd stopgezet en alle kaas meteen de markt op moest, werden de vreselijkste onheilen voorspeld. Er was sprake van een dreigende „zwarte vrijdag" op de zuivelbeurs in Leeuwarden. De kaasprijs zakte inderdaad iets, maar er zette ook een weergaloze ontwikkeling van de kaasafzet in, welke pas in de loop van dit jaar enigszins tot rust is gekomen.

De CCF kreeg het benauwd van die ontwikkeling. Dat bedrijf moest aan de melkleverende fabrieken voor de melk betalen alsof die fabrieken er kaas van hadden gemaakt. De Friese Zuivel-

bond (FBvCZ) was toen onder leiding van mensen als Lolkema en Annema bezig met de ontwikkeling van de kaasmechanisatie. Op een gegeven moment sprong Dries Bouwes van de CCF in die ontwikkeling door het belangrijkste bedrijf op het gebied van kaasbereidingsapparatuur, de machinefabriek Bijlenga in Leeuwarden, op de been te zetten, opdat de kaasfabrieken over goede en goedkope apparatuur zouden kunnen beschikken. Het betekende ook, dat de CCF haar ontwikkeling met betrekkelijk goedkope grondstoffen voort kon zetten.

CONTINGENTERING (melkquotum) van de melkproduktie, zoals die nu uit de EG-troebelen leek te zullen kristalliseren, zal veel rust geven. Spanningen die tot vernieuwing leiden, zullen wegvallen, maar geleidelijk zullen achterstanden ontstaan. Een voorbeeld daarvan levert de ontwikkeling van de *Maasdammer* kaas, die bij contingentering niet zou zijn ontstaan. De aanzetten tot die ontwikkeling liggen omstreeks 1970, toen de kleine zuivelfabriek in Oudwoude wegen met de Friese Zuivelbond zocht om te overleven.

Wim Bartels waagde het, op instigatie van Arie Noordhoek, zijn fabrieksgeluk te zoeken in een soort Emmentaler, de zoetige grote gatenkaas met notensmaak. Op de bondsdag van de CBTB in Friesland, vorige week, waren vier Friese fabrieken die deze kaas presenteerden. De fabrieken in Olterterp en Bergum waren Oudwoude het eerst gevolgd en kortgeleden heeft Gerkesklooster na een verrassend korte voorbereidingsperiode zich ook in de rij gevoegd. Buiten Friesland heeft de particuliere kaasfabriek in Schoonrewoerd met het Nizo de voorstap genomen en kortgeleden ging de DOC-fabriek in Slagharen ook op het Maasdammer pad. Andere ondernemingen staan op het punt zich in dit avontuur te storten.

De kaas die oorspronkelijk in Amerika aftrek vond, gaat nu vooral naar Zuid-Duitsland, waar met name de Leerdammer uit Schoonrewoerd en Olterterp in de gratie staat bij de consumenten. Er is al een proces gaande in Duitsland tussen de Leerdammer van Wessanen en de Westberg van Westland en Oudwoude over de wijze van verpakking van beide kazen. Olterterp produceert de kaas voor Wessanen, die eigenaresse is van de fabriek in Schoonrewoerd. Gerkesklooster gaat het met een eigen merk proberen, namelijk Kloosterkaas.

De Maasdammer viel naar het leek aanvankelijk ook bij de Nederlandse consument in de smaak, maar voor de Nederlander blijkt het toch niet een kaas te zijn die dagelijks op het menu komt. In Zuid-Duitsland is dat wel het geval en daar brengt de Maasdammer meer op dan de Emmentaler. De fabrikanten beuren ongeveer *ƒ* 1,50 per kilo meer voor de Maasdammer dan voor de Goudse, dat komt neer op vijftien cent per kilo melk.

De run op de bereiding van de Maasdammer is hiermee wel verklaard. Er zal in Nederland nu wekelijks een 500 ton van deze kaas gemaakt worden bij een totale kaasproduktie van 9200 ton per week. Een enorme produktieuitbreiding is mogelijk geworden door de invoering van de bactofuge in de kaasmakerij. De bactofuge is een apparaat dat smaakbedervende bacteriën uit de kaasmelk slingert, zodat er geen chemische ingrepen nodig zijn om ze te onderdrukken.

EEN LAND DAT DE GEVOLGEN van deze Maasdammer-explosie zal ondervinden, is Zwitserland, het gebied van de ambachtelijke Emmentalers. Het land heeft voor zijn melkveehouderij de contingenteringspolitiek gevoerd met een hoog binnenlands prijsniveau voor de melk. Men probeerde er zo een 25.000 kleine boeren op de berghellingen vast te houden o.a. natuurlijk om skipistes kaal te maken. Nu moet het voor een land als Zwitserland niet moeilijk zijn om 25.000 mensen met geld aan hun bezigheden te houden, maar het begint er te knijpen.

Nieuwe vormen van landbouw en mesterij dringen ook Zwitserland binnen en het bestaan van de resterende kleine boeren is ernstig in gevaar. Jarenlang hebben ze zich kunnen handhaven op schuldenvrije bedrijven, maar ze leefden in wezen van de rente van hun bedrijven. De contingentering in Zwitserland komt neer op een premie van 1350 Franken per koe, als de boer zijn melk niet aan de coöperatie aflevert, maar aan kalveren vervoedert. Daarnaast vangt zo'n kalverboer nog 400 Franken per grootvee-eenheid en 200 Franken, omdat hij zo hoog in de bergen zit.

De problemen voor de kleine boeren in Zwitserland zijn zo groot geworden, dat ze het op een volksstemming willen laten aankomen om over hun positie te beslissen. De politici hebben hen in de steek gelaten, zeggen ze. Dat is geen wonder. Wat stellen 25.000 mensen in de politiek voor. De groep wil een beperking van de „dierfabrieken" in Zwitserland, of althans in het kanton Bern, waarbij alleen die boeren vee mogen mesten, die zelf zonder aankopen voor het voer op hun bedrijf kunnen zorgen.

Zolang de economie overal goed draaide en het geld niet op kon, was het een kleine moeite om hele bevolkingsgroepen mee te slepen in de draaikolk der welvaart, maar niet zodra is er tegenslag, of het grote potverteren wordt gestaakt ten koste van degenen die het meeste steun nodig hebben. In Zwitserland ontdekken politici juist nu, dat sommige bedrijven echt te klein zijn. Men heeft er echter wel een hele beroepsgroep jaren om de tuin geleid omtrent hun toekomstmogelijkheden.

IN DE EG STAAN met name Duitsland en Frankrijk voor een heroriëntering van hun landbouwpolitiek. Beide landen wilden hun platteland bevolkt houden met boeren. Ze trachtten ontvolking van bepaalde delen van het land tegen te houden, terwijl daarnaast in andere gebieden de landbouw, akkerbouw en veeteelt, tot ontwikkeling kwam. Die politiek strookte niet met het EGlandbouwbeleid, zoals dat indertijd door Mansholt is opgezet en zoals het steeds is gevoerd.

Bij een contingentering van de melkproduktie in de EG zullen de politieke partijen met alle geweld trachten bepaalde groepen van de boerenbevolking van de contingentering te bevrijden. Aangezien op dergelijke beschermde bedrijven de produktietoeneming per koe ook gewoon voort zal gaan, dreigen de producenten die met hoge kosten werken, een voorsprong te krijgen op degenen die modern veehouden, terwijl de consument er het slachtoffer van wordt. De dure producenten zullen de goedkope verdringen.

In Nederland vindt men de voorstanders van de contingentering of superheffing uiteraard ook. Mensen die alles van de overheid verwachten, achten een dergelijke ingreep de meest normale zaak. Landbouworganisaties hebben veel met dergelijke mensen te maken, omdat zij degenen zijn, die de problemen moeten oplossen voor boeren die niet mee kunnen komen in de stormachtige ontwikkelingen der modernisering.

Op de bondsdag van de CBTB in Leeuwarden waarschuwde voorzitter Jaap van der Veen, dat een contingentering voor een christelijke organisatie niet per se socialer is dan enige andere oplossing van de problemen. Hoe groot de problemen met die oplossing kunnen worden, blijkt het standpunt van het NAJK, dat zich uitgeeft als verdediger van de belangen van de jonge boeren.

De NAJK zegt, dat zijn achterban van 25.000 man voor contingentering is en dat de tegenstanders in Friesland maar een handjevol zijn. Als de jonge boeren buiten de contingentering of de superheffing vallen, is men op slag al een derde deel van de melkveehouders kwijt voor het op-

brengen van een heffing. Zo zijn er nog wel een paar groepen te bedenken en het eind van het verhaal is, dat een resterende groep de das wordt omgedaan.

BUITEN DE LANDBOUW begint onrust te ontstaan omtrent de voorstellen uit Brussel. Die voorstellen zouden een typisch melkveehouderijgebied als Friesland veel harder treffen dan welk ander gebied, juist omdat hier de meermans-bedrijven voorkomen die dankzij een comfortabele overheidspolitiek op grote schaal tot modernisering zijn overgegaan. De VVD-fractie in de Friese Staten heeft - in een overigens onleesbaar stuk - al alarm geslagen over die voorstellen. Burgemeester John te Loo van Leeuwarden was bij de CBTB ook in zorgen omtrent de gevolgen voor zijn stad en Friesland. Een groep Drachtster zakenlieden oriënteerde zich deze week ook omtrent de spanningen in de zuivel.

Contingentering van de melkproduktie bij aparte groepen in de melkveehouderij zal in de EG geen financiële problemen oplossen. De bedrijven die om welke reden dan ook van de contingentering zullen worden vrijgesteld, zullen namelijk overstroomd worden met hoogproduktieve koeien en er zal slechts een verschuiving van de problemen optreden. Een werkelijke vernieuwing van het landbouwbeleid zal er niet door ontstaan. Daarvoor is een definiëring van het beleid nodig en het verouderde Verdrag van Rome kan daartoe niet meer dienen.

De enige mogelijkheid voor een landbouwbeleid is een voortgang op de weg van de modernisering. Als die weg niet gevolgd wordt, blijft het baggeren in de prut met stijgende kosten voor de consument. Dat is nu net, wat de landbouw niet nodig heeft. Dat er moeilijke jaren voor de deur staan, is duidelijk, maar het voeren van sociale politiek via de melkprijs is uitzichtloos en waarschijnlijk asociaal.

De belangstelling van buitenstaanders voor de landbouwpolitiek komt wat dat betreft op een goed moment. Helaas klinken daarbij de liberale geluiden het eerst, terwijl de linkse zich op een andere manier laten horen. Waren er kortgeleden niet Statenleden in Friesland, die zo nodig de moderne ontwikkelingen in de Friese landbouw een hak moesten zetten, toen daarover een brochure verscheen onder verantwoordelijkheid van het provinciaal bestuur? Staat de PvdA niet meer achter de arbeiders?

MINISTER GERRIT BRAKS is waarschijnlijk de minzaamste minister op landbouw, die er na de oorlog geweest is. Met minzaamheid alleen kom je niet op zo'n post en het meest opvallende aan deze bewindsman lijkt ons zijn gevoeligheid voor politieke druk. Bij zijn bezoek aan Friesland liet hij zien, dat hij zich ook welbewust aan die druk bloot stelt. Hij liet ook zien, dat het wezen van het ministerschap aan het veranderen is.

Voorheen kon men in de landbouwpolitiek tegen de duidelijke standpunten van een minister rammen. In de crisis, waarin het landbouwbeleid van de EG verkeert, is dat niet meer het geval. Standpunten zijn nu slechts uitgangspunten voor het bereiken van iets, wat niet genoemd wordt. Het is zo iets als bij honkbal, waarbij een loper op het ene honk zich laat uitslaan, om een ander de gelegenheid te geven een volgend standpunt te bereiken.

Braks lichtte zelf een tipje op van die sluier, toen hij donderdag zei, dat de Nederlandse regering zich in het openbaar nooit afkerig heeft getoond van de superheffing. De overheid heeft die heffing nooit zo afgewezen. Dat honk wordt dus bezet gehouden om ergens anders winst te maken. Nederland hoeft er niet zoveel energie aan te verspillen, nu uit de Brusselse discussie blijkt, dat

de superheffing achter de horizon lijkt te verdwijnen o.a. door de vele uitzonderingen, die er op geclaimd worden.
Voor de superheffing komt natuurlijk wel wat anders om de financiën van de EG op enige orde te houden, zo maakte Braks duidelijk, en daar dreigen ook gevaren. We moesten even denken aan een opmerking van ir. Jan Bieuwes van der Meulen. de voorvorige secretaris van de Friese Mij. In de algemene vergadering had een lid gepleit voor de afschaffing van de „vereveningsheffing", een soort belasting op arbeid. Van der Meulen stemde er mee in en zei: „Wy sille sjen dat wy der hwat oars foar krije".

Paniekje in zuivelland om stunten met melk

(De Veemarkt)
DE MELKINRICHTINGEN in Nederland hebben de prijs van drinkmelk met drie cent laten zakken, zogenaamd in het kader van een actie die het *Nederlandse Zuivelbureau* heeft opgezet. Die actie heet „*Melk, de witte motor"*. De bedoeling is de consumptie van melk te bevorderen. De prijsverlaging heeft natuurlijk andere achtergronden.

De actie viel wel mooi samen met de prijsverlaging, die noodzakelijk was geworden, doordat drinkmelk, als meest beschermd product, veel meer opbracht dan de melk, welke in minder beschermde produkten werd verwerkt. In de zuivel was allang geroezemoes over de geweldige prijsuitloop van drinkmelk en dan ging het niet over drie cent.

De markt voor drinkmelk kwam de laatste maanden ook onderdruk door de invoer van buitenlandse melk uit Duitsland en **België.** Die invoer is op een vrije markt, als de EG probeert te zijn, een normale zaak. De voordelen voor de Nederlandse zuivel zijn immers tientallen malen groter dan de nadelen, zo men van nadelen zou mogen spreken. Het eigen marktje spelen in Nederland is, wat dat betreft, een aflopende zaak. Alleen Engeland weet zijn melkmarkt nog ferm gesloten te houden.

De Nederlandse melkmarkt wordt geregeld door drie grote coöperatieve concerns, de *Melk Unie* in het Westen, de *Campina* in het Zuiden en de *Coberco* in het Oosten. Met de *Frico-Domo* vormen ze ook nog de *Meldoc* om onregelmatigheden op te vangen, zoals de ondergang van de melkinrichting in **Nijkerk**, die als vrijspartelende coöperatie het leven van de anderen verzuurde.

Buiten de coöperaties zijn er enkele particuliere melkinrichtingen zoals die van *Nestlé* (Nunspeet-Sneek). Menken, Van Grieken en de AMC bij Aalsmeer. Behalve Nestlé werken ze uitsluitend in het Westen van het land, waar ze de *Melk Unie* in een voortdurende strijd dwingen om de melkinrichtingen modern te houden. Overigens gaat het verhaal, dat Menken reeds ingepakt is door de *Melk Unie*. De omvang van de particuliere melkinrichtingen is gering, maar de indruk bestaat, dat ze floreren als kleinschalige ondernemingen tegenover de grote coöperaties.

De beschermengel van de Nederlandie melkinrichtingen is de minimummelkprijs, welke vastgesteld wordt door iet *Produktschap voor Zuivel* en geanctioneerd door het ministerie van Economische Zaken. Die minimumprijs is bedoeld als bescherming van de kleine detailhandel, van de melkboer in de eerste plaats.

De minimumprijs moet melkoorlogen voorkomen. Het is wat een zwaar woord, oorlog, maar het is nu eenmaal de krantetaal voor de situatie, die zich voordoet, wanneer een massa-verkoper van alle mogelijke produkten de melk uitkiest om met de prijs te gaan stunten. Zo'n supermarkt-koning kiest daarvoor melk en met „skunputsersgud' - om dat oude Leeuwarder woord nog eens te gebruiken - noch scheermesjes of groene zeep.

Aan die produkten is geen eer te behalen, als iemand zijn naam wil vestigen als prijsbreker. Melk spreekt meer aan omdat het dagelijks in de huishouding nodig is. Dus neemt de prijsbreker zijn toevlucht tot de melk. Hij verkoopt deze dan met een ook voor zijn bedrijf te lage winst of

zelfs met verlies om klanten naar zijn winkel te trekken in de hoop, dat ze de produkten meenemen, waarop wel een behoorlijke winstmarge zit.
De melkboer heeft daarentegen geen ander verweer dan de bijna dagelijkse service in zijn wijk. Die service maakt melk duurder en de melkboer kan met de prijs niet stunten. Hij is voor zijn inkomen voor een groot deel van zijn melkomzet afhankelijk.

DE VRAAG IS of de melkboer de bescherming verdient, die hij met de minimummelkprijs krijgt. Hij vervult sociaal een nuttige functie, al lijdt die ook onder het streven naar een grotere doelmatigheid. Vooral op het platteland is de melkboer onmisbaar voor mensen, die door welke omstandigheid ook niet zo beweeglijk meer zijn. Die geringe. Die kon lijk heid is lastig in een maatschappij met een toenemende anonimiteit van de enkeling in de massa en een groeiende bekendheid voor enkelen. In die ontbinding is de melkboer nog een bindend middel.

Je koopt uiteraard niks met zo'n redenering. Gelukkig beschikt de melkboer zakelijk over meer argumenten om zijn bestaan te rechtvaardigen. Hij zorgt bijvoorbeeld voor een hoge melkconsumptie bij de mensen, die van zijn diensten gebruik maken. Consumenten die in supermarkten gaan winkelen, hebben de neiging minder melk te gebruiken Melkinrichtingen die nog over een goed apparaat van zelfstandige melkboeren beschikken, hebben via hen een vaste afzet. Om die afzet te beschermen laat de Frico bijvoorbeeld niet toe, dat er met haar consumptiemelkprodukten gestunt wordt door de supermarkten. Iedereen heeft zich aan de voorgeschreven prijzen te houden.

De rust op de drinkmelkmarkt is verstoord, doordat Belgische bedrijven, aangelokt door de hoge prijzen in Nederland, hier afzet vinden. De inbraak lukte aanvankelijk het beste in noordelijk Nederland, waar de consument al gewend was aan de smaak van de hoogepasteuriseer-de, gesteriliseerde of anderszins lang houdbaar gemaakte melk. Die konden de Belgen leveren.
Om ook in het Westen en Zuiden te kunnen leveren. moesten ze met laag-gepasteuriseerde melk komen, de zogenaamde dagmelk. De Edah heeft voor deze Belgische melk in het Zuiden een distributiesysteem voor zijn supermarkten opgezet en kortgeleden heeft de aan Edah verwante handelsonderneming Konmar in het Westen ook zo iets gedaan Konmar is, omdat voor buitenlandse melk de minimumprijsregeling niet geldt, toen meteen ook maar met een prijzenoorlogje begonnen, waardoor de melkinrichting *Van Grieken* haar omzet bij Konmar met dertig procent zag teruglopen.

Paniek dus in die ene melkinrichting. De paniek breidt zich meteen uit naar de VVZM. die net fijn zal gaan feestvieren vanwege een jubileum, waar heel deftige sprekers heel verstandige dingen zouden zeggen . De *VVZM* is de organisatie van de particuliere zuivelindustrie in Nederland. De invloed van de particulieren - speculatie zeiden de coöperatoren vroeger - neemt af. Ze heeft in zuidwestelijk Friesland nog wel een hecht bolwerk in *Nestlé*, maar daar gaat naar de boeren weinig wervende kracht van uit. Er wordt wat op de winkel gepast, meer niet.

ENIGE OPLEVING bij de *VVZM* gaf de debácle bij de coöperatie in Nijkerk. *Coberco* nam die coöperatie, groot geworden met stuntwerk, over, maar de melkveehouders vluchtten allen kanten uit. Het liefst naar fabrieken, waar ze niet gebonden werden en die hun melkprijzengegevens niet beschikbaar stellen voor het jaarlijkse onderzoek van het blad Boerderij.

De *VVZM* vroeg bij de problemen van *Van Grieken* onmiddellijk om opschorting van de minimumprijsregeling De desbetreffende bestuurscommissie van *het Produktschap* boog zich al over de kwestie en kwam er nog niet uit. De VVZM meende, dat de minimumprijs weg moest, omdat

er op korte termijn problemen met de werkgelegenheid bij *Van Grieken* zouden ontstaan, terwijl ook de belangen van de melkveehouders geschaad zouden worden bij een vasthouden aan de minimumprijs.
Een minimumprijsregeling hoeft natuurlijk niet meteen te verdwijnen als één kleine onderneming, die slechts, één poot heeft om op te staan, de consumptiemelk, in moeilijkheden komt. De verhalen over de voortreffelijke particuliere melkinrichtingen suizen de coöperatieve *Melk Unie* nog altijd in de oren en men heeft er genoeg last van gehad in het coöperatieve kamp om direct door de knieën te gaan voor de wensen van de VVZM. Inmiddels heeft het stunten met de melkprijs een hele reeks supermarkten te pakken genomen. Het gaat daarbij niet meer om Belgische melk, maar om Nederlandse. De melkhandel heelt inmiddels een kort geding aangebonden tegen de prijsbrekers.

DE MINIMUMPRIJS HEEFT op zichzelf reden van bestaan. Men haalt er een kwetsbaar voedingsmiddel uit de eerste lijn der volksvoeding mee uit de sfeer van de rommelmarkt. Een ter take wat ondeskundig ministerie van economische zaken heeft in de loop der jaren echter geen weerstand kunnen bieden aan een steeds verdere verfijning van de prijsberekening. De belanghebbenden hebben die prijs handig opgepompt tot voorbij het noodzakelijke. De regeling kreeg daardoor het karakter van een gemaximalíseerde prijs en dat breekt de betrokkenen nu op. De Belgische inbraak op de Nederlandse markt heeft overigens nog een andere achtergrond. De Belgen leven in een minder administratief geordend land dan Nederland en de Belgische melkveehouders ontvangen er voor hun melk lagere prijzen dan in Nederlandse collega's. Dat moet op den duur spaak lopen vanwege het vrije handelsverkeer in de EG.

Het geval *Van Grieken* bewijst bovendien, dat het gevaarlijk is om als onderneming afhankelijk te zijn van één markt. Een verstoring van die markt leidt dan tot paniek en in die paniek moet tot afschaffing van de mimmumprijsregeling besloten worden. Voor een kleine onderneming als *Van Grieken* moet dat op termijn tot de ondergang leiden of tot overname door de *Melk Unie.*

TUSSEN DE VVZM en de FNZ, geestelijke dakorganisatie van de coöperatieve zuivelindustrie, lijkt een zekere toenadering te ontstaan, die wel eens zou kunnen uitlopen op een nauwe samenwerking. Misschien zou zo'n organisatie het controle-instituut van de boeren op hun verwerkingsapparaat kunnen worden. De Friese boeren lijken in hun oneindige onnozelheid zo'n instituut, de *Friese Zuivelbond*, te willen afschaffen, maar in een moderne maatschappij kan het er niet meer zonder.

Onze maatschappij kenmerkt zich door een steeds vrijere opstelling van de individuen ten opzichte van elkaar. De binding die er nog is, wordt gevormd door de sociale en fiscale regelingen, maar van enige gemeenschappelijkheid lijkt steeds minder sprake te zijn. Als de *Noord-Nederland* de Friese Zuivelbond laat donderen, is dat een gebrek aan die solidariteit, welke men in coöperatieve kring niet zo zou verwachten. De Noord-Nederland bevrijdt zich op die manier wel van een controle-apparaat, dat een jaar geleden nog heel nuttig is gebleken. Maar wat de Noord-Nederland (Frico-Domo) doet, past geheel in de ouderwetse opvatting der ondernemers, dat hij pas na een faillissement tot verantwoording kan worden geroepen.

In de zuivelcoöperaties klagen de vertegenwoordigers van de boeren in ledenraden en commissarissenclubs, dat ze geen enkele greep meer hebben op de ontwikkelingen. Het enige wat van hun gevraagd wordt, is vertrouwen in de leiding. Dat vertrouwen is ook het enige wat ze als inbreng hebben, want deskundigheid is er niet.

Het Friese coöperatieblad **Bolwerk** heeft hier een heel artikel aan gewijd. Het werd overgenomen uit *Coberco-Post,* het blad dat aan leden en werknemers van de grote oostelijke coöperatie wordt toegezonden. Het lid Wolfs vraagt zich in de ledenraad van de *Coberco* af, hoe het met zijn verantwoordelijkheid gesteld is. Hij' moest zijn goedkeuring hechten aan 57 miljoen gulden investeringen en wat moet hij nu zeggen, als het gewone lid hem naar het hoe en waarom vraagt. Het enige wat hij dan kan antwoorden is: Hebt vertrouwen. Coberco-voorzitter Ten Kate geeft dan volgens Bolwerk een spontaan lesje „verenigingskunde": vertrouwen, inzicht, leden inlichten, serieus meeleven, eventueel vertrouwen opzeggen.
Het is wat goedkoop. De leden van een coöperatie hebben hun verantwoordelijkheden op eigen bedrijf. Inzicht in een moderne onderneming hebben ze nauwelijks en je zult ze niet horen, zolang de melk prijs goed is. Als dat misloopt, is het. trouwens reeds te laat om nog in te grijpen.

Maar er zijn wel middelen voor de boeren om hun coöperaties niet aan hun greep te laten ontsnappen. Het systeem van de *Friese Zuivelbond* was zijn tijd vooruit en paste niet bij de ouderwetse bestuurders, die zijn coöperaties rijk zijn. In de ondernemingsraad van de bond is er de aandacht op gevestigd, dat de afschaffing van dat controle-apparaat niet meer van deze tijd is. Er werd verwezen naar de *Sobsi* van **Lakeman**, die voor aandeelhouders een controle uitoefent op de naamloze vennootschappen. En dat is een nieuw instituut.

Men had ook de agrarische controleapparaten van de kaascontrolestations kunnen noemen of de CLO-controle op de mengvoeders. Ook het financierings- en investeringsbeleid van de grote zuivelcoöperaties dient aan zo'n controle te worden onderworpen, opdat hobbyisme in de directies wordt voorkomen. Maar wat lezen we dan in de grapjasrubriek van het FNZ-blad: we zouden de structuurveranderingen niet begrijpen. Dat is het niet, het gaat om de machtsverschuivingen.
[….]

Spanning op boerderij en het spel om superheffing

De Veemarkt

DE LANGE-TERMIJNPLANNING in de zuivelindustrie gaat uit van een toenemend voedselgebrek in de wereld. De huidige investeringsplannen in de noordelijke zuivel lopen in de honderden miljoenen en dat betreft dan nog alleen het werk dat onderhanden is. De vraag is of de industrie de komende moeilijkheden door zal komen en daarna zal kunnen profiteren van de vraag naar zuivel en melkprodukten.

In welke termijnen men moet denken, is al allerminst duidelijk. Amerika kent een opleving en die zal indien nodig met kunst en vliegwerk tot voorbij de komende presidentsverkiezingen in stand worden gehouden. Welke uitstraling dat zal hebben op de wereld buiten Amerika, is evenmin duidelijk, want de Amerikaanse economie is slechts voor een gering deel (vijf procent) afhankelijk van in- en uitvoer.

De komende moeilijkheden lijken zich als donkere wolken op te stapelen en ze kunnen dus overdrijven of uit elkaar waaien als er een aardig economisch briesje komt. De moeilijkheden zijn in dc eerste plaats van algemene aard. zoals de economische teruggang in Nederland. Verlagingen van uitkeringen en lonen werken door in de hele economie.

Die verlagingen stremmen de economie en als ze niet komen, dan moeten de gevolgen van het hoge uitgavenpeil in Nederland opgevangen worden met inflatie. Dat verhoogt het kostenpeil en werkt remmend op de export. Kortom, Nederland is nog niet begonnen aan het herstel, maar krijgt de zure appel nog voorgeschoteld.

De voedselindustrie lijdt minder onder een teruggang dan een bedrijf, dat luxe artikelen produceert, maar toch is er een vertraging in de groei. De zuivelmarkt staat onder druk, niettegenstaande het feit, dat de voorschotmelkprijs op het ogenblik omhoog geschoten is vergeleken met die van het vorige jaar. Kaas en consumptiemelk kunnen zich lang handhaven, maar roomboter is vervangbaar. De botervoorraden nemen nog steeds toe en ook de Friese boterhandelaren, Buisman en Frico, zetten het spul nu aan de grote bult.

In de industrie zullen de kosten stijgen en in de zuivel zal dat zeker het geval zijn, wanneer er door de superheffing een onderbezetting ontstaat. De geautomatiseerde fabrieken kunnen nauwelijks personeel ontslaan, tenzij men overgaat tot fabrieksslutingen. De kosten van de investeringen lopen gewoon door; ze behoren tot de onwrikbaarheden van de moderne maatschappij.

Al de onwrikbaarheden in de maatschappij, van rentelasten tot bureaucratie, van sociale lasten en andere taboes, leiden lot een tweede economie naast de officiële. Die tweede economie is minder controleerbaar, minder aan voorschriften onderworpen, minder verstard. Op het ogenblik ontstaan allerlei koeriersdiensten, nieuwe werkgelegenheid dus, omdat de post het laat afweten.

Moeten die koeriersdiensten straks weggevaagd worden, als de PTT zijn monopolie van de post weer opeist? Natuurlijk niet, is men geneigd te denken. Het PTT-monopolie is veel te gevaarlijk gebleken voor een functioneren van staat en maatschappij. Uit alle marxistische leerboekjes kan men opmaken hoe gevaarlijk monopolies in de maatschappij zijn. De discussie daarover kan in het parlement eensgezind gevoerd worden.

WERKWILLIGEN GENOEG om de zaak draaiende te houden. Ook op de boerderij is dat het geval. Hier doet zich een bijzonder probleem voor, doordat werkwilligen het rendement van de arbeidsbesparende investeringen van de laatste jaren teniet doen. Het gevolg daarvan is, dat het arbeidsinkomen op de boerderij door meer personen gedeeld moet worden. Nu zal daar ook wel eens een uitkeringstrekker tussen die personen zitten, maar dat is een tijdelijke zaak.

De toename van de arbeidsbezetting op de boerderij was iets dat men aan zag komen. De laatste tijd wordt er in toenemende mate de aandacht op gevestigd. De landbouwbladen beginnen erover te schrijven en Jan Nijland repte ervan in zijn openingsrede voor de Friese CBTB. De CBTB wil nagaan of het in het beleid wenselijk is rekening te houden met die situatie, zulks in verband met de beloning.

In zijn formulering - maar je hoort Jan Nijland en zijn secretariaat niet te pakken op een formulering - school de gedachte, dat een toenemende arbeidsbezetting bij een gelijkblijvende produktie tot een hogere arbeidsbeloning moet leiden. Och, er is werk genoeg op de boerderij. Er kunnen werktuigen uit het zicht worden gezet, klusjes opgeknapt, waarom zou iemand met een uitkering al die losse karweitjes niet opknappen. Het landschap wordt er toch fraaier van?

Aan arbeidstijdverkorting is op de boerderij ook het een en ander te doen en dat is met name het geval op de melkveehouderijbedrijven, waar gemiddeld werkweken van zestig uur worden gemaakt, meer naarmate het bedrijf kleiner is trouwens. De bedrijfsvergroting heeft betere sociale toestanden op de boerderij gebracht.

Het lijkt onwaarschijnlijk, dat er in het prijsbeleid van de overheid rekening kan worden gehouden met die groeiende arbeidsbezetting. De tijd is er niet naar. Wel moet men rekening houden met het feit, dat het op de boerderij niet meer gaat om die onmetelijke verborgen werkloosheid uit het verleden, doch waarschijnlijk om bevattelijke aantallen van enkele duizenden jonge mensen. Mogelijkheden om hier sociaal iets te doen, zijn niet op voorhand uitgesloten.

In de akkerbouw liggen de mogelijkheden anders. Een toenemende arbeidsdruk op de boerderij kan leiden tot mechanisatie van intensievere teelten. In de Dongeradelen is reeds sprake van zo'n ontwikkeling gezien de opkomst van de winterwortelteelt. De bollenteelt heeft de laatste jaren no'] steeds de neiging terug te lopen. Mogelijk komt daar een keer in onder invloed van de reorganisatie en verzelfstandiging van de desbetreffende afdeling van de ZPC, waar de Friese Participatie Maatschappij ingesprongen is.

DE DREIGENDE SUPERHEFFING in de melkveehouderij maakt de mogelijkheden niet groter de groeiende arbeidsdruk op de boerderij op te vangen Agrarische jongeren van de FCJF opperden o.a. de idee om de superheffing via produktiehoeveelheden per volwaardige arbeidskracht te laten werken. Leuk idee, maar telt de boerin dan ook mee?

Die superheffing lijkt er aan te komen. Indien men althans een bepaald soort insiders mag geloven. De heffing is inderdaad dè mogelijkheid om de overschotproduktie te stoppen. Van zo'n voorstander van de heffing kregen we echter te horen, dat men zich nu reeds positief moest opstellen, opdat men tijdig de hardheidsgevallen zou kunnen opsporen en er iets aan doen.
We hadden de neiging hem te vragen of hij dat nu ook ontdekt had, de hardheidsgevallen. Daar gaat namelijk het hele verhaal van de superheffing over. Die gevallen zullen als een lawine de effecten van de superheffing ondersneeuwen, waardoor er slechts een verschuiving van de produk-

tie naar de minder bevoorrechte gebieden en bedrijven zal ontstaan met hetzelfde groeiende melkoverschot in Europa. Het beleid in de EG heeft daar de laatste jaren zelfs op aangestuurd. Weinig aandacht is er besteed aan een opmerking van minister Gerrit Braks betreffende het vertalen van de superheffing in een „mengprijs". Een coöperatie zou de superheffing als algemene onkostenpost over alle melkleverende bedrijven kunnen uitsmeren, waardoor uiteraard een lagere melkprijs van die fabriek. Dat zou zeker aantrekkelijk zijn als oplossing, wanneer heffing, zoals iedereen om strijd beweert, tijdelijk moet zijn.

De gretigheid, waarmee iedereen de individuele boer op de superheffing wil pinnen, doet vreemd aan. Een superheffing per bedrijf leidt tot een enorm controle-apparaat en tot een speurtocht in de hoeken en gaten op de boerderij naar mogelijk verdachte apparaten, die dezelfde kwaliteiten hebben als Jerseykoeien.

Bestudering van de hardheidsgevallen en een nagaan van de mogelijkheden tot ontlopen van de superheffing hebben in de zuivelindustrie geleid tot de gedachten, dat een superheffing nauwelijks redelijk uitvoerbaar is. De manier, waarop men in Nederland over sociale vraagstukken denkt, voert uiteraard onmiddellijk naar een superheffing per boerenbedrijf, maar in de voorstellen van de EG-Commissie is slechts sprake van een superheffing per zuivelonderneming. De rest is uitvindsel.

IN DE VOORSTELLEN van de EG- Commissie is de superheffing per zuivelonderneming een mengprijs voor het melkveehouderijbedrijf, dat aan die onderneming levert. De afdracht van de superheffing zal ook via de zuivelonderneming moeten lopen, want die beschikt over de gegevens. De zuivelonderneming zelf kan de heffing niet naar de individuele boer laten doorwerken, omdat zij niet over het machtsapparaat beschikt om de juiste gegevens betreffende die boer en zijn omstandigheden boven water te halen.

Hoe langer een besluit over de superheffing wordt uitgesteld, hoe groter de kans wordt, dat de superheffing het eerste jaar tot een mengprijs in de zuivel zal leiden. De fabriek betaalt dan slechts de heffing over het teveel verwerkte en rekent daarna met de boeren af, waarbij de totaal geleverde hoeveelheid melk aan de fabriek gedeeld wordt op de totale hoeveelheid melk.

Dat systeem kan voordeliger zijn dan een verhoging van de medeverantwoordelijkheidsheffing. terwijl het ook het voordeel heeft van een goede bezettingsgraad van de fabriek. De Friese Zuivelbond (FBvCZ) zou zulke dingen gemakkelijk kunnen uitrekenen, maar de boeren hebben te kennen gegeven, dat ze dat instituut niet meer nodig hebben. Hun directeuren moeten er nu mee aanmodderen.

Voor de noordelijke zuivelindustrie, die de gemiddelde boer zo'n vijftienduizend gulden meer uitbetaalt dan elders in het land het geval is, moet een dergelijke oplossing aantrekkelijk zijn. Ook voor de veehouderij en de omliggende gemeenschap heeft het aantrekkelijke kanten, omdat de modernisering voortgang kan vinden.

De werkgroep *Beter Zuivelbeleid* zal bijna stikken in het kabaal, dat ze dan gaat maken, want zij wil de zaken linksaf regelen, in ieder geval via het sociale gevoel, waarbij een boer met drie arbeiders minder is dan een boer met drie zoons op het bedrijf, die weer minder dan de alleen melkende boer enzovoort, een stukje klassenstrijd binnen de landbouw.

De werkgroep is jaren geleden al begonnen te zeuren om de contingentering van de melkproduktie met de idee, dat de staat de zaken van de boeren behoorde te regelen. De leden van de groep verwachten nog alles van de staat, die in een handomdraai alle sociale wenselijkheden zou kunnen verwerkelijken. Na „Polen" en „Nederland" zal het vertrouwen in de staat iets beklonken zijn. Het kabaal zal er niet minder om zijn.

TELKENS WANNEER er over de superheffing wordt gesproken, komen de „uitzonderingen" aan de orde. Iedere boer moge zich als uitzondering beschouwen. Het aantal uitzonderingen op de heffing wordt zo groot, dat de hele klap op een kleine groep terechtkomt. Nou, dat is op zichzelf al een uitzondering en genoeg reden om op de mengprijs aan te sturen, waarbij ieder als „uitzondering" erkend wordt.

OOK UIT HET melkprijsonderzoek van de Boerderij is de Domo als een van de topuitbetalers in Nederland naar voren gekomen. Die onderneming zit ongeveer een cent achter de *Goede Verwachting* in Workum en iets minder ver achter *Huisternoord* in Oudwoude. Een bezwaar tegen het onderzoek van de Boerderij is, dat we er de hoge huur van de melktank bij de Domo niet uit hebben kunnen halen, maar dat doet niets af aan het feit. dat de Domo gewoon naar de top is doorgeschoten, de Frico-fabrieken voorbij.

We kunnen nu wel praatjes bedenken om nog iets te redden van hetgeen we eerder geschreven hebben; feit is dat de zuivelondernemingen in Nederland zich vrijwillig aan het onderzoek hebben onderworpen met het voormeld resultaat. Ze hebben, behalve Gerkesklooster, de onderzoekmethode van de Boerderij erkend en dan is er voor ons geen reden meer om er op af te dingen.

De Boerderij doet dat zelf wel in het artikel van Pieter Bos, door een paar keer te schrijven dat "het schijnt" dat er bij de Domo een onzichtbare reserve is gevormd. Dat is de reserve van de Domo, waarmee drs. Sam Meihuizen schermt, wanneer de balans van de Domo ter sprake komt.

De Domo vormt nu met de Friese Frico-coöperaties de *Noord Nederland*. De aangesloten boeren hebben bij de verwerking van hun melk een ruime spreiding over de verschillende produktierichtingen plus een interessant aandeel in de CCF. Als de nieuwe groep volgend jaar met soortgelijke resultaten komt als dit jaar, overigens zonder nog ingrijpende reorganisaties zijn geweest, zal voor enkele vrije coöperaties in het Noorden de klok gaan luiden.

Bij de „vergelijkbare prestatieprijs" (melkprijs plus reserve) gaat Workum met 76,16 cent per kilo melk en gemiddeld vetgehalte voorop. Na Oudwoude komt de *Domo* met 75,12 als derde. Van de grote zuivelcoöperaties komt dan de *Melkunie* met 73,76 voor *Campina* met 73,13 en *Coberco* met 72,13 ct *Campina* trekt de eerste profijten van de grote reorganisatie. Afgezien van *Ormet* blijft *Coberco* de prijsleider in Overijssel en Gelderland, nog altijd omgeven door een wolk van kleinere coöperaties, die een cent of vier bij het Noorden achter blijven

Bij Zuivelbond geen sprake van afslanking: amputatie

De Veemarkt
VOOR DE FRIESE ZUIVELBOND (FBvCZ) is een nieuwe koers uitgezet. Er worden delen afgehakt en dat zal deze of gene leperd in overeenstemming met ondernemersjargon vast „afslanking" noemen. Het is amputatie en die amputatie betreft onderdelen van het bedrijf, welke van levensbelang zijn voor het verder ontwikkelen van de bondswerkzaamheden.

In de Zuivelbond waren een reeks werkzaamheden ten behoeve van de Friese zuivelindustrie nauw op elkaar afgestemd. Het rekenwerk uit de fabrieksboekhoudingen beïnvloedde en stuurde mee het onderzoek in het laboratorium en in de technische diensten, de bouwafdeling en het zuivelonderzoek. Die onderlinge samenhang gaat verloren.

Elke afdeling zal zichzelf moeten financieren uit de tarieven, die er voor komen te gelden. De *Noord-Nederland* wilde de afdelingen die met tarieven kunnen werken bij hun opdrachtgevers, niet langer financieren via de algemene omslag over de melk. Overleg tussen de afdelingen heeft de Zuivelbond gemaakt tot wat hij is, een blok samengevoegde kennis op zuivelgebied. Dat valt onder het nieuwe beleid uiteen.

De *Noord-Nederland* heeft de bestaande constructie opgedoekt op het moment, dat haar fabrieken door de bond waren heringericht en het aan de uitvoering van de plannen voor de vrije coöperaties toe was. Die vrije coöperaties hebben dus via de bondsomslag wel meebetaald aan de vernieuwde Frico-fabrieken, terwijl de Frico-fabrieken niet via de omslag mee betalen aan de herinrichting van de fabrieken van de vrije coöperaties.

Het is dus gebeurd met de gemeenschappelijkheid in de Friese zuivelindustrie. De band tussen de coöperaties wordt teruggebracht tot de gemeenschappelijke exploitatie van enkele diensten, waarvoor de fabrieken ook elders terecht kunnen.. Dat vergt een enorme omstelling van het bondspersoneel en het leidt op den duur waarschijnlijk tot een volledig zelfstandig worden van de desbetreffende afdelingen, al of niet onder de koepel van de Zuivelbond.

Er zal altijd wel iets overblijven, dat Zuivelbond mag heten. Waar de zuivelindustrie nog iets met elkaar kan doen, zal de bond naar voren kunnen komen. Mogelijk haken enkele andere coöperaties aan bij de bond, maar niemand zal verwachten, dat de *Noord-Nederland* met zes van de negen bestuurszetels de bond zal laten uitgroeien tot een bolwerk van de vrije coöperaties in noordelijk en eventueel oostelijk Nederland.

De vier grote zuivelcoöperaties in Nederland kunnen gemakkelijk in eigen huis de kennis opbouwen, welke nodig is voor het laten draaien van deze grote organisaties. Zij hebben geen zuivelbond nodig, zoals elders in het land al gebleken is. De kleinere min of meer vrije coöperaties blijken zich daar moeilijk te kunnen handhaven. Ze blijven bijna alle met hun melkprijs achter bij de grote concerns.

Het is steeds gebruikelijk geweest, dat de grote coöperaties zich over de kleine ontfermden als deze met een lage melkprijs spartelend hun ondergang tegemoet gingen. Enkele jaren geleden is daar in oostelijk en midden-Nederland een verandering in opgetreden. De coöperatie in Dalfsen kwam niet bij *Coberco* terecht, maar gaf zich over aan de particuliere onderneming *Wessanen*.

Toen Coberco de coöperatie in Nijkerk uit de put haalde, stoven de melkleveranciers van Nijkerk alle kanten uit behalve naar de *Coberco*.

De vier coöperatieve concerns zijn stuk voor stuk groter dan de rest Die rest bakt er niet zóveel van. Ze zitten doorgaans met één hoofdprodukt op de markt en ze zijn daarvan volkomen afhankelijk. Een veelzijdige directeur runt het zaakje en de onderneming hangt vooral van hem af. Een organisatorische band tussen deze vrije ondernemingen bestaat er niet. Ze zijn „vrij".

Willen de vrije coöperaties overleven, dan zullen ze te zijner tijd een vorm van samenwerking moeten vinden. Bij de vrije coöperaties in Friesland bestaat de gedachte, dat ze op de een of andere manier van de profijten van de CCF worden uitgesloten. In de Stellingwerven leeft onder de boeren de vrees, dat ze het slachtoffer zullen worden van de strijd tussen de *Noord-Nederland* en de ZOH.

De verhouding tussen Domo en ZOH was er een van vijandschap. De verhoudingen zullen er niet gemakkelijk op worden, nu bij het compromis over de Zuivelbond het standpunt van de Domo heeft gezegevierd. De boeren van de *Noord-Nederland* gaan minder afdragen aan de bond dan de boeren van de vier vrije coöperaties.

OVER DE SUPERHEFFING is zo langzamerhand in Nederland alles gezegd, wat er te zeggen was, inclusief de mededeling van Europarlementariër Eisso Woltjer, dat het allemaal veel eerder had gemoeten. Er valt nu een windstilte in afwachting van de top in Athene. De komende dagen moeten daar enkele beslissingen worden genomen. Hier en daar werd met verbijstering geconcludeerd, dat er geen overeenstemming in zicht is.

Uit enkele buitenlandse commentaren viel echter op te maken, dat de grote landen, Engeland, West-Duitsland en Frankrijk, op één lijn komen te zitten omtrent de financiering van het EG-beleid. Nederland lijkt zich gereed te maken voor het opvangen van een mislukking van het landbouwbeleid. Als dat beleid niet voortgezet wordt, zal dit een zware aanslag op de schatkist betekenen, en er is kennelijk enige gretigheid om zich van te voren te wapenen tegen een uiteenvallen van de landbouwmarkt in Europa.

Geheel in de gedachtenontwikkeling, zoals men dié uit de periode van de verzorgingsstaat kende, zal men in Nederland de oplossing van de problemen gaan zoeken in het sociale vlak. Zoveel mogelijk mensen zullen hun plaatsje in de landbouw moeten houden ongeacht de vraag, of ze een economische bijdrage leveren tot de welvaart in dit land. Wat de melkveehouderij betreft, leidt dit tot een hoge melkprijs, welke geen verband meer houdt met de productiekosten op gemoderniseerde bedrijven.

Die hoge melkprijs zal een blijvende contingentering of quotering van de melkproduktie met zich brengen. Na een paar jaar kan men dan niet meer terugvallen op een vrijer systeem. Een andere mogelijkheid is net instellen van inkomenstoeslagen, opdat bij een te lage melkprijs groepen veehouders niet verkommeren. Het is de idee, welke prof. Riemens indertijd geopperd heeft.

Riemens kwam er mee om de sanering van de landbouw geruislozer te laten verlopen. De toeslagen moesten uit de schatkist komen en daarvoor zouden nog meer buitenlanders moeten worden aangetrokken om in de industrie die toeslagen voor de boeren te verdienen. Het was ook nog in de tijd van de opgaande welvaart, toen de schatkistbewaarders voor zulke gedachten open stonden.

Toeslagen op de agrarische inkomens bij een laag prijspeil zullen mogelijk weer aan de orde komen, maar de regering zal liever de gemakkelijke weg kiezen door de consument een "hogere prijs voor de zuivel en melk te laten betalen. In Den Haag zullen ze zitten te dokteren aan een noodprogramma voor het geval het onvoorstelbare gebeurt. De onderhandelingspositie van de Nederlandse zuivel in Europa is niet sterk. Nederland heeft het meest geprofiteerd van het gevoerde beleid. Uit de verschillende mogelijkheden haalden de Nederlanders het meeste en dat leidde tot een hogere melkprijs in Nederland en tot een modernisering van zuivelindustrie en melkveehouderij. De achterliggende gedachte daarbij was, dat men zich moest wapenen tegen een mogelijke omslag in het beleid op de markt. Dat proces is nog niet voltooid, maar de omslag is er wel.

ENKELE LANDEN hebben totaal geen zin in de voortzetting van het huidige landbouwbeleid. De zuidelijke landen in de EG zien dat hun melkveehouderij niet opgewassen is tegen de concurrentie uit het Noorden en ze willen bovendien meer uit de Brusselse pot. Het eind van het lied kan zijn, dat elk land weer met zijn eigen boeren moet redden.

En waarom is er nu die paniek? Eigenlijk is die alleen in de publiciteit ontstaan, omdat grote groepen mensen zich niet kunnen voorstellen, waarom er meer voedsel moet zijn dan men op kan. Als de landbouwproductie over de hele lijn dezelfde schommelingen zou vertonen als bijvoorbeeld de aardappelproductie, dan zou Europa van de ene voedselellende in de andere geslingerd worden.

Kortgeleden publiceerde de Europese Rekenkamer de mededeling, dat het met de kosten van het Europese landbouwbeleid eigenlijk meeviel. Over een reeks van jaren genomen, was de procentuele stijging niet te hoog. De kosten van het beleid zelf vallen in het niet vergeleken met de andere overheidsuitgaven. Dat de zaak toch in het honderd loopt, komt omdat teveel groepen in Europa, het Europese parlement bijvoorbeeld, in de Europese pot willen graaien, ongeacht het feit, dat er in Europa alleen voor landbouw een gemeenschappelijk financieel beleid van de grond gekomen is.

Aangezien de inkomsten van de EG uit de BTW beperkt zijn, ontstaat er nu een tekort, uiteraard op een geheel ongelegen moment. Alle landen, en Nederland het meest, kampen met te hoge overheidsuitgaven en een teruggaande economie. In die tang zit het Europese landbouwbeleid. Een op de toekomst gerichte oplossing van de problemen valt niet te verwachten en dientengevolge zullen ze nog groeien.

DE ZURE REGEN blijft de gemoederen beroeren. „Zure regen” is een verzamelnaam voor een reeks verschijnselen die samenhangen met de luchtverontreiniging. Het is een sluipend proces, dat met name de levenskracht van bossen aantast, omdat een boom erg lang op dezelfde plaats staat. Het proces wordt zichtbaar als ook andere omstandigheden plotseling extreem worden. Een bos dat jarenlang te lijden heeft gehad van luchtverontreiniging, gaat bij een superstorm tegen de grond of sterft in extra droge jaren.

Prof. Ernst van de Vrije Universiteit constateerde in het vakblad voor biologen, dat de boom tot de minst onderzochte verschijnselen in de biologie behoort. Jaarlijks worden 3000 onderzoekresultaten gepubliceerd over het micro-organisme Escherichia coli, maar de boom vergaat, omdat er geen wetenschappelijk onderzoek naar verricht wordt. Het wetenschappelijk onderzoek richt zich in zijn geheel te weinig op de samenhang van de dingen, zegt prof. Ernst.

Ook planten en dieren, die direct voor het bestaan van de mens van belang zijn, krijgen van 's werelds biologen slechts weinig aandacht. De opmerkingen van prof. Ernst wilden ons wel aan. Het is al weer een paar jaar geleden, dat we een opmerking maakten over de promotieonderwerpen in Wageningen. Er was weinig bij dat op de directe belangen van land- en tuinbouw gericht was, maar er is wat dat betreft in Wageningen een kentering gekomen. Ook andere universiteiten beginnen belangstelling voor de boer en de landbouw te krijgen. Maar er is ook veel bij-elkaar-langspraterij. Zo verscheen in het septembernummer van het blad „Bedrijfsontwikkeling" (voor de landbouwvoorlichting) een artikel van dr. Ch. H. Henkens, de bodemconsulent. Het artikel ging over de invloed van de neerslag op de kalktoestand van de grond. Haarfijn wordt uitgelegd, dat de zure regen in Nederland gemiddeld met 39 kg kalk (zuiver) per hectare kan worden geneutraliseerd. De boer laat de zuurgraad van de grond geregeld controleren, zodat een en ander geen problemen geeft.

In natuurgebieden, waar men niet aan zulke „gekke" dingen doet, treden de grote veranderingen op, terwijl men het woord „behoud" in het vaandel heeft. De zure regen ontkalkt de grond al eeuwen en dat geeft de boeiende natuurprocessen. Omdat bomen de luchtverontreiniging concentreren, is in natuurgebieden een hogere kalkgift noodzakelijk dan op landbouwgrond om de gevolgen van de vervuiling teniet te doen.

Op een samenspraak over de zure regen en de landbouw in Den Bosch zijn de onderzoekresultaten van dr. Henkens niet ter sprake gekomen. Ook niet die welke betrekking hebben op de ammoniak-vergiftiging rond de intensieve veehouderij. Wel zijn er allerlei stellingen betrokken tegen de landbouw. Het begint er op te lijken, dat men de pluimvee en varkenshouderij gaat aanpakken als mede-veroorzakers van de zure regen. Overigens heeft zure regen ook een bemestende invloed op de grond. Er zou met de regen vijftig kilo stikstof per hectare meekomen.

Leeuwarder Courant 1983-12-24

Staatssecretaris Ad Ploeg heeft veel geleerd: kaascultuur kan beter

De Veemarkt

DE SNELHEID, WAARMEE de militaire deskundige Ad Ploeg zich in de landbouwzaken heeft ingewerkt sedert hij staatssecretaris op het ministerie van landbouw is, heeft hem de bijnaam opgeleverd van „landbouwminister boven de grote rivieren". Men hoort met enige waardering spreken over 's mans vaardigheid om zich in volkomen nieuwe problemen in te werken.

Bij de Friese Zuivelbond (FBvCZ) waren dat dus deze week kaaszaken. Ploeg daagde de ondernemers uit met een kaas te komen, die minder zout is, minder vet bevat en toch lekker is. Minder zout? Had Ploeg misschien ook net zon zout stuk kaas getroffen, als wij deze week? Nota bene met het NH-merk. Waarschijnlijk maakte hij zijn opmerking, omdat zout in de voeding uit de gratie raakt. Voor de gezondheid is zout niet zo goed, maar in kaas kan het een gebrek aan smaak verdoezelen.

De reactie van de boeren en directeuren in de zaal was natuurlijk in eerste aanleg een andere: Waar laten we dan al het melkvet? En tóch lekker. Ja, maar het melkvet is in de kaas juist de drager van de smaak. Kaas met lagere vetgehalten dan de Edammer en de Goudse moet met wondermiddeltjes als kruidnagels en komijn opgepept worden.

Ploeg noemde de bereiding van deze nieuwe kaas een uitdaging voor de ondernemers. Onze gedachten gingen toen meteen uit naar de Unilever en de smaakjesfabriek in Naarden. Als die hun vingers er naar uitsteken, mag het gelukkig geen kaas meer heten volgens wetten en besluiten van Den Haag.

Hoewel, dat hele systeem van wetten en voorschriften staat te wankelen, omdat het Europese Hof in Luxemburg het er niet mee eens In Den Haag is er al een reddingsbrigade van ambtenaren in actie om het gezag van de overheid over kaaskwaliteit en dat soort dingen te handhaven voor het geval het Hof een streep zet door de Landbouwkwaliteitswet.

De regelzucht van de Nederlandse overheid lijkt in de ogen van het Hof, of althans van zijn officier van justitie, (misschien heet hij ook wel advocaatfiscaal of advocaat-generaal) te ver gaan. Ploeg trok ook fijn wat nieuwe taken naar Den Haag, toen hii sprak over de verwevenheid van overheid en bedrijfsleven bij de kwaliteitscontrole. En is die hele supperheffing ook niet een zaak van fantasieloze regelzucht?

Wiersma van Oudwoude vroeg in de vergadering van de Zuivelbond aan staatssecretaris Ploeg, hoe het mogelijk was, dat een kabinet met de VVD een voortrekker is bij het instellen van een melkcontingentering en een verlaging van de boereninkomens. Ploeg zei, hij de VVD niet was in het kabinet en dat de achteruitgang van de inkomens ook een gevolg was van het weer. Veronderstelde Wiersma misschien, dat er wat schort aan de liberale principes van de bewindslieden die door de VVD in het kabinet zijn geplakt?

Die opmerking over het weer was een goeie. Als er in de een of andere vorm een produktiebeperking komt voor melk, dan zal dat volgens Ploeg moeten gebeuren op basis van het jaar 1983. Een deel van de melkveehouders is in dit jaar ernstig getroffen door de weersomstandigheden.

Die tegenslag vinden ze straks dus terug in het kwantum melk, dat ze aan de fabriek mogen leveren. Het blijft dus huilen met de natte mei van 1983, ook in de komende jaren. En wie krijgt de schuld? Ploeg: „De achteruitgang van het inkomen ligt ook aan het weer".

WAT PLOEG ZEI over kaas zonder wet. zout en vet en met smaak had ook iets tragisch. Zo'n produkt wordt niet ontwikkeld door ondernemers, maar dat gebeurt door mensen in witte jassen in laboratoria van technische diensten. Wie zich verbaast over de rijke verscheidenheid van kazen uit Friesland - ze waren deze week te zien in de Harmonie - mag ook weten, dat de Friese Zuivelbond (FBvCZ) een belangrijke bijdrage aan die ontwikkeling heeft gegeven. Met de reorganisatie van de Bond komt dat op de tocht te staan.

Op het ministerie van landbouw heerst al jaren het idee, dat de organisatie van de Friese zuivelindustrie niet deugt. In de tijd dat Tiemen Brouwer daar nog minister was - dat was nog voor Fons van der Stee - stuitten we daar in een gesprek met hem al op. Het was een inderdaad ingewikkelde constructie, ondoorzichtelijk met zijn vele personele dwarsverbindingen en een ver doorgevoerde verdeling van verantwoordelijkheden. Het leverde de hoogste melkprijs op en een reeks financieel gezonde coöperaties. Wat wil een boer nog meer.

De Noord-Nederland (Frico-Domo) is nu een jaar oud. De vorming van die onderneming heeft de verhoudingen verandert. Zij is groot, erg groot, en een hele hoop zuivelhuisjes zijn te klein voor haar. Ze past er niet meer in en als ze er al in past, is er geen ruimte voor anderen. De boeren buiten de *Noord-Nederland* menen, dat die onderneming nu eerst maar eens moet bewijzen wat ze waard is. Ze zullen het merken.

Ploeg sprak ook over de zuivelconcentratie in het Noorden. Die concentratie is volgens hem door de *Noord-Nederland* vrijwel afgerond. Een (verdere) afronding draagt volgens Ploeg bij tot een verlaging van de kosten. Door samenwerking kunnen efficiency-verhogende maatregelen tot standkomen, het produktieproces kan beter bewaakt worden en er ontstaat een groter assortiment. Ja, zo staat het ook in de boekjes.

De staatssecretaris zal nog wel wat moeite hebben met het begrip coöperatie. Dat zijn in dit geval economische gemeenschappen van melkleverende veehouders. Ze hebben die coöperaties opgericht om tot een zo doelmatig mogelijke verwerking van hun melk te komen. Dat blijft de basis van de coöperaties en in de zuivel is die basis melkvet en melkeiwit.
[….]

Leeuwarder Courant, 1983-12-31

Onverwacht zepigheid terug in kaas boos enzym

De Veemarkt

De kaasmarkt gaat een spannendè fase tegemoet. De prijs van de kaas zou omhoog kunnen, gezien afzet en voorraden. De prijs zou ook omhoog gaan in die situatie als er niet zoveel reserve-capaciteit in de kaasfabrieken was. Die reserve wordt niet benut, omdat er een regeling tussen de kaasfabrikanten bestaat omtrent de omvang van de produktie. Zeker tien procent van de capaciteit blijft daardoor ongebruikt.

De afzet van kaas blijft stijgen zowel in het binnenland als bij export. Basis van die stijging is de toegenomen beheersing van het kaasbereidingsproces. Die processen worden gestuurd met temperaturen. Zout, salpeter, zuursel en stremsel, terwijl de duur van het proces in onderdelen uiteraard ook belangrijk is. Na het persen en pekelen volgt de rijping, waarbij in de kaas allerlei veranderingen optreden, als verlaging van het vochtgehalte, omzetting van eiwitten en ontwikkeling van de smaak.

Die omzettingen vinden plaats onder invloed van het zuursel (bacteriën) en van enzymen (eiwitten, die veranderingen aan o.a. vetten te weeg brengen). De kaasvorming is dus een voortgaand proces van natuurlijke veranderingen. Men kan dus ook zeggen: kaas leeft.

Nog lang niet alles is bekend van dat kaasvormingsproces. Nog niet eens zoveel jaren geleden is ontdekt; dat de oogvorming in de kaas afhankelijk is van miniem kleine luchtinsluitingen in de kaasmelk. Zelfs is niet bekend in hoeverre „verontreinigingen" noodzakelijk zijn voor de kaasvorming Wel is bekend dat verontreinigingen bepaalde gebreken veroorzaken.

Een bedrijfstak, die afhankelijk is van onbegrepen processen, neigt naar conservatisme. In de kaasbereiding was voorheen dus geen sprake van technische handelingen, maar van rituele ingrepen, door de traditie bepaald en door de ervaring geheiligd. Je deed het zo en o wee o wie de goden op de tenen trapte, die stortte met zepigheid, laat-los, goor etc. in het verderf.

Honderd jaar geleden kwam de fabriekmatige bereiding van kaas op gang. De fabriek Freia in Veenwouden was in Friesland de eerste. Een werkelijke verandering in de kaasbereiding bracht dat niet met zich mee. Het ambachtelijke werk op de boerderij werd op iets grotere schaal voortgezet. Om de melk vooral niet te beschadigen installeerden de Annema's in Veenwouden een lift voor de melk: verpompen mocht niet, want dat zou de vetbolletjes kunnen kapot slaan.

De mechanisatie van de kaasmakerij zette in de jaren twintig van deze eeuw door, toen de wrongelsnijders hun intrede deden. Het snijraam hoefde niet meer met de hand door de wrongel getrokken te worden. De machine deed het. Als de chef-kaasmaker, een man van onaantastbaar gezag in de fabriek en omgeving, order gaf om de apparatuur in beweging te zetten, trok de machine de ramen in rechte lijn door de wrongel. De lillende gele massa viel in lange repen, waaruit de groenige wei zich langzaam los maakte. Het was als het schrijven op een nieuw stuk wit papier.

Dat was nog in de tijd, dat de kaasmaker diep met zijn arm door de kaasmelk en de gesneden wrongel ging om de temperatuur aan zijn pols te voelen of om de dichtheid van de wrongeldeeltjes te tasten. Dat was ook de tijd, dat de kunstgrepen in de kaasmakerij toenamen. Het vochtge-

halte van de kaas ging omhoog. Er werd een eind aan die ontwikkeling gemaakt. Later ging het eiwitgehalte omhoog door een hogere pasteurisatie van de kaasmelk. De kaas werd er niet lekkerder van.

De nieuwe technieken leidden telkens tot goochemheidjes bij het kaasmaken tot het hele beleid in de kaasmakerij gericht werd op kwaliteit. Dat is de laatste twintig jaar gebeurd. De winst bleek uiteindelijk in de kwaliteit te zitten. Die winst is er ook uitgekomen. Het was een enorm samenspel van instellingen, dat die kwaliteit opjoeg. Het nieuwe zuursel van het Nizo was er bij betrokken, de verbetering van de stremselbereiding, de invoering van de koeltanks voor melk op de boerderij, de diensten van de *Friese Zuivelbond*, die de foute bacteriën pakten, de opleiding van de kaasmakers. Noem maar op.

Het financiële succes van de kaasmakerij zette in Friesland de CCF voor het blok, want die moest met de dure melk van de kaasfabrieken nog meer doen om de melkprijs te kunnen blijven betalen. De CCF heeft die uitdaging beantwoord. Het uiteindelijke resultaat op dit moment is een grotere verscheidenheid van moeilijker te maken kazen, die fijner worden naarmate ze ouder zijn.

In deze op zich reeds merkwaardige ontwikkeling komt dan ook nog het onvoorstelbare succes van de nieuwe kaassoort *Maasdammer,* die de bekendheid van Goudse en Edammer over enige jaren naar de kroon zal steken. De fabricage van deze kazen is nog min of meer gebonden aan licenties, welke in het bezit zijn van de fabriek in Oudwoude en Schoonrewoerd (Wessanen). De bereidingswijze is echter in principe bekend en niet aan octrooien gebonden. Voorwaarde van de bereiding is het gebruik van een *bactofuge* om de kaasmelk te zuiveren van bestanddelen, die in het proces de kaas tegenwerken.

De wereld van de bacteriën is altijd in beweging. Er lijkt een heel scheppingsproces aan de orde te zijn, waarin telkens nieuwe stammen opduiken. Bij de bestrijding van ziekten in de akkerbouw is dat allang bekend, maar in de zuivel is het betrekkelijk nieuw of niet eerder zo nadrukkelijk herkend.
Al enkele keren is het voorgekomen, dat grote fabrieken praktisch geen goede kaas meer konden maken door een veelvuldig optreden van boterzuurbacteriën. Plotseling optreden van lactobacillen in het stremsel leidde in de jaren zestig tot niet houdbare kaas. Op het ogenblik lijkt er weer iets mis te zijn. Geruchten in de kaashandel doen vermoeden, dat men wel weet, waar het kwaad zit.

Een kaasdetaillist wist ons precies te vertellen waar de problemen zitten. Er zijn enkele fabrieken in Nederland die voor raadselachtige problemen staan, doordat ze de oorzaak van zepigheid in kaas niet kunnen opsporen. Het probleem heeft zo'n omvang aangenomen, vertelt deze detaillist, dat de fabrieken om financiële redenen hun kaas niet meer naar de smeltkaasindustrie kunnen sturen.

Met ouderwetse middelen proberen de kaasfabrikanten de ontsporing te herstellen: dus meer zout en een verder smakeloze kaas. Verzeping van kaas is een kwaal, die men de laatste jaren in de zuivelindustrie niet meer kende. Het is een oxydatie van melkvet in de kaas, welke oxydatie te weeg gebracht wordt door een enzym, een lipase-enzym. Dit enzym komt van nature in melk voor maar bij de ene koe meer dan bij de andere.

Een verdere ontwikkeling van dit enzym kan ook plaats vinden, wanneer melk voor de verwerking niet koel bewaard wordt. Zuiveltechnici houden het er op, dat de zachte herfst tot te hoge bewaartemperaturen van de melk heeft geleid, waardoor het enzym zich breed kon maken in de melk. De aanwezigheid van het enzym in de melk is niet direct te constateren, maar het is langs een omweg wel aan te tonen.

Verkeerde of afwijkende kaas is de laatste jaren nauwelijks op de markt gekomen. De kaascontrolestations stuurden namelijk wat mee door bakken op te kopen en verder kon de smeltkaasindustrie heel wat aan. Onze kaasaankopen thuis wijzen nu een andere kant uit. Er komt wel verkeerde kaas op de markt. Deze kazen remmen de consumptie; per slot van rekening is er ander broodbeleg op tafel, terwijl het zonde is om de kaas weg te gooien. Dus blijft het mislukte stuk staan.

Bij de consument leidt een vervelende ervaring met kaas tot aankopen van andere zaken en voortaan laat hij de kaas staan. Zo simpel is dat. Daar staat tegenover, dat de grote winkelorganisaties snel maatregelen nemen tegen een dergelijk verval. Voor hen is de kaasmarkt niet alleen een kwestie van prijs, maar in tweede aanleg ook van kwaliteit. Vandaar dat het niet onmogelijk is dat de kaasprijs aantrekt als de grote inkopers op zoek gaan naar kwaliteit.

Bij de mensen zorgen de enzymen mee voor de vertering van voedsel. Ze zitten in het speeksel en daarom moeten kinderen van hun ouders leren hun voedsel goed te kauwen. Het kind zorgt daarmee voor een goede spreiding van de enzymen door het voedsel. Kalveren produceren enzymen in hun maagwand. Een daarvan dient voor de stremming van de melk. Het betreft het enzym *chimousine*. De kaasindustrie gebruikt dit enzym om de kaasmelk te stremmen.

Gist Brocades heeft bekend gemaakt, dat ze een methode heeft gevonden om chimousine te bereiden buiten de kalvermaag om. Het is haar gelukt om de erfelijkheidsmolecuul voor chimousine van een kalf via een coli-bacterie over te brengen in de erfelijkheidsketen van een gist, de *Kluyveromyces*. Er bleek een andere gistsoort te zijn ontstaan, die chimousine kan produceren. De nieuwe soort kan zich bovendien voortplanten.
Bij de stremselfabriek in Leeuwarden zal men deze ontwikkeling begroeten, omdat de nieuwe bereidingsmethoden van chimousine de spanning op de markt voor nuchtere kalvermagen kan wegnemen. Op het stremsel uit die magen houdt men het in de Nederlandse kaasindustrie voorlopig nog. Maar aan de speculaties op de magenmarkt kan een einde komen.
De overdracht van erfelijke eigenschappen van de ene soort op de andere geschiedt met de DNA-recombinantentechniek. Het is een techniek van de laatste jaren, een nieuwe technologische ontwikkeling, die schrikaanjagend is geweest maar ook nieuwe uitzichten op de toekomst opent.

Een jaar geleden werd bekend, dat met die techniek insuline voor suikerzieke patiënten gemaakt kon worden. Uit vrees voor boze bacteria heeft Nederland de ontwikkeling en toepassing van DNA-recombinanten-techniek bijna op slot gezet. Het dreigt een technologische boot te missen, maar misschien is de treeplank van Gist Brocades lang genoeg om nog aan boord te komen.
Het succes met de chimousine kan de vreesachtigen misschien tot rust brengen. De laatste berichten over de nieuwe techniek betreffen een koe, die tienmaal zo groot is als haar voorgangers, tienmaal zoveel melk geeft en minder voer nodig heeft. De mens blijft namelijk op zoek naar wat uit niks. Het geloof in toverij blijft.

De studenten op het krystkongres in Frjentsjer maakten zich deze week zorgen over de invloed van de boer op zijn coöperaties. Het simpele antwoord van de pommeranten in het forum was, dat de boeren toch in het bestuur zitten.

Maar zo eenvoudig is het niet. De vraag doemt immers op, hoe je boeren krijgt, die hun directie kunnen controleren, en daarvoor is dan wat meer nodig dan een middelbare opleiding. Er zijn wel methoden te bedenken om de directies te controleren in hun doen en laten, maar juist de studenten lieten na, daarover te vragen. Zou er bijvoorbeeld ook een soort rekenkamer voor de coöperaties moeten komen om op mogelijkheden en onmogelijkheden te wijzen?

De Friese boeren hadden in hun **Zuivelbond** een instituut, dat in de zuivel min of meer als rekenkamer fungeerde, maar ze hebben juist die functie laten schieten als een stukje papier in de storm. De kaastechnische dienst is er trouwens nog én die zou zijn nut nog kunnen bewijzen. [….]

1984

Leeuwarder Courant, 1984-01-14

Paniekklutserij om melk en zuivel snel op hoogtepunt

(De Veemarkt)

DE JAARLIJKSE PANIEK om het zuivelbeleid is geen verhaal meer met zo nu en dan een aflevering. Het is nu een slepend dagelijks feuilleton. Het is een storm van kreten geworden, waarbij die van *„de superherheffing is onontkoombaar"* de voornaamste is geworden. Een beetje op de achtergrond klinkt dan „de superheffing is onuitvoerbaar". De deur mot dicht doen „de pot is leeg", wat niet waar is. Een grote dooddoener in de argumentatie is „zonder superheffing dreigen landenquota en dan zijn we nog verder van huis".

Het duurt nog maanden voor de werkelijke beslissingen in deze zaak vallen, maar financieel is de EG-Commissie reeds op rantsoen gesteld en als gevolg van die rantsoenering komen er voorlopige beslissingen, welke neerkomen op prijsverlaging in de zuivel. De zuivelhandel in de noordelijke EG-landen ondergaat financiële martelingen om hem rijp te maken voor ingrijpende regelingen. De handel geeft het gemartel door naar de boeren, de melkveehouders, die in toenemende mate zuivelboeren worden genoemd.

Er is dus een politiek spel gaande, waarvan de heren politici de uitkomst niet kennen, maar waarvan ze terdege genieten. Wat er op het spel staat, is de toekomst van Europa als gemeenschap. De mensen, die zich daarom bekommeren, ploeteren voort in clubs als de *Europese Beweging*. Juist die mensen maken een wereldvreemde indruk. Het ledenverloop van die Beweging wordt uitsluitend bepaald door het aantal sterftegevallen. Toen vorige week drie Europarlementariers in Leeuwarden kwamen preken, ontwaarden we enkele weldenkende bouwboeren uit Friesland, maar de melkveehouders ontbraken en ook de zuivel was nauwelijks vertegenwoordigd. Men wil kennelijk geen invloed uitoefenen. „Beter Zuivelbeleid" is ook wat in de luwte gevallen.

De politieke interesse van de burgers voor Europa is niet groot. Het enige wat ze ervan weten zijn de boterbergen. De gevestigde bureaucratie heeft ervoor gezorgd, dat de binnengrenzen van de lidstaten met elkaar in stand zijn gebleven, zodat de burger de grenscontroles met „iets aan te geven". nog steeds ervaart als die van volledig zelfstandige staten, die in alle opzichten soeverein zijn. Er is een tijd geweest, dat datzelfde Europa hard op weg was naar een Europese defentiegemeenschap, nu verliest zelfs een Nato aan samenhang.

Door dit gebrek aan belangstelling dreigen de Europese verkiezingen dit jaar een flop te worden. Die verkiezingen dienen voor het verkrijgen van het nieuwe Europese parlement, een instelling die steeds verder verwijderd raakt van het centrum van de macht en van de beslissingen. Die macht komt bij constructies te liggen, die volstrekt nieuw zijn en die niet voorzien zijn bij de instelling van de Europese gemeenschappen.

In de loop der jaren is de macht in de EG geleidelijk overgegaan naar de raden van vakministers. Toen deze het ook niet meer eens konden worden, dook de Top van regeringshoofden op, een wiebelige zaak, omdat de zetelonvastheid van de desbetreffende personen een gegevenheid is. De nationale belangen drongen nog meer op de voorgrond en die lijken onverenigbaar te zijn.

Het Europese beleid dreigt, en is misschien al, een zaak geworden van hetgeen nog kan en mag, als er niet ergens een nationaal belang wordt aangetast. De tijd van geven en nemen is voorbij.

Bij het nemen heeft de Nederlandse landbouw gewonnen. De boeren volgden de gedachtengang, die Sicco Mansholt vijftien jaar in beweging zette met zijn „plan-Mansholt". In dat plan werd de bestaanszekerheid van de boer in verband gebracht met de produktiviteit. Nederland heeft er onmetelijk van geprofiteerd; de agrarische export werd opnieuw een hoeksteen van de economie.

DE ONTWIKKELING VAN de Nederlandse landbouw leunde op de beproefde principes, waarvoor de Europese Gemeenschap een goede bedding bleek te zijn. In de tijd van de groeiende welvaart ontstonden er echter twee soorten landbouw naast elkaar. Voorop gingen de gemoderniseerde bedrijven, die profiteerden van het hoge prijspeil.
Dat prijspeil was afgestemd op de sociale omstandigheden van de achterblijvende ondernemers in de landbouw.

In Frankrijk en Engeland ontstonden de graanmiljonairs - het woord is van ir. Douwe Vries, de landbouwattaché in Londen - en in de melkveehouderij kwamen ook in Friesland melkveehouders voor, die aardig op de mogelijkheden inspeelden. In tegenstelling met de akkerbouw levert dat geen Lebemanner op. Bouwboeren weten de weg in de fijnste Parijse restaurants, waarvan de greidboer zelfs de naam niet kent. Nou ja, straks is er een groepje, dat met spannende verhalen thuis komt uit Okinawa. Guam, Taiwan. Djeddah. Lagos en dat soort uithoeken, waar Norit de basis van de voedselconsumptie is.

Het ontstaan van de huidige crisis in het landbouwbeleid is van politieke oorsprong. Architect van die crisis is Piet Dankert - zijn jeugd bracht hij in Stiens door - en hij bracht het in de Europese politiek dientengevolge tot groot aanzien. De voorzitter van het Europese Parlement in Straatsburg stelde enkele jaren geleden, dat het landbouwbeleid niet deugde, omdat het een te grote hap uit de Europese begroting nam, zo'n grote hap, dat er voor de leuke dingen niets meer overbleef.

De landbouw was voor Europa een blok aan het been en dat moest anders. Het voornemen van de architecten om als voorzitter af te treden, toen de Top in Athene het puin van zijn constructie niet kon opruimen, heeft hij niet uitgevoerd. Het Europese parlement mag zijn schijnbewegingen in de marge zijn blijven uitvoeren.

Dankert is niet de oorzaak van de politieke crisis in Europa. Er is een reeks oorzaken, die versterkt worden door de economische teruggang, welke teruggang op zichzelf weer tot verbetering van het beleid voor de landbouw zou kunnen voeren. Dan namelijk, wanneer de juiste gevolgtrekkingen genomen worden uit de situatie, en een van die gevolgtrekkingen zal in het prijspeil moeten liggen. Hele volksstammen in de landbouw zullen het loodje leggen bij een lager prijspeil, maar dan ligt er in het sociale vlak een taak voor de nationale overheden.

Wel bestaat dan het gevaar, dat er met name in West-Duitsland om wille van de plattelands-bevolkingspolitiek een beleid gevoerd wordt, dat los van het marktevenwicht staat en dat nieuwe concurrentievervalsingen zal oproepen. Maar zo'n nieuw landbouwbeleid in de EG is de enige kans op behoud van samenhang en op de vrije toegang tot de gemeenschappelijke markt.

ER ZIJN TWEE OORZAKEN aan te wijzen voor de moeilijkheden in het Europees beleid. De voornaamste is het gebrek aan wilskracht om de moderniseren van de landbouw door te zetten. De politiek is niet bij machte dit algemene belang tegen de belangen van allerlei groepen door te drukken, vooral nu de landbouw van toen bekleed wordt met nostalgische trekjes: boeren, die zo gelukkig waren met zeven koeien.

Jan B. Singelsma kwam daarop tijdens de avond met de drie Europarlementariers. Hij sprak over het gelukkige bestaan van een pake en beppe met hun zeven koeien. De verwenste groot-schaligheid had daar kennelijk een eind aan gemaakt.

Och ja, het waren heerlijke tijden. Zo nu en dan was er tongblaar en wie het trof kwam in het armhuis terecht. Wie geluk had, ging niet ten onder met de runder-t.b.c. Een aantal ontsnapte ook aan de ellende van melkershanden met verkrampte, kromme vingers. Sommige handen waren vereeld en vergroeid als boomschors door de inwerking van gier en mest. Het geluk bestond uit een gebrek aan opstandigheid tegen vernederende omstandigheden en tegen afhankelijkheid

Natuurlijk waren er boeren met gave handen in de veehouderij. Dat waren degenen die arbeiders in dienst hadden. Boere-arbeiders, heetten ze. Als de oude Ytsma van de landarbeidersbond bij een jong gezin kwam om te feliciteren met de geboorte van een zoon, waarschuwde hij: „Tink der om dat er net by de boer komt". Als op de lagere school een kind niet uitblonk in intellectuele ijver, klonk het dreigement, dat het nog , bij de boer terecht zou komen, indien het niet beter zijn best deed. Geweldige tijden waren het, inderdaad, de jutteperen waren lekker. Je wist precies, wie ze op het erf had staan.
[xxxx]

Superheffing lijkt steeds meer fiche in het spel

(DE VEEMARKT)
DE MANIER WAAROP Van Kampen zijn vragen aan Teun Tolman stelde, was al wat verdacht. Als hij, Van Kampen, bij het van kracht worden van een superheffing het bedrijf van zijn buurman zou kopen, mocht hij diens „produktierechten" dan ook overnemen? Het leek Europarlementariër Tolman een redelijke zaak. Natuurlijk.

Een lichte verbijstering ging er door de grote zaal van *De Klinke* in Koudum, waar de landbouworganisaties de Friese politicus heengehaald hadden om zijn licht in het duister van de Europese landbouwpolitiek te laten schijnen. Het zuigende vraagje van Van Kampen onthulde de ondoordachtheid van het contingenteringssysteem via de superheffing, zoals minister Braks en een reeks epigonen dat propageren.

Het antwoord van Tolman aan Van Kampen hield in, dat de produktierechten of quota, die elk bedrijf worden toegewezen, verhandelbaar dienen te zijn. Maar het is juist de officiële lijn van Braks en zijn groep, dat die quota niet verhandeld mogen worden, want, zo is de redenering, dan komen we nooit weer van de contingentering af.

De huivering over de uitspraak van Tolman gold natuurlijk het feit, dat die verhandelbaarheid van de quota altijd is afgewezen, terwijl Tolman in een bepaald voorbeeld de overdracht wel normaal achtte. De vraag van Van Kampens was er overigens eentje met meer valluiken. Van Kampen sprak niet over melk, want als dat buurbedrijf nu een akkerbouwbedrijf is, hoe zit het dan? Natuurlijk, dat heeft geen melkrechten. Nee? En als dat bedrijf zich toelegt op de produktie van snijmais of andere produkten voor de melkveehouderij?

Tolman had die vraag ook al aan Poul Dalsager, de EG-landbouwcommissaris, gesteld in verband met een strafheffing, die boeren bedreigt die meer dan 15.000 kg melk per hectare melken. Dalsager had daarop geen antwoord weten te geven, maar zijn topambtenaren wilden voor de berekening van de 15.000 kg de hectares aangekocht ruwvoer wel meetellen vanwege de redelijkheid.

De Friese boeren slepen de laatste jaren veel snijmais aan uit Duitsland. Duitse hectares zouden mee de produktie quota voor de Friese boeren bepalen. Het is daarmee wel duidelijk in welk een afzichtelijk moeras van regelingen de boeren verzeilen, als de contingentering per bedrijf wordt ingevoerd. Het weekblad Boerderij berichtte eind november opgewekt, dat het ministerie ven landbouw de volgende week een contingenteringsregeling klaar had. Kennelijk is die regeling diezelfde week nog in het moeras geraakt. Er is sedertdien niets meer van gehoord.

Onlangs werd op een andere vergadering aan Teun Tolman de vraag gesteld, waarom hij eigenlijk voor de superheffing als contingenteringsmiddel is. Het antwoord liet wat aan duidelijkheid te wensen over, maar het kwam er op neer, dat hij voor de superheffing was, omdat zijn positie in het Europarlement zulks meebracht. Tolman is een van de toppieten voor landbouwzaken in de christelijke democratische fractie van het parlement en enige plooibaarheid lijkt daarbij noodzakelijk.

IEDERE BOER. OOK in Friesland, heeft de neiging een contingenteringsregeling te bedenken, waarbij hij persoonlijk buiten schot blijft, terwijl zijn buurman afgestraft wordt voor zijn produk-

tie. Een superheffing lijkt een afdoend middel om de produktie op een bepaald peil te houden, maar aangezien niemand weet hoe de desbetreffende regeling er uit zal zien, is het uiteraard uitgesloten omtrent de heffing een standpunt in te nemen.

De superheffing is een paardemiddel genoemd. Dat houdt het maken van slachtoffers in en de vraag is, wie de slachtoffers zullen zijn. Men weet, dat zij in eerste aanleg onder de gemoderniseerde bedrijven zullen vallen. Bij boeren die over onvoldoende eigen vermogen beschikken om jaren met een te lage produktie te kunnen draaien. Het bizarre in de discussie is, dat Braks en volgers heftig uitzonderingen op de regeling afwijzen, zij het dat ze juist een uitzondering willen voor die bedrijven, welke in het oog van buitenlanders als ene. Francois Mitterrand de boosdoeners zijn.

Onze veronderstelling is, dat Braks slechts in schijn voor de superheffing is om tijdens de on derhandelingen over de prijzen voor 1984/'85 een onderhandelingspositie te hebben. Er zou iets heel anders uit de bus kunnen komen dan de superheffing; de contingentering kan immers ook op een andere manier tot stand komen. De ruzie in de Nederlandse landbouworganisaties over de heffing lijkt echter geen schijn.

DE SOCIALISTISCH gedreven t.v.-journalisten Freriks en Brugsma bleken zondag in het programma Panoramiek geen partij voor de al even socialistische Franse president Francois Mitterrand. Het tweetal kondigde aan, dat het met de president niet zou spreken over ham en varkens. Ze zeiden het er niet bij maar van dat onderwerp weten ze zelf niks af. De Franse president was niet onder de indruk van deze eerste misser in het interview, maar wachtte op zijn kans. Het werd een voltreffer.

Omdat Freriks en Brugsma van te voren al aangekondigd hadden niets van landbouwzaken te weten, kon de Franse president zijn onzin over de landbouw meteen kwijt zonder op een weerwoord van de beide interviewen te hoeven rekenen. Waar is de tijd gebleven, dat mensen als Brugsma en Freriks met keiharde vragen de standpunten van hun gesprekspartner ontrafelden. Ze leken wel kapelaans, die de paus een vraag durven stellen.

Mitterrand kreeg de gelegenheid hogere politiek te bedrijven zonder dat zijn ondervragers dat in de gaten leken te hebben. Hoe men niet op de hoogte kan zijn van landbouwproblemen in de EG en toch de Franse president gaat interviewen, is een raadsel. Het Franse probleem in de gemeenschap is het achterblijven van zijn landbouwontwikkeling, terwijl zijn industrie van massaproduktie ook al moeite heeft in de pas te blijven. Daarom deed de Franse president denigrerend over de Nederlandse landbouw.

Daarom hadden ze hem tijdens zijn staatsbezoek aan Nederland niet alleen naar het wonder van de Aalsmeerse bloemenveiling moeten slepen, maar ook naar zo'n gezinsbedrijf in de melkveehouderij, waarvan de president in het interview gezegd heeft, dat het „melkfabrieken" (usines de lait) zijn die los van de grond met geïmporteerd veevoer overschotmelk produceren.

De omwenteling in de veehouderij is die van het voeren van vee met aangekocht voer. Dat doen de pluimvee- en varkenshouders in Frankrijk in toenemende mate en daar drijft de Bretonse varkensboer op. Dat gebeurt in Nederland in groeiende mate bij het melkvee, voedering met geïmporteerd veevoer. Dat komt niet alleen uit Duitsland als snijmais, maar voornamelijk in de vorm van krachtvoergrondstoffen van overzee.

De kans voor de Franse landbouw zit in het reserveren van de veevoerproduktie voor de Europese landbouw. Het probleem voor de veehouderij daarbij is, dat de Europese akkerbouw niet concurrerend is. De produktiekosten liggen er te hoog om er de melkveehouderij aan te binden. Zoals van bijna alle industriële grondstoffen, dient de import van grondstoffen vrij te zijn, anders verzeilt Europa in een continentaal stelsel, waarvan Napoleon indertijd de uitvinder is geweest. De landbouw kan niet zonder protectionisme, maar het dient grenzenloos te zijn.

OOK DE GEDACHTEN van Tolman lijken de kant van het Napoleontische en Mitterrandse stelsel uit te gaan. Hij vestigde de aandacht op het wonder van de snijmais, dat onder de bestaande omstandigheden tot ontwikkeling kon komen. Waarom zou dat ook niet het geval kunnen zijn met het een of andere eiwitgewas? Tolman hoopt dus op een wonder. Dat mag best, maar dat wonder is er nog niet en het zou te gek zijn om alvast in afwachting van dat wonder de politiek er op af te stemmen.

Dit jaar gaan de stembussen open voor de verkiezingen van een nieuw Europees parlement. Dat parlement heeft in de Europese politiek weinig in te brengen, verscheurd als het is door nationale groepsbelangen. Iedereen wordt ter stembus geroepen om een oordeel uit te spreken over politici die zich vooral bezig houden met landbouwzaken. Die politici nemen meer producentenstandpunten in dan dat ze consumentenbelangen vertegenwoordigen.

In Nederland zal de stemming deze zomer waarschijnlijk meer beïnvloed worden door de plaatsing van raketten met kernkoppen dan door de prijs van de melk en de aardappelen. De krachtmeting gaat niet over Europese zaken, maar om zaken van nationaal belang. Bij gemeenteraadsverkiezingen en bij die voor de provinciale staten ziet men het zelfde. Alleen de waterschappen zijn nog enigszins vrij van de nationale politiek.

Als men de Tweede Kamer en het Europarlement vergelijkt naar de financiële omzet om enigszins een inzicht te krijgen in het belang van een Kamerlid en een Europarlementariër, dan leert een rekensommetje, dat Mieke Andela een omzet heeft van ruim een miljard gulden (een 150ste deel van de rijksbegroting), terwijl de Tolmannen, Muntinghs en Van Minnensper kop niet verder komen dan een 100 miljoen gulden (een 630ste deel van de EG-begroting).

Een lid van de Tweede Kamer heeft dus tien keer zoveel financieel gewicht als een Europarlementariër. Kamerleden kunnen bovendien ministers naar huis sturen: een Europarlementariër kan zelf fijn naar huis gaan. Dat doen ze dan ook veel. Om hun frustraties op te heffen ontvangen ze een aardige beloning.

EEN REEKS MENSEN die zich bezig houdt met het bereiden van schapekaasjes, heeft een lange brief gekregen van het Zuivelcontrole Instituut. In deze brief wordt hun voorgeschreven hoe ze hun kaasmakerijtje moeten inrichten, willen ze kaasjes blijven verkopen. De bereiding is op het ogenblik nog wat in de keukensfeer, maar dat mag niet langer. De bereiden van schapekaas zullen investeringen moeten doen van zo'n 15.000 tot 20.000 gulden, willen ze in de business blijven.

De actie van het instituut valt samen met de dreigende contingentering van de koemelkproduktie en menige veehouder heeft zijn gedachten al eens naar een klein kaasmakerijtje laten uitgaan om aan de heffing te ontsnappen. Het mengen van schapemelk met koemelk is een gebruikelijk verschijnsel, hoewel deskundigen het verschil al op de doorsnede van het kaasje zeggen te kunnen zien nog voor ze de kaas hebben geproefd.

Het instituut dreigt de bereiders van schapekaas uit de sfeer van zo-kan-hetwel te halen en op professioneel niveau te brengen. De belangstelling voor de melkschapen neemt toe en er worden interessante prijzen betaald voor goede rammen. Met de melkcontrole op de produktie per schaap is het nog droevig gesteld. De eigenaars zwetsen enorm over produktie, maar degelijke papieren die dat bewijzen, zijn er nog niet.

Met die melkcontrole en met het melkschapenstamboek is men eigenlijk nog maar in een beginfase. De zaken worden er huiselijk bekokstoofd en de leden mogen zich er nauwelijks mee bemoeien. Le zaken kunnen dit jaar in een stroomversnelling komen met de groeiende belangstelling voor de schapemelkerij, welke immers buiten de contingentering valt, hoewel alle melk wit is.
NOG NIET ZO LANG geleden ontdekte een Wageningse onderzoeker, dat coniferen niet zo goed gedijen in de omgeving van intensieve veehouderijbedrijven. Hij weet het nare lot van de boompjes aan de hoeveelheid ammoniak, die er om deze bedrijven waart.
Sneller dan de wind de ammoniak verspreidt, heeft de milieubeweging zich van de gedachte meester gemaakt. Nog voor er enig onderzoek is gepleegd, wordt de landbouw al uitgeroepen tot de grootste vervuiler. Het lijkt dus met een sisser af te lopen, ware het niet, dat de Royal Society, de meest eerbiedwaardige organisatie in Engeland, zich in soortgelijke zin heeft uitgelaten.

Principieel is er niks tegen in te brengen. De landbouw vervuilt het milieu zoals iedere andere menselijke activiteit dat doet. Men kent de boosdoeners: elektrische centrales, verbrandingsmotoren en dus de landbouw. Gelukkig heeft de landbouw een alternatief: de consument kan de buikriem aanhalen. Het is een reële mogelijkheid. Op sommige delen van de wereld is gebrek aan kunstmest. De riem is er voorbij het laatste gaatje. De wereldbevolking blijft groeien. Deze eeuw komen er nog anderhalf miljard mensen bij, die gevoed willen worden.

Leeuwarder Courant 1984-02-18

Tongblaar is stok tegen overschot van anderen

[DE VEEMARKT]
HET PLAN OM HIER een opgewekt verhaal te schrijven over een voortdenderende wetenschap op medisch en biologisch gebied, wordt enigszins getemperd door een voorhoofdsholteontsteking, waar „ze" niks aan kunnen doen. En zonder die ontsteking zou een kleine herinnering aan de vele veeziekten, die de kop opsteken, voldoende zijn om bij alle ontwikkelingen bedacht te zijn op de normale gang van zaken, welke er een is van vallen en opstaan.

De tongblaar lijkt overigens een aflopende zaak te zijn. De ellende van de afgeslachte veestapels en de vervoerverboden lijkt voorbij te gaan. De rigoureuze aanpak van deze veeziekte dient vooral om een goede indruk te maken op het buitenland. De schade die de ziekte kan veroorzaken, zit in de invoerverboden voor alle mogelijke landbouwprodukten. Ze zouden een kwart van de Nederlandse export kunnen treffen.

Een dergelijke reactie in den vreemde is overdreven, maar in tijden van overschotten grijpen alle mogelijke instanties met graagte naar dat handelswapen Boeren die het uitzieken van een tongblaargolf voor de oorlog hebben meegemaakt, vragen zich helemaal af, of de wereld gek geworden is.

In de jaren dertig, toen de grote landbouwcrisis woekerde, was het uitbreken van tongblaar in een beslag het laatste wat een boer kon verdragen. Hij verdween daarmee uit het produktieproces. Er waren dierenartsen, o.a. dr. Hofstra in Sneek, die jonge boeren in het geheel geen rekening stuurden voor de potten smeersel, waarmee de poten van de koeien behandeld werden.

Sedertdien is er een verzakelijking in de verhouding tussen veehouder en dierenarts opgetreden en dat is er niet beter op geworden sinds de *Gezondheidsdienst voor Dieren* op een soort kostprijsbasis is gaan werken. De veehouders betalen gemeenschappelijk aan die dienst via heffingen op de melk. De boeren zagen de dienst als een voorhoede, die voor hun belangen op kwam. Als er ergens iets was, stortte de dienst zich er op.

In Friesland had de dienst bovendien .en goede naam als gevolg van de successen bij de bestrijding van tbc en abortus Bang. Friesland was het eerst vrij van deze ziekten en profiteerde daarvan twee keer. De eerste keer bij de snelle aanpak, toen men elders nog niet bedacht was op de uitstoot van besmette koeien uit Friesland, en de tweede keer bij de verkoop van gezond vee, toen elders de opruiming begon.

De dienst had een sociaal karakter gekregen in de ogen van de boeren. Iets waar je tegen aan kon leunen zonder direct voor de kosten op te draaien. De laatste tijd komen er klachten. In verschillende vergaderingen maken de boeren opmerkingen. Het lijkt net of de gretigheid van de ambtenaren van de dienst is verminderd. Het zal samenhangen met de grote veranderingen nu de noordelijke diensten zijn samengevoegd en iedere betrokkene zijn eigen plaatsje weer moet zoeken bij een grotere concurrentie om de mooiste arbeidsplaatsen.

De dierenartsen binnen en buiten de dienst vormen een gesloten beroepsgroep van enerzijds ambtenaren en anderzijds beoefenaren van een vrij beroep. Ze zijn sterk in de verdediging van de eigen belangen. De boeren tasten wel eens in het duister over de rekeningen die ze krijgen, maar

- zo lazen we - als ze er voor willen betalen, kunnen ze ook gespecificeerde rekeningen krijgen. Wanneer dierenartsen verschillende prijzen berekenen voor geneesmiddelen, dan komt dat door de afnamekortingen die ze zelf hebben. In ieder geval dient de vraag zich aan, wie de dierenartsen controleert.

ZO NU EN DAN is er een veehouder die te maken krijgt met ziekteverschijnselen, die niemand kan thuisbrengen. Er gaan bedrijven aan kapot en de wetenschap lijkt machteloos te staan. De wetenschap of een enkele dierenarts. Er bestaat de neiging om meteen naar de kwaliteit van de desbetreffende veehouder te kijken. De opmerking dat diens bedrijfshygiëne niet deugt, komt dan naar voren. Zo'n man voelt zich dan verloren.

Het staat niet vast, maar de gedachte dat de gezondheid van het vee in toenemende mate beïnvloed wordt door veranderingen in het milieu, ligt voor de hand. Die milieuveranderingen doen zich voor binnen het bedrijf zelf, maar ze zullen ook van buiten het bedrijf komen. Het geval-**Peterman in Twente**, die op vergiftigde grond met zijn vee de ondergang tegemoet lijkt te gaan, is daar een voorbeeld van. Teveel instellingen bleken geen boodschap aan het bedrijf te hebben. De boer deugde niet en dat zou het einde van het verhaal zijn.

Onlangs deden zich ook weer eens gevallen voor van een te hoge aflatoxinebesmetting van melk. Aflatoxine is het gruwelijk giftige afscheidingsprodukt van een schimmel, die op grondnoten (apenoten) woekert. De schimmel komt ook voor op cocosschilfers. De meeste veevoerfabrieken wachten zich voor het gebruik van deze rotzooi, maar zo nu en dan is er eentje, die de verleiding van de lage prijzen van grondnoten niet kan weerstaan. En dat brengt dan de zuivelexport in gevaar.

In dit geval is de bron opgespoord. De naam van de fabriek die geknoeid heeft, is bekend. De goede naam van de zuivel is in gevaar gebracht. Er hoeft maar een ziektegeval te zijn bij een mens, of de verlammende angst voor voedsel neemt mensen in haar greep. De zaak zal wel verder uitgezocht worden, want het laatste woord is er nog niet over gezegd.
[...]
GIST BROCADES in Delft maakte kortgeleden bekend, dat het via de DNA-recombinanttechniek een schimmel had aangezet tot de produktie van chimousine, het enzym, dat melk doet stremmen voor de kaasbereiding. Chimousine wordt nu in Leeuwarden bij de stremselfabriek gewonnen uit kalvermagen. Het blijkt nu dat het onderzoek voor Gist Brocades in Duitsland is uitgevoerd.

Dat bericht is er eentje geweest uit de enorme stroom van mededelingen over de kleinste zaken van het leven. Erfelijkheid en cellen, viren en genen. Nergens lijkt de wetenschap meer in ontwikkeling dan juist daar. Het verplaatsen van erfelijkheidsfactoren van de ene biologische soort naar de andere met de DNA-recombinanttechniek lijkt een stortvloed van ontwikkelingen met zich te brengen.

De ontwikkeling van nieuwe biotechnieken in Amerika vergt miljarden. Verwacht wordt, dat nieuwe bedrijven op dit onderzoekterrein dit jaar anderhalf miljard dollar nodig zullen hebben. Toch is in bureau van het Amerikaanse Congres bezorgd, dat Amerika de slag met Japan op dit terrein verliest. Voor Europa is men niet bang. Daar zijn ook enkele bedrijven, die er zich mee bezig houden.

Amerika telt 219 bedrijven, die bezig zijn met de nieuwe techniek. De meeste werken in de farmacie. De activiteiten van Gist Brocades met chimousine zouden daar ook onder vallen. Een kwart van de bedrijven houdt zich bezig met dieren in de veehouderij en bijna een kwart is actief met gewassen voor akker en tuinbouw. Sommige bedrijven houden zich uiteraard met beide groepen bezig. Het zal vijf tot tien jaar duren en het geïnvesteerde kapitaal rendement oplevert. Vele bedrijven zullen voordien al kapseizen. De manier, waarop men dat in Amerika lijkt te aanvaarden, doet hier onwezenlijk aan.

EN DE ECONOMEN weten ook niet meer hoe het moet. Ze lijken allemaal wat anders te willen, waarbij ze vooral verschillen omtrent het tijdstip, waarop maatregelen genomen moeten worden. Dat Nederland, als land dat naar alle kanten openstaat voor de wereldmarkt, daarbij volkomen afhankelijk is van wat er elders gebeurt, is duidelijk. Frankrijk probeerde een paar jaar geleden op zijn eentje een economisch beleid uit te zetten door geld in de economie te pompen. Het geld vloeide meteen de grenzen over.

Grote crises begonnen voorheen in de landbouw. Nu de landbouw hier nog slechts een klein deel van de totale economie uitmaakt en ze bovendien een tamelijk beschermd bestaan heeft, gaat die regel niet meer op. De landbouw heeft in Nederland echter nog wel een belangrijk aandeel in de produktie van vaste goederen. Bij een agrarisch aandeel in de bevolking van vijf procent, is nog altijd zo'n twintig procent van de goederenexport afkomstig uit de landbouw.

Als er dus iets in het stokraam moet worden gehouden, dan is het de landbouw. De landbouw is immers een belangrijk deel van de marktsector, die het sociale gebouw van Nederland moet dragen. Het kan nooit zo zijn, dat de agrariërs in Nederland minder af zijn wat inkomen en arbeidstijd betreft, dan de bevolkingsgroepen die van hun activiteiten moeten leven.

Het lijkt er op, dat ir. Gerrit Braks zulks beseft. Hij slaakt kreten waaruit blijkt, dat zijn gedachtengang niet vrij is van die idee. Ook krijgt hij bijval en instemming van kanten, waar dat niet voor de hand ligt. De wat heen-en-weerminister heeft kennelijk zijn vorm gevonden nu hij een vastomlijnd doel voor ogen heeft. De Franse president heeft de Nederlandse minister zeker goed geholpen om dat doel voor ogen te krijgen Het gaat om de toekomst van de Nederlandse landbouw.

Verwarring in EG-landbouw groeit; geen besluit in zicht over superheffing

(DE VEEMARKT)
DE VERWARRING in het Europese landbouwbeleid neemt toe en een snel besluit is niet meer te verwachten. De spanningen concentreren zich op het zuivelbeleid, terwijl de noordelijke akkerbouwproblemen buiten de maalstroom lijken te blijven. De raad van landbouwministers verwarde zich deze week in de tegenstellingen tussen de noordelijke en de zuidelijke landen omtrent de olijfolie en de zuivel. Dat is in wezen ook een botsing tussen bouwboeren en veehouders.

De gedachte, dat de botsing tussen olijf en zuivel iets te maken heeft met pogingen om Spanje en Portugal zo lang mogelijk buiten de Europese Gemeenschap te houden, dringt zich ook op. De zuidelijke landen zijn niet zo ingenomen met het lidmaatschap van deze landen, omdat ze met hun levensstandaard en hun produkten juist hen beconcurreren.

De noordelijke zuivelindustrie heeft altijd wat laatdunkend gedaan over de afzetmogelijkheden in Spanje. Men moest zich daarvan niet teveel voorstellen, omdat Spanje zelf ook veel melk heeft. Niet te veel, trouwens. Spanje zal ook niet een zuivelparadijs voor exporteurs worden als Griekenland maar ook in Spanje staat de ontwikkeling van de melkveehouderij nog op een laag pitje. De melkproduktie per koe is er zo ongeveer de helft van de produktie hier. Wel gaat ze langzaam omhoog, maar de omstandigheden in Spanje zijn niet zo, dat er een dreiging voor de noordelijke zuivel van uit gaat. Dat warme en hete landen wel tot enorme produkties per koe kunnen komen, blijkt overigens in Israël en Californië. Daar vindt men de allerhoogste gemiddelde produkties.

Met zijn wijn, fruit, groente en olijfolie is Spanje wel een bedreiging voor Frankrijk, Italië en Griekenland. Het land heeft bovendien uitstekende relaties met Westeuropese vakantiegangers. De laatsten vormen in hun eigen land een basis voor het markten van hun bekende produkten. Of de Spanjaarden de organisatie van de markten aan kunnen, is een andere kwestie.

De grootste problemen zal ongetwijfeld de olijfolie geven. De EG-subsidies voor olijfolie worden gegeven naar de oppervlakte, die met de desbetreffende bomen is ingeplant. In Griekenland zie je de laatste jaren, dat de olijfbomen ingeplant worden op plekjes en bergterrassen, die al jaren geleden als onbewerkbaar verlaten waren. In tegenstelling met de olijventeelt in de huidige EG staat die in Spanje op een hoog technisch peil. De prijs van de Spaanse olijfolie ligt op de helft van de EG-prijs.

De teelt van olijven lijkt een gemakkelijke zaak. De olijfbouwers vestigen die indruk zelf ook. De bomen zelf kunnen eeuwenoud worden en de olijfboeren ook. Althans zo lijkt het, wanneer ze hun zittingen .houden op de dorpspleintjes in de buurt van een kafenion. Ze bepalen er de dorpspol itiek en bespreken er de landspolitiek. Een, Grieks- Australische socioloog vertelde ons eens, dat hij de olijventeelt een ramp voor het land beschouwde, omdat ze tot economische stilstand leidt.

In de EG heeft zich om die olijven ook een van de grootste tot nu toe "bekende subsidie-fraudes afgespeeld. Jarenlang harkten - om het woord uit de Economist te gebruiken - Italiaanse „olijfboeren" jaarlijks een 300 miljoen gulden uit de EG-pot binnen voor olijvenhoven, die alleen op

papier bestonden. Een subsidie op olijven die er niet zijn, of een superheffing op melk die er w?l is, wat is net verschil?

DE EG-COMMISSIE LAAT op het ogenblik onderzoeken waar 100.000 ton boter gebleven is, die met bestemming Cuba ingescheept werd en die in Rusland terecht zou zijn gekomen. De Nederlandse boterexporteurs - behalve de Frico - zitten met 37.000 ton in die boot. De verzekeringsgroep Lloyd's in Londen ontdekte, dat de schepen rechtstreeks uit de Westeuropese havens naar de Oostzee voeren en daar ligt Cuba niet. Toch hebben de exporteurs de inklaringsdocumenten van Cuba en op die documenten hebben ze de restituties gekregen van de EG. Hier via Den Haag. Die subsidies belopen op basis van de huidige dollarkoers 300 miljoen gulden.

Voor de export van EG-boter naar Rusland gold tot april 1983 een embargo, dat ingesteld was na de Russische inval in Afghanistan en de gebeurtenissen in Polen. Terwijl Rusland als klant verdween, dook Cuba als klant op. Het gat dat door het wegvallen van Rusland ontstond, werd meteen opgevuld door Cuba. De vraag wat de arme Cubanen met 100.000 ton boter moesten doen, zal geen exporteur zich gesteld hebben.

De EG-Commissie wil het geld terug hebben, dat ze heeft verstrekt voor de export naar Cuba. Dat geld is uitbetaald aan de exporteurs en daar zou het terugvorderbaar zijn. In Nederland gaat het dan om een bedrag van 100 miljoen gulden bij coöperaties en particulieren. De exporteurs wassen hun handen in onschuld, want zij hebben de vereiste documenten.

Mocht de EG-Commissie de exporteurs toch aanpakken, dan kunnen die terugvallen op hun verzekering. De verzekeringsvoorwaarden bevatten een clausule, waarin elk risico omtrent de betaling van de 37.000 ton boter is uitgesloten. Als de EG-Commissie kan bewijzen, dat de Cubaanse documenten valselijk verstrekt zijn, dan draait de verzekering er voor op. Maar waar zou de polis anders ondergebracht kunnen zijn dan bij Lloyd's, dat de zaak aan het licht bracht.

De hele Cubaans-Russische handel is een onderneming van Jean-Baptiste Doumeng. Deze miljonair en communist liep in Moskou net zo gemakkelijk binnen als in de Franse regeringsbureaus. De laatste tijd zit dat niet zo gemakkelijk meer. In Parijs heeft hij de leg uit. Frankrijk heeft van het kwantum van 100.000 ton boter 18.000 ton geleverd.

Als de EG-Commissie de subsidies terugvordert, dan zal dat via de nationale regeringen moeten gebeuren, die in eerste 'aanleg ook de subsidies hebben verstrekt. Het eind van het lied kan dan zijn een herziene begroting wegens een onverwachte tegenvaller. En wat een geluk, dat die boter weg. is. De zuivelmarkt zou anders met een nog grotere kluit boven de markt zitten.

DE EG-COMMISSIE heeft overigens een wat eigenaardige manier van rekenen. Als ze de boter voor een tientje per kilo opkoopt, dan zet ze die boter ook voor een tientje op de balans. Bij verkoop als overschotboter komt dat bedrag er op geen stukken na uit en pas dan constateert de Commissie „verlies". Nu de botervoorraad naar de miljoen ton loopt, rekent de Commissie zich nog altijd rijk met een bedrag van 10.000 gulden per ton. Over dat bedrag gaat ze dan nog rente rekenen, terwijl de bewaringskosten in de koelhuizen er ook bij komen.

Het is een opeenstapeling van uitgestelde verliesposten. Om de begroting verder op te poetsen, heeft de Commissie verplichtingen uit 1983 buiten de begroting van dat jaar om overgeheveld naar 1984. Het gaat om een paar miljard gulden. De ellende is, dat een dergelijk wanbeleid met de voorraden straks massief in de publiciteit komt als zogenaamde extra-tegenvaller voor de EG,

waaruit dan het algemene gevoelen moet ontstaan, dat een revolutie in het landbouwbeleid noodzakelijk is. De ruzie om olijfolie en zuivel past in die opzet.

NOG GAAN WE ER van uit, dat er een politiek spel opgevoerd wordt in Brussel. Een dergelijk spel veronderstelt, dat de betrokkenen er bewust aan deelnemen en in ieder geval om onderhandelingsposities bekommerd zijn. De zuivel hoopt, dat dit spel snel afgelopen is en dat er beslissingen genomen worden. Iedereen weet dan weer, waar hij aan toe is.

De gedachte, dat de ontwikkelingen de politici uit de hand zijn gelopen, dringt zich steeds meer op. Ze kunnen de verscheidenheid van krachten niet meer beheersen, die het beleid losgemaakt heeft. Het gemier met de superheffing heeft daarvan al het een en ander aan het licht gebracht. De heffing is onuitvoerbaar, maar niettemin glorieert minister Gerrit Braks met de uitspraak, dat hij alleen een superheffing zonder uitzonderingen zal toestaan. Daarna somt hij de uitzonderingen op, die er volgens het ministerie moeten komen. Telkens vinden we daar de groepen boeren bij terug, die het verst met het ministerie in zee zijn gegaan.

De melkveehouders zelf zijn door dat gemier volkomen uit elkaar gespeeld, Elk denkt nog slechts aan eigen kansen. Een vooraanstaande melkveehouder in Friesland vertrouwde ons al in september toe, dat een superheffing op zijn bedrijf wel zou passen, maar als hij dat standpunt zou verdedigen, voelde hij zich de grafdelver van een grote groep collega's. De tegenstelling zit natuurlijk tussen de boeren die lang, en zij die kort in een ligboxenstal werken. De boeren die de sprong naar deze stallen niet gemaakt hebben, zijn in alle omstandigheden het haasje.

De verschillende groepen beginnen zich duidelijker uit te spreken. Joris Schouten van de roomse boeren is een aanhanger van de superheffing en de contingentering. Hij is voorzitter van de KNBTB, welke boerenbond in een verder verleden het maximum aantal kippen aan het aantal hectares van de boer wilde binden. Ook de varkens moesten in aantal per boer beperkt worden. 600 kippen mocht een boer hebben en meer niet.

De regeling verpieterde, toen de Brabantse boeren er zich niet aan bleken te storen. De voorsprong, die ze hebben opgebouwd en die ze met een enorme ondernemingslust hebben uitgebouwd, gaat niet weer verloren. Ze hebben het gemaakt in Brabant onder dekking van een verbodsregeling uit hun eigen bond.

Toen minister Braks aankondigde, dat hij de AID zou gebruiken om het grijze melkcircuit in bedwang te houden bij de invoering van een contingentering, zei een Limburgse topman uit de melkveehouderij: „Dan mag hij de ME wel meesturen”. Joris Schouten hoeft boven de grote rivieren niet te pleiten voor regelingen, welke ten zuiden ervan niet gelden.
De politiek van de KNBTB vindt in het Zuiden zelf ook geen aanhang van de zuivelmensen. De voorzitter van *Campina*, Piet Loonen, zegt in Zierikzee, dat een prijsverlaging van de melk - die op zich noodzakelijk is - te verkiezen is boven een superheffing. Een prijsverlaging van de melk, zei hij, is onontkoombaar en biedt de melkveehouderij betere perspectieven dan een eventuele boete op meer-produktie.

De kwestie is natuurlijk, dat de melkveehouders de gedachte koesteren met een superheffing te ontsnappen aan die prijsverlaging. Onontkoombaar, zegt Loonen en hetzelfde woord komt voor in het blad Landbouwmaand (van de Boerengroep), maar dan geldt het de superheffing, ook al onontkoombaar. Alleen Landbouwmaand heeft altijd gepleit voor een contingentering van de melkproduktie bij een hogere melkprijs.

LANDBOUWMAAND HEEFT de hand weten te leggen op een interne nota van het *Productschap voor Zuivel* en daarin staat, dat een lonende melkprijs bij een superheffing afschaffing van de superheffing in de weg staat. Concludeert Landbouwmaand, dat het Produktschap geen produktiebeheersing wil en wel een lage melkprijs. Het inkomen van de melkveehouders speelt voor het schap geen enkele rol, aldus Landbouwmaand. Loonen zei in Zierikzee, dat de superheffing in het bijzonder de middenbedrijven zou treffen.

Landbouwmaand en de Boerengroep hebben een oneindig vertrouwen in de weldaden van de staat. Ze zijn er met hun hele ziel en zaligheid aan verknocht. Hoe zou men ook anders verwachten van deze linkse groep. Dat er in Europa nogal wat rechtse regeringen zijn, kan voor de Boerengroep de pret niet drukken: meer melkgeld en minder melk. Wie er geloof aan hecht, mag zich het lot van de middenstand in West-Europa in gedachten brengen. Deze is praktisch verdwenen en de restjes verdwijnen steeds sneller.

Op het ogenblik is de landbouw een sociale vluchtheuvel, waar iedereen die melk levert, verzekerd is van een melkprijs. Bij een goede bedrijfsvoering en bij enkele tientallen koeien zit er een bestaan in. Dat tijdperk houdt op. In de politiek zal een keus gedaan moeten worden. Die keus ligt tussen een zogenaamde sociaal beleid met instandhouding van zoveel mogelijk zelfstandige bedrijven en een verdere modernisering van de melkveehouderij, opdat er zicht op de toekomst blijft.

Een keus voor de eerste optie zal tot verarming voor allen leiden en een keus voor de tweede tot een bestaan van een kleinere groep melkveehouders dan de huidige. Er zijn nog een 60.000 melkveehouderijbedrijven in Nederland, maar de melkveestapel van 2,5 miljoen dieren zou gemakkelijk op 25.000 bedrijven gehouden kunnen worden. Wie op stilstand rekent in deze ontwikkeling, mag naar West-Duitsland zien, waar in 1982 tien procent van de ruim vijf miljoen koeien op bedrijven met meer dan vijftig koeien stond en waar een zeer snelle ontwikkeling plaats vindt.

Leeuwarder Courant, 1984-03-31

Boeren gaan elkaar te lijf in strijd om schuldvraag

(De Veemarkt)
ALLES LIJKT tegelijk fout te lopen en de verwijten beginnen heen en weer te vliegen. Het toppunt haalde Anne van der Zijpp, die twee dagen voor de manifestatie van de landbouworganisaties in Wolvega verkondigde, dat te hoop lopen gelijk stond aan het met de kop tegen de muur slaan. Alsof het hele zuivelbeleid niet tegen de muur is gevlogen en de boeren dat gelaten over zich moeten laten komen.

Er is de laatste drie jaar genoeg gewaarschuwd; zei ir. Hendrik Louwes in Franeker, tegen de dreigende problemen in de EG, maar men heeft niet geluisterd. Dat is juist. De waarschuwing dateren echter niet van drie jaar geleden, maar ze zijn er al van tientallen jaren her. We herinneren ons nog een vergadering van de Friese Mij in Joure onder voorzitterschap van Van der Leij, waar Jan Linthorst Homan, toen nog voorzitter van de FNZ, ook over de groeiende problemen met de zuiveloverschotten sprak. Dat moet dus in de jaren vijftig geweest zijn.

De landbouw heeft altijd moeten leven met overschotten en altijd was de toestand ernstig. Altijd was er de dreiging van mislukking, maar nooit is er ingegrepen. Met wat kunst en vliegwerk dreven de wolken weer over. Nog in 1973, het jaar van de droogte, toen de vis niet voor de kust van Peru verscheen, toen de graanoogst in Rusland mislukte, Amerika een rem zette op de export van soja naar Japan en de EG eenzelfde rem op de melkpoederexport naar de hongerlanden zette, bleek dat overschotten een erg betrekkelijk begrip was.

Het jaar 1973 was ook het jaar van de oliecrisis. De olieprijs vloog omhoog en de export van voedsel naar de olielanden vloog omhoog. Dat kostte niet zoveel in de EG. De bedragen die er nodig waren om die export op gang te houden. waren nietig in vergelijking met andere „verzekeringspremies" en dat zijn ze nog.

In de jaren zeventig ontdekte president Nixon de Amerikaanse landbouwproduktie als wapen in de strijd om de macht in de wereld. Hij kon dat wapen gebruiken en hij hanteerde het. Er werden verwachtingen gewekt in Amerika en Nixons strategie liep fout. Na nog enkele presidenten kwam in Amerika de aardnotenboer Carter aan de macht. Hij gooide de melkprijs omhoog in het dolle en de melk kwam in stromen.

Inmiddels raakte de wereld in een algemene teruggang van de economische activiteiten en die teruggang kwam niet onverwacht. De oorspronkelijke opzet van het landbouwbeleid in Europa was juist bedoeld om de landbouw voor de schrikbarende gevolgen van een landbouwcrisis te vrijwaren, maar dat beleid heeft in wezen voor een voortdurende crisis gezorgd, omdat het de gevolgen moest opvangen van de steeds snellere ontwikkeling van de landbouw. Miljoenen boerenbedrijven in Europa werden opgegeven, doordat ze de boer geen bestaan meer konden verschaffen overeenkomstig de levensstandaard van het land.

De meeste bedrijven werden beëindigd als de boer de eindstreep net had gehaald en een nijboer geen kans zag een nieuw bedrijf te financieren. Dan bleek een bedrijf ook te klein om er een produktie te krijgen, die de boer een redelijk inkomen zou geven. Vooral in de jaren vijftig deden zich toen ellendige toestanden voor. Ook in Friesland zaten boerenkinderen in de schoolklas te

slapen; ze hadden ‘s morgens om vier en vijf uur al onder de koeien gezeten. omdat er anders niet voldoende werkkrachten op de boerderij waren om het werk gedaan te krijgen.
HET LANDBOUWBELEID heeft deze ontwikkeling zo goed en zo kwaad het ging, opgevangen. Er zaten fouten in en op den duur moest dat mislopen, indien de overheden de zaak niet opvingen. In wezen is het misgelopen, omdat de technologische omslag van de jaren tachtig niet herkend is. Juist op het moment, dat er grote technische vooruitzichten voor de melkveehouderij kwamen, begonnen de overheden de produktieprijzen te verhogen, wat de te kleine boeren met hun lot verzoende en wat de ondernemende boeren aanzette tot ingrijpende modernisering van hun bedrijven.

Als politici nu op veilige afstand verkondigen, dat ze gewaarschuwd hebben, dan is dat een loze bewering; zij hebben gas gegeven om de klap zo groot mogelijk te maken. De politiek heeft gefaald om het enige stuk Europese beleid te handhaven, en de eerste aanleiding daartoe is geweest het streven naar meer macht van het Europees parlement, dat leuke dingen wilde doen met geld, dat voor de landbouw bestemd was. De leuke dingen zijn niet gekomen en er is voor het beleid meer geld dan ooit beschikbaar. Het is alleen niet voldoende om de fouten van de laatste jaren te herstellen.

De waarschuwingen voor het falen van het landbouwbeleid misten iets. De politici hebben zich altijd voorgedaan als waren zij meester van de situatie en aan hun waarschuwingen ontbraken de mededelingen, dat zij de situatie niet konden beheersen, dat ze de controle allang kwijt waren en dat ze belangengroepen vertegenwoordigden, die het algemeen Europees belang niet voorstonden. Europa staat nu op het punt de landbouwproduktie op te delen per land. Ieder land zoveel, waarbij enkele landen, waaronder Nederland, geheel op slot worden gezet.

Wie naar het Verdrag van Rome verwijst om zijn gelijk te halen inzake de plaats, waar de produktie dan wel zou moeten geschieden. wordt meewarig bekeken. De onnozele. Maar zonder dat principe is er geen sprake meer van een gemeenschappelijke markt en wordt de landbouw uit het Europese beleid gehaald. Het principe werd overigens reeds ondergraven, toen de EG begon met het toekennen van de monetair compenserende bedragen. De vorming van dat stelsel van toeslagen en heffingen aan de grens was strijdig met het principe van de ene markt. Het stelsel zal nu afgeschaft worden, helaas te laat.

DE VERWORDING VAN het Europese landbouwbeleid tot een los verband in het beleid van tien landen lijkt een feit te worden. In het zicht van die verderfelijke situatie doen ruzies tussen de boeren en hun organisaties komisch aan. Van der Zijpp hebben we al gehad. De rol van ABTB’s-voorzitter Thomas Miedema, die met roomse lenigheid alle standpunten heeft ingenomen die er tussen contingentering en vrij ondernemerschap te vinden waren, is nog niet duidelijk.

Het probleem, waar de landbouworganisaties in de nieuwe situatie voor staan en voor het landbouwakkoord van Brussel al voor stonden, betreft de verdere toepassing van de agrarische techniek in de landbouw. Een groep boeren die nog zo'n tien, vijftien jaar mee moet, ziet in de nieuwe situatie kans om zonder ingrijpende investeringen de eindstreep te halen. De Friese Mij kiest voor degenen die nog in de startblokken staan voor de technologische race.
Het onlangs verschenen boek van de Friese Mij, geschreven door Heine van der Molen, over de technische ontwikkeling in de landbouw sedert de oorlog, zou de basis kunnen zijn voor die stellingname. Het boek laat zien, dat er geen ontkomen aan is. Wanneer de landbouw uitzicht wil houden, dan zal de verdere modernisering voortgang moeten hebben.

Het Brusselse landbouwakkoord zal juist de melkveehouderij veranderen in een poel stilstaand water. En alleen in het sprookje wordt Doornroosje uit zo'n slaap gewekt. Andere landen krijgen binnen het voorgestelde systeem wel de mogelijkheid tot verdere ontwikkeling. Nederland is klem gezet. Engeland niet. Dat kan met zijn Milk Marketing Board die alle melk opkoopt en duur doorverkoopt naar de melkinrichtingen en goedkoop naar de zuivelbedrijven, zijn zuivelindustrie verder opbouwen en uitbreiden.

Hoe triest de situatie is geworden, blijkt uit de activiteiten van Beter-Zuivelbeleid, de linkse boerengroep. Terwijl het bestaan van de achterblijvende boeren, om wie de groep zich in de eerste plaats bekommert, in gevaar komt, moet ze zo nodig een actie ontketenen tegen de meest melkrijke kaas die er bestaat, de Frisonne, die volgens een nieuw procedé bij, het NIZO in Ede gemaakt en ontwikkeld wordt voor de coöperatie ZOH in Oosterwolde. Waarom deze groep linkse boeren zich niet met het woord „progressief" - toch erg gangbaar in linkse kringen - tooit, is wel duidelijk. Een verlammend conservatisme heeft zich van de groep meester gemaakt.

Niettegenstaande het feit, dat het een zuivelfabriek op straffe van hel en verdommenis verboden is melkvreemde vetten e.d. binnen haar muren te hebben, eisten boeren van de groep een „garantie" van de fabriek dat ze geen meIkvreemde spullen in de zuivel zou stoppen. Voorzitter Van Weperen weigerde aan deze clownerie mee te doen. Aan de kleine lettertjes van de „garantie" ontbrak overigens iets. Beter Zuivelbeleid eiste van de fabriek geen melkvreemd spul te gebruiken, maar de leden van de groep legden zichzelf daarbij niet de verplichting op geen margarine op tafel te zetten.

BIJ FRICO-DOMO lijkt nu ook alles verkeerd te lopen. De gretigheid, waarmee het personeel van een aantal kaasfabrieken in actie komt tegen een bij voorbaat verslagen directie, wijst er op, dat ze kansen ruiken. Vorig jaar besloot de Noord-Nederland tamelijk overhaast tot het bouwen van een poedertoren in Beilen voor zestig Miljoen gulden. De bedoeling van die toren was de jaarlijks met vijf procent stijgende melkstroom op te vangen in het Frico-Domogebied. De toren is nog niet klaar o.a. door een ruzie met het CCF-team.

De kaasfabrieken zouden de stroom melk niet kunnen verwerken en die stroom moest dus afgeleid worden naar het inleveringsprodukt melkpoeder. De melkproduktie neemt echter niet meer toe en als het Brusselse akkoord wordt uitgevoerd, komt er een tien procent minder melk in het gebied. Deze herfst wordt er een tekort aan kaasmelk verwacht en een dientengevolge oplopende kaasprijs. De gedachten gaan daarbij uit naar een prijsverhoging van zo'n veertig cent per kilo. Dat kan natuurlijk samenhangen met de aanvoer naar de slokop in Beilen.

Behalve de overbodige poedertoren in Beilen staat er een nieuwe inrichting voor de kaasverwerking in Leeuwarden. ongeveer even duur. Het streven van de Frico is altijd geweest de kaasafzet in stand te houden ook al kostte dat een financieel offer. Het offer blijkt over 1983 twintig miljoen gulden te belopen en moet ten dele toegeschreven worden aan de afzetstructuur van de Frico. Er zal op korte termijn iets aan gedaan worden, maar dat zal nieuwe investeringen vragen. .

De misslag in Beilen moet opgevangen worden door het sluiten van kaasfabrieken. Van enige van deze fabrieken is de sluiting over tijd. Makkinga draaide als zelfstandige fabriek al enige jaren met een te lage melkprijs in vergelijking met de buurtfabrieken. Het bestuur van Makkinga is zo gelukkig geweest sluiting en eventueel liquidatie van de coöperatie op te schorten tot het hele

zaakje veilig in de Noord-Nederland kon worden geloodst. Het betekende, dat de personeelsleden dan met de melk zouden kunnen meegaan naar nieuwe werkgelegenheid.

Sluiting van alle kaasfabrieken die op het lijstje staan, betekent een vermindering van het rendement van het Frico complex in Leeuwarden. Overigens zitten de kaasfabrieken van de Frico met hun verwerkingscapaciteit nog niet aan de top. Er zou met een zevendaagse produktieweek nog meer uit te halen zijn.
Er zit rek in de bestaande apparatuur. De beperkende factor in dezen is de ruimte in de pekelbakken, waarin de bestendigheid van de kwaliteit tot stand moet komen.

Roept de sluiting van de cheddarlijn in Wolvega vraagtekens op gezien het feit dat andere cheddar-fabrieken lekker draaien, nog meer verwondering wekt de eventuele sluiting van de Edammerfabriek in Wolvega. Er is nog maar een handjevol Edammerfabrieken (acht) en telkens blijkt, zoals op het moment, dat de Edammers beter in de markt liggen dan de Goudse. De concurrentieslag tussen de grote coöperaties speelt zich af in het vlak van de Goudse, waarvan de prijs zich ook na enige teruggang nauwelijks kan handhaven.

DE ACTIE VAN HET PERSONEEL in de melkinrichting te Warga spreekt ook voor zich. Frico-Domo beschikt over drie melkinrichtingen, waarbij de consumptiemelk voor het Noorden hoofdzakelijk uit Groningen en Warga komt, terwijl Emmen voor de toetjes en liflafjes is en voor de boksmelk, waarmee de Domo Nederland introk.

De levering van drinkmelk overal in Nederland is na de intocht van de verse dagmelk uit België minder aantrekkelijk geworden. De room was er meteen af vorig jaar. Wat er met de toetjes aan de gang is, is evenmin duidelijk. De Kaasunie, sterk verbonden met de NCK. de kaasafzetorganisatie van Cobecco en Melk Unie-CMC, heeft in Nederland de verkoop van de Jackie-produkten van de Unilever op zich genomen. De Kaasunie beconcurreert daarmee rechtstreeks haar grootmoeder Melkunie, die de Mona-toetjes produceert. Emmen staat op het sluitingslijstje. En verder gaat de Melkunie alleen door met de Kaasunie, terwijl Coberco zich met de NCK(Z) ma¢ redden. De samenwerking XXXXX

Leeuwarder Courant, 1984-06-02

Superheffing is nog geen sociale regeling

De Veemarkt
HET IS WAT GEK, dat een regeling van de melkproduktie in de EG, genoemd moet worden naar de strafmaatregel die er in het stelsel van de regeling zit. Dat zal voorlopig ook nog wel zo blijven, want met die heffing krijgen de melkveehouders de komende tijden veel te maken. Met vele miljoenen kilo's gaan ze over de vastgestelde contingenten heen. Dat wordt dus betalen, waarbij dan de mogelijkheid blijft bestaan, dat de boer het heffingsgeld terugontvangt als hij in een latere periode minder gaat melken dan het kwantum dat hem voor die periode is toegewezen.

In de komende jaren zal de superheffing als woord geleidelijk uit het spraakgebruik verdwijnen en de boer zal alleen nog maar over „mijn kwantum" spreken en over de mogelijkheden daarmee te handelen, te kopen en te verkopen. De verwikkelingen die zich daarbij zullen voordoen, zullen groot zijn. Fabrieken met een lage uitbetalingscapaciteit zullen eerder boeren-met- zien verdwijnen dan rijkere organisaties. Dat wordt gewoon een kwestie van even rekenen.

De armere fabrieken zullen zich tegen een dergelijke ontwikkeling met hand en tand verzetten evenals de grondeigenaren, die tot de ontdekking komen, dat grond zonder kwantum een enorme prijsdaling kan ondergaan. Op het ogenblik is het kwantum nog gebonden aan de landbouwonderneming. Het kan eventueel los van die onderneming aan een ander worden overgedragen. **Een kilo leveringsrecht lijkt een gulden te doen!**

Daaraan is al te zien, dat er een heel grote maatschappelijke verandering op gang komt, waarvan de gevolgen voor het platteland niet te overzien zijn. Het hele apparaat van gevestigde belangen zal dit jaar in beweging komen om al die mogelijke veranderingen tegen te gaan en zoveel mogelijk verstarring te bewerkstelligen. Politici zullen de kans aangrijpen om een sociale politiek te voeren buiten bezwaar van 's lands kas en dus ten koste van agrarische beroepsgenoten.

In de komende tijden zal een stortvloed van gedachten over de landbouw uitgestort worden door mensen, die nog gauw iets willen regelen of die kans zien een stokpaardje in de politiek te berijden voor een overbezette tribune. Dat de PvdA de grondeigenaren te hulp snelde om de kwantums aan de grond te binden en niet aan de onderneming, was al zo'n gedachtenvlucht, waarvan de gevolgen niet te overzien zijn.

De boeren zelf staan voor de uitdaging om binnen het hun toegewezen kwantum een zo voordelig mogelijke bedrijfsvoering op te zetten. Het afstuiten van beheersovereenkomst en met de overheid ten behoeve van een soort natuurbeheer van het land zou wel eens aantrekkelijk kunnen zijn. De ruilverkavelingen lopen zo vast als een huis; de kosten moesten toch uit de produktievermeerderingen komen?

Van een ding kan men in de rederingen over de produktiebeperking uitgaan: Nederland heeft voor de komende jaren een vastliggend productiekwantum. Binen dat kwantum moeten 60.000 melkveehouderijbedrijven in dit land de kost verdienen. Op die bedrijven lijkt een groeiend arbeidsleger aanwezig te zijn, dat alleen door een besparing op de kosten een bestaan kan verwerven. Binnen de kortste keren zal dit leiden tot een sterke aandrang om de melkprijs te verhogen. De eerste tekenen zijn er.

Het voornaamste kenmerk van de produktieregeling van de melk in de EG is, een los laten van het centrale beleid in Brussel, waarbij de afzonderlijke landen meer in de gelegenheid komen een eigen beleid te voeren. De EG was al bezig de touwtjes op dat punt te vieren, waarbij de monetair compenserende bedragen een rol hadden. De volgende stap is het verantwoordelijk maken van ieder land voor zijn eigen „overschotten". Ook dat is gaande en daarin past een eigen prijsbeleid per land. De toestemming voor een dergelijk beleid zou dan nog wel uit Brussel moeten komen, maar dat is dan nog slechts een wassen neus.

DE ENERGIE, WAARMEE de Nederlandse ambtenarij zich op de uitvoering van de overigens onuitvoerbare produktieregeling werpt, lijkt af te steken tegen de energie die er elders aan besteed wordt, maar men moet ook niet vergeten, dat de regeling in andere landen vooral gezien werd als een onderwerping van de Nederlandse melkveehouderij aan een regime, dat de verdere expansie van de Nederlandse zuivel aan banden zou leggen. Als men de Nederlandse „melkfabrieken" kapot kon maken, zou de hemel opklaren.

Niettegenstaande alles is in de EG de centrale financiering van het zuivelbeleid in stand gebleven. Hier doen zich echter zaken voor, die de concurrentiepositie van de Nederlandse zuivel aantasten. De problemen zitten vooral in de rentevergoedingen op voorraden en het gevolg daarvan is, dat de Nederlandse zuivel eerder in de hoek van de inlevering van overschotten komt dan bij het vorige beleid.

In noordelijk Nederland ontploft de nieuwe situatie midden in een Frico-Domoclub, waarin de fouten van het verleden tot volledige ontplooiing zijn gekomen tijdens een investeringsprogramma, dat het laatste jaar verkeerd gericht is geweest. Vrezend voor een melkvloed heeft Frico-Domo investeringen gedaan, die nu ten koste van bestaande kaasfabrieken rendabel gemaakt moeten worden, want die melkvloed is niet gekomen.

De grondoorzaak van deze foute ontwikkeling ligt bij de besturen van de coöperaties die samen de Frico vormden. De Frico werd verlamd door de beweginloosheid van de besturen, die eerst wilden afwachten of er nog iets van terecht zou komen. De ZOH in Oosterwolde had het allang bekeken en stapte ruim tien jaar geleden uit de Frico. Dat was toen wat, maar de overgebleven deelgenoten trokken niet de conclusie uit de motieven, die vooral door Douwe Houtinga als directeur van de ZOH werden aangedragen.

Die motieven waren vernietigend voor de Frico als samenwerkingsorgaan van zelfstandige coöperaties en ze werden als zodanig ook door de Frico-top erkend, gezien de voorstellen om er iets aan te doen. Tenslotte vormde de intocht van de Domo in de Frico-gelederen de redding van de Frico, maar tijdens de reorganisatie, de hervorming van de geesten in de Frico, kwam er plotseling een nieuwe uitdaging, waarop men op dat moment geen antwoord kon geven. In West-Duitsland is een voortdurende concentratie van de vraag naar kaas gaande, waar de Frico geen antwoord op kon geven.

HET ANTWOORD OP de komende moeilijkheden op de zuivelmarkt lijkt niet te zijn het sluiten van kaasfabrieken. De mogelijkheden voor de kaasafzet zijn nog enorm en met name de nieuwe Maasdammer lijkt overal nog in een oeverloos gat te storten. De handicap van de noordelijke melkveehouderij en zuivelindustrie bij het openhouden van kaasfabrieken is in de eerste plaats de onevenwichtige verhouding tussen zomer- en wintermelk.

Die onevenwichtigheid lijkt te verergeren, doordat de boeren pas deze herfst gaan sparen op hun leveringskwantum. Daarnaast blijft de CCF „vierkant" werken, hetgeen betekent, dat de fabriek in Leeuwarden iedere dag evenveel melk uit de aangesloten zuivelfabrieken blijft halen, waardoor deze bij een teruglopende aanvoer met een nog geringer kwantum melk voor de kaasbak blijven zitten. De gevolgen voor de kaasmarkt zijn duidelijk; geruisloos zal die markt de hoeveelheid kaas uit nieuwe fabrieken elders opnemen. De noordelijke zuivelindustrie zal haar vooraanstaande positie op de kaasmarkt verspelen.
EEN APART VERSCHIJNSEL in de Nederlandse zuivelindustrie is de opkomst van de grote coöperatieve zuivelconcerns naar de eerste plaatsen op de rij van uitbetalingen. *Campina* en *MelkUnie* zijn wat dat betreft, waar ze al vele jaren hebben willen zijn. De kleine zuivelcoöperaties bij hun werkgebieden hebben de kop inmiddels op het blok gelegd, zij het dat in Noord-Holland de *Combinatie* zich heeft kunnen handhaven. In oostelijk Nederland komt de *Coberco* geleidelijk overeind door een grotere greep op de NCZ, waarvan ze met andere, veel kleinere zuivelcoöperaties, en de *Melk-Unie*, deelgenoot is.

In de noordelijke zuivelindustrie hebben de zelfstandig werkende kleinere zuivelcoöperaties echter een nieuwe voorsprong genomen op *Frico-Domo*. Gezien de ontwikkelingen elders lijkt dat een bewijs, dat de reorganisatie van de Frico veel en veel te laat op gang is gekomen. De harde noten moeten er bovendien nog gekraakt worden. De directie van de *Noord-Nederland* weet overigens wat ze wil. Er moet alleen nog een rapportje komen van een dwarskijker om de vakbonden onder een hoop papier te kunnen bedelven.

In boerenkring beginnen hier opnieuw gedachten te leven om tot een grotere economische machtsvorming via samenwerkende coöperaties te komen. Aanleiding daartoe is in de eerste plaats de moordende concurrentie op de Duitse kaasmarkt. Uiteraard gaan de gedachten ook uit naar de CCF, die mogelijk enkele melkprijsproblemen van *Frico-Domo* zou kunnen oplossen. Men kan de problemen in het bestuur van de CCF zien aankomen. De CCF neemt de kosten van het melktransport van de plaatselijke fabriek naar Leeuwarden voor haar rekening en zij betaalt voor die melk gelijke prijzen of ze nu uit Oosterwolde, Balk, Gerkesklooster of uit Bergum komt.

In de huidige situatie kan de CCF de melk, wat de transportkosten betreft, twee tot driemaal zo voordelig uit Bergum halen dan bijvoorbeeld uit Ruinerwold. Voor de *Noord-Nederland* maakt het niet zoveel uit, waar de melk vandaan gehaald wordt, uit Bergum of Ruinerwold, maar voor het geheel is natuurlijk levering uit Bergum het voordeligste. De voordelen van een levering uit voordeligste. vloeien echter via de CCF ook naar de prijsconcurrenten van de *Noord-Nederland*, behalve voor RMO-melk waarvoor in 1978 een aparte regeling is getroffen.

IS HET WAARSCHIJNLIJK, dat de Noord-Nederland op korte termijn een punt van deze zaak zal maken? Een daverende ruzie met de coöperaties in Oosterwolde. Workum en Gerskesklooster zou het gevolg zijn. De eerste organisatie die in die ruzie opgeblazen zou worden, is het krimpende restant van de *Friese Zuivelbond*. Daarmee zou een einde komen aan de grensregelingen tussen de coöperaties, zoals die krachtens een bindend besluit van de Zuivelbond tot stand zijn gekomen.

De kleine en dappere coöperatie Huisternoord te Oudwoude rent al jaren boos tegen de grenzen van haar werkgebied aan. Ze moet grote hoeveelheden melk bijkopen om maar te kunnen voldoen aan de vraag naar haar Maasdammer, welke bij de firma Westland als Westberger een flinke meerprijs opbrengt. De werkgebieden liggen echter vast in Friesland. Alleen in Drente en het

Westerkwartier is er enige flexibiliteit tussen de werkgebieden van de ZOH in Oosterwolde en de *Frico-Domo*, zoals we voor de begrijpelijkheid de Noord-Nederland noemen.

De onrust aan de grenzen van de werkgebieden neemt onder de boeren toe als gevolg van een groeiend melkprijsverschil tussen de zelfstandige coöperaties en de *Frico-Domo*. Telkens hoort men praten over een constructie, waarbij melklevering uit het gebied van *Frico-Domo* aan de fabrieken van Workum, Oosterwolde, Gerkesklooster en Oudwoude mogelijk wordt. De gedachten gaan dan uit naar de levering van melk aan een melkgroothandelaar, die voor doorlevering aan de genoemde coöperaties zorg draagt.

Voorlopig zien we het daar niet van komen. Er is vorig jaar wel iemand actief geweest op dit punt, maar de noordelijke zuivelcoöperaties zullen de bestaande toestand van koude vrede willen bewaren, omdat de gevolgen van een vrije concurrentie om de melk in het Noorden niet te overzien zijn. Die toestand is uiteraard niet onveranderlijk. Zo gauw de directie van de *Noord-Nederland* de handen vrij heeft, gaan de poppen aan het dansen.

Het lijkt of de zelfstandige coöperaties die toestand zo ook aanvoelen. Ze trekken ook de consequenties uit de neergang van de particuliere kaashandel, die zich van de Duitse markt terugtrekt. Oosterwolde en Gerkesklooster hebben nu met Buisman een gemeenschappelijke kaashandel opgezet. Achtergrond kan niet anders zijn, dan dat deze beide coöperaties hun eigen merkartikelen (Frisonne) in de kaas rechtstreeks bij de afnemer willen brengen. De directie van Gerkesklooster is in Duitsland gesignaleerd bij een warenhuisconcern, dat belangstelling heeft voor de Kloosterkaas (een Maasdammer) van Gerkesklooster. Onder dekking van de hoge melkprijs van de beide noordelijke coöperaties ontstaat er op dit terrein ruimte.

MET ENIGE VERWONDERING zien we de grote zuivelconcerns in Nederland steeds vaker giganten noemen. Ze zijn dat niet. Hun marktinvloed is daarvoor te gering. De Europese zuivelindustrie wordt gekenmerkt door een zeer groot aantal bedrijven, waarvan enkele particuliere, net als overigens de CCF, met een heel grote toegevoegde waarde op de melk werken. Van de Nederlandse zuivelconcerns behoort de *Frico-Domo* daar in ieder geval nog niet toe.
Uiteraard bestaat de neiging om de zelfstandige coöperaties in Friesland tot de kleinere te rekenen, als men begint te vergelijken tussen hen en de Frico-Do- XXXX

Leeuwarder Courant 1984-06-09

Na boterberg nu puinhopen in beleid voorlandbouw

De Veemarkt

DE PUINHOPEN, DIE de superheffing met zich brengt, beginnen zich af te tekenen. Ze zijn anders dan verwacht werd, omdat de boeren individueel hun plaats bepalen in het systeem van regelingen en helemaal niet doen, wat de bureaucraten van hen verwacht hadden. De excuses die de bureaucraten zullen aanvoeren, kan ieder bedenken. Men zal het weer de schuld geven, zoals bijvoorbeeld gebruikelijk is in Rusland, en verder zullen de boeren weer te horen krijgen, dat ze niet „marktgericht" denken. Duidelijk is dat de bureaucraten een „absurde regeling" hebben gemaakt, om met Rinse Zijlstra te spreken.

Er is nog een spelletje aan de gang. De politici proberen hun kont er uit te draaien en speciaal de Europarlementariers „hebben altijd al gewaarschuwd". Met het lamme handje. De fouten in het zuivelbeleid zijn in de ongrijpbare raad van ministers in Brussel gemaakt. De ondemocratische besluitvorming in die raad, opgehitst door het Europarlement, dat hogere prijzen wilde, hebben tot de toestand geleid, waarin de zuivel op dit moment verkeert.

Aan het begin van de jaren tachtig bleek er een toenemende onwil in Europa om het huidige landbouwbeleid voort te zetten. In de landbouw werd die ontwikkeling onderkend. Voorstellen om het beleid te hervormen haalden het niet of werden weggehoond. Een prijsstijging van zo'n dertig procent door politici teweeg gebracht, leidde tot een produktie-explosie, welke de ministers van financiën niet meer wensen te financieren. De zuivel maakte een noodstop tegen een bekende boterbergwand, terwijl de bouwboeren hun belangen mooi in beweging konden houden.

De weigering van Engeland om het beleid nog langer mee te financieringen is de aanleiding geweest voor de noodstop. De oorzaken liggen in een enorm verschil van inzicht over de ontwikkeling van de landbouw en over de functie van de landbouw in de nationale gemeenschappen. Dat verschil van inzicht hebben de politici vertaald in steeds hogere prijzen, want om de gunst van hun kiezers te behouden, moesten ze wel. Uit de wat dat betreft, onverdachte hoek van het blad *Landbouwmaand* kwam na de noodstop de erkenning dat de vijftien vette jaren voorbij waren.

Het verschil in inzicht over de ontwikkeling van de landbouw en over de nationale bescherming, welke de boeren per land al of niet kregen, voerde geleidelijk tot een gemeenschappelijke landbouw in de EG, die steels minder gemeenschappelijks kreeg, noch verder zal krijgen. De zaken hebben een keer genomen in Europa ten ongunste van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Ieder land moet voor zijn eigen landbouw zorgen. Wat resteert is een nog niet gesloten grens. De ene markt bestaat nog ondanks een reeks concurrentievervalsende maatregelen.

MET DE LANDBOUWPRIJZEN werden de verschillen van inzicht overplakt. Onderhuids werkten ze verder als een ziekte. De tegenstelling is het duidelijkst tussen Duitsland en Nederland. In een uitzending voor de Zuidduitse radio maakte de in Den Haag werkende Duitse journalist Vieten met behulp van een reeks Nederlandse pommeranten duidelijk, dat het de Nederlandse boer in de eerste plaats om de centen gaat. De teneur van de uitzending was, dat de Duitse boeren daarvan wel zouden opkijken. Zij spelen in hun land nog min of meer de rol „des gerusten landmans".

Er had in die uitzending wel meer tot uiting mogen komen, dat de Nederlandse boer plezier heeft in zijn agrarische onderneming, een plezier dat een blad als Landbouwmaand hem voortdurend probeert te ontzeggen. De Duitse landbouw lijkt meer gevangen in tradities, waarbij bijvoorbeeld de broers en zusters van de boer, die het bedrijf via het erfrecht in de schoot geworpen kreeg, in de vakanties vrije intrek op het bedrijf hebben.

Elk land regelt de produktiebeheersing in de melk op het ogenblik op zijn eigen manier, het ene land per fabriek, het andere per boer. Duitsland pakt bedrijven met meer dan dertig tot veertig koeien het hardste aan. Als ze hun produktie de laatste jaren met meer dan vijftien procent hebben verhoogd, kunnen ze de produktie terugdrukken met zo'n elf procent en dat kan zelfs 12.5 procent worden bij een bedrijfsproduktie van meer dan 300.000 kg, dus een zestig koeien, de gemiddelde veebezetting in Friesland.

Het individuele quotum wordt vier procent onder de produktie van vorig jaar gesteld. Maar om dat gat weer dicht te smeren, vliegen de miljarden uit de overheidskassa's naar de boeren. De melkveehouderij in West-Duitsland lijkt ruimschoots gecompenseerd voor de maatregelen in Brussel.
In Duitsland is de pijn van de produktiebeheersing afgewenteld vooral op de kleine groep van ondernemende melkveehouders, als zouden zij de veroorzakers van de overschotten zijn. Ze zijn dat niet. Het aantal melkkoeien in Europa groeide immers niet. Dat was tot de prijsexplosie praktisch stabiel op 25 miljoen dieren. De toename van de melk kwam door een hogere produktie per, koe als gevolg van een betere aanleg. Een redelijke produktiebeheersing in Europa kan daarom alleen tot stand komen via het opheffen van stalruimte. Zo'n regeling heeft Nederland gekend bij de sanering via het ONS-fonds. Overigens heeft Duitsland voor die vorm van Produktiebeheersing ook geld uitgetrokken.

HOEWEL DE LANDBOUW als proefkonijn gediend heeft bij de vorming van de Europese Gemeenschap, vormt de mislukking van het landbouwbeleid niet de inzet van de komende Europese verkiezingen. Waar die verkiezingen eigenlijk over gaan, weet geen mens. Het Europese parlement is geen kracht gebleken, die de Gemeenschap verder op weg geholpen heeft. Als het Europese vervoer even naar voren wordt geschoven als een zaak, die mooi Europees geregeld kan worden, komt toch eerst de gedachte op dat Neelie Smit-Kroes graag Europees commissaris wil worden.

Het was in ieder geval de bedoeling van de EG om de grensbarrières wat te slechten. Niet helemaal, want waar moest je dan met de douanes heen. Een typisch Europees probleem is de milieuvervuiling en daarvan de zure regen, die gaat en valt, waar de wind dat wil. Als er een „grensoverschrijdende" zaak is, die de aandacht van het parlement waard is, dan wel die. Dat heeft Hemmo Muntingh juist gezien. Het is een zaak, die bij Europese wetgeving geregeld zou moeten worden.
Tot een positiebepaling van de landbouw in de Gemeenschap zal het Europese parlement nooit komen. Die positiebepaling zouden de kiezers thuis niet begrijpen en dus wordt het niets. Het parlement heeft het lef niet om de kwaliteit en de prijs van het voedselpakket voorop te stellen en nog minder durft het te zeggen, dat het inkomen van de boer uit dat pakket moet komen.
Als dat voedselpakket voorop gesteld wordt, loopt ook de macht van de akkerbouw over de veehouderij af. De consument, die kan kiezen uit industrieprodukten uit de hele wereld, heeft een belang bij een beleid, dat hem duur voedsel van eigen grond voorschrijft. Of zoals Rinse Zijlstra tot paniek van EG-ambtenaren in Amerika zei: We moeten jullie maisgluten wel hebben.

ER DREIGT DIT NAJAAR gezien de melkproduktie-ontwikkeling op dit moment een tekort aan verse melk. Het zal in teder geval leiden tot hogere prijzen voor zuivel- en melkprodukten. De Melkunie heeft al een premie van ruim twintig cent voor de herfstmelk in het vooruitzicht gesteld. Er zal een sterke aandrang komen om melkpoeder op te lossen voor het verkrijgen van drinkmelk en voor de bereiding van kaas. Verlies van kwaliteit zal het gevolg zijn en dan is men nog verder van huis.
Er komt op het ogenblik melk alsof er geen produktiebeheersing was en alsof eer geen superheffing bestond, althans wanneer men de cijfers van dit jaar en vorig jaar vergelijkt over dezelfde periode. Vorig jaar schoten in mei de omzetten aan rundveevoer enorm omhoog, omdat het noodweer de weidegang en het stalvoeren onmogelijk maakte. Het produktieniveau was toen lager dan verwacht werd. Dit jaar was de toestand aanvankelijk gunstiger, maar sedert het is begonnen te regenen, teren de melkkoeien op reserves en dat wordt een afknapper in de produktie, want de omzetten in krachtvoer zijn vergeleken met vorig jaar enorm gedaald.

Leeuwarder Courant, 1984-07-21

Frico leert grens kleinschaligheid laat kennen

(De Veemarkt)
VAN DE VROEGERE Frico-directeur Nijholt sr. is bekend, dat hij zich met de details bemoeide. Als een kantoorbediende een nieuw potlood moest hebben, dan kwam hij dat halen bij Nijholt. Persoonlijk kregen we met Nijholt te maken, toen we als jongste bediende bij de Zuivelbank een innovatie in de postbestelling aanbrachten. De brief werd niet meer persoonlijk afgegeven, maar via de PTT overgebracht. Interventie op het hoogste niveau (NijholtReinder Kuperus-Mes) heeft deze vernieuwing toen teruggeschroefd.

Een vernieuwing, die mogelijk met enige onderbreking wel stand heeft gehouden bij de Zuivelbank, is de overgang van geschreven kwitanties op getikte. Onze voorgangers in de rangen der jongste bedienden schreven kwitanties uit in een allersierlijkst krullenhandschrift, dat paste bij de indrukwekkendheid van het onbegrijpelijke geldverkeer. In ons handschrift werd afgerekend met het indrukwekkende en meer rekening gehouden met het onbegrijpelijke.

Dus kwam er een typemachine op de lessenaar te staan om de uit het handschrift voortvloeiende moeilijkheden op te lossen - die lessenaar kwam tot borsthoogte als je er bijstond, hetgeen een grote typevaardigheid vereiste. Waarom deze uitweiding? Omdat de herinneringen de mens steeds groter parten beginnen te spelen. Ze bepalen zijn opvattingen en zijn gedachtengang, waarbij afgedane zaken toch nog weer opduiken.
Als we vrijdags de geblindeerde pantserauto bij de veemarkt zien opduiken om de banken daar te ontlasten, dan zien we de grote veranderingen in het geldverkeer. Wij sjeesden met de bakfiets, gevuld met twee grote broodmanden papiergeld, van de Nederlandse bank de hoek om bij de Nieuweweg en een keer kieperden we met het hele zaakje om. Onder het toeziend oog van Seinstra, die nog een tas met geld aan zijn fietsstuur had hangen, zetten hulpvaardige voorbijgangers de bakfiets met tonnen gelds weer op drie wielen.

Dat potlood van Nijholt schoot ons te binnen toen de *Frico* deze week tot de erkenning kwam, dat kleinschalige en grootschalige operaties elkaar in de verwerkingsbedrijven van Wolvega en Leeuwarden voor de voeten lopen en dat er ingegrepen moet worden. Beide activiteiten moeten uit elkaar worden gehaald en als zelfstandige operaties los van elkaar worden voortgezet. Dat kan banen kosten en daarover begint de discussie nu.
Het was natuurlijk leuk geweest, wanneer men deze dingen beseft had voor er tot het nieuwe complex in Leeuwarden besloten was, maar de Frico was al klem komen te zitten door de aansluiting van de Domo. Vóór de grotere aanvoer van kaas, welke nu een 120.000 ton jaarlijks beloopt, loskwam. De verwerking aan de Snekertrekweg in Leeuwarden was al stroef en de aanvoer van de Domo zou de zaken geheel doen vastlopen, zodat er een nieuwe verwerkingscapaciteit moest komen. Als toen de problemen van klein- en grootschaligheid herkend waren, nou ja. Maar dat was toen iets van latere orde.

Het sterke punt van de Frico kan de grootschalige afzet zijn en op die ruim negentig procent van de omzet gaat men zich nu concentreren. De apparatuur in het complex De Hemrik is daar geschikt voor Het betekent, dat de particuliere kaashandel meer kansen krijgt bij de atfzet van de kleine orders, Die particuliere handel kan sneller inspelen op kleine orders. Dat was in het verleden ook wel gebleken.

ALS HET VRIJDAGSMIDDAGS bij de Frico tegen sluitingstijd liep, moesten late orders uitbesteed worden aan b.v. de firma Tamminga in Leeuwarden. Liuwe Tamminga kwam dan handenwringend zijn bedrijf binnen: „We mutte der noch even foor; de Frico kan het niet af”.
Die soepelheid kenmerkt de gehele Nederlandse **particuliere kaashandel**: vele kleine, snel reagerende bedrijven met personeel, dat nauw aan het bedrijf verbonden is. Er komt een reeks familiebedrijven in voor. Van de 120.000 ton kaas uit de Frico-fabrieken in de noordelijke provincies komt er 70 000 ton naar de bedrijven in Leeuwarden en Wolvega, beide zijn sterk gecomputeriseerd De andere kaas gaat rechtstreeks van de fabrieken naar de handel als de eerste rijpingsperiode voorbij is.

Van die 50.000 ton loopt zo’n 15- tot 20.000 ton via de **DC-grossiers**. die nauw met de Frico verbonden zijn. DC-Noord bijvoorbeeld is in zijn geheel een Fricobedrijf, maar daarnaast zijn er geheel zelfstandige DC-grossiers, welke de markt in Nederland verdeeld hebben. Ook dat systeem werkt niet naar tevredenheid, evenmin als het systeem van buitenlandse importeurs. Ook in het buitenland moet de Frico rechtstreeks in contact treden met de grote afnemers.

VAN DE VIER GROTE zuivelblokken in Nederland is alleen *DMV-Campina* in het Zuiden klaar voor de grote slag. De reorganisatie is daar erg langdurig geweest, maar men is nu waar men wezen wilde. *Coberco* en *Melkunie* zitten nog in de problemen met hun NCK, die voor beide organisaties boter, kaas en melkpoeder verkoopt, maar die dat ook voor een aantal andere kleinere coöperaties in Gelderland en Overijssel doet.

De *Coberco* wil zijn hele zuivelafzet in eigen handen hebben en daarbij natuurlijk in de eerste plaats beslag leggen op de grote man in de kaasafzet, Ko van de Pol. Als de kleine coöperaties niet met de NCZ opgenomen willen worden in de *Coberco*. dan moeten ze volgens de Coberco uittreegeld betalen. Nee, zeggen de kleine coöperaties, de NCK wordt opgedoekt en we krijgen een deel van het eigen vermogen. Hun kansen lijken groter dan die van de Domo, die bij het verlaten van de NCK om zo’n tien miljoen gulden uitreegeld is gaan procederen.

Een verdere complicatie is de positie van de **Kaasunie**, een soort dochter van de NCK. die zich speciaal en met succes op de afzet van de Noord-hollandse kaas van de *Melkunie* heeft toegelegd. De Kaasunie moet dus overgaan naar de *Melkunie*. wanneer de NCK wordt opgedeeld. Maar de Kaasunie moet miljoenen in enkele van haar grossiers hebben gepompt om ze boven water te houden en de *Coberco* wil, dat de *Melkunie* ook die schulden overneemt. Welnee, zegt de *Melkunie*, daar moet de *Coberco* zijn deel ook van dragen.

Het lijken interne strubbelingeng maar de aandacht van de directies is er door geboeid en het gebeurt op een moment dat er grote veranderingen gaande zijn in de Nederlandse melkstromen, terwijl er bovendien een groeiende onrust onder de melkveehouders is omtrent hun eigen bedrijfsresultaten en die van de zuivelcoöperaties. De onrust in zuivelland neemt verder toe door de groeiende kaasvoorraden Ze groeien wekelijks en liggen nu 8.000 ton boven die van het vorige jaar

TUSSEN DE KAASFABRIKANTEN in Nederland zijn afspraken gemaakt omtrent de hoeveelheid kaas die er wekelijks gemaakt wordt De particuliere industrie doet daar niet aan mee, maar Wessanen heeft toegezegd, zich voor de traditionele soorten aan de afspraak van de anderen te houden. Met de Maasdammer wil Wessanen vrij zijn. Gezien de Produktiegegevens en de voorraden houden een of meer van de fabrikanten zich niet aan de afspraak.

Een extra voorraad kaas van 8000 ton, nog wekelijks oplopend, komt overeen met een weekproduktie kaas. Deze ligt volgens de afspraken even boven de 9000 ton, maar voor de bouwvakvakantie kwamen weekprodukties voor van 9800 ton. De Frico zegt, niets met die extra produktie te maken te hebben. Het personeel in de Frico-fabrieken in Oosterzee en in St-Nicolaasga gelooft de directie blindelings. Het hoort en ziet de kaasfabrieken daar op halve kracht draaien. Bij de geheel vernieuwde fabriek in Oosterzee heeft het geprobeerd een tankwagen van de Domo vol melk voor Beilen het wegrijden te verhinderen.

De voorraadsituatie houdt in. dat de verwachte kaasprijsverhoging deze herfst een geringere uitloop te zien zal geven dan aanvankelijk werd geraamd onder invloed van de gevolgen van de melkproduktiebeperking. Als er dan bovendien een hoeveelheid op **jonge leeftijd gekoelde kaas** op de markt komt met de aan de koeling verbonden smaakproblemen, dan jaagt men ook nog consumenten van de markt.

Verwacht wordt, dat deze herfst de boeren hun melkaflevering in overeenstemming zullen brengen met hun melktoewijzing. Sedert april zitten ze procenten boven de toewijzing, zodat ze in de periode van de lagere herfstproduktie extra moeten beperken. In november komt de melkproduktie op zijn jaarlijkse dieptepunt, vroeger was dat in april. De afkalfdata zijn onder invloed van de hogere melkprijs in de herfst en de hogere prijzen die dan voor nuchtere kalveren gelden, geleidelijk verschoven.

Als er dan te weinig melk is eind 2984 voor de verse produkten, dan moet de melkprijs wel omhoog gaan, was de redenering. De kaasvoorraad maakt die veronderstelling minder aannemelijk en bovendien begint de condensindustrie minder melk aan te trekken, omdat er stagnatie is in de afzet naar Nigeria.

DE GROTE KAASVOORRAAD bij een van de grote organisaties kan ook te maken hebben met de slag, welke *Campina* op de zuivelmarkt gaat uitvoeren De zusterbedrijven zitten in hun moeilijkheden te kokhalzen en de *Campina* is door de organisatorische trubbels. Daar is men klaar voor een slagvaardig beleid, waar men al tientallen jaren zin in heeft gehad.

Ondanks die spanningen lijken de vier grote coöperaties in Nederland plus de CCF elkaar op één terrein te vinden. dat van het lobbyen in Brussel. Zij wensen daar een directere belangenbehartiging. Het werk van Cees Groot voor CCF en Frico heeft hen op de smaak gebracht. Cees Groot werkt op het ogenblik zijn opvolger in, die niet alleen op de loonlijst van Frico en CCF staat maar ook op die van de Melk-unie.

Nu Groot weggaat uit de directies blijkt, dat hij zich overal in Brussel heeft ingegraven in commissies en dat hij rondom uitkijktorens heeft om te zien wat potjes er in Brussel op het vuur staan. Toen zijn opvolging in Brussel ter sprake kwam, wilde de FNZ, de zuivelbond van de coöperaties, zijn secretarissen in de posities schuiven welke Groot open laat. Dat is door de grote broeders in de zuivel afgewezen.

De vier zuivelblokken in Nederland willen hun belangen in Brussel direct behartigen door topmannen uit hun gelederen, zo nodig met de hulp van topdeskundigen uit hun eigen bedrijven. Voor de condens wordt dat dus de nieuwe man bij de CCF. Wilmink. *Coberco* levert als boterman Franke. De *Melkunie* zal de consumptiemelksector behartigen, terwijl Van de Pol uiteraard de kaas voor zijn rekening neemt in Brussel. De *Campina* zal wel vanwege komen in de poedersector.

De FNZ, die ook moet opkomen voor de belangen van de zuivelcoöperaties buiten de blokken, staat er naast. Ook het Produktschap voor Zuivel krijgt in Brussel niet meer kansen. Dat moest xx deze viste van de blokken uitvoerend xx gaan blijven. Het betekent dat de blokken eerder en meer informatie zullen krijgen. Een uitwerking van een dergelijke handelswijze in de richting van Den Haag ligt voor de hand.

Welk antwoord de kleinere zuivelbedrijven in Nederland hierop zullen geven, is niet duidelijk. In Friesland doet zich de situatie, voor, dat er bij de drie grote vrije coöperaties volgend jaar, en kort daarna, directiewisselingen komen. Douwe Hoitinga van de ZOH, Marcus Beetstra van *De Goede Verwachting* en Rykel Sytsema van de *Twee Provinciën* komen op het einde van de baan. Zij sluiten hun loopbaan bij die coöperaties in een periode van bloei af. De coöperatie in Oudwoude, Assen en Hoogeveen hebben net nieuwe directies gekregen.
[….]

Opkoopregeling melk

De Veemarkt

DE OPKOOPREGELING voor leveringsrechten van melk heeft tot doel die rechten over te dragen aan degenen, die behoefte hebben aan meer leveringsrechten dan ze gekregen hebben. In enkele andere landen, Frankrijk voorop, wordt die regeling beschouwd als de essentie van de hele melkregeling. In Nederland zou men door deze herverdeling van melkrechten in de allereerste plaats de grootste onrechtvaardigheid van de melkregeling kunnen opheffen.

Men kan zich voorstellen, dat een boer met een miljoen kg melk aan leveringsrecht deze rechten tegen betaling bij Braks inlevert. Braks kan dan 200 koeien elders stallen; twintig boeren elk tien koeien meer. Daar komt dan wel de vraag achter vandaan, welke twintig boeren. Twintig toeren, die van dertig op veertig koeien worden gebracht en die dan over vier jaar met het bedrijf stoppen? Of moeten die melkrechten gaan naar bedrijven, die voor de toekomst investeren en die meehelpen Nederland door een moeilijke periode te slepen?

De kwestie is of de overheid met behulp van de opkoopregeling de verdere modernisering van de landbouw bevordert met als alternatief het instandhouden van de huidige landbouwstructuur, welke uitzichtloos is.
De Tweede Kamer is in eerste aanleg akkoord gegaan met de melkregeling en de superheffing. Op het ogenblik nestelt de bureaucratie zich in de puinhopen en ze zal er moeilijk uit te krijgen zijn. De politici voelen nattigheid en willen zo gauw mogelijk van de superheffing af, het sluitstuk van de melkregeling.

Wanneer de superheffing slechts een levensduur is beschoren van enkele jaren, is de verhandelbaarheid van de leveringsrechten een moeilijke zaak, duurt het langer dan is handel in die rechten niet alleen onontkoombaar maar ook direct wenselijk. Maar kunnen ze dan ook over de landsgrenzen heen verhandeld worden, zoals dat een vrij handelsverkeer in de EG betaamt?

EEN APART PROBLEEM vormt de verhuizing van de rechten over de fabrieksgrenzen. De zuivelcoöperatie ZOH ligt in haar volle lengte van Oosterwolde tot Winschoten in een gebied met Frico-Domo (Noord-Nederland). Het melkprijsverschil tussen beide coöperaties kan dit jaar oplopen tot een cent vier vijf. Daar zal al heel gemakkelijk een verhuizing van rechten van de ene naar de andere coöperatie plaats vinden.
De coöperaties zullen aanvankelijk de overeengekomen grensregelingen in acht nemen, maar in de grensgebieden kunnen spanningen ontstaan, wanneer krachtige ZOH-boeren grond gaan kopen of huren in het gebied van Frico-Domo. De grensregelingen zijn trouwens ook niet waterdicht en daar komt nog bij, dat het uittreegeld van Frico-Domo op tien cent per kilo melk ligt. Een boer die van de Frico naar de ZOH wil, kan in een drie jaar uit het hogere melkgeld zijn uitreebedrag betalen.

Het is niet te hopen dat het zover komt. De boeren zullen zeker ingrijpen, wanneer de Frico-Domo niet op korte termijn orde op zaken stelt. Men is daar mee bezig, maar een nieuw elan is er bij de grote coöperatie met haar ontmoedigde bemanning nog niet. Er zijn grote ontwikkelingen in de zuiveltechnologie op handen, waarbij het in de richting van de onbemande kaasfabrieken gaat, die 24 uur per dag draaien, gedurende zeven dagen per week. Bovendien zullen die fabrie-

ken per knopdruk van kaassoort kunnen veranderen De omschakeling zal veel van de mensen vragen, maar ze zullen zich veilig moeten voelen.
In het kaasbereidingsproces staan ook grote veranderingen voor de deur in de komende jaren. Op verschillende plaatsen is men bezig de erfelijkheid van de melkzuurbacteriën aan te pakken. Ze zouden bijvoorbeeld via DNA-ingreep kunnen overgaan tot de bereiding van het stremselenzym. waardoor dat enzym niet meer uit de kalvermagen behoeft te worden gehaald en men voor het stremmen van de kaasmelk gebruik kan maken van de natuurlijk in melk voorkomende melkzuurbacterien.
Een andere ontwikkeling ligt in melkzuurbacteriën die de boterzuurbacterie in de kaas in hun ontwikkeling belemmeren. Boterzuurbacteriën hinderen de goede rijping van de kaas en geven er een verkeerde smaak aan. Het zou mogelijk zijn met de goede melkzuurbacteriën (na de DNA-ingreep) het rijpingsproces van de kaas te versnellen. Een intern verscheurde Frico-Domo zal niet alert kunnen reageren op deze technologische ontwikkeling, terwijl daarnaast ook nog de mogelijkheid bestaat, dat dit soort zaken tot niemands competentie behoort bij het grote concern.

BIJ FRICO-DOMO staat men voor de afbouw van capaciteit (afbouw mag nu als Nederlands woord, want het slaat in de nieuwe Van Dale). De geruchtenstroom zwelt. Van enkele fabrieken is bekend, dat ze dicht gaan, maar het lijstje is nog niet volledig. Genoemd worden nu Wolvega. St. Nicolaasga en Donkerbroek. Donkerbroek bereidt commissiekaas, een grote rode Edammer voor Frankrijk. De apparatuur zou naar Wolvega kunnen gaan.

De fabriek in Wolvega, niet te verwisselen met de kaasopslag van de Frico daar, ligt niet zo lekker bij de voedingbonden en de andere fabrieken. Het span Van der Heide-Van der Ploeg bracht het personeel indertijd in een voorkeurspositie ten opzichte van dat van andere fabrieken. Wolvega was een van de best uitbetalende fabrieken in Friesland en het personeel profiteerde mee.

Cees van der Ploeg zorgde er zelfs voor, dat de cheddarfabriek die in 1968 in Wolvega ingericht werd, binnen de Frico een voorkeurspositie kreeg. De risico's van de cheddarfabricage waren voor rekening van de Frico en de voordelen voor Takomst-Wolvega. Het betekende zelfs, dat Wolvega niet meer gemoderniseerd behoefde te worden, want de rekening van de veroudering werd toch elders gedeponeerd. De grote fusie in de Noord-Nederland heeft een eind gemaakt aan die situatie.

Hoe lang is het al geleden, dat Wout Kranenburg in De Takomst een nieuwe fabriek in Heerenveen wilde bouwen ter vervanging van die in Wolvega en St-Nicolaasga. Ze staan er beide nog, maar inmiddels is er een andere regeling voor de cheddar en toen kon Wolvega niet meer meekomen De cheddar-bereiding staat stil. Voor een man of 25 moest er ander werk gezocht worden. De cheddar-fabriek in Winschoten van de ZOH draait volop met ongeveer de helft van de bemanning die voor dezelfde hoeveelheid in Wolvega nodig is.

Chaos groeit over melk en amoniak

De Veemarkt

DE BELANGSTELLING voor de opkoopregeling van heffingvrije melkquota is onder de melkveehouders gering. Bij de *Friese Mij* en bij de Friese *CBTB* hebben zich enkele boeren gemeld, die nader kwamen informeren, maar ze deden dat in het besef, dat er niet veel te halen is. Minister Braks zegt wel 150 miljoen gulden toe, maar zijn collega Ruding haalt de grootste helft toch meteen fiscaal weer bij de verkoper van het quotum vandaan.

De boer die van zijn quotum af wil, kan beter zijn land erbij verkopen, want dan hoeft hij van de grondprijs geen belasting te betalen, ook wanneer die prijs door het quotum bepaald wordt. Mogelijk komt Ruding daardoor nog op een idee door bij grondverkopen toch nog een bedrag te pakken als prijs voor het quotum.

Een en ander geeft aan, in welk een vreemde situatie de boeren verzeild zijn geraakt als gevolg van de melkregeling, die dit jaar uit de grond is gestampt met alle vreemdigheden die er aan een revolutiebouwsel kunnen zitten. Er zullen meer eigenaardigheden aan het licht komen. Minister Braks mag ze vergaren tot de oogst binnen is en hij politiek niet langer houdbaar is. Dat is hij al niet meer, maar bruikbaar als pakezel voor de vreemdigheden is hij nog wel en die pakezel wordt dan zondebok.

De landbouworganisaties verwachten nog veel gejammer over de onrechtvaardige superheffing. In *Ons Friese Platteland* wilde CBTB-secretaris Sjoerd Hoekstra al afspreken, dat er op iedere vergadering slechts een kwartiertje superheffing zou zijn. We horen *Beter Zuivelbeleid* al juichen. Voor het besluit over de heffing viel, kon er ook maar een kwartiertje over gepraat worden.

Nu is de hoogste wijsheid, dat de superheffing van alle kwaden de minst kwade is, en op de speciale avond voor de superheffing in Damwoude bleek, dat de boeren zich bij de melkregeling neergelegd hebben, hoewel ze persoonlijk voor een verhoging van hun quotum vechten. Dat hangen ze niet aan de grote klok om geen slapende buurlui wakker te maken met hun daverende redeneringen, welke ze voor meer melk naar minister Braks hebben gestuurd.
In een maatschappij, waarin geen kansen voor het individu zijn, gelooft toch elk, dat hij de uitzondering is, die het in de wereld gaat maken. Laat anderen over revolutie praten, hij gaat zijn eigen eenzame weg, de doodlopende weg. Het onderwerp superheffing is kennelijk ook doodgepraat en verder zit elk op zijn eigen eindje weg.

Daardoor eindigde de vergadering in Damwoude in gepraat over tetraploide grassen, die grote opbrengsten geven en ook een goede hergroei geven na het maaien. Eerder hadden we al gehoord, dat de melkveehouders greidboeren moesten worden, want daar zat nog een stukje inkomen. De hele vergadering werd in de richting gestuurd van „Hoe redden we ons met de situatie?" De vraag is, of de landbouworganisaties zich op dit moment reeds in die a-politieke zijstraat hadden moeten begeven.

De boeren lieten zich gelaten meevoeren. Schuldbewust leken ze afscheid te nemen van de jaren achter ons, die we telkens de vette jaren horen noemen, om zich een positie te verwerven in de magere jaren. Spanning is er alleen nog om de individuele beschikkingen op de bezwaarschriften en over het wel of niet innen van de superheffing. Als het innen van de heffing uitgesteld wordt

en een dreiging blijft tot Sint Juttemis, dan is het feest groot beneden de grote rivieren. De zuidelijken trekken zich minder aan van de melkregeling dan elders het geval is.
Er lijkt in Brabant een groot vertrouwen te bestaan, dat de individuele bezwaarschriften gehonoreerd zullen worden en dat er veel extra quotum wordt toegewezen aan de bezwaarden. In het Noorden geeft dat onrust, want de meerdere melk voor het Zuiden moet toch ergens vandaan gehaald worden. Als de massale overschrijding van het quotum in Nederland aanhoudt en de boeren zullen hun produktie pas op het laatste moment richten op hun individuele toewijzing, dan zou dat ook betekenen, dat er aan het einde van het EG-melkprijsjaar een enorme vermindering van de melkaanvoer optreedt. In Damwoude werd opgemerkt, dat die verlaging dan de hele zomer voortduurt.

DE BEDRIJFSVERGROTING in de melkveehouderij is met de regeling van de melkproduktie een eind teruggedraaid. In de nieuwe situatie is er op alle bedrijven een stalruimteoverschot en een onderbezetting van de capaciteit. Hoe de ruimte opgevuld zal worden, moet nog blijken, maar het ligt voor de hand, dat er een verdere verschuiving van de melkveestapel van de kleine naar de grotere bedrijven optreedt.

Dat is echter een veronderstelling, want niemand weet nog wat in Nederland de nieuwe sociale verhoudingen zullen zijn, als gevolg van de daling van de laagste inkomens en de groeiende druk der werkloosheid. De melkveehouderij moet rekening houden met een lage melkprijs in de komende jaren en dat is bij de produktiebeheersing niet alleen fnuikend voor de kleine bedrijven, maar ook voor de grotere, voor de ligboxenstallen die geen goede leiding hebben.

De inkomensverschillen in die groep bedrijven zijn zo enorm groot, dat er ondernemingen beeindigd zullen moeten worden. Er komen straks ligboxenstallen vrij voor jonge boeren die nu nog in te krappe Friese stallen werken.
Die gedachte leeft niet bij lgnaz Kiechle, de Westduitse minister van landbouw. Hij verkondigt met instemming, dat de Brusselse besluiten de dood betekenen van de „Agrarfabrik". Er kunnen in ieder geval geen nieuwe bedrijven van dat type ontstaan en in een jaar of vijf zal dat een bescherming geven aan de kleine en de midden-bedrijven. Kiechle's politiek is er op gericht, zegt hij, deze laatste bedrijven niet „gewoon op de sterflijst te zetten".
Zijn formuleringen zijn overigens dermate wollig, dat ze voor meerderlei uitleg vatbaar zijn, terwijl ze meer ruimte geven voor bedrijfsvergroting dan uit zijn vroegere uitspraken viel af te leiden.

Maar Kiechle is niet de enige die zijn hoop op kleine bedrijven heeft gezet. De afdeling milieubiologie - wat zou dat nou weer wezen? - in Leiden (rijksuniversiteit) wil die kant ook uit, een kleinschalige landbouw met meer werk en meer milieu door duurdere energie en duurder veevoer. Meer werk en minder produktie? Dan moet arbeid dus goedkoper worden. Dat hadden ze in Leiden ook gedacht.

Gelukkig zit Wageningen op een andere toer, maar het is opvallend, dat de landbouw bij steeds meer universiteiten in de belangstelling komt en dat blijkt dan weer uit een gek rapport, dat de publiciteit haalt. Er is geld voor verder onderzoek in Leiden nodig.
Aardig in dit rapport met zijn weidse titel „Bouwstenen voor een geïntegreerde landbouw" is, dat de milieuvervuiling op rekening van de stikstofoxiden en de zwaveldioxide wordt geschoven, terwijl over ozon en over ammoniak uit de veehouderij niet gesproken wordt. Ammoniak is wel weer een zorg voor de *Vereniging voor Milieudefensie* die zich verzet tegen de levering van 40.000 ton vlees aan Singapore, omdat dit milieuvervuiling in Nederland oplevert.

En in hetzelfde schuitje zit een directeur-generaal van het ministerie van landbouw als hij bij de opening van een gaskas van het IPO in Wageningen heel voorzichtig begint met te zeggen, dat de landbouw met zijn ammonia niet geheel vrij te pleiten is van luchtverontreiniging. Nou goed, een beetje mag. Niet geheel vrij pleiten, legt een persbericht van het ministerie zijn mr. Van Zutphen in de mond.
Dan volgt de nabrander in hetzelfde bericht en in één adem: „Zo brengen bijvoorbeeld veehouderij en het gebruik van meststoffen zodanige hoeveelheden ammoniak in de atmosfeer, dat er van een belangrijke bijdrage aan de luchtverontreiniging kan worden gsproken". Dat persbericht is niet geheel vrij te pleiten van onevenwichtigheid en levert met zijn onzin een belangrijke bijdrage tot het verpesten van de sfeer. En Van Zutphen gaf blijk niet te weten waar hij het over heeft.

DE MENS ZAL IN zijn eigen vuil omkomen, voorspelde de onderwijzer. De klas luisterde eerbiedig en een enkeling zag zichzelf in het vuil rondwentelen. Een andere onderwijzer vertelde, dat ozon zo goed was voor de mens. Dit ozon zat vooral in de bossen en daarom waren ze goed. Ozon kun je ruiken bij blikseminslag. Dat eigenaardige luchtje, dat was ozon.
Het is een herinnering van zo'n vijftig jaar geleden, toen het woord milieu in het Nederlandse taalgebruik op de onderwereld sloeg. De wereld is sedertdien door heel wat vormen van bederf heengegaan. Ze stortte eigenlijk van het ene verderf in het andere, alles bleek aan bederf onderhevig. Een lichtpuntje vormde ruim tien jaar geleden een reeks uitspraken van de Club van Rome. De club verkondigde de stelling, dat de grondstofvoorraden in de wereld snel opraakten. Een lichtpuntje? Ja, want als de grondstoffen op zijn, is het met het milieubederf ook gebeurd.

Het ochtendgloren voor het milieu is inmiddels verduisterd door de „zure regen". Nu is regen altijd zuur geweest, maar tegenwoordig toch twee keer zo zuur als voorheen. Zure regen is inmiddels een begrip geworden, dat alle vormen van luchtverontreiniging omvat, welke in de een of andere vorm neerslaan. Afgezien van het feit, dat zure regen een ernstige milieuschendende zaak is, valt er veel plezier aan te beleven. De wetenschappers grollen en dollen met het verschijnsel om in de publiciteit. Er hoeft ergens iemand maar iets te beweren, of de zure regen sijpelt door de krantekolommen.

Deze week was het de beurt van het Instituut voor Plantenziektenkundig Onderzoek (IPO) om een stinkbommetje te laten ploffen met bosluchtgeur: ozon. Het ergst werkende vergif in de lucht is de overmaat aan ozon; de stikstofoxiden (uit de verbrandingsmotoren) en de zwaveldioxide (van steenkolenverbranding), die verzuring bewerkstelligen, zijn lang zo erg niet zonder ozon in de buurt, waar het schade aan gewassen en bomen betreft. Aardig is het, dat het IPO de ammoniakemissie van de veehouderij in het geheel niet noemt als vervuilende factor in het milieu. Als de oxiden van zwavel en stikstof al niet noemenswaard meer zijn als schadelijke factor voor planten, waar staat de ammoniak dan wel niet.

Er zijn overigens onderzoekers, die de schadelijke werking van de oxiden belemmerd zien juist door die ammoniak uit mest. Overigens is ook vastgesteld, dat de zure regen in de vorm van smeltende zure sneeuw in de lente de bergmeren in Noorwegen heeft ontdaan van enig leven. Ozon heeft eerder in de belangstelling gestaan. In de jaren zeventig maakte ieder milieubewust mens zich druk om de ozonlaag hoog in de lucht die daar een beschermende laag vormt tegen de ultraviolette straling van de zon. Zonder die laag ozon zou alle leven op aarde snel verkankeren. De ijskap aan de polen zou bij het verdwijnen van de ozonlaag smelten of juist groter worden. De aantasting van de ozonlaag zou het gevolg zijn van het gebruik van drijfgassen in spuitbussen. Weg dus met de spuitbus.

Nu zou er te veel ozon zijn. De mededelingen van het IPO zijn niet bijzonder stellig. Dat is goed, want de actie voor het milieu heeft onder een oerwoud van onbewezen stellingen en veronderstellingen meer geleden dan gewonnen. De onverschilligheid jegens net milieu is er door toegenomen en de actievoerders van het eerste uur zitten nu met hun frustraties in bureaucratiën verschanst, waar ze met ondeskundigheid de opschoning van het milieu belemmeren.
Op deze plaats is wel eens het een en ander naar voren gebracht over de alternatieve landbouw, doch één ding kan men de alternatieven niet verwijten hun zorg voor het milieu. Maar volgens de letter van de wet deugen hun bestrijdingsmiddelen niet, zodat de overheid ze is gaan verbieden. De cirkel van dollen en grollen is daarmee rond.
Het IPO is de invloed van ozon en van de zure regen op gewassen gaan onderzoeken en heeft daarvoor de gevoelige tabaksplant uitgezocht hoewel die plant niet inheems is. Het instituut is heel treffend tot de conclusie gekomen, dat er nog weinig bekend is van de samenwerking van de ozon en de zure regen en dat er nader onderzoek moet komen, als de overheid maatregelen wil nemen ter voorkoming van de schadelijke effecten op bomen en planten.
En daarvoor moet natuurlijk extra geld op de begroting worden gezet. Hel extra geld zou in Wageningen juist gesluisd worden in de richting van de biotechnologie, waarin Nederland en speciaal Wageningen een achterstand hebben. Het voorlijkst met de biotechnologie zijn hier Amsterdam en Groningen, maar inmiddels is het terrein ontdekt als een onontgonnen gebied, dat hoognodig door de wetenschappers in cultuur gebracht moet worden.

Een aardig onderzoekterrein ten aanzien van de milieuvervuiling ligt ook in de vulcanologie. De vulkanen persen zoveel rotzooi uit de ingewanden van de aarde, dat ze het weer beïnvloeden en veel bijdragen aan de luchtverontreiniging. Misschien zouden deskundigen de politici die Nederland de gatendam in de Oosterschelde aangesmeerd hebben, een taak kunnen vinden in het dempen van vulkanen.

In zijn mededelingen over de ozon zegt het IPO ook, dat de schadelijke concentraties van ozon op grote schaal voorkomen in het Noordwesten van het land. Je denkt dan onmiddellijk aan het voormalige Barradeel en de Waddeneilanden en eigenlijk aan héél Friesland, maar het IPO lijkt met het Noordwesten speciaal Noordholland te bedoelen. Dat is merkwaardig, omdat het Noordwesten bij de kartering van de zure regen in Nederland het gebied met de minste vuile neerslag was gebleken. Het gebied had minder zure regen dan gemiddeld in ons land voorkomt en de reden lag voor de hand. Er is meer frisse zeewind. Maar dan herinner je je ook een kaartje uit het verleden, waarop staat aangegeven dat Callantsoog in Nederland de meeste uren zon heeft. Ozon ontstaat onder invloed van het zonlicht door de afbraak van stikstofdioxide, waarin op heldere dagen meer ozon wordt gevormd dan er wordt afgebroken. Misschien hebben ze in Wageningen dat zonne-kaartje ook gezien.

Politiek voor landbouw raakt in onwezenlijk rare sfeer

(De Veemarkt)
IN DE LANDBOUWPOLITIEK hangt een onwezenlijke sfeer. Braks landbouwbegroting gaat over steeds meer zaken, die met landbouw niets te maken hebben of zich tegen de landbouw richten. De berichten over de EG-begroting uit Brussel en omstreken zijn vreemd. Is er nu wel of is er geen geld? Wat er in Duitsland als landbouwpolitiek gepresenteerd wordt, houdt een volledige Hernationalisatie van die politiek in. De vergroting van de EG met Spanje en Portugal, politiek toegezegd, lijkt op een financieel debácle uit te lopen. De Nederlandse landbouwpolitiek lijkt haar oriëntering volkomen kwijt te raken en de boeren weten niet meer waar ze aan toe zijn.

De begroting van Braks heeft weinig commentaren uitgelokt. Het Landbouwschap verrichtte enkele verplichte kreten over wat de boeren aangedaan wordt, maar de lijn van de ellende is niet doorgetrokken naar de bedrijfstakken, die van de landbouw afhankelijk zijn. Wie bekommert zich in Nederland om bijvoorbeeld duizend arbeidsplaatsen die er in Friesland verloren gaan vanwege de **superheffing** alleen al.

De Amro-bank heeft de toestand in de melkveehouderij en van de boeren laten onderzoeken. De boerenstand is daarvoor eerst in mootjes gehakt. Boeren met minder dan dertig koeien deden in het onderzoek niet mee. Toen was de Amro-bank er meteen 20.000 kwijt. Kennelijk zitten de klanten van de bank niet in die groep en daar zou dus verder geen aandacht aan behoeven te worden besteed.

Van de kant van de bank niet een onbegrijpelijke gedachte, maar door het negeren van problemen worden ze niet opgeheven. Als je dan in Duitsland ziet, dat de landbouwpolitiek zich in de eerste plaats concentreert op de boeren die minder dan 60.000 kg. Melk hebben dan geeft dat al aan, dat de Amro-bank apart bezig is. De sociale problemen in melkveehouderij zitten wel degelijk in de groep, die de bank buiten beschouwing houdt. De oplossing daarvan beïnvloedt ook de positie van de boeren, welke bij de bank wel in tel zijn.

Het onderzoek betrof dus de resterende 44.000 veehouders in Nederland die op de midden- en grote bedrijven zitten. Een twintig procent daarvan beperkt op persoonlijke uitgaven om de vermindering van de inkomsten uit de melk op te vangen. Gemiddeld verwachten de boeren een inkomensdaling van vijftien procent. Verder zal er natuurlijk bezuinigd worden in het bedrijf, waarbij de aankopen voor krachtvoer door de meesten in de eerste plaats genoemd worden. Niemand zal anders verwacht hebben.

De vermindering van persoonlijke uitgaven kan nog onverwachte effecten geven in de maatschappij, omdat ze gevoeld zullen worden in maatschappelijke organisaties, die toch al afhankelijk zijn van subsidies. De „subsidie" die de boer ontgaat, wordt elders geclaimd en kan dan zonder de tegenprestatie, die voorheen door de boer verlangd werd, geleverd worden. Bijvoorbeeld, de boer bedankt voor de openbare bibliotheek, omdat zijn subsidie hem afgenomen werd en de bibliotheekmensen gaan naar de gemeente om een hogere subsidie. En zo groeien de verwringingen in de maatschappij.

Van de 44.000 potentiële klanten van de Amro-bank, denken er 1400 in financiële moeilijkheden te komen. Aangezien we het rapport zelf niet gezien hebben en moeten afgaan op een samenvatting nemen we aan dat het NIPO voor de bank ook onderzocht heeft wat de kenmerken zijn van

faillerende boeren, opdat de Amro-bank niet in de onaangename situatie komt met de probleemgevallen van de Rabo-bank opgescheept te worden. Medewerking aan een dergelijke enquéte kan zicht tegen een deel van de onderzochten keren, die zich overigens vrijwillig hebben laten slachtoffer en. Och, het is ook zo leuk om mee te werken aan een enquête. Al die gekke vragen, ze brengen je op alle mogelijke ideeën.

Ideeën om de superheffing te ontlopen heeft het onderzoek, althans de samenvatting ervan, niet opgeleverd. Men weet, dat de Brabantse boeren, door hun melkerij boven het quotum, wat dat betreft de aandacht op zich gevestigd hebben. De laatste tijd zijn ze wel druk bezig om minder te melken, zo blijkt uit mededelingen van de *DMV-Campina*-top op de jaarvergadering van de FNZ in Breda, waar *Campina* als gastheer optrad.

IN HET LEDENBLAD van *Campina* was net een artikel verschenen waaruit bleek, dat de onderneming een van de grootste in Nederland is, de grootste ook in de zuivel. In het bericht over de teruglopende melkaanvoer bij *Campina*, op dit moment een tien procent minder dan het vorige jaar, was sprake van *Campina* „een coöperatieve zuivelfabriek in **Veghel**". Och ja, weten de Hollandse zelfverheerlijkers veel.

De Campina-boeren hebben sedert april nog maar drie procent minder melk geleverd dan vorig jaar en ze zitten dus nog een dikke drie procent boven hun quotum, als voor de berekening daarvan dezelfde regels gelden als elders in Nederland. Ze moeten dat voor april inhalen en ze doen dat kennelijk, want ze zitten nu tien procent onder de levering van het vorige jaar. Niettemin maakt men zich in de landbouworganisaties zorgen over hetgeen er in het Zuiden gebeurt met de berekening van de stalruimte voor boeren, die de laatste jaren hebben uitgebreid, geïnvesteerd, en die de voor varkens gebruikte stallen voordragen als koestanden, waarvoor ze een hoger melkquotum kunnen claimen. Piet Loonen heeft met zijn mededeling over de teruggang in de melkaanvoer met tien procent, wat van de onrust weggenomen, die de goocheme zuiderlingen teweeg hadden gebracht.

Er staat de Campina-boeren trouwens nog wat te wachten. Een dikke 2100 zijn op dit moment twee weken melkgeld aan de superheffing kwijt. Meer dan 200 zitten voor vier en 100 voor zes weken in het schip. Een groep van 65 boeren is nu reeds voor acht tot zestien weken in de greep van de superheffing. Ze zullen het vee droog zetten of moeten verkopen in de eerste maanden van 1985 om de heffing te ontlopen.

Om de datum, waarop de superheffing geïnd moet worden, is het stil geworden. Wel kwamen er uit de kringen van de *Friese Zuivelbond* vreemde geluiden over een juridische valkuil voor het heffingssysteem. Om de coöperaties in Friesland zo coöperatief mogelijk te houden, zijn ze indertijd door mr. Henk Smit van de Zuivelbond in een dubbele organisatie gegoten, waarvan er een niet en de andere wel onder de vennootschapsbelasting kon vallen. De ene organisatie is de Vereniging van Melkveehouders en de andere de coöperatie die de melk verwerkt voor de vereniging. De vereniging „koopt" de melk van de boeren en laat die door de coöperatie verwerken en afrekenen.

Het juridische foefje zou nu zijn, dat de vereniging niet over geld beschikt en dus niet het apparaat kan zijn via hetwelk de overheid de superheffing bij de boeren binnenhaalt. Van de zijde van het *Produktschap voor Zuivel* is te kennen gegeven, dat een dergelijke vlieger niet op zal gaan, want de overheid zal de poet binnenhalen, hoe dan ook. Het zal wel, maar als over enkele weken de aanslagen voor de superheffing bij de zuivelfabrieken binnenstromen, zien we de vertragings-

acties beginnen. Ze kunnen teruggestuurd worden met de mededeling, dat ze aan het verkeerde adres gericht zijn. Natuurlijk komen ze weer terug, mogelijk met een nieuwe wijziging van de regels voor de superheffing.

BIJ DE MELKREGELINGEN komt steeds meer de binding van een bepaalde hoeveelheid melk aan een hectare grond naar voren. De overheid kan nog niet een strikte koppeling tussen melk en oppervlakte tot stand brengen, maar die komt toch steeds meer naar voren. Boeren die voor juni vorig jaar grond hebben verworven, waaraan geen quotum verbonden is, krijgen voor die grond toch een hoeveelheid melk toegewezen van 5.000 kg per hectare verminderd met de algemene quotumvermindering van 8,65 procent. Voor grond die na 1 juli verworven is, geldt een toewijzing van 10.000 kg.

In deze toewijzing zit dus een principe verborgen van 10.000 kg melk per hectare. Dat schijnt men in Den Haag redelijk te vinden, al zal deze hoeveelheid in werkelijkheid ontstaan zijn uit de beperkte hoeveelheid melk, die de minister ter beschikking heeft voor zijn artikel 19-gevallen. Op zichzelf betekent het nog niet zoveel, want het is immers een cijfer dat uit de nood geboren is en niets van doen heeft met bedrijfseconomische overwegingen, waardoor de boer zich moet laten leiden bij zijn bedrijfsvoering.

Het gevaar is echter aanwezig, dat zo'n cijfer een eigen leven gaat leiden in de politiek. In de beschikking van de superheffing geldt de toewijzing van het extra quotum alleen voor grond die voor maart van dit jaar is verworven, maar het is nog maar een stap om bij iedere grondoverdracht binnen de melkveehouderij, dus bij grond waarop al een quotum rust, dit quotum te beperken tot 10.000 kg. In Duitsland zal men moord en brand schreeuwen over zo'n enorme hoeveelheid melk van 10.000 kg, want daar is juist vastgesteld, dat er bij grondoverdracht slechts 5.000 kg. melk meegaat, waarvan dan nog twintig procent wordt ingehouden voor de hardheidsgevallen. De koper krijgt dus slechts een quotum van 4.000 kg melk per hectare.

De bedoeling van de Duitse regeling lijkt te zijn de verkoop van een deel van de grond met alle melk te voorkomen. In Nederland geldt in dit opzicht, dat er een evenredig quotum van het bedrijf met de grond overgaat. Met de Duitse regeling wordt ook voorkomen, dat boeren hun grond in handen houden voor de akkerbouw, waarvan de overschotten de landbouwpolitiek ook hinderen, terwijl het juist de bedoeling is, dat ze hun quotum eerst aan de overheid verkopen en dan pas hun grond aan de akkerbouw wijden.

Een kwart van de stemmen voor de Beierse CSU van Strauss komt uit de kring van de kleine boeren. En ook de Duitse minister van landbouw, lgnaz Kiechle is een van hen. Strauss en Kiechle zijn in conflict gekomen, omdat de Beierse kleine boeren menen, dat hun voormannen de slag in Brussel om de landbouw verloren hebben. Kiechle heeft een melkregeling bedacht, waarbij boeren, die minder dan 30.000 kg melk leveren niet meer dan twee procent in hun quotum worden gekort. Daarboven is er een geleidelijke aanpassing, dat wil zeggen, dat boeren met veel melk tot vijftien procent gekort worden op hetgeen ze vorig jaar hebben geleverd. De CSU-fractie in de Beierse landdag heeft verklaard, dat tot 60.000 kg vrij melk geleverd moet kunnen worden. Dat cijfer leefde eerder in Brussel ook onder Frans patronaat.

Voor boeren die pas dit jaar met de melklevering zijn begonnen en dus geen quotum hebben, is er in Duitsland ook een regeling gekomen. Ze krijgen een toewijzing op grond van de regeling voor de hardheidsgevallen. In Friesland zullen enkele boeren de oren spitsen bij dit bericht, want ook zij zijn pas kortgeleden met de levering begonnen, omdat zij bijvoorbeeld tot 1 oktober geen

melk mochten leveren. Een van hen kreeg deze week na enkele wonderlijke buitelingen van de fabriek, die een toegezegde tank plotseling liet verdwijnen, toch nog zijn tank. Hij is deze week met de levering begonnen zonder overigens over een quotum te beschikken. Hij mocht niet van de overheid leveren omdat hij een vijfjarig contract had afgesloten voor niet-melken. Dat liep deze week af en derhalve was hij vorig jaar reeds begonnen met zijn melkveestapel in orde te brengen. Melk komt namelijk uit koeien, die al enige tijd hebben geleefd.
ONLEUK, dat is het enige woord, dat we kunnen bedenken voor de uitslag van de kaaskeuring van de FNZ Bij de hoofdsoorten, Goudse en Edammer, kwamen de gouden medailles weliswaar grotendeels terecht bij noordelijke fabrieken, maar daarvan gaan er enkele dicht. Voor de derde hoofdsoort. Maasdammer, was er goud noch zilver.

In de bijsoorten konden de Frico-fabrieken, na de gouden Edammer van **Sint Nicolaasga**, goed meekomen o.a. met dubbel goud voor Wolvega. Aan de kaasmakers ligt het bij de Frico niet. Toch is de stroom gouden medailles voor de bijsoorten een aanwijzing, dat de keurmeesters nog geen goede standaard hebben voor het geven van bekroningen; in ieder geval lijken ze bij de hoofdsoorten aardig scherper te zijn op afwijkingen. Een bezwaar tegen de kaaskeuringen van de FNZ is toch dat ze niet zo stellig zijn afgesteld op de smaak van de consument.

In de hoofdsoorten gaven de noordelijke fabrieken de toon aan met een reeks gouden en zilveren medailles Met 97 punten voor een gouden Goudse waren de kaasmakers van **Ruinerwold** de kampioenen van de keuring. De fabriek gaat dicht. Het andere goud ging naar de vrije fabrieken **Slagharen** en **Assen** en naar het specialiteitenfabriekje van de *Melkunie* op **Texel**. Voor de gesloten kaasfabriek in **Opeinde** was er nog net een zilveren medaille. Opeinde heeft altijd in de top van de kaaskeuringen meegedraaid en bevestigde dat indertijd met een wereldkampioenschap in **Wisconsin.**

De *Friese Zuivelbond* organiseert iedere twee jaar een inzending naar dat wereldkampioenschap en ook dit jaar zijn de Friese kaasfabrieken weer van de partij om temidden van een deelname uit alle werelddelen naar bekroningen te dingen. Ze hebben het er altijd goed afgebracht en dat kwam niet in de laatste plaats, doordat de keurmeesters in Wisconsin iets andere maatstaven aanleggen dan die van de FNZ. De tijden dat de Friese fabrieken de helft van de hoogste bekroningen op de FNZ-keuringen binnen haalden, ligt al enige tijd achter ons. Elders heeft men het kaasmaken ook geleerd.

Aan de Amerikaanse keuring doen vele fabrieken uit het gebied van de Friese Zuivelbond mee. dus ook die welke tot de Frico-Domogroep buiten Friesland behoren. Gezien de uitslag, van de FNZ-keuring is dat een versterking van de gehele inzending. De *Friese Zuivelbond* heeft in de periode dat Wim de Graaf secretaris van de bond was, zich ook toegelegd op het ontwikkelen van een kaascultuur in Friesland Het is een werk van lange adem, dat zo nu en dan een opsteker nodig heeft.
Het is een hoog woord „kaascultuur", maar om kaas dat vleugje extra te geven is het noodzakelijk aandacht te schenken aan de omballingen. De vrije fabrieken in Friesland - dat zijn die fabrieken en coöperaties, welke niet bij de Frico zijn aangesloten - hechten er wel aan, al zal het niet veel geld mogen kosten We hebben niet de idee, dat de Frico-directeur de kaascultuur hoog in het vaandel heeft. Daar denkt men sterk in de richting van een kwalitatief hoogstaande massaproduktie. Van de muizenissen heeft men er zijn bekomst.

Van de vier vrije coöperaties in Friesland is die in **Oudwoude** geheel in de richting van een aparte produktie gegaan. Henk Visser en zijn mannen werken er aan de *Maasdammer* en ze voltooien

de geschiedenis van deze nieuwe kaassoort, waarvan Wim Bartels de voornaamste hoofdstukken heeft geleverd met behulp van de Friese Zuivelbond. De coöperatie in Oosterwolde (ZOH.) legt zich ook toe op de bereiding van verschillende kaassoorten, maar na de introductie van de *Frisonne* zijn er geen nieuwe geluiden meer uit Oosterwolde gekomen. Douwe Hoitinga en zijn maten lijken even op adem te willen komen, terwijl de volgend jaar afscheid nemende Hoitinga zijn coöperatie niet met een onafgewerkte nalatenschap zal willen laten zitten.

Workum (*De Goede Verwachting*) lijkt traditionele paden te willen bewandelen, waarbij de coöperatie zich met massaproduktie op het hoge plan van een lange reeks jaren wil handhaven. In tegenstelling daarmee gaat de fabriek in **Gerkesklooster** in de richting van productontwikkeling in dc kaassector Sytsema en Vries lijken er grote plannen te hebben. En wat **Workum** betreft, er wordt een nieuwe kaasfabriek ingericht, zodat de opvolger van Marcus Beetstra volgend jaar zijn eigen verdere plannen kan maken.

Wanneer de vrije coöperaties zich op den duur staande willen houden tegenover Frico-Domo, zullen ze zich sterk moeten maken op terreinen, die de grote coöperatie laat liggen of waar ze nog niet aan toekomt. Ze zullen de Frico altijd een paar stappen voor moeten blijven, want zodra ze worden ingehaald, verdwijnen ze in de bezemwagen en dat is nu eenmaal die Frico-Domo. In andere delen van Nederland valt dezelfde ontwikkeling te zien.

TUSSEN DE FRICO en de vrije coöperaties ligt een spanningsveld, waarin kaascultuur moeilijk tot ontwikkeling kan komen. Er is daarvoor een basis van sportiviteit nodig, maar die is gelukkig niet geheel afwezig, zoals blijkt uit de gemeenschappelijke deelname aan kaaskeuringen. In Wisconsin wordt die sportiviteit weer op de proef gesteld.

Spreken over kaascultuur is tegenwoordig extra moeilijk, omdat iedereen wel weet, dat zulks iets is met een feestelijke franje. De leden van de zuivelcoöperaties en in nog grotere mate de werknemers in die bedrijven, zullen al heel ingewikkeld moeten redeneren in dit tijdsgewricht om in feestelijkheden een bijdrage aan hun welzijn, laat staan hun welvaart te zien. Maar ze hebben een voorbeeld. De Friese veefokkerij heeft in de jaren vijftig ook zo'n spectale cultuur gekend en dat smeet geld op.

Leeuwarder Courant, 1984-11-17

Superheffing steeds meer superbluf

De Veemarkt
DE REGERINGSVORM van de *Europese Gemeenschap* heeft iets van een dictatuur, waarin de leiding wordt overgenomen door een stel dorpsoudsten, die aan niemand verantwoording schuldig lijken te zijn. Aan het hoofd van de gemeenschap heet de Commissie te staan, maar dat is nog slechts schijn, want de beslissingen worden constant genomen door de dorpsoudsten, willekeurige groepen, ministers der afzonderlijke landen. Het Europese Parlement blijkt een schijparlement te zijn, dat alleen in de Derde Wereld respect verwerft, vanwege zijn fraaie verklaringen over situaties, waarover het geen zeggenschap heeft. Oud-voorzitter Pieter Dankert heeft Nederlandse dorpsoudsten aan de kaak gesteld, omdat ze in de raad tientallen miljoenen over het net hebben laten vliegen en voor honderden miljoenen de boot ingaan. Het zullen Braks en Ruding niet wezen.

De beslissingen die de ministers in hun EG-raden nemen, kunnen in de nationale parlementen niet aangetast worden, omdat dan moeizaam tot stand gekomen compromissen in elkaar storten. Nederland heeft zo'n kleeftrage staatsvorm in de tijd der Zeven Provinciën, dus voor 1800, ook gekend. Het systeem werd na de Napoleontische tijd aan kant geveegd door Hoogendorp en consorten en Nederland werd toen de eenheidsstaat, die het nu nog is. De enorme bureaucratie en brede medezeggenschap hebben in Den Haag voor een nog moeizamer besluitvorming gezorgd dan voorheen.

Brokken-Braks heeft kennelijk in Brussel de smaak van het nieuwe regeren te pakken gekregen, want hij breekt door het kit van bureaucratie en medezeggenschap heen. Er is enige paniek.
De Europese Gemeenschap is niet zo jong meer. Het dom fearnsjier, toen ieder nog kwijlend en smilend om de wieg stond, is voorbij. Die Gemeenschap is een keiharde werkelijkheid geworden met één groot mislukt experiment op het gebied van de gemeenschappelijke landbouw.
Hoe groot de mislukking is en wat de gevolgen van het experiment zijn, moet nog blijken.

Hard is de Gemeenschap op het gebied van het recht. Ondernemers die in Nederland te maken krijgen met processen over handelszaken, nemen meteen een rechtskundige, die ook bekwaam is in het EG-recht, want dat recht is uiteindelijk bepalend voor de uitkomst van het proces. In de kaashandel heeft men al enige ervaringen met die gang van zaken en gebleken is, dat kneuterigheid in het Nederlandse recht getoetst wordt aan de hogere rechtsnormen van de Gemeenschap, welke een bredere geldigheid hebben en die de burgers in de EG gelijke handelskansen moeten geven.

De uitvoering van de superheffing en het „wetje" van Braks op uitbreiding van varkens- en pluimveehouderij in Nederland hebben niets meer te maken met gelijke kansen voor burgers. Prof. Pieter de Haan heeft in Boerderij gezegd, dat het wetje van Braks in strijd is met de Grondwet en met het Verdrag van Rome, de wankele basis van de EG. Het is de vraag of De Haans kritiek inhoudelijk ook betekenis heeft. Per slot van rekening is het de Raad van State gepasseerd en die gaat daarover. Zo niet, dan is het wetje bluf, waar Brabant wel raad mee weet.

Of de opschorting van de superheffing daar ook iets mee te maken heeft, is onduidelijk. Wel duidelijk is, dat die heffing strijdig is met het rechtsgevoel van grote groepen EG-burgers, terwijl de uitvoering ervan eigenlijk niets meer met recht te maken heeft, hoe juridisch Braks het hier in het

vat probeert te gieten. Van het begin af aan hebben we twijfel uitgesproken over de uitvoerbaarheid van de heffing maar administratief-technisch leek het voor elkaar te komen.

Is de juridische kwaliteit van de melkbeschikking van Braks al een probleem, de inning van de superheffing op grond van die beschikking stuit op onmogelijkheden, waarvoor weer een wijziging van de beschikking noodzakelijk zal zijn. Als gevolg van de eigenaardige constructie van de Friese zuivelcoöperatie zal een boer zichzelf toestemming moeten verlenen tot inning van de superheffing.
Midden vorige maand deelde de grote coöperatie *Coberco* terloops aan haar leden mee, dat het met de inning van de superheffing voorlopig niets zou worden vanwege de onzuiverheden, die er in de computergegevens zaten. Je stampt natuurlijk niet in een paar maanden een nieuw belastingsysteem uit de grond en als niettegenstaande de gebrekkigheid ervan de aanslagen toch de deur uit gaan, dreigt het zaakje teruggestampt te worden in de grond, waaruit het is voortgekomen.

De *Coberco* was op dermate grote onvolkomenheden gestuit, dat ze niet tot inning kon overgaan, wilde ze de vertrouwensrelatie met de leden niet in een keer kapot maken. Er waren coöperaties, die de superheffing moesten innen van boeren, die in het geheel geen melk aan haar hebben geleverd. De coöperatie zou dus voor anderen hebben moeten betalen. Zo gauw het besef van zo iets doorbreekt, is het natuurlijk afgelopen met de bereidheid tot inning.

Het was, wat de *Coberco* betreft, slechts een kort uitstel. want zodra de juiste gegevens binnen zouden zijn, kon de *Coberco* tot heffing overgaan, zo deelde ze wat zoetsappig mee. Via de FNZ hebben de andere coöperaties zich bij dat standpunt aangesloten, maar voor Braks was het een schot voor de boeg De juristerij van zijn ministerie kan haar wonden likken en zich afvragen of ze misschien het slachtoffer is van de computermaffia, die samen en in vereniging met enkele boeren de computers heeft laten ontsporen.

FRANKRIJK HEEFT EERLIJK laten weten, dat het geen kans ziet de superheffing nu te innen en dat heeft dus tot verder uitstel geleid. Italië deed al helemaal niks aan de superheffing en in Griekenland weten ze van niks. Wie de een- en tweekoebedrijven uit dat land kent, weet, dat daarop totaal geen administratieve controle mogelijk is. Melk wordt er aan de kant van de weg aan een unster gewogen door de melkrijder en dan uit oude olijfolieblikken overgegoten in een verzameling van alle mogelijke kannen. Hoe hij de melk van de geiten, schapen en koeien uit elkaar houdt, zal in Brussel en Athene een onopgelost blijvend raadsel zijn.

De inning van de heffing zal niet eerder komen, dan ruimschoots na afloop van het melkprijsjaar - want dan pas hebben de melkveehouders zich kunnen aanpassen - en dat zal dus hoogstens in mei of juni van 1985 zijn. En dan is het nog de vraag of de inning zal plaatsvinden. Via de zuivelfabrieken kan dan niet meer, want een belangrijk percentage (drie, vier) van de boeren zal hun bedrijf aan een ander hebben overgedaan en een inning via een inhouding op het melkgeld is dan niet meer mogelijk. De EG-Commissie ziet het zwerk drijven, namelijk de ineenstorting van haar beleid als de superheffing nu niet geïnd wordt. Zij wil geld zien, hier en nu. Er staat het een en ander op het spel. Zonder EG zijn de Nederlandse boeren nergens.

De volgende grap, die Braks te wachten staat, is de overmaking van de verschuldigde superheffing van Frankrijk aan de EG-Commissie. Frankrijk voldoet aan zijn verplichtingen, zal het door de pers daveren, en er zal geen boer in Frankrijk zijn die een centje pijn heeft. Daar is niets tegen

te zeggen, want de superheffing heeft slechts ten doel de financiering veilig te stellen van melk, die boven het kwantum geleverd wordt.

Langs een omweggetje komt zo ook de quotumhandel tussen de landen binnen de melkveehouderij op gang. Frankrijk kan gemakkelijk zeggen, dat voor de bepaling van het quotum per land in de toekomst de werkelijke produktie van het voorgaande jaar moet gelden, want Frankrijk is nu eenmaal van plan om de agrarische natie van Europa te worden. Onze aanvankelijke veronderstelling, dat het niets zou worden met de superheffing kreeg afgelopen zomer een deuk. Sedertdien groeit weer de gedachte, dat de dreiging met de superheffing niets anders dan bluf is, een geslaagde bluf gezien de ontwikkeling van de melkproduktie.
Er zijn boeren die op die bluf gegokt hebben. Ze konden niet anders, zeggen ze, want zelfs het geld, dat er na de superheffing op hun overschotproduktie van hun melkgeld overblijft, willen of kunnen ze niet missen. Als ik die 20.000 gulden mis, dan moet ik een arbeider wegsturen, zei een van hen.

Als er van de superheffing niets terecht komt, steekt zo'n melkveehouder nog eens 60.000 gulden in zijn zak, terwijl hij bovendien zijn melkveestapel niet heeft ingekrompen op het lage prijsniveau van dit jaar. Wordt hij volgend jaar toch gedwongen of ziet hij zich genoodzaakt zijn produktie te beperken, dan profiteert hij van de nu reeds stijgende prijzen voor gebruikskoeien. Dat voordeeltje hebben de trage aanpassers in het Zuiden van het land trouwens ook.

JE KUNT DUS NIET MEER aan op wat de overheid zegt. Nee, er vindt manipulatie plaats. Tot het eind van vorig jaar werden de boeren met subsidies aangezet tot het verhogen van hun produktie. Dat moeten ze nu bezuren. Ze zijn door de overheid behandeld als waren ze soldaten in de frontlinie van een handelsoorlog, waarbij hun belangen ondergeschikt zijn gemaakt aan de hogere belangen van het algemeen.

Waar de burgers van de EG aan moeten wennen, is een nieuwe stijl van regeren. Die stijl is minder democratisch dan voorheen, want de ministers kunnen er niet op aangesproken worden of laten zich er niet op aanspreken. De minister is afgezakt tot een provinciale onderhandelaar uit de tijd van de Zeven Provinciën, die zijn onderhandelingspositie in Brussel niet in gevaar mag brengen. Binnenskamers zal hij wel eens iets los laten tegenover vertegenwoordigers van de landbouw, maar die lopen dan meteen ook met een pleister over de mond.

Die vertegenwoordigers komen als boodschappenjongens van de minister naar hun boeren met de mededeling, dat ze niet te hard moeten razen om een prijsverhoging van de melk, want dat bederft de Nederlandse onderhandelingspositie in Brussel. Een boer die in 's lands belang niet om een hogere prijs mag jengelen voor zijn produkten, is geen boer meer. Men neemt hem het dierbaarste af, wat er in hem is.

Waar dat toe leidt, bleek deze week in de vergadering van de Friese CBTB, waar de landelijke voorzitter, Jaap van der Veen, een toespraak hield, waaraan alle jus ontbrak. Op geruststellende toon liet hij eigenlijk niets weten. Het was meer een vragen om vertrouwen dan diepgaande kijk op de gang van zaken, meer een voorbijzien aan de problemen dan een verdieping van het inzicht er in.
Daarbij blijken we hem ook nog verkeerd verstaan te hebben, want we lieten hem in de krant zeggen, dat het bestuur van de CBTB voor een transport- en mestoverschotheffing op mengvoer was, terwijl dat volgens anderen pertinent niet het geval was. Geen heffing dus, behalve die voor onderzoek van het mestoverschot, waarvoor de onschuldigen dus toch medeverantwoordelijk

worden gemaakt. Wat merkwaardig was de opmerking van Jan Nijland aan het adres van de spreker. De vragen zouden wel wat voor verlevendiging kunnen zorgen, zo zei hij na de gortdroge redeneerderij van Van der Veen.

De vraag is of Nijland het bedoelde zoals het overkwam, want hij heeft de goddelijke gave om wat naast de betekenis van de woorden te praten. Zelfs gemeenplaatsen gebruikt hij buiten hun nietszeggendheid om. En dat is een kunst die weinigen verstaan. De produktiebeperking, zei hij o.a., „betekent een niet mis te verstane mentale verandering in het agrarisch denken". Het is een van die zinnen, die Nijland sonoor uit de mond rollen zonder dat hij er ook maar een moment bij denkt.

JAAP VAN DER VEEN had moeten spreken over „ondernemen in de omslag van de tijd". Hij maakte zich daar wat van af door op te merken, dat zulks een Friesisme is. Nou en? Wat die omslag en kentering inhield, vertelde Van der Veen niet. Het blijft „business as usual", de zaken gaan ondanks alles gewoon door. Toch steken de knekels van de komende ellende duidelijk door de lijkwade, die landbouwbazen over hun problemen trachten te leggen. David Luteijn wil er een staatscommissie voor in het leven roepen. Niet nodig, zegt Van der Veen; hij wil net als Joris Schouten bezinning. Overigens blijken de topmannen in de landbouw er van uit te gaan, dat alleen een efficiënte landbouw in Nederland perspectief heeft, als Nederland zich in de agrarische export wil handhaven. Schouten ziet dan ook een drastische sanering op de landbouw afkomen.

Het centrale probleem in de landbouw is de verdeling van de beschikbare arbeid bij een groeiend arbeidsleger op de boerderijen. Bij een produktiebeperking neemt de verborgen werkloosheid toe en die werkloosheid kan nergens door ondernemerschap meer opgeheven worden. Dat betekent een scherpere tegenstelling tussen grote en kleinere boeren, tussen boeren die nog moeten beginnen, en gezeten boeren. Niet een verklaring van Tamminga werd dat fraai weggewerkt achter de CBTB-coulissen, maar het probleem is er.

Het probleem suddert en borrelt vooral bij de jongeren. Zij beginnen zich te organiseren en in het komende decennium zullen ze geleidelijk de macht overnemen. Of ze zich hun ideeën dan nog herinneren, is iets wat later aan de orde komt, maar er staat op dit terrein iets te gebeuren. Wie geregeld kennis neemt van alle berichten uit het randgebied van de landbouw, zal merken dat er een voortdurend toenemende kritiek is op de achterstand, die de kleine boeren oplopen door allerlei maatregelen.

Een van de voorbeelden deze week was een rapport van twee studenten uit Wageningen over de prijsdifferentiatie, welke zuivelfabrieken toepassen bij de uitbetaling van melkgeld. Een boer krijgt per kilo melk meer uitbetaald naarmate hij meer melk levert. Volgens het rapport kunnen de verschillen bij een fabriek oplopen tot drie cent per kilo en dat deugt niet volgens het rapport.

Een persbericht over het rapport kwam in een enveloppe van de Landbouwhogeschool en die enveloppes vis je 's morgens toch als eerste uit de stapel. Uit het persbericht bleek, dat het rapport tot stand was gekomen „door bemiddeling van het Instituut voor Maatschappelijk Gericht Onderzoek in de Landbouw (IMGO Landbouw)". Het rapport neemt het volgens het persbericht op voor de boeren, die niet genoeg melk kunnen leveren om voor de toeslagen in aanmerking te komen. De opstellers vrezen, hebben zorg, dat de prijsdifferentiatie nog zal toenemen.

De vier grote coöperaties passen de prijsdifferentiatie elk verschillend toe en de onderzoekers zijn er niet achter gekomen, wat de objectieve maatstaven zijn. Ze noemen de toegepaste prijs-

verschillen arbitrair, dus voor discussie vatbaar, maar ze bedoelen natuurlijk met ingehouden wetenschappelijkheid, dat de verschillen onjuist zijn. Ze zeggen, dat het Produktschap voor Zuivel de mogelijkheid heeft om prijsdifferentiatie aan banden te leggen. Uit die opmerking blijkt uit welke hoek de wind waait: Overheidsingrijpen kan voor een gezonde maatschappelijke toestand zorgen. Het vrije ondernemerschap zal daartoe ingeperkt moeten worden en het produktschap schrijft de melkprijzen voor.
De folklore van zuiveldirecteuren die om nieuwe boeren werven, zal verdwijnen. Als Lijempf-directeur Folmer vroeger door Workum reed op een moment, dat ergens op een boerderij bij een nijboer de koffie kon klaar staan, zeiden de mensen: „Dêr giet Folmer mei in molkkarke". De nijboer hoefde namelijk niet zelf voor dat transportmiddel te zorgen, indien hij aan de Lijempf ging leveren! Zo zijn er ook verharde reden beloofd! Inmiddels zijn de prijsverschillen tussen de fabrieken zo groot geworden, dat ze groter zijn dan de 'priisdifferentiatie binnen de fabriek. De beide onderzoekers vrezen, dat dit tot een grotere prijsdifferentiatie zal leiden.

Leeuwarder Courant, 1984-11-24

Boterberg diende verandering zuivelbeleid

(De Veemarkt)
DE BOTERBERG loopt weg. Half november zat er nog 1,2 miljoen aan de berg en dat was al wat minder dan in oktober. De grote klap kwam, toen de Fransman Doumeng 200.000 ton voor Rusland contracteerde, terwijl er verder nog een 200.000 ton in de „kerstboteractie" gaat. Er is voor de helft oude boter bij, die niet meer geschikt is voor normale consumptie, maar die gediend heeft om op het hoofd van de melkveehouderij af te laden, opdat het zuivelbeleid in een andere richting gestuurd zou worden.

Dat is dus gelukt, boter sparen om het beleid te veranderen. Die beleidsverandering heeft de superheffing als instrument. De EG-landbouwministers willen uitstel van de heffing tot 15 februari en de EG-Commissie wenst onmiddellijk heffing. Om over de onmiddellijkheid te kunnen praten heeft de Commissie de inning van de heffing een maand uitgesteld.

De nieuwe datum is 15 december. De Franse minister Rocard heeft laten weten, dat hij zijn heffingszaakjes niet voor elkaar heeft en dus is 15 december ook een slag in de lucht. Frankrijk heft niet, hetgeen wat anders is dan niet betalen.
Dat Frankrijk niet zou heffen, was bekend Prof Louwes van de Erasmus Universiteit in Rotterdam, oud-hoofd van de statistiekafdeling van de EG-Commissie in Brussel, heeft het dit voorjaar in Leeuwarden op een vergadering gezegd. De Franse zuivelstatistiek is er een van telefonisch opgetrommelde mededelingen van de departementen bij de zuivelfabrieken. De waarde ervan is die van „mag het iets meer zijn".

De dreiging van de superheffing is voldoende geweest om tot een beperking van de melkproductie te komen. Het Jammerlijke daarbij is, dat het een beperking per land is geweest, waarbij de meest doelmatige bedrijven het zwaarste getroffen zijn in hun mogelijkheden. En nog ontwikkelen de zaken zich in een richting, waarbij deze bedrijven het meeste moeten inleveren. De politici drijven het beleid in de richting van een bescherming van de meest kwetsbaren, de kleinste bedrijven.

De economische ontsporing is al jaren aan de gang, omdat in de richtprijs voor de melk een belangrijke sociale factor was ingebouwd. Die melkprijs was afgestemd op de rendabele bedrijven in Europa. De bloei van de wel rendabele bedrijven was dus ten mistekening van
de bedoeling van het beleid

De melkprijs werd in de welvaartsperiode voortdurend opgedreven door de geld en goed verdelende politici en de boeren voelden zich er goed bij, maar de torenbouw van Babel eindigde deze keer in het drijfzand van de overschotten. Wel lijkt de hoogte van de melkprijs te zijn gered, maar als de superheffing de bluf blijkt te zijn, waar we hem voor houden, is het ook met die melkprijs afgelopen.

De ramp van een dalende melkprijs zou zo omvangrijk worden, dat de EG-landen zich stuk voor stuk genoodzaakt zullen zien tot een volkomen eigen beleid, gericht op de belangen van de eigen boeren. De gedachten gaan ook in Nederland in die richting en dat valt af te leiden uit brokstukjes van gedachten, die sommigen nu reeds zonder er bij te denken, lozen in min of meer officiële geschriften

Het *Landbouw-Economisch Instituut* produceerde deze week iets in die richting. [….eieren!]

Het instituut is indertijd door het KNLC opgezet, dat in de landbouwcrisis van de jaren dertig aan de hand van landbouwboekhoudingen concrete cijfers over de noodtoestand in de landbouw wilde hebben. Na de oorlog stapte het ministerie van landbouw erbij in en na enige jaren ging de hele financiering naar het ministerie over. De landbouworganisaties bleven wel in het bestuur zitten.

Een grote tijd beleefde het **LEI** in de jaren van de kostprijsberekeningen voor de melk, die ministerie en organisaties in de jaren vijftig de gelegenheid boden tot haarkloverijen om tienden van centen. Ir. Homme Dijkstra was toen de grote man van die kostprijzen, waarbij we nog aan een ding grote herinnering bewaren. Dijkstra stelde, dat grotere bedrijven geen lagere kostprijs hoefden te hebben dan de kleine. Hij kwam daar telkens op terug.

De meeste kleine bedrijven waren echter te klein voor het behalen van goede inkomens, terwijl de grotere hun winsten besteedden aan de vergroting van de bedrijfsomvang. De kleine bedrijven begonnen in snel tempo te verdwijnen, omdat ze niet voortgezet konden worden door een jonge boer. Het bedrijf leverde geen inkomen meer op, waaruit de overname gefinancierd kon worden, terwijl daarnaast buiten de landbouw toch meer verdiend kon worden.

Het LEI begeleidde die ontwikkeling met een vloed van cijfers en zette daarmee de trend voor de ontwikkeling van het landbouwbeleid in de volgende decennia, het **tijdperk-Mansholt.** Dat tijdperk culmineerde in 1968 in het **plan-Mansholt** voor de hele EG. Dat plan concludeerde, dat de landbouw in de EG was achtergebleven en dat er een grote sprong moest worden gemaakt om een achterstand in te halen. De landbouwwereld stond bijkans op zijn kop van verontwaardiging over zoveel snoodheid. Toen de storm bedaarde stapte Mansholt achter zijn plan vandaan en als ex-EG-commissaris bepleitte hij een landbouw, die meer rekening hield met de kleine boer.

Het landbouwbeleid in de EG is gebaseerd op het Verdrag van Rome. Het bevat daartoe twee tegenstrijdige uitgangspunten. Het ene betreft de plaats van de produktie, t.w. daar waar dat het beste kan. Het andere zegt, dat er een redelijk bestaan voor de boeren moet zijn. De landbouwwereld heeft de tegenstrijdigheid daarvan nooit willen of kunnen zien, maar het is duidelijk, dat het tweede uitgangspunt steeds meer de overhand krijgt op het eerste. Er moet dus op de een of andere manier voorzien worden in een redelijk bestaan van de boer, ongeacht wat hij presteert.

Met een open markt in de EG is aan dat tweede uitgangspunt niet tegemoet te komen. Een open markt houdt immers in, dat er een vrij verkeer van goederen is, waarbij het product, dat het best op de markt georiënteerd is, wat prijs en kwaliteit betreft, het beste marktaandeel krijgt. Zulks bleek in de EG tot een verdere afbraak van de kleine landbouwbedrijven te leiden. Verschillende landen past deze ontwikkeling niet. Hun hele landbouw zou er mee teloorgaan.

VOOR FRIESLAND EN ZIJN boeren is deze ontwikkeling erg ongunstig. We produceren hier niets anders dan „overschotten" en dat doen we op „grote" bedrijven. De omvang van die bedrijven is een veelvoud van het gemiddelde in Europa. Boeren die zich hier als klein beschouwen, behoren in de EG tot de top honderdduizend van de enkele miljoenen.

Als het conflict tussen politiek en economie ten ongunste van de economie uitvalt, dan staat de rand van de landbouw nog het een en ander te wachten aan verval van werkgelegenheid in een

overigens hongerende wereld. Ook daarvoor wordt de EG-boeren een deel van de verantwoordelijkheid toegeschoven. Honger is er, omdat, zo heet het, de EG de produktie in de rest van de wereld gesmoord heeft met een gesubsidieerde export.
Het is onzin, maar het verhaaltje doet het goed. Met hetzelfde recht kan men bijvoorbeeld beweren, dat het onderhoud van de honden en katten in Nederland beter besteed kan worden aan Ethiopië. want daar zou er een veelvoud van het aantal mensen mee gered kunnen worden. Bovendien, om in dezelfde trant te blijven, wordt een deel van de wereldbevolking door het verdrukken van de zuivelproductie een hartziekte of een vaatkwaal bespaard.

In Dallas (Texas) is net een onderzoek afgesloten naar de hart- en vaatziekten, dat tot de hypothese heeft geleid, dat het voorkomen van die ziekten tot een beëindiging van de dierlijke produktie moet leiden. Jammer, dat dat niet kan, zeggen de onderzoekers met het cynisme van de heer J. R. Ewing, want het zou economische ontwrichting met zich brengen. Ja, en dat is natuurlijk weer een andere ernstige ziekte, Het medisch onderzoek naar de oorzaken van arteriosclerose gaat echter in een steeds meer ongunstige richting voor de dierlijke produktie.

HET MELKPRIJSONDERZOEK van het *Produktschap voor Zuivel* en van het weekblad *Boerderij* bevestigden deze week de eerder gepubliceerde jaarverslagen op dit punt. *Campina* had in 1983 de hoogste melkprijs De grote zuidelijke coöperatie is na jarenlang de achter hoede bevolkt te hebben met een ruk naar de uitbetalingstop opgekomen en passeerde daarbij ook de Friese top, te weten de *Zuidoosthoek (ZOH)* in Oosterwolde en *De Goede Verwachting* in Workum. De plaats in de achterhoede is ingenomen door *Frico-Domo*. de onderneming met het laagste eigen vermogen bovendien.

We zullen nog een beetje proberen de pret van *Campina* te drukken en dat kan nog net, want over 1984 zal de kaart weer anders liggen in zuivelland, gezien de ontwikkeling van de kaasmarkt, waaraan *Campina* slechts een beperkt aandeel heeft. In de jaren dat *Campina* in het prijsdal zat, schermde deze coöperatie met de zogenaamde prestatieprijs tot verontwaardiging van de zuivelaars, die hun reserveringen niet bij de melkprijs optelden om goed voor de dag te komen. Voor *Campina* vergulde de prestatieprijs enigszins de lage uitbetalingsprijs.

Achteraf is die nadruk op de prestatieprijs toch niet onterecht gebleken, want een zuivelcoöperatie is gericht op de continue afname van melk van zijn leden en als zij in een achterstandssituatie begint te investeren, dan brengt dat bij goede reserveringen in de toekomst zeker zijn rendement op. En dat zekere is in 1983 bij *Campina* duidelijk aan het licht getreden. De wijze van financiering steekt scherp af bij die van de Groninger manier van doen, waarbij meer sprake u van een overheidsfinanciering, het eindje zal de last wel dragen Wie dan toevallig nog lid is van de coöperatie, kan zijn lol wel op.

Als de Nederlandse zuivelcoöperaties vergeleken worden op basis van prestatieprijs dan heeft de *Zuidoosthoek* het veruit het beste gedaan. Het eigen vermogen in Oosterwolde werd geweldig opgekrikt, zulks in tegenstelling met *Frico-Domo*, waar het bestuur op het laatste moment nog een halve cent bij de uitbetaling stopte om het drama daar niet meer te doen afsteken bij de prijzen van de andere coöperaties.

Het onderzoek van *Boerderij* beperkt zich tot een aantal ondernemingen, die er vrijwillig aan deelnemen De hele particuliere sector heeft zich uit het onderzoek teruggetrokken en van de coöperaties ontbreekt bijvoorbeeld *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster. Het onderzoek van het Produktschap beslaat alle melkprijzen in Nederland, maar het noemt daarbij geen namen. alleen

cijfers en daaraan zijn de meeste ondernemingen. o.a. hun aanvoerhoeveelheden, ook te herkennen.

Het eerste wat dan opvalt, is dat de grote coöperaties hun dominerende positie in de melkprijsuitbetaling niet hebben kunnen handhaven. Vorig jaar zaten ze in hun regio nog mee aan de top en dat is nu alleen het geval met de *Campina* in het Zuiden, dat de particuliere bedrijven ruim voorbij gestreefd is. Er zit daar trouwens ook nog een onderneming, die acht cent met de melkprijs achter *Campina* zit.

Dramatische urnen lijken verder voor te komen in het Oosten, waar de *Coberco* nog enkele falende coöperaties onderdak zal mogen bieden, indien ze althans niet overgedaan worden aan een particuliere onderneming. In het Noorden zat de *DOC* te Hoogeveen nog een cent onder de *Frico-Domo* en een cent onder de noordelijke top van Oosterwolde en Workum, zodat dat de *DOC* niet fataal zal worden, te meer niet omdat daar na de komst van Koek als directeur ingrijpende maatregelen genomen worden om de rendabiliteit op peil te brengen. Het wordt een wedstrijdje tussen *DOC* en *Frico-Domo* wie het eerst uit het dal is. De reserveringen zullen het slachtoffer worden van die strijd.

De top in het Noorden wordt gevormd door Oosterwolde en Workum. Ze zitten landelijk net onder *Campina* en onder een onderneminkje met vijftien miljoen kg melk. We houden het er op, dat dat de familie coöperatie in Limmen is waar ook de melk van een aantal biodyn-boeren uit Friesland heen gaat. De Terschellinger fabriek met zijn miljoen kg melk hebben we niet in de cijfers kunnen terugvinden.

Na Workum en Oosterwolde zijn de fabrieken in Gerkesklooster en Oudwoude duidelijk herkenbaar in de lijst van uitbetaalde melkprijzen. In de daaropvolgende hoeveelheid melk moeten we dan de *Acmesa* in Assen zoeken en de Friese *Nestlé-fabrieken*. die dus ongeveer een cent minder hebben uitbetaald dan *De Goede Verwachting* in Workum, maar ook weer een cent meer dan *Frico-Domo.*

1985

Leeuwarder Courant, 1985-01-05

Beleid Braks leidt eerder tot verval EG-landbouw

(De Veemarkt – dl)
Shakespeare, die in een vloedgolf over de televisieschermen komen, kennen een veelheid van aspecten. De worsteling om de vestiging van een algemeen erkend staatsgezag is er een van. Staatsgezag moet echter altijd aangetast worden om te voorkomen, dat er een dictatuur ontstaat, en daarom heeft de westelijke wereld een systeem bedacht, dat we in de wandeling democratie noemen en dat dient om een overwoekering van de samenleving door de staatsmacht te voorkomen. Shakespeare geeft daar nog een oplossing voor, want wanneer er toch eens iets van onder op komt om macht te verwerven, dan blijkt dat de corrupte Falstaff te zijn. Toen Falstaff kortgeleden op het scherm verscheen, moesten we telkens aan Braks denken en aan diens vorm van beleid.

Die Falstaff weet zijn redeneringen snel aan te passen aan nieuwe situaties Zo ook Braks. Het landbouwbeleid is tot een puinhoop geworden, maar wie klimt kraaiend van nieuwe mogelijkheden op de buit. Braks. Volgens hem had de superheffing eerder ingevoerd moeten worden, alsof het nu niet een technische mislukking is. In verschillende commentaren op het beleid van Braks sluipt niettemin een ondertoon van waardering voor het slimme manneke uit Brabant. Men kan zich blijkbaar niet voorstellen, dat een Nederlandse minister ze verkeerd kan schipperen, als in feite het geval is.

Een hoofdartikel in de *Volkskrant* sloeg echter plotseling een andere toon aan, toen Braks de superheffing niet per 15 december ging innen. Het gezag van de Europese Commissie werd door het optreden van Braks ondermijnd en daarmee het gemeenschappelijke landbouwbeleid, merkte het blad op. Nederland voert een verordening van de Commissie niet uit en dat leidt tot rechtsonzekerheid, omdat het beleid aan geloofwaardigheid verliest. Braks zit op een doodlopende weg en Nederland is bezig zich diep in het eigen vlees te snijden. De Volkskrant vindt dat een reden om deze vorm van politieke ongehoorzaamheid op te geven.

Het probleem is echter, dat het kwaad van oudere datum is en niet eerst nu met de inning van de superheffing aan de orde is gekomen. Nederland, Braks en zijn voorgangers dus, heeft meteen korte termijnbeleid aangestuurd op het minder geloofwaardig worden van het gemeenschappelijke landbouwbeleid. Het heeft die situatie in ieder geval niet voorkomen. En toen met een superheffing het zuivelbeleid in het spoor gehouden moest worden kwam er een heffing, die op zichzelf genomen niet geloofwaardig was en is. De doodlopende weg is al eerder ingeslagen, met name toen de zuivelprijzen opgejaagd werden.

De Volkskrant is wat laat met zijn constateringen. Hoe lang is het al geleden, dat Pierre Lardinois de problemen van de melkveehouderij formuleerde. Een jaar of tien? Hij zei, dat er in de melkveehouderij van Europa 25 miljoen melkkoeien rondstapten. Als gevolg van het fokkerijbeleid zou de produktie van die melkveestapel van 25 miljoen dieren, omhoog gaan en daardoor zouden de problemen ontstaan. Die problemen zijn er nu.

Een deel der boeren heeft in zijn onwijsheid beslist, dat de problemen zijn ontstaan, doordat de buurman meer koeien is gaan houden. Als de buurmannen dat echter niet hadden gedaan, dan zouden er veel te weinig koeien in Europa zijn om de bevolking van melk en zuivel te voorzien.

Een boer die uitbreidde, deed dus niets verkeerds. Hij zorgde ervoor, dat de snelle teruggang van de agrarische beroepsbevolking geen gevolgen heeft gehad voor de voedselvoorziening.
De consumptie van melk en zuivel is in de EG niet teruggelopen in de jaren, dat de economieën geteisterd werden door een crisis. Het probleem lag niet bij de consumenten. Wat er wel gebeurde, was een eisenpakket uit de landbouw en uit de politiek, dat gedeeltelijk gerealiseerd werd en dat geen rekening hield met de mogelijkheden van de markt. Het is nog geen twee jaar geleden, dat de Deense landbouwcommissaris Dalsager verkondigde, dat de teruggang van de agrarische beroepsbevolking in de EG tegengegaan moest worden. Toen we hem tegenwierpen, dat die teruggang al tot staan was gekomen als gevolg van het slechtere economische klimaat buiten de landbouw, deed hij of hij het niet begreep.

De warhoofderij heeft de afgelopen jaren hoogtij gevierd in de landbouwpolitiek. Iedereen wilde iets anders en alles moest tegelijk gebeuren. Het beleid werd alle kanten uit gerukt, maar er kwam niets wezenlijks tot stand, dat rekening hield met de noodzaak van de boeren om hun plannen op de lange termijn uit te voeren.

Op het Europese vlak is de situatie niet beter dan op het binnenlandse. De EG-landen gaan zich elk voor zich concentreren op het binnenlandse beleid en het gemeenschappelijke beleid is er op toe. Die kant lijkt het in Nederland ook uit te gaan, maar zo langzamerhand kan een kind in Nederland vertellen, dat de landbouw in dit land afhankelijk is van de export. Die export richt zich in de eerste plaats op de andere EG-landen, die tezamen nog een open landbouwmarkt hebben. De openheid van die markt komt in gevaar bij de volgende crisis in de EG.

Er is een aantal landen in de EG, dat geen problemen heeft met de melk. Ze moeten importeren. Griekenland en Italië zijn de grote voorbeelden daarvan, hoewel de import van melk in Italië snel lijkt terug te lopen. Dat land heeft geen boodschap aan de melkproduktiebeperking, zo heeft het vorig jaar meteen al bekend gemaakt. Deze landen hebben om redenen van importbeperking geen enkele behoefte om de prijs van de melk laag te houden. Andere landen kennen die behoefte wel, zij het Frankrijk minder dan de anderen. Daaruit groeit dit voorjaar een prijzenconflict in de Gemeenschap, waarop geen principieel antwoord van de Commissie mogelijk is, omdat alle principiële standpunten de laatste jaren zonder basis zijn geraakt.

Frankrijk zal bij een hoger prijspeil dan de andere landen hebben, niettemin de toegang tot de andere markten blijven eisen, zoals Nederland en Duitsland dat voorheen hebben gedaan. De Franse eis zal ten koste gaan van de Nederlandse en Duitse zuivelafzet in de EG en Braks kan hoger klimmen op zijn puinhoop. Het gekraai zal afnemen, want er zijn schatkist- en betalingsbatanszaken aan de orde. Dat is iets anders dan principes; die zijn al eerder verkwanseld.
De kleine landen in de EG hebben slechts belang bij herstel van de EG-principes; dat belang blokkeert de machtspolitiek van de grote landen, die veel meer naar bevind van zaken hun politiek beleid afstellen. De nieuwe situatie in de EG vergt een herziening van vele standpunten en het ontdekken van andere mogelijkheden.

MOGELIJKHEDEN ZIJN ER bij de vleet. Het meest verrassend is de ontwikkeling van de Nederlandse bloemenexport naar alle delen van de wereld. Het gebeurde net in een Periode van recessie in de wereld, terwijl men zou verwachten, dat juist de versiering met bloemen in de wereld zou teruglopen. Die bloemen zijn een miljardenzaak geworden. Daarbij is wel geprofiteerd van een overcapaciteit in de luchtvaart. Vliegtuigen konden in de lucht gehouden worden dankzij de Nederlandse bloemenexport.

Op het ogenblik loopt de overcapaciteit terug en de vraag doemt op, of die export zich kan handhaven, als de luchtvrachten oplopen en producenten die dichter bij de markt zitten, de afzet overnemen. Kennis op dit terrein van de tuinbouw is geen Nederlands monopolie, al is de prijs van het Nederlandse aardgas dat nog wel.
Welke mogelijkheden er in de zuivelwereld liggen is moeilijk te zeggen. Van oudsher is er wat afgeëxperimenteerd o.a. met melkwol en er is ook al eens sprake geweest van kunstvlees gemaakt uit melkeiwit. De wol was warm en het kunstvlees lekker, maar het waren lange-om- wegprodukten, waar het originele produkt goedkoper was. Bij melkwol deed zich ook nog het verschijnsel voor, dat de caseïne uit de melk altijd net duur was als de schapewol op een dieptepunt zat, wat de prijs betreft.

Melkwol en kunstvlees waren surrogaten, die duurder werden dan het product, dat ze moesten vervangen. Althans op papier, want de overheid kon de melkpoederprijs dumpen tot ver onder de werkelijke kostprijs en zo zorgen voor de afzet van melkpoeder. De kunstkalvermelk heeft het bestaan er aan te danken.

Dat experimenteren in de zuivellaboratoria met melkbestanddelen heeft het een en ander opgeleverd, dat blijvend lijkt te zijn. Zo kwam *Campina* met een soort kunstroom. *Klop-Klop*, dat een vervanging van echte room bleek te zijn. De zuivel zelf leverde de koffiewitmaker op, de zogenaamde creamer, (Completa) die met plantaardige grondstoffen een kleurtje aan de koffie geeft.

Die creamers zijn op de markt gebracht onder allerlei misleidende betitelingen, zoals ‚licht en romig', terwijl er geen grein melkvet, dus room, inzit. Deze taalvervuiling heeft zich recent uitgebreid tot de margarine van de Unilever, welke nu ook als romig wordt aangeprezen. Vers gekarnd en romig, wat wil de consument nog meer? Echte cholesterol natuurlijk. Overigens was er in Leeuwarden ook nog een bedrijf, dat een verse melkkoe op zijn zakjes met witmakers zette plus de toevoeging „melk".

De laatste diepgaande verandering in melk en zuivel is de vinding van de gecondenseerde melk geweest, het verduurzamen van melk in blik. Dat is al dik honderd jaar, 125 jaar, geleden. Mogelijk zou men er de lang houdbare melk ook bij kunnen voegen, maar ze zitten als vindingen toch al in de hoek van de technische verbeteringen. Die zijn uiteraard wel enorm geweest in de zuivel. De grootste ingreep op dat terrein was de mechanisatie van de kaasmakerij en de daaropvolgende automatisering en computerisering. Die automatisering was een Friese aangelegenheid, die met Amerikaans geld tot stand is gebracht.

Ir. Jogchum Keestra wist in Den Haag nog een potje met geld uit de tegenwaarderekening van de *Marshallhulp* en uit dat potje kwam een ton voor een experiment van de *Friese Zuivelbond* en de machinefabriek *Bijlenga (Tebel), later Alfa Laval*. Het experiment werd uitgevoerd in de zuivelfabriek te Oudeschoot en het lukte. De opbloei van de Friese kaasfabrieken was er het gevolg van. De snelgroeiende capaciteit van de installaties noopte ook tot fabrieksconcentraties: Het was een ontwikkeling, die door de *CCF* in Leeuwarden scherp in de gaten werd gehouden, en met name Dries Bouwes volgde de zaak met Argus-ogen.

De CCF koopt zijn melk van de kaasfabrieken en zij moet daarvoor een prijs betalen, die met die van de kaasmelk plus de verwerkingskosten overeenkomt. Dat was op een gegeven moment ook de reden, dat de CCF Bijlenga overnam. De nieuwe kaastechnologie moest goedkoop voor de kaasindustrie beschikbaar blijven, opdat de CCF niet op kosten werd gejaagd. Toen meer machinefabrieken zich op deze markt wierpen, verviel de noodzaak om er een aandeel in te hebben.

Bij de kaasmechanisatie stond voorop, dat de kwaliteit van de kaas er niet onder mocht lijden. Ieder die met kaas te maken had, lag dit voor in de mond, maar degenen die vernieuwing vreesden, wisten al in het voor, dat het met die kwaliteit niet goed zou komen. Nooit zijn er voorspellingen meer beschaamd dan die omtrent het teloor gaan van de kwaliteit. De kaasmakers leerden het proces beheersen en kregen meer mogelijkheden. Als er niettemin verkeerde kwaliteiten aan de markt kwamen, dan was dat een gevolg van het streven naar meer winst. Het lag niet aan de technologie.

Toch kwam er na de oorlog geleidelijk een roep om andere kaas. De Nederlandse kaasmakers boden niet genoeg variatie. Het Nederlands Zuivelbureau sloeg fel terug en kwam al tellend op wel veertig soorten: jonge kaas, nog jongere kaas, iets belegen, wat meer belegen, oude kaas en overjarige kaas. Dat gold dan voor Goudse, Edammer en broodkaas.

Echt iets anders is er niet gekomen. Wel is het gelukt om kaas met een onaangename smaak van zichzelf met kruiden op te peppen, maar gelukkig zijn deze kaasafwijkingen niet aangeslagen. Ze moeten het immers hebben van zaken, die het wezenlijke van kaas ontkennen: de rijping, door toevoeging van het zuursel. Die rijping spaalt de kwaliteit van kaas en daarbij is een oneindige variatie in smaak en aroma van boerenkaas tot fabriekskaas.

De nieuwe kaassoort *Maasdammer* is geen wezenlijke verandering in het kaaspatroon. De kwaliteiten van deze kaas zijn in alle opzichten traditioneel en het succes ervan is een enorme verrassing. Eind vorig jaar zat Nederland op een wekelijkse produktie van 600 ton bij een totale kaasproduktie, die tussen de 9000 en 10.000 ton lag. Het leeuwendeel van de produktie komt van *Wessanen* onder het merk *Leerdammer*. De fabriek van *Baars* in Schoonrewoerd komt wekelijks met meer dan 200 ton en de *ZOH-fabriek* in Olterterp, die Leerdammer voor Wessanen maakt, zal op een 200 ton zitten. De andere 200 ton komt onder verschillende merken uit een reeks andere fabrieken, zoals die in Oudwoude, Bergum en Gerkesklooster. Ook de *DOC* in Hoogeveen maakt deze kaas in licentie voor Oudwoude, die voor de afzet aangewezen is op *Westland in Huizen*.

De Maasdammer is een *„Hollandse gatenkaas”*, die aan de *Noorse Jarlsberger* doet denken en die in Europa een felle concurrentie doet aan de *Emmentaler*. De logge Emmentaler is een onhanteerbare kaas met een lange rijpingsduur en een taaiige consistentie. Het aroma is geweldig en de kaas is bovendien droog. De Maasdammer bevat meer vocht, is handzamer in de winkel, heeft een kortere rijpingsperiode en is dus goedkoper dan Emmentaler.

Het meest aparte van de Maasdammer is, dat ze weet door te dringen op de Italiaanse markt, waar Europa’s meest verwende consumenten wonen. De Italiaan past als consument niet bij de Nederlandse opvattingen over snelle supermarkten met massavoedsel. De Italiaanse markt is meer die van het kaasboetiekje met de wijding van voedselcultuur.
[….]

Leeuwarder Courant, 1985-04-06

Afnemende expansie na dempen van melkplas

(De Veemarkt)
DE TOETREDING VAN SPANJE en Portugal tot de Europese Gemeenschap opent onbekende mogelijkheden voor de afzet van Nederlandse agrarische produkten in die landen. Buitenstaanders zijn daarover allang aan het fantaseren: wat zouden die veertig miljoen Spanjaarden een Edammers kunnen consumeren.

Er zijn nog acht Edammer-fabrieken in Nederland. Ze kunnen hun produktie gemakkelijk uitbreiden ten koste van de Goudse. Enkele specifieke Edammer-fabrieken staan op de nominatie om gesloten te worden en de komst van Spanje in de EG zal daar geen verandering in brengen. Daarvoor liggen de mogelijkheden nog in een te ver verschiet.

De zuivelindustrie en de melkveehouderij in Spanje zijn niet tot een hoge ontwikkeling gekomen, maar in beide bedrijfstakken komen wel bedrijven voor die ver ontwikkeld zijn. Bovendien heeft Spanje een omvangrijke boerenstand, die bewezen heeft in de teelt van olijven en sinaasappels, dat hij tot moderne prestaties in staat is. Het zal niet gemakkelijk zijn om naast de Spaanse zuivelproductie een plaats op de Spaanse markt te veroveren.

Spanje is Italië niet en nog minder is het een Griekenland. De Nederlandse kaas kreeg in Italië nauwelijks een poot aan de grond, maar de Duitsers konden er de markt overstromen met hun soorten. De Nederlandse kaas kreeg zelfs in Italië de naam armeluis-kaas te zijn en zoiets is natuurlijk desastreus voor de afzet. Merkwaardigerwijze is er een kentering gekomen in de afzet van kaas uit Nederland naar Italië. De nieuwe Maasdammer slaat er als kwaliteitskaas geweldig aan en de export vliegt met duizenden tonnen per jaar omhoog.

In Griekenland was de Nederlandse condensindustrie en dan met name de CCF al sterk in de markt, toen de EG-regels de concurrentie uit de Oosteuropese landen en uit Oostenrijk praktisch van de markt veegden. De afzet van CCF's Noy Noy nam er nog sterk toe. Geleidelijk komen de Grieken ook op de smaak van de Nederlandse kaas. De Grieken zijn erg wijs met hun eigen kaassoorten, maar hun komst naar Europa en de enorme toeristenstromen naar hun oudheden en stranden lijken de smaakgewoonten snel te wijzigen.

Dat is het gekke van toerisme. De vreemdelingen komen om de eigenaardigheden van verre landen, maar als ze er eenmaal zijn leggen ze hun normen en gewoonten op aan de plaatselijke bevolking. Friesland is na de Elfstedentocht ook weer erg lief in de ogen van de toeristen, maar als ze hier straks zijn, zullen we toch wel wat van onze eigenheden af moeten leggen. Vooral de gewoonte om de bedrijfsvlag van de CCF bij elke gelegenheid aan een paal te binden, is storend in hun ogen.

De Nederlandse zuivelindustrie zal niet de enige zijn, die afzetmogelijkheden in Spanje gaat zoeken. Of Friesland daarbij sterk in de markt zal zijn, mag zelfs worden betwijfeld. De produktiebeperking – Superheffing – van de melk heeft andere grenzen gesteld aan de mogelijkheden. Veel meer dan vroeger geldt op het ogenblik, dat er door de produktiebeperking in de komende jaren een afnemende druk op de traditionele markten zal zijn. Er is minder behoefte aan expansie. Het voornaamste probleem in de komende jaren zal de voortzetting zijn van de export naar landen buiten de EG.

DE VIER (PLUS EEN) GROTE zuivelconcerns in Nederland zullen in de toekomst elk een steeds zelfstandiger koers gaan varen, onafhankelijk van elkaar maar mogelijk wel met een groeiend overleg met uitsluiting van de wat kleinere concerns, waarmee het overleg nu nog in de FNZ wordt gevoerd. Waarschijnlijk zal de nadruk bij het algemene overleg nog meer komen te liggen bij de afzonderlijke produkten, waarbij dan ook particuliere ondernemingen als *Nutricia, Wessanen* en *Nestlé* betrokken zullen zijn. In de condensindustrie is dat overleg al geruime tijd op die basis gevoerd.

Te verwachten valt ook, dat de melkwinningsgebieden van de afzonderlijke ondernemingen steviger afgebakend zullen worden en dat het onderscheid tussen particulier en coöperatief zal vervagen. Ir. Piet Zwaginga, Maasdammer-kampioen, die voorlopig directeur is geworden van de *Lijempf* en *Van Heel* (*Wessanen*), komt oorspronkelijk bij de *Frico* vandaan en de nieuwe man van de coöperatie *ZOH* in Oosterwolde is een *Wessanen-man*.

Er lijkt een periode aangebroken in de zuivel, waarin de directies met nog meer pauselijke waardigheid optreden dan voorheen het geval was. Hun verklaringen nemen een dermate theologische verfijndheid aan, dat het een genoegen is om er kennis van te nemen, behalve dan voor de melkveehouders, die kop noch staart kunnen vinden aan de melkprijsdeclaraties, waarmee de pausen op dit moment naar voren komen.

De melkprijsverklaring van de *Coberco* was zo'n wonder van verfijndheid, waaruit de boer niet wijs kan worden, zij het dat hij een houvast heeft: de vergelijking met het voorgaande jaar. Het aardigste was de *Melk Unie* in dit opzicht. Daar vertelde men dat de melkprijs weliswaar hoger leek dan het vorige]aar, maar dat kwam door de hogere gehalten van de melk.

Een directeur van een kleine coöperatie, die het hele jaar dezelfde voorschotprijs als *Coberco* had gegeven en er met de pot lekker een eindje boven uitkwam, leunde na de fabrieksvergadering behaaglijk achterover om in de kring van bestuursleden even te genieten van hun ongetwijfeld grenzeloze bewondering voor de prestaties van de fabriek. Toevallig wist een van hen de melkprijspot van de Coberco en daar stond dat ding plotseling als een enorm monument op tafel. Er was maar een conclusie mogelijk: de *Coberco* had de tankhuur bij de melkprijs opgeteld, maar die huur hadden de boeren eerst aan de *Coberco* moeten betalen, een beproefd trucje.

De onvergelijkbaarheid van de melkprijzen na afloop van het boekjaar is bij particulieren en coöperaties in gelijke mate aanwezig. Voor de particulieren is de melk grondstof, maar in de coöperatie is de melk ook de basis, waarover de resultaten van de fabrieken worden uitbetaald. De particulieren hebben daarvoor de aandeelhouders en die laten zich niet zo in de luren leggen als dat het geval is met de melkveehouders. De situatie was in Friesland bijna ideaal wat de vergelijkbaarheid betreft, want de Friese Zuivelbond stelde altijd vast, wat een fabriek had uitbetaald, maar dat systeem is in de hobbel geraakt met de komst van de *Domo* in de Friese gelederen.

De ideeën over een gelijke melkprijs voor alle boeren, waar nu nog verschillen zijn tot drie, vijf cent per kilo bij gelijke gehalten, zijn steeds een utopie geweest. Een dergelijk systeem zou waarschijnlijk ook niet bevallen. Dat blijkt op het ogenblik in Denemarken, waar de ene onderneming voor alle Deense varkensvlees wordt opgebroken en waar de onderliggende bedrijven hun zelfstandigheid herkrijgen.

Met een reeks zelfstandige bedrijven is het contact met de markt beter te handhaven, zo meent men nu in Denemarken. De Denen die zo ontzettend sterk stonden met hun varkens op de Engelse markt, hebben een groot deel van die markt aan de Nederlanders verspeeld, omdat die met een veelheid van zelfstandige ondernemers beter inhaakten op de veranderingen in de Engelse markt. In de Nederlandse zuivel huldigt men ook de opvatting, dat een veelvormige aanpak van de markt de beste is.

De tijd dat de boer naar economische machtsvorming streefde via steeds maar fuserende coöperaties, is voorbij. Het ideaal is nu een onderneming die zichzelf in de markt kan handhaven, waarbij natuurlijk wel plaats is voor hele grote concerns, die zich op de EG-markt als handelspartner kunnen laten gelden. De vraag die zich daarbij voor zal doen, is of er niet meer risicodragend kapitaal in een coöperatieve onderneming moet worden betrokken om de kleine grondstoffenleveranciers niet de dupe te laten worden van een al te grote gedachtenvlucht zoals bij de *Avebe* het geval is.

De aansprakelijkheid van de boeren is overigens al beperkt, maar dat is ook weer een belemmering voor de kredietvoorziening van een coöperatie zo deze tot een grote sprong genoopt is. De overname van de Foremost-fabrieken door de CCF was zo'n sprong, goed voor de CCF maar niet zinvol voor de verwerking van de melk van de achterstaande boeren.

DE ZWARTGALLIGHEID van het blad Bondig, *Voedingsbond FNV*, bereikte vorige week een dermate extreem punt, dat men wel tot de conclusie moet komen, dat er ergens iets aan de hand is. Het omslagbandje met de FNV-voordeelactie (tuinstoelen, schrijfmachines e.d.) getuigt nog niet van de ellende binnenin, maar wie het blad opstaat, waant zich al gauw in de duisternis van slavernij en vertrapte arbeiders.

Uitzichtloos, staat er bij het eerste artikel, dat als volgt begint: „Niet op vakantie. Afgedragen kleren, Blikvoer, Miljoenen Nederlanders zijn door de bodem van het bestaan gezakt. Samengepakt in vervallen volkswijken schuiven ze het laatste oordeel voor zich uit. Door onbetaalde rekeningen te verstoppen. Door gas en licht niet te betalen. Een groeiend aantal maakt schulden. Rotterdam doet er iets aan. De gemeente poetst de ergste schulden weg. Maar het is slechts een rafelige pleister op een door-etterende wond. De uitkeringen blijven laag. Dus worden de problemen niet opgelost. Uitzichtloos.....".

Op pagina 14 van Bondig leegt een boer een melkbus in de sloot. Dat hoort niet zo, wanneer er straks staking komt. De Voedingsbond heeft echter laten uitdokteren, dat melk een goede bemesting is voor het land. Geen nood dus. Er dreigt een actie in de zuivel, omdat de zuivelwerkgevers de voedingsbonden belazerd hebben, zegt de Voedingsbond. Er was inderdaad een soort afspraak over het aantal banen, dat er in de zuivel zou blijven, maar die afspraak was zo rafelig, dat de werkgevers er gemakkelijk onder vandaan konden komen. De bonden hebben zich laten belazeren en dat willen ze weten.

Het verlies van arbeidsplaatsen in de zuivel is het gevolg van de voortgaande automatisering en van de melkproduktiebeperking. Tot 1984 bleven in het automatiseringsproces veel arbeidsplaatsen behouden door de steeds stijgende melkaanvoer in de fabrieken. In noordelijk Nederland werd in dat jaar nog geïnvesteerd om die voortgaande groei op te vangen in de komende jaren. Dat gebeurde met het bouwen van geautomatiseerde bedrijven en die moeten wel vol melk gezet worden om het geld rendabel te maken. Vooral de *Frico-Domo* heeft zo een grote overca-

paciteit gekregen. Men kan op zijn vingers natellen, hoeveel fabrieken er nog uit moeten. Een stuk of acht.

In Friesland valt dan te denken aan Donkerbroek Wolvega, St. Nicolaasga, Dokkum en als het een van die vier niet is, dan staat er nog wel een andere. Het zijn kaasfabrieken, waarvoor overigens wel toekomst zou zijn geweest als men zich bij de investeringen eerder bewust was geweest van de dreigende veranderingen. Die veranderingen werden trouwens ook bepleit in de politieke hoek waarin de Voedingsbond FNV zich bevindt. De vrijerij van die bond met de *Boerengroep* en *Beter Zuivelbeleid* lijkt tot het verleden te behoren. Ja, er is klassenstrijd of niet.

De zwartgalligheid van *Bondig* lijkt daarom mede voort te komen uit het conflict van belangen tussen de mensen onderling, tussen nog werkenden en niet meer werkenden. Een staking vergroot de maatschappelijke ellende in het algemeen wegens produktieverlies, maar de zuivelbewerkers kunnen er misschien enige zijde bij spinnen, enige positieverbetering en wat meer vastigheid. De Voedingsbond wilde kiezen voor de ontrechten in het arbeidsproces en ze zal wel moeten kiezen voor de belangen van zijn leden.

„DE MENSEN IN DE STEDEN begrijpen niet wat er aan de hand is", davert een artikel van Sytse van der Zee over de volle breedte van een pagina in *NRC-Handelsblad*. Van der Zee is de Amerikaanse correspondent van het blad en dus gaat het over Amerika. Dat blijkt trouwens ook min of meer uit een toevoeging in de kop „inclusief Ronald Reagan".
Het artikel blijkt het eerste te zijn van een serie over de crisis in de Amerikaanse landbouw. Ook Van der Zee ontdekt al gauw, dat het een crisis van de grondprijzen is, die de speculatief ingestelde boeren de das om doet. Voor het Amerikaanse platteland heeft de crisis diep ingrijpende gevolgen. De Amerikaanse produktie zal er echter nauwelijks ornder lijden, al wordt zulks hier en daar wel gesuggereerd.

De vraag is echter wel waarom de NRC de problemen helemaal in Amerika zoekt, want hier te lande speelt zich immers eenzelfde drama af met dezelfde diep ingrijpende gevolgen voor het Platteland. Ook hier geldt „De mensen in de steden begrijpen niet wat er aan de hand is".

Sytse van der Zee is zo'n man van wie verwacht wordt, dat hij de problemen van een werelddeel in zijn eentje kan coveren, maar de Rotterdamse redactie van de NRC zal wel zo verkokerd zijn, dat er niet iemand is die de problemen in Nederland, of delen van Nederland, kan samenvatten uit een standpunt van algemeen belang van die delen. Vandaag houdt de Friese landbouw open dag om ieder te laten zien, wat er op de bedrijven omgaat.
[….]

Leeuwarder Courant 1985-04-27

„Veemarkt”-schrijver uitgeluid op veemarkt

LEEUWARDEN - De schrijver van de zaterdagse rubriek *„De Veemarkt”* in de Leeuwarder Courant heeft gistermorgen afscheid genomen van de Leeuwarder veemarkt. *Jildert Sudema* werd met zijn dochter Rixt door Sipke Wadman van Giekerk in een koets, bespannen met twee Friese paarden, enkele keren tussen de met koeien gevulde balies doorgereden. In de hoek van de markt bij een stand met melk, kaas en berenburg vond een kleine doch sfeer, volle plechtigheid plaats

Sudema werd er toegesproken door Sieb Brinksma van Sint Nicolaasga, de voorzitter van de Friese veehandelaren. Hij waardeerde het „skerpe en kreative wurk” van de Veemarktschrijver. Sudema mocht vervolgens uit een emmer met melk een monsterflesje grabbelen. „Is dit it?”, vroeg de met de vut gegane journalist enigszins verbaasd. „Ja, falt it jo net mei?” merkte de secretaris van de veehandel Jitse Hotsma scherp en creatief op. Dat laatste was niet het geval. In het flesje zat een VVV-bon. Bovendien was er een koeiendek met inscriptie voor Sudema.

Euro-parlementariër Teun Tolman zei dat politici in een van de laatste „Veemarkten” dan wel waren afgeschilderd als zijnde niet te vertrouwen, maar hij wilde wel vermeld hebben dat als hij toezegt te komen er dan ook is. Onder de klanken, door Doede van der Veen aan zijn Scandalli onttrokken, van de Zuiderzeeballade wilde de heer Tolman nog wel kwijt dat de „zwakke” verkeersleiders op Schiphol nodig voorzien moeten worden van biefstuk, melk en boter.
Aan het adres van Sudema zei hij dat diens rubriek soms toegejuicht en soms bekritiseerd was. Hij hoopte alleen dat er geen leemte zou ontstaan. Hoe je ook over Sudema mag denken hij heeft altijd blijk gegeven van een grote betrokkenheid bij het landbouwgebeuren in Friesland. „Jildert Sudema hat in soad dien foar de lánbou yn Fryslán”, aldus Tolman.

Gistermiddag namen de Friese zuivelwereld, de boeren in het algemeen en de landbouwjournalistiek afscheid van Sudema. De bijeenkomst vond plaats in het Oranjehotel. Een zichtbaar aangedane Sudema dankte de belangstellenden in sobere woorden. **Zie Bijlage Zuidema**

Vervolg in MAP-LC-KAF-en-KOREN-1985-2002

Bijlage-Sudema

Leeuwarder Courant 1970-10-01

Landbouwredacteur J. Sudema 25 jaar in dienst van Leeuwarder Courant

In intieme kring is de heer Jildert Sudema vanmorgen in het gebouw van de Leeuwarder Courant gehuldigd wegens het feit, dat hij 25 jaar geleden in dienst trad bij de redactie van dit blad, waarvan hij - na eerst verslaggeverswerk van allerlei aard te hebben verricht - nu al jarenlang de functie van landbouwredacteur vervult. - „U wordt in het bijzonder gewaardeerd als schrijver van „De Veemarkt," aldus directeur L. R. Stallinga in een korte toespraak, waarin hij benadrukte, dat de heer Sudema met hart en ziel de krant is toegedaan. Een kwarteeuw terug trad de jubilaris van nu als zesde man toe tot de redactie, die thans bestaat uit 45 redacteuren en drie fotografen.

Foto: Directeur L. Stallinga heeft zojuist de heer Jildert Sudema de enveloppe met inhoud aangeboden. Mevrouw G. Stallinga-Vlietstra staat klaar de jubilaris te feliciteren.

De grote veranderingen, die zich sinds 1945 hebben voorgedaan spraken duidelijk uit een mededeling, die directeur jhr. G. G. Witsen Elias deed: gisteravond is het protocol ondertekend, waarbij voor de Leeuwarder Courant een snelle 64-zijdige rotatiepers is besteld, die in 1973 moet gaan draaien. „Dit is de grootste aankoop, die ooit door de Leeuwarder Courant is gedaan," aldus de heer Elias.

Voor het overige werden er tijdens dit samenzijn - op verzoek van de jubilaris - geen lange toespraken gehouden. Zoals bekend biedt in de namiddag de redactiegemeenschap „Leovardia", waaraan hij deel uitmaakt, hem een receptie aan in hotel De Klanderij. Weinig woorden dus tijdens het samenzijn op de krant. Des te meer enveloppen met inhoud echter. Nadat directeur Stallinga de rij van gevers had geopend, werden er nog tien van die enveloppen aangeboden en wel door de heer E. Leemeijer namens het personeel, zeven uit naam van „Leovardia," terwijl er ook van die „slufkes" binnen gekomen waren van gelukwensende abonnees.

Myn káns yn it libben leit yn it feit, dat ik gjin sprekker bin. Skriuwen is in hegere foarm fan bistean al sprekken. Tank foar de „welgekozen bewoordingen." der't ik gjin krityk op haw en dus ek net oer skriuwe sil," aldus de heer Sudema in een kort dankwoord, waarin hij helemaal zichzelf was.

Leeuwarder Courant 1970-10-02

Geen toespraken, veel bloemen en cadeaus voor Jildert Sudema

De zaterdagse rubriek „De Veemarkt” in dit blad is niet ondertekend, maar dit betekent bepaald niet, dat de schrijver daarvan voor de lezers een onbekend persoon is. Gisternamiddag is dat overduidelijk gebleken op de receptie, die de redactiegemeenschap „Leovardia” haar collega Jildert Sudema aanbood ter gelegenheid van het feit, dat hij - de landbouwredacteur - 25 jaar verbonden was aan de *Leeuwarder Courant*. Iedereen was er: boeren, die na melken hun bedrijf even in de steek hadden gelaten; burgers in de personen van bestuurders van organisaties (coöperatief en speculatief, werkgevers en werknemers) op het grote gebied van de landbouw en buitenlui, zoals wethouders, een commissaris van politie, schrijvers en schilders en niet te vergeten de collega’s van het eigen blad en andere kranten. Er hadden er meer willen komen, zoals de royale bloemengever, die op het kaartje schreef: „wy ha hioed keallerij”

De receptie „kealle net swier” om de juiste, ongedwongen sfeer te krijgen, die zo’n samenzijn zo plezierig doet zijn. Er heerste direct stemming en dat heus niet omdat iedereen iedereen kende, want daarvoor kwamen de gelukwensers uit teveel elkaar verschillende kringen van het maatschappelijk leven. Allen hadden echter gemeen, dat zij Jildert Sudema - en in de meeste gevallen ook diens vrouw Tiny Mulder - kenden. Toespraken mochten niet worden gehouden, maar elke gelukwenser zei beslist meer dan enkel de felicitatie.

„Heechut blommen” had „Leavardia” gezet in de advertentie-uitnodiging aan „freonen en fijannen, goekunden en misprizers” van de Veemarktschrijver.
Nu, de Klanderij was in een - zij het in clichétermen gezegd, maar daarom niet minder waar - bloementuin herschapen. De familie Sudema hoeft verder voor de meer duurzame produkten van de zuivelindustrie de eerste weken overigens ook niet naar de melkboer te gaan. Voorzitter A. Boonstra van de Zelfstandige Melkhandelaren vond die milde gaven kennelijk geen oneerlijke concurrentie voor zijn bondslid, dat de klandizie van de Sudema’s heeft. Hij was opgewekt, met onder andere de heer H. Petter van de NV Hollandia-KNM, directeur A. A. Bouwes van de CCF en de heren mr. L. Weiss en A. A. Tauta van dat bedrijf, voorzitter A. F. Heida en de directeuren J. Reinstra en G. Dijkstra van de CAF, directeur drs. J. R. Kuperus van de Frieslandbank, onderdirecteur drs. K. Tjepkema van het OBF, ir. D. Schuurmans van het Melkcontrolestation, A. Visser van de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken, de heer B. Oostenbrug van de KI-Giekerk, secretaris M. Flik van de gewestelijke raad van het Landbouwschap, ANAB’s districtsbestuurder F. van der Meer, voorzitter H. A. Boersma en secretaris Ir. A. H. Nubé van het FRS en niet te vergeten de heer Wouter Zwart.

Buitenstaanders in dit gezelschap voelden zich beslist niet de wethouders J. ten Brug en J. Heetla van Leeuwarden, de hoofdstedelijke commissaris van politie H. Postma, agent mr. D. F. Went van de Nederlandse Bank, FNP-statenlid. J. B. Singelsma, schilder Bouke van der Sloot, oud-directeur S. Jonker van de Leeuwarder Courant, VGenL-directeur H. van der Meer, zakelijk directeur K. Sikkema van de Fryske Akademy, mevrouw mr. A. A. Vondeling-van ‘t Hoff en leraar drs. J. H. van Ultzen. Enkele namen om aan te geven hoe „bont” het gezelschap was, dat landbouwredacteur Jildert Sudema op niet mis te verstane wijze ,.priizge” voor zijn arbeid, die in veel meer kringen de aandacht en de waardering heeft dan in de grote kring der agrariërs.

Leeuwarder Courant 1985-04-13

Laatste De Veemarkt …..terugblik van schrijver

Boeren as jim rude ha gean nei.....

De Veemarkt (laatste)

…..... WILLEM STEGENGA. Freark Dam had indertijd een andere naam bij de stippeltjes staan, maar die vervalt, want het is de laatste keer, dat we deze rubriek schrijven en dan neemt Stegenga de landbouwzaken bij de redactie van deze krant geheel over. We kennen hem al heel lang. Als pas beginnend journalist bij de *Balkster krant* is hij hier eens waarderend toegesproken vanwege een demonterende opmerking tegen een notaris, die geen uitspraak kon doen over de "contributie"-betaling van Hendrik Koekoek aan het *Landbouwschap*, hoewel de giroafschrijving met diens handtekening op tafel lag. „Een jonge collega merkte terecht op.." , zo schreven we toen.

Hendrik Koekoek, zo'n naam schiet je dan meteen weer te binnen met alles wat er om heen hangt Hij was iemand die zijn tijd ver vooruit wat en hij wist niet wat bij daar moest doen. Koekoek was de man van de „vrije boeren" die tegen de „monopolieheffingen" waren en die het Landbouwschap verafschuwden. Dezen verenigden zich aanvankelijk in de *bond voor bedrijfsvrijheid in de landbouw* en vormden later de basis van de *Boerenpartij*. Ze kwamen met zo'n vaart de politiek in, dat Barend Biesheuvel de melkprijs dik moest verhogen.

De zegetocht van Koekoek trok een hele sleep nieuwe politici aan uit de diep rechtse hoek. Van Heijningen, een Haagse advocaat, steeds op het rechtse randje van de politiek, was er ook bij. Het eigenmachtig optreden van Koekoek leidde tot een splitsing in de Boerenpartij, waarbij Binding Rechts ontstond. Toen Koekoek in de jaren vijftig in de Tweede Kamer kwam, werd hij ontvangen als was hij een fascist Later vond men hem toch wel een fatsoenlijke vent, die veel aandacht trok, omdat hij zo televisiegeniek was. Zijn spraak had de geur van het land en zijn ideeën hadden iets gek hoekigs. Leuk om het te horen, maar verder waardeloos.

Met zijn strijd tegen de monopolieheffingen keerde Koekoek zich tegen heffingen op geïmporteerd voergraan voor de veehouderij. Die heffingen moesten de akkerbouw in Nederland beschermen tegen de goedkope granen uit Amerika. Toen **Mansholt** de groene EG in elkaar timmerde met ambtenaren uit Den Haag, werden die monopolieheffingen Europees, maar de akkerbouwdeskundigen die dat deden, vergaten de zogenaamde graanvervangers, een misselijke naam voor goed veevoer, dat niet geschikt is voor menselijke consumptie, en die stroomden via Rotterdam Europa binnen. De opbloei van de veehouderij in Nederland kon beginnen.

IN DE MEEST AGRARISCHE PROVINCIE van Nederland kreeg Koekoek geen poot aan de grond. Dat was speciaal geen geval in het gebied, waar de *Leeuwarder Courant* gelezen werd. Of we daar de hand in hebben gehad, weten we niet, maar we hebben in de verslaggeving en in het commentaar altijd gesproken over „de heer Koekoek", waar anderen zich en de lezer probeerden te vermaken met „boer Koekoek". Koekoek kwam door „boer Koekoek" in de rol van de underdog en dat buitte hij meesterlijk uit. Politiek werd hij een groot succes. Hij voerde de politiek ten eigen bate, maar op dat punt durfden zijn collega's in de politiek hem nauwelijks aan te pakken. De rekeningen van zijn blad en van zichzelf liepen gewoon in elkaar over.

Friesland is politiek altijd een stabiele provincie geweest. Toen in de jaren dertig de NSB naar een percentage van acht procent van de stemmen in Nederland schoot, bleef Mussert in Friesland

hangen op een vier procent van de stemmen. Bij de volgende verkiezingen zakte dat percentage hier naar twee procent En dat in een agrarische provincie die zwaar te lijden had van de economische crisis.
In Drenthe zwaaiden de geteisterde boeren massaal over naar de NSB, maar de voornaamheid van de Friese boeren verhinderde dat hier. Friesland was ook de provincie, waar de orthodox hervormden lid bleven van de *Friese Mij van Landbouw*, ondanks de nieuwlichterij van de CBTB met zijn sterke bindingen aan de antirevolutionaire en gereformeerde politiek van Colijn.

De eerste boer, met wie we in die tijd in contact kwamen, was Douwe Huitinga. Hij had een bedrijf bij de Beginebrug in Workum. Zijn land lag de wereld uit in het Heidenschap. De melkerij ging met een schouw en de hooiing was een enorme expeditie, waarin een rode schimmel, het paard, een grote rol speelde. Het waren zware tochten voor een kind, dat 's-avonds uitgeput thuis kwam.
De politiek kwam pas aan de orde bij de tweede boer, Sybren de Groot op De Vrijheid bij Grouw, een kampeerboerderij over het water, waar we in de oorlog veel kwamen. De Groot leerde ons wat hard denken was over belangen in de politiek. De Groot zwoer toen bij de bond van landpachters van Hendrik van Houten. De hooling was hier in de Wyldlannen. We sjouwden het hooi op twee draagstokken naar de praam. De Groot zou de praam legen, maar zijn hulpje had het hooi er zo ongelukkig in gebracht, dat hij kwaad wegstapte en ons met de brod liet zitten. Boerewerk vergde meer overleg dan men op het eerste gezicht zou denken.

Uit die tijd dateren ook onze eerste contacten met Hein Buisman. Het schip van de familie Buisman lag bij De Groot voor de wal. De boerderij was trouwens ook van de familie. De Groot leverde aan de coöperatie in Grouw, die bij de Frico aangesloten was. Groot was zijn verontwaardiging, toen hij op 10 mei 1940 een coöperatiedirecteur met zijn schip uit Leeuwarden naar een plekje op het Pikmeer zag vluchten. Die man had zijn coöperatie niet mogen verlaten in de ure des gevaars. Men ziet hoe er in die tijd aan onze opvoeding werd gewerkt.

HEIN BUISMAN WAS de grote boterkoning in Nederland, zoals er nooit weer een zal komen. Hij veroorzaakte in Nederland een botertekort in een tijd dat er toch ook teveel boter was. Dat gebeurde toen West-Duitsland het land bij **Elten**, dat na de oorlog door Nederland bij wijze van grenscorrectie was veroverd, terugkreeg. De grens werd toen gewoon verlegd en alles, wat zich in het gebied bevond, ging zonder invoerrechten over naar Duitsland. Buisman zette het gebied vol boter en animeerde de Frico om zulks ook te doen.
Alles verliep volgens plan. Nederland had plotseling 5.000 ton boter minder dan de statistieken dachten.

Terwijl de grens over de boterberg verschoof, zat Buisman boven de Atlantische Oceaan op weg naar New York om een paar duizend ton boter te kopen teneinde Nederland een botertekort te besparen. Hij kreeg de gewenste hoeveelheid in handen en maakte toen aan schrijver dezes de gang van zaken bekend. Toen een vliegtuiglading boterkooplieden in New York aankwam, was de prijs daar al omhoog gegaan. Het leverde een aardige nabetaling voor de boeren op.

Hein Buisman was ook een veelzijdig man. Hij redde een reeks prachtige huizen in Harlingen van de ondergang. Harlingen kon zo met Colmar en Sloten tot de trits van mooiste steden van Europa blijven behoren. Als natuurbeschermer en vogelkenner stond deze eigenaar van enkele eendenkooien ook zijn mannetje. In de kooien probeerde hij de wilde eenden zuiver te houden, door er de verbasterde dorpseenden weg te vangen. Hij oefende grote druk op Tiny Mulder (die steeds de komma's in deze rubriek op hun plaats heeft gezet) en mij uit om het Amerikaanse

boek Silent Spring van Rachel Carson te vertalen. Gelukkig kwam er toen al snel een andere vertaling.

SILENT SPRING (DODE LENTE) heeft naast Mein Kampf van Hitler en General Theory van Keynes het gezicht van de twintigste eeuw in West Europa bepaald. In 1959 verscheen Silent Spring in afleveringen in The New Yorker, dat toen nog op het NS-station in Leeuwarden te krijgen was. Het was een nieuwe wereld, waarin de bestrijding van ziekten in de Amerikaanse bossen met allesdodende middelen beschreven werd. Het gaf te denken. In Nederland schonk De Groene Amsterdammer er het eerst aandacht aan en de eerste dagbladlezers konden er in deze rubriek kennis van nemen.

In Wageningen viel het boek verkeerd. In een blaadje, dat niet meer bestaat, werd er over geschamperd: Rachel Carson was een romantika en een vrouwelijke poseur. En het viel allemaal wel wat mee. We zijn daar toen wat venijnig tegen in gegaan. En toen begon het. Er ontstond een milieubeweging die geen grenzen kende en alleen maar alarm sloeg. Een Wouter van Dieren schreef botulisme in het Tjeukemeer toe aan de nieuwe electrische centrale aan de Bergumermeer.

Toen we uitlegden, dat er geen water van Bergum in het Tjeukemeer kan komen, antwoordde hij, dat de Bergumer centrale ook invloed had op de Noordpool. En dat laat zich dan in Time de milieupaus van Nederland noemen. Terwijl in heel Nederland de kikkers de verontrusten over het milieu al weer jaren uit de slaap hielden, publiceert Van Dieren een boek, waar op de omslag een opgezette kikker prijkt als uitgestorven dier. Ze waren in de winter van 1963 gedecimeerd.

De overigens nuttige Vereniging voor Milieudefensie is ook zo iets dat dobbert tussen illusie en werkelijkheid met een neiging tot alarm ook over muizekeutels en over Frisonne-kaas van de ZOH. Die kaas is puur zuivel, maar de produktiemethode wijkt af van de traditionele. De vereniging lijkt nu een soort landbouw voor te staan, die de boer geen bestaan oplevert en de burger geen brood. Ook hier lijken de beroepsalarmisten soms toe te slaan, waarna dan hopelijk het gezond verstand de overhand weer krijgt. In Harpers, een Amerikaans magazine, zijn dit soort groepen de saboteurs van een verdere gezonde ontwikkeling genoemd. Minister Winsemius lijkt daartoe te behoren.

In de nieuwe meststoffenwet is de zogenaamde fosfaatnorm als grens voor de bemesting gesteld. Deze grens is onnoemelijk veel zwaarder dan de nitraatnorm en ook om andere redenen een misgreep. Indien er een nitraatnorm gesteld zou worden, dan kon de ontwikkeling van de biogas-installaties een stimulans krijgen en dan zou er heel wat ammoniak buiten het milieu blijven.. Het lijkt een gemiste kans.

DE VERDERE VOORTGANG van de landbouw in Friesland is afhankelijk van een bepaald type persoonlijkheid. Dr. P. B. de Boer van Stiens is er zo eentje, Piet Jaarsma van St. Nyk, Jurjen Terpstra, Arend Krikke, de Van der Zijls, een Boyen de Boer en ga zo maar door. Wat dat speciale aan die mensen is, valt niet gemakkelijk te definiëren en dat zullen we niet doen, want om ook deze laatste keer nog ruzie te zoeken, nee, liever niet.

Karst Kuperus was er ook zo eentje. We gingen met hem mee naar de DLG- Schau in Keulen, een immense landbouwtentoonstelling en veekeuring bij de puinhopen van Keulen. Het was in het begin van de jaren vijftig. Het woord Wirtscnaftswunder was nog niet gevallen, maar je zag het voor je ogen gebeuren. Kuperus was vee-exporteur. We sjouwden achter de grote man aan dwars door de keuringsringen, waar een groot publiek eerbiedig omheen stond. Als Karst ver-

scheen, staakten de juryleden hun bezigheden om de man uit Holland omstandig te begroeten en om kennis te maken met zijn gevolg. Dan gingen we naar de volgende ring. s Nachts om vier uur was de ronde pas afgelopen en kwamen we met hetzelfde gezelschap plus Ministerialraten uit Tabu in Dusseldorp.

Een vleuginternationalisme heeft altijd over de Friese veefokkerij gewaard. Het heeft Friesland lange tijd grandeur gegeven in de wereld. En dat leidde tot een niet meer zien van de werkelijkheid. Toch was het een scherpzinnige vrouw, Richt Wassenaar-Boelstra, die ons een hint gaf over een zaak die niet deugde in haar wereldje. Dat werd de affaire van het gouden stiertje.

TWEE TEXAANSE DAMES uit Houston, zo weggestapt uit „Dallas", wilden namens deTexas Breeders Association een gouden stiertje aanbieden in Nederland aan een stamboek. De KLM, die net een nieuwe luchtlijn op Houston geopend had, versierde het FRS met het gezelschap o.w. de miljardairsvrouw mrs. King, wier echtgenoot in Time was gesignaleerd met een beroemde Egyptische buikdanseres op zijn knie.

Wat dit is weet ik niet, verzuchtte mevrouw Wassenaar tegen de beide journalisten op Vijverzathe in Jelsum, maar van vee hebben ze geen verstand, 's Nachts om twaalf uur zaten we nog in De Nieuwe Doelen om enkele vreemde zaken opgehelderd te krijgen. Daar was ook mr. Hartung, de kabinetschef van Linthorst Homan. Hij had de inlichtingen van de KLM over mrs. King en mrs. laywarth bij de ambassade in Washington geverifieerd, maar de mededelingen van Washington leken verdacht veelop die van de KLM.

's Nachts om een uur gaf Eddy Evenhuis ons de opdracht om via United Press inlichtingen in te winnen in Houston. UP wilde het telegram wel in overweging nemen, maar gaf ons geen schijn van kans, want alle lijnen waren bezet voor een internationale conferentie in Londen. Een half uur later wilde UP alles weten over het Texaanse gezelschap. De volgende dag om twaalf uur stroomden de berichten binnen uit Houston. De Texas Breeders Association bestond niet en de beide dames stonden bekend als practical jokers, grappenmakers.

Het werd een hele herrie. UP trok alle berichten weer in, toen de beide dames met een proces dreigden, maar alles stond al in de krant. Om de brand te blussen kwam Rein Vogels met Frans Wilbers, de persvoorlichters van de KLM, naar Leeuwarden. Frans Wilber is later de public relationsman geworden van de Nederlandse landbouw

FRANS WILBERS en zijn stichting hebben goed werk gedaan voor de landbouw. Zij en andere persvoorlichters hebben echter in de landbouwjournalistiek de overhand gekregen. Ze noemen zich zelfs journalisten, terwijl ze dat in de oude betekenis van het woord niet zijn, want ze zijn de mensen, die ten behoeve van hun organisaties een opgepoetste werkelijkheid moeten voortoveren aan boeren en burgers. Zo krijgt men wel een steeds gemakkelijker nieuwsvoorziening in de richting van het krantenpapier, maar met onafhankelijke journalistiek heeft het weinig temaken.

Voor wat er in Brussel gebeurt zijn we vooral aangewezen op nieuws uit Engelse bladen als The Economist en de Financial Times, die juist even die extra belichting geven van de andere kant van de feiten. Gelukkig zorgt het *Produktschap voor Zuivel* voor een snelle doorgave van het bijzondere nieuws maar het is toch tekenend, dat John Hoogland, de persman van het schap zelf uit Brussel moet beginnen met een rubriek uit de wandelgangen. Het blijft voorlichting met de gebonden bek

Hebben we dan zelf geen kapitale vergissingen begaan? Ja, een ernstige. Lykele Miedema uit Winsum heeft ons in het begin van de jaren zeventig op het verkeerde been gezet wat de ligboxenstallen betrof. Ze deugden niet, zei Miedema uit eigen ervaring, want de melkproduktie per koe loopt er in terug. We wachtten maar wat af en inmiddels verstreken kostbare jaren, waarin ligboxenstallen het pleit moesten winnen. Het bedrijfsleven zelf organiseerde de voorlichting veel te laat, maar voor de stallenfabrikanten was dat soort voorlichting ook een onbekend terrein.

Te laat schakelde men in Friesland over op ligboxen en toen het eindelijk zou wezen, kwam kort daarop de superheffing, die de pas begonnen bedrijven aan het wankelen brengt. Als in het begin van de jaren tachtig de melkprijs niet dwaas verhoogd was, zou alles anders gelopen zijn. Braks heeft de zaak toen mee in de hobbel gedraaid en nog altijd heeft hij daaruit de politieke consequenties niet getrokken.

ER IS EEN REDEN om met deze rubriek te stoppen. Op de talloze vergaderingen die we bijgewoond hebben, viel ons op hoe een intens beleefd verleden eigenlijk het handelen van een generatie bepaalde. Nog in de jaren dertig hoorden we de nagalm van de jaren tachtig uit de vorige eeuw. Na de oorlog was het de crisis van dertig, die de politiek van de dag bepaalde. De mens wordt zo steeds meer een gevangene van het verleden, van zijn eigen verleden. Het verhaal van vandaag op deze plaats mag daarvan een bewijs zijn. En de jeugd van tegenwoordig, nou dat is me wat! Een stelletje domkoppen, dat niets liever wil dan zijn eigen problemen oplossen. Nou hoor, net mag van jildert sudema.

Leeuwarder Courant 1985-04-13

„Ik ried it leafst oer kreakjend iis”

Jildert Sudema in de VUT

Gisteren verliet Jildert Sudema, landbouwredacteur van de Leeuwarder Courant, na ruim veertig jaar de actieve dagbladjournalistiek. De laatste aflevering van zijn roemruchte rubriek *De veemarkt*, op de pagina hiernaast, gaat vergezeld van een terugblik in bijgaand vraaggesprek.

Leeuwarder courant 13-04-1985

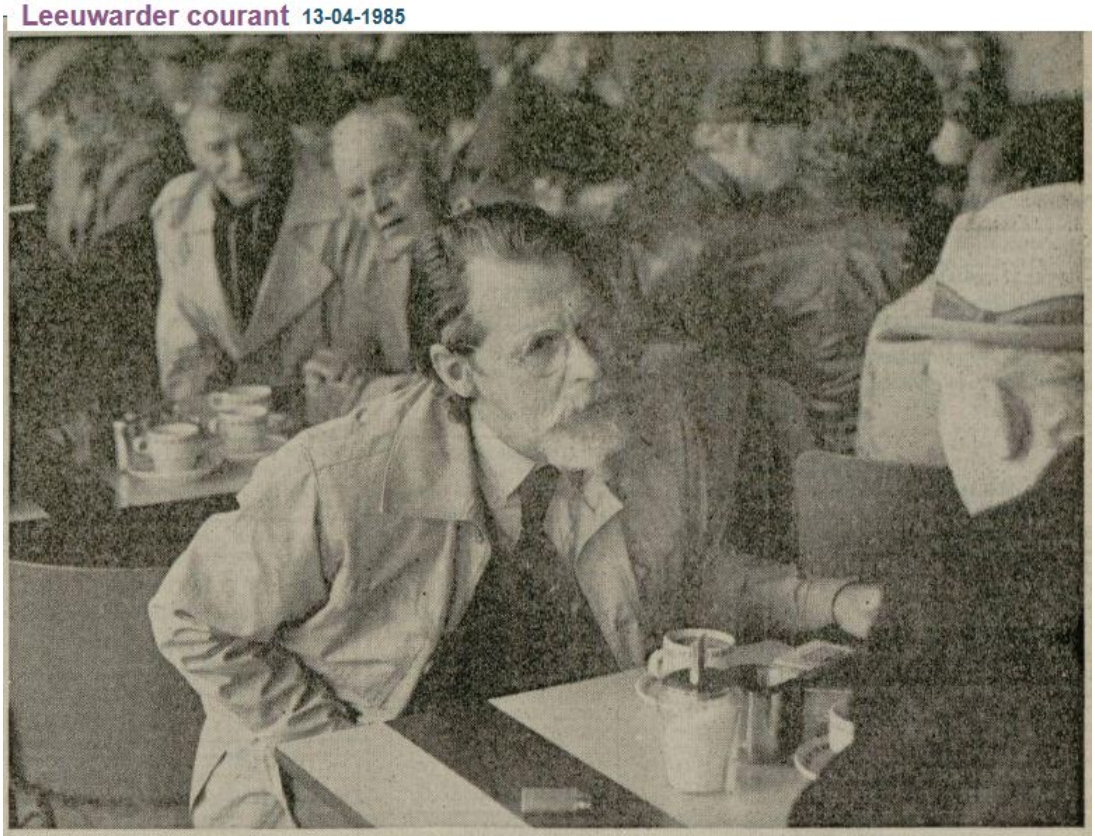

Jildert Sudema bezig met vrije nieuwsgaring in een van de veemarktcafé's in de Frieslandhal.

Gisteren verliet Jildert Sudema, landbouwredacteur van de Leeuwarder Courant, na ruim veertig jaar de actieve dagbladjournalistiek. De laatste aflevering van zijn roemruchte rubriek De Veemarkt, op de pagina hiernaast, gaat vergezeld van een terugblik in bijgaand vraaggesprek.

<u>Van onze landbouwredacteur Willem Stegenga</u>

LEEUWARDEN - Aangezien ze in de journalistiek hetzelfde systeem hanteren als bij de Friese Voetbalbond begint een aankomend journalist in de derde klasse. Althans, voorzover hij kan bogen op enige ervaring bij een streekblad of ander medium. Op de eerste dag bij de *Grote Pers* op een plaats naast <u>Jildert Sudema</u>. Het is een maandag na een zaterdag met gladde wegen. „Sudema heeft die dag in het Stellingwerfse verkeerd en zag bij Wolvega drie auto's net zoveel bomen omarmen. „Moatst even in stikje fan meitsje” zegt hij wat bijterig tegen zijn nieuwste collega. De vraag borrelt op: ‘Wêrom dogge jo dat sels net? Jo ha der west”, maar de door schuchterheid van het begin en het nog wat onder de indruk zijn van „het grote” blijft de vraag in het planstadium smoren.

Aan de andere kant van het bureau is de chef bezig met een grote Griekse tanker, die boven Schiermonnikoog aan de grond zit en gunt zich derhalve geen tijd om meer aandacht aan de nieuwkomer te schenken dan: „Jonge, dér wiest al”. Bellen derhalve met de politie in Wolvega: vijf gewonden. Eerste bericht maken en voorleggen aan Sudema. ‘t Wordt afgekeurd. Hij wil meer details. Nog een keer bellen met de politie in Wolvega. Sudema keurt ook de tweede versie af. Kortom: er is die dag drie keer gebeld met de politie in Wolvega over een en hetzelfde geval. Sudema: „Dat wurdt hiir mar oannommen as treddeklasser, mar skilje kinst net iens. Ast sa trochgiest wurdst krekt sa’n twadderangs-journalist as dy’t dér sít” en hij priemt met een vinger oostwaarts. Leuk is anders.

Drie weken later. Een telefoontje van Evenhuis: „Wil je ev’n teg’n Sudema zegg’n dat-ie bij mij moet kom’n”. Het gesprek tussen die twee is, ondanks dat het op ruime afstand van de redactieburelen wordt gehouden, duidelijk hoorbaar. Niet de woorden, wél de kreten. Er is ruzie. Sudema komt enigszins rood aangelopen terug. Gaat zitten en zegt: „Hoe lang sitsto hjir no? Soa, trije wike. Hast alris spul mei in haadredakteur hän? Nee! Dan bist in kloat. Dat wurdt noait wat mei dy”.

Het duurt maanden, eer je met zo’n man in collegiaal vaarwater komt. Dat deelt maar uit, dat bietst maar sigaretten, dat wordt maar geconfronteerd met bijna opgetogen hoofdredactionele bezoekjes - Jildert ik heb hier weer een brief. Daar staat in: de schrijver van de Veemarkt is gek’ - dat schrijft de te declareren kilometers op de pakjes Golden Fiction en dat past zich moeilijk aan bij een organisatie van een redactie. En van dat laatste is soms echt wel sprake. „Witte jim ek wer’t Jildert is? Hy hat neat sein”. Iemand, die hem wat dat betreft, een beetje in de stokken wil houden wordt uitgemaakt voor „agenda-maniak”.

> Eén ding is evenwel zeker: donderdags is hij op de krant. De hele dag. Gekscherend wordt er dan weleens geroepen: „Jonges, pas op. Sis neat tsjin Jildert, want it kin tsjin jim brúkt wurde. Yn 'e Feemerk”. Dan lacht-ie. Want al gauw blijkt dat achter het groffe geschut, en de soms explosief geladen emoties tijdens een debatje tussen collega’s over politiek, een in wezen wel vriendelijk mens schuilgaat, die goed is voor een portie begrip, die best zijn ongelijk wil bekennen (en dat is al heel wat) en die net als talloze anderen postzegels verzamelt en van voetballen op televisie houdt. Zijn analyses zijn altijd net even anders dan die van de gemiddelde Nederlander, ook al gaat het om Milaan-San Remo. Niet Hennie Kuiper heeft gewonnen nee: Teun van Vliet heeft verloren. In die trant. Mede daardoor wordt de ontgroener tot een grofgeslepen sieraad van de redactie.

Leidraad

Jildert Sudema is in Workum geboren. Daar heeft hij van zijn maten de vraag geleerd: „Soe it wol wier wèze?”. Het is bij hem tot leidraad verheven. Hij ging in Leeuwarden naar de rijks-hbs. Deed in 1943 examen (voor b). „Ik leau net dat it hieldal in echt eksamen wie, mar...” Hij wilde altijd al bij de krant werken, maar in die tijd was daar geen sprake van. Hij kon bij de Zuivelbank komen. Dat hield in, dat hij onder andere op zaterdagmorgen geld naar het postkantoor moest brengen. Het was bestemd voor de Boerenleenbank in Sexbierum. Jildert nam het een weekend mee naar huis en bracht het maandagsmorgens bij het postkantoor. Paniek in het financiële verkeer in Friesland. Het ging ten slotte om veertigduizend gulden.

Zijn chef wachtte hem op: „Waar is het geld”. Sudema: „Op it postkantoar”. De chef slaakte een zucht van verlichting, maar in de loop van de dag moest hij wèl bij de directeur komen. Het gesprek ontwikkelde zich zonder heftige discussie. Er was eerder sprake van teleurstelling dan van

kwaadheid. „Ja, en doe kaam de fraach fan Kuperus: 'Hoe moet dit nou?' Ik sei: 'Ik moet hier maar weg.' No, dat kaam him hast wat te bot oan, mar it is wol bard. Se ha my gjin ontslach jún, mar ik hie dat eins wol fertsjinne'.
„Moatst fral net skriuwe dat ik „in het verzet" sitten ha. Dat wie in organisaasje en dér ha ik net by sitten. Dat wie mar goed ek. Ik wie fierstente wyld. Koest oaren dan maklik yn gefaar bringe. It wie spannend en dat sykjen fan spanning hat my altiten lein, dat hal yn myn wurk ek in rol spile."

Sudema had in die jaren de zorg over een groepje brandweerlieden die waren ondergedoken. Hij moest voor bonkaarten zorgen. It is in ferhaal út in jongesboek, mar ik bin in kear midden únder in luchtalarm mei in masjinegewear fan it Ljouwter fleanfjild kommen. Hié k ut in fleantuch helle. Ik hie ek noch in doaze patroanen. Te dwaas om oer te praten, mar it wie sa. It masjinegewear is by Hooiring terjochte komme en hat letter tsjinst dien by de BS yn 'e Trynwálden, wér't Jochum Keestra doe de kommandant wie".

Gevangenis
Niet voor dat geweer, wel voor een ander feit werd hij op het vliegveld gearresteerd. Ik sei dat ik bensine stelle woe want ik waard pakt in plak, wér't ik net wêze mocht. Ik waard nei de kommandant sleept en seach der ferskríklik únskuldich út. No, doe bin ik oerdroegen oan de Sicherheitsdienst en dy wirten net wat se mei my moasten. Dat trije wiken it gefang yn.

Sudema herinnert zich nog als de dag van gisteren dat hij door twee politiemensen van het vliegveld naar de gevangenis werd gebracht. Later, toen hij verslaggever was en de zittingen van het Bijzonder Gerechtshof versloeg, zag hij één van die twee terug. „Dat wie by de saak fan in lánwachter. Dy hie by in razzia fan de groep fan dokter Osinga op'e Jouwer op wacht stien. Dy plysjeman sprong doe oerein en sei: „Dat is toch even erg. .." Dat hat ien fan de weinige kearen west dat ik my op it ferkearde momint stilháden ha, mar ik stie al oerein".

Via het blad Eindstrijd („In krantsje ut 'e oarloch") en de Friese editie van Het Parool kwam Sudema bij de Leeuwarder Koerier, later weer de Leeuwarder Courant geheten. „Jo dienen alles. Hooiring leerde my de knepen fan it fak. Dat wie de iennichste dy't de journalistyk yn syn fingers hie. Hy joech ek de relaasjes oan." Op een gegeven moment kwam hij met de mededeling bij Sudema: „Jij hebt voorlopig een abonnement op de Leeuwarder Bioscoop". „En dat wie freed-te-júns. Kaam my min út. Ik besocht Sartre te lézen en ik lies Camus en dan nei dy knokfilms. Hiest twa efterelkoar. Dat ik ha ien kear skreaun: Oorlog op twee fronten in Leeuwarder Bioscoop: in Het Wilde Westen en het Westelijk Front". Ik begún de films ek te fergelykjen, it tal deaden en sa, en besocht der ien barren fan te meitsjen. Doe kaam der berjocht dat se by de Leeuwarder Bioscoop net mear priis stelden op myn resinsjes".

Zo moet het ook gegaan zijn met het korps „Ons Genoegen" dat in Zalen Schaaf een uitvoering gaf en waarbij Sudema zich veroorloofde dat „it koper as sokssawat" wat vals klonk. Zijn faam als kunstcriticus werd niet gevestigd.

Beweging
Hij deed liever landbouw. Dat was het enige in Friesland waar op dat moment beweging in kwam: zuivel, poters, buitenlanders kwamen om vee, „ít luts my allegear wol oan". Het duurde niet lang - november 1949 - of de eerste Veemarkt - zij het bescheiden van omvang - rolde er uit. „Jan Piebenga wie op it idee kommen. Wouter Zwart skrean doe by ús oer boeren. Romantyak,

fan it soarte dat ek yn ‘e *Heerenveensche Koerier* en lt *Friesch Dagblad* ferskynde Witst wol: it awiere bestean, hoe fijn se it hienen en hokker leuke opmerkings se makken.
Elke freed kaam Wouter Zwart stinnend de treppen op. Wer befallen fan in stikje.... Hy woe der wol mei ophá1de. Doe sei Piebenga. lit Jildcrt hlir marris komme. Ik wie noch noait earne foar omlizzen gongen dus: elk versoek was een bevel”. Zijn leermeester Hooiring zag het aanvankelijk niet zitten. Ik heb hem gewaarschuwd, dat zoiets niet mogelijk was, maar later heb ik moeten toegeven dat het er wel in zat”.

De eerste Veemarkten waren niet mild, maar wel zakelijk. Hij ging de gang van zaken op de echte markt na met hier en daar een opmerking en een kanttekening. De eerste aflevering ging over het opheffen van de vleesdistributie. „Newsing, topical controvereial, sa stadichoan úntstie dat. Yn 'e VS waard soks in column neamd. Wist ik net. No ja sa ... nijtsjes, foarspellingen. úntjouwingen sa as in journalist him dat mar winskje kin. Bist der wol in hiele wike mei oan 'e gong. In journalist kin noch sa goed wéze, mar hy moat wol angelje om in fisk te fangen ... Hoe fynst dy?”

Er is meer dan één keer met een proces gedreigd als de inhoud van de column niet iedereen welgevallig was. „Der binne wol lju nei harren abbekaat stapt, mar der is noat wat fan kommen”.

„,Nei de oarloeh ha Tiny (zijn vrouw Tiny Mulder, red.) en ik it skútsjesilen populair makke. Dér dienen de kranten neat oan. Wy ha mei oaren ek noch in fúns yn it libben roppen om it yn stán hálde te kinnen want finansjeel koe it net mear fonr dy skippers. Ik sylde dan mei Klaas van der Meulen, in prachtkeardel. Dij sei: „Ik bin net benaud, mar wol freeseftich”. Dér kin ik mysels wol yn werom fine. Dat sykjen fan 'e spanning. Ik die ek de „toestand van de ijswegen”. Witst wol, sa fan: „Over maagdelijk ijs van Leeuwarden naar Staveren”. Ja, ik ried it leafst oer kreakjend iis. Ik bin der in kear, moedersiel allinne op 'e Snitsermar, trochsakke... Utdaagjend, sykjend nei grinzen. . .”

Verzwagering"
Het zijn allemaal zaken die in de Veemarkt terug te vinden zijn. En het taalgebruik heeft hij geleerd van Menno ter Braak. „O nee, net dat ik my der mei fergelykje wol, hieldal net, mar syn oanpak, syn gedachtegong, hat my altiten oansprutsen en nat in soad ynfloed op my han”. Sudema heeft in elk geval de Nederlandse taal met enkele woorden verrijkt: vergaderboer, onnieuws en laatstelijk nog met „verzwagering van de belangen”. Toen ging het over een boer die op al zijn wegen steeds weer bestuursleden van de Rabo-bank tegenkwam.

Eén van de grote zaken, die hij aangepakt heeft, was de fokkerij in Friesland. Met de fokkers zelf had hij aanvankelijk geen contact. „It hat jierren duorre ear t ik dêr in poat oan e grün krige”. Hij bekent eerlijk van vee geen verstand te hebben en zich altijd te hebben verwonderd over het feit hoe een jury uit twee mooie koeien nu een kampioen kon kiezen „en dan hiene se ek noch deselde tekening...”. Waar hij wel verstand van had was de produktie. Hij kreeg in de gaten dat het Friese vee, niet eens zo lang na de oorlog, met die produktie achterbleef bij het vee in andere provincies. „Ik prate der in soad oer mei dizze en jinge en koe sa njonkelytsen wol in boek skriuwe oer de arguminten dêr't dat oan taskreaun waard. It lei oeral oan: de boeren, de polityk, de melkerij, mar noait oan it fee. Ik begün der al oer te skriuwen. Ik krige kontakt mei Johannes Blanksma fan Peinjum dy't sei dat de kij te lyts wienen en dat se erflike gebreken hienen, mar dy prate ek net oer produksje. Hy waard wol üt it stamboek setten. Op 'e feemerk waard ik neiroppen: „Ferrieder, lafaard” en op 'e keuring mei bütenlanners waard sein: „C'est vn louche ...”

De fokkers wilden zijn opmerkingen over de produktie van het „wereldberoemde Friese stamboekvee” niet aanvaarden. Wat een wonder. Zij beurden tienduizenden voor hun stieren „en de keapers foar de k.i. hienen der gjin ferstan fan”. Bovendien organiseerden de fokkers hun voorlichting zelf. „De ferslachjouwers fan de Keuring wienen ek kommissionairs. Dat de krityk gie altiten oer bysaken”.

Pas op het moment dat er kritiek kwam van de zijde van de vee-exporteurs ging er wat veranderen. „Mar doe stie Fryslan al ünderoan mei de gemiddelde produksje. It Suvelbün hat doe yngrepen. Sa fan: no moat it oars”. It wie foar my wol in slimme tiid, want jo rekken al jo aardige kontakten kwyt”.
Het bewijst zijn stelling dat je je als journalist nooit echt bij de club moet begeven. De club is een denkgroep, die zijn leden een wijze van waarheidsaanvaarding oplegt. Het gaat dan meer om een waarheid-bij-afspraak, dan om een waarheid die op echte feiten is gebaseerd. De mening van de autoriteiten heeft altijd een doel, een politiek doel. Als een journalist zich in dienst stelt van zo'n doel wordt hij politicus mee. Sudema heeft altijd de onafhankelijkheid nagestreefd en voorgehouden aan iedereen in zijn omgeving, die met journalistiek bezig is. Hij heeft dan ook een hekel aan verkondigers van His Masters Voice, aan meelopers, aan mensen, die zich wat al te gemakkelijk iets in de oren laten tetteren en vindt dat de meeste leden van de Nederlandse vereniging van landbouwjournalisten te gedienstig, te serviel zijn.

Lytse boeren
Door middel van de Veemarkt heeft hij een bepaalde naam opgebouwd. Bij sommigen ook een naam met een duidelijk negatieve klank. „Ja ik wit it. Ik ha de namme tsjin lytse boeren te wezen. Dat is net sa. It iennichste wat ik harren sizze wol is: leau de politisi net. Dy binne te machteleas om wat foar de lytse boeren te dwaan”.

Mensen, die zich bezig houden met het milieu, zeker als het om activisten gaat, zijn door hem weleens afgeschilderd als milieu-onanisten. Aanvankelijk stond er milieuneukers, maar een paar jaar geleden mocht dat woord nog niet. Hij lacht. „De Ljouwerter Krante wie - troch my - de earste krant dy't wiisd hat op *Rachel Carsons'* Silent Spring”. Het ging over bestrijdingsmiddelen, die in Amerikaanse bossen werden gebruikt en die het milieu kapot maakten. „It wie in ramp. Wageningen die der wat skamperich oer en ik gie dêr tsjinyn. Grif net oanslein. Sjoch, wat it mei my is, is dat ik net oeral apen en bearen sjoch. Wy sille wol fierder moatte fansels.
Mar gefaarlik wurdt it allegear wol. Net dat it de earste fiifentweintich jier speak rinne sil, mar wy sille wol in oare wei op moatte. It koe wolris fierder gean as: autootje weg en varkenslapje minder. Ik ha - om der wer op werom te kommen - altiten de gearhing fan de dingen socht. Wêr't ik benaud foar wie en noch bin is de ynsidintele oanpak. No is it de 'zure regen', mar der is lansels mear as soere rein. Boppedat: miljeu-aktivisten oerdriuwe en wat oerdriuwt moat op wjerstan rekkenje”.

Nog een paar zaken, die hem bezighouden. Over de zuivel bijvoorbeeld: „It frjemde is dat men der dêr net oer neitocht hat de grutte organisaasjes op te dielen. De füzjes yn Fryslan, om myn part yn it Noarden, ha de problemen by elkoar fage. Se hienen yn Fryslan folie better üt west as de Takomst selsstannich bleaun wie mei in eigen ófsetorganisaasje. Yn Fryslán oerhearskje de problemen mar in Campina bygelyks, is al jierren oan 'e gong har problemen op te lossen. Jo binne gau feraldere”.

En de boeren, wat gaat er met de boeren gebeuren? Sudema: „In boer, dy't in reedlik finansierd bedriuw hat sil net folie te frezen ha. De beheining fan de molkeproduksje sil wol in geunstige

ynfloed op 'e prizen ha. Oft der lykwols yn Nederlán noch boerebedriuwen bliuwe dy't aanst yn Europa meikomme kinne, is de fraach. Der sil de kommende fjirtich jier noch mear feroarje as wy belibbe ha”.

En dan aan het slot: „Noch ien sigret en ien bakje kof je út 'e automaat en dan wol ik nei hús. Godskes, wat binne wy wer let”.
De vraag met wie hij nog wel een keer in de clinch zou willen liggen en met wie hij vrede wil sluiten blijft dan ook wat in het vage hangen. „Ik wol dy allinne noch sizze dat ik gjin rúzje sykje wol, mar dat ik it Frysk Anti Faksisten Komitee wol wat mear faksisten tawinskje. Dan hoege se net mear mei stokken yn 'e loft te slaan. Ik stean lykwols wol efter harren stribjen ...”

Jildert Zuidema

Leeuwarder Courant 1998-04-15

Landbouwjournalist Zuidema overleden

IN JELLUM is vannacht na een ernstige ziekte Jildert Zuidema (hij noemde zichzelf Sudema) overleden, oud-landbouwredacteur van de Leeuwarder Courant. Hij is 74 jaar geworden.

Jildert Zuidema werd op 5 juli 1923 in Workum geboren en ging in Leeuwarden naar de rijks-hbs. Dat was in de eerste jaren van de oorlog. Na zijn eindexamen in 1943 ging hij bij de Zuivelbank werken, maar hij had al snel door dat zijn toekomst niet in het bankwezen lag.

Na de oorlog kwam hij na een korte periode bij de Friese editie van *Het Parool* in dienst bij de *Leeuwarder Koerier*, die in 1947 weer *Leeuwarder Courant* ging heten. Hij bekwaamde zich als algemeen verslaggever en schreef film- en muziekrecensies.
Maar zijn hart ging uit naar de landbouw, de enige sector waar in die tijd beweging in kwam: zuivel, poters, de export van vee, die veel buitenlanders naar Friesland bracht. Al in 1949 begon hij op verzoek van toenmalig hoofdredacteur Jan Piebenga met zijn beschouwende rubriek ***De Veemarkt,*** die sindsdien, slechts onderbroken door zijn vakanties, elke zaterdag is verschenen tot hij in april 1985 in de vut ging.

De rubriek onderscheidde zich door een volstrekt onafhankelijke stellingname, waarmee hij een groot gezag afdwong, maar die hem evenwel niet bij iedereen populair maakte. „Ja ik wit it", zei hij in 1985 in een afscheidsinterview, „ik ha de namme tsjin lytse boeren te wêzen. Dat is net sa. lt iennichste wat ik harren sizze wol, is: leau de politisi net. Dy binne te machteleas om wat foar de lytse boeren te dwaan."

In zijn vaak onnavolgbaar taalgebruik spiegelde Zuidema zich aan Menno ter Braak, wiens gedachtengang veel invloed op hem heeft gehad. Jildert Zuidema was getrouwd met de schrijfster-journaliste Tiny Mulder. Als verslaggevers van respectievelijk de Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad maakten zij in de jaren vijftig als eersten het 'skutsjesilen' populair in Friesland.

Naast de Veemarkt schreef Jildert Zuidema onder het pseudoniem *Tui Fleuter* jarenlang een eigenzinnige tuinrubriek in Huis aan Huis en Leeuwarder Courant.

Dagblad vh Noorden 2015-11-02

Spin in het mestweb

Uitstel zorgt voor meer onzekerheid

Wiebren van Stralen (38) is dé specialist van LTO Nederland voor mest- en milieu. Dit beleid nadert zijn complexe ontknoping met de invoering van de fosfaatrechten, „We hebben zelf ook fouten ge maakt".

AAN DIRK VAN DER MEULEN

Een overleg in Den Haag, de boerenbestuurders bijpraten, een interview en 's avonds de boot naar Texel voor een spreekbeurt voor de eilander boeren. Wiebren van Stralen is dezer dagen een druk bezet man. Hij zit namens boerenorganisatie LTO in de regiegroep die landbouw staatssecretaris Sharon Dijksma (PvdA) heeft opgetuigd voor de invoering van fosfaatrechten in de melkveehouderij. Veel boeren wachten in spanning af welk compromis er uit de hoge hoed getoverd wordt. De uitkomst kan verstrekkende gevolgen hebben voor hun bedrijfsvoering.

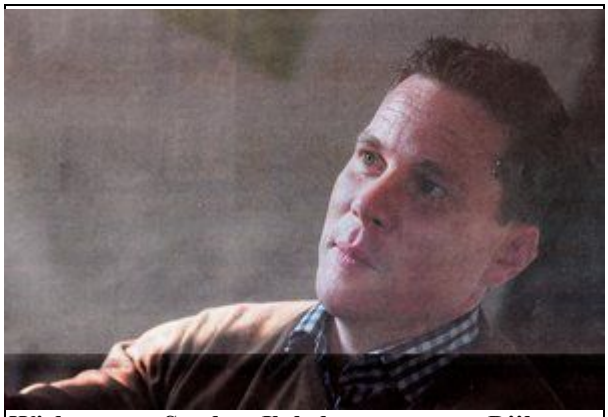

Wiebren van Sratlen: Ik heb respect voor Dijksma, ze is heel slim

Van Stralen

Wiebren van Stralen woont in Bantega en is in 1977 geboren in Rotsterhaule. Hij is getrouwd en heeft twee dochters.
Hij volgde de opleiding Diergezondheidszorg aan Van Hall Larenstein in Leeuwarden en werd daarna veevoeradviseur bij Hendrix UTD, eerst in Akkrum later in Zwolle.
In 2008 maakte Van Stralen de overstap naar LTO Noord. Hij werd beleidsmedewerker mest en milieu.
Inmiddels bekleedt hij die functie voor de landelijke LTO-organisatie.

Van Stralen pakt de geschiedenis er nog even bij. De oorsprong van het huidige mestbeleid dateert van 1990 toen Europa de Nitraatrichtlijn invoerde. Die schrijft voor dat grondwater niet meer dan 50 milligram nitraat (lees stikstof) mag bevatten.

Dat is een superveilige ondergrens om problemen met de volksgezondheid via water te voorkomen. Om die norm te halen, of te behouden, geldt voor heel Europa de regel dat een hectare landbouwgrond hooguit bemest mag worden met 170 kilo stikstof uit dierlijke mest.

Nederland heeft echter een uitzondering bedongen. „Omdat", aldus Van Stralen, „van onze akkers meer gewas valt te oogsten en omdat die 170 kilo tot een dramatische krimp van de veestapel zou leiden met alle gevolgen van dien voor de werkgelegenheid."

Op Nederlands grasland mag tot 230 of 250 kilo stikstof uitgereden worden, afhankelijk van de grondsoort. Produceert een veestapel meer stikstof, dan moet de veehouder dit overschot afzetten. In ruil hiervoor levert Nederland wel een tegenprestatie. Zo mag er in de nazomer, de herfst en het begin van de winter geen drijfmest worden uitgereden.
In 2000 kwam daar een nieuwe Europese richtlijn bij, de Kaderrichtlijn Water. Die zoomt met normen voor stikstof en fosfaat in op een betere kwaliteit van oppervlaktewater.

Stikstof en fosfaat zijn voedings- en meststoffen. Een teveel daarvan leidt tot overbemesting. Toen Van Stralen, na een carrière in de veevoerbranche, in 2008 benoemd werd tot beleidsmedewerker mest van LTO Noord draaiden de programma's om de fosfaat- en stikstofdoelen te halen op volle toeren.
Inmiddels kan onder de Nitraatrichtlijn 'een dikke krul', uitgezonderd enkele zand- en lössgebieden in Zuid- en Oost-Nederland. „Maar het grondwater onder klei en vooral veen is superschoon."
Moeizamer verloopt de schoonmaak van het oppervlaktewater. Vooral het fosfaatgehalte blijft te hoog. Dit betekent dat boeren hun akkers moeten bemesten met steeds minder fosfaat. En dat ze steeds meer mest moeten afzetten naar akkerbouwers of naar het buitenland.

Nederland, Europa en de boeren organisaties kwamen in 2005 een mestplafond overeen: de Nederlandse melkvee-, varkens- en pluimveehouderij mag hooguit 172,9 miljoen kilo fosfaat produceren. Maar zowel in 2008, 2009 als in 2010 werd het plafond overschreden. Toenmalig landbouwstaatssecretaris **Henk Bleker** (CDA) deed de sector toen tijdens een bijeenkomst in het WTC in Leeuwarden het aanbod: „Lossen jullie het zelf op, of doe ik het samen met Brussel."

Daarop sloot de veehouderij als de wiedeweerga een overeenkomst met de veevoerbranche: het fosfaatgehalte in het veevoer werd teruggeschroefd. Van Stralen: „Dat zette zoden aan de dijk: in amper twee jaar tijd daalde de hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest van 178,9 miljoen kilo naar 160,6 miljoen kilo."

Sinds eind 2012 heeft staatssecretaris **Dijksma** mest in de portefeuille. Van Stralen heeft respect voor de manier waarop ze zich het complexe dossier eigen heeft gemaakt. „Ze is heel slim en heeft een hele goede neus voor het politieke proces." Het mestbeleid staat sinds Dijksma's aantreden in het teken van de vraag: hoe kan de melkveehouderij na het afschaffen van de melkquotering in april 2015 op een verantwoorde wijze groeien? Zonder dat het fosfaatplafond wordt overschreden en Nederland op last van Europa zijn veestapel moet inkrimpen.

Dijksma stapelt sindsdien regelgeving op regelgeving om dit doel te bereiken. Zonder succes: dit voorjaar bleek dat de melkveehouderij al in 2014 door zijn eigen fosfaatplafond knalde. Het is zo goed als zeker dat dit jaar het nationale plafond stevig wordt overschreden. Om er zeker van te zijn dat Nederland wel zijn afspraken nakomt, wil Dijksma melkveehouders fosfaatrechten toebedelen. Hoe? Dat proces is nog volop gaande.

De onzekerheid leidt in veel boerengezinnen tot slapeloze nachten. Neem nu de melkveehouder die zwaar geïnvesteerd heeft in een nieuwe, grotere stal en grond.
Valt er nog wel een boterham te verdienen als er ook nog (peperdure) fosfaatrechten gekocht moeten worden? En zo zijn er nog meer knelgevallen. Dijksma heeft tot nu toe alleen toegezegd dat ze melkveehouders wil ontzien die buiten hun schuld om - bijvoorbeeld door ziekte - minder vee konden houden.

Het mestbeleid is na drie jaar Dijksma complexer dan ooit. Van Stralen wil de PvdA-politica niet alle schuld in de schoenen schuiven. „Als sector hebben we ook fouten gemaakt. Dijksma heeft ons het vertrouwen gegeven, maar we zijn er niet in geslaagd om dat waar te maken."

Hij doelt op de visie die melkveehouderij en zuivel in de zomer van 2013 presenteerden. De sectoren omarmden weidegang en de groei zou keurig binnen de mestdoelen blijven. „Er zijn echter

meer koeien gekomen. We waren niet in staat om af te dwingen dat de boeren binnen de grens bleven."
In de regiegroep gaat het geregeld hard tegen hard, weet Van Stralen. Zo wil Natuur en Milieu de fosfaatrechten onderbrengen in een soort staatsbank. LTO is daar faliekant op tegen, hoewel dit wel goedkoper is.
„Dan word je als economische sector een enorme speelbal van de politiek.
Voor je het weet, krijgen alleen biologische boeren fosfaatrechten. Dat moeten we niet willen."
Daarnaast zijn er nog de extensieve boeren. Ze hebben relatief veel land en weinig vee. Ook als ze hun veestapel uitbreiden, kunnen ze de mest prima op eigen land kwijt. Ze ervaren het als zeer onrechtvaardig als ook zij fosfaatrechten moeten kopen. Deze boeren hebben zich verenigd in de coalitie Grondig.

En dan is er nog de *Nederlandse Melkveehouders Vakbond* (NMV). Voormalig voorzitter Dirk-Jan Schoonman was voor fosfaatrechten, maar het huidige bestuur onder leiding van Harm Wiegersma uit Rinsumageest bepleit een stand still.
Om uit te zoeken of al die complexe regelgeving samen te voegen is tot een heldere wet waardoor iedere boer op de achterkant van een sigarendoosje zijn ontwikkelingsmogelijkheden kan uitrekenen. Ook wil de bond eerst zekerheid wat nu exact de bijdrage is van de veehouderij aan de fosfaatbelasting.
Er duiken ook publicaties op waarbij gewezen wordt op de grote rol van kwel en rioolwaterzuiveringsinstallaties. Van Stralen vindt de opstelling niet realistisch. „Uitstel zorgt voor nog meer onzekerheid.
En in dergelijke situaties gaat iedere boer logischerwijs voor zijn eigen belang en dijt de melkveestapel verder uit. Per saldo zullen dan nog hardere ingrepen nodig zijn."